

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە
(مەلا محمدی کۆیی)

بەرگی دەیەم

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە

(مەلا محەمەدی کۆیی)

بەرگی دەیەم

جوزئی (٢٨-٢٩-٣٠)

لەسەر ئەرکی بەڕێز مام جەلال سەرۆک کۆماری عێراقی فیدراڵ لەچاپدراوە

سورەتی (المجادلة)

لە ئایەتی .... تا کۆتایی

ئەوجا ئەوبەی سورەی (مجادلە)یە، بە (إسم)ی (فاعل)ی یا (مصدر) بە (کسر)ی (دال) یابە (فتح)ی، (قسم)ەکی (مکّی)یە (قسم)ەکی (مدنی)یە، لە (عدد)ی (ئایات)ی (إختلاف)یان هەیە، (أما) ئەوەندە نیە، (٢١)یەکە، یا (٢٢)وە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

گوێی لێ کەن، تێی فکرن، (فضل)و مەرحەمەت و (عاطفە)ی خوا، لە (حق) (عباد)ی –(خاصّە) (ضعفا)– چەند زۆرە، چەند گەورەیە، لەسەر ئەو هەموو (عظمەت)و (کبریائی)و (إستغنا)یە ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ﴾ بیستی ﴿قَوْلَ الَّتِي﴾ قسەی ئافرەتێ ﴿تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا﴾ (مراجعە)و گفتوگۆی لەگەڵ تو ئەکرد، دەربارەی مێردی ﴿وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ﴾ (شکایەت)ی ئەکرد (شکایەت)ی ئەبردە بەر خوا، کێ بوە؟ ئەم (ئافرەت)ە، ئەم (سیّدە)یە، ناوی چ بوە؟ (سبحان الله) لەمەش دا (إختلاف)یان هەیە، (خولە)ی کچی کێ؟ (ثعلبە)، (قیل): "(خویلد)" (قیل)ە: (حکیم)" (قیل)ە: "ناوی (خُوَیْلَە) بوە، کچی (ثعلبە)" یاخود کچی (مالکی بن ثعلبە) (قیل): "ناوی (جمیلە) کچی (صامت)ی" هەرچی هەیە، (تَعَیُّن)ی زۆر (لازم) نیە، وەکی (مبهمات)ی (حدیث) نیە، (حتّی) (مبهمات)ی (حدیث)یش دوو (نوع)ە: قسمێ (لازم)ە بزاندرێ، ئەگەر (رَجل)ێ (مبهم) لەناو (سَند)ی (روایەت) دابێ، تا بزاندرێ، (حاڵ)ی چۆنە؟ بۆ قبوڵی (حدیث)و (عدم)ە قبوڵی، (قوّەت)و (ضعف)ی،

(لازم)ە، (قسم)ێ بێ (لزوم)ە حاڵی (حدیث)ی پێ ناگۆڕێ، (مثلاً) پیاوێ (سؤال)ی لە (رسول الله)ی کرد، با نەزانم ئەو پیاوە کێیە، (حتی) با نەزانم (مسلمان) بوە، یا(غیر)ە (مسلمان)، (ضرر) نادا، گەرچی (بعض)ێ (نوات)ی (کرام)، وەکی (إمامی نووی) زۆر (تعب)یان چێشتوە، بۆ دەرخستنیان. ناوی مێردی (علی المختار) ناوی (أوس) بوە کوڕی (صامت)ی، إختیار بوو بوو، نەختێ تێك چوو بوو لە (أثنا)ی (غضب) ووتی: "(أنتِ عَلَيَّ كظَهرِ أمّي)" ئەتوو لەسەر من وەکی پشتی داکمی، ئەمەش لای (عەرەب) (صیغە)ی (طلاق) بوو دوایە (أوس) ئارەزووی کرد، (معاشرە)ی لەگەڵ بکا، (خولە) (منع) بوو ووتی: "نابێ، تا(عرض)ی پێغەمبەر ئەکەم" هاتە لای (جنابی رسالەت پەناە) (رسولی أکرم) فەرمووی: " تا ئێستا (أمر)م نەکرایتێ، بە هیچ، وابزانم لێ ی (حرام) بوویی" (خولە) هەناسەی ئەبردە بەر خوای، (ضعف)ی (حاڵ)ی خۆی (بیان) ئەکرد، (دعا)ی ئەکرد، ئەپاڕایەوە، (ئایەت)ی لە (حق) (نازل) بوو، فەرمووی: "(کیف) خۆش بە" ئەوجا (ئایەت)ی بەسەر خوندەوە ﴿وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا﴾ گفت و گۆی توو و ئەوی ئەبیست، بە (إهتمام)، (لاشك) ئەوەی (قول) بە (رسالەت) بکا، ئەبێ بڵێ: "(جنابی حق) (عالم)ە، بە (جزئیّات)، ئەبیە، ئەبینی، هیچ شتی لێ بزر نابێ" وەئەوەی (أهل)ی (عەقڵ) بێ، ئەزانێ، دیتن و بیستنی (جنابی حق) وەکی (حیوانات) نیە، وەئێمە (مكلّف) نین، بزانین، (کیفیّەت)ی دیتن و بیستنی (جنابی کبریائی) چۆنە؟ (حکما)و (متکلّمین) لە (توغلات)یان دا زۆر بە (غلط) چووین، ئەمەندەیە ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ قسە لە چاوو گوێ نیە، قسە لە (سمع)و (بصر)ە. (جنابی حق) زۆر جار (منّەت) لەسەر (إنسان) دادەنی، کە گێڕاویەتی، بە (سمیع)و (بصیر)، (حقیقة) دوو (حاسّە)ی زۆر (عجایب)ن، ئەم (أسرار)ی ئەمڕۆ لە (جهەت) (سمع)و (بصر) دەردەکەوێ، (علما)ی (طبیعەت) دەری ئەخەن، (حقاً) (محیّر العقول)ە، خۆڕایی نەبوو، (جنابی حق) نە بۆ خۆی، نە بۆ (إنسان)، (إهتمام) بە (نسبەت) (حواسّە)کانی تر —(یعنی)— (لمس)و (ذوق)و (شم)نادا (مع أنّە)

(لَمس)و (حيات)ى (حيـوان)، ئەگـەر يـەك نـەبن، (لازم)و (ملـزوم)ن بـىَ ى يـەك نابن، (أللهُمَّ مَتِّعني بسَمعي وبَصَري، حتّى تَجعَلْهما الوارثَ منّي، وأرني ثأري مِنْ عدّوي وعدوّ الإسلام، في مشارق الأرض ومغاربها، إنّكَ تَسمع الـدعاء) (روايـەت)ە (إمامى عمر) رۆژى (جماعەت)ەكى لە (خدمەت) دابوو ئەرۆيى، ئافرەتىَ بـانگى كرد: "راوەستە" (فاروق) راوەستا، ليَك نيَزيك بۆوە، گوىَ ى لە قسانى راگـرت، تا(حوائج)ى پيَك هيَنا، دوايە ئيَكى (عرض) كرد: (يا أمير المـؤمنين، (رجـال)ى (قريش)ت راگير كرد، بۆ پيريَژنىَ" فەرمووى: "(ويحك)، نـازانى ئەمـە كىَ يـە؟" ووتى: "لا" فەرمووى: "ئەوە ئەو ژنەيە، كە خوا لە هەورازى حـەوت ئاسمانـان (شـكوا)ى وى ئەبيسـت" ئـەوجا بـزانن، (قـدر)و (قيمـەت)ى ژن، لاى خـواو (رسول)و (عظما)ى (أمّەت)ى چەندە، (حرمەت)ى ئافرەت لە (ديـن)ى (إسـلام) گەلىَ زۆرە، (غايەت)ى وەكى (غربى)يان (حظ) ناكا، ئافرەت بـە گـەلىَ و گيـانى رووت بگەرِىَ، (عرض) ئەندامى بـۆ (أنـام) بكـا، بـۆ دوو پـارە بيَتـە (رقـص) و (سما) خۆى باويَتە كۆشى نيَرە هەيتان ﴿الَّذينَ يُظَـاهِرُونَ مِـنْكُمْ مِـنْ نِسَـائِهِمْ﴾ گوىَ يا ئەيكەنە (حـرام) وەكـى داك، خـراپ ئەكـەن درۆيـە ﴿مَـا هُـنَّ أُمَّهَـاتِهِمْ﴾ ژنيان داكيان نـين ﴿إِنْ أُمَّهَـاتُهُمْ﴾ بـە راسـتى و دروسـتى ﴿إِلاَّ اللاَّئِـي وَلَـدْنَهُمْ﴾ داكى شيرى لە (بعض)ىَ (أحكام) بە دايك (ملحـق)ن ﴿وَإِنَّهُـمْ﴾ ئـەوانى (ظهـار) ئەكەن ﴿لَيَقُولُونَ مُنْكَـرًا مِـنْ الْقَـوْلِ﴾ (الآن) (شـرع) (إنكـارى) ئـەكا، ديـارە لـە (نفس الامر)ا، شتىَ نا(لايق)ە، (مكروه)ە ﴿وَزُورًا﴾ درۆيە (باطل)و بـىَ (وجهـە) ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ﴾ (نوعاً ما) (مقدمه)يە، بۆ دانانى (كفّـارەت)، (إلا) (نظـر) بە (سابق)ى (شدّەت)ى لىَ ئەوەشاوە. (ظهار) لاى (علما)ى (عظام) لە گونـاهى (كـبيره) (معـدوده)، لـەو (أزمـان)آنـەدا، زۆر (نـادر)ە، (تعريـف)ى (ظهـار)و (تفصيلات)ى لە (كتب)ى (فقه) دايە، ئەتوانىَ (مفسّر) دوورو دريَژ (نقل)ى كـا، (كتيَب)ى پىَ زەلام كا ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ﴾ لە خۆيان (حرام) ئەكەن وەكى داك ﴿ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَـالُوا﴾ (نزاهـەت)ى (قـرآن) لـە گـەلىَ جـىَ، ئەبيَتـە (باعث)ى (خلاف)ى (فقها)ى (كرام)، ليَرە زۆر بە (إختلاف)ن، (معنى)ى راست

وڕەوان ئەوەیە: لە پاش (ظهار) ئەگەڕێنەوە، بۆ ئەوەی قسەیان دەربارەی کردیە، (یعنی) (طلب)ی (مجامله) ئەکەن، (حکم)ی ئەوانە چیە؟ ئەوانە چیان لەسەرە؟ ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ﴾ (عبد)ێ (مؤمن) یا (مطلق)ە، ئازاد کەن. (شارع)ی (أعظم) زۆری ئارەزوو بوە (إنسان) لە (رقّ)و (أسارەت)و بەندەگی (نجات) بدا، (أولاً) لە (أسارەت)ی (آلە)آن (ثانیا) لە (أسارەت)ی (رؤسا)ی (أدیان)، (ثالثاً) لە (أسارەت)ی (إنسان) بۆ (إنسان) چ (معنا)ی هەیە، هەردوو (إنسان)، یەکێ وەکی کەر، ببیتە (ملکی) ئەوی دی؟ ئەمە بەس (قهر)و (غلبە)یە، وە(تَدَنّی)و (لَآمەت)ی (بشر)ە، (بشر) کە ڕووی لە (دنائەت) کرد، خۆی ئەکاتە (عبدی) سەگ وپشیلەو گاجووت وژن و (سبحان الله) ئەوەی لە (عبدا)آیەتی ڕاهات، ئازادی زۆر پێ ناخۆشە، (موافقه) لەگەڵ (میل)و (مزاج)ی ناکا، لەبەر (میل)ی (شارع)ی (أعظم) بۆ ئازادی، (دائر) بە (عتق)، تەماشای (مناسبە)ی (ظاهری) (علّەت)و (معلول) ناکا، (حتی) بۆ (وقاع)ی (نهار)ی (رمضان)، (عین)ی (کفّارەت)ی داناوە، (ولو) (ملك) بێ، تەماشای (ثروەت)و سامانی، (فاعل)و (میل)ی بۆ (لذائذ)ی (شهوانی) نافەرموێ. ئەڵێن: یەکێ لە (ملوك)ی (عرب) لە ڕۆژی (رمضان) (جماع)ی کرد، (سؤال)ی لە یەکێ لە (عالم)انی (مشهور)ی کرد: "چم لەسەرە؟" فەرمووی: ڕۆژی دوو مانگ –(علی التوالی)" – دوایە (عرض)یان کرد: "بۆ وات (فتوی)دا؟" ووتی: "(عبد) ئازاد کردن و (إطعام) بۆ (ملك) ئاسانە، (أما) ڕۆژی گرانە– (خصوص) دوو مانگی (علی التوالی)" (لکن) (ملا) (نظر) بە میلی (شارع)ی (أعلم)و (أعظم) (سهو)ە، (شارع) ئازادی ئەوێ، آنزیادە ئازاکردنی (عبد)ی (مؤمن) ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ لە پێش (معاشرە)ی (زوجی) لە پێشی، وەك گوتیتیان: دیارە –(قبل الکفارەت)–، (معاشرە)ی (حرام)ە، وەکی (حائض)ی ﴿ذَلِكُمْ﴾ ئەمەتان (حکم)ی (کفّارەت) ﴿تُوعَظُونَ بِهِ﴾ پێی (زجر)و (منع) ئەکرێن (غرض)ی لە پاداشی (أعمال) (ترغیب)و (ترهیب)ە، ئەوە (مقتضی)ی (طبع)ی (بشر)ە ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ چاك وخراپ، (سرّ)و (علن)، (قولی)و (فعلی) ﴿خَبِيرٌ﴾ زۆر ئاگادارە، زۆر ئاگتان لە

خۆو لە (حدود)ی خوای بێ ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ﴾ نەی بوو، – یا(عبد)ی چنگ نەدەکەوت –ئێستا (معاملە)ی (عبد)– وەختە (بالكليّە)– نەمێنێ، مەگەر لە (حجاز)و (یمن)و (نجد)، کەم کەم مابێ ئەوی (إقتدار)ی نەبێ، (عبد) ئازاد کا ﴿فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ﴾ دوومانگ ﴿مُتَتَابِعَيْنِ﴾ لە دووی یەك، بێ (فاصل)ە ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ دیارە، (شریعەت) (أولاً): (نظر) بە (شهر)ی (هلال)ی ئەکا ﴿فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ﴾ ئەوەی نەتوانێ دوومانگ لە دوو یەك بە ڕۆژی بێ ﴿فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا﴾ (علما)ی (شرع) (تحدید)یان فەرموە، (حنفی) (نصف)ی (صاع)، (شافعی) (مُدّ)ێ، بزانە (شریعەت) ئەنۆڕێتە (نفع)ی (فقرا)و (مساكين)، لە شەست ڕۆژ، ڕۆژێ، (إطعام)ی شەست (مسکین)؟ ئەگەر دەسەڵاتم هەبا، تەماشای (إختلاف)ی (زمان)و (ظروف)م ئەکرد، (نظر) بە (طعام)، ئەوێ ڕۆژێ خواردنی (أكثر)ی، نانی جۆو قاووت و ماست بوو، ئەمڕۆ قبوڵی و قەزاتمە پاقلاوەو بۆرەکە ﴿ذَلِكَ﴾ ئەوە ﴿لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ (إيمان)ێ (عملی)و وە لەسەر (أحوال)ی (جاهلیە) نەمێنن، هەرچی بیکەن بیکەن، (جزا)و (كفارەت)و (سؤال)و (جوابێ) نەبێ. (واقعاً) (إيمان) ئەگەر (عملی) نەبێ، شتێ بێ (أثر)ە، ئەوەی بێ (أثر) بێ، بە نەبوویی (حساب)ە (يُنَزَّلُ مَنْزِلَةَ المعدوم) ﴿وَتِلْكَ﴾ ئەوەی (ذکر) کرا ﴿حُدُودُ اللَّهِ﴾ لە (طرف) خوای داندرایە، (تجاوز)ی لێ مەکەن ﴿وَلِلْكَافِرِينَ﴾ ئەوانەی (تجاوز) لە (حدّ)ی خوا ئەکەن (عَنْ تَعَنُّد) (عمل)ی پێ ناکەن ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ بە ئێش لە (آخرەت). (واقعاً) (قوم)ێ (شرائع)و (قوانین)یان نەبێ یاخود (شرع)یان باش بێ و (عمل)ی پێ ناکەن، لە (دنیا)ش لە (عذاب) دان، ئەبێتە تێك هەڵدایی و (حیات)ێ ناخۆش و بە ترس و لەرز، کەس لە خۆی، لەماڵی، لە (عرض)ی (أمین) نابێ.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ (أنە) (عداوەت)ی خواو (رسول)ی ئەکەن، بە هەتکی (شریعەت)، یا بە (قانون) (خلاف)ی (حكم)ی خواو (رسول)ی ﴿كُبِتُوا﴾ لە (كَبَتَ) بە کوردی بڵێم: "چی؟" ئەخسترێن، وەکی لە زۆرانێ

بخسترێ، بە ژێر کەوێ، دەرئەکرێ، دڵ پڕقین، ناگەن بە (مراد)، (مراجعە)ی (لۆغەت) کە، (واقعا) (قانون)ی (مقابل)ی (قانون)ی (إلهی) سەر ناگرێ، (شامل)و (کامل)و بێ (میل)و (محابا) و(نقص) نابێ ﴿كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ ئەوە (ثابت)ە بە (تأریخ) (إلی یومنا هذا)(مثلاً) دەستی دزی نابڕن، (ئاوروپایی) ئەڵێن: "ئەمە (وەحشەت)ە" (حتی) بای ئەمە ئەکەنە (نقص)ی (شریعەت)، گوێیا بیکەنە (باعث)، بۆ (بعث)ی (رسول)ی (بابی) بەڵێ قانزاجمان زۆر کرد، لە (رسول)ی پاپی، ئەوجا نۆرەی (رسول بابی)یە (مع أنە) قسە لە دەست بڕینی دز، لە مێژە لەسەر زوبان (جاری)یە، لە (مبتکرات)ی (باب) نیە، (إعتراض)ی (معرّی) (مشهور)ە:

(يَدٌ بِخَمْسِ مِئٍ مِنْ عَسْجَدٍ وُدِّيَتْ
مابالُهُ قُطِعَتْ في رُبعِ دينارِ؟!)

من وا تێ ئەگەم (غرض)ی (معرّی) (إعتراض)ە لە (تعیین)ی (مقدار)ی (مسروق)، نەك لە (أصل)ی (حکم)ی (شرع) کەوابێ:

(عِزُّ الأمانةِ أغلاها وأرخَصَها
ذلُّ الخيانةِ فَأفهَمْ حِكمَةَ الباري)

نابێ بە (جواب)، چونکی دز دەستی نابڕدرێ، (دنیا) بوویتە دز (رؤسا)و (أشراف)ی کوردان، بە دزی (إفتخار) ئەکەن، لە (ممالك)ی (إبن السعود)ی دزی نەماوە، لە ترسی دەست بڕین، دەستی دزینیان براوە، (زنا)و (لواط)ەو (شرب)ی (خمر) مەپرسە، جهانی (مدنی) سەراسەرا بوویتە (عموم) خانەو مەیخانە، هەر (مملکەت)ێ (أحکام)ی (شرعیە)ی (إلهی) تێدا (إجرا) نەکرێ، (حقیقە) (شرف)ی (إنسان)ی تیا (محو) ئەبێتەوە، (ألا لکل ملك حمی، وحمی الله محارمە) (غیرەت) ئەڕوا، (شهامەت) نامێنێ، (أما) (لازمە) شتێ تر (عرض) کرێ: (قرآن)و (حدیث)ی (نبوی)، هەموو (أحکام)ی (شرعیە)ی تیا نیە، (علما)ی (إجتهاد) گەلەکیان (إستنباط) کردیە ئەگەر بە (دلالەت) نەبووبێ، (مجبور) بووین، بە (قیاس). ئەوانەی (إدّعا) ئەکەن، (کتابی سماوی) هەموو

شتى تيايە، (إدّعايە) (فاضل)ى (محترم) (بهجت الأثرى) (مقالە)يە خۆشى هەيە، لە (مجلّە)ى (العالم الآسلامى)، خوا بەرخورداريكا،(عالم)ى (دينى) (عصر)ى زۆر نايابە، من (إيمان)ى (ريا)كارانەم (كيف) پێ نايە (حكومەت)ێ (تشكّل) ئەكات، بۆ (أمور)ى (داخلى)و (خارجى) (قوانين)ى پێ ئەوێ، تالە (شريعەت) دەست كەوێ، (فبها)، ئەگەر نەبوو، (تدبير) چيە؟ (أرباب)ى (فضل)و (علم)و ئاگادارى (شرائع)و (قوانين)و (سياسەت) (لازم)ە (تحرير)ى (أحكام) بكەن، دەوڵەت إجراى بكا، وەزۆر ئەبێ، دزيە، (قتل)ێ، خەرمان سووتانێ، (مزرعە) خواردنێ، بە (دلائل)و (أمارە) (توضّح) ئەكا، (فاعل)ى كێيە، (أما) بە (طريق)ى (شاهد)ى (ممكن) نيە، (لازم)ى (قانون)ێ (إدارى) وە(إلا بالمرّه) (عالم) بە (ضايع) ئەچێ، بەڵێ (إعتبار) بە (دلائل)و (أمارە) لە (قرانى كريم) وەرئەگيرێ، وەك (مسئلە)ى (حضرەتى يوسف) و (إمرأه العزيز)، وەك (مسئلە)ى (يوسف) (عليه السلام) وەبراى (مع الأسف) لەبەر بێ (سياسەت)ى (علما)ى (شريعەت)ى (إسلامى) (لغو) بوو (عمل)ى پێ ناكرێ، (مع أنە) هەر كەسە ئەڵێ: "(مذهب)ى من تەواوى (شرع)ى (إسلام)ە، (كافل)ە، بۆ (سعادەت)ى (بشر)، لە (جميع)ى (أزمان) لە (جميع)ى (بقاع)، (إلى الأبد) (قابل)ى (إجرا)يە" (حاشا) وانيە، هەر (مذهب)ە پارچەيەكە، لە (شريعەت)ى (عامّ)ى (إسلامى)، (دقّەت) بفەرموون (مذهب)ى (شافعى) (سبب) بە (سياسەت)ى (معطّل) بوە، (محكمە)كى لەسەر (تشكيل) ناكرێ، چ (جاهى) (محاكم)، بەو (قيود)و (شروط)ى (ملا)يانى (مذهب)ى وەكى (إمامى نووى)و (أمثال)ى (رحمەتى خوايان لێ بێ)، دايان ناوە، (مذهب)ى (شافعى) نە نوێژى پێ ئەكرێ، نە (بيع) نە (نكاح)، نە(تدبير)ى ؟ (فقە)ى (حنفى) بە سايەى (مجلّە) باشە، لە (محاكم) ناوى هەيە، ئەوانى تر هيچ، چارە (لازم)ە، (أما طبيب) نيە، (اليومَ أكمَلْتُ لَكُم دينَكُم) بۆ (جهەت)ى (عزّ)و (علا)يە، (إزالە)ى (خوف)ە، (إستيلا)يە، (حرّيەت)ى (إجرا)يە قسە زۆرە (وفي هذا القدر كفاية) ﴿وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ ئاشكرا، (مفهوم)و (معقول)، (مقبول)ى (عقول)

﴿وَلِلْكَافِرِينَ﴾ ئەوانەی بە (عناد)و (تجبّر)و (تكبّر)، (عداوەت)و زۆرانـی، لەگـەڵ (دین) (حق) ئەکەن، ئەگرن ﴿عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ (عزّ)و (كبريـائی)يـان ئەشـكێنێ، (رەزیل)و (سفيل)يان ئەكات،ئەو (عذاب)ە، كەی؟ ﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمْ اللَّهُ جَمِيعًا﴾ ڕۆژی (قيامـەت) زينـدوو ئەكرێنـەوە، هـەموويان (حشـر) ئـەكرێن ﴿فَيُنَبِّئُهُمْ﴾ (خـبر)يـان ئـەداتێ ﴿بِمَا عَمِلُوا﴾ لـە (خـراپ)ە، وە(معارضـە)و (مخاصـمە)ی (إله)و (رسول) ﴿أَحْصَاهُ اللَّهُ﴾ ژمارديني، يەك يەك ئەزانێ، چيان كرديە، لێـی بزر نەبوە ﴿وَنَسُوهُ﴾ لەبەر بێ (مبالاتی) (أهميەت)يان لا نـەبوە تـا لـە يادیـان دەرنەچـێ ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ﴾ لـە (أعمـال)و (أقـوال)، وەهەرچـی بـێ ﴿شَهِيدٌ﴾ ئاگادارە ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ نەتزانی؟ (خطاب)ە بۆ كێ؟ ئەگـەر بـۆ (رسـول) بێ، ديـارە (رسـول) ئـەزانێ، بـێ (شـك) و (شـبهە) ﴿أَنَّ اللَّهَ﴾ خـوای (تعـالى) ﴿يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ﴾ نـەوەك (رسـول)، (أصـحاب)و يـارانی، لە (وقايع)ی (جزئيّـە) (يقـين)يـان بـوو -(كـلّ اليقين)- كـە خـوا (عـالم)ە، بـە (كلّی)و (جزئیّ)و (عُلوی)و (سفلی)، بـەڵكو (كافرەكـان)و (منـافق)ەكـان ئـەيان زانی، چونكی (إحترام)يان ئـەكرد، لـە گـەڵێ شـت، لـە ترسـی (وحـی) كـە خـوا (خبر)ی بداتە (رسـول)ی، (حتـێ) لـە (خلـوە) لـە قسـەی بـە دزی (تقيـە)يـان ئەكرد، لێ يان (عيان) بوو ﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلاَثَةٍ إِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ﴾ ئـەزانێ ئەڵێن: چی؟ ديارە ئەمە (قرب)ی (مكانی) نيە (حقيقە) (قـرب)و (بعـد)، (نظـر) بە (علم)و (جهل)ە، ئەوەی نەيزانی، (خـبر)ت لێ نـەبێ، لێـت دوورە، (ولـو) بـە چيلچيلەی گوێتەوە بێ، ئەوەی (خبر) دار بێ، لێت نێزيكـە، (ولـو) لـەو سـەری (دنيا) بێ، (سعدی) ئەڵێ:

"دوست نيزيكتر از من بمن است

وين عجيبتر كی من از وی دورم"

(مـادام) خـوا نێزيـك بـێ، لـە (عبـاد) -لام وەيـە- (حاجـەت) ناكـا، هەمووشەوێ، لە (عرش)ی بێتە خوارێ، ئاسمانی (أول) (وهـو أقـرب مـن حبـل الوريد) ئەم (صعد)ەو (نـزل)ە، بـێ (لـزوم)ە، (نجـوی): بـە (نفـس)ی (خُلـوە)

وەبە ئەوانی (خُلوە) ئەکەن، ئەلێن ﴿وَلاَ خَمْسَةٍ﴾ (نجوی)ی پێنجیان نیە ﴿إِلاَّهُوَ سَادِسُهُمْ﴾ شەشەمینە ﴿وَلاَ أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ﴾ کەمتر لەوە، دوو ﴿وَلاَأَكْثَرَ﴾ زێتر، لەمە، شەش و حەوت (مثلاً) ﴿إِلاَّ هُوَ﴾ (جنابی حق) (علاّم الغیوب) ﴿مَعَهُمْ﴾ (معیّەت)ی (علمی) ﴿أَيْنَ مَا كَانُوا﴾ لە هەر کوێیە بن. لێرە (سیدی آلوسی) (بعض)ێ (نکات)ی (ذکر) فەرمووە، (دائر) بەو (أعداد)ە، سێو چوار و پێنج و شەش، کە (تصریح)یان پێ کراوە، ئەڵێ لە (رسائل)ی (إخوان الصفا)ی وەرگرتوە، (أما) لێرە ئێمە لە باسی (أعداد) نین، تا (خواصّ)و (مزایا)ی (عدد)آن (ذکر) کەین، (ممکن)ە بڵێین: "ئەوانەی لە (مخاصمە)ی خواو (رسول)ی (خلوە)یان ئەکرد، گاهێ (٣)، گاهێ (٥)، گاهێ زیاتر گاه کەمتر بوون".

شتێ لە (شێخ محی الدین)ی (إبن عربی) (نقل) ئەکەن، (فرق)ی لە (بین)ی ئێمەو (نصاری)، ئەوان دەڵێن: (ثالث ثلاثة) (داخل)ی (عدد)ی ئەکەن، ئێمە ئەڵێین: (ثالث أثنین، رابع ثلاثة)، بێ (دخول): (لکن) (فرق) زۆرە، ئەمە هیچ نیە، ئی ئێمە، (من حیث العلم)ە (ذاتاً) ئەو (داخل)ی (خلوەت)یان نیە، ئاگای لە (خلوەت)یانە ﴿ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ لە (علم)ی وی بزر نابێ، (مثقال)ە (ذرّە)یە، لە (أرض)و ئاسمان ﴿أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ﴾ ئەوان (منافق)آن، جوولەکان ﴿نُهُوا عَنْ النَّجْوَى﴾ لە (طرف)ی (جنابی رسالەت)—(صراحة)—، (ولو) لەو (آیەت)ەش (إستفادە) ئەکرێ ﴿ثُمَّ﴾ (بعد النهی) ﴿يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ﴾ (منتهی) نابن، دەست لە (خلوە) هەڵناگرن ﴿وَيَتَنَاجَوْنَ بِالإِثْمِ﴾ گوناه ﴿وَالْعُدْوَانِ﴾ (تجاوز) لە (حق) ﴿وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ﴾ ئەمەیان لا (أهمّ)ە، دیارە ئەم (تناجی)یە لە (طرف) (مسلّمان)آن نابێ، (ولو) زۆر (إیمان)یان بێ هێز بێ، ئەوە کاری (منافق)و ڕەشە جووانە.

(بعض)ێ کەس (عادەت)ی (خراپ)یان هەیە —(علی الاغلب)— لە (مجلس)آن، دوو بە دوو پێکەو دەنێن، بە سرتە سرت، بە دزی قسان ئەکەن، (حقیقە) (أهلی) (مجلس) دڵیان (مشوّش) ئەبێ، (مجلس) بۆیەیە، (إنسان)

وێکڕا قسەی خۆش بکەن، یەکێ قسە بکا ئەوانی دی، گوێ ڕاگرن، دڵی دەنێ، بۆیە نیە، ئەو ئەم، سرتە سرت، پرتە پرت، فسکە فسك بکەن ﴿وَإِذَا جَاءُوكَ﴾ بێنە لات ﴿حَيَّوْكَ﴾ سەلاوت لێ ئەکەن ﴿بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ﴾ ئەڵێن: "أسَام عَلَيكَ" لە (بدل) (السلام عليك)، لەسەر ئەو (حال)ەش (جنابی نبوی)، (راضی) نەبوو، (حضرەتی عائشە) بە ناشیرینی (مقابلە)یان بکا، (سبحان الله) لەو (أدب)و (نزاهـەت)ە! بغدایی (الآن بعد السلام) بەیەك ئەڵێن: "صبحك الله بالخير" لەسبەینە، تانیوەڕۆ، وا(ترحيب)ی یەك ئەکەن، لە نیوەڕۆ تا سبەینە، هەر (مسّاك الله بالخير)ە، ئەوانی (شەو باش)و (ڕۆژ باش)، پێت ئەڵێن، بەڵێ لە هەموو شت —(مع الأسف)— (تفرقە)یە، (مع أنە) ئەوانەی (سلام) لێك ئەکەن، (على الأكثر) لێك (أمین) نین ﴿وَيَقُولُونَ﴾ ئەو(منافق)آنە ﴿فِي أَنفُسِهِمْ﴾ بەخۆیان ئەڵێن هەر کەس بە (نفس)ی خۆی —بەدزی— یاپێك ئەڵێن: ﴿لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ﴾ ئەگەر ئەوە (رسول)ی خوایە، (مقابل)ی ئەو (كلام)ی (قبیح)ی ئێمە، ئەبا خوا (عذاب)مان بدات، (یعنی) دەر(حال)ە (عجایب)ە، ئایا (فرعون)و (سائر)ی (ملأ) کە قسەی نا (لایق)یان لە (حق) (حضرەتی موسی) ئەکرد، جێبەجێ خوا نیشانی ئەدان؟ (عذاب)ی ئەدان؟ (رسول)یان بە (مشار) (شق) ئەکرد، (آنا) چیان بەسەر نەدەهات، خودا دەر (عهد)ی نەفەرمووە، کەسێ دژنێوێ بە (رسول)ی من، یا (ملا)یە لە (أمّەت)ی (رسول)ی من، یا(ولی)یە بدا، (آنا) (غضب)ی لێ ئەگری بە قوریا ئەباتە خوار، بەڵێ، (منتقم)ە، ئەمڕۆ نا سبەی ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ (عذاب)ی (آخرەت) لە فەردای (قیامەت) ﴿يَصْلَوْنَهَا﴾ ئەی کەونێ، گەرمی ئەچێژن، یا تیای ئەبرژێن ﴿فَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ (جهنّم)ی (مصیر)ێ ناخۆش و (خراپ)ە.

(إیمان)مان هەیە، بە (عذاب)ی (آخرەت)، (لكن) (فاسق)و (فاجر)و (کافر)ەکانی ئەوی (إیمان)ێ وایان بە (آخرەت)و بە (عذاب)ی نیە، بیان ترسێنن بە (عذاب).

ئەگەر خوا (لطف)ێ لە (حق) ئێمە —(یعنی) (ضعفا)و (فقرا)و بێ دەسەلاتانی (أمّەت)—، وەئەوان، هەبا، لە (دنیا) زووگرفتاری کردبان، (فاسق)ەکان گوناهیان کەمتر ئەبوو، ئێمەش لە دەستیان، (إستراحەت)مان ئەکرد، (لکن) ئەوەندە زۆر بووین، نایەنە (حدّ)و (حساب)، وە(مع الأسف) تا (فاسق)ێ ئەڕوا، هەزار (صالح) تێ ئەچێ! ئەمەش بۆ (أمّەت) چاك نیە، خوا (کرم) کا، ئەوەی (نفع)ی هەبێ، بمێنێ، ئەوەی (ضرر)ی بێ، بفەوتێ، باش ئەبێ (والله المستعان وعلیه التکلان) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بە (إیمان)ێ (قلبی)، (صمیمی)، بێ (نفاق) ﴿إِذَا تَنَاجَيْتُمْ﴾ ئەگەر (خلوەت)تان لەگەڵ یەك کرد، لە هەر کوێیە بێ ﴿فَلاَ تَتَنَاجَوْا بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ﴾ وەکی (منافق)ەکان، دیارە ئەوەی (مؤمن) بێ، بە گوناهو (تجاوز) لە یەك و (مخالفە)ی (رسول)ی خوای (خلوە) ناکا، (أخوّەت)ی (إیمان) وا (إیجاب) ئەکا، (مؤمن) (خیر) خواهی (مؤمن) بێ، (حقوق)ی (محافظە) بکا، نە لە (جهەت) (روح) نە لە (جهەت) (عرض)، نە لە (جهەت) (مال)، (تجاوز) لە (حق)ی نەکا، (لکن) (ئیمان) ئەو (متانەت)ەی نەماوە، (مع الأسف)، (مسلّمان)آن وا پێك (ربط)دا، چاکەیان چاکەو، خراپەیان خراپە، ئەی (أهل)ی (إیمان) ئێوە (خلوە) وەکی (منافق)آن مەکەن ﴿وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ﴾ (إحسان)و (خیرات)و چاکە ﴿وَالتَّقْوَى﴾ لە (حقوق)ی (عباد)، لە (مقام)ی (رسالەت پەناه) ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ (مدار)ی (تقوی) خوایە ﴿الَّذِي﴾ خوایە ئەو تۆ کە ﴿إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ هەر بەلای ئەو (حشر) ئەکرێن، وەکی لە (أصول البلاغەت) (بیان) کراوە، (تقدیم)ی (معمول) (إفادە)ی (حصر) ئەدا، ئەوەی (إیمان)ی بە (قدرەت)و (علم)ی (محیط)ی (کبریائی) هەبێ، (حشر)ی (أجسد) (إنکار) ناکا ﴿إِنَّمَا النَّجْوَى﴾ ئی وان، بە (إثم)و (عدوان)و (معصیەت) ﴿مِنَ الشَّيْطَانِ﴾ هەر(شیطان)ەوەیە، (إنّما)ش (مفید)ی (حصر)ە، (محرّك) (شیطان)ە، بۆیان (تزیین) ئەدا، لایان باش ئەبێ، (مقصد)ی (إبلیس) ﴿لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (عاجز)و (محزون) بن، (ألبتّە) خۆڕایی نیە، شتێ قەومایە، وا(خلوەت) ئەکەن،

(خصوص) لە (مجلس) دابێ، زۆر (دغدەغە) دەدا ﴿وَلَيْسَ﴾ (نجوی) یا إبلیس ﴿بِضَارِّهِمْ﴾ (ضرر)ی بە (مسڵمان)آن ناگەیەنی ﴿إِلاَّ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ئەوان چیان پێ ناکرێ، دیارە خوا کە (ملاذ)ی (أهلی) (إیمان)ە، (أیذن) نادا، (خلوە)ی وان (ضرر) بە (إیمان) داران بگەیەنێ ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ئەوەی (متوکل)ی (علی الله) بێ، خوا بە (ضایع)ی نادا، بۆ (أغیار) نایخا. وە(ممکن)ە وەکی (زمخشری) ئەفەرموێ: (ضمیر)ی (لیس) (راجع) بێ، بۆ (حزن)، (یعنی) (حزن) (ضرر) پێ نادا، (إلا) بە (أذن)ی خوای نەبێ، کە (إرادە) بکا، ئەوەی (خلوە)ی بۆ ئەکەن، بێتە جێ، (جنابی حق)یش ئەو (إذن)ە نادا، لە هەموو (حال)آن (توکل) (دفع)ی (ضرر)و (ضرر) داری ئەکات ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بێ (خدشە) ﴿إِذَا قِيلَ لَكُمْ﴾ (قائل) هەر کەسێ بێ ﴿تَفَسَّحُوا﴾ (توسّع) بکەن، بەجێ کردنەوە، بەڵکوو بەجێ، بەجێ هێشتن ﴿فِي الْمَجَالِسِ﴾ لە هەر کوێیەك بێ، جمهور ئەخوێنینەوە: بە (إفراد) (مراد) (جنس)ە، یاخود (مجلس)ی (رسولی أکرم)ە، (ألف)و (لام) بۆ (عهد)ە، (اما) (عموم) خۆشترە ﴿فَافْسَحُوا يَفْسَحْ اللَّهُ لَكُمْ﴾ جێ بکەنەوە، بۆیان بەتاڵ کەن، کەلێنیان بۆ بدەنێ، پێکەوە مەنووسێن، پاڵ پێك مەدەن، تاجێ نەبێتەوە. (طبیعی) ئەوەی (طلب)ی (تَفَسُّح) ئەکا، جێی خۆی ئەناسێ (ولو) لە (مجلس)ی (رسول الله) بێ. ئەو (تَفَسُّح) (أکثر)ی ئەوانەی (خلوە)یان لە (مجالس) (حظ) لێیە، پێیان ناخۆشە، ئەوەی دێ، ئەبێتە (فاصل)، ئەبێتە (مانع)ی (خلوە)یان، کەوابێ (مناسبە)ی (آیەت) لەگەڵ (نهی) لە (نجوی) زۆر جوانە، بە (قوّەت)ە. ئەڵێن: جەماتێ ڕوویان کردە (مجلس)ی (رسولی أکرم)، (سلام)یان کرد، (أهل)ێ (مجلس) جێیان نەکردەوە، (جناب)ی (نبوی) لای ناخۆش بوو، (أمر)ی کرە (بعض)ێ، هەڵیستاندن، تا ئەوانە لە جێیان دانیشن، (طبیعی) لایان گران بوو، ئەوسا (آیەت) (نازل) بوو" ئایا کەس لەو (آیەت)ە (مجالس)ی (قتال) (فهم) ئەکات؟ وەئایا هیچ (مناسبە)ی لەگەڵ (مقام) هەیە؟ (رحمەت)ی خوای لە (حسن)و (یزید)ی کوڕی (أبی حبیب) بی، لێیان (نقل) ئەکەن: (أصحاب)ی

کرام لە (مجالس)ی (قتال) (بخیلی)یان ئـەکرد، هـەر کەسـە ئەیویسـت، بـۆ وی بێ، تا (نائل)ی (شهادەت) بێ وەکی بابم (رحمەتی خوای لێ بێ)، کـە (بعضـاً) (حاشیە)ی (شێروانی)یان، لەسەر (إبن حجر) بۆ ئەخوێندەوە، گەر ڕای لێ نـەبا ئەی فەرموو: "ئەی هووء، چی بەسـەر چیەوە؟!" ﴿وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا﴾ بلند بن، ڕاست بنـەوە ﴿فَانشُزُوا﴾ زوو بـەزوو هەڵسن، خـۆگیری مەکـەن، بـۆ ئـەو (توسّع)ە، یـا بـۆ هەرچـی (دەعـوەت) کـران. ئێستا (عـادەت)ە لـە (خدمـەت) (ملوك)آن، کەسـێ دانیشـێ، کـە (ملـك) (إشـارە)ی کـرد، بـۆ هەڵسـتانی، هـەڵ ئەستێ، (حتّی) نابێ لە خۆڕا هەڵستێ، (خلاف)ی (آداب)ە.

(إنسان)ی (مؤمن) دەبێ (إحـترام)ی بـرای (دینـی) بگـرێ، (إیجـاب)ی کـرد، جێی بۆ بەجێ بێڵێ. (عادەت)ە برا گەورە، کەچوە جێیە، برای چووك ئەگـەر لەوێ بێ، ئەو جێی لێ یە (ترك)ی ئەکا، بەرەوژێر ئەچێ، زۆر جوانـە (أمّـا) بـۆ کەس نیە، کەس لە جێی خۆی هەڵستێنێ، قسە لە (رسول اللّٰه) نیە، ئـەو هـەر چۆنی (أمر) بفەرموێ، بەجێیە، (علی الـرأس والعـین) بـاوەڕ ناکـەم، کـەس لـە (صحاب)آن، پێی نـاخۆش بووبـێ. (نَشَزَ، يَنْشُن) لـە (بـاب)ی (أوّل)، (یعنـی) (نَصَرَ، يَنْصُر)، وە لە (باب)ی (ثانی) (ضَرَبَ، يَضْرِب) هاتوە، بـەو گـوێرە لـەو (صیغە) (أمر)ە، دوو (قرائەت)ی (مقبول)و (معتبر) هەیە بە (ضمّ)ی (زێ)، بـە (کسر)ی (زێ). (جواب)ی (أمر)، ئەگەر لە (وتیر)ی (جواب)ی (أمـر)ی (سـابق) بـا، ئـەی فـەرموو: "یرفـع اللّٰه لکـم درجـات" ئـەو حەلـە، هـیچ (إضـطراب) بـۆ (مفسرین)آن نەدەبوو، (لکن) (نظم)ی (جلیل) ﴿يَرْفَعْ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ﴾ ئەفـەرموون: "لـە (قیامـەت)" ﴿وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ ئەفـەرموون: "(علـم)ی (شرعی)" (علمی (شرعی) لای (علما)ی (شرعی)، (علم)ی (تفسـیر)و (حـدیث)و (فقە)ە، دیارە لەو (تأریخ)ە (آیەت) (نازل) بوو، ئەو (علوم)ی (مدوّنـە) نـەبوو، (قسـم)ێ لـە (حـدیث) ئەوەنـدەی (نـازل) بـوو بـوو، لـە (قـرآن) زێـتر نـەبوو ﴿دَرَجَاتٍ﴾ زۆر –(عالی)– بوویتە (موجب)ی (إضـطراب) ئایـا (ربـط)و (علاقـە) چیە، لە (بین)ێ (أمر)و (جواب)ی؟ (معطوف) (معطوف علیه) یـەکن (بالـذات)،

(متغـایر)ن (بالإعتبـار)؟ یـاخود (معطـوف) (خـاصّ)ە؟ (عطـف) (عطـف)ی (خاصّ)ە لەسەر (عامّ)؟ لەبەر (تعظیم)ی (أهـل)ی (علـم). صـەهبای (رفـع)ی (درجات) بۆ (أهل)ی (علم)، (بعض)ەکـی مەسـت کردیـە، (أحادیـث)و (آثـار)ی (دائر) بە (عظمەت)و (کبریائی)و (جلال)ی (أهل)ی (علم) (نقـل) ئـەکا، وەپـلار بۆ (أهل)ی (علم)ی (زمان)ی خـۆی ئـەهاوێ، ئەمـە زۆر (لـزوم)ی نیـە، ئـەوەی (لازم) بێ، (بیان)ی (ربط)ە، دوایە قسە لە پایەی (أهل)ی (علم) ئەکەین، ئەبێ (مقصد) بە (أمر)، ئەوانەی (سابق)ی (إلی الایمان)و (أهل)ی (علـم) بـن، وەکـی ئەڵێ: "تواضع زۆر گەردەن فرازان نیگوسـت گـەدا گـەر تواضـع کونـەد خـویی ئۆست".

(سبق)ی (إلی الإیمان) وە(علم)، مایەی (فخر)و (مباهات)ە، (أما) نابێ ببێتـە (موجب)ی (تکبّر)و (تعظّم)و (ترك)ی (تواضع)، بەڵکو (بالعکس) دەبـێ ببێتـە، (سبب)ی (تواضع)و (لطف)و (مرحمەت) لە (حـق) لـە خـۆ بـەرەژێران (رحمـاء بیـنهم)، (أذلّـة علـی المـؤمنین) وەئـەو (تواضـع)و (رأفـەت)ە بـۆ وان (عـین)ی (رفع)ی (درجات)ە، (شائبە)ی (دنائەت)و خواری تیا نیە، وەکی (شاعر) ئەڵێ:

(چون شمع ب هرجا کی نوشاند، نُشینم
با هیچ کسم گوفت و شنو برسرجا نیست).

چرا ئەگەر لە بینی (مجلس)یش داندرێ، هەر چرایە، ڕووناکی یە بۆ (أهل)ی (مجلس). خانەدانی (علـم) ئـەبێ، وەکـی (حضـرەت)ی (مـلا أبـو بکـر أفنـدی) هەولێری بێ خانەدانی (علم)، (عالم)، (علاّمە)، (صـاحب)ی (ثـروەت)و سـامان لەسەر ئەو هەموو (حاڵ)ەش (متواضع)، (کریم الطّبع)، ئالآی (علـم)ی بـۆ وڵات هەڵ گرتیە، (عزّەت)ی پێدایـە، خـودا لەگـەڵ (عـزّ)و جـاهو (أولاد)ی (دوام)ی بدا. (ذاتاً) (درجات)ی (إنسان) بە (إعتبار)ی (أوصـاف)و (أخـلاق)و (أخـلاق)ی (حمیدە)یـە، ئەگـەر (إیمـان)و ئەگـەر (علـم) لەگـەڵ (أخـلاق)ی (فاضـلە) بـێ، خۆیەتی، وە(إلاّ) چ (قیمەت)ی نیە، (علم) شودەن چ ئاسـان ئـادەم شـودەن چ (مشکل)؟ کەواب ئەو (سرّە)ی کە لە (نظم)ی (جلیل) دایە، لە (عبـارەت)ی ردا

نیە (ولو) زۆریش (مناسب)و (بلیغ) بێ، (علم) لە (نفس)ی خۆیدا، (منقبە)یە گەورەو (درجە)یە بڵندە، (لکن) دوو شت (رەونەق)ی نایەڵن، یەکی: (دنائەت)ی (طبع)، بێ (عزّەت)و (لامەت)ی (نفس)، یەکێ: (فقر)و (حاجەت).
ئەگەر کەسێ (زکیّ النفس)، (عالی) نژاد، بە (قوّەت)و (قدرەت) ببێتە (ملا)، (ملا)یە (شرعی)، (حقیقە) (علم)و (شرع)و (دین) بە (رەونەق) دەخا، (أما) کەسێ (دنی) بێ (عرق)و (دم) وەبێ هێز ببێتە (ملا) چی پێ ئەکرێ؟ (رواج)ی (علم)و (شرع)و (دین) چۆن ئەدا؟ (مشاهیر)ی (علما)ی (إسلام) هەموو خانەدان و (عالی نسب)و بە (قوّەت)و (قودرەت) –(علی الأکثر)– بە (ثروەت)و سامان بوویین بۆیە توانیان (علم) بەخێوکەن. (علما)ی هەموو (فرق)و (مذاهب)و (أدیان) پایەیە (خاص)یان بۆ خۆیان دانا، تەماشای (علما)ی (شیعە)آن کە، بنۆڕە حاخام (جو)وان، سەیری جاهو (جلال)ی (پاپ)و پایەیان کە، (علما)ی (أهل)ی (سنّەت)و (جماعەت)، پایەی (دنیا)یان دا بە (ملاك)و (رؤسا)، مایەی (نفوذ)ی (دین)یان دا بە شێخان، دەست لە چۆکان بەرەژێر خۆیان، بێ پایەو مایە مان، لە (نظر) (أمّەت) نە کەڵکی (دنیا)یان هەیە، نە کەڵکی (قیامەت).

(مفتی) (زەهاوی) لە (بغدا) چووە (زیارەت)ی (ناصر الدین شای قاجار) شا فەرمووی: "(منازعە)ی ئێوە لەگەڵ (علما)ی ئێمە –(یعنی شیعان– لەسەر چیە؟ "(ملا) فەرمووی: "لەسەر ئێوەیە" فەرمووی: "چۆن؟" فەرمووی: خوا ئەفەرموێ: "أطیعوا الله وأطیعوا الرسول وأولی الأمر منکم" ئێمە ئەڵێین: "(أولی الأمر) ئێوەن"یعنی ملوك و سلاطین، ملای شیعان ئەڵێن: ئێمەین (أولوا الأمر)" (حتی) (أمر) لەسەر شاهو پادشاهان ئەکەین" (شاه) ووتی: "(حق) لە (طرف) ئێوەیە!" بەڵی ئەو (مجتهدین)ی (کرام) وەك (أبو حنیفە) وە(إمامی مالك)، (إمامی شافعی)، (إمامی أحمد)، گەر (بعد حین) لە (وفات)یان لە ناو (أمّەت) (محترم) بوون، (أمّا) لە (زمان)ی خۆیان لێ یان ئەدرا، (حبس) ئەکران، (فرار)یان ئەکرد لە (فتوی) (منع) ئەکران، زۆر لە ئێمە بە (حرمەت) تر

نەبوون، (ومن العجائب) ئەو (أمّەت)ە ئەوەی لەگەڵیان ساغ و پاك و(ناصح)و (أمین) بێ، نایانەوێ، (حرمەت)ی ناگرن، بەڵكو (عداوەت)ی ئەكەن ئەوەی (بالعكس) بێ، لایان (محترم)ە، (صاحب)ی سەرو ماڵە، (علما)ی (أهلی سنّەت و جماعەت) زۆر نەمایە (إنقراض) بكەن (خاصّە) لە كوردستان —(أصلاً)— (ڕەواج)یان نەمایە، (أكثر)ی (سواد)ی (أعظم)، (فقیر)ن، بێ كەس و نەواو بێ دەراماتن، وە ئەوەی ئەڕوا (معاذ الله) بێ شوێن ئەڕوا، ئەوەش (موجب)ی (خوف)و (أسف)ە، (حاجی قادر) (شكایەت)ی لە (زمان)ی خۆی هەیە، كە (ملا) نەماین، (مع أنە) (نظر) بە (عصر)ی ئێمە (دنیا) بە (علم) (معمور) بوو، (حتی) لە (أوائل)ی (عمر)ی من (ملا)ی چاك چاك لە (كوردستان) زۆر بوون، (لكن مع الأسف) ڕوو لە كەمی بوون، خوا (مەرحەمەت) كا، ئەو (دین)ە نەفەوتێ، (ملا)ی چاك و بە (قوّەت)ێ بۆ بڕەخسێنی، ئەمڕۆ (لازم)ە، (جمع)ێ لە (علما)، (علما)ی (إسلام) بن، (تابع)ی(فرق)و (مذاهب) و (أحزاب) نەبن، وەكی (أطبّا)ی (حذّاق) تەماشی ئەو نەخۆشیە بكەن، بۆ (تداوی) تێ كۆشن، بێ (أمل) بن، (محضاً) بۆ خوا (سعی) بفەرموون، ئەگەر وانەبێ، چارە ناكرێ، وە(جنابی حق) (دوام)ی (ملا أفندی هەولێر) و ئەم (داعی) (فقیر)ە بدات، (آمین).

﴿وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (أول)و (آخر) (مقصد) (عمل)ی چاكەیە، (علم)ی بێ (عمل)، (إیمان)ی بێ (أثر) چیە؟ لە (زمان)ی (سابق) (رواج)ی (علما)ی (لۆغەت)و (شعر) زۆر بوو، (علما)ی (حكمەت) كەم و (منفور) بوون، كەسێ بە (علوم)ی (عەقلّی) —(خاصّە طبیعیّات)— خەریك با، (تكفیر)یان ئەكرد، (لكن) لەو (زمان)ە، (سبب) بە (علما)ی (غربی) گۆڕا، (شرف)و (عزّ)و (قیمەت) بۆ (علم)ی (طبیعی)، (كیمیا)و (هندسە)و (میكانیكی)یە، (خلاصە) (علوم)ێ كە ببێتە (مداری) (إختراع)ی (أمور)ی (غریبە) ئەوان (محترم)ن، علمای (مسلّمان)آن (الآن كما كان) (متوغّل)ن لە (نحو)و (صرف) —(كأنە)— ئاگایان لە (تطوّرات)و (تصرّفات)ی (دنیا) نیە، (وكما فی السابق)، لەگەڵ یەك (عدو)ن،

ئەوەندەی یەکدی بە دوژمن ئەزانن، (ئاوروپایی) بە دوژمن (حساب) ناکەن، خوای (تعالی)ن، بە (أعمال)یان، بەوەی ئەیکەن ئاگادارە. لە هەمووی (عجایب) تر (دوام)ی (مباحثە)ی (کرامەت)و (دەعوا)ی (رسالەت)ی (بهائی)و (قادیانی)یە، با (وجودی) بە سەد هەزار وەکی (قادیانی)و (بهائی)، (قیمەت)ی (أنموله)کی (آدیسۆن)یان نیە، ئەگەر لەبەر درێژی نەبا، (ماجری)ی بابم لەگەڵ (ملا عمری خەیلانی) لە (قارص)و (بایزید) ساڵی غەزای (١٢٩٣هـ) وە(کذا) (ماجری)ی لەگەڵ (ملا أحمدی نۆتشی) لە (بغدا)یە پێشی (غزا)یە عرضم ئەکردن، (أما) بۆ جێیە (مناسب) بێ، (إنشاء الله) (تحریر)یان ئەکەین.

لە (جزء)ی (أول)ی ساڵی شەشەمین (مجلە)ی (المعلم الجدید) (صحیفە) (٤١) ئەڵێ: "(أبو یوسف) (عبد السلام بن محمد بن یوسف بن بندار قزوینی) (تفسیر)ەکی گەورەی (یعنی) (تألیف)ی خۆی، (عبارەت) لە (٧٠٠) (جلد) کردە (وقف)ی (مدرسە)ی (إمام أبو حنیفە) وەئەو (ملا)یە لە تأریخی (٤٨٨) (وفات)ی کردوە" بەڵێ (حکایەت) ئەکەن، لەو نوعە (کتێب)آنە، (لکن) ئەمانە لە (حقیقەت)دا (تفسیر) نین، بە (مناسبە)یە گەلێ شتیان (ذکر) کردیە، وەکی (طنطاوی) (رحمەتی لێ بێ)، بەڵی (ممکن)ە بە (مجرّد)ی (مناسبە)ی (علم)و (علما)و (درجات)، (کتێبی) (تفسیر)ی (عبارەت) لە (٧٠٠) (مجلد) (تألیف) بکرێ، (أساس)ی (مقصد) لە (تفسیر)، بە چوار (مجلّد)ی (مناسب) ئەدا ئەکرێ. تا(حال) قسە لە (خلوە)ی خەڵکی بوو، خۆ بە خۆیی، (حالا) قسە ئەکەین لە (خلوە) لەگەڵ پێغەمبەر (ﷺ) ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمْ الرَّسُولَ﴾ کە (إرادە)تان کرد، (خلوە) لەگەڵ (رسول)ی خوا بکەن ﴿فَقَدِّمُوا﴾ پێش خەن ﴿بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً﴾ لەناو دوو دەستی (خلوە)تان، (خێر)ێ (إحسان)ێ، هەرچی بێ، یاهەر کەس بە گوێرەی (حال)ی خۆی، (ألبتە) (خلوە) لەگەڵ (رسول الله) وەکی (خلوە) لەگەڵ خەڵکی تر نیە، (حق)ی (إمتیان)ی هەیە، ئەویش (خێر)ێ بۆ (فقیر)ێ، (سبحان الله) هیچ (إمتیان)ی بۆ (شخص) خۆی –(من حیث هو)– ناوێ، بۆ (مقدار)ی (صدقە) (تعیین)

نەکراوە؟ (ذاتاً) هەندەی پێنەچوو، هەڵ گیراوە، بۆیە، چونکی (خێر)ی بۆ خۆی ناوێ، (إمتیان)ی بۆ خۆی ناوێ، ئەفەرموێ: "﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾" بۆ کەسی (خێر)ە کەی پێی ئەکا ﴿وَأَطْهَرُ﴾ (زێدە) پاکی یە، بۆ (نفس)تان، بۆ (ماڵ)تان، بۆ (حسن)ی (أدب)تان، بۆ (زێدە) (إحترام)ی (رسول)، (بلا تشبیه) (شاعر) ئەڵێ:

(سەر زەدە داخل مەشەو مەیکەدە حمام نیست
حورمەتی پیری مغان بەرهەمە لازمەت)

﴿فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا﴾ چتان نەبوو، بیکەنە (صدقە)، زۆر (فقیر) بوو ئەو کەسەی ئارەزووی (خلوە) ئەکا ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ بۆ وان بێ (تقدیم)ی (صدقە)وە بێ (بدل)ی، (جائزە) لە (خدمەت) سەروەری (کائنات) (خلوە) بکەن. قسە لە (يَدَيْ) (نجوی) بکەین، بە (وجە)ی (بلاغەت)، گەرچی بۆ (فهم)ی کوردی (زەحمەت)ە، (إستعارە)یە (تمثیلی)یە، یاخود (مکنیە)یە، (إثبات)ی (ید) بۆ (نجوی) (تخییلیّە)، (مُرشَّحە) بە (ذکر)ی (بین)، چۆنی تێ بگەن؟ (واقعاً) (تفسیر)ی ئێمە، لە (جهەت) (بلاغەت)و (صرف)و (نحو) کورتە، (أما) چی بکەم؟ لام وەیە (معذور)م، (مع الأسف) (لسان)ی (علم)یان نیە ﴿أَأَشْفَقْتُمْ﴾ ئایا ترسان؟ ﴿أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ﴾ ئایا لەچی ترساینە؟ (سیّد) ئەفەرموێ: "لە (فقر)" بڕوامەکە، (فقراً) (أساساً) (مستثنی)ن ئەوەی هەیبی، بۆ (تقرّب)ی (دقیقە)یە لە (خدمەت)(سیّد)ی (أنام) (روح)و (ماڵ) ببەخشن، لایان خۆشە. ترسیان لە پێناو خۆش بوونی (جنابی حق)و (رسول)ی، ئەمە شتێکە وەکی (کفّارەت)، (طبیعی) لە شتێ گەرد بە (خاطر)ی (نبوی) بگات، بە هەر (صورەت)ێ بێ، یارانی (نبی) خۆیان لێ ئەپارێزن، (بناءً علیە)، ئەوانەی (ترک)ی (خلوە)یان کردیە، (مصیب)ن، ئەوەی کردیەتیشی، وەکی (جناب)ی (حضرەت)ی (إمامی علی) (مصیب) بوە ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾ لە ترسی (إغبرار)ی (خاطر)ی (نبوی))، وە(توبە)تان کرد (عمّا جری)، پەشێمان بوونەوە، نەتان ئەزانی، ئەمە لای خواو (رسول)ی ناخۆشە

﴿وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾ نافەرمویٚ: (فَتابَ)" ﴿فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ (مناجـات) لەگـەڵ خوا بکەن بە (إقامە)ی نوێژ ﴿وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ بە (حق) (زکات) بدرێ، (فقیر) زۆر (إسـتفادە) ئەکـەن، (مسـتغنی) ئـەبن، لـە (صـدقە)ی (خلـوە)و (أمثـال)ی ﴿وَأَطِيعُوا اللَّـهَ وَرَسُـولَهُ﴾ لـە هەرچـی ئەفـەرموون، ئـەز (جملـە) (نهـی) لـە (خلوە)ی خراپ ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ لـە (إقامـە)ی (صلوات)و (إتیـان)ی (زکات)و (سائر)ی (أعمال)، (أجر)ی (محسن)آن بە (ضایع) نادا.

لە (آیة)ی (أمر) بە (نشز)، (معمول)ی (مقدّم) کرد، (ممکـن)ە (إشـارە) بـێ، بـۆ (تقـدّم)ی (إطـلاع)ی خـوا، (آنـە) لێـرە ئەفـەرموێ: "پـێش کردنتـان، خـوا ئەزانی چی ئەکەن، (وکذا) دوایـە" (أول)و (اخـر) (خـبیرە)، بـە (عمـل)تـان بـە (أعمال)تان، لە (سبقەت)و (تفرّد)ی (إمامی علـی) بـە (صـدقە) بڵـێم: "چـی؟" خدمەتێ زۆر گەورە نیە، بەڵێ (مبادرە)ی (إمتثال) بە (قیمەت)ە، لە (زمـان)ی ئێمـە (أجانـب) بـۆ (وطـن)و (ملّـەت)ێ خۆیـان، لـەڕێی گـەورەو گـەورەیی بـە (ملیـون)آن لـیرەی زێـڕی (صـرف) ئەکـەن، وە خۆیـان (ممنـون)و (متشـکر)ن، (بناءاً علیە) بۆ (رۆسا)ی (شیع)آن ئەمرۆ بە جێیە، بەو جۆرە کـارە (مباهـات) بکەن، (مع أنە) خۆیان لە ڕێی خـواو (حرمـەت)و (إحـترام)ی (رسـول)ی خـوا، پەشیزی (صرف) ناکەن، (واقعاً) (خدمات)ی (حضرەتی) (إمامی علـی) نایەتـە (حسـاب)، لەسـەر ئێمـە (إتّبـاع)ی (لازم)ە، نـەك (شـاعر)آنـە (مـدح) کـردن، (رحمەت) لە (أفلاطون) بـێ ئـەڵێ: "(إنسـان) ئەوەیـە، (أثـر)ێکـی وای هـەبێ، (مدح) بکرێ، (إنسان) ئەوە نیە (مدح)ی خەڵکی بکات" (ألله أکبر) (تلك أمة قد خَلَت... الآية) وای چەند (قیمەت) دارە، بۆ (إنسان)ی بە (قیمـەت) ﴿أَلَـمْ تَـرَ﴾ بە کوردی لە (مقام)ی (تعجّب)، کورد ئـەڵێ: "بنـۆڕە ئـەو کابرایـە"، "نانۆڕیـە ئەو پیاوە چ ئەکا؟" (عطف)ی نگـاە ناکـەی ﴿إِلَـى الَّذِينَ﴾ ئـەو (منـافق)آنـەی ﴿تَوَلَّوْا قَوْمًا﴾ دۆستایەتیان لەگەڵ ئەکردن، (قوم)ێکـی ﴿غَضِـبَ اللَّـهُ عَلَـيْهِمْ﴾ (یعنی) جوو ﴿مَا هُمْ﴾ ئەوانە، یا جووەکان ﴿مِنْكُمْ﴾ لە ئێوە نین ﴿وَلَا مِـنْهُمْ﴾ جوو دیـارە نـە بـە (دیـن) نـە بـە (دم) ناگەنـەوە ئەوانـە (منـافق)ەکـان (ذاتـاً)

(مُذَبذَب)ن، نە لەوانن، نە لەمانە، (ولو) لەگەڵ (مسڵمان)ە (عرب)ەكان يەك (عنصر) بن، كە (دين)و ئايين و (مزاج)و (مشرب) يەك نەبێ، با براش بن، لێك دوورن ﴿وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ﴾ لەسەر شتى درۆ، (سواءً إعتقاديات) بێ، يا(أمور)ى (خارجي)، سوێند ئەخۆن ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ئەزانن درۆيە، نە (واقعاً) وايە، نە (إعتقاد)يانە، ديارە (صدق)و (كذب) (أمور)ى (نفسيە) وە(ذهنيە) (صدق) بە (مطابقە)ى (ماڧي الذهن)و (ضمير)ە، (نفس الأمر) كەسێ ئەڵێ: "(إيمان)م هەيە" ئەگەر (تصديق)ى (قلبى) هەبێ، ديارە ڕاست ئەكا، وە(إلا) درۆيە، (لكن) لە هەموو (موقع)ێ (خبر) لە (إعتقاديّات)ى (قلبى) نادرێ ﴿أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ﴾ بۆ (منافق)ەكانى (هكذا)يى ﴿عَذَابًا شَدِيدًا﴾ بە (قوّەت)و هەژمەت ﴿إِنَّهُمْ سَاءَ﴾ خراپە ﴿مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ديارە بوويتە (عادەت)يان ﴿اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً﴾ سوێندى بە درۆى خۆيان كرديتە، گێڕايە بە مەتاڵ، بۆ (حفظ)ى (مال) و (أنفس)يان ﴿فَصَدُّوا﴾ لە مەيانەدا، خەڵكيان بە سوێندى بە درۆ (منع) كرديە، وەرگێڕايە ﴿عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ئەوانە چ نين، (دين)ێ بێ (أساس)، هەموو (إدّعا)، بەو (نوع)ە (دعا)يانە، (منع)ى ئەوانەى (ملاقات)يان لەگەڵ كردينە، كردينە لەو (دين)ە لەو ڕێيە ڕاستە ﴿فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ (عذاب)ى (تحقير) ئامێز، بۆ (أصحاب)ى (كبر)و (أنانيّەت) زۆر (شديد)ە، دوو (نوع)ە: (بدنى)و (روحى) ﴿لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلاَ أَوْلاَدُهُمْ﴾ هەرچەند بۆ (محافظە)يان ئەو (نوع)ە (سياسەت)ە ئەگێڕن، (لكن) بێ هوودەيە، (إغنا)يان ناكا ﴿مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾ (محتاج)ن ژێر دەستن، خوا (عذاب)يان ئەدا، نە(مال) بە كەڵكيان دێ، نە (أولاد) بە هانايان ئەگات ﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ﴾ (رفيق)و خاوەنى ﴿هُمْ فِيهَا﴾ لە ئاگريدا ﴿خَالِدُونَ﴾ لێى دەرناچن سوێندى بە درۆ (تعمم)ى كرديە، سوێندى بێ هوودە، هەروا بە هەوەس هەزار درۆى ئەكا، دەهەزار سوێندى لەسەر ئەخوا، (هەيبەت)و (حرمەت)ى خواو (صفات)ى وە(قرآن)ى لە دلاندا نەمايە ﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا﴾ خۆيان وە (أولاد)يان، ئەوانەى لەسەر (نهج)يان ماون ﴿فَيَحْلِفُونَ لَهُ﴾ ئەوێ ڕۆژێ بۆ خواى سوێندى

بە درۆ ئەخۆن ﴿كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ﴾ ئەمڕۆ ﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ﴾ پەكوّ ئەمە زۆر (غریب)ە، (حماقەت)ی (عظیمە)، وا(حساب) کەن، چۆن بە سوێندی درۆ لە دەستی ئێوە قورتار بووین، (کذا) بە سوێندی درۆ لە (عذاب)ی خوا (محفوظ) ئەبن ﴿أَلاَ إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾ (جسارەت) بکەن لای (علاّم الغیوب) خوداوەندی (عظیم الشأن) درۆی بکەن، بەڕاستی، هەر ئەوانە درۆزنن، هەرچەند درۆ لە (دنیا) زۆر بە کەڵکە، (حتّی) بە (قبّە)و (قفص)ی زێڕو زیو (تجسّم) ئەکا، (أما) لە (آخرة) ڕێی هیچی نیە، درۆ لەگەڵ (عالِم السرّ وأخفی) چۆن جێ ئەگرێ؟ کوو ئەبێتە مەتاڵ و قەڵغان؟

(الشيء بالشيء يذكر) (أمیر)ی جەنگ (بەهادور میرزا حسین خان) لە (بیتووین)ێ ڕۆژێ (عرض)ی (ملا)ی بابمی کرد: "(إمام)ی (شافعی) فەرموویەتی: "(عليٌّ حُبُّهُ جُنَّةٌ) (محبەت)ی (حضرەتی) (إمامی علی)... (مەتاڵ)ە، لە ڕۆژی (جزا) (شرارە)ی ئاگری (جهنّم)ی لە (مُحب)ی (ردّ) ئەکا" (ملا) فەرمووی: "ئەوە بۆ ئێمەیە، (أما) بۆ ئێوە، "(عليٌّ حُبُّهُ جِنَّةٌ)، شێتی یە" ووتی: "(ئامان) بۆ چی؟" فەرمووی: "ئێمە (إخلاص)ی (حضرەت)ی (أمیر)و (سائر)ی یارانی (کرام)ی (رسالەت پەناه)مان هەیە، (لا شك) لە (محبّەت)ی (إستفادە) ئەکەین، (أما) ئێوە هەرچەند (محبّەت)ی (حضرەت)ی (علی)تان هەبێ، (بغض)ی (سائر)ی یارانی گوزیر (مانع)ە لە (إستفادە)تان، ئەو (محبّەت)ە مەتاڵ نیە، گەوجی یە" ووتی: "(قَسیمُ النارِ والجنّة)" (ملا) فەرمووی: "(حاشا) ڕۆژی (قیامەت) بە (غیر)ی (تقسیم)ی (جنّەت)و (نار) چ ئیشیدی نیە، ئەویش (علی)ی ببینێ، خوا (معطّل) ئەبێ!." ئاە توخوا ئەمە (جنّەت) نیە؟ کەسێ واگومان ببا، (غیر)ی خوا ئێکێتر، ئەو (تقسیم)ە ئەکا! بنۆڕێ ئەوەش (دعا)یەی (کاذبە) (ممکن)ە بە (ملیّون) (إنسان)یان پێ هەڵ خەڵەتاند بێ، ﴿اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ﴾ (حقیقة) (شیطان) (غلبە)ی لەسەر کردینە،(عەقل)ی لێ ستاندینە (وإلاّ) ئەو (نوع)ە (هذیان)ە چۆن ئەکرێ؟ ﴿فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ﴾ خوای لە یاد بردینەوە، بەڕاستی ناوی نایەنن، ئەگەر بە

(حق) یادی خوا بکەن، کەمێ لە (صفات)ی بگەن، چۆن ئەو (جسارەت)ە ئەکەن؟ بە خوای ئەبا لەو (آیەت)ە (مسڵمان)آن زۆر بترسن، (فی الواقع) (أکثر)یان لەبەر ناوی ئەو و ئەم خوایان لە یادچووە، لەبەر (إعتماد)ی بێ (أصل)و (أساس)، نە بۆ دنیا نە بۆ (آخرەت)، تێ ناکۆشن، (في الحقیقة) (رؤسا)یەکانیان، بۆ (صید)ی (دنیا) بە دامی (تزویر) خەریکی گرتنی (عباد)ن، (سبحان الله) ئەمڕۆش پێیان هەڵ ئەخەڵەتێن وەلێیان (معلوم)ە، ئەمڕۆ بۆ (صلاح)ی (دنیا) چەند کەڵك ئەگرن، بۆ (صلاح)ی (اخرەت)یشیان هەروا ﴿أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ﴾ (أتباع)ی (شیطان) ﴿أَلاَ إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمْ الْخَاسِرُونَ﴾ هەر ئەوان تێ دەشکێن، مایە پووچ دێنەدەر ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ئەوانەی (عداوەت)ی خواو پێغەمبەری ئەکەن، کە (حزب)ی (شیطان)ن، ئەوانە (مغلوب)ن ﴿أُولَئِكَ فِي الأَذَلِّينَ﴾ لە (زمرە)ی ئاڵچاغ و ڕەزیلانن، (مقابل)ی (أعز) دیارە (أذل)ە ﴿كَتَبَ اللَّهُ﴾ نووسیویەتی (مقرر)ی کردیە ﴿لأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ دیارە خوا (غالب)ە، قاهری (فوق الكلّ)ە، (مراد)ی (غلبە)ی (رسل)آنە، (ممکن)ە بڵێین: (جمع)ێ لە (رسل) بە (قوّە)ی (مادّی) (بالذات) (غالب) نەبووین، (جنابی کبریائی) هەر (قوم)ە، بە (نوع)ێکی (عذاب)دان فەوتاندنی (أما) (إلبتە)ی بە (دلیل) (لاشك) بۆ هەموان بوە، (غلبە)ی بە (سیف)ی (لامع) و (برهان)ی (ساطع)، بۆ (خاتم الرسل) (قائد)ی (غرّ)ی (مُحَجَّلین) بوو، (وکذا) (بعض)ە (نوات)ێ دی، وەکی (کلیم) وە(بعض)ی لە (أعقاب)ی (أمّەت)یش، تا(تفرّق) نەبوو، (غالب) بوو، کە بوونە (عدّو)ی یەك، (عدّو)ی خۆیان وخوایان و (رسول)یان بە سەریاندا (غالب) بوون".

(إنسان) کە (تأمل) لە (شقاق)و (نفاق) و (تحزّب)و (محاربە)و دوشمنایەتی، خۆ بەخۆیان ئەکات، (جبروت) ئەیگرێ، ئەو (أمّەت)ە ئەو (قوم)ە فرۆمایە، چۆن تا ئەمڕۆ مایە؟ (حقاً) ئەمەش (معجزە)یەکە لە (معجزات)ی (رسولی أکرم) ﴿إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (إلهی) بە (قوّەت)و (عزّەت)و (قدرەت)ی خۆت،

(قـوّەت)ی (عـزّەت)یّ (قـدرەت)یّ (کـرم) کـە، بـە (أمّـەت)ی (محمّـد) (ﷺ)، (محفوظ) بن لە (شرارە)ی ئەو (شەڕ)ی (حاضرە)، (مصر)و (سـائر)ی (بـلاد)ی (إسلام) بە (سـلامەت)ی دەرچـن لـە (شـەڕ)ی (غالـب)و (مغلـوب) (أمـین) بـن، (روح)ی (إیمان)و (غیرەت)و (إتّحاد)یان، بـاویّ بـەریّ، دیـارە مایـەی (عـزّەت)و (قوّەت)و (ألوهیەت)و (ربوبیّەت) بیّ (قوّەت) ناکریّ (وَأعـدّوا لهـم مـا أسـتَطعتم من قوّة) (خصوص) ئـەمڕۆ (قـوّەت)یّ (فـوق القـوی) پیّویسـتە ﴿لاَ تَجِـدُ قَوْمًـا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِـرِ﴾ ڕۆژی واپەسـین، ڕۆژی (جـزا)، کـورد ئـەڵیّ: "ئـەو ڕۆژەی کە خوا حاکمەو قاضی پیّغەمبەر" (قـوم)یّ وانیـە، (إیمـان)ی بـە خـواو ڕۆژی (قیامـەت) هـەبیّ ﴿يُـوَادُّونَ مَـنْ حَـادَّ اللَّـهَ وَرَسُـولَهُ﴾ دۆسـتایەتی بگـرن، لەگەڵ ئەوانەی، یائەوەی (عداوەت)ی خواو (رسول)ی ئەکەن، خۆشیان بـویّن، (سبحان الله) چەند لە میّژە (مسڵمان)آن (ترك)ی (قـرآن)یـان کردیـە، (عمـل)ی پیّ ناکەن! لە (جـواب)ی (سـؤال)ی (مَلَکَيْن) ئـەبیّ بلّـیّین: "(القـرآن إمـامی)" تەماشای (تأریخ) کەن، چیان کرد؟ (قـوم)یّ لەگـەڵ دوژمنـی خـواو (رسـول)ی (معاهد)یان کردیە، (هجوم)یان هینایتە سەر (قوم)یّ (دەوڵەت)یّ (مسڵمان)آن، هەمدەم و هەم (دین)ی خۆیان، (بالاتّفاق) ئەوانەیان تـیّ بردیـە، زۆر نەچـووە، خۆیـان بـە دەسـتی دۆسـتەکانیان (محـو) بووینـەوە، لـە (حـرب)ی (عمـوم)ی (أکثر)ی لەشکری (فرەنسە)و (إنکلیز) (مسڵمان) بوون، بەڵی (مسـڵمان)ەکـانی (هنـدی) (تیـك مسـلم، ئەلهەمـدولله، ئەبـدولقادر گـەیلانی، تیـك یاسـین والقـرآن الحقیم هی!) ئەمڕۆ خوون و گۆشتیان تیّکەڵاو بوە، (عاقبەت)ی ئەم (حـرب)ە، نازانین چمان بەسەر دیّ؟ (دور)ی (سیاسـەت)و (إدارە) بەچـی (تطـوّر) ئـەکا؟ قسە لە (مبتدع)آنی وەکی (معتزلە) نیە، ئەوان (لاشك) (خیّر) خـواهی (أمّـەت) بـوون، (حـافظ)ی (شـریعەت)، (أمـا) (فـرق)ی (خـائن)ەکـان، (أحـزاب)و (سیاسی)یەکانی، بە ناوی (دین) (تحزّب)یان ئەکرد، (عالم)یـام هەڵدەخەڵەتانـد —(معنا مراد)یان— (هدم)ی (دین)و (محو)ی (إسلام) بوو، بـۆ (أهـل)ی (إیمـان) لە دوژمنەکانی (صریح) خـراپتر بـوون، (سـوء)ی (تـأثیر)یـان پـتر بـوو وای بـۆ

(ملا)يانى (فرق)ەكان، واى بۆ (مسلّمان)آن، ئەگەر ڕوو نەكەنەوە ئەو (نوع)آنـە بۆ لاى (هدايەت)ى (قرآنى)، لە (بدل) (إمـام)ەكـانى ڕابردوويـان، ئـەو (قـرآن)ە نەكەنەوە (إمام)ى خۆيان واى بۆ (طائفە)يان، بۆ (أتباع)يان، كە بـە (أشـعار)و (هزليـات) گـۆى يـا دلّيـان (مشـرح) ئـەبێ، وە(أنـوار)ى (تجلّيـات)يـان بەسـەرا پەخشان ئەبێ، (أما) لە (إستماع)ى (قرآن) (قلب)ى نا(مبارك)يان تەنگ ئـەبێ، ئەكەونە (ظلمات). (بعض)ێ لە (هادم)ەكـانى (ديـن) گۆىيـا (خـادم)ى (ديـن) بووين، (تأويل)و (توجيهات)يان بۆ ئەكەن.

كەسێ (إيمان)ى بە خواو ڕۆژى (جزا) بێ، چۆن كەسێكى خـۆش ئـەوێ بـە دۆستى ئەزانێ، كە دوژمنى خواو (رسول) بێ؟ ﴿وَلَوْ﴾ ئەوانە ﴿كَانُوا آبَـاءَهُمْ﴾ باوكيان بن ﴿أَوْ أَبْنَاءَهُمْ﴾ كوڕيان بن ﴿أَوْ إِخْوَانَهُمْ﴾ برايان بن ﴿أَوْ عَشِـيرَتَهُمْ﴾ خزم كەس كاريان بن، (فضل) لە (قوم)ێ كە هيچ (ربـط)و (علاقـە)يـان لەگـەلّ يەك نيە ﴿أُولَئِكَ﴾ ئەوانەى (ترك)ى (محبّـەت)و (موالات)و (مـودّەت)ێ (أعـدا)ى خواو (رسول)ى ئەكەن، (ولو) باب و كوڕو براوپشت و(قوّەت)يان بـن ﴿كَتَـبَ﴾ خوا ﴿فِـي قُلُـوبِهِمْ الإِيمَـانَ﴾ بوويتـە (ملكـە) لـە دلّيانـدا نووسـراوە، چەسـپاوە (غير)ى (لوازم)ى (إيمان) هيچيتر ناچێتە نـاو دلّيـان، بـەلّكو (دور)يشـى نـادا، تخوونى ناكەوێ، بـەلّێ كـە (إيمـان) (قـوّەت)ى سـاند، لەسـەر هـەموو (ميـل)و (قوا)ى (نفس) (غالب) ئەبێ، ئەگەر (إيمان) بە (كلام)ى خـوا لـە دلاّنـدا (طبـع) بووبا، (مؤمن)ەكان چۆن وايان بەسەر دەهات؟ كە (حالا) خۆمانى تيا ئـەبينين ﴿وَأَيَّدَهُمْ﴾ بە (قوّەت)ى كردينە ﴿بِرُوحٍ مِنْهُ﴾ (روح)ێ لە (طـرف) خـواى، ئـەو (روح)ە چيە؟ (قـوّەت)ێكـە (هائـل) (قابـل)ى (زوال)و (وهـن) نيـە، (حيـات)ێ (عجيب) ئەداتە (صاحب)ى لە هيچ (خوف)ى نيە، (دائمـا) (غالـب)ە، (إعتمـاد) لەسەر خۆى هەيە، ئەو (روح)ە لێرە، (مراد)ى (جبريل) نيە، بێ جێيە، (حـالا) (دخـل)مـان بەسـەر (محاربـە)ى (بـدر)و (إمـداد)ى (جبريـل) چيە؟ ئـەوەى بـە تـەماى (إمـداد)ى (جبريـل) بـێ، ئـەو (روح)ە نامێنـێ، نـابينى لەوسـا، كـە (مسلّمان)آن كە بە تەماى (قطـب) و (كرامـەت)ى (أوليـا)و (ظهـور)ى (مهـدى)و

(نزول)ی (عیسی)ن چۆن بیّ (روح) بوون! کزۆکەو مردۆخە کەوتنە گۆڕیّ، وە(مراد) (قرآن)یش نیە، بەلّیّ (ممکن)ە کەسیّ (مزاولە)ی (قرآن) بکا، بە (أحکام)ی (راضی) بیّ، بە (عمل) (إقتدا)ی پیّ بکات، ئەو (روح)ەی بۆ چی یە (لکن) (روح)ی (هوا)یی هەرتا ئەو (روح)ە، هەرچەند لە (أفراد) دابیّ (أما) (حیات)ی (هیکل)ی (إجتماعی) ئەدات، خودا ئەوانە (مؤیّد) ئەکا لە (دنیا) ﴿وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ لە (ئاخرەت) خوا بە (نصیب)ی کا ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ﴾ خوا لیّ یان راضی یە ﴿وَرَضُوا عَنْهُ﴾ لە خوای (راضی)ن –(عن طیب نفس)– (رضا) لە خوای زۆر (صعب)ە، (خصوص) لەو (عصر)ە، (مؤمن)ی (صادق) ئەنۆڕێتە (فاسق)آن، (کافر)آن، تەماشای (حال)ی (مؤمن)ی (فقیر)ی بیّ دەسەلاّت ئەکا، ئەو هەموو (بەلا)و (مصیبەت)ە (دەورە)ی لیّ داین، جەرگ و هەناوی جۆش ئەستێنیّ دلّی ئەقرچێتەوە، کزەی لە دەروونی دیّ، بەو (حال)ە (رضا)مەندی گەلیّ گەلیّ گرانە، (أما) (رضا)ی ناچاری، ناچاریەیە، گەلیّ کەس (تسلیم)ن لەبەر بیّ دەسەلاّتی ﴿أُولَئِكَ﴾ ئەوانە ﴿حِزْبُ اللَّهِ﴾ لەشکری خوان، (تابع)ی فەرمایشی وین، دوورن لە (رأی) (شیطان)و یارانی ﴿أَلاَ إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (فائز)ن، (باقی)ن لە (خیرات)و (برکات)ی (دنیا)و (ئاخرەت)، (ناجی)ن لە (مکارە)، (نائل)ی (سعادەت)ی هەردوو (دار)ن، هەردوو (نشأت) وەهەردوو (حیات)یان.

(إخْطارٌ): (کلّ)ی (فرقە)یە لە (فرق)ی (إسلامیە)، (إدّعا) ئەکات: "ئەو (فرقە)ی (ناجیە)یە، (حزب الله)یە، ئەوانی تر (أصحاب)ی (بدع)و (أهوا)ن –(في النار)ن"– (مع أنه) هیچیان بە (حق) لەسەر ڕەوشتی (رسول الله)و یارانی وی نین، لەگەلّ یەك (عدوّ)ن، (تکفیر)ی یەکتری ئەکەن، (سبحان الله) چ جایە (فرق)ی (مذاهب)ەکان، لەیەك (فرق) وێکڕا ناصولحێن! (دائم) لە (منازعات)ن، ئەگەر (سیف)یّ ئەگەر (قلم)یّ، ئایا (حزب الله) وائەبیّ؟ (حاشا) نابینن چەند بە (فوز)و (فلاح)ن؟ (ذلیل)ی (مِلَل)ن، خودایە (تَرَحُّم)یّ!

ئەو (ئایات)ە وەکی ئەبینن، زۆر پێك (متّصل)ن، لێ ناگەڕێ بلّێین: "ئەو (آیة)ە لە (حق)ی (حضرەتی أبوبکر) (نازل) بوە" ئەلّێن: باوکی جوونی بە پێغەمبەری دا، (صدّیق) (زلە)کی لێدا خستی، ئەو (ما جری)یەیان (عرض)ی (رسولی أکرم) کرد، فەرمووی: (یا أبابکر) وات کرد لە(حق) بابت؟ "فەرمووی: "بەلّێ" فەرمووی جارێکیدی نەکەی" فەرموی: "(والله) ئەگەر شیرم لابا، بەشیر لێم ئەدا" یەکێ ئەلّێ: دەر(حق) (أبو عبیدە کوڕی عبد اللهی کوڕی جرّاح) (نازل) بوە" (قیل، قیل) لە (سبب)ی (نزول)ی زۆرە، (أما) بێ (لزوم)ن، (نظم)و (نسج)و (سرد) و (إنسجام)و تێکهەلّکێشی پێکەوە، نووسانی (ئایەت)، ڕێ بە (قیل، قیل)ە نادا.

هەر کەسێ ئازا بێ (سعی) کا، بۆ (تحصیل)ی (رضا)ی خوای، خۆی بکاتە (حزب)ی، (نائل)ی (سعادەت)ی (دارین) ببی، (أللهم أجعنا من حزب المفلحین) (آمین). تەواو بوو، (سورە)ی (قد سمع الله)، ڕۆژی سێ شەموو (٣) مانگی (ذی القعدة) (سنە)، (سنە)ی (سابق).

سورەی (حشر)

(نۆرە)ی (تفسیر)ی (سورە)ی (حشر)ە، (کأنە) (بیان)ە، بۆ (ذلّەت)و (منکوبی) (حزب)ی (شیطان) وە(إشعار)ە بۆ (غلبە)ی خواو (رسول)، (بعض)ێ (مفسرین)ی (محققین)ی (حزب)ی خوا، لەو (نوع)ە (مناسبەت)ە، بە (قوّەت)آنەیان نووسیە، (رحمەتیان لێ بێ)، (حاجەت) بە ئێمە نیە (إظهار)ی (مناسبات) بکەین، لام وەیە، ئەوەی کەمێ بزانی، کەمێ تێ (فکر)ێ (مناسبە)ی بۆ بەدەر ئەکەوێ، (سورەت)ی (مدنی)یە، (ئایات)ی (٢٤)ە (خلاف)ی تیا نیە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(عیناً) وەکی (صدر)ی (سورە)ی (حدید) ئەفەرموێ: ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ﴾ (علّیات)و (سفلیات)، (نظر) بە (قدسیّەت)ی (حقیقی)، (علویات)یش وەکی (سفلیات) بێ (نقص) نیە، (ذلّ)ی (حاجەت) بۆ (موجِد)، (شامل)ی هەموو (ممکنات)ە، (تنزّە)و (تقدّس)ی بە (أحق)، (شأن) (حضرەتی کبریائی)یە، (ذات) (واجب الوجود)، وەکی (حکیم) ئەڵێ: "(وجود)ی (واجب)، (أکمل)ە، (أقدس)ە هەر ئەو (مقدّس)ە" ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئەوانی بە (قوّەت)و (غالب) بن، زۆر دوورن لە (حکمەت)و (وضع)ی (أشیا) لە (موقع)ی خۆی، (لکن) (ذات)ی (أقدس)ی (کبریائی) لەسەر (غلبە)و (قدرەت)و (قوّەت)ی و (قاهر)ی خۆی و (لایسأل)ی (أشیا) لە (موقع)ی خۆی

دادەنێ، (ولو) لەسەری (واجب) نەبێ، بە (حق) (رعایەت)ی (مصالح)و (حکم) ئەکا، لە (سورەت)ی (مجادلە) (أمر)ی دا، بە (قطع)ی (مناسبە)و (مودّەت) لە (بین)ی (أهل)ی (إیمان) (بین)ی ئەوانەی دوشمنی خواو (رسول)ن، لەم (سورەت)ی (قطع)ی (دابر)ی ئەوان دوشمنان ئەکا، لە (أطراف)ی (مدینە) تا دوور بن لە (مسلّمان)ان، (حیلە)یان (تأثیر) ناکا، لە (ضعف)ی (أهل)ی (إیمان)، وابەرەبەرە، بۆ (إستعمال)ی (حدید) ئەڕۆین، (ذاتاً) کە (برهان) (فائدە)ی نەدا، ئەبێتە (تۆبە)یی شمشێری بوڕان ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ (یهود)، (بنی النضیر)، (إخراج)ی کردن بێ جەنگ و (جدال)و (مەیدان) داری ﴿مِنْ دِيَارِهِمْ﴾ لەو لاتی خۆیان دێیە، (قریە)ێ، (مدینە)یە ناو (زهرە)، ئەو بەدبەختانە (معاهد) بوون، لەگەلّ (رسول الله)، دوایە (خائن) دەرچوون، چەند (کید)یان کرد، بۆ فەوتاندنی پێغەمبەری، (جنابی رسول) (أمر)ی دا، بەخۆ (حاضر) کردن، لە سالّی چوارەمینی (هجرەت)، لە مانگی (ربیع الأول) چووە سەریان، دەری کردن لە ولات، (قسم)ێ چوونە (جهەت)ی (شام)، (أرض)ی (محشر)، وەکی خۆیان ئەیان ووت، وە(بعض)ەکیان چوونە (خَيْبَر) ئەو (إخراج)ە ﴿لِأَوَّلِ الْحَشْرِ﴾ (سبحان الله) (مفسّرین) (حشر) ئەکەن بە (خلاف)ی لە (أول)ی (حشر)، (ظاهر) وەیە (مراد) (أول) (حشر)یان بێ، لە (زمان)ی (رسول)، (ثم) (زمان)ی (عمر)، (ثمّ إلى يومنا هذا) لە مەیانی (ألمان)و (روس)و (سائر)ی (دول)آن، (غیر)ی (إنکلیز)و (أمریکا) لە هەمووی (حشر) ئەکرێن، ئەیان کوژن، (طرد)یان ئەکەن، (مال)یان بەتالآن ئەبەن، بەتەما بوون، لە سایەی (بریتانیا العظمی) لە ئەرزی (مقدّس)، (أرض)ی (محشر)، (فلسطین)ی (مبارك) (حکومەت)ێ (تشکیل) کەن، ئەوانەی لە ولآتان دەر ئەکران، (بریتانیا) ئەی هێنایە (فلسطین)، تا(حب)ی (حاضر)ی، (ألمان) (إستیلا)ی (فرەنسە)ی کرد (بریتانیا)ی (عظمی)ی هێنایە (محاصر)ە، (أکثر)ی جووە دەولّەمەندەکان (فرار)یان کرد، بۆ (أمریکا)، لە (شآمات)ی وان، (بریتانیا) کە (سیّد الأنام) بوو، زۆر (زەلیل) بوە، ئەو (دەولّەت)ە (واسع

الملك)ە (دنیا)ی لێ تەنگ هاتیە، بزانین (آخر)ی (حرب) چیلێدێ؟ ئەڵێن: "(عباد الله) کە زیندی بوونەوە، (سَوق) ئەکرێن، بۆ ئەرزێ (شام)، لەوێ (فصل)ی (قضا) ئەکرێ" ئەمە قسەیە زۆر بێ (معنا)یە، (غایەت) (بسیط)آنەیە، لە (آدم) تا (إنقراض)ی (بشر) (إنسان)ەکان زیندی ببنەوە، ئەگەر لەسەر گەڵی ئەنگوستان لاقان راوەستن، لەسەر هەموو عەردی جێیان نابێتەوە، خوا ئەزانێ لە کوێ بۆ کوێ (سَوق) ئەکرێن؟ ئەڵێن: (شەڕی) (مهدی)و (عیسی) لەگەڵ (دجّاڵ)ی لەوێ ئەبێ" قسەیە هیچ و پووچ! ئەڵێن: "(عیسی) دێتە خوار لە ئاسمان، لەسەر (منارة البیضا)ی" نازانم کوێندەرێ؟ (منارە)ی چی؟ دوای (حرب)ی (عمومی) (فرەنسە) داگیری کرد، (مسڵمان) تووشی کەشمەکەش و (شورە) بوون، کەسیان بە (إمداد) نەهات، ئەمرۆش نازانین، (مصیر)ی (فرەنسە)ی کە کەوتیتە ژێر پای (عساکر)ی (هتلر)ی، چ دەبێ؟ چۆن دەبێ؟ تا بزانین، ئەرزێ ئەمینێتەوە، بۆ (مسڵمان)آن؟ ئەی (مسڵمان)ی بەدبەخت، لە بێ (تدبیر)و (سیاسەت)و بێ (تأمل)ی لە (عاقبەت)، بە (حکایات)ی بێ (أساس) خۆت (مشغول) کرد، بێ ئاگا لە (أسباب)ی (حرب)و (متفرق)و بێ هێز، ئەڵێن: "(إنسان) بێ (قدرەت)و (إدارە)یە، (تأثیر)ی نیە، هیچ شت (تأثیر) لە هیچ شت ناکا، بەس (محظ) (خلق)ی خوایە" ئەوەندی هێزت بوو، ئەویش چوو، (مسئلە)ی (سنّەت)و (بدعەت)، دەست و پێی بەستی، (آخر)ی دیت چت بەسەر هات! لە چەند جێ، لەو (دار)و (دیار)ی خۆتان دەرکران، ئەگەر مانەوە، بوونە ژێر دەست، وەکی جوولەکەی ولاتی ئێمە، (محقَر)و (مهان)، (حال)آش (رۆسا)ی (دنیا)و (دین)، وەکی (سابق) لاف و گەزافیانە، دەست لە ئەفسانەی خۆیان هەڵناگرن، ئەگەر (حاڵ) وا (دوام) کات، (حاڵ)ی (بقیّە)ی (مسڵمان)آن زۆر ناخۆش ئەکا، ژیان (مشکل) ئەبێ، نە(علی) نە(عباس) نە(خضر) نە(إلیاس) نە(مهدی) نە(عیسی) (علیە السلام) دەردی وانیان پێ دەرمان ناکرێ چارە (إتّحاد)ە، (قوّەت)

(سـعی)یـە، لـە (إخـتراع)ی (کشـفی) (جـواهر)ی (أرض)ی، (إسـتفادە) لـە (کنوز)ی– چ (معادن)، چ (مزارع)–.

ئەگەر ئەمجارە (مسڵمان)آن لە (حـرب)ی (ألمانیـا)ی (عـبرەت) وەرنـەگرن، (لاشك) (إنقراض)یان ئەبێ".

(مُعرب)آن قسەیان لـەو (لام)ە فـەرمووە، بـە کـوردی بڵـێین: "چـی؟" ﴿مَـا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُـوا﴾ لـە خۆتـان ڕانـەدەدیت، بـە (قـوّەت) دەریـان کـەن لاتـان (قوم)یّ بە (قوّەت) و (شدّەت) بوون ﴿وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِـنْ اللَّـهِ﴾ لە (بأس)ی خوای، قەڵاو (مواقع)ی (محکـم)یـان هـەبوو، وایـان گومـان ئـەبرد، لەبـەر (مناعـەت)ی، (مـانع)ی (غـارات)ی (عـدو)یانـە بـەڵێ وەختـێ (حصـون) کـەڵکی ئـەگرت، (أمـا) ئێسـتا چ (فائـدە)ی نیـە، لەبـەر لەشـکری ئاسمـانی و (قنابل) فڕێدانی (طیّـار)آن، (مـادام) خۆیـان (إعتمـاد)یـان لەسـەر (مناعـەت)ی (حصون)ی خۆیانـە، (ظـن)یـان (غالـب)ە، کـە لـە (دیـار)ی خۆیـان دەرناچـن، دەرنـاکرێن، ئەوانـە هـەر (إیمـان)یـان بـە خـوا هـەبووە، (لکـن) (کفـر)یـان بـە (رسالەت)ی بوویتە، (مفر)یان بە (ألوهیەت)و (ربوبیّەت)ی خوای، وە(ممکن)ە، گومانیان وا بووبێ، کە خوا (حفظ)یان ئەکا، (أما) (ظنّ)ەکەیان بۆش دەرچـوو ﴿فَأَتَـاهُمْ اللَّـهُ﴾ بەسـەریان داهـات ﴿مِـنْ حَيْـثُ لَـمْ يَحْتَسِـبُوا﴾ بـە (خـاطر)و (خیال)یاندا نەدەهات، (أصلاً) گومانی وەیـان نـەبوو، کـە پێغەمبـەر ئـەتوانی، لەشکریان لێ بکا، بچتە سـەریان (رئـیس)ەکیـان هـەبوو، (کعبـی بـن الاشـرف) لایان (محترم) بوو بـە (حـزم)و (جـزم) بـوو، چـەندێ لەمـەو پـێش، لـە شـەوی زاوابەندیدا لەسـەر (أمـر)و (إشـارە)ی (جنـابی رسـول)، (محمـدی بنـی سـلمە) کوشـتی، بـە کـوڕانی وی (قـوة)یـان (ضـعیف) بـوو، (شـوکت)یـان کـەم بـوو ئارامیان نەما، گوێیا ئەمەیە، کە (خیال)یان نـەدەکرد، لـەو (جهـەت)ەوە خـوا بۆیان هات، پشتی شکاندن، (لکن) ئـەم (عبـارەت)ە دەر (حـق) بـەو (قـوم)ە، (مجرّد) بە فـەوتانی، کـوڕانی (شـخص)ێ، (وارد) نابـێ (شـخص)ێ چـوو، بـە حیلە کاری کوشتی، کوو ئەفـەرموێ: "أتـاهم الله؟" خـوا ئەفـەرموێ: ﴿وَقَـذَفَ

فـي قلُـوبِهِمْ الرُّعْـبَ﴾ ئەمەیـە، وایـان لـە خۆڕانـەدەدیت، کـوو وابترسـێن، زوو (تسلیم) بن؟ (تأثیر)ی (معنویّات)ی (نفسیّە) (رأساً) بۆ خودا، (نسـبەت)ی زۆر (معقول)و (مقبوڵە) (مقلّب القلوب) ئـەتوانێ دلان بگـۆڕێ، لـەجێ‌ی (شـجاعەت) ترسـیان باوێتـێ لـە (بـدل) ترسـی، پڕیـان کـات، لـە (شـجاعەت)و (متانـەت)و (ثبـات)، وام بیسـتوە لـە شـەڕکەران ئـەڵێن: لەشـکری بەسـەر کـەوێ، دڵـی (ثابت)ە، لێ ی (عیان)ە، (غالب) ئەبێ، زۆر بە (شوق)و (نشـاط) (شـەڕ) ئـەکا، ئەوەی بە بن کەوێ، دڵی بە (دغدەغـە)یـە، لێ ی (عیـان)ە (مغلـوب) ئـەبێ بـێ (میل)و سستە"، کە ترس (إستیلا)ی کرد، هیچ (أعضا) لەسەرە خـۆی نامێنـێ (شعور)ی ئـەڕوا ﴿يُخْرِبُـونَ بُيُـوتَهُمْ﴾ (وقـت)ی (جـلا) ﴿بِأَيْـدِيهِمْ﴾ بـە دەسـتی خۆیان، کوردی ئەڵێ: "بە دەستی خۆم، چم کرد لە خـۆم؟ بـە دەسـتی خـۆم، ئاگرم بەر دایە ماڵی خۆم!" ﴿وَأَيْدِي الْمُـؤْمِنِينَ﴾ (حـينَ الـدخول بعـد الجـلاء)، یا(لازم)ە هـەر لـە (آن)ێ دابن؟ تـا(تكلّفـات)ی بـۆ ڕێـك خـەین، وەیـا (لازم)ە، (تخریب)ی (بیوت) هەر بەخانی هەڵوەشاندن بێ؟ ﴿فَاعْتَبِرُوا﴾ لە (عبـور)ە بـە (معنا) (إنتقال)ە، لە شتێ بۆ شتێ تـر، تەماشـای (تقلبـات) و (تحـولات) کـەن ﴿يَاأُولِي الأَبْصَارِ﴾ دیتنی (سطحی) بـۆ (حیوانـات)یـش هەیـە دیتنـی (تأمـل)و (تفکـر)و (إنتبـاە) بـۆ (إنسـان)ـە، ئەوانـەی بـە (حـق) (إنسـان) بـن، (قـوّی)و (صاحب) (بصیرەت) بن، (دائماً) ئەنۆڕێتە (أحوالات)و (معاملات)ی (أقوام)، چ ڕابـردوو، چ (حاضـر) چ (أسـباب)ی (تطـوّرات) ئەدۆزیتـەوە، ئـەوە (موجـب)ی (ندامەت)و (ماڵ) وێرانی بێ، خۆی لێ ئەپارێزێت ئـەوەی (باعـث)ی (ممنـونی)و (مـاڵ) ئـاوەدانی بـێ، (سـعی) بـۆ ئـەکات ئەگـەر بـە (قـوّەت) و (سـطوەت)و (ثروەت) و سامان و (مظفر)بێ، وەکی (بریتانیا العظمی) (مغـرور) نابـێ، (علـی الـدوام) بـە (إحـتراس) ئـەبێ، (قـوم)ێ ئـارەزووی (دوام) کـات، نابـێ زۆر بـە (عـیش) و(عشـرەت) و(لـذّەت)و نازوناسـکی رابـوێرێ، ئـەبێ بـە (خشـونەت)ی (عیش) (إعتیاد) بکا، لەسەر (امـر)ی (سـامی شـوکت) لـە (مکاتـب) (أثـر)ێکـی (عمـری) ئەنووسـن: "(إخشَوْشَـنوا فـإن التَـرَفَ یُزیـل الـنعم)" وایـە (خاصّـە)

دوژمنت (مقابل) بێ، لەم (حرب)ە (حاضر)ە، (فرنسە) بۆ وا زوو (تسلیم) بوو؟ تابی (مقاومە)ی (ألمانیا) نەیەنا، (بریتانیا العظمی) بۆوا کەوتە تەنگی؟ ئەڵێی شێرە لە (قفص) کرایە، خۆشی نازانی چی بەسەر هات و چی بەسەر دێ؟! (أسبا)بی (ترف)و (عشرەت)و (رقص) سەماو گەڵ و گیپاڵی ژن بەڕەڵا کردن و خواردن و خواردنەوەی (متنوّع) و (قیمەت) دار بوو. (سبحان الله) (مسلّمان)آن، ئەو هەموو (زلّەت)ەیان دیت، وەئەی بینن، (إعتبار) ناکەن، لە گرانی (حرب)ی (عمومی) لە سەدی حەفتای لە برسان مردن، ئەوی ماوە خوا بە قوربانی کەنگری کا، شانی لێ هەڵکێشا، بە (قبولّی)و (قەزاتمە) (راضی) نابێ، لە هەموو (جهەت) هەموو (عالم) خراپ تر بوون، ئەمساڵ ساڵێ دژە، (حرب)ی (ئاوروپایی) بوە (باعث)ی (ترقّی) شەکرو چاوو جغارەو (ألبس)ە، کلۆو سن و کیسەڵە، ژەنگی باغان، بوونە (باعث)ی بێ (رزقی)و (ترقّی) (أسعار)، ئەوەی نەختێ (حاڵ)و وەختی هەیە، (مبالات) ناکا، وەکی هەرزانی خەریکی (لذائذ)ە.

لە (أحوال)و (ئایەت)ی (کریمە) بەدەر ئەکەوێ، ئێمە (قوم)ێ بێ (بصیرەت)ین بێ (عار)ین، (إعتبار) ناکەین، بێ (صبر)و (متانەت)ین، (مقابلە)ی (هوا)و هەوەسی خۆمان پێ ناکرێ، (بنا) بە (إستدلال)ی (علما)ی (أصول) لەسەر (إثبات)ی (حُجیّەت)ی (قیاس) بە (دلیل)ی (شرعی)، وادێتە (خیاڵ)، ئەم (ئایەت)ە، بۆ (إثبات)ی (قیاس) (وارد) بوە،، (مع أنە) (قیاس) (أمر)ێ (ضروری)یە، ئەگەر (مەلا)ی (فقە) (مجبور) نەبێ، (قیاس) ناکا، (ضرورەت) و (حاجەت) (کافیە) بۆ (دلیل) لەسەر (جنان)آن لە (بدل) بانگ (الإنذار، الإنذار) (أیْ) (فأعتبروا یاأولی الأبصار) ئەڵێن: مردن (أمر)ێ (مقرر)ە، بۆ (عالم)ی (حیات)ە، وەکی (خیّام) ئەڵێ:

چون مرن حقیقت أست، ئرۆ باکم نیست

چوون نێك نزستیم ئزان می تورسم

(لکن) مردنی (أمّەت) (مصیبەت)ە، بۆ ژینەوە، بۆ (محافظە)ی (حیات)ی (ملّەت)ی (إعتبار) بە (إعتبار)ە، (تأریخ) بۆ چیە؟ بۆ (إعتبار)ە بۆ (حکایەت) نیە، (مادّی)و (معنوی) (بشر) لە (تطوّر) دایە، (صعد)ەو (نزلی)یە، (أسباب) چیە؟ ئەوەندەی لە (طاقەت)ی (بشر) دایە، (تحرّ)ی (أسباب) بکا (رأساً) مەرۆ بۆ (إرادە الله)، جێی (نظر)و (إعتبار)ە. (جنابی رسالەت)لە (مکّە) (هجرتی) کرد، وەکی (قرآن) ئەفەرموێ: (إخراج)یان کرد" هاتە (مدینە)، (أهالی) لەگەڵ یەك (عدّو)، (قسم)ێ بە (منافق)ی مانەوە (لساناً مؤمن، قلباً کافر)، چەند ئیشیان لە (رسول الله)ی تێکدا (صبر)و (ثبات)ی کرد، تا گەیشتە ئەو رۆژە، (إجلا)ی بە (یهود)یان دا، (اخر)ی (إستیلا)ی (مکّە)ی کرد، (اخر)ی (إعلان)ی (حرب)ی لەگەڵ (روم)دا، زۆر نەچوو، (أمّەت)ی بەسەر دوو (دەوڵەت) — (فارس)و (روم)— (غالب) بوون، لە پاش ئەو (عزّ)و (غلبە)، بۆ سەرنگوون بوون؟ (عەرەب) (حکومەت)ی نەما، (عالم)ی (إسلامی) (متفرق)و بێ دەسەلات بوون، دەستێ لە پاش، دەستێ لە پێش، کەوتنە ژێر (نیر)ی (إستعمار)، (فأعتبروا یاأولی الابصار) ﴿وَلَوْلاَ أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ الْجَلاَءَ﴾ ئەگەر خوا لەسەری نەنووسیبان، کە ئاوارەی دارو دیار ئەبن ﴿لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا﴾ وەکی (بنی قریضة)، خۆزیا وابا، ئەوانەی هاتنە (سوریە)، (قصور)یان لە (علیە)ی (رسول)و (دین)ی نەکرد، بە درۆو دەلەسەو (إفترا)و (تزویر) دڵی (عباد)یان، لە دەر (حق)و (رسول)و (أصحاب)و (دین)ی پڕ کرد، لە (رق)و (عداوەت)و (نفرەت)ن بوونەمایەی (فساد)، (أمّا) هەرچی بوو، بوو ﴿وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ﴾ (مع أنە) وایان (حساب) نەئەکرد کە لە (قیامەت) (معذّب) بن، بەڵکوو (جنەت)یان (مخصوص) بۆ خۆیان ئەزانی. (حکم)ی خوای بە (جلا)ی (یهود) —(حالاً)— وەکی (عرض) کرا، (دوام) ئەکا، باز دەبا (مسلّمان)آن، (إعتبار) بە (ما جری)ی (بنی إسرائیلی)یان بکەن، (حضرەتی موسی) چی کرد؟ چۆن (نجات)ی دان لە (فرعون)؟ (بعد حین من الدهر) لە (بلاد)ی شیرو هەنگوینی (حکومەت)یان (تشکیل) کرد، هەندە نەچوو، تێك چوون، چەند (تخریبات)یان

بەسەر هات (اخر)ی ئاوارەی دارو دیار بوون، ئەمە چیە؟ بۆچی وایە؟ (کائنات) دوشمنی جوانن، چاویان لە (فلسطین)ە، گوێیا (وعد)یان پێ دراوە، لەوێ (إعادە)ی (ملك)و (سلطەنەت)و (مجد)، دووبارە ئەکەنەوە ئەگەر لەبەر ئەوە نەبایە، (ممکن)یان ئەبوو، لە ولاتی دی (تشکیل)ی (حکومەت) بکەن، ئەو هەموو (مشرك)آنە، بووت پەرستانە، (حکومەت)ی گەورە گەورەیان بوە، چ (وعد)یشیان لە خوا وەرنەگرتوە ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەمە لەبەر چی؟ ﴿بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ بە (خیانەت)و (خلف)ی (عهد)و (میثاق) ﴿وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ﴾ (ذاتاً) (عداوەت)و (عصیان)ی (رسول)، (عصیان)ی (مرسل)ە، ئەوانە خوا ئەزانی، چیان پێ ئەکا؟ ﴿فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (عقاب)ی ئەوان لا گیرانە، نایەتە (بیان) ﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ﴾ (حین المحاصرە)، دارخورما، (طبیعی) لە (دیار)ی (عەرەب)، (عزیز)ە (خصوص)ی ئی چاکی —(علی الاخص) — دەست دێژی (صاحب)ی، لای وەکی ڕۆڵەیی شیرین وایە، (حتّی) خۆم ئەو باغچەی چاندوومە، لەگەڵ ئەوەی کڕیمە، یا بۆم بە (إرث) مایە، لام خۆشەویست ترو بە (قیمەت) ترە ئەو (نوع) مالە —(العیاذ بالله)— بکەوێتە دەستی دوژمن، لەبەر چاوی (صاحب)ی بی بڕێ، (عادە) جەرگی ئەبڕێ، (لینە) (صاحب)ی (قاموس) لە (مادّە)ی (نون)ی (ذکر) کردیە، (ممکن)ە (مسلّمان)ەکانیش دڵیان نەهاتبێ، ئی زۆر چاك و (نوع)ی (ممتاز) ببڕن، (صاحب)ی (قاموس) وەکی (أصمعی) بە (دەقەل)ی (تفسیر) ئەکەن: (دەقەل) (صاحب)ی (قاموس) ئەڵێ: (أردأُ التَمر)ە" (بعض)ی بە کورتی (تفسیر) ئەکەن، یا (مُطلق النَخل)، یا ئی (کریم)و (أصیل)ی، بڵێم: "چی؟" لەوێ نەبووین، بزانین چ (نوع)ێکیان ئەبڕی؟ هەرچی هەیە، دارخورمایە چاك یا (خراپ)، یابێ (قید)و مەید، ئەوەی (قطع)ی ئەکەن ﴿أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا﴾ لەسەر (حاڵ)ی خۆی ﴿فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ هەردوولاتان بۆ (مباح) بوە —(بلا أثم ولا حَرَج)— (ممکن)ە بڵێین: "ئەوی نێزیك بوە، لە دێ، کە (قابل)ە، خۆیان لە پەنای بشارنەوە، (مسلّمان)ان تیرە باران کەن، (أمر) کرابێ، بە (قطع)ی، ئەویدیش

هێشترابێتەوە هەردوولاش، بۆ لەشكری (إسلام) (مساوی) بوە، زێرا (جنابی حق) (مغلوب)ی دوژمن، بە هەر (طرز)ێ بێ، (إستكراه)ی لە (مسلمان)آن ناكا، ئەوان لەبەر (غلبە)ی ترس، ئاگایان لە (سیاسەت)و (إدراه)ی (حرب) نەماوە، (قابل)ە (مسلمان)آن ئەو تەرحە جێیان (محافظ)ە كردبێ، هەرچی بووبێ ئەو چ ئەم- (فبأذن الله) لای خوا (مكروه) نەبوە ﴿وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ﴾ ئەوان هەردوولایان، لاگران بوە، ئەوەی بڕاوە (تأسّف)ی بۆ ئەخۆن، لە قینی دوژمن ئاگریان لە دەروونی هەڵئەستێ، ئەوی ماوەتەوە، ئەیانزانی بۆ دوژمن ئەمێنێتەوە ئەویشیان لا ناخۆش بوە. (إنسان) (أمر)ەكی زۆر لا ناخۆش بێ، وەدەسەلاتی نەبێ، (زلّەت)ە زۆر، (زلّەت)ێ گران، (سبحان الله) (مسلمان)آن هەزار (نوع)ە (جزیە)یان دیت، (بقیّە) (إعتباری) نەكرد، وای ئەوا (هیكل)ی (مۆد) لەسەر (بغدا) -بەڵكو- (عراق)ە (شیعە) شینی (حسن)و (حسین)ی ئەكەن: (حسن)م وای، (حسین)م وای (یاللخزی) (یاللّ..) بڵێم چی؟) ئەو (فاسق)آنە خۆیان دەركران، ئەدی (حكم)ی (أموال)ی (متروكە)و (أملاك)یان چیە؟ ﴿وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ﴾ لە (مال)ی وان، نافەرموێ: (إلى) چونكی لەو تالآنە بێ (مشقّەت)ە، (نوع)ە بەسەرداڕژاندبو بەخشایشی تیایە، (فیء) (أساساً) بە نسێ ئەڵێم، سێبەری دوای نیوەڕۆ، جێو (مأوی)ی (إستراحەت)و لە گەرما خۆپاراستنە. دیارە (ئایەت) دوای (وقعە) (نازل) بوە ﴿فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ﴾ (وَجف)و (وَحیف) وەكی لە (قاموس) ئەڵێ: "(نوع)ە (حركە)یەكی بەرزەو حوشترە" بە كوردی بە ئەسپ و ماین ئەڵێن: "بەرزە" (یعنی) ئێوە (غار)تان نەدایتە سەروان، سەر ماڵیان، بە (حركە)تان نەخستیە ﴿مِنْ خَيْلٍ وَلاَ رِكَابٍ﴾ هیچ لە ولاغی بەرزەو حوشتر، (موقع)یان هەندە لە (مدینە) دوور نەبوو، كە بە سواری بۆیان بچن، وەكی ئەفەرموون: "بینیان دوو (میل) بوو" وەكی (كۆیە)و (هەرمۆتە)ی، یا (شیلە) ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ﴾ (عادەت)ی وا(جارە) بوە، ئەم پێغەمبەرەو (سائر)ی پێغەمبەرانی دی (غالب)یان ئەكا، (قهر)و (قدرەت)و (قوّەت)یان ئەداتێ ﴿عَلَى مَنْ يَشَاءُ﴾

بەسەر هەرکەسێ (حظ) بکا، (ولو) (فرعون)و (نەمرود)و (شدّاد) بێ، با لە (أول)یشەوە، بێ هێز بن، (آخر)ی (غلبە)ی بۆ وانە، (علی الأکثر)، بێ (زحمەت)ی (حرب)و (جدال)و (قتال) مەیدانداری بوە، بەڵکو (رحمة من الله) بوە، (أما) (رسل)ی (غیر)ی خوا، بنۆڕنە، ئەوانەی ئەڵێن: "(رسل)ی (عیسی)ین" بە (پڕوپاغاندە)و کزۆڵەکەیی و (جلب)ی ژنان، چۆن (غلبە)یان کرد، لەسەر (دەوڵەت)ێ وەکی (رۆما)، ئێستا گەلێ (فرقە) بە (دعا)یەو قسەی خۆشکەڵە خۆشکەڵەی، (موافق)ی (میول)و (مزاج)، (غلبە) ئەکەن، هەتا گەلێ (أهل)ی (علم) وەر ئەگێڕن، ئەمجارەش (جنابی حق) (رسول)ی خۆی (غالب) کرد، لەسەر (بنی النضیر)، بێ (زحمەت)و (مشقّەت) و لینگدانی ولاغان، بێ شەڕاخێوی (جنابی نبوی) چۆن بەسەر ئێوەیان (غالب) کرد؟ (لە المنّە) (إیمان)تان هێنا، بوونە (أنصار)ی (دین)ی (مبین)، (حزب الله، جند الله) ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ کە (نظر) بە (قدرەت)و (قوّەت)ی خوا (شیء) بێ، دیارە (أمور)ی (هامّە) (مراد)ە –(خصوص)– ئەو (أشیا)یە، کە (فوق الطاقەت) بێ، ئەگەر (إنسان) بنۆڕێتە (مقامات)ی (کلام) ئەزانێ هەر (کلیّە) بە (نظر) (حال)و (مقام)ێکە، ئەڵێی: "(فلان) باغی هەموو شتی تیایە" (فلان) (تُجّار) هەموو شتی لە (دوکان)ە لە (مغازە)یە" وابزانم ئەو (مؤمن)انەی (إیمان) (راسخ)و بە (قوّەت)، هەموو (قدرەت)و (ماڵ) و (قوّەت)ی خۆیان (صرف) کەن –(بعد العناء الشدید)– (غالب) بین، وە(جنابی رسالەت پەناە)، لە (غنیمەت) چیان نەداتێ، بە (خاطر)یان دانایە، دڵیان گەردێ ناگری، (حاشا، ثمّ حاشا) ئەوان (شەڕ) بۆ پاتاڵ ناکەن، بۆ (إعلا)ی (کلمە)ی ئەکەن ﴿مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ﴾ (خاتم الرسل) (ما)یەکە ﴿مِنْ أَهْلِ الْقُرَى﴾ (عامّ)ە لە (نظیر)و (غیر)ی وان، (أهل)ی (قریە)یەبێ دیارە، تا خۆیان نەبنە (فَیء) وژێر دەست و (تصرّف)، (ماڵ)یان نابێتە (فیء) ﴿فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ﴾ (سهم)یان یەکە، یا دووە؟(خلافی)یە ﴿وَلِذِي الْقُرْبَى﴾ خزم و خوێشی (رسول)ی ﴿وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾ لە (أمّەت) بە (عام) (إبن) (تفسیر) کرایتەوە، بە

(ظـنّ)ی مـن (عبـارەت) بـێ، لەوانـەی (خریطـە)ی ولاّتـی (أجنبـی) ئـەگرن، (إطلاعی)یان ئەبێ، بەسەر (أحوالٚ)یان، (خبر) ئەدەنەوە، (حکومەت)، (إمام)، (ملـك)، ئەوانـە (حـقّ)ە، بـەخێوکرێن، (أمـاّ) کەسـێ بـە (هـوا)و هـەوەس بخولێتـەوە، (فائـدە)ی بـۆ (أمّـەت) چـیە؟ بـۆ (دیـن) چـیە؟ تـا لـە (فَـیء) (حصّە)یان هەبێ، (أقربا)ی (صاحب)ی (حصّە)، ئەو (سـهام)ە، کـوو (توزیـع) ئەکرێ؟ (إختلاف)و (تفصیلات)ێ زۆری تیایە، جێی (کتب)ی (فقه)ە، گەرچی (سـیّدی الوسـی) گـەلێکی نووسـی یـە، (رحمـەتی خـوای لێ بـێ)، زۆر (واسـع الإطلاع)و بە (سلیقه) بوە، لە درێژەدان بە (تحریر).

(مقصـود)ی (دیـن)ی (إسـلام)و، (تقیـە)ی (ضـعفا)و (منـع)ی (تَسَـئُّل)و (عطالـەت)و (حفـظ)ی (نفـس)ە، ئەگـەر (زکـات)و (غنیمـە)و (فَـیءْ) بـە (حـق) (تقسـیم) کـرێ، (أمّـەت) لـە (زِلّـەتی) نـەبوونی (نجـات)ی ئـەبێ، لـە جیـاتی (مولود)و (ضیافەت)آن، (مقدار)ێ (زخیرە) بدەنە (مالٚ)ە (فقیر)و (مسکین)آن، چەند ڕۆژێ (إمرار)ی (حیات)ی پـێ بکـەن، لای خـواو (رسـول) (مقبـولٚ) تـرە، (لکن) (میل)ی (نفسی)، (بولهەوەسی) لێ ناگەڕێ، (خێر)ێ بەجێ بکرێ.

(جنابی حق) ئەو (تقسیمات)ەی دانا ﴿کَيْ لاَ یَکُونَ﴾ (فَیءْ) ﴿دُولَةً﴾ (دائر) بێ، بگەڕێ ﴿بَیْنَ الأَغْنِیَـاءِ مِـنْکُمْ﴾ دەوڵەمەنـدەکان بیخەنـە دەسـتی خۆیـان، بەشی بـێ دەسەلاّتان نـەدەن. ئێسـتاش گۆڕایـە کـێ (مرحبـا) لـە (مسـکین)و (یتـیم)و (فقـیر) ئـەکا؟ لـە (بلـد)یـان شـتەکیان ئـەدەنێ، ئـەویش بـە (میـل)و (محابات) ﴿وَمَا آتَاکُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ﴾ چی (عطا) کرد، چەندی (عطا) کرد، لـە (فَیءْ) یا لە هەرچی بێ، وەر گرن.

لە (مقام)ی (إستدلال) بە (ئایەت) لەسەر (حجیّـەت)ی (فعل)ی (نبـی) (ولـو جهەت)یشی (معلـوم) نـەبێ، (مخـالف) (تأویـل)ی (مـا أتـیکُم) بـە (مـا أمـرکم) ئەکاتەوە، (وتقویـە)ی ئـەکا، بـە (جملـە)ی ﴿وَمَـا نَهَـاکُمْ عَنْـهُ فَـانْتَهُوا﴾ زێـڕا، (مقابل)ی (نهی) (أمر)ە، بە (معنی) (قول) (لکن) (حَـقُّ التَّأمُّـل) دەرئـەخا، کـە ئەم (تأویل)ە زۆر جوان نیە، جێێ (عطا)و (منع)ە، (لکن) (نسبەت)ی (منـع)و

نەبەخشین، بۆ (جنابی رسالەت)، لای (صاحب)ی (کلام)ی خوا خۆش نیە، بۆیە (نهی) فەرموو ئەم (دقّەت)ە (معنوی)یە، جوانترە لە (مقابلە)ی (بدیعی) ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ (مخالفە)ی (رسول)ی مەکەن، ھەرچی ئەو بیکا، لاتان گران نەبێ، بە (روح)ی (روحی) (قبولّ)ی کەن، خۆ بپارێزن ﴿إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ گەلێ (ئایەت) (دلالەت) ئەکەن، لە (لزوم) (متابعە)و (إطاعە)ی (قول)و (فعل)ی (رسالەت پەناە)، (لکن) ئەمە نابێتە (دلیل) لەسەر ئەوە، ئەو (حکم)ی (ثابت) بە (حدیث)ی (نبوی) لە (قرآن) دایە، (قرآن) (دلالەت) ئەکا لە (إعتبار)و (قبولّ)ی، بەڵی ئەوانەی (إدّعا) ئەکەن، ھەموو شت لە (قرآن) دایە –(مع الأسف)– بەو جۆرە (إثبات)ی (دەعوا)یان ئەکەن، (فی الحقیقە) لە گەلێ جێ، (قسم)ی لە (علما)ی (أصول) (فرق) ناکەن، لە (بین)یێ (دلالەت)ی (لفظی)و (دلالەت)ی (إستدلالی)ن کە بە (واسطە)ی (جهة الدلالەت) (إنتقال) ئەکا بۆ (مطلوب) ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ﴾ لای (زمخشری) (بدل)ە لە (نوی القربی)، (جملە)ی دوایی دێ، (راجعە) بۆ ھەموان، (مع أنە) لە (عمل)ی (أصول) ئەڵێ: "(إستثنا) یا (قید)یێ (زائد)، دوای (جمل)ی (متعاطفە)، (ظاھر)ە، بۆ (أخیر)ی"، (طبیعی) (مخالفە)ی ئەم (ظاھرە)، بێ (دلیل) نابێ، (زمخشری) (حنفی) بوە، لای (إمامی حنفی) لە ھەموان (فقر) (معتبر)ە، لای (شافعی) (راجع)ە، بۆ (یتامی)و دوایە، ئەمەش (خلاف)ی (ظاھر)ە، لای وی، کە (قید)ی (زائد) (راجع)ە بۆ ھەمووی، دیارە (مھاجر)ەکان (فقیر) بووین ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا﴾ دەرکراون، (ولو بالفعل) ھەموویان دەرنەکردبن، وەدەریان نەخستبن، (أما) (جور)و (ظلم)و (عذاب)و (تضییق) (موجب)و (مجبر)ە لەسەر (ھجرەت)، دەرکردن بە ڕاستی ئەمەیە دەرکراین ﴿مِنْ دِيَارِهِمْ﴾ لە ولاتی خۆیان ﴿وَأَمْوَالِهِمْ﴾ دیارە ئەوەی دەوڵەمەندیش بووبێ، چی بۆ قورتار نەبوە ﴿يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ﴾ (رزق) بەس لە (فضل)و (کرم)ی خوای (طلب) ئەکەن، (حرَف)و (کسابەت)یان نیە، (سؤال) ناکەن ﴿وَرِضْوَانًا﴾ (رضا)مەندی خوای ئەخوازن ﴿وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ئامادەی (خدمەت)ن، (سعی)یان بۆ

(إنتقام)و (ماڵ) نیه، بۆ (إعلا)ی (کلمه)یه ﴿أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (جناب)ی (رسول) هەرچەند (مهاجر) بوو، (أما) له (زمره)ی (فقرا) (عد) ناکرێ، (حتی شرعاً جائز) نیه پێی بڵێی: (فقیر)" له (دعا)ی ویه: "(أللهم إنِّی أعوذُ بكَ من الكُفرِ والفقر) (أما حدیث)ی (الفقر فخری) (سیّدی آلووسی) (رحمەتی خوای لێ بێ) ئەفەرموێ: "بێ (أصل)ە" وابزانم له جێیه تر (شعر)ی (إیراد) ئەکا:

(الفقر فَخری حدیثٌ مفتریً ذَکَروا

فأحْذَر رِوایَتَهُ من غَیرِ تَنبیهِ)

(حقیقةً) (بلا)ی لێدا، (فقیر)ی هیچ نیه، بارێ گرانه، ئەمه (عجایب)ە (صاحب)ی زۆر سووکه، (فقیر) چی پێ ئەکرێ؟ (خاصّة)ئەمڕۆ، (خدمەت)ی (دنیا)و (دین) (منحصره) لەسەر (دەوڵەت)، (دەوڵەمەندی)، بە (خیر)و بێرو چاو (فرح)، نازانم ئەوانەی (فقیر)ی بەسەر دەوڵەمەندی (ترجیح) ئەکەن وە(سَوق)ی (مسلْمان)آنیان کرد، بۆ (فقر)و (مسکنەت)، (نظر) بە (نتائج)ی (وەخیم)ی، له (خدمەت) خوا، (جواب)یان چیه؟ بەڵێ (فخر)و (مباهات)و (تکبّر)و خۆهەڵ شەکاندن، بە (ماڵ)ی (دنیا) خراپه، (حتی) بە (دین)و (علم)و (عبادەت) (مغرور) بوون، (أیضاً) (خراپ)ە، ئەمه شتێ ترە، بەڵی (فرق)ی زۆرە، (دنیا)یە بۆ (سەرکەوتنی (ملّەت)و (حفظ)ی (وطن) (صرف) کرێ، لەگەڵ (دنیا)یە، لە (قبر)و (قبّە)و (قفص)ی طلاو، (حفلە)ی بووك هێنان و(نقلی) (جثة)یی مردوو، بە فیڕۆ بدرێ.

ئەڵێن: دەوڵەمەند پێنج سەد ساڵ پاش (فقیر) ئەچنه بەهەشت" خۆزی ئەمن هەمبا ئەوەی ئارەزووم با، بۆ (ترویج)ی (علم)، لەو (دیارە)، بەجێم هێنابا، با پێنج هەزار ساڵ، پاش (حمە) بزن و (شەکە)و (تسن) بچمە بەهەشتێ، (دین)و (دنیا) بەرەکان، (دنیا) لەبەر چاوی (جاهل)ی (مسکین) ئەخەن، تا ئەوەی هەیەتی بیانداتێ، بێ چارە هەڵئەخەڵەتێ، دوایە (فقیر) ئەبێ، ژن و منداڵی ئاوارە ئەبن، خۆی بە (سؤال)ی ئەکەوێ، لەسەر ئەو (مشهورات)ەش (حالا) (عوام) پێیان هەڵئەخەڵەتێن.

تەماشا (مسلمان)ی دەرکرای، (ترك)ی یارو (مال) و (دیار)ی کردیە، خواهشی (رضا)مەندی خوا بوە، (نصرەت)ی خواو (رسول)ی خوای دایە، (ملا)ی لاهەلپچکرای لە (عومر)ی خۆی، (خێر)ی (فلس)ەکی بۆ (دین) نەبوە، دەر(حق) ئەو (نوع)ی (مسلمان)ە (هذیان) ئەکا، (طعن)ی لێ ئەدا، (خیال)ێ لە خۆی ناکا، ئەگەر لەو (وەقت)ی با، ئایا (إیمان)ی ئەهێنا؟ (تحمّل)ی ئەو (آلام)و (شدائد)ەی ئەکرد؟ ئەوانەی (شین) بۆ (حسین) ئەکەن (لاشك) ئەگەر لەو (عصری) بان ئەبوونە (طرف) دارو (قاتل)ی (حسین) ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ﴾ (مدینه) (دار الهجره) ﴿وَالإِيمَانَ﴾ (إیمان) لە دڵیاندا (راسخ)و (إحاطه)ی پێداون، (ظاهر)و (باطن)، (كأنه) (قرار)یان گرتبوو، لەناو (إیمان)، ئەمانەش (أنصار)ن، (تَبَوَّأ)یان ﴿مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ پێش (مهاجر)آن بو، (یعنی) پێش هاتنی (مهاجر)آن، بۆ (كهف)و (دار السلام) ﴿يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ﴾ لە (إخوان)ی (دین) —(حقّاً)—، ئەو (معامله)ی (أنصار) لەگەڵ (مهاجرین)یان کرد، شایانی (تبجیل)و (تقدیر)ە، باوەڕ ناکەم لەو (نوع)ە (ظروف)ە، کەس، کەس وا بە (خێر) هینابێ، بەخێوکردنێ بنۆڕە (كتب)ی (سِیَرْ) (تعجّب) ئەکەی ﴿وَلاَيَجِدُونَ﴾ نابینن، (حسّ) ناکەن ﴿فِي صُدُورِهِمْ﴾ لە سینەیی بێ کینەیی خۆیان ﴿حَاجَةً﴾ (زمخشری) ئەڵێ: "(محتاج أليه)" (حاجەت) (إطلاق) ئەکرێتە سەر (محتاج اليه)، (بیضاوی) ئەی کاتە، (کفایەت)، یا (مجان) لە ئەوەی لە (حاجەت) (ترتّب) ئەکا، وەکی (مطالبە)و (حسد)و دڵ سەختی ﴿مِمَّا أُوتُوا﴾ (بیانی)یە، یا(تبعیضی)یە، لەسەر (قول)ی (زمخشری)، (تعلیلی)یە، (بنا) لە (قول)ی (بیضاوی)، (خلاصه) چاویان لە دوای ئەو (مال)ە نیە، کە درایتە ئەمان، وەنەدرایتە ئەوان لایان گران نەبوە، بەڵکو پێیان خۆش بوە، بە (دلیل)ی ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ﴾ (قوم)ێ (إیثار) بکەن، لەسەر خۆیان ﴿وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ کون و کازێرکیان هەبێ، (یعنی) (محتاج) بن. ئی وایان بوە، (عرض)ی برادەری (مهاجر)ی کردیە: دوو ژنی بوە کێ هەیان ئارەزوو ئەکەی، بۆت (طلاق) دەم! بۆ میوان منداڵی

خۆیان خافلاّندیه، ئەو (نوع)ە (إنسـان)ە چـۆن دڵـی سـەخڵەت ئـەبێ؟ (فَـیءْ) بدرێته (مهاجر)، نەدرێته وی ﴿وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِـهِ﴾ (شُـح) ئەگـەر بـە (بُخـل) (تفسیر) کرێتەوە، زۆر (موافـق)ە، لەگـەڵ ﴿فَأُولَئِـكَ هُـمُ الْمُفْلِحُـونَ﴾ (أمّـا) بـە (تفسیر)ی گەلێ (مفسرین) ڕێك ناکەوێ، چونك (نفـی) (شـح) بـە (معنـا)ی وان، لەگەڵ (أصل)ی (بخل) (صدق)ێ دێ، کەوابێ، ئەبێ (بخیـل) (نائـل)ی (فـلاح) بێ. لەسەر (روح المعانی) شتێکمان لە مێـژە نووسـیوە، بـا(نقـل)و (نقـد)ی بـۆ (محشـی) بـێ ﴿وَالَّـذِينَ جَـاءُوا مِـنْ بَعْـدِهِمْ﴾ پـاش (مهـاجرین)ی (أولـین)، چ (مهاجرین)ی ئەو (عصر)ی، چ (سائر)ی (مؤمنین)، (بنا) لە (عموم)ی (ضمیر)، (ممکن)ە بۆ (فریقین) بچێتەوە (مَجْأ)ی (إلی المدینـة) یـا (إلی الإیمـان والوجـود) ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالإِيمَـانِ﴾ (دعـا)یـان بـۆ ئەکـەن ﴿وَلاَ تَجْعَـلْ فِـي قُلُوبِنَـا غِـلاًّ﴾ (حقـداً) – (علـی الإطـلاق)– (سَـلَف)و (خَلَـف)، (حاضر)و (ماضی) ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ ئێمەش ئـەبێ لـە (حـق) یـەك، بـە (رأفت)و (رحم) بین، ئەم (دعا)یە (مـع الأسـف)، بـۆ کـەم کـەس (قبـول) بـوو، (فرق)ی (إسلامیه)، هەموو لە (حق) یەك بە (غـلّ)و (غـش)و (حقـد) و(حسـد)و (شح)و (بغض)و (عداوەت)ن (علاوە)ی (أهل)ی (مذاهب)، لە (فرقە)یە، لەگـەڵ یەك (عدو)ن (أولیاء الله)، (أرباب)ی (سلوك)و (مجاهدین) بۆ (تزکیـە)ی (نفـس) لە هەموان (خراپ)ترن، هەر (طریقە) هـەر (شـعب)ە، لـە (طریـق)ی بـەدخواهی یەکن، دوو (ملا) نیە، بە ڕاستی یەکیان خۆش بوێ، (ملا)یان زۆر (معاملـە)یـان سەیرە، (ملا)یە ئەچێ بۆ شارێ وەکی (کرکوك) (مثلاً)، (ملا)یانی شار، وەکـی کەڵەباب، بـۆ شـەڕە کەڵـەبابی بچـن دوغـد دوغـد دوغـد، (دەور)ی ئـەدەن، لـە (مجالس) (سؤال)ی لی ئەکەن بەڵکو (مـلا) ئاگـای لێ نیـە، لای (قـوم) ئەشـکێ، (ذاتاً شقاق)و (نفاق)ی (أمّەت)، لە (ڕۆسا)ی (دیـن)دا کـەوت، (مُحقـق) ئەوانـە لێك وپێك بان، (ڕۆسا)ی (دنیا) چیان پـێ نـەدەکرا. ئـەڵێن: "(شـخص)ی لای یەکێ لە (أئمـە)ی (کـرام)، بـە (خـراپ)ە باسـی (بعـض)آ لـە یـارانی (رسـالەت پەناه) ئەکات، (إمام) ئەفەرموێ: "توو (معلوم)ە، لە (مهاجر)آن نـی، وە(کـذا)

لە (أنصار)آن نی، وە(من) (شاهد)ی ئەدەم، تـوو لـەم (فرقـە)ش نـەبێ، کـە (دعا) بۆ برادەرانـی (دیـن)ی ئەکـەن، وە لـە خـوا ئـەخوازن دڵیـان لـە (حـق) (مؤمن)آن پاك بێ"، (یا للاسف) بۆ (أمّـەت)ی (قـرآن)ی (عظـیم) هـەر چـەند (نسـخ) نـەبوو، وە(قبـول)ی (تحریـف)و (تبـدیل)ی نەکردیـە، (لکـن) چـونکی (أمّەت) (نسخ) بوە، ئەو (نوع)ە (آیـەت)ەی، (دائـر) بـە (حسـن)ی (أخـلاق) و (أخوّەت)و (إتّفاق) (طبعاً) (نسخ) بوون، هەر لەسەر کاغەز مان، (عمل)یان پـێ نەکرا، وەناکرێ، چونکی ڕۆژ بە ڕۆژ (تفرقە)و (توسّع) ئەکا، کەس لەگەڵ کەس ساغ نیە، (محبّەت) بۆ (سیاسەت)، (عەیب)و (عار) نەما، بەد (أصل)ی کەوتنە کار، (مآثر)ی خانەدانی فەوتا. ئەمشەو (فَقَرَە)کم دیت، (حسین هیکل) لـە (أنـا تۆل فرانس)، ئەویش لە کچەکی (نقل) ئەکرد، ئەی ووت: "کەس ناتوانێ خـۆی لە (عبادەت)ی (قدما) قورتار کا" وایە (لکن) یەکێ (عبادەت) ئەکـەن، یـەکیتر بە (لعنەت) ئەکەن، (کلّ)ی (إمام)ێ، (کلّ)ی (رئیس)ێ لە (رؤسا)ی (دین)، بـۆ (فرقـە)یـە بـووە (إلـە)ی (خـیر)، بـۆ (طائفـة)یـە گـەڕا بـە (إلـە)ی (شـەڕ)، لـە (أعظم)ی (رأفەت)و (رحمەت)ی (کبریائی) یا، لە (حق) (بشر) بە (عمومی)، لـە (حق) ئێمە بە (خصوص)، کە چ (رسول)ێك، دوای (خاتم الرسل) نـەبوو، (وإلّا) (مقطع) ئەبووین (ئایات)ێ لە (حق) ئێمە (نـزول)ی کردبـا، (نـوع)ێ (ئایـات)ێ ئەدەبوو کە دەربارەی (بني إسرائیلی) (نازل) بووین.

﴿أَلَمْ تَرى إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا﴾ گرۆهی (إبن أبـی سلول) ﴿يَقُولُـونَ لإِخْـوَانِهِمْ﴾ دۆست وبرادەریان ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَـابِ﴾ (بنـی النضـیر) ئـەڵێن: "بـە (تأکید)" ﴿لَـئِنْ أُخْـرِجْتُمْ﴾ دەرکـران لـە دیـاری خۆتـان ﴿لَنَخْـرُجَنَّ﴾ (مؤکّـداً) ئێمەش دەڕۆین، ئەچینە دەر لە وڵات ﴿مَعَكُمْ﴾ لەگەڵ ئێوە ﴿وَلاَ نُطِيعُ فِيكُمْ﴾ لە (حق) ئێوە، ئەوەی لە (ضرر)تان بێ ﴿أَحَدًا أَبَدًا﴾ هەرکەسـێ هـەبێ ﴿وَإِنْ قُوتِلْتُمْ﴾ بکوژرێن، شەڕتان لەگەڵ بکـرێ ﴿لَنَنْصُـرَنَّكُمْ﴾ یاردەمیتـان ئـەدەین، (تشجیع)ی (یهود)یان ئەدەن، بـۆ (مقاومـە)ی (رسـالەت پـەناە) ﴿وَاللَّـهُ يَشْـهَدُ إِنَّهُـمْ لَكَـاذِبُونَ﴾ وەکـی (دەوڵـەت)ەکـانی (سیاسـی) گـەلێ جـار، (دەوڵـەت)ی

پەتەوە ئەکەن کە زانیان خۆی ناگرێ، لێی ئەگەڕێن تا ئەمرێ، نە دەس لە ولاَت نە (نصرەت)یان ئەدەن ﴿لَئِنْ أُخْرِجُوا لاَ يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ﴾ جێی خۆیان جێ نایەڵن ﴿وَلَئِنْ قُوتِلُوا لاَ يَنْصُرُونَهُمْ﴾ (فی الواقع) وابوو، نەڕۆیشتن لەگەڵ وان، نە (نصرەت)یان دان ﴿وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ﴾ (بالفضل والتقدير) ﴿لَيُوَلُّنَّ﴾ (منافق)ەکان ﴿الأَدْبَارَ﴾ پشت ئەکەنەوە، پشت ئەدەنەوە هەڵدێن ﴿ثُمَّ لاَ يُنْصَرُونَ﴾ (منافق)ەکان زێڕا (کفر)و (عداوەت)یان نومایان ئەبێ، پەردەی (نفاق)یان ئەدڕێ، یا جوەکان، لە (طرف) هیچ کەس (نصرەت) نادرێن ﴿لأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً﴾ لە (جهەت)ی ترس ﴿فِي صُدُورِهِمْ﴾ ئی جوەکان ﴿مِنَ اللَّهِ﴾ ئەوەندە لە ئێوە ئەترسن، ئەوەندە لە خوا ناترسن، (ذاتا) ئەیان ووت: "ئێمە (معذّب) نابین، مەگەر چەند ڕۆژێ" ئەو (خوف)ەیان -(طبيعى)- ئاشکرا نەدەکرد، (ظاهرا) (شجاعەت)یان ئەنواند، (خوف)یان لە دڵی خۆیاندا بزر ئەکرد ﴿ذَلِكَ﴾ ئەوە ﴿بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَفْقَهُونَ﴾ هیچ تێ ناگەن، وە(إلاّ) لە خوای دەترسان، (مخالفە)یان نەئەکرد، وابزانم هەر (ملّەت)ێ کە تێك چووبێ، (نشأت)ی لەسەر بێ ترسی یا کەم ترسی یە، لە خوای، بە(ظنّ) و (وهم)ی خۆیان، کەلای خوایان (تأمين) کرد، ئەوەی ئەی کەن، ئەی کەن، (رادع)یان نیە وەکی (سادات)و (شیوخ)ی (طرائق)ی ئێمە، (رسل)ی (کرام)، (أئمە)ی (راشدين)، لە (بین)ی (خوف)و (رجا)دا بووین، (فکیف) خەڵکی دی؟ ﴿لاَ يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا﴾ (منافق)و (یهودی)یەکان، یا جووەکان شەڕتان لەگەڵ ناکەن، وێکڕا لە (موقف)ێ ﴿إِلاَّ فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ﴾ لە دیهاتی (محکم)، بە قەلاَت و قۆنکرە ﴿أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ﴾ لەپەنا دیواران، نایەنە (مەیدان)ی کارزار ﴿بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ﴾ ئەمەش یەکێکە لە بەدبەختی (قوم)، چ (مؤمن)، چ (کافر)، (مقابل)ی یەك بە (شدّەت)و (قوّەت)و تیژو توند لەگەڵ یەك ﴿تَحْسَبُهُمْ﴾ (حسب الظاهر) ئەوەی بیان بینی، شارەزای (أحوالات)یان نەبێ، واتێ ئەگا، واگومان ئەبا، (وا (حساب) ئەکا ﴿جَمِيعًا﴾ (متفق)ن، لێکن، گردن، پێکەوەن، (اما) لە (حقیقەت)دا وانیە ﴿وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى﴾ دڵیان بلاَوە، دڵیان

یەك نیە، (مدار)یش لەسەر (رابطە)و (عواطف)و (میل)ی (قلب)ە، بە دڵ یەك نەبن، بە (بدن) یەك نابن. (قوم)ێ یەك دڵ و یەك زوبان و یەك (غایە) نەبێ، (قط) سەرناکەوێ، هەر لە بنە ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعقِلُونَ﴾ گوێتان لێ بێ، (مسڵمان)ینە، (آیەت) (ناطقة)، بەبێ (عەقڵی) ئێمە، ئەگەر (عاقڵ) باین (إعتبار)مان ئەکرد بە (آیات)ی (کونیّە)و (قرآنیة)، گوێ لە (آیة)ی کەن و بنۆڕنە رەوشت و (تأریخ)ی (أنام) (حاڵی) وا رابردی، ئەو نا هەمواری و بێ (عەقڵی)یەی، لە (زمان)ی (إمامی عثمان) دامەزرا تاهات (زیاد)ی کرد، ئەمڕۆش لە (زیاد)ی دایە، گوێیان لە (آیەت)ە، (أمّا) ناچتە دڵیان، ناگاتە (دەماغ)یان. (حاڵ)و سەرگوزەشتەی وان جوان ﴿كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ لە (أعدا)ی (رسل) ﴿قَرِيبًا ذَاقُوا﴾ زوو چەشتیان ﴿وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾ (قاموس) ئەڵێ: "(وبال): (الشدّةُ والثّقل)" (سیّد) ئەفەرموێ: (سوءَ عاقبةِ كفرهم)" ئەگەر بە (وخیم)ی (تفسیر) بکرێ، دوور نیە، (ممکن)ە (سیّد) لەو (معنا)ی وەرگرتبێ، ئەڵێن: "(هوا)یە (وخیم)ە" وە(وخیم) بە (رجل)ی (ثقیل) (معنی) لێ ئەدا، بڵێم: "چی؟" یا (قریبا)، (راجع) بێ بۆ پێشەوە، (یعنی) ئەوانەی نێزیکی خۆیان، لە خۆیان، یا لە (قوم)ێ دی، ئەمە لە (دنیا) ﴿وَلَهُمْ﴾ لە (آخرەت) ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ زۆر بە ئێش، ئەمە (مثل)ی جوەکانی دەرکرای، (مثل)ی (منافق)ەکان، لە (وعد)ی بەجێ نەهاتنی ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ﴾ (إبلیس)ی (مکّار)، (منافق)ی (حیّال)، وەك (سیاسی) (ئاوروپایی) ﴿إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ﴾ (إغرا)ی ئەکا، بە (وسوسە) (أنە) (آمر)ە، (أمر)ی پێ ئەکا، ئەویش (مأمور)ی (مطیع)ە، (إمتثال)ی (أمر)ی ئەکا ﴿فَلَمَّا كَفَرَ﴾ (حَسَب الأمر المطاع) ﴿قَالَ﴾ (شیطان) ﴿إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ﴾ ئەمن لە توو (بری)م، دوورم ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ وادەرئەکەوێ (منافق)ەکان لە (شیطان) خراپ ترن (شیطان) ترسی لە خوا هەیە، ئەوانە ترسیان لە ئێوەیە، لە خوا نیە، (خلف)ی (وعد)یان لە بێ مروەتی یە، بێ (شبە)یە، (إبلیس) لە خوا ئەترسێ، (أما) ئەوەی ئەی کات، لە (یأس)ەوە، ئەی کا ﴿فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا﴾ ئی

(إنسان)ەكەو (شیطان)، (مراد) لە (إنسان) (شخص)ی (خاص) نیە، با (أبو جهل) یەكی لەو (جنس)ە بێ، (صدق)ی (حاڵ)و (حكایەت)ی لێ بێ ﴿أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا﴾ بێ (خروج)و (موت) ﴿وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ﴾ (عاقبەت) لە (قرائەت)ی (جمهور)، (خبر)ی (كان)ەیە (مقدّمە) لە (أسم)ی، بە (تێ سەرتا) ئەخوێندرێتەوە، لە (قرائەت)ی (حسن) (تێ بەرتوو)ە، (إسم)ی (كان)یە، (جملە)ی (أنّهما...الخ) (خبر)یەتی ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ﴾ (منافقی) مەكەن، مەبنە دۆستی (أعدا)ی خواوو (رسول)، (إطاعە)ی)أمری (إبلیس) مەكەن، (مراقب)ی (حاڵ)ی خۆتان بن ﴿وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ بنۆڕێ، بۆ سبەی ڕۆژ، لە (خیر)ی (قیامەت) چی ناردیە؟ لە پێشەخۆی ڕەوانی كردیە؟ (شێخ)ی (سعدی) ئەفەرموێ:

برگی عیشی ب گۆڕی خویش فروست

كس نیاردد زو پسی توو پیش فروست

ئەوەی (عەقڵ)و (شعور)ی هەبێ، بۆ (مستقبل) تێ ئەكۆشێ، (یعنی) اخری (أيّام) ڕۆژی واپەسینی. (ثمرە)ی (سعی) ئەو ڕۆژە دەر ئەكەوێ، وای چ خۆشە إنسان خەریكی، (إصلاح)ی (نفس)ێ خۆی بێ، ببیتە (عضو)ێ (عامل)و (نافع) لە (هیكل)ی (إجتماعی)، وای چ خۆشە، ئەو (أعضا)یانەی بە (فساد) چووین لە (هیكل)ی (إجتماعی)یان بكەنەوە، تا(أعضا)ی تر بە (فساد) نەدەن (إنسان)ی (مؤمن)، لەو (ئایات)ە بگا، كوو بۆ (نجات)ی (ئاخرەت) بە دڵ و گیان (سعی) ناكا؟ چۆن (إعتماد) ئەداتە سەر (فدیە)و تكا؟ وەكی دیان و جوان ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ بە (دوام)، (سر)و (علن)، ئەبێ (إنسان) وەكی (فیل) (دائماً) چەكوچ بە تەپڵی سەری خۆی دادا، ئاگادار بێ ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ لە چاكەو خراپە، ئاشكراو بزر ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ﴾ خوایان لە یاد كردیە، (إعتماد)یان لەسەر (خیالات)ە دوای (أوهام) ئەكەون، تا ئێستا خواو (رسول) لەبەر ناوی (بعض)ی (نوات)ی گەورەو (قسمەت) دار، لە (فكر) كرابوون، ئێستا لەبەر ناوی (بعض)ی هەرچی و پەرچی و چڕو

جامشتان، ئەوانیش لە (فکر) کراون ئەوان خوایان لە (فکر) کرد ﴿فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ﴾ خواش (نفس)ی خۆیانی لە (فکر) خۆیان بردەوە، نە لە (قیامەت) ئەمڕۆ تووشی (حالات)ی وای کردینە، خۆیان لێ گوم بوە، ئاگایان لە خۆ نیە، ئەمە (أمر)ێ (وجدان)یە، (إنسان) لە (بعض)ێ (أحوالات) خۆی لە (فکر) ئەکات، زۆر ئەبێ (إنسان) (عەیب) دار، ئاگای لە خۆی نیە زوبان درێژی بەو (عەیب)ە لە (حق) (ذات)ێ ئەکات، ئەگەر تۆزێ بە (حیا) بێ، کەهاتەوە سەرەخۆ، یادی خۆی کرد، گەلێ (خجالەت) ئەبێ. کە (عەقل)ی (واعی) بێ ئاگا بوو، (عەقل)ی (باطن)ی (إنسان) هەلّ ئەگرێ، بێ (خبر)و بێ (شعور)، ئەلّێی ئەڕوا، ملی ڕێگایە ئەگری وەکی (علی شیش) بێ ئاگا، نازانێ بۆ کوێ ئەچێ؟ بۆ چی ئەچێ؟ بەلّێ (علما)ی (حکمەت)، وکی (إبن سینا)و (أشیاع)ی، (بنا) لەمە، کە (نفس) (جوهر)ی (مجرد)ە، (علم)ی بە خۆی (حضوری)یە، ئەلّێن: "(نفس) لە خۆی (غائب) نابێ" (لکن) (حق الأنصاف) ئەمە وانیە، (ولو) لە (نظر)ی (شێخ)ی (رأیس) (متّهم) بم، بە (سوء)ی (فهم) (أساساً جوهر)ی (مجرّد) لای من، (وجود)ی نیە، (تجرّد) لە (أحوالات)ی (مادّی)، (خصوص) (تقدّس) لە (مکان)و (حیّز)و (وضع)، لام بۆ (غیر)ی (واجب الوجود) (ممکن) نیە، وە(علم)ی (حضوری)، هەرچەند ئەلّێن: "لە (علم)ی (حصولی) بە (قوّەت) ترە" (لکن) وابزانم، (حضور) (إفادە)ی (علم)ی (ماهیّەت) نادا، ئێمە بە (علم)ی (حضوری) ئەزانین، شتێ هەیە (مدار)ی (حیات)ە، (أمّا) چیە؟ (حقیقەت)ی (مجهول)ە، وە(إلاّ) ئەبا لە (ماهیّەت)ی (نفس) کەس (إختلاف)ی نەبێ ﴿أُولَئِكَ﴾ ئەوانەی خوایان لە (فکر) کردیە، خۆیان لە (فکر) چووە ﴿هُمْ الْفَاسِقُونَ﴾ (کامل)ی (فی الفسق)ن، ئەوەی هۆشی لە خۆی نەما، چی بەدبێ، ئەوەی ئەکات ئەوانە (أصحاب)ی (نار)ن، ئەوانەی (دائماً) لە یادی خوای دا بن (أصحاب)ی (جنّەت)ن، (أما) یادێ لە (تأثیر) یادێ وانا —(العیاذ بالله)— بە سووکی و بێ (إجلال)ی (إکرامی)، یادی خوای بە (جهەت)ی (عظمەت)و (کبریائ)ی، (رسوخ)ی بەست لە دلاّندا، (إستیلا)ی

هەموو (أعضا) ئەکا هەمووی بە (أدب)و (کمال)و (وقار) ئەبن، (لاشك) ئەوەی (عەقل)ی هەبێ (سعی) ئەکا، ببێتە (أصحاب)ی (جنّەت) ﴿لاَ يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾ وەك یەك نین، (أصحاب)ی (نار)، (خائب)و (خاسر)ن، ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ چۆن (مساوی) ئەبن؟ دیارە نابێ (أعمال)یشیان وەکی یەك بن، وەکی (معرّی) ئەڵێ:

وإذا تَساوَتْ في القبيحِ فَعالنا

فَمَنِ التَقيُّ وأين الفُجّارُ؟

(في الواقع) (مؤمن)و (کافر) ئەگەر (عمل)یان لە بەدی، وەکی یەکدی بوو، (فرق)ی چیە؟ (إیمان)ی بێ (أثر) چ (فوز)و (فلاح)ێ ئەبەخشێ؟ (نکرە) لە (سیاق)ی (نفی) (ولو) بۆ (عموم)ی بێ، (لکن) (بعضاً) (حسب المقام) (تخصیص) ئەکرێ، لێرە (لازم) نیە، لە هیچ (وجە) (تساوی) لە (بین)ی (مؤمن) و (کافر) نەبێ، وەهەم (إمام شافعی) ئەفەرموێ: "(عامّ)ێ کە لە (مقام)ی (مدح) (وارد) بێ، (عموم)ی (معتبر) نیە" (یعنی) (عموم)ی (نسبی)و (إضافی)یە، (ممکن)ە (نظر) نەکرێتە (بعض)ە (جهەت)ی (تساوی)، (کأنە) (نازلە)و (منزلە)ی (عدم) ئەکرێ، (بناءاً علیە) (آیەت) (دلالەت) ناکا، لەسەر ئەمە، کە (مؤمن) بە (کافر) (قصاص) ناکرێ، گەرچی (بعض)ێ (علما)ی (شافعی) بە (آیەت) إستدلالیان کردیە، لەسەر ئەم (مدّعی)یە، (أصحاب)ی (جنّەت) بە (أصحاب)ی (نار)، نەکوژرێتەوە، زۆر (مقبول)ە، هیچ جێی (إتّهام) نیە، نافەرموێ: "(عەرەب) بە (غیر)ی (عەرەب) ناکوژرێتەوە" وەکی (قانون)ی (جەنگیز)و (رۆما)و (إنگلیز)و (فرەنسە)و (سائر)ی (أقوام)ی (عزیزە)، بەڵی (قانون) کە بێ (میل)و (محابا) نەبێ، ئەو (نوع)ە (تفرق)ە بێ (معنا)یە ئەکا ﴿لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ﴾ (کلام)ێ وا(بلیغ) (آمر)ی، (زاجر)ی (ذی أثر)، ذی ثبات ﴿عَلَى جَبَلٍ﴾ چیایە گەورەو (صلب)، وەکی (قەندیل)ی‌و (هەلگورد)ی (مثلا) ﴿لَرَأَيْتَهُ﴾ چیایەکە ئەبینی ﴿خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا﴾ شەق و پەق بووی ﴿مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ کە (قرآن) (عباد) ئەترسێنێ لە خوا،

وە(عظمەت)و (کبریایی) خودا، (إلقی)ی دلاّن ئەکات، (من العجائب) (تـأثیر) لـە دلّی ئەو (منافق)انەو (مردە)ی (أهل)ی (کتاب) ناکات، لەبەر (حقـد)و (حسـد)و (غلّ)و (شُحّ) دلّیان لە بەرد لە کێو ڕەقتر بوە، (أصـلاً) (آیـات) (نفـوذ)یـان تـێ ناکا. ئەمە وەکی چیە؟ بۆ چیە؟ ﴿وَتِلْكَ الأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا﴾ لێ ئـەدەین (ذکـر)ی ئەکەین ﴿لِلنَّاسِ﴾ (عام) ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ بە (فکر)و (عـەقل) لـە (محسـوس) بچن بۆ (معقول). (إنسان) چونکی (مألوف)ی (محسوسات)ە زۆر (محتاج)ە بـە (تمثیل) (تصویر)ی (معقول) بـە (محسـوس)ە، (حتـی) ئـەوەی لـە (معقـول)ی (محسوس)یش بێ، کە نەکەوێتە بەر (حسّ)و (خیال)ی (رأساً) زۆر بە (قـوّەت) نەبێ، بە (خطوط)و (أشکال) بۆی (تصویر) ئەکـەن، وەکـی (صـور)ی (علـم)ی (هەیئـەت)، (مـثلاً) (إجتمـاع)ی مـانگ وڕۆژ، لـە (عقـدە)ی (حیلولـەت)ی، لـە (بـین)ی (شمـس)و (أرض)، یـا (حیلولـەت)ی (أرض) لـە (بـین)ی ڕۆژو مـانگ، سـێبەری (أرض)ی بەسـەر مانگدا کشـان، (وکـذا..) سـێبەری (أرض) بەسـەر مانگدا هاتن، بە (دوائر) (مُعَلِّم) بو (مُتَعَلِّم) (نقـش) ئـەکا، (أنـە) هـەمووی دێتـە بەر چاو، (لکن) (لازم)ە (إنسان) خۆی (تفکّر) بکا تا خۆی فێـری تـێ گەیشـتن بێ، ئەگەر هەر بنۆڕێتە (کتێب)، خـۆی (دەمـاغ)ی ناگەڕێتـەوە، بـە (عـەقل)ی خۆی شت بزانی (حتی) لە (أمور) (حسیّە) ئـەو (أحکـام)ەیـە –کـە (ضـمناً)– (عەقل)و (فکر) دەری ئەخات، (وإلاّ) (حسّی) (سطحی) بۆ (حیوانات)یش هەیـە ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ﴾ هەر ئەوە، تەنها، بـێ (شـریك)و بـێ (نظـیر)و بـێ (شبیە)ە، (ألوهیّەت)و (ربوبیّـەت) (خـاصّ)ی ئـەوە ﴿عَـالِمُ الْغَيْـبِ وَالشَّـهَادَةِ﴾ (مفسّر)انی (کرام) لە (غیب)و (شهادەت) قسەیان زۆرە، (ظاهر) ئەوەیە ئەوەی (ممکـن) بـێ، بـەر (حـواسّ)ی (إنسـان)ی بکـەوێ، لـە (أجسـام)و (أعـراض)و (علوی)و (سفلی)، دوور نێزیـك، (غیـب) ئەوەیـە، بـەر (حـواسّ) نەکـەوی، وەك (عقول)ی (مجرّدە) ئەگـەر (قـول)یـان پـێ بکـەین، وەك (کیفیّـات)ی (نفسیّە)، وەك (قواعد)و (أحکام)ی (کلّیّە)و (مقولات)ی (ثانیة)، بـەلّی بـۆ ئێمـە، ئـەوەی بەرچاو نەبێ لامان (حاضر)و (مُدْرَك) بە (حواس) نەبێ، لە (غیـب)ە، (غائـب)ە

﴿هُوَ الرَّحْمَانُ الرَّحِيمُ﴾ (مع أنه) (علم)ی به (سیّئات) ویه‌د نهانی (أكثر)ی (ناس)، (موجب)ه بۆ (سخط)، (لكن رحمه‌ت)ی له (غضب)ی (سبقه‌ت)ی كردیه، (رحمه‌ت)ی (واسعه)، بۆیه له‌گه‌ڵ ئه‌و دڵ ڕه‌قانه به (رحمه‌ت)و (رأفت)ه (إمهال)یان ئه‌دا، (آيات)دوای (آيات) نیشانیان ئه‌دا ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ﴾ شاهه، پادشاهه، ئه‌گه‌ر لێم به (عه‌یب) نه‌گرن، (إمپراطور)ی (كائنات)ه، له (نوامی)و (جامدات)، له (غیب)و (شهاده‌ت) هه‌رچه‌ند (واحد)ه، بێ (وزیر)و دبیرو (مشیر)ه، له (حكم) داری (راعی) (مصالحه)، به (رأفه‌ت)و (رفق)ه (خلق)ی به (تدبیر)ه، (حتی) (بعضاً) به (مشاوه‌ر)یه، وه‌ك (قصّه)یی (آدم) (علیه السلام)، (يَتَصرف كيف يَشاء) ﴿الْقُدُّوسُ﴾ زۆر (نزیه)ه پاكه، (مجرّد)و (معرّی)و (مبرّی)یه، له (نقص)و (قبح)، (ملا عضد الأمّة والدین) له (مواقف)ی ئه‌فه‌رموێ: "(ثبتی) بڵێن: ئه‌مه (نقص)ه" (أصحاب)ی ئێمه ئه‌فه‌رموون: "(مُحال)ه بۆ خوا، ئه‌گه‌ر بڵێن: "(قبیح)ه" ده‌ڵێن: "(جائز)ه" نازانم بۆ وایه (فرق)ی چیه؟ (ناقص) (قبیح)ه، (قبیح) (ناقص)ه، (قبح)و (نقص) (متصادق)ن. چه‌ندم پێ ناخۆشه، (أراضی) (مقدّسة)، (أماكن) (مقدّسه)، (أمانات) (مقدّسه)، (قدّاسه‌ت)ی (پاپا)، به‌ڵی له (قرآن) (وارد) بوه:

(أرض)ی (مقدّس)، (وادی المقدّس)، (لكن) ئه‌وانه، له‌و (حاڵ)ه (معنا)و (مزیّه‌ت)ێكی بوه، با(أخیراً) به‌یادگاری، ناوێكی تریان لێ نێین بڵێین: "(محترمه)" له (قرآن) (إطلاق)ی (مقدّس) ناكاته سه‌ر (مسجد الاقصی)، (كعبه)ی (مكرمه)، (أكثر) ئه‌و (مأمور)انه‌ی زۆر (لا أبالی) نه‌فه‌رموون: "(وظیفه) زۆر (مقدّسه) ئه‌بێ به (كمال)ی (إخلاص) (أدی) بكرێ (تمام) ﴿السَّلاَمُ﴾ (أنه) (عین)ی (سام)ه، ئومێدی (سلامه‌تی) و ئه‌كرێ، وه‌كی (جبّائی) ئه‌ڵێ: نازانم (بعض)ه (قیل، قیل) هه‌ن، له (معنی)ی (أسماء الله)(عَضُد)و (أمثال)ی (عضد)ی، (تعرّض)ی (رَد)یان ناكه‌ن، لام وه‌یه به (قیل، قیل) (إكتفا) ئه‌كه‌ن، (حقاً) (جنابی حق) (محبّ)ی (سلام)ه، تا(وقاحه‌ت)ێ (عباد) نه‌كاته (درجه)ی (نهایه‌ت)، (إراده)ی (شه‌ڕ) له (حق)یان

ناکا، (ئاوروپایی) چیان کرد؟ ئەوەی خوا لای گرانە، (لا أبالی)یانە کردیان، تا ئەمسالْ (حرب)ی (صاعقە)ی هاویشتنە ناو، نێزیکە (ئاوروپا) ژێربەرەو ژوور بێ، (إلهی یا سلام) (أمّەت)ی (محمّد)ی، (آسیا) لە (شەڕ ئەو (ظالم)آنە (حفظ) کەی! (ضعفا)ی (أمّەت) لە ژێر دەستیان بێنەدەری، (یا سلام، سلّم) ﴿الْمُؤْمِنُ﴾ (عباد)ی (مؤمن) (تأمین) ئەکا، بە (صدق)ی (وعد) لە (حق) (أهل)ی (طاعەت)، (وعید) لە (حق) (أهل)ی (عصیان)ی (عنود)، (بعض)ێ ئەلێن: "لە (إیمان)ە، بە (معنی) (تصدیق)" ئەلێن: "(تصدیق)ی خۆی، (تصدیق)ی (رسول)ی ئەکا، بە (آیات)ی (قرآنی)، (أکوانی)" ﴿الْمُهَيْمِنُ﴾ (حافظ)و (رقیب)و ئاگادارە، لە (موافق)ی ئەلێ: "(الشّاهد) ﴿الْعَزِيزُ﴾ شتێ نایاب و (ممتان) بێ، پێی ئەلێن: "(عزیز)" خوداوەندی (أنام) تاقە، مانەندی نیە (محالْ)ە، (عزیز)ی ڕاستی، هەرئەوە، وبە کەسێ ئەلێن: "لە (مقام)ی گەورەیی خۆی نەکەوێ، (جنابی حق) (فوق الطبیعەت)ە نە ئەو لەو (مقام)ە (تنزّل) ئەکا، نەکەس ئەگاتە، ئەو (مقام)ە، هەرچی (وجود)ی ببێ، (غیر)ی ئەو، ئەکەوێتە ژێر (ناموس)ێ لە (نوامیس)ی (طبیعەت) وە(تفسیر) بە (غالب) ئەکرێ، دیارە خوا (غالب)ە، لەسەر (طبیعەت)ی (عاتی)، وە لە (مجاوەرە)ی گفت و گۆ، بە (معنا) خۆشەویست، (إستعمال) ئەکرێ، ئەمەش (موافق)ە (والذین آمنوا أشدّ حبّاً لله) وە بە (معنی) (محترم)و (مکرّم) هاتیە، نازانم لە کوێم دیتیە؟ (حضرەتی) (علی) (سؤال)ی لە (رسول)ی (أکرم) ئەکات: "منت خۆشتر ئەوێ، یا(زهراء)؟" ئەفەرموێ: "(أنْتَ أعزُّ عَلَيَّ وهي أحبّ إليَّ)" (سبحان الله) لەو (کلام)ە (حق)و خۆشە، چەند (لطیف)ە، (حقاً) (قول)ێ (عزیز)ە ﴿الْجَبَّارُ﴾ لە (إجبار)ە، (أنە) (جبر)و تۆبزی لە (مخلوق)ی خۆی ئەکا، بەلێ، کەلێ (أشیا) (علی خلاف) (میل)ی (طبیعی) (قسراً) (إستخدام) ئەکات، (حکما)ی (مخترع)، کەلای من، ئەگەر خودا شوناس بن، (خلیفە)ی (خالق)ن لە (أرض)ی، بە (حیلە)و (مداری) چۆن (بعض)ێ لە (أمور)ی (طبیعیە) (إستخدام) ئەکەن، ئەیان هێننە ژێر (تصرّف)ی (إنسان)، یەکی لەو

(حکما)یانە ئەڵێ: "(إنسان) ئەگەر بە (مداری)و نەرمی لەگەڵ (طبیعەت) بێ و بچێ (تسخیر)ی ئەکات، (أما) بە (جبر)و (قسوەت) چی لەگەڵ ناکرێ، بەڵکو (إنسان) (مغلوب)ی ئەبێ" ئەی برادەران، ئێمە (یعنی) (ملّیون)، بە لافو گەزاف، گەلێ خۆمان گەورە کرد، چووینە (مقام)ی (إتّحاد)و (حلول)، (فوق الطبیعەت)، (مدبّر)ی (کائنات)، (لکن مع الأسف) چی وامان نەهێنا (مەیدان)، بڵێین: "ئەمەتە (أثر)یان" (غەیر)ە قسەو (حکایات)و (دعاوی) بۆف. وە بە (معنی) (إصلاح) هاتوە، کەڵ و کوڵمان چادەکا، کەندو کۆسپان (مستوی) ئەکا، کەلێنان پڕئەکاتەوە، ئەو (معنا)یەش بۆ (جنابی حق) (موافق)ە ﴿الْمُتَكَبِّرُ﴾ (زمخشری) ئەفەرموێ: "(بلیغ الکبریاء والعظمة)" (یعنی) (تکلّف)ی تیا نیە. (سیّدی جرجانی)لە (شرح)ی (مواقف) لە (إمامی غزالی) (نقل) ئەکا، (مُتَکبّر)ی (مُطلق) ئەو کەسەیە، هەرچی بێ (نظر) بە خۆی بەکەم و خواری بزانێ، (أنّە) بە (حقارەت) تەماشای (أشیا) بکا، ئەگەر لە (حقیقەت)دا وابێ، (تکبّر)ێ (حق)ە، (موافق)ە وە(إلاّ تکبّر)ێ (کاذب)ە، وە(متکبّر)ی (مطلق) (لاشك) (حضرەت)ی خوداوەندی (کائنات)ە)، (إنْتَهى بِنَوعِ تَصَرُّف) ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (مقدّس)ەن (منزّە)ە، لە (شرك)یان، لە (شرکا)یان کێ هەیە، لە (عالم)ی (وجود)، (حائز)ی ئەم (صفات)ە بێ؟ (عالم) (ممکن الوجود)ە، (إمکان) خۆی (نقص)ە، (منشأ)ی (نقائص)ە، ﴿هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ﴾ (خلق) دروست کردنی شتێ لە (شيء)ێ (آخر)، وەکی (إنسان) لە (تراب) لە (نطفە)، یا دروست کردنی شتێ، بە (إبداع)، (یعنی) لەسەر (نموونە) نەبێ یا (تقدیر) ئەکا، ئەوە وا دروست ئەبێ، ئەمەی لێ پەیا ئەبێ، (علی کلّ معناً) (خلق) بە (أمور)ی (إضافی)و (نسبی)و (إعتباری) (تعلّق) نا بە ستێ (مخلوق) ئەبێ (موجود) بێ ﴿الْبَارِئُ﴾ یەکێ بە (موجد) دیگەرێ بە (ممیّن)ی (أشیا) بە (صور) دەڵێن، (بَرَأ السهم) کە (إصلاح)ی کا، وەرێکی بخا (بنا) لە (مواقف)ی (عضد)ی، (خالق)و (باریء) (معنا)یان یەکە، (مترادف)ن (بنا) لە فەرمایشی (غزالی) کە (سیّد شریفی جرجانی) (نقل)ی

ئەکا: ئەم دووە لەگەڵ ﴿الْمُصَوِّرُ﴾ (نظر) بە (مخلوق) (مَراتب)ی (مُتَرَتّب)ن، (أوّل) (تقدیر)، دووەم (أیجاد) بە گوێرەی (تقدیر)، سێیەم (تصویر)و (تزیین) وەکی (بنا)، (مهندس) (تقدیر)ی ئەکا، (بنّا) (بنا)ی ئەکا، (نقّاش) (تزیین)ی ئەدا، (حقیقة) جوانە. (حکما) کە قسە لە (قوی)ی (عاملە) ئەکەن، وەکی (هاضمە)، (ماسکە) (غاذیە)، (نامیە)، (مصوِّرە) پاش (دقّەت) (تصوّر)ی (أشیا)و (ترکیب)و (تصویر)ی (إنسان) کە لە (علم تشریح الابدان) دەرئەکەوێ —(خاصّة)— بە گوێرەی (کشفیّات)ی (جدید) (مجبوراً) ئەڵێن: "(إبداع)و (نسج)و زیباو (نقش)و نیگارو (دقائق)ی (صنع)ی (نظم)ی ئەو (ترکیبە)، بێ (علم)ی (فوق الحدّ) ناکرێ" (طبیعەت)ی (جاهل) بە (قوّە)ی نەزان چۆن ئەو (أمور)ە (محیّر)و (مدهشە)ی پێ ئەکرێ؟ (حقّاً) ئەو (تصویر)ە بە (عالِم الغیب والشهادة) نەبێ، ناکرێ. بنۆڕە (نطفە)یی (إنسان)و (حیوان) تەماشای (ذیل)ی (طاوس) کە، کێ بڕوا ئەکا، ئەو (إنسان)ە (عظیم الشأن)ە ئەو (طیر)ە ڕەنگاو ڕەنگ و جوانە، لەوانە دروست کراین؟ گەر (علم)ی (مهندس)و (صانع)ی (أعلم)و (أعظم) نەبێ، چۆن ئەبێ؟ ئاە لێرە بمتانیبا، لە (هیکل)ی (نبات)و (أشجار)و —(حیوانات)— لەسەر (کشف)ی (جدید) چەند (ورقە)کم نووسیبا. بەڵی (قوی)ی (عاملە) هیچی (إنکار) ناکرێ، (لکن) (ترتیب)ی (عمل)ە و (إشغال)ی هەر (عامل)ێ لە (معمل)ی خۆی، (صانع)ێ (علاّم) ناکرێ، تەماشای ئاشێ ئەگەڕێ، کە (وەقت)ی (عمل)و گەڕانی، کەسی لانەبێ، ئەڵێی: (بالفعل) ئەو ئاشە، بەو (قوّەت)ە ئەگەڕێ" (تمام) (لکن) ئەم (ترتیب)و (ترکیب)ە کوو بوو؟ (نەوت) کوو هات؟ کوو کەوتە ناو (مخزن)؟ بێ (علم)و (قدرەت) (إدارە) ئەکرێ؟ (حاشا، ثمّ حاشا) (مع الأسف) (طبیعیّون)ی (قاصر) ئەنۆڕنە (وضع)ی (حاضر) (ملیّون) ئەنۆڕنە (إبتدا)ی (ترکیب)، ئەوان (إنکار)ی (صانع) ئەکەن، ئەمان (إنکار)ی (طبیعەت)، یەکێ دوور ئەبینێ، نێزیک نابینی، یەکێ (بالعکس)ە، چاوێ بێ (عەیب) دوور و نێزیک لێک ئەداتەوە، (مجموعە)یە (علم)ی لێ پەیا ئەکا، (سبحان الله) گەلێ لەوانەی

(إنكار)ى (قوّە)ى (مصوّر)ە ئەكەن، (دائم) خەريكى (تصوير)ن، (حتّى العياذ باللە) (تصوير)ى (كبريائى) ئەكەن، بە (خيال)ى خۆيان (تصوير)ى خوا ئەكەن، واگومان ئەبەن، خوا خۆى بۆيان (تَمَثُّل) ئەكات، وە(مقايسە)ى ئەكەن، لەگەلّ (جبريل)و (أبليس)، هەيهوو، (غلط)! (ذاتاً) ئەوانە (أساساً) (مصوّر)ن (واجب الوجود)ى (مقدّس) لە (مقايسە)ى (ممكنات) دوورە، گەلىّ لەوانە بە ناوى (ولايەت) (إستيلا)ى (أذهان)يان كرديە، (مع الأسف) (تصوير)ى دەرزيەكمان پىّ نەكرا، خەريكى (تصوير)ى (أرواح)و (مجرّدات) بن، وەزۆر مێشك، بىّ (شك) (تفسّخ)ى كرديە، لەبەر (تصوير)و (تمثيل)ى (دجّال)و كەرى (دجّال)ى، (تصوير)ى (ملائكە) ئەكەن، بەو (وحوش)و كێوى و گاجووت، بەلّى ئەمە لە (أثر)ى گاوو (حيوانات) پەرستينە، (قالب)ى (دماغ)يان ئەو (صورە) ئێنىّ –(إنّا للە..)–! ﴿لَهُ الأسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾ (حسن)ى (أسم) (نظر) بە (حسن)ى (معنا)يە، (علما)ى (كلام) قسەيان لە (أسماء اللە) كرديە، (أوّلاً) دوو (قسم)ە، (إسم)ى (ذات)، (إسم)ى (صفات)، دووەم، (صفات)ى (ذاتيە)و (غير)ە (ذاتيە)، سىّيەم: (صفات)ى (سلبيّە)و (إيجابيّە)، وە بە (إعتبار)ێكى ئەلّێن: "(صفات)ى (جلال)و (صفات)ى (جمال)" (صفات)ى خواى هەمووى (ممتازە)، (نقص)ى تيا نيە، ئەمانە باشن، (لكن) (علما)يىّ (إعتقاد) (بعض)ە قسە ئەفەرموون، بلّێم: "تىّى ناگەين، ياخود بىّ (معنا)يە؟" (قسم)ىّ ئەلّێن: "(أسما)ش بە گوێرەى (صفات)، (قسم)ىّ (عين)ى (ذات)ە، (قسم)ىّ (غير)ى (ذات)ە، (قسم)ىّ (لا هُوَ ولاغَيرَ هَوَ)يە" (حتّى) (بعض)ىّ ئەلّێن: "(تسميە) (عين)ى (مسمّى)يە" (حكم)ى (غير)ە (معقول).

هەرچەند (عضد)و (غير)ە (عضد) (نوعاً ما)، (شرح)ى (أسماء اللە)ى كرديە، (لكن) زۆر (مفيد) نين، (حقيقە) (شرح)ى (أسماء اللە) زۆرى ئەوىّ. (أسماء اللە) لاى (شێخ)و (أتباع)ى (توقيفية)، (يعنى) ئەوەى لە (طرف) (شارع) (وارد) بووبىّ، (إطلاق)ى ئەكەينە سەر خوا، (وإلّا) (فلا) (معتزلى)و

(بعض)ی لە براکانی ئێمە ئەڵێن: "ئەگەر (دلالەت) بکا لەسەر (جلال) و (عظمەت)ی (کبریائی)، (موهم)ی (نقص) نەبێ، دروستە، (إطلاق)ی لەسەر خوا، (واقعاً) (إحتیاط) (لازم)ە ئەوەی لە (طرف) (شرع) (وارد) نەبووبێ، (إطلاق)ی نەکەین باشە، (لکن) (لسان)ی (علم) (بعضاً) (إیجاب) ئەکا، (وضع)ی (أسم)ی (ولو عَیْناً وارد) نەبووبێ، بۆ (جنابی حق)و (إستعمال)ی بکەین، وەك (واجب الوجود)، (قدیم)ی (بالذات).

(تَنْبیهٌ): (صفات)ی (سلبیه)ی خوا وەکی ئێمە نیە، زۆر (أعلا)ن بەڵکو (مدار)ی (کمالات)ی (صفات)ی (ذاتیە)و (إیجابیە) لەسەر (صفات)ی (سلبیّە)یە، ئەگەر (تجرّد)ی نەبێ، (إحاطە)ی (علم) نابێ، (مثلاً) ﴿يُسَبِّحُ﴾ بە (دائم) ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ﴾ گشتی ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (وضع)ی (أشیا) لە (موضع)ی خۆیان ئەکات، یا لە (إحکام)ە، بە (معنی) (إتقان)ە، (تدبیر)و (صنع)ی (محکمە)، بێ (خَلَل)ە، (سیّدی الوسی) چەند (حدیث)و (أثر)ی (دائر) بە (نعت)ی ئەم (آیەت)ە (نقل) ئەکات، (لاشك) هەر (مأثر)ێ بۆ (أسماء الله) بگوترێ، (قبول)ە، (إلهی) بە (حرمەت)ی خۆت و (صفات)و (أسما)ت، ئەو دەرد و (بلا)و (نحوسەت)ە، لەسەر ئێمە و (أمّەت)ی (محمّد)ی هەڵ گری، (ئاوروپا)ی ژێر بەرەژۆر کەی، (مسلّمان)آن (حفظ) کەی لە (فتنە)ی ئەم (حرب)ە (سلامەت) بن، (إعادە)ی (مجد)ی (إسلام) بکەیەوە، (رجال)ی (أولی العزم)، (مَظهر)ی (صفات)ی (کمالات) لە ئێمە زۆر کەی، علمی (دینی) (زیاد) کەی، بێ (حرمت)ی هەڵ گری (مِلَل)ی (مسلمە) (بَین المِلَل) (موقع)یان زۆر بلند بێ، (رزق)ی (أمّەت) زۆر کەی، گرانی نەبێ، خانەدانی (جلی) بە (علم)و (عمل)و (دین)و سەرفرازی، بەردەوام کەی (آمین)، تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (حشر) (وەقت)ی نیوەڕۆی ڕۆژی سێشەموو حەڤدەی مانگی (ذی القعدة)، و(کانون)ی (اول)ی (ئەفرەنجی) (حسب تقویم)ی (إیران) (مبدأ)یان یەکە ١٣٥٩هـ، ١٩٤٠م.

(سوره الممتحنه)

ئـەنجا (تۆبـە)یـی (تفسـیر) (سـورە)یـی (ممتحنـە)یـە، بـە (مناسـبە)ی زۆر (ظاهر)ە بنۆڕێ:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ﴾ (سـواء)ە، (أهـل)ی (کتـاب)و (عەرەب)و (مجوس)، (علی العموم) ئەوەی دوژمنی خواو ئێوە بـێ (إتّخاذ)یـان مەکەن ﴿أَوْلِيَـاءَ﴾ بـە دۆسـت و یـارو یـاوەر، وەك (سـابقاً) فـەرمووی: (لا تجـد قومـاً... الآیـة) (عنـوان)ی (إیمـان) (مـانع)ە لـە (مـوالات)ی (أعـدا)ی خـواو (رسـول)ی، ئـەوەی (عـدوّ)ی خـواو پێغەمبـەر بـێ، (عـدوّ)ی ئێوەیـە، دۆسـتی دۆستی دۆستە، دۆستی دوژمنی، دوژمنە، چۆن (مۆمن) ئەبێتـە دوژمنـی خـواو (رسـول)و (مـۆمن)آن؟ ئـەو (سـورەت)ە (مدنیـە)، (بنـا) لـە فـەرموودەی (إبـن عبّـاس)، (بعـض)ێ ئـەڵێن: "(أول)ی (سـورەت) ڕۆژی (فـتح)ی (مکـە) (نـازل) بوە، زۆر نا(موافق) ە لەگەڵ (سبب)ی (نزول)ی، (حاصل)ی (قصّـە) (حاطـب) بۆ (رۆسا)ی (مکّە) ئەنووسێ،: (وابـزانم پێغەمبـەر (تـدارك)ی لەشـکر بـۆ سـەر ئێـوە ئـەکا) کاغەزەکـە ئەداتـە ئافرەتـێ، بیبـا، بـۆ (مکّـە)، (جنـابی رسـالەت پەناه)، لە پاش (علم)ی بە (واقعە)، هەر چلۆنێ (علم)ی پێبووبێ (حضـرەتـی علی)، (زبیر)، (مقداد) ئەنێرێ، لە ڕێیە ئافرەتەکە ئەگرن، پاش چەندو چـون، هێنـەر نیـە، ئافرەتەکـە (مجبـور) ئـەبێ، کاغەزەکـە لـەناو مـوویی سـەری دێنێتەدەر، ئەگەڕێنەوە، لە (مجلس)ێ (رسول) ئەیخوێننەوە، (جنابی رسـول) بە (حاطب) ئەڵێ: بۆ چ وات کرد؟ (عـرض)ە ئـەکا: "(محقّـق) لـە (نفـاق) نیـە، (مۆمن)ێ بە ڕاستیم، (مقصد)م دەستێ بوو، بی هاوێمە سەروان، تـا(مقابـل)ی ئەو چاکە، ئەو (مال)ی لەوێم هەیە، بۆم (حفظ) کەن، زێڕا من وەکـی (سـائر)ی (مهاجرین) کەسم نیە لەوێ ئومێدم پـێی بـێ" (جنـابی رسـالەت)(تصـدیق)ی ئەکا، (فاروق) (عرض)ی ئـەکا، (إیـذن)م دە، لـە گـەردەنی دەم " ئەفـەرموێ:

"ناء (حاطب) له (أهل)ی (بدر)ه (رجا)م وەیە، خوا لێی خۆش بێ خوا لە (حق) (أهل)ی (بدر) فەرمووی، "بکەن ئەوەی ئارەزووتانە، من لە ئێوە خۆش بووم." ئەو (ما جری)یە زۆریی تیایە لە مەیانەی (سورەت) کەمێ لە باسی (جاسوس)ی (عرض) ئەکرێ، (نهایەت)ی (حدیث)ی (نبوی) لە (حق) (أهل)ی (بدر) زۆر (قیمەت) دارە، (لكن) (أمّەت) (یعنی) (سەرامەدانی) (علم)ی (دینی) (رعایەت)یان نەفەرموو، بەڵکو (قیمەت)ێ ئەو (نوع)ە (وقائع)یان نەگرت (ترجیح)ی (دەروێش)ی (صۆفیەتی)و (خلوە)و (ختم)یان لەسەر ئەوانە کرد، ناویان لێ نا (جهاد)ی (أکبر)، (آخر)ی لە ڕقی ئەمانە وای لێ هات (أهل)ی (عرفان) لە (نَشئە)ی (جدید) (ترك)ی (عبادەت)یشیان کرد، چ (فائدە)شیان نەبوو، بۆ (حفظ)ی (ملك)و (ملّەت). من (حاضر)م بۆ (فتوا) بە (ترك)ی (بعض)ێ (عبادەت) بۆ کەسێ وەك (مستر آدیسۆن) کە (أوقات)ی خۆی (صرف) کا، بۆ (إختراع)ی (نافع) (بشر) (خێر) لێ ببینێ، نا(شکر)ی نەبێ، (دین)و (ملّەت)ی (أسلام) نە لە (علم) نە لە (جهل) (إستفادە)ی نەکرد، ئەوەی (لام) بوو، (أهمیەت)ی نەدرایە، (خصوص) (ئایات)ی (دائر) بە پێکی و (صداقەت) —(بالكلیّە)— فەرامۆش کرا، (حتّی) ئەڵێ: "(رغماً معارضە)یان کرد" بنۆڕە ڕەوشتی (مسڵمان)آن، گوێ لەو (نوع)ە (ئایەت)ە ڕاگرە، ئەوانی (سابق) چۆنیان (إتخاذ) ئەکردن بە دۆست؟ کە خوا بە (خطاب)یان ئەفەرموێ ﴿تُلْقُونَ إِلَيْهِم﴾ بۆیان ئەهاوێن —(أسرار)ی (نبوی)— ﴿بِالْمَوَدَّةِ﴾ بە (محبّەت) لە ڕووی دۆستی، کاغەزیان بۆ ئەنووسین، واش نا، کە (ضرر)ی چەندانی هەبێ، ئەویش بە (عمومی)و (أکثریەت)نا، (مسڵمان)و ساغەکان بە (نادر)، (أمّا) دوای وان —چ جایە (إلقا)ی (مَوَدَّت)—، لەبەر (عدوان)ی یەك، (روح)و (مال)ێ (نثار)ی (أعدا)ی خواو خۆیان کرد، وە ئەی کەن.

لە (تحرر)ی ئێمە دەرئەکەوێ، ئەو (جملە) (إستینافە) وەیەك (وجە)ی تریش بۆ (إعراب) (زمخشری) (ذکر)ی فەرموە، (مع الأسف) لە کوردی چی وام

دەست ناکەوێ، (ترکیب)و (إعراب)ی (نحوی) پێ (ذکر) کەم، ئەگەر بە (عرب)ی (ذکر) کرێ، (أکثر)ی (أکراد) (إستفادە)ی لێ ناکات.

ئێوە چۆن وا ئەکەن؟ ﴿وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ﴾ (دین)ی (مبین)، (قرآن)ی (حکیم)، ئەوان (إنکاری) (دین)ی ئێوە بکەن، ئێوە کوو لە ڕووی نیازی و میهرەبانی، کاغەزیان بۆ ئەنووسن، وە(أسرار)ی (رسول)یان بۆ ئاشکرا ئەکەن؟ ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ﴾ (أنە) لەبەر چاوتانە، لەمەو پێش بە چەندێ، (رسول الله)و ﴿وَإِيَّاكُمْ﴾ ئێوەیان دەرکرد، لە (مکّە)، (حتّی) (ألآن)یش، ئەوەی (مسلّمان) بێ، لە ناویان، (تضییق)ی ئەکەن، (مجبور) ئەبێ بە (هجرەت)و چوونەدەر لە (مکّە)، وە بۆ دەرکردنتان چ (وجە)ی نیە، ئەمەندە نەبێ ﴿أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ (وحدە لا شریك لە) (إیمان)تان بە خوای خۆتانە، ئەوان لایان گرانە، لەبەر ئەو (إیمان)ە دوژمنایەتیتان ئەکەن، (مجبوراً) ئاوارەی (دار)و (دیار)تان ئەبن ﴿إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ﴾ لە (مکّە) لە ولاتی خۆتان ﴿فِي سَبِيلِي﴾ لە ڕێی من ﴿وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي﴾ لەبەر (طلب)ی (رضا)ی من ئەمە مەکەن، دوژمنی خواو خۆتان، مەکەنە دۆست، لەسەر ئەم هەموو (حال)ە ئی خۆتان، ئی دوژمنتان ﴿تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ﴾ بێ ئاگایی (رسول الله)و یارانی، ئەمە چۆن ئەبێ؟ زۆر دوورە بە (محال) (حساب)ە، ئەوانە لە (رسول)و یارانیتان بزر کرد، ئەدی خوا؟ وەخوا ئەفەرموێ: ﴿وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ﴾ ئەوەی ئێوە بزری دەکەن، ئەوەی ئێوە ئاشکرای ئەکەن خوا لە ئێوە چاتری ئەزانێ، (إیمان)تان نیە؟ (عالم الغیب)و (الشهادەت)ی یە لەوی چۆن بزر ئەکەن؟ ﴿وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ﴾ (ولو) لە (سەرامەدان)ی (غزا)ی (بدر) بی ﴿فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾ ڕێی ڕاستی گوم کردیە، زێرا هیچ (وجە)ی نیە، ئەوەی (حاطب) فەرمووی: (حقیقە) (وجە)ێ (وجیە)ی نیە، ئەوەندەیە چونکی (جنابی رسالەت پەناە)، (صدق)و (صداقەت)و (قوّەت)ی (إیمان)ی وی ئەزانی، لێی (قبول) کرد، وە(آیەت)ی (کریمە) (کافیە) بۆ (زجر)ی ئەوان (مسلّمان)آن بێ هۆش و گۆش، جارێ تر

ئەو (نوع)ە کارەیان لێ (صادر) نەبێ، (یا للأسف) لە مێژە ئەو (آیات)ە، گوێی نادرێتی، لە (حرب)ی (عموم)ی لە (تکریت) شەڕە (طوپ) بوو، دەنگی تۆپی (إنگلیز) گەلێ جار لە (کۆیە) ئەبیسترا زۆر لە (مسلمان)آن ئەیان ووت: "گیان لەبەر نالەت مرم، خێرا بە، بۆ نایەی" لە (حرب)ی (حاضر)ەش گەلێ (حیوانات)ی (عجیب) هەن، (تمنیّات)یان لە (غایەت) (غریبی) دایە، (أهل)ی (إیمان) ئەو (تمنیّات)ە ناکا ﴿إِنْ﴾ ئەگەر ﴿يَثْقَفُوكُمْ﴾ بە (حذاقەت)و (مهارەت)و (خفّەت)و (فطانەت) بەسەر ئێوە دا (غالب) ببن، (مراجعە)ی (قاموس) کە، لە (مجاری) (محاورات)ی (حاضر)ە بەسەر (حسن)ی (تربیە)و (أخلاق) (إطلاق) ئەکرێ، ئەمەش دوو (نوع)ە، (ثقافەت)ی (ملّی)، (ثقافەت)ی (دینی) (لاشك) (أصحاب)ی (کرام) هەردوو (ثقافەت)یان بوە، ئەوەی یەك لەم دوو (ثقافەت)ەی هەبێ، لەگەڵ (وطن)و (قوم)ی خۆی (خیانەت) ناکا نابێتە دۆستی دوشمنیان، ئەوان ئەگەر بەسەر ئێوە (غالب) بن، ئێوە بگرنەوە ﴿يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً﴾ (بالفعل) (آثاری)ی (عداوەت) (إظهار) ئەکەن، یا(قبل الظفر) (سیاسەتی) دۆستی بنوێنن، بێ (اصل)ە، چاکەو ماکە رەچاو ناکەن، (إلقای) (أسرار)ی (سابق) تان، (ملاحظە) ناکەن، (خاصّە) لەو (زمان)ە، کە (سیاسەت) بوویتە درۆی (محض)، (صرف)، هەڵخەڵەتاندن و (عهد)و پەیمان و (وفا)و سوێندو (رعایەت)ی (حقوق) هیچ نیە، (الله) (سیاسەت) کوو (عالم)ی بە (فساد) برد! (حتّی) (علم)یش لەکەدار کرد، ئەوەی (علم) بۆ (نفع)ی (بشر) دەری ئەخا، ئەوان ئەی کەنە (مدار)ی (هلاك)ی (بشر)، (تخریب)ی (علم)و (عمران) ﴿وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ﴾ بە لێدان، بە کوشتن، بە جوێن دان، قسەی سووك و درشت ﴿وَوَدُّوا﴾ (مقابل)ی (مودّەت)ێ ئێوە، (حظ)ئەکەن ﴿لَوْ تَكْفُرُونَ﴾ وەرگەڕێن، (کافر) بن، ئەمە بە (مقابل)ی زۆر (حسن) و چاك ئەزانن، وە بە ناردنی (کتاب) بۆنی (نفاق)تان لێ ئەکەن، لەبەر ئەمە زۆر ئەو (وداد)ە ئەنوێنن، (بنا) لەم (تقریر)ە، (تعبیر)ی ئەمە بە (ماضی) زۆر جوان دەرئەکەوێ. (حاجەت) بە (مخالفات)ی (بیانیّون)آن وە (معرب)آن،

ناکا، (نقل)یش ناکەم، ئەوەی (ملا)یە (مراجعە)ی (مطوّل)و (تفسیر)ی (روح المعانی) کا، وەئێوەش خۆتان ئەزانن، (إیمان)تان لا چەند خۆشەویستە، سەرو (مال)و (روح) لە پێناوی (صرف) ئەکەن، (جنابی حق) (أول) و (آخر) (مسلّمان)آن لە (غلبە)ی دوژمن ئەترسێنێ، (حقّاً) جای ترسە، (أمّا) ترس لە (إحتراس)و خۆپاراستن، ترسێ مەردانەو بە (حمیّەت)و (غیرەت) ترسی ترسنۆکی ناکا، چ بڵێم؟ (تأریخ) (شاهد)ە (قوم)ی (مغلوب) چی بەسەر هاتوە، وەدیارە چی بەسەر دێ. ئەو (نوع)ە (معاملە) ئەگەر بۆ (جهەت)ی (قرابەت) ئەکەن، بێ هوودەیە ﴿لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ﴾ خزمایەتیتان، یا (أقربا)تان ﴿وَلاَ أَوْلاَدُكُمْ﴾ چ جایە خزم دوور ﴿يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ ئەگەر لە (دنیا) — (بالفرض)— (نفع)ەکیان لێ دەبینن، لە (قیامەت) (مؤکّد) هیچ (نفع)ێ نادەن ﴿يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ﴾ (جنابی حق) لێکتان جودا ئەکا، ڕۆژی (قیامەت) لەبەر (هەول)ی (قیامەت) ئاگاتان لە خزم و (أولاد) نامێنێ. چەند (قرائەت) لەم(کلمە)دا هەیە، بە (تشدید) و بە (تخفیف)، بە (بنا فاعل)وە (بنا مفعول)، (یا) (غائب)و (نون)ی (عظمەت) ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (جزا)تان ئەدا، لەسەر (أعمال)ی (سرّ)ی‌و (جهری) بە گوێرەی (ظروف) (أعمال)ی (بشری) (أنواع)ە لە هەر (مقام)ێ (ورود)ی ئەم (نوع)ە (جملە)، (کاملە)و (شاملە) زۆر جوانە، (علی التوالی) لە (ئایات)و (سور)ی (عدیدە) (إیقاظ)ی (غافل) ئەکات (علما)ی (نفس) وەکی (غۆستاف لۆبۆن) زۆر (تقدیر)ی ئەکەن، بۆ (إیحاء) بۆ (تأثیر) لە دڵان، بۆیە (أهل)ی (ذکر) (بعض)ی لە (أسما)ی (ذو الجلال) ئەکەنە، (ورد)ی (سالك)آن، تا لە دڵی (سالك) (رکوز) کا، ئەوسا (أثر)ی لە هەموو (أعضا) (ظاهر) ئەبێ، (إیمان) بە (علم)ی (شامل)و (نافذ)ی (إلهی)، ئەگەر (قوّەت) بستێنی (مؤمن) دوور ئەبێ لە (نفاق) و (ڕیا)و (سمعە)، (ظاهر)و (باطن) (سرّ)و (علنی) باش ئەبێ، (دائماً) لای خوا (حاضر)و (ناظر)ە ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ﴾ کە (أهل)ی (بصیرەت)ن ﴿أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (إقتدی) پەیرەوی‌یە جوان ﴿فِي إِبْرَاهِيمَ﴾ (علیه السلام) لە (أقوال)ی لە (أفعال)ی لە

(کیفیّات)ی (نفسیّە) (إبراهیم) کە (جدّ)ی (أعلی)ی ئێوەیە، وە(إدّعی) ئەکەن، ئێمە (ضیفی)ن ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ بە زوبان و (إیمان)، یاران و (أصحاب)ی گوزینی (خلیل) ﴿إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ﴾ (عەشرەت)و خوێشی خۆیان ﴿إِنَّا بُرَآءُ﴾ (بەری)ن، بێزارین، لە ئێوە، (حاشا) ئەکەین لە ئێوە لە ئێوە نین ﴿مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ هەرچی هەبێ، (کواکب)، (ملائکە)، (هیاکل) ﴿كَفَرْنَا بِكُمْ﴾ ناتان ناسین، (إنکار)ی خزمایەتیتان ئەکەین ﴿وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ﴾ دوژمنایەتی ﴿وَالْبَغْضَاءُ﴾ (بغض)و قین ﴿أَبَدًا﴾ (مادام) ئێوە وابن، دوشمنایەتی (دوام) ئەکا ﴿حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾ (مشرك) (إیمان)ی بە خوای هەیە، وە(إلا) (معنی)ی (مشرك)ی چیە؟ بۆیە (ألله) بە تەنیا، نابێتە (کلمە)ی (توحید)، ئەبێ (لا إله إلاّ الله) بڵێی (سبحان الله) (جمع)ێ لە (بشر) (إدّعا)یە چەند گەورە ئەکەن، وەکی (شعرانی) وە(بعض)ێ لە (متصوّفە) (ترجیح)ی (ذکر)ی (جلالة) بەسەر (کلمە)ی (توحید) ئەکەن، گوێیا ئەمە یادی (غیب)ی تیایە، ئەوانە (غیر)ی خوای چی تریان لا نیە، (قائل)ن بە (وحدة الوجود)، یا لە (مقام)ی (وحدة الشهود) دان نازانم (أول)و (اخر) (جناب)ی (رسول الله) بۆچی، (دەعوەت)ی (أنام) ئەکا، ئەفەرموێ: بڵێن: (لا إله إلاّ الله)، "من كان آخر كلامه (لا إله إلاّ الله) دخل الجنّه" ئایا ئەوانە برسی نابن؟ (إحتیاج)یان بە (لقمە) نانێ نابێ؟ بەڵێ: (والله)ی (دائم محتاج)ن، (خاصّە) ئەمانەی ئەم (زمان)ە، (مَحظاً) بە (هوا)ی (نفس) (منع)ی (لا إله إلاّ الله) ئەکەن بەڵکوو (ملاحظه)یە (خراپ)یان هەیە، (رحمەت)ی خوای لێ بێ، (إبن تیمیّە) چاکیان تێ گەیشتیە. (إیمان) بە (وحدانیەت)ی خوا (مشکل)ە، (خصوص) ئەوەی پێی نایە (طریق) زۆر دوور ئەکەوێتەوە لە (توحید)، (إلاّ الراسخون فى العلم وخالص الإيمان)، (مؤمن) لام وەیە کەسێکە، هەر شتە (حق)ی خۆی بداتێ، (حق)ی (بعض)ێ بۆ (بعض)ێ (إنکار) نەکا، (خیال) ئەکەی (غیر)ی خوای، کەس لە (علم) و (قوّەت)و (قدرەت) و (إرادە)ی (کائنات) بگاتە (مقام)ی خوای؟ (ولَو ثانیة)یە بێ، (حاشا) (مؤمن) (عالم)

ئەمە لە (محالات)ی (أولیّە) (حساب) ئەکات (ولَنا فی إبراهیمَ وخاتَم الرُسل أسوة حسنة) ﴿إلاّ قَوْلَ إبْرَاهِيمَ لأبِيهِ﴾ هیچ (وجە) نیە، (تفسیر)ی کەین بە مام ﴿لأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ﴾ لەو (قول)ە (إتّباع)ی مەکەن، (حتی) (دوعا)ی لیٚ خۆشبوونیان بۆ مەکەن، (ولو) باوکتان بن، بەلیٚ (دوعا)یان بۆ بکەن، خودا (هدایەت)یان دا، ئەوە شتیٚ ترە، لەسەر (کفر) (دوعا)ی لیٚ خۆشبوون، (ممنوع)ە، خوا لەسەر (عزّەت)و (عظمەت)و (کبریائی)و (غنا)ی خۆی، ئەگەر لە (کافر) خۆش بیٚ، چیە؟ چ نیە؟ (ممکن)ە، (لکن) خۆی ئەفەرمویٚ: "لە (کافر) خۆش نابم" کەوابیٚ (دوعا)یان لە (إستغفار) (ممنوع)ە، (ممتنع) نیە، (مع أنه) (سیّدنا إبراهیم) کە (معلوم)ی بوو، بابی (إیمان)نی نیە، (عدّو)ی خوایە بە جاری لای (تَولّی) بوو ﴿وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنْ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ بەس (إستغفار)ت بۆ ئەکەم، چیترم لە دەست نایە، (أولیاء الله)و (سادات)ی ئێمە ئەبایە، لەم قولە (إقتدا) بە (حضرەت)ی (إبراهیم) بکەن لەم ڕووەوە (تَعَهُّد) ئەکەن، بۆ (إتباع)یان (ولو) بە (مجرّد)ی (قول) بیٚ (قیامەت) (محفوظ)ن، (خاتم الرسل) بە جگەر گۆشی خۆی وا ئەفەرمویٚ: "چ (إعتبار) بە قسەی (غیر)ە، (غرور)ە، لە (معنا)دا، بیٚ (إیمانی)یە" ﴿رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا﴾ بەس لەسەر توو، بە تەماو و (أمل)ی کەس نین، (نجات)مان دا ﴿وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا﴾ (نابَ) وەك (أناب) بە (معنی) (تاب)ەیە وا ئەلیٚ، لە (قاموس) ﴿وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ گەڕانەوە، جیٚی گردبوونەوە ئەلای تۆیە، ئەلای کەسی تر نیە، وەك (زمخشری) ئەفەرمویٚ: "دروستە لە (صدر)ی ئەو (آیەت)ە (قولوا) (تقدیر) کریٚ" (جنابی حق) (أمر) ئەکاتە (مسلّمان)آن، وابلێن ﴿رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ بە (فتنە)یان مەبە، (هلاك)یان مەکە، بە (عذاب)و (زلّەت)و (الام)و (أسقام)ی ئێمە، ئەوجا (دوعا)یە چەند جوانە، چەند خۆشە، ئەوە لە مێژە (کافر)آن خۆیان هەلّدەشەکێنن، ئەگەر (آفەت)یٚ هاتە سەر (مسلّمان)آن ئەلێن: ئەوە، ئی (إلهی) ئێمەیە" وەهەم لە ناو (مسلّمان)آن زۆر (متداول)ە کەسیٚ (بلا)یەکی بێتە سەریٚ، ئەلێن: "ئەمە (همّەت)ی (فلان) (شێخ) بوو"، یا

"فلان سيّد)"، يا" وجاغى (فلان)ى كرتى!" من (دائماً) لە خوا ئەپاڕێمەوە، ئەو (جَهَلَ)آنم پىَ خۆش نەكەى، (مع أنە) ئەوەى بەسەر ئەوانە دێ، بسەر (غير)ى نايە. چەند سالى لەمەو پێش لە بازارى (شخص)ى لەگەڵ (سيّد)ى بەشەڕ هاتن، ئەو (سيّد)ەكە بە دەردێ (فجائى) (وفات)ى كرد، (ملا حويز اغاى حسن اغا)ى بۆ سبەينێ ووتى: "ئەگەر ئەو (شخص)ە بمردبا دەيان گوت: "ئەوە (همّەت)ى (سيّد)ى بوو، (أمّا) كەس نالێ: "(سيّد) (وفاتى) كرد، (همّەت)ى ئەو (شخص)ە بوو!" (حاصل)ى (زخرفيّات)ى ساختەيى، لە (إعتقاديّات)يان زۆرە ﴿وَاغْفِرْ لَنَا﴾ ئايا ئەوانەى (وەعدە)ى (شفاعەت) بۆ (أشقيا)يان ئەدات، (طلب)ى (غفران) لە خوا ئەكا؟ باوەڕ ناكەم خۆى وەكى (پاپ) (وثيقە) ئەبڕى ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (حقيقە) ئەم (حصر)ە (حصر)ێكى (حقيقى)يە، (غالب) بێ، كارى بە (حكمەت) بێ، (مطلقاً) هەر ئەوە. (إنسان) زۆر (عاقل)و (حكيم) و (رزين) بە (آن)ێ (غلبە)ى تێك ئەچن، صەهبايى (ظفر) (مغرور)ى ئەكا، بزانين: (هتلر)و (مۆسۆلينى) چيان لێ دێتەوە؟ ئيمرۆ (على العموم) (كفّار) بە نوشستى (مسلّمان)آن، بە (فتنە) چووين، ئەم نوشستە ئەكەنە (نتيجە)ى (دين)يان، (مسلّمان)ەكانى (عاقل)يش ئەوەندە دەڵێن: "(أساساً) (دين)مان باشە، خۆمان خراپين" كەوابێ (فائدە)ى چاكى (دين) چ بوو؟ ياخود بە (فتنە)و (فساد) نەچين، بۆ (كافر)ەكان بە دۆستايەتى وان، خۆبەخۆ ماڵ وێران بين، (إلهى) بە (عزّەت)ى خۆت (دين)ى (إسلام) لە (زلّەت)ى (حاضرە) (نجات) دەى (ولا تجعلنا فتنة للذين كفروا ولا للذين فسقوا) خودايە (فاسق)ەكان لە (غايەت) (صحەت)و (عافيەت)و خۆشين، ئەوانى (متقّى) (بالعكس)ن، (إلهى) (فاسق)ەكان بە (فتنە) چوون، (دائماً) لە (فسق) (زياد) ئەكەن، (دين)و (دين)دارى يان، لا بوويتە قەشمەرى و قەشمەر جار ئيتر (عزّەت)و (حكمەت)ى خۆت بنوێنە ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ﴾ (إبراهيم)و (مَنْ آمَنَ مَعَهُ) ﴿أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ﴾ بۆ وەى ئومێدى بە خواو ڕۆژى (قيامەت) هەبێ، كە (نائل)ى (سعادەت) بێ، خۆ ئێوە

-(لاشك)- (إیمان)تـان بـه خـواو ڕۆژی (جـزا) هەیـە، پـەیڕەوی و (إقتـدی) بـه (حضرقت)ی (إبراهیم)، بۆ ئەوانه به (إعتبار)ی (شخص) نیـه، بـه (إعتبـار)ی (إیمان) و (إخلاص)ه بـۆ خـوای، وه(نجات)ی ڕۆژی واپەسـین ﴿وَمَن يَتَوَلَّ﴾ (إعراض) بنێ (إتّباع)ی (خلیل)ی خوا نەکا ﴿فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ﴾ لـه ئێوەو (عالم) ﴿الْحَمِيدُ﴾ (صفات)ی وی به (إتّباع)و (مخالفه)ی (عباد) ناگۆڕێ، خـوا کاری وائەکا، که (ثنا)ی خوا بکرێ، شایانی سوپاس و ستایش بـێ، ئەمـەش یەکێکه له (مآثر)ی (إلهی)، (غنی) (مطلق)ه، لـه (غایـەت) بـەدەر، (إعتنـا) بـه (عباد)ی ئـەکا بـۆ (سـعادەت)ی (دارین) (رسـول)یـان ئەنێرێتـه سـەر، ڕێیـان نیشان ئەدا (آیات)یان بۆ (إظهار) ئەکا ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ﴾ له (أقارب)ی خۆتان ﴿مَوَدَّةً﴾ (محبّەت)تـان باوێتـه نـاو (جنـابی حق) (عادل)ه، (دائم) (أمر) به (وسط)ی کار ئەکا، (نهی) ئەکا، له (محبّـەت)ی و دۆستی (أعدی)ی (دین)، (نهی) ئەکا، لـه (تجاوز)ی (حدّ)، ئـەمڕۆ (عدوّ)ن، سبەی ئەبنـه دۆسـت، ئاگـاداری دوا ڕۆژی (لازم)ه، وەك لـه (حـدیث) (شـریف) وەرئەگیرێ، (لازم)ه (إنسان) لـه دۆسـتی و دوژمنـی، پاشـه ڕۆژی تـێ ببینـێ، ئەمڕۆ دۆسته، سبەی ئەبێته (عدوّ)، چـما ئـەوه کەمـە؟ تـا، زۆر (واقـع) بـوه، وەزۆر (واقع) ئـەبێ، (وکـذا) دوژمنـە، ئەبێتـه دۆسـت، ئەمـەش زۆره (إفـراط)و (تفریط) له هیچ شت بـاش نیـه، (عسـی) وەك لـه (زمخشـری) وەرئـەگیرێ، لـه (ملوك)آن له (مقام)ی (جزم) دایه، (فکیف لأصدق القائلین، ومَلِك المُلوك؟!) ئـەم (وعـد)ه (قبـل)ه (فـتح)ی (مكّـه) (قریبـاً) پـەیا بـوو، (قسـم)ێکـی زۆر لـه (أقارب)یـان (مسلّمان) بـوون، (عـداوەت) بـه دۆسـتی، قـین بـه خۆشەویسـتی (تبدّل)ی کرد، (أمّـا) (مسئله)ی (تـزوّج)ی (رسـالەت پـەناه)، بـه (أمّ حبیبـه) کچی (أبو سـفیان)ی، وەشکسـتی (ثـورة)ی (بغـض)ی (أبـو سـفیان) ئـەوه لـه ساڵی شەشەمینی (هجرەت) بوو، پیش (نزول)ی ئەم (سورەت)ه، به دوو سـاڵ کـەوابێ، (داخـل)ی ژێـر (عسـی)ی نابـێ، دیـاره ئەمـە بـەو (آیـەت)ه، چـونکی (ماضی) (داخل)ی ژێر (مستقبل) نابێ.

وابـزانم لێـرە (سـیّدی الوسـی) (سـقط)ەی (تـأریخ)ی هەیـە، گەرچـی لـە (أساس)ی (إصابە)ی کردیە، کە ئەم (آیات)ە دەر (حق) بەو (ما جرى)یە (نـازل) نەبوە ﴿وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (فعیل)و (فعـول) (صـیغە)ی (مبالغـە)ن، بۆیـە (مفسّـر)ەکـان ئەفـەرموون: "(مبالغـە)ی (فی القـدرەت)، (مبالغـە)ی (فی المغفـرەت)، (مبالغـە)ی (فی الرحمـەت)." (حقیقـة) (إنقـلاب)ی گەورەیـە، ئـەو (مودّەت)ە (صاف)ە بێ (غشّ)ە، دوای ئەم (عداوت)ە بە (شدّەت)ە، (محیّرە) ئایا ئەتوانین بلّێین: "هـەموویان لـە (مـودّەت)ە، (صـاف)و (صـادق) بـوون؟" (ممکن)ە ئەوانی (قبل) (الفتح) بە (إختیار)ی خۆیان، (مسلّمان) بـوون، وەکـی (حضرەت)ی (خالد)ی، (دەغدەغە)م لە (حق)یان نیە. (إیمان) لە (حضرەت)ی (خالـد)ی، بـاب و مـام و (أقـارب) کـوژرای، زۆر دوور بـوو، (لکـن إنصـاف)و (مروّەت) (حق) خواهی (سَوق)ی کـرد، بـۆ (إیمـان)، (إیمـان)ی بـێ (کدورەت) وەك زێـری (خـالص)، بـە (قـوّەت)، (أثـر)ی (عـداوەت) بـەلّکو (خیـال)ی لـە (قلب)ی‌دا، نەهێشـتیە، (حقّاً) (إیمـان)ێ (قیمـەت) دارە، (أثـر)ی (خـیر)ی بـۆ (إسلامەتی) زۆر بوو، (حقا) من زۆر (مخلص)ی (حضرەت)ی (خالد)یـم (رضـی الله عنـە وأرضـاە) ﴿لاَ يَنْهَاكُمْ اللَّـهُ عَـنْ الَّـذِينَ لَـمْ يُقَـاتِلُوكُمْ فِـي الـدِّينِ﴾ بـا (إیمان)یشیان بە (رسول)ی خوای نەبێ، با (مشرك) بن، (مادام) ئـەوان لەسـەر (دین) (شەڕ)یان لەگەلّ ئێوە نەکردیە ﴿وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ﴾ خـوا (نهـی) ئێوە ناکا ﴿أَنْ تَبَرُّوهُمْ﴾ چاکەیان لەگەلّ بکەن ﴿وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ﴾ بە (عدالەت) (معاملە)یان لەگەلّ بکەن ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ ئەوانی (عادل) بن، ئەگـەر بوێرم ئەلّێم: "(ولو) (کـافر) بـن!" (لکـن) (عدالـەت)ی (کـافر) —(خصـوص)— پاش (غلبە)ی (سیاسەت) —(محض) (خدعە)یە بۆ (إسـتیلا)یـە، (نـوع)ێکـە لـە (دعایە)، بۆ (جلب)ی (قلوب)ە، لە (حقیقەت)دا بێ (اصل)و (أساس)ە، (قلبی) نیە. (دەولّەت)ێ (مرکّب) لە (عناصر)ی (مختلفە) زۆر (إحتیاجی) بە (عدالـەت) هەیە، (وإلّا) زحمەت پایەداربێ.

ئایا لەو (مقام)ە ئەو (ئایەت)ە هیچ (سبب)ی (نزول)ی ئەویّ؟ (مع أنه) (أسباب)ی (متعدّد)یان (ذکر) کردیە، لە هەمووی سەیر تر (قول)ە بە (نزول)ی (ئایەت) لە (حق) (ضعفا)ی (مسلمین) کە لە (مکّە)دا مابوونەوە نەیان ئەتوانی (هجرەت) بکەن، تووخوا ئەمە (عجایب) نیە، ئەوانە لە کیّ (عبارەت)ی (قرآنی) لە کیّ؟ نازانم ئایا وەکی (منطقی)یان ئەڵێن: "(سالبە) لە (قضا) ناخوازیّ، (وجود)ی (موضوع)ی، ئەڵێن: "(زیدٌ لَیْسَ بکاتبٍ)" ڕاستە (حتی علی تقدیر)ی نەبوونی خۆی، (معلوم)ە کە خۆی نەبیّ، (کاتبی) چۆن ئەبیّ؟" (لکن) بە (مقام) ئەگۆڕیّ.

ئەو (آیەت)ە (منسوخە)؟ (خێر) ﴿إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ (شەڕ)یان لەگەڵ کردینە، لە (دین) ﴿وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ﴾ دەریان کردینە لە وڵاتی خۆتان ﴿وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ﴾ پشتیان دایتە یەك، پشتیوایان کردیە، لەسەر دەرکردنتان ﴿أَنْ تَوَلَّوْهُمْ﴾ هەر لە (ولایەت)و دۆستی و چاکەکردن، لەگەڵ وانە، (نهی)تان ئەکا، (لکن) (محبّەت) نابیّ، (إنسان) ئەبیّ دڵی پڕ بیّ، لە (محبّەت)ی هاو (دین)ی خۆی —(سواء عنصر)یان یەك بیّ، یان یەك نەبیّ، (جامع)ی (دین)ی (کافی)یە، گەرچی ئێستا زۆر سست بوە، لە (نفس الأمر)آ، لە هەموو (رابطە)یە، بە (قوّەت) ترو بیّ (ضرر) ترو بە(خێر) ترە، لەگەڵ (ملل)ی (أجانب) کە (محارب) نەبن، بە (حسن)ی (إدارە) (معاملە)یان لەگەڵ بکەن، زۆر جوانە، (جلب)ی (طرف) داری ئەکا، (أمّا) دڵیان مەدەنیّ، وەکی ئێستا (بعض)یّ (أرواح)و (أولاد)ی (قوریان)ی (هتلر) ئەکات، (بعض)یّ (عبادەت)ی (إنگلیز) ئەکەن، (محبّەت)یان (فوق التصوّر)ە، ئەمە (ضرر)ە، ئەبیّ (عاقل) لە (غیر)ە (دین) بەر (حذر)و بە (إحتراس) بیّ، ئەو (غیر)ە (دین)ی لەناو ئێمە دایە، ئەگەر (حسن)ی (معاملە)یان، لەگەڵ بکەین، چ (ضرر)ی هەیە؟ لە (مجلس) لەبەر (مالم) یا (قەشە) هەستی، چ (نقص)یّ بە (مقام)ت، بە (دین)ت ئەکا؟ (سیاسەت)ی من، لەگەڵ ئی (مەلا)یانی جودایە ئەوان ئەفەرموون: "لەبەر (ضرورەت) نەبیّ، نابیّ لەبەریان هەستی" کە

(ضرورەت) بوو، دەسەلآت چیە؟ چ (منّەت)ی تیایە؟ هەلّناستی بەشەق هەلّت دەستێنن، ئەمە خۆی نیە، قسە زۆرە، ئەمەندە بەسیە.

هەموو (عالم) (ثنا)ی (صلاح الدینی أیوبی) ئەکەن، لەسەر ئەو (حُسن)ی (معامله)ی کە لە (حق) (أجانب) کردی، تا لە (حرب)ی (عمومی) کە (فرنسە) هاتە (شام)، ئەو چاکەی ڕەچاو کرد، (وإلاّ) کاریّ (خراپ)یان بە (مسلّمان)آن ئەکرد، (مەسەلە)ی کوردییە: (ڕۆژ هەموو ڕۆژیّ، لە (درجە)کی هەلّنایە) بەلّیّ (تنقّلات)و (تبدّلات)ی (زەمان)ە، نایەتە (تخمین)، (أمّا) مەردی (عاقلّ) بۆ خۆی و (قوم)ی، (عاقبەت) ئەندێشی ئەکا، (لکن) (ملا) —(سیّما)— کە (صلابەت)ی (دین) بنوێنی، هیچی نایەتە بەرچاو ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (خصوص) (ترجیح)یان کات، لەسەر (قوم)و هەم (دین)ی خۆی، ئەوانە (ظلم) لە خۆیان ئەکەن، زۆر بوە بە (واسطه)ی (خائن)یّ (هکذا)یی، (دەولّەت)یّ (محو) بوویتەوە، (عەرەب) لەگەلّ (إنكلیز)و (فرنسە) ڕێك کەوتن، بەکژ (دەولّەت)ی (عثمانی)دا چوون، (عثمانی)یان لە ولآتی (عەرەب) دەرکرد، پاشان چ بوو؟ (وفا)یان بە (عهد) کرد؟ (حاشا)، ئیمڕۆ لەبەر دەستیان بیّ ئارامن، بنۆڕە (سوریە)و (فلسطین) —(پاش) (حرب)ی (حاضر)ە— خوا ئەزانی چیان بەسەر دیّ؟ (حقاً) لە مێژە (مسلّمان)آن، (تدبیر)و (حُسن)ی (إدارە)ی (قرآن)یان ترك کردیە، جای (اسف)ە —(خاصّە)— بۆ (عەرەب)، کورد ئەوا بلّێین: "تیّ ناگا" خۆ (عەرەب) تیّ ئەگات، ئەو (ملك)و (خلافەت)و سەرداری (أنام) لە قیس چوو، چونکی (إتّباع)ی ئەو (قرآن)ە (حکیم)ەیان نەکرد وە(ألآنْ كَانَ كَمَا كَانَ) ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (مهاجر)و (أنصار)ی ئەو (وەقت)ی —یا (سکّان)ی (دار الهجرەت)— ﴿إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ﴾ (حسب الظّاهر)، ئەو ئافرەتانەی، لە (مکّە) دێنە لای ئێوە، (مدینە)، وەئەلّێن: "ئێمە (مؤمن)ین" بە (مجرّد)ی قسەیان، (مسارعە) مەکەن بۆ (تصدیق)یان ﴿فَامْتَحِنُوهُنَّ﴾ (تجربە)یان کەن، بە (نوع)یّ کە (حقیقەت)ی (حالّ)یان، بۆتان (عیان) بیّ ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ﴾ (عالِم السرّ والأخفى) (عالِم) ترە بە

(إیمان)یان، (حقیقی)یە، بێ (إدّعائی)و (سیاسەت)ە؟ ئەو (سورەت)ە (کریمە) —(خاصّە) ئەو (آیەت)ە— دەستووری (عظیم)ە بۆ (حفظ)ی (أسرار)ی (قوم)و (دەوڵەت) لە (جاسوسی) دەروونی و بە روونی، آن (زیادە) ژن لە ژنان، لە (کید)ی ئافرەتان بە (حزر) بن، (ولو) بێن، (إدّعا)ی (جنسیّەت)و هاو (دینی) بکەن، (مادام) بە تەواوی نەیان ناسن. (مسڵمان) لە (إدارە) لە (سیاسەت)ی (حقیقی) (قرآنی) زۆر (غافل)ن، وەیاخود، خۆیان (إغفال) ئەکەن، (ناپلیون) (مسڵمان) بوو، لە (مصر) هاتە مزگەوت، (حرمەت)ی (مەلا)یان زۆر ئەگرێ، (موسولینی) (حامی) (إسلام)ە، (إعلان)ی کرد، (مسڵمان) بوە، خەی خەی، (هتلر) پاش (حرب) ئەچێتە سەر (مرقد)ی (رسول الله) (إیمان) ئێنێ! قوڕ بەسەر (قوم)ی بێ (کیاسەت)و (سیاسەت)، (غافل) لە (آیات)ی (قرآن)، (قرآن) (إمام)ە، دەستوور، (لکن) (مجرّد) بۆ نوێژو (طلاق)، نا، (مُعتَبَر) لە (إقتدی) بە (قرآن)، (جهەت)ی (حسن)ی (أخلاق)، (حسن)ی (آداب)و (تربیە)، (حسن)ی (إدارە)ی (عائلە)، (إدارە)ی (هیکل)ی (إجتماعی)یە، (عبادات)یش ئەگەر لەو (جهەت)ە، (حسن)ی (تأثیر)ی لە (نفس) نەبێ، (فائدە)یە چەندانی نیە، (مسڵمان)آن —(مع الأسف)— (ظاهر) بینن، بێ (تَفَرّس)ن. ئەوا (پەنحاس) (مسڵمان) بوو، لێدەن، لە دۆڵ و زوڕنایە، هەڵپەڕن لە (شوق)ی (دین)ی (محمّد)ی، ئەوەی قەردی لەسەری بوو، گەردەنی ئازاد، لە (دەفترە)یش رەشی کردەوە، جلێ باشیان بۆ کرد، (إعانە)یان دا، زۆر نەچوو، چووە (کرکوك)، بۆ وە جوو! (شخص)ێ هات (ماشاء الله)، چەند بە (عبادەت)ە، شەو بە (خەبەر)، ڕۆژ بە ڕۆژی، بە (أنواع)ی (خدمەت)، (خدمەت)ی ئەکەن، (عاقبەت) تەڕنەکیان، پێ ئەدات، ئابڕوویان ئەبات! چەندێ لە (إنگلیز) هاتن، بە ناوی (فقێ)یەتی، دەرویشی لە ولات مانەوە، (واقف)ی (أسرار) بوون، چوونەوە، (رزائل)ی (عباد)یان (نشر) کرد، (درجە)ی (دین)یان دەرخست. (حراسەت)ێ (دراپەت)ێ، (ترقّب)ی (أحوال)ی نەبوو، ئەوەشیان ئەکردە (دلیل) لەسەر (غباوەت)ی (مسڵمان)آن وام زانی (وەقت)ێ (رووس) (خوف)ی

هەبوو، لە (ثروەت)ی (مسلمان)آن سالێ ئەوەندە (نفوس)ە ئەچێتە (حج)، (ألبَتە) (صندوق)یَ (عموم)یان هەیە، تا ئێستا -بێ (شك)- (ثروەت)یَ زۆر (عظیم) گرد بوویتەوە، ئەگەر (دەوڵەت)ی (إسلام) بکەوێتە شەڕ، بە ئەو (ثروەت)ە، (ئاوروپا)ی شڕ ئەکا، (جمع)ی (مسلمان) بوون، (حتّی) خۆیان (سنّەت) کرد، بە ناوی (محمدۆف)، (عمرۆف) و (علیۆف)و (حسنۆف)، ڕۆیشتن بۆ (حج)، تەماشای (مسلمان)انیان کرد، زانیان (خزینە) بۆفە، ئەو (خیالّ)ە بە (دەماغ)یان دا، (عبور)ی نەبوە، تێ گەیشتن (صرفیات) (مسلمان)آن، (أكثر)ی بێ هوودەیە، لەبەر (معنوّیات)ی (وهمی)، ئاگایان لە (حقائق)ی (مادّی) نیە، لە هەموو (تجارب)ی (زەمان)ە (غافل)ن، بە (آیات)ی (قرآنی) (جاهل)، (عاقبەت)ی وای لێ دێ، کە ئەی بینن، کوردی ئەڵێ: "دۆی ئازمودە، لە ماستی نازمودە، چاکترە".

بێینە سەر (جاسوسی) ژنان، لە شەڕی گەورەی ڕابردووو، چیان کرد؟ - (بعد الحرب)- لە (مجلّات) لە (جرائد) (نشر) کرا، (حَسْنا)ی واهەبوو (غلبە)ی ئەکرد، بەسەر (قوماندن)یَ، یا(رئیس)ی (إستخبارات)، (مُطّلع) ئەبوو، بەسەر پیلانی (حرب)ی و (أسرار)ی (حکومەت)، (خبر)ی ئەنارد بۆ (دەوڵەت)ی خۆی، ئەبوە (باعث)ی سەرکەوتنی، (قائد) بە (خجالّەت)و رووسیاهی ئەماوە، لە (أوائل)ی (إنقلاب)ی (عثمانی)، ئافرەتی (نمسا)یی چۆنی (غلبە) بەسەر (داهی)یە، وەکی (عبد الحمید خان)ی کرد؟ (حتّی) (سَوق)ی کرد، بۆ کاغەز نووسین، بەلای (إنپراطور)ی (نمسە)، کە لەشکر بکاتە سەر (ژۆن)ە (تورکان)، (مُتَّفِقاً) لە ناویان هەڵ گرن، کاغەز بەدەست (ژۆن)ەکان کەوت، (هَیجان)یان کرد، بوە (باعث)ی (خلع)ی (عبد الحمید خان) بنۆڕنە (سیَر)و (تأريخ)ی ژنان لە (قصور)ی (ملوك)آن چیان کردیە؟ وە(عاقبەت)یَ کردەوەیان، بۆ (دەوڵەت)و (ملّەت) چەند خراپ بوە لە (حدیث) (شریف) ئەفەرموێ: "(إحترسوا بسوء الظنّ)" (فأعتبروا یا أولی الأبصار) ﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ﴾ (بعد الامتحان) ﴿مُؤْمِنَاتٍ﴾ بە ڕاستی و دروستی ﴿فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ﴾ مەیان

گێڕنەوە، بۆ لای (کافر)ەکان، مەیاندەنەوە مێردیان، ئەگەر بە مێرد بوون. لە پاش ئەوەی ئافرەتێ کاغەزی برد، بۆ (کفّار)، لەو (نوع)ە هەنگامە، (إحتیاط) زۆر (لازم)ە، لام وەیە (مەسئەلە) (حاجەت)ی بە (سبب)ی (نزول) نیە، لە (صلح)ی (حُدَیْبِیّە) یەك لە بەندان ئەوە بوو: ئەوەی لەوان(مسلّمان) بێ، بێتە (خدمەت)ی پێغەمبەری، بیانداتەوە، (لکن) بە (کلمە)ی (مَن) بوو، (ممکن)ە بڵێین: "(مَن) (موصول)ە، بە (معنی) (الذّي)یە، بۆ پیاوانە، (تناول)ی ئافرەتانی نیە" های و هوویی پێناوێ ﴿لاَ هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلاَ هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾ نەژنە (مؤمن)ەکان بۆ (کافر)ەکان (حلال)ن نە پیاوە (کافر)ەکان، بۆ ژنی (مؤمن)ەکان (حلال)ن، بەم (آیەت)ە (إستدلال)یان کردوە، لەسەر (تکلیف)ی (کفّار) بە (فروع)، (أحانفە) لایان (جائز) نیە، (إبن المنیر) لەسەر زوبانی وان، (جواب)ێ ئەدا، لای (سیّدی آلوسی) (مقبول) نیە، دیارە (کفّار) ئەگەر بە هەموو (تکالیف)ی (شرعیّە) (مکلّف) نەبن، بە (بعض)ێکی (مکلّف)ن، وە(إلاّ) هەرچی بیکەن، کوونەبێ؟ (خصوص) (اهل)ی (ذمّە)، ئەو (معرکە)ی پێناوێ، ژنە (مسلّمان) لە (کافر)آن (حرام)ن و (کافر) لە ژنە (مسلّمان) (حرام)ن، تا ئەو (أواخر)ە، (مسلّمان)آن (مع الأفتخار) (حفظ)ی ئەو (حکم)یان کرد، لەم (آخر)ە سست بوون، (شرع) گۆڕایە (قانون) –(مع الأسف)– (تجوین) ئەدا، کچە (تورك) مێرد بە (غیر)ە دین بکات. لە (ألسنە) (دوران)ی ئەکرد، (وەقت)ێ (سلطان عبد العزیز خان)ی (عثمانی) چووە (ئاوروپا) –بە (سیاحەت)– لە (مجمع)ی (ملك) (سؤال)یان کرد: "بۆچی ئێوە ژن لە ئێمە ئەخوازن؟ (أمّا) ژن نادەن بە ئێمە" (فؤاد پاشا)ی (وزیر)ی –کە لە (معیّەت) دابوو– ووتی: "ژن پێکدان، (ثمرە)ی (إیمان)ە بە (رسول)، ئێمە (إیمان)مان هەیە، بە (رسول)ی ئێوە، ژنتان لێ ئەخوازین، ئێوە (إیمان)تان بە (رسول)ی ئێمە نیە، ژنتان نادەینی، وەرن (إیمان) بێنن، تا من (حالا) چەند کچم هەیە، لێتان مارە بکەم"، (أمّا) (أتاتورك) ئەمەی تێکدا (حقیقە) من زۆرم لا ئەستەمە، کچە (تورك)ێ بکەوێتە ژێر کوڕێ (أرمنی) یا (روسی)، (قوم)ێ

خوێنێ باشی هەبێ، (حیف)ە تێکەڵ و پێکەڵی کا، بە (ضایع)ی بدا ﴿وَآتُوهُمْ مَا أَنفَقُوا﴾ بدەنە مێردەکانیان، ئەوی دابوویان، وەکی دەفەرموون: لە (مَهر). لێرە (أهل)ی (علم) بە (إختلاف)ن، (قسم)ێ ئەفەرموون: "ئەم (حکم)ە (منسوخ)ە" نازانم بە چی (منسوخ)ە؟ بۆچی (منسوخ)ە؟ (لازم)ی (أهل)ی (علم) تەماشای (أزمنه) بکا، بنۆڕێتە (ظروف)و (أحوالات)، لەو (أزمنه)ی (أعدی)ی (إسلام) (غلبه)یان کرد، (أسر)ی (ممالك)ی (إسلام) کەوتەوە، بەر دەستی (کافر)آن، ئافرەتێ لەوان هاتە ناو ئێمە، (مسلمان) بوو، نە ئێنکی (أفراد)ی (قوم)ێ، (دەوڵەت)ێ لەسەری هاتە (جواب)، (ئەمە (قبول)ێ ناکەین نێزیك بوو، ببێتە (إعلان)ی (حرب)م ئەم (مسئله) (قابله) (حل) کرێ، بە (إعطا)ی (بعض)ێ ماڵێ، یا (مهر)و ئەوەی لێی (مصرف) کردیە، بێدرێتێ، تووشی شکست و (ذلّەت) نەبین. لە (تأریخ)ی (١٣٠٩) ئافرەتێ لە (تبعه)ی (رووس) (مسلمان) بوو، بۆ پیاوێ لە (طرف)ی (ساڵاغ)، (دەوڵەت)ی (روس) هاتە (هیجان) (تضییق)ی (حکومەت)ی (إیران)ی کرد، پیاوەکەو ئافرەتەکە، (دخالەت)ی (شاهبەندەر خانی) (دەوڵەتی عثمانی)یان کرد، (تبعه)ی (عثمانی) لەوێ پێیان ئەگوتن: "خارجه" (حمایه)ی ئافرەتەکەیان کرد، نەیانداوە دوژمن، نێزیك بوو (روس) (هجوم) کاتە سەر (دەوڵەت)ی (عثمانی)، ئەم لاوئەولا، کەشماکەش، بەسەر (حال)ێ لە (بعض)ە (شروط) (راضی) بوون، دەستیان لە ژنەکە هەڵ گرت، یەکێ لە (شرط)آن ئەمە بوو، (خارجه)کان لە (ساڵاغ)ی دەرکرێن. (خارج)ەکان (قبول)یان نەکرد، لە (شەهبەندەر خانه) (محصور) بوون، (نهایەت) جنابێ (ملا)ی بابم و (عبد الله پاشای رەواندوزی) بە (إرادە)یە (سَنِیّە) بوونە (مأمور)، بەسەر (وعظ)و (نصیحەت)ی (جناب)ی (ملا) (قبول)یان کرد، بۆ (ممالك)ی (عثمانیه) گەڕانەوە، چەند (أموال)ی (صرف) کرا، تاڕێك کەوت، (ملا)ش ئەفەرموێ: "ئەم (حکم)ە (منسوخ)ە" (منسوخ) نیە، بەڵێ حکمی (إلهی) وائەبێ، لە (بعض)ە (أزمنه) (إجرا)ی ناکرێ، (لکن) (تأریخ) (إعادە)ی ئەکاتەوە، لە ولاتی، لە (بین)ی (قوم)ێ،

(حکم)ی (إلهی) دێتەوە کار (مجبوراً) ئەبێ (إجرا) بکرێ. ئیمڕۆ لە گەڵ (بلاد)ی (مسلمان)آن، (مقابل)ی (دعات)ی (کفار)، (غیر)ی (سورە)یی (قل یا أیها الکافرون) ناتوانن، چیتر بڵێن، وە ناتوانن، بە (عنوان)ی (کافر) (خطاب)یان لەگەڵ بکەن، دیارە (إجری)و (توقیف)ی (أحکام)ی (سماوی) (تابع)ی (تطوّرات) و (تبدّلات)ە ﴿وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ﴾ لای (أبو حنیفە) بێ (عدّە) چوون، لای (شافعی) (عدّە)ی ئەوێ، ئەگەر لە (زمان)ی (عدّە) مێرد هات، (مسلمان) بوو، ئەی درێتەوە ئەمە (معقول) ترە، (إعتبار)ی (عدّە) (زێدە)یی (علی النّصّ)ە، (غایەت)ی (نصّ) لە (عدّە) (ساکت)ە ﴿إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ (قرآن) زۆر (إعتنا) بە (إعطا)ی (مَهر) ئەکا، (مەخلووق)یش ئەو (إعتنا)یەی پێ ناکەن، ئەو (أجر)و (مهر)ە، (غیر)ی (ما أنفقوە) وە، (ظاهر)ی (رفع)ی (جناح) (مشروط)ە بە (إیتا)ی (أجر) ﴿وَلاَ تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾ (عِصَم): (جمع)ی (عصمەت)ە، بە (معنی) (ما يُعْتَصَمُ بِهِ)ی یە، (تمسّك)ی پێ ئەکرێ دەستی پێوە ئەگیرێ، لە (عقد) لە (أسباب)ی (حبال)، (کوافر) (جمع)ی (کافرەت)ەیە، (مراد) (جەمات)ی ژنانە، ئەوانەی ماونەوە لە (مکّە) بە (کافری)، دوای مێردەکانیان نەهاتینە، بۆ (مسلمان)ەکان بە خێزان (حساب) ناکرێن، ئەگەر (مؤمنە)یە، (مهاجرە)یە، خوشکی ئەو ئافرەتە بێ (مثلاً)، بۆ مێردەکە دروستە مارەی بکا ﴿وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ﴾ ئی لە ژنە (مرتّدە)کانی (إلتحاق)یان کردیە، بە (کفار) ﴿وَلْيَسْأَلُوا﴾ (کافر)ەکان ﴿مَا أَنفَقُوا﴾ ئەوانیش (طلب) کەن، ئێوەش (طلب) کەن، (فرق)ی نیە ﴿ذَلِكُمْ﴾ ئەوی (بیان) کرا بۆتان ﴿حُكْمُ اللَّهِ﴾ (إتّباع)ی کەن، زۆر بە (جسارەت) مەبن، ئەمە (منسوخ)ە ئەمە (حکم)ی (ساقط) ﴿يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ﴾ (حکم)ی خوای، (جاری)و (ساری)یە (غایەتی) (بعض)ێ (أحکام) بە (بعض)ێ (أوقات) ڕانەوەستی، (لکن) (تبدّل)ی (أوقات) (إعادە)ی ئەکاتەوە ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (حکم)ی پڕوپووچ دانانێ، (حکم)ێکی کرد، دەست بەجێ هەڵی گرت، نابێ (حکم)ی (علیم)ی (حکیم) کوو وانەبێ؟ ﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ

إِلَى الْكُفَّارِ﴾ (عبارەت)یٚ (عجیبە)، باوەڕناکەم، لەو (مقام)ەو (مقابلە) بە دڵ و زوبانی هیچ (کاتب)یٚ (بلیغ) دابیٚ، نافەرمویٚ: ﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ ئەفەرمویٚ: "فاتکم" لە دەستتان چوو، یا دەرچوو، شتیٚ (یعنی) (محقر) و (مهان)و بیٚ (أهمیّەت)، (أنه) (شيء)ە، ئەو (شيء)ە لە ژنانتان (مِنْ) (بَیان)ە، بۆ (شيء)، (حقیقة) ئەم (عبارەت)ە، زۆری تیا هەیە، جای (دقّەت)، وە(بعض)یش (تفسیر)ی ئەکەنەوە بە (مال): (وَمِنْ) (إبتدائی)یە، (لكن) (معنى) (أول) شتیٚ ترە ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ دوای کەوتن وەکی ئەڵێن: (فلان) کەس، (تعقیب)ی (دعوا)ی خۆی ئەکا" (خلاصە) (توبە)یی ئێوە هات بۆ (مطالبە) ﴿فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا﴾ (مهر)ی ژنە (مهاجرە)کانتان، مەدەنە (أزواج)ە (کافر)ەکانیان بیدەنە، ئەو مسڵمانانەی ژن ڕۆیشتی، یا خود، ئەگەر (غنیمە)تان دەست کەوت، (مقابل)ی (نفقە)یان (مال)یان بدەنیٚ ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ (إیمان) (حقیقةً) (موجب)ی (تقوی)یە وەك (صاحب)ی (کشّاف) ئەفەرمویٚ: بە (نقل)، (أمّا) ئەفەرمویٚ: "(قیل)ە".

(جمیع)ی ژنە (مسڵمان)ەکان، کە (إلتحاق)یان کردیتەوە، بە (کافر)آن — (مرتد) بووین)— شەشن (أمُّ الحکم) کچی (أبو سفیان)، (فاطمه بنت أبو أميّة)، (بَروع بنت عقبه)، (عبدة بنت عبد العزّى)ن وە(هندی کچی أبو جهل)، (کلثوم کچی جیرول)ی —وە(جناب)ی (رسول الله) لە (غنیمەت)، (مهر)ی ئەو ژنانەی دایە مێردەکانیان، (إبن حجری عسقلانی) ئەفەرمویٚ: "وای (نقل) کردیە (ثعلبی)، دوای (بَغوی) لە (إبن عبّاس) بیٚ (سَنَد) ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ (صاحب)ی (شریعەت)و (وحی) ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ﴾ (مهاجرات)و، (غیر)ە (مهاجرات)، بۆ (بیعەت) ﴿يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا﴾ هیچ (شریك) بۆ خوا پەیا نەکەن، هیچ (نوع)ە (شرك)یان نەبیٚ ﴿وَلَا يَسْرِقْنَ﴾ (خصوص) لە ماڵی مێردیان، (واقعاً) ژن لە ماڵی مێردی دزی بکات، ئەو ماڵە زۆر بیٚ (برکەت) ئەبیٚ، بێوە ژنیٚ (أولاد)ی بە دەورەوە بیٚ، (إلّا) دزیان بۆ ئەکات وەکەلیٚ ژنی سادە دڵ هەن، گوایا بە (رحم)ن، دەستە خوشکیان هەن نەختیٚ (فقیر)ن، بە

پای پیلان شتیان بۆ دەنێرن، ناتۆرێنە (مصرف)ی ماڵی، بابم (رحمەتی خوای لێ بێ)، لەو (خصوص)ە، زۆر (حال)ی ناخۆش بوو، (زخیرە)ی حەفت مانگی دادەنا، بەشی سێ مانگی نەدەکرد، (حرم)ی دەست بڵاو بوو، ئاگای لە ماڵداری نەبوو ﴿وَلاَ يَزْنِينَ﴾ کە لە ترسی ئاووس بوون –(علی الأکثر)– خۆیان ئەپارێزن، (أما) ژنی بە مێرد –(طبیعی)– ئەتوانی بە زوبان درێژی بڵێ: "لە مێردی خۆی ئاوسە" لەو (جهەت)ە ناترسێ، (لکن) (سەرامەدانی) (غیرەت)و (ناموس)ی (غرب) وە(عالم)ی (جدید)، ڕێیان بۆ کچیان دۆزیوەتەوە ئەڵێن: (أسباب)ی (عقم) ئەمڕۆ زۆرە، وەزۆر ئاسانە، کە مەبادا تووشی (عِلَلْ) بێ، ئەتوانێ لەگەڵ هەر کەسێ بێ (معاشرە) بکا، (لکن) نەیەڵی ئاوس بێ، کە مێردی کرد، تا یەکدوو (أولاد) بۆ مێردی ئەگەیەنێ، لەگەڵ (غیر)ی مێردی (معاشرە) نەکا، (بَعْدَهُ) (حُرٌّ)ە (علاقە) لەگەڵ هەر کەسێ ئارەزوو ئەکا، پەیکا، بە (شرط)ی ئاوس نەبوون" لە سایەی (فحشیّات) (فرەنسە) هاتە (إنقراض)، کەم (نفوس)و بێ (أخلاق)و (غیرەت)و (تربیە) بوو، دوشمنی (بالعکس)، خۆی پاراست لە (زنی)، (قوّەت)ی دا، (إزدواج)ی (مشروع)، (نفوس)ی (زیاد)ی کرد، (نتیجە) بە مانگێ سەراسەر، (ممالك)ی (فرەنسە)ی هاویشتە ژێر (قدم)ی، (خلاصە) (زنا) بۆ (دنیا)و (قیامەت)ی (قوم) (خراپە)ە ﴿وَلاَ يَقْتُلْنَ أَوْلاَدَهُنَّ﴾ ئەو (جملە) (مبارکە) زۆر هەڵ ئەگرێ، زۆر ئەبێ، – بەڵکو لەناو ئێمە زۆرە– لەبەر نەزانی و (جهل)ی ژنان، منداڵ نەختێ نەساغ ئەبێ بێ (علم)و (معرفەت) ئەی خەنە ژێر دەرمانان، (اخر)ی ئەی کوژن، (جهل)ی ژنان لە (أیّام)ی ئێمە، –(مع الأسف)– بە (درجە)یەکە، لەو ساڵانە سۆرکە کەوتبووە ناو منداڵان (أمّا) زۆر (مدهش) بوو، ژنێ لای خۆی بە (معرفەت)و زانا بوو، منداڵەکیان هێنابوە لا، سۆرەکەی گرتبوو، چاوی تێك چووبوو، ناوزاری ئاوسا بوو، ئەی ووت: "ئەوە چاوی دێشی" دەرمانی چاو ئێشی تێ ئەکرد، وەگەرووی کەوتوە، گەروو هەڵ ئەداوە، ئەی دەست خۆش ئەی (حکیمە) (فاضلە)!

له (مناقب)ی (عمر)یدا دیومه، شەویّ لـه (دور)ی شـاری ئەگـەرِا، گـویّی لیّ بوو منداڵێ هەر ئەگریا، ژیر نەدەبوو، بـه داکـی ووت: "ئەمـه بـۆ ژیـر نابـیّ؟" ووتی: (عمر) هەتا منداڵ له شـیر نەبێتـەوه، لـه (بیـت المـال) چـی بـۆ دانانـیّ، ئەوەش هێشتا)(وەقت)ی (فطام)ی نـەهاتوه، (أمّـا) لـه شـیرم کردیتـەوه، تـا (عمر) شتەکی بۆ (تخصیص) بکا، (عمر) فەرمووی: "داخوا چـەند منـداڵی وات (فەوت)آیه؟" (أمر)ی کرد: ئەو (قانون)ەیان (تعدیل) کرد زۆر ئەقەومیّ ژنـەکی به ورتکه، مێرد ئەکات، منداڵەکانی ئەفەوتێنیّ، وه(إلّا) لەگەڵ مێردی دووەمـی رێـك ناکـەون، دیـاره آنزیـاده، ژن (مکلّفـه) بـۆ (حفـظ)ی منـداڵ ﴿وَلاَ يَـأْتِينَ بِبُهْتَانٍ﴾ به کوردی ئەڵێن: "بوختان" ﴿يَفْتَرِينَـهُ بَيْنَ أَيْـدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِـنَّ﴾ چ لـه (حق) خۆیـان، چ لـه (حـق) دەسـت و پـێیـان چ لـه (حـق) خـزم و پاوەنـدیان: (مێردەکه ئـەمرِۆ کـورِت (تعـرّض)ی منـی کـرد، دەسـتی بـۆ سـینگ و مـەمکی هینام، (طمـاع)ی (بـین)ی لاقانیشـمی هەیـه) یـاخود مـێرده بـیّ نامووسـەکەی (طماع)ه له بووکی کردیه (مع أنه) برازایەتی، ئاوسی کردیه، به گەلیّ (وجـه)آن (تفسیر)یان کردیه، هەمووی هەلێ ئەگریّ، آنزیاده ئـەو (نـوع)ه (إفـترا)یـه، دەر (حق) ماڵە گەوران ئەکریّ، (واقعاً) بیّ (مبالات)ن، (طبیعی) ژنه گەورە خۆی له دەسـت وپاوەنـدی مـاڵـیّ ناهاوێتـه ژێـر (حجـاب) (لا أبـالی) ئـەبیّ، لـه (طـرف) بەدخواهان، (إفتری)ی پیّ ئەکەن، وەزۆریش ئەقەومیّ ژن (إفـتری) بـه مێـردی خۆی ئەکا، دەربارەی کارەکەری، (آخر)ی بیّ چاره دەردەکریّ ﴿وَلاَ يَعْصِـينَكَ فِي مَعْرُوفٍ﴾ دیاره (معروف) لـه لای وان (معـروف)ه، بـەلّی لـه دوای (تقـرر)ی (أحکامی) (شرعی) (معروف) ئەوەیه لای (شرع) (معروف)و (معتبر)و باش بـیّ. که هاتن بەو تەرزه، (بیعەت)ت لەگـەڵ بکـەن ﴿فَبَـايِعْهُنَّ﴾ (بیعـت)یـان لەگـەڵ بکه، وەئەوەی نەی شکێنیّ (لاشك) (نائل)ی (أجر)یّ (عظیم) ئـەبیّ ﴿وَاسْـتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ﴾ ئەگەر (زەڵه)کیان لیّ (صـادر) بـوو ﴿إِنَّ اللَّـهَ غَفُـورٌ رَحِـيمٌ﴾ (دعـات) (قبول)ی ئەکا، لێیان خۆش ئەبیّ.

ئاگاداری: ئەگەر (قتل) (عام) کەین لە (مادّی)و (معنوی) (آیەت) (شمل)و (کمل) ئەبێ، (أساساً) (حیات)و (ممات)ی (معنوی)و (روحی) لە (طرف) داکەوەیە، دایك ئەتوانێ بە لایەلایە (روح)ی (حماسەت)و (فضل)و (شرف)ی بهاوێتە (دماغ)ی، ئەتوانێ بیکاتە (إنسان)ی (نافع) بۆ (هیئەت)ی (إجتماعی)، (ذات)یێ زیندی، وەئەتوانێ بە (رزائل) بی مرێنێ، بیکاتە (شخص)یێ (سفیل)و (عاطل)و (باطل)و (جاهل).

ناپلیۆن ئەڵێ: "ئەوەی لانکی ڕادەژێنێ، ئەتوانی (أرض)ی ڕاژێنێ، بهەژێنێ" (دقّەت) بفەرموون، هەر (قوم)یێ ئازابن، ژنیان ئازان، هەر (قوم)یێ ترسنۆك بن (أساساً) ژنیان ترسنۆکن، لەوانیان وەرگرتیە. (جمع)یێ ئەبەن بۆ (عسکری)، داکیان ئەڵێن: "ڕۆڵە بڕۆن لە (حمایەت)ی خودا بن، (خدمەت)یێ (وطن) بکەن، شیری مەتان لێ (حلال) بێ، (خیانەت) نەکەن" ئەوانە (عسکری) باش ئەکەن، ئەیبەنە سەر، (جمع)یێ تر داکیان ئەگرین ولوولەو زیرە زیڕ وەی ڕۆڵە،" چاوی داکت کۆر، کوودەبی، ڕۆژی سێ جارانت نەبینم؟ ئەو ژیانەم لە دووری توو ناوێ، خوا هەڵی نەگری، پێغەمبەر قبوڵی نەکا" قوڕی لەسەر سەری خۆیان دادەنێن، لە ناویان شین وشەپۆڕە ! ئەو (جمع)ە ئەچێ بۆ (عسکری)، چۆن (عسکری) ئەکا؟ (خلاصە) (أول الامر) (حیات)و (ممات)ی (ولد)، لە دەست داك دایە، (حیات)ی (دەوڵەت) (متوقّف)ە لەسەر (حیات)ی (منازل)، (حیات)ی (منازل) (متوقف)ە لەسەر (حیات)ی (أفراد)ی (منازل) (مدار)ی ئەم (حیات)ە، (أولاً) داك، (ثمَّ) باوکە. ئەگەر کەسێ بە (إنصاف) تەماشا کا، (قتل)ی (معنوی) خراپترە لە (قتل)ی (حسّی) ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ با (نهی)یە (خصوصی) بێ، لە (موالات)ی جوانی لە (دین) دەرچوویی، (باغض)ی (رسول)، لەبەر (إعتناء) بە (شأن)یان خۆپاراستن لە (حیلە)کاریان، زێڕا جێی وەن، (ضعفا) پێیان هەڵ خەڵەتێن، زۆر جوانە، ئەوانە هەرچەندە (أهل)ی (کتاب)ن، گوێیا (إیمان)یان بە (وحدانیەت)ی خواو (رسالەت) هەیە، (أما إیمان)یان (مزخرفە)، لە (حساب)و

(کتاب) ناترسن، بەڵکو (حبّ)ی (دنیا) وا (إستیلا)ی کردینە ﴿قَدْ يَئِسُوا مِنْ الآخِرَةِ﴾ یا(إیمان)یان پێی نیە، یا لە (وجدان)ی خۆیان ئەزانن، بێبەشن، (حسادەت)و (بغض)و (عداوەت)و (تکبّر) گیرۆدەی کردوونە لە (هدایەت)و (إیمان) بە (رسول)ی (حق) ﴿كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ﴾ (غیر)ی (اهل)ی (کتاب)، (ملحد)ەکان (مأیوس) بووین ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ (إعادە)ی (حیات) ناکەنەوە، هەردوو (طائفە) (نظر) بە (آخرەت) یەك (مذهب)و یەك (مشرب)ن، (إیمان) بە ڕۆژی واپەسین ئەر نەبێ، یاخود (مزخرف)و (مخلوط) بێ، هیچ (مانع) نامێنێ بۆ (إرتکاب)ی (فواحش)، هەرچی باداباد (حکایەت)ی (بیعەت)ی (هندی بنتی عتبە)، ژنی (أبو سفیان)ی وەگفت و گۆی لەگەڵ (رسول)، ئەگەرچی (مشهور)ە، لە (کتب)ی (حدیث)و (تفسیر) (مسطورە)، (حظ)م لە (نقل)ی نیە، (معنا)ی (آیەت) یەکی لەسەر نەکەتیە، (حقّاً) ئەو(سورەت)ە زۆر (قیمەت) دارە، (محتفظە) لەسەر (إرشادات)ی —(خاصّە)— لە (أیّام)ی (حرب)و (فتنە)و (شقاق)و (تحزّب)، زۆر (لازم)ە، (حق) وابوو بکرێتە (مفتاح)ی چەند (قانون)ی (مهم)، (وآنَّ أهمَّ ما في السورة) ئاگاداری دڵە، لە (محبّەت)ی (أجانب)ی (مُعاهد)، یا(أهل)ی (ذمّة)و (محارب)، وەڕێی چاکەو (إحسان)ی لە (عبد)ی خۆی نەگرتیە، خوا بە (إحسان)ی خۆی (رەحم)مان پێ بکات (مسلّمان)آن لە (شەرور)ی ئەم (شەڕە) (نجات)دا، لە ژێر (حفظ)و (حمایە)ی خۆی (آمین)، (إلهی شفاء، إلهی شفاء).[1]

---

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)یی (الممتحنە) ڕۆژی دووشەمەوو، آخری مانگی ذی القعدة، (١٧)ی (کانون)ی (أول)ی ڕۆمی، (٣٠) کانونی (أول)ی ئەفرەنجی ١٣٥٩هـ، ١٩٤٠م. (مع الاسف) چەند ڕۆژەکە ژانەزگم (إعادە)ی کردیتەوە، بێ ئارامم، (مع أنە) ئەوەندەی (طاقەت)م هەبێ ئەنووسم.

سورەی (صفّ)

(نـۆرەی (سـورە)ی (صـفّ)ە (والله المستعان) بـۆ خـۆی (شـاهد)ە کـە (سورە)یە (مدنیە)، ئەوەی بفەرموێ: "(مکّی)یە" هیچ ڕام لە فەرموودەی نیە، (وەقتا)کی لە (تسویە)ی (أمرو)ی (داخلیـە) بوونـەوە، (قطـع)ی (علاقـە) کـرا، لەگـەڵ (أعـدا)ی (دنیـا)و (دیـن)، ئـەوجا (تۆبـەت)ی (بیـان)ی (أحـوالآت)ی (حـرب)ە، لـە هـەمووی (ألـزم) تـر، (تضـّام)و (تلاصـق)و (صـبر)و (ثبـات)و (متانەت)ی پا، بەرجا، لێرەیە، (لاشك) لە هەموو (قوم)ێ، پـێش تـووش بـوون زۆر کەس خۆیان هەڵ ئەدەنەوە، ئەگەر بکەوینە (مەیدان)ی کارزار، وائەکـەین، (یا ربّی) خوایە ڕێکی خەی، زوو بچینە (غزا)یە (أمّا) کە قەوما کەم کەس خۆی ڕائـەگرێ، (خصـوص): (مـلا)و (شـێخ)ێ کـە (وقـائع)ی (حـرب)یـان نـەدیبێ، (أول)ی وا ئەنوێنن، بە گۆپاڵ تاودەنە سەر تۆپخانـە، (لکن) کـە تەقـەی تـۆپ هات، (آن)ێ خۆیان ڕاگرن، هەڵێ! ئەبنە (باعث)ی شکستی لەشکر، (سبب) بە (مداخلە)ی (ملا)یـانی بـێ (سیاسـەت)و (تجربـە)، (ظـاهراً) (دیـن)دارو (إیمـان) (قوّی)، زۆر جاران (دەوڵەت)ی (عثمانی) تووشی (شەڕ)ێ بـوو، (ومـع الأسـف) شکا، زۆر (لازم)ە، (ملا)یە کە ئاگاداری (سیاسەت)و (إدارە) نەبێ، (مداخلـە)ی (أمور)ی (حکومەت) نەکا وەبە (حکایات)ی (کونیّە)ی بێ (سند)و (ثبت)، خۆو خەڵکی هەڵ نەخەڵەتێنێ. هەرچەند (إیمان) بـە (قـوّەت) بـێ، (بـدن) گۆشـتە، (مدافعە)ی گولەی پێ ناکرێ، بەبـەر ساچمەی (بۆمبـا) کـەوی، پارچە پارچە ئـەبێ، ئەبایـە (مـلا)یـان، (رؤسـا)ی (دیـن) لـە (قـرآن) نەخـتێ (سیاسـەت)و (تـدبیر)ی (حسـنە) وەرگـرن، (بنـی إسـرائیلی) بـە (نبـی)یـەکی خۆیـان ووت:

"پادشایەکمان بۆ دانێ، لە ڕێی خوا (حرب) بکەین" ئەویش بۆی دانـان، ئایـا ئەوانە لە (نبی) ئاگادار ترن؟

(آیات)ی (سیّد) ئەڵێ: "چواردەیە، بێ (خلاف)" (أساساً) کـەم و زۆری بـە (إعتبار)ی (کیفیّەت)ە، (کمیّەت) نیە، (سـورەت)ی (سـابق) (عـدد)ی (آیـات)ی سێزدەیە، (أمـا) (قیمـەت)ی (کیفیّـەت)ی نایەتـە (حسـاب)، وەدەرکـەوت، لـە (بین)ی ئەو دوو (سورەت)ە، (مناسبە)ی (عدد)یش هەیە، دیارە لە سێزدە بـۆ چواردە ئەچێ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئـەم دوو (إسـم)ە (مبـارك)ە زۆر (تکـرّر) ئـەکا، بـۆ (جلـب)ی (نظـر)ی (أهـل)ی (علـم)، (سـەرامەدان)ی (اهـل)ی (إیمـان) (سـعی) کـەن، (عـزّەت)و (حکمـەت) —(علـی الـدوام)— بکەنـە (قـرین) یـەك لـە یـەکێ دانـەبڕن، وەهـەر شـتە لـە (موقـع)ی (مناسب)ی خۆی دانێن (أمانەت) بدەنە (أهل)ی خۆی، (لکن مع الأسـف) ئێمـە هـەموو لـە هـەموین بۆیـە لـە هـەمووی بـووین، (مثلـە)ی کـوردی یـە ئـەڵێن: "زۆرنای بە سـێ لێـوی لێ ئـەدەن!" (سـبحان الله) هـەر خوایـە، (متصـّف) بـە هەموو (صفات)ی (حُسنی)، (مُنَزَّە) لە هەموو (نقص)، (ملایەتی) بۆوا (ضـایع) بوو؟ لە (دور)ێ (إمام الحرمین) و (غزالی)یـەوە، (رەغـب)و (میـل) کەوتـە سـەر (جمیع)ی (علوم)، (کلّ)ی (ملا)یە ئەیەوێ لە هەموو (علم)ی بزانێ، تیای ببێتە (ملا)ی (راسخ)، ئەمـە نابـێ، (متخصـص) نـەمان بـوە (أقـوال)ی بـێ (إنتهـا)، (إعمال)ی بێ (إبتدا) ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ﴾ یا مەڵێن، یـا ئەوی گفتتان دا، بیگەیننە جێ (قول)ی بێ جێ، چیە؟ لەگەڵ جێ، (موجب)ی (خسارەت) مەندی یە، (إیمان)ی (حقیقی) (مانع)ە لە شتی بێ هوودە، چ جایە ئەو جۆرە (أمور)ە بیڵێین و نەی کـەین، ئـەوە دوورە لـە (مقتضـا)ی (إیمـان).

(زمخشـری) ئەفـەرموێ: "(مـراد) لـە ﴿كَبُـرَ﴾ (تعجّـب)ە بـە (غـیر)ی (لفـظ)و (صیغە)یی (تعجّب)"، وە ﴿مَقْتًا﴾ بە (أشدّ)و (أبلغ)ی (بغض) (تفسـیر) ئـەکا.

(وینا) لە (مختار)ی (سیّدی الوسی) (كَبُرَ) وەك لە (بَأسَ) بـۆ (ذَمٌّ)، (خلاصـە): (خراپ)ە گرانە، زۆر (قبیح)و ناشیرینە ﴿عِنْدَ اللّه﴾ (ومع أنـە) هـەموو شـت بـە (نظر)ی ئەو (فقیر)ە ﴿أَنْ تَقُولُوا مَا لاَ تَفْعَلُونَ﴾ (مادام) لای خوا وابێ، (أَلْبَتّـە) (مؤمن) (ضرر)ی لێ ئەكا، (بعدە) ئەوی بیلـێ، بـەجێی دێنـێ، ﴿إِنَّ اللّـهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا﴾ وەك (عـادەت)ی (قـدیم)، (عسـكر) (صـفّ)ی ئەبەست بـە تـیرو مـیر (شـەڕ)یـان ئـەكرد، (بعضـاً) ئەگەیشـتنە یـەك، پێكیـان دادەدان ئەبوە جەنگی (مغلوبە)، لە وێكنووسـان، بـێ (فرجـە)یـی (رمح)ەكـی ﴿كَأَنَّهُمْ بُنيَانٌ مَرْصُوصٌ﴾ (محكم)، تێك ترنجانی، (كأنە) بە مزی (لحیم) كرایـە گەلی لە (أهل)ی (علم) —(من غیر حدّ)— لە (مسئلە)ی (سنّەت)و (بدعـەت)، بـە (غلط) چووین، لایان وابوو: (مادام) (جنابی حق) ئەوانـەی بـەو (نـوع)ە خـۆش ئەوێ، وە(رسول)ی (أكرم) بەو تەرزەی (حرب)ی كردیە، ئەبێ (إلی الابـد) هـەر وابـێ، نـە لـە (نظـام)ی (عسـكری) لـە (الات)و (أدوات)ی (حربـی)، نـە لـە (كیفیّەت)ی، نابێ بگۆڕێ، (جنـابی رسـالەت)(أصـول)و (فنـون)ی (حربـی)، —(من حَيثُ كَوْنِهِ رسولاً)— (إختراع)ی نەكرد (كافر)ەكان چۆنیان (حرب) ئـەكرد، ئەویش وا، ئەوە بۆ چـی بـوە (سـنّەت)ی (لا یتغیّـر)؟ تـا ئـەو (أواخـر)ە بـەخۆ هاتنەوە، دیتیان (الات)ی (حروب) وە(أصول)ی (حرب) (نظـام) (عسـكر)ی لـە (طرف) (ئاوروپایی)یان —(كأعدی عَدوّ)ی (إسلام) بوون— بە (وجە)ێ (مـدهش) گۆڕا —(مع الاسف) —، (مسلّمان)آن (قوّەت)و (قدرەت)ی (إخـتراع)یـان نـەبوو، (حسب الطاقەت) (أسلحە)یان لە (غرب) ئـەكڕی تـا ئـەوان فێـری (إسـتعمال)ی ئـەبوون، (سـلاح)ی چـاتر (إخـتراع) ئـەكرا، ئـەوی پێشـی (سـقوط)ی ئـەكرد، ناچاری ئی نوێیان ئەكڕی، ئەمەش لە (طرف) (حكومەت)ی (عثمانی) وادەبوو زۆر تووشی هەرا هەرا ئەبوو، لەگەڵ (ملا)یان، ئەمـە (بدعـەت)ە، نابـێ (حتّـی) ئەوەی (فێس)ی لەسەر نابا، ئەیان ووت: "ئەمە (كافر)بوە" (قسـم)ێ (سـلفی) هـەر لەسـەر (هـوا)ی كـۆن مانـەوە، (شـەمەندوفەر) (بدعـەت)ە، (طیّـارە) (بدعـەت)ە، ئـەو (ألبسـە)و (أسـلحە)، گشـتی (بدعـەت)ن، نابـێ (مسـلّمان)

(إستعمال) که‌ن، ئه‌مڕۆش، که (ألمان) به (دبّابه) دێته (مه‌یدان)، به (په‌ڕه‌شوت) (عسكری) (مجهّز) له ئاسمان ئه‌نێرێته سه‌ر دوژمنی، به (واسطه)ه ئه‌م (الات)ه، به (ظرف)ی مانگێ، (ده‌وڵه‌ت)ه‌كی وه‌كی (فره‌نسه)ی زێرو زه‌به‌رد، (قسم)ێ له (رۆسا)ی (دین) ئه‌ڵێن: "(بدعه‌ت)ه" ئه‌م (قیودات)ه —(حقیقة)— بوه پابه‌ندی (مسڵمان)آن، (منع)ی كردن، له (ترقی)، وه بۆ (إستیلا)ی دوژمن —(حقاً)— بوه (مُقَوّی)یه (عجیب) (علاوه)ی (سلب)ی (قوّه‌ت)و (إختیار)، (علاوه)ی (إعتماد) له‌سه‌ر (كرامات)و (حكایات)ی بێ (اصل)و (اساس) —(لكن) ئه‌گه‌ر (علما)یان ڕێیان دابا، ئایا (رۆسا)ی (دنیا)، (أهل)ی (عرفان) بۆ ئه‌م (أمّه‌ت)ه ئیشێ باشیان ئه‌كرد؟ بڕوا مه‌كه، ئه‌وانیش به دوا (هوا)و هه‌وه‌سی خۆیان كه‌وتووین، وه‌كی (حالا) ئه‌یان بینن. (أجانب) بۆ (ترقّی)و (تعالی) خۆیان چی ئه‌كه‌ن؟ ئه‌وانی ئێمه‌ش چی؟ ئه‌مڕۆ (لازم)ه هه‌موو لایه، وه‌ك —(بنیان)ی (مرصوص) —(مادّه)و (معنی) یه‌كتر بگرین بۆ (حفظ)ی (حیات)، مه‌ردانه تێكۆشین، له‌وملاو (إستراحه‌ت)و (إستمرار)ی (حیات) وێكڕا نابن، (حرب)ی ئێستا له‌ناو عاردی، له (هوا) له‌سه‌ر (بحر)ی ئه‌كری، (صفّ)و مه‌ف نه‌ما، سواریش بۆ (شه‌ڕ)، (ده‌ور)ی چوو، (وسائط)ی (صنعی)و (سلطه)ی (طبیعی) —(ساقط)ی— كرد (أدی)ی (صلاة الخوف)، ئه‌مه ناكرێ، (آن)ێ له (حركات)ی دوژمن (غافل) بن، وای به (حال)یان، به (طوپ) به (رشاشه) به (طیّاره)، (عسكر) بونبه‌ردومان ئه‌كرێن ئایا نوێژ به (خیال) دادێ؟ به (خاطر) ناكرێ، چ جایه به (أیماء)! بۆ ئه‌و (أمّه‌ت)ه (مجدّد) زۆر زۆر (لازم)ه، (لكن) ئه‌ویشیان گۆڕی (مجدّد) ئه‌وه‌ی كۆن بوو — (حسب الزّمان)— بێ كه‌ڵك ما، ئه‌بێ بیگۆڕی به شتێ نوێ، چاك، (موافق)ی (عصر)، (مجدّد)ی (دنیا)مان (لازم) تره، له (مجدّد)ی (دین)، ئه‌و (معنا)یه كه (عموم) تێ ئه‌گه‌ن، ئه‌مڕۆ به هه‌زارن (تكیه)و (زاویه)و (خانقا) زۆره، له (مدارس)ی ئێمه، (معمل)ی (أسلحه)، (ألبسه)، (حوائج)ی (عصر) نابینی، ئه‌گه‌ر ئه‌و (إختراعات)ه له ده‌ست (مسڵمان)آن هاتبا (دین) وای به‌سه‌ر

دەهات؟ (ممکن) بـو (أکثـر)ی (کـافر)ەکـان (مسـلّمان) بوویـان ئـەیان ووت: "ئەوانە لە (آثار)ی (دین)ی (حـق)ە" خـوای (تعـالی)ن، ئەوانـەی لـە ڕێی وی، لەسەر عەردی (صف) بەستەی (حرب) ئەبن، خـۆش بـوێن، بـە هـەزار (درجـە) ئەوانەی بە (طیّارە)، لە (جوّ)ی (سماء)، بە (غوّاصات) لـە (قعـر)ی (بحـار) لـە ڕێی وی شەڕ بکەن،خۆشتری ئەوێن، (حکما)ی (غرب) تـا (تـرك)ی (دیـن)یـان نەکرد، نەبوونە (مخترع)، بۆیە بوونە دوژمنی (دین) بەڵێ (دیـن)ی (إجتهـادی)، (تابع)ی (رأی) قەشەو مەشە بێ (حقّ)ە (عداوەت)ی لەگەڵ بکـرێ، فـرێ درێ، (لکن) (دین)ی (إلهی) مایەی (تعالی)یە (روح)ی (تـر قّـی)یـە، خـودا (صـانع)ە، (صانع)ی زۆر خۆش دەوێ (خلیفە)ی خودا لـە عـەردی، (صـانع)ن، (مصـلح)ە گـەورەکانی، (مـدبّر)ن (أمـا مـع الأسـف) (سیاسـەت) (عـنّ)ی (علـم)ی (حکما)یانیش بە (فساد)دا ئەوەی ئەوان بۆ (سعادەت)ی (بشری) (إختراع)یـان کرد، (سیاسیّون) لە (إمحا)ی (بشری) (صرف)ی ئەکەن، نازانم بڵـێم: "چـی؟" خودا بە (لطف)و (مرحمە)ی خۆی (رحم)ێ بە (بشریّەت) بکا، دیارە (جناب)ی (رسول)ی (أکرم)، بە (قـول)و (عمـل)ی ئـەو (نـوع)ە کەسـە، (متـأذّی) ئـەبێ، ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ﴾ (بنی إسرائیلی) ﴿يَاقَوْمِ﴾ ئەبێ بە چ (مَدّ)و (صوت)و (لهجە)یە ئەو (ندا)یەی فەرموویێ؟ (لهجە)ی (خطـاب)و گفـت و گـۆ(إخـتلاف)ی بە گوێرەی (مقامـات) نانووسـرێ، چـونکی (مُعلّـم) (طبیعـەت)ە، (بـلا تشـبیە) (ستّ) (منیرە). پاش ئەو (محاورات)ە، لە (بین)ی (عاشـق)و (معشـوق)، بـە چ (نوع)ی ئەڵێ: "(فَیا قَومی هَل من حیلةٍ تُعرفونها، أشیروا بها، وأسـتغنوا الأجـر من ربّی)"، ئەی خزم و (عشیرەت)ی (بنی إسرائیلی): ﴿لِمَ تُؤْذُونَنِي﴾ (أذی)یە لە (مقول)ە، (أمر)تان ئەکەمێ، بە (نوع)ێ، (معاملـە) ئەکـەن بـە (نـوع)ێ تـر، (قول)و (فعل)تان یەك نیە، بە هەر (نـوع)ێ بـوو، لـە (فرعـون) قورتـارم کـردن ئێستا هەزار جاری ئەڵێن: "خۆزی لە (مصـر)ی بـاین" (محبّـەت)ی (عجـل) لـە دڵتان جاگیر بوە، بەو (آیات)ە (بیّنات)ە ﴿وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ﴾ (شُبە)تان نیە۔ لەو (حکـم)ە، لەسـەر ئـەو (حـال)ەش بـۆ (أذیّیـەت)م ئـەدەن؟

(کأنه) (رسول)ی (أکرم)یش ئەفەرموێ: "(یا قوم)ی بۆ (جفا)م ئەدەن؟ بە (حقّەت) ئەزانن، مـن (رسـول)ی خـوام، بـۆ ئێـوەو (کافّـە)ی (أنـام)" ﴿فَلَمَّا زَاغُوا﴾ (إصرار)یان کرد لەسەر لادان و لاملی، (دوام)یان کـرد، لەسـەر (إطاعـە) نەکردن و (إیـذا)ی (رسـول)ی خۆیـان، (منجـی)، (منقـذ)ی (أعظـم) ﴿أَزَاغَ اللَّـهُ قُلُوبَهُمْ﴾ بەجارێ دڵی وەرگێڕان، دڵیان وەکی بەردی لێ هات، لە ڕەقی، بەڵکوو ڕقتر بوو، ئەوە زۆر (معقول)ە، (لازم)ە بـە (مَعرکـە)ی (سـنّی)و (معتـزلی) نیـە، (معامله)ی (کبریائی) نەئێنکی بە (عدل) بێ بـە (فضـل)ە، لـە (قـرآن)و (سـیَر) دەرئەکەوێ، بۆ (هدایەت)ی (بنـی إسـرائیلی) (جنـابی حـق) چ (عنایـەت)ەکـی فەرموو، لەسەر ئەو هەموو (آیـات)ە، (معاملـە)یـان چـۆن بـوە؟ کـە (تحقّـق)ی کرد، ئەوانە (قابلیّەت)ی چاکەیان تیانەماوە، بەدی بوویتە (کیفیّەت)ێ (راسخ) لـە دڵیـان، (جنـابی حـق) بـەو گـوێرە، دەرکـەی (فسـاد)و (عنـاد)و (لجـوج)و (قسـوەت)یـان بـۆ ئەکاتـەوە، ئەیانکاتـە (أئمـە)ی (کفـر)و (ضـلال)، بۆیـە ئەفـەرموێ ﴿وَاللَّـهُ لاَ يَهْـدِي الْقَـوْمَ الْفَاسِـقِينَ﴾ ئەوانـەی (خـارج) بـوون، لـە (دائـرە)ی (إطاعـە)، ڕێی راسـتیان (تـرك) کـردوە، خـوا (هدایـەت)یـان نـادا، (والسّلام)، ئەبێ وابێ، (شاهد)ی ئەدەم: کەسێ (مثقال)ە (ذرّە)یە (إستعداد)ی (إیمـان)ی تیـا بـێ، خـوا گـومڕاهی ناکـا، هـەر (صـفـەت)ێ، هـەر (کیفیّـەت)ێ (نفسی)، کەبوە (ملکە)، بە گوێرەی ئەو (مَلکە) (آثار)ی بۆ (صـاحب)ی ئـەبێ، ئەوانەی (أستاذ)ن لە (لعب)و (قمار)، (ألعاب)ی وا (إختراع) ئەکـەن، ئێمـە تیـا (حەیران) بین، (حکما)ی (طبیعەت)، (حکمـا)ی (کیمیـایی)، (حکمـا)ی (طـبّ)، بنۆڕنێ چ ئەکەن؟ وە بە چ (وجه) ئەم (دقـایق)ی (صـنع)ە دەرئەخـەن! ئـەی (قوم)ی (نجیب)ی (عەرەب)، ئەی (بنـی إسمـاعیلی)، ئاگـادار بـن، بگەڕێنـەوە نەوەك وەك (بنی إسرائیلی)، دڵتان خوا وەری گێـڕێ، (رد)ی (فسـق)و (فجـور) بکەن، ئەی (مسڵمان)ی ئەم (عصـر)ە، ئـەی (قـوم)ی کـورد بنۆڕنـە (فرنسـە)، ڕووی لـە (سـفاهەت)و (فسـق)و (فجـور) کـرد، (نسـل)ی کـەم بـوو (رجـال)ی (حرب)و سوپایەتی (أنه) نەما، لەبەر (مسرح)و (عموم)خانەو (رقـص)و سـەماو

لێك هاتن، بێ ئاگابوون، دوشمنی وی كه (ئه‌ڵمانیا)یه (بالعكس)، (مشغول)ی (تداركات)و (إنتقام) بوو، بێ (فحشیّات)، دیتتان چۆن له (طرف)ی مانگی (فره‌نسه) له (طرف) (ألمان) چی به‌سه‌ر هات؟ (الإنذار، الإنذار، فأعتبروا یا أولی الأبصار) (إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم) ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ ئه‌ویش (ندی) ئه‌كا ﴿يَابَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (لهجه)ی ئه‌و، وه‌كی (لهجه)ی (موسی) (علیه السلام) نیه، ره‌نگه به (رقّه‌ت) به (إنكسار)به‌و (عنوان)ه، كه (موجب)ی (تذكاره)، بانگی (أمّه‌ت)ی كردبێ. (حقیقة) (أولاً) (رسل)و (أنبیا)و (وعّاظ) (لازم)ه له (عه‌یب)و (عار)و (فسق)و (فجور)و (دنائه‌ت) دووربن، (حفظ)ی (شرف)ی (عنوان)ی (مُبَجَّل)یان بكه‌ن ﴿إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ﴾ (مع الأسف) ئێوه زیتر له خه‌ڵكی (إحتیاجی)تان به (رسول)ی (هادی)، (مصلح)ی (عظیم) هه‌یه ﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ﴾ (تورات) (اساساً) (وحی) (مُنزّل)ه، له (طرف) خوای بۆ (كلیم) هاتوه، (لكن) تێكیان داوه، (أكثر)ی (تواریخ)ی (لاحقه)و (سابقة)یه، له (طرف) (كتّاب) (تأریخ) نووسرایه، ئێوه‌و خودا، بنۆڕنه (فعل)و (قانون)ی (ثلجی)، چ (مناسبه‌ی) له‌گه‌ڵ (وحی) (سماوی) هه‌یه؟ شتێكه، به (معامله)ی (كهنه)ی بوتگه‌ران ئه‌چی، هه‌مووی كولێنانیه ﴿وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾ (علیه الصلاة و السلام)، (علما)ی (متقدّمین)و (متأخرین) (بشارات)ی (رسل)ی (عظام)یان گرد كردیته‌وه، (بحث)یان لێ كردیه، ئه‌و (أوصاف)ی فه‌رموویانه له (غیر)ی (خاتم الرسل) (روح الحق) (صدق)ێ له كه‌سێ تر نه‌هاتیه، (رحمة الله الهندی) (تصنیف)ه‌كی كردیه (دائر) به (إثبات)ی (تحریف)ی (تورات)و (أنجیل)، (إثبات)ی (نسخ) (تحقیق)ی (مبشرات)، (حقّاً) شایانی (مطالعه)یه، (وه‌قت)ی (جلیلی) زاده (أیّوب بگ) چه‌ند (نسخه)كی به ناوی بابم نارده كۆیه، بابم (رحمه الله علیه) به‌سه‌ر (ملا)یانی داره‌به‌خش كرد، (لكن مع الأسف) (إستفاده)یان لێ نه‌كرد، به‌ڵێ (ملا)ی كوردیان، له‌به‌ر (نحو)و (صرف) (تحقیقات)ی (علما)ی (بلاغه‌ت)، (تَطاوَلَ لَيْلُك بالأثْمَدِ) (فیه) سێ (إلتفات):

(إلتفات) بۆ (مطالعه)ی شتێ (هکذا) ناکەن، ئێمە بۆ (إثبات)ی (رسالەت)ی (أحمد)ی، (مختار)، (إحتیاجی)مان بە (مبشرات) نیە، (إیمان) بە (رسالەت)ی (أحمد)ی، (موجب)ە بۆ (إیمان) بە (رسالەت)ی (سائر)ی (رسل)ی (مبشّرین)، ئەمەوا لەو (أواخر)ە پیاوێ پەیا بوو، لەلای (هندستان)، ناوی (غلام أحمد) خەڵکی (قادیان)، (إدّعا)ی (إصلاح)و (توفیق)ی (بین)ی (مسیح)و (محمّد)ی ئەکرد، دوایە بوە (مسیح)ی (موعود)و (مُبَشَّر بِهِ) دوایە دیم لە (مجلە)یە (إدّعا)ی (رسالەت)یان بۆ ئەکرد، وە ئەم (آیەت)یان بۆ ئەکردە (بشارەت) بۆ (أحمد)ە (هندی)یەی (مصلح)ی (أعظم)ی (محبّ)ی (سلم)، (دەوڵەت)ی (بریطانیا العظمی) زۆری (قوّە) دایە (مع أنه أول)و (آخر) (بشارە)ی (إشارە)ی (صدق)ی، لە (لۆندەرە) هات، (حتّی سیّد رشید) بۆی ئەنووسی: "(مسیح) (صلیب) ئەشکێنێ، تۆ (عادە) پوروستوشی (صلیب) ئەکەی، (خادم)ی (إنگلیز)ە" (مسیحیّەت) کەوا زۆریان رق لە (سیّد رشید) ئەبۆوە کە (وفات)ی کرد، (أتباع)ی (قادیانی) زۆر (مسرور) بوون، (أول)و (اخر)ی (دین)ی (إسلامی) لە دەست (حیّال)آن قورتار نەبووە.

(واقعاً) ئیمرۆ (إدّعا)ی (رسالەت) (مقابل)ی ئەو هەموو (آیات)ی (بیّنات)ی (طبیعیّون)آن (جسارەت)ێ گەورەیە، (لاشك) لە (جنّەت)ی (دون)ی (دائرة العقل) هەڵ دەستی، وادەرئەکەوێ (هندی)و(إیرانی) (رسالەت) ئەکەنە (ملعبە)، (مع أنه) هەموو (ایرانی)و (هندی) نظر بە (حکیم)ێ (غربی) —(یعنی) (حکما)ی (طبیعەت)و (إختراع)—، هەندێ بووقەلەموونی خۆیان نانوێنن، ئەمەوا (رۆسا)ی (دین)ی (مسیحی) لە (غرب) وەلە (أمریقا)، (حقیقة) دەربارەی ئەو (أحمد)ە (مُبَشَّرٌ بِهِ)ی یە، ئەوەی (خراپ) بوو، کردیان ئەوەی خراپ بوو، ووتیان، دڵی (رعایا)و (برایا)نیان پڕکرد، لە (بغض)ی (أحمد)ی (مختار)، (طنطاوی) رحمەتی لێ بێ، (بعض)ێ (مقررات)یان لێ (نقل) ئەکا، (إنسان) شەرمەندە ئەبێ، لە (إنسانیّەت) چۆن توانی یانە، ئەو (نوع)ە (هذیان)و (إفترا)یەی، (مخالف)ی (تأریخ) (معروف)و (مشهور) بڵێن؟

وەبنووسن! تا (بعض)یّ (مستشرقین) نەختیّ بە (إنصاف) پیّ گەیشتن، کەمیّ لە (أوصاف)ی (محمّد)ی تێگەیشتن، وردە وردە ئەم (ثورە)یان (خفیف) کرد (لکن) لای (بعض)یّ لە (رۆسا)ی (دین)و (سیاسەت) (علی شدّتە) ماوە، (سبب)ی ئەمەتە، لەبەر بۆ (أخلاق)ی (کیف)یان لە (دین)ی (محمّد)ی نایە، هیچیتر نیە. (بنی إسرائیلی) بە (عموم)ی (إنکار)ی (رسالەت)ی (عیسی)یان کرد، ئەوەش (شاهیدی) ئەدا، لەسەر ئەمە کەخوا، (قوم)ی (فاسق)و (ظالم) (هدایەت) نادا. (واقعاً) (أولاً) (أولیا)و (صلحا)و (أشراف) کەتێك چوون، نایەنەوە سەر ڕا (مغرور) ئەبن، (میل)ی (فجور)و (دعیە) گەورەیی، ئەبێتە (مانع)یّ (عظیم) ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ﴾ (عیسی)، یا (أحمد)ی موژدە لێدراو ﴿بِالْبَيِّنَاتِ﴾ (معجزات) —(حتی) (إحیا)ی (أموات)—، دیارە نێزیکترە، لە (هدایەت)، ئەو (نوع)ی (إحیا)یەی بە (معنویّات) مردوو ﴿قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ نە (إیمان)یان بە (عیسی) هینا، نە بە (محمّد)یّ (أحمد)ی (ﷺ)، نازانم (حیوان)ەکانی ئێمە، چۆن وا زوو (إیمان)یان بە (أحمد)ی (قادیانی) هێنا؟ لە دوای (أحمد)ی (مختار)ی، ئەوەندە (أحمد) ناوی گەورە گەورە لە (أمّەت) پەیدا بوو، کە (أحمد)ی (قادیانی) بە (غلام)یان ناشیّ، ئەمە چۆن بوە (أحمد)ی (مُبَشَّرٌ بِهِ)؟ ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ﴾ (حتی) بە (قلب)و (تحریف)ی (حقائق)ی (تأریخیە) ﴿وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الإِسْلاَمِ﴾ ئەوەندەیە، مایەی ئەم (عداوەت)و (إفترا)یە (خبیثە)، کە (کائنات) بە (فساد) ئەبا (إفترائات)یّ وا کە ئاگری (حرب)ی (صلیبی) هەڵئایساند، لە (دور)ی (صلاح الدینی أیّوبی) تا ئەمڕۆ نەکوژاوە وەناکوژێتەوە ﴿وَاللَّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ ئەوانە (حقیقة) (متجاوز)ن لە (حدّ)، (إیمان) لەوانە (محال)ە. (دعا)یە (بلاّ)یە یەکیّ نەدیتی، نەناسی، لە (حقّەت) بیّ سووچ و (قباحەت)، (غیبەتی) ئەکەن، شتی نا لایقی دەر (حق) ئەڵێن، بیّ (محاکمە) (تصدیق)یان ئەکریّ، دڵت پڕ ئەبیّ لە (بغض)و قین یا بە درۆو دەلەسە (مدح)ی کەسیّ ئەکەن، دڵت بۆی ئەڕوا، خۆشت ئەویّ، لەو (دعا)یە (فاسد)ە (أول)

(نصاری)ی (غرب) لە (علیە)ی (رسالەت پەناه) دووەم (شیعە) لە (علیە) (أبو بکر)و –(زیادە)– (عمر). (بعض)ی لە (علما)ی (مذاهب)، دەربارەی (إمام)ی خۆی، بە (مبالغ)و (مدح)و (ثنا)یە، دەربارەی (أئمە)ی تر، قسەی زۆر ناشایستەیان کردوە، ئەمە لەگەڵ (وهن)ی (أهل)ی (إیمان) سست بوو، تا(عظمەت)یان هەبوو (قصور)یان نەدەکرد. بەندوباوی دەرویش و (صۆفی)یان و (مجذوب)و (حاڵ)دران، (رواج)ێ (فوق الحدّ)ی دا بە (شیوخ)ی (طرائق) ئێستا (دعایە)ی (سیاسیّون)آنە، (ألمانی)و (إنگلیز)ی، نازانین ئەم (حرب)ە (آخر)ی کوو ئەبێ؟ (لکن) (دعایە) (کفّ)ی (ألمان) ترجیح) ئەکا، (خصوصاً) (حالاً) زۆر (غالبە)، لە (بعض)ێ (کلمات)، کوردیش هاتوونە خەڵەتان، گوێیا (بعد النصر) (حکومەت)یان بۆ (تشکیل) ئەکات، (خیاڵ)ی (باطل)، جووی (فلسطین) لەسەر ئەو هەموو (سعی)و کۆشیش و پشتیوانی (بریتانیا العظمی) (تشکیل)ی پێ نەکرا، کورد ئەی کەن؟ لەسەر ئەو هەموو سستی و (تفرقە)و (بخل)و (إیثار)ی (نفس علی الغیر)، (الحاصل) (قوم)ی (فاسق)و (ظالم)و بێ (مروەت)و (إنصاف)، بێ (عهد)و (میثاق)، بێ (وعد)و (شرف)ی (بشری)، خوا (هدایەت)ی نادا، (قابل)ی (هدایەت) نیە، تا (أَلْحالةُ هذه)، (أَلْحالةُ هذه) بێ (کورد)یش لەسەر ئەم (تفرقە) بوویتە ئاردی ناو درێ، (قابل)ی یەك گرتنیان نیە، چارە (إتّحاد)ە، لەگەڵ (عەرەب)، لەگەڵ (تورك)، لەگەڵ إیران)، بە (شرط)ی (بقا)ی (لوغەت)و (بعض)ێ (عنعنات)ی (قومی)، (تضییق)یان نەکەن، بۆ (تعریب)و (تتریك)و (تفریس)، ئەگەر (إنصاف) کەین، هەموومان (مسڵمان)ین، (رابطە)ی (دین) (کافیە) بۆ (تألیف)ی (بین)، (إیمان)ی پاك، شیرازە بەندێ چاکە ﴿يُرِيدُونَ﴾ ئەو (ظالم)ە (کذّاب)آنە ﴿لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾ (نور)ی خوای کە (هدایەت)و (دین)ی خوایە، (شرع)ی (مطهّر)ی بێ (غلّ)و (غش)و (تفریق)ە، (إصعاد)ی (رۆسا) بۆ (درجە)ی (ربوبیّەت)، قەصد ئەکەن ئەم (نور)ە، بە فوێ، بە قسان، بە زارو زوبنیان بکوژێننەوە، (حقیقة) ئاوری (تَفَوّهات)یان، زۆر بە (تأثیر)ە، بنۆڕێ

(إهتمام)ی (أهل)ی (صلیب)ە، وەناڕێکی (مسلّمان)آن، وای (إیجاب) ئەکرد، وەکی (غرب)ین ئارەزوویان بوو، (دین)ی (إسلام) (محو) کەن، (نور)ی نەیەڵن ﴿وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ﴾ (حقاً) ئەگەر (عنایەت)ی (بار)ی نەبا، (صلاحی أیّوبی) نەگەیشتبا سەر، (معاذ الله) بە (مرام)م ئەگەیشتن. ئەو (نوع)ە (مفتری)یانە، لە (زمان)ی (رسول)ی (أکرم)، تا ئەمڕۆ، لە هەر (عصر)ێدا، (موجود)ن، و(حالا) زۆرن، (أما) ئەوانی (داخلی) (خراپ) ترن، لە ئی (خارجی)، ئەمڕۆ (إنسان) زۆر ئەترسێ —(معاذ الله)— لە کوژانەوەی ئەم (نور)ە، ئومێد، (إدار)و (إرادە)ی (محوّل الاحوال)ە (فسق)و (فجور) و (سفاهەت)و (حبّ)ی (مالّ)و (شهوات)ی (دنیا) وای (إستیلا)ی دلآن کردیە، (قوّەت)ی (إیمان)ی تیا نەهێشتیە (عالم) (نظر) بەو (نور)ە، ئەڵێی شەمشەمە کوێرەن، پێی (عاجز)ن، چاویان لەو (نور)ەدا نایبینێ، (داروین) ئەڵێ: "(بشر) لە (أصل)ی (قرد)ی (مشتّق)ە، بە (إختیاری) (طبیعی) وای لێ هاتیە، بوویتە ئەم (إنسان)ە" بەجارێ ئەم (إعتقاد)ە، (بشری) وەرگێڕا، بۆ (مەیمونی)، لە (فضائل)ی (بشری) دوورخستن.

(حیات) لە (إمتزاج)ە، (روح)ی (جوهری) نیە، (جزا)و (حساب)و (کتاب)، هیچ، ئیتر چی ئەمێنێ؟ کە (میرزا بها) (رسول)ی (بابی)یان (تصدیق)ی (داروین) ئەکا، کەوابێ ئەو (أمّەت)ەی ئەوە.

(سبب) بە (فقر) و (ذلّة)ی (ملا)یانی (حقیقی) (إسلامی) کەس ڕوو لە (دەرس)ی (دینی) ناکا، چونکی پاش (سعی)یە زۆر ئەبێ بە (ملا)، (ملا)یە چاك، پاش (إیجاز)ە، چی بکا؟ چی بخوا؟ بێ (مأکل)، بێ (مشرب)، بێ (مسکن)، بێ (ملبس)، (جیران)، لەوێ لەوێ، (عُمر)ی (علم)ی بێ هوودە ئەڕوا. (عالم) زۆر کەمن ئەوی هەن —(مع الأسف)— (معلول)و (مغلوب)ن، (شێخ)ە (جاهل)ەکان، بە (کیف)ی خۆیان، دەیانژێن، (سفلی)(أمّەت) کە (أکثر)ی (طبعاً سفلی)ن، دوایان ئەکەون، لە هەموو (نظام)و (إنتظام)و (دین)ێ دەرئەچن، (حاصل)ی ئەمڕۆ (کائنات) خەریکی کوژاندنەوەی (نور)ی خوان،

(عنایەت)ی (إلهی) ئومێدە، بەکار بکەوێ (أحوال) بگۆڕێ، (نور)ی (إسلام) (حفظ)و (زیاد) کا، (حفظ)ی (دین) بە (ملا)ی چاکی بە (قوّەت)و (قدرەت) ئەکرێ، (ملا)ی (فقیر)و بێ هێز، بێ —(عِرق)— (ولو) (علامە) (دور)ان بێ، چی پێ ناکرێ (یا نور السموات والأرض) (نور)ی (دین)ی (حق) بە (قوّەت) بکەی، (دنیا)ی پێ (منوّر) بفەرمووی ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾ (فى الواقع) لەسەر ستارەی زەمین، بڕواناکەم، ئەمڕۆ (فرد)ێ هەبێ، بە تەواوی بە (أحكام)ی (شرعی) (راضی) بێ، (حکم)ێ (موافق)ی (میل)و (مزاج)و (عادات)ی (عالی) بێ، باشە، زۆر خووبە، ئەگەر (مخالف) بێ، خۆی نیە (واقعاً) (حضرەت)ی (محمّد) (ﷺ) بەو هەموو (سعی)و کۆشش و (صبر)و (ثبات)ە، لەگەڵ ئەو هەموو (عقبات)و (موانعە)، (موفّق) بوو، (نور)ی (إسلام)ی بلاْوکردەوە، (دنیا)ی پێ (منوّر) کرد، (لكن مع الأسف) (دسائس)ی (سیاسەت)ی (کیاسەتی) لێ ی تێکدان (نور)ی (إسلام) (ضعیف) بوو، تا گەیشتە ئەمڕۆ، کەمێ وەکی (نور)ی گوڵە ئەستێرە ماوە، وەنازانین چی بەسەر دێ؟ ئومێد وایە هەڵ کرێتەوە تا (میل)ی (فحشیّات) —(ولو سیاسة)— کەمتر بێ، (نور)ی (دین) بە (قوّەت) ئەبێ —(والله المدبّر المقدّر) ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ﴾ (محمّد)، (أحمد)ی (مُبَشَّرُ بِهِ) ﴿بِالْهُدَى﴾ بە (عین)ی (هدایەت)، ئەوەندە (هادی)یە، بوویتە خۆی ﴿وَدِينِ الْحَقِّ﴾ (دین)ی (مبین)ی (إسلام) ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ﴾ (سماوی) (غیر)ی (سماوی) ﴿كُلِّهِ﴾ بەسەر هەمووی، (غالب) بێ، هیچ (دین)ێ (نظر) بە خۆی نەنوێنێ (معنا)ی (غلبە) ئەو نیە، هیچ (دین)، (غیر)ی ئەو نەمێنێ، تا (إنتظار)ی هاتنە خوارێی (حضرەت)ی (عیسی) بکەین، گوێیا (مسلّمان) وا بە تەمان، وەك لە (مجاهد) (نقل) ئەکەن، (حضرەت)ی (عیسی) (تشریف)ی لە ئاسمانان دێتە خوارێ، (أرض) لە (أدیان)ی (باطلە) پاك ئەکاتەوە، هەر (دین)ی (إسلام) ئەمێنێ، ئەو ڕۆژە بە تەواوی (وعد)ی خوای دێتە جێ، (مجاهد) ئەگەر بە (حق) (مجاهد)ە، (إنتظار)ی ئەو ڕۆژە ناکا، خۆی (سعی) ئەکا، بۆ (حصول)ی ئەو (وعد)ەیە،

وابزانم ئەوانە تا(قیامەت) بە تەمای (نزول)ی (عیسی)و (ظهور)ی (مهدی) ئەبن.

کە (إنگلیز) (إستیلا)ی ولاتی کرد، ڕۆژێ بە (حاکم)ی (سیاسی) (رەندیل)م ووت: "ئێوە بە ناوی (مسیحی) (غلبە)تان لەسەر ئێمە نەکردیە، بە (الات)و (أدوات)ی (جدید)ەو، (ثروەت)و (دەسیسە) (غلبە)تان کردیە، ئەگەر بە ناوی (دین) بێنە پێش، (محقق) هەر ئێوە (مغلوب)ن" ووتی ئێمە ئەوەی ئەزانین".

خوای (تعالی)ن (أسباب) (إعادە)ی (مجد)ی (إسلام)مان بۆ ڕێك خا ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ خوای ئەکرد، لە قینان ئەدڕان، (دین)ی (إسلام) (دین)ی (توحید)ە، خوایەکە، (تفرقە)ی (بین الرسل)، لا نیە، (إعتقادیات) یەکە، (أعمال)ی (عمومی) یەکە، (قبلە) یەکە، (مشرك) لەگەڵ یەکی ڕێك ناکەوێ، (توحید) پێ ناخۆشە، (مع أنە) (عزّەت)ی (نفس)و (قدسیّەت)ی (حقیقی)، لە (إیمان) بە (وحدانیەت)ی (إلە)ە، دوای (إیمان) بە (وحدانیەت)ی (کبریائی)، بۆ چاکەی خۆت و (بشر) (سعی) کەی، تاکەی؟ تا لە (دنیا) دەمێنی، ئەمەتە ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بە (إیمان)ی (کامل) ﴿هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ﴾ (تجارەت)ێ زۆر گەورەو بە (قیمەت)و بە قازانج ﴿تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (عذاب)ی (دنیا)و (قیامەت)و (وجدانی)و (جسمانی)و (روحانی)، چیە ئەم (تجارەت)ە؟ ﴿تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ چەقڵ و دڕووداران، لەڕێ لائەدەن، (سعی) ئەکەن ﴿بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ﴾ سەرو (ماڵ) لە ئۆغەرێی خوای درێغ مەکەن بە تەمای (علی)و (ولی) لێ مەگەڕێن، ئێوە (سعی) خۆتان بکەن (بحولە تعالی) بە (مقصد) ئەگەن، (عیسی)و (مهدی) هاتن، بە خێر بێن، نەهاتن، هیچ، (إعتماد) مەدەنە سەر (کرامات)، (أسباب)تان (مکمّل) بێ، (ولی) خودا پێیان ڕائەگات، وەئەگەر نەیێ هیچ (ضرر) نابینن (کرامات) بکەنە مایەی (تصحیح)ی (أغلاط)، وەکی (أصحاب)ی (رسول) (فاروق)، لەسەر (منبر) ووتی: "(یا ساریە، الجبل، الجبل)" وە(ساری)و لەشکری لە (جهەت)ی (أصطخر)ی (فارس) (حرب)یان ئەکرد، لە

بانگی (عمر)ی ئاگادار بوو، کێوەکەیان جێگەی لەلای پشتەوە بوو، چوون ئاگادارین کرد، ئەگەر دوشمن ئەو (موقع)ەی کەوتبایە دەست، بەسەر (مسلمان)آن (غالب) ئەبوون، ئەمە زۆر باشە: (علی الرأس والعین)، (بعد) (أصحاب)ی گوزین، (إعتماد)یان نەدا، سەر ئەو (مخارقە)یە، (زێدە) ئاگاداریان ئەکرد، (من) (إیمان)م بە (کرامات)و (أولیا) هەیە، (لکن) (خوارق)ی جای (إعتماد) نیە، نابێ بە (قاعدە)، نابێ (قاعدە)ی پێ تێك دەن بە منداڵی لە (تصریف)ی (زەنجانی)، بە ئێمەیان ئەگوت: "(شاذ) (خرمی) (قاعدە) ناکا" (أما) ئەڵێی تێی ناگەی، بۆ ئێمە (إعتماد) لەسەر (قرآن)و (إقتدی) پێکردنی لە هەموو (شت) (لازم) ترە.

﴿ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (لکن مع الأسف)، لە مێژە (مسلمان)آن دەستیان لە (قرآن) هەڵ گرتیە، مەگەر ئەو (وەقت)ە کە بە درۆ سوێندی پێ دەخۆن، وەدەستی پێدا ئەدەن، ئەگەر ئەو (أوامر)ی (إلهی) بەجێ بگەیەنن ﴿يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ (أثقال)ی (ذنوب) نامێنی.

لەرێگە (طبیعی) تووشی (بعض)ێ (أشیا) ئەبن، چونکی (موقوف علیە) (مطلوب)ە، ئەی کەن، خوا (مسامحە)تان لەگەڵ ئەکا، (مثلا) (حضرەت)ی (خالدی بن ولید) بەلاشەی حوشتران (خندق)ی پڕئەکردەوە، بۆ (فتح)ی (قلعە) ئەڕۆیشتن، لە (عراق) کە بۆ (سوریە) ئەچوو، حوشتریان سەر ئەبڕی، ئاوی ناو (معدە)یان ئەخواردەوە (وهکذا...) بە گوێرەی (تبدّل)ی (أحوال) ﴿وَيُدْخِلْكُمْ﴾ لە (آخرەت) ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ﴾ (أنهار)ی ئاوو شیرو (عسل)و (خمر)و (أنواع)ی (شرب) ﴿وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً﴾ ئەتان خاتە خانوو و جێی (سکونەت)و ئارام گرتن، (مساکن)ی پاك، بێ (قدم) خانە ﴿فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ﴾ خانووی خۆشن، لە (موقع)ێ خۆش ﴿ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ خوا ئەزانی چەند گەورەیە ﴿وَأُخْرَى﴾ (نعمەت)ێ تر، (نعمەت)ێ دی ﴿تُحِبُّونَهَا﴾ خۆشتان ئەوێ ﴿نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ (مادام) ئێوە لە ڕێی خوا، بەسەرو (ماڵ) درێغ ناکەن، (محقّق) خوا (نصرەت)تان ئەدا (فتح)و (فتوح)تان بۆ (میّسر)

ئه‌کا، با (فتح)ی (مکّه) بێ وه‌(معلوم)ه (فتح)ی (مکّه)ی به سواری کرا، (صفّ)ی (حربی) تیانه‌بوو ﴿وَبَشِّرْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (معطوف علیه) یه‌کی بۆ (مقدّر) ئه‌که‌ن، موژده بێ له توو (یا رسول الله) وه‌تووش موژده بده (إیمان) داران، به (فوز)و (فتح)ه، وه به (سائر)ی خۆش نوودی، (إلهی) له‌و (شه‌ڕه) چه‌پاره‌ی (مسلّمان)آن ده‌ی، چییان پێ ناکرێ، بێ (أسباب)ن، نالێك و ناڕێکن (إلهی) به (حرمه‌ت)ی ئه‌و (مؤمن)آنه (نهری قه‌مه‌ران)م ده‌یه‌وه له ده‌ست (حکومه‌ت)ی قورتارکه‌ی، (أعدا)ی (دین)م پێ خۆش نه‌که‌ن (حرمة بیتك الحرام، وروضة رسولك والحجیج آمین، ثُمَّ آمین). له ڕۆژی دوو شه‌موو (٧)ی (ذی الحجة) به (حساب)ی (تقویم)ی (ایرانی) ١٣٥٩هـ

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (علی التّحقیق) ﴿كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ﴾ به (حق) (نصره‌ت)ی (دین)ی به (حق) بده‌ن، ته‌ماشای (أشخاص) مه‌که‌ن، بۆ (إرضا)ی خوا (سعی) که‌ن، بۆ (طماع) نه‌بێ، ئه‌و (أمر)ه، (نظر) به (مؤمن)ی (تامّ الإیمان) وه‌ك (أمر)ێ (تکوینی)یه، وه‌(عنوان)ی (إیمان) وا (إیجاب) ئه‌کا —(رأساً)— (أمر) (توجّه)یان پێ بکا، بێ (توسّط)ی (قُل)، (أمّا) (خطاب)ی (عیسی) به (عنوان)ی (حواری) بوو، بۆیه (علی وجه الاستفهام)ه ﴿كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾ کێ ئه‌بێته (معین)و (جندی) من؟ (متوجّهاً إلی الله) به (خالص)ی و (مخلصی لله) (سعی) بکا، بۆ (هدایه‌ت)ی ئه‌م (قوم)ه ﴿قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ﴾ ئێمه (حاضر)و ئاماده‌ین، (جندی) خواین، بۆ (نصره‌ت)ی (شخصی) توو نیه بۆ (نصره‌ت)ی (حق)ه، یاخود، ئه‌وه‌ی (نصره‌ت)ی خوای بدا، (نصره‌ت)ی (ره‌سول)ی ئه‌دا ئه‌وه‌ی (نصرت)ی (ره‌سول)ی بدا (نصره‌ت) ی خوای ئه‌دا، (فرق) نیه —(إلاّ من حیث الإضافة)—. (زمخشری) (سؤال) له (وجه)ی (صحّه‌ت)ی (تشبیه)ی (کونوا) به (قول)ی (عیسی) ئه‌کا، چونکی (حسب الظاهر) (تشبیه)ی (کَوْن)ه به (قول) ئه‌مه نابێ، ئه‌ڵێ: "(تشبیه من حیث المعنی)یه" "(تشبیه)ی (کون)ه، به (کون)ی (حواری)یان به (أنصار الله) له‌و (وه‌قت)ی (عیسی) پێی

فەرموون: "كێ (أنصار)ى منە؟" (حواری) (عيسى) كێ بووين؟ بۆ پێيان وتينە (حوارى)؟ لە (كتب)ى (سير)و (تفسير)، (مسطور)ە ﴿فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ بە (حضرەت)ى (عيسى) كە (رسول)ێ بەر (حق)ە ﴿وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ﴾ (أساساً) (دعوەت)ى بۆ (بنى إسرائيلى) بوو، (أصل)ى (بنى إسرائيلى) كەميان (إيمان)يان پێ هێنا، (طبيعى) (عداوەت) كەوتە مەيانى (قوم) وەكى (قوم)ى (قريش) ﴿فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەوانەى (نصرەت)ى خوايان دا، خوا (نصرەت)ى دان ﴿عَلَى عَدُوِّهِمْ﴾ لەسەر دوشمنى خۆيان، دوشمنى (دين)، دۆستى دەمێ، (خزم)و (أقارب).

(سبحان الله) (دين) بۆ (توحيد)ە، كەچى (بشر) كرديە، مايەى (عداوەت) چ جايە (إختلاف)ى (دين)، (إختلاف)ى (مذهب)، (إختلاف)ى (مشرب)و (مسلك)، بە (أدنى) (خلاف)ێ ئەيكەنە، مايەى (عداوەت)و (جدال)و (قتال) ﴿فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ﴾ (أنە) (داخل)ى سبەينێ بوون، بە (غالب)ى و سەركەوتى، (أما) ئەبێ تەماشاى (سيرە) بكەى، ئى (صحيح) كە (علما)يانى ئێمە (قبول)يان كرديە، (حوارى) چۆن (دعوەت)يان كرد؟ (تلاميذ)يان بە (أقطار) بلاو كردەوە، يەكێ بۆ لاى (أناطول)، يەكێ بۆ لاى (رۆما)، (وهكذا إلى الجوانب)، ڕوويان كردە (مخلوقات)، (صلب) ئەكران، (إعدام) ئەكران، يەكێ دى لە جێى وى (سعى) زياتر ئەكرد، زۆر بوون، (لكن) چەند جاران (ملوك)ى (روم)و (روما) بە (دسائس)ى (يهود) (مسيحى)يان ئەكوشتن، قڕانى پێ دەخستن، لە (عصر)ى (بيرۆنى) ئەوەندەى كوشتن، نێزيك بوو تەواو بن، لە (مجلّە)ى (هلال) ئەڵێ: (مسيحى) لە نەوت هەڵ ئەكێشان، ئاگرى تێبەر ئەدان، ڕێو باغاتى پێ (تنوير) ئەكردن،" وە لە (دور)ى چەند (أباطير)ێ دى كاريان پێ كراوە، (قلم) ناتوانى بينووسێ، تا(قسطنطين) (مسڵمان) بوو، (مسيحى) (قوّەت)يان ساند، بوونە (صاحب)ى (دەوڵەت)، ئەوجا تۆڵەيان لە (يهود) كردەوە، زۆريان بە بەهانەيە، لێ ئەكوشتن، ئەگەر ئەو (ماجرى)يە بنووسرێ زۆر درێژ ئەبێ.

(مقصـد)ی (أیجـان)ی (قـرآن) لـە (إطنـاب)ی (حادثـات) لێـك دەوە، ئـەوجا (حکم)ێ (مساوی)و (مطابق)و (موافق) لەگەڵ (خارج) وەرگرە.

(بعد تهییءِ الأسباب) (متـوكلاً علـى الله أن يَمـدكَ) (نصـرەت)ی (دیـن) خـودا بدە، بە (مگوار) هەڵ مەکوتە سەر تۆپخانـە، بـە حوشـتر مەیـە، بـۆ (مقابـل)ی (دبّابە)، (دائم) لە (تجدّد) بە، (إصرار) لەسەر (أمور)ی کۆنە مەکە هەموو شتـێ (قدیم)یش فڕێ مەدە، بە (أخـلاق)و (صـبر)و (متانـەت) بـە، (ثابـت قـدم) بـە، لەگەڵ (أفراد)ی (أمّەت) وەك (بنیان)ی (مرصـوص) یـەك بگـرن، بـە (رقـص)و (سـەما)و (مشـروبات)و (مـأکولات)و (ملبوسـات)و (مصـاحبە)ی (راقصـات)ی (کاسیات)ی (عاریات)، مایەی مێردی لە قیس خۆتـان مـەدەن، پیـاو بـن (بکـل معنی الکلمە) وە (إلاّ دائم) ژێر کەوتی ئەبن، ئومێدە (إنشاء الله) خودا (رحم)ێ بە (دین) (حق) بکا (نور)ی (حق) هەڵکاتەوە.[1]

[1] - (سورە)ی (صف) تەواو بوو، (صـباح)ی سێشـەموو (٨)ی مـاهی (ذی الحجـة)، (٧) مـاهی فەرەنگی (رأس)ی (سنە) ١٩٤١م.

(سوره الجمعه)

(نۆبـه)ى (سـورەى جمعـه)يـه، (سـورەت)ێ (مدنيـه)، (أو) (مكيّـه) وەلێ (مكيّـه) بـڕوابيم پـێى نيـه، (عـدد)ى (آيـات)ى (١١)ەيـه، وە(نـزول)ى وەكـى (لوح)ى (قرآنى)، (فوق تفسير)ى (زمخشرى) ئـەڵێ: "دواى (سـوره)ى (صـف) بوه" كەوابێ (إيراد)ى لـەو (محـل)ه جـێى خۆيـەتى (مـع أنـه) (نكتـه)يـه زۆر جـوانم بـه دڵـدا هـات، (عـرض) ئەكـەين: (إراد)ى ئـەم (سـورەت)ه، دواى (سورەت)ى (صفّ)، (نظر) به (وقعه)يه ڕۆژى (جمعه)، كه له (حـق)ى (آيـەت) (نازل) بـوو (أنـه) (إمتحـان)ێ (إجـرى) كـراوه، بـۆ خـۆگرتنى (مسـڵمان)آن لـه (وەقـت)ى (صـفّ)ى (قتـال)، ديـاره كەسـێ، (جمـع)ێ لـه (صـفّ)ى نوێـژ لـه (وەقـت)ێ (إمـامى) (قائـد)ى (أعظـم) (أدى)ى (نَطـق) ئـەكا، (وعـظ) بەسـەر (قـوم)دا دەخوێنـێ، لەبـەر (لهـو)ى (تجـارەتى) خـۆى نـەگرێ، لـه (صـفّ)ى (مرصوص)ى (قتال) —(بطريق الأولى)— خۆى ناگرێ، ئەوجا (لازم)ه، (تفريـق) بكرێ، له (بين)ى (رجال)ى (حرب)و (رجال)ى (معامله)، وەئاگـادارى (فقـير)ى و برسـيايەتى بـن، (فقـير)ى برسـى —(خصـوص) دواى (زەمـان)ى (رسـالەت پەناه)— تـابى (أهـوال)ى نيـه، بـێ (قـرار)و (صـبر)و (ثبـات)ه، بـۆ (أمـەت)ى (محارب)، (رجال) بـه (قـوّەت) (لازم)ه، (قـوّەت)ى (عـەقڵ)، (قـوّەت) (بـدن)، (قوّەت)ى (ماڵ)، (قوّەت)ى (غيرەت)، (قوّەت)ى (إيمان)، تێرو پـڕو چوسـت و چالاك چـاو تێـر دڵ (غنـى) (خلـق الله للحـروب رجـالاً ورجـالاً للقصـعة والثريـد) (ملا)ى بابم (رحمەتى خـواى لێ بـێ) ئـەى فـەرموو: "لـه (محاربـه) (قـارص) و (بايزيد)— (يعنـى) (محاربـه) سـاڵى (١٢٩٣هــ)— (بعـض)ێ لـه (أهـال)ى كۆيـه ئەگەڕانـەوه، ئـەيان ووت: "سـاوارمان نەكولاّنديـه" (بعـض)ێ ئـەيان ووت: "نێزيكه باران بباری، خانوومان دڵۆپه ئەكا، كەس نـى يـه ببپەسـتێتەوه" بـەو (نوع)ى (عذر)و بەهانه هەڵئەهاتن، له كۆڵانى كۆيه، كه ئەخولانەوه، ئەتگووت: پۆلاّ كرۆژن، (دائم) دەست لەسەر خەنجـەر" بـەڵى (حـرب) پيـاوى پـێ ئـەوێ، بەلاف و گەزاف و خۆ هەڵ شەكاندن نابێ.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يُسَبِّحُ﴾ (على الدوام والاستمرار) ﴿لِلَّهِ﴾ (سبحانه وتعالى) (تقديس) و (تنزيه)ی ئەکا ﴿مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ﴾ (ذی حيات) و (جمادات)، (عاقل)و (غير)ە (عاقل) بە (لسان)ی (قال)، وە بە (لسان)ی (حال)، چۆن (تسبيح)ی ئەکا؟ خۆڵە، ئەی کا بە (إنسان)، لەو (نقص)ە، بۆ ئەو (کمال)ە، (دقـّەت) بکە لە (ترکيب)ی (أجسام)، بەو (نوع)ە، کە (علما)ی (جديد) (کشف)يان کرديە، ئەوجا ئەزانی (کائنات) -(حيّ)و (جامد)- چۆن (تقديس)و (تنزيه)ی ئەکا ﴿الْمَلِكِ﴾ پادشاهی (کائنات)، شاهەنشاهی (موجودات)، بێ (مزاحم)و (معارض) (تصرّف)ی تێ ئەکا، (کما يشاء ويريد) ﴿الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ لە (أسما)ی (مسرودە)ی (آخر)ی (سورە)ی (حشر)، چواری لێرە (ذکر) ئەکا، ئەوانە (لدی التأمل)- زۆر (مناسب)ن لەگەڵ (مضمون)ی (سورەت) ﴿هُوَ الَّذِي﴾ (صاحب)ی ئەو (أوصاف)ە، بە (کمال)ی (صفات)ی (قُدس) ﴿بَعَثَ﴾ ناردیتی ﴿فِي الأُمِّيِّينَ﴾ (قوم)ێ (أمّی) نە خوێندی، بێ (قلم)و (تأريخ)و (تدوين)، (واقعا) (عەرەب) لەو (جهتە)، لەگەڵ کورد ئەڵێ ی بران، کورديش (حتی) ئەمڕۆ -(على الأكثر)- (أمّی)ن، (دقـّەت) بفەرموون لە (مضمون)ی (آيەت)، بە (بعث في الأميين) ﴿رَسُولاً مِنْهُمْ﴾ ئەو (رسول)ە - (مُطهّر)- (مُعظّم)ە- (نابغ)ە، (عبقريّە)، تازە لە (مەيدان)ی (رسالەت) (بيان)ی (ملك)و (قدسيّەت)و (عزيزی)و (حکيمی) خۆی ئەفەرموێ، (حقيقة) (معجزە)، (محيّر)ە، خۆزی (خاتم الأنبياء) (تأليف)ی (مرحوم) (جلال نوری)ت تەماشا کردبا، ئەوجا ئەتزانی، بوونی (محمّد المصطفى) بە (رسول) چۆنە؟ وەچەند دورە، لە هەموو (شوائب)و (خيالات)و (أوهام)ی (إستيلا) جۆيانە ئەو (شخص)ە، هەڵ کەوتنی لە (أعجب)ی (عجايباتی) (دهر)ە، (لکن) چ سوود؟ بۆکێ ئەنووسی؟ کی تێ دەگەيەنی؟ (جلال نوری) لە (مقدمە)ی (کتيب) ئەڵێ: "خۆم لە (ميول)و (مذاهب)و (أديان) (تجريد) ئەکەم، بەس بە (عنوان)ی (إنسان)ێ (مؤرّخ) ئەو (کتاب)ەی دادەنێم" ئەڵێن: "ئەمە (کافر)ە، وە

(زەندیدق)ە" (مع أنه) لە (کتب)ی (مناظرە) لە چەند (مواقع)ی ئەڵێ: "(إیجاب) ئەکا، (معارض) یا (مُسْتَجِد) خۆی (ناظر)آن (تجرید) بکا، لە (میول)ی (قومیّ)و (عنعنات)ی (دینیّ)و (تقالید)، ئەزانی ئەو (حکم)ە، وایە. (واقعاً) (عەرەب) زۆر (مزایا)ی چاکیان هەبوو، ئەگەر (تجرید) کرابان، لە (رعونەت)و (خشونەت)و (قساوەت)ی (قلبی)و (عداوات) لەگەڵ یەك، (أستاد)ی (کیمیایی سعادەت) ئەگەر ئەو (موادّ)ی (فاسد)ی، ئەو (أخلاط)ە (خبیثە)ی لە (مادّە)ی (کریم)، یانی وان فرێ دابا، (حقیقة) (قوم)ێ نایەب، (سەرامەد)ی (أقوام)یان لێ پەیا ئەبوو، بەڵی (أستاد)ی (عظیم الشأن) بە (سعی)یە زۆر ئەم، (تصفیە)ی کرد، ئەو (قوم)ە (مختلف)ەی کرد بە یەك، لە پاش ئەوەی کە پاکی کردنەوە، بۆ پاکردنەوەی (أنام) ناردنی، بە (مدّە)یە کەم، (نور)ێ (هدایەت)یان لە (آفاق)ی (مظلمە) بڵاوکردەوە.

ئەو (رسول)ە (کریم)ە ﴿يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ﴾ (آیات)ی خوای —(قولی)، (فعلی)— بەسەریاندا ئەخوێنێ، (تقریر)و (بیان)یان بۆ ئەکا ﴿وَيُزَكِّيهِمْ﴾ لە (موادّ) (ردّیە)، (أخلاق)ی (فاسدە) پاکیان ئەکاتەوە، ئەوی پاك نەبێتەوە (نجس العین)ە ﴿وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ﴾ (کتێب) نووسین، ﴿وَالْحِكْمَةَ﴾ —(بجمیع معنی الکلمە) برادەران (أولاً) (لازم)ە (تزکیە)ی (نفس)، پاك کردنی لە (أخلاق)و (أوساخ)ی (قبیحە)، ئەوجا (علم)، (علم) ئەگەر لەسەر دڵی پاك و (أخلاق)ی چاك دانرا، (حقیقە) (صاحب)ێشی و خەڵکیش، (خێر) لەو (علم)ە ئەبینن، وەگەر لەسەر دڵی پیس و (أخلاق)ی بەد دانرا، (صاحب)یشی بە (فساد) ئەچی، وە(عالم)یش بە (فساد) ئەبا، بۆیە (اهل)ی (علم) ئەبن بە (حکیم)، (حکیم)ی (مادّی)و (معنوی)، ئەبن بە (أکسیر)ی (حیات)ی (إجتماعی)، وە(بعض)ێ ئەبن بە جەریەزە، (دجّال)ی (مادّی)و (معنوی)، زەهرەی (حیات)ی (إجتماعی)، یەکێ ئەبێ بە (مرشد)و (هادی)، یەکی ئەبێ بە (فضّل)و (عادی) (مغالط)و (مشاغب) و (علیم اللّسان، منافق القلب).

(دفعه)یە (سلیمان نظیف بگ) بە منی فەرموو: "کەسم نەدیوە لە (أرباب)ی (عمامه)، وەکی تووو (محبّ)ی (معارف)" (عرض)م کرد: "(مع أنه)، من لە (علیە)ی (معارف)ی ئێوەم" فەرمووی: "بۆ؟" ووتم: "(معارف) لەسەر (أخلاق)ی (رزیلە)و (مفسدە) دانرێ، زۆر بەد (نهاد) ئەبن، ئەگەر نەبنە (أهل)ی (معارف) ناتوانن (ضرر) بەکەس بگەیەنن، (أما) کەبوونە (صاحب)ی (علم)و (قلم)، بە (شرارە)یە (دنیا)ی ئەسووتێنن، (أما) (أولا) (حسن)ی (تربیه) "(بعده تحصیل)ی (معارف)" فەرمووی: "(حقاً) ڕاستە"، "ئەبینی، یەك (سلاح)ەکی بە دەستەوەیە، بۆ (صلاح)ی (عالم) (إستعمال)ی ئەکا، (إعادا)ی (بشریّەت) پێ (إزالە) ئەکا یەکێ تر، (عین)ی (سلاح) بۆ (فساد) (إستعمال)ی ئەکا، برای خۆی پێ ئەکوژێ، (بناءاً علیە) ئەم (ترتیب)ە زۆر (معقول)و (مقبول)ە."

(أمّی) (نسبەت) بۆ لای (أمّە)ە، (قوم)ی نەخوێندەوار، (أمّی)ن، چۆن لە داکی خۆیان بووین، وامابن، بێ (علم)و بێ (قلم)، (نبّی) (ذی شأن) (أمّی) بوو، بەڵی ئەگەر (أمّی) نەبا، ئەبایە (إقتباس)ی (علم) لە (یهود) یا لە (نصاری) بکا، (إنسان)ی خوندەوار (مطلقاً) (متأثر) ئەبێ، (إنسان) تەماشای (بعض)ێ (کتب) ئەکا، ئاگای لە خۆی نیە، بە (میل)و (ذوق)ی (صاحب)ی (کتاب) (متأثر) ئەبێ، (جنابی رسالەت پەناه)، بەیەکێ لەو (میول)ە (متأثر) بووبا، نەدەبو، ئەم (ذات)ە (عظیم)ە، کە ببیتە (صاحب)ی (دەعوەت)ی (عامّ)، بۆ (جمیع)ی (بشر) نەدەبوە (صاحب)ی (دین)ێ وا، بێ (میل)و (محابا)و (فرق)و جودایی، چونکی لەسەر (فطرەت) ما، (دعایە)ی بۆ کەس نەبوو، بەس بۆ (حق).

برام ئەگەر (إنسان) هەر شت لە (کتێب) وەرگری، لەو (قید)و لەم (حاشیە) بنۆڕیە، تا شتێ تێئەگا، ئەو کەسە نابێ بە هیچ (إنسان) ئەو (إنسان)ەیە، خۆ ببێتە (أستاد)ی خۆی، بە (نظر)ی خۆی شت بزانی، ئەوانەی (سەرامەد)ی (إختراع)ن لەو (قرن)آنە، زۆریان نەخوندیە، (أما تجربە)و (تتبعات)یان زۆرە،

(دائم) لە (تفكّر) دابووین، ئارامیان نەبوە، تا(مطلوب)یان (كشف) كردیـە، وەك (قطب)ی (منطقی) ئەفەرموێ: "(مفكّر) ئەو كەسەیە، خۆی (نظر) بكا، ئـەوەی بە ڕێی خەڵكی دا بڕوا، (مفكّر) نیـە" (حقیقـة) وایـە، (طفیلـی)یـە (لازم) بـوو، (رسول)ی ئێمە، (أمّی) بی (أما أمّەت) ئەبا – (بالمرّة) – لە (أمیّەت) دەرچـێ، (كتابەت)و (علم) لە ناویان (تعمّم) بكات، (أقلاً) لەسەدی، هەشتای زاناو میرزا بێ، وەلای (حقیر)– (قبل كلّ شيء) –، (تربیه)، آغایە بە (تربیه)م لا چـاترە، لە (أفندی)یە بێ (تربیه) ﴿وَإِنْ كَـانُوا﴾ (أمیّـون) ﴿مِـنْ قَبْـلُ﴾ پـێش (بعثـەت) ﴿لَفِـي ضَـلاَلٍ مُـبِينٍ﴾ (حكمـا)ی (نفـس) ئـەڵێن: "(إعتقادیـات) و (عواطـف)و (میـل)، شـتێ نیـە (داخـل)ی (عـەقڵ)و (منطـق) بـێ" ئەمـە بـۆ (إعتقـادات)ی (باطلـە)ی (بـیّن الـبطلان) وایـە، (هیكـل)ێ دروسـت ئەكـەن لـە خورمـا، ئـەی پەرستن، كە برسی یان بوو، ئەی خۆن، ئەمە (داخل)ی چ (برهان)و (منطق)ە؟ سەگ ئەپەرستی، ماسی (تقـدیس) ئـەكا، (عجـل) ئەكاتـە (إبـن السـماء) ئەمـە چیە؟ ئەو (میول)و (عواطف)ی (فاسدە) بەچـی (إزالـە) ئـەكرێ؟ بـە (برهـان)و (دلیل)و (أقیس)ەی (منطقی)؟(حاشا).

ساڵێ (عمر پاشا)ی (إیالە) (هیكل)ی (ملك)ی (طاوس)ی ئەهێنا، فرێی ئـەدا سەر عەردی، بە قۆندەرە ئەچووە سەری، پێ لەقەی پێدا ئەدا، (داسـنی)یـەكا ئەگریان، ئەیان زیڕاند، یەقەی خۆیان ئەدڕی، (زێد)ە (میل)یان (شـدید) ئـەبوو –(مع أنە)– ئەبایە، بە جارێ دەست لە (ملك طاوس) هـەڵ گـرن، (عبـادەت)ی نەكـەن، ئەوانـە، بـە (مـدارا)یـە (حكیمـان)ە –(تـدریجاً)– (ممكـن)ە چـارەیە بكرێن، (شەدەڵەیی) بەچـی وا خۆیـان گۆڕییـە؟ خۆیـان لـە (عـەقڵ)و (دیـن)و (علم)و (عرفان) كردیە، (میل)ێكـی كەرانەیـە، بـە (عـەقڵ) چـارە نـاكرێن، وەك (غۆستاف لۆبۆن) ئەڵێ: "(مثـل)ی (عمـوم)ی هاتـە جـۆش و خـرۆش، (عـەقڵ) خۆی ناگرێ، وەك قانگە لاچك با ئەی با" خوا چوویتە ناو زگی (مریم)ە، خـۆی كردە (عیسی)، (إلهی) چووە ناو زگی مانگا، (مقدّس) بوو، ئەو (إعتقادیّـات)ە، –(أساساً)– لە (إضلال)و (إغوای)دا، (إبلیس)یە، كەمێ بـە (میـل)و (عواطـف)

(تبدّل) ئەکا، (إمحا)ی (غایەت) (مشکل) ئەبێ. (ضلال)ی (خفیف) (ممکن)ە چارەیە بکرێ، کەسێ بە (نظر)و (فکر) (إعتقاد)ێ (حاصل) ئەکات، (دلیل)ەکەی (نظر)ی تیایە، (أمّا) نایزانێ، لە (دلالەت) لە (جهەت الدلالەت) (غافل)ە، هەر کە (إیقاظ)ت کرد، (موقع)ی (نظر)ی بۆ (بیان) بوو، ئەگەر (طبعاً)، (عنود) یا (حسود) خود پەسند نەبێ، بە ئاسانی (قبول)ی (إرشاد) ئەکا، دیارە (درجات)ی (ضلال) (متفاوتە) (بعض)ەکی زۆر (بدیهی) و ئاشکرایە. خودا ئەو خودایەیە، لە (أمّی)نانی (عەرەب) (رسول)ی داوان ﴿وَآخَرِينَ﴾ (غیر)ی وان ﴿مِنْهُمْ﴾ لە (أمّی)یان، (غیر)ی (عەرەب) لە (أقوام)ی (بشر) –وەکی (عرض) کرا–، کورد لە هەموو –(أقوام)– (مناسبە)ی (أمّی)یان، لەگەڵ (عەرەب)آن زێترە، ئەوانە ﴿لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ هێشتا بەوان رانەگەیشتینە، (أمّا) بە قوت حکمەت وێرا ئەگەن، (طبیعی) نالێن: "لە ناو (عرب) بۆ (أطراف) بلاّونابێتەوە (أقوام)ی دی پێ‌ی رانەگەن" ئەو (آیەت)ە (شاهد)ە لەسەر (عموم)ی (دەعوەت)ی (نبوی)، (نبّی) (أمّی) ئی هەموانە ﴿ذَلِكَ﴾ (بعث)ی ئەو (رسول)ە، لە (أمّی)یان، بۆ (أمّی)یان ﴿فَضْلُ اللَّهِ﴾ إحسان پێ کردنی خوایە ﴿يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ (رسالەت)و (نبوّەت) شتێ نین، (مکتسب) وەیا (مخصوص)ی (شخص)ێ (دون) (شخص)ێ، یا (شعب)ێ (دون) (شعب)ێ، (مَوْهِبَە)ی (إلهی)یە بە هەر کەسێ (إرادە) کا، ئەی بەخشێ، وە(بعض)ی (أمور)ی (فطری) ئەوەی (عائد)ی (قوّە)ی (روح)ە، وائەبێ، ئەوەی خوا بۆ (رسالەت) (إختیار)ی ئەکا، لە (ذات)ی خۆی دا شایان بێ، بۆ (إختیار)و (إصطفا)ی خوا ﴿وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ گەوەیی و (إمتیاز)و (کمالات)ی (صفات)ی (کبریائی) لە (ذات)ی (أقدس)ە، (واقعاً) (إرسال)ی (رسول) لە (إحسان)و (لطف)ی خوایە، (بشر) بێ (رسول) نەدەبوو، (بشر)ێ تەواو –(خصوصاً)– (بعث)ی (خاتم)، لەو (جهەت)ەی بێ (نهایەت)ە، وە(ختام)ی (رسالەت) لەسەر (أحمد)ی (مختار)، (رحمەت)ێ ئەندەر (رەحمەت)ە، (إختلاف)ی (أدیان)و (مذاهب)و (طرائق)و

(شعوب)و (قبائل)و (لۆغەت)و (عناصر)و (سیاسەت)و (إدارە) وەختـە (عـالم)ی (بشـریّەت) (محـو) کـا، ئەگـەر (العیـاذ بـالله)، (رسـالەت) مابـا، هـەزار هەنـدە، (إختلاف)و شەڕو شۆڕو (عداوەت)و (بغضاء) ئەبوو، (مع أنه) (رسالەت) ئـەمڕۆ (محالّە)، (رسول) بـێ چـی ئـەکا؟ چ (معجزە)یە ئـەنوێنێ؟ ئـەبێ (خـوارق)ی (مخترع)آن، تێك دا، (لکن) (أمّـەت) بە ڕاستـی، (إحتیـاجی) بـە (مـلا)ی چـاك هەیە، (ملا)ی بە (قوّەت) بە (متانەت)ی (دین)، ئاگـاداری (أدیـان)ی (مختلفـە) (نقاد)ی (ذهن)، (صافی)، بێ (میل)ی (قومی)، (أولاً) (شرع)و (إعتقادیّـات) لـە (غلّ)و (غشّ) (صاف) کەن، سێ (نوع)ە (تفسیر) یەکێ بۆ (سـواد)ی (أعظـم)، یەکی بۆ (أوساط)، یەکێ بۆ (أعالی) دانێن (خرافات)و (أسـاطیر)، لـە (تفسـیر)و (أحادیث) فڕێ دەن، (دین) ی پاك و خاوێن، (روحی)و (خفیف) وە بە (نشـاط) (سـعی)و (عمـل) بـۆ (دنیـا)و (آخـرەت) بکـەن ﴿مَثَـلُ الَّـذِینَ حُمِّلُـوا التَّـوْرَاةَ﴾ خوێندوویانە، (تکلیف)ی (عمل) پێ کردنیان لێ کراوە ﴿ثُمَّ﴾ (بَعْدَ العِلْـم) ﴿لَـمْ یَحْمِلُوهَا﴾ هەڵیان نەگرتیە، (یعنی) (عمل)یان پێ نەکردیە، ﴿کَمَثَلِ الْحِمَارِ﴾ بۆ (حماقەت)، (حمـار) بوویتـە (ضـرب المثـل) وەکـی کـەرێکی ﴿یَحْمِـلُ أَسْـفَارًا﴾ (کتب)ی گەورە گەورە، بە (غیر)ی (تعب)، کەر لـە بـاری (کتـب) چ (إسـتفادە) ئـەکا؟ چـاك وابـوو، ئێمـە خۆمـان لـەو (تمثیـل)ە،دوور خـەین، هـەم (قـرآن)ی بزانین، هەم (عمل)ی پێ بکـەین، نـە تـەنها بـە (آیـات)ی (طـلاق)و (صـلاة) بـە (آیـات)ی (کـون)، بـە (آیـات)ی (تربیـە)و (أخـلاق)، بـە (آیـات)ی (إدارە)و (سیاسەت) بێ (دسیسە)، بە (آیات)ی (إجتماعی)، (آیات)ی (وجـود)و (إیثـار)، (آیات)ی (بذل)ی (روح)و (مال) (آیات)ی (کسب)ی (کمـال)، (آیـات)ی (تفکّـر)، (آیات)ی (تذکّر) (آیات)ی (إنذار) و (إعتبار) (فأعتبروا یا أولی الأبصـار) مـەڵێن: "(آیەت) لە (حق) (علما)ی جـوان، (وارد) بـوە، ئێمـە هـەونین" بـەڵێ هـەونین، (أما) خۆتـان کردنـە هـەو، بنۆڕنـە (تفسـیر)ی (قصّـاص)آن بنۆڕنـە (تفسـیر)ی (شیع)آن، (زخارف)، (خرافات)یان، (عادة)، شاهنامەیە (علی) (شرح) ئەکەن.

کەس نابێ (عمل) بە (قرآن) بکا، نابێ کەس (تفسیر)ی کا، بۆ (عبادەت) بیخوننەوە، (إدراك)ی (معنا)ش (لازم) نیە ﴿بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾ دیارە (عمل) پێ نەکردن لە (معنا)ی (تکذیب)ە، (ترکیب) (جملە) (مُصَدَّر) بە (بِئس)ەوە بە (نِعْمَ)ە، بە کوردی (أدی)ی (مشکل)ە ﴿وَاللَّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (حقیقة) ئەو (نوع)ە (ظالم)آنە، (إستعداد)و (قابلیَة)ی (هدایەت)یان نەمایە، (طور)یان (طور)ی ترە ﴿قُلْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا﴾ جوولەکەی (أمّەت)ی (حکیم)، (عدوّ)ی (أحمد)ی (مختار) ﴿إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ﴾ (زعم)ەکیان هەیە بەڵکوو لایان (یقین)ە، ئەڵێن: ئێمە (أحبّا)و (أبنا)و (أولیا)ی خوداین، (بنی إسرائیلی) (شعب الله)یە، (باقی) (طفیلی)ن، (جنّەت) بۆ ئێمە، لە جوان بەولاوە، هیچ کەس ناچێتە بەهەشت" ﴿مِنْ دُونِ النَّاسِ﴾ (حُبُّ)و (ولایەت) (خاصّ)ی ئێوەیە ﴿فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ﴾ بە (حرب) یا بە دڵ و زوبان ﴿إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ لەم (دەعوا)یە، کەسێ لای وابێ لە (أحبّا)ی خوایە، ئارەزوو ئەکا، زوو بچنە دەر لەم (دنیا)یە، (دنیا)یە (دەنی) پڕ لە بۆگەنی (بدنی) ﴿وَلاَ يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا﴾ (أصلاً تمنّی)ی ناکەن، زۆری ئەکەرهێنن ﴿بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ ئەفەرموون: "(کفر)و (معاصی)" ئەبێ خۆیان لە دڵدا (معترف) بن بەم (کفر)و (عصیان)ە؟ ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾ (علی نفسە أو علی غیرە).

وابزانم (مراد) (تمنّی)ی (موت)ە، لە (میدان)ی (قتال)، (قتال)ی (فی سبیل الله)، ئێمە (حالاً) لە تەکی (صفّ)ی (قتال)ین، (ویا)و (طاعون) و ئەمانە، لە (قرآن) نافامرێتەوە، جێی نیە، وەباس لەوی نیە، جوو (سبب) بە کردەوەی خۆیان، لەگەڵ یەك، وەلەگەڵ (أقوام)، وە(دول)ی هەم (جوان) —(بالمرّة)— ئەشکان، ترسیان (غالب)ە، (حتّی) (تأثیر)ی لە (سلالە)ی کردینە، ئەمڕۆش باز ئەو ترسنۆکەن، (غیرەت)و (جسارەت)و (شهامەت)یان نیە، (عەرەب)ەکانی تازە بووبوونە جوو، (قوّە)ی (عەرەبی)یان مابوو، (نوعاً ما) (مقابلە)یان ئەکرد، (أما) ئەویش چ نا، (حتّی) ترسیان، لە (مؤمن)آن زیاتر بوو، لە ترس

خوا. لەو چەند شەوانە (أحمد دباغ) (ذات)ێکە لە (أهل)ی (فلسطین) هاتیتە (عراق)، ئەمسالّ لە(متوسطە)ە (مدرسە)ی (کۆیە) ووتی: "ئێمە هاوار ئەکەین: لە دەست جوان، ئەمان کوژن، تالأنمان ئەکەن، (حاشا) وانیە، درۆیە، (جماعەت)یّ زۆر لە جوان، (مکمّل)و (مسلّح)، ناتوانی بەرابەری (مسلّمان)یّ راوەستیّ، (لکن) (عسکر)و پولیسی (إنگلیز)ی، (مدافعە)یان لەسەر ئەکات، ئێمە بەبەر تفەنگان ئەدەن."

جوو ترس و (حبّ)ی (مالّ)و (حیات) (إستیلا)ی بەسەردا کردینە، ئەگەر بە (حیلە)و (دسیسە)و (مدارا) وکلکە کوتە، ئیشیان بۆ چووە سەر، باشە، وە(إلاّ) چیان پیّ ناکریّ، بۆیە (أبداً) ئارەزووی (موت) ناکەن، (حیات)یّ بە (ذلّەت)ی هەزار هەندەی (موت)ی بە (غیرەت) لایان خۆشترە. (صدّیق)ی (أکبر) بۆ (قائد)ی (أعظم) (خالدی بن ولید)ی ئەنووسی: "(طلب)ی (موت) کە، تا بگەیە (حیات) (قائد)ی (أعظم) بۆ سوپاهسالاری (إیران) ئەنووسی: (لەشکری من ئارەزووی کوژران کردینیان، زێترە، لە ئارەزووی ئێوە، بۆ خیات) (بعضاً) ئەینووسی: ئەوەندەی ئێوە (خمر)تان پیّ خۆشە، (عسکر)ی من مردنیان، پیّ خۆشترو بە إشتها ترە) وایە (قوم)ی (إستحقار)ی (حیات) نەکا ناگاتە (حیات)، لە مردن ترسان، کاری مەردان نیە، زرە (واعظ)و زرە (شێخ) (أمّەت)یان لە مردن ترساند، (غلط)یان کردن. سەیری بەختی وارژۆن، (قوم)ی ئێمە (نظر) بە (عدو) زۆر کەم دەترسن، (حیات)یان زۆر خۆش ئەویّ، بە (نظر) خۆبەخۆ، (حیات)یان لا گەلیّ بیّ (قیمەت)ە برا برای ئەکوژیّ، لەسەر کۆتکە جۆیە، دوو مست نۆک ﴿قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ﴾ لەبەری هەلّدێن ﴿فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ﴾ بە (حرب) نا، بە (أنواع)ی (أمراض)، (عامّة، خاصّة).

(ومَنْ لَم يَمت بالسيف مات بغيرهِ

تعددت الأسباب والموت واحد)

ئەلّێن: (حضرەت)ی (خالد بن ولید) کە هاتە مردن، گریا، ووتیان: "بۆ ئەگریەی؟" فەرمووی: "لەسەر تا (قدم) لە (حروب) برینم هینا، نەمردم بە

مردنێ بە (شرف)" (یعنی) لە –(میدان)ی (قتـال)– ئێسـتا وەکـی پـیرێ ژنـان لەسەر جێ ئەمرم، بۆیە ئەگریم" یا خوا ئەو (امّـەت)ەی رقـی لـە (خالـدی بنـی ولید) ئەبێتەوە، هەر (رەزیل)و رسوابێ بمری.

(أما) (مسئلە)ی فرار لە (وبا) و (طاعون)، ئەمڕۆ (حق) نیە (ملا)یان گفـت و گۆی لەسـەر بکـەن–(مـن حیـث الحرمـة والكراهـة)– (طـبّ)ی (واقـی) (آثـار)ی (حسنة)ی دیارە، هەزار جار با (أمّەت) لەبەر (موت)ی بێ هوودە هـەڵێ، (أمـا) (إستقبال)ی (موت)ی بە (فائدە) بکـات، (اليَـوْمَ) (فَـرِّ مِـنَ المَجذومِ فـرارَكَ مـنَ الأسد) (معلوم)ە، (أطبّا) (مکافحە)ی (طـاعون) ئەکـەن (مقـرۆب)یـان (کشـف) کردیە، ئەو (جراثیم)ە (خبیثە) ئـەکوژن (مـع أنـە) گـەڵێ (علمـا)ی (صـحاب)ە، (تجوین)یان داوە، (عمرو بن عاص)، (أمر)ی دا بـە بڵاوبوونـەوە، لـە (وەقـت)ی (طاعون)ی (شام)، (تحفظ) بـە گـوێرەی (قواعد)ی (طـبّ)ی (واقـی)، (لازم)ە، (سعادەت)مەند (قوم)ێکە، لە مردن نەترسێ و (سعی) کا، بـێ هـوودە نـەمرێ، سەرکەوتنی (قوم)– (حتّی) – (إختراعات)ی (مدهشە)، (نتیجە)ی (إستحقار)ی (مـوت)ە، (بـذل)ی (حیـات)ە ئـەمڕۆ کەسـێ (أحـوالات)ی (جنـدی) (ألمـانی) ببینێ، جێی (إنکار)ی نامێنی، کە (خشونەت) (حیات)و (إسـتحقار)ی (مـوت)، مایەی مەردی و (تفوّق)ە ﴿ثُمَّ﴾ (بعد ملاقات الموت) ﴿تُرَدُّونَ إِلَـى عَـالِمِ الْغَيْـبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ (سـرّ)و (علـن)، (مُظهَـر)و (مُظمَـر)، (مَعمـول)و (مَنـوی)، (معقـول)و (محسوس) ﴿فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (عامّ)و (خـاصّ)، وابـزانم جـوو لەبـەر (أمر) بە (جهاد) باری (تورات)یان ئەبرد، ئێو وانەبن، (دائم) بۆ (جهـاد) (مهیّـاً) بن ترس بە دڵ مـەدەن، (حـبّ)ی (دنیـا)و (دبّ)ی (حیـات)، نەبێتـە (باعـث)ی مردنتان، خۆمەکەنە (ممثل)ی (یهود)، (دائماً) بۆ (عـیش)ی (دنیـا)و (قیامـەت) تێ بکۆشن ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ﴾ بۆ نوێژ (ندی) کرا، وەکـی ئێسـتا لـە (کۆیـە) (عادەت)ە، نەختێ پێش (وەقت) لە بازار بانگ ڕادێرن (الاصلاة یـا أمّـة محمّـد، الصـلاة) ﴿مِـنْ يَـوْمِ الْجُمُعَـةِ﴾ لـە ڕۆژی (جمعـە)، کـوردی ئـەڵێ: "جوعمـە" وادەرئەکەوێ (جمعـە) پێشـی (حادثـە)و (نـزول)ی (سـورەت) (تقـرر)ی کردیـە

﴿فَاسْعَوْا﴾ چوست و چالاك، بێ سستی و تەواناو تەنبەڵی، بڕۆن ﴿إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ﴾ (یعنی) (خطبە)، بۆ (إستماع)ی (خطبە) بڕۆن بۆ (مزگەوتی گەورە). دیارە (مقصد) لە (جمعە)، (خطبە)یە، نوێژ هەموو ڕۆژێ هەیە، (قوم)ێ بچتە مزگەوت، کۆببنەوە گوێیان لە (خطبە) نەبێ، یاخود گوێیان لێ بێ وەتێی نەگەن وەکی (کوردان) چ (فائدە)ی هەیە؟ (خطبە) هەفتە بە هەفتە (دەرس)ێکی (عمومی)یە، بۆ (فهم)ی (لازم)ە زۆر (سعی) بکرێ (معلوم)ە (تعلیم)ی (عربی) بۆ (قوم)ی (کورد) —(مثلاً)— (مشکل)ە (أمّا) (ترجمە) یاخود (خطبە)یە بە زوبانی(قوم)، دانانی بۆ (مەلا)ی (خطیب) (سهل)ە، با (أرکان)ەکانی هەمووی (عربی) بێ، (وەعظ)ەکە کوردی بێ (مثلاً)، (لازم)ە (خطبە) نوێ بێ، بە گوێرەی (أحوالات) بیگۆڕن، (لکن مع الاسف) ئەمڕۆش — (علی الأکثر)— کۆنە (خطبە)ی حەوت سەد ساڵ پێش ئەمڕۆ، دانراو ئەخوونن. باوەڕ ناکەم لەو (عصر)ە، (غیر)ی بابم وە من، کەس (خطبە)ی نوێی خۆی بە (نسبەت) (حاڵ)و (وەقت) بخوێنێ، (وعلی الأکثر) (مەلا)ی زۆر گەورەو بە (قیمەت)، (خطبە) ناخوونن، پیاوێ (عادی) لە بازاڕ هەڵ ئەستێ، ئەچێتە سەر (منبر). چوومە (موصل) —(بعدە) —چوومە (بغدا)، زۆر (متأثر) بووم، (تأسّف)م کرد، بۆ ئەو (منبر)و (محراب)آنە، (منبر)ی (أعظمیە)، (منبر)ی (آستانە)، (حیف) سەد (حیف)، یەکێ وەکوو بابم، لەسەر ئەو (منبر)آنە نەخوونێ (قبّە)ی مزگەوت نەهێنێتە هەژان! (أکثر)ی (خطبە)، (خطبە)یی تۆك و نیسك و (عاشورا) وشتی وایە، (علاوە)ی ئەم (سیّئات)ە لە هەموو مزگەوتێ (مرقد)ێکی لێ هەیە، (أنە) (خطبە) بەناوی ئەو (ذات)ە ئەخوێندرێ، وەی لەو (بلعەت)[1]ە!

نازانم تاکەی ئەوە (دوام)ئەکا؟ (لطیفە): وامزانی یەک دوو ساڵ، پێش ئەمساڵ (مدیر)ی (أوقاف)ی (بغدا)(امر)ئەکا: (جمع)ێ لە (علما)ی

[1] ـ بلعەت: ئەسڵی ئەم وشەیە بیدعەیە، گۆڕاوە بۆ بلعەت .

(دارالسلام)له (دائره)كۆببنه‌وه (ملا)يان له (ميعاد)دا ئه‌چن، (مدير) ئه‌فه‌رموێ: (لازم)ه ئه‌و كۆنه (خطب)آنه (ترک)كه‌ن، (خطبه)ى نوێ دانێن، به گوێره‌ى (ظروف)، چى (لازم)ه، به سه‌ر (عباد)ى خوا (قرائه‌ت)ى كه‌ن (ملا)يه‌كان ئه‌فه‌رموون: زۆر باشه، (لجنه)يه له (علما)ى (بلغاء)(تشكيل)ئه‌كه‌ين، (ديوان الخطب)ێ دانێن، (بعده)(ولى الأمر)(امر)كا، له‌سه‌ر (منابر)ى (عيراق)ئه‌و (خطب)آنه بخووندرێته‌وه يه‌كێ له (ملا)يان- (ناقل)ناوى نه‌ده‌زانى- ووتى: من قسه‌يه ئه‌كه‌م، به (مساعده)ى ئێوه: ئه‌وه‌ى نوێژى (جمعه)ئه‌كات، چه‌قاڵ و (بقال)و كت و كۆرو (تقاويت)و (حمال)و پينه‌دۆزن ئه‌وانه (خطبه)كانى كۆنيان لێ ده‌وه‌شێته‌وه: هه‌ر (وه‌قت)ێ (وزرا)و (نواب)و (اعيان)و (اعمده)و (أساطين)و (زعما)و (رؤسا)ى (بلد)هاتنه (جمعه)به (طبيعه‌ت)ى خۆى، (خطيب)(خطبه)ئه‌گۆڕێ: (لسان) (تبدل)ئه‌كا ئێستا (خطبه)ى (عصرى)بۆ كێى دانێن؟ بۆ كێى بخوێنێته‌وه؟ (ناقل)ووتى: گه‌لێ (لوم)و (تحقير)يان كرد (أمّا)(حقيقة)شايانى (ثنا)و (تبجيل)ه.

(تعدد)ى (جمعه)(جواز)ى هه‌يه؟ نيه؟ به چه‌ند كه‌س دروست ئه‌بێ؟ (مجتهدين)ى (كرام) (خلاف)يانه، (لكن)ئه‌وه‌ى (حق)بێ، ئه‌مه‌ته: تا (ممكن)بێ، له‌يه‌ک جێ (جمعه)بكرێ، (سيدى آلوسى)- كه (طرف)دارى (قول)ى (امام)ى نوێى خۆى ئه‌كا- له (موقع)ێ (نقل)ئه‌كا- له (حضره‌تى فاروق)ى (أعظم)(امر)ده‌فه‌رموێ: له جێيه، كه (فتح)تان كرد،يه‌ک مزگه‌وتى تيا دروستكه‌ن، مه‌بادا ببێته مايه‌ى (تفريق)ئه‌وه (حقاً) (معقول)ه، (مقبول)ه، تا (ممكن)بێ (تفرقه)نه‌بێ: (تعدد) به (نسبه‌ت)ى (كثره‌ت)ى (نفوس)ئه‌بێ: (هه‌ولێر)له دووجێ باشه، (كركوک) چوارجێ، (بغدا) هه‌شت، زێتر تا. له (بغدا)مزگه‌وتى زه‌لام زه‌لاميان دروست كرديه، بۆ (جمعه) (لكن) ئێستا (اكثر)ى بۆشن، (حكومه‌ت)نازانێ چيان لێ بكات، خۆزى (اكثر)ى (معمل)ى (اسلحه)بان، شارێ دوو(مليون) (نفوس)ى

هەبێ، (قابل)نیە، لە (موقع)ێ گریبنەوە؛ ئەگەر قەڵەبالغ بوو، لە (میکروفۆن) (خطیب)دەنگی خۆی بڵاوکاتەوە پارەکە، پێش (موسم)ی (حج) چەند (کلمە)کم نووسی؛ (دائر)بە (خطبە)ی (خطیب)ی (عرفات)-(لایق) وابوو، (ملک عزیز) خۆی (خطبە)بخوێنێ، (محطە)ی (ڕادیۆ) لای دروست کەن، لە (آفاق)ی (اسلامیە)گوێیان لە (خطبە)ی (ملک)بێ (تعدد)ی (جمعە)، (موجب)ی (تفرقە)یە، لە (سالف)ی (زمان)، لە (مرکز)ی (حکومەت)ی (سلطان مظفر)ی (جمعە)بەس لە (جامع)ی (قلعە) ئەکرا، (شێخ محمد سعید)(سعی)کرد، کە (جمعە)لە (خانقا)ش بکرێ، کە شماکەشێ زۆر بوو، (حتی)(فتوی)یان لە باپیرم (حاجی کاک ملا اسعد جلیزادە) (طلب)کرد، (فتوی)ی بە (عدم)ە (جواز)دا، دوایە بە (امر)ێ (ملوکا)نە (رخصەت)درا (عداوەت)کەوتە (بینی)ی دوو (طائفە)ی گەورەی (هەولیر)ێ (حالاً دوام) ئەکا، (وەقت)ی لە (هەولیر) (تعدد)ی (جمعە) لەچوارو پێنج تێپەڕێ، (لطیفە): (مشهور)بوو ڕۆژێ لە (هەرتەل)، خەڵکەکە (معطل) ئەبن، بۆ (ادا)ی (جمعە)؛ (خطیب)دیار نابێ، لە (میعاد) دابێ گاوانی گوندی ئەڵێ: ماڕاوەستاین؟ " لەبەر (امام)ی؛ دیارنیە (خطبە)ن بۆ بخوونی ئەڵێ: بە خوا ئەمتای (خطبە)وا لەبەرە، ئەوەندەم گوێ لێ بوە؛ هەموو (جمع)آن هەر ئەو (خطبە)خوندرایە؛ گەر ئەڵێن: ئەزی (خطبە)بۆ ئەخوونم، چ (فرق)ی هەیە؟! "(اما)من خۆم دیم، ڕۆژی لە سەربانی (حوض)ی مزگەتی خۆمان دانیشتبووم، پیاوێ هەروا سەرە تاتکێی ئەکرد و ئەگەڕایەوە؛ منیش بانگم کرد: برادەر چێشت بە من هەیە؟ ووتی: بەڵێ، ئەزی (شاوری)م، زۆر لە مێژە، (خطیب)ن هەریەک (خطبە) ئەخۆینێ، لەبەر دڵی بێزایە؛ ئەگەر(امر)ت کردبایە، (فقێ)یە، سێچوار (خطبە)ی (جنابت)ی بۆ نووسیباینەوە، زۆر(ممنون)ئەبووین" (الحاصل)(جمعە)ش وەکی (حج)،بێ (فائدە)دەرچوو! (هیئەت)ی (اجتماعی) لەم دوو(روح)ە (محروم)بوو، (سعی)بکەن بۆ (إصلاح) ﴿وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ کڕین و فرۆشتن لەو

(وەقت)ی (ترک)کەن؛ مەکڕن مەفرۆشن؛ (نفس)ی (بیع)(حرام)ە. لە (اوائل)ی (تشکیل)ی (حکومەت)ی (عراقی)ی گۆیبیا (عمر)و (علی) (مصالحه)یان کرد؛ (سُنی)و (شیعی) ڕێک کەوتن؛ (یوسف سویدی)و (محمد صدر) (متحد)بوون، لەسەر ئەوە، ڕۆژی (جمعه)یان (اختیار)کرد،بۆ (تعطیل)؛ وە (مجتهد)ێ (جعفری)- بێ (مبالات)و بێشەرم – بەو(آیەت)ە (استدلال)ی هێنا، لەسەر(تعطیل)ی ڕۆژی (جمعه)- (سبحان الله)، هیچ (ملا)یە (رد)ی لێ نەدا ﴿ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (خصوص)، (استماع)ی (خطبە)ی (نبوی) لەهەموو (دنیا)(خێر)ترە، ئێمە لە (کتێب)آن ئەبینین (خطبە)ی (رسول الله)ی (ﷺ)، ئی (ابوبکر)و (عمر)و (عثمان)و (علی) (رضي الله عنهم) وەگەلێ لە (ائمە)ی (عظام)و (ملوک)ی (کرام)، (تەرز)ی (خطبە)یان وەکی (خطبە)ی مە نیە، (أمّا) (اکتفا)بە (الحمد لله)وەکی لە (امام)ی (ابو حنیفە)ی (نقل) ئەکەن؛ (حقیقة) بێ (معنا)و (فائده)یە؛ (نقس)ی (بیع)(حرام)ە؛ (مبیع) (حرام) نابێ؛ وەکی خواردنی پاک و (حلال)لە (ظرف)ی زێڕدابێ خۆی (نقس)ی (اکل) (حرام)ە؛ (ماکول)(حرام)نیە ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ﴾ نوێژی (جمعه) بەجێ هێندرا؛ ئەمە (قضا)ی (لغەوی)یە، (إصطلاح)ی (أصولی)نیە دیارە (خطبە) پێشی نوێژە، لەجێژنان (خطبە)پاشی نوێژە، (اوّل) نوێژی (جمعه) کێ کردیەتی؟ وەبەچ (وجە)کرایە؟ (خلاف)یان هەیە (سیدی آلووسی) (تفصیلات)ی (ادی) فەرمووە؛ نوێژی جەژن، لە (زمان)ی (رسالەت پەناه)، لە (مدینه)و چەند دێیەدی -لە دەرەوە- کرایە؛ (واقعا) لە (زمان)ی (خلافەت)ی (عباسی)نوێژی جەژن، زۆر لە (شعشع)ە بوو وەکی نوێژی (جمعه)ی؛ لە (زمان)ی (سلطان عبدالحمید خان)ی (ثانی) (عثمانی) -(مع الأسف)- (شعشع)ەی (دین)نەما؛ (خصوص)نوێژی جێژن بەگوێرەی (مذهب)ی (امامی حنفی)؛ چ تام و (لذەت)ێکی نیە؛ (سبحان الله)

(خلاف) چی بە (مسلّمان)آن کرد؟ نـوێژی جـەژن (رسـول اللـه) (علـی مـلإ الناس) کردیەتی، لە (رکعەت)ی (اوّل)(قبل قرائەت)ی (أم الکتـاب)، حـەوت (تکبیر) لە (بین)ی (تکبیر)آن (سبحان الله والحمدلله ولا أله الا الله والله أکبر) لە (رکعەت)ی (ثانی) باز -(قبل القراءة)- پێنج (تکبیر مع التسـبیح)- ئەمـە (مختار)ی (امامی شافعی)یە؛ (حقیقة)زۆر بە (لذەت)ە لە (رکعـەت)ی (أوّل)، سێ (تکبیر)، (قبل القـراءة)؛ لـە (رکعـەت)ی دووەم، سـێ (تکبیـر) (بعـد القراءة)، لە (بین)آ (تسبیح) نیە؛ (ربی) ئەمـە چـۆن ئـەبێ؟ شـتێ بـە دزی نـەبێ، یـەکێ وای دیبـێ، یـەکێ بـە (نـوع)ێ تـر، (مـامومی)بـە (مـذهب)ی (حنفی) (فاتحە) ناخوونی، بە (مذهب)ی (شافعی) ئەو هەموو (حنفی)یانە، نوێژی (جمعە)و (جماعەت)یان بەتاڵە، (شـوافعە) ئـەخوێنن، لای (احانفـە) هەمووی گوناهکارَن! (سبحان الله)(اجتهاد)چی ئەکا؟ ئەگەر (اجتهاد) مابا، ئەبا (اسلامەتی)چی بەسەربێ؟ کە نوێژ (ادی)کـرا ﴿فَانتَشِـرُوا فِـی الأَرْضِ﴾ بڵاو ببنەوە، بۆ (مصـالح)ی (دنیـوی)(حـظ)ئەکـەن، هـیچ گیرمـەبن، دیـارە پەکی هیچشت، لەسەر ئەم (تسبیحات)ەی (حـالا)کرایتـە (ورد)- نەکـەوتوە ﴿وَابْتَغُـوا مِـن فَضْـلِ اللّـهِ﴾ (معاملـە)و (طلـب)ی (ربـح)و قـانزاج بکـەن، (حقیقة)ئەمە جێیەتی، (أمّا)(طلب)ی (علم)وەکی لە (ابن مسیب)ی (نقل) ئەکـەن، یـا (عیـادەت)ی (مـریض)و (حضـور)ی (جنـازە)و (زیـارەت)ی بـرادەری (دینـی)، وەک لـە (ابـن عبـاس) (نقـل)کـراوە (حقیقـةً) (غیـر)ە (مفهوم)ە؛ لای (بعض)ێ لە (علما)ی (فقە)ئـەو (امـر)آنـە بـۆ (وجـوب)ە؛ ئەفەرموون: لە پاش نوێژ گیربوونیان دروست نیە (أمّا) (جمهور)ی (علمـا) لەسەر (خلاف)ی ئەم قسەن ﴿وَاذْكُرُوا اللّهَ كَثِيرًا﴾ لە هەموو جێ لـە هـەموو (وەقت)، لە یادی خودا دابن، لە یـادی (غافـل)مـەبن ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ بـە (سعادەت)ی (دارین) ئەگەن. (مسـلم) (مکلـف)ە، بـە (إصـلاح)ی (دیـن)و (دنیا) بارەها گفتە ئەم: بارێ دیگەر میگۆیەم: (دین)بێ (دنیا)(دوام)ناکـا، یاخود زۆر بێ هێز ئەبێ (لکن)ئەو (ذکر)ەی (قسم)ێ لە (مسلّمان)آن ئـەی

كەن بەو (حای)و (حوو)یە، لام وایە، لە (اثر)ێ دەر ئەكەوێ، ناوی خوایان، ناوێرم بلّێم: "خوایان لا سووک ئەبێ" بە لّێ (ذكر)ێ بە (ادەب)و (خضوع)و (خشوع)- (مع التفكر)له (حلال)و (عظەمەت)ی (كبریائی)— زۆر بە (فائدە)یە، هەتا (هەیبەت)ی خوای (استیلا)ی دلاّن بكا، چاترە ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا﴾ لە (كتب)ی (احادیث) (نقل) ئەفەرموون: (بینا) (جناب)ی (رسالەت پەناه) لەسەر (منبر) (خطبە)ی (جمعه)ی ئەخوند، كاروانی (عبدالرحمن بن عوف)هاتەوە، ئازووقە كەم بوو، (اسعار)بالاّ بوو، (اكثر)یان برسی و (فقیر)بوون، لە خۆشیان ئاگایان لە خۆ نەما، بلاّو بوونەوە، بۆ پێشەوازی (قافلە)، كەمیان مانەوە، (مشهور)ە، دوانزە كەس مانەوە، (قیل)ێ ئەڵێ: چل كەس مانەوە (قیّل)ێ ئەڵێ: چوار (سبحان الله) (جبل)ی (تخالف)چەند بە (قوەت)ە؟ (قسم)ێ چوونە (استقبال)ی كاروانی ئازووقە ﴿وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾ لەسەر (منبر) هەنگامی (خطبە)، قسەیە سەیر: (قسم)ێ لە (اهل)ی (ایمان)ئەڵێن: (قران)هەموشتی تیایە بە لەو (اواخر)ە، قسەكیان بە زوبانی من هە لّبەست، یەكێ لە (انگلیز)آن (حاكم)ی (سیاسی)(رانیە)ناو (كۆك)، گۆیا، ڕۆژێ دێتە لای من، لەسەر پا ڕادەوەستی، ئەڵێ: ئێوە ئەڵێن: "هەمووشت لە (قرآن)ی دایە" ئایا ئەوەی تیایە، كەمن لای تۆ ڕاوەستم؟ گۆی یا منیش ئەڵێم: بەڵێ "ئەو (جمله)ی ئەخوونمەوە، زۆر (حیرەت) ئەی گرێ!" (حقاً) ئەمە (إفترا)یە، (تحریف)ە، لە من ناوەشێتەوە. پاشی (بین)ێ لە (مجله)ی (العالم الإسلامی)له (مقاله)ی (بهجة الأثری)م دیت، ئەویش (نقل)ی (ماجری)یە وای ئەكرد، (أمّا) پێی (راضی)نەبوو، (بهجەت)یش وەكی ئێمە (انكار)ی ئەو (دەعوا)یە (عامە)ئەكا. ئەگەر بەو (تەرزە)ی (بعضی)ێ (ادعا)ئەكەن (فرق)ی (دلالەت)و (تطبیق)ناكەن، ئەتوانین بلّێین: "(ضرب زید)، هەموو (علم)ی (عالم)ی تیایە". (حق)ی (خطبە) لەسەر (قدم) ڕاوەستانە، (حتی)(خطبا)ی (شرق)و (غرب) لەسەر

(منابر)ی (دینی)و (سیاسی)بەپێوە (خطبە)ئەخوێنن، (نطق)ئەدەن بەڵێ ئەگەر (خطیب)(عاجز)بوو، لە (قیام)دروستە بە دانیشتنەوە (خطبە) بخوێنێ، ئەگەر (خطیب)(خلیفە)نەبێ، کە ئەتوانێ بە پێوە بخوونێ، چ(لزوم)ی هەیە؟ با یەکێتر بخوونێ ﴿قُلْ﴾ (ایها الرسول الخطیب الدعی) ﴿مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ﴾ ئەوەی لای خوای بێ، بۆ (عباد)ی خۆیدا نابێ، (حقیقةً)(لهو)و (لعب)نیە، (دائمی)یە وەکی (تجارەت)ی (دنیا) بێ(بقا)نیە، من ناتوانم، (لۆمە)ی ئەوانە بکەم، چونکی برسیایەتی شتێ گرانە، هەموو کەس (تحمل)ی ناکا، ئەوانەی (طعن)یان لێ ئەدەن (معلوم) نیە بۆ نانێ (ایمان)نافروشن. لە (قرآن)خوا چ (عتاب)ی لێ نەگرتینە من بۆ لە(حق)یان (هذیان)بکەم؟ (دعا)ئەکەم: (ربی)لە (شەڕ)ی (فقر)و برسیایەتیمان بپارێزی: (آمین)﴿وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ (آمنت باللە) (أمّا حتّی) گەلێ (ملا)هەن، (عومر)ی خۆیان، لەڕێی (دین) (صرف) ئەکەن، کەسێتر بە پەڕۆ فرۆشتن و تووتن داگرتن، ئەبنە دەوڵەمەند، (ملا)ی بەستەزمان، چاوە نۆڕە، کەی (مرحبا)یەکی لێ ئەکا؟ دوو مەنگەڵی (زکات)ی ئەداتێ، خواش لە (خیر الرازقین)ی خۆی ناکەوێ، بابۆ (قیامەت) بێ! (أمّا)لە (دنیا)ش، هەرئەبێ، چارەنیە (رزق)لە خوا بخوازین، بەڵێ (فلاحەت)و (کسابەت)و (تجارەت)لە (طرق)ی (طلب)ی (رزق)ە، خوا بۆ ئێوەی (مباح)کردینە، ئەگەر نەڵێین: (واجب)ن (لاشک)ە ئەوەی (مدار)ی (معیشەت)ە، ئەگەر (فرض)ی (عین)نەبێ، (فرض)ی (کفایەت)ە، دامەنیشە، بڵێی: (ربی)(رزق)م بدە" نابێ (هیئەت)ی (عمومی)ئەبێ (سعی)کەن- (خصوص)لە (عصر)ی ئێمە- (ماڵ)ی (دنیا) بوویتە (رکن)ی (سلامەت)ی (دین)؛ (ابن الجوزی)(ملا)یە زۆر (مقدم)ە، لە (کتاب)ی (صیدا الخاطر) ئەفەرموێ: بۆ (ملا)یان (لازم)ە (حرفە)یە فێربن، گوزەرانی پێبکەن، زێرا ئەوەی (مع المسار و الإفتخار) (ملا)یان بەخێو ئەکردن، نەمان" لەو (تاریخ)ی وابوە، ئێستا هیچ. (ملا)ی (عصر)لە

خەڵکی زیاتر، (ماڵ)ی پێ (لازم)ە، هەزار (کتێب)هەیە، (ملا)پێی ئەوێ؛ (جاهل)بە (خیا ڵ)ی دانایە، (ابن الجوزی)ئەفەرموێ: "تا ئەمڕۆ بیست هە زار (مجلد)(کتێب)م (مطالعە)کردیە"، (اکثر)ی ئیخۆی بوە- (شێخ)ی (ابن تیمیە)ناوی چەند (کتێب)ێ ئێنێ، هەرناویشمان نەبیستیە، (ملایەتی) بە(شرح مغنی)و (عبدالله یەزدی)و (گەلەنبەوی)تەواونابێ. (أمّا)نابێ لە (اوقات)ی (عبادەت)— (خصوص)و (وەقت)ێ (خطیب) لەسەر (منبر)آ — بۆ (طلب)ی (رزق)دەرچی؛ (صف)بشکێنی وەکی (عرض)م کردن: (فقیر) لە (صف)خۆی ناگری؛ کەسێ دوای زەنگوڵە و قۆڕە و پۆلادی کاروان کەوێ، لە (وەقت)ی (خطبە)؛ لە (صف)ی (حرب)چۆن خۆی ئەگرێ؟ (خلاصە) (دنیا) (لازم)ە، بۆ (خدمەت)ی (علم)و (دین)(یا معین اعنا، یا رزاق ارزقنا، و وفقنا علی خدمة العلم و الدین)(سیدی آلووسی)هەندێ قسەی (شێخ)ی (نابلوسی) (نقل)کردیە؛ (استدلال)ی بە (آیەت)هێنا یە، لەسەر (لهو)، وە(بعض)ە (آداب)ی (مولوی)یان، لە (رقص)و سەمای (امرد)آن و نەی لێدان، وەهەندێ قسەی (نەقشبەندی)یانی (نقل)فەرمووە، (دائر)بە (مراقبە)، (مراقبە)لای (داعی)، بوتپەرستیە (مضحر)ە، خراپە ئەگەر (شێخ) (شێخ)بێ، خۆی بە فەریادی دڵی (مرید)ئەگا، (فیوضات)ی ئەهاوێتێ، (حتی سبب)بە (مراقبە)ی (شێخ)آن، (مسڵمان)آن (شمائل)ی (رسول الله)یان لە (فکر)کرد؛ لەبەر (تامل)لە (شکل)ی (شێخی)ێ، (خلیفە)و (مرشد)، زۆر لێک (عاجز)ئەبن، لەسەر (مراقبە)، (حکایەت)یان زۆرە، (تفسیر)هەڵی ناگرێ؛ (مقصد)ی هەمویان (هدم)ی (دین)و (ملەت)و (دەوڵەت)ە؛ بە ناوی (دین)، لە (دین)ی (حق)لادا لە (وإلاّ) (ملەت)ی (محمد)ی لە کێ؟ (لهو)و (لعب)و (مراقبە)و سرتەسرتی (ختمە)لە کێ؟

(بنیان)ی (مرصوص)کوجا؟ (خلوەت)و (حای و حویی)کوجا؟ ببین (تفاوەت)ی رە؛ ئەز کوجاست تا بە کوجا؟ (یاسلام،سلم).[1]

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەت)ی (المنافقین)ە، (لە (قورآن)ی چاپ، لەسەر (لوحە)ی (تفسیر)ی (زمخشری)ئەنووسرێ: (آیات)ی یانزەیە، (نزول)ی (بعد الحج)ە، ئەدی بۆلێرە دانراوە؟ قسەی لێ ناکا، (اما مناسبە)ی (غایەت)(ظاهر)ە

بسم الله الرحمن الرحيم

(بإسمك الأعظم)لە (شەڕ)ی (منافق)آن و (کافر)آنمان بپارێزی ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ﴾ بە (ظاهر)(مسلمان)، لە دڵدا (کافر)و (منکر)﴿قَالُوا نَشْهَدُ﴾ بە دڵ باوڕ ئەکەین بەزوبان (اقرار)ئەکەین ﴿إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ﴾ ئەتوویی (مؤکداً)(رسول)ی (امی)، (مبشربە)لە (تورات)وە (على لسان عيسى) ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ﴾ (حقیقة)وایە، توو(رسول)ی بە (حق)ی ﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ﴾ لە (شهادەت)ی حوای، (توافق)ی زارو دڵی لێ ناگیرێ، دیارە ئەوەی ئەو بێفەرموێ، (حق)و (حقیقة)ە (شائبە)ی تیا نیە. خوا (شاهدی) ئەدا ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ﴾ درۆزنن، درۆی ئەکەن، زوبان و دڵیان لێک نیە، (شهادەت)و (اخباری)هەروەک لە (امور)ی (خارجیە) ئەدرێ، لەسەر (ما فی القلب)یش ئەدرێ، کەسێ (خبر)ئەدا، لە (بعض)ە (حالات)ی (نفسیە)ی خۆی، (شاهدی) لەسەر (إخلاص)و (محبەت)ی (قلبی) ئەدات ئەگەر لە (نفس الأمر)آ، وا بوو ڕاستە (وإلاّ) درۆیە، (نفاق)و (سیاسەت) لە (وادی)یەدان، یەکن: گەرچی (حسب الظاهر) (سیاسەت) (عام)ترە، (واقعاً) (سیاسەت)ئەوەندە (تعمم)ی کردیە، (دین)و (محبەت)و دۆستی، گشتی بوویتە (سیاسەت)، (سیاسەت)(عهد)و پەیمان و

---

[1] — تەواو بوو، (تفسیر)ی (سورە)ی (جمعە)، (ساعەت)یانزەی ڕۆژی شەموو، سێیەم ڕۆژی جەژنی (قوربان).

(فضائل)ی (بشری)(محو)کرد، (وثوق)و باوەڕی هەڵ گیرا، مەگەر یەکێ زۆر (بسیط)بێ، بڕوا بکا، بۆ هەڵخە ڵە تاندنی (عەرەب)(حکومەت)ی (بریتانیا العظمی) چەند (وەعد)ی دا بە(شریف حسین)کە (حرب) تەواو بوو، هیچی نەگەیاندە جێ، (تحریرات)ە کی (شریف)م دی، ئەی فەرموو: "نەمزانی ئەوانە وا بێ (عهد)و پەیمانن" ووتم: "سبحان الله، (شریف)هەر وەکو شارەزایان نەبوو، (دقەت)ی لە (قرآن)یش نەفەرمووە"؛ خوا ئەفەرموێ: (قاتلوا ائمة الکفر انهم لا ایمان لهم)نەی دەزانی ئەوانە (ائمە)ی (کفر)و (سیاسەت)ن؟ بێ (ایمان)و (ایمان)ن، پروایی‌یان پێ ناکرێ، خۆزی (کتاب)ی (اختلاف)ی (توازن)(تالیف)ی (غۆستاف لو بون)ی (ترجمە)ی (مرحوم)دختور (صلاح)م، لابا، (دائر)بە (احوال)ی (سیاسیون)آن، چەند (فقرە)کم لێ (نقل)کردبا ئەو (منافق)آنە ﴿اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ﴾ سوێندی خۆیان گێرایە، بە﴿جُنَّةً﴾ مەتاڵ، خۆیانی پێ (حفظ) ئەکەن، (طبیعی)(مسلّمان)بڕوایان پێ ئەکەن لە (بلاد)ی (اسلامیە) (تعمم)ی کردیە، زۆر کەس سوێندی بە درۆ ئەخۆن دەست بە (قرآن)ی دادەدەن، (أمّا)بە سەری (شێخ)ی،یا (آغا)، بەدرۆ سوێند ناخۆن. گەلێ کەس بۆ چوار فلوس، سەد سوێندی بە درۆ ئەخوا، دوو کەس دێنە (شرعی)لای (ملا)، شە ڕیانە، لەسەر سوێند، ئەو ئەلێ: "ئي منە" ئەم ئەڵێ: "ئی منە" "من سوێندم لە سەرە" "(انسان)ە کانی (عصر)هەم دەفعی (ضرر)هەم (جلب)ی (منفعەت)ی پێ ئەکەن. وە قتاکی بە سوێندی بە درۆ دەرباز بوون، خۆیان (حفظ)کرد، (جسارەت)یان (زیاد)بوو ﴿فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾ خەڵکیان ڕوو گەردان ئەکرد، لەڕێی خوا، ئەیان ووت: "ئەگەر (محمد)نەیزانی (فبها)، ئەگەر (خیر)یان دایە، سوێندێ ئەخۆین و دەردەچین"، باوەڕیان بە سوێندی بە درۆی خۆیان بوو، مەتاڵێ (متین)بوو، وەک سوپەری (صاعقە)(وقایە)یان پێ ئەبوو ﴿إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (شهادەت)و سوێندی بە درۆ و (صد)ی (عباد)لە ڕێی خوا، (حقا)ئەوە

زۆر بەدە ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەوە لەبەر چی؟ ﴿بِأَنَّهُمْ آمَنُوا﴾ (ایمان)ێ (ظاهری)، (ممکن)(أولاً) (نوعاً ما)(ایمان)ەکیان هێنایە، (بعض)ێ (آمال)یان بوە، لێی (مایوس)بووین ﴿ثُمَّ كَفَرُوا﴾ وەکی ئەوانەی کەوتوبونە ژێر باری (تورات)و (تحمل)یان نەکردیە ﴿فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾ (بعدالکفر)(کفر)ێ تیرو خەست و (عمیق)، دڵیان مۆرکرا؛ (نفوذ)ی (ایمان)ی تیا نابێ، چ جایە (ایمان)، ئەبنە (عدو)ی (ایمان)(ماحی)ی (دین)دوشمنی (صاحب)ی (رسالەت (سعی)ئەکەن بۆ (إطفا)ی (نور)ی (هدایت)﴿فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾ تێی ناگەن، (فهم)ی (ایمان)ناکە ن، ئەمە (قاعدە)یە (طبیعی)یە، (احوالات) وردە وردە (قوەت)ئەستێنی، ئەبێتە (ملکە)وەکی (بعضی)ێ (أمراض)، (ادوار)ی هەیە، (أولاً)(علاج)ی (سهل)ە، دوایە (صعب)ە، دوایە (محال)ە ﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ﴾ کە بیانبینێ ﴿تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ﴾ (انسان)ێ تونومەند، پڕ لە (صحەت)و (عافیەت)ی (بدنی)، (عاجبات)یت لێ ئەمێنێن ﴿وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ﴾ زوبان تەڕوپاراوان؛ قسان (مضبوط)و (منتظم) ئەکەن؛ لەبەر (حلاوەت)و (ملاحەت)ی گفت و گۆیان، گوێ لە قسەیان ڕائەگری؛ (هیکل)ێ تەواو (اما)(قلب)یان، قەڵپە، نەخۆشە، مۆرکرایە، (اجوف)ن ﴿كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ﴾ (هیاکل)ی (خشبی)بە دیوار هەڵپەساردراو، لە گەلێ (مغاز)آن (هیکل)ی (انسان)لە (مقوی)دروست ئەکەن، بەو (نوع)ە، (لباس)ێ (مکمل)لەبەر، (انسان)ی ناشارەزا لای (محقق)ە، (انسان)ە؛ (افندی)یە شایانە، کە بە بەردەمی تێ ئەپەڕێ (تمنا)ی بۆ ئەکا، من خۆم لە (بغدا)دیومە؛ ئەڵێن: "(ابن ابیە)پیاوێ جوان و تونومەندو (فصیح)بوە، لەگەڵ (بعضی)ێ وەکی خۆی، (جد بن قیس)، (معتب بن قشیر)ئەهاتنە (مجلس)ی پێغەمبەری، پێغەمبەرو یارانی (عاجبات)یان دەما، لە (هیکل)یان، گوێیان لە قسەیان را ئەگرتن" من گەلێکی وام دیتینە، (صبیح الوجە)، زەلام، زەلامی شیرن، (بیان)، (ملیح)، (بیان)(فصیح)، بە (اول)(نظر)، دڵی (انسان)(جلب)ئەکەن،

وە (اکثر)ی (پاوەیی)وان، ئەگەر زوبانی (بیان)یان لە (سؤال)کردن، (صرف)نەکردبایە! ئەمانە بۆ (عالم)ی (اسلام)زۆر (نقص)یان ئەدا، ئەوانە (منافق القلب)، (حیال)، (علیم اللسان)، چەنەباز، (نکتە)پەروازن، (جناب)ی (رسالەت پەناه)، لەوانە زۆر ترساوە، کە ببنە مایەی (فساد)ی (امەت) (عجایب)ە، ئەو جۆرە لەسەر لە ناو (قوم)ێ بن، کە هەم (مشرب)یان نەبن، زۆر ئەترسن ﴿يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ﴾ بانگێ، (ندی)یە، تەقەیە، ڕەقەیە ﴿عَلَيْهِمْ﴾ لە (ضرر)ی خۆیان (حساب)ئەکەن، گوێیان لە دەنگێ بێ، دڵیان ڕادەچەنێ، کەسێ شتەکی دزیاری پێیە، دووکەس وێکرا قسان بکەن، وائەزانی (بحث)ی ئەو شتە ئەکەن، کوردی دەڵێ: "دارێ هەڵاوێ، سەی دز دە ر دەکەوێ "نازانم لە (امام علی)یا (ایاس)ی (مشهور)بە (زکاوەت)ئەگێڕنەوە: "کەسێ ئەچێتە (خزمەت)ی، ئەڵێ: قازیان لێ دزیوم، نازانم کی دزیویەتی سۆراغم بۆ ناکرێ؟ ئەفەرموێ: "(وەقت)ی نوێژ وەرە مزگەوت" کە دێ مزگەوت قەڵەبا لغ ئەبێ، ئەفەرموێ: "ئەوە چ (معنا)ی هەیە؟ (بعض)ێ کەس قازی (مسڵمان)ئەدزن، ئەی خۆن و پەڕی قازی لەبەر سەری ڕادەکەن" یەکێ لەوێ دەست بۆ سەرو کڵاوی خۆی ئەبا، بزانێ پەڕی قازی لە سەرەیان نا؟ (اشارە)ئەفەرموێ: "ئەوە تەدزی قاز!" کابرا نا (علاج)(اقرار)ی پێ ئەکا ﴿هُمُ الْعَدُوُّ﴾ (عدو)ی (داخلی)(قیاس)ی لە دوژمنی (خارجی)ناکرێ، بۆیە ئەفەرموێ: "(اعدی عدوک نفسک التی بین جنبیک)ئەگەر ئەو (نفس)و نەبێ (شیطان)لە (خارج). وە چی پێ ناکرێ، خوا خۆی ئەزانێ زۆر لە (مسڵمان)آن بۆ (اسلامیەتی)(ضرر)یان لە (عدو)ی (محارب)زۆر و خراپترە ﴿فَاحْذَرْهُمْ﴾ خۆتیان لێ بپارێزە، ئاگادار بە، (مطلع)ی (اسرار)ی ئیوە نەبن ﴿قَاتَلَهُمُ اللَّهُ﴾ خوا بیان کوژێ، (طرد)یان کا، (لعنەت)یان لێ دا ﴿أَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ (عجایب) کوو ڕوو لە (حق)وەرئەگێرن؟ لەسەر (دنائەت)و (نفاق) (دوام)

ئەکەن، (نفاق)و (ریا)(حقاً)کاری مەردان نیە یا (کافر)ی ئاشکرا، یا (مسلمان)ی ڕاست و دروست، (خیام)ئەڵێ:

یەکدەست بە مصحفیم و یەک دەست بە جام
گەهێ مەردی حلالیم و گەهێ مەردی (حرام)
مابیم دەرین گونبەتی فەیروزە، (مقام)
نێ (کافر)ی (مطلق)، نیە (مسلمان)ی (تمام)

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ﴾ لە ڕۆژی دۆستی و مهربانی، (قول)ێ (ناصح)و (مشفق)آنە ﴿تَعَالَوْا﴾ وەرنە (خدمەت)(رسول)ی خوای ﴿يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ﴾ (طلب)ی لێ خۆش بونتان بۆ ئەکا، خوا بە (دعا)و تکای وی، لێتان خۆش ئەبێ ﴿لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ﴾ سەریان با ئەدەن، های هوو، (رسول)ی چی؟ (استغفار)ی چی؟ قسەی پڕوو و پووچ، چمان کردیە؟ بۆ چی بێینەلای (رسول)ی؟ ئەمەش وەکی (سائر)ی (مسلمان)آن ئەچینە (مجلس) ﴿وَرَأَيْتَهُمْ﴾ دەت بینین (ایها الرائی)﴿يَصُدُّونَ﴾ (اعراض)یان ئەنا، ڕوویان وەرئەگێڕا لە (قائل)﴿وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ﴾ لە (استغفار)، چوونە لای (رسول الله) بۆ (استغفار)﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ﴾ لە سەڕوان، نەک لەکن وان، ئەوان گەمەی پێ ئەکەن ﴿أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ﴾ (فرق)ی نیە ﴿لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ (أبداً)(سرمداً) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ (علامەت)ی (غفران)(هدایەت)ە، لەو (آیەت)ە وادەرئەکەوێ (مجرد)(عفو)ی (اثیم)نیە، ئەوەی خۆی لا گەورەبێ، بە چاوی سووک تەماشای خەڵکی ی کا، چۆن (هدایەت)ی ئەبێ؟ بە چی، بەکێ، (اهتدی)و (اقتدی)ئەکا؟ دوای ئەم (آیەت)ە، باوەڕ مەکە، (جناب)ی (رسالەت)(دعا)ی بۆ کردین، ئەگەر (ملاحظە)ی (اخبارات)ی (متباینە)بکەی، تووشی کەشما کەشم ئەبێ ﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا﴾ چیان مەدەنێ، بخۆن برسی ئەبن، (تحمل)یان نامێنێ، پێغەمبەر چینیە، بیان داتێ، بڵاوئەبنەوە بەجێی دێڵن ﴿وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (خزینە)و

(دەفینە)و (کنز)ی ئاسمان و (ارض)ی ئی وی یە، ئەوەی ئارەزووبکا، پێی (احسان)ئەکا، (البتە)(رسول)و (اتباع)ی (رسول)ی خۆی، بە برسیایەتی نایەڵێتەوە، بە (نوع)ێ کە لە (دەور)ی بڵاوبینەوە، (تفرقە) بکەن ﴿وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لا يَفْقَهُونَ﴾ (علی الإکثر)(بشر)(خصوص) ئەوانەی (ایمان)یان نەبێ، یا (محکم)نەبێ تەماشای (احوالات)ی (ظاهره)ئەکەن، نازانن (ارادة الله)(کیف مایشاء)(ارادە)ی (کائنات)ئەکات، (واقعاً)وەکی (سعدی)ئەفەرموێ:

به نادان آنچونان رۆزی رەسانەد

کی سەد دانا دەرۆ حەیران بماند

(لکن)بێ (حکمەت)نیە؛ ئەی گرۆهی (منافقین)ئەوانەی ئەتان ووت: "چیان مەدەنێ" بوونە (وارث)ی (خزائن)ی (کیسری)و (قیصر).

(محدثین)ی (کرام)ئەفەرموون: "(شێخی بخاری)له (زید بن ارقم) (نقل) ئەفەرموێ: "ئەڵێ: "له (سفر)ی (غزا)ی بووین وەک لە (شرحی بخاری) ئەفەرموێ: "(غزای تبوک)،یا (بنی المصطلق)" تووشی (مضایقه)بووین لە (جهەت)ی ئازووقە؛ گوێم لێ بوو؛ (ابن اب سلول)و (اشباه)ی، ئەیان گووت: (لا تنفقوا...الایة)" ﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ﴾ کە خۆیانن ﴿مِنْهَا الأَذَلَّ﴾ کە (مسڵمان)ە کانن، ئی (مهاجر)، (زید) ئەفەرموێ: بە مامم ووت ئەویش (عرضی)(رسالەت پەناه)ی کرد، پێغەمبەر لە دوای نارد، سوێندی خوارد؛ گوێیا (رسولی اکرم)پێی بڕواکردن، منیش زۆر (متاثر)بووم (جنابێ حق)لە (اولی سورەت)تائێره، (آیات)ی بۆ پێغەمبەر نارد، پێغەمبەر بەمنی فەرمو: "(یا زید)، خوا (تصدیق)ی تووی کرد ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (عزەت)و (عظمەت)و (کبریائی)بۆ (جنابێ حق)(ذاتی)یە، خۆی وایە؛ ئی (جنابێ رسالەت)هەم (عزەت)ی (قومی)، هەم (عزەت)ی (فطری)، (نفسی)، هەم (عزەت)ی (رسالەت)و (نبوەت)ە، (عزەت)ی (عموم)ی (مؤمن)آن، بە (ایمان)ە، (ایمان)بە

(واحدانیـەت)ی خوایـە، زۆر جـارانم ووتیـە: "کەسـێ (وجـدان)ی هـەبێ، (خسـەت)و (لامـەت)و (دنائـەت)و (ڕزالـەت)و (سـفاهەت)(دمـاغ)ی تێـک نەدابێ، (عزەت)ی (ایمان)بە (وحدانیەت)ی خوا، (فوق)ی هەموو(عزەت)ی (دنیـا)یـە، (مـع الأسـف)(اهـل)ی (توحیـد)(قـدر)ی ئـەو (عـزەت)ە نازانن، (لذەت)ی لێ ناچێژن، (دائم)(میل)ی (شرک)و (عبودیەت)ی (غیـر) ئەکەن (خصوص)بەناوی (ولایـت)، ئـەوەی (مـؤمن)بـێ، ئـەبێ (عـزەت)ی (نفس)ی هـەبێ لـە ئەمونـەو، لـە (اجانـب)(قبـول)ی (زلـەت)نـەکا، (ومـن العجائـب)بـە نـاوی (تزکیـە)و (هتـک)ی (نفـس)(منسـوبین)ی (طریـق)ی (شاهی نەقشبەند)تـران دەکـەنن شـەقێ تێـک هـەڵـدەدەن، جونـان ئـەدەن، گۆیا ئەوانە، لەسەر (طریق)ی (شاه)ن بەڵێ خۆیان (أساساً)گـەدان، بـێ خوێن و بێ دەرمان، سووکیان لا گەورەیە هەی هوو (تزکیە)لە کوێ؟ بـێ (شرفی)و بێ (مروەتی)و کەری، لەکێ؟ (مامۆستا ملا احمد)(رحمەتی خوای لێ بێ)، دەر (حق)(طریق)داران ئەیفەرموو: "ئیمە (دین)مان بـە (عـزەت) (ترک)کرد، (أمّا)بە (ذلـەت)(طلـب)ی ئەکـەین". (عـزەت)ی (نفـس)لەگـەڵ (کبر) جودایە، (عزیز النفس)خۆی لە خە ڵکی گـەورەتر نـازانی، بـە چـاوی سـووکایەتی، تەماشـای خـە ڵکـی ناکـا بـەس خـۆی، لـە (امـور)ی (دون)و (دنـی)و ناشایسـتە، ئـەپارێزێ؛ لەگـەڵ ئـەوەش کـارو (کسـابەت)بـە (عـار) نازانێ، (سؤال)بە (زلەت)ئەزانێ، خۆی سووک ناکا، بۆ (لقمە)نانێ، وەسـتا (معروف)ی ئەحمەچەپەی (حداد)بوو، (حاڵ)و (وەقت)باش، لە گڕانی سـی و شەش، (ازراق)ی لێ بڕا کاری ئاسنگری نەما کەبرسـیایەتی (غلبـە)ی لـە خۆو (اولادی)کرد، دەرکـەی مـاڵێ لەسـەر خۆیـان کلیـل داوە، چوونـە نـاو جـێ، گۆیـا ئـەنون، هـەمویان مـردن، لەبرسـان (تنـزل)ی بەدەرکـە ڕاوەستانیان نەکرد، (سبحان اللە)چەند (انسـان)وا بـە (عـزەت)ی (نفـس)و گەورە، لە کوردان هـات و ڕۆیـی وەلـە (تـاریخ)نـاوی گـوم بـوو، (عـزەت)ی (نفس)ی ئەو وەسـتا (معـروف)ە گـەلێ لـە (فـوق)ی (عـزەت)ی (نفـس)ی

(احمد بن حمزه)ی بووه، (رحمەتی خوای لێ بێ). لە (روح المعانی)ئەڵێ: "کە گەڕانەوە بۆ شاری (مدینه)، لەشکر ڕوویان کردەوە ناوشار، (عبدالله کوڕی ابن سلول)شیری هەڵکیشا لە بابی ووتی: "(والله)ناچیتە ناوشاری، تا ئەڵێی: "(محمد)(اعز)ە، ئەمن (اذل)م" ناچار ووتی، ئەوجا ڕێی دایە، ئەمەش (حکمەت)ی (الهی)باب واو کوڕ وا! (یُخرج الحي من المیت) ﴿وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (انه)هیچ (علم)یان نیە؛ ئەڵێن: "کابرایە (کناف)لە (بغدا)یە کاری خۆی ئەکرد، وەبە خۆی ئەووت: ئەگەر بەوئیشەو پیشەیە (راضی) نەبێ، کارێ لەوەی (ڕەزیل)ترت، پێ ئەکەم" ئەز (قضا) ڕۆژی (مأمون الرشید)ئەو قسەی گوێ لێ بوو؛ بانگی کرد، ووتی: "لەم ئیشە ئیشی خراپتر چیە؟ ووتی: "(خدمەت)کاریە! ئەوە (زلەت)ە، (انسان) چاوی لە چینکە نانی بەرماوەی (آغا)ی بێ مـن (اجر)ی خۆم وەر ئەگرم، پاک و (تمین)خۆم ئەشۆم، (نفقه)ی (عائله)ئەکرم بە (کمال)ی (حریە)ت و ئازادی (امرار)ی (حیات)ئەکەم ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (ایمان)ێ دروست، بێ (ریب)﴿لَا تُلْهِكُمْ﴾ (مشغول)تان نەکا ﴿أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ﴾ لە یادی، لە (جمعه)، لە (جهاد)، لە (استماع)ی (خطبه)، لە (سائر)ی (طاعات)و (عبادات)، (مال)و (اولاد)یکەنە (معین)،بۆ یادی خوداو (اجرا)ی (شعائر)ی (دینی)، دەوڵەمەندێ بە (خێر)و (تواضع)بن، (مغرور)و (متکبر)مەبن، خۆتان لە خۆ نەگۆڕی، (محقق)ە بێ (مال)و (قووت)چ ناکرێ؛ (أمّا)ئەگەر لەڕێی خوا (صرف)نەکرێ، بێ (فائده)یە (وبال)ە، لە ملی (صاحب)ی (بالخاصه)(ملایەتی) لەم (عصر)ە، بێ (قوەت)و (مال)، بێ (ثمره)یە، (ملا)ی بێهێز و برسی چی پێ ئەکرێ؟ ئەبێ کلکە کوتێ، لەبەر ئاغایان بکا، وەدوای (شێخ)آنی گومڕاە کەوێ، (شایەدی)بە درۆ بۆ (تجار)و دەوڵەمەندو کێخوای بەد بدا؛ (معلوم)بوو ئەو (آیات)ە، (زێد)ە (ربط)ی (سورة)ئەکا، بە (سورەت)ی (جمعه)، ئەوەی (عزەت)ی (نفس)ی هەبێ، (نفس)و (نفیس)و لە ڕێی (عزەت)ی خۆی و

(قوم)و (دین)ی خۆی، (صرف)ئەکا، ئەگەر نە کەرێ (زلەت)ە، (محقق)بۆ خۆ و (ملـەت)ی ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ﴾ (اشتغال)ی (معهود)﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ هەر ئەوان تێ شکاوو تێ چوو ((مغبون)ن، ئەمە لە گەڵ نەگورێ (سورەت)ی (تغابن) ڕێکی ئەخا، (خسران)بە (ضلال)یش (تفسیر)کرایتەوە. (علمای)ی (بلاغەت)دوای (نکتات)ی (عبارەت)ی ئەکەون، زۆریان لا (مقصود)ە، بۆ چی لە وێ ئەفەرمووێ: "(لا یفقهون)؟" لێرە ئەفەرمووێ: "(لا یعلمون)؟" ئەگەرچی (نکتە)ی (خصوصی)یان چەنگ نەکەوت، ئەفەرموون: "(تفنن)ە" (أمّا)(بلاغەت)ێتر هەیە، لە (قرآن)دا (حقا محیر)ە، (دقەت)کە، (منافق)ە کان ئەڵێن: (زاد)ی مەدەنە، ئەوانەی لە لای پێغەمبەرن، تا بڵاوبینەوە، خواش کە (مالک)ی (خزائن)ی (سماوات)و (أرض)ە ئەفەرمووێ: ﴿وَأَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم﴾ لە (خزینە)ی خۆم، (مسلّمان)ئەوانەی (عند الرسول)ن، چجایە چاویان لە دەست ئەوانە بێ، (مامور)ن بە (انفاق)خوا (غالب)ی کردن، بوونە (صاحب)(ماڵ)، (امر)پێ کرای بە (انفاق) (رغم انف)ی (اهل النفاق)، ئەمە (بلاغەت)ی پێ گەیشتنە، ئێوە وەکی (منافق)آن مەبن دڵتان بە (ماڵ)ی (دنیا)نەبەستریێتەوە؛ تالە (حاڵ)ی (صحەت)و (عافیەت)دان ﴿مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ ئەو وەختی ئەبەخشن، (وصیەت)ی ئەکەن (أمّا) لەم (عصر)ە دا، زۆر کەس ئەڕۆن و (وصیەت)یش ناکەن ﴿فَيَقُولَ﴾ (حین الموت)﴿رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي﴾ (امهال)م ناکەی، خۆزێ (امهال)م کەی، چا ببمەوە نەمرم ﴿إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ﴾ (مدە)یە کورت ﴿فَأَصَّدَّقَ﴾ (تصدق)ئەکەم ئەبە خشم ﴿وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (اصدّق)بە (سەری قاف)(اکن)(بەزەنە)چۆکی (صریح)ی (عبارەت)(تمنا)یە، (جواب)ی (منصوب) ئەبێ؛ وە لە (معنی)دا (شرط)ە (جواب)ی (شرط) (مجزوم) ئەبێ ﴿وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا﴾ (ولو)(ممکن)بێ: کە (اجل)هات، (مدە) تەواو بوو، خوا نای گێڕێتەوە، وای داناوە، (خلاف)ی (قاعدە)ی

(فطری) ناکرێ؛ (خلاصە)کە هات ناگەڕێتەوە؛ (سواد متعدد)بێ، یا یەک بێ، (واقعاً)جێی (نزاع)نیە؛ چونکی (حیات)(ممات)و (غیر)ە (مربوط)ە، (منتظم) نیە؛ ئەبینی منداڵێ (تام الخلق)(کانە مهیا)یە بۆ (امور)ی (عظام)، لە داکی دێتەدەر، نایەتەدەر، لە گەڵ پیاوێ نەوەد ساڵی وێکڕا ئەمرن، ئەتۆڕیە خۆت، (بنیە)و (نسج)شتێکە، ئەتۆڕیە (حوادث)و (طواری)و (امراض)و (اسقام)شتێتر دێتە (فکر)ات، ئێستا (تامین)ی (حیات)تا (مدە)یە (محدود)، لە (بلاد)ی (غرب)و (بعض)ێ (بلاد)ی (اسلام) (تعمم)ی کردیە (لکن)چسود، شەرتی هەڵ ئەلایسێ، بە (ساعەت)ێ (میلیون)ێ (عسکر)بە (تلف)ئەیا (بنیان)ی (عومر)و جەوانی، بەر (هوا)ئەکا، (حکما)ی (طبیعیون)خەریکی (عومر)درێژ بوونن؛ (لکن)(امل)یان (ضعیف)ە، لەبەر شەڕ و شۆڕی (سیاسەت)و گرانی (معیشەت)؛ وایە (فقیر)ێ ناچار ئەچێتە کەتیرە کردن، ڕۆژی گەرمای ئەبێ، ئەگاتە گۆمیلکە ئاوان، ئاوێ زۆر ئەخواتەوە، گەرما مێشکی ئەهێنێتە جۆش، نەخۆش ئەبێ، ئەمرێ، بای (سموم)ی لێ ئەدا، ئەی سووتێنی؛ (أسباب)ی مردن، ئەوەندە زۆر بوە، نایەتە (حساب)؛ ئەگەرچی بە (کشف)ی (مقروب)گەلێکی (فرق)کردیە؛ (أمّا)(مشکل)ە (اطبا)ی (طبیعی) بگەنە ئەو (مراد)ە؛ (حقا)ئەوە ندە بەسیە، جای (تقدیر)ە، ئەمڕۆ (بشر)(مکافحە)ی (وباء)و ((طاعون)ئەکا، (میقروب)ی (طاعون)و (وباء) ئەکوژێ (مع الأسف)ئەو (علەت)ی (میقروب)ی بۆ (کشف)نەبوە، ناتوانێ (دفع)ی کات، (علی کل حال)کە (اجل)هات، ناگەڕێتەوە، (سعی) بکەن لە (اعمال)ی (صالحە)﴿وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ کرد گاری ئێوەی لێ بزر نابێ، بە گوێرەی (عمل)(جزا)تان ئەداتەوە، (لازم)ە لەسەر (مسلمان)آن، بۆ (ماڵ)ی (دنیا)و دەوڵەمەندی، بە (عمومی)(سعی)کەن، زۆر دەوڵەمەند بن، بۆ (مصالح)ی (وطن)و (امەت)و (دین)درێغی نەکەن

گەلێ بە (احترازا)بن، لە (منافق)لە (اوساف)ی (منافق)آن؛ (بخیل)نەبن، کەقسان دەکەن، درۆیان نەکەن، (وەعد)ە بە جێ بگەیەنن، (خیانەت)لە (أمّانەت)نەکەن، دەستی لێ نەدەن، لە پێشە خۆیان (نفقە)ی (قیامەت)ی ڕەوان کەن، (طبیعەت)(مسخر)کەن وەکی ئەوڕوپایان (علم)بە (فساد) مەبەن.[1]

(نورە)ی (تفسیر)ی (سورە)ی (تغابُن)ە (نعوذ باللە من الخسران و التغابن)(الهی)لە (اعمال)ی (دین)و (دنیا)(نائل)ی (فوز)و (فلاح)و قازانج بین (آمین)؛ (عند الأکثر)(مدنیە)(آیات)ی نۆزدەیە، (سید)ئەفەرموێ: "(بلاخلاف)" (أمّا)لە سەری (مصاحف)آن، هەژدە نووسراوە؛ لە پاش (سورە)یی (تحریم)(نازل)بوە. (لکن)(مناسبە)و (ربط)ی لەگەڵ (سورەت)ی (سابق)، زۆر بە (قوەت)ە.

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ﴾ خۆی لە (ذات)ی خۆی، (مقدس)و (منزە)ە؛ ئەگەر شت (منزە)نەبێ، (لسان)ی ئەم و ئەو (منزە)و (مقدس)نابێ، بە (ملایین)(تسبیح)ی (بعض)ێ (حیوانات)ئەکەن، (مع انە)هەر (حیوان)ن، چونکی (اکثر)ی (کائنات)لە (تطور)و (تجدد)دایە، بەهەر (طور)ێ بەهەر (نوع)ێ (تقدیس)و (تنزیە)ئەکا، بۆیە بە (مضارع)ی ئەفەرموێ؛ (تسبیح)ی (کبریائی)و (تقدیس)ی ئەکا، بە (تجدد) ﴿مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ (مراد)(عموم)ی (کائنات)ە- ((علوی)و (سفلی)) ﴿لَهُ الْمُلْكُ﴾ بۆ خودایە، (خزێنە)و (دەفینە)ی (سماوات)و (أرض)، خۆیان — (و ما و من فیها) ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ﴾ (ثنا)ی (جمیل)و سوپاس و ستایش هەر ئیوییە،

---

[1] — تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (منافقین)ڕۆژی چوارشەموو، دووی کانونی ثانی رومی، پانزدەی کانونی ثانی ئەفرەنجی، شانزدەی مانگی جەژنی قوربانی، (بین الظهر والعصر) ١٣٥٩ هجری — ١٩٤١میلادی،

(کمال)ی بێ (نقص)ە، بە (ناقص)ی (ترقی)ئەکا بۆ (کمال)، لە دووئاگر ئاو (ایجاد)ئەکا؛ (کمال)ی (صانعی)لە وەی (زیاد)تر (تصور)ئەکرێ؟ ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ لە (میقرۆب) تا (عرش)ی (عظیم)، بە (دقەت) تەماشاکەی، (خلق)ی (میقرۆب)(ادق)ترە، لە (خلق)ی (شمس)، (قدیر)ێ وا، ئەتوانێ (رسول)و یارانی بە خێویکا، (احتیاج)یان بە (انفاق)ی (منافقی)نەبێ ﴿هُوَ الَّذِي﴾ خوا ئەو خوایەیە ﴿خَلَقَكُمْ﴾ ئێوەی (ایجاد)کردیە، بە (طرز)ێ (محیر العقول)ە، کەسێ ئاگای لە (علم)ی (تشریح الأبدان) بێ، (مجبوراً) (تصدیق) ئەکا، ئەم (خلق)ە، کاری (طبیعەت)ی بێ (علم)و (معرەفەت)نیە، ئەو (تطورات)ە، چ (أساساً)لە (عناصر) بێ، چ (ترقی)لە (نوع)ە حەیجوتێ بێ —بە (انتخاب)ی (طبیعی) بێ (ادراک)ناکرێ، دیارە، کاری (صانع)ێ (علیم)و (قدیر)ە، (حکما)ی (قدیم) ئەفەرموون: دووشتی وێک چوو، کە (اختلاف)یان بوو، لە (بعض)ێ (آثار)ئەبێ (مبدا)ی ئەو (اختلاف)ە، لە خۆیان دابێ؛ (حیوان)(حیوان)ە، یەکێ (ناطق)یەکی (ناهق)— بێ (اختلاف)ی (مبدأ)ی (ذات)ی کووئەبێ؟! (مادام) وابێ؛ کوو مەیموون ئەبێ بە (انسان)؟ لە هەموو (کائنات) نێزیکتر بۆ (خلق)ی (انسان)— داک و بابە، (مع انە) چ ئاگایان لێ نیە، (مادە) (تکون) ئەکا (بعد الإنتقال)لە (رحم)ی داکی ئەو (تطورات)ەی بەسەر دادێ؛ داک بێ (خبر)ە دیارە (خالق)ی (خالق)ێ (علیم)و (قدیرە) ﴿فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ﴾ (علی الأکثر) ئەوانەی (ایمان) ئێنن؛ (سابقاً) (کافر) بووین؛ (مع أنّه) (حق) وابوو هەمووتان (مؤمن)بن، (کافر)یش دوو (نوع)ە؛ (منکر)ی (اله)(مشرک)، (طبیعیون)ی (عاقل)، (انکار)ی خوا ناکەن؛ (غایەت)ی بەو (نوع)ە، کە (ملیون)ئەلێن -(بالخاصه، یسوعی)— (ایمان)یان پێی نیە، (ایمان)و (کفر) (شتێ) ئەفەرموون: "بە (خلق)ی خوایە" ئەگەر (کافر)ێ (عرض)ی (رسول الله)بکا: (مادام)(کفر)ی ئێمە

بە (خلق)ی خودایە، تۆ چۆن (معارضە)ی (خلق)ی خوا ئەکەی؟ (خلق)ی خوا تێک ئەدەی؛ (رسول)ی (اعلم)و (اکرم)ئەبێ، چ بفەرموێ؟ خودای (تعالی)ن، (مؤمن)ی بە (مؤمن)، (کافر)ی بە (کافر)(خلق)بکا، ئەو (تقلبات)و (تغییرات)ە چیە؟ (اشاعرە)ئەفەرموون: "(کسب)بۆ (عبد)ە؛ (خلق) بۆ خوایە" (کسب)چیە؟ ئەگەر کارەکە بە (خلق)ی خواپێک دێ؛ (کسب)چیە؟ ئەگەر بە (کسب)دەبێ، (خلق)ی خوای (معنا)ی چی؟ ئەگەر وابێ (معنا)ی (دین)ی (فطری)چیە؟ (فطرة الله التی فطر الناس علیها) (مامن مولود...الحدیثە)چۆن ئەبێ؟ (علما)ی (نظر)ئەفەرموون: "(علم)ی (غیر)ە (ضروری)و (ایمان)، بە (فکر)و (نظر)(تحصیل)ئەکرێ، (قران)لە چەند جێ (آیات)ی (آفاق)و (انفس)(إیضاح)ئەکا؛ کەسێ (احوالات)ی (نفس) بزانی، (اسباب)ی (کفر)ی بۆ (عیان)ئەبێ؛ (کبر)و (حسد)و (دعوا)ی (تفوق)و (حب)ی (رئاسەت)؛ نا یەلێ (امثال)ی (ابوجهل) (ایمان) بێنن؛ (کبریائی)و (الوهیەت)ی (فرعون)ی، بە (نظر)(شعب)ی، چۆن رێ ئەدا؟ ببێتە (تابع)ی (موسی)ی (لقیط)ی خۆی. لە (قوم)ی ژێر دەست، ئەمرۆ (لازم)ە، (جمع)ێ لە (ملا)یان، (حکم)(نزاع)لە (بین)ی (أشاعرە)و (معتزلی) هەڵگرن، رێ یە دانێن بۆ (مسلْمان)آن پێدا برۆن، لە (بین)ی (امر)و (ارادە)ی (الهی) (تباین) (ازالە) بکەن (وفي الواقع) (مادام) (خالق) (آمر)یەکە، نابێ لە (بین)ی (امرو)(خلق)ی (تخالف)و (تباین)و (تناقص)ببێ، من (رسالە)کمدا نایە، لە (مسئلە)ی (اختیار) (حقیقةً) شایانی (مطالعە)ی (عالم)ی دانایە، وادەر ئەکەوێ، تائێمە (سلب)ی (قدرەت)و (قوەت)و (اختیار)و (ارادە)لە خۆمان ئەکەین، دوشمنی (دین)و (دنیا)مان، بە (قوەت)و (قدرەت)و (ارادە)و (عزم) (جزم)تر ئەبێ، بنۆرن ئەوان چیئەکەن؟ وەئێمە چین؟ بۆیە (غربی)دەڵێن: "(دین) (مانع)ی (ترقی)یە" نازانم ئەوە چیە؟ کارێ (کیف)یان پێبێ، بەهەموو (قوەت)و (قدرەت)و (سیاسەت)و (کیاسەت)و (جبر)و (شدەت)و

(ڕیا)و (پۆلاتیق)ە خۆیان بۆی ئەچن و ئەیی کەن؛ (ارادە)ی خوایان بە (خیاڵ)دا نایە، کاریگران بێ (میل)یان لەگەڵ نەیە، ئەڵێن: "چیی بکەین؟ ئەگەر خوا (ارادە)بکا، ئەبێ، وە (الا)نا بێ". ئەمە زۆر سەیرە ﴿وَاللَّـهُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (مؤمن)و (کافر)﴿بَصِيرٌ﴾ (بصیری)و (خبیری)و (علم)ی خوا، بە (اعمال)ی (عبد)ئەکەنە (دلیل)ی (جبر)و تۆ بزی، (معانە)لە (قورآن)بۆ چاکە کردن و خۆلە (خراپە)پارازتن، (سوق)ئەکرێ: کەسێ بە (حق) (ایمان)ی بە ئاگا داری خوای بێ (لاشک)(امتثال)ی (اوامر)ی (اجتناب)لە (نواهی) ئەکا، بەڵێ: (انسان)خۆی، (قوی)ی (مشاعر)و (مدارک)ی، (مخلوق)ی خوایە؛ (أمّا) بەو (قوەت)و (قدرەت)ی کە هەیەتی، ئیشی خۆی ئەکا، وەهەتا (علم)ی (عملی)زیاتر بێ ئیشی (عجایب)تری لەدەست دێ، بنۆڕنە (حکما)ی (غرب)، (علم)یان (صبر)و (ثبات)و (عزم)و (جزم)یان، طوطی (تجارب)یان، (کشفیات)یان، (اختراع)یان (عجایب)ە؛ کەسێ ئەو (عجاییات)ە ببێنێ، (تصحیح)ی (اعتقادیات)ی ناکات؟ ﴿خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ (مطابق)ی (حکمەت)، (دقائق)ی (صنع)و (ایجاد)ی، (خلق)ێ بێ (أصل)و بێ (اساس)و (خیالّی)و (وهمی)نیە، (ثابت)ە، (مقرر)ە، کەسێ (علم)ی (هیئەت)و (جغرافیا)و (طبیعەت)و (کیمیا) بزانێ، ئەزانێ: چ(خلق)ێ (غریب)ە، (محیر)ە ﴿وَصَوَّرَكُمْ﴾ (هو الخالق الباری المصور) (وفی الحدیث: ان اللە لاینظر إلی صورکم واقوالکم، ولکن ینظر الی قلوبکم و اعمالکم) ﴿فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ﴾

نەختێ لە(قوە)ی (مصور)دواین؛ (وبالآخرە)(حکما)ش (اعتراف)یان کرد، کەئەم (تصویر)ە (دقیق)ە، (غریب)و (عجیب)و (محیر)ە، بە (صانع)ێ (علیم)و (حکیم)و (قدیر)نەبێ، ناکرێ، بەڵێ (جناب)ی (حق)، لە (طبیعیات)(معمل)ێ دروست ئەکا، بە (قوانین)ی (کیمیا)و (میکانیکی)ی (عمل)های (قوی)ئەو (هیکل)ە، ئەو (صورەت)ە جوان و (ملیحە)ی ئەیبینی، دروستی ئەکا (طبیعەت)(مغنی)نیە، لە خوای،

(حاشا) (ثم) (حاشا)، بەڵكوو بۆ (كل)ی (اعمال)ی (حسنە)ی (مفیدە)، (طبیعەت) پەكی لەسەر (بشر)دەكەوێ، چجایە خودا؛ ئەو هەموو (قوەت)ی (كبریائی)(طبیعەت)، بە بروسكەیە، (خسار)ی ئەكا؛ (بشر) چەند جوان و بە(دقەت)و (فائدە)(استخدام)ی (كاروبا) ئەكا. (طبیعەت) (غرامەفۆن)ی دەرخست؟ (طبیعەت)(تەلیفۆن)و (تەلەفیزیۆن)و (ڕادیو)و (میكروفۆن)ی هێنا (ظهور)؟ (حاشا)، ئەوانە هەمووی (اثر)ی (علم)ن، (طبیعەت) (علم)ی لەكوێبوو (طبیعەت)بێ (استاذ)چی پێناكرێ، (جناب)ی (حق)(انسان)ی، بەزیب و زێوەری (مادی)و (معنوی)ئاڕاستە كردیە، بوویتە (مظهر)ی (صفات)ی (حق)تاكو ببێتە، (خلیفە)ی (كبریائی)، (اسرار)ی (كائنات)دەرخا، بۆیەنیە، خۆی (رەزیل)و (سفیل)و سەرگردان كا؛ خۆی بكا، بە كەر پەرست و سەگ پەرست؛ (حقاً) جای (تاسف)ە؛ (سواد)ی (أعظم)لە (بشر)، (دائماً) ڕووی لە (سفالەت)و (دنائەت)ە، دانشمەندێ (نصیحەت)ی كوڕی خۆی ئەكرد: (ڕۆڵە بنۆڕە ئاوێنە، ئەگەر جوانی، بەئیشی (قبیح)خۆت ناشیرین نەكەی، ئەگەر ناشیرینی، بەكاری ناشیرین، خۆت ناشیرینترمەكە) (ڕەحمەتی لێ بێ) قسەیە جوان.

(مبدأ)ی (وجود)مان خودایە ﴿وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ (رجوع)و گەڕانەوە، بۆ لای وییە، كەسیتر نیە، (شریک)و مەریک،هیچ، (اول)و (آخر)ئەوە؛ (مبدأ)و (منتهی)ئەوە؛ (مجازات)و (مكافات)(عائد)ی یە، هەرئەوە بەس؛ ئیشی خۆی ناخاتە بەر دەست كەس ﴿يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (أصغر)ی (میقرۆب)ی لێبزر نابێ ﴿وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ﴾ ئیبەدزی ئەی كەن، ئیی بەئاشكرا، هەمووی ئەزانی (أحاط بكل شیىء علما)(علم)ی (محیط)و (شامل)و (كامل)، بۆ(غیر)ی خوا، (محال)ە؛ (دخیلک) بەقسەی (بعض)ێ (نوات)ی گەورە؛ وەكی (شێخی إبن عربی) وەكی (شێخی ابن

حجر) وه‌هه‌م (مشرب)یان، له‌وڕێیه هه‌ڵ نه‌خه‌ڵه‌تێن، (شمول)ی (علم) (مقتضی)ی (ذات)ی (احدی)یه، (مقتضی)ی (ذات)بۆ که‌سیتر نابێ، به (اتحاد)و (حلول)(انا، من اهوی، ومن اهوی، انا) فریب مه‌خۆن؛ (ذات)ی (اقدس) له‌و ئالایشه (منزه)ه، (نفی)(وجود)له (کائنات)مه‌که‌ن؛ (خلق)ی (الهی)(خلق)ێ (حق)ه، خواخۆی ئه‌فه‌رمووێ: ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ ئه‌وه‌ی له ناو دڵ و سینگان دا بێ، خوا زۆر زۆر به‌ته‌واوی ئه‌یزانی؛ پێ‌ی ئاگاداره (خلاصه)چی‌لێ‌بزر نا بێ، ئه‌و (آیات)ه، (دەعوەت)ه، به (طریق)ی (غفل)و (ایجاد)بۆ (جزا)یه ﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ ئایا بۆتان نه‌هاتوه؟ نه‌تان بیستوه؟ ﴿نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُكم﴾ له (قوم)ی (نوح)— تائه‌م (حواله)یه — ئه‌و (آیه‌ت)ه (تصریح)به (انذار)و (تخوف)ئه‌کا، (انسان)ی (عاقل)(لازم)ه، به‌چاوی (عبره‌ت)بنۆڕێته (دنیا)و (ماجری)و (حوادثات)ی (دهر) ﴿فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾ چێشتیان، گرانی و (شده‌ت)ی کاری خۆیان، له (دنیا)، (بخاری)له (سور)ی (آتیه)؛ له (مجاهد)(نقل)ئه‌کا، (تفسیر)ی (وبال)به (جزا) ﴿وَلَهُمْ﴾ له (آخرت)دا ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ زۆر به‌ئێش (لاشک)ئه‌وانه (خیر)ی (اقوام)ی ڕابردوویان زانی بوو، له‌چه‌ند (سور)و (آیات)ی (قرآنی)وه‌له (السنه) ده‌رئه‌که‌وی، که‌مێ ئاگایان له (حال)و (حکایات)ی (قوم)ی (عاد)و (ثمود) هه‌بوو؛ (لکن)(اعتبار)یان نه‌ده‌کرد ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئه‌وه بۆ؟ ﴿بِأَنَّهُ﴾ (شان)، چونکی ﴿كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾ (معجزات)و (علامات)ی ئاشکرا، ڕێی ڕاستیان، بۆ (واضح)ئه‌کردن ﴿فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا﴾ ئه‌مه نابێ، ئه‌بێ (ملائکه)بێن، وه‌ئه‌و (ذات)ه‌ش وه‌کی ئێمه (بشر)ه، (معنا)ی چی، (زێد)ه له‌هه‌موان، ئه‌و بوویته (رسول)و ڕێمان نیشان ئه‌دات؟ نابێ.

قسه‌م له (رسل)و (بعض)ێ (نوات)ی (عظام)، وه‌کی (ابوبکر)و (عمر)ی نیه وه (الا علی الأکثر)(بشر)بۆخوا، (هدایه‌ت)ی (بشر)نادا، ئه‌وانی (سرامد)آن (خصوص سیاسی)، (دائم) له (اغوا)ی (عالم)خه‌ریکن؛

(بەرنادشۆ)ى (مشهور)له (موقـع)ێ لـه (جـامع)ى (هونفۆى كۆنفـو)ى لـه (چين) (نصيحەت)ى (اولاد)ى (مەكتەب)ى ئەكرد؛ ئـەى ووت: ئاگاتـان لـه (عقل)ى خۆتان بێ؛ چونكى هـەر (معلـم)ە خەريكـە، (عقـل)ى (انسـان)لـه (إنسان) (صرف)كا، (عقل)ێ به هەوەسى خۆى له جێى دانێ ئەمشـەو لـه (مجلـه)ى (هـلال)ى يـەكى (مـايۆ)ى سـنـەى ١٩٣٠ لـه لاپـەڕى (٩٦١) (تصـادفاً) تووشـى (مقالـە)ى (بەرنادشـۆ)ى بـووم، ئـەوى مـن نووسـيم، (صريح)ى (عبارەت)ى نيە، (ماحصل)ێكـە، (عـرض)كـرا. بنـۆڕنێ (هتلـر) (عقـل)ى لـه نـەوەد و سـەد (ميليـون) بـەڵكوو زيـاتر گـۆڕى، (عقـل)ێ بـه هەوەسى خۆى هاويشتينه (دەمـاغ)يـان؛ ئـەوا سـاڵەک و پێـنج مانگـە، ئـەو (قـوم)ەى بـه دارو ديـوارى دادەدا، لـه (هـوا)، لـه (بَـر) لـه (بحـر) ئـەكوژن، ئەكوژرێن، ئەسووتێن، ئەسووتێنن (غرق)ئەكەن، (غرق)ئـەبن، بـەو (عقـل)و (خيانەت)ەوە، ڕۆژ به ڕۆژ هەوەسى (حرب)و (نشاط)يان زێتر ئـەبێ، ئيتـر (لازم)ە (انسان)به (احتران)بێ، ﴿فَكَفَـرُوا﴾ (ايمـان)يـان بـه (رسـل)نەيـەنا ﴿وَتَوَلَّـوا﴾ (إعـراض)يـان لێنـان، نـەيان نواڕيـە (آيـات)، گوێيـان نـەدا، (اقــوال)يــان ﴿وَّاسْـتَغْنَى اللّـهُ﴾ لـەوان (كـافر)آن، بـه (هـلاک)ى دان، (فـەوت)آندنى، هـەر (قـوم)ە بـه (نـوع)ێ ﴿وَاللّـهُ غَنـِيٌّ﴾ لەهـەموو (عـالم)، (ذات)ى (واجـب الوجـود)يـەكى لەسـەركێ، لەسـەرچى كـەوتوە؟ (نظـر) به (غنى)ى (ذات)ى، ئەو (عالم)ە ببێ چيە؟ نەبێ چيە؟ هەروەكو (بالذات) (غنـى)يـە، (بالـذات) ﴿حَمِيـدٌ﴾ە (ولـو)كـەس (حمـد)ى نـەكات؛ (مـع)انـه (إرسال)ى (رسـول) لـه (أعظـم)ى (نعـم)ى خوايە، ئـەبا (انسـان)(شـكر)و سوپاسى خودا بكا، لەسەر (ارسال)ى (رسل)، ئەمرۆ كەئـەڵێن: "(عصـر)ى (نور)ە" بنۆڕنه (اقـوام)ى دوور لـه (رسـالەت) (عبـادات)يان، (اعيـاد)يان، (معـاملات)يـان چيـە؟ ئـەوجا (سـجدە)ى (شـكر)بـۆ خـوا ببـەن، لەسـەر (إرسال)ى (رسل)، (خصوصا خاتم الأنبيـاء) (عليهم الصـلاة والسـلام) لـه سـايەى (محمـد)ى نـەبا، ئێمـەش (سـجدە)مـان بۆسـەى ئـەبرد؛ يـا ڕيخـى

گاجووتمان لەنێو چاوانی خۆمان ئەدا، ئەوانەی (انکار)ی (رسالەت) ئەکەن ئەڵێن: نابێ (رسول)(بشر)بێ وەئەڵێن: "زیندی بوونەوە نیە" (طبیعیون) ئەڵێن: "(انسان)ئەمری و ئەبرێتەوە" ﴿زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا﴾ (ابداً)، (مؤكداً)، بەڵکو بە(محاڵ)ی ئەزانن، (حکما)ی (الهیون) ئەوانەی (قول) بە (جوهریەت)ی (روح)و (بقا)ی (بعد مفارقة البدن) ئەکەن، (ثواب)و (عقاب)ی (ڕوحانی)بۆ (ارواح) (اثبات) ئەکەن؛ (اعادە)ی (جسم)یان لانیە، (أمّا حکما)ی (اسلام)وەکی (شێخ)ی (رئیس)و (امثال)ی، (عیناً) وەکی ئێمە (اعتراف)بە (حشر)ی (جسمانی)ئەکەن، لەبەر (ایمان)ی (صحیح)بە (رسول)ی خوا، بە(کلام)ی خوا ﴿قُلْ بَلَى وَرَبِّي﴾ (قسم)بە خوای خۆم ﴿لَتُبْعَثُنَّ﴾ زیندی ئەکردینەوە ﴿ثُمَّ﴾ پاشی (بعث) ﴿لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ﴾ (خبر)تان ئەدرێتێ، ئەوەتان کرد، ئەمەتان کرد، (اعمال)ی (ظاهری)و (اعمال)ی (خفیە)تان هەموونیشان ئەدرێ، (حساب)تان ئەبیندرێ ﴿وَذَلِكَ﴾ هەر چەند ئەو (بعث)و (حساب)ە، (نظر) بە(قصر)ی (نظر)ی ئێوە، دوورە، (محال)ە ﴿عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ لای خوا ئاسانە، دوور نیە، (محال)نیە، (أمّا)بۆ (غیر)ی خوا (قابل)نیە، لەسەر ئێمە (لازم)نیە، لێبتۆژینەوە، چۆن ئەبێ؟ چۆن نابێ؟ ﴿فَآمِنُوا بِاللَّهِ﴾ (ذات)و (صفات)و (اعمال)ێ ﴿وَرَسُولِهِ﴾ (احمد)ی (مبشر بە)﴿وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا﴾ گوێی لێ ڕاگرن، دڵتانی پێی (مُنَور)بکەن، (مقصد)(علم)و (عرفان)ە، (عقل)و (هۆش)و (ادراک)ە، کردنی چاکە و (ترک)ی (خراپە)یە، ئەو (نور)ە با(بشر)بۆت بێنێ، چیەک لەسەر (رسالەت)ی (ملک) کەوتوە؟ ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ ئێمە (ایمان)بە ڕۆژی (جزا) بێنین، خۆمان لە(خراپە)بپارێزین، (اعمال)ی (صالحە)بەجێ بێنین، (غیر)ی قازانج، چ(ضرر)مان هەیە؟ (حاشا)(ضرر)مان ئەوەندەیە، ئەبینە (انسان)ی (عاقل)و (کامل)، بە(خێر)و (برکەت)، بە(وقار)و (ادەب)؛ دوور لە (دنائەت)و (رزالەت)و (سفالەت)؛ (فجور)و (فحشیات) (واللە

لایخفی علیه خافیه) ئەو (ابنا)یە، کەی؟ چی ڕۆژێ ئەبێ؟ ﴿يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ﴾ هەمووتان ﴿لِيَوْمِ الْجَمْعِ﴾ ڕۆژی، کە (اولین)و (آخرین)تیای گر ئەبنەوە ﴿ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ﴾ لەوێ ڕۆژێ (ضرر)و زیان و تێشکان، دەرئەکەوی، (حتی) ئەوەی (محسین)ە (حسرەت)ئەکێشێ، خۆی بەتێشکاو ئەزانی، ئەڵێ: "خۆزیا زێتر (احسان)م کردبا" ئەوەی بەدە، ئەڵێ: بریا بەدیم نەکردبا، چاکەم کردبا یاخود (مؤمن) (مسرور) ئەبێ، بە قازانجی (معامله)ی لەگەڵ خوا (إن الله آشترى من المؤمنين آموالهم وأنفسهم بأن لهم الجنة) (کافر) تێئەشکێ، کە (هدایەت)یان داوە، بە (ضلال)؛ (خلاصە) ئەم (بیع)و بازاری لە (دنیا)کراوە لەوێ ڕۆژی قازانج و چوونی، دەرئەکەوی. هەرچەند لە(دنیا)ش تێشکان هەیە (أمّا) تێشکانی ئەوێ ڕۆژی، (قیاس) لەتێشکانی ئەمڕۆ ناکرێ، (تفضیل)ی لەو دوو (آیەت)ە دەرئەکەوێ ﴿وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ﴾ (ایمان)ێ بێ (شک)و گومان ﴿وَيَعْمَلْ صَالِحًا﴾ (عمل)ی (صالح) بەگوێرەی (وەقت)ە، چی (أصلحی)و (لایق)ە، بۆخۆی و (دین)و (قوم)و (وطن)ی، بکا ﴿يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ﴾ لێی خۆش ئەبێ، ئەگەر (سیئات)یش هەبێ، (حسنات)ی (سیئات)ی دادەپۆشی، (واقعاً) هەرچەند (انسان)(متقی)و (صالح) بێ، لە(عمل)ی (سوء) (خالی) نابێ ﴿وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ گەلێ جۆو جۆبارو ڕووبار ﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾ ئەمێنن، (قط)لەبەهەشت ناچنەدەر ﴿ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (عذاب)نابینن، لە (نعیم)ێ (دائم)، (دائمی)ئەبن، (مال)ێ کەم، (حیات)ێ (موەقت)بە (حیات)و (نعیم)ێ (ابدی)، قازانج لەمەزیاتر و گەرەتر نابێ ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ پێی ناوێ بڵێین: "(وعملوا السیئات) چونکی مایەی (سیئات)یان هەیە، کە (کفر)ە، (تکذیب)ە، (کافر)ی (مکذب)چاکەش بکا -(معناً)- (فکر)ی (خراپە)ی هەیە ﴿أُولَٰئِكَ﴾ ئەوانە خوا لێیان خۆش نابێ، (اعمال)ی (صالحە)یان -ئەگەر هەبێ- (قبول)نیە ﴿أَصْحَابُ النَّارِ﴾ لێی جودا نابن، (لازم)و (ملزوم)ی

یەکن، بۆیە ئەفەرموێ: ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾ (ابدا)ی نافەرموێ ﴿وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ (نار)ێ (سعیر)، ئەمەش (حقیقةً)(خسران)ێ گەورەیە؛ (ایمان)و (عمل)ی (صالح)، (موجب)ی قازانج و (فوز)و (فلاح)ە لە ڕۆژی (تغابن) مەتاڵی (وقایە) نیە؛ بۆ(مصائب)ی (دینی)و (دنیا)؛ (بلا)و (مصیبەت)ی (دنیا)، بۆ(مؤمن)و (کافر)و (صالح)و (فاسق)ئەبێ، بەڵکی (مؤمن)ی (صالح)پر (بلا)ترە ﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ﴾ هەرچی بێ، بۆ هەر کەسێ‌بێ، (مصیبەت) نایە ﴿إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ (انە)خوا (رخصەت)ی ئەدا، ئەفەرموێ: "بچۆ" ﴿وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ﴾ لە (وەقت)ی (إصابە)ی (مصیبەت)دڵی بە (ایمان) (ثابت)بێ. نا(شکری)و (جزع)و (فزع)ی نەکا، (صبر)و (ثبات) بنوێنێ، قانزاجێ ئەکا دوور لە (غبن)؛ خودای (تعالی)ن ﴿يَهْدِ قَلْبَهُ﴾ دەیگەیەنێنە (مقصود)ی دڵ ڕێ بەکاران ئەبا، ئەتوانێ بە (رزانەت)لە (مضایق)و (مزالق) –(بإذن الله)– خۆی، (قوم)ی قورتارکا؛ (مایوس) نابێ؛ ئەزانێ ئەوە بۆ (امتحان)ە، (أمّا) ئەوەی بکەوێتە (إضطراب)و داخ و ئۆف و ئای و وای، دڵی نامێنی، (دائم) لە (دغدغە)و پەلەپەل ئەبێ، کاری لێ‌تێک ئەچێ، (فکر)و هۆشی بڵاو ئەبێ، لە (بلا)دا (ختم)ئەبێ، ڕۆ ئەچێ ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ﴾ لەوانەیە (احوالات)ی (قلبی)﴿عَلِيمٌ﴾ هیچی لێ بزرنابێ ﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ قازانج و (فوز)و (فلاح)تان لە (إطاعە)دایە ﴿فَإِن تَوَلَّيْتُمْ﴾ ڕووتان وەرگێرا، لە (إطاعە)ی خوا و (رسول)ی، (ضرر) ئەکەن، (مغبون)ئەبن؛ هیچ (ضرر)ێ بۆ (غنی)ی (مطلق)نیە ﴿فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ ئەوی لەسەر پێغەمبەری (لازم)ە، پێ ڕاگەیاندنێ (واضح)و ئاشکراو بێ(تعقید)و (لغز)و (تعمیە)یە، ئەویش (وظیفە)ی خۆی بە(حق) بەجێ دێنێ:

من آنچە (شرط)ی (بلاغ)ەست با توو میگۆ یەم
تو خواه ئەز سوخەنەم پەندگیر و خواه مەلال

﴿اللَّهُ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ هەر ئەو (الـە)ە، (معبـود)و (مطـاع)ى بـە (حـق)ە؛ (غيـر)ى ئـەوكێ هەيـە؟ ﴿وَعَلَـى اللَّـهِ﴾ لـە هـەموو (حـال)آن - خۆشـى و ناخۆشى؛ (نيعمەت)و (نقمەت)نـازانم (مقابـل)ى (مصـيبەت)بڵـێم: "چـى؟" هـەر لەسـەر خـوا ﴿فَلْيَتَوَكَّـلِ الْمُؤْمِنُـونَ﴾ (توكـل)بـەو (نـوع)ەى خـوا و (رسـول)ى ئەفـەرموون، مايـەى (سـعادەت)و (فـوز)ە، (تغـابن)ى تيانيـە، هـەركارێ بـێ، خـۆتى لـێ (صـرف)كـە، بـە(كمـال)ى (اهتمـام)(سـعى) لـە (أسـباب)ى بكـە، وە دڵـت بـۆ (حصـول)ى (مـرام)، (مربـوط)ى (لطـف)و (مرحمەت)ى خودا، بێ كە بۆت دروست بێ، وەڕێك كەوێ. (عسكر)ت، زۆر و پوخت و ئامّادەبـێ، (آلات)و (ادوات)ى (حربـت)، (مكمـل)بـێ؛ (قـواد)ت دانا و بە(صبر)و (ثبات)و دڵ (قوى)و ئاگادارى (فنون)ى (حرب)بێ؛ دڵـت (اعتماد)ى لەسەر خوداوەندى (اعلم)و (ارحم) بێ، (نصرەت)ت بدا، لەسەر دوژمنى (غالب)ت كا، دڵى (عسكر)و (قـواد)آنـت، پڕكـا لـە (روح القـدس)، (روح)ى (غيرەت)و (حماسەت)و (شجاعەت)و (بسالەت)؛ ئەمەيە (توكـل)؛ (صۆفيە) -(مع‌الأسـف)- (توكـل)يـان تێكـدا؛ (امـام)ى (غزالـى)لـە (احيـا) (دائر) بە(توكل) (بعـض)ێ (حكايـات)ئـەكا؛ (انسـان)(تعجـب)ى ئـەمێنێ؛ ئەو (توكـل)ە و (احـوالات)ى پێغەمبـەر و يارانى هـيچ ڕێـك ناكـەون؛ خـوا ئەفەرموێ: (خذوا حذركم)(ولا تغفُلـوا عـن اسـلحتكم)؛ ئەفـەرموێ: (وأعـدوا لهم من قوة...الآية)(مكافحە)ى (أمـراض)و (ميقـرۆب)ى (وبـا)و (طـاعون)و (ملاريا)، (تطبيـق)ى (قواعـد)ى (طـب)ى (واقـى)، (منـافى)(توكـل)نيـە؛ (تـداوى) (لازم)ە، پێغەمبـەر كرديـەتى. (سـعى)بـۆ (حفـظ)ى (عقـل)، (حفـظ)ى (حيـات)، (حفـظ)ى (صـحەت)لـە (لـوازم)ى (دينـى)يـە، لـە (ضـروريات)ە؛ (قـوم)ێ خـۆى (تسـليم)ى (امـراض)و (آفـات)بكـا، بـێ (طاقەت)و (ضعيف)و (نحيف)بێ، (جهاد)ى كـوو پێئـەكرێ؟ (محافظـە)ى (دين)و (ملەت) چۆن ئەكا؟ (كسالەت)و (عطالەت)كـەڵـك نـاگرێ؛ (ديـن)و

(دنيـا)بـە (سـعى) ديْتـە دەسـت ﴿يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا﴾ ئـەى ئەوانـەى (ايمان)يان هيْنايە؛ (ايمان)دارن ﴿إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَـادِكُمْ﴾ (بعـض)ێ لـە خيْزانتان، لە (اولاد)تان ﴿عَدُوًّا لَكُمْ﴾ دوشـمنى ئيْـوەن ئەمـەش يەكيْكـە لـە (مصائب)، لە (دنيا)خۆشى هەبێ، (حيات)ى (عائلەوى)يە، ژن و ميْرد بـاب و داك، (اولاد)و براو خوشك، ليْكوڕيْك بـن، يەكتريان خـۆش بـوێ، گچكـە لە (حق) گەورەى، بە (ادەب)، گـەورە لـە (حـق) گچكـەى بـە (ڕفـق)، چاويـان پيْك ڕەوشەن، دلْيان بـۆ يـەكتر گولْشـەن بـێ، (حقـاً)ئـەوە (نعمـەت)ە كـە (فوق النعم)؛ ئەگەر (عائلە)ويْكرا ناڕيْك بن، ڕقيان ليْك بيْتەوە، (تحقيـر)ى يەكدى بكەن، وە ژنيْوى بەيەكدى بدەن (حقاً)(حيات)يْكە زەهر الـوود، تـالْ وەك تالاْوى سەرەمەرگى ـ (حافظ)ى (شيرازى)ئەلْێ:

ئين چشۆرست (كدر)(دور)ى (قمر)ميبينەم؟

هەمە ئافاق پڕە ز (فتنە)و (شەڕ)ميبينەم

دوختەرانرا، هەمە جەنگەست و (جدل)با مادەر

پوسەرانرا هەمە بەد خواهى پدەر ميبينەم

ئەسپى تازى شودە (مجروح)بەزيْرى پالاْن

تەوقى زەڕين هەمە دەر گەردەنى خەڕ ميبينەم

لە (زمان)ى ئيْمە (خراپ)تـرە، (تربيـە)ى (عـائلوى)زۆر كـەم بـوە -(فـي الحقيقة، على الأكثر)- (قباحەت)لە گەورانە؛ مندالْ دەبينێ، داك و بـابى بـە شەڕدێن، تيْك هەلْئەدەن ليْك ئـەدەن، جـوونى پـيس پيْـك ئـەدەن، منـدالْى بەستەزبان، لەوان وا فيْرئەبێ (حتى)كە زوبانى ئـەگرێ، (اولا)جونـدانى فيْـر ئەكەن، (بابى جـەجى، داكـى ججـە جـايى). وەگـەلێ كـەس ئـارەزوو ئـەكا، (مسلْمان)بێ؛ ژن و (اولاد)ى لێ ناگەڕێن، ئەويش. دلْـى بـەوان (متعلـق)ە، ناتوانى لێيـان جـودا بيْتـەوە؛ (غربـى)(فـوق الحـد)(ميـدان)يـان دايتـەژنان؛ (سيادەت) لەدەستى (سيدات)ە؛ ئەوانيشـيان لەبـەر (تعـدد)ى (زوجـات)وە ناڕيْكى (عـائلات)ى (اسـلاميە)، لـە (ديـن)ى (اسـلام)ترسـانديتيانن، نـاويْرن

(مسڵمان) بن؛ بۆ یەکتر بوونیە (عدو)ی (دین). (حکایەت)ئەکەن، لە (جرائد) ئەیان نووسی، لە (دور)ی (سلطان عبدالحمید خان)ی (عثمانی) گەلێ ژن لەسەر مێردی خۆیان (جاسوس)بوون، گەلێکیان مێردی خۆیان خستە ناو (بحر)ی (غضب)ی (پادشاهی)﴿فَاحْذَرُوهُمْ﴾ خۆتانیان لێ بپارێزن؛ لە (شەر)یان (امین)مەبن؛ بە (حسن)ی (تدبیر)و (عقل)و (سیاسەت)و (کیاسەت)، (معامله)یان لەگەڵ بکەن، زۆر پرتەپرتیان لەگەڵ مەکەن؛ لەهەمووشتێ لێیان مەتۆرێنەوە؛ (اسرار)ی خۆتانیان لامەڵێن: با ئاگاداری نەبن ﴿وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا﴾ (سیئات)یان (ستر)کەن، لای خەڵکی (لوم)یان مەکەن؛ (عەیب)و (عار)یان مەڵێن، (والا)گەلێ (خراپ)تر ئەبن ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (اقتدی)بە خوابکەن، لە گوناهی (عباد)ی خۆش ئەبێ، (رحم)یان پێ ئەکا. یەکێ لە (علما)ی (طبیعەت)ئەڵێ: "ئەگەر (انسان)بە نەرمی (معامله)لەگەڵ (طبیعەت)بکا؛ ئەتوانێ (مسخر)ی بکا؛ (أمّا)بە (شدەت)و (قوەت)، (طبیعەت)(مسخر)نا بێ؛ بەڵکو خەفەیان ئەکا. "(اولاد)و (ازواج)یشوان؛ (سعدی)ئەڵێ:

بەندەیی (حلقە)بە گۆش ئەرنە نەوازی برەوەد
(لطف)کون، (لطف)کی بێگانە شەوەد (حلقە)بەگۆش

﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ (بلا)و (محنەت)و مایەیی تووش بوونی (شەر)و (شدائد)و (آثام)و (آلام)ن، بۆ (متقی)(امتحان)ن. (مال)ی (صالح)، بۆ (رجل)ی (صالح)، (قوام)ی (حیات)ە، (اولاد)ی چاک (روح)ی (نجات)ە؛ (اولاد)ی (خراپ)و (مال)ی (خراپ)بۆ پیاوی چاک (خراپ)ن، وە بۆ (خراپ)(خراپ)ترە؛ بە جارێ بە (فساد)ی ئەبا (مال) لای پیاوی (سخی)ە یەکە، لەدوو هەرزانی؛ لای کەسێ (بخیل)، یەکێکە لە دوو گرانی. (حب)ی (مال)و (ولد)دەست و پێت ببەستێ، وەک (قارون) (خسف) ئەبێ؛ (خێر)ی (محض)و (شەر)ی (محض)لە (دنیا)دا نیە؛

(مؤمن) (جهەت)ی (خێر)ی لێ ئەگری؛ (نائل)ی (خێر)و (سعادەت)ی (دارین) ئەبێ، (ترمذی)(نقل)ئەکا ئەڵێ: "پێغەمبەر (خطبە)ی ئەخوند؛ (حسن)و (حسین)هاتن، ئەڕۆین و ئەکەوتن، پێغەمبەر لە (منبر)هاتە خوار، هەڵی گرتن، لای خۆی دانان؛ فەرمووی: صدق الله؛ (إنما أموالكم... الآیة)" کە چاوم پێیان کەوت دەڕۆین و ڕەتیان ئەبرد، خۆم نەگرت؛ (حدیث)م بریەوە، بۆلایان لە(منبر) هاتمەخوار. وایە (خصوص)(شفقەت)ی پێغەمبەر، دەر(حق) حضرەتی (حسن و حسین)(واقعاً)(مسڵمان)آن، ئەم دوو خۆشەویستەی (رسول الله)یان چاک (خدمەت)کرد! (حتی)سەری (حسین)یان، بە(هدیە)بۆ (یزید)ی (خلیفە)ی ڕووی زەمین برد (الهی چ ئومێد ئەمێنی؟ پێغەمبەر و یارانی ئەو (سعی)و کۆششەیان کرد؛ تا (مروان)و (یزید)ببنە (ملک)و (مالک)ی (عالم). لە هەموو (عصر)ێ وایە (مصلح)ەکان؛ (مجدد)ەکان تێئەکۆشن؛ (نفس)و (نفیس)(صرف)ئەکەن خۆیان (استفادە)ناکەن؛ (بعض)ێ (مستفید)ئەبن، بە (خاطر)و (خیاڵ)دا نایە ﴿وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ بۆ ئەوانەی (ماڵ)و (ولد)یان بۆ خوای ئەوی ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ خۆتان بپارێزن، لە (غضب)ی خوا؛ (اوامر)ی بەجێ بێنن، (منهیات)ی (ترک)کەن ﴿مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ ئەوەندەی پێتان ئەکرێ، وەلە (قوەت)تان وایە، (سعی)بکەن، لە (رضا)مەندی خوای ﴿وَاسْمَعُوا﴾ گوێ بگرنە (آیات)ی (قرآنی)؛ (احادیث)و (مواعیظ)ی (رسالەت پەناە) ﴿وَأَطِيعُوا﴾ فەرمایش خواو (رسول)ی ﴿وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ﴾ لە (وقت)ی (حرب) -(بالخاصة)- (انفاق)زۆر (لازم)ە؛ ئێرە جێی (انفاق)ە، جێی نوێژنیە ﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ﴾ (شح)ئەڵێن: "(بخل)ی (مع الحرص)ە" ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (نائل)ی (مرام)ئەبن، وایە؛ (خطیب)ئەڵێ: "(أللهم أيد الإسلام والمسلمين)" ئەڵێن: "(آمین)" و" انصر كلمة الحق والدين" ئەڵێن: "(آمین)" ئەی پاشدان؟ هیچ! (ادی)ی (وظیفە)مان کرد، لە(خطیب)،

(دعا)؛ لەئێمە (آمین). (صرف)ی (ماڵ)بۆ (حفظ)ی (وطن)، (عسکری)و تێکۆشین، (دائماً)نیە؛ (دعا)و (آمین)(کافی)یە؟ (نیل)ی (مرام)ئەبێ؟ (حاشا) ﴿إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ بە (إخلاص)(لو جهه الکریم) ﴿يُضَاعِفْهُ لَكُمْ﴾ یەک بە دە، بەحەوسەد، (زیاد)تر، سەر ئەکەون ئەبنە سەردار؛ (غنائم) وەرئەگرن، بێ (عذاب)دیتن؛ دەچنە بەهەشت، چیترتان ئەوێ؟ ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ ئەگەر (زەلە)یە بوویێ، لێتان خۆش ئەبێ؛ (خصوص) لە(جهاد)، (مسلمان)تووشی شتێ (مخالف)هەئەبێ، (قابل) نیە، بێ(شک)(جناب)ی (حق)(مسامحه)ئەفەرمووێ؛ زۆر (حسنات)ی واهەیە، هەزار (سیئات) دادەپۆشی ﴿وَاللَّهُ شَكُورٌ﴾ (دقەت)لەو (شکر)ە کە چەند جوانە؟ تووخوا (تأویل)ی مەکەن، تێکی مەدەن ﴿حَلِيمٌ﴾ بە (سیئات)ی (ضمن)ی (حسنات)، قینی هەڵناستێ ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ (محسوس)و (غیر)ە (محسوس)؛ (مضمر)و (مظهر)؛ (جنانی)و (جوارحی) (یعنی)، (قلبی)و(قالبی) ﴿الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین) ئەی (مسلمان)ینە، بە (بخل)و (حب)ی (دنیا)و پابەندی ژن و (اولاد) خۆتان (زەلیل) مەکەن (والا)لە (دار)و دیاری خۆتان دەرئەکرێن (لیخرجن الأعز منها الأزل) ئەوەی (ملوک)و (رؤسا)ی (إسلام)، لە (شاعر)و (مغنی)و (جاریات)یان (صرف)ئەکرد، لەرێی خوا، بۆ (حفظ)ی (ملەت)و (دەوڵەت)و (مەفتەن)(صرف)کرابا، (قط)ئەوەی بەسەرمان هات، بەسەرمان نەدەهات؛ (واکثر)ی (خیرات)ی گەورە گەورەکان؛ (عبارەت)ە لە مزگەوتی گەورەگەورە دروست کردن؛ ئێستا هەرچەند ئەکەن، پێیان (محافظه) ناکرێ؛ (اکثر)چۆلن، نوێژیان تێدا ناکرێ، (حکومەت) نازانێ چیان لێبکا؟ خۆزی ئەوانە هەموو (معمل)بان؛ (زخائر)ی (حرب)و (سلاح)یان تێدا دروست کرابا ئەگەر رۆن و گۆشت و برنج هەزاران بێ، بە (دەف)و دیلانە (مولود)آن ئەکەن. لە (ضمن)ی (آیەت)چارەی (ماڵ)و

(ولد) ئەزاندرێ؛ ئەدی ژن؟ ژن بە (مداری)و (نصیحەت)و (انعام)، کەمێ لێدان؛ وەلە ناوجێ ڕوو لێوەرگێڕان، ئەگەر چارەی نەکرا، وەکی (أعضا)یە خۆرکی لێکەوێ، چارەی بڕینە؛ (مجبوراً)بەو (نوع)ەی کە خوارێ دادەتی، (طلاق)یان دەن، لەو (تقریر)ە دەر ئەکەوی، (سورە)ی (آتی)کە پێی ئەڵێن: "(سورة الطلاق)" لەگەڵ (سورە)ی (سابق)- (سورە)ی (تغابن)زۆر (مربوطە) (واقعاً) ژن وا خراپ بێ، کە (انسان)(مجبوراً)(طلاق)ی دا، (غبن)ێ گەورەیە، (ضرر)ێ (عظیم)ە؛ (سیدی آلووسی)یش، ئەو (رابطە)یە (ذکر)ئەکات.

سورەی (طلاق)

(مدنیە)(بالإتفاق)؛ (آیات)ی (١١)ە یا (١٢)ەیە

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ بە (امة)بڵێ ﴿إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ﴾ کە ژنتان (طلاق)دان هاتنەسەر (طلاق)دانیان، ئەوە یەکە، لە دوو (وجهە)آن، کە (امامی ڕازی)(ذکر)ی ئەکا؛ لای (حقیر)، (مرجح)ە، لەسەر (وجە)ی دی، کە ئەفەرموون: "(جناب)ی (رسول)، (امام)و (مقتدی)یە، (رئیس)ە؛ بە (رئیس)ئەگوترێ: "ئەی گەورەی (قوم)؛ وانەکەن، وابچوون، وابڕۆن"؛ چونکی (مقام)ی ئەو (نوع)ە (تخصیص)و (تعمیم)ە، بۆ (امور)ی (عامە)یە؛ وەکی (محاربە)، کە (محتاج)ی (عَدَد)و (عُدَد)و (تعاون)و (توافق)بێ؛ دیارە (طلاق)لەو جۆرە (امور)ە نیە. کە (ارادە)ی (طلاق)دانی ژنتان کرد، (عزم)تان (جزم) بوو ﴿فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ لە (وقت)ی (عدە)؛ (یعنی)(طُهر)ێ کە (وطأ)ی تێدا نەکرابێ؛ وەکی (امام)ی (دارالهجرەت)ئەفەرموون؛ وە (قُرأ)(حمل)ئەکەنە سەر (طُهر)_ یا (وەقت)ی (استقبال)ی (عِدە)؛ باز (مُراد)ئەو (طهر)ەیە، کە تەواو بوو، ڕوو ئەکاتە (حیض)، وە (شروع)لە (عِدە)ئەکا؛ وەکی (امام ابوحنیفە) ئەفەرموێ؛ وە (مراد) لە (قُرأ) لای وی (حیض)ە. (مشاجرات)و (مخالفات)یان، لەو(مسئلە)، وە لە (طلاق)ی (بِدْعی)و (سُنی)؛ وە (اتباع)ی (سێ) (طلاق)آن، لە (حل)و (حرمەت)ی؛ (وقوع)و (عدم)ی؛ دوور و درێژە؛ جێی وی (کتب)ی (فقە)ە؛ (سیدی آلوسی)_ (ڕە حمەتی لێبێ) (تفصیلات)ێ (عریض)و (عمیق)ی هەیە؛ ئەوەی ئەتوانی (مراجعە)ی بکا. ئەوەندە هەیە، لە (احادیث)ی (شریف)وا دەردەکەوێ؛ کە (عِدە)بە (أطهار)ی؛ وە (تفریق)ی (طلقات)بکرێ؛ هەر سێ وێکڕا نەبێ، لەبەر پەشێمانی (مسلمان)آن هیچمان (داخل)ی (قانون)و (نظام)نیە؛ فڕکەفڕکی

سێبەردیەتی؛ ئەوەندە ناچێ، پەشێمان ئەبێتەوە؛ دێتە لای (انها، منها)، (ملا)بۆی سرێشلەمە ئەکا؛ باز ڕای‌ناگری؛ خۆزی (حکومەت)(علاج)ێکی ئەو (حالەت)ەی کردبا؛ (مشروعیەت)ی (طلاق)، بۆ (نجات)لە (شقاق)، زۆر (معقول)ە؛ (أمّا)بە (تانی)و (نظام)؛ ژن و مێرد، لە (کمال)ی ناخۆشی و (عداوەت)، بکرینە (طوق)لە ملی یەک، هیچ (معنا)ی نیە؛ (احکام)ی (مسیحی)یان لەو (جهەت)ە (عجایب)ە؛ (تعجب)ە، چۆن واداندرایە، (رعایەت)و (اجری)ئەکرێ؟ (قوم)ی ڕێ ی پووچ وایە؛ (کأنّهُ)بڵێ: "وائەبێ" وای (عقل)چەند بێ دەسەڵاتە؛ (مقابل)ی (میول)و ترس، ترسی (معنوی)؛ خۆی ناگرێ. (حقاً)کارێ (عقل)، (مداخلە)ی تیانەبێ (قط) چانابێ؛ کابرایە کوڕی ژنی (طلاق)دا بوو؛ ژنە کە ئەهاتە (محکمە)، بۆ (نفقە)ی (اولاد)آنی؛ منداڵەکی لە پێشەوە ئەڕۆیی، یەکێ لەدوا، یەکێ دەستی گرتبوو، کە بڕوا، نەکەوێ یەکی لە باوش بوو؛ مێردە هاواری ئەکرد ((فقیر)م، هیچم پێ نادرێ!)(أمّا)خەریک بوو، ژنی نوێ بینێ؛ ئەمە کاری (عقل)ە؟ (حاشا) ﴿واحصوا العِدَّةَ﴾ (ضبط)ی کەن، بیژمێرن ﴿وَاتَّقُوا اللّهَ رَبَّكُمْ﴾ خوای خۆتان، لە هەموو (جهەت)؛ لەبەر (مقام)ئەفەرموون: لە (تطویل)ی (عِدە)، وە (إضرار)ی ئافرەتان ﴿لا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ دوریان مەکەن، لە ماڵی خۆیان، هەتا (عِدە)یان تەواو ئەبێ ﴿ولا يَخْرُجْنَ﴾ خۆیان سەربەخۆ نەچنە دەر؛ یا ناچنە دەر؛ دەر یان مەکەن، دەر ناکرێن؛ دەر ناچن، دەر نەچن ﴿إِلَّا أن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ (حق الإنصاف)لەم (فاحشە)(بینە)(نفس)ی (خروج)_ (قبل إنقضی)ی (عِدە)نافامرێ؛ با لە (ابن عمر)یش (روایەت)کرابێ، وە (امامی أعظم)(قبول)ی کردبێ؛ ئەگەر (العیاذ بالله)(زنا)یان لێ (صادر)بوو؛ (حق)یان نامینێ، با دەرچن، با دەرکرێن؛ یاخود ئەگەر زۆر وەڕی کرد؛ دەربارەی کۆنە مێردی، (اولاد)و (اقارب)ی، کە (تحمل)ی نەکرد؛ قەی ناکا دەریان کەن ﴿وتلك﴾ ئەوی

(مـذکور)، (احکـام)ی (مـذکوره)﴿حـدود اللّه﴾ داینـاوه (تعیـین)ی کردیـه ﴿وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ﴾ ئـەوەی (تجاوز)بکـا، بـەجێی نەگەیـەنێ ﴿فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ (ظلم)ی له خۆی کردیه ﴿لَا تَدْرِي﴾ (ای معتدی)﴿لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا﴾ دڵـت ئـەگۆڕێ؛ ئـەمڕۆ ڕقـت لـەژنی خـۆت ئەبێتـەوه، سبەی خۆشت ئەوێ، (عداوەت)بە دۆستی (تبدل)ئەکا، ئـەمڕۆ لاتگرانـه، ئـەو ژنـه بمێنێتـەوه، دوای چەنـدێ (ممکـن)ه، (الفـەت)(حاصـل) بـێ؛ یـا یـەکێ لـه (افـراد)ی (عائلـه)؛ (حـاڵ)ی لێتێـک نـەچێ؛ ئـەوه لای (ابوحیـان)ه؛ مـن (میل)م زێتر لەگـەڵ هـات؛ گـەرچی (اکثـر)ئەفـەرموون: "(خطـاب)ه لەگـەڵ (حضرەت)ی (رسـالەت پـەناه). (واقعاً) (تعدی)لـه (حـدود)ی (الهـی)لـه (دنیـا)و (آخـرەت)، (موجـب)ی (تغـابُن)و (اکـدار)و (آلام)ه ﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ﴾ نێزیک بوو، تەواوبێ، بگەنـه (نهایـەت)ی ﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ﴾ ڕایـانگرن بـه (رجعـەت)﴿بِمَعْرُوفٍ﴾ بـه خۆشـی و (حسـن)ی (معاشـره)﴿أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ لێیان جودا ببنـەوه، بـێ بەسـتنەوه (طـلاق)یـان دەن ﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾ دووکەسـی (صـاحب عدالـەت)لـه خۆتـان ئاگـادار کـەن، بیانکەنه (شاهد)لەسەر (رجعەت)لەسەر (طلاق)دان؛ بۆ (دفع)ی (تومەت)و (نـزاع)؛ (امـر)بـۆ (نـدب)ه؟ یـا بـو (وجـوب)ه (رکـن)ه وەکـی (نکـاح)بـێ (شـاهد)دروسـت نیـه؟ خـۆزی لـه (طـرف)(حکومـەت)ی (عـراق)(قـانون)ێ چاکی (موافق)ی (لهجه)ی (آیەت)و (حدیث)داندرا با؛ (ملـەت)و(مـلا)یـان، لـه (إضـطراب)و بـێ(دینـی)(حفـظ)کـرد بـا ﴿وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ﴾ (ایهـا الشـهداء)(لـدی الحاجـة)(ادی)ی (شـهادەت)بکـەن، بـێ(میـل)و (محابـا) (موافـق)ی (واقـع)﴿لِلَّهِ﴾ بـۆ خـودای، (مـراد)لـه (عدالـەت)چیـه؟ ئەگـەر (ملـک)ەی (أصـولی)یـان بـێ، ئـەوه _(مـن زمـان)_ نـەماوه، نیـه؛ ئـەبێ (احـوالات)ی (شـاهد)_ بـه گـوێرەی (تحـولات)ی (بَشَـر)_ لـه (صـلاح)و (فساد)؛ له (دین)داری و بێ (دیانەتی)_ (اعتبار)بکرێ؛ بـۆ (نکـاح)، بـۆ

(طلاق)، بۆ (رجعەت)پیاوی (عدل)لە کوێ بێنین؟ (سبحان اللە)گەلێ پیاوی (شقی)بۆ ڕاستگۆیی، وەنەگۆڕینی (شایەدی)، چاترن، لەگەلێ صوفیلکەی کوزەلەکانی، (دائماً) خەریکی نوێژو ڕۆژی و پستەپست و ورتەورتی (صلات)و (تسبیحات)ن؛ بەڵکوو لە (ملا)ی ئاغادێی و کیخوایان ﴿ذَلِكُمْ﴾ ئەوەتان ﴿يُوعَظُ بِهِ﴾ لە (طرف) خوای ﴿مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ بە ئاگاداری خوای ﴿وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ ڕۆژی (حساب)و (جزا)؛ (حقیقةً)(ایمان)ی (محکم)ی بێ (تاویل)، بە ئاگاداری (کبریائی)و ڕۆژی واپەسین، مایەی هەموو (حسنات)ە؛ (مانع)ی هەموو (سیئات)ە؛ کە (ایمان)بە ڕۆژی (جزا)(ضعیف)بوو، یا نەما، ئەوجا (انسان)ئەبێتە بەڕەڵا، (شایەد)ی (زور)و سوێندی بەدرۆی لا خۆشتر نەبێ، لە (استماع)ی (مالی فتونی)(اُم کلثوم)؛ (سەرامەد)آنی (ئاوروپایی) ئەگەر (ایمان)یان بە (جزا)هەبا، (دنیا)وانەدەبوە، (جهنم)؛ وە (فسق)و (فجور) هەندە نەدەبوو؛ (فضائل)ی (بشری)بەو (درجە)(محو) نەدەبۆوە، (رؤسا)ی (دین)یان، (عیسی)یان کردە (فدیە)؛ (فدیە)ی گوناهان؛ (فدیە)ی (مآثر)و (مفاخر)ی (انسانی)؛ لە (قیامەت)(امین)بوون و (ایمان)نەبوون بە (قیامەت)، (ثمرە)یان یەکە ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ﴾ لە (معاملات)ی (زوجیە)لە (رعایەت)ی (حدود)ی (الهی)و (عدە)ی (مطلقە)، (إحصا)ی بە (ضبط)وە (ملاطفە)ی (صاحب)(عدە)، وە (حسن)ی (معاشرەت)ی ﴿يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا﴾ لە ناخۆشی (منزل)ی ﴿وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ بە دڵیدا نایە، (رزق)ی زۆر ئەبێ، بۆی دێ، لە جێیەکە بە دڵیدا نایە؛ خوا وای بۆ ڕێک ئەکا، (خارج)لە (دائرە)ی (خیاڵ)؛ تا (عائلە)لەگەڵ یەک لێک بن، (اشتغال)بە (مصالح)ی (بیتیە)زێتر ئەکەن؛ خوا چاتریان بۆ دێنێ؛ (سیاق)و (سباق)ی (کلام)وا ئەگەیەنێ، کە (عرض)کرا. چەند (ڕوایەت)(نقل)ئەکەن، بۆ (سبب)ی (نزول)، زۆر (مناسبە)یان لەگەڵ

(مقـام)نیـە؛ (وکـذا)چەنـد قسـەیان، لـە (مخـرج)و (رزق)ی (غیـر)و (مترقب)کردیە؛ (نظـر)بـە (مقـام)تـەواونین، بـوی ((تـرک)مـان کردونـەمان نووسین ﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ (جنـاب)ی (حـق)(امـر)ئەکاتـە (مسڵمان)آن، بە (توکل)ی (علی الله)، (ترغیب)و (تشـویق)یـان ئـەکا؛ وە ئەفەرموێ: "لە (اسلحە)ی خۆتان (غافل)مەبن" (صلاة الخـوف)یـان نیشـان ئەدا؛ ئەفەرموێ: "(قوەت)ئامادەکەن؛ (قوەت)ێ کە دوژمنی خوا و خۆتـانی پـێ بترسێنن؛ ئەوەی (توکل)بکا ئـەبێ فەرمایشـی (کبریـائی)بـەجـێ بێنـێ؛ ئەوی (متوکل)بێ، خوا (احکام)ی بۆ (بیان)کردیە، بە چی؟ بـە (الهـام)بـە (فکـر)ی (مصـیب)؛ (اعتمـاد)ئەدەیـە (شـفعاء)، (محـروم)ئـەبـێ؛ لەسـەر (جمـادات)چـۆن ئـەبـێ؟ (فدیـە)و مدیـە، خانـە خوشـتر ئـەبـێ، (مـؤمن)ی (کامل)هەرچەند (اسباب)ی (غایـەت)(مکمـل) بـێ، (اعتمـاد)ی دڵـی لەسـەر (لطف)و ((مرحمـەت)و (توفیقـات)ی (صـمدانی)یـە ﴿إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ﴾ ئەگاتە (امر)ی خۆی؛ (یعنی)(اجـری)و (انفـاذ)ی ئـەکا. (جنـات) (مکـان) (سلیمان نظیف بگ)- (رحمة الله علیه)- ئەیفەرموو: "(حکومەت)لـە (اول امر) دوشمنیش بێ؛ ئـەو (امـر)ی ئـەیدا، (قابـل)ی (اجـرای)یـە، یـان نـا؟ (معارض)ی هەیە، یاخود نیە؟ لەدوای (تحقیق)و (تـدقیق)(امـر)یـدا؛ وەکـە (امر)ەکەیدا، ئەبێ (انفاذ)ی لێ بتێۆژێتەوە؛ (امر)ەکەم، چی لێهات؟ (بلا تروی)(امر)ێ بدا؛، کە (معارض)ی بوو، (امر)ی خۆی بگێڕێتەوە، خۆی نیە، بۆ (حکومەت)(نقص)ێ گەورەیە" ﴿قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾ هـەرچی هەیە؟ چ لە (عالم)ی (تکوین)، چ لـە (عـالم)ی (تکلیـف)(قـدر)و (قـوەت)و ئەندازە و (مقدار)ی خۆی هەیە؛ (جناب)ی (حق)بە گـوێرەی ئـەو (قـدر)ە؛ (توجیە)ی (حکم)و (امـر)ی بـۆ ئـەکا؛ (حکـم)بـۆ نـاو (کتێـب)نیـە؛ ئـەبێ (اجرای)کرێ؛ بۆیە (امر)ی (الهی) (نافذ)ە، (جاری)یە- (الی الأبد)؛ ئەگەر (حکـم)ێ (قابـل)ی (اجـری)نـەبوو؛ (مطلقـا)؛ ئـەوە (حکـم)ی خـوای نیـە.

هەرشتێ هەر کەسێ لە (قدر)ی خۆی (لما یسرلە)ی تێپەڕێنێ، ئەشکێ؛ (رحم الله إمرأ عرف قدره ولم يتعد طوره)، (حقاً)ئەو (آیەت)ە، (آیەت)ێ زۆر (قیمەت)دارە، بە (قدر)ە؛ کەسێ تێی بگا و (قدر)ی بزانی (حقاً)بە (قیمەت)ە (اوامر)و (احکام)ی (الهی) (نظر)بە (زمان)و (مکان)، (احوالات)ی (مطلق) (تعلق) ئەکا؛ (حکم)ی هاوین و زستان؛ ساغی و نەخۆشی، پیری و جەوانی جودایە بلای، بەشەوو ڕۆژی (متناسب)وە (بلاد)ی زۆر (مخالف) وەکی یەک نیە؛ بەم (احکام)ی (زمان)ی (ضعیفی)لەگەڵ (احکام)ی (زمان)ی (قوەت)(فرق)ی زۆرە (احکام)ی (حرب)ی ئێستا، نابێ وەکی (احکام)ی (زمان)ی (حرب)ی (قدیم) بێ؛ (احکام)ی (الهی)نابێ – (بالمره)- (مخالف)ی (طبیعەت) بێ؛ هەر (حکم)ێ بە (ضد)ی (طبیعەت)داندرێ، خۆی‌ناگرێ؛ (خالق)ی (طبیعەت)و (واضع)ی (شریعەت)، یەکە (حتی)وەکی (علما)ی (بلاغەت) ئەفەرموون؛ (خطاب)ی (زکی)، نابێ وەکی (خطاب)ی (غبی)بێ؛ سەیان و شوان و گاوان، ئاغاو کێخوا (تکلیف)یان جودایە؛ (کل میسر لما خُلق له) ئەگەر بەو گوێرە (استخدام) بکرێ، زۆر باش و (نافع)ئەبێ، (والاّ)بە (فساد) ئەچێ:

إذا انت كرمت الكريم ملكته   وإن أنت اكرمت اللئيم تمردا

فوضع الندى في موضع السيف بالعلى   مضر كوضع السيف في موضع الندا

ئەو (آیەت)ە لەسەر هەموو کار و ئیشێ (تطبیق)ئەکرێ؛لەسەر (ادارە)و (سیاسەت): (تربیە)ی (عسکری)و (تعلیم)ی (علوم)؛ (صنایع)و (حرف)؛ (أمّا) لەگەڵ (بۆ شەوێکی) ڕێک ناکەوێ، تالە (خلق)و (ایجاد) (اقدار) (متفاوت)بێ (احکام)و (اعمال)یش (مجبوراً)(متفاوت)ئەبێ (خلق الله للحروب رجالاً ورجالاً للقصعة والثريد)؛ (فرەنسە)و (بریتانیا)تەمایان بوو، بە (عسکر)ی ژنان (سیدات)ی (راقصات)(مقابلە)ی پیاوە پۆڵا کرۆژەکانی (المانیا)بکەن؛ تێشکان ژن (عمل)ی پیاوانیان پێ ناکرێ، (قدر)یان

جودایە؛ ئەو (آیەت)ە (شامل)ی (عرض)ی (مزاج)یشە، خوا دای ناوە، ئەوەندە (عناصر)ە، بەوەندە (اقدار)ە، ئەو (نوع)ە (حیوان)ەی لێ (ایجاد) ئەكرێ ئەوجا برۆ بۆ (انواع)و (أصناف)و (أشخاص)و (أعضا)؛ (حتی) برۆ بۆ (عالم)ی (نباتات)و (اشجار)و (اثمار)؛ (حقاً) ئەوەندە (كلام)ە؛ (معجز)ی هەموو (ادبا)و (بلغا)و (علما)ی (بشر)ە؛ (سیاق)و (سباق) (مناسب)ی لەگەڵ (قضا)و (قدر)نیە؛ تا بنووسی؛ (مصداق)ی (آیەت) (تفصیلات)هەڵ ئەگرێ ﴿وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ﴾ (طبعاً) دیارە، (عدە)یان بە (اقراء)نابێ ﴿إِنِ ارْتَبْتُمْ﴾ (تردد)تان بوو، (شك)تان كەوتەدڵ؛ ئایا ئەوانە، (ضمناً)(ممنوع)ن لە (نكاح)؟ چونكی (مایوس)ن، لە (حیض)دیتن؛ كەوابێ (طهر)یش نابێ_ چەند (روایات) هەیە، بۆ (سبب)ی (نزول)، هەمووی لەبەر ئەم (جملە)یە؛ من لام وایە (سبب)ی (نزول)ی (لازم)نیە، چونكی (اساس)ی (سورەت)بۆ (بیان)ی (عدە)یی ژنان (نازل)بوە ﴿فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ﴾ سێ مانگە ﴿وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ﴾ ئەوانیش (عدە)یان بە (شهور)ە؛ (ممكن)نیە، (عدە)یان بە (أقراء) بێ (عوق)یش ناكرێن، لە مێرد كردن، كە خوابە (تطویل)ی (عدە) (راضی) نەبێ بە (تعویق)یان، چۆن (راضی)ئەبێ؟ (أمّا) (مسئلە)ی (إنقطاع)ی (حیض) _(لعله)_(لا لعلة تعرف)، (طول)و (تفصیل)ی لە (كتب)ی (فقە) ئەیفەرموێ؛ بۆ (مایوسە)؟ نەختێ (موجب)ی (یاس)ە؛ (خصوص) لەوڵاتی (جاهل)بە (أمراض)ی (رحم)و (عوارض)ی (رحم) ﴿وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ﴾ زگپڕ، ئاوس (مطلقە)، (مبتوتە)، (غیر)ە (مبتوتە)؛ یاخود قسە لە (رجعەت)یە، وەیا (متوفی عنها الزوج) ﴿أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ بائەمرۆ (طلاق)درێ، وەسبەی بزێ، (حمل)ی دانێ؛بەڕاستی خاوێنی (رحم)یە (وضع)(تحقق)ئەكا، كەباریان دانا، دەر (حاڵ)دروستە مێردی بكەن؛ (أمّا) (تقرب) نابێ، لەبەر (نفاس)؛ ئەگەر ئەویش لە (اقل)ی

(مده)نەما، (معاشره)(حالاً)(حلال)ئەبێ. (قسم)ێ لە (علما)ی (کبار) ئەفەرموون: "(عدە)ی (متوفی زوجها)(ابعد الأجلین)ە" (أمّا)خۆی نیە؛ (حدیث)ی (شریف)(موافق)ی نیە؛ مێرد مردوو -ئەگەر (حامله)نەبوو- (عدە)ی چوار مانگ و دە ڕۆژە؛ وەک (سابقاً ذکر) کراوە ﴿مَن يَتَّقِ اللَّهَ﴾ لە (طلاق)دانی (آیات)و (حاملات) بەڵکوو (آیە) مێردی چەنگ ناکەوێ؛ (ولد)ی بێچارەیی، داک (طلاق)دراو، چی بەسەردێ؟ (نفقه)و مەفەقە، کەشماکەشمی (محکمه)چ (لزوم)ی هەیە؟ (مساهله)بکە، ڕقی خۆت بخۆوە، لەخوا بترسە خۆتی لێ بپارێزە، ئەوەی (تقوی)ی خوای بکا ﴿يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾ خوا ئیشی وکاری بۆ (سهل)ئەکا؛ تووشی ئەو کەشماکەشم و (إضطراب)و ناخۆشیە نابێ؛ منداڵە هێشتا خوێنی نەدیوە، (مجامله)ی لەگەڵ بکە؛ یەک دو ساڵی دی ئەبێتە ئافرەتێ گەڕایەوە ئاپڵی و داپڵی ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەوە بە (عمومی)﴿أَمْرُ اللَّهِ﴾ (حکم)ی خوایە، فەرموودەی وی یە ﴿أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ﴾ (وحی)بۆ (رسول)دێ بۆ (خاطر)ی (ارشاد)و (هدایەت)ی (مسلمان)آن؛ (أصلاً) بۆ (رسول)بە (علی)یە بۆ ئێمە (الی)یە ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ﴾ بە(محافظه)ی (احکام)ی ﴿يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ﴾ ئی لە(زمان)ی بێ(مبالات)ی تووشی بوە؛ یاخود بە(مقتضی)(طبیعەت)ی (بشری) (ارتکاب)ی کردیە (البته)پاش (توبه)و (انابه)و (مراعات)و (محافظه)ی (احکام)ی (ربانی)، (جناب)ی (حق) لێی خۆش ئەبێ ﴿وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا﴾ (اعمش) بە(نون)ی (قرائەت) ئەکا؛ لەسەر (روح المعاني)مان نووسێ؛ (نون)ی (عظمەت)، (مناسبه)یە گەورەی هەیە، لەگەڵ (إعظام)ی (اجر)؛ وە (بعض)ێ بە(شدە)ی (ظا)یان خوێندیتەوە، لەبابی (تفصیل)؛ (مقصد) (تعظیم)ی (اجر)ە؛ بەهەر (طراز)ێ بیخوێنیەوە، (عائد)ی خوایە ﴿أَسْكِنُوهُنَّ﴾ (معتدات)﴿مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم﴾ دایان نێن، لە(بعض)ێ (سُکْنا)ی خۆتان؛ ئەگەر یەک ناوماڵ بوو، جێی وی لەلایەکی (مُفْرَز)بێ؛

وه (سـيد)(نقـل)لـه (حَـوفی)و (ابـو البقـاء)ئـەكات: (مـن)بـۆ (ابتـدا)ی (غايـەت)ە ﴿مِّـن وُجْـدِكُمْ﴾ لـە گـوێرەی (سـعەت)ی خۆتـان؛ لـە خـانووی (مملوک)تاندا بوون؛ یا له کرێگرته؛ (قصر)و کۆشک و شانشین بوو، یاخود کۆلێت و کوخ و زنجی سەپانان بوو. (زمخشري)ئەفـەرموێ: (بيـان)ی (مـن حيـث سـكنتم)ە (ابوحيـان)پـێی (راضـي)نيـە؛ ئەفـەرموێ: "لـە (عطـف)ە (بيان) (اعـاده)ی (عامـل)ی نـاکرێ" (جـواب)ی ئەدەتـەوە، بـە (جـواب)ێ سست؛ بۆیه (سید)ئەفەرموێ: "(قوەت)ی (کلام)ی (ابوحیـان)بزرینـە" لای (ابوحیان) (بدل)ە ﴿وَلَا تُضَارُّوهُنَّ﴾ کۆمەکیان لـێ مەکـەن، شـانەو شـانیان لێ بوەستن، له نیشتمانیکدا ﴿لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾ بەو (مضـایقه)تـەنگی و بـێ (وسعەت)یان کەن؛ تاکو (مجبوراً) بـڕۆن؛ (ملاطفـه)یـان لەگـەڵ بکـەن، بـە (حسن)ی (معاشره)بن لەگەڵیان ﴿وَإِن كُنَّ﴾ (مطلقات)﴿أُولَاتِ حَمْلٍ﴾ ئاوس بوون ﴿فَـأَنفِقُوا عَلَـيْهِنَّ حَتَّـى يَضَـعْنَ حَمْلَهُـنَّ﴾ تـا ئـەو (وەقـت)ی لـە (عـده) دەردەچن؛ ئەوی مێرد مـردی (سـيد)ئـەڵێ: "(عنـد أكثـر العلمـاء)، (حـق)ی (نفقـه)يـان نيـە" (خـلاف)ێ زۆر هەيـە لـە (بحـث)ی (نفقـه)و (سُـكنا)؛ بـۆ (مبتوته)و ((غیر)ە (مبتوته)﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ﴾ منداڵەکەیان شـیر دا، بـۆ ئێوه ﴿فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ (حق)ی (رضاع)؛ بۆیان هەیە، (طلب)ی (أجـره) بکەن، (حتی)ئەگەر له سەریشمیان (واجب)بـێ ﴿وَأْتَمِـرُوا بَيْـنَكُم بِمَعْـرُوفٍ﴾ (مشـاوره) بکـەن، (آبـاء)و (امهـات)بـە خۆشـی و چـاکی ڕێـک کـەون، بـۆ (اجـره)و (لوازمـات)ی (إرضـاع)ی ئـەو منداڵـە تـازه بـوه ﴿وَإِن تَعَاسَـرْتُمْ﴾ (مضـايقه)تـان كـرد، بـاب كـەمی دانـا، داک زۆری دابـری، ڕێـک نـەكـەوتن ﴿فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى﴾ ئافرتێ دی مـەمکی ئـەداتێ؛ (زمخشـري) ئەفـەرموێ: "لەو (كلام)ە، (لوم)و (عتاب)ی داكـی تيايـە" تـۆ نەیکـەی پـەک ناكـەوی؛ (واقعـاً) زۆر كـەس (ممنـون)ئـەبن دايـانی بكـەن؛ (علمـا)ی (شـرعی) ئەفـەرموون: "ئەگـەر داک لـە (ثمـن المثـل)زێتـری خواسـت، بـۆ بـاب هەيـە

یـەکێتر بـە (أجـرە) بگـرێ" بـاپیری (عـالی)م (مـلا عبداللـە ابـن الجلـي) ئەفەرموێ: "نازانم بۆ (رعایەت)ئەوەندە، بۆ (مال)ئەکەن؟ بۆ (رعایەت)ی (حال)ی (ولد)ناکەن؟ بۆ (ولد)بێنـی داکـی لـە شـیردانی (اجنبـی)چـاترە" (واقعاً) چاک ئەفەرموێ؛ (أطباء)ش ئەفەرموون: "شیری داکی بـۆ (فـرخ)ی خۆی لە هەموو شیرێ چاترە" ئەگەر نـەختێ لـە (ثمـن المثـل)(زیـاد)ی، بـا باب (مساهلە) بفەرموێ؛ وابزانم ئەوەنـدە (زێـدە)ییـە (داخـل)ی (تعاسـر) نابێ. (دائر)بە (احوال)ی دانایان_ لە (موقع)ێ شتەکمان نووسـییە؛ خـوا ئـەزانێ (اکثـر)ی (اولاد)ی گـەورە و خانـەدانان، هـیچ و پـووچ دەردەچـن سەبارەت، بەشیری دایانانە. خانمە قەندی خۆی منداڵی خـۆی بـە خێوناکـا، هەرچی و پەرچی و شیر پیس، منداڵیان بۆ شـیر ئـەدەن بـەخێویان ئەکـەن (انسان)ێ نا (نجیب)یان لێ دەردەچێ. (حقیقةً) (الرضاع یغیر الطبـاع) ئـەو (کلام)ە (ظاهراً (خبر)ە (معناً إنشا)یە؛ ئەبێ، باب جست جۆبکا بۆ دایان. وابزانم ئەگەر داک (میل)ی مێردکردنەوەی نـەبـێ، یـاخود ئـارەزوو نـەکا زوو مێردی بکا، وە نەختێ گوزەرانی هەبێ منـداڵی خـۆی بـەخێو ئـەکا دڵـی لـە دوای بەرنابێ ﴿لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ﴾ ئەوی دەوڵەمەندە، لە (فرحایی)دایە (انفـاق) بکا ﴿مِّن سَعَتِهِ﴾ بە گوێرەی (فراح)ی خۆی (بخیل)ی نـەکا؛ (اسـراف)یـش نەکا (سواءً إنفـاق)ی (عائلـە)ی (معتـدە)یـا شـیرە خـۆرە ﴿وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ﴾ (رزق)ی لەسەر تەنگ هێندرا بێ (مضایقە)ی مـالی هـەبێ ﴿فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ﴾ بە گـوێرەی (فقیـر)ی خـۆی؛ دیـارە (فقیـر)(انفـاق)ی وەکـی دەوڵەمەندی پێ ناکرێ؛ (لازم)ە لەسەر (صاحب)(نفقە)تەماشای (ظروف)و (أحوال) بکا؛ بێ (معنا)پێگیـری نـەکا ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا﴾ (حق) وایە، ئێوە ((اقتدی)بکەن بە (عمل)و کاری خوای. ئەگەر مێرد چـی نەبوو، ئایا بۆ ژن هەیـە، (فسـخ)ی (نکـاح)ی خـۆی بکـا؟ بـەڵێ لای گـەلێ (علما)یان بۆی هەیە؛ لای (جمع)ێ بۆی نیـە؛ لەبـەر ئـەو (آیـەت)ە، یـەکێ لـەو (جمـع)ە (أمـیر المـؤمنین)(خلیفـە)ی (عـادل)و (زاهـد)وە بـە (حـق)

(مجدد) (عمر بن عبدالعزیز)ە (ﷺ)؛ (ابن‌القیم)ئەفەرموێ: "ئەگەر مێردەکە (اولاً) هەڵی خەڵەتاندبێ، خۆی بە دەوڵەمەند نیشان دابێ، دوایە دەرکەوت (فقیر)ە یاخود هەیبێ (أمّا)(انفاق)نەکا، وە بە هیچ (وجە) ژنەکەی نەتوانێ (نفقە)ی لێ بستێنێ، بۆی هەیە (فسخ) (وإلاّ فلا) ﴿سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ هەروا نابێ (تحولات)زۆرە، لە (فقیری)بۆ دەوڵەمەندی، لە دەوڵەمەندی بۆ (فقیری)بە هەر جۆرێ بێی (امرار)ی (حیات) لەگەڵ مێردی خۆی بکا چاترە؛ مەگەر (قابل)ی (معاشرە)نەبێ؛ ئەوا (فسخ)ی (نکاح)ی خۆی کردەوە؛ بە چ (معلوم)مێردی (حاڵ)خۆشی بەدەست دەکەوی؟ یا (حاڵ)خۆش بێ (أمّا) بەچی (معلوم)(معاشرە)ی لەگەڵ خۆش ئەبێ؟ ساڵی گرانی (١٣٣٦)(عالم)کەوتە تەنگانەیە، نایەتە (قلم)؛ (سعر)ی (ارزاق)لە (حد)چووەدەر؛ یەک دوو ساڵی پێنەچوو (فرج)ناکی پەیابوو؛ (ارزاق)بێ (قیمەت)؛ بوو (حتی)ئاشەوان جۆی لە ئاشی نەدەکرد، مزەی جۆی وەرنەدەگرت؛ ئەی ووت: چی لێبکەم؟ (واقعاً) لە (حین)ی گرانی و (قحط)ی کەنگر بەهانای خەڵکی هات؛ گەلەکی پێ قورتار بوون باسی (عدە)و (رضاع)(خلاص)(وەقت)ی (ترغیب)و (ترهیب)ە ﴿وَكَأَيِّن﴾ زۆر ﴿مِّن قَرْيَةٍ﴾ (سکان)ی دێ و شاران ﴿عَتَتْ﴾ (استکبار)و (تجاوز)ی کرد ﴿عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ﴾ (من حیث الرسالة مخالفە)یان کردن بە (عناد)؛ (امر)ی (رسول)یش (امر)ی خوایە؛ (من حیث الرسالة) (امر)ئەکا؛ کە (امر)ی (الهی)، (تکلیفی)(نفوذ)ی ئەکرد، لە (قوم) ئەوجا ئەبێتە (توبە)یی (امر)ی (تکوینی)﴿فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا﴾ لێمان تۆژینەوە، هەرچیکردیان، لە (سیئات) -گەورەگچکە- ژماردمان لێمان بە داوێوەکردن؛ (وفاقاً للزمخشري) (وللآلوسی)؛ دوایە دیم لە (تفسیر)ی (سیدی آلووسی)، لە (تفسیر)ی (جملە)ی (فآتقوالله یا اولی الألباب) (معنی)یە (هکذایی)دوایەتر لە (کشاف)م دی: (ویجوز ان یراد

احصاء السیئات... الخ)(رحمة الله علیه)بۆیە (دوای)لە پێشەوە، نووسیم (وفاقاً للزمخشري) وللآلوسی ﴿وَعَذَّبْنَاهَا﴾ لە (دیبا)، ئەوانی دی و ئەفەرموون): "لە (آخرەت)" (تعبیر)بە (ماضی) لەبەر (تحقق)ی (وقوع)ە؛ وەکی: (نادی)، وە (نفخ)﴿عَذَابًا نُكْرًا﴾ ناخۆش و (شدید)و (عظیم) ﴿فَذَاقَتْ﴾ (بالفعل)چێشتی ﴿وَبَالَ أَمْرِهَا﴾ (بخاري)لە (مجاهد)(نقل)ئەکا؛ (تفسیر)ی بە (جزا)﴿وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا﴾ (هائل)گەورە ﴿أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا﴾ لە (قیامەت)، ئەوانیتر ئەفەرموون: "(تکریر)ی (وعید)ە؛ وە (بیان)ە بۆ (موجب)ی (تقوی)، کە (امر)ی پێ ئەکات ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ لە (مخالفه)ی فەرمایشی ﴿يَا أُولِي الْأَلْبَابِ﴾ ئەی (ارباب)ی (عقول)ی (کامل) (عبرەت)بگرن، (مخالفه)مەکەن؛ (والا عاقبەت)ی ئێوەش، وەکی ئەوانیدی) -شار و لادێ- لێ دێ.

ئەمڕۆ -(مع الأسف)- لەسەر (اوامر)ی (الهی)و (رسالەت)پەناهی، دووی بەتەواوی بەجێ ناگا؛ (خصوص)(دائر)بە (معاشره)و (معامله)ی ژنان؛ (حکایەت)ی خۆشي: ڕۆژێ لە هەیوانی (حجره)ی مزکەوتی گەورە ڕاوەستابووم، دیم یانزدەکەس هاتن، بەرماڵ بە کۆڵ، وتیان: "بابت (تشریف)ی لە کوێیە؟؛ ئیشی (شرعی)مان پێیە" وتم: "(تشریف)ی لە ماڵێیە" وتیان: "ڕێ دەبێ؟ "وتم: "ئا" ئەوان بە ناو بازاری، من بەسەریانی بازار، هاتین بۆ لای ماڵەوە؛ بە (خدمەت)بابم، (مشرف)بوون؛ دەستیان (زیارەت)کرد؛ یەکێ لەمەیانە هەستا وتی: "(قوربان)من (ادعا)م هەیە، لەو کابرایە؛ ژنی منی (مارە)ی کردیە" ژنی بە (شاهد)و (اثبات) لە (تحت)ی (نکاح)بە؛ ئەوە (مارە)ی کردیە" فەرمووي: کوا (شاهد)؟ "دوو کەس ڕاست بوونەوە، وتیان: "(أشهد بالله وبرسوله) ئەو ئافرەتە (منکوحه)ی ئەو پیاوەیە؛ ئێمە (شاهد)ی (نکاح)ین؛ وەتا ئێستا لەژێر (نکاح)ی داماوە" یەکێ هەستا وتی: "(قوربان)ئەو ژنە؛ نە ئی وییە،

نەئی وێیە؛ ئـی منـە"(شـاهد) دوو کـەس لـەمەیانـە (شـاهد)یـان دا؛ ئـەو حەوت لە پانزدان؛ (بعده)یەکێدی هەستا ووتی: "(قوربـان)ئـەو ژنـە نـە ئـی وێیە نە ئی وێیە نـە ئـی وی یـە، (اشـارە)ی بـۆ مێردەکـان کـرد؛ ئیمنـە" (شاهد) دووکـەس (شـاهدی)یـان دا؛ ئـەوە چـوار مێـرد و شـەش (شـاهد)؛ (تلک عشرةٌ کاملـة)؛ پـانزدەمین هەسـتا وتـی: "(قوربـان)ئـەو ئافرەتـە، نـە ئیوێیە، نە ئیوێیە، نە ئیوی نە ئیوێیـە؛ ئـی پیـاوێ تـرە، لـە (فـلان) دێی (پشـدەر)؛ وە ئـەو ئافرەتـە هـەڵاتوە؛ بـەو (صـورەت)ی (متسلسـلە) مێـردی کردیـە"؛ (ومـن العجایـب)(ملقـن)ی هـەمووی (مـلا) (طـە)ی (بـۆ گدی)یوە!" نـازانم ئـەم (حکایـەت)ەم لـە جێیـەتر نووکایـەیان نـا؟ هـەرچی هەبێ، لێرەمان (ثبت)کرد.

(لب) بە(عقل)دەڵێن؛ وایە کاکڵەی (انسان)ی (عقل)ە ﴿الَّذِينَ﴾ ئەو (عاقل)آنەی ﴿آمَنُوا﴾ (ایمان)یێ (کامل)﴿قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا﴾ ئەو (ذکر)ە چیە؟ ﴿رَّسُولًا﴾ (رسول)یێ(عظیم الشان)، (رؤوف)و (رحیم)، (خاتم الرسل) ﷺ (أمّا جبریل)یا (قرآن) _(حقیقةً)_ دوورن، لە (فهم)؛ (ذکر)ی (اکبر)(رسول)ی (اکرم)ە؛ (دائم)لە یادی (حق)دایە؛ (حتی)لە نووستن و بە(خبر)هاتن، (غفلەت)ی بەسەردانایە؛ (رسول)(نعمەت)ێکە، لە (أعظم)ی (نعم)ی (الهی)بۆ (مؤمن)آن؛ لە (طرف)(جناب)ی (کبریائی) نادرایتە خوار؛ نادرایتەسەر ئیمە؛ (رحمەت)ێکە، (نزول)ی کردیە؛ ئەو (رسول)ە ﴿يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ﴾ دیارە، ئەوە (نعت)ی (رسول)ە؛ ئەو (آیات)ی خوا، بەسەر(امەت)دا دەخوێنێ (تبلیغ)ی دەکا؛ (أمّا نسبەت) دانی بۆ (کبریائی)لام (معقول)نیە (ارتکاب)ی (تجوز)بۆ چی؟ (آیاتی) (قرآنی)گەلێ شت، بۆ (امەت)(بیان)ئەکات ئەگەر ئەو نەبا، بە (خیال)یشیان دانەدەهات ﴿لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ لە(احکام)م و (معتقدات)ی (جاهلیە)؛ بەڵکوو (عقلیە)؛ چونکی

(عقل) گەلێ جار، حاپوولی (خراپ)ئەهاوێ؛ لەدەست (وهم)و (خیاڵ) (عاجز) ئەبێ. گەلێ (نوبەت)دوای (میول)ی (فایده) ئەكەوی بە (آیات)ی (مبینات)ی (الهی)لەو (ظلمات)و (اكدار)ە، (نجات)ی ئەبێ زۆر (مؤمن)ی (اعمال) چاك، (عالم)و (ولی)، ئاگایان لە (قید)ی (آیات)ی (قرآنی)بڕاوە؛ تووشی (خطیئات)ی زۆر گەورە بووین ﴿وَمَن بِاللهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا﴾ ئی بەگوێرەی (زەمان)و (مكان)چابێ، بخونجێ؛ (اعمال)ی (صالح)ی (زمان)ی ئێمە، لەگەڵ (اعمال)ی (صالح)ی (قرن)ی پێش‌ئەمڕۆ (فرق)ی زۆرە؛ كە ئاگرهات بۆ خەرمان، ئەبێ خەریكی ئاگر بڕیی؛ نابێ لەو(آن)ە نوێژ بكەی؛ (المان) بە(طیارە)بۆ ئاسمان ئەفڕێ، بە(پەڕەشووت) لەگەڵ (أسباب)ی (حربی)دێتە (قلب)ی (أرض)ی دوژمنی؛ (استیلا)ی (تاج)و تەختی ئەكا؛ (قوم)ی (نجیب)ی خۆمان؛ بەناوی (طریق)و (ارشاد)شت ئەكەن؛ وەك (مەتڕەلیۆز)تڕیەر دەدەن؛ چجایە (اعمال)ی (صالحە) (كرامەت)یشیان بەتڕاندا. (عمل)ی (صالح)ی ئەمڕۆ (اعمال)ێكە؛ بە (واسطە)ی ئەو بتوانی (مقابل)ی، (دوڵەت)ێ، وەك (المانیا)و (ڕووسیا) ڕاوەستین؛ (علی الأقل)(حكومەت)ێ (تشكیل)كەین؛ لە (عداد)ی (دول)ی (معظمە) ئەوی (مؤمن)ی (عمل)باش بێ ﴿يُدْخِلْهُ﴾ (جناب)ی (حق) ئەیخاتە ناو ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ جۆو جۆبار؛ ئەوانی وا پیاوچاك، لە(دنیا)یە؛ بوونە (صاحب)ی نموونەی (جنەت)ی (آخرەت)؛ لە (بلاد)ی (سوریە)و (أناظول)و (عیراق)ی (عەجەم)زۆر گەلێ لە(بلاد)ی (ایران) چجایە (انهار)- بوونە (سید)ی (بحار)، (لكن)چوو؛ نازانم ئەوانەی (جنات) (انهار)ی (دنیا)یان دۆڕاند؛ ئەچنە ناو (جنات)ی(آخرەت)؟ خوا ئەیزانێ! ﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾ (مَنْ)(مفرد)ە (لفظاً)_؛ (معنیً)(جمع)ە؛ (یعنی)بە (اعتبار)ی (ما صدق)(جمع)ە؛ گاهێ (رعایەت)ی (لفظ)؛ گاهی (رعایەت)ی (معنی)ئەكرێ؛ (أمّا)(نكتە)كی پێ ئەوی؛ (دخول)ی (جنەت)

بە (مفردی)(حرمەت)ی زێترە؛ (خلود)بە (جماعەت)خۆشترە ﴿قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا﴾ هەرکەسە؛ سەریەخۆ؛ (رزق)ی بە (طرف)خوا، بۆ دادەندرێ، بە (نصیب)ی کا؛ لە مەیانی (جەمات)خۆشتر و (موجب)ی (مسراب)زێترە؛ چ (رزق)ێ؟ خوا ئەزانێ ﴿اللَّهُ الَّذِي﴾ ئەو خوایە ﴿خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ﴾ لە حەوت ئاسمان کەمترنیە، (زێد)ە خوا ئەیزانی؛ (تعریف)ی (سما)، (فلک)، لە (لسان)ی (شرع)چیە؟ هیچ (تعریف)ی (حقیقی)لە (معصوم)وەرنەگیرایە؛ (تعریف)ی بە (جُرْم)ی خڕ؛ (متوازی آلسطحین)، (مرکز)ی (مرکز)ی (عالَم)، لە (حکما)ی (اقدمین)(نقل)کراوە؛ ئەو(تعریف)ە، لە (خیال)و (تصور)ی خۆیان کراوە؛ (ممکن)ە (تعریف)ێ (فاسد)بێ؛ وە (فلک)و (سماء) بەو (حققەت)و جۆرەی نەبێ؛ (ذاتاً حکما)ی (جدید)؛ (سماء) بەو (نوع)ە (انکار)ئەکەن.

(بعض)ێ (اخبار)(ڕوایەت)ئەکەن، (دائر)بە (هیئەت)ی (سماوات)؛ لای (بشر) (ظاهر)و (عیان)بوو، کە (أصل)ی نیە: ئاسمانی (اول)وەک خێمە هەڵدرایە؛ دامێنی لەسەر کێوی (قاف)ە؛ (و هکذا...)(فلک)ی دووەم، تا حەوت تەواو دەبێ.

(بشر)بە (طیارە)لە (هوا)، بە پاپۆڕ لە (بحر)، بە (آلات)ی (نقلیە)لە (بر)؛ (إحاطە)یان بە (أرض)داوە؛ نە (جبل)ی (قاف)هەیە، وە نە هیچ؛ (مع الأسف) ئەو (هیئەت)ەیان، ناو لێناوە، بە (هیئەت)ی (اسلامی)؛ (أنّە) لە (صاحبی رسالەت) وەرگیرایە؛ ئەوانی (مطلع)بوون؛ لەسەر (علم)ی (هیئەت)؛ (اعتقاد)یان دەر(حق)(رسول)ی (صادق القول)سست بوو؛ (حتی قلباً)(انکار)ی (رسالەت)یان ئەکرد؛ (حق)وابوو؛ ناوی لێنێن؛ بە (هیئەت)ی (کعب الأحبار)و (وهب)؛ ناوێرم ناوی (ابن عباس) بێنم؛ ئەوەیش زۆر (اسرائیلیات)ی لێ (نقل)ئەکەن؛ ئومێدە هەڵبەستە بێ ﴿وَ﴾ (خلق)ی کردیە ﴿مِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾ لە (عدد)، یا لە (ماهیەت)؟هەر دوو

(نظر) بە (هیئەت)ی نۆی دروستە. (أجرام)ی (سماوی)(مرکبات)ن وەکی (أرض)؛ (مواد)(عین)ی (مواد)ە؛ (أرض)و ڕۆژ وەک یەک (مرکب)ن (غایەت)ی (مواد)ی (تاریە)ی (أرض)ی سارد بوویتەوە؛ ئی (شمس)هەر لە (حاڵەت)ی (مائعی)و (اشتعال)دایە؛ (علما)ی پێشی ـ لەبەر (قول) بە (بساطەت)ی (فلکیات)نەیان ئەتوانی (قول)بە (مماثلە)بکەن؛ بەس (قول)یان کردیە، بە (مماثلە)ی (عدد)ی؛ وەلە (بیان)ی (مضطرب)ن؛ ئەو (ڕوایەت)ی، (دائر)بە (أوضاع)ی (أرض)ەکان و (مسئلە)ی (ملک)و (صخرە)و و گاو و ماسی؛ (ذهبی)ئەفەرموێ: "(حدیث)ێ (منکر)ە (اعتماد)ی نادرێتە سەر" (سیدی آلووسی)؛ ئەو (ڕوایەت)ە، وەکی (امامی رازی) (انکار) ئەکا. (أمّاسید)(ڕوایەت)ی (دائر)بە (ثخن)ی (سماوات)و (مابین)یان (قبوڵ)ئەکا؛ وە (طعن)لە (امام)ئەدا، کە ئەڵێ: "لای (اهل)ی (تحقیق) (اعتبار)ی پێ نیە" (لکن امام)(نظر)ئەکاتە (قاعدە)یە (أصولی)؛ (امر)ی (مهم)ئەبێ، بە (تواتر)لە (رسول)ی حوای (نقل)کرێ، لە (امور)ی (هامە)و (عامە)، (اعتبار)بە (خبر)ی (آحاد)ناکەن؛ ئەگەر ئەو (خبر)ە بە (تواتر) (نقل)کرایا؛ (امام)ـ (علی الراس والعین)ـ (قبوڵ)ی ئەکرد؛ (امام) قسەیە خۆشی هەیە، (دائر)بە (احادیث)ی (مشبوهە)، ئەفەرموێ: "(اتهام)ی (راوی)ـ ولو عدل و موثوق (بە)ی بێـ (اهون)ترە، لە (اتهام)ی (رسول)ی (معصوم)." (نظر)بە (علم)ی (جدید)، (شمس) (مرکز)ی (أرض)و (سائر)ی (سیارات)ە لە (دور)ی ئەسوورێنەوە؛ وە (اقمار)لە (دەور)ی (سیارات)(حرکە)ئەکەن؛ (وکذا)چەند (شموس)و (أرضین)و (سیارات)و (اقمار)ی دی هەن ﴿يَتَنَزَّلُ الأَمْرُ﴾ (امر)ی خوا و (تدبیر)و (قضا)و (قدر)ی؛ (جریان)ئەکەن ﴿بَيْنَهُنَّ﴾ (فلک)ی (عظیم)و (واسع)، لەگەڵ (علم)و (عظمەت)و (قدرەت)ی (کبریائی)(مناسب)ە؛ (عالم)ی (علم)ی (هیئەت)ی (قدیم)؛ (نظر)بە (عالم)ی (جدید)وەکی

سەلکە پیازێ دوانزدە قەپێکە؛ (نظر)بە (کرە)ی (أرض)، یاخود (شمس)، یاخود (مشتری)؛ وە هەتا دێ (علما)ی (جدید)، (سیارات) (کشف) ئەکەن. ئەمە بۆتان (ذکر)و (بیان)کرا ﴿لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ﴾ (جل جلالە وعم نوالە) ﴿عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ لە (خلق)و (ایجاد)، (تدبیر)و (ادارە)ی (کائنات)؛ بەڵێ گەلێ شت هەیە، بۆ خودا (محاڵ)ە، (لاشک)قسە لە (ممکنات)ە ﴿وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ (علم)ی (ادراکی)وە (علم)ی (صانعی)؛ (یعنی عملی)؛ (حقاً) کەسێ (علم)ی (جدید)ی (فلکی) بزانی، (حیرەت)ئەی گرێ؛ لە (مرکز)ی دڵەوە (اعتراف) ئەکا، بە (کمال)ی (قدرەت)ی (کبریائی)وە (إحاطە)ی (علم)ی؛

بەرگی درەختان سەبزەست، دور (نظر)ی هوشیار

هەر (ورق)ێ (دەرفتەر)ی (صنعەت)ی پەروەردگار

(الهی)بە جاهو (جلال)ی خۆت، بە (حرمەت)ی (قدرەت)و (علم)ی (کامل)و (شامل)ی خۆت، (دفع)ی (شەڕ)ی (المان)و (إیطالیا)و (ڕووس)و (فرەنسە)و (انکلیز)و (اسپانیا) لەسەر (مسڵمان)آن بکەی؛ بە (قدرەت)و (قوەت)ی (علم)و (ایمان)(مسڵمان)آن سەرافراز بکەی؛ (صحەت)و(سلامەت)ێ، (علم)و (عمل)ێ (وافر)و خۆشیمان پێ (عطا)کەی؛ وە هەم (ماڵ)و (مدرسە)و (ملک)ێ بە (نفع)و (معمور)، (دوام)ی (علم)ی (آل)ی (جلی)، لەگەڵ (حیات)ێ (طیبە)و (ذریەت)ێ (طیبە)یدەی؛ (یارب اعوذبک منالکفر والفقر والذل والأستحقار)(دفع)و (رفع)ی (اعدی)، دەردو (بلا)، (بألف الف لاحول ولا قوة إلا بالله العلی العظیم).[1]

---

[1] ـــ تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (طلاق)؛ ڕۆژی سێشەموو، (٢٩)ی (ذي الحجة)، (١٠)ەی کانونی اولی‌ی ڕۆمی، (٢٨)ی کانونی ثانی (افرەنجی)؛ ڕۆژی چارشەموو (اول)ی (محرم)(نظر)بە (تقویم)ی (ایرانی) ١٣٥٩ھ /١٩٤١م (یا عالم الغیب والشهادە، ارحم عبدک محمد بن عبداللە، جلیزادە، واکتب لە السعادة، والجلی والزیادة؛ آمین).

سورة التحريم

(مدنيه) (على المشهور) له (قتاده)(نقل)ه، (اكثری) (مدينه) (اواخر)ی (مكيه)؛ به هەر (نوع)ێ بێ، (عدد)ی (آيات)ی دوازدەيە؛ وە (مناسبە)ی لەگەڵ (سورەت)ی (سابقة) (واضحة)، (كأنـهُ)بۆ (امتياز)ی (رسالەت) پەناه، گێڕدراوە بە (سورەت)ێ (مستقله)؛ (حقيقةً).

بسم الله الرحمن الرحيم

لەو (نوع)ه (مقام)ه، بۆ (فصل)ی (سور)ی (موصوله)يە؛ (أمّا) (فصل)و (وصل)ێ جوانە، ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِي لِمَ؟﴾ بۆ چی؟ ﴿تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾ ئەوەی خوا لە تووی (حلال)كرديە؛ لە خۆتی (حرام)ئەكەی؛ (يعنی)لە خۆتی (منع)ئەكە ی؛ خۆتی لێ (منع)ئەكەی؛ نێە بە (معنی)خوا شتێ لە (رسول)(حلال)كا؛ ئەو بيكاتە (حرام)ی (شرعی)؛ بەڵێ (جناب)ی (نبی)(ذي شان)؛ (صاحب)ی (احكام)ە ئەتوانی شتی لە (امەت)لە خۆی (حلال)كا؛ (حتی)شتێ (واجب)كا، شتێ (حرام)كا؛ گەلێ (محرمات)هەيە، بە (حديث)(ثابت)بوە؛ نابينی (اسرائيل حرم على نفسه)چ (عتاب)ی لە (حق)(وارد)نەبوو؛ كەوابی (مراد)(استفسار)لە (علەت)ە ئەگەر (علەت)(مقبوڵ) بێ، (معلول)_(طبعاً)_(مقبول)ئەبێ ﴿تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ﴾ (رضا)مندی ژنانت ئەخوازی؛ بۆ (خاطره)ی وان، شتی (حلال)لە خۆت (منع)ئەكەی؛ ئەوە (علەت)ێ (واهيه). (شيخ)ی (بخاری)(نقل)لە (حضرەتی عائشە)ئەكا؛ ئەفەرموێ: "پێغەمبەر لای (زينبە بنت جحش)هەنگوينی ئەخواردەوە، لای دەماوە من و (حفصە)(موافقەت)مان كرد، كە پێغەمبەر هاتە لامان، پێبڵێين: "(مغافير)ت خواردیە، بۆنی (مغافير)ت لێ دێ؛ كەوامان (عرض)كرد؛ فەرمووي: "نا؛ (لكن)من هەنگوينم لای (زينبە)خواردەوە؛ ئيتر

(عوده)نابمەوە؛ (یعنی)بۆ خواردنەوەی (عسل)سوێندم خواردوە؛ (خبر)ی وەی بە کەس مەدەن" (ڕوایەت)ێ تریش هەیە؛ (مقبولە)(حضرەتی حفصە)لە ماڵی خۆی (جناب)ی (رسول)لە (نەوبە)ی وی، لەسەر جێی وی (معاشرە)ی لەگەڵ (ماریە)ی (جاریە)کردیە؛ (ام المؤمنین)، شێر بەچەی (عمر)ی لا گران هاتیە؛ پێغەمبەر بۆ (تطییب)ی (خاطر)ی (ماریە)ی لە خۆی (حرام)کرد؛ (دفعە)یێتر (معاشرە)ی لەگەڵ نەکا" لە (بعض)ێ (ڕوایەت)ئەڵێ: "(بشارەت)ی دایە؛ بە (خلافەت)ی (ابوبکری صدیق)؛ (بعدە)باوکي (حفصە)(عمری فاروق)، فەرمووی: "لای کەس دەنگێ مەکە" (لکن)خۆی نەگرت؛ فەرمایشی (رسول)ی بە (عایشە)ڕاگەیاند ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ تووش (تبعیەت)ی (صفات)ی (الهی)کە؛ (تجاوز)ی (زلات)بکە؛ (خصوص)(مظاهرە)ی ئەم (سیدەتە)یە لەسەر (میل)و (حب)ی تووبوە؛ وە (رحم)ێ بە (ماریە)شبکە؛ وانە مێنێتەوە. لە (جهەت)ی ئەو (ڕەحم)ە ﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ﴾ (کفارەت)ی سوێند بدە، (حلاڵ)لە خۆت (حرام)مەکە، هەرکامیان بێ (بالهناء والعافیة) نۆشی کە. وادەر ئەکەوێ، (جناب)ی (نبوی)سوێندی خوارد بێ.

ئەگەر کەسێ بە ژنی خۆی بڵێ: "(انت علی حرام)" (حکم)ی چیە؟ (عظما)ی (صحابە)و (تابعیون)، (تابعی)(تابع)آن (خلاف)یان زۆر تیایە؛ (مراجعە)(کشاف)و (روح المعاني)کە. (سید) ئەفەرموێ: " ئەو (مسئلە)(اقوال)ێ زۆری تیایە؛ وە (اختلاف)ێ زۆر هەیە، لە (نسبەت)ی (اقوال) بۆ (قائل)آن" ﴿وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ﴾ گەورەتانە (متولی)(شؤون)تانە ﴿وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾ (حکم)ی (خلق)ی (مەحکەم)ە (ان الله بالغ امره) ئیش و کاری بەجێیە ﴿وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا﴾ قسەیە؛ فەرمووی: "لای کەس دەنگێ مەکە" (حدیث)ە، هەرچی بوویێ؛ (جناب)ی (نبوی)لای خۆش بووە، (إظهار)ی نەکا، ئەو خاتوونە، (سیدە)،

(محترمه)(حضرەتـی حفصـه)ی ﴿فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِـهِ﴾ (خبـر)ی دا، ئاشـكرای كرد؛ با لای (حضرەتی عائشه)بێ ﴿وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ﴾ بـۆ (نبـی)ئاشـكرای كـرد؛ كـه لـەبـەرچی (كـتم)ی نـەكرد ﴿عَرَّفَ بَعْضَـهُ﴾ (جنـاب)ی (نبـوی) فەرمووی: "وات ووتیه، لای (فلان)" ﴿وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ﴾ به ڕووی دا نەدا؛ (ممكــن)ە شــتێبێ؛ (موجـــب)ی (خجالـــەت)ی بـــووبێ؛ (جنـــاب)ی (نبوی)(حـظ)ی نەكردیـه؛ ڕەنجیـدەی بكـا ﴿فَلَمَّا نَبَّأَهَـا بِـهِ﴾ بـەو جـۆرەی (خبـر)ی دایـه ﴿قَالَـتْ﴾ بـۆ (خـاطر)ی ئـەوەی (سـر)ەكـەی لا گـوتبێ، دەركـەوێ؛ ئـەوەی (عـرض)ی (رسـالەت پـەناه)كردیـه؛ (طبیعـی)(تـوهم)وا ئەڕوا ﴿مَنْ أَنبَأَكَ هَذَا؟﴾ كێ ئـەو (خبـر)ی دایـه؟ ﴿قَـالَ﴾ (نبـی) (ﷺ) ﴿نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ﴾ (ظاهر)وەیه (جبریل)یـش ئاگـای لـێ نـەبووبێ، ئـەوه (دلیل)ێكه، لەسەر (إحاطه)ی (علم)ی (حق)وه ئەو (ماجری)یەش یەكێكـه لـه (فتنـه)ی ژنـان ﴿إِن تَتُوبَـا إِلَـى اللَّـهِ﴾ لـه كـردەوەی خۆتـان پەشـێمان ئەبنەوه؛ جارێتر ئەو (نوع)ە (مـؤامره)لـه (حـق)(رسـول)ی ناكـەن؟ ئـەوه (وەقت)ێیـه، (فرصـەت)لـه دەسـت مـەدەن ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ دڵتـان (نـوع)ێ (میـل)ی كردیـه؛ لـه (واجـب)و (لـوازم)ی (احتـرام)و دڵـداری (رسول)ی (اكرم)؛ (لكن) ئـەو (میـل)ه؛ (قـوەت)ی نەسـتاندیه، (دفـع)و (رفـع)ی ئاسـانه ﴿وَإِن تَظَـاهَرَا عَلَيْـهِ﴾ ئەگـەر پشـت دەنـه یـەك، (تقویـه)ی یكدی كەن؛ لەو (نوع)ە كاره، دەربـارەی پێغەمبـەر ﴿فَـإِنَّ اللَّـهَ هُـوَ مَوْلَـاهُ﴾ (ناصـر)یـەتی، ڕێی بـۆ دادەنـێ ﴿وَجِبْرِيـلُ﴾ (سـفیر)ی خـوای ﴿وَصَـالِحُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ هەموویان (أمّا أنسب)بەو (مقام)ە حضرەتـی (ابـوبكر و عمـر)ن؛ (نصـرەت)ی ئـەدەن ﴿وَالْمَلَائِكَةُ﴾ (سـماوی)و (أرضـی)﴿بَعْدَ ذَلِـكَ ظَهِـيرٌ﴾ پشتیوانن؛ (حظ) ئـەكـەن لـەهـەموو (شـدائد)ێ وەناخۆشـییه (معاونـەت)ی (رسـول اللـه)ی بكـەن؛ (والا حاجـەت)نیـه؛ پـاش (حضـرەت)ی (الهـی)وه (مخالصه)ی (شێخین)، به (معاونـەت)ی كەسیدی؛ (شـێخین)چ جایـه كـچ؛

(ڕوح)یان دەکەنە (تتار)ی، ئەو (ساعەت)ە، کە (رسول)ی ((اکرم) دڵی تیابێ (کدر) بێ؛ سەروماڵ و (اولاد)یان (فدا)یە. (لطیفە): "گەلێ جار کە ئەو (آیات)ە ئەخوێنم، یادێتە (خاطر)لە دڵدا دەڵێم: "(عائشە)و (حفصە)" (جناب)ی (کبریائی)، (ڕوح الأمین)، (صالح المؤمنین)، (ملائکە) گشتیان ببنە (نصیر)و (ظهیر)ی پێغەمبەری؛ (مقابل)ی ئەو دوو (سیدە)، (عظمەت)لەوەی زێتر ئەبێ؟"

(مقصد) ئەوەیە؛ ئەگەر ئەو دوو (سیدە)، (رسول اللە)یان لە قیس بچی، کەس (معاونەت)یان ناکا؛ نایان حەوێنێتەوە؛ (حتی)باوکیان؛ ئەوسا چی ئەکەن؟ ڕوو لە کێ ئەکەن؟ ﴿عَسَى رَبُّهُ﴾ (رب)ی (نبی)﴿إِن طَلَّقَكُنَّ﴾ (لا سمح اللە بە)﴿أَن يُبْدِلَهُ﴾ پێی (عطا)بکا لە (بدل)ئێوە ﴿أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ﴾ لە ئێوە چاتر (صرف)(مقدرەت)یان بکەن؛ (إرضا)ی پێغەمبەری ﴿مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ﴾ (تسلیم)، (مخلص)﴿قَانِتَاتٍ﴾ (مواظب) لەسەر (طاعەت) ﴿تَائِبَاتٍ﴾ لەسەر (فضل)ی خۆیان (دائماً توبە) ئەکەن؛ خۆیان بە (مقصر) ئەزانن ﴿عَابِدَاتٍ﴾ نەرمەلەن، بۆ (امر)ی (رسول)؛ وەکی بەرێی خۆشی و چاکرای، ئەڵێن: "(طریق)ی (معبد)" ڕەنگە عەردیش بۆیە پێی بڵێن: "(عبد)" نەرمن، (سهل)ن، خۆش جلەون؛ بۆ (اجرای)ی (اوامر)ی (سید)یان ﴿سَائِحَاتٍ﴾ (تفسیر)ی ئەکەنەوە، بە (صائمات) چونکی (سیاحەت)بۆ ژنان نەبوە؛ (خصوص)(ازواج)ی (نبی)چیان بەسەر (سیاحەت)ە وەیە؟ وەچ (فضیلەت)ێکی تیا هەیە؟ (بعض)ێ ئەیکەنە، (سیاحەت)ی (معنوی)؛ (یعنی)لە (طاعەت)ی خوای (سلوک)ی (انواع)ی (مذاهب)و (طرق)ئەکەن؛ پیای ئەڕۆن ﴿ثَيِّبَاتٍ﴾ بێوەژن ﴿وَأَبْكَارًا﴾ (بکر)دەست لێ نەدراو، (جناب)ی (رسالەت پەناه)؛ (غیر)ی (عائشە) (باقی)، ئەوەی (مارە)ی کرد، (ثیب)بوون؛ قسە لە (حضرەتی خدیجە)ی نیە؛ (مسئلە)ی (نکاح)ی وی (طرز)ێ دیە؛ وەکی ئەوانی تر نەبوە؛ وە

بەهەموو (جهەت)بوە (معین)ی (جناب)ی (رسالەت پەناه) ئەو (واو)ە، (بنا) بە (کشف)ی (قاضی فاضل)، (عبدالرحیم)ی (کاتب)؛ وەکی (شێخ)ی (ابن الحاجب)بۆ (ابن المنیر)ی (محشی)(کشاف)ی (بیان) فەرمووە: "(واو)ی (ثمانیه)یە؛ ئەو (موضع)ی (زیاد)کردوە؛ لەسەر سێ (مواضع)ی دی، لە (قرآن)ی (کریم)؛ یەکێ: پاش (سرد)ی شەش (أوصاف)، بۆ (مؤمن)آن (الآمرون بالمعروف، والناهون عن المنکر)؛ یەکێ: (وثامنهم کلبهم)؛ یەکێ: (وفتحت ابوابها)ئی هەشت بەهەشت؛ (فاضل)ی (مذکور)؛ (مسرور)و (مباهی)بوە؛ بەم (کشف)و (علاوە)؛ (دائماً إستحسان)ی ئەکرد، تا ڕۆژێ لە (خدمەت)(حضرەتی ابوالجود)ی (نحوی)، (مقری)(ذکر)ی کرد؛ (ابو الجود)فەرموی: "تۆ (واهمی)؛ ئەو (واو)ە؛ وەکی (زمخشری)ئەفەرمووێ: "(لازم)ە چونکی (صفات)ی مسرودە)، هەموویان لە (شخص)ێ (قابلە)گرد ببنەوە (الا ثیب)و (بکری)؛ (ممکن)نیە، لە (آن)ێ خڕ بنەوە؛ (واو)ی (ثمانیە)(ضروری)نیە؛ ئەوەندەیە، (اشعار)ە، بە تەواوی (عدد)ی پێش (ثمانیە)کە (سبعه)یە؛" (قاضی فاضل) فەرموودەی (ابو الجود)ی پەسند کرد؛ فەرمووی: "(ارشدتنا یا اباالجود)" (تنبیە): (تسمیە)ی ئەو (واو)ە، بە (واو)ی (ثمانیە)، وەکی (ابن حاجب)(اشعار)ی ئەکا، لە (طرف)(بعض)ێ (ضعفا)ی (نحوی)یان بوە؛ دیارە (قول)ی (ضعیف)ی، (ضعیف)ە .

(بعض)ێ (مستشرقین)زۆر (ثنا)ی (رسالەت پەناه)، ئەکەن؛ ئەو (سیدات)ە (ثیبات)آنەی (مارە)کردیە؛ ئەڵێ: "ئەگەر (مقصد)، (حب)ی (شهوەت)ی با؛ ئەیتوانی کیهە، کچە (حسنا)ی گەورە گەورەی (عرب)آنە، (مارە)ی کا" (حق الإنصاف)قسەیە (منصفان)ەی کردیە ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (حق الإیمان)بێ (نفاق)﴿قُوا أَنفُسَكُمْ﴾ (امر)ە لە (وقی)(یقی)؛ لەبەر (واو)ی (جمع)نەبێ؛ بۆ (مفرد) ئەگوترێ: "ق"؛

(اول)و (آخر)ی له (حروف)ی (علە)یە؛ لە (إعلال) دەڕوا؛ تەنها (وسط) ئەمێنێتەوە؛ ئەی (إیمان)دارینە، خۆتان (حفظ)کەن ﴿وَأَهْلِيكُمْ﴾ (ازواج)و (اولاد)؛ (اهل)ی (منزل)ئاگادار بن، لەسەر (اعمال)و (اقوال)و (اخلاق)ی خۆتان و (اهل)تان؛ ڕێی (خیانەت)مەدەن، لە گەڵ یەک بە (حسن)ی (امتزاج)و (معاشره)بن؛ (حقیقةً) (اساس)له (تربیه)ی (افراد) هەڵدەستێ (افراد)بێ (تربیە)بن، (شراب)خۆر و (قومار)کەرو دوای (هوا)ی (نفس)کەون (تدبیر المنزل)کوو ئەبێ؟ (نفوس)بێ (تربیە)بێ، (تدبیر)ی (جەماتی)، (یعنی)(سیاسەت)کوونەبی؟ (قانون)ی (دولی)زۆر (غلط)ن؛ (ذاتاً) ئەوەی (واضح)ی (قانون)ە خۆی (میل)ی (منحرف)ە. (قرائەت)ێ (نقل)ئەکا (زمحشری): "قوا انفسکم و اهلوکم" ﴿نَارًا﴾ له (معنی)دا؛ (قوا واهلوکم)؛ (واقعاً) (افراد)ی (عائله)ش (مکلف)ن بە (وقایە)؛ (لکن)بە (مفاد)ی (السر في الدوار)(مدار) لەسەر (ربّ)ی (دار)ە؛ (رئیس)ی (عائله)(مسؤول)ە، (واجب)ە، له سەری (وقا)یەی خۆی و (اهل)ی بکا، له ئاگرێ ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ له (سورەت)ی (بقره) ئەفەرموێ: "اعدت للکافرین)" بەڵێ: (أساساً)بۆ (کافر)آن داندراوە؛ (أمّا)(مؤمن)ی (فاسق)، له (دائره)ی (طاعەت)دەرچووی،بە (طفیلی)خۆی ئەخاتە، ناو ئەو (نار)ە؛ بێ (دین)ی (زانی)، (قاتل)ی، ڕێگری، ذری، بێ (ناموس)ی، بێ (شرف)ی، جەرگی هەزار (مسلمان)ی، بە کووچکیە وە دایە، چۆن نابێتە (وقود)ی ئاگری (جهنم)؟ ئاڵێم: "(کافر)ن، (مخلد)ی (فيالنار)ن" (لکن)ئەڵێم: "بۆ (دین)و (ملەت)ی (اسلام)؛ (حقاً) گەلێ (خراپ)ترن؛ له (کافر)؛ (حتی کافر)ی (حربی)" ئەگەر (جناب)ی (منتقم)له (قیامەت) بە (عذاب)یان برینی (مظلوم)آن سارێژ نەکا، چۆن ئەبێ؟ ئەوا ئەبینی، له (دنیا)بە (کمال)ی (حرمەت)و (صحه ت)و (عافیەت)و (رفاه)و (بنین) ڕادەبوێرن؛ (انە) چەرخی (فلک)بە (شمس)و (فخر)و (سیارات)و

(ثوابت)ی، بۆ (محافظه)یان لە (دور)ی سەریان ئەسووڕێتەوە؛ یا وەکی (قوربانی) خۆی لە (دور)یان ئەگێڕێ؛ (حمل)و (ثور)و (جدی)و (حوت) ئەکاتە (فدا)یان؛ وە (زبانیه)ی (حکومەت)، بە (غلظەت)و (قوەت)یان، (ظهیر)و (نصیر)یانن یاخود، بەندەیی (خادم)، فەرمانبەردارن؛ (حقیر)ی بێنەوا، ئارەزوو ئەکا؛ (جناب)ی (حق)زوو (ضربه)یە (تادیبی)یان لێدا؛ (مفر)یان نەدا (توسیع)ی (دائره)ی بەدی کەن بۆ (دنیا)و (قیامەت) (قانزاج)ی وان و ئێمەشە؛ (یا منتعم)(وقت)ی (استدراج)نەما؛ (دنیا)پڕ بوو؛ لە(کفر)و (فسق)و (مجور)؛ (فاسق)بە (فسق)ی خۆی (مسرور)و (فجور)ە ﴿عَلَيْهَا﴾ وەکی (حراس)ی (حەپس)خانان، ئەوانی (موکل)ن بە (عذاب)دانی (مجرم)آن ﴿مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ﴾ توندوتیژو بە (صَلابەت)و (قاسی)و بێ(رَحْم)و (رَأفەت)؛ خوایە ئەوی (مسلّمان)ە نەیان بینی ﴿لايَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ﴾ لەگەڵ ئەو هەموو (قوەت)و ((صلابەت)ە، ناتوانن بێ (امر)ی خوای بکەن ﴿وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ ئەوەی (امر)یان پێبکرێ لە (طرف)خوا ئەیکەن؛ خۆیان (آلە)ی (عذاب)بن؛ (مأمور)و بەندەو فەرمانبرن؛ ئەوانەی (ارواح)ی (شریره) ئەپەرستن، تا (عذاب)یان نەدەن، زۆر (سهو)ن، (غلط)ن؛ چونکی بێ (امر)و (اداره)ی (کبریائی) ناتوانن، ئاسیبێ بەکەس بگەیەنن ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ بە ڕۆژی (جزا)و (وحدانیەت) (کبریائی)و (رسالەت)ی (خاتم الرسل)و (ملائکه)﴿لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ﴾ ئەو ڕۆژەی، (ملائکە)ی (غلاظ)و (شداد)، بە(کمال)ی توندی و (شدەت)و (تحقیر)و(اهانە)، (سوق)تان ئەکەن بۆ(نار)ێ سووتەنی وی (انسان)و (حجارە)یە، بەردی رەقی وەک بەردی (حَلانە)رەق، وەکی دڵی خۆتان، (نَظَر)بە (قبوڵ)ی (ایمان)و پەندو (میل)ی چاکە ﴿إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ بەگوێرەی (غلظ)و (شدەت)و (قساوەت)ی (قلب)تان؛ (الجزاء من جنس العمل)(الهی)بە (قوەت)ی (قاهره)و (غضب)ی خۆت،

ئەوانەی ئەمڕۆ ئاگری (حرب)؛ ئەو (حرب)ە (هائلە)، کە (وقودی (إنسان)و (ارزاق)و پارەو (معادن)ی (صلبە)یە، ئاسن و پۆڵایە، هەڵئەکەن وە (ادامە)ی ئەکەن؛ تەرت و توونیان کەین؛ دەرکەی (رەحمەت)ی خۆت لەسەر (عباد)ی خۆت، بە (سلامەت)ی (مسڵمان)و (بلاد)یان؛ وە (نَجات)یان لە ژێردەستی (کافر)ان، بکەیەوە، (الهی)(ضربە)یە لەو طاغییانە دەی، بیکەیە (عبرەت)؛ ئەی (ملائکە)ی (غِلاظ)ی (شِداد)، بۆ ئەمڕۆم دەوێن، (رب)ی (امر)ێ (امر)ێ، (طاغیە) بمرێ؛ بمرێ (کفر)و (فسوق)و (جهل)، بژیە (ایمان)و (صلاح)و (علم) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بە (ایمان)ێ (قوی) ﴿تُوبُوا إِلَى اللَّهِ﴾ ڕووکەنە خوای بگەڕێنەوە ﴿تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾ پاکوخاوێن، بێ (غل)و (غش)؛ بە دڵ پەشێمان بنەوە؛ (متاثر)بن لەسەر (ارتکاب)ی گوناە؛ (جزم)تان بێ؛ نە گەڕێنە وە؛ (یعنی) نەیشکێنن، (ادی)ی (حقوق)ی (عباد)، یا گەردەنی خۆتانیان پێ ئازاد کەن؛ (أمّا) خۆتاوندنەوە لە (عبادەت)وەکی (زمخشري)لە (امام علي) (نقل) ئەکا؛ ئەوە بۆ هەموو (تائب)ێ (میسر)نابێ؛ (صاحب)ی (عائلە)یە؛ وەکارو (کسب)ی (لازم)ە؛ بەڵێ بۆ ئەوانەی (منهمک)بووین، لە (شهوات)؛ پەکیان لەسەر هیچ نەکەوتوە_ (بالمقابلة)-ئەبێ (منهمک)بن لە (عبادات)، لە (بدل)(لذەت)ی (حیوانی)، (مرارەت)ی (تفانی)لە (طاعەت) بچێژن؛ (معتزلی) ڕوویان لە (مسامحە)نیە؛ لە (أمور)ی (دینی)؛ کیهە گرانە؟ ئەوەی دەگرن؛ بۆیە (منقرض)بوون _(مع الأسف)_ گەلێ (کتێب)ی (قیمەت)داریان (ضایع)بوو؛ ئەڵێن: "(توبە)لە گوناهێ (دون)ە گوناهێ نابێ؛ زێرا (توبە)یا لەبەر (اجلال)ی (کبریائی)یە، یا لەبەر (قبح)ی (فعِلَ)ە؛ (مادام)وابی، ئەوەی تۆبەی لە گوناهێ بکا؛ ئەبێ (توبە)لە هەموو گوناە بکا" (توبە)ی (موقەت)نابێ؛ گوناە بکەو (توبە)، باز گوناهو (توبە)؛ (وهکذا)(حقیقة)(لعب)ە (توبە)نیە؛ (توبە)(امر)ێکە؛ لە (بین)ی

(عبد)و خوا؛ (حاجەت)ی بەکەس نیە مەگەر بۆ زانینی (حقیقەت)ی (توبە)، (عرض)ی (ملا)یە بکا؛ (أمّا مع الأسف) ئێستا واتێ ئەگەن: (توبە) ئەبی بچی بۆ لای (حضرەتی شێخ)ێ (شێخ)ێ لەوان (جاهل)و گوناهکارتر؛ بە (معنی)(طریق) وەرگرتن، (توبە)بکەن؛ ئەو (تۆبە)کارانە؛ لای ئەو (نوع)ە (اشیاخ)آنە، گەلێ (خراپ)تر ئەبن؛ (عقیدە)یان ئەگۆڕێ، (اوامر)ی (الهی)یان لابێ (اهمیەت) ئەبێ؛ گوێیا گوێیان لە (امر)ی (شێخ)ە؛ درۆ (شێخ)یش نازانی بڵێ: چی؟! خۆی بێ ئاگایە، لە (دین)؛ لە (غوایەت)و (اغوا) ئەگرێنەوە؟ خۆشناوێ (مسلمان) لەگەڵ جولەکەیە، بەرێدا دەڕۆن (مسلمان)ەکە (الحاج)ی لێئەکا؛ ئەبی (مسلمان)بی؛ وە (إلا) ئەتکوژم خەنجەری لەسەر ڕاگرێ، هەرچەند جوو ئەپاڕێتەوە ئەگریە؛ (فائدە)ی نیە جوو ئەڵێ: "چاکە؛ چ بڵێم؟ (مسلمان) ئەبم، پێم بڵێ!؛ بەوێ خوایە ئەزێش نایزانم" ئەو قسە دوور نیە، درۆ نەبێ.

(توبە)ی (نصوح) ئەمڕۆ زۆر شتی پێ ئەوێ؛ (اهم)ی هەمووی (عَهْد)و (میثاق) لە (خدمەت) خوای خۆی ببەستی؛ ئەوەی بۆ (هیئەت)ی (اجتماعی)، (إسلامی) چاکە، لە (قوەت)مدا بێ، بیکەم؛ ئەوەی (خراپ)ە، (مضر)ی (حیات)ی (إجتماعی)یە، نەیکەم. (ذاتاً حقیقە)ی (توبە)، وەکی (تداوی)یە، بۆ (عضو)ێ نەخۆش چا بێتەوە؛ ببێ بە (عضو)ێ (نافع)و (عامل)؛ ئەوەی (قابل)ی (تداوی)نەبێ (لازم)ە ببڕدرێتەوە، تا (سرایەت) بۆ (سائر)ی (أعضا) نەکات ﴿عَسَى رَبُّكُمْ﴾ ئەی (تائبین)ە؛ ئەمە لە (معنا)دا، (وعد)ێ (قطعی)یە؛ (لكن)ئەبێ (تائب)بەر (حذر)بی؛ لە (بین)ی (خوف)و (رجا)خوا بپەرستێ؛ نێزیکە، ئومێدە، (رجا)یە، خوای ئێوە ﴿أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ گوناهتان، خراپەتان داپۆشی، ﴿وَ﴾ (أن) ﴿يُدْخِلَكُمْ﴾ (أمّا)بە (سكون)ی (لام)ی؛ لام زۆر خۆش نیە ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ باغی سەبزوخۆڕەم جۆ و جۆباری بەناودا بڕوا؛ تێدابوونی

خۆشه؛ (وَلَو)چلەی زستانی به سەریا، یا لەژێر (قطب)دا بێ، بەو (شَرْط)ە سەرمات نەبێ. (بَعْض)ێ لە بێ (إنصاف)ی (مستشرقين)، لەڕووی (عداوەت)و قین، ئەڵێ "(عربستان)چونکی ولاتێ گەرمەسێر و هیشک و برینگ بێ ئاودا ڕووباره؛ (حضرەت)ی (محمد)ی (كراراً، مراراً)(وەعدە)ی (جنات)و (انهار)یان پێئەدا؛ ئەگەر لەجێی کوێستانبا، وانەدەبوو" (معأنه) ئەمە جێی (دغدغ)ە نیه، (طبيعی)(جزا)ی (مطيع) شتێکه، که (میل)ی لەگەڵ بێ؛ وە پێی خۆش بێ؛ له هەر جێ، لەهەر (وقت)ێ بێ ئەو (ادخال)ە کەی؟ ﴿يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ﴾ (انه)(عەیب)و(عار)ی دەر ناخا، ئابڕووی نابا، نای شکێنێ، (لاشكمراد تعريض)ە، ئەوانەی (اعدا)ی (رسول)ن، لە (دنیا)خەریکن بە (افترى)(نسبەت)ی شتی، ناشیرنی پێبدەن، (خصوص)(عائلوی) ڕۆژی (قیامەت) خوا ئابڕوویان ئەبا؛ خوا (ادنی)شتێ، (ازواج)ی (طاهرات)دەربارەی (رسول)ی خۆی (قبول)نەکا؛ (مؤامره)یان دەرخا، له خەڵکی دی چۆن (قبول) ئەکات؟ نابینی؟ ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ﴾ (فضل)له (ذات)(نبوی)﴿نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ﴾ چ (فضيحة)؟ به(نور)ی وان، (فضائح)ی خەڵکی بەدەر دەکەوێ؛ (لاشک) (ایمان) له (دنیا) ئەوەندە هێزی نەبوونی (اثر)ی له (جوارح)ی (ظاهری) دەرکەوێ؛ (نور)ێ وای نابێ، له (عرصات)((صاحب)ی، بەر پێی خۆی پێببینێ ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا﴾ به دەنگی بەرز؛ تا ئەوانەی (سعی)یان ئەکرد، له(إطفا)ی (نور)ی (اسلام)؛ خوداوەندی (عظيم الشأن؛ على كره منهم)(اتمام)ی (نور)ی (اسلام)ی کرد؛ ئەم (نور)ە که (اثر)ی ئەو (نور)ە؛ (لاشک)له تەواوی دابێ، زێتر (متاثر) ئەبن؛ کوو له(دنیا) زۆر (متألم) بوون، به (اتمام)ی (نور)ی (اسلام)، له (قیامەت)یش، بە دیتن وبیستنی (نور)و (دعا)گەلێ (زیاد)ە (معذب)بن ﴿إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ئەو (نور)ە له (اثر)ی (قدرەت)ی تووه (قدرەت)ێ که له (دنیا)(نور)ی

(اسلام)ت پێ (حفظ)کرد، (شعله)ی له (آفاق)بلاّ و بۆ وه، (تقرر)ی بوو، ئەو (دُعا)یه؛ بەو (طرز)ه، کەسیتر نەیکردوه؛ چەند (توجیهات)یان هەیە؛ (لكن)(لام وەیە، بێ (نور)ان. (ربنا اتمم لنا نورنا؛ آمین)(الهی)ئاگاداری (نور)ی (اسلام)بی؛ (الهی)(نور)ی (علم)ی (آل)ی (جلی)(دائم)کەی، نەی کوژێنیەوه؛ (شوق)و (شعله)ی (زیاد)کەی (یا رب العالمین)﴿يَا أَيُّهَا النَّبِي جَاهِدِ الْكُفَّارَ﴾ بە گوێرەی ئەو (عصر)ی؛ ئەفەرموون: "(بالسیف)" بە گوێرەی ئەم (عصر)ە با ئەیان فەرموو: "بە توپ و (رشاشە)و (پەراشووت)و (طیارە)و (دبابە)و (أسطول)و (الغام)ی (مغناطیسی)، (مدمرات)و (غواصات)" (أمّا)(امر)ی نەدەکرایە، بە (غاز)ی (مخنق)و (القا)ی (بۆمبی)بەسەر ژن و منداڵ و پیرەمێرد و (حیوانات)ی بەستەزمان ﴿وَالْمُنَافِقِينَ﴾ بە ئاگاداری لێیان (غافل)مەبە؛ (سر)یان دەرخە؛ رێی (سرایەت)ی (کید)یان مەدد (حقیقةً)(جهاد)ی (منافق)آن (الزم)ە؛ وه لە (جهاد)ی (کفار)(زەحمەت)ترە. (مداوات)ی (أمراض)ی (داخلی)گرانترە، له (مداوات)ی (أمراض)ی (أعضا)ی (خارجی)؛ ئەمڕۆژ وایە؛ (اسلامەتی) _(مع الأسف)_ (فارغ)نابێ، لە (منافق)آن؛ (سیدی آلووسی) لە (طبریسی)، ئەویش لە (باقر)ی (قرائەت)ی (نقل)ئەکا؛ (حقیقةً) (منافق)آنەیە؛ دەڵێ: "(جاهد الكفار بالمنافقين)" (العیاذ بالله)(علی)ش بەر (منافق)آن ئەکەوێ؛ چونکی پێغەمبەر (جهاد)ی بەویش کردیە، وەکی (أصحاب)ە کانیدی! ﴿وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ لەسەریان درشت و توندبە، بە (خشونەت)بە، نەرمی لەگەڵیان، بێهوودەیە؛ زوشتیوان، بە (درجە)یەکە، (رفق)و (مُلایەمەت) (قبول) ناکا ﴿وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ (مَوضع)ی خڕبوونەوەیان (مآل)یان، (ماوی)یان، بڵێم: چی؟ جێیە، ناخۆش و پیس (نعوذ بالله منه) ﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا﴾ (ایراد)ی (حال)ی (غریب)بۆ زانینی (حاڵ)ی شتێ (مشابە)و (مشاکل)ی وی؛ (ضرب)ی ئەو؛ (مثل)ە ﴿لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ بابڵێین:

"لە (اقارب)ی (نبی)" ئەو (مثل)ە_ لە (حقەت)دا_ بۆ ژنانی (رسول)ی (اکرم)ە (خاصةً صدیقین) (لکن) لەبەر (احترام)ی (جنابی رسالەت)، وە (رعایەت)ی (مقام)و(شرف)ی (زوجات)ی (طاهرات)، (توجیە)ی (مثل)ی کرد؛ بۆ (کافر)آن (کافر)ی (ذکور)نە (اناث)؛ (واقعاً) (صیانەت)ێ (عظیمە)بۆ شووشەیی (ناموس)(ناموس)ی (رسول)ی (أعظم)؛ کێ بە (مثل)(ایراد)کراوە؟ یەکێ ﴿امْرَأَةَ نُوحٍ﴾ ﴿وَ﴾آن دیگەر ﴿امْرَأَةَ لُوطٍ﴾ ئەو (والعة)؛ ئەم (والهە)؛ خوا ئەزانێ؛ وە پەکمان لەسەر زانینی، ناویان نەکەوتوە؛ وەکی(مبهمات)ی (سند)ی (حدیث)نیە ﴿كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا﴾ (اول)، (نوح)؛ دووەم (لوط)﴿صَالِحَيْنِ﴾ (بکل معنی)(خصوص صلاح)ی (عائلوی)، (صالح)ێ گەورەیە؛ (ساحە)یە (واسع)ی هەیە؛ هەر (مقام)ە، هەر (اوقاف)ە (نوع)ە (صلاح)ەکی ئەوێ، کە (معالجە)ی (فساد)ی پێ بکرێ؛ دوشمن لە مەیداندا (جولان) ئەکا، ئیمە لە پەنایان (ختم)ە و (تهلیل)ە بکەین؛ چ (صلاح)ی تیانیە (أن الأرض یرثها عبادي الصالحون) (آمنا بالله) (المان)بە چوار هەفتە (فرەنسە)ی ژێر و زەبەر کرد ﴿فَخَانَتَاهُمَا﴾ وا چاکە ئێمە (خیانەت)لەگەڵ (رسول)ی خوای نەکەین؛ (دائر) بە (شرف)و (ناموس)یان بێ (ناموس)آنە، دو ێین؛ خۆیان و (عائلە)یان، لە (اشراف)ی (قوم)بووین (تنزل)و (دنائەت)یان نەکردیە؛ (اسرار)یان بۆ (قوم) دەرخستیە (خلاف)ی (رای) مێردیان، لەگەڵ (بعض)ێ (أعدا)(موافقە)یان بوە ﴿فَلَمْ يُغْنِيَا﴾ (نوح)و (لوط) (علیە السلام) ﴿عَنْهُمَا﴾ وا دەر ئەکەوێ، خۆشیان ویسبین؛ ئارەزوویان بووبێ خوا لێیان خۆش بێ، (اغنا)یان نەکردنیە ﴿مِنَ اللَّهِ﴾ (سبحانە) ﴿شَيْئًا﴾ چیان پێنەکرایە، بۆ (رفع)ی (عذاب)؛ بە (هلاک)چووین، لەگەڵ (هالک)آن ﴿وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ﴾ (کفار)یا (عصاة). (حق)وایە، ئەوەی (عاقل)بی، (اعتماد)نەداتە کەس، لە (رضا)مەندی خوایە، خەریک بێ؛ خوا

لێی (راضی)بی، (رسول)یش (طبعاً)، لێی (راضی) ئەبی؛ (لاشک) (زوجات)ی (طاهرات)یاش ئەوە، کە (اختیار)ی (رسول اللە)یان کرد، لەسەر (متاع)ی (دنیا)؛ (أدنی، زَلّە)یە، کە (غبار)ێ بخاتە (خاطر)ی (رسول)ی (مُجتبا)لێیان (صادر) نەبوە؛ وە بە (یقین)ئەڵێم: "ئەوەی دەربارەی (امهات المؤمنین) (تَفَوە)بکا، (ایمان)ی بە (رسول)ی خوای نیە؛ پێغەمبەری لای بێ (حرمەت)ە، بێ (شرف)و (ناموس)ە، (گەواد)و تەرەس و (دیوث)ە! ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ﴾ ئەڵێن: "ناوی (آسیە بنت مزاحم)بوە؟"نازانم (مزاحم)ناوچی کردیە، لە ناو (قوم)و (قبیلە)ی (فرعون)؟ ژنی (فرعون)ی (ملک)ی (مصر)(خلاف)ی (دین)ی مێردی، کە (دەعوا)ی (الوهیەت)ی ئەکرد، (ایمان)ی بە (کلیم اللە)هێنا؛ بەو نار و (نعمەت)و (سلطنەت)ە، ڕووی لە (حق)وەرنەگێرا؛ دیارە دڵی بە (تاج)و (قصور)ی (دنیا)(تعلق)ی نەبەستیە ﴿إِذْ قَالَتْ﴾ لە خوای خواست، (دعا)ی ئەکرد: ﴿رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ﴾ لای خۆت، (زێد)ە (قرب)، لە (لطف)و (رحمەت) ﴿بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ﴾ (موقع)ێ (ممتاز)بە گوێرەی (حاڵ)ی (دنیا)؛ لە (انپراطورێە) بوەشێتەوە ﴿وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ﴾ لە (معاشرە)و (مقاربە)ی ﴿وَعَمَلِهِ﴾ کرداری ناشیرنی؛ لە (تجبر)و (تکبر)و (تحقیر)ی (ضعفا)ی (بنی اسرائیلی)﴿وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (قوم)ی (فرعون)؛ لەگەڵ وان بە (هلاک) نەچم؛ لەگەڵ وان (حشر) نەکرێم (حقاً) (ایمان)ی خێزانی (فرعون) لە (نوادرات)ە؛ ئەوەی بە (ایمان) (محترم) ئەبێ بێ (ربط)و (علاقە)؛ (ایمان)ی زۆر هونەر نیە؛ (آمّا) ئەوەی بۆ (ایمان)دەست لە (جاە)و (جلال)و (مقام)ی (معلی)ی خۆی، هەڵئەگری؛ (حقاً صاحب) هونەرە (امر)ی (نفس)ی خۆیەتی، (غالبە)، (قاهرە) لەسەر (نفس)و (ابلیس) ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ﴾ ئەویش (حسب الإعراب) (مَثَل)ێکە، بۆ (مسڵمان)آن؛ (زمخشری)(توجیە)ی ئەکا: "(حضرەتی مریمە) ئەوە

(حال)ی بوو؛ (مع أنه أکثر)ی (قوم)ی (کافر)بوون" (لکن) لای (حقیر) ئەم (توجیه)خۆش نیە؛ چونکی (مریمە)لە منداڵی تا ئەو (وەقت)ە، لە (کفالەت)ی (حضرەتی زکریا)بوو؛ لە (عابد)آن و (زاهد)آنی گەورە بوو؛ (ممکن)ە بڵێم: "چاوی بە (کافر)ەکی نەکەوتوە" بەڵێ، بە (حق) ئەو (مَثَل)ە (أم المؤمنین)، (حضرەت)ی (خدیجة الکبری)یە؛ لەناو (قوم)ێ (کافر)ی بە (قوەت)و (شدَّەت)، (أعدا عَدُوّ)ی پێغەمبەر، (دائم) خەریکی (تحقیر)و (تعذیب)و (قتل)ی بوون، لەسەر ئەو (حال)ەش چ (خدمەت)ەکی (رسول)ی خوای کرد؟ بەچ (إخلاص)و (ایمان)و جان افشانی؟ (مقصد)(بیان)ی (حاڵ)ی (مریەمە)یە بۆ (مُخَدَّرات)ی (اسلام)؛ (حتی) لەناو (مجمع)ی (رجال)(حفظ)ی خۆیان بکەن وە (ایمان)یان بە (کلمات)و (کتب)ی خوای (محکم)بی؛ (مُتَسلِّط)بن، لەسەر (نفس)و (عواطف)ی (بشری) ﴿الَّتِی أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا﴾ لە (زنا)؛ ئەو (کلمە) (أساساً) (کنایەت) بوو؛ (أمّا) لەبەر (شهرەت)ی (انە)بوویتە (حقیقەت)ێ (ظاهر)و (متبادی)؛ (بَعض)ێ بە یەقە (تفسیر)ی ئەکەنەوە؛ (لکن) (تبادر)ڕێ نادا (زمخشری)لە (بدع)ی (تفاسیر)ی (عَدْ) ئەکا ﴿فَنَفَخْنَا فِيهِ﴾ ئەو (نَفخ)ە وەکی فووکردنی ئێمە لە هەمبانە نیە. لە (عجایب)ی (عربی)یا (طبیعی) (صاحب)ی ئەو (غضو)ە، بە (واسطە)ی ئەو (مؤنث)ە، (ضَمیر)ی (مؤنث)آنی بۆ ئەڕوا کەچی خۆی (ضمیر)ی (مزکر)ی (عائد)ئەبی، زۆر (عجیب)ە، زۆر (موافق)ە لای گەلێ کەس، (حضرەت)ی (مریمە)، پاش (وضع)ی (عیسی)(علیه السلام)، مێردی بە دەستگیرانی خۆی (یوسف)ناوکرد؛ وە (اولاد)ی لێبوو؛ (حتی)لەو ساڵانە نە، لە (محلە)یە (مصری)، (صورەت)ی (مریمە)و (اولاد)آنیان (رسم)کردبوو؛ (أمّا)(قسم)ێ تر (قبول)ناکەن؛ ئەڵێن: "لەسەر (عَذرایەتی) ماوەتەوە" زۆریان بێ (زەحمەتە)ترە، کە (مسلمان) ئەلێن: "لە بەهەشتێ، مێرد بە

پێغەمبەری (عربی)ئەکا؛ (وکذا آسیه)ی ژنی (فرعون)ی؛ (ممکن)نابێ ئەوە بۆ (حضرەت)ی (موسی)بێ" مەگەر ئەو قسە ڕاست بێ، کە ئەڵێن: "خێزانی (فرعون)ی پووری (موسی)بوە" (لکن)ئەو قسە نایەتە بڕوایی، (فرعون)ئەو (تنزل)ە ناکا.

(نَفْخ)مان کردێ ﴿مِن رُّوحِنَا﴾ لە (روح)ێکە؛ بێ (واسطه)ی (أصل) دیارە، بەڕێگای (معهود)ی (بشری)(حضرەتی عیسی)(تکون)ی کردیە (لکن) (ذرە)یی (حیویە)ی وی، بەواسطەی (شرینقه)ی (باب) نەچوویتە ناو (رحم)ی داکی ﴿وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا﴾ (ممکن)ە (کلمات)ێ (دائر)بە (تکون)ی منداڵ لەناو دەروونی، بێ (واسطه)یە (عادی)، یا (آیات)ی (قدرەت)ی (الهی)کە ئەیها وێشتە گوێی (یوسف)ی دەستگیرانی؛ یا (کلمات)ی (یوسفی)کە لە خەونا، پێیان گوتبوو؛ (طبیعی)بە (مریەم)ی ڕاگەیاندیە، یا ئەو (کلمات)ە، کە (جبرئیل)لە (حین)ی (نفخ)آ، پێی ووت؛ بەو فەرمایشە دڵی پڕ لە (یقین)بوو، کە خوای (تعالی)ن، (قدرەت)ی (شامله) بۆ (جمیع)ی (ممکنات)؛ (زمخشری) ئەفەرموێ: "دروستە (مراد) بە (کلمات)، (ضعف)ی (ادریس)و (غیر)ە بێ، لەبەر (قصر)ناویان بە (کلمات) ئەبا ﴿وَكُتُبِهِ﴾ (مراد)(کتب)ی (اربعه)یە (یعنی): (تورات)و (زەبور)و (انجیل)و (قرآن)؛ ئەمەش (ممکن)ە؛ ئەوانی پێشی هەر وەک (ایمان)یان (قبل الوجود)بە (جناب)ی (خاتم الرسل)هەیە؛ (ایمان)یان بە (کتاب)یشی هەیە؛ وە (ارادە)بکرێ، ئەوەی خوا فەرموویەتی، لەگەڵ (ملائکەت)آن (غیر)ی وان، ئەوەی لە (لوح)نووسیویەتی و (غیر)ی ویش، (شک)نیە لە (صحەت)ی؛ فەرموودەی (زمخشری) هەرچەند (ابن المنیر) (هجوم) ئەکاتە سەری، (زمخشری)(انە)فەرموودەی وی (بنا)ی لەسەر (انکار)ی (کلام)ی (قدیمه)؛ (مراد)(صفەت)ی (کمال)ی (ازلی)و (ابدی)و نا (متناهی)یە (آلووسی) ئەفەرموێ: "(ارادە)ی (کلام)ی (قدیم)، (قائم)بە

(ذات)ی (سبحانی) لە (کلمات)زۆر دوورە" (الحق)وایە (فهم)ناکرێ؛ باوەڕ مەکە، ئەوەای و هوویی (ملەت) لە (کلام)ی خوایان کردیە، لە (ملەت)ێ دیدا، بووبێ؛ باوەڕ ناکەم (صفەت)ێکی (واحدی)، (ازلی)و (ابدی)، (قائم)بە (ذات)ی (احدی)بە (خیاڵ)و (وهم)ی (آسیە)و (مریمە)داهاتبێ؛ هەر (اهل)ی (سنەت)(قول) ئەکەن، بە (صفەت)ی (واحد)ی، (قائم)بە (ذات)ی (کبریائی)، (ازلی)و (ابدی)وەکی (علم)ی خوای (واحد) بێ، (تعلقات)ی زۆر بێ؛ پێی ئەڵێن: "(کلام)ی (نفسی)" (أمّا)لە (تحریر)و (بیان)ی (عاجز)ن؛ (جلال الدین دوانی)، (تحقیق)ێ جوانی هەیە، (ملا وسیم) (مُحشي شرح)ی (تهذیب)ی؛ (شێخ ملا عبدالقادر)ی (سنندج)ی برای، جوانی (إیضاح)کردیە، (لکن)بۆ (اکثر)ی (قراء)، (فهم)ی (زحمەت)ە؛ بۆیە (ذکر)مان نەکرد. (کلمە)و (کتاب)، بە (مفردی) خویندراینەوە (زمخشری)(تفسیر)ی ئەکا، بە (عیسی)و (انجیل) ﴿وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ﴾ لە ناویان (نشات)ی کرد، لەوان بە (ولد)بوو، هەردووی (موافق)ە؛ وە (ممکن)ە، (اشارە)کی تیابێ، بۆ (طبیعەت)نێری، ژنی واهەن، (طبیعەت)یان نێرانەیە، بە پیاو (عد)ئەکرێن؛ (حتی میل)ی (معاشرە)یان زۆر کەمە. (جناب)ی (رسالەت پەناە)، (حق)ی لەسەر (مریمە)و (حضرەتی عیسی) زۆرە؛ خۆ و (امەت)ی تا (قیامەت)، (شاهد)ی لەسەر (عصمەت)ی (حضرەتی مریمە) ئەدەن؛ خۆو کوڕی لە (وصمە)ی (دنائەت) (تنزیە) ئەکەن، وە ناڵێن: "(عیسی)(ابن اللە)یە" یا"خوایە"و یا بڵێن: "(صلب) کرایە" لەبەرئەوە، نە جوو نە دیان، لێمان (راضی)نین، خوا لێیان (راضی)نەبێ. من (حظ)ناکەم، قسە لە (تفاضل)ی (أشیا)بکەم چ لە (بین)ی (ملک)و (انس)، چ لە (بین)ی (سیدات)، چ لە (بین)ی (سادات)و (علما)و (عظما)ی (أمەت)؛ چ (مجبوریەت)م هەیە؛ لە (بین)ی (زوجات)ی (ظاهرات)، یا لە (بین)ی داک و کچ، (بیان)ی گەورەتری، یەکێ لەسەر

یەکێ بکەم؟ (مسئلە)ی (تفاضل)زەهرێکە (قتّال)، (ولو بطأ الأثر)بێ، بۆ (تفرقە) (أمُّ الفساد)ە؛ بەڵێ گەورەیی (مریمە)و (ئاسیە) (إنکار) ناکرێ (خدمەت)ی (أم المؤمنین) (خدیجە) نا (مسبوقە)، بێ مانەندە؛ (زهراء) جگەرگوشەی (رسول الله)یە، هەریەک (وجە)ەکی هەیە؛ مایەی (فخر)و (موجب)ی (إخلاص)ی ئێمە لە (حق)یان؛ (أمّا علم)ی (عائشە)ی (صدیقە) (ذکا)ی (بلاغەت)ی (حقا)جای (تعجب)ە؛ وە (درة التاج)ی (إفتخار)ی (سیدات)ی (مؤمنات)ە لە (تفادی) پێشەوای (أئم)آنە، وە (معلومە)ە، لای (رسول)ی (اکرم) زۆر خۆشەویست بوە؛ دیمە، (الآن) نازانم لەکوێم دیوە؟ (امامی علي)(عرض)ی (رسالەت پەناە) ئەکات: "منت خۆشتر ئەوێ، یان (فاطمە؟" ئەفەرموێ: "(انت اعز علي وهی احب الي)" گوێڕاگرە، فەرموودەیە، چەند خۆشە! ئێمە ئەوەی (نسبەت)ی لەگەڵ (رسول اللە)بێ، خۆشمان ئەوێ (ثنا)خوانی ئەکەین؛ ئەگەر شتێ نا (ملائم)لە (بین)یانا، (جریان)ی کرد بێ، ناي کەینە، (تحزب)و (تفرقە)؛ ئەڵێین: (تلك أمة قد خلت، لها ماكسبت ولكم ماكسبتم، ولا تسئلون عما كانوا يعملون) (اللە) (ئایات)ێ چەند (حکیمە)، مایەی (سلامەت)ی (دارین)ە؛ خوای (تعالی) لە (فتنە)و (فساد) بمانپارێزێ؛ (میل)ی (تفرقە) نەخاتە دڵمان (آمین).[1]

سورة الملک

(سُبحانَكَ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)(سورە)ی (منجیە)وە (واقیە)شی پێ ئەڵێن، ئەوی (دائم)بیخوێنێ لە (عذاب)ی (قبر)و (قیامەت)(نجات)ی

[1] ـــــ تەواو بوو (تفسیر)ی (سورة التحریم)سبەنیەی پێنجشەموو (حسب التقویم الفارسي)(٩)ی (محرم الحرام)ە (٦)ی (شباط)ی ئەفرەنجی، (٢٤)کانونی ثانی رومی ١٩٤١م/١٣٦٠هـ.

ئەبێ، (وقایە)ئەکرێ؛ (ترمذی)لە (باب)ی (فضائل)ی (قرآن)، (واقعە)یە (غریب)(نقل)ئەکا؛ یەکێ لە یارانی (رسول)ی (أعظم)، لە (موقع)ێ خێوەتی خۆی هەڵئەدا وەگومان نابا، لەو(موقع)ە هیچ (قبر) هەیە؛ (فإذاً) (فجائی) ناگەهانی (قبر)ی (انسان)ێ، (سورەت)ی (ملک)ی ئەخوێند، تا تەواوی کرد، ئەو (ذات)ە هاتە (خدمەت)پێغەمبەری، (خبر)ی دایە، (واقعە)ی (عرض)کرد؛ فەرمووی: "هي المانعة، هي المنجية" (نجات)ی ئەدا، لە (عذاب)ی (قبر)؛ (دائر)بە (شرف)و (فضل)ی ئەم (سورەت)ە، (روایەت)ی (معتبرە)زۆرە؛ (حضرەتی عائشە)ئەفەرموێ: "پێغەمبەر هەموو شەوێ (سورەت)ی (ألم سجدە)، وە(تبارك الذي بیدە الملك) ئەخوێند، نە لە(سفر)، نە لە(حضر)(ترک)ی نەدەکرد" (سیدی آلووسی) ئەفەرموێ: "بۆیە گوترایە: "(سنەت)ە" (یعنی)بۆ ئێمە (قرائەت)ی (تبارک)یا بڵێم: "ئەو دوو (سورەت)ە"؛ (سید)ستایشی خوای ئەکا، کە (موفق)ی کردیە، لەسەر (قرائەت)ی، هەموو شەوێ لە (وەقت)ی (بلوغ)تا ئەورۆ. لە (اوائل)ی (نشات)ی ئێمە، لە (کۆیە) (وەقت)ە بڵێم: "لە سەدا، سی، ژن و پیاو ئەو (سورەت)ەیان لەبەر بوو" وەختێ (مەیت)یان ئەها ویشتەناو (قبر)، جەماتێ زۆر، (دور)ی (قبر)یان ئەدا، (سورە)ی (تبارک)ەیان ئەخوێند؛ (وعدد)ێ زۆر لە ژنان (سورە)ی (کهف)، (یاسین)، (حامیم دوخان)، (اذا وقع)ەیان لەبەر بوو گوێم لێ بوو، پیرەژنێ خەرەکی دەرێست، وە(سورە)ی (یاسین)ی ئەخوێند ئێستا ئەوە نەماوە؛ خەڵکی لەبەر ترۆزرِی دەرویش و صوفیەیان، ئاگایان لە (قرآن)نەما (رابعە)ی (عدویە)ی کوردان (ولیە)ی (کاملە) (ملاژنە عنبر)، (مرقد)ی پڕ لە (عەنبەر)ی (رەحمەتی الهی بێ)، بۆ (تربیە)ی ژنان، (رکن)ێ (عظیم)و بێ (نظیر)بوو؛ نەم بیستووە لە کوردان، (سیدە)یەدی وەکی وی، هەڵ کەوتبی (واقعاً) (سیدە)ی (شریفە)ی (کریمە)ی (سید عبدالکریم)ی

(بەرزنجی) (حرم)ی بابم، (والدە)ی (نورالدین)ی، خاتوو (زێنب)لە (علم)و (ادەب)و (علم)بێ هەوتا بوو؛ (رەحمەت یان لێبێ)، ڕۆیین!

(سیدی آلووسی)ئەنووسێ: (لە (بعض)ێ (شروحی بخاری)م دیوە: سنەت)ە، لە کن دیتنی (هلال)ی مانگی نوێ، یەک شەوە، خوێندنی ئەو (سورەت)ە؛ بە ئومێدی (محفوظی)لە (مکارە)و ناخۆشی لەو (شەهر)ەدا بە (برکەت)ی سی (آیات)ی ئەو (سورەت)ە. (واقعاً) (مناسبە)یە زۆر (لطیف)ە؛ (ولو)هەندێ مانگ (٢٩) ڕۆژ ئەبێ؛ با (برکەت)ی (آیات)(زێد)ە بێ! بەو فەرمایشە (عدد)ی (آیات)ی (سورەت) دەردەخا؛ لای (بعض)ێ (٢١)یەکە (أمّا مرجح)لای (سید)(قول)ی (اول)ە؛ (قائل)ێ ئەڵێ: "دوای (سورەت)ی (طور)(نازل)بوە" کەوابێ ئەویش وەکی (طور)(مکیە)، یەک لە (قیل)آن ناکەوێ.

بسم الله الرحمن الرحيم

(یا مالک الملک)(خیر)و (برکەت)ێ؛ (رحم)ێ لە (حق)(ضعفا)یان؛ (یا مُنجي)، (نجات)﴿تَبَارَكَ﴾ (جناب)ی (حق)؛ هەم (مبدأ)ی (خیر)و (نما)و (زێدە)یی و (سعادەت)ە، هەم (منزە)و (مقدس)ە، لە (نقائص) ﴿الَّذِي﴾ ئەوەی ﴿بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ (ملک)ی (حسي)و (عقلي)، (مادي)و (معنوي)، (جسمي)و (روحي)؛ تەک و تەنها (وحده لا شریک لە)، (تصرف) ئەکا؛ (کیف ما یشاء) ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ هەرچی بێ؛ (مادام)(ممکن) بێ، (ولو)لە (نظر)(ارباب)ی (عقول)، زۆر دوورە، یا (مستحیل) بێ، (عُقلا)یانی (عصر) ئەڵێن: "زۆر شت هەبوو، لای خیرەدمەند و دانیشمندان (محال)بوو؛ (بشر)بە (سعی)و (علم)ی (عملی)و (تجارب)هێنایە (ساحە)ی (ظهور)" وە دیارە (انسان)هەرچی بێ؛ (محقر)ە؛ بەندەیەکی (قادری) (مطلق)ە. بەڵێ (بعض)ێ (امورات)ی (ممکنە)هەن، بۆ (جناب)ی (کبریائی)(محاڵ)ە؛ (سجدە)، (رکوع)، (حج)کردن خواردن و

خواردنەوە، نوستن و بۆرژان، (هکذا سائر)ی (افعال)ی (حیوانات)؛ (لکن) ئەتوانێ لە (غیر)دا (ایجاد)نیاکا، بەو (معنا)یە، کەس (انکار)ی (عموم)ی (قدرەت)ی (کبریائی) ناکا (أمّا)هەندێ شت هەیە، (محال)ی (بغیرە)یە، بە (قطع)ی (قدرەت)ی (کبریائی)پێوە نابێ؛ وەکی (افعال)ی (مکلف بە عباد)؛ (معتزلی)ئەڵێ: "ئەوا ئەبینی، (انسان) چۆنە؟ خودا (عقل)و هۆش و (علم)و (قدرەت)و (ادارە)و (تفکر)ی داوەتێ؛ وە بە (بعض)ێ (امور) (تکلیف)ی لێ کردیە؛ (قسم)ێ بە کردن (قسم)ێ بە نەکردن؛ کەوابی (حاجەت) نیە، (جناب)ی (حق)(مباشرةً) (ارادە)ی بکا"؛ لای (معتزلی) بێـ (معنا)یە؛ شتێ لە (عبد)دا، (خلق)کا، وە بفەرموێ: "بیکە؛ یا مەیکە!" ئەمەش لەبەر (محافظە)ی (شرع)و (قاعدە)ی (مجازات)و (مکافات)؛ وە ئەڵێ: " چونکی (خلق)و (شرع)، لە (طرف)یەک (ذات)ە، نابێ (مخالفە)یان ببێ؛ وە (فعل)ی (حکیم)ئەبێ لە (عبث)(منزە)بێ." (واقعاً لازم) نیە، ئەوی (ممکن)ە، بەهەر (وجە)ێ (خیال)ی کەی؛ (ممکن الوجود) بێ؛ (ممکن)ە بە (وجە)ێ (قابل)ی (وجود) بێ، بە (وجە)ێ (قابل) نەبێ؛ هەروەکو (لازم)نیە، هەرکی (ممکن)بێ، بێتە (وجود) (بالفعل)؛ وەکی (منطقي) ئەفەرموون: "(ممکنە)لە (مطلقە) (عام)ترە" خوا ئەتوانێ (انسان)لەناو ئاگری (جهنم) بژێنێ، (لکن)بە (مزاج)ی (حاضر) نابێ؛ ئەبێ وای لێ بکا خۆی لەبەر ئاگری ڕاگری. (سبحان اللە) کاغەزە زەربفتەکانی جفارەی پاکەت؛ ئەیهاوێژنە سەر ئاگر، چ جایە، بسووتێ، گەرمیش نابێ! پار (دختور)ێ (شەربەت)ەکی بۆ من (ترتیب)دا بوو، (مادە)یە سپی تیابوو، لەگەڵ ئاو تێکەڵ نەدەبوو، نەدەتاوایەوە؛ ئەنیشت؛ ئەم هاویشتنە سەر ئاگر، نەدەسووتا، نەدەتاوایەوە، بە (حال)ی خۆی دەمایەوە؛ (شئ) (إطلاق) ئەکرێتە سەر خوا؟ (معدوم)ی (ممکن) (شئ)ە یان نا؟ (علەت)ی (حاجەت)ی (ممکن)بۆ (فاعل)ی، (حدوث)ە،

یا (مکان)ە؟ ئەو (نوع)ە (مسائلە)ی،کە (معرکە)ی (علما)ی (کلام)ە - لامۆوەیە- (ایراد)ی لەو (نوع)ە (مقام)ە، (زۆر بە (فائدە)نیە وەکەم کەس لە (قرا)ی (تفسیر)تـێی ئەکات؛ لام وەیە (اکثر)ی (ناس) ئەزانێ (متکلم)بەو (نوع)ە (کلام)ە (کلیە)خۆی (مراد)نیە؛ وە (داخل)ی ئەو (عموم)ە نابێ. (مالک الملک) ئەتوانێ- چ (مادی)، چ (معنوی)، چ (دنیوی)، چ (اخروی)- شتێ لە (مملوک)ی خۆی بکا؛ کەی ئارەزوو بکا، پێی (احسان)بکا ﴿الَّذِی خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَیَاةَ﴾ (حقیقەت)ی (حیات)(سر)ێ (مجهول)ە، (لکن آثار)ی (معلوم)ە شتێ هەیە، لە (هیکل)ی (حیوان)دا، تا تێیدابێ، (حس)و (ادارە)و (حرکە)ی هەیە دەخوا، دەخواتەوە، دەنوی (الی غیر ذلک)؛ کە ئەوە نەما، (حیات)(اثر)ی نامێنێ وە (هیکل)تێک ئەچی؛ (امام)وەکی (سائر)ی (علما)ی (کلام) ئەفەرموێ: "(حیات) (صفەت)ێکە، ئەوەی پێی (موصوف)ە، (صحەت)ی ئەبێ بزانێ، وە (اقتدار)ی هەبێ؛ (أمّا) ئەو (صفەت)ە چیە؟ بە (علم)یش ئەڵێن: "(صفەت)" وە بە (قدرەت)و (ادارە)و (کلام)یش ئەڵێن: "(صفەت)" (مراد)یان ئەوەیە کە (حیات)شتێ (وجودی)یە، بێ (تاویل)(تعلق)ی (خلق)و (ایجادی)پێوە ئەبەستی (امام) ئەفەرموێ: "(أصحاب)ی ئێمە ئەڵێن" (موت)(صفەت)ێ (وجودی)یە (مضاد)ی (حیات)ە" بەو (معنا)یە (موت) لەوانەیە، (خلق) بکرێ؛ (زمخشری) ئەفەرموێ: "(موت) (عدم)ی ئەو (أمر)ەیە؛ (مراد)لە (خلق)ی (موت)و (حیات)(ایجاد)ی ئەو (أمر)ەیە؛ وە (إعدام)یەتي" وە (قسم)ێ ئەڵێن: "(حیات)(عبارەت)ە لە (حس)و (لمس)، چونکی (لمس)لە هەموو (کائنات)ی (ذي حیاة)هەیە؛ (حیات)بێ ئەو نابێ؛ وە (حیوانات)ی (غیر)ە (راقیە)(بعض)ە (حواس)ی هەیە؛ وە (بعض)ەکی نیە؛ (حیوانات)ی (راقیە)— وەکی (انسان)- هەر پێنج (حواس)ی (ظاهرە)یان هەیە؛ (وکذا قوی)ی (مدرکە)ی (باطنە)

وە (انسان) (ممتاز)ە بە (عقل)"؛ (حکما)ی (جدید)زۆر (سعی)ئەکەن، بۆ (کشف)ی (حیات)، (لکن)بۆیان نابێ؛ (أمّا)لە (ابحاث)یان گەلێ شتیان لە (هیاکل)ی (احیا)(کشف)کردیە؛ کە (اوائل) ڕێیان پێ نەبردیە. (علما)ی (مدارس)ی (دینی)کەم؛ (أمّا) ئەوانی لە (مدارس)ی (رسمی)پێئەگەن، هەموویان، (تفصیلات)ی (علما)ی (حیات)ی (غربی)ئەزانن، (لکن)ئێمە هەر گوێمان لە فەرمایشاتی (علما)ی شەش سەد، نۆسەد، هەزار، دووهەزار ساڵ پێش ئەمڕۆ ڕاگرتوە؛ ئێمە وا ئەوانی تازە پێئەگەن -(مع‌الأسف)- خۆیان، (بحث)و (تفتیش)لە (حقایق)ی (کونیە)ناکەن، ناوێرم بڵێم: ناتوانن! ئەوەی لە کاغەز نووسرایە، وەری ئەگرن. هەرچی هەیە، (جناب)ی (حق)مردن و ژینی داناوە ﴿لِيَبْلُوَكُمْ﴾ بۆ (خاطر)ی (امتحان)تان بکا، وەبزاني- (بالفعل)- ﴿أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ کی هەتان، چاتر و جوانترن، لە (جهەت)کارکردن و کردەوە لە (امامی علی)(نقل)ە ((رەحمەت) لەوکەسە بێ بزانێ، لە کوێ هاتیە؟ لە کوێ بۆ کوێ ئەچێ؟)) ئەوەی ئەوە بزانێ، لە چاکە (سعی)ئەکا؛ (خیام)یش ئەڵێ:

گەر ئەزپەیی (شهوەت)و (هوا)خواهی ڕەفت
ئەزمەن خەبەرەت، کی بێ نەوا خواهی ڕەفت
بو نگەر چ کەسیو ئەز کوجا ئامەدەیی
مەیدان کی چی میکونی، کوجا خواهی ڕەفت؟

(واقعاً) (عقل) (شاهد)ە، (وجە)ی (حیات)و (موت)بۆ چاکەیە؛ (حیات)ی (موەقت)بە (سفاهەت)و (سیئات)—(خصوص) لەگەڵ هەم (جنس)- (خسارەت) کردنێ، بێ (معنا)یە؛ وەئەوەی (ایمان)ی بە (حیات)ی (بعد الموت) هەبێ، ئەبێ (سوق)ی کات بۆ (مسابقە)ی (في‌الخیرات)، بە (نحو)ێ، کە (بالمرە)، (صرف)ی کا، لە (سیئات)(جنابی حق) (ملاحظە)ی لای (احسنیەت) ئەفەرموێ، بەڵێ (حق)ی (امتحان)وایە؛ لە (مدارس)ی (رسمیە)(امتحان)یان داناوە؛ بۆ (نجاح)و (احراز)ی

(درجات)ی (عالیە)؛ بۆ دەرچوون دەنەچوونیان دانەناوە؛ ئەوەی (طیارە)ی (اختراع) کرد؛ (نیەت)ی لە (حق)(تعارف)و (سعادەت)ی (بشری)باش بوو؛ بۆیەی نەبوو، بە (غارات)ی (جوی)(دار)و (دیار)وێران کەن، (بنیان)ی (حیات)ی (بشری)، بە شرارەی بومبا بڕووخێنن ئەوانەی سعی‌یان کرد بو (ترقي) (بشری) بۆیە یان نەبوو، بەو (نوع)ە (دنائەت)و (فسادە)ی کە (بشر)پێ‌ی (تدنی)کردیە؛ بە (فساد)چی! ئەوەی (صانع)و (مخترع) بێ، لە (صنع)و (اختراع)ی خۆی، هەر (ملاحظە)ی (جهەت)ی (نفع)و چاکە ئەکا؛ مەگەر (ابلیس)ێ کە (جوهر)ی چاکەی تیا نەبێ لە (شر)ی (محض)پەیا بووبێ؛ (قائانی)ئەڵێ:

کەی بوە گومانم کە چ وخوارە ئەبم

ئەنجامی (ترقی)بوە ئاغازی (تنزل)

خۆزی نە ئەو (ترقیات)ە، با، نە (شەڕ)ی ئەمڕۆ. (حقاً) وەکی (معری) ئەڵێ: "تعب کلها الحیاة" خۆی چەند تاڵ و ناخۆشە؛ (بَشَر)یش هەزار هەندی ناخۆش کردیە. -(اختلاف)ی (ادیان)و (مذاهب)- چ (دینی) چ (سیاسی)- (انسان)یان خستە (درک)ی (اسفل آلسافلین)؛ (منحوسی)و (منکوبی)و (آلام)ێ، جان گوداز- (یعنی)(ڕوح)ی پێ ئەتاوێتەوە. (سبحان اللە)(بعض)ێ لە (بشر)، ئەوەندە (رقیق القلب)و بە (عواطف)ن؛ (تعرض)بە (ذي‌حیات)ناکەن- (حتی حیوانات)و (حشرات)ی (موذی)، (مهلک)وە (قسم)ێ ئەوەندە دڵڕەق و بێ (میل)و (محابا)ن، منداڵی شیرەخۆرە ژنی (حاملە)، پیری کۆم بۆوە، پارچەپارچە، قیمە، قیمە، تیکەتیکە ئەکەن پێ‌ی (مسرور) ئەبن! من لە (إصلاح)ی (بشری) (مایوس)م، لام (محاڵ)ە، تا (ابد)نابێ؛ (رؤسا)ی (دین)و (دنیا)بوونە زەهری (فساد)؛ لەگەڵ (عناصر)ی (انسان)تێکەڵاو بوو؛ برام بزانە، بۆ (حیات)و (موت)، (غیر)ی (قواعد)و (نوامس)ی (طبیعی)و خوداوەندی

(واضع)ی (قوانین) چیترمان پێناوێ وە (اکثر)ی (شرور)لە (سیئات)ی (بشر)ە؛ وە ئەوەندەی (نور)و (حرارەت)ی (شمس)(مداخلە)ی (حیات)ی (نباتی)و (حیوانی)هەیە؛ وە ئەوەندەی (لقمە)نانی گەنم (فائدە)ی بۆ (حیات)ی ئێمە هەیە، نە (ملک)نە (جن)نە (عیسی)نە (خدر)نە (قطب) ئەوەندە (مداخلە)ی نیە؛ بەڵکوو هیچ (ربط)یان بە (حیات)ی ئێمەوە نیە (ملائکە) ئەتوانی (هیکل)ی (انسان) دروستکا؟ (ملائکە)(مشاوەرە)یان لەگەڵ کرا، بۆ(خلق)ی (آدەم)، (عاجز)بوون لە زانینی؛ چۆن ئەو (سما)یە (غریب)ەیان پێ (تکوین) ئەکرێ؟ (حاشا ثم حاشا)(خلق)ی خوایە، لە(معمل)ی (طبیعەت) (تشکیل)ی ئەکا. ئێمە (سجدە)بۆ خوای ئەبەین کە (خلق)ی (شمس)و (زرق)ی کردیە، بۆ (شمس)و (قمر)و (غیر)ەو (وزیر)ی نابەین؛ بەڵێ ئەگەر (مراد)لە (جن)(مقرۆب) بێ؛ (مداخلە)یان لە (حیات)و (موت)، لای (علما)ی (طب)(تحقق)ی کردیە، ئەدی (فرس الحیاة)ی (جبریل)، تووخوا لە (حقایق)ی (علمیە)؟ لە (تفسیر)ی (قرآن)ی (کریم) باسی شتی وامەکە؛ ئەدی چی ئەڵێی لە(قول)ی (ابن عباس) (ﷺ)؟ (خوای (تعالی)ن مردنی لە (صورەت)ێ بەرانێ ڕەش و سپی (خلق)کردیە، بە سەر هیچشت (مرور)ناکا (الا)ئەمرێ؛ وە (خلق)ی (حیات)ی کرد، لە (صورت)ی ماینێ (ابلق)، مرور ناکا بەشتێ، وە هەرچی بێنی بۆ لایەوە بێ، (الا)زیندی ئەبێ" (امام)ئەفەرموێ: "(تمثیل)ە" (سیدی آلووسی)ئەفەرموێ: "بە (کلام)ی (صوفی)یان (اشبە)ە، (ظاهر)ی (فهم)ناکرێ" (انسان)لە (حق)ی (حبر الأمة)ی بڵێ: "چی!" "ئەوەندەی ئەزانم، زۆر قسەی درۆ و نا (معقول)یان بە زوبانی هەڵبەستنە)؛ (اسرائیلیات)ی بێ (حساب)ە.

(حیات)(سر)ێ (غامض)ە، لە (ذات)ێ وەکی (حضرەتی محمد)و شتێ وەکی (مقروب)و پێشکەدا دەبێ؛ (غایەت)(بلا)و نا (منتظمە)؛ بۆ (انسان)ئەگەر (حیات)ێتر نەبێ، ئەم (حیات)ە، هیچ نیە، (عَبَث)ە، (مع

أنّە) ئەو (خلق)ە (غریب)ەتە، نابێ (عَبَث) بێ؛ (رسالە)یە جوانم هەیە؛ (دائر)بە (حیات)ی (حسی)و (دینی)؛ شایانی (مطالعە)یە. (جناب)ی (حق)بە (حکمەت)و (قدرەت)و (علم)ی خۆی، (نائل)ی (حیات)ی (سعادەت)مەندیمان بکا؛ بەگەورەیی خۆی لە (سیئات)مان ببوورێ ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (وما ذلک علی اللە بعزیز)؛ بە (مناسبە)ی (مقام)وەکی (سید) ئەفەرموێ؛ ئەڵێن: "مانەندی (زمخشری): "(لمن تاب)" دیارە (اختیار)ی (زمخشری)لێرە، لەبەر (اعتزال)نیە. (حق)ی (غالب)ی لێ خۆش بوونە؛ (العفو عند الإقتدار)لەو (آیەت)ە (معلوم) ئەبێ، (عبرەت)بە (عمل)ی چاکەیە؛ (انتساب)ی (جسمانی) ئەگەر (مناسبە)ی (ڕوحانی) نەبێ، بێ (فائدە)یە نە(حرم)ی (رسول اللە)نە (ولد)ی نە خزمی، بەو (نسبەت)ە خۆیان (مغرور)نەکەن؛ ئاگایان لە خۆ، یا بڵێم: "لە خوا" نەبڕێ (خیام)ئەڵێ:

ڕۆژێ کی (جزا)ی هەر (جهەت)خواهەد بوەد
(قدر)ی توو بە (قدر)(معرفەت)خواهەد بوەد
دەر (حسن)ی (صفەت)کووش، کی دەر ڕۆژی (جزا)
(حشر)ی توو، بە (صورەت)ی (صفەت)خواهەد بوەد

(منشا)(ایمان)ە، (حسن)ی (صفەت)، (موجب)ی (حسن)ی (اعمال)ە خودا (عفو)یان کا؛ (بعض)ێ (ملا)ی وەکی (شێخ)ی (ابن حجر)بۆ (سادات)(یعنی)(بن)ی (الزهراء)، زۆر (مضر)بوون؛ (إخلاص)یان بوە زەهر بۆیان (انسان)هەرچی بێ، (میل)ی گوناهانی زۆرە؛ ئەگەر (نوعاً ما) لە(قیامەت)(امین)بوو؛ لە چی ئەگەڕێتەوە؟ لە بابم بیست؛ نازانم لە جێیە ترم نووسیوە، یا نە نا؟ فە رمووی: "(دفع)ەیە (ملا عبدالرحیم)ی (مولوی) ئەچێتە (سلیمانی)، (جەمات)ێ لە (سادات)ی (کرام)لە (خدمەت)ی دادەنیشن (بعض)ێ ئەڵێن: "(سید)ی (اولاد الرسول) هەرچی بیکا،

(عفو)ە" (مولوی) ئەفەرموێ: "ئەوە (خاص)ی پیاوانیانە؛ یا بۆ ژنانیشیان وایە؟" زۆر (منفعل)ئەبن؛ (حضرەتی کاک احمد) ئەو گفتوگۆیە ئەبیەتەوە؛ زۆر خۆی لە خزمەکانی (عاجز)ئەکا؛ بە (شدەت) لەو (نوع)ە قسانە، (منع)یان ئەفەرموێ" (حقاً)(دین)داری لەسەر (سادات) (فرض)ترە؛ (رعایەت)ی (احکام)ی (جد)یان لەسەر وان (الزم)ە؛ (قرابەت)ی (رسول الله) بۆ (توقر)و (ترقی)یە (ان اکرمکم عند الله اتقاکم)؛ (عزیز)آن ئاگادار بن، تێکۆشن؛ (دنیا)(مدرسە)ی (امتحان)ە، بە لافوگەزاف لە (امتحان) دەرناچن؛ ئەوا لەبەر چاوتانە (ابنا)ی (فقرا)و (رعیە)چۆن (سبقەت) ئەکەن، لە (ابنا)ی (اغنیا)و خانەدانان، ئەخوونن، بە (سعی)یە تەواو؛ بە هیچ (مغرور)نین؛ لە (امتحان) دەردەچن؛ (درجە)ی (عليٌّ الأعلى) وەرئەگرن؛ زادەکان -(مع الأسف)- (راسب)و (خائب)ئەمێننەو (عیناً) (قیامەت)یش وایە؛ (توسع)کە، برام؛ (شرف)ی (نسبی)ت لە قیس ناچێ، (زیاد) ئەکا ﴿الَّذِي﴾ (عزیز)ێ وا ﴿خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ﴾ هەفت ئاسمان؛ (أرض)یش یەکێکە، لە (اجزا)ی (سما)ی ﴿طِبَاقًا﴾ ئاسمانەکان (طبقە)، (طبقە)؛ یەک لەسەر یەک، (سما)ی ئێمەن؛ (یعنی)(منظومە)ی (شمس)، (منتها)ی (سیارات)ی (شمس)ە، لە (فوق)ی ئێمە؛ (منظومە)ی (شعری)ی (یمانی)-(مثلاً)- (وهکذا)؛ ئەم (فضا)یە، دوورو درێژ و پانو بەرینە؛ پڕە لەو (منظومات)ە؛ وە نیزیکە (مراد)(سماوات)ی (سیارات)ی خۆمان بێ؛ ئەوانەی لەو (زمان)ەی دا، (نوعاً ما) (معلوم) بووین، گەرچی چەند (سیارات)ی تر (کشف)کرایە، هەر (کوکب)ە، ئەو (فضا)ی تیای (جولان)ئەکات (سما)یەتی، (أمّا)(سما)یە (محیط)، بە (عناصر)، وە (کذا بعض)ێ بە (بعض)ێ (محیط)؛ وەکی قەپیلکە پیاز، تا (نهایەت)ی دێ، لەسەر (فلک الأفلاک)، کە پێی، ئەڵێن: "(محدد الجهات)" لای (فلکیون)ی

(جدید)(وجود)یان نیە؛ (ملیون)خوا (عفو)یان کا؛ بێ (رصد)و مەصەد، قسە لە (کائنات) ئەکەن ئاسمان:

یەکەم: موج)ێ (مکفوف)ە)نازانم (معنا)ی چیە؟

دووەم: (دُرّ)ێ (بیضا)یە)یەک دانە (دُرّ)ی ئەوەندەی زەلام! ئایا ئەزانن (دُرّ) لە چی (تکون)ی ئەبێ؟

سێیەم: آسنە.

چارەم: پاقڵە.

پێنجەم: زیوە.

شەشەم: زێڕە.

حەفتەم: (زمرد)ی سپیە)ئایا (زمرد)ی سپی، ئەبێ (معادن)ی (در)و هەمووشتی تیابێ؟ (یعنی)تیای ببیندرێ؟ (سید)ئەفەرموێ: "گومان نابەم، (خبر)ێکی ڕاستت دەست کەوێ؛ (اعتماد)ی بدەیە سەر (ولو)بفڕی بۆ ئاسمان" ئافەرینی خودات لێبێ، (سیدی ئالووسی)خوا (خێرت)بنووسی بەڵێ بە(تحقیقات)ی (علما)ی (غرب)؛ (علویات)وەکی (أرض)(مرکب)ن، لە(عناصر)ی (مختلفە)؛ زێڕیشی تیایە، وە زیویش؛ وە ئاسن و (نحاس)یش؛ (حتی)(بدن)ی (انسانی)زێڕ و ئاسنی تیایە؛ ئەوانیش لە چەند (عناصر)ی (مرکب)ن بە دیتنی ئەوان لە (اشعە)ی (کواکب)ئەزانن لەچی (مرکب)ن. دوو (تنبیە):

(اول)، (حکما)ی (طبیعیون) ئەڵێن: "ئەو (أرض)ە، بە (صورەت)ێ (مائعی)، ناری)لە (شمس)جیا بۆوە، هیچ (حیات)ی تیانەبوە؛ ئەو (حیات)ە لە کوێ هاتە (أرض)ی؟ (اشکال)یان بۆ (حل)نابێ؛ وە وەکی مە، (نسبەت)ی بۆ خوا نادەن؛ ئەیانەوێ بە (علەت)ێ (طبیعی)(تحقق)ی بکەن.

دووەم: ئێمە ئەڵێین: "(خواص)ی (ذي‌حیات)ە (لکن)(حیات)ی وی، وەکی (حیات)ی (حیوانی)و (انسانی)نیە" (هو الحي القیوم) (هو الذي

يُطعِمُ ولا يُطعَم) لام وەيە؛ (غيـر)ى (حيـات)ى (كبريـائى)؛ (حيـات)-(علـى الإطلاق)- بێ (امداد)نابێ (لا تاخذه سنة ولا نوم) ﴿مَّا تَرَىٰ﴾ (ايها الرائـي) ياخود (نبى)ى (محترم)(سيد النظار) ﴿فِى خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ﴾ (عزوجـل) ﴿مِـن تَفَـاوُتٍ﴾ (تبـاين)و (تخـالف)يـان نيـە؛ لـە (جهـەت)(اتقـان)و (بـدايع)ى (صنع)، (خلق)ى پێشوولەيە، وەكى (خلق)ى (فيل)، (بديع)ە، (دقيق)ە؛

بەرگى درەختان سەبزەست و دەر نظرى هوشيار

هەروە رەقێ دەفتەيست، صنعەتى پەروەردگار

ئەوەى (حكما)ى (جديد)لە (اسرار)ى (موجودات)دەريان خستوە،

(حقيقةً)(محيـرە) (بحـث)لـە (صـرفيات)ى (قـوت)ى (شـمس) ئەكـەن؛ رۆژى چەندى لێ (صـرف) ئـەبێ، وە چەنـد هـەزار سـاڵە (قـوەت)(صـرف) ئەكا، خوا ئەزانێ چەندهەزار سالێ دى (دوام)ئەكا، بـە(لكـوک)و (ملايـين). (إنسان) نێوەرێتە خۆى، (تشريح الأبدان)بزانى ئەزانى، خۆى لـە (أعظـم)ى (آيات)ى (جناب)ى (حق)ە؛ ئەو (كائنات)ى (لا تعد ولا تحصى) (صغار)و (كبار)، بە(قوە)ى (تجاذب)و (تدافع)، (ادارە) ئەكا؛ (نـاپليون) (انكـار)ى (رسـالت)و (شـرائع)ى ئـەكرد، (أمّـا)نـەى ئـەتوانى (انكـار)ى (وجـود)ى (صانع)ى (أعظم) بكا، (حتى طبيعيون)و (فلكيون)ى (جديـد)، (انكـار)ى خوا ناكەن، (لكن) وەكى (مسيحى) ئەڵێن؛ لايان خوا نـابێ وابـێ (طبيعـى) خـوا (فـوق الطبيعـة)ە، لەگـەڵ (طبيعيـات) لـەهيچ شـت (شـركەت)ى نيـە؛ (حتى) هەفت زەمين و تۆە (فلک)، (جملە)گەواهى ميدەهەنـد زو (حـدک): "(لاشريک لک)" وادەبێ كەسێ (صاحب)ى (نظر)و (فكـر)ى (صـائب)، لـە (بادئى الرأى) تەماشاى شتێ ئەكا، لاى زۆر باشە، (أمّا)كە (دقەت)ى كرد؛ (نقـص)و (عيـب)ى لـێ ئەدۆزێتـەوە (لكـن) (مصـنوعات)ى (الهـى)وانيـە، وەكى (شاعر)ئەڵێ:

يزيدک وجهه حسناً اذا ما زدته نظراً

تا (نظر) بکەیە (خلق)ی خوا؛ (نظر)ی (عملی) وەکی (حکما)و (مخترعین)ی (عصر)، (اتقان)ی (صنع)ی خوات، لا (زیاد)و (علم)ت پێ (زیاد) ئەکا ﴿فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِن فُطُورٍ﴾ چاویگێڕە، لەو (کائنات)ە، ئایا کون و کازێرکێ، (عیب)و (نقص)ێ ئەبینی؟ ناء. (واقعاً)(عالم)ی (جمادات)، (مدهشه)بێ (قصوره)، بێ(شقوقه)، (لکن) (عالم)ی (حیات) بەو (حالّ)ی (حاضره)، وەکی خوا خۆی ئەفەرموێ: (هیچه)؛ (تمام)؛ (متقنه) له (بدایع)و (دقایق)و (زیب)و زێوری (صنع) (فوق الغایه)یە، (لکن) (حیات) لەگەڵێ (هیاکل) (ظهور) ئەکا، (إنتظام)ی نیە، بۆ (أشخاص) (محدود)ە، (شخص)ێ واهەیە، (دنیا)یە ئێنێ، بە (مقروب)ێ (خبیث)ڕا ئەقەنێ ئەڕوا، بێهوودە (عالم)ێ بە چوونی ماڵوێران ئەبێ؛ ئەو (حیوانات)ەی بە (قوەت)و بێ (قوەت) لەسەر ئەو (أرض)ەی بەرەڵاکردیە؛ سەگێ خۆی نوورە نووڕەیەتی، لەسەرمان ئەبینی هەشت نۆ (فرخه) فڕێ ئەدا، منداڵی لەناو دەروونی داکی (خلق) ئەکا، منداڵی دروست (انه) بۆیە (خلق) کرایە؛ ببێتە (صاحب)ی ماڵ و (اولاد)، کەچی لە هاتنەدەر، دەڕوا، داکیشی لەگەڵ خۆی ئەباتە ناو گۆڕا! ئەمەچیە؟ ئەو (کائنات)ە، یەکتری ئەخۆن پارچە پارچەی ئەکەن؛ (علی کل حال) ئەبێ (صانع)ی (حکیم) ئەو (نواقص)ە، (إزاله) بکا، لەمەیانەدا؛ (انسان)ی بە (عقل)و (علم)و (صنایع)ی (ممتاز) ئەبێ (حیات)ێ خۆش و بە (دوام)و (منتظم)ی بداتی؛ بەڵێ لە (نشات)ی (اخری)(حیات)ێ (فوق التصور) بە (عباد)ی خۆی ئەبەخشێ، (محقق) ئەبێ؛ (أمّا) کەی؟ خۆی ئەزانێ! (لا یجلیها لوقتها إلا هو)، (آمنا بآلله وبالیوم الآخره) ﴿ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ﴾ دوایە (نظر) کە، دوو (نوبەت)، (موافق)(مقدمتین)یا (کره بعد کره) نەیەک نەدوو نەسێ، ئەوەندەی ئەتوانی ﴿يَنقَلِبْ﴾ بە (جزم)ە، (جواب)ی (امر)ە؛ (انه انقلاب)ی (نظر) ﴿إِلَيْكَ الْبَصَرُ﴾ (آیها الناظر) ﴿خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾ بەو (نوع)ە

(لازم)ی (امر)ی (مراجعە)یە، لێی (فک) نابیتەوە؛ (نظر)ی (ناظر)ی بەلای خۆی ئەگەڕێتەوە، دوور لە (إصابە)ی (مراد)ی، ماندیو سست و (کلل). ئەم فەرمایشە، بێ (شک)ە، آن زیادە (اسرار)ی (کائنات) بە (علم)ی تازە دەردەکەوێ، (علم)ی (طبیعەت)، (علم)ی (کیمیا)، (علم)ی (هەیئەت)؛ لەوە (عجایب)تر چی ئەبێ؟ ئاو بەو (لطافەت)و خۆش گوارییە، ساردو خۆش، (حرارەت)ی دەروون و ئاگر ئەکوژێنیتەوە خۆی لەدوو (مادە)ی (ناری)، (محرق)و (محترق) (مرکب)ە؛ (ضیا)ی (شمس) لەحەفت ڕەنگان پەیائەبێ؛ ئەو هەموو (الوان)ی (مختلف)ی (کائنات)ی (أرض)ی لە (تزیین)ی (افراز)ی ئەو (ألوان)آنە، پەیا ئەبێ. (علم)ی (طب)یش بۆ (حیات)و (صحەت)و (عافیەت)ی (بشر)، (خدمەت)ێ (فوق العادة)ی هەیە (دقەت)لە (آیات)ی (قرآنی)کە، چۆن (توجیە)ی (انسان) ئەکا، بۆ تەماشای (صفحات)ی (کتاب)ی (اکوان)؛ پیاو ئەو پیاوەیە، خۆی لەو (عالم)ە (أسرار) بدۆزیتەوە؛ ئەوەی تەنها (نظریات)ی بێ (عمل) لەهولەو وەرئەگرێ، لەچاو ئەوپیاوانە؛ بەقەوانی (فۆتۆگراف) (حسیب)ە؛ (دین)ی (إسلام)، (دین)ی (عقل)ە؛ (دین)ی (نظر)و (تفکر)ە؛ (دین)ی (علم)و (عمل)ە، بۆ (دنیا)و (آخرەت)؛ (محض)ی (میل)و (عواطف) نیە بەڵێ (عواطف)ی (رقیق)ی (رحیم)آنەی پدەرانەی، دەر(حق) بەبێ دەسەڵاتان زۆرە؛ (حقاً) (دین)ی (اسلام)بۆ (هەیئەت)ی (اجتماعی) (ڕوح)ی (حیات)ە؛ (دین) کە بێهێزە بوو؛ (حیات)ی (اجتماعی) (لذەت)ی نامێنێ ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا﴾ (خلق)ێ (عجیب)، (زینەت)ی (غریب)(ممکن)ە (مراد)ئاسمانی خۆمان بێ، کە (منظومە)ی (شمس)ی تیایە؛ (نظر) بە (هەیئەت)ی (جدید)، ئەتوانین بڵێین: "(أرض)ی ئێمە لە ئاسمانی سێیەمدایە.

یەکەم: (عطارد).

دووەم: (زهرە)" ئەو (سما)یە، (تـزیین)کرایـە ﴿بِمَصَابِيحَ﴾ (کواکـب)ی (سـیارە)و (اقمـار)ی، کـە وەک چـراوان، (مـزین)ی (فضـا)ن؛ یـاخود لـە (منتهی)ی (سیارە)ی (شمسیە)وە، بە ئاسمانی (دنیا)ی (حساب) ئەکەن، لـە (نظـر)دا، ئـەو (صـحن)ە فـەیرۆزە ڕەنگـە، بـەو (کواکـب)ی زەڕنیگـارە، (مرصع)و (مزین)کرایە؛ (واقعاً)(ساحە)یە لە (سما)ی (نیلی)(صدف)، لـە (پێـروو) تـا (گـەلاوێژ)، لـە هـەموو (صـفحات)یتـر بـە (زینـەت)تـرە؛ (کواکب)ی (تەرازوو)یی کـوردی، بـە (عربـی جـوذا) زۆر جـوان و پـەرلاغ و درەخشـەندن؛ ﴿وَجَعَلْنَاهَا﴾ (مصـابیح)ەکـان ﴿رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ﴾ ئـەو (معنا)ی (محقق)آنی (تفسیر) وەکـی (زمخشـری)و (امـام)و (سـید) لەبـەر (ڕوایەت) (اختیار)یان کردیە؛ (ناشئە)ی ئەمڕۆ بە گوێیاندا ناچی (العیاذ باللـە) ئەبێتـە (باعـث)ی (کفـر)یـان؛ پێغەمبـەر ئەفـەرموێ: "(نحـن معاشـر الأنبیاء امرنا ان نكلم الناس على قدر عقـولهم)" جنۆکـە (شـیاطین)، سـواری یەک ئەبن ڕێی پێنج سەد ساڵ، گوێ ئەگرن، لە قسەی (ملائکـەت)آن، کـە فەرمایشی خوایان پێ ئەکا! (خبر)بۆ (کاهن)آن ئێننـەوە، ئـەوەی بەڕاستی بیستبیان، وایە، (أمّا) خۆیان درۆی بـە سـەرەوە دەنـێن؛ بـەو (کواکـب)آنـە (رجـم)ئـەکرێن؛ ئـەوەی (إصـابە)ی کـا، ئەسـووتێ؛ (بعـض)ێ گێـژ ئـەبن؛ ئەوجا بۆ چەسپاندنی ئەو (معنا)یـە، (سـؤال)و (جـواب)آن (ذکـر) ئەکـەن. (فخری ڕازی)، (سیدی آلووسی)(شهاب الدین)(ڕەحمەتی خوایان لـێ بـێ) خۆیان ماندی کردیە، بە(شهاب)ی (ثاقب)ی (فکر)ی خۆیان، (شـبهات)یـان (رجم) کردیە؛ (لکن مبهم)ە، (حالاً)(شبان)ی (مسلمین)(قبـول)ی ناکـەن؛ (معنا)یەتر هەیە (زمخشـری) بـەقینی (نقـل) ئـەکا؛ (سـید) گوێیـا (رد)ی ئەکاتـەوە، لای (حقیـر) ئـەوە (مقبـول)و (معقـول)و ((محقـق)و (ثابـت)ە؛ (یعنی) ئەو (مصابیح)ە، بووینە (ظنون)و (رجوم)ی (بالغیب)، لە (طرف) (شیاطین)ی (انس)، بێ (علم)و (دلیل)بە (مجرد)ی (وهم) ئەی هاوێن؛ کە

ئەو (نجوم)ە، (مدبر)ن، بە (سعادەت)و (شقاوەت)(تاثیر)لە (عالم)ی (سفلی) ئەکەن، بە (الە)یان ئەزانن، (حتی)(تمثال)یان بۆ ئەکەن، ئەیان پەرستن –(مع أنّە)- ئەوانە بێ (تأثیر)ن؛ (بعض)ەکیان بە (شدەت)ی (حرکە) هەڵبووین، ئەسووتێن، خۆیان (منور)ن، (بعض)ێ لەوان، (نور) وەرئەگرن، (مسخر)ن؛ (مدبر)ن؛ وەکی (علما)ی (سلف)ی (فلک) ئەفەرموون: "(متحیر)ن، بێ (شعور)و بێ (قدرەت)و بێ (ارادە)ن؛ (جواید)ن؛ وەکی (أرض)ی کن خۆمان؛ با (بعض)ێ (سیار)بن" ئەوانە لەکێ؟ (تدبیر)و (تصرف)لە کێ؟ وەکی (خیام) ئەڵێ: "ئەوانە (مدبر)نین، سەرگەردانن" پار (مشتری)کە (سعدی اکبر)ی پێ ئەڵێن، لەگەڵ (زحل)کە گۆیێا (نحس)ی (اکبر)ە، (تعاون)یان بوو؛ (تقویم)ێ لە (تقاویم)ی (ایرانی) وا ئەنوێنێ کە ئەم (حرب)و (فساد)ی (عمومی)، وە (آفات)ی (ارزاق)، لەبەر ئەو (تعاون)ەیە (لکن)(إنصاف) چاکە، ئەو دوو (کوکب)ە-(ولو) (حسب الرؤیەت) لێک نێزیک دیارین، (بین)یان گەلێ دوورە؛ ئەو ساڵ هاوینێ، پێش بەیان بەدەرکەوتن، (مشتری)بەلای (سمت الراس) لە هەوراز (زحل) دیار بوو؛ (بین)یان زۆر نەبوو وردە وردە لێک نێزیک بوون، وامان گومان ئەبرد (مشتری) (زحل) دادەپۆشێ کەچی بەلای (شمال) (میل)ی کرد، ڕۆیی، ڕۆیی، کەوتە خوار (زحل)، بە (قدر) (ذراع)ێ دوورکەوتەوە، دەستی کرد بەگەڕانەوە، بەلای (غرب) لێی تێپەڕی (بین)ێ وەک (وقفە)بکا، ڕاوەستا، باز (مشتری)بۆ لای (شرق) گەڕاوە (حالاً) کە (أواسط)ی (محرم)ە، نەختێ لێک جودان؛ تەک بە تەکی یەکن (تعاون)یان کردیە؛ (تقویم) وانیشان ئەدا، هەردووکیان لە (درج)ی حەوتەمینی (ثور)ن، (واقعاً) بەلای (سمت الراس)لە (ثریا)دوورن یەکێ لە (تقاویم)ی (ایران)ئەڵێ: "ئەم (تعاون)ە؛ لەبەر (بعض)ە (أوضاع)ی (فلکی) (نحوسەت)ی بۆ ئێمە نیە؛ بۆ (زحل)ە" ئەمەش بێ (معنا)یە، (زحل) چی

لێدى؟ ئەو (حركە)و هاتوچۆى (مشترى)(مجبر)ە، نازانم چيە؟ (موافق)ى (علم)ى (هەيئەت)نيە.

ئەگەر بڵێى: "خوا بۆ ئەو (نوع)ە (رجم)ە، (كواكب)ى (خلق)ى نەكرديە؛ بۆ(زينەت)، بۆ (هدايەت). (وبالنجم هم يهتدون) (خلق)ى كرديە" بەڵێ وايە، (لكن) ئەوانە لە(خلق)ى (مصابيح) ئەوجۆرە (رجم)ەيان (استفادە) كرد؛ (كأنە) بۆوان (جعل)ى (مصابيح) بۆيەيە. (ممكن)ە جنۆكە، (شياطين) چووبن، بۆلاى (سما)، استراق)ى (سمع)يان كردبێ، شرێم برمەكيان بۆ(كاهن)آن گوتبێ، (أمّا) لە(بركەت)ى (خاتم الرسل) ئەوە نەما؛ نە(كاهن) ما، وەنە(استراق)؛ (حتى رحمة للعالمين) دەركەى (رسالەت)يشى بەست؛ (بشريەت)ى لەشەڕوشۆڕێ زۆر زۆر (عظيم) (حفظ) كرد(ﷺ) (شهب)و (منشأ)ى لە (كتب)ى (هەيئەت)ى (جديد)بە تەمامى (ذكر) كرايە ئەوان (رجماً بالغيب) قسەناكەن، بێ(دليل) (حكم)يان پێ ناكرێ؛ وە(رصد)ى وايان دروست كرديە، (عدسە)ى بە(قەد)ى (قبە)ى مزگەوتى گەورەى كۆيەيە، (حتى) لە(مجلە)يە (مصرى) نووسرابوو: "(مصرف)ى دامەزرانى، هەزارليرە بوو" (قياس) لە(رصد)ى (مەراغە)و (سەمەرقەند) ناكرێ، وابزانم (امريقا) ئەمڕۆ لەهەموو (دولەت)ێ زێتر (اعتنا) بە(فلكيات) ئەكا. (سيدى آلووسى)(ڕەحمەتى لێ بێ)، زۆر ئاگادار بوە لەسەر (هەيئەت)ى (جديد)، ئەمدەزانى لە(ايام)ى وى (علم)ى (هەيئەت)ى (جديد) گەيشتيتە (بغدا)يە ﴿وَأَعْتَدْنَا﴾ ئامادەو (مهيا)مان كرديە ﴿لَهُمْ﴾ بۆ (شياطين)آن ئەوانەى (تدبير)ى (كائنات)ى (جويە) ئەدەنە (كواكب)؛ (قسم)ێ ئەيدەنە (بروج)(جمع)ێ ئەيدەنە (سيارات)، يا (شياطين)ى (مجهول)بۆ وانمان داناوە﴿عَذَابَ السَّعِيرِ﴾ ئاگرى هەڵايساە؛ با (جهنم) (الآن) (موجود) بێ، چ (ضرر)ى هەيە؟ (ممكن)ە لە(دور)و پشتى (قيامەت) (خلق) بكرێ، (لكن إحتياج)ى بە (تأويلات)ى (آيات)و (احاديث)هەيە ﴿وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ﴾ (عام) ﴿عَذَابُ جَهَنَّمَ﴾ (على وجه

الخلود) بۆ (کافر)آنە، یاخود -(أصلاً)- بۆوانە؛ ئەوەی (فاسق)بێ لە (أهل)ی (إیمان) خۆی ئەکاتە (طفیلی)، یەکێ ئەڵێ: "(عذاب)ی (فاسق) (واجب)ە لەسەر خوا" یەکێ ئەڵێ: "(فاسق) (عذاب) نادرێ" (واقعاً قول)ی (وسط) ئەوەیە: "(ممکن)ە خوا لێیان خۆش بێ؛ کەس ناتوانێ بڵێ: "بۆ؟" (إن تعذبهم فإنهم عبادك" وإن تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم) (سورە)ی (مائدە)(أمّا بالفعل) (عذاب)یان ئەدا، تۆڵەیان لێ دەکاتەوە؛ (معلوم) نیە؛ (دعا) ئەکەم: "(ربی)توو لە (دنیا)(مهلەت)یان مەدە، زۆر زۆر بە (شدەت)پێیان بنوێنە، بۆ هەردوولامان قانزاجە؛ با لە (قیامەت) (عفو)بن" خۆ (انشاء الله) لەوێش دزی و حیزی ناکەن؛ ئەگەرچی (لایەق) وایە، بەهەشت لە ئاڵچاغ و بێ (ناموس)آن (حفظ)کرێ؛ نازانم (ایمان)ی بێچاکە؟ ﴿وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ نازانم لە (مصیر)و (صیرورەت) بەکوردی بڵێم: "چی؟" (دائرە)ی (اشتقاق)ی زوبانی کوردی زۆرتر تەنگە ﴿إِذَا أُلْقُوا فِيهَا﴾ کە هاویشترانە ناو (جهنم) وەکی (وقود)و سوتەنی ﴿سَمِعُوا لَهَا﴾ بۆ (جهنم) ﴿شَهِيقًا﴾ ناتوانم بڵێم: "وەکی شەهقەو زەوی کەرێ؛ ئەترسم ڕقی بێتەوە (أمّا قباحەت)ی ئێمە نیە، (أساساً) لەمەڕ (لۆغەت)ە ﴿وَهِيَ تَفُورُ﴾ کە بێتە (غلیان)و جۆش؛ دیارە ئەودەنگە (هائل)ە ئی خۆیەتی با (اهل)یشی (شهیق)و (زفیر)یان ببێ ﴿تَكَادُ﴾ نێزیکە ﴿تَمَيَّزُ﴾ لێک جودا بێتەوە، پارچە پارچە بێ ﴿مِنَ الْغَيْظِ﴾ لە ڕقان وەکی (انسان)ی پڕ لەقین دەماری هەڵدەستی سوور ئەبێتەوە چاوی لێڵ ئەبێ (بدەن)ی دێتە لەرزە نێزیکە (أعضا)ی لەباریەک بێتە دەرێ. (ممکن)ە (غازات)ی (ناریە) (قوەت)ی بداتێ، لەناوڕا بیهێنێتە لەرزەو هەژان، وە (ممکن)ە (جنابی حق) (ادراک)ی تیا (خلق) بکا ئەوەی بڵێ: "(انسان)لەناو ئەو ئاگرە ئەژیە" نابێ ئەوقسە بەدوور بزانێ هەرچی هەیە؛ خوداوەندی (رحیم)و (رحمن) بمانپارێزێ گوێمان لە (شهیق)و (حسیس)ی نەبێ ﴿كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ﴾

جـەماتێ، (طـابور)ێ لـە (كَفَـرَه) ﴿سَـأَلَهُمْ خَزَنَتُهَـا﴾ خەزەنـەی (جهـنم)؛ (مالك)و (اعوان)ی (زبانیه) ﴿أَلَـمْ يَـأْتِكُمْ نَـذِيرٌ؟﴾ (رسـول)ێ لـەو ڕۆژەتـان بترسێنێ، (خبر)تان بە (قیامەت) بـداتێ؟ (انسـان) لـە (بلاغـەت)ی (قـرآن) (حیرەت) ئەكا؛ (دقەت) كە لە (بحـث)ی (خلـق)ی (سـماوات)و (زینـەت)ی بە (مصـابیح) چـۆن هاتەباسـی (قیامـەت)؟! وەک (شـهاب)ی (ثاقـب) لـەم سەری (خلق)و (ایجاد)بۆ ئەوسەری بە (اتفـاق)ی (علمـا)ی (عقـل)و (نقـل) (احوال)ی (آخرەت)(قیامەت)- ڕابوون بـە (دلیـل)ی (سـمع)(اثبـات) ئـەبێ؛ (عقل) (رأساً) بۆی ناچی ﴿قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ﴾ (أمّا نـذیر)، (نـذیر)ێ (مبـین) ﴿فَكَـذَّبْنَا﴾ ووتمـان: "درۆنەكـەن؛ ئێـوە لـە (طـرف)خـوای لـە هەناردراون (طماع)ی (رئاسەت)و گەورەییتان هەیە" ﴿وَقُلْنَا مَا نَـزَّلَ اللَّـهُ مِـن شَيْءٍ﴾ هیچ ﴿إِنْ أَنتُمْ﴾ (نافیە)یە ﴿إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ﴾ دوور لـە (صـواب) خوا چ پەكی كەوتوە ئێوە بنێرێ بە (نذیر)؛ بۆ (مَلک)آن نانێرێ؟ بۆ (رأسـا هدایـەت)مـان نـادا؟ دیـارە ئێـوە (طالـب)ی (رئاسـەت)ن" زەهـێ (خیـاڵ)ی (باطـل) زەهـێ (دەمـاغ)ی خـاو! ﴿وَقَـالُوا لَـوْ كُنَّـا نَسْـمَعُ أَوْ نَعْقِـلُ﴾ ئەگـەر بمانبیستبا شتێ تێی گەیشتباین ﴿مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (عرض)مـان كردن (مقام)ی (سمع)ە، (مقام)ی (تفاضل)لـە (بـین)ی (سـمع)و (بصـر) نیە؛ وە (عقل)لەپەنای (بصـر)(آیـات درک) ئـەكا (فـارجع البصـر). (عقـل) لای (معتزلی)یان (حاكم)ە، (لكن)گەلێ شتی لێ (خفـی)ئـەبێ (خصـوص) كەتووشی (خلافیات) بوو؛ (خاصةً)كە (میل)(استیلا)ی كرد من لام (عقل) زۆر (عزیـز)ە (أمّـا) وەكـی دەڵەمەیـە چـاک نەمەیـە بێهێـزە؛ زوو دوای (میل) ئەكەوی (بَشَر) لەبەر (اعتقادیات)و (وهمیـات)و (خیالیـات)ی خـۆی (سـعی) ئـەكا؛ لـە (قـدح)و بـێ (قیمـە ت)ی خـۆی؛ (صـفات)ی (بهیمـی) (قائم) ئەبێ ئەوجا (عقل)(تشریف)ی دێ یا جێی چەنگ ناكەوی یـا جێـی زۆر تەنگ ئەبێ (دائم)(حظ)ئەكا دەرچی؛ وە یاخود دوای (هـوا)ی (نفـس)

ئەکەوێ تا (حالْ)ی خۆش بێ — ئەگەر ئەو (عقل)ی (معتزلی) ئەفەرموێ، بێ (بعثەت)ی (رسول)آن پەیا با، (واقعاً)ئەبا رێ بەگەلێ شتی ببا؛ ئەگەر من بەو (نوع)ی ئەمرۆ خوای ئەناسم بێ (بعث)ی (رسول)وام بناسیبا (لاشک) ئەمزانی چ (اعمال)ێ (جلب)ی (رضا)ی (جناب)ی (حق)ئەکا وەچی ئەبێتە مایەیی (غضب)و (عقاب)ی (لکن)وانیە ئەو (نوع)ە (انسان)ە (نادر)ن؛ (إنصاف)کەن (عقل)ی (سوقراط)و (أفلاطون)و (أرسطو)و (اقلیدوس)و (اشباه)یان بە (انواع)ی (علوم)چ (خیر)ەکیان داوە بە (بشر)؟ (انسان)(اولاً)(مدیون)ی (شکران)ەی (رسل)ی (عظام)ە (بعدهم)ئی ئەو (نوع)ە (حکما)یانە گەلێ پێش بیستنی (قول)ی (بەرنادشۆ)ی من بارەها ئەم ووت: "(اکثر)ی (ناس)لە (اهل)ی (علم)ی (قدیم)و (حدیث) خەریکی (سلب)ی (عقل)ن تا ئەوەی ئارەزوویانە بێهاوێنە (دەماغ)یان" (بالإتفاق)(امتیاز)ی (انسان)بە (عقل)ە لە (حواس)(شریک)ی زۆرن وە (بعض)ێ (حواس)لە (بعض)ێ (حیوانات)لە (حواس)ی (انسانی)بە (قوەت)ترە (اللهم متعني بسمعي وبصري وعقلي وجميع قواي، حتى تجعلها الوارث مني، آمين) ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ﴾ لەو (وەقت)ە (اعتراف)نەکەن، کەی ئەیکەن؟ لێیان بوو بە (عیان)، (صدق)ی (رسول)یان لێ (معلوم)بوو ئەو (اعتراف)ە لەو (آن)ە بێ (فائدە)یە ﴿فَسُحْقًا﴾ دووری (مطرودی)لە (رحمەت)و (نعمەت)ی خوای ﴿لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ئەوانی (کافر)؛ (شیاطین)و (غیر)ە (شیاطین)؛ (مولانا مفسر)ی (شهیر) (قاضی بیضاوی) ئەفەرموێ: "(تغلیب)بۆ (ایجاز)و (مبالغە)و (تعلیل)ە" (یعنی)لەو (آیەت)ەدا (تغلیب)هەیە لە (کتب)ی (بلاغە) (بحث)ی (تغلیب)ئەکا، وەکی (عمرین)بۆ (ابوبکر)و (عمر)ی؛ وەک (إطلاق)ی (اب) لەسەر مام لە کن (ذکر)و (تفصیل)ی (اب)آ؛ وەکی (تناول)ی (ملک)بۆ (ابلیس)لە (قصە)ی (آدم)ی (نظار)آن لێیان بوویتە (معرکە)(سعدی چلبی)ئەفەرموێ: "(تغلیب)ی تیا نیە" (سیدی

آلووسى)(صبغة الله افندي الماورانى) بۆى ڕێک ئەخەن؛ (شێخ زادە)ئـەڵێ: "(تغليـب)ى (إصـطلاحى)نيـە، بـە (معنـا)ى (لغـوى)يـە" بـۆ (تصـحيح)ى (عبـارەت)ێ (هكـذا)يـى ئەوەنـدە (قـال)و (قيـل)ە (موجـب)ى (مـلال)و (إضـاعە)ى (وقـت)ە (انسـان)لـە (فهـم)ى (آيـە ت)خـەريک ئـەكا بۆيـە (تفصيلات)يانمان نەنووسى. ئەوان ووتيان: "ئەگـەر هـۆش و گۆشـمان هـەبا نە دەبووينە (أصحاب)ى (سعير)" (مقابل)ى ئەو (اعتـراف)ە و بونيـان بـە (أصحاب)ى (سعير)ئەو (عبارەت)ەيە (سوق)ى (كلام)لەگـەڵ (كَفَـرَە)يـە؛ (مـؤمن)ى (فاسـق)لێرە (مسـكوت عنـە)وە؛ (سـورەت)(مكـى)يـە (مكـى) (خطـاب) لەگـەڵ (مـؤمن)و (كـافر)ە (فاسـق)و (منـافق)بـۆ (سـور)ى (مـدنى)ن، وا بـزانم ئـەو (نكتـە)مـان لـە (موقـع)ێ دى؛ لـە (تفسـير)ى (مرحوم) (سيد رضا)مان دى (ڕەحمەتى خواى لێ بێ) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَـوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ﴾ لە (دار)ى (دنيا)؛ (قيامەت)و(جحيم)مـان نەديتيـە (خزنـە)و (خدمە)ى (نارى)مان (مشاهدە)نەكرديە (لارجماً بالغيب)بەڵكو بە (دليل)ى (عقلى)و (سمعى)(ايمان)يان بەخواى هێنايە؛ لێى ئەترسێن بە (عبادەت)و (نسـب) (مغـرور) نـابن كەترسـان گونـاە ناكـەن (سـعى)لـە (طاعـەت)و (عبادەت) ئەكەن ئەوانە ﴿لَهُم مَّغْفِرَةٌ﴾ (عظيمة)(بشر)كە م وايـە بـێ گونـاە بێ گوناهى (مغرور)آنە خراپە يا بە ئومێدى (شـفاعەت)يـا لەبـەر (انتسـاب) ئەمانە چارەيان (مشكل)ە؛ خوا لێمان خۆش بێ بـە(كـرم)ى خـۆى ﴿وَأَجْـرٌ كَبِيرٌ﴾ وە (نائل)ى (اجر)ى (كبير)مان كا، لە بيرمان نەكا ﴿وَأَسِرُّوا قَـوْلَكُمْ أَوِ اجْهَـرُوا بِـهِ﴾ (مـؤمن)ئـەزانى (سـر)(جهـر)و (خفـى)و (اخفـى)لاى وى يەكسـانە، (قـول)ى، (عمـل)ى لـە خـواى ناشـاردرێتەوە بۆيـە لـە ئاشـكرا و پـەنهانى وەک يەكـە (ڕيـا)و (سـمع)نـابێ بـەڵكوو بـە (خلـوەت)(خشـوع)و (خضوع)و (إخلاص)و گريـان و (تضـرع)و زارى زێـدە ئـەبێ بـە ئاشـكرايى خـۆى زۆر نـانوێنێ؛ بـابم (ڕە حمـەتى خـواى لـێ بـێ)يـەكێک بـوو لـە و

(مخلص)آنه (أمّا) (منافق)ەکانی (جلاب)و (قلاب) (ظاهری) شتێ ئەکەن لە پەنا شتێترن؛ (چون به (خلوەت)میرەسەند (انکار)ی دیگەر میکونەند) ﴿إِنَّهُ﴾ خوای (تعالی)ن ﴿عَلِيمٌ﴾ (صیغه)ی (مبالغه)یه ﴿بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (قلب)و (مافي القلب)هەمووی –(علی أتم وجه)– ئەزانی لێی بزر بێ ﴿أَلَا﴾ ئاگادار بێ بزانن ﴿يَعْلَمُ﴾ ئەزانی (سر)و (جهر)ی ئێوه ﴿مَنْ خَلَقَ﴾ کەسێ (خلق)ی (کائنات)ی کردبێ (حالّ)یش وایه ﴿وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ چ جایه (خالق) ئەوەی شتێ دروست کا ئەبێ بیزانی چۆن ئەکرێ؟ لە چی ئەکرێ، لە چەندی ئەکرێ؟ برۆ لای گۆزە کەر ئەپرسێ: "گەورە، گچکە (متوسط)لە کیهە (نوع)ت ئەوێ؟"

(أمّا علم) به (ذرات)و (خواص)و (ماهیەت)ی (مادە)ی گۆزە هیچ گەرەک نیه (له الحمد)(علم)ی (عملی)یەکی لەسەر (سفاسف)ی (متفلسف)آن نەکەوتوه (انسان)ی ئیستا زۆر شت ئەزانی (اسرار)ی (کائنات) دەردەخا کە به (خیالّ)ی (اوائل)دا نەچوه؛ توو بە (قلم) لەسەر کاغەز (سلب)ی (علم)و (قدره ت)ی لێ بکە؛ ئەو (بالفعل)دێ بە (طیارە) ئاگر بارانت ئەکا؛ (اثر)ی (علم)و ((قدرەت)و(صنع)ی خۆت نیشان ئەدا؛ تووش هەر بڵێ: "لوکان کذا لکان کذا" (ابن المنیر) ئەبینی (هجوم) ئەکاتە سەر (زمخشری) برام (هجوم)کە سەر ئەوانەی بە (اختراع)ی خۆیان (عالم)ی (إسلامی)یان زێرو زەبەرکرد بە (کیف)ی توو (مسلّمان)بێ (علم)و (قدرەت)و(صنع)و دەسەلات بوون ئیتر چیت ئەوێ؟! (رمق)ێ ماوە ئەویش (العیاذ بالله) ئەگەر (مسلّمان) لەسەر ئەو (احوالات)ە بڕۆن)نامێنی؛ (قدرەت) ئەدەنە جنۆکە و (ابلیس)کە خۆیان (متشکل) ئەکەن بە (أشکال)ی (مختلفه)(قوەت)ێ قدرەتی (علم)ێ وە ئاگاداریەیە دا ئەدەن بە (شیطان) چی وای لەبەر (قوەت)و (قدرەت)و (علم)و ئاگاداری خوای؛ (سلب)ی (قدرەت)و (اختیار)له (انسان)ی (مکلف)ئەکەن (حتی) لەسەر

(أسهل)ی (افعال)ی خۆی (وقت)یَ بۆمباران کراین لە (تاثر)آن چەند (شعر)ی کوردیمان دانا ئەز (جملە):

خۆزی (إمامی ڕازی)ئەمڕۆ کە زیندی بایە

تالە (صنع)ی (بشری)(طیارە)ی بدیبایە

ئەوجا (إیمان)ی دێنا، بە (قدرەت)ی (بشری)

(انکار)ی (قەت)نەدەکرد بە (تقلید)ی (اشعری)

(قدرەت)بەلیَ هەیە (أمّا تأثیر)ی نیە بوون و نەبوونی یەکە (إثبات)ی (قدرەت)و (اختیار)بۆ (انسان) لەبەر(تکلیف)و (خدمەت)ە بۆ (معارضە)ی (إلهی) نیە ئەوەی (إطاعە)بکا (مکافات)ی ئەدریتی، ئەوەی (إطاعە) نەکا (جهنم)و (سەلمەسیری لیَ پڕ بیَ (سحقاً لە سحقاً لە)ئەدی (امتحان)بۆ چیە؟ لەبەر ئەو (اعتقادات)ە (حکما)ی (غرب)ئەڵێن: "(دین)(مانع)ی (ترقی)یە" ئەمەوایە (دین)ی جوان (دین)ی (مسیح) یاخود (بولس) (دین)ی (بوذی)(دین)ی (براهنا)ن (مانع)ی (ترقی)ن (أمّا دین)ی (اسلام) وانیە؛ (الحق)(روح)ی (حیات)و (شرف)و (تعالی) ئەداتە (انسان)؛ (أمّا) (خلط)یان هاویشتیتە ناو زێڕی (دین)ی (اسلام)؛ (تکلیف) لە (انسان) دەکا بە (سعی) بۆ(صلاح)ی (دنیا)و (آخرەت)؛ وەهەم لای (نظام)و خۆشی (حیات)ی (دنیا)یە (لازم)ە (اهم)ە بەلیَ (مانع)ی (ترقیات)ی (وحشی)یا نەیە (ترقی)لەگەڵ (حسن)ی (ایمان)(حسن)ی (نیەت) (حسن)ی (عمل)و (فضائل)ی (ڕوحانی)خۆیەتی (ترقی)(هواو)و (شهوت)ی (نفسانی)و (طمع)و (خیانەت)و (استیلا)و بیَ (رحمی)و بیَ (شرفی) خۆی نیە خۆزی (ئاوروپا) ئەو(نوع)ە (ترقیە)ی قەت نەکردبا نازانم بڵێم: "چی؟" (بشر) بەڵکوو (طبیعەت)بیَ (اعتدال)ە ئەوەی گەورەو غەم خوار بیَ (دین)ی (إسلام)ە (حقاً)وایە؛ (ڕوح القدس)(سعی)و (غیرەت)و یەکیەتی بهاوێتە (دماغ)ی (مسڵمان)آن وە(منع)یان کا لە (إتباع)ی (هوا)، (عقل)یان (توسیع)بکا. (لطیف): وەکی لە (امام)

وەرئەگیری: بە (معنا) (فاعل)ی (أشیا)ی (خفیه)و (دقیقه)کە (کیفیەت)ی (صـنع)ی لـە (فاعـل)آن لـە (صـانع)آن بزربـێ؛ (فاعـل)و (صـانع)ێ وا بە (دقەت) (جزئیات)ی لێ بزر نابێ؛ یاخود (عالم)بە (قضـا)یـای (امـور)ی (علم)ی (عملی)و (تصوری)و (تصدیقی)؛ (خبیر)بە هەموو شت، ئەگەر بە زوبانی (علم)(تعبیر)ی لێدەین؛ بە (مجرد)و (منزه) لـە (علائـق)و (عوایـق)ی (مادی) (استلزام)ی بۆ (علم)ی (کل)زۆر (ضاهر)ە؛ (جمیـع)ی (معلومـات) لای وی (حاضـر)ە هـیچ شـت نـابێ بـە (مـانع)ی (علـم)ی وی؛ (تحقیـق)ی (علم)ی (کبریائی)و (إحاطه)ی بـە (کلـی)و (جزئـی)(طوسـی) لـە (شـرح)ی (اشارات)بە (مکمل)ی کردیەتی بە (اتفاق)ی (عقلا)ی (فـرقتین) (صـور)ی (اشـیاء) (قیـام)ی بـە (جنـاب)ی (اقـدس) نـابێ؛ وە (إنطبـاع)ی (صـور)ی (محسوسات)- (بالإتفاق)- (نسبەت)بە (جناب)ی (حق)(محـال)ە؛ (إنسـان) بنۆڕێتـە (إنسـان)، چ (عقـل)و هـۆش و (ادراک)ەکـی هەیـە وە تەماشـای (حیوانات) بکـا دیـارە (ادنـی) (انسـان)ێ لـە (فـوق)ی (اعـلا) گاجووتـێیـە کەوابێ کوو دڵت بڕوانەدا ببینی، (إنسان) (سجده)بۆ گا، یا (صورەت)ببا؟ (إخطار)ی کەی (منع)ئەبێ چۆن دەسەڵاتت هەبێ لە ئەسطو و کـوردی تـا دەي؟! ﴿هُوَ الَّذِی جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا﴾ نەرم، ڕام بـە ئاسـانی (سـلوک)ی تیا ئەکەن؛ (حکمـا)ئـەڵێن: "(مـائع)ێ (نـاری)بـوە لـەو(حـاڵ)ە (تطـور)ی کردیە گەیشتیە ئەم (حاڵ)ە؛ پڕا لـە (حیـات)، لـە (خـزائن)و (دفـائن)" ئـەو (جعـل)ە بـۆ (عمـوم)ی (بشـر)ە؛ (خـاص)ی (انگلیـز) یـا (بنـي اسـرائیل) یـا (عـرب) یـا (فـرس) نیـە؛ ئـەوەی (سـعی) بکـا بـە (وجـوه)ی (عدیـده) (إستفاده)ی لـێ ئـەکا (لکـن)(مسـڵمان)آن—(مـع الأسـف)- (إسـتفاده) لـە (أرض) ناکەن بەدزی و حیزی و (اتباع)ی (شهوات)و (عداوەت)و (دعیـە)و تەنبەڵی و (جهل) لـە (خـزائن)ی (سـماوات)و (أرض) (محـروم) بـوون؛ لـە (جیاتـی) بەچاوی (تأثر) تەماشای ئاگری (باباگوڕگوڕ) بکـەن؛ گوڕگـوڕ لـە

تاوان بگريەت گڕى ئاگرى له (ماڵ)و خەرمان و پاوانى يەك هەڵدەستێنن ﴿فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا﴾ لەناو شانانى جىَى بانوو بەرز وەكى چياو (معدنى)ى (معادن)وه جيگاى (زراعەت)و داروبار و (هوا)ى بۆ ئێوەى ڕام كرديه (أنه) سوارى شانانى بووين؛ (دقەت) كەن، خوا چ (أمر)ىَ ئەكا وه (معتقد)آنى (أمەت) چۆن (سوق)ى (عالم)ئەكەن بۆ ژێر زەمين و (خلوه)خانان، جاران (إنسان) ئەگرا گەلىَ له (كوردستان)بۆ (ايران)، له (ايران) بۆ (توران) (حتى) لەوڵاتى (طالش)و (ڕەقت)و (خلخال)و (گێلان) (فقىَ) ئەهاتنه وڵاتى ئێمه بۆخوندن؛ زۆر منداڵ بووم به (فكر)مه (فقىَ)يه (إجازه)ى له بابم وەرگرت پىَيان ئەگوت: "(ملاياسين)ى (مغربى)" خەڵكى لاى (تونس)بوو؛ ئێستا لەبەر (سيئات)ى (سياسەت)ى (دول) ئەوه نەمايه كەس ناتوانى بجوولێتەوه. لەو (مشى)و (حركه) (إكتفا) به (ظاهر)ى (سطحى) مەكەن بى كۆلنەوه بىَ كێلن له (جواهر)ى دەروونى (استفاده)بكەن.

زۆر خۆشه به (فائده)يه (انسان)(ملا)و زوبان زان بىَ وه به (ثروت)بىَ لەگەڵ يەك دوو (رفيق)ى باش (سياحەت)بكەن له (أطراف)و (اكناف)؛ (أرض)ى بگەڕێن (مشهودات) بنووسن ﴿وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ﴾ له (نعم)ى (الهى)كه لەو (أرض)ەيدا (خلق)ى كرديه؛ (منتفع)بن؛ تووخوا (دين)ىَ ئەوه (ئايات)ى بىَ (حيف)نيه بڵىَى: "(مانع)ى (ترقى)يه!" خوا ئەزانى (تعقيب)ى ئەو (امر)ەيان كردبا بۆ (نفع)ى (عمومى)بۆ ئيمڕۆ گەلىَ له نوێژو ڕۆژوويى، (ريا)كارانەى (حيله)بازى، پوور درێنه، چاتر بوو (خطا)ى كىَيه؟ به قسەى ئەم و ئەوبه (توكل)ىَ (صوفى)يانه خۆيان له (آيەت)ى خوا بىَ بەش كرد؛ لێره (سيد)(نقل)له (حضره تى عمر)ئەكا (فاروق) بەكن (قوم)ێدا تىَ پەڕى فەرمووى: "ئێوه چن؟ ووتيان: "(متوكلين)" فه رمووى: "ئێوه (متآكل)ن" (يعنى)دەخۆن و چ ناكەن (متوكل)پياوێكه؛ تۆ بهاوێته ناو (أرض)ى، وه (توكل)ى لەسەر خواى خۆى بىَ (خصوص)ئێمه

بە (حق)(متوکل)ین؛ دەغڵ ئەچێنین (الی ماشاء الله)(آفات)زۆرە؛ (اولا):کرم.

ثانیاً: پیکبرە؛ دوایە ژەنگ گەرما بردن ئەوجا (سن)و کیسەڵە و کلۆ (بعد کل ذلک)خەفەتی سەپانان (ثم خوف)ی سووتان؛ بەرازیش زۆر (خسارە)ئەدات ناوێرم باسی ئەو و مشکی بکەم ئەگەر خودا چارەیە نەکا کاری (عباد)ی زۆر (مشکل)ە، (رزق)چیە؟ هەر چی بە (نفع)بێ (ماکول)و (غیر)ە (ماکول). نایەتە (خاطر)م لە جێیە ترم نووسیە، یان نا؟ چەند (شعر)ێ کوردی خۆم (متاسف)آنە (عرض)ئەکەم:

(ملا)ی نادان بە (عنوان)ی (شریعەت)

(حرام)ی کرد نە تۆ (علم)ی (طبیعەت)

لە بۆیە هەرچی لەو (أرض)ە بەدەر کەوت

لە زێڕ و زیو و پۆڵا و پاقڵ و نەوت

بە (کل)ی کەوتە ژێردەستی فەرەنگان

چیا و چۆلان دەتۆڕن وەک پڵنگان

بیان ڕۆنێ چیایان چۆن دەکۆڵن

هەتا کەی ئێوە هەر بەرماڵ بە کۆڵن؟

بەو (حاڵ)ە مانمان لەسەر (أرض)ی (صعب)ە ﴿وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ ئومێد ئەوەیە هەر لەو بترسن (شریک)ی بۆ پەیا مەکەن بە ئومێدی کەس لە (سعی)بۆ (آخرەت)مە گەڕێن. وادیارە ئێمە کە (مؤمن)ین (مکلف)ین بە (خدمەت)ی (دنیا)و (آخرەت)؛ (خاصةً) ئیمرۆ (دنیا)نەبێ (دین) (محافظە) ناکرێ ئەڵێن: "ئەمڕۆ (بریتانیا)کە (حربیەت)ی لەگەڵ (المانیا)؛ (١٧)ە میلیون لیرەی (ذهبی)(مصرفیەت)ی" قوڕ بە سەر ئێمە هەموو (عُملە)ی (عراقی)بە (نقد)ی (مغشوش)و (اوراق)ی (٢)میلیون و نیوە؛ (أمّا)(ممکن)ە بڵێین: "ئەوە ندەی لە (عراق)بە فیڕۆ (صرف)ئەکری نیو هەندە لەبریتانیاو (المانیا) (صرف) ناکرێ" ئەوان (ماڵ) بەهیچی (صرف)

ناکەن. (نشور)زیندی بوونەوە؛ (نشر)بڵاو بوون و (تفرقه)؛ وەکی (قوم)ێ بێ سەردار (ذاتاً)(رئیس)و (مەئیس)کەلکێ ناگری؛ (مالک)ی ڕۆژی (جزا) هەر خوایە کەسیتر نیە ﴿أأمنتُم مَّن فِی السَّمَاء؟﴾ (جناب)ی (کبریائی)هەر چەند (منزه)لە (مکان)وە (انسان)(اعتقاد)ی (جازم)ە پاش زانینی (وجوب)ی (وجود)ی و (لوازم)ی بە(تعالی) (ذات)ی (اقدس)لە: (زمان)و لە(حَیّز)و لە(جهەت)(لکن)(سمو)ی (حقیقی)(نوعاً ما) بۆ (متوجه) (تمثل) ئەکا، بە(سمو)ی (مکان)(خلفیون) (تأویل)ی ئەکەن؛ بە(وجوه)ی (عدیده)؛ (أمّا)(دخیلک)بە لای (ملائکەت)آن مەڕۆ؛ چ باسیان لێرە نیە (فهم) ناکرێ؛ (امین)ن لە خوداوەندی (أرض)و (سما)؟ ﴿أن یَخْسِفَ بِکُمُ الأَرْضَ﴾ بە (أرض)یتان دا بباتە خوار و بچنە ناو ئەو، یاخود (أرض)ی لە (محل)ی خۆی بەرەژێرە با، ئێوەشی لەسەر بن (حقیقةً) ئەمە (موافق)و جوانە لەگەڵ ﴿فَإِذَا هِیَ تَمُورُ﴾ (مضطرب)ئەبێ، ئەلەرزێ، ئەهەژێ؛ چونکی (انسان) بکەوێتە دەرروونی (أرض)لە (جوف)یا ئەسووتێ (محو)ئەبێتەوە. ئەو خودایەی (أرض)ی کردیتە (منقاد)بۆ ئێوە ئەتوانێ وای لێ بکا لە سەری نژیەن؛ ئەوەی (قوەت)ی (جاذبە)و (دافعه)ی هاویشتیتە (بین)ی (اجرام) ئەتوانێ ئەو (قوەت)ە (ضعیف)بکا (توازن) تێکدا؛ ئەڵێن: "(شمس)(ملیون)و (ربع ملیون)لە (أرض) گەورەترە کەچی (نسبەت)ی (کثافەت)ی (أرض) لەگەڵ (کثافەت)ی (شمس)بە (ربع)ە بۆیە (شمس)لە (دور)ی خۆی خولی پێ ئەدا؛ ناتوانێ بەلای خۆی بی کێشێ، کەوابێ (نسبەت)یی (کثافەت)بە گوێرەی ئەو (حاڵ)ە ئەگۆڕێ" (واقعاً) (انسان)نابێ (امین)بێ (أرض)ی خانە خشتوور پتەو نیە؛ دەرروونی پڕە لە(انعام)و (مغارات)و (مواد)ی (ناریه)و (غازات)؛ هەر ئەبێ جێی دێیە شارێ (جزیره)یە ڕۆ ئەچێ بە(زلزله)یە وڵاتێ ژێر بەرەژوور ئەبێ؛ (أمّا) چاکە (انسان) لەسەر (أرض)ی بە(غفلەت)ئەژیە ﴿أَمْ أَمِنتُم مَّن فِی

السَّمَاء؟﴾ (جلّت قُدرتُه) ﴿أن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا﴾ بەردەبارانتان بکا؛ وەکی (قوم)ی (لوط)و (أصحاب)ی (فیل)، یا (ریح)ێ بایە بنێریتە سەرتان بەردان هەڵ گرێ ڕوەکی گولە بەسەرتاندا بڕژێنێ ئەوەش بۆ خودا لە (غایەت) (سهلی)یە کۆنە چرایەکانی کوژراوە (بعض)ێ (مصادمە)کە ن لەگەڵ (بعض)ێ پارچە پارچە، بە شدەت بێنە خوارێ (دار)و (دیار)وێران کەن. لە (تاریخ)ی (۳۲۵)ی (بعد الألف)(شهقە)یە لە ئاسمان هات دوای (مدە)یە زۆر بە (شدەت)لە (أرض)ی دەنگی دا (بعد التحقیق) بەردێ گەورە لەلای (هەڵەجە) بەریبۆوە ئەگەر بەدێیە کەوتبا وێرانی ئەکرد؛ ئەو (نوع)ە بەردە گەلێ جار دێتەخوار (أمّا) لە (لطف)ی خوا بەجێیەدا ناکەوی کە (تلفیات)بدا گەلێ جار (نوع)ە تەرزەیە ئەبارێ بەردە بارانیکە (حیوانات) ئەکوژێ؛ (خلاصە)(انسان)لە (قبضە)یی (قدرەت)ی خوا ناتوانی خۆی (نجات)دا، (شاعر)ئەڵێ:

زو مەنجەنیقی فلک سەنگی (فیتنە)میبارەد

من ئەبلەها نە گوریزەم بە آبگینە حصار-

لە (أفلاطون)(نقل)ئەکەن: (ئاسمان کەوانی. (حوادث)ی تیر، تیر-ئەنداز خوا؛ (این المفر؟) جێی (فرار)لە کوێیە؟)(الحق)کە (خیاڵ)لە (غارات)ی (جۆی)ئێستا ئەکەین دڵ دێتە هەژان لە هەژمەتان ﴿فَسَتَعْلَمُونَ﴾ لەکن (وقوع)ی (منذربە)﴿كَيْفَ كان نَذِيرِ﴾ بە (معنی)(انذار)ە؛ (أمّا) ئەو (وەقت)ی (علم)ەکەتان (فائدە)نادا (علم)ی (ایمانی)ئەبێ (بالغیب)بێ؛ کە هاتە بەر(حس)لە (ایمان) ئەشۆرێ (سمع درک)ی (أصوات)و (حروف) ئەکا؛ (أمّا علم)بە (معانی)نا (یعنی)(اثبات)ی بە (فکر)ئەبێ؛ ئەوەی بە (فکر)(تحقیق)بکرێ (داخل)ی (غیب)ە ﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ لە پێش (قریش)و (عەرەب)خوا (عذاب)ی دان ﴿فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ؟﴾ (امام)لە (ابو مسلم)ی (نقل)ئەکا: (تفسیر)ی (نکیر)بە (عذاب)ی (منکر)؛ جوانە

(عذاب)ی بەگوێرەی (وصف)ی خۆیەتی؛ تا (انکار)ی (شدید)بێ (عذاب)ی (شدید) ئەبێ (امام فخرالدین) پێشی ئەو (آیەت)ە بۆ (ربط)ی (آیەت)ی (تالی) ئەفەرموێ: "(جناب)ی (حق)ئەو (تخویفات)ەی بە (مثال)و (برهان) (تأکید)کرد" (مثال)(اشارە)بۆ (ماجری)ی (اقوام)ی (سالفە) (برهان) (مضمون)ی (آیە)ی ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ﴾ ئەوەی لە (عالم)ی (وجود)(ذرە)یە (مالوفە)کەم کەس بە (دقەت)ئەی نۆڕێتێ؛ (مع‌أنە)لە (غایەت)(دقەت)و (بدایع)ی (صنع)دایە؛ ئەبینی (طیر): ئی گەورە گەورە وەک: (لەقلەق) (دالآش) (خەرتەل) (کۆلارە) (دووبرا) ئەفرن باڵیان لێک ئەکەنەوە؛ باڵیان درێژ ئەکەن (لەق لەق) لاقیشی جووت ڕادەکێشی بەو (هوا)یەدا دەڕوا؛ وەکی مار ئەخشێ گاەگاهی باڵان لێک ئەدا؛ (أمّا) کۆترە پەڕەسێلکە، کێشکە، وە (امثال)یان (دائم) باڵیان (تحریک) ئەکەن، وەکی دی فڕینیان پێ ناکری ئەو (طیر)ی تا (وەقت)ی فڕین نەڕوا لە هێلانەی خۆی دا بێ زوو فێری فڕین ئەبێ، وە زۆر ئەفڕێ؛ زوو بڕوا، وەکی مریشک بوو قەلەموون، قاز و مراوی ماڵی، نافڕن، کەو، سووسکە لەبەر ترس چەندە چەندە ئەفڕن (أمّا)زۆر بەکێشەنین تەیرە عەبابیلە ناڕوا لە سبەینێ تا ئێوارە ئەفڕێ (حشرات)ی ناو (هوا)ی ئەقۆزێتەوە، وەئەی خوا ﴿مَا يُمْسِكُهُنَّ﴾ (وقت)ی (بسط)و (قبض) ﴿إِلَّا الرَّحْمَنُ﴾ (خلق)ی بەو (نوع)ە بۆ فڕین لە (رحمەت)ی (الهی)یە.

ئەوانەی (فکر)ی فڕینیان کەوتە (دماغ)لە (خلق)ی (طیر)و (بشر)(فکر)ین (کل میسر لما خلق لە)زانیان (بشر)ناتوانێ بفڕێ ڕوویان کردە (طیارە)دروست کردن، وە (موفق)بوون؛ ئەو(جسم)ە گرانە وا لە (هوا)ی دا ئەی سووڕێنی لە چۆیلەکە گورجتر، هەڵ گێڕو وەرگێڕی دەکا. بۆ (ملا)یانی چاک نیە (معارضە)ی (طبیعیون)آن بکەن، بەڵکوو ئەبا بە (قاعدە)ی (خلق)و (ایجاد)ی (رب)ی (کائنات)(استفادە)ی (دین)و (دنیا)

بکەن؛ لە (صنع)ببنە (خلیفە)ی خوایە (بدیع)ی (سماوات)و (أرض). (طبیعیون)یش ئەزانن: (اساس)ی (قاعدە)ی (خلق)و (ایجاد)بە (خلق)و (ترتیب)و (نظم)ی (الهی)یە (أمّا)ئەوان تەماشا ئەکەن بزانن خوا ئەو (اشیا)یە چۆن (خلق)ئەکا؟ ئەو (طیر)آنە چۆن ئەفڕێنی؟ بە (تعقیب)ی (صنع)ی (الهی)گەلێ (اختراع)ئەکەن. (انسان)خۆی (آیەت)ێکە لە (آیات)ی خوا تا (عالم)تر و (مدبر)و (مخترع)تر بێ (دلالەت)ی لە (علم)و (قدرەت)و (قوەت)و (تدبیر)ی (صانع)ی (انسان)بە (قوەت)تر ئەبێ؛ (نازەش کەرد هونەرمەند بە ئوستاد رەسەد)(خالق)بە (طریق الأولی) ﴿إِنَّهُ﴾ (سبحانە) ﴿بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾ قسە لە (بصر)نیە بۆیە ئەڵێن: "(علم)ی وردە" (یعنی)(علم)ی (صانع)خۆدایە (عالم)و (بصیر)ئەتوانی ئەوەی ئارزوو بکا پێیان بکا، وە (سیدی آلووسی)(مناسبە)یە زۆر جوان (ذکر)ئەکا لە (بین)ی (اعتبار)و (نظر)بە (طیر)و (وعید)بە بەردە باران بەو(نظر)ە (قصە)یی (أصحاب – الفیل)یان ئەهاوێتەوە یاد زۆر (سهل)ە بۆ (حضرەت)ی (کبریائی)بە (طیر)آن بەدەبارانتان کا، وەکی (أصحاب الفیل)؛ (معانە)ئێوە (أصحاب البعوضە)ش نین هەزار ئافەرین ئەز جهان ئافرین لە (صاحب)ێ (روح المعانی)بێ بە (مقروب)کە لە هەموو (حیوانات)(احقر)ە؛ (ئاوەگرد)ی (محو)ئەکات؛ (لکن)(قوم)ی بێ (بصیرەت)(اعتبار)ناکا؛ ئەی (قوم)ی بێ (نظری)و (اعتباری)؛ ئێوە لەبەر چیە (امین)ن؟ لە خوای ئەیان ووت: "ئێمە (حیران)ی (بیت)ی خواین" (خصوص)بە (رمی)(أصحاب الفیل)(زێدە)ە (مغرور)بوون؛ یاخود ئێوە بە (قوەت)ی خۆتان ئەنازن؟ لە شکرێ ئامەدە وەکی لە شکری (هتلەر)ی، (مقابلە)ی خوای پێ ئەکەن؟ ئەو (ناصر)و (معین)ی ئێوە کییە؟ ﴿أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ؟﴾ ئامادەی (امر)ە ﴿يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَنِ﴾ لە (عذاب)ی (رحمان)(نجات)تاندا (منع)کا؛ چ قسە نیە؛ نە (برات)یان

بەدەستەوە، نە سوپایان هەیە ﴿إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾ بە (خیالات)و (اوهام)و لاف و گەزاف خۆیان فریب ئەدەن ﴿أَمَّنْ هَذَا الَّذِي﴾ کێیە ئەوەی ﴿يَرْزُقُكُمْ﴾ (رزق)تان ئەدا ﴿إِنْ أَمْسَكَ﴾ (جناب)ی (حق)بیگرێتەوە ﴿رِزْقَهُ﴾ (أرض)ی (زلول)تان لێ (صعب)کا باران نەبارێنێ یا زوو ببارێنێ یا بای بە (شدەت)هەڵکا؛ لە (وەقت)ی شکۆفە و بەرگرتن و (زاد)پەڕینی؛ یا بە کرم پیکبرە سن و کیسەڵە کلۆ و مشک بەراز و ژەنگ دەغڵ و باغات؛ (ارزاق)تان بە (فساد)دا؛ ئەو (قوم)ە بە هیچ (وجە)(انذار)(قبوڵ)ناکەن نایەنە ڕایە ﴿بَل لَّجُّوا﴾ ڕوو چووین ﴿فِي عُتُوٍّ﴾ (عناد)و (استکبار)و (طغیان) ﴿وَنُفُورٍ﴾ هەڵاتن و قاش قونجی لە (حق)لەو (مقام)ە ئەگەر تەماشای فەرمایشی (بیضاوی)و (ابوالسعود)و (زمخشری)و (طیبی)کەی، ئافەرین ئەکەی لە (سعی)(علما)ی (تحقیق)ی (تفسیر) (مقصود)یان (بیان)ی (تعلق)ی ئەم دوو (آیەت)ەیە بە پێشەوە؛ (سبب)ی (اهتمام)یان (توسط)ی (آیة)ی (أو لم یروا...) وە (جمع)ی (ام)و (من)ە. (صاحب)ی (ڕوح المعانی)(سیدی آلوسی)فەرمایشی هەموانی کۆ کردیتەوە، زۆر ڕای لە (تحقیق)ی (طیبی)یە؛ (ڕەحمەتی خوایان لێبێ). ئێمەش نازانین بە کوردی ئەو (تحقیقات)ەی (نحو)و (عربی)چۆن (بیان)کەین؟ گەر (انسان)تێ (فکر)ی ڕۆ چوون لە (جهل)و (عناد)و (نفرەت)لە (حق)(خسف)ێ ڕاستیە؛ (قوم)ێ بە (علم)و (سعی)بۆ ئاسمان بڵند ئەبن (قوم)ێ (مقابل)ی وان بە (جهل)و (عطالەت)ڕۆ ئەچن؛ ئەکەونە (اسفل السافلین)ی (زلەت)﴿أَفَمَن يَمْشِي﴾ ئەڕوا بەرێی خوار و خێچ بە کەندولەند ﴿مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ﴾ لەسەر ڕوو لە پەو ڕوو ﴿أَهْدَى﴾ چاتر ئەگاتە (مقصود)یا بڵێن: "شارەزایی بە رێی (موصل)زێترە" ﴿أَم أَمَّن يَمْشِي﴾ یاکەسێکی ئەڕوا ﴿سَوِيًّا﴾ ڕاست ئەڕوا ﴿عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ لەسەر رێی ڕاست. (سعدی)ئەفەرموێ: "

ڕاستی موجبی رضایی خوداست

کەس نەدیدەم کی گوم شود ئەز رەهی راست

بابم (رەحمەتی خوای لێبێ) بە (لطیفە)ئەی فەرموو: "(سعدی)راست ئەکا؛ کەسی نەدیتیە بەرێی راستدا بڕوا" (قرآن)ی (حکیم)(مرشد)ی (هادی)نای تۆڕنێ ئەڵێن: "تەماشای (لوح المحفوظ) ئەکەین" (واقعاً)ئەمڕۆ (کافە)ی (مسلمان)آن لەرێی راستیان لا داوە؛ نەرێی (صلاح)ی (دنیا)ژینی بە (عزەت)و (حُرمەت)نەرێی (صلاح)ی (قیامەت)؛ خوا ئەزانی لەوێ چمان بە سەردی! ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ﴾ ئێوەی بونیاد ناوە؛ (خلق)ی کردینە ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾ (انسان)ی (صاحب)دڵ بنۆڕێنە (سمع)و (بصر)(دهشەت)ئەی گرێ؛ چ (صنع)ێکە؟ چ (دقایق)و (بدائع)ێکی تیایە؟ (علما)ی دیتن و بیستن وەکی (مستر ادیسۆن)چیان هێنا (ساحە)ی (ظهور)؛ ئەوانەی (انکار)ی (شرائط)ی دیتن بیستن ئەکەن ئەگەر مابان چیان ئەفەرموو؟ (مع الأسف)ئێمە لەبەر چاوە تۆڕی هاتنە خواری (عیسی)(علیە السلام)وە هاتنە دەرێی (مهدي)گوێ ڕاگرتن لە باس و خواسی (دجال)و کەری؛ ئاگامان لە (اسرار)ی (سمع)و (بصر)نەما؛ (فؤاد)بۆ لایەتر ڕۆیی، ئێمە (بعد الهدایة)(استفادە)مان نەکرد؛ (جهلە)ی (قریش)لەو (تاریخ)ی چ (استفادە)ئەکەن؟﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ (شکر)ی (أعضا)ی (مذکورە)بە (استعمال)یا نە (لما خلقت لە)(شکر)ی کەم (مقابل)ی (نعمەت)ی زۆر و (عظیم)و بە (فائدە)بە نەبوویی (حساب)ە؛ وە (جاهل)ی (نەفام)(خیاڵ) لەو (نعمة) ناکا تا (شکر)ی بکا؛ بۆیە (بعض)ێ ئەفەرموون: "(قلەت)(عبارەت)ە لە (عدەم)" ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ﴾ (بعد الإنشاء)(انسان)ی زۆر کردیە بڵاو بووینەوە لەسەر عەردی ﴿فِي الْأَرْضِ﴾ لە ناوی ﴿وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ باز (عطف)ی نگاهە بۆ (قیامەت)و (حشر)و (نشر)؛ تا (مسلمان)لە (صلاح)ی (دارین)(غافل)نەبێ وە (دنیا)بکەنە (مزرعە)ی (آخرەت)بە (دنیا)(خدمەت)ی (دین)بکەن

﴿وَيَقُولُونَ﴾ (منكر)ەكان ﴿مَتَى هَذَا الْوَعْدُ؟﴾ كەى دەبێ بێتە جێ؟ ﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ دە بۆمان (بيان)كەن ﴿قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ﴾ بە (وەقت)ى بوونى ﴿عِندَ اللَّهِ﴾ لاى خوايە لاى كەسيتر نيە. لە چەند (آيات)ى (عديدە) (بيان) ئەكا كە كەس نازانى (غير)ى خوا كەى (قيامەت)ڕادەبێ كەسێ گوێى هەبێ (اعتماد)ئەداتە سەر (قرآن)بە قسەى ئەوو ئەو (اعتبار)ناكا. (عالم)ى (اسلاميەت)(مع الأسف)(قيامەت)ى لێڕا بوو؛ (حالاً)نازانين چيمان بەسەر دێ؟ چيە؟ (عاقبەت)ى (حرب)ى (حاضرە)بۆ (هتلر)بێ، يا (شرشل) ترسمان زۆرە؛ خوا بە (حرمەت)ى (قرآن)و (رسول)ى خۆى زوو چارەيە بكا (رحم)ێ بە (مسلّمان)آن كا؛ (نور)ى (اسلام)بە (قوەت)بێ نەكوژێتەوە، كەم نەبێ ﴿وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ (تخويف)تان ئەكەم بەبوونى؛ (محقق) ئەبێ، (امّا)كەى ئەبێ؟ خوا ئەيزانى ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ﴾ ئەوا (قيامەت) ڕابوو ئەوەى (وعد)يان پێدرا، (ظاهر)بوو، كە ديتيان ﴿زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ڕوويان گرژ ئەبێ (غبار)ى (ذلەت)ى لەسەر آشكرا ئەبێ ﴿وَقِيلَ﴾ لە (طرف)(ملائكە)آن يا (مؤمن)آن ﴿هَذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ﴾ تالّووكەتان پێ ئەكرد؛ دەبا بێ؛ بۆ نايە؟ ئەگەر ڕاست ئەكەن؛ پەك لەسەر چ كەوتوە؟ ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ ؟﴾ (خبر)م دەنێ ﴿إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَن مَّعِيَ﴾ وەكى ئێوە ئارەزوو ئەكەن وە (منتظر)ن ئەمڕۆ سبەى؛ ئەمرێ كە ئەو فەوتا (مؤمن)ەكان نامێنن ﴿أَوْ رَحِمَنَا﴾ وەكى ئێمە (امل)مان هەيە؛ عاقبەت)بۆ ئێمەيە؛ ئێمە هەرچى بە سەرمان بێ؛ لە خواى ئەزانين؛ وە ئوميدى (نجات)مان زۆرە ﴿فَمَن يُجِيرُ الْكَافِرِينَ؟﴾ (يعنى)ئێوە ئەى (معاندين)ە ﴿مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ كێتان هەيە؟ (بت)و (صنم)(نجات)تان ئەدا؟ (حاشا)﴿قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ﴾ خوداوەندى (مرحمەت)ە ﴿آمَنَّا بِهِ﴾ ئێمە (بە)ئێوە (ايمان)تان بە (حق)پێ نيە؛ ئەو خوايەى (صاحب)ى (لطف)و (مرحمەت)ە ئێمە (حفظ)ئەكا ﴿وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا﴾ با ئەمڕۆ ئێمە كەم و ئێوە

زۆر بن؛ (صبر)ە؛ (صبر)ە (تدریجا)ڕۆژی سەرکەوتن بۆ ئێمە بە ﴿فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ لە (دارین)؛ ئەمڕۆ لەبەر (غرور)ی خۆتان تێ نا (فکر)ن؛سبەی ئەزانن خۆتان ئەبیننەوە لە چ گومڕاهیێ زۆردان؟!

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ﴾ (خبر)م دەنێ ﴿إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ﴾ ئاوتان ﴿غَوْرًا﴾ ڕۆچوو بەلای (مرکز)؛ یا بۆ (طرف)ێ دی ڕۆیی؛ ئاوتان نەما چی ئەکەن؟ (اقوام)ی دی (سید)ی (بحارن)؛ (صاحب)ی (انهار)و جۆ و جۆ بارن؛ (خزائن)ی (أرض)یان لەبەر دەستە؛ وەکی ئێوە (مغرور)نین؛ ئێوە یەک دوو بیرتان هەیە ئاویان نەما چ ئەکەن؟ لە ناو (فقیر)ن ((بواد غیر ذی زرع)یدان؛ ئەو (کبر)و (انانیەت)ە لە چیە؟ ﴿فَمَن يَأْتِيكُم بِمَاءٍ مَّعِينٍ﴾ (جاری)و خۆش بۆ خواردنەوە؛ چ جایە (سقی)ی (باغات)و (مزارع)؟ ولاتی مە-کە ولاتی ئاو و دار و بەراوە- (بعض)ە سالێ، لەبەر بێ بارانی وەزۆر ڕەشەبا هاتن ئەوەندە کانیاو هێشک ئەبن (انسان)(خوف)ی لێپەیا ئەبێ (فکیف قوم)ێ (دیم)لە ولاتێ گەرم و وشک و چەقە سێل؛ (جناب)ی (حق)لە ئاوی (زلال)ی (ڕەحمەت)ی خۆی لە (دنیا)و (آخرەت)تێر ئاومان کا؛ لە(غرور)ی (فقیر)آنی (جاهل)آنمان بپارێزی؛ (رزق)مان بە (زیاد)بێ، لە (آفات)دوورین (عن قریب)ئاوی بەو ئاگری (حرب)ەدا بکا بە خۆشی و (سعادەت)ی (مسلمان)آن (عن قریب)(نهایەت)ی بێنی (آمین)[1]

---

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (الملک)بە (عون)ی (مالک الملک)(وقت)ی (ضحی)ڕۆژی پێنج شەموو (٢١)کانونی ثانی رومی (١٦)ەی (محرم‌الحرام)١٣٦٠ه/١٩٤١م بە (عون)ی خوداوەندی (لوح)و (قلم).

سورەتی (القلم)

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورةالقلم)لە (وضع)ی (سورةالقلم)لە تەکی (سورةالملک)(رمز)(ملک)داری بێ (قلم)ناکرێ لە (سیف)(مقدم)ە (نشر)ی (علم)(ترقی)(معارف)بە (قلم)ە (ملەت)ێ (قلم)ی نەبێ وەکی (قوم)ی (کوردی)بە مردی (حساب)ە؛ (عرەب)لە سایەی (رسول)ی (امی)بوونە (صاحب)ی (حروف)و (قلم)؛ گەلێ (امم)(قلم)ی خۆیان لە (فکر)کرد (مع هذا)(بعض)ی لە (ادبا)ی (عرەب)وەک: (تورک)(حظ)ئەکەن (ترک)ی (قلم)ی خۆیان بە (حروف)ی (لاتینی)بکەن؛ بەڵێ (إصلاح)ی (خط)ی (عربی)(لازم)ە لە گەلێ جێ (موجب)ی (اشتباهە)، خوێندنەوەی (زەحمەت)ە؛ (أمّا)دەستی تێ نەدەن چاترە. (بعض)ێ نموونەیی دەنووسن زۆر چرووکە، گۆیا (خط)یان بۆ کوردی داناوە؛ (مشکل)ە بخوێندرێتەوە، خودا زۆر (تشویق)ی (عربی)دا بۆ نووسین (حتی عرب)خۆی کردە (کاتب)(ملائکە)ی دانان بە (کاتب)؛ (قلم)و (مَرکب)ی باشمان هەبوو (ئارزووپایی) ئەویشیان لێتێکداین؛ (مُناسبە)یە تریشی هەیە؛ (سیدی آلووسی) لە (جلال‌الدینی سیوطی)(نقل)(ئەکا ئەفەرموێ: "(خال)ی نیە لە (حسن)ی (مناسبە)لە (بین)ی (تَهدید)بە ئاو ڕۆ بردن لەگەڵ نەهێشتنی (تحرە)ی باغی (أصحاب الجنة)کە (جناب)ی (حق)بۆ (مقابلە)ی (ابتلا)(ایراد)ی ئەفەرموێ"؛ وە (مناسبە)ی لەگەڵ (امساک)ی (ڕزق)یش زۆرە؛ تا (دقەت)ی لێبکەی؛ (مناسبات)زێتر ئەدۆزیە وە؛ (قیل): "لە دوای (سورە)ی (علق)(نازل)بوە"(أماتفصیل)ی

(سورەت)ئەگەیەنێ، گەلێک لە دوایتر بێ (آیات)ی- (سید)ئەفەرموێ: "بە (اجماع)(پەنجایە)" (اما) لەسەر (لوحە)ی (قرآن)ی (مطبوع)ی (مصری)پەنجاو و دوودادەنێ وە ئەنووسێ: "(مکی)یە؛ (الا)لە (آیەت)ی (حەفدەمین)تا (غایەت)ی (آیەت)ی سیو سێیە م؛ وە لە (آیەت)ی چل و هەشتەم تا (غایەت)ی (آیەت)ی پەنجایەمین" هەرچی هەیە .

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

بە نامی خوداوەندی جانئافەرین؛ (حکیم)ێ سوخەن دەر زوبان ئافەرین ﴿نْ﴾ بە (سکون)وە زۆر (قُرّاءْ)(نون)ی (آخر)ی لە (واو)ی ﴿وَالْقَلَمِ﴾ (دغم)ئەکەن (مراد)لە (نون)چیە؟ (معلوم)نیە؛ (انسان)ناتوانێ بە (جزم)ی شتێ بڵێ؛ (لکن)ئەگەر (تفسیر)بکرێ ئەبێ بە شتێ (مناسب)و (معقول)و (معروف)(تفسیر)کرێ؛ (تفسیر)ی بە دوێت لە بە ر (قَلَم)بە ماسی لەبەر (قصە)ی (ذا النون)(صاحب الحوت)(مناسب)ە؛ (لکن زمخشری) پێی (راضی)نیە (حقیقة)(حجەت)ی زۆر بە (قوەت)ە؛ (اما ارادە)ی ئەو ماسییەی کە ئەو (عالم)دی لە سەرە، پێی ئەڵێن: "بەهموود" بە (پێ)یە، یا بە (بێ)یە؛ (جوان)ی نیە؛ (امر)ی (خرافی)یە. و ابزانم لە (هیندی)یان وەرگیراپە. (زلزلە)ی (أرض)ی ئەدەنە ئەو (سمکە)ی (مقدس)؛ لە گوناهی (بني آدەم)ی دێتە (غضب)؛ (قصد)ئەکا ئەو (عالم)ە تێک و پێکدا! لە (کتاب)ی (بهر)ی (قادری)یان لە (کرامەت)ی (ابوبکری هەواری)- کە (ولی)یە زۆر (عظیم‌الشأن)بوە. وە (عشیرەت)ی (هەواری)؛ (عشیرەت)ی بوە لە (عشائر)ی کوردان. وە ئەڵێ: "(خاڵ)ی (شێخی رفاعی)بوە؛ (کرامەت)ی (رفاعی)لە مەڕ (خاڵ)ی بوە" گوێت بزرینگێتەوە- لە خێزان ئەی برای کورد؛ ئەڵێ: "سێ رۆژ بزر بوو نەیان دەزانی چوویتەکێ؟ (شخص)ێ وابزانم دەڵێ: "لە خەو دوو

(ملائکە)ئەبینێ؛ یەکێ بە یەکێ ئەڵێ: "ئەگەر (ابوبکری هەواری) نەبا ئەو وڵاتە بە بولەرزە وێران دەبوو؛ (بەهموود)تەمای بوو خۆی ڕاوەشێنێ؛ (شێخ) بەعەردیدا چووەخوار؛ تاگەیشتە ماسی (مقدس)ووتی: "نەی کەی ئارام بگرە" ووتی: "توو کێی؟ ووتی: "(ابوبکری هەواری)م" ووتی: "باشە؛ خوا (امر)ی پێکردم بە قسەی کەس نەکەم (الا)بە قسەی (ابوبکری هەواری)" زۆر (کرامەت)ی لێ (نقل)ئەکا؛ (تعقیب)م کرد دوایە دیم ئەو هەموو (حکایات)و (کرامات)ە بۆیە؛ (شێخ ابوبکر)(خبر)ی لە (وجود)ی (حضرەتی قطبی گەیلانی)دایە برام ئەوانە هیچ نین ئەو کەسەی ئەو ئەفسانەی داناوە، بێ (حدس)و (نظر)بوە؛ ئێمڕۆ (عیان)ە (أرض)لەو (فضا)یە دایە، نە (ملک)نە بەرد نەگا نەماسی هیچنین (مفقود)ن.

ئەگەر بلێی: "(اشارە)یە بۆ (آخر)ی (حرف)ی (رحمان)" لام جوانە؛ چونکی لە(سورەت)ی (سابق)(نسبەت)ی (خلق)دا بۆ (الرحمن) (امساک)ی (طیور)بۆ (الرحمن)ە؛ (استحقار)ی (جند)ییە (اعد من دون الرحمن) (انە) (اشارە)ئەکا بۆ (نعمەت)ی (قلم)کە لە (نعم)ی (الهی)یە لە (رحمەت)ی خواوە (انسان)(هدایەت)ی بوە بۆ نووسین؛ (حفظ)ی (علوم)بە (قلم)، (نعمەت)ی (رحمانی)یە؛ (فوق‌النعم)؛ (مع‌هذا)(اهتمام)بە گوێ لێ ڕاگرتنی (سورەت)تیایە؛ گۆش و هۆشتان لێبێ؛ (جناب)ی (کبریائی)سوێند بە (قلم)﴿وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ ئەخوا؛ سوێند ئەخوا بە (قلم)و (خط)ی نووسراو لەسەر چی؟ لەسەر (برائەت)ی (صاحب)ی (وحی)(ﷺ)لە (جنەت) ﴿ماأنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ﴾ لە سایەی (کرم)ی خوای خۆت ئەتوو نی ﴿بِمَجْنُونٍ﴾ شێتنی؛ شێتی لەکێ؟ (صاحب)ی ئەو (کتاب)ە لەکێ؟ حارەبەکان ئەیان ووت: "شێتە؛ ئەمڕۆ سبەی بە (علەت)ی شێتی ئەڕوا لەکۆڵ ئەبێتەوە" (بعض)ێ لە (علما)ی (ئاوروپی)لە (عصر)ی (نور)وەکی (جهلە)ی (زمان)ی (ظلمەت)و (جهل)، (نسبە ت)ی

(جنّەت)بۆ (جنابی رسالە ت)پەناه ئەدەن. لە (مقالە)یەکم دیوە ئەڵێ: "(جنەت)دوو (دائرە)ی هەیە؛ یەکێ لە (دائرە)ی (عقل)بەرەژێر یەکێ لە (دائـرە)ی (عقـل)بـەرەوژێـر" بـەو (معنـا)یـە بـە (بعـض)ێ (ذوات)ی (نادرالوجود)وەکی (اسکندەر)(ناپلئون)ئەڵێن: "(مجنون)" بەو (معنا)یەی کە کردەوە و (اقدام)یان لەسەر (امور)ی (غایەت، غایەت)گەورە لە (فوق)ی (ادراک)و (تصور)ی (عقل)ە؛ (عقل)رێ بەو (نوع)ە کارە نابا (انسان)(مقابل)ی ئەو (نوع)ە (ذوات)ە (متحیر)ە رادەوە ستی چیان کرد؟ چۆنیان کرد؟ (دقە ت)لە کاری (محمد)ی کە (ذات)ێ ئەمرۆ تەک و تەنها (دعوەت)ی (کائنات)ی ئەکرد بۆ (ایمان)بە (رسالەت)ی نەک (عرەب)؛ جـوو و دیـان – کـە لای خۆیـان (صـاحب)ی (شـرایع)و (ملـک)و (جبروت)بوون؛ (مجوس)و (سائر)ی (امم)ی (صاحب تاج)و تەخت و (علم)و سوپاهو (حشمەت)و جاه؛ بۆ (کسری)و (قیصر)(دعوەت)نامەی ئەنووسی بۆ هیچ (ملک)ێ، بۆ هیچ (رئیس)ێ، بۆ هیچ (شرع)ێ، بۆ هیچ (قانون)ێ، بۆ هیچ (تقالید)ێ، سەر فروودی نەکرد؛ (قوم)ی خۆی – (اقرب الناس الیە)ی ئەو دوژمنی بوو، (دائم)خەریکی (جفا)ی؛ بەڵکوو لە (تدبیر)ی کوشتنی بوون؛ شیر و تیری (مشرک)آن؛ دام و (تزویر)ی (منافق)و جوولەکان؛ (تماد)ی (جور)و (جفا)یان (ادنی فتور)ە کی بە (عزم)و (جزم)ی (صاحب الدعوەت)نەگەیاند (صبر)ی کرد (آخر)ی (موفق)بوو؛ زۆر پێ نەچوو (أمەت)ی وی بوونە (مالک)ی (تاج)و تەختی (کسری)و (هرقل)؛ (حقاً انسان) (دهشەت) ئەیگرێ؛ کە (تصور)لە (دحوال)ی (حضرەتی محمد)ئەکا؛ دیارە (جِنّەت)ی (فوق الفعل)بۆ (نوادر)و (نوابغ)و (عبقری)یان ئەبێ؛ ئەو (قوەت)ە بە (روح القدس)(تعبیر)بدەنیەوە چاکە. ئەوەی لە (حالەت)ی (وحی)بە سەریدا دەهات شتێ بوو (ضروری)؛ تووخوا کەسێ (عن صمیم الوجدات)لای وابێ

خوداوەندی (ذو الجلال)بە (ذات)ی (اقدس)ی خۆی قسەی لەگەڵ ئەكا؛ ئەبێ چی بەسەر بێ؟ (حضرەت)ی (كبریائی)لای (محمد)ی (ﷺ)لای (موسی)(علیه‌السلام)وەكی خوایە نەبوو، لای جوو و دیانان؛ وە (بعض)ێ (صوفیە)ی ئێمە؛ خوا وای ووت؛ من وام ووت: "نابێ وا بكەی" "بەڵێ؛ بە سەر چاو؛ دلم نایە دڵت بشكێنم" (أنَّهُ)دادە نیشن نان و پیازی پێكەوە ئەخۆن؛ ئەلور بلۆورانێ ئەكەن؛ خوای خڕ ئەكەنەوە؛ ئەی هاوێنە هەرامەی ژنێ بە خوون و خوزاو (ملوث)ی ئەكەن (ذرە)یە (هەیبەت)ی خوایان لانیە (ئاوروپای)یەكان لە (حق)(حضرەتی محمد)ی زۆر بە (سوء)ی (ادەب)ەوە ادوان؛ (لكن)(بعض)ێ (مستشرقین)وە كی (در منفهم)و (ماسنیون)دەر (حق)ی بە (إنصاف)دوان ئەڵێن: "لەهەموو (وسمە)یی (جنَّەت)و (صرع)و (ضعف)ی (قلب)دوور بوە؛ (كامل)و تەواو بوو لە (جهەت)(صحەت)ی (عقل)و (صحەت)ی (بدن)" ئەتوانی (مراجعە)ی (الحاضر الإسلامی)ئی (شكیب ارسلانی)؛ (حیات)ی (محمد)(ﷺ)ئی (محمدحسین هیكل)ی كە ﴿وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا﴾ (مقابل)ی ئەو (خدمات)ی (حلیلە)؛ (اجر)ێ (لایعد)وە ﴿غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾ نابڕێتەوە؛ (غیر)ە (معدود)و (غیر)ە (محدود)ە؛ (ایە)ی ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (أعظم)ی (شاهد)ە لەسەر (برائەت)ی (رسالەت پەناە)لە هەموو (نقص)؛ شایەدی ئەدەم بە (كمال)ی (وثوق)(حضرەتی محمد)(خائن)نەبوە نەلەگەڵ خوا، نە لەگەڵ (بشر)بۆ (حقوق)ی (عامە)، (فرق)ی خۆ و جگەر گۆش و (اجنبی)و دەولەمەند و (فقیر)نەكردیە (بعض)ێ ئەڵێن: "ناسینی (محمد (ﷺ)زۆر (مشكل)ە؛ (ظاهراً انسان)ە (باطناً)شتێترە" چ بنووسین لە (مناقب)ی (خیرالبریە)؟ وەك (صاحب)ی (بردیە)ئەفەرمۆی:

"فَمَبْلَغُ العلْمِ فيه أنَّهُ بَشَرٌ
وأنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ الله كُلِهِمْ"

وە بارەها گوفتە ئەم، وە باریدیگەر مێگۆیەم: "(رسالەت فخر) ئەکا بە (ذات)ی ستوودەو و (صفات)ی (حضرەت)ی (خاتم الرسل)؛ زوبان لە (ثنا)ی (ابکم)ە؛ تا زۆر (ثنا)خوانی بکەی کەمە" (وعلى تفنن واصفيه بوصفه يعنى الزمان وفيه مالم يوصف)(اخلاق)ی(کریمە)ی (حقاً معجزە)یە (ﷺ) ﴿فَسَتُبْصِرُ﴾ توو ئەبینی ﴿وَيُبْصِرُونَ﴾ ئەوانیش ئەبینن ﴿بِأَييِّكُمُ الْمَفْتُونُ﴾ (تفسیر) (مفتون)بە (مجنون)لە (ابن عباس)(منقول)ە؛ ئەمرو نا سبەی بۆتان (عیان)ئەبێ (جِنَەت)ی وانە بە هەزار (درجە)لە ژێر (دائرە)ی (عقل)ە کەڵیە تۆزێ مێشکی تیابێ بۆ (صورەت)ی ژنێ چۆن شۆڕ ئەبێ؟ (انپراطور)ی (کرە)ی (أرض)ی بەرابەری (پاپا)ی (رکوع)ببا، لام (قیمەت)ی گاوانەکی (مسڵمان)ی نیە کە بۆ (غیر)ی خوداوەندی (سماوات)و (أرضین)سەری نەوی ناکا؛ (جنابی رسول)لە (اول)ی ئەترسا بە (فتنە)بچی (حتى ام المؤمنين خديجة الكبرى)(تامین)ی ئەکرد، دیارە (سید الرسل)لە (خیالیون)آن نەبوە؛ (قبل الرسالەت)(هوا)ی (رسالەت)ی بە (دماغ)دانەهاتیە ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ﴾ ڕێی ڕاست (مستوی)بێ خوارەکە و کەندو پەل کۆسپە ﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ (عالم)ێ (علم)(نافذ)ە (اسرار)ی (ضمائر)ی لا (ظاهرە)؛ زۆر کەس بە (نوع)ێ خۆیان ئەنوێنن لە (حقیقەت)دا وانین؛ هەرچەند (قسم)ێ لە (ضلال)و (هدایەت)(بدیهی)یە (لکن خفایا)یان زۆرە ئەگەر (راساً عقل) لەخەلکی نەگۆڕن، (انسان)ی بەهۆش، ڕێ بەگەلێ (امور)ی چاکە و خراپە ئەبا؛ ئەوەی لەسەر ڕێی ڕاست بڕوا بە (علم)و (عمل)ی (مصالحات)ە (اشتغال)بکا، چۆن (مجنون)ئەبێ؟ ئەوەی دوای (هوا)و هەوەس بکەوی سەر بۆ بتێ (صورەت)ێ گاجووتێ شۆڕکا، بە (جهل)و (اعمال)ی (سفیهانە)(اسرار)ی (حیات)بکا، دیارە شێتە (سەرامەد)ی شێتانە؛ (قوم)ێ نەزانن شێتی چیە وە شێتیان لا (ولی)خوا بێ، (حقاً)شێتن؛

شێتێ (روح)سووک نا، هێسک گران، خوا ئەزانی تۆ و (اتباع)ت لەسەر (هدایەت)ن ئەوانەی (معارض)ن لەسەر (ضلال)ن گومڕاهن ﴿فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ﴾ (وَلَو)(سیاسةً)بێ لە (کید)یان (امین)مەبە (سیاسیون) (تکذیب)ی (حق)و (حقیقەت)ئەکەن؛ درۆ و دەلەسان شتی (باطل)و بێ (اساس) (تصدیق)ئەکەن؛ بە (ڕیا)و زوبان لووسی و چاپلووسی چۆڕی خۆیان ڕەپێش ئەکەن تا (مرام)یان دەهێننە جێ ﴿وَدُّوا﴾ (حظ) ئەکەن ئارەزوویانە ﴿لَوْ تُدْهِنُ﴾ (مداهەنە)یان لەگەڵ بکەی ﴿فَيُدْهِنُونَ﴾ کەسێ ئارەزووی (مداهنە)ی کەس بکا – (سابقاً) بۆ (مداهنە)ی (مداهنە)ئەکا؛ و (بعده) (زێد)ە ﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ﴾ (علی الأکثر)سوێند خواردنیان بوویتە (مدار)ی (کلام) دیارە (ذرە)یە (ملاحظە)ی (جلال)و (عظمەت)و (هیبەت)ی (کبریائی)ناکەن وە زوبان کە فێری سوێند بوو بێ (مبالات)ئەبێ پەکی لەسەر سوێند خواردنی بە درۆ ناکەوی، ئەبێ (انسان)لێی (أمین) نەبێ، بە سوێندو (عهد)و (میثاق)ی (اعتبار)نەکا؛ (سیاسیون)ئەوا خڕو گشتیان وان بۆ (نیل)ی (مڕام)(ایمان)و (ایمان)و (عهد)و (وفاق)و دۆستی و (صدق)و (صداقەت) ئەهاوێنە ژێر (قدم)ی نا (مبارەک)یان؛ ئەو (حلاف)آنە هەرچەند (مقام)ێ (عالی)(اشتغال)بکەن (اما طبعاً)﴿مَّهِينٍ﴾ن؛ (دنی)و (فقیر)ن لە (شرف)ی (معنوی)(بشری)(محروم)ن؛ (اکثر) (سفیل) و بێ خوێن هەڵگیرایەوە هەرچەند (تربیە)بدرێن؛ بێ (فائدە)یە؛ وەک (سعدی)ئەفەرموێ:

(ناکەس بە (تربیەت)نەشەوەد ئەی (حکیم)، کەس)

ئەوا ئەبینی (بشر)لە دەست (سیاسیون)آن چیان بەسەر دێ ﴿هَمَّازٍ﴾ (عیاب)ن (طعنە)لە خەڵکی ئەدەن؛ بۆ (دعا)یە خۆیان و (اتباع)یان ئەکەنە (روح القدس)(انواع)ی (افترا)و قسەی نا (لایەق)دەربارەی (خصوم)یان ئەکەن؛ ئەوەی (قسم)ێ زۆر لە (غربی)یان دەربارەی

(جناب)ی (رسالەت پەناه) لە ڕوویی (جهل)و (عناد)ەوە ئەیڵێن؛ (بشریەت)(مخجول)ئەکەن؛ (عجایب)ە (تاریخ)ئەگۆڕن؛ ئیمڕۆ (ذات)ێ کە (کوڕە)ی (أرض)ی ئەهێنێتە هەژان دەربارەی (قوم)ێ (نوع)ە قسەیە (قبیح)ئەکا گوێ ئەی (کرمێن)ێ سبەی بۆ (مصلحەت)ی خۆی بە (نوع)ێتر ئەدوێ ﴿مَّشَّاء بِنَمِيمٍ﴾ لای ئەی قسە بە زوبانی ئەو لای ئەو ئەم قسانە بە زوبانی ئەم بۆ تێکدانی (بین)ی (عباد)، وە ئاتەشی (فساد)هەڵ ئایساندن؛ (رباعی)یەکی (خیام)م دیت ئەڵێ:

هوشدار کی روزگار شوڕ ئەنگیزەست

(ایمن)مەنوشین کی تیغی (دوران)تیزەست

دەر کامی توو گەر (زەمان)ە لەوزینە نەهە د

زینهار فرۆ مەبەر کی زەهر ئامیزەست

منیش لە (اوائل)ی (حرب)ی (حاضره)؛ وە (وقت)(دوعا)یە، وام لێکرد:

هوشدار کی انگیلیز شۆڕ ئەنگیزەست

(ایمن)مەنوشین کی تیغی (دوران)تیزەست

دەر کامی توو گەر (فرنە)لەوزینە نەهەد

زینهار فرۆ مەبەر کی زە هر ئامیزەست

(نمیمی)لای (بعض)ێ (فخر)ە، (موجب)ی (تفرقە)یە، لە (حدیث) ئەفەرموێ: "(نمیم ناچێتە بە هەشتێ)" (ممکن)ە لەوێش (فساد)ی بکا (زیادة) گەورەکان ئامادەن بۆ تێکچوون؛ بووینە (ملعبە)بە دەستی (نَمام)آن (نَمام)ی (دون)ی (سفیل)﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ﴾ هەر (خیر)ێ بێ لە خەڵکی (منع)ئەکا بۆ خۆی ئەوێ؛ ئەگەر (خێر)ێ بە کەسێ بگەیەنی (مقصد)ێکی هەیە یا (شر)ێ (ضمنی)تیایە یا (خیر)ێ زۆرتر بۆ خۆی (حتی منع)ی (عالم)ئەکەن لە (دین)— (سیما)(دین)ی (اسلام)چونکی (شرف)و (خیر)و (سعادەت)ی (بشری)تیایە؛ (منع)ی درۆ و (نمیمی)و

(فسق)و (فجور)ئەکا ﴿مُعْتَدٍ﴾ (ظالم)یَ لە (حد)بەدەر؛ (حتى)بە (قوەت)ی (شاعر)آنەیان ناشیرین، جوان؛ جوان ناشیرین ئەکەن؛ (رقص)و (سەما)، ئەوەی خۆیان ئەیزانن ئەی کەنە (فنون)ی (جمیلە)﴿أَثِيمٍ﴾ زۆر گوناهکار؛ (ذاتاً)(دین)نیە؛ ئەوی بێکار ئەی کا ﴿عُتُلٍّ﴾ لە (قاموس)ئەڵێ: "(الأكول، المنيع، الجافي، الغليظ)زۆر خۆر ئیشک دروشت خوویی زوشت زوبان؛ کە ئیشی پێت نەما ڕەنگ نیە بێبینی بیدوێنی؛ (واقعاً)ئەمڕۆ (بعض)یَ کەس هەن، بە هەموو (دنیا)تێر نابن؛ قەصد ئەکەن (کائنات)بخۆن. (وەقت)یَ (جریدە)ی (قرە گوێز)(صورەت)ەکی کردبوو گوڵەگەنمێ (مصری)بە دەستێ (جوز)ی (هندی)تەمای بوو قووتیان دا؛ (قرەگوێز) پێی ئەگوت: " نابێ؛ ئەخنکێی؛ هەر دووکت پێقووت نادرێ" ﴿بَعْدَ ذَلِكَ﴾ پاش ئەو (عیوب)آنە ﴿زَنِيمٍ﴾ ئەوانەی (زنیم)ن لە لاڕا نووساندراون؛ (مخلوق)یَ (مشروع)نین کەسی کەس نین؛ (رابطە)یان لەگەڵ کەس نیە لەگەڵ خۆیان و هەم (مشرەب)یان نەبێ؛ (بسم اللە)یان لێنەکرایە، لە (مواد)ی (خبیثە)(خلق)کراین، لە سەرەڕێیان هەڵگیراینەوە.

ئەیان ووت: "شێتێ هەبوو لە (سلیمانی)بە کۆڵاندا دەڕۆیی منداڵ دوای کەوتبوون های و هوویی و گەمەیان پێئەکرد؛ بەردیان دەهاویشتێ ئەویش (دعا)ی دەکرد: "ربي: (قاضی)و (مفتی)و (ملا)یانە، خوا بتانگرێ" پێیان ئەوت: "منداڵان (جفا)ت ئەدەن بۆ (دعا)ی لەوانە ئەکەی؟" ئەی ووت: "برام (نکاح)ی باب و داکیان، فرووتە؛ وەکی (ولد الزنی) وان؛ ئەمەش خەتای (قاضی)و (مفتی)و (ملا)یانە؛ ئەگەر(ولد الحرام)نەبن، چیان بەسەر منەوە؟ (نکاح)ی داکیان باش با (اولاد)یشیان باش دەبوو!"

(سبحان اللە)ئەو (کلام)ە ئەڵێ: "ئەڕۆ (نازل)بوە- (تعریض)بە (آوروپایی)یان و (اشباە)یان ئەکا؛ گەلێ (ولد الزنی)ئەکەنە (ولد)یَ (مشروع)؛ (حکایەت)یَ (عجیب) لە (بەولەس)ی (خامس عشر)و (آبا)ی

(یسوعی) (نقل)ئەکەن؛ گەلێ (انپراطوریە)یـان (فاحشە)بـووین (سبحانک یاربي!)

(إطاعە)ی ئەو جۆرە کەسە مەکە ﴿أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ﴾ لـە (طمع)یـا لەترس یا ئەو (تکذیب)و (وقایحە)ی لەبەر ئەوەیە (مـالْ) و (اولاد)ی زۆرە، پێی (مغرور)ە ﴿إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا﴾ (دائر)بە (حقائق)ی (کونیـە)(حکم واحکام)ی (تشریعیە)(احوال)ی (امم)بـۆ (عبـرەت)﴿قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ (حکایات)ە وەکـی (شـەهنامە)و (عنتـر)و (همـزە)پالـەوان؛ ئـەو کەسـانەی (متکبـر)ئـەبن کـەپوو و لـووت و قـەپۆز بلْنـد ﴿سَنَسِمُهُ﴾ (علامـەت)داری ئەکـەین ﴿عَلَى الْخُرْطُومِ﴾ لەسـەر لمـوزی؛ وەکـی بـەرازی لـووتی شـۆڕ ئەکاتەوەی (ڕەزیـل)ئـەبێ، بێیـار و یـاوەر ئەمینێتـەوە؛ کـەس بـە (دعـا)ی ناخەڵـەتێ؛ بـە سـوێندی بـڕوا ناکـا؛ درۆی (سیاسـی)گـەلێ لـێی سـپی ئەبێتەوە؛ هاواری (فائدە)ی نادا ئاگری تـێ بـەر دەبـێ کـەس بـە هـاوارییەوە ناچی؛ (سبحان‌الله)چەنـد (موافـق)ە، لەگـەڵ (حـالْ)ی (بعـض)ێ کەسـان؛ چەند ساڵ پـێش ئـەوڕۆ (کائنـات)(وەعـدە)ی بـە (وحـی) (الهـی) ئـەزانی؛ ئـەمڕۆ هـاوار؛ خێـر کـەس گـوێی لـێ نیـە! زۆر لـە(ضـیقەت)دایـە (حـالاً) (نازانین) لە (مستقبل)آ چی بەسەردێ؟ ﴿إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ﴾ ئەوانـەی (صـاحب) (مال)و (اولاد)؛ یا بڵێین: "(اهل)ی (مکە)" (مالْ)دووچاری (بـلا)ی کردینـە (رزق)مـان لێگرتینـەوە؛ بـە (قحـط)و (غـلا) (مبتلـی)بـووین؛ بـزانین چـی ئەکـەن؟ کـێ (رزق)یـان ئـەدا؟ ﴿كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ﴾ جـەماتێ (صاحب)باغ بووین خـوای (تعـالی)گیـرۆدەی کردینـە ﴿إِذْ﴾ (وەقـت)ێ کـە ﴿أَقْسَمُوا﴾ سوێندیان خوارد ﴿لَيَصْرِمُنَّهَا﴾ ئەی ڕنین ﴿مُصْبِحِينَ﴾ سبەینێ زوو ﴿وَلَا يَسْتَثْنُونَ﴾ هـیچ پـاش- نـادەین هـیچ نایەڵینـەوە؛ بـۆ (فقـرا)و (مساکین)؛ بە (نوع)ێ کـە نـەتـوانن خاپـەرۆکی لـێ بکـەن؛ ئەمـە خۆیـەتی؛ (سیدی آلووسی)ئەفەرموێ: "ئەو (معنا)یە (غبار)ی لەسەر نیـە" (لطیفـە):

تریێ گەردەکی لەسەرە کەمێ ڕەنگی ئەگۆڕێ کە لاچوو جوان و (براق) ئەبێ. ئەگەر (مراد)(إستثنا)لە سوێند با، (یعني إنشاء الله)- (ظاهر)وابوو بە (ماضی)(ادی)ی بفەرموێ؛ وەکی: (أقسموا)(تعجب)م لە وانە دێ کە ئەڵێن: " – لێرە یا لە گەلێ جێیە تر؛ (حتی)لە باسی (یأجوج)و (مأجوج)و (سد)ی (أسکندەر)ی ئەگەر بیان گوتبا: "(انشاءالله)" (مرام)یان ئەهاتە جێ؛ مەگەر بە (خصوص)بوویێ؛ وە (الا)هەزار جاری (مسلمان)ی باش؛ ئەڵێ: "(ان شاء الله)" وە کارەکەشی بۆ دروست نابێ! بەڵێ لە (شرع)(فائدە)ی (انشاء الله)"بۆ سوێند نەکەوتنە. ئەو (جنەت)ە لە کوێ بوە؟ نازانم؛ (لزوم)ی نیە بیزانم؛ ئەزانم (بعض)ێ (نقلیات)یان (خرافات)ن لە (جملە)ی (اسرائیلیات)ن ﴿فَطَافَ عَلَيْهَا﴾ بە (دەور)یا بە سەریا هات ﴿طَائِفٌ﴾ (بلا)یە ﴿مِّن رَّبِّكَ﴾ لە (طرف)خوای توو؛ (إضافە)ی بۆ(جناب)ی (رسول)، لەبەر (مناسبە)ی (مقام)ە ﴿وَهُمْ نَائِمُونَ﴾ لە خەوێدا بوون؛ پڕخ وهۆڕ ﴿فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ﴾ وەکی ڕندرابێ، یا ڕەش و سووتای؛ وەکی شەوی ڕەش؛ زۆر نێزیکە ژەنگی لێدابێ، وەکی ڕەزو باغی ئێمە چەند ساڵە (خصوص)ئی بەراو– بەرەکەی ئەکاتە ڕەژوو؛ (حتی)(علەت)ێ پەیا بوە لە هەناری ناوی ڕەش ئەبێ وەکی دووکەڵی نەفتێ کە بۆ مەرەکەبی ئەگرن؛ ساڵێ لەمێژە سەرەپایزێ وەکی شەختەی ڕەقی کرد بوو، کە لەکن ئاگریمان دادەنا خاو ئەبۆوە ئەندەروونی ڕزی بوو، هەلا هەلا دەبوو؛ (ئافات)زۆرە؛ (واقی)گەر (ارادە)کا هەر خوداوەندی (باقی)یە. چەند ساتێکە بۆ (حبوبات)و باغ و باغات (آفات) لەسەر (آفات)پەیا ئەبێ؛ لە (تاریخ) نەدیتراوە؛ ئەمساڵ لەو ڕۆژەی برنج شین بوە کلۆیە کەوتە سەری؛ نازانم چ (نوع)ە کلۆیە بوو تا (وقت)ی دروونی، دەستی لێهەڵ نەگرت؛ گەلێ کەس (بالکلیە)(محروم)بوون؛ لە پارچە برنجی گەورە گەورە، چەپکەکیان نەدرویەوە (حالا)(برنج)گرانە؛ ئەمڕۆ

سەری (شباط)ە کۆتکی بە (ربعە)(دینار)ێکە؛ دووهەندی گەنم گرانە؛ دووسێ ساڵ کلۆ زەرد کەپێی ئەڵێن: "(نجدي)" باغاتی نەهێشت چ جایە پەلک و بەر، پێستی دارانی ئەکڕاند؛ دوایە زەنگەسوورە (زەردە والّە)ئەوەندە زۆر بوو لەگەڵ پارووی شیو یا دانەیی هەنجیر و ترێ ئەکەوتە ناوزاری (انسان)بەزو بانیەوە ئەدا؛ کێ ئەیتوانی بە ڕۆژ پشکە گۆشتەکی بەدەستەوەبێ؟ میوەی نەهێشت؛ (بعدە)ژەنگ و هوڕە؛ بۆ باغات و (حبوبات)؛ (کذلک)بەراز (حالاً)(دوام)ئەکا؛ مشک سێ ساڵان (دنیا)ی وێران کرد؛ چەند (فلاح)ی لە (فلاحەت)خست؛ ئەو (خلاص)؛ کرم و پێکبڕە، سن و کیسەڵە و کلۆ، (نوع)ە کرمێ هەیە شتڵە تووتن، ئەدی گورگە؟ بۆ تەماتە و تووتن! ئیتر نازانین بۆ وایە؟ (مسلّمان)نیە وا دەر ئەکەوی؛ (مسلّمان)تا (مسلّمان)تروچاتر بێ، (آفات)بۆ (محصولات)ی زێتر ئەبێ! (شکل)ی ئەو (حیوانات)ە لە (طبع)دا (رسم)کرابا باش بوو. خوا بە (حرمەت)ی (قرآن) چارەکی بکا ﴿فَتَنَادَوا مُصْبِحِينَ﴾ بانگییە گدییان کرد، سبەینە، بەر بەیانی پێش تاوکەوتن ﴿أَنِ اغْدُوا﴾ بڕۆنە ﴿عَلَى حَرْثِكُمْ﴾ سەر باغتان زوو (صاحب)ی (قاموس)(حرث)بە (کسب)و (جمع)ی (مال)و (زرع) (تفسیر) ئەکا وە(غدا)بە (علی)(تعدیە)ئەکا؛ (لکن)لای (زمخشری) بە (تأویل)ە؛ (أصلاً)بە (الی)(تعدیە)ئەکا؛ (أمّا)لە (قاموس)بە (علی)یە؛ بێ (الی).

ڕوو لە باغی کەن ﴿إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ﴾ ئەگەر (قصد)ئەکەن بۆ ڕنینی ﴿فَانطَلَقُوا﴾ ڕۆین بۆ لای باغ و بوستان و ڕەز ﴿وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ﴾ بەدزی ماتەماتە، (صبر)ە (صبر)ە، (مشاورە)یان لەگەڵ یەک ئەکرد؛ (قاموس) ئەڵێ: "(خفت سکن و سکت؛ و الخفت اسرار المنطلق) نازانم (أسرار) بۆ ڕۆیشتنە یا بۆ قسانە؟ بۆیە وا دەچوون ﴿أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا﴾ (داخل)ی باغی نەبن ﴿الْيَوْمَ﴾ ئەوڕۆ ڕۆژی ڕەز ڕنین ﴿عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ﴾ (منع)یان کەن

﴿وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ﴾ (حرد)بە گەلێ (معنا)یان هاتیە؛ بەو (اعتبارە)ە؛ (معنا)یە زۆریان لە (آیەت)دایتەوە؛ (حرد)بە (معنا)(منع)ە؛ (خلاصە)، (قادر)بوون لەسەر (منع)و (حرمان)ی (مسکین)آن چیدی نا؛ چونکی چی نەما بوو باغەکە، تا بیدەنە کەس، وەک (منطقی)ئەڵێن: (سالبە)(وجود)ی (موضوع)ی (لازم)نیە وادیارە ئەم (معنا)یە (مختار)ی (زمخشری)و (محققین)آنە ﴿فَلَمَّا رَأَوْهَا﴾ چوون، بۆ باغ میوە بچنن بڕنن چ بچن؟ بە سەر باغێ وێراندا کەوتن؛ کە دیتیان ﴿قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ﴾ ڕێمان بزر کردیە ئەوە باغی ئێمە نیە ﴿بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ﴾ ڕێمان بزر نەکردیە، باغ باغی خۆمانە؛ لێی (محروم)بووین؛ (خسارەت)مەند و ڕەنجەڕۆ بووین ﴿قَالَ أَوْسَطُهُمْ﴾ (عاقل)ترین و چاترینیان ووتی: ﴿أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ﴾ (سابقاً) ﴿لَوْلَا تُسَبِّحُونَ﴾ (تقدیس)ی خوا ناکەن؛ دڵی خۆتان لە (خباثەت)ی (بخل) پاک ناکەنەوە؛ دیارە کەسێ خۆی پاک کا، لە (خباثەت)ی (نفسیە)(تقدیس)ی خوای ئەکا ﴿قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ (ظلم)مان لەخۆ کرد، لە (دنائەت) پاکمان نەکردەوە؛ (الهی توبە)؛ تەماشای (روح المعانی)کە (بحث) لە (فتوی)ی (ملا)ی (حنفی)ئەکا، ئەوجا بڵێ: "(سبحان اللە)" ﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ﴾ (بعض)ێ (لوم)و سەرزەنشی (بعض)ێکیان ئەکرد ﴿قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ﴾ (متجاوز) بووین لە (حد)؛ (حد)ی خوا، (حقوق)ی (فقیر)﴿عَسَى رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا﴾ بۆمان بگۆڕێتەوە ﴿خَيْرًا مِّنْهَا﴾ بە چاتر لەو باغە ﴿إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ﴾ (ظاهر)ی قسەیان لە (إخلاص)و (ایمان)و (انابە)یە دروستە؛ نازانم (سبب)ی (توقف)ی (حسن)ی چیە؟ وا باشە (انسان)(حسن)ی (ظن)ی بێ؛ خوا (تمنا)ی هێناینە جێ؛ وا (امل)ە لە (مجیب الدعوات)؛ (أما)لە (ایجابە)ی (دەعوەت)(لازم)نیە؛ وشیەترێی باری هێستریێ بێ؛ وەکی (عرض)ی (ابن مسعود)یان کردیە؛ (نقل)لە (أبو خالدی یمانی)ئەکەن؛ ئەڵێ: "من ئەو

باغەم دی؛ وشیەترێی ئەت ووت (انسان)ی ڕەشی ڕاوەستایە" ئایا (عرب)، (قرەیشی)ئەوانی (ذا مال)و (بنین)(دوام)دەکەن لەسەر (کفر)و (کفران)ی (نعمەت)؟ یا ئەگەڕێنەوە؟ خۆیان لە (شرک)و (أوصاف)ی (ذمیمە)پاک ئەکەنەوە؛ کە (نفس)ی (انسانی)(قدسیەت)ی نەبوو؛ (مالّ)و (ولد)چیە؟ (موت)و (حیات)(وکذا)دەوڵەمەندی و (فقیری)بۆ (امتحان)ە ئەوەی لە (امتحان)دەرچوو زەهێ (سعادەت)و (شرف)؛ ئەوەی دەرنەچوو بە هیچ (حساب)ە؛ (الهی)بە (احسان)خۆت ئەو (شرور)و (بلا)و (آفات)و هەڵ گرێ بە (وجە)ێ (احسن)بۆمان بگۆڕی ﴿كَذَلِكَ الْعَذَابُ﴾ وا ئەبێ؛ (واقعاً (ابادە)و (امحا)ی (أرزاق)— کە (باعث)ی (قحط)و (غلا)یە، (عذاب)ێ گەورەیە؛ (نعوذ بالله)گرانی (٢٦)مان دیت؛ سەگ بەکەلاکە (انسان)خواردن هار بوون؛ (حقیقة عذاب)ی (قحط)ناخۆشە؛ خودا (دفعە)یەدی نیشانی (عباد)ی نەدا؛ (أمّا)ئەوانەی دەر چوون زۆر خراپ بوون؛ بە جارێ روویان کردە (اسراف)و خوانەناسین؛ (اکثر)یان خوا بە قوربانی کەنگریان کا؛ دەنا ئەوانیش دەبوونە (طعم)ی سەیان؛ (سواد)ی (أعظم)لە (بشر) ڕووی لە (تدنی)و خراپەیە؛ ئەوەی (ترقی)ئەکا، بۆ (ترقی)(سیئات)ە؛ ئەوا (عیان)ە لەبەر چاوانە ﴿وَلَعَذَابُ الآخِرَةِ أَكْبَرُ﴾ (عذاب)ی (روحی)لای (ارباب)و (عقل)و (نفس)ی (زکیە)لە (عذاب)ی (بدنی)ناخۆشترە؛ لکن ئەو (حسیات)ە بۆ کەم کەس هەیە؛ (عوام)بە (عذاب)ی (بدنی)(متالم)ئەبێ لێی ئەترسێ ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (لقد اسمعت لو نادیت حیا ولکن لا حیات لمن تنادی)کە (حیات)نەبێ، (حس)نابێ؛ خوداوە ندا لە (عذاب)ی (دنیا)و (قیامەت)و (برزخ)(نجات)مان دەی (حفظ)مان کەی ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ﴾ لە (کفر) (سید) ئەفەرموێ : "(کما في البحر)" یا لە (کفر)و (معاصی)(کما في الإرشاد) ﴿عِندَ رَبِّهِمْ﴾ (رب ابن لي عندک بیتاً في الجنة)﴿جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ (کدورەت)ی تیا نیە، ژەنگی لێ نادا، هوڕە نای با، کرم — (یعنی)(تەتلە

میرانە)نای خوا؛ (خاصةً)بۆ (متقی)یانە؛ گەرچی لە (دنیا)یە لە (کافر)آن بەر (بەلا)ترن ﴿أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (إصطلاحی)نا، ئی بەڕاستی؛ بە ناو (مسلمان)بە (عمل)لە (کافر)آن خراپتر (فائدە)ی چیە؟ ﴿كَالْمُجْرِمِينَ﴾ لە (آخرەت)دا؛ نابێ (ممکن)نیە لە (عالم)ی (تشریع)ی و (تکلیف)ی (محال)ە؛ یا (نظر)بە (عالم)ی (تکوین)(ممکن)ی (ذاتی)بێ ﴿مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾ بە هەوەسی خۆتان؟ گەورە گەورەکانی (قریش)(اعنی)(ائمە)ی (کفر)ئەیان ووت: "ئەگەر ئەوەی (محمد)دەڵێ؛ ڕاست بێ؛ (حال)مان وەکی (دنیا)ئەبێ؛ (علی الأقل)وەکی یەک ئەبین؛ (مادام)لە (دنیا)دا کز و (کساد)ن لە (قیامەت)یش وادەبێ — وا دەبن" لە (ایام)ی مە (خدمەت)ی (دین)(خدمەت)ی (علم)و (دوام)ی (دین)، (دوام)ی (علم)بێ (مال)ناکرێ؛ (فقر)و (فقیری)چی پێئەکرێ؟ (ملا)ی (فقیر)، (ملا)ی نەساغ و بێهێز (محافظە)ی خۆی پێ ناکرێ؛ (حراسەت)ی (دین)و (علم)ی چۆن پێ ئەکرێ؟ بە (کیف)ی خۆتان (حکم)ئەکەن؟ ﴿أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ؟﴾ (منزل)لە (طرف)خوا بۆ (رسول)ێ ﴿فِيهِ﴾ لە (کتب)ەکەیدا ﴿تَدْرُسُونَ﴾ دەخوونن وە بە (دەرس)ی دەڵێنەوە، بە (دەرس)ێ وەری دەگرن؛ تێ ئەگەن، (علم)تان دەبێ ﴿إِنَّ لَكُمْ فِيهِ﴾ لە (کتاب)ە کە دا هەیە؛ وا (حکم)ئەکا؛ بۆ ئێوە ﴿لَمَا يَتَخَيَّرُونَ﴾ ئەوی (اختیار)ی کەن وە (کیف)تان پێ بێ (یعنی)نە (عقل)نە (سمع)چتان بە دەستەوە نیە ﴿أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ﴾ سوێندەها ﴿عَلَيْنَا﴾ سوێندتان لەسەر ئێمەیە، (عهد)و (میثاق)م لەگەڵ کردینە، (عهود)ێ ﴿بَالِغَةٌ﴾ زۆر بە (قوەت)، (دائم)و (مقرر)﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ (لا یتغیر)هەڵناوشێتەوە سوندمان خواردیە بە سووندێ (مؤکد)و (دائم)و (ثابت)﴿إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴾ ئەوە (خارج)ە لە (حق)و (حقیقەت)و (دائرە)ی (عقل)؛ ئەوانە (ایمان)یان بە خوا نیە تا (ایمان)یان بە (یمین)و (عهد)ی هەبێ ﴿سَلْهُمْ﴾ (سؤال)یان لێبکە (ایها الرسول)﴿أَيُّهُم بِذَلِكَ﴾ بەو

(حُكم)ە ﴿زَعِيمٌ﴾ دەر(عهد)ە ئەكا، (تصحیح)ی ئەو (دەعوا)بە (قاموس) ئەڵێ: "(الزعیم: الكفیل و سید القوم ورئیسهم او المتكلم عنهم)(اخیرا)یان (ملائم)ترە بە(مقام)﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾ بە(الە)یان ئەزانن (كأنە) ئەڵێن: "ئەوی بی خوازن بۆیان جێ بە جێ ئەكەن" ﴿فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ﴾ بیانهێنن ﴿إِن كَانُوا صَادِقِينَ﴾ (شریک)ی خوای كێیە؟ (دلیل)یان چیە؟ ئەویش هەر بە هەوەس؟ یا (مراد)لە (شریک)هەم (مشرب)و هەم (مذهب)ن؛ كێن ئەو (نوع)ە قسەیان كردیە؟ ئێوەش بە (تقلید)لێتان وەرگرتینە؛ (حاصل)ی چیان بە دەستەوە نیە؛ (حتی)(تقلید)یش نیە؛ (حقیقةً)(تقلید)(موجب)ی دڵ گۆڕییە؛ هەرچی مامۆستا بڵێ؛ مامۆستای (شیعان)(شێخ افندی)ئێمە قەشە و مالم بەڵێ: وایە؛ (بلا)(محاكمە)(قبوڵ)ئەكرێ! (صوفی)یەكان ئەڵێن: "(من قال لشێخه: لِمَ؟ لَمْ (یفلح)(نعوذ بالله من العمی)؛ كەی (شركا)یان بێنن؟ چ ڕۆژێ؟ ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ﴾ لینگ و بەلەک هەڵ دەكرێن؛ هول و (حلول)ی (هائل)یا خود (حقایق)و (أصل)ی (اشیاء)لە ڕۆژی دەردەكەوێ؛ ئەو ڕۆژە (معلوم)یان دەبێ كە مایە پووچن، مایەی (سعادەت)و (دەوڵەت)و (اقبال)بۆ (مسڵمان)آنە؛ ئەو دوو (معنا)یە لە (علما)ی گەورە گەورەی (صحاب)ە و (تابعین)آن (نقل)كرایە؛ لێرە (حدیث)ێ (نقل)ئەكەن كە (جناب)ی (حق)بەڵەكی خۆی دەردەخا ئەوی (مؤمن)بێ نێر و مێ- ئەكەونە (سجد)ە؛ ئەوی بە (ریا)یی و (سُمعە)لە (دنیا)یە (سجد)ە ئەمینێ؛ ئەویش ئەچێتە (سجد)ە بەبا پشتی ڕەق ئەبێ، ناتوانی ببا؛ (روایەت)ێ تریش هەیە گوێ یا هەر (قوم)ە لەگەڵ (معبود)ی خۆی (سوق) ئەكرێن بۆ (جهنم)؛ وە لە جیاتی (عیسی)و (عُزیر)(شیطان)ێ بە (صورەت)ی وان (تمثیل)ئەكرێ؛ خوا بۆ (مؤمن)آن (تمثیل)ئەكا ئەڵێ: "بۆ ناڕۆن وەكی خەڵكی ئەوێستن ؟" ئەڵێن: " ئێمە خوایەكمان هەیە هێشتان نەمان دیتیە" ئەڵێ: "بە چی ئەیناسن ئەگەر

ببینن؟" ئەڵێن: "لە (بین)آ (علامەت)ی هەیە پێی ئەناسین" ئەڵێ: "ئەو (علامەت)ە چیە؟ "ئەڵێن: "(یکشف عن ساق)لەو (وەقت)ە (کشف)ی (ساق)ی ئەکا! بێلەوە کە (جناب)ی (حق)(منزه)ە لە (مثال)و لە (مثل)ئەو قسە (ملائمە)ی لەگەڵ (مقام)نیە؛ هەرچەند (مسلّمان)ئەو (آیەت)ەیان گوێ لێبوە؛ (أمّا)(ساق)ی (پێ)ی خوایان نەدیتیە نەناسیە تا لەوێ پێی بناسنەوە؛ وە ئەو (ماجری)یە لە(آیەت فهم) ناکرێ؛ ئەوەی (فهم)کرێ دوو (معنا)یەکەی (سابق)ە وە (روایەت)ی (بخاری)وا ئەنوێنێ قسە لە (ریا)کارانە؛ (مع‌أنه) (سیاق)و (سباق)ی (آیەت)(صریح)ە گوفتو گۆ لەگەڵ (کافر)آنە (حتی) (سعید بن جبیر)لە (سماع)و (روایەت)ی ئەو (حدیث)ە ڕقی ئەبۆوە، ئەی فەرموو: " (اقوام)ێ (ظن)و (زعم)ئەبەن خودا (کشف)ی (ساق) ئەکا؛ وانیە، (کشف)ێ (امر)ی (شدید)ئەکا" لە (ابن عباس)یان (سؤال) کرد فەرمووی: "ئەگەر لە (قرآن)شتەکتان لێبزر بوو (یعنی)نەتانزانی لە (شعر)(طلب)ی کەن؛ چونکی (شعر)(دیوان)ی (عرەب)؛ (استشهاد)بە (شعر)ێ ئێنێ (مصراع)ی (آخر)ی (وقامت الحرب بناءاً علیه ساق)" دیارە ئەوە (تاویل)نیە تا (سلف)ی پێی (راضی)نەبن؛ (مفهوم)ێ (لۆغەوی)یە؛ (زمخشری)ئەفەرموێ: "ئەوی (تشبیه)ئەکا لە (قلەت)ی (نظر)ە لە (علم)ی (بیان)؛ (بُلَغا)ی (صحابە) بە (سلیق)ە؛ (اسرار)ی بلاغەتیان زانیە، (ولو)لەو (عصر)ێدا علمی بلاغەت تدوین نەکرابێ ﴿وَيُدْعَوْنَ﴾ لەوێ ڕۆژێ؛ (دەعوەت)ی (تکلیف)ی نا ﴿إِلَى السُّجُودِ﴾ بە (دەعوەت)ێ (سخریه)و (اهانە)﴿فَلا يَسْتَطِيعُونَ﴾ (ممکن)ە لەبەر بێ (میل)ی بێ؛ یاخود ئەزانن قەشمەریان پێ ئەکەن، یاخود ڕەق ئەبن، ناتوانن. بچەمێنەوە ﴿خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ﴾ (خضوع)و (خشوع)(اثر)ی لە چاو زۆر (ظاهر)ە ئەو (خشوع)ەیان لەبەر (ایمان)نیە لەبەر (هوان)ە ﴿تَرْهَقُهُمْ﴾ دایان دەگری ﴿ذِلَّةٌ﴾ (ایة ذلة!)﴿وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ﴾ لە (دنیا)یە

(دەعوەت)ێ (تكلیفی)﴿إِلَى السُّجُودِ﴾ بۆ نوێژ ﴿وَهُمْ سَالِمُونَ﴾ ئەیانتوانی بە (مكملی)(سجد)ە ببەن؛ (لكن) لەبەر (كفر)و (كبر)و (عناد)(سجد)ەیان بۆ خوانە دەبرد؛ (بنا)بە (قول)ی (آبومسلم)(یوم یكشف)ڕۆژی (قیامەت)نیە؛ بەڵكوو یا (مراد)(آخر)ڕۆژی (عومر)یانە یا (حاڵ)ی نەساغی و پیری و بێهێزییە ئەوەش (امر)ە بە (سجود)؛ (لكن زمخشری) (إشارە) بۆ(جواب)ی ئەكا ئەڵێ: "(امر)ێ (تهكمی)یە" (إمام)ئەڵێ: "(ممكن)ە (حمل)ی (لفظ)ی ئەو (آیەت)ە بكرێ لەسەر (ماقال)ەی (ابو مسلم)ی (لكن) (قول)ی (ابو مسلم)ی كە ئەڵێ: "دروست نیە (حمل)ی (یوم) لەسەر ڕۆژی (قیامەت)(رد)ئەكا" ﴿فَذَرْنِي﴾ لێم گەڕێ (یامحمد)﴿وَمَن يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ﴾ من (كافی)م (شەڕ)ی وانە (دفع)ئەكەم بە (امهال)یان سەغڵەت مەیە ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم﴾ (درجە)، (درجە)بە دووریان ئەدەین گوناهان ئەكەن؛ (نعمەت)یان (زێد)ە ئەكەین ﴿مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ نازانن (استدراج)ە؛ وا ئەزانن (تفضیل)دانە لەسەر (مسڵمان)آن؛پێی (مغرور) ئەبن ﴿وَأُمْلِي لَهُمْ﴾ لێیان ئەگەڕێم تا (مدە)یە ﴿إِنَّ كَيْدِي﴾ فێڵی من ﴿مَتِينٌ﴾ بە (قوەت)ە، چارەیان پێ ناكرێ؛ (خفیە)تێی ناگەن؛ بە دوویان ئەدەین ئاگایان لە خۆ ئەبڕێ، ناگاە بە سەر تەپڵی سەریان دادەكەوێن؛ (یعنی) خوا (معاملە)ی فێڵبازییان لەگەڵ ناكا، بەڵكە (اساساً)(امتحان)ە؛ ئەوی (كفران)ەی (نعمەت)ی كرد؟! بە (نوع)یكی ئەگرێ نازانی چی بە سەرهات؟! وە چۆنی بەسەرهات؟! (الهی)(ثروە ت)و سامان (خزائن)ی (أرض)و ئاسمان كەوتە دەست (اجانب)و (فاسق)آن بۆ (ایمان)(وەقت)ی (استدراج) نەما گەر (حاڵ)وا (دوام)كا (ایمان)ی بە ڕاستی و (علم)ی (ایمانی) نامینێ؛ (یا مُحولُ الحول والأحْوال)(عن قریب)(تحویلات)ێ زۆر باش بكەی ڕووی (مرحمەت)و (ادامە)یی و (تعالی)بكەیە (مؤمن)آن؛ وقایەی ضعیفان بفەرمووی و (دین)و (علم)ی اسلامی لە شەڕی (فاسق)و

(فـاجر)آن (نجـات)دەی و (حفـظ)ی کـەی؛ ئـەو مانگـە سـەری سـاڵە زوو چارەی بکەی (آمین) ﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا﴾ لەسـەر (دعـوەت)و (ارشـاد)وەکـی (شـێخ)ە کـانی ئێمـە ﴿فَهُـم مِّـن مَّغْـرَمٍ﴾ (غرامـەت)ی (مـالی)﴿مُّثْقَلُـونَ﴾ (مکلف)ن بە (حمل)ی باری گران بۆیە (ایمان)ت پێ نایەنن. (شـێخ)زادە ئەفەرموێ: "ئەو(جملە)(معطوفـە) لەسـەر (ام لهـم شـرکاء؟)" ﴿أَمْ عِنـدَهُمُ الْغَيْبُ﴾ (علم)ی (غیب)یان هەیە (امور)ی (غیبی)یان لایە ﴿فَهُـمْ يَكْتُبُـونَ﴾ ئەنووسـن ئـەوی بۆیـان (کشـف)ئـەبێ؛ (احتیـاج)یـان بـە تـوو نیـە؛ وەکـی (شێخ)ە شێتەکانی ئێمە خۆیان ئەتۆڕنە (لـوح المحفـوظ). هەرچەنـد ئەوانـە (دوام)کەن لەسەر (عناد)و (جفا)دانـی تـوو: "خـۆت بگـرە ﴿فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ تاڵووکە مەکە خۆی ئەزانێ چیان لێئەکا ﴿وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ﴾ (ذي النون)(یونس بـن متـی) بـێ (صـبری)کـرد خـۆی نـەگرت تـا (حکـم)ی خوای دی ﴿إِذْ نَادَىٰ﴾ هاواری کردە بەر خوای ﴿وَهُـوَ مَكْظُـومٌ﴾ پـڕ بـوو لـە ڕق. وا تێ دەگەم ئەو (ندی)یە لە ناو زگی ماسـیدا نـەبوە، (قبلـە)بـوە. وا دەر ئەکـەوێ قینـی لـە (قـوم)ی هەسـتابێ (دعـا)ی لێکـردبێ؛ (معانـە إنتظار)ی نەکرد بزانێ خوا چیان لێ ئـەکا ﴿لَـوْلَا أَن تَدَارَكَـهُ نِعْمَـةٌ مِّـن رَّبِّـهِ﴾ (لطف)و (مرحمەت)ی خوای پێ گەیشت بە سـەری کـردەوە؛ ئەگـەر وانـەبا ﴿لَنُبِذَ بِـالْعَرَاءِ﴾ فـڕێ ئـەدارو لـە (أرض)ێ ڕووت (خـالی)بـێ درا و سـێبەر ﴿وَهُوَ مَذْمُومٌ﴾ وا دەمایەوە بۆ (مقام)ی (ممدوح)بڵند نەدەکرا (اما)خودا بە (نعمـەت)ی خـۆی بـە سـەری کـردەوە ﴿فَاجْتَبَـاهُ رَبُّـهُ﴾ (اختیـار)ی کـرد ﴿فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ (صالح)ی بە ڕاستی پێغەمبەرن ﴿وَإِن﴾ (مخففە)یـە ﴿يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ نێزیک بوو بـە (تاکیـد)﴿لَيُزْلِقُونَـكَ﴾ هـەڵت خلیسـکێنن هەڵت زەڵێنن ساتمەت پێبکەن سکۆت پێ ببەن ﴿بِأَبْصَارِهِمْ﴾ بـە چاوانیـان ئەوەنـدە بـە ڕقـت تەماشـا ئەکـەن کـوردی ئـەڵێ: بنـوڕێ وام تەماشـا ئـەکا وەختـە بـە چـاوان بمخـوا" بـە (عربـی)بڵـێن: "بمخـا" یـا وەکـی ئەوانـەی (تنویم)ی،

(مغناطيسى)ئەكەن چاو لە (شخص)ێ ئەبڕن خەوی لێ ئەخەن بە لادا دەچێ. ئاگایی نامێنی، یا خودا بە چاو تەوەکەن. هەرچەند (انسان)(علەت)ی (حقیقی)نازانی (امّا)چاو پیسی چاوێنی (انکار)ناکرێ؛ (عجایب)ە (تاثیر)ی؛ (شخص)ێ هەبوو لە (کۆیە)خوا (عافو)ی کا زۆر (عجایب)بوو (حکایات)ی زۆرە، لە (أطراف)(شهرەت)ی ساند بوو خۆیان لێ ئەپاراست؛ ڕۆژی چاوی بە جوانە ماینەک کەوت زۆر جوان بوو لە (دەور)و پشتی داکی گەمەی ئەکرد ووتی: "پف چەند جوانە؟" دووسێ شەقاوی هاویت جوانیەکە لەرزی لەرزی ڕاقەنا مرد! (ملا)ی بابم فەرمووی: "پیاوێ هەبوو زۆر چاوپیس بوو ڕۆژی تەماشای تەیرەکی کرد لەسەر دارێ نیشتبوو ووتی: " چاوی چەند جوانە" دەر(حالّ) (تەیر)ەکە چاوی ڕژا کەوتە خوار!" نێزیکە بت خەن بە چاو تەوەکەن ﴿لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ﴾ (وەقت)ێ کە (قرآن)یان گۆی لێ دەبوو ﴿وَيَقُولُونَ﴾ لەسەر ئەو (حالّ)ەش دەڵێن: "﴿إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ﴾ (معاذ اللە)شێتە (ما انت بنعمة ربک بمجنون) (حاشا، حاشا): (عقل)ی (کل)ە ﴿وَمَا هُوَ﴾ نیە (قرآن)﴿إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾ (انس)و (جن) و(عرەب)و (عجم)؛ (حقا بیان)ێ (غریب)ە، بۆ (کائنات) (نافع)ە (هادی)یە؛ (کلام)ێ نیە، بە سەر زوبانی (مجنون)آن دابێ ئەوان لەبەر (حسادەت)و (عناد)شێت بووین؛ نازانن دەڵێن: "چی؟.[1]

[1] ـــــ تەواو بوو (تفسیر)ی (سورةالقلم) (قبیلالمغرب) ڕۆژی شەموو دووی(شباط)ی رومی (١٨)ەی (محرم‌الحرام)١٣٦٠ھ/١٩٤١میلادی.

سورەی (الحاقة)

(نوبە)ی (سورە)ی (الحاقە)یە؛ چ ناوی تـرم نـەدیوە؛ (مکـی)یـە- (بـلا خلاف)- (وکذا عدد)ی (آیات)ی (٥١)کە؛ (مناسـبە)ی زۆر (ظـاهرە)لەگـەڵ (سورەت)ی (سابق)

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾

﴿الْحَاقَّةُ﴾ (قیامەت)(ساعەت)(نازلە)یە (شـدیدة)(ثابتـە)لـە (قیامـەت) (اشیا) (تحقق)ئەکا جێی (اشتباه)ە؟ (یوم یکشف عن ساق) ﴿مَا الْحَاقَّةُ﴾ چیە؟ ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ﴾ چی بە تۆو ئـەزانێنی؟ (حاقـە)چیـە؟ (امـر)ێ (هائلە)؛ (درک)نـاکرێ، (وهـم)و (خیـاڵ)پـێی ناگـا؛ (عقـل)تـێی ناگـا لـە (مقالە)یەکم دیوە یەکێ لە (علما)ی (حکمەت)ئەڵێ: "هەموو شت (انسـان) ئەتوانی بە (دقەت)تەماشای کا بە (تانی)(تفصیلات)ی (تحقیـق)بکـا (الا) بومەلەرزە نەبێ؛ بو مەلەرزەی (هائـل)(انسـان)ی (مشـوەش)ئـەکا؛ مەیلـەو گێژ ئەبێ؛ (دەهشەت)ئەیگری؛ ناتوانێ بە (دقەت)تـێی (فکـر)ی" ئـەو جـا بنۆرە (آیەت)ی ئێرە چەند بە (موقعە)؛ ڕۆژێ وا بە (زلزلە)و (هول)غایـەت و (إضطراب)چۆن (درک)ئەکرێ؟ ئەگەر (دەهشەت)نەیگرتوویی بڵـێ: "جـداً جمیل" ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ﴾ (انسان)ئەکوتێ بە (اهوال)و (شـدائد)؛ (هول)ی (بعد هول)دێ؛ (انَّهُ)لێی ئەدرێ (حصیر)(مەیدان)ئەکرێ؛ وەکـی ئەوانی (حاضر)ی (انکار)ی (قیامەت)ئەکەن؛ (أمّا حکما)ی (طبیعەت)هـەر چەند (قول)بە زیندی- بوونەوە ناکەن؛ (اما اعتراف)بە (شـدائد)و (اهـوال)ی (ساعەت)ی تێک چوونی (منظومە)ی (شمس)ئەکەن؛ لایان وەیە (اجرام)ی

(کائنـات) (انحـلال)ی (اجـزا)ی وردە وردەی لـە (فضـا)دا بـڵاو ئەبێتـەوە؛ (اما اعادە)ی (تشکل) ناکاتەوە؛ لە (مجلە)ی (هـلال)ی سنە ١٩٤١ جزئـی هەفتەم ئی شەشی (محرم سنە ١٣٥٢)لە لاپەڕی (٩٢٧)بە (قلم)ی (نیقۆلا الحداد) (مقالـە)یـە (دائـر)بـە (بدایـەت)ی (کـون)ی (مـادی)و (نهایـەت)ی ئەنووسێ؛ قسەیە (عجیب)ی تیایـە (طبیعـی)ئـەوان بـە گـوێرەی (قواعـد)ی (طبیعی) خۆیـان قسـە ئەکـەن؛ ئێمـەش بـە گـوێرەی (قـوەت)و (قـدرەت)و (علم)ی (کبریائی) ئەدوێین.

ئەوانـە (تکـذیب)یـان کـرد پاداشـی (تکـذیب)یـان چ بـوو؟ ﴿فَأَمَّـا ثَمُـودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ﴾ بە (زلزلە)یـە بـە (صـیحە)یـە، (صـاعقە)یـە، (طـاغی)و (باغی) (متجاوز) لە (حد)؛ (أمّا)ئەوەی لە (ابن عباس)(نقل)ئەکەن (قوم)ی (ثمود)(سبب)بە (طغیان)و (تجاوز)لـە (حـد)یـان بـە (هـلاک)چـوون؛ وایـە (مدار)ی بە (هلاک)چوونیان (طغیان)یان بـوو (لکـن)لێـرە زۆر (ملائمـە)ی؛ وەکی (زمخشری)ئەفەرموێ: "(مطابقـە)ی لەگـەڵ ﴿وَأَمَّـا عَـادٌ فَـأُهْلِكُوا بِـرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ﴾ نیە؛ (هلاک)یان بە بای سەرد و بە (قوەت)و هاڕەهاڕ وەکی (بعـض)ە ڕەشـەبای زسـتانانی (کۆیـە)و (سـلیمانی)؛ بـای (عـاتی) (أنَّـە) (مستکبر)و (متجاوز)و (خاریج)لە (طاعەت)؛ لە (قوەت)خسـتن و خسـتنی بۆ کەس — (غیر)ی خودا. (تصور)نەدەکرا؛ (انسـان)لـە بـای بـە (قـوەت) (تعجب) ئەکا؛ (أرض)ە (هوا)یە (فضـا)یـە وەکـی خـۆی سـاماڵ؛ (حتـی) هوڕەش نیە؛ لە سەران؛ ئـەوا (هـوا)یـە، بـە چـی وا (تضـییق)ئـەکرێ؟ بـە (قـوەت)ە، ئـەو (حرکـەت)ی (سـریع)ی — (حقـاً محیـرە)؛ وا ئـەبێ لـەو (شـدەت)ەدا پـاش سـاتێ ڕا ئەوەسـتی؛ (کـانَّە)ئـەو (حرکـە)ی نەکردیـە ﴿سَخَّرَهَا﴾ خوای (تعالی)ن ئەو (ریح)ە (عاتیە)ی (مسـخر)و (مسـلط)کـرد ﴿عَلَيْهِمْ﴾ لـەسـەر (قـوم)ی (عـاد)ی؛ چەنـد جوانـە (تسـخیر)ی (ریـح)ی (عاتی)لە (عتو)یدا (مسـخرە)بـۆ خـوا؛ بـە سـەروانی دا نـارد ﴿سَبْعَ لَيَالٍ

﴿وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ﴾ حەوت شەوو هەشت ڕۆژ -کە پێی ئەڵێن: "(بردالعجوز)- سەرمای پیرێژنی" چواری لە (شباط)چواری لە (مارت)؛ (صاحب)ی (قاموس) ناویان ئەڵێ: (صن)بە (صاد)یٚ! (صنبر)، (وبر) (الآمر) (ألموتمر) (المعلل)؛ (مطفئ الجمر)(مکفئ الضعن)؛ (أمّا)ئی (آخر)ی بە ئەو دادەنی؛ (بنا)بەوە، ناو ئەبێتە حەوت؛ (آمّا)ئەوانە (تاریخ)یان (مضبوط)نیە؛ خوا ئەزانێ لەو (موسم)ەدا بوە لە (موسم)یٚ دیٚ؟! (قابل)ە لە چلەی هاوینیدا بووبێ؛ ساڵێ لە (چنارۆک)بووین؛ (اواخر)ی (تموز)یا (اوائل)ی (أغسطوس)دوو ڕۆژان (دنیا)تاریک بوو چیای (قەندیل)مان لێبزر بوو بە هەور و تەم و تومان با یەکی ئەهات سارد و بە (قوەت)کەم وا بوە لە زستان وا سارد و بە (قوەت)بووبێ دوایە (هوا)(صاف)بۆوە؛ (قەندیل)دەر کەوت لە بەفری تازە کەوتوو سپی ئەکرا ئەو بایە بە سەریاندا هات ﴿حُسُومًا﴾ (متوالی)وەک داغی دوای داغ یا (قاطع) بڕندە (مزیل)؛ (شووم)؛ بەڵێ (شووم)ی (اوقات)بە (اعتبار)ی (شووم)ی ئەو شتەیە کی تیای (واقع)ئەبێ؛ (شئامەت)و (نحوسەت)و (سعادەت)بۆ (ایام)- (بآلذات)نیە ڕۆژێکە بۆ (قوم)یٚ (غایەت)بە (سعادەت)دیٚ؛ بۆ (قوم)ی (غایەت)بە (نحوسەت)؛ (عصر)ێکە - (مع الأسف)- (دهر)ێکە بۆ (عالم)ی (اسلامیەت)بە (نحوسەت)ئەڕوا ﴿فَتَرَى﴾ ئەگەر (حاضر)بای ئەتدیت؛ یاخود (ایّها الرائی)﴿الْقَوْمَ فِيهَا﴾ لەو (ایام)و (لیلی)یەدا ﴿صَرْعَى﴾ کەلاکیان کەوتبوە سەر (أرض)ی ناوزک دەراتی ﴿كَأَنَّهُم أَعْجَازُ﴾ (أصول)ی ﴿نَخْلٍ خَاوِيَةٍ﴾ کلۆر بەو (عذاب)ە (مستأصل) بوون بڕانەوە ﴿فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ؟﴾ ئاداریان لەسەر پاداری نەما؛ (خلاص) بوون کەسیان لێنە (خەڵەص)آ ﴿وَجَاء فِرْعَوْنُ﴾ (متبادر) (فرعون)ی (موسی)یە ﴿وَمَن قَبْلَهُ﴾ لە (امم)ی (بائدە)﴿وَالْمُؤْتَفِكَاتُ﴾ (قری)ی (قوم)ی (لوط)﴿بِالْخَاطِئَةِ﴾ بە (خطیات)و گوناهان ﴿فَعَصَوْا﴾

هەر (قوم)ە ﴿رَسُولَ رَبِّهِمْ﴾ (رسول)ی خۆیان کە خوا نارد بووینە سەریان ﴿فَأَخَذَهُمْ﴾ خوا ﴿أَخْذَةً رَّابِيَةً﴾ (زێد)ە بە (شدەت)﴿إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ﴾ ئاوی (طوفان)﴿حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ﴾ (آبا)ی ئێوە؛ دیارە ئەگەر ئەوان (حفظ) نەبان ئێمەش نەدەبووین؛ کە وابێ (حمل)ی وان (حمل)ی ئێمەیە ﴿لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً﴾ (اعتبار) ڕوو لە (صنایع)کەن دوای (خیالات)و (اوهام)نەکەون (فلان ذات)بە سەر (بحر)ێدا ڕۆیی؛ (بحر)ی ئاوی (کرامەت)؛ بەڵێ (کرامەت)(حق)ە کەسێ (انکار)ی کا (کافر)ئەبێ فڕی؛ بە شەقاوێ چووە (شام)(مع‌الأسف)(ایمان)ی (مزخرف)و بێ (ثمر) ﴿وَتَعِيَهَا﴾ (حفظ)ی کا ﴿أُذُنٌ وَاعِيَةٌ﴾ کە لە (شان)ی دابێ (حفظ)کردن؛ (لکن مع الأسف)(علی الوجه المطلوب)(حفظ)یان نەکرد، کردیانە (حکایەت)؛ ئەگەر (حفظ)یان کردبا دەبینە (صاحب)ی (أسطول)؛ چ نیە؛ ئەوانە (اسباب)ی (عادی)ن؛ (فلان)وا بوو (فلان)وا چوو؛ هیچ؛ بەڵێ (حضرەتی علی)بە (دعا)ی پێغەمبەری هەرچی بیستبای لە بیری نەدەچوو؛ (آمنا)(لکن)ئێمە (علم)ی (صنعی)مان ئەوێ؛ (شرط)وا بوو (اهل)ی (عرفان)هۆش و گۆشیان هەبا (وقایع)یان لە (فکر)نەکردبا؛ (سعی)یان کردبایە بۆ تووش نەبوون؛ گەر تووش بوون بە سەر کەون.

(احوال)ی ئەوانەی (انکار)ی (قیامەت)یان ئەکرد وە چیان بە سەر هات؛ (مجملاً)زانانـدرا؛ ئێوەش بەر (حذر)بن، ئەوجا گوێ ڕاگرە لە (نغمە)ی (قارعە) ﴿إِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ﴾ فوو کرایە (صور)بە (دفعە)یە؛ یەک (نەفخ)ە (کافی)یە بۆ (تخریب)ی (عالم)﴿وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ﴾ چیاو (أرض)لە بار یەک هاتنەدەر؛ لە (حیز)ی خۆیان جودا کرانەوە ﴿فَدُكَّتَا﴾ (أرض)و (جبال)پێکدادران ﴿دَكَّةً وَاحِدَةً﴾ بە یەک لێدان تێک و پێک دەبن؛ (اجزا)یان بڵاو ئەبێتەوە؛ (ایمان)م هەیە بە (علم)و (قدرەت)ی خوای؛ وە (تصدیق)ی (خبر)ی ئەکەم بە (وثوق)؛ (لکن)ئەو

(امـر)و (قـدرەت)ە نادەمـە (غـەیر)ی ئـەو؛ نـاتوانم بلـێم: "(دجـال)، (امر)ئەکاتـە چیایـان لـە جـێی خۆیـان هـەڵ ئەکەنـدرێن، گـرم گـرم پێـک دادەدەن؛ وەک بەران شەڕە قۆچی ئەکەن؛ من بۆیەم (ایمان)بـە (سعەت)ی (قدرەت)ی خوای نەهێناوە، تا ئەو (نوع)ە (قـدرەت)و (قـوەت)ە؛ (امـر)ی (تکـوینی)بۆ (دجـال) یـا (ابلـیس) (اثبـات)کـەم؛ وە پـێی (معتـرف)بـم؛ (تَفَتُـت)ی (اجـرام) (تصـادم)ی (کـرات)(طبیعیـون)یـش (اعتـراف)ی پـێ ئەکـەن؛ لـە (تـاریخ)ی (٢٥)ئەسـتێرە بـە کلکـێ کلـک زۆر درێـژ لـە لای (شرق)پەیا بوو؛ (بعض)ێ لە (حکما)وایان (حساب)ئەکرد کـە (مصـادمە) لەگەڵ (أرض)ی ئەکا کلکی لە (أرض)ی ئەدا تارو ماری ئەکا؛ (عالم)ترسـا دوایـە چـابوو لێکیـان لادا؛ لـە (جزائـر)ی (غـرب)(نوعـاً مـا)(إصـابە)ی (جزیرە)یەکی کرد- (لە الحمد)ئاسیبێ وا نـەبوو؛ بـەڵێ گـەلێ لـە (علمـا)ی گەورە؛ (نافذ الکلمة)(امر)ی (تکوینی)کـە (شـان)ێ لـە (شـؤون)ی خوایـە ئـەی دەنـە (فـلان)(فـلان)؛ (یـا للأسـف)(ملیـون)ێ (دجـال)لـە (ملـک)و (انس)و (جن) ڕووکەنە چیایە بە (لفظ)بڵێن: "هەستە؛ بە گژ ئـەو چیایـەدا بچـۆ" گوێیـان نـاداتێ (مرحبـا)شـیان لـێ ناکـا (سـبحان اللـە)تـا مێشـک (عقـل)ی (خفیـف)تربـێ (واهمـات)و (خرافـات)ی بـە (قـوەت)تـر ئـەبێ ﴿فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ وَانشَقَّتِ السَّمَاءُ﴾ لێـک بـۆوە (اجـرام)ی لـە باریـەک هاتـەدەر؛ (کـرات)ی کەوتنـە (إضـطراب)﴿فَهِيَ﴾ (سـماء)﴿يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ﴾ سستە، بێ (قوەت)ە، (جاذبە)و (دافعە)ی نـەماوە، یـا زۆرکـەم بـوە؛ بۆیـە (تصادم)ئەکەن پارچە پارچە ئەبن ﴿وَالْمَلَكُ﴾ (بعد الإحیاء)﴿عَلَى أَرْجَائِهَا﴾ لەسەر (أطراف)ی عەردی؛ (اکثر)ی (مفسرین)بۆ (سـما)ی ئەبەنـەوە؛ (امـا محتـاج)ی (تکلفـات)ن وابـزانم بۆیـە (بیضـاوی)(علـی سـبیل الترجـي) ئەفـەرموێ: "(تمثیـل)ی (خـراب)بـوونی ئاسـمان ئـەکا بـە (خـراب)بـوونی (بنیان)و وەستانی (اهـل)ی لەسـەر (إطـراف)و (حوالـە)ی" (لکـن)(سـیدی

آلووسی)بە (تمثيل)(راضی)نيە؛ (تمثيل)دوور نيە؛ (حتى ممكن)ە (نفخ)يش (نوعاً ما)(تمثيل)بێ ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ﴾ (ابن كثير)وا ئەگەيەنێ (عرش)دووبێ يەكێ گەورە يەكێ گچكە ﴿فَوْقَهُمْ﴾ لەسەر لای ژوو ڕووی (ملائكەت)آن يا (اهل)ی (محشر)﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوی ڕۆژێ ﴿ثَمَانِيَةٌ﴾ هەشت (ملائكە)؛ گۆیيا لە (دنيا)يە چوارە، لە ڕۆژی (قيامەت) (حملە) (تضعيف) ئەكرێن؛ زينهار (ملائكەت)آن بە (صوورەت)ی (حيوانات) (تمثيل) ئەكەی نێريە كێوی چ (قيمەت)ی هەيە، (حملە)ی (عرش)ی خوا لەسەر (صوورەت)ی بن؛ ئەو (اخبارات)ی (نقل)ی ئەكەن لە (محك)ی (نقد)دەر ناچن؛ (ملائكە)؛ بۆ لەسەر (صوورەت)ی گاجوت؟ بۆ ئەو (كائنات)ە لەسەر گا جووت؟ (احتمال)ی هەيە بڵێن: "ئەويش (ملائكە)يە" (حقيقة)ئەو (اخبارات)ە (اسرائيليات)ن؛ وەكی (سيد)ئەفەموێ: "(اعتبار)يان پێ ناكرێ" بە (ذكر)ی گاجووتی (رباعی)(خيام)م هاتەوە ياد.

گاويست بە آسمان نامەش پەروين
وان گاهێ ديكەر نهوفتەدەر زێری زەمين
چەشمی خيردەت گوشايی چوون اهلی يقين
زێرو زوبەری دووگاە، مشتێ خەربين

(پێرو)ئەڵێن: "سەری (ثور)ە" كە (برج)ێكە لە دوانزە (برج)آن (محقق) (مداخلە)ی (حيوان)پەرستان لەو (اخبارات)ە هەيە؛ ئەگەر (مراد) (عرش)ی (أعظم)ە؛ (أرض)چەند هەزار هەندە (مليون)ە گەورە ترێ جێی (عرش)ی لەسەر نابێتەوە؛ هەموو بشر لە اولی نشاتی تا إنقراضی على قول هەموو (حيوانات)؛ لەسەر (أرض)ی كۆ ئەبنەوە (اجنە)بەو زۆريە لە(دەور)يان؛ (سكان)ی (سموات)(على الترتيب) هەڵدەڕژێنە سەر عەردی؛ (جهنم)و بەهشت و تەرازوو، بەو (عظمەت)ە؛ (عرش)ی (كبريائی) (البتە)

ئەبێ (کرسی)یشی لەگەڵبێ؛ لەسەر عەردی (بالغاً مابلغ)گەورەبێ؛ چۆن جێی ئەبێتەوە؟ ئەو هەموو قەڵەبالغیەی چی پێدەوێ؟ (مع انَّهُ)(عرش)بە چوار، یا هەشت (ملائکە)هەڵ ئەگێرێ؛ وە هەموو (مرتبات)ی (جهنم)وەکی دێ (١٩)ە (ملائکەت)ن (بیضاوی)لەو (آیەت)ەش (تجویز)ی (تمثیل)ئەدا؛ (تمثیل)(عظمەتی)ی (کبریائی)یە بە (احوال)ی (عظما)ی (ملوک)کە دێنە دەر، بۆ (قضا)ی (عام)؛ (بیضاوی)پاش (ذکر)ی (تمثیل)، ئەفەرموێ: "لەسەرئەوە خوا ئەفەرموێ: ﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ﴾ بە(وجە)ی (تشبیە)ی (محاسبە) بە نواندنی (عسکر)بۆ (سلطان)بۆ زانینی (حال)یان" (واقعاً) (ملا)یەکانی (محقق)نەبان (قرآن)ی ئێمەش وەکی (تورات)و مەوراتی بەسەردەهات؛ (اکثر)ی (حقائق)یان ئەکرد بە (خرافات)؛ (اهل)ی (محشر) ئەوێ ڕۆژی (عرض) ئەکرین ﴿لَا تَخْفَى مِنكُمْ خَافِيَةٌ﴾ (سر)ێ لە(اسرار)ی ئێوە بزرنابێ؛ ئەوی کردبێتتان نووسراوە لە (دەفتەر)ی (اعمال)﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ﴾ (ظاهر)وایە (دەفتەر)ی (اعمال)ی (یومیە)ی (جمع) کری لە (کتاب)ی؛ ئەوەی (تمسک)ی بە (کتاب)ی (الهی)کردبێ دەستی لە (حبل)ی خوا بەر نەدابێ لە (آخرەت)(کتاب)ی (اعمال)ی (علامەت)ی ڕاستی بەدەستی ڕاستی وەری ئەگرێ؛ وە لە ڕووی (سرور)و (افتخار) ﴿فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ﴾ ئەی دۆست و برادەران؛ وە (ممکن)ە بە (مخالف)آنیشی نیشاندا (دەفتەر)ی (اعمال)م وەرگرن، بیخویننەوە؛ (حقیقة سرور)ێ (عظیم)ە؛ باوەکی ئەوانەی لە (دینا)(شهادەت)نامەی (نجاح)وەرئەگرن؛ وە تا (نمرە)ی زیاتر بێ بالآترە؛ وە (زێد)ە (مسرور)ئەبێ؛ (بنا)بە (قول)ی (مختار)ئەو (هێ)یانە ئی (کتابیە) وە(امثال)ی؛ لە (وصل)و (وقف)ە ئەخوندرێنەوە وە بە (تواتر)لە (جناب)ی (رسالەت پەناه)(نقل)کرایە؛ (زمخشری)وە (امام)وە (بیضاوی)وە (ابو السعود)ئەفەرموون: "(اثبات)ی لە (وصل)دا لەبەر

(اتباع)ی (مصحف)ی (امام)ە؛ (ابن المنیر)لە (زمخشری)ئەو قسە (قبول)ناکا وە وا ئەگەیەنێ؛ (شێخ)ی (ابن حاجب)یش لەسەر ئەو (قول)ە بووبێ؛ (علی کل حال)ئەگەر ئەو (ذوات)ە؛ لایان وا با (قرائەت)ی (ها)لە (وقت)ی (وصل)بە (تواتر)(ثابت)بوە؛ ئەو قسەیان نەدەفەرموو ﴿إِنِّی ظَنَنتُ﴾ (مراد)(علم)ە؛ ئەمزانی ئەگەر (ظن) لەسەر (معنا)ی (ظاهری)بێ، (بعض)ێ (توجیهات)یان بۆ کردیە؛ دەمزانی ﴿أَنِّی مُلَاقٍ حِسَابِیهْ﴾ تووشی (حساب)ی خۆم ئەبم لێم ئەتۆژنەوە؛ بۆ (انسان)ی تێگەیشتوو (ظن)(کافی)یە بۆ (حفظ)ی خۆی لە (امور)ی ناشایستە؛ (إحتیاط) (سوق)ی ئەکا بۆ چاکە؛ (منع)ی ئەکا لە (خراپ)ە؛ ئی (هوا)و هەوەس (تعقیب)کا (علم)یش نای گێرێتەوە؛ (عقل)یش (مقابل)ی سست ئەبێ بەڵکوو دوای ئەکەوی؛ (قبائح)ی بۆ (تحسین)ئەکا ﴿فَهُوَ﴾ ئەو (ذات)ە (عالی)یە ﴿فِی عِیشَةٍ رَّاضِیَةٍ﴾ (عەیش)ێ خۆش (صاحب)ی پێی (راضی)یە (ممنون)و (متشکر)ە؛ (آنە)(عەیش)ە کە (راضی)یە؛ ئەوە پێی ئەڵێن: "(اسناد)ی (مجازی)" ﴿فِی جَنَّةٍ عَالِیَةٍ﴾ بڵند بە گوێرەی (علو)ی (همەت)ی خۆی؛ (علو)بە (اعتبار)ی خۆشییە (انسان)لە (جنان)ی (عالی)دابێ – (یعنی)بە (منظر)ە – خۆشترە، لە (جنان)ی بێ (منظر)ە؛ وەکی باغاتی (شەقلاوە)؛ (طبیعی)ئەوەی لە (جنەت)دابێ؛ لە (قصور)ی (جنەت)دا دەبێ ﴿قُطُوفُهَا دَانِیَةٌ﴾ (ثمرە)ی نێزیکە بە بێ (تکلف)ی ئەی گاتێ ئەی چنی؛ ئەو (زەحمەت)ی ئێمە بۆ مێوەی سەردار و میوەی داری بەرز؛ وە (عرەب)بۆ خورما ئەی بینین، لەوێ نیە ﴿کُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ بخۆن و بخۆنەوە؛ دیارە (جنان)ی وا بێ (امر)نابێ ﴿هَنِیئًا﴾ نۆشی گیانتان بێ ﴿بِمَا أَسْلَفْتُمْ﴾ (اعمال)ی (صالحە)﴿فِی الْأَیَّامِ الْخَالِیَةِ﴾ ڕابردوو لە (دار)ی (دنیا)بە ڕۆژوو بوونیش یەکێکە لە (اعمال)ی (صالحە)؛ (تخصیص)ی (آیەت) بە (صیام)نیە، خواو (قرآن)زۆر (اهتمام)بە

(اعمال)ی (صالحە)ئەکەن؛ بۆ (مؤمن)مایەی (سعادەت)ە، (موجب)ی (دخول)ی (جنەت)ە؛ (باعث)ی (رفع)ی (درجات)ە؛ کە چی (بعض)ێ (احادیث)(نقل)ئەکەن؛ (آنە عمل)چ (قیمەت)ی نیە؛ ئەگەر لە (حقەت)دا (رسول)ی (کبریاء)(حدیث)ێ وای فەرمووبێ لە (مقام)ێ بوە (منع)ی (غرور)کا بە (اعمال)ی (صالحە)؛ ئەوەندەی چاکە بکا، (اعتماد)هەر لەسەر (لطف)ی خوای بێ (لاشک)(قاعدە)ی (تکلیف)و (عقل)(قاطع)ن بە (مکافات)و (مجازات)؛ وە لە (حقیقەت)ی (حال)یشدا؛ (ایمان)ی بێ (عمل)ی (صالح)(فلس)ێ ناێنێ؛ کە وابێ کەسێ (ایمان)ی بە خوداوە ندی بێ (شریک)ببێ وەبزانی (رسول)ی بە (حق)ەوە ڕۆژی (جزا)هەیە — (معهذا)— ڕۆچی لە گوناهان فەرموودەیی خواو و (رسول)ی بە جێ نەیەنێ؛ وەکوو ئەوەیە چاوی ساغ چ نەبینێ؛ بڵێم: "چی؟" ئەگەر (ایمان)، (ایمان)بێ (صاحب)ی بۆچاکە (سوق)ئەکا؛ لە بەدی ئەیگێڕێتەوە ﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ﴾ (مقابل)ی (یمین)ئەوی چەپی بێ بە دەستی چەپە (کتاب)ی (اعمال)ی وەرئەگرێ ﴿فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي﴾ ئەی (قوم)خۆزیا ﴿لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ﴾ نەمدرابایە ﴿وَلَمْ أَدْرِ﴾ نەمزانیبا ﴿مَا حِسَابِيَهْ﴾ چیە؟ ئەگەر بێ (حیا)نەبووبی (ممکن)ە لە ڕووی (حیا)و شەرمەوە ئەو هاوارە بکا؛ وەکی (خیام)ئەڵێ:

با نفس هەمیشە دەر نەبەردەم چوکونەم؟
وەز کەردەیی خوێشتەن بەدەر دەم چو کو نەم؟
گیرەم کی مەرا فرۆ گوزاری بە کەرەم
زەن شەرم کی‌دیدەیی چ کەردەم چو کو نەم؟

(لکن فاسق)ی (خلیع) لە(عذاب)ی (جسمانی)ئەترسێ؛ ئەو (حسیات)ەی نیە (روح)ی (متاثر)ببێ ﴿يَا لَيْتَهَا﴾ (ابن کثیر)و (ضحاک) ئەڵێ: "(مراد)(موت)ە" (وکذا)(محمد بن کعب)و (ربیع)و (سدي)وا ئەڵێن:

"ئەگەر چی (موتـه)(ذکر)نەکرایـه؛ وەکـی (امـام)و (سـید)ئەفـەرموون؛ لـه (سیاق) ئەفامرێتـەوه خـۆزی یـا مردنـی (دونیـا)م ﴿كَانَتِ الْقَاضِيَةَ﴾ کـاری ببڕیمایەوه زینـدی نـەبووماوه؛ یـا وەکـی (قتـاده) ئەفـەرموێ؛ (حـالاً)مردبـا ببڕابـاوه؛ وه (ممکـن)ه ئـەو کەسـه بڵـێ: "خـۆزی زینـوو نـەباماوه؛ خـۆزی (حالاً) مردووبام؛ به (سیئات)ی خۆم نەزانیباوه" (کراراً؛ مـراراً)وا بڵـێ؛ لـه (دنیا)یه (حیـات)ی ئەوەنـده لا خـۆش مردنـی ئەوەنـده لا نـاخۆش؛ ئێسـتا ئـارەزووی ئـەکا؛ دیـاره (مـوت)سـەد (فضـل)ی بەسـەر (حیـات)ی (دائـم العذاب)دا هەیه ﴿مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ﴾ چ (فائده)ی نەدامێ، به کارم نەهات؛ له (دنیا)یه پێی (مغرور)بووم؛ ئەم ووت: "ئەگەر (یـوم)ی (حسـاب)هـەبێ لـەوێش وەکـی (دنیـا)دەوڵەمەنـد ئـەبم ﴿هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ﴾ (قـوەت)و (قدرەت)و (اولاد)و (عشرەت)فەوتا (ممکن)ه بڵێن: "(سلطان)(معنـا)ی بـه گوێرەی (قائـل)ەکـان ئـەگۆڕێ؛ ئەوانـەی بـه پشـت و (قـوەت)و (عظمـەت) بووین بەو (معنا)یه ئەڵێن؛ ئەوەی به (نوعاًما)(دلیل)و مەلیل خـۆی بـەرەڵا کردیه (ایمان)ی به (رسول)نەیه نایه؛ وەکی (مسیحی)یەکانی (اعتماد)یـان دایته سەر(مسئله)ی (فدیه)بۆ وان (حجة)و (برهان)دەرکەوت ئەوەی لایـان وابوو (دلیل)ه؛ (دلیل)نیه؛ (نظر)به (عوام)ئەوانـەی (قـوەت)ی (بـدن)یـان بوه توانیەتیان چاکه بکەن نەیان کردیـه، (قـوەت)ی خۆیـان (آلات)یـان لـه (منهیات)(صرف)کردیه، (مراد): (قوەت)و (صحەت)و (تمکن)بێ" ئەوانەی له (دنیا)(قوەت)و(قدرەت)ی خۆیـان (مغـرور)ئـەبن قسـەی نالایـەق ئەکـەن خوا زوو پێـیـان ئـەنوێنێ؛ آنزیـاده (ملـوک)آن لـه خشـته ئەبـەن (شـعراء)؛ سەیری ئەو (هذیان)ه (مـا شـئت لا ماشـائەت الأقـدار فـاحکم فانـت الواحـد القهـار)مـاڵی کـۆر بـۆوه (نـاپلیون)؛ ئـەی ووت: "ئەگـەر ئاسـمان بـه سـەر عەردیدا بکەوێ به سونگی رای ئەگرم" (آخـر)ی چـی بـه سـەر هـات. یـەکێ (قصیده)یه له (مدح)ی (عضدالدوله)دادەنی؛ یەکێ له (ابیات)ی:

(عضد الدوله وابن ركنها ملك الأملاك غلاب القدر)

(زمخشری)ئەفەرموێ: "پاش ئەو (مدح)ە، (فلاح)ی نەبوو شێت بوو؛ قسەی پێ نەدەكرا (الآ)بەو (آیەت)ە نەبێ!" (أفلاطون)(حظ)ی لەگەڵ (شاعر)آن نایە؛ بابم فەرمووی: "لە (حاجی ملا بكرآغا)یان پرسی: كوو تێدەگەی لە (احمد پاشا)ی؟" فەرمووی: "پاشای (دەوڵەتی عثمانی)بە (ماڵ)ی خۆی دەنازی؛ (فكر)ی پەنجەبازی لەگەڵ (ئاوروپا)ی هەیە؛ بەو لوێچە (عەسكری)چۆن (انسان)وا (مغرور)ئەبێ؟" زۆر نەچوو هەلات،چووە (عروسیات)؛ دوایە بە واسطەی رووس دخالە تی درایە چووە ئەستەنبوڵ (حكومەتی بابان) (منقرض)بوو" ﴿خُذُوهُ﴾ خوا ئەفەرموێ: "بیگرن" ﴿فَغُلُّوهُ﴾ توندی ببەستن بەزنجیر؛ لە (سلاطین)و (أساطین)و (ائمە)ی (كفر) ئەوەشێتەوە. ﴿ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ﴾ هەر هەڵێدەنە بنە بنی ئاگری بەتاو ئەگەر لە (دنیا)یە (خسفە)نەبوو لە (قیامەت)(خسف)ئەبێ؛ بە ئاگر ئەلقوم ئەكرێ ﴿ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ﴾ لە زنجیرێ ﴿ذَرْعُهَا﴾ (مقدار)ی پێوانی ﴿سَبْعُونَ ذِرَاعًا﴾ حەفتا گەزە یاخود (ذراع)ی (آدە می)(بعض)ێ زۆر (مبالغە)یان كردیە لە گەورەیی ئەستووری؛ (حلقات)ی و درێژی وا (ایجاب) ئەكا ئەوەی ئەو زنجیرەی ئەهاوێژرێتێ گەلێ گەورە و زەلام بێ لە ئەندازەیی (تخلخل) ئەچێتە دەر (كعب الأحبار)ئەڵێ (كل)ی (حلقە)كی بە (قدر) هەموو ئاسنی (دنیا)یە (ممكن)ە بلێ: ئەو زنجیرە لە ئاسنی ئاسمانی سێیەم دروست كرێن وا بزانم لەبەر (ادعا)ی (كبر)و (عظمەت) زنجیری واگەورەیان تێئەپێچرێ. ئەوێ ساڵێ (كۆیە) بۆمبەر دومان كرا گوێیا (بومبا)یەكان گەورە نەبوون پاشی چەندێ (سلیمانی)ئاگرباران كرا بۆمبای زەلامیان فرێ ئەدایە یەكێ لە (انكلیز)آن ئەیگوت: بە گوێرەی (عظمەت)ی (حكم)دارانی ابێ (قنبلە)ی گەورەی پێدادرێ ﴿فَاسْلُكُوهُ﴾ بیان هاوێنە ناو ئەو زنجیرە؛ نە زنجیر باوێنە ناویان،لێرە (قلب)ێ (آیة)بۆ؟ (وجە)ی دوور لە (آداب)ی (قرآن)و (نزاكەت)ی (اهل)ی (قلب)پێی (راضی)ێ نابێ

﴿إِنَّهُ﴾ ئەو کەسە لەبەر (کبر)و (ادعا)ی (عظمەت)(حتی)(بعض)ێ (ادعا)ی (الوهیەت)یان ئەکرد ﴿كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ﴾ (اعتراف)ی بە (عبودیەت)و (مخلوقی)خۆی نەدەکرد،بۆ خودایە گەورەیی (فوق الکل) ﴿وَلَا يَحُضُّ﴾ (ترغیب)ی نەئەدا ﴿عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ (یعنی)(رەغبەت)ی نەبوو لەسەر (إطعام)ی بێنەواو بێدەسەلاتان؛ (فکیفحال)ی ئەوانەی پێشت لە(مسکین)آن ئەکەنەوە؟ بە (انواع)ی (تحقیر)(تحقیر)یان ئەکەن بۆ تالآن کردن هەزار شەقیان تێهەڵ ئەدەن؛ (زمخشری)ئەفەرموێ: (ابوالدرداء) (ﷺ) (ترغیب)ی خێزانی خۆی ئەکرد لەسەر زۆر کردنی مەرەگە لەبەر (مسکین)آن ئەیفەرموو: نیوەی زنجیرمان فرێ دایە بە(ایمان)ئەدی نیوەکەی دیش فرێ نەدەین؟ ئافەرین (رەحمەتی خودای لێبێ). (دقەت)کەن (آیەت)چ (ترغیب)ەکی تیایە بۆ (خدمەت)ی (مساکن) (لکن) کێ ئەیبیە؟ ﴿فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ﴾ رۆژی (جزا)وە لە (غل)و زنجیر کردنیان یا کردنی ﴿هَاهُنَا﴾ لەوێندەری ﴿حَمِيمٌ﴾ دۆستی گەرمە (محبەت)(حمایەت)ی بکات ﴿وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ﴾ چڵکاو و خووناوێ کە لە برین شوشتنێ (جریان) ئەکا (سید)ئەڵێ: ئەوە (قول)ی (لغوی)یانە (لکن)لە (قاموس)دا نیە ئەو (طعام)ە رە نگە (مقابل)ی (مواد)ی (کۆلە)یی (دنیا)بێ ئەوەی (طعام)ی (مسکین)ی (مستحق)نەدا لە(قیامەت)ئەو (نوع)ە (طعام)ە ئەخوا ﴿لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ﴾ دیارە شتێ وایە بو خرێ ئەبێ (نوعاً ما) خەست بێ ئەوانەی (خطا)باز نەبن ئەوە ناخۆن ئەو (خطا)ە (مقابل)ی (عمد) نیە (مقابل)ی (صواب)ە، دیارە (مراد)ی (طاغی)یەکانە (فسق)ەی (مؤمن) نیە (ذاتاً)لە (تقسیمات)ی (مکی)باسی (فاسق)و (منافق)آن نیە (اوائل)ی (رسالەت)(حصر)بوو لە (مؤمن)ی (تام)وە(کافر)ی (حر). (کتاب)ی (اعمال)(ظاهر)وەیە بۆ هەموو (امەت)آن ببێ ئەوەی (صاحب)ی (کتاب)و (حامی)(کتاب)و (ناشر)ی (کتاب)ی خودابێ (کتاب)ی (اعمال)ی نیە بێ (سیئات)(حسنات)ی بە (ملائکە)نانوسرێ (خاصة)کە

(آثار)ی (دوام)کا ﴿فَلا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ﴾ (عالم)ی (شهاده)و (غەیب)؛ (دنیا)و (آخرەت)﴿إِنَّهُ﴾ (قرآن)﴿لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ (قول)ی (رسول) (قول)ی (مرسل)ە خودسەرانە هیچ نافەرموێ (معنا)ی وەنیە (قرآن) (عبارەت)ی خۆیەتی ﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ﴾ (بدیهی)یە نە (قرآن) (شعره) نە پێغەمبەر (شاعره) (حق)و (حقیقەت) ئەفەرموون؛ (قرآن) هەمووی (علم)ە (نظر)ی (في الأكوان)ە، پێغەمبەر بۆ (هدایەت)و (حسن)ی (معامله) بێ (طمع) بێهەڵخەلەتاندن هەر شتە (حق)ی خۆی ئەداتێ قليلا ما تؤمنون (تصدیق)ی کەم بە نەبوونی حسابە انسان لە (ترکیبات)ی نحوی وە (اختلاف)ی (نحات)آن سەغڵەت ئەبێ ﴿وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ﴾ (کلام)ی (کاهنان)زۆر سەیرە لەگەڵ (قرآن)چ (مناسبه)ی نیە (علاوة) ئەوان ڕێی قسەئەکەن نیشان نادەن ﴿قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾ سەرسەریانە (سعی)یانە قسە ئەکەن نەختێ (تامل)بکەن ناتوانن وابڵێن؛ (أمّا)بۆ (دعا)یەی خۆیان ئەوی دێتە سەر زاریان ئەیڵێن؛)وە (تاثیر)یش ئەکا و ﴿تنزيلٌ مِنْ ربِّ العالمين وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴾ بە (افترا)بە ئێمەی کردبا (قول)ەکی (نسبەت) بە ئێمەدابا بە (ادعا)یە بێ (أصل)﴿لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ دەستی ڕاستمان ئەگرت ﴿ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾ (وتین) دەمارێکە بە دڵەوە (بنياط القلب)(حبل الورید)ی پێ ئەڵێن ئەگەر (قطع) بکرێ (صاحب)ی ناژیە (یعنی)لێی (قبول)ناکەین ئەو (حال)ەی (رسول)ی خوای تیا بوو (موفق)بوونی (شاهد)ە لەسەر (صدق)ی ﴿فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ﴾ کەس نیە لەئێوە ﴿عَنْهُ﴾ لەو(فعل)ە ﴿حَاجِزِينَ﴾ (مانع)بن چتان پێناکرێ ناتوانن (خلاص)ی کەن نەکەی (مداهنه)بکەی ﴿وَإِنَّهُ﴾ (قرآن)﴿لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ﴾ ئەوەی خۆی بپارێزێ وە (تابع)ی (هوا) نەبێ ﴿وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ﴾ (حتی)بەو (آیات)ە ئەو نابێتە (مانع)بۆ ناردنی (قرآن)ئەوەی (تکذیب)ی بکا خۆی (ضرر)ئەکا ﴿وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ کە (عز)و (غلبە)ی (مؤمن)آنیان دیت یا (ثواب)یان (مشاهده)کرد ﴿وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ﴾ دەڵێن:

(مراتب)ی (یقین)سێیە؛ (علم الیقین)، (عین الیقین)، (حق الیقین) ئەڵێن: (مثلاً)بە (تواتر)(علم)ت بە (بغدا) هەیە کە دیتت، (قوەت)ی (یقین)ت (زێدە)ە ئەکا کە چوویە ناوی بە تەواوی شارەزای بووی دەها بە (قوەت)ئەبێ ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ (رغم أنف الکافرین العظیم) (دوام) کە لەسەر (تقدیس)و (تنزیە)ی (کبریائی)(هو الله لا إله هو الملك القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر سبحان الله عما یشرکون) (تقدیس)ی ناو (تقدیس)ی (معنا)یەتی (سبحان ربک رب العزة)(عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین).[1]

[1] ـــ (تفسیر)ی (سورە)ی (الحاقة)تەواو بوو گەرچی (ممکن)ە (علوم)ی (اولین)و (آخرین)بکەیە (تفسیر)ی (آیەت)ی (ما تبصرون و ما لا تبصرون)لە پاش نوێژی نیوەڕۆ ڕۆژی دووشەموو چواری مانگی شباطی ڕۆمی (٢٠)ی (محرم الحرام)(١٣٦٠_١٩٤١).

سورەتی (المعارج)

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (المعارج)ە؛ (مکی)یە، یە کی ئەڵێ "بالإتفاق" یەکێ ئەڵێ: (الا آیەت)ی (والذین فی اموالهم حق معلوم)لام وایە لەبەر (زکات)وا ئەفەرموێ؛ (عدد)ی (آیات)ی (٤٤)(٤٢)(٤٣)وە (مناسبە)ی زۆر (ظاهرە) لەگەڵ (سابق)وابزانم لەبەر (ظهور)ی (امام)قسەی لێنە کردیە (سیدی آلووسی)ئەفەرموێ: وەکی (تتمە)ی (سورە)ی (الحاقە)یە وایە

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ﴾ چونکی بەبێ (تعدا)ی کردیە ئەفەرموون: بە (معنا) (دوعایە) (یعنی) (طلب)ی (عذاب)ی (واقع)ئەکەن (زمخشری) ئەفەرموێ (تضمین)ە هەرچی هەیە بە (معنا)(سؤال)لێکردن نیە؛ ئەو بە (عن)(تعدیە)ئەکا (یسألونك عن الجبال، عن الروح، عن الیتامی، عن الساعة، عن ذي القرنین) (دوعا)یان ئەکرد: ئەگەر ئەو (دین)ە (حق)ە (عذاب)ماندا، (عذاب)ەکە (کائن)ە ﴿لِّلْكَافِرِينَ﴾ یا لەبەر (کافر)آن کە لەبەر (کافر)آن ئەبێ؛ (ممکن)ە بڵێین بۆ (خاطر)ی وان (واقع)ئەبێ چونکی ئارەزوویانە روویان بە سەردابێ ﴿لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِّنَ اللَّهِ﴾ لە (طرف)خوای (دافع) نەبێ (دفع)ی (قابل)نیە خوداوەندێ ﴿ذِي الْمَعَارِجِ﴾ (درجات)؛ پایە لەسەرپایە ئەڕۆا بۆ (جهەت)ی (علو) گەر (خط)ئەکەی (ساحە)ی (سعەت)ی (درجات)ی (کبریائی)ت بۆ (تمثیل)کەین ﴿تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ﴾ (جبریل)ی (امین)ی (قوی)کە (حرکە)ی لە حەرەکەی (نور)(سریع)ترە

﴿فِي يَوْمٍ﴾ لە (مده)یە ﴿كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ بەو (حرکە)ی (سریعە)(حرکە) بۆ (جهەت)ی (علوی)بکەن ئەنجابە (٥٠)هەزار ساڵ (قطع)ی ئەکەن (ممکن)ە بڵێین: (٥٠)ملیون (سنە)بە (حرکە)ی (نور)ە (بیضاوی)و (ابوالسعود)(اختیار)ی (تمثیل)یان کردیە ئێمەش لە (حکم)ی (قاضی)و (مفتی)(دیاری روم)دەرناچین (حقیقة)ئەمە خۆیە تی ئەو (حساب)ی کردوویانە (حساب الفراحە)(موافق)نیە کەی (ثخن)ی (ارض)ی پێنج سەد ساڵ رێ بوە؟ (حتی)بە (حرکە)ی حوشتری (انسان)ی (حاضری)بە (مدە)یەکەم دوری ارضی ئەدەن بعضی ئەڵێن: ئەو مقدارە مدەی (دوام)ی (موجودات)ە (یعنی)لە (بدا)ی (خلق)تا (انقراض)ی (دنیا)ئەوەندە ساڵەیە خوا خۆی ئەزانی (بعض)ێ (علما)ی (بایۆلۆجی)(عومر)ی (أرض)ی بە (دە)ملیون ساڵ دادەنێن (عقل)ی ئەو (وەقت)ی ئەوەندەی بڕیوە (بنا)بە (تحقیق)ی (علما)ی (جدید)(ساحە)ی (ملک)ی خوای نایەتە (تقریر)؛ (معانە)ئێمە (درجات)ی (معنوی)مان (مقصود)ە خوداوەندێ وا (عظیم الشأن)(مالک الملک)چپەکی بە (هذیان)ی وان کەوتوە؟ بمێنین (ضرر)ی چیە؟ بفەوتێن بۆ خوا چیە؟ ﴿فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا﴾ تا لووکەی مەکە (صبر)کە (وەعدە)ی خوا (لاشک)دێتە جێ ﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ﴾ (عذاب)ەکە ﴿بَعِيدًا﴾ دووری ئەزانن دوور لە (امکان) (یعنی) لایان (محال)ە ﴿وَنَرَاهُ قَرِيبًا﴾ لە (وقوع)(ممکن)ێ زۆر (قریب الوقوع)ە (لا شک کل آتٍ قریبٌ)﴿يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ﴾ وەکی (خلط)ی زەیتی وەکی بەفری تاواوە، (کرات)ی (متجمدة)(شدەت)ی (حرارەت)ی (عەودە) ئەکاتەوە وەکی ئەبنە (مایع)ێ (ناری)﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ﴾ وەکی لۆکەی (خفیف)ئەڵێن: کە (جاذبە)نە ما چیاو لۆکە وەکی یەک ئەبن (بنا)لە (اقوال)ی (علما)ی (جدیدە)(تفسیر)ی ئەو (آیات)ە زۆر جوان دێ وە (دەهشەت)ئەدا (عالم)(متحیر)ئەکا لە (علم)ی (صاحب)ی (وحی)بەو (امور)ە کە ئەمڕۆ (سەرامەد)آنی (حکمەت)(کشف)ی ئەکەن (اجرام)ی

(ثقیل)و (صلب)(واهی)و بێهێز ئەبن ﴿وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا﴾ دۆست لە دۆستی ناپرسی؛ خزمی نێزیک و بە (شفقەت)هەواڵی یەک ناپرسن هە مووی مەدهۆشن لە خۆیان ئەترسن ﴿يُبَصَّرُونَهُمْ﴾ ئەیان بینن لێنەپرسینیان لەبەر نەدیتن نیە (رای العین بمرأ منهم و سمع)(لکن) لەبەر (شدەت)ی (هول)(مشغول)ن (عقل)ی (واعی)یان نەماوە ﴿يَوَدُّ الْمُجْرِمُ﴾ چ جایە لە دۆست و خزم بپرسێ بەسەریان کاتەوە ﴿لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ﴾ (جفا)ی ئاگری ﴿يَوْمِئِذٍ﴾ بکاتە (فدیە)ی (نجات)ی خۆی ئەوێ ڕۆژێ ﴿بِبَنِيهِ﴾ (فلذات الكَبِدِ أعَزُّ الخَلْقِ على الأبوين)لە (دنیا)یە سەدجار خۆی (فدا)ی کوڕی خۆشەویستی ئەکا (حتی حیوانات)خۆی ئەکاتە سوپەری (قضا)بۆ (حفظ)ی فەرخۆڵەی خۆی ﴿وَصَاحِبَتِهِ﴾ (رفیق)ی (حیات)ی هەم دەم، و هەم راز، هەم خەوابێ، (ئاوروپایی)یان بینە؛ ئەمڕۆ چۆن (عبادەت)ی ژیانیان ئەکەن؟ ئەوێ ڕۆژێ چۆن لێیان بێ ئاگادارن ئارەزوو ئەکەن ببنە قوربانی! بۆ (مێستەر)و (مۆسیۆ) ﴿وَأَخِيهِ﴾ برای؛ (قوة الظهر)ی (امانەت)ی بابێ (قرة العین)ی داکی؛ لە کوردی (مسەلە)یە کی ئەڵێ: پیاوێ لە (سەفەر)بوو پاش (مدە)یە گەڕاوە لەرێیە تووشی ناسیارەکی وڵاتی خۆی بوو (احوال)ی (اهل)و (عائلە)ی پرسی ووتی: بابم کووە؟ ووتی (وفات)ی کرد ووتی: بوومە پیاو (صاحب ماڵ)ئەدی خێزانی؟ ئەویش ڕۆیی ووتی: جێم توێ بۆوە (ولد)ی؟ مرد ئەوەنا یەکێدی لە ژنێ نوێ برای (کذا)ئای بابەڕۆ پشتی شکا برایەتر کوو پەیا ئەکا؟! ﴿وَفَصِيلَتِهِ﴾ (عشیرەت)ی نێزیکی (ابنکثیر)ئەڵێ: (اشهب)لە (مالک)ی (نقل)ئەکا (تفسیر)ی (فَصیلە)بە داک ﴿الَّتِي تُؤْوِيهِ﴾ جوانە داک لەو (حالەتە)یدا (غایەت)خۆشەویستیە (ملاذ)ی (ولد)(بخاری) ئەفەرموێ: أصغر آبائه القربی) ﴿وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ (جمیع)ی (انسان)یا (شێخ)ێ (رئیس)ێ (انپراطوریچی)یە (زعیم)ێ (روح)ی خۆ و (اولاد)ی لە پێناوی دادەنێ ﴿ثُمَّ يُنجِيهِ﴾ ئەوی (ذکر)کرا دیارە، خۆشی بە دوورو (محال)ی ئەزانی ﴿كَلَّا﴾

(منع)بە لەو (تمنا)یە (کائنات)نابێتە (فدیە)؛ (عیسی)چۆن ئەبێ بە (فدیە)؟ جوولە قەنارەی دەن بڵێن: خۆی کردە (فدیە) ئەمە (دلالەت)ئەکا لە(غایەت)ی (حب)ی بۆ (اشقیا)و (شقاوەت)(واقعاً)لە (دنیا) (ارباب)ی (طمع)و (سفها)هەزار (صالح)ی (متقی)ئەکەنە (فدا)ی (فاسق)ی (شقی) (واقعاً) (مسئلە)ی (فدیە)و (توسیع)ی (شفاعەت) (بشر)یان بە (فساد)برد (خصوص)(تامین)ی (سید)آن (صلحا)ی (سادات)نەهێشت تا (کاک احمد)مابوو، چا بوو کە ئەو چوو ئیتر وەکی (کاکەی)یان ئەوی کردیان کردیان برام (کوردی)ئەڵێ: بە تامای نیسکێ لە(ایمان)ێ مەگەڕێ ﴿إِنَّهَا﴾ ئاگری (جحیم) ﴿لَظَى﴾ (لهب)ێ (خالص)ە (خلاص)ی لێ نابێ وەیا (نار)ی (جهنم)ە یا (طبقە)یە لەوی یە ﴿نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى﴾ پێستی سەردا دەڕنێ یا (اطراف)وە ئەوەی لێی بکرێتەوە وە نەیکوژێ (شوا)ی پێ ئەڵێن؛ (شوی)(جمع)ی (شواة)ە (بخاری) ئەفەرموێ: الیدان و الرجلان و الأطراف یقال لها: (شواة)و ما کان غیر مقتل فهو شوی ﴿تَدْعُو﴾ (جذب)ئەکا بە لای (لهب)ی ئەیان کێشی وەک (نفس)ی ئەژدیها ئەیان کێشێ هەڵیان ئەلووشێ ﴿مَنْ أَدْبَرَ﴾ لە(دنیا)روو لە(دین) وەرگێڕی پشتکاتە (حق) ﴿وَتَوَلَّى﴾ لە (طاعەت)و (نظر)لە (آیات)ی (اعراض)لای (جمع)ێ (دعا)بە (معنا)(ندا)و بانگ کردنە، (فلان)ی (بن)ی (فلان)(یا کافر یا منافق)وەرە لام (اليَّ اليَّ)(ممکن)ە بانگی (خَزَنَە)بێ وە (اسرار)ی (آخرەت)ئەو (وەخت)ی ئەزاندرێ ئێمە (مع الأسف)لە هەزاری هەزاریەکمان لە (اسرار)ی (کون)و (فساد)نەزانیە تەمامانە (احاطە)بە (اسرار)ی (عالم)ی (بقاء)بدەین ئەڵێن: "(آلەت)ێ (اختراع)کراوە وەکی (پیانۆ)(آلەت)ی (طابعە)بە دەستی لێی ئەدا ئەوەی لە دڵتایە بەدەم (ادی)ی دەکا" (ممکن)ە، (وضعیەت)ی وا لە(بعض)ە (اجزا)ی (جهنم)دا ببێ ئەو (ندا)یەی لێ (صادر)بێ لە سایەی (مخترع)آن تا دێ چشتی (صعب)مان بۆ (حل)ئەبێ گەرچی خۆمان لە(اختراع) دوورین! ئەوەبا

(عام)بێ ﴿وَجَمَعَ فَأَوْعَى﴾ بۆ دەولەمەندەکانیان بێ (مـاڵ) گردەکەنـەوە لـە گۆسکە و کوویانی دەکەن ئەی شارنەوە (ابن کثیر) ئەفەرموێ: (عبدالله بن وکیع) کیسەی نەدەبەست...الخ" (یعنی) لەبەر ئەو (آیەت)ە بەڵـێ (حـق)ی (مسـڵمان)آن وایـە (مثـل)ی ئـەو (آیـەت)ە (ولـو)لـە (حـق)ی (کـافر)آن (وارد)بووبێ خۆیان لـە (مشـابهە)یـان بپـارێزن؛ (سـید)یـش (نقـل)ێ ئـەکا ئەفـەرموێ: (عجایـب)ترسـاوە (عبداللـه بـن عکـیم)(رحمـەتیان لـێی بـێ) (ماڵ)خڕکەیەوە وە بێبەستی وادای نێی چ (فائدە)؟ وەکـی ئـەڵـێ: بـەرای نهادەن چ سەنگ؟ وە چ زەڕ؟! (اما ماڵ)دانان بۆ لـێ قـەومان (خاصـةً) بـۆ (خدمەت)ی (وطن)و (ملەت)(حقیقةً)(ثواب)ێ (عظیم)ە. برادەرەکم هـەبوو (علي رضـا) خـەلکی (خـەرپووت)ی بـوو (مـلازم)ی (ردیـف)آن (انسـان)ێ بە(جەوهەر)، (لطیف)، (عنیف)، (نظیف)، ئـەیووت: مـن(معـاش)ی خـۆم ئەکەمە (٣)(قسم)، (قسم)ێ ئەخۆم (قسم)ێ دادەنێم بـۆ میـوانی ناسـاغی پێویسـتی (فـوق العـادة)(قسـم)ێ دادەنـێم(کانـە)نیـە لـە (فکـر)ی خـۆمی ئەبەمەوە کۆی ئەکەمەوە بۆ ڕۆژی (حـرب) یـا(تحویـل) (رحمـەتی لـێ بـێ) وابـزانم لـە (حـرب)ی (بالقـان) (شـهید) بـوو ﴿إِنَّ الإنسـان خُلِـقَ هَلُوعًـا﴾ (تفسیر)ی (هلـوع)یـان لـە (ابنعبـاس) پرسـی فـەرمووی: ﴿إِذَا مَسَّـهُ الشَّـرُّ جَزُوعًا﴾ هاوار هاوار (فغان)چم بە سەرهات؟ ئەوەی لە من قەومایە لە کەس نەقەومایە! هـەزار (کفریـات)ئـەکا ﴿وَإِذَا مَسَّـهُ الْخَيْـرُ مَنُوعًـا﴾ وەکـی کـوردی ئەڵێ: کتکی (ابـو هریـرة)ی نمـەکی ناکـا! (منـاع للخیـر معتـد اثـیم)وێنـەی (شعر)ێ (مشهور)وا بزانم لە (أصمعی)یان پرسی لە(المعـی)ووتـی: الالمعـی الذی یظن بک الظن کان قد رای وقد سمع" (المعی) بە کەسێ دەڵێن: ئەگەر (ظن)ببا شتێ بە (خیاڵ)و (فکر)تێ(فکر)ێ، وای ئەزانی ئـەڵـێی دیویـەتی بیستیتی ئەو (نوع)ە (انسان)ە هەن چ (مؤمن)چ (کافر)وە لە (کافر)آنیش هەیە وەکی (مسڵمان)ی (کامل)خۆی لەبەر (مصائب) ڕائەگرێ ئەگەر بووی دریغ ناکا لـەرێی چاکـە (نظـر) بـە(حـاڵ)ی خۆیـان (صـرف)ی ئـەکا. لـە

(اساس)ی (خلق)و (ایجاد)ی (انسان) (هلوع) نیە کە هاتـە گـەورە بـوون، چ (اخلاق)ی (حسنە)چ (اخلاق)ی (سیئە)بە (اعتبـار)و (تربیـە) (صـبر)ە (صـبر)ە ئـەبێ بـە (ملکـە)وە (کیفیـەت)ێ (راسـخة) وەکـی (علمـا)ی (تربیە)ئەفەرموون: (اخلاق)ی (طبیعیە) هەیە؛ (اخلاق)ی (مکتسیە)هەیـە؛ بە (تمرین)ئـەبـێ بـە (طبیعیـە) (ثـاني)و مـەنۆڕە (معتزلـی)و (اشـعری)یـان بنۆڕە (وجدان) و رەوشتی (عالم) (اخلاق)بە (اکثریـەت) (عـلاج)ی ئـەکرێ (سیئات)بە (حسنات)، (حسنات)بە (سیئات)، دەگۆڕێ ئەگەر (بـالمرة)ش نەفەوتێ نایەلێ (اثر)ی دەرکـەوی (عـالم)ی (متحـدن)(تربیـە)یـان گەیانـدە (دەرجە)یە (بعض)ە (حیوانات)کە (طبعاً)(عدو)ی یەکن؛ وێکـرا (الفـەت)و (صحبەت) ئەکەن لە (مجلە)یـە (مصـری) شـکلیان گرتینـە (حتـی) پشـیلە (محافظە)ی (فرخ)ەی مریشکی ئەکا لە (حدیث) ئەفـەرموی (انسـان)لەسـەر (فطرە)یی (اسلامی)بە (ولد) ئەبێ دوایە داک و بابی ئەی گـۆڕن ئەمـە بـێ (شوبە)یە لـە (اول)ی خاوێنەیـە (تربیـە) ئـەگۆڕێ (حکـا)ی (نفس)ئـەلێن (اولاً انسـان)وەکـی (هیـولا)یـە لەهـەر (قالـب)ێ ئارەزووکـەی دای‌دەڕژێنـی؛ (اما)کە داڕژا (شکل)ی وەرگرت و چەسپا خراپـوەیە بگـۆڕێ شـیر (قابـل)ە ببیتـە ماسـت؛ فـرێ دەڵەمـە پـەنیر؛ لۆ؛شـیر کـە بـوە ماسـت نابیتـە پـەنیر (امـا)دەڵەمـە ئەبێتـە پـەنیر؛ وەکـی (بعـض)ێ ئەفـەرموون: بـۆ زانینـی (بعـض)ە (آیـات)ی (قرآنـی)بنـۆڕە (آیـات)ی (اکـوانی)(علمـا)ی (نفس)ئەفەرموون (انسان)(طبعاً) (مقلد)ە، (دقەت)کە منداڵ ئارەزوو ئـەکا بمیـاوێنێ وەکـی پشـیلە بـوەڕێ وەکـی سـە، بـزەڕێ وەکـی کـەری، (وهکذا)(دقەت)کە لە (اعتیـاد)ی (کلمـە)یـە ئـەی هاوێنـە نـاو قسـە وەکـی (عەیب نەبێ)(بلا مەعنا)یە کوردان؛ (وەکـی سـوێندی (واللـە)ئەگـەر فێـری بووی ناتوانی بێ ئەو (کلمە)قسـەیە بکـەی. ڕۆژێ پیـاوێ هاتـە لای مـن بـۆ (سؤال)ێ (شرعی)ووتی: (عەیب)نەبێ هاتیمە (خدمەت)توو ووتم (عـەیب)ی چیە؟ من (ملا)و توو (مسڵمان)بێیە لای من زۆر جوانە ووتی: (عەیب)نـەبێ

زنەکم هەیە وتم: (عەیب)ی چیە؟ رۆڵە ئەو (مخلوق)ە (اکثر)ژنیان هەیە وتی: (عەیب)نەبێ قسەکم بە سەر زوبانی دادێ دوایە پێموت: ئەگەر قسە ئەکەی بێ (عەیب)نەبێ گوێت لێڕادەگرم وە (الا؛ لا)هەر چە ندی کردی نەیتوانی! من خۆم هات فێرم وە کی (اکثر)ی (ناس)لە مەیانی قسان، سوێند بخۆم ئاگاداری خۆم کرد؛ چا بوو (اهل)ی (سنە)و (جماعەت)(خاصة بعض)ێ وە کی (ابن المنیر)ی لە (رغم)ی (معتزل)آن ئاگایان لە (عالم)ی (تربیە)نەمایە.ئەدی (طریق)یان بۆ (تزکیە)ی (نفس)دانەناوە؛ (اولاً تخلیە)لە (رذائل)دووەم (تحلیە)بە (فضائل). بنۆڕە (علم)ی (طبیعەت)،بنۆڕە (علم)ی (کیمیا)بنۆڕە (کائنات)؛ هەمووی لە (تطور)ە (تبدلات)ە (تحولات)ە بنۆڕە (حکما)بە (حسن)ی (معامله)(طبیعەت)(مسخر)ئەکەن تەماشای (ضیا)ی (کەهرەبائی)کە گوێ لە (رادیۆ)راگرە (شریعەت)یش بە گوێرەی (طبیعەت)داندرایە، وە (لازم)بوو (مربی)یەکانمان وەکی (مخترع)ەکان بن؛ ئەگەر (انسان)(فطرةً هلوع)با! (فطریات)یش چارەی نەکرێ، بۆ ئەیفەرموو:﴿إِلَّا الْمُصَلِّينَ﴾ ئەوانەی نوێژکەرن نوێژ لە (دین)ی (اسلام)(رُکْن)ێ گەورەیە لە (ابتدا)ی (اسلامەتی)ئەو نوێزانە بە (دەرس (حساب)بوون بۆ (مسڵمان)آن گەلەکیان ئەفەرموون: چەند (سورەت)چەند (سورەت)ی (قرآن)مان لە (قرائەت)ی (رسول)کە لە نوێژدادەی خوند (حفظ)کردیە (حتی)ئێمە چەند (سورەت)ی کورتمان لە (امام)آن هاتیتە بەر (اما شرط)وەیە نوێژی بە (روح)بێ (تربیە)بدا (سوق)ی (فاعل)ی بکا بۆ (معروف)بیگێڕێتەوە لە (منکر)(اما)ئەگەر بوێرم ئەڵێم: ئیمڕۆ لە نوێژ (لازم)تر زۆرە (مادام)(مکلف)بین بە (حفظ)ی (دین)کە (علما)ی (أصول)ئەفەرموون: (اول)ی (ضروریات)ی (دینی)یە لە (مجلە)یە (تورکی)دیم: (صورەت)ی (آدیسون)ی (رەسم)کردبوو (مطالعە)ی (کتاب)ەکی ئەکرد؛ نووسیبویان: ئەو پیاوە پێنجشەوو ڕۆژە لەسەر ئەو (هیئەت)ە بێ حەوو خواردنەوە

(مستغرق)ی (مطالعە)یە بەڵێ ئەگەر (مسڵمان)ێ وا هەبا،بۆ (نفع)ی (امەت)و (ادامە)ی (عزەت)ی بەو (نوع)ە (تعقیبات)ی (مسائل)ی (طبیعیە)ی کردبا من هەزار جاری (فتوا)م بۆ ئەدا (مع الأسف) ئێستا بێ (فتوی)بێ (فائدە)(سواد)ی (أعظم)لە(مسڵمان)آن (ترک)ی نوێژیان کردیە؛ (حقیقةً)(ضرر)ێ گەورەیە هەزار گوناهان ئەکەن بێ(فائدە). ئەگەر (حکومەت)(ضریبة الآثام)ەکی دانابا بۆ ئەو گوناهکارانە خراپ نەبوو! (اهم)ی (مهمات)لە(مقاصد)ی (شرع)ی (اسلام)(حفظ)ی (دین)، (حفظ)ی (نفس)، (حفظ)ی (عقل)، (حفظ)ی (مال)، (حفظ)ی (ناموس)، و (شرف)ە ﴿الَّذِينَ﴾ ئەو نوێژکەرانە ﴿عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ (تبادر)بۆ (فرض)ئەچێ لەسەر نوێژان (مقیم)ن نای فەوتێنن ﴿وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ﴾ ئەگەر (معلومیەت)لە (طرف)(شرع)ە وەبێ ئەبێتە (زەکات)وە (آیەت)(ایجاب)ئەکا (مدنی)بێ؛ ئەگەر (معلومیەت)لە (طرف)خۆیانە هەر کەسە شتەکی (تعیین)کردیە. بۆ (مستحق)آن (زەکات)نیە وە (آیات)وەکی (آیات)ی دی (مکی)یە. (حق)ی (معلوم)﴿لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ لەبەر (نجابەت)و (عزەت)ی (نفس)و (حیا)ناتوانێ (سؤال)بکا وا ئەزانن دەوڵەمەندە (لازم)ە (مسڵمان)آن (تفتیش)بکەن بە (احوال)ی بزریان بکەون ﴿وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ﴾ (ایمان)یان بە ڕۆژی (جزا)هەیە (ایمان)ێ (عملی)﴿والذينَ هُم مِنْ عَذابِ رَبِهِم مُشْفِقون﴾ ئەترسن بە (نسب)و (اعمال)(مغرور)نابن ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ﴾ نابێ کەس (امین)بێ، ئایا خزمایەتی (رسول اللە)بۆیەیە گوناهان بکەی؟ خۆشەویستی (امة) (رسول اللە)بۆیەیە هەرچی بیکەی (لایسال)بێ؟ (مؤمن)لە هەر (مقام)ێ بێ ئەبێ لە (بین)ی (خوف)و (رجا)بێ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ﴾ ژنانیان (یعنی)(منکوحە)یان ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ﴾ (جاریە)﴿فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ﴾ هەر هەندە نیە ئاگاتان لە خۆ بێ ﴿فَمَنِ ابْتَغَى﴾ (طلب)کا بخوازی ﴿وَرَاءَ ذَلِكَ﴾ (لاشک)ە (متعە)بە

بەر ئەکەوی ﴿فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾ بە (حصر)؛ خوا (متعدد)ژنی لێ (حلال)کردوو وی (ملک الیمین)یش (علاوة)ئیتر (تجاوز)بۆ؟ (حقاً طغیان)ە (حتی طغیان)ە لە (طبیعەت)(مقصود)لەو (آیەت)ە (نفی)(رهبانیەت)ە؛ (ترک)ی (دنیا)و (لذائذ)لە (دین)ی (اسلام)دانیە ئەگەر (مال)ت نەبێ (زەکات)کوو ئەدەی؟ (صدقه)بە (سائل)و (محروم)کوو ئەکەی؟ (مع الأسف)(اکثر)ی (اهل)ی (علم)(داخل)ی ئەو (زمره)نین ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ﴾ (امانات)ی خۆ بە خۆیی لای یەکدی دادەنێن (امّا)(امانەت)بە (معنا)(حقوق)ی (بشر)یا بە (معنا)(أعضا)لام خۆشە نیە ﴿وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾ (رعایەت)ی (عهد)و (میثاق)ئەکەن (حتی)لەگەڵ (غیر)ە (دین)، (عهد)پەیمان لای (سیاسی)یان نەماوە؛ (جناب)ی (رسالەت پەناه)لە (خطبه)دا دەیفەرموو؟ (دائماً): (لا ایمان لمن لا امانة لە ولا دین لمن لا عهد لە)(تمام)(ئاوروپایی)تا (دین)یان هەبوو (ولو دین)ی هیچ بوو (عهد)و پەیمانیان هەبوو کە نەما؛ نەما ﴿وَالَّذِينَ هُم بِشَهَادَاتِهِمْ﴾ (ولو) لەسەر (احب الناس الیە)ی بێ ﴿قَائِمُونَ﴾ بە (حق)(ادی)ی ئەکەن بە درۆ (شاهدی)نادەن ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾ لە (اوقات)ی خۆی لە (حضر)وە لە (سفر)بە (اکمال)وە بە (قصر)بە (شرائط)و (ارکان)بە (روح)ی (خضوع)و (خشوع)و (حضور)ی (قلب)(ولو)لە (بعض)ە جێیە قشمەری پێ بکەن (مع انّە)(اوائل)ی (امر)بە نوێژە تا (تاکید)بکرێ بە جێیە ﴿أُوْلَئِكَ﴾ ئەوانی (موصوف)بەو (صفات)ە ﴿فِي جَنَّاتٍ﴾ جێگایە (واسع) بێ (قید)و بەند ﴿مُّكْرَمُونَ﴾ (معزز)و (محترم)لای خوا و (ملائکه)آن لە (دنیا)(فدیه)یان داوە (ایمان)و نوێژ و (زەکات)و (سائر)ی (عبادات)ی (بدنی)و (مالی)و (امانات)ی خۆیان بەجێگەیاندیە خوا و (رسول)یان لاگەورە بووین ئەوانیش لای وان بە (حرمەت)ئەبن ﴿فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ﴾ (سبب)و (داعی)یان چیە؟ بە (سرعەت)بە لای توو دێن ملیان درێژ ئەکەن چاوت تێ ئەبڕن ﴿عَنِ الْيَمِينِ﴾ لە لای ڕاستت ﴿وَعَنِ

الشِّمَالِ عِزِينَ﴾ جەمات جەمات (مجلس)ئەگرن (حلقە حلقە)دادەنیشن؛ (مرام)یان چیە؟ ﴿أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾ (كل)ی (فرد)ێ لەوان (طمع)ئەكا ﴿أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ﴾ وەكی (مسلمان)ە كان بە (حرمەت)و (عزەت)(عزین)بە (متفرقی)ش (معنا)ی لێئەدەنەوە ﴿كَلَّا﴾ (منع)بن لەو (طمع)ە ﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ﴾ ئەگەر لە خۆیان (فكر)ن ئەزانن (طینەت)و (مادە)یان چە ند پیسە ئەزانن لە بەدی لە (خباثەت) (خلق) كراین؛ (فطرەت)ی خۆیان (تبدیل)كردیە بە (فطرەت)ێ دی (فطرەث)ێ (ملوث)(مثلاً)لە (حدیث)ئەڵێ: حوشتر لە (شیطان)(خلق)كرایە لەسەر ئەو (دناسەت)ەی كە لێیان بوویتە (خلق)ێ (ثانی)چۆن (طماع)ئەكەن بچنە (جنەت)بە (اكرام)و (احترام)؟ ئەوە (طمع)ێ بولهەوە سانەیە وەكی قون نەشۆرەكانی خۆمان ﴿فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ﴾ ئی (شمس)و (قمر)و (سائر)ی (نجوم)و (كواكب)(مشارق)و (مغارب)ی (یومیە)و (سنویە)﴿إِنَّا لَقَادِرُونَ﴾

﴿عَلَى أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ﴾ كەسێ (تقلبات)و (ادارە)ی ئەو (كائنات)ەی بە دەست بێ ئەتوانی ئەوانەی كە (فطرەت)ی خۆیان (تبدیل)كردیە بە خراپە (تبدیل)یان كا بە چاتر لەوان ئەوان بفەوتێنی (قوم)ێ لەوان باشتر بینی (یعنی)باش لە جێی وان دانێ لێرە (مفسرین)(مضطرب)ن (سید)لە ناو قسانیان (جولان)ئەكا ﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾ پاش كەو توونین؛ نە (مغلوب)ین نە (عاجز)و ناتەواو نابن، ئەتوانین ئەو (نوع)ە كارە بكەین (معزیادة)﴿فَذَرْهُمْ﴾ لێیان گەڕێ (اهمیەت)یان مەدەرێ ﴿يَخُوضُوا﴾ بكەونە ناو (باطل)﴿وَيَلْعَبُوا﴾ گەمان بكەن دیارە كە (جناب)ی (رسالەت پەناە)(بعضاً) (قرآن)ی (تلاوەت)كردیە (انە)وەكی (تلامیذ)ێ زۆر (حظ)یان لە (علم)بێ خێرا ئەچن بۆ (خدمەت)(استاد)یان چاوی لێئەكەن ملیان بۆ (طرف)ی (میل)ئەكەن (دور)ی ئەگرن لە لای ڕاست و چەپی دادەنیشن درۆ ئەكەن (نوع)ە (تمثیل)یكی (مكذابی)یان كردیە بە گەمە و

قەشمەرى لێيان گەرێ قەشمەرى بكەن ﴿حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوعَدُونَ﴾ تا (قيامەت)(يعنى لا ينقطع)با (دوام)كەن لەسەر ئەو (مال)ە (ضرر)ى بۆ توونيە؛ (يوم)ى (موعود)﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ﴾ (يعنى)زيندى دەركرێنەوە (ولو ذرات)ى هيسكيان لە (آفاق)ى (أرض)پەراگەندە بووبێ (نظر)بە (قدرەت)ى خوا (كانه)(مجموع)ن لە (حفره)يە ﴿سِرَاعًا﴾ خێرا دێنە دەر غار ئەدەن بۆ (موقف)﴿كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ﴾ ئەو بەردەى دايان دەنا وە ئەيان پەرستى بە (كمال)ى (رغبەت)و (صدق)و (خلوصى)(نيەت)بۆ لاى ئەچوون؛ يوفضنون هەڵ ئەرژێن (سيلان)ئەكەن، (حال)ى (دنيا)ى (تمثيل)ئەكەن (استهزائى)وەكى بۆ لاى (رسول)ى (اكرم)ئەچوون، (جدى)وەكى غاريان ئەكرد بۆ (طرف)ى (هياكل)ى (الە)يان؛ خەيلێ خوويە ﴿خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ﴾ (اثرى)(خضوع)و (خشوع)(اغلب)ى لە چاو دەر ئەكەوێ ﴿تَرْهَقُهُمْ﴾ بە سەريان دادێ ﴿ذِلَّةٌ﴾ (اية ذلة)﴿ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِى كَانُوا يُوعَدُونَ﴾ وە (انكار)يان ئەكرد بە گاڵتە (دەعوەت)يان ئەكرد بازوو بێ؛ (متى هذا الوعد إن كنتم صادقين؟)ڕاستى ڕاست گۆيان بۆيان (عيان)بوو. ئێمە لە (تاويلات)و (ارشاد)ى (صوفيه)چيمان (نقل)نەكرد لە (تفسير)ى كوردى؛وەكى (نيسا بورى)و (سيدى آلووسى)كرديتيان چونكى كەمى (مفهوم)ە، (آيات واضحه)لەو(معنا)و (شطحات)ى وان دوورن، (سيد)لە (آخر)ى (تفسير)ى ئەم (سورەت)ە شتێ (نقل)ئەكا لە (بعض)ە (متصوف)ى (زەمان)ى خۆى؛ وا ئەنوێنێ كە تێى نەگەيشتينە (مراد)ى (رد)ە؛ (مادام)وابێ (نقل)ى بۆ؟ كێ (استفاده)ى لێئەكا؟ (جناب)ى (حق)لامان نەدا لە (حق)(حق)مان (الهام)ى (قلب)ى بكا (آمين).[1]

---

[1] ـــ تەواو بوو (تفسير)ى (سورە)ى (معارج)لە ڕۆژى چوارشەموو (على الاصباح)شەشى (شبا×)ى رومى (٢٢)ى (محرم)١٣٦٠هـ ١٩٤١م.

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورە)تی (نوح)ە (علیە السلام)با (عرض)کەین (سید البحار)یا پێی بڵێین: (استاد)ی (البحار)آن (مناسبە)ی زۆر (ظاهرە)لەگەڵ (سورە)تی (سابق)(وجوە)ی هەیە؛ کەسێ چووبێتە ناو (سفینە)ی (جاریە)زوو ئەیان زانی مکی یە بالاتفاق عددی آیاتی خلافی‌یە لە (٢٨)کە متر نیە لە (٢٠)زێتر نیە.

بسم الله الرحمن الرحیم

(الهی)(مسڵمان)آن لە (طوفان)ی (حرب)ی (حاضرە)(و لا تذر علی ارضهم من الآوروپین دیاراً)﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا﴾ (نسب)ی وەکی لە (تورات)دایە (ابن لامەک)(ابن متوشـخ)(ابن اخنوخ)(ابن یاود)(ابن مهلهل)(ابن فینان) (ابن انوش) (ابن شیث)(ابن آدم)(علیە السلام)، (لکن حقیقەت)ی (حاڵ)خوا ئەیزانی (تاریخ)لەو (ایام)ی نەبوە وەکە بوو (مضبوط)نەبوو (مع الأسف)حالاً (تاریخ)ی نسبی لە ناو کوردان نیە لە سەدانەوە ناوی باپیری و بابی باپیری نازانی (تاریخ)ی (ولادەت)هیچ ئیخۆشی نازانی (عربی)نیە لە (نوح)بە (معنا)گریان و زاری نیە (سید)(قول)ی (حاکم)پەسند ناکا (و کذا سبب)ی (نوحی)وا دیارە ئەوە لە (طرف)ی (اشتقاقیون)آنە وەکی (احمدی ئایشۆکێ) (خوا عفوی کا) ئەیگوت (پێمەرە)بە پێ برە (پێیا نۆک)(پێ باوی وە زووکە)ئەڵێن: (اسمع بائیل)(ماخذ)ی (اسماعیل)ە ﴿إِلَىٰ قَوْمِهِ﴾ ئەگەر (بشر)(منتشر)بووین لە (آسیا)و (ئاوروپا)و (افریقا)بوون با باسی (ئەمەریقا)ی نەکەین؛ (مراد)لە (قوم)ئەوانەن کە لە ناویان بە (ولد)بووە وەژیوە یەکێ ئەڵێ: (سکان)ی (جزیرةالعرب)یەکێ ئەڵێ: (أرض)ی (کوفە)بە (مناسبە)ی (جود)بایەکێ بڵێ (جزر)ی کوردان (ابو الأقوام)ە (ارسال)ی (رسول)لەو (عصر)ی بۆ (اهل)ی (أرض)هیچ (وجە)و (معنا)ی نیە ﴿أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ﴾ (سبحان الله)هەرایەکیانە لەسەر ئەو (ان)ە کردێتینە گێڕاوێ مەگەر (نوح)(نجی الله)(انسان)ی لێ (نجات)دا ئەگەر (ابنمسعود)لە دوای

ئەو (نحوی)یانەبا ئەم ووت: لە ڕقی وان (من)ی (حذف)کردیە، ئەی (نوح)(انذار)ی (قوم)ت بکە ﴿مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ بە ئێش و ژان ﴿قَالَ﴾ (حضرەتی نوح)فەرمووی: ﴿يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ﴾ بۆ (نفع)ی ئێوە ﴿نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ (آیات)ی (الە)یتان بۆ (بیان)ئەکەم بە (واضحی)و ئاشکرایی ﴿أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ﴾ (وحدە)﴿وَاتَّقُوهُ﴾ خۆی لێبپارێزن بترسن ﴿وَأَطِيعُونِ﴾ ئەوەی من پێتان ئەڵێم: بەجێی بێنن چ (فعل)چ (ترک)﴿يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ﴾ (بعضاً)(جناب)ی (حق)(آیەت)ێ (کلمە)یە ئەهاوێتە مەیانە ئەبێتە (باعث)ی (إضطراب)ی (نظار)آن یەکێ لەوانە (من)ی ئێرە یە، ئەگەر لە (عبارەت)دانەبایە بە (راحەت)(تفسیر)یان ئەکرد وە تووشی (سؤال)و (جواب)نەدەبوون و (صاحب الرسالە)ئەفەرموێ (الإسلام یجب ما قبلە) (قتل)(حقوق)ی خوا (حقوق)ی (عباد)(الآن)شتەکم بە (خیاڵ)داهات با (من)(تبعیضیە)بێ (مراد)ئەو گوناهانەی (اثر)یان نایەتە (حاڵەت)ی (اسلامیەت)خوا لێیان خۆش دەبێ (بلاقید)و (شرط)ئەوەی (اثر)ی هەبێ لێیان خۆش نابێ بە(مجرد)ی (ایمان)هێنان ئەبێ (اثر)ی ببڕێ (مثلاً)یەکێ لەوان (نکاح)ی خوشکی کردبوو کە(مسڵمان)بوو ئەبێ دەست لە ئافرەتەکە هەڵ گرێ (والا)لێ خۆش بوونی نیە. (سید)(تفصیلات)ێ زۆری هەیە (علی کل حال)(اعتبار)بە (قول)ی (اخفش)مەکەن، ئەڵێ (من)(زائد)ە وە(ممکن)ە لە (شریعەت)ی (نوح)(علیه السلام)بە (ایمان)(حقوق)ی (عباد)(عفو)نەکرابێ (حظ)لە (تفصیلات)و (مجادلە)ئەکەی؟ بنۆڕە (روح المعاني)وە (ممکن)ە بڵێین: کەسێ هۆشی بێتەوە بەرێ لێخۆش بوونی (بعض)ێ گوناە (کافی)یە بۆ (دەعوەت)ی (الإیمان)وە(قبول)ی وی بۆ ئەو (دەعوەت)ە ﴿وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ (اجل)ێ (مدە)یە (طویل)(علی تقدیر)ی (ایمان)هینانیان یاخود (مراد)وەیە هەر کەس وەکی (سائر)ی (ناس)بە مردنی خوی امری ناتا نبرپینیتەوە بە(عذاب)ی (عام)لە (صغار)و (کبار)و بێ ناوو پیر

(ممکن)ە (اعقاب)تان بمینێ (الی الآخرة)﴿إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ﴾ ئی (ملی)ئی (شخص)﴿إِذَا جَاءَ﴾ کە هات ﴿لَا يُؤَخَّرُ﴾ (تاخیر)ناکرێ (اما)ئەگەر (ایمان)بێنن (ممکن)ە بڵێین: (طوفان)نابێ یاخود لە (سفینە)ی لە (سفائن)ی (عدیدە)(باذن الله)(نجات)تان ببێ. وا مەزانن هەر (قوم)ێ یا هەر (شخص)ێ (مسلمان)بێ لە (آفات)ی (عمومی)قورتار ئەبن بە (مجرد)ی (ایمان)بەڵکوو بە (ایمان)ێ (مبالغەلی)زۆر جار (مؤمن)ەکان تووشی (بلا)یە ئەبن (کافر)ەکان تووشی نابن ئێمەش وەکی جوولەکان بە تەماین خوا لە (آفات)آن چە پاڵەماندا بێ (زەحمەت)ی ئێمە بە هە ناسە بایە دوشمنان بفەوتێنێ. (ملا)یانی ئێمە (اختلاف)یان هەیە (اجل)یەکە یا دوو؟ بەڵی ئەوەی (واقع)دەبێ یەکە (اما نظر)بە (احوال)ی (ظاهرە)لە (قوەت)و (ضعف)وە بە (امور)ی (خارجە)لە خواردن و (عمل)کردن (اجل)دووە (یعنی)(قابل)ە (انسان)ێ سەد ساڵ بژیە (لکن بشرط)وەکی ئەوانەی (سیغۆرتە)ئەکەن لەو ڕۆژانە باران زۆر باری ئاوی زێیان (طغیان)ی کرد (تخریبات)ی زۆردار (حتی)پردی سەر (غازی)برد. (مع أنە نظر)بە (متانەت)ی (قابل)بوو بە دووسەد ساڵ (قید)ێ نەکا. یەکێ لە (علما)ی (طبیعەت)ئەڵێ: قسە لە (حیات)ئەکا تا ئەمرۆ کەس بە (موت)ی (طبیعی)نەمردیە ئەو نەساغی (انسان)پێی ئەمرێ وەکی (قتل)وایە (غایەت)ی لای (عامە)(آلەت)ی بزرە، چووزانن (میقرۆب)لە دەروونی (تخریبات)ئەکا؟ تاڕای دەقەنێنێ! ﴿لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ بزانن یا شتێ بزانن ئەتانزانی (اجل)کە هات ناگەڕیتەوە کێ (مقابلە)ی خوای پێئەکرێ؟ (اجل)ی وی (تاخیر)کا. هەر چەند (علما)ی (حیات)خەریکی (امتداد)ی (حیات)ن، (لکن)(سیاسەت)و گرانی (معیشەت)کە (انسان)(مجبور)ئەکا (مشقەت)ی بۆ بخوا (کشف)نەبوونی (بعض)ێ بۆ (مقرۆب)(امل)یان تێکئەدا، (حقیقةً سیاسەت)(دنیا)ی ویران کرد، نێزیکە بە ڕۆژی لە (ساحات)ی (حرب)(ملیون)ی (نفس)(ضایع)بێ (واقعاً)غەمی

(حکما)یەکانی (محب)ی (بشریەت)مە، ئەوانیش زۆر(متاثر)ن ﴿قَالَ﴾ پاش (طول)ی (دەعوەت)و (مرارەت)چێشتن و (صبر)و (ثبات)(تحمل)ی (مشاق)ی جان فەرسا ﴿رَبِّ﴾ خوداوەندا،پەروەر دیگارا ﴿إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا﴾ شەوو ڕۆژ (دائم)و دەرهەم ﴿فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا﴾ لە (قبول)کردنی فراری قلبی و عنادی ﴿وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ﴾ بە (ایمان)هێنان ﴿جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ﴾ (انە)هەموو ئەنگوستیان ئەهاویشتە ناو گوێیان (مبالغە)یان ئەکرد لە کونە گوێ گرتنی خۆیان ﴿وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ﴾ (لباس)یان بە سەر خۆدا دێنا (کانە)لە جل و جۆری خۆیان (طلب)ئەکرد دایان پۆشی (خلاصە)ئەیان (کرهاند)گوێیان لە قسەی بێ ئەیان کرهاند ببینن ﴿وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا﴾ (اصرار)یان ئەکرد لەسەر (کفر)و گوناه خۆیان بە گەورەتر ئەزانی لەوەی (اتباع)ی من بکەن ﴿ثُمَّ﴾ (بعدهذا)﴿إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا﴾ بە ئاشکرا بە دەنگێ بلند بێ (خوف)و ترس ﴿ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا﴾ (خلاصە)(علی الدوام)؛ (دەعوەت)ی ئەفەرموون، بە(جهر)و (سر)بە شەو و ڕۆژ ﴿فَقُلْتُ﴾ (لهم)﴿اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ﴾ خوای خۆتان ﴿إِنَّهُ كَانَ﴾ (و لا یزال)﴿غَفَّارًا﴾ (الان کان کما کان)﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا﴾ بارانتان بە سەردا دەنێری بارانێ بە(سیلان)بە (نفع)ئاوی پێ بژیەتەوە سالی گرانی (٣٦)ی پاش پەلە یەک (دفعە)لە (آخر)ی (کانون)ی (اول)بارانیک باری ئیتر تا بارانی پەلەی سالی (آتی)باران نەباری لە لایە (مصیبەت)ی (حرب)و شکستی (دەولەت)لە لایە بێبارانی کەم (رزق)ی (تکالیفات)ی حکومەت (خیانەت)ی (مامورین)لە (ارزاق)ی (عسکری)(دنیا)ی کردە (حجیم)(نعوذ بالله من غضبە)(سبحان الله)ئەوێ ڕۆژێ (انگلیز)و (فرەنسە)لە چ (حال)ێ دابوون ئەمڕۆ لە چ (حال)ێ دان؟ (یا محول الحال حول حالنا الی احسن حال)هەر توو لە (قرار)ێ ئەمێنی ﴿وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ﴾ بە (انواع)ی (مال)(نامیە)و (جامدە)﴿وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا﴾ جۆ و جۆبار باغات دانێن ببنە

(صاحب)ی (مقصور) و (جنان)و (غلمان)و (حور)کە باران بوو (حاصلات)بە (برکەت)بوو، (هوا)بێ (علەت)بوو، (نفوس)یش زۆر ئەبێ وەکی (المان)بە (ظرف)ی بیست ساڵەکەی نفوسی ئەوەندە زۆر بوو (اصل)ی ولاتی خۆی جێی نابیتە وە ئەوا (انفلاق)ئەکا (شرارە)بۆ (اطراف)ی (کائنات)ئەهاوێ؛ وەکی شەرغەمێش بۆ ئەم لاو و ئەولا ئەچێ وا دەرئەکەوی لە (زمان)ی وی (فحشیات)ی زۆر ناشیرین نەبووبێ وەکی (اقوام)ی (متحدن)آن نەبوە ساڵێ لە (موصل)بووم (أعضا)ی (مجلس)ی (عمومی)بووین ڕۆژێ لە (طرف)(مدیر)ی (زراعەت)(بعض)ە (اوراق)یان هێنا لە (مجلس)خوێندرایەوە قسەیە خۆشی تیا بوو ئەز (جملە)ئەیووتک پارو پێرار بارانی ئەگرتەوە ئەم دیت (مسلمان)آن لە (خدمەت)شێخی (رضوانی) لەسەر (تل التوبە)نوێژە بارانیان ئەکرد ئەگریان ئەپاڕانەوە منیش ئەم ووت: ئەی (عباد)ی خوا ئەگەر خوا بفەرموێ: ئەوزێ یەگەورە (یعنی دجلە)بە بەر دەمتاندا دادەڕوا بێهوودە (خسار)ئەبێ (ماکینە)یە نایەنن ئاو هەڵکێشێ (مزروعات)ی پێ ئاودەن شەرمێ ناکەن ئەپاڕێنەوە (دعا)ئەکەن؟ بەڵێ (قوم)ی (تەنبەڵ)و بێ(صنایع)ئەیەوێ هەموو شت بێ(مشقەت)خوا بۆیبکا لەو (انقلاب)ە ئەوەندە (ماکینە)لە (دەور)ی (دجلە)و (فرات)داندرایە مەگەر ئەو (بحرا)آنە هیشک بن دەنا پەکیان ناکەوی ﴿مَّا لَكُمْ﴾ چیە بۆ ئێوە؟ ﴿لَا تَرْجُونَ﴾ (اعتقاد)ناکەن ﴿لِلَّهِ﴾ (جل‌جلالە)﴿وَقَارًا﴾ (عظمەت)و (کبریائی)خۆتان لا گەورە نیە لێی ناترسن گوێ لە (دەعوەت)ی من ناکەن لە گوناهان ناگەڕێنەوە (سبب)ی (موجب)ی چیە؟ ﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾ (أساساً: تراب؛ ثم نطفە، فعلقە، فمضغە)لە (قاموس)ئەڵێ: (الطور: التارة؛)(خلق)دوای (خلق)؛ (تارەت)ێ لە دوای (تارەت)ێ جارێ لە دوای جارێ (حیوان)ی (ضعیف)و بێدەسەلات ئەگەر داکتانی بۆ (مسخر)نەکردبان لە (نجاسەت)دا دەخنکان (حتی)ئەی (بشر)(داروین)ئەڵێ: ئێوە لە (اصلی)مەیموونی بووینە

(انسان)(شکر)ی خوای بکەن لە چ (حال)ێ ئێوەی گەیاندیتە چ (حال)ێ؟! بووینە (سلطان الکل)برام ئەو (تبدل)ی (أطوار)ە ئەو (دقەت)ی (صنع)و (ایجادە)ئەو (عقل)ە ئەو (درایەت)ە ئەو (مدارک)ە بە (انتخاب)ی (طبیعی)ی (جاهل)نابێ ئەوانە (بداهەت)ی (عقل)(شاهدە)بێ (علم)و (قدرەت)ی (تام)و (شامل)و (کامل)ناین.چەند (معنا)یان لەو (آیەت)ە دایتەوە ئەوی نووسرا لە هەموان خۆشترە کەسێ ئارەزوو ئەکا بیان زانی تەماشای (تفسیر)ی (سیدی آلووسی)(یعنی)(روح المعاني)(روح اللە، روح مؤلفە)بکا. ئەی (قوم)(دقەت)بکەن تەماشای (آیەت)ی (انفسی)و (آفاقی)کەن ﴿أَلَمْ تَرَوْا ؟﴾ چاوو کۆر بوە نەتان دیتیە نای بینن؟ (تامل)ی لێ ناکەن؟ ﴿كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ﴾ چەند (غریب)و (عجیب)ە سەراسەر (آیات)ە (حقیقةً)آنزیادە (علما)ی (هەئیەت)ئەیزانن بە (نظر)(اوائل)و (اخبار)و (خیال)ی (سابق)﴿طِبَاقًا﴾ (طبقە)(طبقە)(بعض)ێ لە (فوق)ی (بعض)ێ (دەوەرە)ی دابیتەوە وەکی (علما)یانی (قدیم)ئەفەرموون: یا بێ (دەورە)وەکی (اخباریون)(قول)ی پێ ئەکەن. بە (اعتبار)ی ئێستا (منظومە) لەسەر (منظومە)وە (ممکن)ە (نظر)بە (شمس)(مناطق)ی (سیارات)بە (سماوات)(حساب)کردنی (بعض)ێ ئەفەرموون: (متوافق)و (في الحسن)و (اشتمال) لەسەر (حکم)و (جودەت)ی (صنع)وا بزانم قسەیە بێ (حکمەت)و (دقەت)نیە وە ئەوەی بە چاو ئەدیترێ (کواکب)ن، (نفس)ی (فلک)بە (معنا)ی (فلاسفە)ی کۆن نادیترێ کەسێ (نظر)کاتە (ملکوت)ی (سماوات)ئەزانی (خالق)ی وی لەگەڵ ئەو (هیاکل)ە (معبود)ە چ (نسبەت)یان نیە ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ﴾ لە مەیانەی ئاسمان ﴿نُورًا﴾ لە تاریکی شەو ڕووناکی ئەدا شەوی (هواصاف)(ليالي مقمرة)(حقیقةً)زۆر خۆشە (منظرە)ی (قمر)زۆر (جالب)ی (نظر)ە؛ (بعضا)لە مەیانی پارچە پارچەیی هەورەیی ڕەش بزر ئەبێ وەدەر دەکەوی زۆر (لطیف)ە ئەگەر بە چاوی (علمی)بینۆڕیە چیزێ

دیگەرەست ﴿وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ چرایە (عظیم)(مسافە)ی هەزار ساڵ زێتر (أطراف)ی خۆی (منور)ئەکا وە(معلوم)ە (نور)ی (قمر)یش لەمەڕ وییە (حکما)ی (عصر)ئەڵێن: (بعض)ە (شمس)ێ تر هەن (نور)ی (شمس)ی ئێمە بە (نظر)وی وەکی (نور)ی (حباحب)ە (یعنی)(گوڵەستێرە)بە (نظر)کلۆپێ گە ورەیی (کەهربا)دیارە تا (علم)ی (بشری)(زیاد)کا (بدائع)ی (صنع)ی (الهی)چاترو زێتر دەرئەکەی ئەگەر بوێرم بەو (علما)یانە ئەڵێم: (تلمیذ)و شاگردی خوان ئەوانەی (علما)ی (هەیئەت)نین (رجماً بالغیب)قسان ئەکەن. ئەگەر بێینە سەر (کشف)ی (اولیا)یان ئەبێ (حیران)آنیان بۆ بلێین (انوار)ی (کواکب)ی دی زۆر بە (واضح)ی ناگەنە سەر عەردی دووسێ شەوە (میل)ی (مشتری)لە (زحل)بۆ لای (شرق)نومایان بوە (خیر)ئەبێ (انشاء الله)﴿وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا﴾ وەکی (شجر)ئێوەی لە عاردی رواندیە (انشاء)ی کردنیە لە (جمال الدینی افغانی)(نقل)ئەکەن: (حیوان)دارێ (متحرک)ە (شجر)(حیوان)ی (ثابت)ە... الخ (حیوان)دەماری شین بوون و (زێدە)کردنی لە ناو خۆیدایە؛ (نباتات)و (اشجار) ڕەگیان بە ناو عەردی دادەچێتە خوار ﴿ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا﴾ ئەمرن ئەچنە (قەبر)ێ ئەبنەوە خۆڵ؛ (ذاتاً)ئەوانەی خنکان نەچوونە ناو (قَبر)ی هەرچی بوو لە (أرض)آ گوم بوون ﴿وَيُخْرِجُكُمْ﴾ لە (أرض)ی (لدی البعث)﴿إِخْرَاجًا﴾ خۆی ئەزانی چۆنی ئەکا؛ (مُحقّق)ئەبێ ئەگەر من تێی نەگەم نەتوانم (تصور)ی بکەم خوا خۆی ئەتوانی (تصویر)ی کا (وان علیه النشاة الأخری)(کافیه)﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا﴾ ڕایەخ بە سەریان ئەڕۆن ئەتوانن بە (کیف)ی خۆتان (تَصرُّف)ی تیا بکەن ئەز(جمله): ﴿لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا﴾ (طُرقُ)﴿فجاجاً﴾ (واسع)چ (بین الجبال)چ (في الجبال)چ (في السهول) ڕێی (واسع)و خۆش لە هەموو وڵات لە ناو شارو لە چۆڵی پەیا کرایە (الآ)لە (کۆیە) نەبێ، تادێ (مع الأسف)(طرق)ی ناهەموار تەنگ و ناخۆشتر ئەبێ ﴿قَالَ:

نُوحٌ﴾ باز (عرض)ی (کبریائی)کرد ﴿رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي﴾ (شبه)نەما لەسەر سەر پێچیان (دائم)ن نایەنە ڕایە ﴿وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا﴾ وەکی (امّەت)ی ئێمە بە قسەی (ناصح)آن ناکەن ئەوی (امین)بێ لەگەڵیان ڕێی ڕاستیان نیشاندا بە (عَدوّ)ی دەزانن دوای (رؤسا)یە (جاهل)ەکانی بە (ماڵ)و (ولد)ئەکەون ئەوانەی بە (ماڵ)و منالی خۆیان (مغرور)ن (قوەت)و (ثروەت)یان (فائدە)ی نەدانێ هەر (خسارەت)مەندی بۆ (زیاد)کردن ئەوە لە (زمان)ی (حضرەتی نوحی)وادامەزرایە ﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا﴾ فێڵی زۆر زۆر گەورە گەورە؛ (مکر)ێ کەچیایان هەڵ کەنێ؛ (لاشک)(حفظ)ی ئەو (رُسل)آنە لەو (اقوام)ە (جاهل)آنە، (محظ)بە (حمایەت)ی (کبریائی)بوە (دعایە)ی ئەو (نوع)آنە لە (علیە)ی (رجال)ی (إصلاح)(حقیقةً)(کید)ێ (عظیم)ە. (عَجایب)(نفرەت)ئەهاوێنە دڵان، نەدیتی، نە ناسی، خەڵکی ئەکەنە دوشمنی بابە کوشتەی ﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ﴾ دەستیان لێ هەڵ مەگرن، (دوام)کەن لەسەر (طاعەت)و (عبادەت)یان، بە (عمومی)﴿وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾ (تصویر)و (نحت)و (هیکل)تراشی دیارە لە ناو (بشر)(قدیم)ە، (هیکل)تراشان باوەڕ ناکەم (احتیاجی)یان بە (شیطان)بێ، (حتی)لە (زەمان)ی (بساطەت)یان کە لە (مغار)آن (انواع)ی (صورەت)یان ئەکێشا وا بزانم ناوی (شیطان)لە ناویاندا نەبوە ئەمڕۆ لە (بغدا)یە (هیکل)ی (مۆد)(عادةً)ئەپەرسترێ لە (طرف)(انگلیز)آن سبەینە و ئێوارە (کتلە)یە (عسکر)بەرابەری (رسم)ی (تعظیم)بە جێئێنن، (حالاً)وا(دوام)ئەکا، بوتپەرستی لە ناو (مسلّمان)آن (انتشار)ئەکات (شێخ علاءالدین)چەند (قطعە)یە (فوتوغراف)ی خۆی ناردبوە لای (ناودەشت)و (ئاکۆ)یەتی (مرید)ەکانی بەرابەری (صورەت)ی (رکوع)یان بۆ ئەبرد، پەرستی (قبر)ی (اولیا)یان لای (سواد)ی (أعظم)بوویتە (رکن)ی (دین)یەکێ لە (اهالی)(کۆیە)چووبوە (زیارەت)ی (امام موسی)خۆی ئەیگێڕاوە

ئـەیووت: "یـازده (سـجده)یـان پێبردمـە بـەر (قبـر)ی (ده)رو پیـەیان لێستاندم" ووتم: "باشه (سجده)کت قانزاجه! هەمووی بۆ پارەیە، خۆیـان و خـەڵکـی (کـافر)ئەکـەن (وَدّ)و (سُواع)و (یغـوث)و (نَسـر)(بـنـا)لـە (روایـەت)ی (ابـن عبـاس)(اصـنام)ی (قـوم)ی (نـوح)ی بـووین؛ کەوتینـە دەسـت عـەرەبان. (امّا)ئـەوە دووره لـە پـاش (طوفـان)و ئـەو (مُدّه)ی (مَدیـده)ئەوانـە چـۆن دیترانـەوە؟ کـوو ناسـران؟ (قیـاس)ی عـەرەبان لـە (بَحاث)ەكانی (ئاوروپایی)له (قرن)ی (علم)و (ترقی)(بشری)ناكرێ ﴿وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا﴾ (رؤسا)یان بە درۆ و دەلەسەو (حیلـە)گـەلێ کەسیان گـومڕاه کردینه ﴿وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ﴾ (عریق)ی (فيالظّلم)﴿إِلَّا ضَلَالًا﴾ (دُعا)یە کـە لـە (سُنّـەت)ی (الهـی)ئـەزانرێ ئەوانـەی (ظـالم)و (عَنـود)و (مُسـتکبر)ن لـە (ضلال)دا (زیاد)ی ئەکەن (نما)یان ئەبێ، بۆ (إضلال) (اختراعات)ئەکەن؛ ئـەو (دُعـا)یـە (دعـا)یـە بـە (حـقّ)ە، ئەگـەرچی تیابـا، (جنـاب)ی (حـق) (وعظ)ی ئەدا ﴿مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ﴾ (خطیئات) (حقیقـةً) (جالـب)ی (عـذاب)ە له (دنیا)و (آخرەت)(اما لازم)ە بزانین چ (نوع)ێ (موجب)ە؟ (یـوم)ێ لـە (ایام)ی (سالفه)له مزگـەوتی گـەورەیی (كۆیـە)بـۆ نـوێژی جـەژنی کـۆ بـوو بووینەوە، بە (تهلیل)و (تکبیر)و (تسـبیح)و (قـرآن)(مشـغول)بـووین، ناگـاه (طیارە)ی (انكلیزی)بە (دەور)ی سەرمانا، دەستی کرد بـە خولانـەوەو گـڕە گڕ، ئەگەر (قُنبله)کی پێدادابایـن؛ هەموو پارچە پارچە ئەبووین ئـەوە لەبـەر چ (نـوع)ە گوناهێکـە؟ (خطـا)ی کێیـە؟ (اخـتلاف)کـە مایـەی (إنقـراض)ە ئـەیکەنـە (ڕەحمـەت)، ئـەوە گونـاه نیـە، (کـل)ی (رئـیس)ێ بـە (الـه)ێ ئەزانرێ؟! چی بڵێم؟ بە (سبب)گوناهانیـان گونـاهی پـێش (دُعـا)ی (نـوح)و پـاش (دعـا)ی بـۆ (خـاطر)ی (مُستغرق)بـن، لـە (اسـتحقاق)ی (عـذاب)، (عـذاب)ی (دنیـا)و (قیامـەت)؛ وە (الا)(حاجـەت)بـە (دعـا)ی (حضـرەتـی نـوح)نـەبوو، بـە گونـاهی خۆیـان (مسـتحق)بـوون بـۆ (عـذاب)﴿أُغْرِقُوا﴾ خنکاندران بە ئاوی (طوفان)ی ئێمە (نظـر)بـە (شـریعەت)ی (طبیعـەت)زۆر

گوناهکارین گوناهکاری (باری)ن؛ (واقعاً)ئەوانی پێشی دایان مەزراند، (أمّا) ئێمە تووشی (جزا)بووین؛ نازانم بلێم چی؟ دڵم زۆر سەخلەتە چارەش ناکرێ! (طوفان)(امر)ێکە (مُحقّق) (طبیعیون)ەکانیش (اعتراف)ی پێئەکەن (فرق)مان بە(تعلیل)ە؛ (غرق) بوون و چوونە ناو ئاگریان لە دوای یەکە ﴿فَأُدْخِلُوا نَارًا﴾ ئەگەر لە (آخرەت)یش بێ، هەر باشە (کانّە)(اعتداد)بەو (بین)ە نیە (نوعاً ما)(ایجاز)ی (زەمانی)یە ﴿فَلَمْ يَجِدُوا لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَنصَارًا﴾ قورتاریان کەن؛ (آلە)ی (جامدە)کوو بە هانایان دێن؟ نە ک ئەوانە لە ڕۆژێ لێ قەومانێ، کەس کەسی کەس نیە؛ (أخصّ)ی (اتباع)و دۆست ڕووت لێوەر ئەگێڕێ، لە کوردی ئەڵێ: "هەتا گوندۆر گوندۆر بوو (قوم)و قیلەمان زۆر بوو هەر کە گوندۆر بە سەر چوو (قوم)وقیلەش لەگەلێ چوو!" پیاوێ (صاحب بُستان)ی گوندۆرە وای فەرمووە: "هەتا گوندۆرەی بووە، گەلێ دۆست و (احباب)چووینە (زیارەت)ی کە گوندۆرە بە سەر چووە ئەوانیش (ترک)ی (زیارەت)یان کردیە" (تمام)ئەو دوو (آیەت)ە کە وتوونە مەیانی (دعا)ی (حضرەتی نوح) لەبەر (اهتمام)(تقدیم)کران ﴿وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ﴾ وڵاتی خۆیان نەک هەموو (کرە)ی (أرض)؛ (دخل)ی بە سەر (قوم)ێ دی نیە ﴿دَيَّارًا﴾ پاداریێ؛ (فرد)ێ ئافەریدەیان لێمەیلە ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ﴾ ئەوانەی (ایمان)یان هێنایە وەریان ئەگێڕن یا (اولاد)یان یا (نشر)ئەبن، (اقوام)ی دیش ئەکەنە بتپەرست (توجیه)ی (حضرەتی نوح) پێی (قیل)و (قال)نایەڵێ کوو وادەبێ؟ ئەو (دعا)یەی کوو ئەکا؟ (عجایب)ە (امثال)ی (خدری)ئەزانن: ئەوە (کافر)ە ئەوە (مسلّمان)ە، لە (زمان)ی (قبل البلوغ)لە پاش ئەو هەموو کەشما کەشم و (طول)ی (دەعوەت)(نوح)نازانێ؟ (کفر)وا تێکەڵاوی خوون و مێشکیان بوە (قابل)نیە (ایمان)نە لە خۆیان، نە لە (اولاد)یان؛ بۆیە ئەفەرموێ: ﴿وَلَا

يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ دیارە خوا (رعایەت)ی فەرمووە، بۆیە لە (آیەت)ێ دی، خوا ئەفەرموێ: (إِنَّهُ كنْ يُؤمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إلاّ مَنْ قَدْ آمَنَ)(معلوم)ە لە (طرف)خوا، (خبر)ی دراوەتێ؛ ئیتر جێی (هذیان)لە (حق)(حضرەتی نوح)نیە، (مُحقّق)گومانی ببردبا یەکێ لە (نسل)ی وان، (اهل)ی (صلاح)و (ایمان)پەیا ئەبێ ئەو (دعا)یەی نەدەفەرموو (هَلْ تَلِدُ الحَيَّةُ إلاّ الحَيَّةَ؟)(عاقبەتی)گورگزادە گورگ شەوەد گەرچی با آدەمی بزرگ شەوەد) (وراثەت)ی (معنوی)(انکار) ناکرێ؛ (شواذ)(قاعدە)هەڵناوەشێنێ، (الهی) خۆت (احوال)و (اسرار)ی (عالم)ی ئێستا ئەزانی (قسم)ی (أعظم)لە (قوم)ی (نوح)(خراپ)ترن قەشمەری بە (رُسُل)و (کُتب)و (قدرەت)ی تۆو ئەکەن، (رَبِّ رَبِّ رَبِّ لا تذَرْهُمْ آمین)﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ﴾ دیارە (مؤمن)بووین ئەوەی بلێ: (مراد)(آدەم)و (حوا)یە قسەیە دوور دەڵێ؛ وا بزانم لە (تورات)ناوی داکی ناڵێ؛ (سید)ئەفەرموێ: ناوی (شمخی)وەکی (سکری)بوە؟ ﴿وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ﴾ (تبادر)دیارە بۆ چی ئەچێ (سفینە)پێی ناڵێن: (بیت)(وکذا مسجد)(خاصةً)بە (إضافە)بۆ (شخص)(بیت)ی (معنوی)(یعنی شریعەت)(فهم)ناکرێ، ئەوەی بێتە (بیت)ی من ﴿مُؤْمِنًا﴾ بە (ایمان)ەوە چ بەئامەدوشود، چ بە (اقامە)(صادق)ە ﴿وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ لە هەموو (کائنات) (الی القیامة)؛ ئێمەش لە پاداشی ئەم (دعا)یە ئەڵێین: صلی الله و سلم علیک یا نجی الله الی ابدا الآباد ودهر الداهرین؛ وە (ایمان)مان بە تۆو بە (واسطە)ی (ایمان)بە (خاتم الرسل)ە (صلی الله علیه وسائر اخوانه من الأنبیاء والمرسلین)﴿وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا﴾ (هلاک)و شکست؛ (الهی)زۆر هەن لە کۆڵیان کەیەوە، چاترە؛ (تاخیر)یان (فائدە)ی نیە؛ (إصلاح)نابن (عالم)بە (فساد)ئەدەن؛ (ایمان)ێ وایان بە ڕۆژی (جزا)نیە. ئەمڕۆ ئەوەی مایەی (تفرقە)بێ لە (بین)ی (مسڵمان)آن (ابقا)ی (ادامە)ی (ظلم)ی بێ ئەندازە و

(تجاوز)لە (حدود)ی (طبیعەت)ە؛ دەستو پا بەستنی (مسلمان)آن بە (سلب)ی (قدرەت)و (اختیار)بە (قید)ی (سنەت)و (بدعەت)(مُوجب)ی (هلاک)و (قطع)ی (امەت)ە لە (بین)ی (مسلمان)آن -(مع الأسف)- (علائم)ی (وفاق)نیە، تا دێ (خلاف)زۆرتر ئەبێ، بزانین چیمان بە سەردێ؟ خوا (حافظ)بێ (الهی)(ارنی ثاري من عدوی وعدوک آمین)لە من و (آبا)و (اجداد)و (امهات)و (جدات)لەوەی بێتە ماڵی ئێمە وە (مؤمن)بێ چ نێر چ مێ بە (زیارەت)یا بە (اقامە)لە (مؤمن)و (مؤمنات)ی (انس)و (جن)خۆش بێ لە (آخرەت)و (قیامەت)ئەوەی (عذاب)ی ئەدەی کەمی (عذاب)دە (دفع)ی (کفار)(تادیب)ی (فجار).[1]

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورە)یی (الجنّ)ە (مکی)یە وەکی (سیّد)ئەفەرموێ: بالإتفاق و (عدد)ی (آیات)ی (٢٨)ە (بلا خلاف)(إتصال)ی وە (مناسبە)ی لە گەڵ (سورە)یی (نوح)لە مەیانی (تفسیر)ی (آیات)بۆتان دەرئەخەم؛لام وابوو لە (فکر)ی خۆمە دوایە دیم (نقل)ێ لە (ابوحیّان)دەرکە وت لەو (جهەت)ە (سبق)ی لە ئێمە فەرمووە (رەحمەتی لێبێ).

بسم الله الرحمن الرحیم

خوم ئەپارێزم لە (شرّ)ی (شیاطین)ی (انس)و (جن)﴿قُل﴾ (یامحمد)(ﷺ)﴿أُوحِيَ إِلَيَّ﴾ لە (طرف)(جناب)ی (حق)بۆ من (القی)کراوە (بِنامجهول)ی (باب)ی (افعال)ە (بعض)ێ (قرآت)(نقل)ئەکەن نازانم (فائدە)یان چیە؟ (ابراز)ی (سعەت)ی (علم)و خۆماندی کردن بە (توجیهات)ە ﴿أَنَّهُ﴾ (شان)ئەڵێن: (نائب)ی (فاعل)ە ﴿اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ هەشت نۆیە جموولەیە لە لەمەچێتران نازانم بۆ کوردی وای پێئەڵێ؟ گوێیان ڕاگرتبوو لە (قرآن)گوێیە بە (وعی)و تێگەیشتن وەکی ئێوە و

---

[1] ـــ (سورە)یی (نوح)تەواو بوو پاش نیوەڕۆی ڕۆژی پینجشەموو حەفتی (شباx)(حمرە)ی (اولی)(٢٣)ی (محرم)سنەی (١٣٦٠)ھ (١٩٤١)م .

(قوم)ی (نوح)نەبوونگوێی خویان بئاخنن تا نەی بیەن خۆیان بشارنەوە (تفرت)بکەن هەڵێن: (مثال)ی ئێوە (حقاً)جێی (طعن)ە لە ئێوە ئەوانە (جنس)ێ دین، چ (مناسبە)یە وایان نیە لەگەڵ (رسول)ی (بشری) ئەوانە بەو(نوع)ە ئێوەش بەو تەرزە جای (تعجب)ە. وا دەرئەکەوی ئەو (عقل)و (معلومات)ی لای ئەو جنۆکانە بوە لای (اشراف)ی (طبقات)ی (عالیە)ی ئەو (بشر)آنە نەبوە قسەیان لە (نفر)کردیە، شتێ (لۆغەوی)یە (علم)ێ (زیاد)بە (تفسیر)نادا؛ (تعریق)ی (جِن)ئەکەن بە (اجرام)ی یا (حیوانی): (هەوائی)(نار)ی ئەتوانن خۆیان (مُتَشکِّل)کەن بە (اشکال)ی (مختلفە)(تشکل)و (تطور)بە (اشکال)ی (مختلفە)لە (طبیعەت)داهەیە (لکن)(اختیاری)نیە؛ (أمّا)لای (ملّیون)آن ئاسانە نە تەنها (جن)و (ملک) (انسان)یش ئەتوانێ ئەو (صَرف)و (تحویل)ە بە خۆی بکا بە (شرط)ێ (ولی) خوای بێ وەکی (قضیب‌البان)ی (موصلی)باشە، وابێ ئەدی بۆ چی (عُلما)ی (اعتقاد)(قسم)ێ (عظیم)ئەم (تعریف)ە (قبول) ئەکەن (أمّا)(قبول) ناکەن (انسان)بە (قدرەت)و (اختیار)ی خۆی (افعال)ی خۆی بکا؟ (مع‌أنّە)لە (طرف)خوا بە (بعض)ە (افعال)(مکلف)ە ئەگەر ئەلێن: (باذن اللە)یە با بو ئێمەش وەکی غزالی ئەفەرموی: (باذن اللە)بێ (مع أنّە) نازانم (معنا)ی (باذن اللە)ی چیە؟ ئەفەرموون: (انکار)ی (اجن)آن (کفر)ە بەڵێ ئێمە لەبەر (قرآن)(ایمان)بە (اجن)ە ئێنین؛ لە (قرآن) دەرئەکەوێ (نوع)ێ هەیە بە (حیات)و (ادراک)بزر لە ئێمە (مکلف)ن وەکی (بشر)؛ (مؤمن)و (کافر)یان هە یە (أمّا)بەو (قدرەت)و (قوەّت)و (عَلاّم الغیوبی)بە (ایمان)مان پێی نیە لە (حدیث)ئەفەرموێ: (اشکال)ی (مختلفە)ن خەیلێ خووب (شێخ)ی (ابن سینا)(تعریف)ی (جن)ئەکا ئەفەرموێ: ئەوە (تعریف)ی (شرح)ی ناو (یعنی)(حَدّ)ی (حقیقی)نیە لەبەر ئەوە ئەلێن: (انکار)ی (وجود)یان ئەکا نا (انکار)ی تیانیە. (جناب)ی (سعدالدین)ئەفەرموێ: (تعریف)ی (علوم)آن وەکی (کلام)و

(تفسـیر)و (سـائر)لـه (أوّل)ە وە (تعریـف)یّ لفظـیـیـە (بعـد التحصـیل والتحقیق والتدقیق)ئەبێتە (حَدْ)...الخ ئەو سێ یەی لا هـەن بۆ ئـەو تعریفـە (حَدّ)ە ئەوەی لا نەبێ (لفظی)یە (شێخ مؤمن)یّ باشە لە (سـمعیات)وەکـی ئێمە (قبول)ی (قول)ی (خاتم الرسل)ی کردیە؛ (حقیقة ایمان)بە جنۆکەی بـەو (درجـە)کـە لای کـولێ نانیـان هەیـە لەگـەلێ (جهـەت)(بشـر)ی بـە (فساد)بردیە! ئەگەر گوێ لە (ملیون)آن کەین ئەبێ بلّێین: خواش (تشکل)و (تمثـل)ئـەکا (العیـاذ باللـە)وەکـی (جبریـل)وەکـی (ابلـیس)لـە (مُجَّردات)و (روحانیات)آنە (جمـع)یّ لـە (اولـی)یـان ئەفـەرموون: خـوا (مثـال)ی هەیـە (آیـەت)ی (و لـە المثـل الأعلـی)بـەو جـۆرە (تفسـیر)ئەکـەن. (صـریح)ی (کلام)(شـاهده)(جنـاب)ی (رسـالەت پـەناە)لـەو (وقفـە)دا نـەیدیبوون بـە (وحی)زاناندیتی (عبارەت)ی (بیضاوی)گەلێ کەس لێی بـە (غلـط)چـووین وە (بخاری)لە (ابن عباس)(نقل)ئەکا کە (جناب)ی (رسول)نەیدیون (امـامی رازی)وە (سیدی آلووسـی)لەگـەلّ ئەوانـەی (انکـار)ی (جـن)ئەکـەن (طـول)و (تفصیل)و (سؤال)و (جواب)یـان هەیـە لام (نقـل)ی (مـلال)ئـەدا لـە دوای چەند (آیة)یّ (بحث)ی (سبب)ی هاتنیان و (سماع)یـان ئـەکرێ ﴿فَقَـالُوا﴾ لـە گـەڕانـەوە بـە (قـوم)ی خۆیـان ووت: ﴿إِنَّـا سَـمِعْنَا قُرْآنًـا﴾ (کـلام)یّ (مقـرو)﴿عَجَبًـا﴾ (بـدیع)(مُحیـر)﴿یَهْـدِی إِلَـی الرُّشْـدِ﴾ (قـاموس)ئـەلّـێ: (الاستقامة علی طریق الحق مـع تصـلب فیـە)ئـەو (قـرآن)ە (هـادی)یـە بـۆ (حق)و (صواب)(اهم)و (أعظم)ی (ایمان)بە (وحدانیـەت)ی خوایـە ﴿فَآمَنَّـا بِـهِ﴾ بـە (قـرآن)کـە (کـلام)ی خوایـە وەکـی ئێـوە نـەیان ووت: (سـحر)ە، (کلام)ی (مجنون)ە، (أساطیر)ە، دە ک هەناوتان کەوی، بە جنۆکان نـابن؛ لە (فهم)و (ادراک)﴿وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا﴾ ئێوەش ئەلّـێن (لا تـدرن آلهـتکم أنصروا آلهتکم)وەکی منداڵ ئەگەر بووکۆ کـەیان لێتێـک دەن بـە گـژ بـاب و داکیان دادەچن. هەرچی بێ بە هەر تـەرزێ (خیـال)ی کـەی کـەس ناکەینـە (شریک)ی خوا نە لە (ذات)نە لە (صفات)(تقدیس)ی ئەکـەین لـە (مُثُـل)و

(مثال)﴿وَأَنَّهُ﴾ به (فَتح)لای (جمع)یّ به (کسر)لای هەندیّ ﴿تَعَالَى﴾ بلّنده ﴿جَدُّ رَبِّنَا﴾ (عظمەت)و (کبریائی)(الهی)له (شریک)له (مُشابه)ی (طبیعیات)(معنا)باپیر، (حاشا)(بعد الإیمان)به (وَحدانیەت)ی (الهی)و (قَول)به باپیر حاشا (أنّه)بەختی خوای لەوەی بەرزتره (شریک)ی هەبیّ (مولود)بیّ یا (والد)﴿مَا اتَّخَذَ﴾ (بالذات ممنوع)ه ﴿صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا﴾ (غنی) (لذاته) (غَني عَنِ الشَّيْءْ)(مُقدس)ه له (احوالات)ی (طبیعەت)ی (حیوانیه)؛ ئەی (قوم)ی (نجیب)ئەی (اهل)ی (شرک)و (تثلیث)گویّ له قسەی؛ وه (کلام)ی (فیلسوف)آنی (أجِنّ)آن کەن (شریک)ی بۆ خوای پەیا ئەکەن به (وهم)ی خۆتان ئەڵێن: خوا ژنی هەیه وه کوڕی هەیه و (ولد)ی بۆ خوای پەیا ئەکەن نا (شکری)نەبیّ چی به خوای ناچی لەبەر جوان هەڵدیّ لەویّ و لەویّ خۆی ئەشارێتەوه ئایا نازانن (قاعده)ی (توالد)له (فَرع)ی مردنه؟

بێینه باسی بەخت و (طالِع)هەیه؟نیه؟ (واقعاً)له (حدیث)ئەفەرمویّ: لا يَنْفَعُ ذا الجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ (آمنّا)له (طرف)خوایه (أمّا)وادێته (خیالّ)شتیّ هەیه (لکن)به (تحولات)ه که سیّ ئەمڕۆ (شانس)ی هەیه هه موو کاری باش بۆ دیّ سبەی ئەگۆڕیّ؛ وا ئەبیّ (شخص)یّ له بەد بەختی و ناخۆشی ئەژیه ناگاه دەرکەی لیّدەکرێتەوه (حالّەت)یّ دی دی (أمّا سرّ)ی (مجهول)ه؛ بنۆڕه (أساطیر)ی (مصری)و (یۆنانی)یان (عجایب)ه له (اوهام)و (خیال)یان نەبوو (حقاً)(رسول)آن (حق)یان لەسەر ئێمه (عموم)ی (بشر)زۆره ئەوان نەبان، ئێمەش ئەو (انسان)ه شۆگاییه نه دەبووین. وه (حُکما)ی (الهیون) لەسەر (عُلما)یان (حق)یان زۆره ﴿وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا﴾ تا (حالّ)، (رؤسا)یان بوون؛ که له (حق)گەیشتن پێیان ئەڵێن: "(سُفهاء)" هەزار ئافەرین لەو (اجنّ)آنه؛ بەوانه بڵێین: "لەمه چێتر" زۆر به جێیه. (سواد)ی (أعظم)له (امت)، گەلیّ (أغلاط)یان بۆ (عیان)بوه؛ ئەزانن (رؤسا)یەکانیان (سفیه)ن، (مع هذا)(دائم)ن لەسەر (تعظیم)و

(تقدیس)یان، وە لە (حق)خوا، وەک سەگ ئەوەڕن؛ (ویقولون): ﴿علی اللهِ شَطَطا﴾ ئەوانی مەڕ، لە (شطحات)یش دەرچووین؛ قەسە ی درۆ و (مُتجاوز)لە (حد)، لە (حق)خوا ئەڵێن؛ خودا لە ڕیزی (متطورات) (حساب) ئەکەن، کەم و زۆر هیچ (فرق)ی نیە؛ یا (قسم)ێ لە (ممکنات)؛ بەستەزمان ڕاناوەستێ؛ (انسان)(حیران)و انسان (أمّا)لە (حد)ی خۆی (تجاوز) ئەکا، یا بە رە ژێردێ، یا زۆر بەرە ژوور ئەڕوا؛ (خصوصاً) (ابناء الله)، (أحباء الله)وە (أولیاءُ الله)—(في الواقع)- (أقوال)ی دوور و نا (معقول)یان هەیە ﴿وَأنَّا﴾ (قبل الإیمان)﴿ظَنَنَّا﴾ (ظن)ێ (قوی) (اعتقاد)ێ (جازم)﴿أن لَّن تَقُولَ الْإِنسُ وَالْجِنُّ﴾ (ملک)قسەی لێناکرێ ﴿عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ ئەوە (کید)ێ (عظیم)ە لە (طرف)(مُضل)آن (مساکین)آن هەڵ ئەخەڵەتێنن ئەوانە درۆ ناکەن هەرچی بیڵێن ڕاستە درۆ بە (کُفر) ئەزانن کە ئەو (اعتقاد)ە (رسوخ)ی بەست؛ ئەوجا ئەوەی هەوەسیان لێ بێ ئەی خەنە گوێی (مساکین)ەکان (عقل)و هۆشیان لە دەست چووە. (فرقە)یە لە(مسلمان)آن وا هەڵخەڵەتاین بۆیە (رئیس)ەکەیان کە گوتی: "من خوام" بێ(توقف)(تصدیق)یان کرد درۆ (کفر)ە خۆ (صاحب)ی ئێمە (مُنزَّه)ە لە (کفر)کە وابێ ڕاست ئەکا خوایە! ئەی (بَشر) چەند (مهیا)ی بۆ (قبول)ی قسەی پڕو پووچ نازانم بۆ چ وای؟ (أساس) وادامەزرا (وَقاسَمَهُما إِنِّي لَكُما لِمَنْ النَّاصِحِينَ فَدَلاهُما بِغرورٍ) خوای (تعالی)ن (إیقاظ)مان ئەکا، لە (شر)ی (رؤسا)لە(کید)یان ئەمان ترسێنێ (لکن) ئاگادار نابین زوو فریدە ئەبین (شێخ‌رضا)ئەڵێ:

ساغ لە دنیادا نەماوە گەر قسەی ساغت دەوێ

بێ هە زارت پێنیشاندەم گەر قورمساغت دەوێ

(سیاسیون)و (رؤسا)ی (ادیان)(علی الأغلب)لەگەڵ (بشریەت)ناساغن (مع هذا) (مَقبول)و (مطاع)ن، پاک و خاوێن و (مُخلص)و (خالِص)و (ناصِح)و (مشفق)و (امین)یان ناوێ ئەوبێ چارانەش وەکی(بَشر) گومانیان

بردیە کەس لە (جن)و (انس)لە (طرف)و (جهەت)ی (الـه)درۆ ناکا؛ ئـەوەی (رؤسا)یان گوتویانە (قبول)یان کردیە بـە (تقلیـد)وەکـی کـوردی دەڵـێ: بـە گوێی مامۆستا ئەو (اجن)آنە لە (حیلە)یان گەیشـتن.(انسـان)ەکـانی ئێمـە (مع الأسف)وەکی خۆیان مانەوە. خوایە خـۆت ئـەزانی (انـواع)ی درۆ یـە چ (الوان)ێ (تجسّم)ی کردیە بە (دعـا)یـەی درۆ (بشـر)تارومـار کرایـە ﴿وَأَنَّـهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ﴾ لە (انسان)آن ﴿يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ﴾ کە مابانەوە لە جێی چۆل ودوور لە ئاوەدانی؛ لـە خۆیـان ئەترسـان هاواریـان ئـەکرد بـە دەنگـی بڵنـد (ئـەی (عزیـز)ی ئـەو (وادی)یـە خۆمـان ئـەپارێزن بـە تـوو لە (سُفها)ی (تبعە)ی توو هەرزەکارەکانی لە (طاعەت)ی تووردان ﴿فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (رجـال)ی (انـس)(تکبُّـر)و (عُتُـوّ)و (طغیـان)و گونـاهی (رجـال)ێ (جـنّ)ێ زێتـر ئەکـەن؛ دیـارە (رجـال)ی (انـس)بووینـە (باعـث)ی (زێـد)ە (ضلال)ی (رجال)ی (جن)چ جایە (ضلال)ی خۆیان (مُضلّ)یـش؛ چ جایـە (إضلال)ی (بشر)(إضلال)ی (جنّ)یش ئەکەن؛ ئەو (معنا)یە (مُتبادَر)ە وە لـە (مُجاهـد)و (جماعـەت)ێ (منقـول)ە،(أمّـا بـالعکس)لام خـۆش نیـە؛ (ایمان)ی (انس)ئەمڕۆ بە (جن)(قیاس)لەو (وەقت)ی ناکرێ؛ ئەمڕۆ هەرچی هەن؛ئەوەن لە (قُدرەت)و (عِلم)یان مەپرسـە گـوێ لـە کـوڵ نـابێ یـەکان کـە سـەیرە لـە (عزیمـەت)گرتنـەوەیان دایـە ئەوەنـدەی تیـا هەیـە کـە (شـێخی انـس)(امـر)بـە شـاهی (جـن)ئـەکا؛ ئەمـەش بـە خـۆڕایی نیـە زار بەسـتنیان (عجایب)ە؛ وابزانم ئەوەی لەسـەر (بَشَـر)(مُسلَّط)ئـەبن بـە کـوردی مێملـی پێدەڵێن: ﴿وَأَنَّهُمْ﴾ (انس)﴿ظَنُّوا كَمَا ظَنَنتُمْ﴾ (ایهـا الأجنـە)﴿أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا﴾ بە (رسالەت)، یا (مُنکر)ی (رسالەت)ن، یا وەکـی جـوان دەڵـێن: دوای (موسی)(رسول)ێتر نـابێ" یـاخود لـە (عـرەب)آن نـابێ. وا دیـارە ئـەو (اجن)آنەی لە ولاتی عەرەباندا بووین عەرەبیيان زانیە لە (قرآن) گەیشـتینە؛ خـۆ نـاڵێن: وەک (بابانسـیم)ی (عیّـار)هـەموو زوبـان ئـەزانن بـا (وجـود)ی

ئـەوەی بتـوانێ خـۆی (مُتشـکّل)بکـا بـە (اشـکال)ی (مختلفـە)ئـەتـوانی (ألسِنه)ی (مختلفه)بێ (تعلیم)بزانی. ئەدی کورد، تورک، فـارس؛ کـە مـردن چوونە نـاو (قبـر)ی؛ دەر (حـال)فێـری (عربـی)ئـەبن وە ئـەتوانن بنووسـن؛ بەڵێ ئەی بەر چاو نەبی!؛ بە زوبان ئـەتوانی ئـەوەی خـواهیش کا بـێ‌ڵـێ. یاخود ئەوانە (انکار)ی (بعث)و (نشور)یان کردیە؛ کوو ئێوە (ایمان)تان بە (قیامـەت)نیـە ئـەوانیش وا ﴿وَأَنَّـا لَمَسْـنَا السَّـمَاءَ﴾ (یعنـی)(طلـب)مـان (مُلاحظە)مـان کـرد ﴿فَوَجَـدْنَاهَا مُلِئَـتْ﴾ پـڕ کـراوە ﴿حَرَسًـا﴾ لـە هێشـکی ﴿شَـدِيدًا﴾ بـە (قـوەّت)﴿وَشُـهُبًا﴾ بلێسـە گـاه گـاه (بَعـد قـرونِ المُتطاولَه)ئەستێرە ئەڕژێن (امّا)بە زۆری وا بـزانم، نووسـیمە، لـە (تـاریخ)ی (١٢٠٥)بە (نوع)ێ بوە ئەستێرە باران (مُدهِش)بوو، لـە (شـرق)بـۆ (غـرب)؛ لە (غرب)بۆ (شرق)لە (شمال)بۆ (جنوب)لـە (جنـوب)بـۆ (شـمال)دادەڕژا؛ (أمّا غریب)وە ئەو (نوع)ە مەگەر لە (بُطون)ی (کِتاب)آندا بمێنێ لە (فکر) ئـەڕوا، گـەلێ کـەس ئاگاشـیان لـێ نیـە. وا تێئەگـەم ئـەوە بـوە، (أجـنّ)ە دیتی‌یانە وە ترساین: داخوا چی ئەبي؟! و(الآ)بێ (شُبه)یـە (عـالم)زانیبـووی کە پێش ئەو (وەقت)ی بوە؛ (عُلما)ی (هەئیەت)ـ (قبل‌الرسـالة)ـ قسـەیان لـێ کردیـە ﴿وَأَنَّـا كُنَّـا﴾ (قبـل)ە زیـن ﴿نَقْعُـدُ مِنْهَـا﴾ لـە (سـمَـا)لـە (عُلو)﴿مَقَاعِدَ﴾ (ظاهر)وەیە بە چوونـە سـەر یـەکتری نـەبووبێ؛ دادەنیشـتن ﴿لِلسَّمْعِ﴾ بۆ گوێ لێ بوونی (اخبـار)ی (سـماء)چ (مـانع)ێ نـەبوو؛ (ذاتـا وحـی)و (رسـالەت)لـە (دیـار)ی (عـرەب)ێ نـدا نـەبوو تـا بـۆ (حفـظ)ی (وَحی)ئـەو (حراسـەت)ە بکـرێ ﴿فَمَن يَسْـتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَـهُ شِـهَابًا رَّصَدًا﴾ (وقت)ی (بعثەت)ی (رسول)،گەرچی نەیانزانیە، ئێستا ئەوەی (استماع)بکا (یعنی)بە (وجە)ی (سابق)ی (قصد)ی بکا نازانم (تعبیر)لـە (وجدان)کـوو بدەمەوە؟ (أنَّهُ إنتظاری)یـان ئەکـەن؛ (أمّـا)پـاش (زمـان)ی (رسـالەت)ئـەوە نـامێنێ نـەما نـە ئـەوان کـەڵەکـە ئەکـەن نـە (شُـهب)یـان پێـدا دەدرێ

(قاموس)ئەڵێ: رَصَدَهُ رَصْداً ورَصَداً؛ راقَبَهُ" بۆیە ئەوەی دروستی ئەکەن بۆ (احوال)ی (کواکب)و (افلاک)زانین (رصد)ی پێ ئەڵێن: لێرە دا (مراقبە)ی (حرکات)یان ئەکەن. (شێخی بخاری)لە (ابن‌عباس)(حدیث)ێ (نقل)ئەکا (مُفصّل)ە (حاصل)ی (جَنابی رسالەت)لەگەڵ (بعض)ێ یارانی ئەچن بۆ لای (سوق عکاظ)(أجنّ)آنیش خول ئەدەن؛ بزانن (سبب)ی (ارسال)ی (شُهب)چیە؟ (جمع)ێ کە ڕوویان کردبوە (تهامە)لە (نخلە)ناوی؛ (موضوع)ێیە لە (بین)ی (مکە)و (طائف)؛ تووشی پێغەمبەری ئەبن نوێژی سبەینێی بە (جماعەت)ئەکرد گوێیان لە (قرآن)ڕاگرت، ووتیان: ئەوەیە بوویتە (حائل)لە (بین)ی ئێمەو (خبر)ی (سماء)"لەوێندەرێ گەڕانەوە (خبر)یان دانێ خوای (تعالی)ن قسەی وانی بە (وحی)بۆ پیغەمبەری نارد؛ (ابن عباس)دەفەرموێ:" نەیدیتن" شتەدیش (نقل)ئەکەن (اهل)ی (طائف)کە چاویان بەو (حاڵ)ە ئەکەوێ (عبد)آن ئازاد ئەکەن، (ماڵ صرف)ئەکەن (شخص)ێ ناو (عَبد)یا (لَیل)ناو پێیان ئەڵێ:" ڕاوەستن تێ (فکر)ن، ئەو ئەستێرانەی کە ئەیان ناسن ئەگەر لە جێی خۆمان چ نیە؛ شتێکە لە (طرف)(مُحمد)ی (یعنی)(سحرە)وە (الا)دیارە ئاسمان وێران ئەبێ" (طبیعی)کە ئاسمان وێران بوو (أرض)یش کاول ئەبێ، (رَبّ)ی کاول بێ خوایە. وا چاکە (یالیلی)بە (یالیلی)هەڵ بلێین. ئەو لە (بعض)ێ (ملا)یان (عاقل)تر بوە، (مُخالَفات)و (روایات)ی (مُسند)و (غیرە)(مُسنَدَە)بوە بۆ ئەوە ی بنۆڕە: (شرح)ی (بخاري)(اعني: فتح الباري)، من بە (نظر)ی (قاصر)آنە ئەڵێم: ئەو (ایمان)و (علوم)ی لەو (سورەت)ە (نقل)ی ئەکا، بە ئەوەندە (صُحبەت)ە بە (استماع)ی چەند (آیەت)لە نوێژی سبەینێ بۆ (مؤمن)(جن)نەبێ (ملک)بێ پەیا نابێ وا بزانم زۆریان (إستماع)کردیە؛ بە (تأمل)و (تَدبُّر)و (تَفکُّر)و (ملاحظە)ی (معانی)(آیات)ی (قرآن)یان کردیە؛ ئەوجا (واصل)ی ئەو (مقام)ە بووین؛

وە ئەو گفتو گۆیە ئی جاریَ نەبوە (والعلم عند اللـه)﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِي﴾ ئەو (وەقت)ی (قبـل الإیمـان)﴿أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الْأَرْضِ﴾ (عُمـوم)(ممكـن)ە (مُراد)یش (هلاک)یا (بلآ)یە (عام)بیَ. ئەوەی (ایمان)ی بە (وحدانیـەت)ی خوای بیَ. ئەزانیَ (مَبْدأُ الكل): خوایە؛ (غایەت)ی بلّیَین: (شـر)(مقصـد)ی (اولی)نیە یاخود لە (عالَم)ی (تشریع)و (تكلیف)(ارادە)ی (شر)ناكا (فـي الحقیقة)(اسباب)ی (شرور)(اكثر)ی (تكوینی)یـە (جهـل)یـش (مداخلـە)ەی زۆرە منـدالّیَ تـازە بـە سـەر پیَئەكـەویَ؛ هـەلّدەسـتی ئەكـەویَ (هكـذا)تـا (ادمان)ئەكا و گورج ئەبیَ (اسباب)ی (ظاهری)(معلوم)ە؛ وا دەبیَ دەكەوی سەری ئەشكیَ ئەكەویَتە ئاگر ئاگایان لیَ نەبیَ؛ (معتزلی)و ئەوانەی ئـەلّـیَن: "(فعـل)ی خـوای لـە (حكمـەت)(خـالی)نیـە" وە گـەلّـیَ یـا (كُـل)ی (شـئ)(رأسـاً)(نسـبەت)بـۆ خـوا ئـەدەن، زۆر مانـدین، بـۆ (تصـحیح)ی (عقیـدە)(رەحمـەت)ئەكیَشـن؛ ئـەمرۆ (بَشـر)لـە (شـر)یَ دایـە (نسـبەت)ی لەگەلّ (خیر)بە (ملیون)ە (بعض)یَ بە (لا یُسألُ)خۆیـان (نجـات)ئـەدەن؛ ئایا (معنا)ی (وَمقتضی)ی (لایسال)وی ئەمەیە؟ (مُشكل)ە هـەرچی هەیـە؛ (دنیا)پڕە لە (شـرور)، (نسبەت)بۆ (امـور)ی (غیـب)ی (غیـر)ی خـوا یـا (دَور)و (دولاب)ی (فَـلَک)(مقارنە)ی (كواكب)لام (كفر)ە (جهالەت)ە.

نازانین (ادارە)ی (شر)كراوە لە (حق بـَشر)﴿أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا؟﴾ (امّا)دوایە (معلوم)یان بـوو؛ زانیـان (قـرآن)(یهـدي الـی الـرُّشـد)ە ئەوانـەی (اهتـدا)ی پـیَ ناكـەن لەبـەر (حَسـد)و (رقابـەت)ە (اسـتكبار)ە خۆیـان لـە (صـاحب)یَ (دەعـوەت)زیَتـر ئـەزانن ﴿أَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ﴾ (امـین)و بـاش (ضرر)بە كەس ناگەین ﴿وَمِنَّا دُونَ ذَالِكَ﴾ لـە (صـلاح)بـە رەزیَـر (فسـاد)ە، (بعض)یَ بە ئاشـووب و شـەڕو (فتنـەمان)هـەن؛ لەگـەلّ خۆیـان یـا لەگـەلّ (بَشر)﴿كُنا﴾ (قبل الإیمان)﴿طَرَائِقَ قِدَدًا﴾ (فِرق)ی (مختلف الإهواء)؛ هەر (فرقە)یـە بـە دوای (هـوا)و هەوەسـی خـۆی كـەوتبوو ﴿وَأَنَّا ظَنَنَّا﴾ ئیَسـتا

(بعدالإیمان)(ممکن)ە (قبل الإیمان)(ظن)یّ وایان بوویێ نۆر (عریق) نەبووین لە (کفر)و (شرک)، بۆیە بە (استماع)ی (قرآن)زوو (ایمان)یان هێنا ئەگەر هینە (کافر)ەکان بن (رەحمەت)(ایمان)یان ئێنا؛ وامان (ظن)ئەبرد ﴿أَنْ لَن نُّعجِزَ اللّهَ فِی الْأَرْضِ﴾ هەر کویێیە بیێ ﴿وَلَن نُّعْجِزَهُ هَرَبًا﴾ بە هەلاتن قورتار نابین ﴿وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَى﴾ (قرآن)﴿آمَنَّا بِهِ﴾ (عکس)ی ئێوە ئەوەندەی (قرآن)نان بە سەرا ئەخوونیتەوە (استکبار)ئەکەن ﴿فَمَن يُؤْمِن بِرَبِّهِ﴾ بەو (نوع)ە کە (قرآن)و (رسول)ئەیفەرموون، وە بە (آیات)(بیان)ی ئەکەن ﴿فَلَا يَخَافُ بَخْسًا﴾ (نقض)ی (جزا)﴿وَلَا رَهَقًا﴾ لە بەسەرداهاتنی (ذلّەت) ناترسیێ بە سەری دانایە؛ ئەگەر لە (دُنیا)ش (إضطهاد)بکریێ وەکی (مسلّمان)آنی (حاضرە) لەبەر دەستی (اجانب). (تاریخ)ی (اندلس)بخوونەوە (حتی)ئەلّێن: (بعض)یّ لە (سلسلە)ی (کفرە)(أصلاً)ئەچنەوە سەر (سیّد فلان)(بن)ی (سید فلان)(آبا)و (اجداد)لە (سادات)ی (کرام)(اشراف)ی (اسلام)دیارە (ایمان)ی (مؤمن)لەو (نوع)ە (ذلّەت)ە (شرط)ی هەیە لە (آخرەت)(مُؤمن)ی ڕاستی لە (عزّ)یّ (فَوق التَّصوُّر) دادەبیێ (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین)(بعض)ە (معنا)یەتر ئەفەرموون؛ بە کەشما کەشمن ﴿وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ﴾ (بَعد بُلوغ الدَّعوة) ﴿وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ﴾ (جائر) دوور لە ڕیێی (حق)﴿فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُوْلَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا﴾ (قَصد)ی (رُشد)یّ (عظیم)ئەکەن؛ (نفع)ی (دنیا)و (آخرەت)ی تیایە ﴿وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ﴾ (ظالم)ەکانی لاڕیێ ﴿فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا﴾ وەکی (بعض)یّ (ناس)؛ کەوابیێ (وَقُودُها النّاسُ والحِجارَةُ والجِنْ)ئەوانە (مُعذَّب) ئەبن (مُسلم) (مثاب) ئەبن (ممکن)ە بلّێین: (بلوغ)ی (رُشد)و (استقامە)وە (سلوک)ی ڕیێی ڕاست بۆ (اهل)ی دانیشن وەکی (جنّەت)ە بۆ (روح)(لَذّەت)ە ﴿وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا﴾ (قسم)یّ ئەفەرموون: (عطف)ە لەسەر (أنّه إستَمَعَ) (آیەت)ێکە (رأساً) بۆ (جناب)ی

(رسول الله)ی هاتوه (ضمیر)ی (مُستَتر)(ضمیر)ی (شأن)ە؛ (توجیە)ی (کلام)ە بۆ (انس)و (جِن) ئەگەر (استقامە)یان بوویا ﴿عَلَى الطَّرِيقَةِ﴾ لەسەر ڕێی ڕاست مابان ﴿لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا﴾ ئاوێ زۆر بارانێ بە (خێر)و (برکەت)وە (بعض)ێ ئەفەرموون: (ضمیر)(راجع)ە بۆ (قاسط)ەکان وەکی (قوم)ی (نوح)ی کە پێی ئەفەرموون: (إستَغْفروا رَبّكُم إنَّهُ كانَ غَفاراً يُرسلِ السّماءَ عَليكُم مَدْراراً)(أمّا)(نوع)ە (تاویل)ێ بۆ (ماء)ئەکەن ئەڵێن: (رزق)مان بۆ (واسع)ئەکردن ﴿لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ﴾ بۆ (امتحان)وەکی (بشری)ئەوەی (طینەت)ی باش بێ (مغرور)نابێ وە (الآ)ئەڕوا ئەستوور ئەبێ ئەشکێ ﴿وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِ﴾ (بعد الإختیار)وەکی (قارون)ی (إنما اوُتيتُهُ على علم)لە خوایەوەی نازانی ﴿يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا﴾ ئەیهاوێتە (عذاب)ێ؛ بڵندی ئەکاوە سەر بەرەژێر ئەخا؛ وەکی گۆشتی ناو مەنجەڵ قوڵپان بدا وە (ممکن)ە بڵێین (جِن)یش لە باران بارین (استفادە)ئەکەن ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ﴾ ئەی (انس)و (جِن)با ئەوانیش مزگەوتیان ببێ؛ (مساجد)(عموم)ی بۆ خوایە (خاصةً مسجدُ الحرام) ﴿فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ (معأنە)ئێوە کردووتان بە (بیتُ الأصنام)، گوێ لە (خطبە)ی (ئاستانە)(أعظمیە)؛ (کرخی)وە (شێخ عمر)ی وەبرۆ بۆ (موصل)لە (جامع)ی (نبي جرجیس)وە (نبي شیث)وە (نبي یونس)؛ (بعض)ێ (جوامع)ی تر کە (مرقد)یان هەبێ ڕاگرە چ ئەخوێنن؟ چ ئەڵێن؟ چ بڵێین؟ لە (حق)ئەوانەی (مُقابل)ی (مساجد)بە (أسماء)ی (مُختلفە)(مواضع)دروست ئەکەن چ دەڵێی؟ لەوانەی ناوی خودا و (رسول)ئەبیەن کرکە ناکەن کە ناوی (شێخ)یان بیست؛ های و هووی و (نَعرە)و گرمە و لرمە و لرفە ئەکەن؛ (بدن)یان ئەکە وێتە (زلزلە)! خۆزی سەد خۆزی لە حیاتی ئەوانە چەند معلمان هەبا (حوائج)ی (حیات)ی (عمومی) لی درست کرابا؛ و(رصد)خانەکانمان تیک نەچوبان!

هەندیان مزگەوتی گەورە دروست کرد ئێستا نازانن چیان لێ بکەن؟ لە جیاتی بعضی مزگەوت لەو جێی (رسول)ی (مجتبی)نوێژی لێکردبوو (أجنّ)آن (استماع)یان کردبوو و (علامەت)ێ (امتیاز)یان دانابا باشتر بوو (مع الأسف)(وهاب)ی لەگەڵ (معالم)ی (تاریخی) رێک ناکەون، ئەوەش (تفریط)و (جهل)ە بە جملە بە (تاریخ) و (حیات)ی (دینی)؛ (نظر) بە (ادّعا)ی (ادیان)ە کانی دی چەندشتی بە (قیمەت)بوون، (شێخی ابن الجوزي)لە (صید الخاطر)ی خۆی (بعض)ە قسە ئەفەرموێ؛ (دائر)بە (بنا)ی (مسجد)و (تکیە)و (زاویە)، (حالاً) (کتیب)ەکە لەبەر دەست نیە؛ فەرمایشەکانی بنووسم وە چاکیشم لە (خاطر)دا نەماوە.

(نهي)لە (عبارەت)ی (غیر)ی خوای با (عام)بێ لە (انس)و لە (جن)بە خواتان سویند ئەدەم؛ (أعضا)ی (سجدە)لە (مساجد)دێتە (فهم)؟ (ولَو)لە (دنیا)هیچ (مسجد)نەبێ؛ نازانم چی بکەم؟ لە چەنگ (روایات)ی (مختلفە)ی (غیرە)(مفهوم)! ﴿وَأَنَّهُ﴾ بە (فتح)﴿لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ﴾ (رسول)ی (اکرم)﴿يَدْعُوهُ﴾ (قیام)نوێژ نایەتە (فهم)وا بزانم ئەوانە (جمع)ێ لە (جن)ن لە (اول)ی (دەعوەت)(حاضر)بووین (دەور)ەیان داوە، بۆ (استماع)وە (ملازم)بووین (ظاهر)وەیە (قیام)بە (دەعوەت)ی (رسالەت)ە وە (ضمیر)بۆ (جنّ)(أمّا عود)(ضمیر)بۆ (کفار)ی (قریش)وە (معنا)ی ﴿كَادُوا﴾ ئەو (اعدی)یانە ﴿يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا﴾ (تَلبُّد)و (تَراکم)و (توافُق)یانە لەسەر (عداوەت)ی (رسول اللە)(لیطفئوا نور الله)(نظر)بە (آیەت)ی دوایە (ابنُ جریر)و (ابنُ کثیر)(اختیار)یان کردیە؛ (أمّا)ئەوە (حاجەت)بە (نسبەت)(وحی)ناکا؛ (امر)ێ (ظاهرە) وەکی ئی (جن)نیە، (لکن)دیارە زۆر کەس (نوعاً ما)(تلاعب)ئەکەن بە (قرآن) بنۆڕێ (بعض)ێ ئەڵێن: (مُراد)(عبدالله بن سلام)ە، (عبدالله بن سلام) لە کێ؟ وە (مکّە)لە کێ؟ لە (اوائل)ی (رسالەت)(عبدالله بن سلام) ناوی نەبو.

ئەمەش (طعن)ە لە (بشر)(جن)بەو (نوع)ە (دەور)ەیان لە (رسول الله)ئەدا ئێوەش بە چ (نوع)ێ (دەور)ەی ئەدەن؟ (عن اليمين والشمال عزين) ﴿قُلْ: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا﴾ ئەوانیش ووتیان: آمنا بالله وبوحدانيته یا (عبادەت)و (دەعوەت)ی خوای بێ (شریک) (مُوجِب)ی (اجتماع)ی ئێوە نیە لەسەر (عداوەت)من یا هەرچی بادا باد، من دەست لە (دەعوەت)هەڵناگرم)﴿قُلْ: إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ﴾ (ايها المؤمنين من الجن)یا خود (ايّها الإنسان)﴿ضَرًّا وَلَا رَشَدًا﴾ لەبەر (مقابلە)ئەڵێن: (مُراد)لە (ضَر)(غَئی)یە (بعض)ێ بە (جوان)یان دایە لە (آیەت) (صَنعةُ الإحْتباك)هەیە (عبارەت)وای لێ دێ (لا أمْلكُ لكُمْ ضَراً ولا نَفْعاً وَلا غَياً ولا رَشَداً) لە هەر لایە (مُقابل)ی فرێدراوە؛ ئەوەش لە (بدائع)ە هەرچی هەیە: چ (انس)چ (جن)چ (قریب)چ (بعید)(اهتدی)بە (رسول)بکەن؛ (امل)ی (نفع)و (ضرر)و شتی واتان پێ نەبێ. هەرچەند (کلام)ی (مُعجِز)(بیان)ی زۆر (مُؤَثِر)ە (لکن)(تاثیر)ی (دعایە)چ بە (لَهُ)چ بە (علیه)(انکار)ناکرێ؛ (أمّا اساس)ی (القا)ی (رکن)ی لە خوایەوەیە وە بە گوێرەی (إستعداد)ئەگۆڕێ؛ (حقاً رسالەت)وایە؛ (رسول)بۆیە نیە خزم و قوم و قبیلەی خۆی بهاویتە ضمانەتی هەرچی ئەکەن بێ کەن (عَلَیّ)شەق و شەلاق؛ وە(حساب)و (کتاب)بۆ خەڵکی بمێنێتەوە وەکی (خدمە)ی: (نمل)و (نحل)و (أرضه)﴿قُلْ: إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ﴾ کەس (امان)م نادا لە خوای نامپارێزی؛ (في القاموس): (اجاره: انقذه واعاذه)﴿وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا﴾ (المُلتَحدُ: المُلتَجئ)کەس نیە (غیر)ی ئەو لە پەنای خۆم گرێ: من کە (رسول)ی ئەوم وام؛ ئێوە (بطريق الأولى)(تعجب)ئەکەم لەگەڵ ئەو (نفی)(الهی) (بعض)ێ (احادیث)یان چۆن هەڵستیە هیچم بە چەنگ نیە ﴿إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ﴾ (وَحی)ئەنێرێ؛منیش (تَبلیغ)ی ئەکەم ئەوی (ایمان)بێنێ بۆ خۆیەتی؛ ئەوی (ایمان)نەیەنێ لە(عَلیه)ی خۆیەتی.

(مکافات)و (مجازات)(عائد)ی خوایە ﴿وَرِسَالَاتِهِ﴾ (رسالەت)ی خوای بە (اعتبار)ی (رسول)(تعدُّد)ئەکات؛ ئەوی (رسول)آن فەرمووتیان؛ چۆنیان (دەعوەت)کردیە چۆن جواب درانیەوە؛ ئەویشتان (تبلیغ)ئەکەم؛ (الهیات)و (سمعیّات)تان پێڕائەگەیەنم؛ ئەوەندەم (تفویض)کرایە؛ لەسەر ئێوەش (لازم)ە (ایمان)و (عمل)ی (صالح)لێرەش (مُشوّشی)یە لە (بین)ی (مُفسّر)آن ﴿وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾: مؤمن و (کافر)؛وا بزانم ئەوەی (مثقال)ە (ذرّە)کی (ایمان)بە خواو (رسول)هەبێ، بە (قَصد)ی ڕقە باری وە ڕقی لەگەڵ خوا و (رسول)ی گوناە ناکا؛ انسان و (حیوان)ە، (مَیل)ی (شَهوات)ی زۆرە؛ وا ئەبێ لە (شدّەت)ی (مَیل)ی (سَوق)ی ئەکا خواو (رسول)ی بەدڵدا نایە، لە هەموو شت (غافل)ە (إلاّ) لە (بُغیەت)و ئارەزووی خۆی؛ ئەوی بە ڕقەباری (عصیان)ی (بار)ی بکا هەر (کافر)ن؛ ئەوی بەو تەرزە (عصیان)ی خوا بکا ﴿فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ (افراد)و (جمع) لەبەر (لفظ)و و(معنا)یە ﴿أَبَدًا﴾ بێ (نهایەت)بە (سبب)ی (کفر)و (عِصیان)یان و (قُوەّت)ی خۆیان و (ضعف)ی (رسول)و (مسلمان)آن، بێیار و یاوەرییان (استکبار) ئەکەن، بە بێهێزیان ئەزانن گەمەیان پێئەکەن ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ﴾ لە (غلبە)ی (رسول)ی خوای وە لە (آخرەت) ﴿فَسَيَعْلَمُونَ﴾ (علم الیقین)ناگاتە (سَوف)ە یا بە (تأکید) ئەزانن ﴿مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا﴾ (مَلاذ)و (مَلجأ)ی ئێمە خوایە، (ناصِر)و (مُعین)مان ئەوە، بە (هدایەت)ی (سُبحانی) ڕۆژ بەڕۆژ ئێمە (زیاد) ئەکەین، بە (قُوەّت)ئەبین؛ ئێوە کەم ئەکەن بێهێز ئەبن؛ لە ڕۆژی (جزا)ش بۆ ئێوە (لا قوة ولا ناصر، لا کبیر ولا قلیل)ئەو (وَعد)ەکەی ئەبێ؟ ﴿قُلْ: إِنْ أَدْرِي﴾ نازانم ﴿أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا﴾ ئایا نێزیکە؟ یا دوورە؟ خودا (مُدّە)یە دووری بۆ دادەنێ؛ (أمَدْ)وەکی لە (قاموس)ئەڵێ، بە (معنـا)(غایـەت)و (مُنتهـا)یـە؛ دیـارە (ذي الغايـە)(بعـض)یَ کـورتن

(نهایەت)یان نێزیکە؛ (بعض)یَ درێژن (نهایەت)یان دوورە لای (زمخشری)و (آلووسی): (أمَدْ)(و ضعاً عامّ)ە لە (قریب)وە لە (بعید)(أمّا) لەبەر (مُقابلە)(بعید)(مُراد)ە ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ﴾ خوداوەندی (کائنات)(غیب)ئەزانێ (علم)ی (غیب)بۆ کەس نیە؛ (عقل)کە (ادراک)ی (كُلّيّات)و (امور)ی (غَیبی)ئەکا لە (ضِمن)ی (مُدرَکات)ی (حسی)(إنتقال)ئەکا، با (حواس)نەبێ؛ بزانین (عقل)چی (دَرك)ئەکا؟ ﴿فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا﴾ لە (کائنات)(بشر)؛ (جن)(مَلَك)(یعنی)(علم)ی (غیب)یان ناداتێ؛ با (بَعضاً)بێ (وَحی)(خبر)یَ (بَعض)ە (امور)ی (غَیبی)یا نداتێ، یا (إلهام)یان بکا؛ (انسان)لە (نفس)ی خۆی (بعضاً)ئەبینێ لەسەر شتێ (غَیبی)سوێند ئەخوا ئەڵێ: وا ئەبێ لەسەر چی وادەڵێ سوێند ئەخوا؟ ئەو (جَزم)ەی چۆن بۆ بوە؟ لێکدەوە نایزانی (مع الأسف) (اکثر)لە (اهل)ی (ایمان)و (حَمَلە)ی (قرآن)وا ئەزانن (ابلیس) (جن) (علام الغیُوب)ن (عَلی الدوام حاضر)و (ناظر)ن بە (آن)یَ لە (مشارِق)ی (أرض)و (مغارب)ی وەک (بَرق)(جَولان)ئەکەن (أولیا)قسەی لێ ناکرێ (عرش)و قورشی لەبەر چاوانە؛ (ما في الضمائر)ی لا (عَیان)ە کەس (مُطلِع)ناکا لەسەر (غیب)ی خۆی؛ (أمّا القیامەت)(فَعَلی الإطلاق) کەس نایزانی کەی ئەبێ؟ (عِلم)ی (خاصّ)ی لە (وەقت)بوونی ئەبێتە (شهود)؛ باقی (أمور)ی (غیبیە)(ممکن)ە، (إطلاع)یان بە سەر (بعض)یَ دابدا (أمّا)بە (إستظهار)و (غَلَبە)با کە فەرمووی ﴿إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِن رَّسُولٍ﴾ (معلوم)ئەبێ لە (إیجابات)ی (رسالەت)ە، نە (مُطلَق)، مادام تەک و تەنها بێ (قوەت)و بێ (حشمە ت)ئەیەنێرێ بۆ سەر (أقوام)ی (جبّارە)ئەبێ بەو (نوع)ە شتە (إمداد)ی بدا (أحکام)ی (علوی)و (علمی)(لازم)ە ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ﴾ دادەنێ ﴿مِن بَيْنِ يَدَيْهِ﴾ ئی (رسول)﴿وَمِنْ خَلْفِهِ﴾ لە (جوانب)و (أطراف)هەر چەند (قرآن)لە (القائات)ی (شیاطین)ی (جن)(رصد)کرا (امّا شیاطین)ی

(انس)(خالی)نەبوون لە (القائـات)یـەکێ لەوانـە (مسئلە)ی (غرانیـق)ە بـە (القائات)ی (شیطان)(حساب)ناکرێ ﴿رَصَدًا﴾ هێشکچی لە (ملائکەت)آن لە (حین)ی (وحی)(محافظە)ی ئەکا لە (القائات)و (اختلاف)ی (جن)یا خـود (منع)ی (تَجَاوز)ئەکەن لە (حَدّ)لەوەندەی بۆی (معلوم) کرایـە (تجـاوز)نـە کـا وەکـی (قسـم)ێ لـە (حُکمـا)و (علمـا)و (صـوفیّە)شـتە کیـان زانـی ئـەڕۆن؛ (تجاوز)لـە (حـدّ)ی (عقـل) ئەکـەن تێـوە ئـەگلێن گێـژ ئـەبن. بـەو (تَقریـر)ە ﴿لِـيَعْلَمَ﴾ (یعنـی)(جنـابی حـق) (بالفعـل) بزانـێ زۆر جـوان دێ؛ بزانــێ ﴿أَن قَـدْ أَبْلَغُـوا﴾ (رسـول)ەکـانی ﴿رِسَـالَاتِ رَبِّهِـمْ﴾ دیـارە ئـەو (حراسـەت)ە (خـاصّ)ی (رسـول)ێ نیـە؛ ئـەو (ترصـد)ە بـۆ (إمـداد)و (حفـظ)ە ئایـا ئـەتوانن بـێ (غـل)و (غـش)و (القائـات) (تبلیغـات) بکـەن؟ (خالِص)ی فەرموودەی (کبریائی)بگەیەنن (ضـمیر)ی (لیعلم)ەی (قسـم)ێ (عظیم)(راجع)ی ئەکەن بۆ (رسـول)؛ وا بـزانم لەبـەر ئەوانـەی کـە ئـەڵـێن: (جنـاب)ی (حــق)تــا (بِالفعــل)شــت (وقــوع)ی نــەبێ نــایزانێ ئەمــە (أساساً) (قول)ێ (غلط)ە (جهل)ێ (عظیم)ە، ئـەو (رسـول)ە کـوو ئـەبێ؟ کـێ ئـەی‌نێرێ؟ کـێ (خبـر)ی ئـەداتێ بـە (أمـور)ی (جزئیـە)ی (غیـرە) (واقعە)؟ ئەوەی (قول)بە (رسالەت)و (جزا)بکـا نـاتوانی ئـەو قسـەیە بکـا. (عِلم)ی (کبریائی)(واقعاً) (زەمان)ی نیە (لکن معلوم)ی (زەمانی)یـە (قبـل الوقوع) ئەزانێ؛ ئەبێ (حین الوقوع) ئەزانێ، ئەوا بوو (بعـد الفـوات)ئـەزانێ بووە! (امامی رازی)ئەوەی ئێمە (اختیار)مـان کردیـە (اختیـار)ی فـەرمووە، وە ئـەڵـێ: (اختیـار)ی (اکثـر)ی (محقـق)آنـە وە (جـواب)لـە (شـبە)کـەی ئەداتـەوە (زمخشـری)ش ئەفـەرموێ: (لیعلم‌اللـه)(أمـاإبـن‌کـثیر) و (سـیدی آلووسی) (اختیار)ی (رجوع)ی (ضـمیر)بـۆ (رسـول)ئەکـەن (فـي الحقیقـة) (تکلّـف)ی تیایـە ﴿وَأَحَـاطَ﴾ (جنـاب)ی (حـق)(بالإتّفـاق) ﴿بِمَـا لَـدَيْهِمْ﴾ (رسول)آن (حُرّسە)آن ﴿وَأَحْصَـى كُلَّ شَـيْءٍ﴾ لـە (کائنـات) ﴿عَـدَدًا﴾ یـەک یـەک ئـەیان ژمێـرێ (عِلـم)ی بـە (ذرات)ی (موجـودات)(لاحـق)ە (عِلـم)ی

(محـیط)بـۆ (غیـر)ی خـوا نـابێ زێـرا (علـم)ی (مُحـیط)(مُقتضـی)ی (ألوهیەت)ە نە (نُبوەّت)نە (رسالەت)نە (ولایـەت)نـە (مَلَکی)پـەکی لەسـەر (علم)ی (محیط)نە کە وتـووە (رسـول)ئەگـەر شـتێ نـەزانی (مـادام) وابـێ (عِلـم)ی (محـیط)نابەخشـرێ، (ولَـوْ)یـەک (آن)بـێ بـۆ (غیـر)نـابێ (علـم)ی (غیب)ی (حقیقی)کە (مُقتضی)ی (علم)ی (عالم)بێ باز بـۆ (غیـر)ی خـوا نـابێ (وَلـی)(کرامـەت)ی هەیـە (خَـبر)لـە (غیـب)ئـەدا (جَـزم)ی هەیـە (أمّـا)نـازانێ چۆنـە چـۆن نیـە؟! وە (حتـی)(فاسِـق)ێ زۆر (فاسـق)(نـوع)ە (خبر)ێ ئەدا وە دێتە جێ. (إیمـان)م بـە (کرامـەت)ی (أولیـا)هەیـە، خـۆم دیمە (لکن) نابێتە جـای (اعتمـاد)وە (قواعـد)ی پێهـەڵناوەشـێ (خطـأ)ی (عمومی) لەو (نقطە)دایە بە (روحانیات)دەست لە (مادیات) هـەڵنـاگیردرێ (معهذا) (کشفیات)یان بۆ ئەمرۆ چ کەڵکی نەگرت من (اعتقـاد)م بـە (شـێخ إبن عربي)هەیە (أمّا)(کشـف)ی (أرض)ی (سمسـە)ی بـۆ ئێمـە (فائـدە)ی نەبوو، خۆزی پێش (خرستۆف)ی (کشف)ی (امریقـا)ی کردیانـە زۆر چـاتر بوو، خۆزی بـۆ (اتحـاد)ی (أمـەت)(سـعی)یـان کردبـا (بحـث)لـە (إتّحـاد)و (حلـول)ی (کبریـائی)(سُـبحانَهُ عَمّـا یَقُولـون)هـەر نـەکرابا؛ (حقّـاً تجـاوز)ە (معلوم)ە بزر نیە (اجانب)بە (إختراعات)ی (مادی)(طبیعی) بەسەر ئێمـەدا (غالب) بوون (کرامات)بە (امداد)مان نەهات (اولیـا)بۆیـە (اولیـا)نیـە بێتـە (مالک)ی (نفع)و (ضر)(حاشا)، (فاعل)ی (مایشاء)و (حاکم)ی (مایریـد)؟ (کلاّ)؛ ئەگەر بە ڕاستی (قرآن) بزانین و (اقتدی)ی پێبکەین؛ (حاجەت)مان بە (لَوح المحفوظ) نیە ئەمە وا. (عُلما)یـان قسـەیان لـە (جـواز)و (عـدم)ی (نکاح)ی (جن) فەرمووە،لای (بعض)ێ دروستە، (مُطلقا)چ نێری (إنسـان)و مـێی (جـنّ)ییـان چ (بـالعکس)چ (شـاهد)لـەوان بـێ. چـی لـە خۆمـان؛ (مختار)ی (قسم)ێ لەوانە ئەوەیـە، دروسـتە (شـرط)ی (شـاهد)لـە خۆمـان بێ؛ وە ڕێی (إنکاح)ی ژنە (إنسان)بە پیاوی (جن)بەر (تهمەت)و دەرگـەی (فساد)ئەکرێتەوە قسەی ناشیرین مامۆستا (ملاأحمد) (ڕەحمەتی خوای لێ

بێ) فەرمووی: پەلەیان لەگەڵ کردم، کچەکەم لێ مارەکەن ووتم: باشە، بە (شرط)ی (شاهد)لە خۆمان بێ (قبول)یان نەکرد، ووتیان: (شاهد)یش لە خۆمان بێ منیش (قبول)م نە کرد مامۆستا پیاوی درۆ نەبو. بابیشم لە (طرف) (جن) نەساغی یەکی بەسەر هات، نازانم نووسیتم یان نا؟ (مجملاً)شەوێ دوو (اَجِنّ)ە دێنە (خدمەت)ی ئەڵێن: بۆ (سؤال)ی (طلاق)ێ هاتینە (خدمەت)ئەفەرموێ: ئێوە (ملا)تان نیە؟ (عرض)ی ئەکەن بەڵێ؛ هەیە؛ (أمّا)(حظ)مان کرد بێنیە (خدمەت)توو (تقریر)ی (طلاق)ەکە ئەکەن؛ (ملا) ئەفەرموێ: (طلاق)تان کەوتوە؛ ئەوانیش لایان گران ئەبێ (عرض)ی ئەکەن ئەمە ئەچینە هۆدەی بن دەرکە (إنتظار)ی (جواب)ێ خۆش ئەکەین سبەی چوومە (خدمەت)بابم (مضطرب)م دیت؛ تا پێنج ڕۆژان لە (عذاب)ێ دابووم خودا بزانی (وەقت)بوو، دڵم دەرچی لە غەمان ئەی فەرموو: (فتاوی) بێنە تەماشاکە (تحقیق)ی ئەو (طلاق)ە بکە (تُحفە) بێنە بە (دِقّەت) بێ نۆیێ ڕۆژێ فەرمووی:(تلغراف)ی بابم بۆ هاتیە لە (مکّە) ئەفەرموێ: (دقّەت)کە لەو (مسئلە) ڕۆژی پەنجەم پاش نیوەڕۆ فەرمووی: کێ لێرەیە؟ (عرض)م کرد: بەندە فەرمووی: چا بوومەوە وە (ثم الحمدلله)! پاشان (ماجری)ی بۆگێڕامەوە وە (دائم) ئەیفەرموو: ئاگاتان لەو میوانانە بێ لەهودەی بن دەرکەی ئەچووین چ میوان نەبوو. فەرمووی لەو وەقتەدا وامزانی چوونە (خدمەت) بابم (نوعاًما) (شکات)یان لە من کردبوو؛ ئەویش (مخابرە)ی لەگەڵ کردم؛ تائەمڕۆ (جواب)م دانەوە. بە (طلاق) نەکەوتن (مسرور) بوون ڕۆین، وەلێم گەڕان وە بابم (ذات)ێ نەبوە هیچ (خلل)ی هەبێ، لەهەموو (جهەت)(قُوا)ی (بَدنی)و (روحی)و (دەماغ)ی زۆر (کامل) بوو. (تفسیر)ی (سورە)ی (جن)زۆر هەڵ ئەگرێ، با بە ئەوەندە (اکتفا)بکەین.[1]

---

[1] — تەواو بوو سبەینەی ئێکشەموو (٢٦)ی (محرم)(٢٣)ی ئەفرەنجی (١٠)ەی (شبا×)ی (رومی)(سنە)(سنە)(والسلام علی مَن اتَّبع الهُدی).

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەت)ی (المزمل)ە (مکیە)بێ (استثنا)یا بە (إستثنا)ی (بعض)ێ (آیەت)؛ (آیات)ی (١٨)ە (١٩)ە (٢٠)هەرچی هەیە (أهمّ)ی (مهمات) لای (حقیر) (ربط)و (مناسبە)ی (آیات)و (سورە) لێرە (إمام) چی لێ نەفەرمووە: (زمخشری) (بیضاوی) (ابوالسعود) گوێی نادەنێ وەکی (ملا)یەکانی (نُقّال)؛ (سیدی آلووسی)ش چی وای (ذکر)نە کردیە، بەڵێ (نوع)ە (مُناسبە)کی هەیە لەگەڵ (لَما مَّامَ عبدالله) (أمّا) زۆر بە (قوەت)نیە، منیش ئەڵێم: (معلوم)ی (اهل)ی (حدیث)ە (جناب)ی (رسالەت)لە (اوّل)ی کەمێ ئەترسا (العیاذ باللە)لە (جنەت)چ جایە (جنەت) (جنابی حق)(جن)ی بۆ (مسخر)کرد (ایمان)یان پێهێنا دوای ئەو (صدفە) (طبیعی) ئەوانەش وە (جن)ی دیش هاتوونە (خدمەت)ی بۆ (استماع)ی (قرآن)و (اخذ)ی (احکام)دوای (نزول)ی (سورەت) (صاحب)ێ (رسالەت)خۆی لە (لباس)ی پێچاوە وەکی بنوێ (تامل)ی لە (احوال)ی (جن)فەرمووە: بۆ (جهەت)ی (تبلیغ)و (دەعوەت) لەو (وەقت)ەدا.

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿یَا أَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾ی بۆ (نازل)بوە؛ (یعنی) ئەوانە (استماع)ی (قرآن) ئەکەن وە هاتیان بەشەو ئەبێ؛ خۆیان دێن لە (وەقت)ی (قرائەت)ی (قرآن) لە شەونوێژدا (اخذ)ی (احکام)ی (دینیە)ئەکەن وە وەکی (إنسانەکان) (قرآن)یشیان (محفوظ) ئەبێ؛ ئەو (مناسبە)کە من (عرض) ئەکەم (نظر)بە (قرآن)ی (مُدَّون)ە (ذاتاً) وتوومە، لەگەلەک جێ: (آیات)ی (قرآن) لە (سبب)ی (نزول) لانەدرێ لە (موقع)ی خۆیان (ربط) ناخۆن بێ (مُناسبە) ئەمێنین (بناء علی هذا) ئەڵێین: ئەی (رسول)ی (انس)و (جن) خۆت لە نوین وەرمەدە ﴿قُمِ اللَّیْلَ﴾ هەستە لە شەودا شەو بێدار بە بۆ نوێژو (قرائەت)ی (قرآن) (ذاتاً) لە (أول)ی (إسلام) (مقصد)ی (أعظم) (قرائەت)ی (قرآن) بوە (إنَّ قُرآن الفَجرِ کانَ مَشْهُوداً) یەکێ لە (شُهودات)ی

ئەمە بوە کە (جن)لە نوێژی (فجر)(استماع)ی (قرآن)یان کردو (إیمان)یان هێنا ﴿إلا قَلیلاً﴾ (اکثر)ی بە (خبر)بە کەمێ (استراحەت)بکە وە ئەتوانم بڵێم: لەبەر (اتهام)و چەنەبازی (اعدی)(ماجری)ی (جن)یانی بە (علنی) دیبا دەنگی نەدەکرد (أمّا وحی)هات (مجبوراً) (اعلان)ی فەرموو بەو (نوع)ەی کە فەرمووی (مفسرین)ی (کرام) (خلاف)یان لەبەر ئەو (استثناء) بەو (إبدال)ەی ﴿نِصْفَهُ﴾ کە (بَدل)ە لە (قلیل)ی کأنّە ئەفەرموێ (قُمِ اللیلَ إلاّ نِصْفَهُ)(أوِ أنقُصِ منْهُ) لەشەوی (مُقیَّد) بە (إستثناء) یا لە نصفی ﴿قَلِیلًا﴾ کەمێ ﴿أَوْ زِدْ عَلَیْهِ﴾ لەسەرچی؟ وەکی (ضمیر)ی (مِنْهُ)ی (مراجعە)ی گشت (تفسیر)ەکانم کرد چم نەکەوتە بەر دڵ ئەڵێ (جباب)ی (حق)(کلمە)یە ئەهاوێتە مەیانە بۆ (امتحان)ی (نظار) بەڵکوو لە(آخر)ی (سورەت)بێتە دەست؛ دڵمی پێدامەزرێ. با ڕانەوەستین (دوام) کەین لەسەر (تحریر) ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیلًا﴾ (قرآن)ی نجوونە بە (تأنی)و (تدبُّر)و (واضِح) ئەوی ئەیبە چاکی تێبگا بنۆڕە (رَتَّل) لە (قاموس) وا دەرئەکەوی زۆری (نازل)بووبێ ئەگەر زۆر زوو لە(أوائل)ی (رسالەت) ئەو (سورەت)ە نازل بووبێ ئەبێ (نظر)بۆ (آتی) ﴿إِنَّا سَنُلْقِی عَلَیْكَ قَوْلًا ثَقِیلًا﴾ (حکم)ێ گرانی (مرتل)بێ (نظراً للعقل) لە (طوق)ی (بشر) دووربێ، (قوەت)ی (بشری)هەڵی نەگری لام (عموم)ی (رسالەت)ە لەو (تکلیف)ە گرانتر (تصور) ناکرێ (شخص)ێ (مقابل)ی ئەو (کائنات)ە ئەو (أدیان)ی (مختلفە)(طبقات)ی (متفاوتە) ڕاوەستی (شخص)ێ لە (قوم)ێ (أمی) (أکثر) ژێردەست (دەعوەت)ی (کسری)ی وە (هرقل) بکا بۆ (إیمان) پێهێنان و (متابعە)ی بنۆڕە (تصور)کە چەند گرانە! (ذات)ێ (أمی) (علما) و(حکما)ی (أرض)(دەعوەت)کا بۆ (متابعە)ی (اللە) چەند گرانە، چەند (صعب)ە؟ بەو گوێرە خۆت (مهیا)کە وەکی کوردی ئەڵێ: خەوو خۆراک لەخۆت (حرام)کە ئەوانیتر چەند فەرمایشیان هەیە؛ بۆ (توجیە)ی (ثقل)(بعض)ەکیان زۆر (ثقیل)ن (مناسبە)یان لەگەڵ

(مقام)نیـە وە (تفسـیر)ی (قـول)ی (ثقیـل)یـان کردیـە بـە (قـرآن)وایـە (منشأ)ی (ثقل)ئەمەیە ئەو (قول)ە (عنقریـب)لـە (سـورە)ی (آتـی)دا دێ ﴿إِنَّ نَاشِـئَةَ اللَّيْـلِ﴾ (قیـام)ی (لیـل)شـەو بێـداری؛ شـەو زینـدی بـوون (مراجعە)ی (قاموس)کە ئەگەر (تفسیر)بە (عربی)بـا (نقـل)ئـەکرد؛ کەسـێ (تحمل)ی شەو بێداری کرد ئەتوانێ (تحمل)ی (مشاغل)ی گران گـران بکـا، بەڵێ شەو بێداری و (إشتغال)بە (أمور)ی (نافعە)(قیمەت)ی تەواو نابێ بۆ (أمەت). شەوێ لە (بغدا) تا سبەی نەنووستم لـە غـەما؛ (جمـع)ێ لـە ئێـوە خەریکی (عیش)و (عشرەت)و (عود)و (کمان)و (ساز)و (سەنتوور)بوون تا بـەیانی وە لـە (قـرار)گـاهی (انکلیـز)ی تـا (دنیـا) ڕوون بـوو بـە (ارقـام)ی (نوری) (مخابرە)یان لەگەڵ (لۆندەرە)ئەکرد (مـعأنّـە)(اوائـل)ی (نشـات)ی (حکومەت)ی (عراقی) بوو، ئەبا گەورە و گچکە شەو بێدار و ئاگادار بن بـۆ (صلاح)ی (حال)و (إستقبال)و (إستقلال). (أمّا)(ناشئە)ی ئێستا قسـەیان لێناکرێ بزانین ئەو (نشیئەت)ە (عاقبـەت)چـی ئـەبێ؟ ﴿هِـيَ﴾ (ناشـئە)ی (لیل) ﴿أَشَدُّ وَطْءًا﴾ (ثبات قـدم)ە، (حقیقـة) ئەوانـەی (ناشـئە)ی (لیـل)ن تیای گەورە ئەبن (نما) ئەکەن (ثابت قدم)ن ناترسن؛ دڵیـان بـە (قـوەت)ە، ئێمە بەڕۆژ ناوێرن بەسەر (قبر)آندا بڕۆین ئەوان لەناو (قبر)آن ئەتوانن شەو بەسەربەن (دقەت)لە دزان کە چاویان تیژترە (رأی)آن (أصواب)ە بۆ ئیشی خۆیـان ئـەوەی (فکـر)ی لێبکـەن (إصـابە)ی ئەکـەن، (غفلـەت)ی شـەو بـە (سفاهەت)و خەو مایەی (ندامەت)ە؛ (یاحافظ) (وطأ)خواندرایتەوە؛ (یعنـی توافق)ی زوبان و دڵ (مشاغل)نیە (مطالعە)ی (فقێ)یا نیش بە (دائم)ی لـە شـەودایە ﴿وَأَقْـوَمُ قِيلًـا﴾ ڕاسـتترە (أصـوب)ە دەنـگ و بـەنگ نیـە ئـەوەی ئەیخوونی (تأمل)ی لێ ئەکەی چاکی تێئەگەی لە (موجبـات)ی (تشـویش) دوورە (ترکیب)و (لهجە)ی (عربی)و (کـوردی)تێـک جـودان زوبـانی کـوردی کـورت و کـەم (مشـتق)ە (ادی)ی (مـراد)ی وە (مزایـا)ی پـێ (مشـکل)ە (فکیف ترجمە)ی؟ ﴿إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًـا﴾ (تقلبـات)و (تفرقـات)و

ئیش و كاری درێژ و زۆرت هەیە (أصلاً)بـە (معنـی)مەلەیـە بـە (خـێ)ێیش خوندرایتەوە بە (معنی)(تفرقە)یە لە ڕۆژێ لەبەر (امـور)ی (متفرقـە)دلـیش (متفرقـە)وە نایـە تریشـی هـەیـە، بـە ڕۆژ (صـاحبی رسـالەت)بـە (امـور)ی (بیتیــە)و (دەعــوەت)ی (قــوم)(إشــتغال)ی ئــەكرد؛ وە لــە نــوێژی ڕۆژ (قرائەت)ی (جهری)نیە ﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ﴾ (یاالله منك المدد) (أنـت المعـین) تووی (ملاذ)و (ملجأ) (علیك التّكلان) ﴿وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا﴾ (ذاتاً)(جناب)ی (رسالەت) (قطع)ی (علاقە)لەگەڵ (كائنات)كـرد نـە (عـادات)و (معتقـدات)و (آداب)ی (قـوم)ی خـۆی (قبـول)كـرد نـە (دیـن)ی (موسـی) نـە (دیـن)ی (عیسـی) نـە (عبـادات)ی (مجـوس)و ڕۆژپەرسـت نـە (قاعـدە)و (قـوانین)ی (فرس)و (ڕۆم)(ابی)ی لە هـەمووی كـرد؛ ئـەوەش هـەموو بـۆ خـوا بـوو بـۆ (رسالەت)ی خوای بـوو وەكـی ئـەڵـێن:" خـودا یـارەم چ بـاك دارەم؟" ﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ﴾ یادی ئەو خوایە كـە بـەس ڕوولـەو كـە (رب)ی (مشـرق)و (مغرب)ە (محقق) بزانە (نُبُـوەّت)و (رسـالەت)ی تـوو (مشـرق)و (مغـرب)و دادەگرێ ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ ڕوو لـەكێ ئەكـەی؟ هـەر ئـەوە (إلـە)و (معبـود)و (مقصود) ﴿فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا﴾كاری خـۆت بدەئـەو (اعتمـاد)ت لـەسـەر ئـەوێ (یـاس)مەكـە لـە (مـواقف)ی ئەفـەرموێ: (هشـامبە) ئـەڵـێن: (إطـلاق)ی (وكیل) ناكرێتە سەر خوا (یعنی)پـێی نـاڵێن: (وكیـل) چـونكی (موكـل)ی پێ ئەوێ (معأنّە)وەكی (سید) ئەفەرموێ: لە (قرآن)دا (وارد)ەوە (وكیل)بە (معنـا) (حفـیظ)ە ﴿وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ﴾ (انـواع)ی (هـذیان)ت لـە (حـق)ئەكـەن (شـاعرە)(مجنـون)ە (سـاحر)ە (تحمـل)كـە ﴿وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا﴾ دوور كەوە لێیان بە قسەی ناشیرین (مقابلە)یان مەكە ئەتوو لێیان گەڕێ ﴿وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ﴾ مـن چارەیـان ئەكـەم، ئەوانـەی ﴿أُولِي النَّعْمَةِ﴾ (صاحب)ی (تنعم)و خۆشی (عیش)و (كثـرەت)ی (مـاڵ)و (ولـد)ن؛ وەكـی فـەرمووی: (ذرنـی ومـن خلقـت وحیـداً... الـخ)وە بـە (كسـر)ی (نـون)بـە (معنا)(انعام)و (وما بە الإنعام)ە بە (ضم)ی (نون) بە (معنا) (مسـرەت)ە

(یعنی)(نعمەت)(مُثلَّثُ إلغا)یە لە (لۆغەت)دا ﴿وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا﴾ (زەمان)ێ کەم (مهلەت)یان دە (الهی)لە (مدە)یەکەم بە(سلامەت)ی (مسلّمان)و (بلاد)ی (مسلّمان)آن ئەو (شەڕ)ە ببڕەوە (المان) بە لای (غرب) وەرگێڕە (شڕ)ی لە(شرق) دوورکە دەغل و دانمان لە(آفات) (حفظ) کە، تووی (وکیل)ی بێچاران و بێدەسەلاّتان (رحم)ێ (عنایەت)ێ (معجزە)یە (آیەت)ی بنوێنە (الهی علی الأقل)ئەو (شڕ)ەمان لێلادە (آمین) خوایە ﴿إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا﴾ بەندو (قید)ی گران و (شدید) ﴿وَجَحِيمًا﴾ نارێ (شدید) بە(شدەت) ئەسووتێ ﴿وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ﴾ لە گەرووی دەمێنێ (نعوذبالله) وەکی نانی بەڕو خوڕنوک کە (بعضاً) لە گرانی بە دەستیش ناکەوی تفت و گەروگیر تا پارووی قووت ئەدا (وەخت)ە چاوی دەرپەڕێ ﴿وَعَذَابًا أَلِيمًا﴾ (سیّد)و (قبیلە)ی (زمخشری)(دائر)بە (زُهد)و (خوف)و بە هریز (بعض)ێ قسە (نقل)ئەفەرموون؛ بۆ (امەت)(فائدە)ی نیە ئێمە (إنسان)ی (قوی)مان ئەوێ با (عافیت)کا وە ئیش ببینێ بۆ (حسنی بصری) (قید)ی نیە (أمّا) بۆ (جُندی)دەستنادا ئەڵێن: (رسول)ی (أکرم) ئەو (آیەت)ەی خوندیتەوە هاڕاندیتی یابێ هۆش بوە نایەتە (ذهن)م (وَلَوْ) إمامی أحمد)یش (نقل)ی فەرموویێ (امامی احمد)لەو (نوع)ە (احادیث)ە بۆ (ترغیب)و (ترهیب)کەم (مبالات)ە، بەلّی (حین الوحي)(حال)ی (تبدل) ئەبوو (عەرەق)ی لە نیو چەوانی (مبارەک)ی ئەتکاوە (لکن)هاڕەو ماڕە، لەوی دوورە ئەگەرچی (صیعقە)یی بێ (اختیار)جێی (انکار)نیە (لکن) زۆرکەس بە(مزخرف)ی (صیحە)لێ ئەدەن؛ وە(الآ)وەکی (سعدی) ئەفەرمووێ: (تُعذَرُ صَيْحَةُ الْواجِدينَ" فَصامُوا وَمَنْ صاحَ وُجداً ما عَلَيهِ جُناحُ) وایە (لکن) (شێخ جُنید) پێی (راضی) نەبوە،(مرید)ی (منع) ئەکەن (حتی) ئەڵێن: یەکێ لە(مُرید)انی (صَیحە)ی لێئەدا (شێخ)(نَهی)لێکرد (دفعە)یە خۆی گرت (قوەت)ی (جهات)ی دەروونی (غلبە)ی کرد باز خۆیی گرت (آخر)ی (سینگی) (شەق) بوو؛ زگی دڕا ئەگەر وابێ، (تمام)

(أمّا) ئەوەرێگە (نفاق) زۆر هەڵئەگرێ. (أمّا) چوار (مرتبە)ی (عذاب)ی (جسمانی) (تطبیق) ئەكا بەچوار (مرتبە)ی (عذاب)ی (روحانی)(كلام)ی (صوفی)یانەیە (معقول)ە، ذاتاً بۆ (ارباب)ی (وجدان)(عذاب)ی (روحانی) لە (عذاب)ی (جسمانی)ناخۆشترە (اما صنادید)ی (قریش)آگایان لە (مراتب)ی (عذاب)ی (روحی)و (رحم)یش نیە. كەی ئەو (عذاب)ە ئەبێ؟ ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ﴾ یا (ذرنی)ئەوێ ڕۆژێ كە (أرض)و چیایەكان (إضطراب) ئەكەن ئەلەرزن ئەكەونە (زلزلە)و هەژان ﴿وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيباً﴾ (رمل)ی گرد بوەوە ئەمە لەگەڵ قسەی (حكما)یان زۆر موافقە وفي الحقيقة ئەبینین گەلی لە مواقع چیا بوویتە زیخ و خۆڵێ زۆر لە (پیرمام)ی كە دەچی بۆ (شقلاوە)زۆر (عیان)دیارە چیای كۆیە لەو دیوی بە (عمومی) لەم دیوو لە (باواجی) ئەڕۆا بۆ لای (پیرەڵ)و (باوەقوب)ئەڕۆا بۆ (پیرمام) (اكثر)ی بوویتە زیخ سور وە بعضی سپی وە (بعض)ێ بور بەردەكانی لەبار یەک دینە دەر ریزە ریزە ئەبن ئەو زۆر گانەی ئەیبینی (كۆ)و هەولێر و كركوک چیا بووین بووینە زورگ ﴿مَهِيلاً﴾ وەكی لێمێكە پێی لێننێی لە بن پێ دەڕوا (ممكن)ە بڵێین: زیخ ماڵێكە چ خۆڵی قەحیمی نیە وەكی قەسپە گڵ و پەشەگڵ وە ئەو (رەمل)ی (عربستان)و (صحرا)ی (كبیر) هەمووی شاخ و كێو بووین ورد بووین وە ئاو بردینیە ئەو ولاتە كە ئاو (صبر)ە (صبرە)كەم بوو، بە (برەیە)مانەوە كێوەكانی پیر ئەوا وردە وردە ئەگۆڕێن ئەوانی جحێڵ لەسەر (صلابەت)ماون (أمّا) ڕوو لە نەرمی بووین ئەوانیش پیردەبن ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ﴾.

ئەی (بَشر) ئەی (إنس)و (جان) ئەی (مكذّبین) ﴿رَسُولاً شَاهِدًا عَلَيْكُمْ﴾ ئەفەرموون: ڕۆژی جزا بۆ (مكذّب)آن و (حاضر)آن لە (دنیا)ش ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولاً﴾ (رسول)ێ (عظیم)، (معروف بين الأنام) (أعني موسى الكليم) ﴿فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ﴾ ئی (مذكور) و (معهود)، (مع أنّه) (نسبەت)ی (موسی)و (فرعون) وەكی (نسبەت)ی (محمد) (ﷺ) لە ئێوە نیە،

لە خۆتانە، (أشراف)تانە، (قوم)ی ژێر دەستی کەس نیە، لە ماڵی ئێوە بەخێو نەکرایە ﴿فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلاً﴾ بەرێژنە (أخذ)ێ (شدید)، ئێوە ناگەنە (فرعون) لە (قوّەت)و (حشمەت)و (عظمەت) (حتّى) (دەعوای)ی (ألوهیەتی) ئەکرد، کە خوا ئەوی وا گیرۆدە کرد، ئێوە (بطریق الأولى) ﴿فَكَيْفَ تَتَّقُونَ﴾ ئەی (قوم)، ئەی (جمع)ی (إنس)و (جن) ﴿إِنْ كَفَرْتُمْ﴾ ئەوڕۆ ﴿يَوْمًا﴾ چۆن خۆتان ئەپارێزن، لە ڕۆژێ (هائل)؟ بە (نوع)ێ ﴿يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا﴾ ڕۆژێ ئەوەندە ناخۆشە، منداڵی تازە، نەونیهاد پیر ئەکا، وەکی (زمخشری) ئەفەرموێ: "(مَثَل)ە لە (شدّەت)" ئەگەر بە (إعتبار)ی (طول)ی (زَمان) بێ بیست (طبقە) (ولدان)ی زیاتر تیا پیر ئەبێ، بە (هُموم)و (أحزان)و (شدائد)و ناخۆشی، پیری زوو دێ، (خاصّةً) (إنسان)ێ زۆر (مُتأثّر) بێ، درەنگ بێتەوە سەرخۆ، زۆر بێ هێزو لەڕو لاواز ئەبێ، وەکی پیری نەوەد ساڵەی لێ دێ، (قائانی) ئەڵێ:

نەدا نەما زوکۆدەکی شکۆفە ئەز چ پیر شود؟

نەخوردە شێری وەغی رەزمەش چ رابەڕەنگ پیر شود؟

گومان بەردەم هەم چومەن بە دامی غەم أسیر شود

لە (کُتب)ی (خرافات) ئەڵێ: "(عیسى) (علیه السلام) (سام)ی کوڕی (نوح)ی (علیه السلام) زیندوو کردەوە، نواڕی یە مووی سپیە، وتی: "موو لە دەوری ئێوە سپی نەدەبوو؟ ئەمە بۆ؟" ووتی: "کە زیندی بوومەوە، وام زانی بۆ (حشر)ە، لە هەژمەتان مووم سپی بوو!" باوڕ ناکەم (نوح)یش بزانی (قَبر)ی (سام)ی لە کێیە؟ با ئەوەندەش بڵێم، لە دڵمدا نەمێنی:"نازانم ئەگەر لە خوای گەڕێین، تا نێزیکی (قیامەت) کەس زیندی ئەکاتەوە؟" کە هاتە (معجزە)و (کرامەت) مەپرسە، بەگەلە (إنسان) زیندی ئەکاتەوە، (ملائکەت)ێ (ندا) ئەکا، (٣٠–٤٠) هەزار مردی زیندی ئەبنەوە! ﴿السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ﴾ بە (شدّەت)و (أهوال)ی ئەو ڕۆژە لێك ئەبێتەوە، پارچە پارچە ئەبێ، قسەیان لە (تذکیر)ی (ضمیر)ی (منفطر)ە، نافەرموێ: (منفطرةٌ) (مع أنّه سماء) (مؤنّث)ە،

لەگەڵی جێ (ضمیر)ی (مؤنّث)آنی بۆ ئەباتەوە، لە (حقیقەت)دا فرقی نیە، (جوامد) (مذكّر)و (مؤنث)یان نیە، (إلاّ) بە (إعتبار)ی نەرمّی وتوندی، با بڵێین: "(إنفطار)ی (مذكّر) كە (قَویّ) و (صعب)ە (أبدع) ترە، لە (إنفطار)ی (مؤنّث)ی نەرم وكەم (قوّەت)، وابزانم ئەوە (مَلحَظ)ی (سیدی آلوسی)یە (إرجاع)ی (ضمیر)ی (بِه) بۆ خوا (یعنی) بە (أمر)ی خوا ئاسمان (منفطر) ئەبێ، (معناً) (حق)ە، (أمّا) ئەوی پێشی (أظهر)ە ﴿كَانَ وَعْدُهُ﴾ ئەو (ضمیر)ە گەر بۆ (جنابی حق) بێ (خفی) نیە، (إبن كثیر) بۆ (یوم)ی ئەباتەوە (مصدر)ی (مضاف)ە بۆ (مفعول)، لەگەڵ ﴿مَفْعُولاً﴾ چەند جوانە، (یعنی) ئەو (یوم)ی (موعود)ە، ئەبێ بێ (شك)، خودا لە أهواڵی ئەوێ ڕۆژێ، ئەو ڕۆژانەمان (حفظ) كا، بە (رحمەت)ی خۆی، ﴿إِنَّ هَذِهِ﴾ ئەو (آیات)ە، ئەو (سورەت)ە ئەو (قوارع) و (زواجر)ە ﴿تَذْكِرَةٌ﴾ (موعظە)یە ﴿فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلاً﴾ ج (حاجز)و (مانع) نیە، (داعی) بە (قوّەت)ە، (إنسان)ی تێ گەیشتی (ولَو علی وجه الإحتیاط) بێ (دفع)ی (خطر) ئەكا، ڕێی ڕاست گرتن، (توجّە)ی (إلی الله) (لاشك) مایەی (سعادەت)، (سعادت)ی هەردوو (نشأت)ە (وَما تَشاؤنَ إلا أنْ يَشاء الله) لە (سورە)ی (إنسان) دێ ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ﴾ خوای تۆ ئەزانێ ﴿أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى﴾ كەمتر ﴿مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ﴾ (نصف) یا شتێ (زیاد) ﴿وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ﴾ گاهێ وا، گاهێ (نوع)ێ دی ﴿وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ﴾ ئەوانیش وا، دیارە (إنسان) بە (أحوالات) ئەگۆڕێ، ڕۆژی زۆر ماندی بێ، شەوێ زێتر ئەنوێ، (راحەت) تر بێ، زێتر بە (خبر) ئەبێ ﴿وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ دیارە بە (ضبط) هەر خوا ئەیزانی، (بَشَر) هەرچەند (آلات)ی (دقیق) پەیا كا، بۆ (ضبط)ی (أوقات) بە (تحدید)ی ناگەیەنێ، (خصوص) لە (زەمانی) (رسالەت پەناه)، (ساعات) نەبوو، (ضبط)ی (تقریب)یش (زحمەت) بوو ﴿عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ﴾ خوا ئەیزانی (ضبط)ی (أوقات)تان پێ نەدەكرا، (كأنّە) (مُحال) بوو، (سبحان الله) (مفسّرین)یش، بە (وجە)ێ (مقبول)و (مضبوط) (تحریر)ی (معنی)ی (آیەت)یان پێ نەكرا ﴿فَتَابَ عَلَيْكُمْ﴾ دیارە چی وایان نەكردیە

(خلاف)ی (أمر) بێ، (توبە)ی لێ بکەن و خوا (تۆبە)یان لێ قبولّ کا، (مَقصد)ی ئەوەیە (حرج)ی لەسەر هەلّگرتن ﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْ الْقُرْآنِ﴾ ئەوەندەی (مُیَسّر) بوو، نوێژ بکەن، (قرآن) بخونن، (ذاتاً) وەکی (عرض) کرا، (مقصد) لەو نوێژە (قرائەت) (قوران) و وەرگرتنی (مسلّمان)آن بوو، لە (إنس)و (جن)، لەسەر ئەو (مساعدە)یەش، باز یارانی (نبی) (مبالغە)یان ئەفەرموو، لە شەو بێداری (مُنازعە)ی (مجتهدین)آن لە (وجوب)ی (قرائەت)ی (فاتحە) لە نوێژ، یا (إکتفا) (بأیّ قدر کان) لە (کتب)ی (فقە) (مذکور)ە، (جناب)ی (سیدی آلوسی) کۆنە (شافعی) تازە (حنفی) (تفصیلات)ی زۆری هەیە، لێرە هەچەند (مطالعە)ی (خالّی) نیە، لە (فائدە)، (لکن) (إنسان) (تفسیر) لە (فکر) ئەکا ﴿عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى﴾ نەخۆشتان ئەبێ ﴿وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الأَرْضِ﴾ (سفر) ئەکەن ﴿يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ (کسابەت) و (تجارەت)و دروونە و تۆدان و گێرەو (تصفیە) ﴿وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ئەوانە (قیام)ی (لیل)و (طول)ی (قیام) یان پێ ناکرێ (إلاّ بشقّ الأنفس) وەکی (مفسّر)ەکان ئەفەرموون، (دقّەت) کەن (کسابەت) چەند بە (خێر)ە، وەکی (جهاد)ە، بەلّکو (کسابەت) نەبێ، (أمّەت) (جهاد)ی پێ ناکرێ، (سعی) بۆ کۆکردنەوەی (مال) ئەمڕۆ —(خاصّة إستفادة) لە (معادن)ی بە (فرض)ی (عین) (حساب)ە، بۆ (خاطر)ی ڕۆژی لێ قەومان، لە ڕێی (أمّەت)و مەفتەن و (دین) (صرف)ی کا، (أمّا معَ الأسف) ئەوەی مالّی هەیە (علی الأکثر) لە (سفاهەت)ی (صرف) ئەکا، بێ هوودە خوێنی (أمّەت) (ضایع) ئەبێ، (قوام)ی (حَیات) ئەفەوتێ ﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ﴾ لە (قرآن) ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ﴾ نوێژی (فرض) نوێژی (فرض)یش ئەمڕۆ، ئەگەر خوا نەکەرانێ، (مسلّمان) تووشی شەڕێ بوون (إقامە)ی (ممکن) نیە، (حرب)ی ئێستا (قیاس)ی لە (حرب)ی جاران ناکرێ، ئەوی (داخل)ی (حرب) بوو، ئەبێ بە دلّ و (عقل) و هۆش و گۆش وچاو، هەموو (مشاعر)ی لەسەر (شەڕ) بێ، (آن)ێ (غافل) نەبێ، (مجتهد)ەکان زۆر ئاگادان لە (شەڕ)ی (دبّابە)و (مدافع)و (قنابل) و (پەڕەشوت)و (ألغام) نەبوە،

بۆ ئەوانە (أوقات)ی (فراغ) (وەقت)ی نوێژە؟ (حقّ الانصاف) (ساعەت)ێ (مقاوَمە) لەو (نوع)ە (حرب)ە، (مقابل)ی هەزار (رکاعەت) نوێژە ﴿وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ ئی (فرض) وەکی نوێژ، (نظر) بە (تدوین)و (ترتیب)ی (قرآن) زۆر باشە، بێ (إشکال)ە، (أمّا) (نظر) بە ئەوە، کە (سورەت) لە (أوائل)ی (ما نزّل من القرآن)ە، (زەکات) ئەو (وەقت)ی (واجب) نەبوو بوو، (إشکال)ی تیا هەیە، (واقعاً) لە (مکّە) (مسلّمان)آن ئەوەندە لە (مضایقە)دا بوون، جێی (زەکات) نەبوو، بۆیە ئەڵێم: "گەلێ (آیەت)– (نظر) بە (قرآن)ی (مُدَوَّن)– ئەبێ لە (سبب)ی (نزول)و (وەقت)ی (نزول) (تجرید) کرێ"، هەرچی هەیە (زەکات) (رُکن)ێ گەورەیە لە (إسلامەتی)، (لکن) بە جێ نادرێ، بەجێ (صرف) ناکرێ، ئێستا –(مع الأسف)– بوویتە (رسم)، ئەم (رُکن)ەش چوو ﴿وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ (علامە)ی (زەکات) لە ڕێی خوا، (ماڵ) (صرف) کەن، (أنّە) لەگەڵ خوا قەرد ئەکەن (لاشك) (جنابی حق) –لە (عهد)ەی قەرداری– (بأحسن ما یکون) دەرئەچێ، بەڵام کێ خوا قەردار ئەکا؟ دەوڵەمەندەکی (خدمەت)ی (ملّەت) و (وطن)ی پێ ئەکرێ، دەوڵەمەندەکی (إعمار)ی (مدارس)و (مساجد)ی پێ ئەکرێ، دەوڵەمەندەکی (تشکیل)ی (کتبخانە)ی پێ دەکرێ، دەوڵەمەندی باشە، بەخوای (فقیری) هیچ نیە لە (حدیث) ئەفەرموێ: "خۆم ئەپارێزم لە کفرو فقر" (فقیری) بارێ گرانە، کەچی (فقیر) خۆی زۆر سووکە ﴿وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ﴾ پێش باری (قیامەت) ﴿مِنْ خَيْرٍ﴾ هەر (نوع)ێ بێ، بەجێ بێ ﴿تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا﴾ لە (وَصیّەت) بۆ دوای مردن، لە (وەقت)ی ناساغی و (مأیوسی)، ئێستا خێرێ بکە، بە (أثر) بێ (دائمی) بێ، (أجریش)ی (هکذا دَوام) ئەکا، لەو (بین)ە ئومێدم وایە (إحتفال)ێ بکەین، بە ناوی (حاجی ملا بکر آغا)ی (بانیی) مزگەوتی گەورە، کە لە (تأریخ)ی (١٢٦٠) (بنا)ی فەرمووە، ئەمڕۆش (تأریخ)ی (١٣٦٠)ە ئەوە سەد ساڵە ئەو (مزگەوتە) (بنا) کراوە، خوا ئەزانێ چەند هەزار هەزار (خێرات) بۆ (صاحب)ی نووسراوە، (مع الأسف) دوای وی، کەسێ لە کۆیە پەیا نەبوو،

بیرەوەری بکا، نە لە (أولادی) خۆی نە لە (غیر)، ﴿وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ﴾ (دائماً) خۆ بە (مقصّر) بزانن، (تۆبە)و (إستغفار) بکەن، بۆ چاتر، چاتر (سعی) کەن ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (یا غفور)و (یا رحیم) (أرحم أمّة محمد (ﷺ)، وأحرسهم من شرِ هذا الحرب العظیم) إلهی تۆبە (أستغفر الله) زۆر ئەترسم (إلهی نعوذ برضاك من سخطك) (رَبِّ آرحم) فکرم وابوو لە (آخر)ی (سورەت) قسەیە لە (أوّل)ی (سورەت) بکەین، (لکن) چم بۆ نەهات، لەبەر (غَمّ)و (ألَم)، یانزە ڕۆژیش (معطّل) بووم لە نووسین زۆر بێ (طاقەت)م، خودا چارەیە ![1]

نۆرەیی (تفسیر)ی (سورە)یی (المُدَّثِر)ە، ئەم (سورەت)ە (بعض)ێ ئەفەرموون، "(أ!وّل ما نُزّلَ)ە یە" (لکن) (تحقیق)ی لە (تفسیر)ی (سورە)یی (إقرأ) (عرض) ئەکرێ، (عدد)ی (آیات)ی (٥٥) یا (٥٦)ە، (مناسبە)ی زۆر ئاشکرایە :

(سورە)یی (المُدَّثر)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

لە (شرین)ی (لباس) (فقر)و نەساغی و (مذلەت) بمانهێنەدەر، بە (سلامەتی)و خۆشی (مسلّمان)آن، بمانکاتە (خادم)ی (کتاب)و (دین)ی (مبین) ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾، (دثار) بە (لباس)ێ لەسەر کراس لەبەر کرێ، (یعنی) (إتصال)ی بە (بَشَر)ەوە نەبێ ئەڵێن، ﴿قُمْ﴾ هەستە، ڕاست بەوە، ئەمەیە (قول)ێ گران، (أمر)ێ (غایەت) (صعب)ە، یەك (شخص) (مقابل)ی (بَشَر) ڕاوەستێ بۆ (هیچ) (حکم)ی (أرض)و (سماوی) سەر نەوی نەکا، (عَالم)

---

[1] - ڕۆژی (شەموو) نۆی مانگی (صفر)، (٢٣)ی (شباط)ی (ڕۆمی) (٨)ی مانگی (ئەفرەنجی) سنەی (١٣٦٠ هـ)، (١٩٤١) میلادی تەواو بوو، (تفسیر)ی ئەم سورەتە.

(دعوەت) کا، بۆ (دین)یّ نویّ، (حقیقةً) (محیّر)ە، (مدهش)ە ﴿فَأَنذِرْ﴾ لە (عقاب)ی (إلهی)یان بترسیّنیّ، تا (خیالّ) (مُشکل)ە ﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ هەر (تعظیم)ی وی بکە، هەر وەکی گەورەیی (خاص)ی (کبریائی)یە، کەست لا گەورە نەبیّ، (نظر) بە (مقام)ی (ربوبیّەت)، نە (مَلَك) نە (مَلِك) چ جایە بت و أصنام، یاخود (أقارب)ی خۆت لە خۆت بە (عومر)و (مقدرەت) بەرەو زۆر — (صغار)و (کبار)— یەك یەك بترسیّنە، تازە (أوّل)ی (دەعوەت)ە، (وەقت)ی (تکبیر)ی نویّژ نیە ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ هەردوو (کلمە) (جاری) بن لەسەر (معنی)ی (حقیقی)، یا هەردوو (مجاز) بن، یا یەکیان (مجاز)و یەکیان (حقیقةً) بە چوار (نوع) ئەو (آیەت)ە (تفسیر) کرایتەوە، ئیّمە ئەلّیّین: " با هەردوو (حقیقی) بن" (حقیقةً) (نکتە)یە زۆر (عجیب)ی تیایە، (مع الأسف) ئەوانی پیّشی بۆی نەچووینە، (آیەت) وا ئەگەیەنیّ، (جنابی رسالەت پەناە)، لە (طهارەت)ی (مادّی)و (معنوی)و (روحی)و (جسدی) بە (درجە)یەکە، (جنابی حق) ئەو (أمر)ەی، (بِوَجهٍ من الوُجوه) (توجیە)ی (رسول)ی (مُطهّر) (أبو الطیّب أبو الطاهر) نەکردیە، (خاصةً) بۆ (ثیاب)ی (توجیە) فەرموە، ئەویش (ثیابی) (دِثاری)، نەك (ثیاب)یّ بە پیّستەوە نووسابیّ، لەبەر ئەو (طهارەت)و خاویّنی یە، بوو بە (رسول)ی (کُل)، دوو سیّ ڕۆژ بوو ڕاوەستا بووم (تفکّر)م لەو (آیەت)ە ئەکرد، تا ئەمڕۆ ئەم (نکتە)یەم هاتە دلّ ونووسیم (هەر بژی جلیزادە)، (علم)ی (جلی) نەکوژیّتەوە، (آمین) با ئەوە حاشیە بیّ ﴿وَالرُّجْزَ﴾ بە هەردوو (وَجە)ی (قرائەت)ە ﴿فَاهْجُرْ﴾ ئەوی (قبیح)و (قَذَر)ە، لە (عادات)و (عنعنات)ی (قوم) (قطع)ی (علاقە)ی لەگەلّ بکە، (حتّی) بە (وَجە)ی (سیاسەت)و (مداهنە)ش ڕووی تیّ مەکە. (ذات)یّ وەکی (رسالەت پەناە) —(لا شك)— (حسن) و (قبح) (تفریق) ئەکا، ئەفەرموون: "بە مندالّی ڕقی لە (لات)و (عُزّی) ئەبۆوە، ئەگەر سویّندیان پیّدادابا، تیّك ئەچوو لای ناخۆش بوو" .

﴿وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ﴾ زۆر (معنی)یان لیّداوەتەوە، (مُختار)ی لای (حقیر) فەرمایشی (إبن عبّاس) و (مجاهد)ە، (حاصلّ)ی لە (دەعوەت)ی (عِباد) سست

مەبە، وکـی (حضـرەت)ی (نـوح) فـەرمووی: (رَبِّـي إِنِّـي دَعَـوْتُهُم...إلخ) تـوو وا مەفەرموو، (دوام) کە ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ زۆر (موافق)ن، لام وەیە، جێی (عطا)و (هِبـە)ی (بالمُقابِلـە) نیـە، (واقعاً) ئـەو (دعـوەت)ە (عامّـە) ئـەو (رسـالەت)ە (تامّە)، (صبر)ی ئـەوێ، (خصـوص) ئـەوەی بەسـەر (حضـرەت)ی (رسـالەت) هات، لە هـەموو (جهـات)، (جبـال) خـۆی لەبـەر نـەدەگرت، تـا (قـریش) بـوون (قریش)، دوای وان (منافق)ەکان، چیان کرد (دائر) بە (شـرف)ی (نـاموس)ی؟ چ (غـەم)ەکیـان دایـە؟ ئـەمڕۆش (منـافق)ەکـانی (أُمّـەت) وەکـی قەشـەکانی (ئەوروپایی) لە (إیذا)ی (سعی) ئەکەن، (عـلاوە)ی ئەوانـە، (بَـلا) لەسـەر (بَـلا) ئەهاتە سەری، (علی کلّ حال) (صـبر)ی گـرت، نـاوی خـوای بلّنـد کـرد، دینـی (حقّ)ی (نشر) کرد، ئەو (صبر)ەش (صِرف) بۆ خوا بوو، (طماع)ی نـەبوو، بـە پارچە نانێ، بە لوێچە ئاوێ (قناعەت)ی ئەفەرموو ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ پـف کرا (صور)، بۆ زیندی بوونەوە ﴿فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ﴾ ڕۆژێ (زەحمـەت)ە، گرانە، با (جفات) بدەن، (صبر) کە، تووشی ڕۆژی خۆیان ئەبن ﴿عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ﴾ بە هیچ (وجە)ان ئاسان و خۆش نابـێ، (عـذاب)یـان لەسـەر سـووك ناکرێ ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ ئەڵێن: " ئەو (آیەت)ە لە (حـق) (ولیـدی بـن مُغـیرە) (نـازل) بـوە" ئەگـەر وابـێ، وەکـی (سـیدی الوسـی) ئەفـەرموێ، ئـەو (سورەت)ە هەمووی وێکڕا (نازل) نەبوە، خوایە (وحدە لا شـریك لـە) (خلـق)ی کردیە (حتّی) لە هەموو شت نێزیکتر، داك و بابە، ئەوانیش ئاگایان لێ نیـە، کـە (أصل)ی مندالێ (تطوّرات) و (تشکلات)ی ئەبێ، نابێ، چۆن ئەبێ؟ چۆن نابـێ؟ وە چەند (معنا)یە تریشـیان لـە (وحیـد) دایتـەوە ﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا﴾ (واسع) بە (نما)و (زیادی)، لە (إبن عباس)و (مجاهد) و (إبن جُـبیر) (منقـول)ە، هەزار (دینار)ی بوە، بەڵێ ئەوەندە (نظر) بەو (زمـان)و (مکـان)ی بـە (مـاڵ)ی (ممدود) (حساب) کراوە. لە (سُفیانی ثوری) (نقل) ئەکەن (ملیـۆن)ێ (دینـار)، بـاوەڕ مەکـە (ملیـۆن)ێ (دینـار) لـەو (عصـر)و ولاّتـی لای (شـخص)ێ کـۆ بوویێتـەوە، (بنـا) لـە فـەرموودەی (إمـام)، (أراضـی) بـووە، وەکـی ئـەو

(أراضی)یەی (دەور)ی کۆیەو سائری شارستان، بە ئاو هیچ (فصل)ێ (خالّی) نابن، (واردات)یان (لا ینقطع)ە ﴿وَبَنِينَ شُهُودًا﴾ چەند (أولاد)ی پیاوی پێ گەیشتی (حاضر) لە (خدمەت)ی لە (أندیە)و (محافل)ی گەورە، (وجیە) بوون، وە دیار بووین، دە بووین؟ سێزدە یا حەوت؟ (خلافی)یە، ناو حەوتان ئێنن، (ولیدی إبن ولید)، (خالد)و (هشام)، ئەوانە (مسلّمان) بوون، (عاص)، (قیس)، (عبد الشمس)، (عمارە)، (زمخشری) ئەفەرموێ: (خالد)و (هشام)و (عمارە) (مسلّمان) بوون"، (إمام) و (سائر)ی (مفسّرین) دوای کەوتوونە، (صواب) وایە (عمارە) (مسلّمان) نەبوە. (بعض)ێ ئەلّێن: "لە شەڕی بدر کوژرا" (بعض)ێ ئەلّێن: (نجاشی) کوشتی" شەقاوی لێك دوور. من (دائما) لە (خدمەت) بابم بووم، بچوو با هەر (مجلس)ێ لە (خدمەت)ی ئەچووم، (ملا یحی کوڕی شێخ عبد الرحمن)، (شێخ محمد سعیدی وحید الاب) لێرە (قاضی) بوو، ڕۆژێ بە منی ووت: "(عجایب)م دێ توو ئەوەندە (ملازم)ی (خدمەت)ی بابتی" من ووتم: ئەمن زۆر (عاجب)آتیم دێ، بەو چەند قرۆشەی ئەوەندە دوور ئەکەویەوە لە بابت؟" (حقّاً) (أولادی) چاك و بە (قیمەت) (دائم) بەر (نظر)ی بابیان بن، (نعمەت)ێ گەورەیە ﴿وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا﴾ ئیش و کارم بۆ ڕێك خستیە، (رئاسەت)و جاهێ (عریض) وا دیارە (بَدن)یشی ساغ بوە، (نعمەت)ی (دنیا) ئەویە، (بَدن) ساغی، بە (أولاد)و (دولّەت)و (عزّ) وجاە، گوزەرانێ خۆش، بێ قەرداری، بێ (رەزالەت) و لەبەر دەرکان کەوتن، بڕوا ناکەم ئەو (نعمەت)ە، بۆ هیچ (ملا)یە لە (ملا)یانی (إسلام) ڕێك کەوتبێ ﴿ثُمَّ﴾ لەسەر (کُفران)ی (نعمەت) ﴿يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾ بۆی زیاد کەم، (مع أنّه) ئەو لە خوای نازانی، با وجودی (أساس)ی وە (زێدە)یی، ئەگەر ببێ، لەویەوەیە ﴿كَلَّا﴾ ئەو (طمع)ەی نەبێ، (قطع)ی (أمل) بکا، (إلهی) خۆت ئەیزانی، ئەوانی (عَنید)ن، گەمە بە (آیات)ی توو ئەکەن، ئەمڕۆ لە هەموو (وجە) لە (زیادی) دان، خوایە بۆ (قیامەت) هەڵی مەگرە، (عن قریب) لە (دنیا) پێیان بنوێنە، (وإلاّ دین) و (آیات) نامێنی ﴿إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا﴾ (أکوانی)و (قرآنی) ﴿عَنِيدًا﴾ (مخالف)و

(معارض) بوو، لێ ی لادەدات، لە (مُقاتل) (نقل) ئەکەن (پاش (نزول)ی ئەو (آیەت)ە (ولید) کەوتە (نقص) لە (مال)و (ولد)، تا هلاك بوو باوەڕ ناکەم، ئەوەی بە (مال) و منال (مغرور) بێ، خوا لێ ی نەگۆڕێ، وا دەبێ بە (أدنی) (کلمە)یە (إنسان) گیرۆدە دەبێ، جلۆکەی (نکبەت)ی ئەکەوێتە سەر شان وملان، ئەمە بۆ (شخص) نا، بۆ (دەوڵەت)یش دەبێ، (دەوڵەت)ی وا هەبوە، تا ئەو چەندانە، گەمەی بە (کُرّەی (أرض)ی ئەکرد، ئێستا بوویتە (فۆتبۆل)، ئەوا لە کۆن و کاژێرکان، لە ترسی (طیّارە)ی (عَدّوی) بە (مغلوبی)و (مقهوری) خۆی ئەشارێتەوە ﴿سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا﴾ (أنە) تووشی هەورازەکی ئەکەم، پێ ی دا ماندی بێ، دڵی ڕنگە ڕینگی بکا، هەناسەی سواربێ، دفکی بدا، لە (دنیا) تووشی (مشقّەت)ێ (عظیم)ی ئەکا، لە (قیامەت) خوا خۆی ئەزانێ بە چی (عذاب)ی ئەدا، (بعض)ێ ڕوایات (نقل) ئەکەن، دائر بە (عذاب)ی (جهنّم)، لام وەیە ئەمڕۆ (نقل) نەکردنی باشترە، (ناشئە)ی ئێستا قبوڵی ناکەن، وە ناتوانین پێیان بسەلمێنن (ألعیاذ بالله) تووشی (کفر) ئەبن ﴿إِنَّهُ﴾ لە ڕووی (عناد) ﴿فَكَّرَ وَقَدَّرَ﴾ تێ (فکر)ی وە لە دڵدا (مقدّر)ی کرد، داینا، وەدایمەزراند ﴿فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾ لە ڕوویی (تعجّب) یا قەشمەری یا (ثَنا) لە (حقّی) گوترا، بکوژێ، چۆنی لە دڵدارێك خست ﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾ ئەو (کلام)ە لە مەیاندا (واقع) بوە، (سَواءً) بڵێین: (إعتراض)ێ (مُتعارف)ە، یا غیره مُتعارفه" (سواءً) (رأساً) لە (طرف) خوا فەرموورابێ "یا " (تکریر)ی (قول)ی (سامع)ەکانی بێ" ئەفەرموون: "(ولیدی بن مُغَیره) (دفعه)یە وتی: "(والله) ئەوەی (محمد) ئەیخوێنێتەوە، –(یعنی آیات)ی (قرآن)– (شعر) نیە، قسەی (کاهن)آن و (أجنّ)آن و (بَشر) نیە" ترسان وەرگەڕێ، (یعنی) (إیمان) بێنێ، دوایە تێ (فکر)ی ووتی: ئەمە (سحر)ە، نابینن باب و کوڕ لێك ئەکا" (سامعین) (کیف) خۆش بوون، (عاجبات)یان لە قسەی هات، زۆریان پێ خۆش بوو!" (مع أنە) قسەیێ بێ (معنی) (آیات) (قرآنی) لەکێ؟ (سحر) لە کێ؟ ئایا (ولید) ئەیزانی (سحر) چیە؟ (تفرق)ەی (محمد)ی(ﷺ) (تفریق)ی (حقّ)و (باطل)ە، بۆ

(تشریف)و (تعظیم)ی (بَشر)ە، بۆ (تَرقّی) و (ترفیە)ە، بۆ لێکدان وتێکدان و (هوا) وهەوەس نیە.

﴿ثُمَّ﴾ پاش (تفکّر)و (تقدیر) ﴿نَظَرَ﴾ زیدە (تعمّق)ی کرد، نەك لە (فکر)و (تقدیر)ی (أوّل)ی بە (غلط) چووبێ ﴿ثُمَّ عَبَسَ﴾ ڕووی گرژ کرد ﴿وَبَسَرَ﴾ بە قەسپی نەگەیشتی ئەڵێن: (بُسر)" وەك پەسیرەی تریێ، (إظهار)ی (عبوسی) کرد (قَبْلَ أوانه)، یا زیدە ڕووی ترش و گرژ کرد، لە (قاموس) ئەڵێ: (بَسَرَ) بە (معنی) (قَهَرَ) هاتیە" لام وەیە ئەو (معنا)یە لێرە جوانە، (مناسب)ە ﴿ثُمَّ أَدْبَرَ﴾ پشتی لە (حق) کرد، بەڵکوو لە (قول)ی خۆی ﴿وَاسْتَكْبَرَ﴾ خۆی گەورەتر زانی، (تَنزل)ی نەکرد، بۆ (أتّباع)ی (حق) ﴿فَقَالَ إِنْ هَـٰذَا﴾ نیە ئەوە ﴿إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ﴾ (روایەت) ئەکرێ، ئەمەیان چۆن ووتیە؟ (حضرەت)ی (محمد)ی(ﷺ) کێهە (ساحر)ی دیوە؟ (سحر)ی بۆ (نقل)و فێری کا ﴿إِنْ هَـٰذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ﴾ (کلام)ی خوای نیە، (إفترى) ئەکا، ئەڵێ: "(وحی) (إلهی)یە بۆم دێ" بەڵێ (قرآن) (قول)ی (بَشر) ئی (مَلَك) ئی (جن) ئی (شیطان)ی تیا هەیە، (حتّی) (بعض)ە (أقوال)ی تیا هەیە هێشتا (قائل)ی نەی گوتیە، وەك (قول)ی (عیسی) لە (جواب)ی (أأنت قلت؟)، وەك (محاوەر)ەی (تابع)و (متبوع)ان لە (قیامەت)، وەکی (نطق)ی (شیطان): (لَمَّا قُضِيَ الأمر)، (أمّا) هەمووی خوا ئەفەرموێ: "وایان گوتیە، وائەڵێن" (عبارەت)ی (حاضر)ی (عبارەت)ی خوایە ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾ ئەی هاوێمە ناری (سقر)، ئەی برژێنم، (سقر) (ناری) (جهنّم)ە، (أصلاً) بە گەرمی دەڵێن ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ﴾ چی ئەتۆی (عالم) کردیە، بە (سقر) کە چیە؟ ﴿لاَ تُبْقِي وَلاَ تَذَرُ﴾ کەس نایەڵێ، (ترك)ی کەس ناکا، لە (مجرم)ان، بێ (فرق)و جودای، کەس ناپارێزێ ﴿لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ﴾ پیستی ڕەش هەڵدەگێڕێ، ناشیرینی ئەکا، وێنەی (وجە)ی (عبوس)ی، (عذاب)ی هەر هەندە نیە، ئەوە (مناسبە)ی (مقامە) بعضە قسەیان لێرە کیفم پێ نایە ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ نۆزدە (زبانیە)ی لەسەرە، ئەو (کائنات)ە لەو (سقر)ە، بە نۆزدە کەس (إدارە) ئەکرێ؟ (إشارە)یە، بۆ

(ضعف)ی (بَشر) و بێ دەسەلاّتی، (فکیف) (إنسان) بە نەختێ (مالٌ وأولاد) (مغرور) ئەبێ؟ خۆی بە (صاحب)ی (قدرەت)و (قوّەت) ئەزانێ، (تکبّر) ئەکا لە (إطاعە)ی (رسول) (لازم) ناکا ئەوانە زۆر زەلام بن، (قوّەت)و (مُکنەت) (حساب)ە، (سرّ)ی ئەو (عد)ە چیە؟ نایزانم، (محقّق) بێ (نکتە) نیە، (شکیب أرسلان) (أمیر البیان) لە (مسیۆ هۆرات) (مستشرق)ی (فرەنساوی) (دائر) بە (بابیان) (فصل)ێ (نقل) ئەکا (في المجلد الرابع ص٣٥٥) من (الحاضر الإسلامي) ئەڵێ: (عدد)ی (نۆزدە) لایان (مقدّس)ە، چونکی (کلمە)ی (واحد) بە (حساب)ی (جُمَل) نۆزدەیە، (وکذا وجود)" (تفصیلات)ێ (ذکر) ئەکا، لێرە (حاجەت)مان پێی نیە، (أمّا) بەو (نظر)ە، (مناسبە) لە (بین)ی (عدد)ی (واحد)و (وحید) زۆر جوانە، ئەو (وحید)ەی تۆی (خلق) کردیە،(واحد)ێکە بە نۆزدە کەس ئەو هەموو (مجرم)آنە ئەهاوێنە (سَقَر)، وەتیای حەپسیان ئەکا، بێ (مجال)و بێ (مفر)، ئەڵێن: "(أبو جهل) وتی: "ئەی (قریش) داکتان بۆ بگریە، ئێوە ناتوانن بە دە کەسان، یەکێ لەوانە (مُلزم) کەن؟ (شخص)ێ پێیان ئەووت: "(أبو الأشد بنی أُسَیْد بنی کُلْدە جُمَعی)" (إنسان)ێ بەتین بوو، وتی: "حەڤدە بۆمن، من (علاج)یان ئەکەم، دووش بۆ ئێوە!" بەڵێ (إنسان)ی (مغرور) هەموو (نوع)ە قسەیە ئەکات ﴿وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ﴾ (خزنە)و (حفظە) (زەبانیە)ی ئاگر ﴿إِلاَّ مَلاَئِكَةً﴾ (قوّەت)و (قدرەت)و (صلابەت) و (عظمەت)ی (ملائکەت) لە دڵتاندا (مرکوزە)، یەکێ ئەتوانی هەمووتان (هلاك) کا (أساساً) (ملائکە) جێی (أمل)و (رحمەت)ن، (لکن) (سوء)ی (أعمال)ی ئێوە گێڕاونی، بە (خزنە)ی (نار)، (معدن)ی (قهر)و (شدّەت)و (عذاب)و (قسوەت) ﴿وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ﴾ نۆزدە ﴿إِلاَّ فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ وەکو بیستان قەشمەری یان ئەکرد ﴿لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ لەبەر (موافقە)ی (قرآن) و (کُتب)ی (رسل)ی ڕابردوو ﴿وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا﴾ بە (کمّ)و (کیف) بەڵێ (إیمان) بە (شدّەت)و (ضعف)و (تفاوت)ی (عیان)ە، (حقّ)ە (منازعە)ی نیە ﴿وَلاَ يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾

(أنّه) (قوّەت)و (یقین)یّ وا ئەدا، ڕێی (رَیب)و (شك) نامێنیّ ﴿وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ (شكّ)و (شُبه)، (لازم) ناکا (منافق) بن، (ذاتاً) (منافق) لە (مکه)ی نەبوون، (بعد الهجرەت) لە (مدینە) پەیا بوون ﴿وَالْكَافِرُونَ﴾ ئی (مُصِرّ)و (مُعْلِن)و (عَنود) ﴿مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا﴾ چی (مقصودە)؟ بۆ (توجیە)ی ئەم (عِلَلْ)و (معلولات)ە (عُلما)ی (تفسیر) زۆر (سعی)یان فەرمووە (شکر الله سَعیَهم) وە(تعلیل)ی (أحکام)ی (شرعی) و (قرآنی) بە (حِکَم)و (مصالح) جێی (إنکار) نیە، با (نزاع) لە (أفعال)ی (کونیە) دابێ (أساساً) (حُکَما) ئەڵێن: "(جنابی حق) (فاعل)ی (بالایجاب)ە، (غرض) لە (فعل)ی (إیجاب)ی دانیە" ئەوانی مە ئەفەرموون: "(جناب)ی (کبریائی) (مُختار)ە، وە (فعل)ی (مُعلّل) نیە بە (أغراض)، چونکی (تعلیل)ی (فعل)ی (نقص)ە بۆ (کمال)ی (فاعلیەت)ی". ئەوە (مشکل)ە (فاعل)ی (مُختار) بێ (غایە)و (غرض) نازانم کوو تصوّر ئەکرێ؟ ﴿كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ کەسێ ئاگای لە (أمزجە)ی و (أحوالات)ی (نفسیّە)ی (بَشر) بێ، (تصدیق)ی ئەو (آیەت)ە ئەکا، بێ (منازعە)ی (سنّی) و (مُعتزلی) بنۆڕێ (أکثر)ی (أحکام)ی (شرعیە) لەگەڵ (أحوال)ی (بعض)یّ کەس (موافقە) ئەکا، زوو قبوڵی ئەکا، (مع المسار) (إیمان)ی پێ ئێنێ، لەگەڵ (أحوال)ی (بعض)یّ ڕێك ناکەوێ، (أفکار)ی (مساوات)ی (فی الحقوق) (ولید)و (أبو جهل) کوو قبوڵی ئەکەن؟ (فرعون) کوو خۆی ئەهێنێتە ڕیزی جووان، ببێتە (تابع)ی (موسی)، (لقیط)ی خۆی؟ (قِسمی)یّ لە (بَشر) (مُطیع)ن لە (عِلّەت)و (معلول) ناپرسن، هەرچی بێ (إیمان)ی پێ ئێنن، هەندێکیدی، بێ (تعلیل) و (توجیە) (إیمان) نایەنن، (حُکم) قبوڵ ناکەن ئەوانەش دوو (قسم)ن، (قسم)یّ ئەگەر (عِلّەت)ی نەدۆزیەوە، (إنکار)ی ئەکا، (قسم)یّ (حمل)ی ئەکەنە سەر (قصور)ی خۆیان، ئەڵێن: (عِلّەت)و (حِکمەت)یّ (معقول)ی هەیە، (أمّا) ئێمە نایزانین" (وَلِلنَّاسِ فيما يَعْشَقُونَ مَذاهِب) (لازم)ە بۆ (رۆسا)ی (إعتقاد) وەك (رۆسا)ی (سیاسەت) (أمزجە)ی (أقوام) بزانن، (إسناد)ی (کتێب) نابێتە (أستاذ)ی (صفحات)ی

(أقوام) و (أماكن) و (أزمان)، گەلێ (روایەت)و گەلێ (معانی آیات) کە (أسلاف) فەرموویانە، بۆ (ناشئە)ی ئەمڕۆ (موجب)ی (إنكار)و (كفر)ە ﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلاَّ هُوَ﴾ تا ئەو (بَین)ە کەس نەیدەزانی (میقرۆب) هەیە، بەو (حیوانات)ە گچکە لە چەند (ملیۆن)ی وەکی (ولید)و (أبو جهل)و (أبو الأشد) گۆڕ بە گۆڕ کردیە، بە (مشك) (دنیا)ی کۆر ئەکاتەوە بەسن و کسیەڵە (کائنات)ێ ئەخاتە بێ زادی و مردن، بۆ (ملائكەت)ان مەڕۆن، تەماشای وردەڵ وردەڵەکانی خۆمان کەن، (إرادە)و (إدارە)ی (کبریائی) پەکی لەسەر ئەوەندە دەریا دەریا (ملائكەت) نەکەوتوە، ئەگەر (مُراد) (بیان)ی (عظمەت)ی (خالق) بێ بنواڕە (کائنات)ی (محسوسە)و (مُحقّقە)، گوێ لە (علما)ی (هئیەت)ی (جدید) ڕاگرە، (دقّەت) لە (إختراع)ی (مخترع)ان کە، ئەزانێ چ (خالق)ێ (عظیم)ە. ئەو (کائنات)ە (عظیم)ەی (إیجاد) کردیە، وە(إدارە)ی ئەکا، (تأمّل) لە (قواعد)ی (طبیعەت) کە لەشکری ناو (بَدن)ی خۆت بزانە، چ (حرب)ێکە؟ چ (هجوم)و (مدافعە)یەکە؟! لە (بین)ی (میقرۆب)و (صحّەت) و (مرض)، (حَیات)و (ممات) ﴿وَمَا هِيَ﴾ (آیات) (قرآنی)، (سقر)و (زبانیە) ﴿إِلاَّ ذِكْرَى لِلْبَشَرِ﴾ (عمومی) ئەوی ببیە (حق) وایە (إعتبار)ی پێ بکا، نەیکاتە قەشمەری، بۆ (بَشر)ی (عاقل) (إحتیاط) (لازم)ە. کەسێ (إیمان)ی بە (حساب)و (عقاب)ی (جَحیم)و (ملائكە)ی (عذاب) ببی، خۆی لە (سیّئات) بپارێزێ، (غیر)ی قازانج (ضرر)ی چیە؟ ﴿كَلاَّ﴾ (منع) بن لە (إنكاری) ﴿وَالْقَمَرِ﴾ (قَسَم) بە (ماهی) (منیر) ﴿وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ﴾ ڕانەشکێ، پشت ئەکاتەوە، بۆ ڕۆیشتن، (قرائەت)ی تریش هەیە (إذا دبّر) (دبَّر)ەو (أدبَر)ە بە یەك (معنا)ن، یا جودان؟ (خلافی)یە (بعض)ێ ئەفەرموون: "(دبَّرَ) بە (معنا) دواهاتن و جێ نوشینە" (یعنی قسم) بەو شەوەی کە دوای ڕۆژدێ ﴿وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ﴾ ڕووناکی، ئاشکرا بوو، کەسێ بە (خبر) بێ کە شەو ڕاشکا، مانگ ڕوو لە (غرب) کا، دوایە سفیدی بەیانی بدا، (حقیقة) (منظر)یە زۆر خۆش و دڵ گوشای هەیە، پاش بەیان، (صبر)ە (صبر)ە، (حیوانات)ی (نهاری) بە (خبر) دێن، سریوە سریوە، جریوە

جریوە دەست پێ ئەکەن (أنّه بَدأ)ی (حَیات)ە (وقـع)ێ (غریـب)ی هەیـە لـە دلآن، (لکن) ئەوانەی شەو ئەنوون، تا تاویان لە سەرو مێشکی ئەدا، بـە (خـبر) نایەن، لەو (لذّەت)ەی (محروم)ن، لە (تأمّل) لە (آیات)ی (حق) دوورن، ﴿إِنَّهَا﴾ ئەو (ذکری)یە ﴿لاَحْدَى الْكُبَرِ﴾ یـەکی (ممتـازە)، لـە (آیـات)ێ گـەورە گـەورە، (آیـات)ێ (فـوق الآیـات)ە، (آیـەت)ی (علـم)و (صـلاح)و (نفـع)ە، (آیـەت)ی (حکمەت)و (شرف)و (تزکیە)ی (نفس)ە، (آیـەت)ێ نیـە، بێـت (کـالبرق) بـڕوا، بفەوتێ. (أکثر)ی (مفسّرین) بۆ (جهنّم)ی ئەبەنـەوە، خـوا لێمـان بپـارێزێ، مـن (مناسبە) لە (بین)ی ئەوەی سوێندی پـێ دەخـورێ، ئـەوەی سـوێندی لەسـەر دەخورێ، زۆرم (مقصودە)، لە (مفسّر)ان (غیر)ی (شێخ محمد عبدە)م نـەدیوە (إعتباری) پێ بکا ئەویش لەو (أجزا)یانە (تفسیر)ی نیـە، تـا بـزانین لێـرە چـی ئەفـەرموێ، وا بـزانم ئێمـە (نـوع)ە (إشـارە)کمـان بـۆ کـرد، (مـع أنّـە) (نـاظر) ئەتوانێ (مناسبە) بدۆزێتەوە ﴿نَذِيرًا﴾ بـا نەفـەرموێ: (نـذیرة) چ بـوو؟ وەکـی (رحمة الله قریب) بە (قریـب)و (قریبـەت) ئـەگۆڕێ؟ نـا، (فـرق)ی چیـە، دیـارە (یعنی ترکین) با (بإعتبـار)ی قورئـان بـێ، (قـرآن) بـۆ (نـذیر)ی نزیـك تـرە، لـە ﴿لِلْبَشَرِ﴾ تا (إنقراض)ی (بَشر) (قـرآن) (إنـذار)ی (بَشـر) ئـەکا، ئەگـەر (قـرآن) نەبێ، کێ ئەزانێ (سقر) هەیە، یان نیە؟ ﴿لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾ (یعنی) ئەوانی (وسط) ناڕۆن، بێ (إفراط)و (تفریط)ن، (تقدّم) لە (ئەنـدازە) بـە دەر (خراپ)ە، (وکذا تأخّر)، (إنذاری) (متقدّم)آن ئەکا، لە (غرور) لە (غفلـەت)، (إنـذار)ی (متـأخّر)آن دیـارە، ڕێی (وسـط) نیشـان ئـەدا، ئـەوی (حـظّ)ی لـە (نجات)ە پـێی دا بـڕوا، قسـەیان لـە (تقـدّم)و (تـأخّر) فـەرمووە، (مراجعـە)ی (تفسیر)ەکان کە.

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾ ئەوەش (إنذار)ێکە، ئاگاتان لـە خـۆ بـێ، لـە (أعمال)ی (سیّئە) خـۆ بپـارێزن، (مسـابقە) بکـەن بـۆ (خـیرات)، پێشـکەوتەی پاشکەوتە مەبن، (مع الأسف) (عرەب) بوونە پێشکەوتەی پاشـکەوتە، (أوّل)ی چ (تقدّم)ەکیان کرد، هەندە نەچوو، پاش کەوتن، لـە (تقـدّما) (مغـرور) بـوون،

ئاگایان لە خۆ نەما ﴿إِلاَّ أَصْحَابَ الْيَمِينِ﴾ (إیمان) داری (مُخلص) بە (قـوّەت)ی (إیمان) (مَیل)ی خراپەیان نابێ (إبن جریر) (نقل) ئەکا لە (إمامی علـی) (مُـراد) لە (أصحاب الیمین) (أطفال)ی (مسلّمان)آن (حقاً) قسەیە منداڵانەیە، لە (إمـام) (مبین) دوورە، نازانم ئەو (ذات)آنە کـێن؟ (نقـل)ی لێ ئـەکات، وە (روایـەت) لـە (إبـن عبّـاس)یـش ئەکـەن، (تفسـیر)ی بـە (ملائکـە)، ئەمـەش خـۆی نیـە ئێمـە قسەمان لە (بَشر)ی (مکلّف)ە، با (أطفال)و (ملائکە) (رهین)ی (أعمـال) نـەبن، (أمّا) إیمە چمان بەسەر وانە ﴿فِي جَنَّاتٍ﴾ بێ (حساب)و (کتاب) ﴿يَتَسَاءَلُونَ﴾ خۆ بە خۆ (سؤال) ئەکەن، لـە (حـق مجـرم)آن، یـاخود لـە (مجـرم)آن (سـؤال) ئەکەن ﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ﴾ ئەوە لەگـەڵ (خطـاب) (أوفـق)ە، بـاوەڕ ناکـەم، منـداڵ ئـەو (سـؤال) و مۆالـە بکـا مەگـەر گـەورە ببـی، بفامـێ، (شـرع) بزانـی، (سؤال)ی (توبیخ)و (حسرەت) دان، لـە کـێ بـە (أطفـال)آن ئـەکرێ؟ ﴿قَـالُوا﴾ (مجرم)ەکان ﴿لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ﴾ دیارە ئـەو (آیـات)ە لـە (أوائـل)ی (منـزّل) نینـە ﴿وَلَـمْ نَـكُ نُطْعِـمُ الْمِسْـكِينَ﴾ (أمّـا) بـۆ دەوڵەمەنـدو گـەورە گـەورەکان، (سفر)ەو شێلان ئەڕازێننەوە، وەکی (مولود)آن، دەوڵەمەنـد (أطعمـە) ئـەخۆن، (مسـکین)و (فقـیر) ئەنووزێنــەوە، لێ یـان ئـەدەن، دەریـان ئەکـەن، (آیـەت) (صـریحە)، ئـەو (مجـرم)انـە (مکلّـف)ن بـە (فـروع)، (حقّـاً) (آیـەت) (تأویـل) هەڵناگرێ، ڕێی درۆی (بالمرە) لێرە (مسدود)ە، ئەترسم ئەو (قائل)ە– (ولـو) لە (مقام)ی (مدافعە) ئەو قسە بکا– (داخل)ی ئەو (سلك)ە ببـێ، بـۆ (حفـظ)ی (قول)و (مذهب) ئەو (جسارەت)ە لەسەر ئـەو (آیـەت)ە زۆر (خطـأ)ێ گەورەیـە ﴿وَكُنَّا نَخُوضُ مَـعَ الْخَائِضِـينَ﴾ ئەچـووینە نـاو (أباطیـل)، (أمـور)ی تورّەهـات ﴿وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ﴾ ڕۆژی (جَزا) ﴿حَتَّى أَتَانَا الْـيَقِينُ﴾ (بعد المـوت)، لـە (برزخ)، یا ئەوڕۆ، کە دیمان، دێتە یادم (سیّد رشید) لـە (موقـع)ێ ئەفـەرموێ: "لە (مکّە) دوو فرقە بوو ون، (مؤمن)ی کامل، (کـافر)ی (تـامّ الکفـر)، (فسـق)و (نفاق) لە (مدینە) پەیا بوو." (بنـاءاً علیـە) لـە (آیـات) (مکّـی) نـە (سـنّی) نـە (معتزلی) با قسە لە (مؤمن)ی (فاسق) نەکەن ﴿فَمَا تَـنْفَعُهُمْ شَـفَاعَةُ الشَّـافِعِينَ﴾

ئی کەس دیارە ئەوانە، (إعتمادیان) لەسەر (شفاعەت)و (فدیە)و مدیە بووە، (معتزلی) بۆ (رفعی) (درجات)، (إنکاری) (شفاعەت) ناکەن، ئێمە ئەڵێین: "ئەوی (إعتماد)ی لەسەر (شفاعەت) بێ –(یعنی) بە ئومێدی (شفاعەت) گوناه بکا– لە (شفاعەت) (محروم)ە" .

﴿فَمَا لَهُمْ عَنْ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ﴾ دوای ئەو (بیان)ە، (مراد) بە (تذکرة) (قرآن)ە، (إعراض)ی لێ ئەنێن، (نفرەت)ی لێ ئەکەن ﴿كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ﴾ (حمیر)ی وەحشی زۆر بە (نفرەت)ە، بە (شدّەت) فرار ئەکات ﴿فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾ لە شێر لە نێچیروان، (تشبیه)و (تمثیل)ی ئەوانە، وە(حملە)ی (تورات) (مقایسە) بکەی کێ هەیان (أقبح)ە؟ وابزانم ئی (حملە)، (فساد)یان (قیاس) لێك ناکرێ ئەوانە (راضی) نین بە (تذکرة)، ﴿بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ﴾ گەورەو گچکە، ئەڵێن: "ئەمە چۆن ئەبێ؟ ئەبێ" ﴿أَنْ يُؤْتَى﴾ لە (طرف) وا ﴿صُحُفًا مُنَشَّرَةً﴾ لێك کرێتەوە، بخوێندرێتەوە، بە ناوی (فلان)ی (إبن)ی (فلان)، (إیمان) بێنە (إطاعە)ی ئەو (رەسول)ە بکە. (بعض)ێ قسەی تریش کراوە، لە (صحف)ی (منشّرە) ﴿كَلَّا﴾ ئەمانە نابێ، بهانەیە بێ (معنا)یە، (أساس)ی ئەوەیە ﴿بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ﴾ ترسی (قیامەت)یان نیە، یا لەبەر بێ (إیمان)ی ئەڵێن: "نابێ" یا لەبەر (إعتماد)ی شفاعەتی (إلە)ی یان. وەکی (مسیحی)یان، (إعتماد)یان لەسەر (مصلوب)ی جولەکانە، بە (زعم)ی خۆیان ﴿كَلَّا إِنَّهُ﴾ (قرآن) ﴿تَذْكِرَةٌ﴾ جیرِ و میرِی تیا نیە، خوا ئەو (نوع)ە (کتاب)ە ئەنێری بۆ (رسول)ی؟ بۆ (سعادەتلو دەولەتلو (فلانی بنی فلان)ی (زیدَ مَجْدُهُ)، نابێ.

﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ﴾ ئەوی (إستعداد)ی چاکی هەبێ، (إیمان)ی پێ ئێنێ (إتّباع)ی ئەکا، بە دڵ وجان (أُلفەت)ی پێ ئەگرێ ﴿وَمَا يَذْكُرُونَ﴾ ئەوانەی (بحث)مان لێنە، ئەو (معاند)ەکان، ئەو (وحشی)یەکان، (مُتَنفِّر)و (باغض)و (مُقتَرِح)ی بێ (معنا)، لە (آخرەت) نەترس ﴿إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ مەگەر خودا بە (محض)ی (مشیّەت)ی خۆی وە (قدرەت)ی، بە (وجە)ی (تکوینی) دڵیان

بگۆڕێ، (بغض)و (حسادەت)و (کبر)و (عناد)یان نەیەڵێ، وەکی (فرعون) کە هاتە خنکان، گوتی: "(آمَنْتُ بِما آمَنَتْ بِهِ بَنو إسرائيل)" ئەوانەی لە (إمکان)ی (إستعدادی) چوونە دەر، (إیمان) بۆ وان ئەبێتە (مُحال)، هەرچەند (مُحال)ی (ذاتی) نیە، وەکی (ملا)یانی ئێمە ئەفەرموون، (أمّا) لە (ملحقات)یەتی، دیارە (مشیّەت)ی (کبریائی) (تعلّق)ی بەستیە، بە (وجە)ێ (عمومی)، ئەوی (قابلیّەت)ی هەبێ، (إیمان)ێ دێنێ، درەنگ یازوو، (حسب تفاوت الاستعداد) وەتا لە (إستعداد) دوور تر بێ، لە (إمتناع) بە (قوّەت) تر ئەبێ، (نهایەت) چارەی ناکرێ ﴿هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى﴾ ئەفەرموون: (أهل)ە بۆ خۆ لە (عذاب) پاراستنی" (یعنی) (عبد) خۆی بپارێزێ (ویحذرکم الله نفسه)ش هەیە ﴿وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ لێ خۆش بوون، (تۆبە) قبوڵ کردن شایانی وییە، (إلاهی) وا بە (مرحمەت) چۆن (نفرەت)ی لێ ئەکرێ؟ (حق) وایە (إنسان) بە (سر)و (علن) بە (قلب) و (قالب) (توجّه) بکاتە (جناب)ی ئەو خودایە، (أهل)و (سهل)ە، (یا أهل التقوى یا أهل المغفرة إرحمنا وآغفر لنا وقنا عذابك في الدنيا والآخرة).[1]

(تۆبە)ی (سورە)یی (ألقیامة)ە (نعوذ بالله تعالى) ئەمڕۆ (قیامەت)ە لە (أوروپا)و (أفریقیا)، زۆر ئەترسێین (آسیا)ش بکەوێتەبەر ئەو (قیامەت)ە، (مع أنە) ئێمە بەری هیچ ناگرین، لە هەموو (جهەت)ێ هیچ و پووچین، خودا (رحم)ێ بە بێ دەسەڵاتانکا، (سورەت) (مکیّە) بێ (خلاف)، (آیات)ی (سی و نۆ)یە یا چلە (مناسبە)ی (غایەت) (ظاهرە) لەگەڵ پێشەوە.

---

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)یی (المدثر) سبەینێی ڕۆژی چوارشەموو، شەشی مارتی ڕۆمی، بیستی ماهی (صفر) سنەی ١٣٦٠هـ-١٩٤١م (مع أنە) زۆر (عاجز) بووم و معدەم دێشا، خوا (رحم)ێ کا آمین.

سورەتی القیامة

﴿بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

خۆمان لە (أهوال)ی (قیامەت) ئەپارێزین، لە (زمرە)ی ئەوانەی (لا يَخافونَ فِي اللهِ لَوْمَةَ لائم) (حشر) کرێین، لە (عیب)و (عار) دوور بین ﴿لاَ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ ئەو (مُعانِد)آنه (إیمان)یان پێی نیە، چۆن سوێندی پێ بخۆم؟ (مع أنّه) لەبەر (عِظَم) و (حَقيّەتی) شایانە سوێندی پێ بوخرێ ﴿وَلاَ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾ کەسێ (وجدان)ی هەبێ ئەگەر کارێ ناشایستەی کرد، لە ئەندەروونەوە (حس) ئەکا، شتێ (لومە)ی ئەکات: کارێ پووچی وات کرد، شەرمت بە خۆ نەبوو؟ داڕزێی چاترە لەو (حال)ە. (أما) (إنسان) (خلیع)ە، ئەو (نفس)ە، ئەو (وجدان)ەی نیە، (بالعکس) بە (سیّئات)و (سفاهەت) (مسرور) ئەبێ، ئەو گرۆهە (معاندین)ە، بێ (وجدان)ن، نازانن (نفسی) (لوّامە) چیە، چ نیە؟ هەیە، نیە؟ لێ ی بێ ئاگان، چۆن سوێندیان پێ بخۆم؟ (حقّاً) ئەو (نفس)ی (لوّامە) زۆر شتێ باشە، ئەگەر (قوّەت)ی هەبێ (إنسان) ئەگێڕێتەوە لە (خراپ)ە، (لکن) بە (إعتبار)ی (ظروف)و (زمان) سست ئەبێ، بێ (أثر) ئەمێنێ، (خصوص) لە (زمان)ی (حرّیەت)، بە (زمان)ێ کە بڵێین: "عەیبە عەیبە" ئەگەر ئەو (لائمە) ئەو (زاجرە) لە ئەندەروونەدا نەبێ، وەکی (بعض)ە (شعراء) ئەفەرموون: "(وعظ)و (تذکرە) (تأثیر) ناکا، (حقیر) لەو (مقام)ە وا(عرض)ی (مفسّرین) کرام ئەکەم: زۆریان قسە لێ کردیە، (حتّی) (بعض)ێ (لا)یان گەیاندیتە (درجە)ی (تحریف)، وە ئەو (لومە)ی بۆ ڕۆژی (قیامەت) نیە، بۆ ئەم ڕۆیە، ئەمڕۆ بەکار دێ، لە (قیامەت) چ سوود؟ (صوفیە) لە (مراتب)ی (نفس) دواون، (إنشاء الله) لە (تفسیر)ی (آخری) (سورە)ی (الفجر) (بیان)ی ئەکەین، ئێوە (محقّق) بزانن زیندی ئەکرێنەوە، بە (شبهات)ی (واهیە) (إنکار) مەکەن ﴿أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَنْ لَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ﴾

پاش ڕزین و بوونەوە (ذرّات)و (أجزا)ی (متفرقـە)، ئەوانـە (حسب الظـاهر) بـە دوور، یا بە (مُحـال)ی ئـەزانن، (أمـا) (فرقـە)یـە لـە (مسـڵمان)آن –(بالكُلیّـە)– (إنكـار)ی (حشـر)ی (أجسـاد) ئەكـەن وە(بعـض)یّ (شـبهات) ئێـنن، ئەگـەر (كافر)یّ (مسڵمان)یّ بخوا، (بَـدن)ی پـێی (زیـاد) كـا، چۆن (حشـر) ئـەكرێ؟ (بَدن)ی (مسڵمان)ەكە لەگەڵ (كافر)ەكە ئەچێتە (نـار)، چـۆن ئـەبێ؟ (بَـدن)ی (كافر)ەكە، بە (تبعیّەت)ی (بَدن)ی (مسـڵمان)ەكـە، ئەچـێتە (جنّـەت)، (كیـف یصیر؟!) (عُلما)یانی ئێمە (جواب)یان ئەدەن: أساسی (كلام) لەسەر (أصل)ی ئەو (عنصر)ەیە، كـە (أوّلاً) (إنسـان)ی لێ (خلـق) بـووە، ئـی (فضـل)ە (مـراد) نیە، (جنابی حق) ئەو (عناصر)ە لەهەر كوێ یە بێ، گری ئەكاتەوە، (هیكل)ی (أصـل)ی لێ دروسـت ئەكاتـەوە، (روح)ی خـۆی ئەهاوێتـەوە بـەر، وەكـی ئەفەرموێ: (وَأنَّ علیه النَشـأةَ الأخـری) (عائـد)ی ئـەوە، خـۆی ئـەیزانی چـۆنی ئەكا. (ملا)ی (كلامی) نازانی جەرگەو گوسـكە كـوو دروسـت ئـەكرێ؟ (طـول)و (تفصیل)و (تصویر)ی (إعادە)ی (هیاكل)ی (بَشر)ی ئەخوازێ، ئەبێ (تصـوّر)و (تصـویر) بكـا، ئـەوجا (تصـدیق) وە(إلاّ إنكـار)، گـەلێ (أذهـان)ی (قاصـرە) (عقول)ی بێ هێز، نەیتوانیە (تصویر)ی شتێ بكا، (إنكار)ی كردیە، (حق) وایـە (إنسان) (وقوف)ی بە شتێ نەشكا، هیچ نەبێ (توقّف) بكـا﴿بَلَـی قَـادِرِینَ عَلَـی أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ﴾ (صنع)ی ورد، هونـەری (زیـاتر) تیایـە لـە (صـنع)ی درشـت، هێسـكی وردە وردە، (ترتیـب) بـدرێ لـە ئـی زەلام زەلام (دقّـەت)و (علـم)ی (صنع)ی پتر ئەوێ. وابزانم لە (زمـان)ی (جرائـد) نوسـیان (بعـض)یّ (ذوات)ی (غربـی) كـە (إطـلاع)یـان بەسـەر ئـەو (آیـەت)ە دابـوو (إیمـان)یـان هێنـا بـە (حضرەت)ی (خـاتم الرسـل) (نبـیّ) (أمـیّ)(ﷺ)، ووتیـان: "(علم)ی (تشـریح الأبدان) لە (وەقت)ی (محمد)دا نەبووە تابزانـێ، لـە (أعضـا)ی (إنسـان) كـامی (تركیب)ی (دقیق) ترە لە (كامی)؟ دیارە ئەوە بـە (وحـی) (إلهـی) زانیویـەتی، (حقـاً) بـە –(خاصّـة)– ئـی ئـەو (عصـر)ە، (إیمـان) بـە (صـانع)ی (علـیم)ی (حكیم)ی (قدیر) (زێد)ە بە (قـوّەت) ئـەبێ. وەئـەزانێ ئـەو (عل...) (قـدیر)ە،

ئەتوانێ لە (عناصر)ی (متفرقە)ی (بدنی)ێ، (بَدن) (إعادە) کاتەوە. گەلێ کەس دوو (عنصر)ی ئاو لە باریەك دێننە دەر، وە تێکەلاوی ئەکەنەوە، ئەبێتەوە ئاو بنۆڕە دەست وپای (إنسان) چۆنی رێك خستیە؟ ئەو گرێ گرێیانەی کوو تێك بردیە؟ (بعض)ێ ئەلێن: (مەعنا)ی (آیەت) ئەوەیە: خوا ئەتوانێ (أنْمُل)ە و ئەنگوستی ئێوە گرکاتەوە، وەکی ولاغ، بەلێ ئەوە (نظر) بە (حُمر)ی (مستنفره) زۆر (مناسب)ە ﴿بَلْ يُرِيدُ الإِنسَانُ﴾ ئەوانەی (إنکار)ی (بعث) ئەکەن ﴿لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ﴾ (مقصود)یان (دەوام)ە لەسەر (فسق)و (فجور) و (قمار)و (خمور)، بە (لذەت) بێ (کدورەت) بۆ (مستقبل)ێ کە ڕوویان لێیەتی، ڕێی گوناهان خۆش کەن، ڕێکی خەن، بێ (خوف)و هەراس (مقصود)یان (مباحث)ی (علمی) نیە، ئایا (إعادە)ی (هیکل) لەم (عناصر)ە (ممکن)ە، یا (مُحال)ە؟ (حقّاً) کە (إیمان) بە (قیامەت) نەما، (حاجز) بۆ گوناهان نامێنی، ئەوەی لێ ی هەلکەوێ (قصور)ێ ناکا ﴿يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ﴾ کەی ئەبێ؟ بۆ نابێ؟ دەبا ببێ، نابێ، (خلاصە) قەشمەری ئەکەن ﴿فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ﴾ (مُتَحیِّر) بوو لە ترسان، وەکی تەماشای ڕۆژ، یا بروسکەکی بکا، چاو حالێ (عجیب)و (مدهش)ی بەسەردێ ﴿وَخَسَفَ الْقَمَرُ﴾ گیرا، بێ (نور) بوو، بێ (نور)ی (قمر) لەبەر بێ (نور)ی یا کەم (نور)ی (شمس)ە.

﴿وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾ (مجاهد) ئەفەرموێ: "لەبێ (نور)ی وەکی ئێکیان لێ دێ" (لکن) ئەو (جمع)ە (مجازی)یە، وە(غیر)ە (مفهوم)ە. (حُکَما)ی (طبیعی)ش لایان وەیە، ڕۆژ ئەکوژێتەوە، بێ (نور) ئەبێ، (تجاذب) و (تدافع) نامێنێ، (کرات) (مصادمە) ئەکەن، یاخود مانگ لە ڕۆژ نێزیك ئەبێتەوە، ئەرزیش (موقع)ی گۆڕێ، (شمس) زۆر بە (شدّەت) ئەبێ (إنسان) ئەبرژێنێ، (بعض)ێ قسەی تریان کردیە لەو (جمع)ە، (حوصلە)ی (خیال) نەبێ، نای گونجێنی، وابزانم (أوائلی) (بَشر) نەیاندەزانی مانگ و ڕۆژ چەند گەورەن، هەروا (حسب الحس) بە گچکەیان ئەهاتنە بەر (وهم)، لە یادم نەمایە: (أوّل)

کەسێ (خیاڵ) ئەکا، (ڕۆژ بە قەد جزیرەیە یونانی ئەبێ) نازانم لە کوێم دیوە؟ ﴿يَقُولُ الإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژی کە ئەو (مدهشات)ە ئەبێ، ئەوانی (مجرم)و بێ (إیمان) لەوێ ڕۆژێ ئەڵێن: ﴿أَيْنَ الْمَفَرُّ﴾ (مصدر)ە، (یعنی) (فرار)، هەڵاتن، بۆ کوێ (فرار) ئەکا؟! (فرار) چۆن ئەبێ؟ (مَفِر)و (مِفَر)یش خوندرایتەوە، لام وایە ئەوانە هەندە (مفرّ)ەیان نیە، بنۆڕنە (إختلاف)ی (صیغە)، وە(بعض)ێ (مفسّرین) وەکی (صوفیّە) ئەم (أحوالات)ە (إجرا) ئەکاتە سەر (حاڵەت)ی (موت). (شمس)و (قمر)و (جمع) هەموان ئەگۆڕێن بە (أشیا)ی (غیر)ە (مفهوم) لەو (آیەت)ە، لەو (زمان)ی (أوائل)ی (رسالەت)ە (وللناسِ فيما يَعشَقونَ مَذاهب).

﴿كَلاَّ لاَ وَزَرَ﴾ (ملاذ)و (ملجأ) و پشت و پەناهو (حصن)و (حرز) نیە ﴿إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ﴾ ئەو (کلام)ە ئی (دنیا)یە، (رأساً) لە (طرف)ی (مولا)یە، لە (قیامەت) بۆ ئەوانە (عیان)ە، ئەوێ ڕۆژێ (ملاذ)و (ملجأ) و (مُنجی) (غیر)ی خوا کەس نیە، هەر ئەوە ئەمڕۆ (إیمان)ی پێ بێنن، ئەوێ ڕۆژی (نجات)تان ئەبێ، (وإلاّ فلا) ﴿يُنَبَّأُ الإِنسَانُ﴾ خبری ئەدرێتێ ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژێ ﴿بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾ ئەگەر (إنسان) (عام)، بێ (أعمال)یش (عامّ)ە، لە (خیر)و لە (شر) بە (أثر)و بێ (أثر)، (سنّەت)ی (حسنە)و ڕەوشتی (قبیحە)، کە (بعد الموت) (ثمرە)ی ئەبێ، (مقدّم) ئەوەیە، لە (حَیات)ی خۆی کردیتی، (مؤخّر) ئەوەیە دوای مەرگی، بۆی چووە، لە (وصایا)و (إعانات)ی (قوم) و (ملّت)ی خۆی، کە پێی بژێنی سەرکەون، لە (طرف) (طبیعیّون)آن (بعض)ێ (أدویە) (إختراع) کراوە، وەکی: (کنین) و (أسپرین) –(مثلاً)– ئەگەر لە (طرف) (مؤمن)ێ (اختراع) کرابا، (خیرات)ێ بوو، بۆ ڕۆژی (حساب) نەدەهاتە (حدّ)و (حساب)، (لکن) (مع الأسف) (أهل)ی (إیمان) لەو (نوع)ە (خیرات)ە (محروم)ن ﴿بَلْ الإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ﴾ ئاگادارە،، (خبیر)ە، ئەزانێ چی ئەکا؟ چۆنی ئەکا؟ لە چ (میل)و هوایێکە ﴿وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ﴾ (حِجَج)آن (إلقی) ئەکا، بۆیە وائەکەم، (بعضاً إیجاب) وایە، وانەبێ نابێ، پەردە ئەهاوێتە (بین) گۆیا لە

خەڵکی بزر کا، ئەی پۆشیێ، (حتّی) لە (ملا)یانیش ئەو (نوع)ە هەن، بە (وجدان)و (قلب) ئەزانن ئەو (حکم)ەی ئەی کەن (باطل)ە، (مع ذلك) بە (براهین) و (أدلّە)و (قیاسات) (وجوه) (عدیده) (إثبات)ی ئەکەن، بە (ملا)یانی ئەسەلمێنن، من لە (قوّەت)ی ئەو (نوع)ە (ملا)یە، زۆر (متحیّرم)، وابزانم من گەڵێ بێ هێزم، ئەوەی لام وانەبێ ناتوانم قسەی لێ بکەم، (ولَو مَذهَبي) (أسلاف)یشم بێ، (سبحان الله) زۆر کەس لە (مسلّمان)آن ئیشی ناشیرین ئەکا، ئەگەر (لۆمە)یان کرد، بەڵکوو لە (محاکمە)دا ئەڵێ: "چ بکەم کاری خوا بوو، خوا پێی کردم" بە خۆی (عار) دێ (نسبەت)ی بۆ خۆی بدا ﴿لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ﴾ (جمهوری) (مفسّرین)و (مُحَدّثین) ئەفەرموون: (خطاب) لەگەڵ پێغەمبەرە(ﷺ)،(ضمیر)ی (بە) (راجع)ە بۆ (قرآن)" لە (إبن عبّاس) (روایەت) ئەکەن، (جناب)ی (رسول) (ﷺ) (وەقت)ێ (جبریل) (قرآن)ی بەسەرا ئەخوند، (وحی) بۆ دێنا (رسول)ی (اکرم) (ﷺ) (إستعجال)ی ئەکرد، (جُملە)ی (تکرار) ئەکرد، لە (وقت)ی خوێندنی (جبریل) مەبادا لە دەستی بچێ، نەیەتە (فکر)ی، (جنابی حق) (نهی) کرد لەو حاڵە، فەرمووی: "زوبانت بە (قرآن) (تحریك) مەدە، لە (وەقت)ی (نزول)ی (آیات)" ﴿لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ تابە (عَجَلَ)ە وەری گری ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ﴾ گرکردنەوەی لە (صَدری) توو ﴿وَقُرْآنَهُ﴾ (إثبات)ی (قرائەت) لەسەر زوبانی توو ﴿فَإِذَا قَرَأْنَاهُ﴾ تەواومان کرد ﴿فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ دوای کەوە، بی خوونەوە (وَرَتِّله تَرْتِيلا) ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾ ئەگەر (إشکال)ت بوو، بۆت (بَیان) ئەکەین. من لە مێژە ئەو (معنا)یەم لە (بخاری) و(تفاسر)ی دی دیوە، بەلاّم نەهاتە دڵم، چەند کردم و ئەکەم دڵم قبوڵی ناکا، وەناتوانم لام وانەبێ، وە(توجیە)ی بکەم، وە(دلیل)ی لەسەر بێنم (مع الأسف) ئەو هێزەم نیە، دوو (معنا)م (وارد)ی (خاطر) بوو، لام وابوو (محض) ئی خۆمن، کەس لە من (سبقەت)ی نەکردیە، وەزۆر (جسارەت)ێ گەورەیە، من (مُخالفە)ی (إبن عبّاس)و ئەو هەموو (ملا)یانی (عظیم الشأن) بکەم، (لکن) ئەو فەرمایشە، بوییتە مایە (فتنە) لە (بین)ی (ملا)یان، (حتّی

بعض)یّ (مُلحد) (طعن) لە (قرآن) ئەدەن: (ئەو (کلام)ە بێ (مناسبە) لە (بین) (واقع) بوونی لە (کلام)ی خوا ناوەشێتەوە.

(فی الحقیقة) (أوائل) (حتّی إبن جریر) تەماشای (مناسبە)ی (آیەت) لەگەڵ (ما قبل) و (ما بعد)یان نەکردیە، وابزانم ئەو (دقائق)ی (نظر)ە (لە (طرف) (بعض)یّ (مفسّرین)ی (معتزلە) (أوّلا) (رعایەت) و(ملاحظە) کرایە، (بعض)یّ (صوفیّە) ئەیکەنە (إقتضاب) ئەڵێن: ئەو (نوع)ە (کلام)ە لە مەیانە (واقع) ئەبێ، لە (کلام)ی (بُلغا)یان، (وحسب الوراثة) ئەوانیش لە (بین)ی (جمل) (کلام)ی بێ (مناسبە) (ذکر) ئەکەن، ئەمە بۆ (کلام)ی خوا نابێ، (قرآن) (نَظماً)یش (معجز)ە، وەمن (غایەت) لام (مُهِم)ە، وە(علما)یانی ئێمە، وەکی (فخر الدینی رازی) (جواب)ی (ملحد)انیان داوەتەوە بە (وجوه)یّ (عدیدە)، ئەگەر بۆ (کلام) خوا نەبێ، (بعض)ەکیان (موجّە) بن، من ناتوانم (ذکر)یان کەم، ئەوەی ئارەزوو ئەکا، بنۆڕێتە (تفسیری کبیر) و (روح المعانی)، (معنا)ی (أوّل) یان: (بنا)ی لەسەر ئەمەیە، (خِطاب) (علی وجە الإلتفات) بۆ ئەو (إنسان)ئەنە بێ، کە (خَبر)ی ئەدرێتێ، بە ئەوەی کردیتی، ئەو (إنسان)ەی، کە بە (بصیرەت)ە لەسەر (نفس)ی خۆی، (إلقای) (معاذیر) ئەکا، (جنابی حق) (نهی) ئەکا، لە (تحریک)ی (زوبان) بە (عذر)و (إستعجال) پێ کردنی، (أنّە) بێ (توقّف) و (تلعثم) بە (سرعەت) (بیان)ی (معذرەت)و (حجّەت) ئەکا، (کأنّە) ڕاست وڕەوانە، (جمع)ی (قرآن)، کردەوەی توو لەسەر ئێمەیە، کە بۆت خوندراوە دوای کەوە، بزانە چۆنە؟ بێ کەم و (نقصان)و (زێدە)ییە، دوایە (بَیان)ی (تعلیل)و (وجە)ی (عمل)ت لەسەر ئێمەیە، (وجە)و (دلیل)یّ وا دەرئەخەی، جێی (إنکار) و (إشتباه) نامێنێ.

﴿كَلَّا﴾ (عذر)و بەهانە مەنوێنە، (عذر)و بەهانە نیە، (وجە)ی (حقیق)ی ئەمەیە ﴿بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ، وَتَذَرُونَ الآخِرَةَ﴾ (میل)ی (شهوەت)ی (دنیا) وە(ترک)ی (آخرەت) ئێوە (سَوق) ئەکا، بۆ ئەم (سیّئات)ە، بۆ (کفر)و (ضلال)، دوایە لە (تفسیری کبیر) دیم، شتێ وا لە (قفال)ی (نقل) ئەکرد، زۆرم

پێ خۆش بوو، لەو (عدول)آنە (سلف)ی وا (عظیم) هەیە، (قفّال) ئەفەرموێ: "ئەوە (وجە)ێ (حسن)ە، لە (عقل)ەوەیە (مدافع)ی نیە، (أمّا) لە (آثار)دا (وارد) نەبوە" (حقّاً) لە زۆر جێ ئەمەی لە (آثار) وارد بوە، بوویتە (مانع) لە (إدراك)ی (معنا)ی (حقیقی). (معنا)ی دووەم: وەکی (جمهور) ئەفەرموون: "(خطاب)ە لەگەڵ (رسولی أکرم)، وە(ضمیر)ی (بِهِ) بۆ ئەوێ ڕۆژێ یە، کە ئەو (أحوالات)ی (مسرود)ەی تیا ئەقەومێ، ئەفەرموێ: " نە بە (خبر) دانی کەسێ ئەبێ، نە بە (دعا)" خوایە با ئەوڕۆژە زوو ببێ، ئەو (کافر)انەی (مُنکر)ن، تووشی ئەو ڕۆژە بێن، (عن قریب) بە (جَزا)ی خۆیان بگەن" (دائر) بە بوونی ئەوێ ڕۆژێ، زوبانت بە (حرکە) مەیخە، تا (إستعجال)ی پێ بکەی، (جمع)و (قرآن) —ئەوێ ڕۆژێ بە (إعتبار) (جمع)ی (ناس) لەوێ دا، پێی دەڵێن: (یوم الجمع)" — لەسەر ئێمەیە، کە خوێندمانەوە (دائر) بە أحوالی ئەوێ ڕۆژێ، (قورآن)مان بۆ ناردی (إتّباع)ی بکە، چۆن (وارد) بووە، وای (تبلیغ) کە، بێ (زێدە)و (نقصان)، (بیان)و (إظهار)ی— (قولا و فعلا)— لەسەر ئێمەیە، توو بە (إتباع)ی (ما نُزِّل) (مکلّف)ی، بە (بیان)ی هەنگامی (وقوع)ی (مکلّف) نی، ئەوجا ئەچێتەوە سەر (بیان)ی (عذر)ی ئەو (إنسانە)ی (مذکور)" ئەمە لام وەیە زۆر (مربوط)ە، (معقول)ە، (مقبول)ە.

نازانم چۆن بوە؟ (حضرەتی) (إبن عباس) ئەو (وەقت)ی ئەو (سورەت)ە ئەو (آیەت)ە (نازل) بوە، نەهاتبێتە (دنیا)، ئەمە چۆنی دیوە، (رسولی اکرم) لەو (آنە)دا لێوی (تحریك) داوە، (إبن عباس)یش وەکی وی (تحریك)ی لێوی خۆی بدا؟ وەهەم (مراد)ی (نَبوی) بەو (إستعجال)ە (حفظ)و (ضبط)ی (قرآن) بێ، ڕانەوەستێ بە (ساکتی)، گوێ ڕانەگرێ، بە (تکریر)ی (آیەت)ێ (مشغول) بێ، ئەوی دی کوو گوێی لێ ئەبێ؟ کوو (حفظ)ی ئەکا؟ دەڵێن: "لە (وەقت)ی (وحی) حاڵەتێکی بەسەردا دەهات، لەو (وەقت)ەی بە (غیر)ی (إستماع) ئاگای لە چیدی نەدەبوو" (حضرەت)ی (إبن عباس) (ذات)ێ گەورەو (مسموع) (القول) بوە، (حقیقةً) قسەی (عجیب)یان بۆ (نسبەت) دایە، (أکثر)ی مایەی

(فتنە)ن بۆ (ملا)یان وەکی (مسئلە)ی سێ (طلاق) نەکەوتن، (ولو) (عبارەت)ی (حالف) بە (سێ بە سێ) بێ، ئەڵێن: فەرموویەتی: لە (زمان)ی (رسول الله) لە (زمان)ی (خلافەت)ی (صدّیق) دوو ساڵ لە (زمان)ێ (خلافەت)ی (فاروق)، (حکم) بە (وقوع)ی (طلاق) کراوە، بەسێ نا" (بعدە)" (إمامی عمر) (حکم)ی کردیە بە (وقوع)ی (ثلاثە)، ئەگەر لە (عبارەت)ی (حالف)دا بێ، یا نیّەتی بێ" ئەمە چۆن باوەڕ ئەکرێ؟ (حکم)ی (هکذا)یی (عمر) کوو ئەی گۆڕی؟ جا (ملا)یان بە (توجیە)ی ماندی بووین، (توجیهات)ێ نا (موجّە)، (قسم)ێ زۆر لە (علما)یانی (سنّی)،وەکی (إبن تیمیە) و (أتباع)ی، ئەڵێن:" سێ بەجارێ ناکەوێ، وەکی (حُکم)ی (دەور)ی (رسالەت پەناە)" وا بزانم لە (دەور)ی (ملك فؤاد)ی (مصر)یش (رسما قبول)ی کرد، کردیە (قانون). وا بزانم (قصّە)یی (غرانیق)یش بۆ وی (نسبەت) ئەدەن، ئیتر نازانم چیتان (عرض) کەم؟ دوایە وێنەیی ئەو معنایەی خۆم و فەرموودەی (قفار)یم لە (روح المعانی) بە (تفصیل) دیت، (لکن) وا دەرئەکەوێ کە پێی (راضی) نیە، بەڵێ ئەویش (نوعا ما) پابەندی (روایات)ە، (مع أنّە) زۆر (نُقّاد)ە ئەوی (قلب)ی بە (منقول)ەکە دامەزرێ زۆر باشە، وە (إلاّ) چارە نیە، (إلاّ) قبوڵی (معقول).

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ﴾ جوان و خوڕەم و گوشادو (آثار)ی (فرح) و (سرور)ی تیا نومایانە ﴿إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ هەر تەماشای خوای ئەکەن، چاویان لەوی یە، (ألە)و (مالە)یان نیە، تەماشای (شُفعا)و موفەعا ناکەن، نا نۆڕنە، (فدیە) بەس ئومێدیان بە (لُطف)ی خوایە، (لَذّەت)ی (إیمان) بە (إلە)ی (واحد) ئەو ڕۆژە دەردەکەوێ، لە (دنیا)ش ئەوی (ذَوق)ی (معنوی) هەبێ وە (صاحب)ی (عِزّەت)ی (نفس) بێ، لای زۆر بە (لَذّەت) و (قیمەت)ە. ئایا خوا ئەبیندرێ؟ نابیندرێ؟ (ممکن)ە؟ (مُحال)ە؟ (نزاع)ە. (مُعتزلی) لە (حُکما)یان وەرگرتیە، (ممکن) نیە خوا بە (حَواس) (درك) کرێ، (وکذا) ئەوەی (مُجرَّد) بێ، (قابل)ی دیتران نیە، (وجود)یان بە (عقلَ) ئەزاندرێ. (أشاعرە) لەگەڵ ئەمە، کە (مُعتَرِف)ن بە (تَجرّد) و (تَقدّس)ی، لە (مِثال) و (مُثال)یش،

ئەفەرموون:"ئەديترىٚ" (أما مُقِرّ)ن بەو (طرز)ە كە (حيوانات) ئێكترى ئـەبينن، بە (إنطباع) و (صـورەت) و (إتصـال)ى (خـطّ) ى (شُـعاعى)، ديتنـى خـواى وا نيـە، (يعنـى) نـە وا ئەبينـدرىٚ، نـە وا ئـەبينى، (طـرفين) لـە (علـم)ى (كـلام) (إستبدلالات)و (منع) و (معارضات)ىٚ زۆريان هەيە، (عَقلى)و (نَقلى)، (صـوفيە) گـاهىٚ بـە (تَجَلّـى) (تَعـبير)ى ئـەدەن، گاهـىٚ بـە (تمثيـل)، (رؤيـەت) (إثبـات) ئەكەن، (مُجَسِّمە) بىٚ (تَصَوُّف) ئەلێن:"بـەو (نـوع)ە كـە يـەك ئـەبينين، خـواى ئەبينين"، (ناظِر) كە تەماشاى (آثـار) و (أخبـار)ى (مليّـون) ئـەكا، ئـەزانىٚ لاى (مليّون) خوا ئەديترىٚ، بىٚ (توقف) ئەو (حكم)ە ئەكەن، لە (إسـلامەتى)شـدا وا بزانم وا ئەزاندرا، تـا (علـوم)ى (فلاسـفە)ى (يونـان) هاتـە نـاو (مسـلّمان)آن لـە (تجـرّد)ى (جنــابى حــق) گەيشــتن، (لـوازم)ى (واجـب الوجــود) وە (ممكـن الوجود)يـان (تفريـق) كـرد، أحـوالّى (طبيعيـات) و (مـا فـوق الطبيـەت)يـان بـۆ (معلوم) بـوو، (دائـر) بـە (رؤيـەت)ى (كـبريـائى) (خـلاف)يـان (ظهـور)ى كـرد، ئەوەى لەسەر (فكر)ى (مِلّى) ماوە، ئەلێن:"خـوا ئـەديترىٚ — (علـى العـادة)—" (أشاعرە) ئەلێن:"ئەديترىٚ، (لكن شرائط)ى (رؤيەت) (إنكـار) ئەكـەن" (يعنـى) بىٚ ئەو (شرائط)ە (رؤيەت) (ممكن)ە، وە ئـەبىٚ، (ئـەوە (مسـلك)ىٚ (صـعب)ە، ئەوەى لەو (فكر)ە لاى دا، ئەلّىٚ:"(ممكن) نيە"(رؤيەت)ى (كبريائى) (مُحال)ە نە لـە (دنيـا) (ممكـن)ە، نـە لـە (آخـرەت). (ذاتـاً مُمـتَنِع)ى (بِالـذات) (حسـب الزمان) ناگۆرِىٚ. (إعتقاد)م وەيە، بەو (نوع)ەى ئێكدى ئـەبينين، خـوا (ممكـن) نيە، بديترىٚ، (لكن) لـە (جّنـەت) (بعـض) (حالّـەت)ىٚ وا پـەيا ئـەبىٚ، (ربـط)ى (روحى) (قطع)ى (علايق) لە (بـين)ى (عبـد) و (مـولى)ى دا ئـەكا، پـەردە هـيچ نامينىٚ وە (غايـەت) بـە (لَـذّەت)ە لـە (فـوق)ى هـەموو (نعمـەت)ى (جنـەت)ە، خوداى (تعالى)ن ئەو (حال)ەمان نيشان دا، لە (حجاب)ى (دغدغە)و (وسوسـە) و ورتـە ورتـى (نفـس) بمـان پـارێزىٚ، لـە (ظُلمـات)ى (مُضـايَقە)و (مأيوسـى) (حفظ)مان كا، (آمين).

﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ﴾ (عبوس)، گرژ، (أثر)ی (فرح)ی تیانیە، بێ ئومێدە ﴿تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ﴾ (داهیە)یە، کە بڕبڕەی پشتیان بشکێنێ، یا سەری لووتیان داغ کرێ، وەکی حوشتر، ئەوە بۆ (متکبر)ان (موافق)ە. دیارە تەنها (ظَنّ)ەکە، (کافی)یە بۆ (عبوسی)و ڕووگرژی، (مأیوسی) ﴿كَلَّا﴾ (منع) بن، لە (إنکار)و (إیثار) ﴿إِذَا بَلَغَتِ﴾ (نفس)، (روح) ﴿التَّرَاقِيَ﴾ سەرسینگ، (جمهور)ی (مُفَسِّرین) (حَمل)ی ئەکەنە سەر (حالەت)ی سەرەمەرگ ﴿وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ﴾ کێ یە نوشتی بکا، بە (دعا)بی گێڕێتەوە؟ یا (دقتۆر)ێ بە (تداوی)؟ یا (ملائکە) خۆ بە خۆ ئەڵێن:" کێ ئەو (رُوح)ەی هەڵ ئەگرێ؟"(ملائکە)ی (رحمەت) بڵندی ئەکەن، بۆ (درجات)ی (عالیە)، یا (ملائکەت)ی (عذاب) بۆ (درجات)ی (سافلە)، (نسبەت)ی بۆ (إبن عباس) ئەدەن، خوا هەڵ ناگرێ، ئەوە (فهم) ناکرێ، وە (مُوافَقە)ی لەگەڵ (فَلَا صَدَّقَ)ای (آتی) نیە. (توجیە)ی (غَیر)ە (وَجیە) (فلس)ێ ناێنێ ﴿وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ ئەفەرموون: "(مُحْتَضَر)" ئەوی دێتە گیان دان، ئەو (ظنٌّ)ە (ظَنّ)ە؟ یا (علم)ە؟ بەڵێ وەکی (إمام) ئەفەرموێ: تا هەناسەی بێ و بچێ، (أمل)ی (حَیات) ئەمێنێ، (خصوص) ئەوەی (إیمان)ی بە (قوّەت) بێ، گەڵێ جار نەخۆش ئەبێ، (روح) ئەدا، بە (أمل)ی (شفا)، (قصیدە)ی (بُردیّە)ی لەسەر ئەخونن، (طبیب) (مأیوس) ئەبێ، (أمّا) ئەڵێ: "(الله) بەڵکو خۆی (علاج)ی بکا" ﴿وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ﴾ (وقت)ی مردن، با لە (کفن) دابێ، یا (حرکە)یان نامێنێ، (طبیعی) کە (روح) گەیشتە قوڕقوڕاگە (أطراف) (حَیات)و (حسّ) و (حرکە)ی تیا نامێنێ. یاخود (شدائد)ی (موت)، بە (شدائد)ی (مطلع)ی (قیامەت)ەوە ئەنووسێ، تێکدە ئاڵێن، ئەمەش (مختار)ی (إبن جریر)ە، لەبەر (آیەت)ی ﴿إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ﴾ هەر بۆ لای خوای تۆ (سَوق) ئەکرێی، وابزانم لە (أوّل)ەوە (حمل)ی کەینە سەر (حاڵ)ی (قیامەت) خراپ نیە، لەبەر (هول)ی (قیامەت) (روح)یان ئەگاتە گەروو وا گومان ئەبەن ئەمرن، (أمّا) نامرن، وەکەس (حفظ)یان کا، (أصنام)و مەصنام بەکار نایەنن، کە دەڕۆن، لاقیان لە لاقیان دەئاڵێ، یاخود

لەبەر (إزدحام) لاقیان تێك دەئاڵێ، (ذاتاً سَوق)یان لە (عرصات) بۆ (جهەت)ی خودایە، دیتنی (حق)و (حساب)ە ﴿فَلاَ صَدَّقَ وَلاَ صَلَّى﴾ باوەڕی بەخواو (رسول)و ڕۆژی (جَزا) نەبوو، (عبادەت) هیچ، (بحث)ی (زكات) هەر نیە ﴿وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى﴾ (مصّرە)، (أنّە) بە (علنی) بێ پەروا ﴿ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى﴾ بە (دعیە) ئەڕوا، خۆی لێك ئەكێشایەوە، بۆیە لە (قیامەت) لاقی تێك دەئاڵێ، وەكی كەری چوێڕ، رەفیسكان لێك ئەدا ﴿أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى، ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى﴾ ئەی (مُتكبّر)ی (مُتبختر) هەر بمری، بە (هلاك) چی. (واقعاً) (متكبّر)ی بێ (خێر) بمرێ چاترە، ژینی بێ كەڵكە، (مضّر)ە ﴿أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ سەگە بەڕەڵا، هیچ (تكلیف)و (حق)و (حساب)ی لێ ناكرێ، هەرچی بادا باد، ئەڕوا ﴿أَلَمْ يَكُ﴾ ئەو (إنسان)ی (فخور)و بە (دعیە) ﴿نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى﴾ لە (صلب) ئەهاوێژرێتە (رەحم)، وەكی: سەگ و(سائر)ی (حیوانات)ان بەچی ئەنازێ؟ بەچی (فخر) ئەكا؟ وەكی (إمامی علی) ئەفەرموێ: "أولە نطفة، بذرة، وآخرە جیفة قذرة، وأوسطە حامل العَذرة) چۆن (فخر)و (مباهات)و (تكبّر) و (أنانیەت) ئەكا؟

﴿ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً﴾ بە جێی (ولد) لەمەوە نووسایی، هەڵاوەسرایی ﴿فَخَلَقَ فَسَوَّى﴾ ڕێكی خستیە (فی أحسن تقویم) ﴿فَجَعَلَ مِنْهُ﴾ لە (إنسان) لە (مَنی) ﴿الزَّوْجَيْنِ﴾ دوو (صنف) ﴿الذَّكَرَ وَالأُنثَى﴾ (حقّاً) (صنع)ی (عجیب)و (معمل)ێ (غریب) و (تفریق)ێ (دقیق)، (علم)و (قدرەت)ێ (عظیم)ی پێ ئەوێ (حُكَما)ی (عصر) لە (علّەت) و (أسباب)ی (تذكیر)و (تأنیث) زۆر ئەدوێن، خەریكن، من وام دێتە (ذهن)، لە (صلب)ی بابدا، (ذرە)ی (حیویە)، (مذكر)و (مؤنث) پەیا ئەبن، وە(إمتیان)یان ئەبێ، لە (رحم)ی داكدا بە تەواوی (ظاهر) ئەبێ، وەكەس پێی ناكرێ، بە (كرامت)و مەرامەت، كچ لە ناوزگی داكیا بكاتە كوڕ، (أمّا) لە (حق) (إیمان)ی (جاهل) بڵێم: چی؟!

﴿أَلَيْسَ ذَلِكَ﴾ ئەو (عظیم الشأن)ی ئەو كارە ئەكا، ئەو (صانع)ە ﴿بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى﴾ ناتوانێ مردیان زیندی كاتەوە؟ بەڵێ ئەتوانێ وە

(إقتدار)ی هەیە لەسەر هەرچی (ممکن) بێ، (ولو) لە (نظر)ی (ناظر) زۆر دوور بێ، (حتّی) بە (مُحال)ی بزانێ، (قابل)ە (حکیم)ێ (عالم)ێ زۆر (مُتَبَحّر) شتێ بە (مُحال) بزانێ، لە (نفس الأمر)آ (ممکن) بێ، یا شتێ بە (ممکن) بزانێ لە (حقیقەت)دا (مُحال) بێ، بەڵێ زۆر (أمور) (إمکان)و (إستحالە)یان ئاشکرایە، (لازم)ە (إنسان) (حدّ)ی خۆی بزانێ، (هجوم) نەکاتە سەر (حکم) بە (إستحالە)ی شتێ، کە نەیزانی، خوداوەندا بە (حقّ)ی ئەو (علم)و (قدرەت)و (مبدعی)و (صانعی) خۆت (أمّەت)ی (محمد)ی (ﷺ)، (دین)ی (مبین) زیندی کەیەوە، — دووری بێ —وە(خت)ە (علم)ی (نافع) (إنقراض)ی بی زوو بە زوو چارەیە (آمین).[1]

نۆبەتی تفسیری سورەیی (الآنسان)ە، (إنسان) لە (حقّ)ی (إنسان) بڵێ: "چی؟" (طلسم)ێ (غریب)ە، لایە ئەی نۆرپیە، چی بە (مادّیات) و (حیوانات) ناچی، لایە تەماشای (إنسان)ی چاك ئەکەی، بۆ (حَیات)ی (بَشر)ی (روح)ە، (إنسان)ی خراپ، زەهرە، زرِندە، ئەم (سورەت)ە (جمهور) ئەڵێن: "(مکّی)یە" (مضمون)ی وائەگەیەنێ، لای (شیعە) (مدنی)یە، وابزانم لەبەر (سبب)ی (نزول)ی (آیەت)ی (وَیُطعِمون)ەیە، (تحقیق)ی دێ، (مکّیە، مدنیە) (مناسبە)ی لەگەڵ سورەتی (سابق) زۆر (ظاهر)ە، ئەو (إنسان)ی خوێندەوار بێ ئەیزانێ، (عدد)ی (آیات)ی (٣١)ێکە، (سیّد) ئەفەرموێ: "(بلا خلاف)"ە.

سورەیی (الآنسان)

﴿بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿هَلْ أَتَى عَلَى الإِنسَانِ﴾ ئەگەر (مراد) (إنسان)ەکانی، (معهود) نەبێ، کەلە (سورە)ی (سابق) رابرد، (مراد) (جنس)ە، وە(تعریض)ە بەوان، وە(تسفیە)و

---

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (قیامەت) (علی الصباح) رۆژی دووشەموو، (١١)ی مارتی رۆمی، (٢٠)ی ماهی (صفر الخیر) سنەی (١٣٦٠هـ) (١٩٤١م).

(تجهیل)یان ئەكا، لەسەر (كبر)و (إنكار)ی (إعادە)، (أنّـە خیـال)ی وەی ناكـەن كە بە سەر (إنسان) هـاتوە ﴿حِـينٌ مِـنَ الـدَّهْرِ﴾ (مـدّە)یـە (محـدود) لـە زمانـێ (ممدود) ﴿لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا﴾ نەبوە، (معدوم) بوە، یا چی وا نەبوە، (ذكر) كرێ وە ناوی بێ، (مندال)و (ضعیف)و بێ دەسەلاّت بوە، ئەوانـە (معاملـە)یـان وا ئەنوێنێ، كە ئەوە (إنكار) ئەكـەن، كەسـێ (خیـال) لـە نـەبوونی و زەبـوونی خۆی كـا، چـۆن وا ئـەبێ؟ خـۆی لێ ئـەگۆڕی، (إنكـار)ی (حـق) ئـەكا، خـۆی لا هەیە، كەسی بەرچاو نایە، (حتّی) گەلێ كوڕی (سفیه) (إحتقـار)ی داكـی ئـەكا، جنێوی نا (لایەق)ی پی ئەدا، (قصـد) ئـەكا لێـی دا، ئایـا بۆیـە هێنـاوی؟ چـی بوویی؟ كـووی بـەخێو كردیـی؟ چـۆن گـەورە بـویی؟ (حتّـی) ئەگـەر (إنسـان) (تصوّر) بكا، (حَیات)و (قوّەت)ی لە پارچە نانێ یە، چۆن (تكبّر) ئـەكا؟ خـۆی بە (غنی) ئەزانێ؟ (دەعوا)ی (ألوهیەت)و (إتّحاد)و (حلول) ئـەكا؟ نازانـێ چـی لە دەروونـدا (حالّ)ە؟ (إنسان) نەك بە (شخص) بە (نوع)یـش (حـادث)ە، نەبـە (بَدن) بـە (روح)یـش، نـە لـە لای ئێمـە، لای (حُكَمـا)یـانی (طبیعـەت)یـش، كـە ئەڵێن: "ئەرزی ئێمە (مایع)ی (ناری) بوە، لە ڕۆژی جودا بوویتـەوە، (مـادّە)ی (حَیات)ی تیا نەبوە، (بَعْدَ أحیانٍ وأحقاب من الدَهر) (حَیات)ی (نباتی)، (بَعْـدَهُ حیوانی، ثُمَّ إنسانی) تیا پەیابوە" لە كوێ هاتیە؟ (حل)یان نەكردیە، خـەریكن علّەتێ (طبیعی) بۆ بدۆزنەوە. گەورەگەورەكانی (صوفیّە)، (بعض)ێ (مسـائل) لـە (عُلمـا)ی (حكمـەت)و (كـلام) وەرئـەگرن، لـە (معنـا)دا (نـاقص)ە، (أمّـا) (عبارەت)ی (عجیب) (عجیب)ی بۆ دانەنێن، من (كیف)م بەو (تمویهات)ە نایـە، (قسم)ێ لە (معتزلی) ئەڵێن: "معلوماتی ممكنـە، ثـابتن، ثبـوت و (شَـیْئِیَّة) یـان (أزَلِیّة)" ئەوجا بنۆڕە فەرمایشی (شـێخ عربـی) چـی لێ ئـەكا؟ تەماشـای (روح المعانی) كە، (كائنات) (حادثە)، (حـادث)ی (بالزّمـان)ە، (لكـن) ملایـانی ئێمـە (تحریر)ی (زَمان)یان بۆ نەكراوە، (حكیم)ی (فیلسوف) ئەگەر بڵـێ: "(قسـم)ی لە (عـالم) (قـدیم)ە، (معـذور)ە، چـونكی (زمـان) لای وی (مقـدار)ی (حركـە)ی

یومیّەیە، دیارە ئەوەی (حرکە)ی (یومیّە)ی پێوە (قائم) بێ، (ممکن) نیە، ببێتە (حاث)ی (بالزمان).

ئەوەی (حاصل) دەبێ لە (عناصر)آن، لە (ضَمّ)ی (أجزا)ی (متفرقة) (حادث)ن-(بالإتّفاق)- ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ﴾ دیارە (مراد) (آدم) نیە، ئەو (قاعدە) پاش (خلق)ی (ادەم) دامەزرا ﴿أَمْشَاجٍ﴾ (مختلط) تێکەلاو، لە گەلێ (موادّ) و (عناصر)ی پەیا بوویی، (علما)ی (کیمیا) (تحلیل)یان کردیە، چەند (عنصر)ە؟ وەهەر (عنصر)ە (قَدَر)و (نسبەت)ی چەندە، (حقیقةً حقایق)یان دەرخستوە بۆ زانینی (قرآن) گەلێ پێویستە، (واقعاً) (علوم)ی (عصر)ی بۆ (فهم)ی (قرآن) زۆر (مُعین)ە، (طنطاوی)-(رحمەتی خوای لێ بی)- زۆر ئاگادار بوە، (مسائل)ی (غایەت) (مفید)ی هینایتە (تفسیر)، ئەگەر (إنصاف)ی هەبێ، (إیمان) بە زانینی (تشریح)و (ترکیب)ی (أبدان)و (کیمیا) بە (قوّەت) ئەبێ، ورتە ورتی (نفس) نامێنێ لێ ی (عیان) ئەبێ. ئەو کارە کاری (صانع)ێ (علیم)ە، کاری (طبیعەت) نیە، (طبیعەت) (جاهل)ە، (فعل)ی (جاهل)و (فعل)ی (عالم) لێك جودان، (فرق)یان زۆرو زۆر ئاشکرایە، بەلێ (بَدن)ی (إنسان) وەکی (فابریقە)یە، (عمّال)ی (طبیعی) تیای (إشتغال) ئەکا، کەسێ (أعمال)ی (عُدَد) بزانێ (تَحَیُّر) ئەکا، لەو (عمّال)ە، (أمّا) (ترتیب)ی (فابریقە) هەر (عملە) لە (موقع)ی (غایەت) (موافق)و (مناسب) دامەزران، بێ وەستایە زۆر (ماهر) ئەکرێ؟ (حاشا)، نابێ. (علما)ی ئێمە ئەفەرموون: "(أجسام) لە (أجزا)ی (لا یَتَجَزیّ) (مُرکّب)ن" وەلایان (عناصر) چوارە: ئاوو خۆلّ و هەواو نارە، (أمّا کیفیّەت)ی (ترکیب)ی نافەرموون (مراجعە) بە (جدول)ی (مندلیف) کە، (طنطاوی) (رحمەتی خوای لێ بێ) (جدول)ی (مندلیف)ی لە (جزء)ی چواردەمین، لاپەڕەی (٢٢٦) داناوە، وە(عناصر)ی (أحیا)و (غیر)ە (أحیا) بزانە، ئەوجا ئەزانێ (عناصر) چەند زۆرن، وەئەزانێ چ (ترکیب)ێ (عظیم)ە، (مدهش)ە، ئی (أجسام)، ئەو (علوم)آنە زانینیان، بۆ (معرفەت)ی (نحو)و (صرف)ی (أکوان)، لە (نحو) (صرف)ی (عبارەت) (مهم)

تـرە، بـۆ (دیـن)و (دنیـا) (غایـەت) (مفیـد)ە ﴿نَبْتَلِيهِ﴾ (إمتحـان)ی ئەكـەین، سێصەد ساڵ زیاترە، ئێمە لە (إمتحان)ی (ساقط) بووین، چونكی (إعتبار)مـان بەو (علوم)آنە نەكرد، ئەگەر شتەكیشمان زانیبێ بێ (عمـل) بـوو، (نظریّـات)و (قیل)و (قال)ی بێ (نتیجە) بوو، (أكثری) (رؤسا)ی (دیـن) خـەریكی (سـلب)ی (عقڵ)و (علم) بوون، (حتّی) (إرادە)یان (قوّەت)یـان لـە (إنسـان) (سـلب) كـرد، قوڕبەسەر چۆن (سـاقط) نابێ؟ ئێمـە خریكـی (أوهـام)و (خیـاڵات)و جنۆكـەو (شیاطین)و (ملائكـە)ی زلام زەلام و شـاخ درێـژ بـووین! (ئـەرز)ی (سمسـمە)و (جابولقاو)و (جابورسا)مان (كشف) كرد، دوشمنی (دین)و (دنیا)مان لە خۆیـان بوونەوە (أسرار)ی (طبیعەت)یان (كشف) كرد، (قوّەت)یان ساند، ئـەوجا لێـدە لە (مسڵمان)آن (سبحان الله ألآن كانَ كَما كان) بەڵكو خـراپتر بـووین، (مَیـل)ی (سفاهەت) گەلێ زێتر بوە، چۆن لە (إمتحان) دەرئەچـین؟ مەگـەر (شـەدەڵەیی) وئەوانەی زگ پڕ لە غاز، (مقابلە)ی (بالون)و (پەڕەشوت)ی (غربـی)یـان كـەن! ﴿فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ خـودا لـە (حـقّ)ی خۆشـی ئەفـەرموێ: "(سمیـع)و (بصـیر)" بـەس نیـە؟ ئەگـەر كەسـێ گـوێی هـەبێ، ئەمەنـدە بـۆ (أیقـاظ)ی (بصیرەت)ی (كـافی)یـە، (لكـن) ئەوانـەی (سـحرە)ی چەشـم بەنـد ئەكـەن، لێ ناگەڕێن، (أمّەت) ببیە، ببینێ چاو چ (إعتبار)ی پێ هەیە؟ (إعتقـاد)مـان وەیـە (ألوان) و (أعـراض) دێو و دەڕوا، هەرچـی هەیـە (إسـتمرار)ی (وجـود)ی نیـە، (كلّ)ی (آن) ئەو (أعراض)ە ئەفەوتێ، (مجـدداً أعـراض)ێ دی (خلـق) ئـەكرێ، بۆیـە بـە (مسـتمّر)ی دەدیترێـن، وە (حـس) ئـەكرێن، (بعـض)ێ لـە (عُلمـا)ی (متكلّمین) ئەڵێن: "ئەو (عالم)ە (عظیم)ە، بە (جواهر)و (أعراض) (كـلّ)ی (آن) (تَجدّد) ئەكا، بە (آن)ێ ئـەو هـەموو (كائنـات)ە (محـو) ئەبێتـەوە، (كائنـات)ێ (مماثل)ی لە (آن)ێ دی (خلق) ئەكرێ...(وهكذا)" كەوابێ، (كوا) (سمع)؟ كـوا (بَصَر)؟ كوا (عَقل)؟ چاكە ئەوانەی دەڵێن: "دین مانعی ترقّی یە" وەكـی ئێمـە ئاگایان لە قسەی پڕوپووچی ئەوانە نیە، وە(إلّا) زۆر خراپتریان ئەگوت.

(أدیسۆن) لە (شعبە)ی (صوت)و (ضیاء) (ممتان بوو، چی هێنا (دنیا)؟ چی (إختراع) کرد؟ بنۆڕە (عجایبات)ی (سمع)و (بصر)، (کیفیّەت)ی (خلق)یان، (کیفیّەت)ی (إدراکیان)، (حقاً) شایانی زانینە، (زێدە) لە هەموو (حواس) (جنابی حق) بە (سمیعی)و (بصیری) (منّەت) لەسەر (إنسان) دادەنی، (أمّا) بە چاووگوێ، نا، چاوو گوێ بۆ کەریش هەیە، (أمّا) تێگەیشتن، دەرهێنانی (أسرار) بە (سمیعی)و (بصیری) ئەکرێ، (مدرکات)ی (أوّلیّە) زۆر بە (قیمەت) نی یە ئی (مرتبە)ی (ثانی)و (ثالث) —(یعنی حقایق) — و (دقایق)ی (مسموعات)و (مبصرات) (حساب)ە، (ملا)یانی ئێمە (نزاع) ئەکەن آیا (سمع) (أفضل)ە، یا (بصر)؟ قسەیە بێ (معنا) (نزاع)ێ بێ هوودە. (اَللّٰهُمَّ مَتِّعنی بسَمْعی وَبَصَری، حتّی تَجْعَلهُما الوارِثَ منّی وأرنی ثأری منْ عَدوّی، آمین).

﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ﴾ بە (انواع)ی (أسباب)ی (هدایەت): (عزیزە)، (حواس)، (عقل)، (إرسال)ی (رسل)، (آیات کونیّە) (آیات قولیّە)، (أصول)و (فروع) دانان، هیچی نەهێشتیتەوە، (حتّی) ڕێی (ضلال)یش (بَیان) فەرمووە. تۆبزی (حِسّی)و (وجدانی) بەسەر کەسەوە نیە ﴿إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ئەوەی (میل)ی چاکەی هەبێ، بەڕێی چاکدا دەڕوا، زۆر (شکر)ی خودا ئەکا لەسەر (هدایەت)و (أسباب)ی (هدایەت)، ئەوی (میل)ی خراپ بێ، (متکبّر)و (عنود)و خودپەسەند، (إعراض)ی لێ دەنێ، زۆری پێ ناشکرە، نا (راضی)یە، چونکی لە گومڕاهی (عوام) (إستفادە) ئەکەن، (خصوص) (شێخ)ەکان، تا(قَوم) کەرتر بن، (کیف) یان پێ دێ، ئەگەر خەڵکی (عاقل) بێ، وەڕێی راست بگرێ، خوا ئەزانێ چی یان لێ دێ؟ (پاپا)یەکان وە (رؤسا)ی (شیع)آنیش (هکذا) (سبحان الله قوم)یش (کیف)یان لەگەڵ وان دێ، ڕقیان لە (ناصح)و (أمین)آن ئەبێتەوە، بە (أحوالات)ی (نفسیّە) ئەگۆڕێ، (بلال)و (أبو هریرە) (ممنون) ئەبن بێنە ڕیزی (أبو بکر)و (عمر)ی، (أبو جهل)و (ولید) ناتوانن بێنە ڕێزی (بلال) و (أبو هریرە)ی، (فرعون) ناتوانی لەگەڵ جوان ببێتە (تابع)ی (موسی)ی، (أمّا)

ئەوەى (طالب)ى (حقّ) بێ، كە (حقّ) (توضّح)ى كرد، (إيمان)ى پێ ئێنێ (ولو) باب وخزم كوژرايى بێ، وەكى (خالدى بنى وليد) (ﷺ).

﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا﴾ (حاضر)و ئامادەمان كرديە ﴿لِلْكَافِرِينَ﴾ ئى (كفور) ﴿سَلَاسِلَ﴾ وەك قەڕاسەى كەرێ، پێ يان ڕادەكێشن ﴿وَأَغْلَالًا﴾ بە زنجيرو زۆلان ئەيان بەستن ﴿وَسَعِيرًا﴾ ئەيان سووتێنن، (أما) (نەيسابۆرى) ئەفەرموێ: "(سلاسل) بۆلاق، (أغلال) بۆ دەست". ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ﴾ ئەوانەى (شاكر)و (مطيع) و (متوسّع)ى (في الخيرات)، (أما) (هُوَ الْبَرُّ الرَحِيمُ) بە (معنى) (هوَ المحسِن)ە (مُطيع) بۆ خواى ناگوترێ،ئەو (كثيرُ الإحسان)ە، (إنسان)ى تەواو ئەوەيە، چاكە بكا، وە (شُكر)ى خودا بە جێ بێنێ، كە (توفيق)ى دواە بۆ چاكە، پياوى گەورە ئەو كەسەيە، (مسرور) و (ممنون)ى ئەو كەسانە بن، كە (مراجعه)يان پێ ئەكەن، وە ئيشيان بۆ دروست ئەكەن. ئەوانە ﴿يَشْرَبُونَ﴾ لە بەهەشتێ ﴿مِنْ كَأْسٍ﴾ پيالەيە، بادەيە ﴿كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾فێنك، خۆش بۆى (مزاجى)، (فطرى)يە، يا (جعلى)يە؟ هەر دووكى (ممكن)ە (سبحان الله) لە (دنيا)يە (كافور) بە (جسد)ى مرديان وەردەكەن، لە (جنەت) ئەبێتە (مزاج)ى (ماءُ الحيات)، (صاحب)ى (تُحفە)ى (طبّى) ئەڵێ:"دارى (كافور) زۆر گەورە دەبێ بە (حدّ)ى سێبەر لەسەر سەد سوار ئەكا "ئەبێ ئى (جنەت) چەند گەورە بێ؟ ﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا﴾ (يعنى) بۆ (لذّەت) ئەى خۆنەوە، بۆ (دفع)ى (الم)ى (عطش)نيە، ئەوە (إبن منير) لە (أبو عبيدە) (نقل) ئەكا، (حقيقة) (وَجە)ێ (لذيذ)ە ﴿عِبَادُ اللَّهِ﴾ (شاكر)ى (أبرار) ﴿يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا﴾ بۆ هەرجێ يە لە (منازل)ى خۆيان (حظ)كەن، بە (سهولەت) ئەى بەن، ئێستا بە بۆريە ئاو بەسەر حەفت قەدو دە قەدى خانيان ئەخەن، (ماكينە)ى لێ قايم ئەكەن، لە (طبقە)ى (طينيّە) ئاو دەردە قوڵێنن، (فكيف) بە (جنّەت)؟ ئەوانەى (إقتراح)يان ئەكرد، كە (رسول) كانيان بۆ دەرقوڵێنێ، خۆيان لەو (لذّەت) و (تفجير)ە (محروم) كرد، ئەو (عباد الله)يە ئەوانەن ﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ﴾ (يَعنى: مَنْذُور) (مادام) شتێ خۆيان لەسەر خۆيانى (لازم) بكەن، بە جێى بگەيەنن،

ئی خوا لەسەریان (واجب)کا (بطریق الأولی) بە جیّی ئەگەینن ﴿وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾ (مُنتَشِر)ە، بلاّوە، پڕ لە بەلاّیە، ئەوانەی (واسع الخیرات) لەم (شَر)ە (مُنتَشِر)ە (محفوظ) ئەبن، ئەوانەی لە ڕۆژی (جَزا) ئەترسن، بە (حق) (إیمان)یان بە ڕۆژی (جَزا) هەیە، بە (مُكَمَّل) خۆیان ئەپارێزن.

لە محاربەی نەوەدوسیّ، لە (مُحاربە)ی (دەوڵەت)ی (عثمانی) و (روسی)، لە (أوائل)ی (سلطنەت)ی (عبدالحمید خانی ثانی) (شیَخ عُبیدالله ی نەهری) لە (جهەت) (قارص) و (بایزید) (سۆال) لە بابم ئەكا (نذر) لە (سید)ان دروستە، یان دروست نیە؟ بابم ئەفەرمویّ:" دروستە" (ملا عمری خەیلانی) (ملا)یە (مُعَمَّر) ئەفەرمویّ:"دروست نیە" (إستدلال) بە (عبارەت)یّ لە (تُحفە)ی (إبن حجر) دێنیّ (وكَالزكاتِ كُلُّ واجِبٍ كالنُّذرِ ودِماء النُّسُك). (ملا)ی بابم ئەفەرمویّ :"ملا عبدالرحمن ی (باپیرم) لەسەر ئێرەی نووسیە: (أیْ كالمَنْذورِ)" دوایە ئەفەرمویّ: (فَتَأَمَّلْ فَقَدْ غَلَط فيهِ الفُضَلاءُ) باپیرم (كرامەت)ی بوە، زانیتی (فاضل)یّ وەكی توو، لێرە بە (غلط) ئەچیّ، چونكی (نَذر) (واجب) نیە، ئەگەر كەسیّ لە (عومر)ی خۆی (نذر) نەكا، گوناهی نیە، (شێخ عبیدالله) زۆری پیّ خۆش ئەبیّ، گەلیّ (تقدیر) و (تحسین)ی (علم)ی (ملا)ی ئەكا، (مع الأسف) دوایە لەگەلّ بابم تێك چوو.

﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ﴾ (إحتیاجی)یان پیّی هەیە، یاخود لەسەر (محبەت)ی خوای، دیارە ئەوەی (محبەت)ی (طَعام)ی هەبیّ وە بیداتە ئەوانە، بۆ خوایە، خۆیان (تصریح)ی پیّ ئەكەن ﴿مِسْكِينًا﴾ بیّ دەسەلاّت، (شامل) بۆ (فقیر) ﴿وَيَتِيمًا﴾ هەتیو ﴿وَأَسِيرًا﴾ لە (مكە) (موسلمان) أسیریان لەكیّ بوو؟ خۆیان (غیر)ی (اسری)ی بیّ دەسەلاّتانە چیتر بوون؟ بەلّیّ پاش (إنتشار)ی (دین) (تصوّر) ئەكریّ، وابزانم: دەردار، (مُزمن)، (إفلیج)، بیّ دەست و پا بە (أسیر) (حساب)ە، (بعض)یّ وەكی (مجاهد) و (إبن جُبیر) و (عطا) ئەڵێن :"محبوس" ئایا (مسلمان)آن لە (أول)ی (محبوس)یان هەبوو؟ ﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ ئەگەر بە ئاشكرایی یان فەرموویّ، چ (ضرر)ی

هەیە؟ ﴿لاَ نُرِیدُ مِنْکُمْ جَزَاءً وَلاَ شُکُورًا﴾ نە (قَولاً) نە (فِعلاً)، ئەڵێن: " (حضرەت)ی (عائشة) (صَدَقە)ی ئەنارد بۆ ماڵەکی، بەوەی پێ یدا دەنارد ئەی فەرموو:"چیان ووت؟" ئەگەر بی گوتبا:"(دوعا)یان بۆ کردی" ئەویش (مثل)ی وانی (دوعا) بۆ ئەکردن، تا (خێر)ەکەی (خالص) بێ، بێ (مقابل) بمێنێ" (روایەت) ئەکەن، گۆیا: (إمامی علی) سێ (صاع)ی جۆ، لە (شمعون)ی (یهودی) (خَیبَری) قەرز کردیە،(حضرەت)ی (فاطمة) (صاع)ەکی لە دەستاڕ کرد، کردیە نان بە (عدد)ی (رؤس)، (حضرەتی علی) خۆی، (فضە)ی (جاریە)یان، (حضرەتی حسن و حسین) منداڵ، (حضرەتی علی) نوێژی (مغربی) لە (خدمەت) (رسول الله)(ﷺ)ی کرد،هاتەوە ماڵێ، (طعام)یان لەبەر دەستی دانا، (مسکین)ێ هات، (سؤال)ی کرد، هەر پێنج نانەکەیان دایە، بە (غیر)ی ئەوە تامی چیتریان نەکرد، وە سبەینێ بە ڕۆژی بوون، بەو (نوع)ە (صاع)ە کیدیش کرا نان، ئێوارە هەتیوێ هاتە بەر دەرگە، (سؤال)ی کرد، نانەکانیان دایە، باز بە برسیاتی مانەوە، وە(کذا) ڕۆژی سێهەم، ئێوارە نانەکیان دا (أسیر)ێ، خۆیان وا مانەوە" روایەتێ دوورو درێژ! (حکیم)ی (تُروزی) لە (نوادر الأصول) (إنکار)ی ئەو (واقعە)یە ئەکا، ئەڵێ: " (حاشا) ئەوە لە (دین)و (علم) و (ورع)ی (إمامی علی) ناوەشێتەوە، (نفقە)ی (حسن) و (حسین) کە لەسەری (واجب)ە، بێ (رخصەت)ی (شرع)ی بیداتە کەسێ تر، (کە (عطا) پێ کردنی (سنّەت)ە، (خێر)ە بۆ (خێر)ێ وا چۆن (إقدام) ئەکاتە سەر ئەو بێ (شرعی)یە؟"

(حقیقةً) قسەکی (معقول)ە، (إرتکاب)ی ئەو (حرام)ە، لە (إمامی علی) ناوەشێتەوە، (إبن جوزی) لە (موضوعات)ی (عد) ئەکا، (إبن حجری عسقلانی)ش (قبول)ی قسەیان ئەکا، لای (مختلق)ە، وە(سیدی الوسی) نەختێ ئەولاو ئەم لا ئەکا، (لکن) چی پێ ناکرێ، ئەو (خبر)ە بێ (أثرە)، بەو (وجە)ی (مطوّل)، باز لە (حضرەت)ی (إبن عبّاس) (نقل) کرایە (تعجّب) ئەکەم (أکثر)ی قەردی (نَبَوی)و (إمامی علی) جۆیە، وە لە جوانە، ئایا چ (مسلّمان)

نەبوە، (صاع)ە گەنمێکیان داتێ بە قەرد؟ خودا (روات)آن عفو کا ﴿إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا﴾ لە (عذاب)ی ڕۆژێ ﴿عَبُوسًا﴾ گرژ، دژ ﴿قَمْطَرِيرًا﴾ درێژی (شدید)ی ناخۆش، گرژی و دژی، (نحسّی) و تالێ ویرەشی (أيّام) بە (إعتبار)ی ئەو (أمور)ەیە، کە تیای (واقع) ئەبێ ﴿فَوَقَاهُمْ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ﴾ پاراستنی لە (شرّ)ی ئەوێ ڕۆژێ ﴿وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا﴾ (وُجُوهٌ يومئذٍ ناضرة) (بخاری) لە (حسن) (نقل) ئەکا (نَضرەت) لە ڕوو (سرور) لە دڵ. (حقيقةً) کە دڵ (کیف) خۆش بوو، هەموو (أعضا)ی (إنسان)ی (طراوەت)و (لطافەت)ەکی تیا پەیا ئەبێ، لە (وجە)دا زۆر (ظاهر) ئەبێ، کە دڵ (محزون) بوو، هەموو (أعضا) تێك ئەچی، بێ (ڕەونەق)و خۆڵاوی ئەبێ، کە دڵ تەنگ بوو (دنیا) لای ئەبێتە چەرمی چوێڵەکە، إلهی سرور، ئێمەو (سائر)ی (أمّەت)ی (محمد)ی(ﷺ)، لە (شرور)ی ئەو (أيّام)و (شهود)ی (حرب)ە (حفظ) کەی، ئەگەر ئاگاداری (أمّەت) نەکەی ئەفەوتێین .

﴿وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا﴾ لەسەر (شدائد)ی دنیا ﴿جَنَّةً وَحَرِيرًا﴾ باوەڕ مەکەن کەسێ (إطعام)ی (طعام) بکا، وە(لباس) ببەخشێ، بۆ ڕووتی (مستحق)، خوا جلکی نەکا، لە بابم بیست فەرمووی:" لە خدمەت شێخ عبدالرحمن طالبانی بووم، فقیرێ هات وتی: "قوربان ڕووتم" چاوی گێڕا، (شخص)ێ (عەبا)یەکی لەبەر بوو، فەرمووی: ئەو (عەبا)یەم بدەرێ" (عەبا)ی وەرگرت، هۆدەیە گچکە لە (جنب)ی (غرفە)ی (مجلس) بوو، (شێخ) چووە ئەو هۆدە، بانگی پیاوەکی خۆی کرد، فەرمووی: "ئەو جلکانە بدە ئەم (فقیر)ە، (أمّا) هیچی لێ مەگێڕەوە" ووتی: "بەڵێ" (شێخ) هەموو (لباس)ی خۆی –(حتّی) کڵاوو مێزەر– بۆ (سائل)کەی نارد، خۆی هاتەوە (مجلس)، (عەبا)ی کابرای لە خۆوە پێچابوو، دانیشت (سرور)ێ زۆر (عظیم)ی لە ڕووانـدا دیار بوو، هەندەی پێ نەچوو، بوخچەکیان لباس هێنا خدمەت، چووە ئۆدەکەی گچکە یەك یەك پارچە لباسەکانی لەبەر کرد، دوایە بانگی پیاوەکەی کرد، فەرمووی: ساعەتەکەی منت نەدایە فقیرەکە؟" ووتی: "بەڵێ" قوربان، دامێ" فەرموی

درۆی ئەکەی، (معنا)ی چی؟ ئەوەی دراوە بە (فقیر)ەکە، هەمووم چاتر بۆ هاتیە، (سعات)ی تیا نیە" (مجبوراً) کابرا ووتی: "قوربان، (سەعات)ەکە زۆر چا بوو، (حەیف)م هات، بیدەمە ئەو (فقیر)ە" فەرمووی: "خراپت کرد، ئەی چاترم بۆ دەهات".

لە (شێخ علی)م بیست فەرمووی: "لە (خدمەت) بابم –(یعنی) (شێخ عبدالرحمن طالبانی)– ڕاوەستا بووم، فقیرێ هات ووتی: "دەرپێم دڕایە، نوێژم دروست نیە" (شێخ) فەرمووی: "(علی) گەلێ کەس بۆ دنیایان داکەندیە، با من بۆ خوای داکەنم" دەرپێی لە پێی خۆی داکەندو دایە (فقیر)ەکە" ئەگەر ئەو (مآثر)ە لە (معبود)ەکی (شیع)آن (واقع) بووبا، چەند (سورەت)یان لە (حق) (نازل) ئەکرد، خوای (تعالی)ن قسە لە (أشخاص) ناکا، ئەنۆڕێتە (أعمال). وابزانم (حریر)ی (جنّەت) بە کرم پەیا نابێ (إنسان) ئەمرۆ (حریر) دروست ئەکا، وەختە بیگەیەنێتە (درجە)ی (طبیعی) (دود)ی، نازانم ئەگەر لە (دەور)ی (مجتهد)آن با (حکم)یان چۆن ئەکرد؟ (حلال)ە لەبەر کردنی (حریر)ی (صنع)ی یا (حرام)ە؟ ئەگەر (علّەت)ی (تحریم) بەڕاستی بزاندرێ، ئەم (حکم)ەش (معلوم) ئەبێ.

﴿مُتَّكِئِينَ فِيهَا﴾ لە (جنّەت) ﴿عَلَى الْأَرَائِكِ﴾ (جمع)ی (أریکە)یە، تەختی (مزیّن) لە (قەبە)ی دا (قەبە)یە (مزیّن) و ئاراسە بۆ بووك ﴿لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا﴾ ڕۆژ، گەرمایی ڕۆژ ﴿وَلَا زَمْهَرِيرًا﴾ مانگ، ساردی، دیارە (حَیات)ی وێ (مربوط) نیە بە (شمس)، بە (حرّ)و (برد)، کە (حُکَما)ی (طبیعەت) دەڵێن: "(حرّ)و (برد) دروستی (طبیعەت)ە، ئیشی پێ ئەکا" (هَوا)ی (جنّەت) (سجج)ە (یعنی) فێنکە، لە (سورە)ی (سابق) (خسف)ی (قمر)و (جمع)ی لەگەڵ ڕۆژ (ذکر) فەرموو، ئەوان دەڕۆن، (لکن) (جنان)ی بێ (نور) نابێ، وە(حاجەت)ی بە (نەوت) نیە (معاذ الله) نەوتی ببێ، لەوێش ئەیکنە شەڕ، ئەمرۆ بە (قوّە)ی (کهربائی) (دنیا) (منوّر) ئەکەن. (طبیعی) (سائر)ی (کواکب)ی دیش لە (جنّەت) دا نابن، ئەفەوتێن (اَللّٰهُ نورُ السّمٰواتِ والأرض)

ئەتوانێ (نور)ێ وا (خلق) کا، بە (خیاڵ)دا نەیە. لەو (مقام)ە (سیّدی آلوسی) (روایەت)ێ لە (إبن عباس) (نقل) ئەکا زۆر سەیرە، (لکن) (أهون) ترە، لە (وجە)ێ تر کە لە (موالید) (حکایەت)ی ئەکەن، من (کیف)م بەو قسانە نایە، (مع أنّە) (إیمان)م بە (علوّی درجەی) (زهراء) جگەر گۆشەی (حبیبی أکرم) زۆر بە (قوّەت)ە، ئەوی لای (رسول الله)(ﷺ) خۆشەویست بێ، نوری چاوی ئێمەیە ﴿وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا﴾ سێبەری دارو درەختی (جنّەت) لە سەریان نێزیکە، سایەی درەختان بۆ (حفظ) لەگەرما نیە، (إشارە)یە بۆ (زێدە) (راحەتی) ﴿وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا﴾ میوەی (تسخیر) کرایە بۆیان، بە ئاسانی لە داری ئەکەنەوە دڕکی نیە، وەك میوەی داری بەرزی (دنیا)یە لێ کردنەوەیان گران نیە، هەرچەند (أرض) بۆ ئێمە (ذلول)ە، (أمّا) دەست کەوتنی(فوائد)ی زۆر بە (زحمەت) و(مشقّەت)ە، ئی (جنّەت) نابێ وابێ، ژەنگی لێ نادا، هورە نای با، چەند ساڵە باغاتمان لەبەر ژەنگ، کە لە (شۆکە) پەیا ئەبێ، لەبەر هورە، بای گەرم هوڕ، بێ بەرو (خێر)ە، خوا ئەمساڵ رەحمێ کا، بێ (آفات) بن لەگەڵ (حبوبات) ﴿وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ﴾ (جَمْع)ی (إناء)ە (ظروف)ی (أشیا)یە، وەکی فەغفوری و (صراحی) و(سبو) و(قدح) و ئەوانە ﴿مِنْ فِضَّةٍ﴾ گاهێ لە زێڕ، گاهێ لە زیو ﴿وَأَكْوَابٍ﴾ پیاڵەی بە قوڵپ ﴿كَانَتْ﴾ پیاڵەکان ﴿قَوَارِيرَ﴾ شووشە، شیشەی بلور ﴿قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ﴾ (مادّە)، (مادّە)ی زیو، لە (صفا)و (رقّەت)و (منع)ی (ما وری) نەکردنی، شووشەی، (بلّور)) (إنسان) بتوانی لە (رەمل)و بەردەستێ پیاڵە، (انواع)ی شووشەوات دروست کا، خوا ناتانی لە زیو دروستیان کا؟ بەڵێ (إنّە علی کُلِّ شَيءٍ قَدیر) ئەوە جێی (توقّف) نیە ﴿قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا﴾ چەند (وجە)یان فەرمووە، بۆ (تقدیر)، لام زۆر بێ (قیمەت)ن، من ئەڵێم: "ئەوانە (تدبّر)و (تفکّر) و(تأمّل)یان ئەکرد: ئەو (أکواب)ە چۆن لە زیو (تسویە) کرایە؟ رێك خستراپە؟ (تقدیر)ێ (عجیب)، هەزار ئافەرین لەم (صنع)ە، لە (دنیا) وێنەیی وایان نەدیوە، بۆیە (تقدیر)ی ئەکەن." بە (ضمّ) (قاف) (قرائەت)ێ لە (حضرەتی إمامی علی) (نقل) ئەکەن،

(زمخشری) وە(بعض)ێکی دی خۆیان بە (توجیە) ماندی ئەکەن، (أمّا) نا (وجیە)ە، (أمّا) (إبن جریر) (تجوین)ی ئەم (قرائەت)ە نادا، لەبەر (قیام)ی (حجّەت)و (إتّفاق)ی (قرّاء) لەسەر (فتح)ی (قاف) ﴿وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا﴾ بادەیە مودام، لەو (آیەت)ە (مِنْ) نیە ﴿كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلاً﴾ (مقابل)ی (کافور)ی، (ممکن)ە تراوی (عافیەت) کەن، گەرمیە خۆش بداتە دەروونیان ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلاً﴾ (مختاری) (إبن جریر) لە (معنا)ی (تُسَمّی): (توصیف)ە، (أنّە) (ندی) ئەکرێ: کانی یە ئاوی خۆش خۆش گوار، ساردو (صاف)و (سلسبیل)، نایکاتە (عَلم)، یەکێ لە خۆشناوان لە (بغدا) دەبێ، ئەبیە (شخص)ێ (ندی) ئەکا: "(سبیل، سبیل)" ئەویش بانگی ئەکا، بە مەتاڵیکی تاسەکی بۆ تێ ئەکا، ئەی خواتەوە، ئاو ئاوی خۆمان، دێتەوە ولاتێ، (شخص)ێ لەوان ئەچێتە (بغدا)، پێی ئەڵێ: برا کە چوویتە (بغدا) ئەبیەی، یەکێ بانگ ئەکا: (سبیل، سبیل)، پێی هەڵنەخەڵەتێی، چ نیە، ئاوەکە پەتی پەتی خۆنە ! " ئەترسم ئەو (نوع)ە کەسە، بە (سبیل)ی (بغدا)ی تێ بگا، زۆر (کیف)ی پێ نەیە. لە (إبن الاعرابی) (نقل) ئەکەن: (سلسبیل)ی هەر لە (قرآن)دا بیستوە" (یعنی) لە (لۆغەت)ی (عەرەب)دا (واقع) نەبوە. (بعض)ێ ئەی کەن: (سَلْ سَبيلاً) (ئەمر)ە بۆ (جناب)ی (نَبَوی) (ﷺ) و (أتباع)ی، بە (سؤال)ی ڕێیە بدۆزنەوە، بۆ چوونە سەر ئەوکانی یە، بۆ لای ئەو (عین)ە، وە(نسبەت)ی بۆ (إمامی علی) ئەدەن.(بعض)ێ ئەڵێن: "(نسبەت)ی بۆ (إمام) (إفترا)یە" بڵێم: "چی"؟ هەر کەڵە ئاوازەکی لێ دێ، وەکی کابرای خۆشناو. وە(عرض) ئەکەم: زۆر بە قسەیان هەڵمەخەڵەتێ، تێ (فکرە)، (معنا)ی (قرائەت)ێ زۆر خۆش و (مناسب) لەگەڵ (کلام)ی خوا قبوڵ کە، (ولو) لە (إنسان)ێ گچکە بۆت بێ، تەماشای (قائل) مەکە. ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ﴾ (خَدَمە) و (عَبید)ی (دائم)و (ثابت) لەسەر (طراوەت)ی مندالی، (أمّا) گوێ بە گوارە، (حقیقةً) لەگەڵ (وجە) کی (آتی) زۆر جوانە (قرآن) (مُبالغە)ی تیا نیە، (خاصّةً) نا (معقول)و بێ (وجە)، (طبیعی) پیاوی

گەورە (خدَمە)ی زۆر (لازم)ە، (حتّی) لە (دنیا)یە ئـی واهەیـە هـەزار (خـادم)ی ئـەوجا (کفایـەت) بکـا، ﴿إِذَا رَأَيْـتَهُمْ﴾ (أيّهـا الرائـی) یـا (رسـولی أکـرم)(ﷺ) ﴿حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنثُورًا﴾ بەڵاو (أمّا) زۆر لێك دوور نا، بە (نوع)ێ بێ (منظرە)یە بـە (وجـە)ی (عمـومی) بـدا ﴿وَإِذَا رَأَيْـتَ ثَـمَّ﴾ لـەوێ دیتنـت لێ(صـادر) بـێ، (إعتبـار)ی (مفعـول)ی بـۆ نـەکرێ ﴿رَأَيْـتَ نَعِيمًـا وَمُلْكًـا كَـبِيرًا﴾ لـە (علـم)ی (بلاغەت) لە (أوائل)ی (بحث)ی (متعلقـات)ی (فعـل) (تفصـیل)ێ ئەفـەرموون، زۆر (دقیـق)ە، (متعـدّی) (نـازل)ەو (منـزل)ەی (لازم)ی ئـەکرێ، وە(إفـادە)ی (عموم) ئەدا، بە (وجە)ێ (بلیـغ)، (مراجعـە)ی (تلخـیص المفتـاح) کـە (مـادام) (رۆیەت) لە (رائـی) (صـادر) بـێ، (نعـیم)و (ملـك)ێ گـەورە ئـەبینێ، (لا يَخفـی نظر)ی (إلی اللە) (فوق)ی هەموو (نعمەت)و (ملك)ی (دنیـا)و (آخـرەت)ە، (بنـاءاً علیە) (تفسیر)ی بە (رؤية اللە)م لا زۆر نا (موجّە)ە. (إسـتئذان)ی (ملائکـەت)آن پێی ئەڵێن: "(نعیم)و (ملك)ی (کبیر)؟" لە (مجاهـد)ی بپرسـە. ﴿عَـالِيَهُمْ﴾ لـە سەریانە، لە بەریانە ﴿ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ﴾ (لباس)ی تـەنك، وەکـی: (خز)و (خارا)و (قەنەوز)، (لباس)ی ئەستوور وەکی: (مخمر)و (أطلـس)، ئێسـتا لە خوری (لباس)ی وا دروسـت ئـەکرێ، گـەلێ لـە (فـوق)ی ئاوریشـمە. (واقعـاً) چەندێ لەمەو پـێش، (قومـاش)ی وا (غریـب)و (عـال عـال) لـە خـوری دروسـت نـەدەکرا، (لبـاس)ی (محبـوب) و (قیمـەت) دارو (ممتـان) ئـی ئاوریشـم بـوو، (لباس)ی سەبز –(خصوص) لـە بـەهار– (نشـأ)ەی هەیـە، وبەهەشـت (دائمـاً) بەهارە، باغات و مێرگو مێرخوزارە، نێرگزجارو لالەزارە. یەکێ ئەڵێ: (أصـل)ی (سندس) (سندی)یە، (نسبەت)ی بۆ (مملکەت)ی (سند)ە، گۆیـا لـەوێ (جلـب) ئەکرا، (یا)ی (نسـبەت) کرا بـە (سـین)" (ممکـن)ە بڵـێین: " لـە (سـندوس)ە، واوەکە رۆیـیە" ئـەوە نێـزیکترە، وە(ممکـن)ە ئـەو (أقمشـە) بکرێتـە پـەردەی پەنجەرەو دەرکەو رایەخی بن تەختان، (لباس)ی خۆیان شتێ ترە، (تعریـف)و (ذکر) نـاکرێ، لـە (ترکیـب)و (قرائـەت) فەرمایشـیان زۆرە ﴿وَحُلُّـوا أَسَـاوِرَ مِـنْ فِضَّةٍ﴾ نیشانەی گەورەیی، وابزانم لە (أبو علای معـرّی) (نقـل) ئەکـەن، ئەوانـە

بە (لباس)ی ئەستوورەوە ئەکرێن، دەبێ وەکی (لباد)ی (خیالّ) کردبێ؟ بازنی زیو لە دەست، بەبووکی کوردان دەچن، (لکن) ئەوە (غلط)ە، ئەستووری بە (نسبەت) (سندس)ە، وەکی (فاصونی) دوو قات و پارچەی (سلك)ی تەنك، وە(ممکن)ە (ضمائر) (عائد)ی (ولدان) بێ، بە (أنواع)ی (حُلَل) ئاراستە کراین، (ضمیر)ی ﴿وَسَقَاهُمْ﴾ بۆ (أبرار)و (مخدوم)ەکانە، زۆر جوانە ﴿رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا﴾ (معنا)ی ئەوە نیە، (جنابی حق) –(بالذّات)– بادەی بۆ گێڕاون، (تقدیم)ی کردیە، دوای (أکل) (شراب)ێ ئەخۆنەوە، ئەوی خواردوویانە ئەی کاتە (عرق)ێ وەکی گولاّو، یاخود (شراب)ێکە، (غلّ) و(غش) لە دلاّندا نایەڵێ، ئەوە بە (شراب)ی (روح)ی ئەچێ، (شراب)ێ (لذیذ)، (برّاق)، بێ (میقروب)و (موادّ)ی (أجنبی) ﴿إِنَّ هَذَا﴾ ئەوەی (ذکر) کرا ﴿كَانَ لَكُمْ جَزَاءً﴾ (مقابل)ی (أعمال)تان ﴿وَكَانَ سَعْيُكُمْ﴾ (لە (دنیا)یە ﴿مَشْكُورًا﴾ (عند الله) (مقبول) بوە، (ظاهر) وەیە، ئەو فەرمایشە لە (خلد)ی بەرین دابگوترێ.

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلاً﴾ بە (إیجاب)ی (حالّ)و (مقام) هەر وەختە، (قِسم)ێ لە (آیات)و (سُوَر) بۆ سەر توومان ناردوە ﴿فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ (دوام) کە لەسەر (تبلیغ)و (إرشاد)، بێ ئارامی مەکە، خۆت بگرە، (غلبە) ئی توە ﴿وَلاَ تُطِعْ مِنْهُمْ﴾ لەوانە، (منکر)ەکان ﴿آثِمًا أَوْ كَفُورًا﴾ نە ئەو نە ئەم، (تخییر) نیە، ئەگەر (إطاعە)تی یەکێ لەوانە بکەی، یا (إطاعە)ی (آثم) ئەکەی یا ئی (کفور)، هەردووکیش خراپە، دیارە ئەوانە کەسی چاکیان نیە، (إطاعە)ی بکرێ. (ملا)یانی (تفسیر)و (نحو) قسەیان لەو (أوَ)ە، زۆرە. (صبر) کە لەسەر (مُخالفە)یان، (زجر)و (إنذار)یان ناتوانی، مەنوێنە. (معتزلی) (حق)یانە کە ئەڵێن: "(حرام)ی (مخیَّر) (لۆغەت) پێی وارد نەبوە" (ولو) (ملا)یانی (أصول)ی ئێمە وایان زانیوە –(حسب الظاهر)– (آیەت) (إفادە)ی (تخییر) ئەدا، (أمّا) (إجماع) (معارض)یەتی.

﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ﴾ (بلا شریك) ﴿بُكْرَةً وَأَصِيلاً﴾ (علی الدّوام) ئێوارەو سبەینە ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ﴾ (بعض)ێ لە شەو ﴿فَاسْجُدْ لَهُ﴾ (سجدە) بۆ خوا ببە

ئەفـەرموون: "نوێـژ بکـە" ﴿وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً﴾ بنـۆڕە (آيـات)ی (آفـاق)، (تنزیـە)ی (کبریـائی) بکـە، بـارگرانی ئـەمڕۆ، بـۆ (قیامـەت) بـار سـووکیە. لـە (شدائد ڕاهاتن مایەی (ظفر)ە بۆ هەردوو جهان، ئـەوی (عاقـلْ) بـێ —(دائمـا)— بۆ (مستقبل) تێ ئەکۆشێ ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ﴾ ئەوانـە ﴿يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ﴾ (دنیـا)یـان خۆش ئەوێ، (مُنهمِك)ن لە (عَیش)و (عشرەت)و (قمار)، ئەوی (عاقلْ)ە لـە نـاو وان، وەختە دلّی دەرچێ، (عاقبەت) (وخیمـە) ﴿وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلاً﴾ ئەیهاوێنە پشتەوە، (إهتمام)ی پێ ناکەن، ڕۆژی (جَزا) ڕۆژێ گرانە، (عبـوس)ە (قمطریر)ە، زۆر گرژە، ئەبێ (عاقلْ) خۆی لێ بپارێزی ﴿نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ﴾ چاك، (مُحکم)مان کردینـە، بـە (عـروق)و (أعصـاب) (ربـط)مـان داینـە، بەستینە. (إنسان) سێ (هیکل)ە، (عظمی)، (لحمـی)، (أعصـابی)، لـە (کُتبـی) (تشـریح) بنـۆڕە، سـەرت سـووڕ ئـەمێنێ، چ (تـألیف)ە؟ چ (ربـط)ە؟ چ هۆندنەوەیە؟ (مُحیّرُ العقول)ە .

﴿وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ﴾ ئـەوان هـیلاك ئەکـەین (أمثـال)یـان ئـەگۆڕین ﴿تَبْدِيلاً﴾ گۆڕینی (بدیع). (إنسان) کە ئەنۆڕێتە (بـدائع)و (دقـایق)ی (صـنع)ی (بَشـر)ی، ئـەڵێ: ئـەو (إنسـان)ە بـۆ (دوام) (خُلـق)آیـە، ئـەم هـەموو وردی (إیجاد)ە، لەگەڵ مردن ڕێك نیە، دوورە"، (لکن) ئەمرێ. وەخودا بەو (وعد)ەی کە لەسەر (لسـان)ی (رسـول)ی بـە ئێمـەی داوە، (بَشـر) زینـدی ئەکاتـەوە بـە (نوع)ی ئیتر نامرێ، (وَلَوْ إلى الأبد) لەناو ئاگر دابـێ. وە(تبـدیل)ی (قـوم)ێ بـە (قوم)ێ، یا(من حیث الصفات) (قوم)ێ بگۆڕی، لە (دنیا) زۆرە ﴿إِنَّ هَذِهِ﴾ ئەم (سورەت)ە، ئەو (آیات)ەی (مسـرود)ە ﴿تَذْكِرَةٌ﴾ (حاجـەت)ی (إنسـان)ی پـێ یاد ئەکرێ، یا پێویستی (نجات) ﴿فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ﴾ بـە پـێ ڕەوی ئـەو (تذکرە)یە ﴿سَبِيلاً﴾ ڕێی ڕاست ﴿وَمَا تَشَاءُونَ﴾ سەر بەخۆ (إتخاذ)ی (سبیل) قصـد ناکـەن، نـاتوانن ﴿إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ لەبـەر (میـول)ی (مختلفـة) (ولـو) زۆریش (عاقلْ) بن، ڕێی ڕاست نادۆزنـەوە، (ممکـن)تـان نابـێ پـێی دا بـڕۆن، (إلاّ) بە (مشیّەتی)خوای کە (رسول) بنێرێ، ڕێتان بۆ دانێ ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا

حَكِيمًا﴾ به (علم)و (حكمه)ی خۆی ڕێتان بۆ دادەنێ، ئێوه به چ (علم)و به چ (حكمـــەت) (إتخـــاذ)ی (ســـبيل)ی (إلى الله) ئەكـــەن؟ (میـــول)و (أطمـــاع) و (إختلافات) لێ ناگەڕێ، یاخود ئەوانەی که (عريق)ی (فی الكفر)ن هیچ (وجه) و (غايه) بۆ (إيمان)یان و (توجّه)ی (إلى الله)یان نیه، (إلاّ) (مشيّەت)ی خوا نەبێ، (أنّه) (مجبور)یان کا لەسەر (إيمان)و پەیڕەوی (رسول)، ئەمەش ناکا، ڕێگەی (إيمان) (نظر)ی (فی الآيات)ە، بۆ (إيمان)و (كفر) (جَبر) له (طَرف) خوای نیه ﴿يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ﴾ ئەوەی (إستعداد)ی (إيمان)ی هەبێ، بەبەر ئەو (مشيّەت)ە ئەکەوێ، تا (إستعداد) دوورتر بێ، (مشيّەت) درەنگتر دێته جێ ﴿وَالظَّالِمِينَ﴾ (متجاوز) له (حدّ) (قابليەت)ی (إيمان)یان نەماوه، (مُحال)ە ڕووکەنه ڕێی ڕاست، با (مُحال)ی (بالذات) نەبێ (مُحال)ی (بالغير)ە، (حسد)و (كِبر)و (حُبّ)ی (رئاسەت) لێ ناگەڕێ، ئەمه دیاره بۆ کەسێ (أحوالات)ی (نفسيّه) بزانێ، چ (غريزی) (فطری) (أولی)، چ (فِطری) (ثانی)، ئی وا هەیه هەزار (آيەت) و (معجزه)ی بۆ بنوێنه (إيمان) نایەنێ، سەد سەری مەڕی پێ (عطا) که، له (عمق)ی دڵەو (إيمان) ئێنێ. (برهان) به گوێرەی (أشخاص) ئەگۆڕێ، (منطق)ی (رسول)آن لەگەڵ (منطق)ی (حكما)یان (فرق)ی زۆره، ئی (رسول)ان (عامّ)ە، هەرکەسە به گوێرەی (عقل)ی خۆی قسەی لەگەڵ ئەکرێ، هەموو کەس به (لهجه)ی (أفلاطونی) گفت و گۆی لەگەڵ ناکرێ ﴿أَعَدَّ لَهُمْ﴾ (جنابی حق) بۆ ئەو (ظالم)آنەی (مهيّا) کردیه، داینـاوه ﴿عَذَابًا أَلِيمًا﴾ ئی واهەیه، به (عذاب)ی (دنيا) (إيمان) ئێنێ، ئیوا هەیه نایەنێ، (عذاب)ی وانه له (جحيم)دایه (نعوذ بالله من غضبه وعذابه ونسأله أن يجعلنا من الأبرار)[1].

سورەتی (المرسلات)

---

[1] - تەولو بوو (تفسیر) (سوره)ی (الأنسان) پاش (عصر) ڕۆژی یەك شەموو، (أوّل)ی ماهی (ربيعی أوّل)، (١٧)ەی ماهی مارتی ڕۆمی (١٣٦٠هـ)-(١٩٤١) میلادی.

نۆبەتی تەفسیری سورەتی (المرسلات)ە، ئەو (سورەت)ە (مکیّە) (بنا) لە (روایەت)ی (إبن مسعود) لە ئەشکەوتی (مینا)ی (نازل) بوە، وە لە (بعض)یّ (طرق)ی (حدیث) نومایان ئەبیّ: شەو لە (غار)ی (حرا)ی (نازل) بوە، وادەر ئەکەویّ (غیر)ی (إبن مسعود)ی (بعض)ی تریشی لە (خدمەت) دابوە، (عدد)ی (آیات)ی (٥٠)یە، (مناسبە)ی زۆر ئاشکرایە (أمّا) پاش:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(عرض) ئەکریّ، لە (مراد) بە (مرسلات)و (کلمات)ی (مسرودە) لە ﴿وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا، فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا﴾ بە (ف)یّ ﴿وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا﴾ بە (واو) ﴿فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا، فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا﴾ باز بە (ف)یّ، (جالب)ی (نظر)ە، زۆر (إختلاف)یان هەیە، ئەوەندە (أقوال)و (روایات)ی تیایە، وەکی (سیدی الوسی) ئەفەرمویّ: "نێزیک نیە ضبط کریّ" بۆیە من دوو ڕۆژە، ڕاوەستاوم لە نووسین، تیّ ئەفکرم، معنایە (معقول)و (مربوط) و (مناسب) بۆ (محذوف علیە) نایەتە دلّم تا تحریری کەم، (وهکذا) دوو سیّ ڕۆژی تریش؟ ئەمڕۆ ووتم: بۆ ئەم (وقفە)یە با شتیّ بنووسین" (إبن کثیر) (روایەت) لە (أبو هریرە) ئەکا: (مراد) لە (مرسلات) (ملائکەت)ن. (وکذا) (نقل) کراوە لە (مسروق)ی وە(أبو الضُّحی) وە(مجاهد) بە (روایەت)ی لە (سدّی)و (ربیع إبن أنس) وە(هکذا) (أبو صالح) ئەفەرمویّ: "لە (ما صدق)ەی (أوصاف)ەکانی تریش" وە(قسم)یّ ئەفەرموون: "(مراد) (رسل)ن" وە قسمیّ ئەفەرموون: "مراد ریاحە" (إبن) لە (تعیین) (مرسلات) و(ناشرات) (توقّف) ئەکا، وە(سیّدی آلوسی) (ترجیح)ی (قول)ی (آخیر)و (توجیە) (صدق)ی (أوصاف)ەکانی فەرمووە، بۆ (ملائکە) یا (رسل) یا (ریح). ئەو (قول)انە (بنا)یان لەسەر (إتّحاد)ی (مراد)ە، بەم (کلمات)ە. (مختار)ی (إبن کثیر) لە (مرسلات)و (عاصفات)و (ناشرات)، (مختاری سیّد)ە لەوانی تر (إختیار)ی (ملائکە) ئەفەرمویّ، وە ئەفەرمویّ: "ئەوە (قول)ی (إبنی مسعود)و (إبن عباس)و (مسروق) و (مجاهد)و (قتادە)و (ربیع بن أنس)و

(سَردیّ)و (ثَوری)یە. منیش ئەڵێم: چ (قەیدی)یە (مراد)ی (قُوی)ی (عاملە)و (مدرکە) بێ؟ کە ئەناردرێنە ناو (هیکل)ی (بَشر)ی، لە دوای یەك بە (ترتیب)، یا بە نەرمی و (معروف)و جوان، (أوّلاً): (قُوی)یەکان بێ هێزن، دوایە بە (قوّەت) ئەبن، دەکەونە (فعّالیەت)ێ تەواو، (بعض)ێ (قُوی)ی (عاملە)، (مادّە)ی (غذائیە) (بعد الهضم) بۆ (بَدن) (نَشر) ئەکا، وە(بعض)ی (تفریق)ی (مواد) ئەکەن، بەسەر (أعضا)و (عناصر)ی (مختلفە)، هەر یەك بۆ (مناسب)ی خۆی. (حقّاً) ئەم (تفریق)ە (مدهش)ە، (قُوی)ی (مدرکە) —(بعد التأمل)— (إلقی)ی (ذکر) ئەکا، (إیقاظ)ی (نفس) ئەکا، بۆ زانین، بۆ (معرفەت)ی (صانع)و (تفکّر) لە (نظام) (کائنات)و (تقلبات)، (إرشاد) یان ئەکا، بۆ ڕێی ڕاست، ئەمەش بۆ (رسول)ان و(مصلح)ان و (مرشد)آنی (حقیقی) ئەبێ. (مقصد)یان خوایە، (أمل)یان بە کەس نیە، (نظر) بە (مُنکر)آنی (مُعاند) کە ئاگای لە (قُوی)ی خۆی نیە، (ألبَتّە) (معذرەت)ە، خوایە من (قصور)م نەکرد ئەوان گوێیان نەدایمێ، گەمەیان پێ کردین، (نفرەت)یان (زێدە) بوو، بۆ ئەوانی (قابل)ی (هدایەت) بن، (نَذْر)ە، لە (عاقبەت) ئەیان ترسێنن، ئەوانیش بە (مُقتضا)ی (میل)ی چاکە، خۆ ئەپارێزن، (إیمان) ئێنن، (إطاعە) ئەکەن، (قُوی) ئەگەر لە (دائرە)ی (عُرف) و (إعتدل) دابێ، بە (إنتظام) (عمل)ی خۆی ئەکا، (وظیفە) بەجێ ئێنێ، ئەگەر وەك بای (عاصف) (طغیان)ی کرد، (إنسان) بە (فساد) ئەچێ، (سواءً قُوی) (نفسی) یا (بدنی)، بۆیە (والنّاشرات) بە (واو) ئەفەرموێ، وا بزانم ئەو (معروضات)ە زۆر (مناسبە) لەگەڵ ﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ﴾ لە (قیام)ی (قیامەت)و (أشرات)ی ﴿لَوَاقِعٌ﴾ بێ (شبە) ئەبێ، (أنّە) (واقع)ە، (بالفعل) بوە، کە (محلوف علیە)ی یە، وە(مدار)ی هەموو لەسەر (سلب)ی (قُوی)و (إعادە)ی (قُوی)یە. نامینێ ﴿فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ﴾ (نور)ی چوو، (مُکدّر) بوو، کوژایەوە، یاخود خۆی ئەفەوتێ، ئەبێتە (ذرّات)ی (منتشرة)، لە (فضا)یە (واسع)دا، جارێکیتر خۆی ناگرێتەوە، (ذاتاً حکما)ی (جدید) ئەڵێن: (منظومە)ی (نجوم) تێك ئەچێ، (نور)یان نامێنێ، خۆیان هەلاهەلا ئەبن، وەکی

(ذرّات)ی خۆڵەمێش، بایە بە (قوّەت) بێ، ئەی با، ئەڕوا، (متفرق) ئەبێ" گوێ مەدە (قول)ی (بعض)ێ (ملا)ی (قدیم)، لە (قدم)و (أزلی) و (أبدی)و (أجرام)و (کرات)ی (کائنات)، ﴿وَإِذَا السَّمَاءُ﴾ (رَغْمَ أنْف)ی ئەوانەی کە ئەڵێن: ئاسمان قبوڵی (خرق)و (إلتیام) ناکا" ﴿فُرِجَتْ﴾ شەق بوو، (قوّەت)ی نەما، (سُمك)ی نەما لێك بۆوە کرایەوە، ئەمەش، زۆر (سهل)ە، (عُلوّیات)و (سُفلیّات) (مرکّبات)ن، (مرکّب) لە باڵ یەك دێتە دەر، (بسیط)و مسیط و (تحدید)ی (جهەت)و (فوق)ی (مطلق)و (تحت)ی (مطلق) وەکی(أوائل)ی (حُکَما) ئەڵێن: "(لای) (مجدّد)آن نیە "(حقیقةً) (تحقیق)ی (آیات) بە (تطبیق)ی (قول)ی نوێیەکان زۆر خۆش موافق (مقبول) دێ، ئەو (سما)ی کە (حُکَما) (تعریف)ی ئەکەن لای (مجدد)ان (غیر)ە (موجود)ە.

﴿وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ﴾ (یَسألونكَ عَنْ الجبال، فقلْ یَنسفها ربّي) هەڵ کەندرا، (هَدم) کرا، وەکی (حبّات)ی تۆو، هاویشترا، بڵاوکرایەوە، بوە (هَبا)، هێزو (قوەت)و (تجاذب)و (تلاصق) لە (بین)ی (کرات)و (أجزا)ی (کرات) نامێنێ، (أرض)ەکەی ئێمەش (تَبدُّل) ئەکا. ﴿وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ﴾ ئەگەر (مراد) بە (رُسل)، (رسل)ی (بَشر) بێ، زۆر چاك لە (معنا)یانیان تێ ناگەم، (ظاهر) وەیە، ئەو (توقیت)ە لەو (عَلائم)ی (قیامەت) بێ، وەهەم (نفس)ی (رُسل) چۆن (توقیت) ئەکرێ؟ دیارە (محتاج)ی (تأویلە). (زمخشری) ئەفەرموێ: (وجە) ئەمەیە گەیتشتینە ئەو (میقات)ەی کە (إنتظار)ی یان ئەکرد"، (یعنی) (قیامەت). وابزانم (رُسل) بە (معنا) (جاریە)یە، کچێ (دون البلوغ) کە نەگەیشتبێتە (وەقت)ی (تَستّر)، (وَأقّتَتْ) وەك (زمخشری) ئەفەرموێ: گەیشتبێتە ئەو (وەقت)ی کە (إنتظار)ی ئەکرد، (یعنی) (وەقت)ی (زواج) وە(إمهال) کرا، (رەغبەت)ی پیاوان بۆ (زواج) نەما، بە (سفاح) خەریك بوون، (إستغنی الرجال بالرجال والنساء بالنساء) ئەوسا (ذرّەیەت) نامێنێ، یا (غایەت) کەم ئەبێ، (بَشر) دێتە (إنقراض) .

﴿لأيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ﴾ بۆ چ ڕۆژێ (تأجيل) كرا ﴿لِيَوْمِ الْفَصْلِ﴾ بۆ ڕۆژی (فصل)و (قَضى)، لێك بوونەوەو (إمتيان). چەند سالێ لەمەو پێش، (محرّرين)ی (فرەنسە) (إنذار)ی (فرەنسە)یان ئەكرد (سبب) بە (فحشيّات)و بێ (ميل)ی (زواج)ی (مشروع)ە (نفوس)ی (فرەنسە) سالێ بە سالێ لە (تَنَزّل) دايە، (عدو)ی (لدود)ی –(يعني ألمان)– بالعكس لە (تزايد) دايە، (حالێ) وا (دوام) كا، (فرەنسە) (محكوم)ی (زوال)و (إنقراض)ە. (حقيقةً) (أثر)ی ئەو (سفاهەت)ە لە (حرب)ی حاضری دەركەوت، غلبەی (ألمان) بە نوعێ بوو، نەدەهاتە عقلێ، بە (ظرف)ی سێ چوار هەفتە دەوڵەتی (فرەنسە)ی زێڕو زەبەر بكا، ئالاّی (ظَفَر)ی (ألْماني) لەسەر (قُلّە)ی (إيفل) بلەرێتەوە. بەڵێ ئەوە (علامەت)ی (قيامەت)ە. لە (آثار) دەرئەكەوێ– (قَبلَ قيام القيامة) – بە چەندێ (توالد) نامێنێ، (حتّى) بۆ (جهەت)ی (ضمير)ی (مؤنث) چەند (موافق)ە، بێ (تأويل)ە، وەتا (دقّەت)ی لێ بكەی، (فوائد)ی (مادّی)و (معنوی) لەم (كلام)ە (فهم) ئەكەی (أبو عُلا) ئەڵێ: تاكو (بَشر) لەو (حَيات)ە (نجات)ی بێ، هاوار، –نێرو مێ لێك– جودا ببنەوە، چيدی (أولاد)يان نەبێ، چيدی (بَشر) تووشی (مرارەت)ی زيندەگانی دنيا نەكرێ" خۆی بێ ژن بوو، (وصيّەت)ی كرد لەسەر (قَبر)ی بنووسن: (هذا جَناه أبي عَليَّ وماجَنَيْتُ أنا على أحد) ئەگەر كۆرە ئەمڕۆی ديبا دەبا بڵێ: "چی؟" (نعوذ بالله من فتن هذه الأيام) ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ﴾ نازاندرێ، خوا لە (أهوال)يمان بپارێزێ، بێ (شبه) ئەبێ، (ياربّی) (إيمان)م پێی هەيە ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ ئەمڕۆ سَوادی (بَشر) (إنكار)ی ڕۆژی (جَزا) ئەكەن، بۆيە ئيتر هەر پف لە (شمع)، ئەوەی ئارەزوو ئەكەن، ئەی كەن. ئەوانەی (إيمان)يان بە (بَقا)ی (روح) هەيە، چاترن، لەوانەی كە ئەڵێن: "(حَيات) لە (مزاج)ە، كە (مزاج) تێك چوو، (خلاص)، جارێتر (حَيات)ی نابێ" زۆر بێ پەروان، (خصوص) لەوەتی (إنتشار)ی (فِكر)ی (داروين)ی بوە –كە (أساساً) – (إنسان) شتێ بوە، وەكی، مەيموون) (أبناء القِرَد) (طبيعی) (أصل)ێكی نيە شەرمی لێ بكا– (مع

أنه)- ئەبایە، ئەوەندە تەماشا کا، کە ئەمڕۆ (إنسـان)ە (مـادام طبیعـەت) ئـەو (إمتیان)ەی داوەتێ، ئەویش (مقتضای) ئەو (إمتیان)ە (محافظه) بکا.

﴿أَلَمْ نُهْلِكْ الأَوَّلِينَ﴾ (أقوام)ی پێش ئێـوە، (قسـم)ێ ناویـان مـاوە، وەکـی: (قوم)ی (نوح)و (فرعون)و (قوم)ی (صالح)و (هود)، گـەلێ ناونیشـانیان نـەماوە ﴿ثُمَّ﴾ (على التّراخِ والترتيب) ﴿نُتْبِعُهُمُ الآخرينَ﴾ لە (زمان)ی (رسالەت پەناە)، تا (إنقراض)ی (بَشر) ﴿كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ﴾ هەر (قـوم)ێ (مـؤمن)و (کـافر) بە (سفاهەت)و (شـقاق)و (نفـاق) (مبتلـی) بـوون، (محقّق) بـە (هـلاك) ئەچـن. ئەمڕۆ بنـۆڕە (فرنسـە)و (بریتانیـا) (سـیّد الـبر والبحـر والهـواء) پـاش (ظفـر)ی (حرب)ی (عمومی)، بە جارێ ڕوویان کردە، (عیش) و (عشـرەت)و (سـفاهەت)و (إستحقار)ی (أنام)و (خلق)ی (عهد)و (عهد) شکێنی، ئەمڕۆ لە دەسـت (ألمـان) لە چ (حالّ)دان! هەرچەند (بریتانیا العظمی) (دوام) ئەکا لەسەر (حرب) لەگەڵ (ألمان)، (غالبی)و (مغلوبی) (قطعی) (معلوم) نەبووە، (لکن) نەدەهاتە (خیالّ) ئـەم (حـالّ)ەی ئـەمڕۆ تیایـە ئـەیبینێ، لـە (بَـرّ)و (بحـر)و (هـوا)، ئـەو (ذلّ) و (هـوان)و (خسـران)و (مشـاهدە) ئـەکا، (هێشـتاش) (مسـڵمان)ەکـان (عـبرەت) ناگرن، تێ نا فکرن، لە (سفاهەت) و (عداوەت)و دزی و حیزی زیاد ئەکـەن، لـە (بعض)ێ (کُتب)ی (محاضرت) ئەڵێ: "(عرب)ێ ناو (مجرم) ئەچێتە مزگـەوتێ، (إمام) ڕاوەستایە، دوو (صف) لە دواوە، ئەویش نوێژ دادەبەستێ، لە (صفّ)ی (أوّل) (إمام) (بعد الفاتحه) ئەم (سـورەت)ە دەسـت پـێ ئـەکا، کـە ئـەڵێ: (ألم نهلك الأولين)" کابرا لـە دڵـدا ئـەڵێ: "ئـەو (صـف)ە لـە پێشـەوەیە بـە (هـلاك) ئەچن" ئەکشێتەوە (صف)ی دوایـە، ﴿ثـم نتـبعهم الآخـرين) ئـەڵێ، ئـەڵێ: "ئـا ئەمانەش ئەڕۆن" ئەکشێتەوە کە (کذلك نفعل بالمجرمين) ئـەڵێ، ئـەڵێ: (قَبَّحَك الله)، لەم بە (هلاك) چوونە، هەر منت (مقصود)ە" دەردەپەڕێ هەڵدێ!"

وە ئەڵێ: (إمام)ێ سورەی (نـوح)ی ئەخونـد، زۆری (آیـەت)ی (إنّـا أرسـلنا نوحاً) (تکرار) کرد، (آیەت)ی دوایەی بۆ نەدەهات، یەکێ لە (مأمومیان) ووتـی: "مال خراپ، ئەگەر (نوح) ناچێ، یەکیتر بنێرە" یەکێ لە کوردان لە سەر کـانی

دەست نوێژ ئەشوا، (إمام) (فاتحە) ئەخوێنێ، لە (آیەت)ی (أهدنا الصراطَ المستقیم)ە (تکرار) ئەکا (مستە، مستە، مستە) گۆیا (کلمە)کەی تەواو بۆ نایە، ئەوەی دەست نوێژ ئەشوا، ئەڵێ: مامۆستا بە (صَدَقەت) بم، دوومستی ترم بۆ بکە، ئەگەمە (رکاعەت)ەکە" ئەو (نوع)ە (حکایەت)ە لە (کتبی) (عربی)دا زۆرن، (ممکن)ە (أکثر)ی هەڵبستە بن ﴿وَيۡلٌ يَوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِينَ﴾ ئەوانەی (تکذیب)ی (رسول)آن ئەکەن، باوەڕیان بە ڕۆژی (جَزا) نیە ﴿أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ﴾ ئاوێ (مُحَقَّر) و (مُهان)و (مُستقذَر)، (إنسان) قێزو بێزی لێ دەکا، (جامد)، بێ (روح) هەرچی هەیبێ، (إنسان)، چ نیە، (حتّى) بۆ (حَیات) نانێ گەنم، لە گەنجێ چاترە ﴿فَجَعَلۡنَٰهُ﴾ لەم (جَعْل)آنە —کە (جنابی حق) (نسبەت)ی بۆ خۆی ئەی دا—، (لازم)ە (رؤسا)ی (عقائد) (تأمّل)ی لێ بکەن، چونکی هەموو کەس ئەزانێ، ئەم (جعل)ە چۆنە؟ بەڵێ، (قاعدە)یە (طبیعی)یە خودا داینایە، کە بەم (رسم)ە (دوام)ی (نوع)ی دەبێ ﴿فِي قَرَارٖ مَّكِينٍ، إِلَىٰ قَدَرٖ مَّعۡلُومٖ﴾ (رَحم) بە کوردی ئەیلێنێ: "مندالّ دان" (حقیقةً) (رَحم) (معمل)ێ (غریب)ە، (بَحّاث)ەکانی (غرب) —(واقعاً)— هونەریان نواندیە، لە (کشف)ی (أسرار)ی (رَحم)و (علوق)ی (ذُرّیة)ی (حَیَویە) و (کیفیّەت)ی (تکوّن)و (تطّورات)ی (جنین) لەوێدا، وە(أطبا)ی (قدیم) (بیان)ی گەلێ (أطعمە)و (نباتات)یان کردیە، کە (مضّر)ن بۆ (رَحم)، (موجب)ی بەر فرێدانن، چاك وابوو، (ملا)یان نە (أکثریەت) بیزانن، نە بە خەڵکی بلێن خۆیان بپارێزن. لە (تحفەی طبیّە) باسی گیایە ئەکا، (آلآن) ناوی لە (خاطر)م دانیە رەگی وی بۆ (عقیم)ی (خراپە)، ئەوەیان لە شتێ (عجیب) زانیە، ئەڵێن: "پڵنگ بە ژانی زانی زۆر (متأثر) ئەبێ، جارێتر (تحمّل)ی ناکا، ئەو گیایە ئەدۆزێتەوە، ڕەگی ئەخوا چیتر ئاوس نابێ"، (دقّەت) لە (سعی) (بَشر) کەن، من (إشکال)ەکەم بوو پڵنگ دوورندەیە (عظیم)ە، (حیوانات)ی تر دەرووەستی نایە، بۆچی ئەوەندە کەمە؟ لە چیای (ئاوەگرد)ی هەیە، بە (زیاد) نابن، کە ئەو جێیەم دیت لە (تحفە)، (إشکال)م نەما. پڵنگ ئەمەی چۆن ئەزانێ؟ (فطرەت)

(سَوق)ی ئەکا، (طبیعەت) (معلم)ێ چاکە (ولو دائرە)ی (تعلیم)ی تەنگ بێ. (عُلما)یان ئەفەرموون: "(إنسان) گەلێ (صنایع) لە (حیوانات) فێر بووە" لەو (مقول)ە قسەی خۆیان هەیە ﴿فَقَدَرْنَا﴾ (تقدیر)ی (مدّە)ی (حمل)مان کرد ﴿فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ﴾ (واقعاً) (مدّە)ی (حمل)یش بە (درجات) (مختلفە) بۆ (إنسان) (حیوانات)، (محیّرە). (مدّە)ی (حمل)ی (إنسان) –بە (شایع)ی– نۆ مانگە، کورد دەڵێ: "نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ نۆ (سعات)و نۆ (دقیقە)و نۆ چاوقوچینە" (قرآن)ی (عظیم الشأن) لە هەموو (علوم)ی تیایە، وەکی (طنطاوی) لە چەند جێیە دی ئەفەرموێ. ئەبا (ملا)یان بەو (نوع)ە (آیات)ە (إشتغال) بکەن، (تفصیلات)ی بدەنێ، (کشف)ی (أسرار)ی بکەن، (مع الأسف) نەیان کرد، (مع أنّە) لە باسی (حیض) بێ (أهمیەت) تر نیە، ئەمەش ناخۆشتر، ئەو (أعمال)ە (غرائب)و (عجایب)ەیان دا بە (ملائکە)، (ذاتاً) هەرچی هەیە یا (ملائکە) یا (جنۆکە) یا (شێخ) ئەی کا، (خیاڵ)ی (قواعد)و (أسرار)و (دقایق) و (حکم)ی (طبیعیّات) چۆن ئەکەن؟ (حتّی) لایان وایە، ئەوەی لای وانەبێ، (کافر)ە (مع أنّە) من (بالعکس)، ناتوانم (نسبەت)ی ئەو (نوع)ە (أشیا)یەی (دائر) بە (خلق)و (إیجاد) –بۆ (ملائکە)– بدەم، (حتّی) (تفسیر)ی (مرسلات)..(ألخ) بە (ملائکە)، هیچم پی خۆش نەبوو، بۆ (خلق)و (إیجاد) و (تکوین)، (جنابی حق) (فاعل)و (صانع)و (خالق)ە، (طبیعەت)ی (مستخدم)و (مادّە)یی (مصنوع) چیتری گەرەك نیە. (إنسان)ی (حکیم)ی (مخترع) (حقیقةً) شایانە بڵێین: "شاگردی خوایە" (إلە)ێ بتوانێ (إنسان) لە (نطفە) (إیجاد) بکا، ناتوانێ زیندی کاتەوە؟ بەڵێ ئەتوانێ، وە ڕۆژێ خۆی ئەی کا ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ (العیاذ باللە) ئەڵێین: "ناتوانێ (إعادە)ی (أموات) بکاتەوە" بەڵێ (إعادە)ی (معدوم)ی (صِرف) (مُحال)ە، (إعادە) لە کەرەستەی (سابق) ئەبێ. ئەو (حُکم)ە –(بعد التصوّر)– (معلوم) ئەبێ (بدیهی)یە. ئەوانەی (إنکار)ی (حَشر)ی (أجساد) ئەکەن، لە (مناظرە)ی (کلام)ی وائەنوێنن (مُحال)ە، ئەوی (مُحال) بێ (قدرەت) (تعلّق)ی پێوە نابەستێ، (یعنی)

(إنکار)ی (قدرەت)ی (باری) ناکەن، (إنکار)ی (إمکان)ی (إعادە) ئەکەن، ئەمەش (حیلە)یە، (واقعاً) لێ توێژینەوەی چۆن دەبێ؟ چۆن نابێ؟ خرتە خرت بە دلێ دەگەیەنێ، (أمّا) ئێمە ئەلێین: (وأنَّ علیه النَشأة الأخری) (عائد)ی خوایە، من (صانع) نیم (تصویر)ی بکەم، من (إیمان)م هەیە، خوا (صانع)ی کیمیاگەری وایە ئەتوانێ (إعادە)ی (هیکل)ی (إنسان) لە (عناصر)ی (أصل)ی بکاتەوە، گەلێ شت لای (نظّار)ی (بَشر) (مُحال) بوو، (مخترع)آن کردیان. پێش (إختراع)، کێ (إیمان)ی بە (غرامەفۆن) و (رادیۆ) ئێنا؟ ئەگەر (ملا)ی (إعتقادیّات) (ملا)ی (صنعی)و (إختراع)بان، وە(إحاطە)ی (تامّ)یان بە (إمکان)و (إستحالە)ی (أشیا) دابا، (إنکار)ی ئەو (نوع)ە (صنع)ەیان کردبا، هەر نەئیسە، (أمّا) کەسێ (جاهل) چ نەزان، چۆن ئەتوانێ -(جزماً)- (إنکار)ێ (أمور)ێ (هکذا)یی بکا؟

﴿أَلَمْ نَجْعَلْ الأَرْضَ كِفَاتًا﴾ (كِفات) بە (کسر)ی (کاف)، لە (قاموس) ئەلێ: "(موضع)ێکە، شتی تیا گر ئەبێتەوە" (جنابی حق) (أرض)ی بۆ (بَشر) کردیتە جێی گربوونەوە ﴿أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا﴾ بۆ زیندی یان سەر عەردی، بۆ مردیان ناو عەردی، گەلێکیش ئەبێ لەسەر عەردی ئەکەوێتە ناو زگی ماسی یان، ئەمسالێ ئەبێ ماسی ناو (بحر)ەکان چەند هەزار (بحّار)ەکانی (ألمانی)و (إیطالیا)ی و (إنگلیز) و (فرەنسە)یان خواردبێ؟! (کشّاف) ئەفەرموێ: "(بعض)ێ لە (أصحاب)ی (إمامی شافعی) بەو (آیەت)ە (إستدلال)ی هێنایە، کە (نبّاش) -(یعنی)- (کفن) دز، دەستی دەبڕدرێ، چونکی (قَبر) بۆ مردی (حرز)ە، (أخذ)ی (مال) بە (حرز) (سرقەت)ە، وە(سارق) دەستی ئەبڕدرێ. لام وەیە (إستدلال)ێ بێ هێز نیە، گەرچی (سیدی الوسی) ئەفەرموێ: "ضعیفە" وە(سیّد) (نقل) لە (إبن عبد البّر) ئەکا -کە (إبن القاسم) - ئەو (إستدلال)ەی کردیە، (أمّا إستدلال)ی (إلکیا هَراسی) بە (آیەت) لەسەر (وجوب)ی شاردنەوەی مردی، (حقیقةً) وەکی(سیّد) ئەفەرموێ، (ضعیف)ە. ئەگەر کەسێ (تأمل) و (إنصاف)کا، ئەزانێ لە گەلێ جێ (إستدلال)یان

بە(آیەت) کەم (قُوەت)ە بێ هێزە ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا﴾ لە (أرض)ێدا ﴿رَوَاسِيَ﴾ چیای ﴿شَامِخَاتٍ﴾ بەرز، لە (قمر)یشدا– (بنا) بە قسەی(عُلما)ی (هەیئەت)ی (جدید)– چیای گەورە گەورەی تیایە ئەگەر بە گوێرەی (أرض)ی بێ، وە (مادام) لەوی جودا بووبێتەوە، کە چیای هەبێ، ئەبێ ئاویشی هەبێ، وە (بین)ێکە (هَوا)ی چوونە (قمر) کەوتیتە (دماغ)ی (بعض)ی (عُلما)ی (جدید)ی (غربی) ﴿وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا﴾ (خصوص) ئاوی (جبال)ی ولاتی ئێمە، (حقاً) جای (تَشکُر)ە، (صاف) و ساردو بێ (غشّ) و سووك و (سريعُ الانحدار) و خۆشگوارو بێ (میقرۆب)ە، (رحمەتی خوای لێ بێ)، دختۆر (صلاحی وصفی شامی) (دفعه)یە لەگەڵ جمعێ لە یاران هاتنە (چنارۆك) ئەی فەرموو: "ئاوی کانی (خاتوون) بخۆنەوە، (غایەت) (نافع)ە، هیچ (ضرر)ی نیە، بێ (میقرۆب)ی (سامّە)یە" (أحمد دێونی) (قایمقام)ی کۆیە، جارێ هاتە (چنارۆك) پەرداغێ ئاوی کانی (خاتوون)ی خواردەوە، ووتی: "أَنْتُمْ مِنْ هذا الْماءِ تَشربونَ؟)" ووتم: "نعم" ووتی: "هَنيئاً لَكُمْ" لە یادم نیە نووسیتم، یان نا؟ (دُعا) یەکی (رسولی أکرم) (ﷺ): (أَللّهُمَّ إِجْعَلْ لِقاءَكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الماءِ البارِدِ)م بیست، (دغدغه)کم هاتە دڵ، چۆن (جنابی رسول) ئەم (دُعا)یەی فەرمووە؟ چ (نسبەت) لە (بین)ی (لقا)ی خوای و ئاوی (بارد)ە؟ ڕۆژێ بۆ (جمعه) هاتبوومەوە کۆیە، وا(إیجاب)ی کرد، (سلام) ی نوێژم داوە، یەکسەر ڕۆیشتم بۆ (چنارۆك)، هاوین،گەرم، زۆرم تینوو بوو، لەودیوی، (أولاً) لام دا سەرکانی(خاتوون)، دوو مستە ئاوم بەدەم و بەچاو داکرد، قومەکم خواردەوە (لَذّەت)ێ زۆر (عظیم) و (عجیب)ی دا، ئەو (آن)ە، (دُعا)ی (نَبوی)م هاتەوە یاد، (إشکال)م نەما، ئاوی کانی (خاتوون) (دفع)ی دوو (نار)ی لێ کردم، لە (حَدیث) ئەفەرموێ:" (أول) شتێ (إنسان) (سؤال)ی لێ ئەکرێ: (صحّەت) و ئاوی سارده" وا بزانم من ئەو (سؤال)ەم لێ ناکرێ، (صحّەت)م نیە، (مُدّە)یە (طویله) بە (أنواع)ی (آلام مُبتَلی)م، وە ناوێرم ئاوی سارد بخۆمەوە، مەگەر کەم کەم، جار جار، (مع هذا شُکر)ی (إنعام)ی ئەکەم،.ئومێدە خودا تۆڵەم بۆ

بکاتـەوە. ئـەوی (کُفـران)ی (نعمـەت)ی (إلهـی) بکـا، ڕۆژی (جَـزا) (خائـب) و (خاسر)ە.

﴿وَيْلٌ يوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ ئەوانـەی (شُـکر)ی خـوا ناکـەن لەسـەر ئـەو ئـاوە خۆشگوارە، چی ئی کانی یان، چی ئی باران، چـی ئـی زێ یـان، لـە دۆزەخـی (حمیمی) ئەخۆنەوە،، ڕیخەڵۆکەیان پارچـە پارچـە ئـەکا، ئـەوی لـەوی بزانـێ، (شرابً طهور) نـۆش ئەکـەن ﴿انطَلِقُـوا﴾ ئـەوێ ڕۆژێ پـێ یـان ئـەڵێن:"بـڕۆن" ﴿إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾ (عـذاب)ی (جحـیم) ﴿انطَلِقُـوا﴾ بـە تایبـەتی ﴿إِلَـى ظِلٍّ﴾ سایەی دووکەڵی (جهنّم)، لە (قرائەت)ی (یعقوب) (إنطَلَقـوا) بـە (ماضـی) (وارِد)ە، (یعنی) کە (أمر)یان پێ کرا، دەر(حـالێ) (إطاعـە) ئەکـەن، ئـەڕۆن بـۆ (طرف)ی سایەی سێبەری ئاگری، سێبەرێ ﴿ذِي ثَـلاَثِ شُـعَبٍ﴾ (ممکـن)ە ئـەو (دُخـان)ە (تشـکیل)ی (هیاکـل)ی سـێ سـەر بکـا، کـە (ڕەمـز)ن بـۆ (أقـانیم)، ئەمەش بـۆ (نصـاری)و (أسـلاف)ی (نصـاری)، (بـونَوی) و (غـیر)ە (بـونوی)، (تثلیث)ی (نصاری) لە (مُبتکرات)ی خۆیـان نیـە، (مُقلِّـد)ن، گـەلێ پێشـی وان، (قَـول) بـە (فدیـە)ش کـراوە، (أنّـە) پـێ یـان ئـەڵێن: "بـڕۆن، بـۆ (حمایـە) و (حفظ)ی (آلە)کانتان" (لکن) بێ سـوودە ﴿لاَ ظَـلِيلٍ﴾ سـێبەرێ بـێ (ڕاحـەتی) و بێ خۆشی ﴿وَلاَ يُغْنِي مِنْ اللَّهَبِ﴾ لە هەلآوی ئـاگری ﴿إِنَّهَـا﴾ ئـاگری (صـاحب) دووکـەڵ ﴿تَرْمِـي بِشَـرَرٍ﴾ پریشـک، هـەر پریشـکە ﴿كَالْقَصْـرِ﴾ گـەورە، زەلام، (نبا)بە (تفسیر)ی (أبومسلم)– بە (وَجە)ی (إحتمال)– ئەوانەی سـێ (شُـعب)ی (ظـل) (ذی ثـلاث شـعب)ی (قُبّـە) بـین، ناشـیرین نیـە ﴿كَأَنَّـهُ﴾ لـە (شـکل)دا ﴿جِمَالَةٌ صُفْرٌ﴾. حوشتری زەردە، لێرە گفت و گۆیان بۆ (تشبیە) زۆر فەرموە، (لکن) ئـەمڕۆ چ (قیـل) و (قـال) نیـە، لـە (ئەمـەریقا) بـە (صُـور)ی (غریـب) و (عجیب) (مخازن)آن (بنا) ئەکەن، کە (جالب)ی (نظر) بێ، خەڵکی بۆ تەماشای (مجبورا وطبعاً) تووشـی شـت کـڕین ئـەبن، لـە (زمـان)ی ڕابـردوو، لـە شـەوی (جلوس)ی (سلطان)ی لە (بغدا)، بە (أشـکال)ی (مختلفـە) (طـیر)یـان دروسـت ئەکرد، باروتیان ئەهاوێشـتە دەروونـی، (إشـتعال) ی ئـەکرد، لەسـەر (دجلـە)

ئەخولانەوە، (منظر)یە (جالب)ی ئەنواند، شتەکیان پەیا کردبوو، وەکی مۆم، سپی ئەستوورو باریکی هەبوو، پارچەکیان لێ ئەکردەوە، ئاگریان لەسەر دادەنا، کەفی، لێ ئەهات: کف، کف، کف، کف، تا تەواو ئەبوو، ماریٚ (مهیب)ی (تشکیل) ئەکرد. (شرارە)ی (جهنّم) بە گەورەیی (قصر) و (شکل)ی (جمل)، بۆ (مُکذّبین) بهاویژریٚ زۆر هاسانە، وە (غایەت) (مُهیب)ە، وە (ممکن)ە هەر (قوم)ە– چ (نوع)ە– (حەیوان)ەکیان، خۆش ویستیە، وە پەرستیە، (شرارە)ی (نار) بەو (شکل)ە بۆیان بهاویژریٚ. (بعض)یٚ (قرائەت) (وجە)ییان گۆیا: (مُعارَض)ەی (أبوالعلا) بە شعریٚ کە لە (مرثیە)ی (بعض)ی (أشراف)ی داناوە، ئەکا، وە (تَرجیح)ی (آیەت)ی (قرآن) لە سەر (شعر)ی کۆرەیی، بە (وجوە)ی (عدیدە) کە (إمام فخرالدین) لە (تفسیری کبیر)فەرموویەتی (موجب)ی دوورو درێژییە، (ملال) ئەدا، باوەڕ ناکەم (مُعَری) (قصد)ی (معارضە) بوویێ ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ (موقع)یٚ (ظاهر)ە، (حاجەت) بە (إشارە) نیە ﴿هَذَا يَوْمُ لاَ يَنطِقُونَ﴾ (دەهشەت) ئەیان گریٚ، ناتوانن قسە بکەن ﴿وَلاَ يُؤْذَنُ لَهُمْ﴾ لە (طرف) خوای (إیذن) نادرێن ﴿فَيَعْتَذِرُونَ﴾ (حقیقةً) چ (عُذر)یان نیە، (مُدّە)ی (قیامەت) درێژە (أقوام)ی (مُختلفە) و (أنواع)یٚ (أمور)ی تیا (واقع) ئەبیٚ، بیٚ (تنافی) ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ ئەمەش دیارە ﴿هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ﴾ لە (بین)ی (خُصَماء)– (مُحِقّ) و (مُبطِل) – ﴿جَمَعْنَاكُمْ وَالأَوَّلِينَ﴾ هەموو ﴿فَإِنْ كَانَ لَكُمْ﴾ (أیُّها الْکَفَرە) ﴿كَيْدٌ﴾ (حیلە)، پشت و پەناهیٚ، (حول) و (طَول)یٚ ﴿فَكِيدُونِ﴾ (حاضر) و ئامادەیان کەن، چیتان پیٚ ئەکریٚ؟ لە (دنیا) (أنواع)ی (هذیان)تان ئەکرد، بەلاف و گەزاف و قەپۆز بڵندی ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ (خائب) و نەومێد، (حَول) و (حیلە)، (خلاص)، نیە ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلاَلٍ﴾ سێبەریٚ ڕاست، خۆش، سووك، سایەیی (رحمن) ﴿وَعُيُونٍ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ ئەوی (حظ)ی لیٚ بکەن، پیٚ یان خۆش بیٚ، لە هیچ پەك ناکەویٚ ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ بخۆن، بخۆنەوە ﴿هَنِيئًا﴾ (عافیەت) و خۆشگوارو نۆشی گیانتان بیٚ ﴿بِمَا كُنتُمْ

تَعْمَلُونَ﴾ (ذات)ێ هەبوو، گەورەو (محترم)، (خادم)ی (دین)و (علم)، (میرانی خدر بگ)ی رئیسی (فرقە)یە (خۆشناو) (پشت گەڵی)، پیاوێ بە (وقار) و (مُهیب) بوو، (قاضی)یە (شافعی) (مذهب)ی دانا بوو، بۆ (قَوم)، (فصل) ی (أحکام) بکا، (قاضی)ش (ملا محمد)ی ناوبوو، (ملا)یە بە (دین) و باش بوو، وا بزانم لە (تلامیذ)ی بابم بوو، کە (میر) لە (مجلس) ئاوی خواردبایەوە، (قاضی) ئەی ووت:"میرانا (عافیّت)" ئەوانی (حاضر)ی (مجلس) تیکرا ئەیان ووت:"آمین بلّێ شا الله" (لکن عادەت)ی (عافیّت) بوون، دوای ئاو خواردنەوە، لە ولاّتان نەماوە، من لام زۆر جوانە، کە یەکێ لە (مجلس) ئاوی خواردەوە، نەختێ بە ئارام پێی بلّێن: "عافیّتت بێ".

(عمل)ی چاکە لە (نظر) خواو (قرآن) و (رسول) زۆر بە (قیمەت)ە، ئەدی توزخوا (عالم)ی بێ (عمل)و (إیمان)، بێ (أثر) چ کەلّکەکی هەیە؟ ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ (هَلْ جَزاءُ الْإحسانْ إلاّ الْحْسانْ؟) ﴿وَيْلٌ﴾ (علی وَیلْ) ﴿يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ (خُسران)ی خۆیان و (نَیل)ی (أعدای)یان ﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلاً﴾ لە (دنیا) ﴿إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ﴾ (جزا)ی (اجرام)ی خۆتان ئەبینن ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ارْكَعُوا﴾ وەکی (مسلّمان)آن ﴿لاَ يَرْكَعُونَ﴾ (إطاعە)ناکەن، (أنَّهُ) (دەعیە)یان نایێ، سەرفرووی بۆ خوا بکەن، (أمّا) گەلەکی وایان هەیە، بۆ (فلس)ێ دادێتەوە ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ لە (جهەت) (قول) و (فعل) (کُفر) و (عُصیان) ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ﴾ (یعنی قران) ﴿بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ کە (إیمان)ی بە (قرآن)ی نەیەنن، بەچی ئێنن؟ بەلّێ (أهل)ی (أهوا)و (تابع)ی (نفس)و (میل)ی (حیوانی)، بە قسەی پڕو پووچ و درۆو دەلەسە، (إیمان) ئێنن، (إعتماد) ئەدەنە سەر قسەی خۆشکەلّە خۆشکەلّە، (قرآن) (نسخ) ئەکەن، (آیات)ێ (روح)ی (حَیات)ی تیا بێ، بە زەهرێ (إزهاق)ی ئەکەن، بە (تأویلات)ی (فرق)ی (متخالفە) لە (إعتقادیات)و (غیر)ە (إعتقادیات) (ڕەونەق)ی (قرآن) ئەبەن، (بعض)ێ (خُرافات)و (حکایات)و (دُعا)یان کۆکردیتەوە، پێی ئەلّێن: "(کتاب)ی (مقدّس)، (إیمان)یان هەیە، کە (کلام)ی

خوایە" (إیمان)یان بە (قرآن) نیە، "(مفتری)یە" "بڵێین چی؟" ئەوا وایە. (زمام)ی (أمر)ی (دنیا)و (قیامەت) بە دەست (ئاوروپا)یە، چۆنیان (کیف) پێ بێ، وائەڵێن، وائەکەن، ئومێد وەیە لەم (حرب)ە (ئەدەب) وەرگرن، ئەوی بمێنێتەوە، ببێتە (إنسان)، (إبن آدم) (نسأل الله السلام وعزّ الإسلام إلى يوم القيامة).[1]

نۆرەی تفسیری سورەی (النبأ)ە، (مكيّه) (عدد)ی (آیات)ی (٤٠)، (٤١)ە، (مناسبه)ی لەگەڵ پێشەوە (غایەت) (ظاهره) وابزانم لەبەر ظهوری (إمام)ی (أنام) (تعرّض)ی بۆ نافەرموێ، (نظر) بە (آیەت)ی (آخر)ی (سورە)ی (سابق) چاك وەیە:

سورەتی (النبأ)

﴿بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ﴾ لە چی (سؤال) لێك ئەكەن؟ لە یەكتری ئەپرسن؟ ﴿عَنْ النَّبَإِ الْعَظِيمِ﴾ لە (خبر)ێ گەورە (حمل)ی (تساؤل) بكەینە سەر (قرآن)، ئەو (قرآن)ە چیە؟ وە(جمهور) ئەفەرموون: "بە (مناسبە)ی (آتی)، (ظاهر) وەیە، (تساؤل) لە (بعث) بێ" (ذاتاً) (سؤال) لە (قرآن) بە (إعتبار) (معنی)و (مضمون)یەتی، ئەو (قرآن)ە ئەڵێ: "(بعث) ئەبێ" (علائم)ی (عجیب) (عجیب) (ذكر) ئەكا، ئەمە چیە؟ چۆن ئەبێ؟ وایە؟ وانیە؟ لە (قصد)ە، لە (جنّة)ە؟ (مقصود)یان لەم (تساؤل)ە (تحقیق)ی (حق) نەبوو، (مراد)یان (زێدە) (إنكار)و (إلقای) (شكوك) بوو. ﴿الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (أفترى على الله كذباً أمْ بهِ جِنّة؟) ئەم (قرآن)ە (سحر)ە، (قول)ی (بَشر)ە؟ (أقوال)ێ (خیال)

---

[1] - تەواو بوو، (تفسیر)ی (سورە)یی (والمرسلات) سبەینەی دووشەموو، بە (تقویم)ی(إیرانی) نوێ مانگی (مولود) (٢٥)ی مانگی مارتی رۆمی والسنّه السنّه.

(شاعر)آنەیە؟ (کاهن)آنەیە؟، ئەوها (إختلاف)یان هەیە، (تردید) لە (بین)ی (حق) و (بطلان) بە دڵیان دانایە.

(أصل)ی (عمّ)ە (عمّا)یە، (لکن) بەو (نوع)ە کەم (تلفظ)ی پێ ئەکرێ، لە (منطق) (سؤال) بە (ما هو؟) لە (ماهیّة)ە، ئەڵێین: "(الانسان ماهو؟)" ئەڵێ: حَیوانٌ ناطق" لە (وصف) بە (أيّ شيء)نە، (جواب) بە (أعراض)ە، (لکن) لە (مجال)ی (ألسنە) زۆر جار بە (ما) (سؤال) لە (حال)و (وصف) ئەکرێ، (لسان)ی (عرەب خصوصاً) زۆر (موسّع)ە، (حرف)ێکی بە چەند (معنا) دێ ﴿كَلاَّ﴾ (منع) بن لەم (تساؤل)ە ﴿سَيَعْلَمُونَ، ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ﴾ (علم الیقین) ئەیزانن (أمّا بعد المشاهدە) ئەو (علم)ە هەنگین (فائدە)یە نادا، وە لە (أوّل)ی (بعث) تا (قرار) ئەگرن لە (نار)ی دا –(من حیث التفصیل)– (علم)یان بەو (ما وُعدوا بە) (زیاد ئەکا) دیارە ئەوە بۆ (جاحد)ەکانە (عَود)ی (ضمیر)ێ بۆ (مؤمن)، (عَود)ی (ضمیر)ێ بۆ (کافر) (فهم) ناکرێ، (تکرار) لەو (نوع)ە (مقام)ە (مقبول)ە. (حاجەت) نیە بۆ (دفع)ی (تکرار) (تحمّل)ی(تَکلّفات) بکەین، بە (خطاب) خویندراینەوە، (لکن) لای من جێ‌ی (إلتفات) نیە. ئەڵێن: (ضّحاك) (أوّل)ی بە (خطاب)، دووەمی بە (غیبەت) (قرائەت) کردیە" (ممکن)ە یەکێتر –(بالعکس)– بیخوێنیتەوە، (داعی)تان (کیف) بەو (تفرقە) نایە.

(زمخشری) ئەو دوو (قرائەت)ەی (نقل) نەکردیە، (رحمەتی لێ بێ) زۆر چاکی کردیە، تا لە (وەحدەت) نێزیکتر بین لام خۆشترە ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الأَرْضَ مِهَادًا﴾ لانك، ڕێکمان خستیە، بۆتان، لەسەری ئەڕۆن، ئەنوون، (إمرار)ی (حَیات) ئەکەن، بۆ ئێوەی نەرم کردیە، (مسخّر) ئەوەی ئەڵێ (أرض) (کروی)یە" ناڵێ (کُرَە)یە حقیقی یە" ۶ موقعێ (مستوی) تیا نیە، (نوعاً ما) خرە، (مربع)و (مثلث) نیە، (إحاطە)یان پێدا، (شُبە) نەما، چوونە (قطب)ی (شمالی)و (جنوبی)، (سیدی آلوسی) –(رَوَّحَ اللهُ روحَهُ)– زۆر ئاگادار بوە، لە (هەیئەت)ی (قدیم)و (حدیث)، (لکن) گەلێ (کشفیّات) لە دوای وی کرایە، ئەگەر

بیزانی با (إنکار)ی کەمتر ئەبوو، وابزانم لە گەڵ جێ، (إنکار)ی لە ترسان بووە، (ومع هذا) لە (نُقّاد)ی کە (نظیر)ە ﴿وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا﴾ وەکی سینگی خێوەت و ڕەشماڵ، بە ڕستەکان پێی قەیم ئەکرێ، (سعدی) ئەڵێ:

(زمین أز تباو لەرز ئامد ستووە

فرۆ گرفت بر دامەنش مێخی کووە)

(عربی) (لسان)ێ (واسع)ە، زۆر (متعجّب)م، لە (أسما)ی (أعضا)و (أجزا)ی –(إنسان)– دەرونی و بە رونی، بەلای ڕوو، لە کوێ شتێ بەرز بوویتەوە، (وَتَد)ی پێ ئەڵێن، ئەوە (مشهور) نیە، وە(إلّا) بۆ (تشبیه) وابزانم جوانە ﴿وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا﴾ ئەگەر (أرض) بکرێتە (مَهدی) (إیجاد)، لەگەڵ ئەو (آیەت)ە زۆر (لطیف)ە، ئێمە لە (معادن)ی (أرض)ی (مخلوق)ین، گەڵێ لەو (معادن)ە، لە چیایان دایە، (ذکورەت) و (أنوثەت) لە هەموو (عالم)ی (حَیات) (نباتی)، (حیوانی)، (إنسانی)، (جاریە)، (شاملە) (عامّە)، وابزانم (أساساً) لە (مادّە)یە، (مادّە)ی (ذکوەت) لەگەڵ (مادّە)ی (أنوثەت) جودان، لای (صانع)ی (ممتاز)ن، وە هەر (أثر)ێ لەو (إنسان)ە دابێ– (ولو معنوی)و (روحی) بێ– (مادّە)یە (مخصوص)ی هەیە، (حتّی) (عقل)و (نطفە) ﴿وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا﴾ (تفسیر)ی بە (موت) ئەکەنەوە، وە(صاحب)ی (بحر) بە (سکوت)و (راحەت)ی (تفسیر)ێ کردیە، ئەمەش (راحەت)ە،دیارە (إنسان) ماندی و نا (ڕەحەت) ئەبێ، کە نووست بە تێری، وبە (خبر) هات، (بَدن)ی (راحەت)و (قُوی)ی دێنەوە جێی خۆ، (قُوی) (مدرکە) کە (مربوط)ی (دەماغ)ن، ئەنوون، (أمّا) (قُوی)ی (عاملە) نانوون، لە(عمل) ناکەون، دڵ (دقات)ی خۆی ئەکا، خوێن لە (دوران) ناکەوێ (هاضمە)، (غازیە)، (نامیە) ئیشی خۆیان ئەبینن، ئەگەر (قُوی)ی (عاملە) ڕاوەستن، (حَیات) نامینێ ﴿وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا﴾ داتان ئەپۆشێ، وەکی پێ خەف، (شێخی جامی) ئەفەموێ:

(شود ب رقعیی روویی چۆمەهت زولفی شب اسا

سبحان قدیر: جعل اللیل لباساً)

﴿وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا﴾ بۆ (مسلّمان)آن أهلی کسابەت و تجارەت و زراعەت و فلاحەت، خوا ڕۆژی گێڕاوە، بە گوزەران، (علی الأکثر معاملات) لە ڕۆژدا دەکرێ، (أمّا) دزەکانمان — مداری رزقیان لەسەر دزی یە—، ئەویش بە شەو ئەکرێ، زۆریش بە طالع و بەختن، فقیرێ بەسەد رەنج و (تعب) مەنگەڵی یە پەیا ئەکا، وە بەشی(نفقە)ی (یومیە)ی (عائلە)ی ناکا، دزێ بە شەوێ بایی هەزار مەنگەڵی دەست ئەکەوێ.

﴿وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا﴾ حەوت ئاسمانی بە (قوّەت)و (تجاذب)و (تماسك). ئاسمانی ئێمە تادێ (وسعەت)ی زیاتر دەردەکەوێ، (سیّارە)ی دوور لە ئێمە، لە نوێی (کشف) ئەکرێ، دوای (سما)ی ئێمە، (سما)ی دی —مثلاً— (سما)ی (منظومە)ی گەلاوێژ، (وهکذا إلی ما شاء الله تعالی) (أقوال)ی (حکما)ی (جدید) —(دائر) بە (فلکیات) —لەگەڵ (أقوال)ی (حُکَما)ی (قدیم)، (فرق)یان زۆرن. (سما)ی توێ بەر توێ وەکی قەپیلکە پیازی لای (مجدّدین) نیە.هەر (سیّارە) لە (سما)و (مدار)و (فلك)ی خۆی —(حول الشمس)— (دورە) ئەدا، مانگ لە (دەور)ی (سیّارە)و ئەستێرە بە کلك لەسەر (مدار)ی لایە نێزیك لایە دوور، لە (دەور)ی (شمس) ئەگەڕێ، (فضا)یە درێژوپان — (إلی ما شاء الله)— (منظومات)ی تیایە، (أمّا أحوالات)یان بۆ ئێمە نازاندرێ، زۆر زۆر، (مقدار)ی حەوت (سما) —(حسب الطاقة)— (أحوال)یان (ضبط) کرا، وە ئەو (کائنات)ە هەمووی— (مرکبّ)ن، لە (عناصر) وەکی (عەردی) لایان (بسیط)ی سەربەخۆ، (وجود)ی نیە، (محدّد الجهات)— یەك (جسم)ی (محیط) بە (جمیع)ی (أجسام) بێ (وجودە)، بە (نفی) (مُحدّد) گەلێ قسەی (عُلما) (حُکَما)ی (قدیم) هەڵدەوەشێ.

(حُکَما)ی پێشوو (سبب) بە (بساطة)ی (سماوات) و (مُحدّد)، زۆر لە (دائرە)یە تەنگ دا بوون، (أحکام)ی سەیر سەیریان لە (حق) (أفلاك) فەرمووە، (حرکە)ی (مستقیمە) بۆ (فلکیات) (محاڵە)، نەگەرمن، نە ساردن، نە

(خفیف)ن، نە(ثقیل)ن، نە تەڕن نە هیشکن، (حرکە)یان (إرادی)یە، بۆ (تَشبّە) بە (مبادی)ە، (مبادی) (عالیـە)ی (مجـرّدە)، قبـوڵی (خـرق)و (إلتئـام) ناکـەن، (أوّل) ووتیان، "(أفلاك) هەشتن" بووە نۆ، بوە بیست و چار، (إشکالات)یان لێ پەیا بوو، بە پارچە (أفـلاك)ی (جزئیـە) (توجیـە)یـان ئـەکرد، (عـدد) لـە سـەد (تجاوز)ی کـرد، (بعـض)ە (إشـکال)یـان مـا، (حـل) نەبوو،ئەگـەر (تفصـیل)ی (مذهب)یان بنووسم، ئەبێتە تۆمـارێ درێـژ ﴿وَجَعَلْنَـا سِـرَاجًا وَهَّاجًـا﴾ ڕوونـاك، بـە(شعشـع)ە، پـەڕلاق، (حقّـا) چـرایە (عجیـب)ە، (مسـافە)ی هـەزار سـاڵەڕێ، بەڵکو زیاتر، لە دەوری خۆی ڕووناك ئەکاتـەوە، لـەو دوورە (حـرارەت) ئەداتـە ئـەو (کائنـات)ە. (مـدار)ی (حَیـات)ی (نباتـات) و (حیوانـات)ە، ئەگـەر ئـەو نەمێنێ، ئـەم (حَیـات)ە نامێنـێ. نایەتـە یـادم لـە کـوێم دیـە؟ (ذات)ێ گـەورە فەرموویەتی: "ئەگەر (غیر)ی خـوا هیچـم بپەرسـتیبا، ڕۆژم ئەپەرسـتی" بـەڵێ ئێمە (إنکار)ی (آثار)ی (شمس) ناکەین، (لکن) بە (مُسخّر)ی ئەزانین، (خـالق)و (مُسخّر)و (مُدبّر)ی (شمس) ئەپەرستین، وەهەم (معلـوم)مـان بـوە، (شمـس)ی ئێمە (نظر) بە (بعض)ێ (شموس)، نـە خـۆی نـە (نـور)ی نایەتـە بـەر (نظـر)، (نور)ی وەکی (نور)ی گوڵەستێرەیە، (نظر) بە گلۆپێ گەورەی (ئەلەتریك)، وە ئـەزانین ئەکوژێتـەوە، (قـوّەت)ی نامێنـێ، (قُـوای) (جسـمانی) (مُتناهیـە)، (سَلَف)و (خَلَـف) (حُکَمـا) (قـول)ی پـێ ئەکـەن. (مـلا)یـە (توسـی) (تکفیر)ی (طنطاوی)و (أمثال)ی کردیە، گۆیا ئەڵێن: "شمسی متعدد هەن" (مع أنّە) خـوا ئەفەرموێ: "هەر شمسی هەیە" ئەو قسە (غلط)ە، (غایـة الأمـر) بـۆ (عمـوم)ی (بَشر) —بە (وجە)ێ (لایق)ی (إعتقادیـات)— باسـی (شمـس)و (قمـر)ی خۆمـان ئەکا، ئەمە نابێتە (دەلیل) لەسەر (نفـی) (تعـدد)ی (شمـس)و (قمـر). ئەوانـەی بەناو خۆیان ئەکەنە (ناصر السُنّة) ئازان، (جسور)ن، لە (تکفیر)ی ئەو (نـوع)ە (ملا)یە (مسلّمان)آنە، (شێخ أبو علی سینا) ئەفەرموێ:

"در دهر چومن یکی وان یك کافر
بس در همەجایە یك مسلمان نبود"

(تکفیر)ی (إمامی شافعی) و (فخری رازی) و (حُجة الإسلام) و (أبی رُشد) و (أمثال)یان کرایە، (کذا) (جمالی أفغانی) و (شیخ محمد عبده) و (طنطاوی)، (معَ أنّه) ئەوانە، بۆ (إسلامەتی) سووتاون، ئەزانن (تعلیقات)ی ئەم (مەلا)یانە (باعث)ی سستی یە، (مانع)ی (ترقّی)یە. ئەگەر (دین) وابێ، کە ئەم (مەلا)یانە ئەیلێن، قسەی (طبیعیّون)آن ڕاستە (دین مانع)ە، (أمّا دین)ی (أصل)ی (مانع) نیە، ئەوانە بە (قلب)و (قُلّب)ی خۆیان، کردیتیانە (مانع)ی (تَرقّی) و پتر(سعی) و (إجتهاد). بە خوای دەنا ئەمڕۆ (مسلمان)ان، بە (کِتاب)ی (إستنجا) و (حیض) سەرناکەون، ئەبێ (طبیعیات) بزانن (کیمیا)، (هندسە)، (میکانیکی) بە (عملیات) دوای کەون، (سعی)و ئارام لەخۆ (حرام)کەن ببنە (مُخترع)، لە جیاتی ئەو هەموو (مساجد)ی گەورە گەورەیی نا (معمور)، وە ئەم (تَکایا)و (زَوایا)و خانەقاها، ببنە خاوەنی (فابریقە) و کارخانەی (ذخائر) و (أسباب)ی (حرب)و (مدافعە)ی (عدو)، (قوەت)ی واپەیاکەن، دوشمنی خواو دوشمنی خۆتانی پێ بترسێنن، های هوو! قوڕ بەسەر بە (جاهل)ان، تەنبەلآن، گومڕاهان، کەی (مسلمان) وابە (قوەت) ئەبن؟ (رووس) و (ألمان)و (إطالیا) و (إسپانیا)و (فرەنسە) و (إنگلیز) و (ژاپۆن)یان لێ بترسێن. (مسلمان)ەکان ئەوەیان باشە، (حس)ی (ألم) ناکەن، ئەلێی: بەنج کراون، دەست و لاقیان ئەبڕنەوە، تۆفیش ناکەن ئەمەش لە (همّەت)ی (مشایخ)ان، قسە لە (نَشأە)ی (جدید)ی (معارف) ناکەم دوور بن لە چاووزاری ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ﴾ هەور، بە سەردی وێك دێ خۆی ئەگوشێ، لە (قُوەت)ی (تضییق) ﴿مَاءً ثَجَّاجًا﴾ ئاوێ بەرێژنەو زۆری لێ دێتە خوار بۆ عەردی، هەور نابێتە ئاو، (أساسا) (ذرات)ی ئاوە، وە هەور، بێ ئاوی بێ خۆڵ یەك ناگرێ. گەلێ جار خۆڵی زۆرە، (بخار)ی کەمە، (قطرات)ی قوڕاوی لێ دێتە خواری ئەو (حادثە) چەند (دفعە)یە بوە، لە ولآتی ئێمە، ئەو سالآنەی لە (جنوب)ی (بغدا)و (حوالە)ی نێزیکی باران نەباری، یا زۆر کەم باری بێ، تۆزو (غبار) لەو

(طرف)ی گەڵ بوە، (مُتَعدِّد) بە (صُورەت)ی هەور هاتیە، بوویتە قورِ باران، هاوینان ئەی کاتە خۆڵ باران وا ئەبێ، ماسی، (بعض)ە (حیوانات)ی وردەڵەی ئاوی، لەگەڵ باران دێتە خوارێ، وەکی (سید رشید) (رحمه الله علیه) ئەفەرموێ: گەردەلوولە، لە دەم (بحر)ەوە، ئەو (حیوان)ی لە دەم ئاو بێ، بلّندی ئەکا، لەگەڵ هەور (سَوق) ئەکرێ، بۆ ولاتی تر" (أمّا) لە ولاتی خۆمان من ئەمەم نەدیوە، دوورە (بحر)ین ﴿لِنُخْرِجَ بِهِ﴾ بەو ئاوە ﴿حَبًّا﴾ وەکی گەنم و جۆو (ذُرات) و گەنمە شام و نۆك و نیسك و (سائر)ی دانەوێڵەی (شتوی) ﴿وَنَبَاتًا﴾ ئی (مرعی) ﴿وَجَنَّـاتٍ أَلْفَافًا﴾ گەلێ دارانی ئەکەونە ناویەك، تێك دەئالێن، باغی جوان و (لایەق) ئەمەیە، لە ناوڕا داری لێك بلاوبن، لەسەرەوە کەلاّن باوێن، یەکدی بگرنەوە.

(تعلیل)ی (أفعال)ی (کبریائی) بە (عِلَل) و (أغراض) هەرچەند (إبن المنیر) و (أمثال)ی (إنکار)ی ئەکەن، (أمّا) بێ (معنا)یە. (فعل)ی (جناب)ی (حکیم)ی (علی الاطلاق) بێ (حکمەت) نابێ: (ولو) لەسەریشی (واجب) نەبێ، (مع أنّه) (زمخشری) و (سائر)ی (عُلما)یان ئەڵێن: "(رعایەت)ی (مصلّحەت) لەسەر (حکیم) (واجب)ە،بە (مقتضی)ی (حکمەت)ی" ئەوانی ئێمە ئەفەرموون: "لەسەر (الله واجب) نیە، هیچ شت" ئەوان ئەنۆڕنە (صفەت)، ئەمان ئەنۆڕنە (ذات)ی (أعلی) و (أقدس) و (أغنی)و (قویّ) و (قاهر) و (قادر)ی (عَلی کلِّ شَیء)، ئەوانیش وەکی لە (کلام)ی (زمخشری) دەرئەکەوێ، (إنکار)ی (عموم)ی (قُدرەت)ی (ألله)، (ربُّ الکائنات) ناکەن، (غایەت)ی ئەڵێن:" (حکمەت) (مانع)ە لە (فعل)ی بێ (فائدە)" وەئەوانی مەش ئەڵێن:" خوا کە (وعد)ەکی فەرموو، (واجب)ە بی گەیەنێتە جێ" ئەو دەڵێ:"حکمەتە" ئەم دەڵێ:"(أمر)" لە (معنا)دا (نزاع) نیە.

گەلێ جار باران زۆر ئەباری، لێکدا لێکدا لەسەر یەك، دەغڵ ژەنگی لێ ئەدا، بێ کەڵك ئەبێ، ئەگەر بە (قُوەت)بێ،بەسەر یەکدا دەڕمێ، دانی دەشکێنێ، باغاتمان چەند سالێکە –(خصوصی) ئی بەراو– شۆکەی لێ ئەدا، دۆی لێ ئەدا،

هوڕە ئەی با، بێ (خێر) و بێ بێر ئەبێ (جنابی حق) ئەمساڵ بە (حُرمەت)ی، ئەو (رسول)ەی(ﷺ) کە ئەمڕۆ جەژنی (ولادەت)یەتی، (حفظ)یان وە (حفظ)مان بکا، لە (آفات) و (شرّ)ی (کُلّ)ی (ذی شر) ﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا﴾ لە (وەقت)ی خۆی دێ (تَخلّف) ناکا، ئەی (قوم) (إنصاف)کەن، خودایە: (علیم) و (قوی) و (قدیر) و (بصیر)، کە (خالق) و (مُدبّر)ی ئەو (کائنات)ە بێ، (إحیا) و (بعث)ی پێ ناکرێ؟ چۆن پێ ی ناکرێ؟ لەبەرچی نابێ؟

(ما خَلْقُكُمْ إلاّ كَنَفسٍ واحِدةٍ)، (تصدیق) و (تکذیب)ی (جاهل)ان لە (نظر)ی (عِلم)، (أهمیّەت)ی نیە، (أمّا إنکار)ی (عُلما)ی (طبیعەت) جای(إهتمام)ە، (مع أنه) (علم)یان بە (أحوالات)ی (طبیعەت) هەیە، وەکی خۆمان (مُعترف)ن، زۆر (قاصر)ە، (ممکن)ە (طبیعەت) چەرخ و دۆلاّبێ بنوێنێ بە (وهم)و (خیاڵ)یان دا نەهاتبێ، وە یاخود بە (مُحال)ی بزانن بە ئاسانی بێتەجێ، ئەوەی (قول) بە (صُدفە) بکا چۆن (إنکار)ی ﴿يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ﴾ ی ئەکا (نفخە)یە (ثانی) بۆ (إحیا)، وەکی (طابور)ی (عسکر)ی، بۆڕیەیە لێ ئەدەن، هەمووی ئەچێتە ناوجێ، بۆ نوستن، بە بۆڕیەیەتر، هەموو هەڵدەستن ﴿فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا﴾ طاقم طاقم، طابور طابور، (أمّەت) (أمّەت)، هەر (قوم)ە دوای (إمام)ی خۆی ئەکەوێ ئەو ڕۆژە بۆ کوردان ڕۆژی (فخار)ە، کە (شێخی شەدەڵە) – بەخۆو بە (مرید)انی بێنە مەیدانی (عرصات) بە (یەرش)ی (عسکری)، ئەوانی (کرامەت) دارەکانیان، (یعنی) ئەوانەی زگ پڕ غاز بە (نعرات)ی (تعلیم)ی (عسکری) (مواد)ی (مُفرقِعە) باوێن. (زمخشری) (حدیث)ێ (نقل) ئەکا، (دائر) بە (بعض)ێ (أفواج) کە (حشر) ئەکرێن، پێغەمبەر(ﷺ) فرمێسکی داڕژاندیە، (حق) وایە ئێمە بۆ (ذلّەت)ی خۆمان خوێن بگرین، ئەو (حدیث)ەی (نقل) کردیە، باوەڕ ناکەم (موضوع)بێ، زۆر (موافق)ە (شُبە)نیە، هەر کەس بە (صورەت)ی (صفەت)ی خۆی (حشر) ئەکرێ، (خیّام) ئەڵێ:

(روزی کی (چرا)یی هر جهت خواهد بوود

قَدْری توو ب قَدَر معرفتی خواهد بوود
در حُسنی صفت کووش، کی در روزی جَزا
حَشری توو، ب صُورتی صفت خواهد بوود)

﴿وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ﴾ (أنّه بالفعل) کرایەوە، بۆ ئێمەی (إرائە)ی ئەکا ﴿فَكَانَتْ أَبْوَابًا﴾ شەق ئەبن، پارچە پارچە ئەبن (إلی ما شاء الله) دەرکەی لێ پەیا ئەبێ، (معلوم) ئەبێ (فساد)ی (قول)ی ئەوانەی ئەڵێن: "(ئاسمان) (دائم)و (أبدی)ن (لا یتغیر)ن، لە (قوّەت) ناکەون، (فرجە)یان لە (بین)آ نیە، قبوڵی (خرق)و (إلتیام) ناکەن" ﴿وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ﴾ بە (قوّەت)ی (قاهرە)ی (إلهی) چیایەکان لە حەوا (تحریك) ئەدرێن ﴿فَكَانَتْ سَرَابًا﴾ وەکی سراب، لە دوورەوە شتێ ئەبینی، بە ئاوی تێ ئەگەی وائەزانێ (بحر)ێکە ئەڕوا، (کذلك) ئەم (جبال)ان دەبنە (غبار)، (غِلظ)و (قوّەت)و (صلابەت)یان نامینێ، بەس لە (ظاهر)ی (نظر) خۆی بە چیا ئەنوێنێ (أمّا) چیا بە (أمر)ی (دجّال)ی لە جێی خۆی هەڵ ناکەنێ، وەچیا لەگەڵ چیا بە (إردە)ی (ملعنەت) پەناهی، شەڕەقۆچی ناکەن، (دجّال) بەو (نوع)ەی ئەڵێن، قەت نابێ کەری (دجّال)ی، مەگەر لە (خیاڵ)ی بی مەغزان جێی ببێتەوە، لە (ساحە)ی (وجود) کەری وانابێ، بەو (نوع)ەی کە ئەڵێن، نە (مهدی) ئەبێ، نە (عیسی) لە ئاسمان دێتە خوارێ، ئەویش لەگەڵ ئێمە زیندی ئەکرێتەوە. ئەوەی ئەڵێ: کەسێ (إنکار)ی (دجّال)و (مهدی)و (نزول)ی (عیسی) بکا (کافر) ئەبێ، نا ماقووڵی ئەکا. ئەو (إعتقاد)آنەیان لە (دجّالی) لە (حیّالی) (درج)ی (عقائد)ی (إسلام) کردیە. بەڵێ گەڵێ (حَیّال) هاتن، خۆیان بە (صورەت)ێ نواند (مسلّمان) پێ یان هەڵ خەڵەتان، کاری خۆی کرد، (غش)یان هاویتە ناو (إعتقادیات)، (تأثیر)ی خۆی کرد، (مسلّمان) (کسالەت)یان (زێدە) بوو، (عقل)ی (خفیف) هێسك گران، لە (ذروە)ی (عُلیا) بەربوونەوە، دەرکران. (أصل)ی (عقائد)ی (إسلامی)، (روح)ی (عمل)ە، (روح)ی (نشاط)ە، (إنسان)ی پێ بلّند ئەبێ. ئەمرۆش (تصادفاً) لە (فتاوی حدیثیە)ی (إبن حجر)م دیت، ئەوی (إنکار)ی (دجّال) بکا (کافر) ئەبێ،

پووچی فەرمووە (کافر) نابێ. بەڵێ من (إیمان)م هەیە بە (دجّال)، (فقط) (دجّال) ئیشی خۆی کرد، (وهکذا دجّال دوام) ئەکەن. ئەوە (عجایب)ە ئەوانەی لە نوێژ (إستعاذە)ی لێ ئەکەن دوای ئەکەون. (شێخی شعرانی) بەو (علم)و (زهد)و (ورع)و (تقوی)یەوە بە (واسطە)ی (غلوّ)ی (إیمان) بە (کرامات)، بێ (مبالات)ی لە (إعطا)ی (ولایەت) لە (طبقات)ی چ (نوع)ە (کرامەت)ێ ئەڵێ، بۆ (أولیا)یە شێتەکان، کوو (هدم)ی (أساسات)ی (إسلامەت)ی پێ ئەکا؟ (بالطبع) (ذات)ێ (محترم)و (نافذ الکلمە)و (موثوق بە)ی بوە، چەند هەزار کەس لە سایەی ئەو قسانەی وی ماڵ وێران بوون! کەسێ (حرمەت)ی خوای لا هەبێ چۆن ئەم شێت و شوورانە ئەکاتە (ولی) خودا؟ (ألعیاذ بالله) (وَما قَدَروا الله حقّ قَدرِه) (مع الأسف) (دینی إسلام) لە (بین)ی دۆست و دوژمن هاتە فەوتان.

﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا﴾ (مکان)ی (ترصّد)ە، کە مینگاهە، بۆ (خَزنە)ی (جهنّم)، (أنّە) (کافر)ان ئاگایان لە خۆ نیە، ئەیان گرن، ئەیان هاوێنە ناو (جهنّم)، (أمّا ترصّد)ی (خزنە)ی (جنّەت) لە (جهنّم)آ، بو (حفظ)ی (أهل)ی (جنّە) لە رێگا، (حقیقةً) (فهم) ناکرێ، (وکذا طریق)و (مَمَرّ) بۆ (أهل)ی بەهەشتن (ولو) (حسن)و (قتادە)ش فەرموو بێتیان، ﴿لِّلطَّاغِينَ﴾ ئەوانەی (تجاوز)یان لە (حدود)ی (إلهی) کردیە، لە (وجە)ی (کبر)و (عناد)، (جهنّم) بۆوانە ﴿مَآبًا﴾ (مأوی)و (مرجع)و (منزل)ە ﴿لَّابِثِينَ فِيهَا﴾ لە (جهنّم)ێ دا، لەوێدا ئەمێننەوە ﴿أَحْقَابًا﴾ (مُدّە)یە دووردرێژ، لە (معنا)ی (حُقب) قسەیان زۆرە، (حتّی) (بعض)ێ (نظر) بە (تحدید)ی (زمان) و (جمع القلّة) ئەڵێن: (آیەت) (دلیلە) لەسەر (تنهاهی) (جحیم)" هەرچی هەبێ، (ساعەت)ێ لەو (عذاب)ەدا بە هەزار ساڵ هەیە، (حق) وایە (إنسان) خۆی لێ بپارێزێ. ئەوانەی دەوڵەمەندن، لە: (مصر) لە (بغدا)، لەگەڵێ جێیەتر، ئەچن بۆ (صَیفیّە)، جێی فێنك، (مقدار)ێ زۆر پارە (صرف) ئەکەن، لەبەر گەرمای هاوین.

هاوینی ڕابردوو، چەند هەزار (دینار) لە (صیفیّە)ی (پیرمەم)ی (صرف) کرا، (قصر)ی (ملك)و (وصّی) و (وزرا)ی (فخام)و (عظام)ی تیا (بنا) کرا، (مع الأسف) لەو ڕۆژانە (وصی) (عرشی عراق) (عبد الآله) هەلاّت، (قصر)و مەصری لێ بە جێ ما، ئەمڕۆ لە (رادیۆن) وا وەرگیرا خەریکن (وصی)یە دی دانین. ﴿لاَ يَذُوقُونَ فِيهَا﴾ لە (جهنّم)ێ دا ﴿بَرْدًا﴾ (برد)ێ سەردێ لە گەرما (إستراحەت)ێکیان داتێ، یاخود خۆی بە (عافیەت) و (امن) بێ ﴿وَلاَ شَرَابًا﴾ (خمر)و (سائر)ی (أشیا)ی بوخرێتەوە ﴿إِلاَّ حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾ ئاوێ زۆر گەرم و ناخۆش، وێنەی (حمام العلیل)و (حمام جەلی)، کێم وخوزاوەکی (جهنّمی)یانە ﴿جَزَاءً وِفَاقًا﴾ بۆ ئەوانەی (مدمن)ی (خمر)و (دائم) لە (عیش) و نۆشن ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا لاَ يَرْجُونَ حِسَابًا﴾ لە (حساب)ی ڕۆژی (جَزا) نەدەترسان (إیمان)یان پێ نەبوو، ئەو (مؤمن)ی بێ (أمّا) لێ نەترسی، بێ (کیف)ی خۆی ناکا ﴿وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ ئی (قرآنی) ﴿كِذَّابًا﴾ (تکذیب)ی بە (إفراط)و (مبالغە)و (شدید). (حتّی) ئەیان ووت: "ئەوقسە، قسەیە (مجنون)آنەیە، (هذیان)ە"، هەر هەفت (قُری)ی (معتبر)، بە (شدّ)ی (ذال)یان (قرائەت) فەرموە ﴿وَكُلَّ شَيْءٍ﴾ لە (أعمال) و (أقوال)و (نیّات)یان ﴿أَحْصَيْنَاهُ﴾ ژماردوومانە (ضبط)مان کردیە ﴿كِتَابًا﴾ بە (ضبط)ێ (قوی)، بێ (سهو) و (نسیان)، (إبن جریر) ئەفەرموێ: "(أثبتناهُ وكَتَبناهُ، كأنّه قيلَ وكلّ شيء كَتَبناه كتاباً) ئەبێ یەکیان بە یەکێ (تأویل) بکرێ، وە بەفەرموودەی (سیّد) (إحتباك)یش (تجوین) کراوە، (أحْصَينا‌ه إحصاءاً وكتبناه كِتاباً) ﴿فَذُوقُوا﴾ بچێژن، تامی کەن ﴿فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا﴾ لە (دنیا) (ذوّاق) بوون، تا مان، لە (سیّئات) (زیاد)تان ئەکرد، وە(إنکار)و (تکذیب)و (إستکراه)تان لە (تضاعف) بوو ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (فاسق)ی (مال) وێران چ لێ بکەین؟ (کافر)ەکان ئەڵێن: "بڕۆن، لای ئێمە مەبن، ئێوە لای خۆتان (مؤمن) بوون (أمّا أعمال)تان بۆ (أهل)ی (إیمان) لە (أعمال)ی ئێمە (خراپ) تربوو، ئەمڕۆ تا (حرب)ی (غرب) (شدّەت) دەکا، وەلێمان نێزیك ئەبێتەوە، دزوحیزەکان خۆیان ئامادە ئەکەن، بۆ (زێدە)

(فساد)، (شێخی أشعر)ی تووخوا، تۆ ئەمانە، بە (مـؤمن) (حسـاب) ئەکـەی؟! (مؤمن)ی (متّقي) لێ یان بێزارن، بە خـوا ئـەخوازن لـە (جنّـەت)یش تخوونیـان نەکەون، لە (قرآن) شەرم ئەکەم دەنا هەندەم قسە ئەکرد...!!

بۆ (متّقی)یان هەیە ﴿مَفَازًا﴾ (نَیل)و (فَوز)و (ظَفَر)، بە (مراد)ی خۆ ئەگـەن ﴿حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا﴾ خوا ئەمسالێ بە خۆشی بە (نصـیب)ی کـا، لـە (آفـات) دوور بن، ترێو (سائر)ی میوەجات و (حبوبات) ﴿وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا﴾ ئەو کچانەی تـازە مەمکی دادەنێن، بنی خڕ ئەبێ، کـەمێ لای سـەری بـەرز ئەبێتـەوە، شـەمامەی باغەڵێ (متساوی)ن لە: (حُسـن)و (عُمـر)و (قـەد)و (قامـەت) ﴿وَكَأْسًا دِهَاقًا﴾ کاسەی پڕ، لە چی؟ بڵێم: "چی؟" لە (شَراباً طَهورا)، لەوەی ئـارەزوو ئەکـەن، (مقابل)ی (حميم)و (غسّاق) ﴿لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا﴾ قسـەی پڕوپـوچ (حتّـی): (بلا معنا)یەکی، وە(عیب) نەبێ، وە(مثلا) وە(إشتە)، وە(شیسـمە)، (خلاصـە) قسەیان خۆش ئەبێ، زوبانیان (فصیح)و (کلام)یان (قیمەت) دار ئەبێ.

ڕۆژێ لە مزگەوتی گەورە بووم، پیاوێ هات ووتـی: (عـەیب) نـەبێ، هاتیمـە خدمەت توو" ووتم: "بۆ عەیبە؟ من ملاو تو مسلّمان، زۆر باشە بێـە لای مـن" ووتی: "عەیب نەبێ، قسەکم بەسـەر زوبـانی دا هـاتوە" ووتم: "عـەیبی چـیی؟ (إنسان) هەزار قسـەی بەسـەر زوبـانی دا دێ" ووتـی: "(عـەیب) نـەبێ، ژنـەکم هەیە" ووتم: "بۆ (عـەیب)ە، (أغلـب)ی (بَشـر) ژنیـان هەیـە" ووتـی: "(عـەیب) نەبێ، (طـلاق)م خواردیـە" ووتم: "ئەمـە نابـێ، ئەگـەر قسـەکانت بـێ (عـەیب) ئـەڵێی؟ گوێـت لێ ڕائـەگرم، وە(إلاّ) گوێـت لێ ڕانـاگرم، (جـواب)ت نادەمـەوە" زوبانی وا فێر بوو بوو، هەرچەندی کردی قسەی بۆ نەهات!

﴿وَلَا كِذَّابًا﴾ لێرە وەکی (إبـن جریـر) ئەفـەرموێ: "(کسـائی)بـە (تخفیـف) (قرائەت)ی فەرمووە" درۆو مرۆو (دعایـە)و میعایـە نیـە. ئەوانـەی فێـرە درۆن، ئەبێ چ بکەن؟ (خصوص) (مسلّمان)ێ (دعایە) بۆ (کـافر) بکـا، وەئـەوەی بـە درۆو دەلەسە، (قبّـە)ی زێـڕو (قفـص)ی زێـڕو پـۆڵای لەسـەر (قـبر)آن دروسـت کردبێ! چاك وەیە (مـؤمن) لـە (دنیـا) خـۆی لـە (کـلام)ی بـێ هـودەو درۆیـان

بپارێزێ، ئەو (آیەت)ە (ضمناً) (تهدید)ە، بۆ فەلە وەرەکانی، چەنەبازی درۆزن ﴿جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا﴾ (کافی)و (وافی)، یا ئەوەندە بە گوێرەی (أعمال)یان، (زێدە)یی لە (فضل)ی (إلهی)یە ﴿رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ ئەوی لە (بین) (أرض)و ئاسماناندایە ﴿الرَّحْمنِ﴾ (صفەت)ی (ربّ)ە ﴿لاَ يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا﴾ بێ (أذن)ی ئەو، کەس ناتوانی قسەیە بکا، یا کەسێ بتوانی قسەی لە (خدمەت) بکا، کەس بێ (إذن)ی وی (شفاعەت)ی پێ ناکرێ بۆ (رفع)ی (درجات)، (شفاعەت متفق علیە)ی یە، بۆ (نجات) لە ئاگر، لای (ملا)یانی ئێمە هەیە، (أمّا) لە (واقع)دا (صُوری)یە، (شفاعەت)ی (حقیقی) ئی خوایە، یاخود کەس (مالك)ی (إعتراض) نیە، وەکی (بیضاوی) ئەفەرموێ نازانم لەگەڵ (مِن) رێك ئەکەوی، یان نا؟ یاخود (مؤمن)ەکان، رێی قسەیان نیە –(علی وجە أكمل)–، بە (مكافات) (نائل) بووین، ئیتر ئەڵێن: "چی؟" ئەمە لەگەڵ (وصف)ی (رحمان)ی (ملائم)ە، (وكذا) بۆ (نفی) (شفاعەت) (موافق)ە، (مادام) خوا (رحمان)ی (مطلق)ە، (ربّ)ی (أنام)ە، (عذاب)یان بدا، کەسێ تر ئەڵێ: "چی؟" لە خوای بە (مرحمەت) ترە؟ یاخود (نسبەت)ی وی، (فوق الربوبیّەت)ە؟ (حاشا) ﴿يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ﴾ (جبریل) (حامل)ی (وحی)، گەلێ (معنا)ی دیشیان فەرمووە ﴿وَالْمَلاَئِكَةُ﴾ (حَفظە)ی (أعمال) ﴿صَفًا لاَ يَتَكَلَّمُونَ﴾ قسان ناکەن ﴿إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَقَالَ صَوَابًا﴾ ئەگەر (إذن) درا، چی ئەڵێ؟ شتێ خوا نەی زانی بێ، (إعلام)ی ئەکا؟ (نعوذ بالله عطف)و (لطف) و(مرحمەت)ی خوای بۆ ئەکا؟ خوا (أرحم الراحمین)ە، (عالم)ە بە هەموو (أشیا)، ئەوەندەیە، بپارێنەوە، بنووزێنەوە، (خلاصە) تا لە خوایان وێ نەبێ کە (عفو)ی ئەکا ناتوانن تکا بکەن، (والسلام).

﴿ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ﴾ (ثابت)و (مقرّر)ە ﴿فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ﴾ خوای خۆی، (مالك)ی (یوم الدین) ﴿مَآبًا﴾ (مَرجع)و (مأوی)، (إطاعە) بکا (نائل)ی (مرحمەت)ی (إلهی) ئەبێ (سعی)و (عمل) خۆیەتی، توو تێ کۆشە، گەر (شفاعەت)یش بوو (نور علی نور) (قوّەت) پەیا کە، دوژمنی خواو خۆت لێ

بترسیٚ، (مهدی)و (عیسی) هاتن بە (خێر) بێن، نەهاتن (ضرر)مان چیە؟ (أمّـا) بە تەمای نیسکێ لە (إیمان) گەڕێی ماڵ وێرانیە. (حق) وانیـە کـەس (شُبە)ی لە (إختیار)و (مشیّـەت)ی (إنسـان) هـەبێ، (أمـر)یٚ (وجـدانی)یـە، (قرآنـی)یـە، تەماشای (أجانب) کەن، بە (سعی)و (علم)و (عمـل)و (عـزم)و (جـزم) و (صـبر) (ثبات)و (إقدام) و (تحمّل)ی (مَشاق) گەیشتینە چ (درجـە)یـە؟ چۆن (عـالم)ی (إسلامی)یان (رەزیـل)و نـابووت کـرد؟ (أبـو سـفیان)و (أتبـاع)ی کـە لـە (بـدر) شکان (لذائذ)یان لـە خـۆ (حـرام) کـرد، بـە (قـوّەت)و (مکنـەت)یٚ هاتنـە سـەر (مدینە) لە شەڕی (أحد) چیان کرد؟ (ألمانیا) پاش شکستی (حرب)ی (سـابق) (حصر)ی (أوقات)ی خۆی کرد، لەسەر (تـدرکات) (حربیـە)، بـە (خشـونەت)ی (معیشەت) ڕێی بوارد، ئەمڕۆ بزانن چیە؟ ئەم هەموو (دول)ەی (إسـتلا) کـرد، (حالا) سەریٚ لە (صربیا) سەریٚ لە (أفریقیا) شەڕ ئەکا، لە هەمووی (غالب)ە.

﴿إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ﴾ (إنسان) پیاو ﴿مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ﴾ لە (دار)ی (دنیا) چی کردیە؟ وەرن (مسلّمان)ینە بۆ (خـاطر)ی خـواو (رسـول) (سعی) بکەن، (إصلاح)ی (عقائد) بکەن، لێك وپێك بن، (تـرك)ی (لذائـذ) کـەن، (عطالـەت) و (جهالـەت) نـەمێنیٚ، بـۆ ڕۆژی لیٚ قـەومان دەوڵەمەنـد بـن، وە(إلاّ) پەشێمان ئەبنەوە، وەپەشێمانی سوودیٚ نادا ﴿وَيَقُولُ الْكَافِرُ﴾ ئی مایە پـووچ، بیٚ (خێر)ی (قیامەت)، بیٚ تووشەیی سبەینیٚ ﴿يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا﴾ هـەر خـۆڵ بام، نەبوومایە (إنسـان). بەسیە (مسـلّمان)ینـە، ئـەمڕۆ ڕۆژی دزی و حیـزی و (قومار)و (شراب) نیە، ڕۆژی (مێردانە)، (من بعد) هیچ (قوم)یٚ ژنانە ناژیـە، لـە (حدیث)یٚ ئەفەرمویٚ: "ئەگەر ئی (ممتاز)و (منتخب) ببنە (أُمرا)تان، ئی سخی ببنە دەوڵەمەند، ئیشتان بە ڕاو (تدبیر) بیٚ، سەر عەردی لەناو عەردی بۆ ئێوە چاترە، ئەگەر (سَفل)ەتان (أُمرا) بن، (ثقیل)ەکانتان دەوڵەمەنـد بـن، قسـەتان بە دەست ژنان بـیٚ، دەروونـی عـەردی، لەبـەروونی عـەردی بـۆ ئێـوە چـاترە" (واقعاً) ئەمە مردنە، (رزالەت)ە، (قوم)ی وا هەر بمـریٚ، (ذاتـاً) ئـەمریٚ، (عمـل،

عمل)، بێ (عمل) (أمل)ی هیچ شت مەکەن، (إقتباس)ێ جوانی کردیە (أبو نواس):

(كَسَرَ الجَرَّة عَمْداً وسَقى الأرضَ شَراباً

قُلْتُ: والإسلامُ ديني، لَيْتَني كُنْتُ تُراباً)

سعدی ئەفەرموێ: "خاك شەو، پێش ئەزانکی خاك شەوی" (نعوذ بالله من الخذلان).[1]

تۆبەیی سورەیی (النّازعات)ە، (مسلّمان)ینە (منازعات) بەسیە تێ کۆشن، وە(إلاّ) ئەوەندە (مُلك)و (عِزّ)ی ماوتانە، ئەویشتان لێ (نَزع) ئەکرێ (روح)ی (حَیات)ی (إجتماعی)تان نامێنێ، (مکّیە) —(بالاتفاق)، (عدد)ی (آیات)ی (٤٥) یا (٤٦)ە، لە (قرآن)ەکانی گەورەیی (طبع)ی تازەیی (مصر)وە ئەوانەی لەسەر (لوحە)ی (تفسیر)ی (زمخشری) (طبع) کراین نووسرایە (لە دوای سورەی نبأ نازل بوە). پەکی (أعلا)، جێی خۆیەتی، وە (مناسبە)و (رابطە)ی (معنوی) دیارە، زۆر (قوی)یە. ئەو قسانە (سهل)ن (مشکل) (تحریر)ی (معنا)یە، (مربوط)و (معقول) بۆ ئەو (کلمات)ی (آتیە)یە:

سورەیی (النّازعات)

﴿بِسْمِ اللّه الرَّحْمَن الرَّحيم﴾

﴿وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا، وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا، وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا، فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا، فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا﴾ (مراد) لەوانە چیە؟ (مناسبە)ی لەگەڵ (مُقسَم عَلَیە) چۆنە؟

[1] - تەواو بوو، تفسیری سورەیی (عَمَّ یَتَساءلون؟) پێشی (جمعە) بە (حساب)ی (حکومەت) (١٤)ەی مانگی (مولود)، (٢٨)ی (مارت)ی (رۆمی)، (١١)ەی ماهی ئەفرەنجی، لەوڕۆژەوە تا ئەمڕۆ، کە پێنج شەموە، بە (حساب)ی (حکومەت) (٢٦)ی (مولود)و (١١)ی (نیسان)ی رومی، (٢٤)ی مانگی ئەفرەنجی یە، هیچمان نەنووسیە، سنە، سنە.

(إخــتلاف)یّ زۆریــان هەیــە، وەکــی (کلمــات)ی (صــدر)ی (ســورەت)ی (والمرسلات)، (بعض)یّ (غایەت) دوورن (إعتبار)یان پیّ ناکەین، وادەرئەکەوی لە (تفسیر)ی (کشّاف) تـا (روح المعانی) (أکثـر)ی (محقّقـین)آن (إختیـار)یـان کردیە: (مراد) (ملائکەت)ن. یەك (طائفة) —(یعني مَلَك المَوْت)و (أعوان)ی—، یا (طوائـف)ی (مُتَعـدّد)ن؟ (میـل)ی (زمخشـری) بـۆ (ثانیـە)، (ملائکـە) (أرواح)ی (بَشر)، بەڵکو (سائر)ی (حیوانات) ئەکێشن، لە (بَدن) (نزع)ی ئەکەن، — (ومـن العجایب) — لە (إبن مسعود) (نقل) ئەکەن، ئەو (ملائکەت)آنە (روح)ی (کافران) ئەکێشـن بـە (شـدّەت)، (ألم)یـان زۆر ئـەبیّ، (روح)ی (مـؤمن)آن ئەکێشـن، بـە نەرمی، هێدی هێدی، بیّ (درك)ی (ألم)، ئەگـەر لـە (أوائـل)ی (رواج)ی بووبـیّ، نەئەبا لە (أواخر) قبولّ بکریّ، چونکی شتێکە (خلاف)ی (حقّ)و (حقیقەت)، بە (إیمان)و بە (کفر) (قواعـد)ی (طبیعـی) تێکنـادریّ، (إیمـان)و (کفـر)، (تقـوی)و (فسق) (تأثیر)یان لە (فطریات) نابیّ، (أثـر)ی ئەوانـە، بـۆ خۆشـی و ناخۆشـی (آخرەت)ە، زۆر (مؤمن)ی (مُتّقی) بە (غایـەت)ی (شـدّەت)و (ألم) (روح) ئـەدا، (بعـض)یّ (کـافر)ی (فـاجر)، (غایـەت) بـە (سـهولەت) بـیّ (الم) (روح) ئـەدا، (حتّی) قسە ئەکا خۆی بـە سـاغ ئـەزانیّ، (فَجأة) ڕائەقـەنیّ ئـەمری، (حـسّ)ی (ملائکـەت)یشـی ناکـا، (وکـذا) (ولایـەت) بۆیـە نیـە، (قلـب)ی (نـوامیس)ی (طبیعـەت)ی پـیّ بکـریّ، یـا بـۆی بکـریّ (رسـولی أکـرم) (ﷺ) بـە (غایـەت)ی (شدّەت)ی (ألم) (روح)ی (مبـارك)ی لـە (جسـد)ی پـاکی دەرچـوو، (شـدّەت)و (سهولەت)ی (روح) دان (عائد)ی ناساغی پیّ مردنە، ئەوە جـیّ‌ی (إنکـار) نیـە، (مشهودات)ە. (بعـض)یّ (أجنبـی) زەهـری ئەخۆنـەوە، (آنـە) ئـەنوون، وە بـە (خبر) نایەن، ئەمرن.

(سـباحەت)یـان مەلـەیان لـە چـی دایـە؟ لـە (جسـد)ی خـاوەنی (روح)، (صاحب)ی (روح المعانی) ئەفەرمویّ: "چ (نصّ)م نـەدیوە، کـە (ملائکـەت) لـە (وەقت)ی (قبض)و (نزع)ی (روح) (داخـل)ی (أجسـاد)ەکـان بـبن" دیـارە ئـەو (بَدن)ە جیّ‌ی مەلەی ئەو (ملائکەت)آنـەی تیـا نابێتـەوە، ئەفـەرمویّ: "(مـانع)

نیە (مراد) (نوع)ە (إتّصال)یّ بیّ" (تعبیر)ی بە (سَباحەت) لیّ دراوەتەوە بە (مجان). پاش (قبض)ی (روح) (سرعەت) ئەکەن، (روح)ی (مؤمن)آن ببنە بەهەشت، ئی (کافر)آن ببەنە (جهنّم)، ئەوجا تدبیری کاریان ئەکەن، (یعنی) ئی (ثواب)و (عِقاب) و خۆشی و ناخۆشی. من ئەو فەرموودانەم هیچ پیّ خۆش نیە، وەدیارە بۆ (تطبیق)ی (أوصاف) زۆر (کُلفەت)ی پیّ ئەویّ. ئەگەر بوێرم ئەڵێم: (عقیدە)ی (أکثر)ی (مسلّمان)آن بە (ملائکەت)آن وێنەیەکە لە (عقیدە)ی (وثنی)یان بە (آلە)ە، ئەوانیش ئەڵێن: "خوا (فوق الکلّ)ە، (أمر)و (نهی)یان بەسەرا ئەکا" (زمخشری): ((سابحات): ئەکاتە (غیر)ی (نازعات)، ئەو (ملائکەت)آنەی (سرعەت) ئەکەن بۆ وەرگرتنی ئەوەی پیّیان ئەسپاردریّ، (سبقەت) ئەکەن، (تدبیر)ی (أمر)یّ لە (أمور)ی (عِباد) ئەکەن، ئی (مصالح)ی (دین)و دنیا، (رحمەتی لیّ بیّ)، بۆ لای (مفاسد) ناچیّ، (آنە) (ملائکەت) لەبەر (قدسیّەت)یان، هەر (تدبیر)ی (أمور)ی باش ئەکەن، ئەمەوا، (قسم)یّ ئەفەرموون: "(مدبّرات)، (عبارەت)ە لە (جبریل)و (میکائیل)و (إسرافیل)و (عزرائیل)" (قسم)یّ ئەڵێن: (مراد) (نجوم)ە" (أساسا) (روایەت)ە" لە (حَسَن)و (قتادە)، وە (مختار)ی (شێخی إبن عربی)و (شیخ محمد عبدە)ی (مصری)یە. ئەو (نجوم)آنە لە (حرکە)ی (یومیّە) (تابع)ی (فلك الأفلاك)ن، بە (شدّەت) (حرکە) ئەکەن بە (حرکە)ی (فلك)ی خۆیان لە (برج)یّ بۆ (برج)یّ، بە (نشاط) (إنتقال)یان ئەبیّ (کُلٌّ فِي فَلَكٍ یسبَحون) (حرکات)یان بە (سرعەت)و (بُطء)، (متفاوتە)، (بعض)یّ لە (بعض)یّ (سبقەت) ئەکا، تا(شمس) (دەورە)یە ئەداتەوە (مانگ) دوازدە جار (دەورە)ی (أرض) ئەدا، (تدبیر)ی (أمور)یان (إختلاف)ی (فصول)و (تعاقب)ی (لیل)و (نهار)و (ربط)ی (أوقات)ی (عبادات)و (معاملات)ە. ئەوانە بە (تدبیر) (حِساب) نین، وەنەیان وێرایە باسی (تأثیر)یان بکەن، یاخود لایان بیّ (تأثیر)ن، (لکن) (تأثیر)یان (قابل)ی (إنکار) نیە، (حتّی) (حیات)ی ئێمە لە (دنیا)یە (مربوطە) بە (شمس)، (مَعَ هذا مُدبّر) نیە، (مُسَخّرە)، (مُدبَّرە)، منیش وەکی (سیّدی آلووسی) ئەم (وجە)م لا

ناخۆش نیە، وەکی (خیّام) ئەڵێ: (آنانکی (مُدَبِّرَەنـد سـەرگەردانەند)، نـاتوانم (نسـبەت)ی (تـدبیر)ی (شـؤون)ی (أکـوان) بـۆ (غـیر)ی خـودا بـدەم، (خاصّـةً) ئەوانـەی کـە (عبـادەت) کـراون لـە (وقـت)ی (جهالـەت)دا، بـە (مـؤثر)ی خوداوەندیانە (حساب) کراون، (إمـام فخـر الـدین رازی) (صـاحب)ی (تفسـیری کبیر) ئەفەرموێ: ئەو (وجوە)ەی (مفسّرین) فەرموویانە، هیچی (نصّ) (نبـوی) لەسەر نیە، هـەر کـەس بـە (إحتمـال)ێ (معنـا)ی لێ داوەتـەوە" بۆیـە خۆشـی ئەوانەی بەو (أرواح)ی کە لە (بَدن) دەردەچن (تفسیر) کـردوە، (ئـەو (أرواح)ی (بَشر)ی (خالی) لە (علایق)ی (جِسـمانی)، (مشـتاق) بـۆ (عـالم)ی (عُلـوی))، بـە (نشـاط) ئـەڕۆن، بـە (سـرعەت) ئەچـن، (إلتحـق) بـە (قدسـیّات) ئەکـەن، وە(مراتب)ی (أرواح) لە (تجرید)و (شـوق) (متفاوتـە)، (بعـض)ێ لـە (بعـض)ی (سـبقەت) ئـەکا، وە لەبـەر (قـوّەت)و (شـرف)یـان لـەو (عـالم)ە (آثـار)یـان دەرئەکەوێ، (تصرُّف) و (تدبیر) ئەکەن، بۆ (تأیید)ی ئەم (إحتمـال)ە (نقـل)ێ لە (غزالی) ئەکا: (أرواحی شریفە کە مفارقەی بَدَنی کرد، وإتّفـاق بـوو إنسـانی مشـابە بـۆ إنسـانی (أوّلی) بـوو، دوور نیـە ئـەو (روح)ە (مُفارقـە) (تعلّـق) بـەو (بَدن)ە ببەستێ، ببێتە (معاون) بۆ (روح)ی ئەم (جسد)ە!) ئەمە (حیلە)یەکە، (حکایەت)ی (بعض)ێ أولیای پـێ (تأییـد) ئەفـەرموێ: (حُکَمـا) ئـەڵێن: (روح) لەگەڵ (جسد) (مناسبە)ی ئەبێ ببێ، وە(إلاّ) (تعلّق) بەو (بَدن)ە ناکا" وەلایان وەیە "لەبـەر ئـەو (مناسـبە)(روح)ێ بـە دوو (بَـدن)(تعلّـق)ی نابـێ" (صـوفیّە) ئەڵێن: روحێ ئـەتوانێ گـەڵێ أبـدان إدارە بکـا" (حکایـەت)ی وا لـە (شـێخ نجـم الدین کُبْرَوی) (نقل) ئەکەن: "(شخص)ێ (مرید)ی بوو مـرد، بـە (روح)ی خـۆی (إدارە)ی کـرد، کـەس نـەی زانـی مـردووە، (حتّـی) خـۆی دوایـە (نوعـاً مـا) (إنکار)ەکی لە (حق) (شێخ) پەیا بوو، رابطـەی روحـی (شـێخ)ی لەگـەڵ نـەما، کەوت رەق و هیشـك مـرد!" ئـی (غـزالی) ئەفـەرموێ: (قەیـد)ی چیە؟" لەبـەر (مناسـبە) (روح)ێ (إعانـە)و (إدارە)ی (بَـدن)ێ بکـا، کـە (مناسـبە)ی بوویـێ لەگەڵ (بَدن)ی (سـابق)ی (طبیعـی)" (لکـن) کـە ئـەوەبوو، دەرکـەی (فجّـاری)

ئەکریتەوە، (ذاتاً) (مسلّمان)آن (إعتقاد)یان بە (تصرّف)ی (أولیا) بە (قوّەت)، نێك و بەدڵەوانەوەیە.

(مشهور) بە (تصرّف) پێنج (ذوات)ن، (حضرەتی گەیلانی)، (شێخی شاذلی)، (شێخ أحمدی رفاعی)، ئەوە قەی ناکا خوارزای کوردانە، ئەوی هەیەتی لە (شێخ أبو بکری هەواری کوردی –کە (خاڵ)ی بوە وەری گرتوە– (سیّد أحمدی بَدوی)، (سیّد أحمدی دُسوقی)، (شێخی عربی) ئەفەرموێ: "من قبوڵی (تصرّف)م نەکرد، چونکی (حقّ)ی (تصرّف) ئی خوایە، بە (ادب)م نەزانی، (مداخلە)ی (حقّ)ی خوای بکەم" (سیّدی آلوسی)یش ئەم قسانەی پێ خۆش نیە. وە (حقیقة تصرّف) و (تدبیر)ی (غیبی) (خاصّ)ی (کبریائی)یە، خوا (إدارە)ی (تفویض)ی کەس ناکا، وەکەس (تدبیر)و (إدارە)ی (بَشر)ی پێ ناکرێ، وەئەمڕۆ ڕەنگ نیە ئەم قسانە بنووسرێتەوە، چونکی (مسلّمان)ەکانی (أتباع)ی (أولیا) زۆر زەبون و بێ دەسەلاتن، (مقابل)ی (طبیعیّون)آن نازان بڵێن چی؟" مەگەر وەکی (هەیکەلان)ی (پیر)، پاڵەوانی کەرێ ئەکوژرا، ئەی گوت: "(تقدیر)ی خۆمە" لاف و گەزاف کەڵکی ناگرێ، باز (إمام) ئەفەرموێ: (ممکن)ە (تفسیر)ی ئەم (کلمات)ە بە (مراتب)ی ڕوو کردنەوەی (قلب) لە (غیر)ی خوای بۆلای خوای، (یعنی) (مراتب)ی (سلوك)ی (سالك)آن، ئەو (أرواح)آنەی کە (تجرّد) ئەکەن لە (محبّەت)ی (غیر)ی خوای، لە پاش (رجوع) لە (جسمانیّات) (شروع) ئەکەن لە (مُجاهَدة)و (تخلّق) بە (أخلاق)ی خوای، بە (نشاط)و (قوّەت)ێ (قَوی) –(بعد المُجاهَدة)– (سباحەت) ئەکەن لە (بحار)ی (ملکوت)، ئەوانیش (تفاوت)یان هەیە، لەو (سیر)و (سلوك)و (سباحەت)ە ئەڕۆن تا (آخر)ی (مرتبە)ی (بَشری)، کە (متّصل)ە بە (أوّل)ی (درجات)ی (مَلَکیّەت)، کە (مرتبە)ی (سَبق)ی تەواو بوو، (إتّصال) ئەکەن بە (مُدبّرات) – (یعنی)– (ملائکە)" ئەو قسە لەسەر (رأی) (تفضیل)ی (مَلَك)ە لەسەر (بَشر). یەکێ ئەڵێ: "ئەم (صفات)ە بۆ ولاغی (غازی)یانە" (أبو مسلم) ئەڵێ: (مراد) (غازی)یەکانی بە تیرو کەوان وسواری ئەچنە (مەیدان)ی (حرب) (جَولان)

ئەکەن، پێش ئەکەون، بۆ (ظفر)" (لکن مـع الأسـف) تیروکـەوان، وەبەسـواری مەیدانداری باوی نەماوە، (دەوری) لە مێژە تێپەڕی یـە، (وکذا تفسـیر)یـان بـە کەوان و کەمەندو (سفن) (یعنی شراعی)، وە (خیل)ی (ملائکە) (بنا) بـەوە کـە (ما صدق)یان (متعدد) بێ، ئەوانە چوون، ئەگەر ئەمڕۆ با، ئەبا (تفسیر)یان بـە (طیّارات) و (قنابل)و (غوّاصات) و (دبّابات)و ئەوانـەی (إدارە)ی ئەوانـە ئەکـەن بکەنەوە، (خلاصـە) هـەر کەڵـە ئـاوازەکی لێ دێ، ئێمـەش ئـەڵێین: "(ممکـن)ە (مراد) (أرواح)و (قلوب)ی ئەو (ذوات)آنە بـێ کـە (تجریـد)ی خۆیـان ئەکـەن لـە (کفـر)و (أخـلاق)ی بـەدو (میـول)ی (فسـاد)، وە بـە (نشـاط) ئەکەونـە (عمـل) (سَباحەت) ئەکەن، لە (علم)و (عمل)، چەند جوانە! (نظر) لای (حُکَما) (تعبیر) ئەدرێتەوە بە (حرکە)ی (نفس) لە (معقولات)، وەئەوانە (أعمال)ی (صـعب)یـان لا (سهل) ئەبێ، (کأنّە) مەلەی تیا ئەکەن، لە پاش ئەم (سَباحـەت)ە ئەکەونـە (مسابقە)، (طبیعی) (بعض)ێ لە (بعض)ێ (سبقەت) ئەکـەن، یـەکێ ئـەبێ بـە (رئـیس)، یـەکی ئـەبێ بـە (معـاون)، یـەکێ ئـەبێ بـە (نافـذ)، بـە (مجمـوع)ی (تدبیر)ی (شأن)و کاری (أمّەت)و (قوم)ی خۆیان ئەکەن، بە (نوع)ێ لە (زلزال) و (إضـطراب)و (أهـوال)ی (دنیـا)و (آخـرەت)، (مصـون)و (محفـوظ)و (مطمـأن القلب) ئـەبن ﴿يَـوْمَ تَرْجُـفُ الرَّاجِفَـةُ﴾ (أرض) ئەکەوێتـە (حرکـە)و (إضـطراب) ﴿تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ چیا پارچە پارچە ئەبن (عالَم) ئەکەوێتە (إضطراب)و لـەرزە. ئەوانی (ثابت) (قدم)ن دڵ پڕ لە (قوّەت)و (شجاعەت)ن ﴿قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَـةٌ﴾ ئەوانی لە (کدورات)ی (شهادەت)دا ماون، دڵیان ڕنگە ڕنگی لێ دێ، دڵەکوتەیان ئەگاتێ ﴿أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ﴾ چاوبەرە ژێرن (ذلیل)و (رەزیل)ن، لە (دنیا)یە ژێـر کەوتوون. ئـەو (نـوع)ە چـاو شـۆڕانەمان دیـت، وەلـە (قیامـەت) بـە (کمـال)ی (ذلّەت)و (حقارەت) (حشر) ئەکرێن وە(عذاب) ئـەدرێن. ئـەوەی ئێمـە (عـرض) ئەکەین بۆ (أمەت) زۆر بە کەڵك ئەبوو، وە (نکتە)کی وردیتیایە، بۆ ((إثبات)ی (حشر)، ئەو (ذوات)و (رجال)ێ گەورە گەورە بەو (قوَة)ی (روح)ە، بـە (ملایـین بَشر) (إدارە) ئەکەن، بەو (نوع)ە (ممتاز) ئـەبن، چـۆن ئـەبێ بفـەوتێن، وەکـی

(حيوانات) و (حشرات) بمرن بە فيڕۆ بڕۆن؟ كەوابێ (عرض) ئەكەين: (قَسَم) بەو (نفوس)و (أرواح)ە، (بعث)ى (مُكافات)و (مُجازات) هەيە، ئەبێ، ئەو (نبأ)ى ئێوە لێك ئەپرسن، (مُحقّق) دێتە جێ، ئيتر چارەى خۆتان بكەن، (رەزيل) و (مهتوك)و شەرمەندەو چاو بەرەژێر نەبن، بۆ چى سوێند بە شتێ (مشهود) و (عيان) بێ نەخۆم؟ بە شتێ (مجهول)و (مخيّل) سوێند بخۆم، سوێند بە (روح)ى (مقدّس)و (مجرّد)ى (رسولى أكرم)(ﷺ) و (أبو بكر)و (عمر)و (أعوان)يان ئەخۆم، لە هەموو (ميول)ێ (خالى)ن، (فرق)ى (كورد) و (عەرەب)يان نەدەكرد، (مُقابل) بەو هەموو (مشكلات)ە بە (نشاط) تێ ئەكۆشين، (كأنّه) (سَباحەت)يان تيا ئەكرد، كوويان (سبقەت) كرد؟ چۆن (إستلا)يان بەسەر دوو (حكومەت)ى وەكى(إيران)و (رۆما) بوو؟ چۆنيان (تدبير)ى (أمور)و (إدارە)ى (أنام) فەرموو؟ دڵى (أتباع)يان پڕ لە (كرامەت)و (شجاعەت) كرد، سەرفرازو (محترم)و (غُرّ)و (مُحَجَّل) و چاوگەش، بۆچى سوێند بە روحى (صلاح الدينى أيّوبى) و يارانى نەخۆم؟ چەند ساڵ (مُقابل)ى چەند (أوردوو)ى (ئاوروپاى) ڕاوەستا (موفق) بوو، تارو مارى كردن، بۆ چى سوێند بە روحى (سلطان محمود سەبوكتەگين) نەخۆم؟ چەند مانگە ڕێيەكى ئالآى (محمد)(ﷺ) بردە ناو (هندستان)، (لكن مع الأسف) (أمّەت) سوێند بەو (رجال)آنە ناخۆن، كە تا ئەمڕۆ لە سايەى واندا ژياون، سوێند بە دەروێشۆكەو صۆفيلۆكە ئەخۆن، هيچ و پوچ! (إمام، إمام) (ولى، ولى)، (زيارەت)، (زيارەت)، (عتبات)، ئەوانە بۆ (قيامەت)مان بەكاردێ، ئەدى (ئەفەندى) پارەى پێ دەست ئەكەوێ، (كفن) بە من ببڕێ، مردى گۆڕ بە گۆڕ چى، بڵێم: "چى؟" ئەوە وايە. نانۆڕنە (هتلر)ى ئەو (روح)ە (عاليە)، ئەو (قوّەت)ە (مجسّمە)، پاش شكستى (ألمان) (أمّەت)ى (ألمان)ى گركردەوە، (روح)ەكى هاويشتە بەر، كە نازانێ مردن چيە؟ بەو (مدّە)، ئەو (آلات)و (أدوات)ەيان (إختراع) كرد، (مدهشە)، ئەوا (مدّە)ى ساڵەك و هەشت مانگە، (حرب) ئەكا، لە هەموو (ميادين) (غالب)ە، لەو ڕۆژانە (يوغسلافيا)و (يونانى)شى قووت دا،

ئەو هەموو (دەوڵەت)آنەى (إستيلا) كرد، ئەمڕۆ سەرەكى لەشكرى لە (حدود)ى (تركيا)يە، نێزيكى (ئەستەنبول)ى، سەرەكى لە (حدود)ى (مصر)ە، لەو (مدّە) (فتور)يان بەسەردا نەهات، ڕۆژ بە ڕۆژ (نشاط)يان (زێترە)، لە (ميادين)ى (برّ)و (بحر) و (هوا)، (عادةً) (سَباحەت) ئەكەن، چ (سبق)ەكيان كرد؟ ئەم (كائنات)ە چۆن (إدارە) ئەكەن؟ ئێمە –(مع الأسف)– دلّ (عاجز)، نازانين چمان بەسەر دێ؟ نارێك و ناپێك، (نفس) پڕ لە (خباثەت)، (كسول)و بێ (نشاط)، وەك حوشترێ لە چياو بەردەلاّندا بڕوا، وەك كەرى ناو قوڕێ، (بطيئ) و گران، ڕوو لەپاش، كەوتوو بێ (تدبير)، خەريكى (قمار)و دزى و حيزى، بزانين (عاقبەت) كوو ئەبێ؟

بۆ سوێند بە (ملائكە) بخۆم؟ كەڵكى مەيان چيە؟ هەرچى هەيە (ملائكە)! ئى بە هاناى ئێمە بێ، خۆمانين، (إنسان) بۆ (إنسان)، (إنسان)ى (ممتان) زۆر باشە، بۆ (هيكل)ى (إجتماعى) (روح)ە، (حَيات) بەخشە.بەسيە، بەسيە، بەسيە، (إنسان) بەخێو كەن، (إنسان) بەخێوتان ئەكا، پياو، پياو، پياو، (مدار)ى (فخر)ن (مع الأسف) ئێمە لە (كلّ)ى (جهەت)ێ پاش كەوتووين، مردنێكمان بەسەردا هاتيە ئومێدى زيندى بوونەوەمان نيە، وەكى ئەوانەى ﴿يَقُولُونَ﴾ ئەيان ووت ﴿أَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ﴾ (يُقال: رَجَعَ على حافرَتە إذا رَجَعَ من حيث جاء) كە مردين، ئايا دێينەوە ئەگەڕێينەوە سەر (حالّەت)ى پێشوو،زيندى ئەبينەوە؟ بەڵێ (ملّەت)ێ – (نوعاً ما) –(مادّە)ى (حَيات)ى تيا مابێ، بە (شرط) (رجال)ى (نوابغ)ى (عبقرى) ئەم (أمّەت)ە زيندى ئەكاتەوە، ئەيان با بۆ (مقام)ێ زۆر (عالى)، ئەگەر (قابليّەت)ى نەما، (مُحال)ە زيندى نابێتەوە.

(ولو فرضنا رجال)ى لێ هەڵكەون. (عُظما)ى (تأريخ) دوو نوعن: (قسم)ى (أوّل) (أعلا)و (أعظم)ن ئەوانەن، لە (أمّەت)ێ (مُشرِف)ى (موت)، تێك و پێك چوو (قوم)ێ زيندى، (نشيط)، (قوى)، (عالى)، (غالب)، پەيا ئەكەن، (سەرامەد)ى ئەوانە حضرەتى سالەت پەناهە، (محمد المصطفى)(ﷺ)يە،

(کارلیـل)ی (حکـیم)ی (إنگلیـز)ی ئەوانـەی (مقصـود)ە، کـە (حضـرەت)ی (محمد)ی (ﷺ)بە سەر (دفتر) (حساب) ئـەکا، دووەم: لـە (قـوم)و (ملـەت)ێ زیندی، (بعض)ە (نوابغ) هەڵئەکەون، (زیدە) (ترقّی)بە (أمّەت) ئەدەن، ئەوانـە (مجدد)ن (محیـي) نـین. بـەڵێ ئـەی (منکـرین)ە زینـدی ئەبنـەوە، (عنصـر)، (عنصـر)ە، نـامرێ، لـەبار یـەك دێتـە دەر، بـە (علـم)ی (أسـتاد)ی (أعظـم)ی (کیمیـایی) (عـالم) دروسـت ئەکرێتـەوە (روح)ی دێتـەوە بـەر. لـەو ڕۆژانـە (رسالە)یە، بە ناوی (في بلاد الزنبقة البیضا)م تەماشا کرد، زۆرم لا خۆش بوو، گەرچی بۆ خۆمان زۆر (عاجز) بووم، کـەسمان نیـە. تـا (معـارف)ی وابـێ، تـا (تشیّخ) و (تشیّع) مابێ، قەت ئیشمان چا نابێ، (دین)و (دنیا)یان بە بـا داین، (إنّا لله)!

﴿أئـذَا کُنَّـا عِظَامًـا نَخِـرَةً﴾ ڕزی و (نـاخِرَةً) بـە (قرائـەت)ێ (معتـبر) هـاتوە (نَخرة من حیث المعنی) لای (بعض)ێ کە (مبالغـە)ی تیایـە، (یعنـی) زۆر ڕزی، لەسەر (ناخِرَةً) (مرجحە)، (ناخِرَةً) (من حیث موافق)ەی (ما قبل)و (ما بعـد)ی، (حافرة) وە (خاسرە) وە (ساهرە)، (مرجحە)، وە (ناخرە) بە (معنـی) کلـۆرە. لای (بعض)ێ (معنا)یان یەکە، بە (معنی)ی ڕزی یـە، کـە هێسـك و پروسـکمان نەما ئێمە زیندی ئەکرێینەوە؟ ﴿قَـالُوا تِلْـكَ﴾ ئەمـە ﴿إِذًا﴾ ئەگـەر وابـێ ﴿کَـرَّةٌ خَاسِرَةٌ﴾ گەڕانەوەیە (خسارەت) مەندە، ئەوە بـە (طریقـە)ی (إسـتهزا) ئـەڵێن: پـەککوو، واە، دێش! ئـەوێ ڕۆژێ خانـەو خشـتوور ئـەبین، ئـەوجا چ بکـەین؟ ئەوها (مستهزء)آنە (هَذَیان) ئەکەن.

﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ﴾ (إنکار)ی (بعث) مەکەن، لای خوا گـران نیـە، زۆر سووك و ئاسانە، بە یەك (زجرە) زیندی ئەبنـەوە ﴿فَـإِذَا هُـمْ بِالسَّـاهِرَةِ﴾ لـەناو عەردی، ئەو (هیاکل)ی زۆر کەوتیتە ژێر خۆڵـێ، وەکـی ئەوانـەی لـە (حفریـات) ئەیاندۆزنەوە، (أرض) لێك ئەکێشێتەوە، ئەوانەش ئەکەونە سەر عەرد، چ جایە ئەوانـەی نێزیکـی (سـطح)ی (أرض)ن، وەگـەڵێکیش هـەر لەسـەر عـەردی بلاّوبووینەوە، (ذرّات)یان هەر خوا ئەزانێ بۆ کوێ (تفـرق)ی کردیـە، ئـەوانیش

كۆ ئەكرێنەوە، (إعادە)ی (هیاكل) (واقعاً) زۆر (صعب)ە (حتّی) گەلێ كەس بە (مُحال)ی ئەزانێ، (لكن) خوا بە (سهل)ی ئەنوێنێ، تا بە (سهل)ی (إیمان)ی پێ بێنن، ئەمەش (أسلوب)ێ (عجیب)ە لە (قرآن) دایە، (سهل) نواندی (أمور) (صعبە)و (عاصیە)، بۆ (إقدام) زۆر بە (تأثیر)ە (أمر)ێكت زۆر زۆر بە گەورەو گران زانی —(من حیث الفكر) ج (من حیث العمل) — بۆی ناچیێ، (أمّا) (مساهلە)ش لە (تسهیلات)و (تحقیر)ی (أمور)ی (عظام) باش نیە، زۆر لا (أبالی)یانە (إقدام)ی ئەكەنە سەر، رێك ناكەوێ، (فشل)یان ئەبێ. (مسلّمان)آن لەو (وادی)یە زۆر ئاشوری دەڕۆن، (حتّی) وا دەنوێنن مردی زیندی كردنەوە وەك با تێكردنی هەمیانەی چەقۆگەرانە، (شێخ) فەرمووی: "زیندی بەوە" زیندی بۆوە، ووتی: "بمرە" مرد، (ملائكە) بانگی دەریا كرد، دەریا لاشەی (أموات)ان زیندی، بكەنەوە، دەر (حال) —(مفاجأة) — گشتی زیندی بوونەوە، (ملائكە) (شێخ)ە فەندی هەرچی بیكەن. ئەیكەن. قسەیان لە (ساهرە) زۆرە، لە (إبن) (نقل) ئەكەن: "(أرض)ێكە لە زیو، (عصیان)ی خوای لەسەر نەكرایە، ئەوێ ڕۆژێ (خلق) ئەكرێ" وەهەم لێ (نقل) ئەكەن، ((مراد) (أرض)ی (مكّە)یە، ئەوە (مقابل)ی ئەوانەیە، كە ئەڵێن: (مراد) (أرض)ی (شام)ە" (وەهەب) ئەڵێ: "چیایەكە لە (شام) خوا (مدّ)ی ئەكا، (عالَم) لەسەری (حشر) ئەكرێ" (مد)و (جزر)ی (وهب)ی زۆر (عجایب)ە، هەموو چیای (أرض)ی (مدّ) بكرێ بە (نوع)ێ جێی ئەو (عالم)ەی زیندی ئەكرێتەوە ببێتەوە، نابێ (ذرّات)ی یەك بگرێ، ئەبێ (بین)ی (ذرّات)ی گەلێك زۆر بێ، (لكن) ئەوانە بێ (محاكمە)ن، لە (أرض)ی (مكّە)ی یا (شام)، (عالم) كوو جێی ئەبێتەوە؟ (بعض)ێ ئەڵێن: "عەردی حەفتەمینە" كوو عەردی شەشەمین و حەوتەمین؟ (إلهی) (جیش)ی (ألمان) نێزیك بوە لە (قاهرە) (زەجرە)یە ئەمڕۆ (لازم)ە، بیان گێڕەوە، بە (كَرّە)یە (خاسرە) ﴿هَلْ أتَاكَ﴾ (أیُّها الرسول) ﴿حَدِيثُ مُوسَى﴾ وەك (جلال نوری) ئەڵێ: (حضرەت)ی (محمد)ن كوچك برادەری" (بیان)ی (مشابە) ئەكا، لە (بین)ی ئەم دوو(ذات)ە، (أمّا) ئەڵێ: (دائرە)ی

(موسی)، (یعنی) (دەعوەت)و (رسالەت)ی بۆ (قوم)ی خۆی بوە، (دائرە)ی (بعث)ی (خاتم الأنبیا)(ﷺ) (واسع) بووە، وە(شامل)ی (أنام)ە" (علی الأکثر) (جنابی حق)، بە (قِصّة)ی (حضرەت)ی (کلیم) (تَسلّی)ی (حبیب)ی (أکرم) ئەدا، وەلەمەیاندا، (مناسبە)ی لەگەڵ (آیات)ی (سابقە) دەرئەکەوێ ﴿إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ﴾ (بَدأ)ی (قِصّة) بە (إتیان)ێ تازەیە ﴿بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾ (وادی)یە پاك و خاوێن، پێی ئەڵێن: "(طوای)"، لە (سورە)ی (طە) هەندێ قسەی تریشی لێ کراوە، من زۆرم لا ناخۆشە، ئەڵێن: (أرض)ی (مقدّسە)، وە (أمانات)ی (مقدّسە)" (خصوص) (مأمور)ەکانی پاك و خاوێن و (منقی)و (عادل)و (امین)، ئی (زمان)ی ئێمە ئەڵێن: "(وظیفە) (مقدّسە)" ئەم (وادی)یە (قدسیّەت)ی بۆ بووە؟ بە (إعتبار)ی ئەوەی تیای (واقع) بوە (مع الأسف) هەزار (مدنّسات)ی تیاکراوە، بە (کُتب)ە (مُحرّفە)کانیان —پڕ (خڕافەت)و درۆ— ئەڵێن: "(کُتب)ی (مقدّسە)" کووا (قدسیّەت)؟ ئەڵێن: (قدسیّەت)ی پاپا" کووا (قدسیّەت)ی چیە؟ (أراض)ی (مقدّسە) بۆ ئێمە بوە (مُدَنّسە)، کەوتە ژێر (تلویثات)ی (أجانب). (جنابی حق) پێی فەرمووە: ﴿اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ﴾ (تووت غەنج ئاموون) لە (سلالە)ی (فراعنە)ی (مصر)، گوندۆرە فرۆش نەبووە، لە (فَرْعَوْنٌ) نیە، ئەمە (نعمە)ی (إشتقاقیّون)ە، بێ ئاگاداری (تأریخ)ە، (أنّە) ئەڵێ: "بۆ؟" (جواب) ﴿إِنَّهُ طَغَى﴾ (خصوص) بەسەر (بنی إسرائیل)و (قوم)ی خۆت، (لازم)ە بچی، (إطاعە)ی (أمر) بکەی ﴿فَقُلْ﴾ (لدی الملاقات) ﴿هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى﴾ ئایا هیچ (میل)ت هەیە بۆ پاك و خاوێن بوونەوە؟ لەو (کبر)و (أنانیەت)ە، لەو (قسوەت)ە لە (حقّ) (ضُعَفا)، (دقّەت) کە (کلام)ێ چەند پاك و خاوێنە، چەند (نازك)و (لطیف)ە. وابزانم (حضرەت)ی (کلیم) لەبەر (شدّەت)و (قوّەت)ی (مزاج)ی، نەی ئەتوانی قسەی نازك و (لطیف) بە (فرعون)ی بڵێ: (مقتضی)ی (طبع)ی (صراحەت) بوو، بۆیە (جنابی حق) ئەو (کلمات)ە ناسکانەی پێ ئەڵێ ﴿وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ﴾ خوای توو، کە خۆت بە خوا ئەزانێ، تێت بگەیەنم، ئەبێ خوا کوو بێ، (حسب

القدرەت) شتێکت لە (شأن) (ربوبیّەت) پێ بڵێم: ﴿فَتَخْشَى﴾ ئەوجا ئەترسی. (حقاً) هەموو (تورات)و (إنجيل) دوو (کلمە)ی واجوان و بە (مقام)یان تیا نیە، (لازم)ە (مرشد)ەکان و (هادی)یەکانی (أمّەت) فێری قسان ببن، بزانن بە چ زوبانێ (دەعوەت) ئەکرێ، دیارە ئەوەی لە خوا ئەترسێ، دەسەلآتی ببێ، هەرچی ئارەزووکا ئەی کا، باوەڕ مەکە (رَحم)و (شفقەت)ی لە دڵدا بێنێ. چوو (إرشاد)ی کرد، پاش (طلبی) (معجزە)و (آیەت)ی (صدق) ﴿فَأَرَاهُ الآيَةَ الكُبْرَى﴾ (وهی العَصا)، (إنقلاب)ی ئەبوو بە مار، (واقعاً) (آیەت)ێ زۆر گەورەیە، لەسەر ئەو گەورەی یەش (إیمان)ی پێ نەیەنا ﴿فَكَذَّبَ وَعَصَى﴾ (تزکیە)ی چی؟ (خشیەت)و (فرعون)؟ ئەوانەی نەکەوتوونە بەر لەپی (حوادثات) ناترسێن، ئەندێشەی (عاقبەت) یان نیە لە (عصا) ناگەڕێنەوە ﴿ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى﴾ پاشان پشتی کردە (خێر)آن، ڕووی کردە (شەڕ)ان، تێ کۆشی بۆ (إبطال)ی (دعوا)و (آیەت)ی (موسی) (علیه السلام)، لێرە (حکایەت) خوان زوبانیان وەکی مار کەوتیتە (جَوَلان)، کە (عصا)ی فڕێدا بوە مارێ (عظیم)، دەمی لێك کردەوە، (بین)ی دوولادەمی هەشتا (ذراع)بوو، شەویلاکی خوارێی هاویشتە سەر عەرد ئی سەرەوەی هاویشتە سەر (قصر)ی (فرعون)، لە ترسان هەلآت، شتی ناشیرین ئەلێن، دەر(حق) پیاوی گەورە، قسەی سووك بێ (معنا)یە ئەوی لەوێ بوون هەلآتن، بەسەر یەکا ڕمان، لەبەر (إزدحام)و قەرەپەستێ (٢٥) هەزار کەس لە (قوم)ی (فرعون)ی مردن، ئەمەش بوە قسە؟

﴿فَحَشَرَ﴾ (قوم)ی (سحرە) لە (أهل)ی (قاهرە)، لە (قبطی)و (إسرائیلی) ﴿فَنَادَى﴾ (نُطق)ی داوە، بە بانگی بەرز، ئەبێ هەر ئەوەندە خڕیوونەوە، کە گوێیان لە دەنگی (فرعون) بووبێ، لەو (وەقت)ی (میکرۆفۆن) نەبووە، دەنگ گەورەو بلآوکاتەوە لە (شرح)ی (بخاری) ئی کرمانی، لە (ترجمە)ی حاڵی (سلیمانی بنی حرب) (نقل) لە (أبو حاتم)ی ئەکا،ئەڵێ: (حاضر)ی (مجلس)ێ بووم لە (بغدا)یە، ئەوانەی (حاضری مجلس) بوون ژماردنیان (٤٠) هەزار کەس

بوون، بۆ (سماع)ی (حدیث) (حاضر) بوون ئەڵێن: (مجلس)ی لە کن (قصر)ی (مأمون)ی بوو، (مأمون) لەسەر (قصر)ی دەرکەی کردبۆوە، پەردەکیان پێدا دابوو، (سماع)ی (حدیث)ی ئەکرد، وەئەی نووسیەوە" لێرەم نووسیە: (دقّەت) کە لەو (مجلس)ە ئەو هەموو (عالم)ەو (مأمون) لەسەر (قصر) چۆن گوێیان لە دەنگی بوە؟ دەر(حق) پیاوی گەورەو (مُعتقد)، (مبالغە)ی بێ (محاکمە) زۆرە! دیارە خۆی (ندی) کردیە ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الأَعْلَى﴾ ئەگەر (واسطە) بایە، ئەی گوت: (فرعون): (ربّکم الأعلی)" یاخود (یقول فرعون... إیە) پێی ناوێ، (لزوم)ی نیە، (خطبە)ی (سیاسیی) ئەمڕۆ (ملوك)و (رؤسا)ی (جماهیر)و (قوّاد)ی (أعظم) دەر (عهد)ی ئەکەن، (أوّل)ی (سَفر)ی (مرحوم)، (ملك فیصل) بۆ هەولێر ئێمە چووین، ڕۆژێ لە (قصر)ی (معلاّ)ی (ملا ئەفەندی) —خوا دوامی بدا—، (جمع)ێ زۆر خڕبوونەوە، (إشارە)یان کرد، من (نُطق)ێ (عجیب)م (إیراد) کرد، (ملك)یش بە (تورکی) (نُطق)ەکی دا، (أمر)ی کردە من، لە (وەقت)ی (إلقا)ی (خطبە)— (فقرە)، (فقرە)— بۆ (حاضر)آنم (ترجمە) ئەکرد بە کوردی، وە(بعض)ێ بە (إذن)ی (ملك)ی خۆم (زیاد)م ئەکرد، (شرح)م ئەدایە تا زەریف لە فەرمایشاتی بگەن، پاشان چۆوە هۆدەی خۆی، (أمر)یان کرد: یەکان یەکان (بعض)ێ (أشراف) چوونە (حضور)ی، کە من چووم، فەرمووی (أشهد باللە) (خطیب)ی" گوتم: وەکی (خطیب)ی سەر (منبر)ی مزگەوتان نا" فەرمووی: نا، نا" وەکی (خطیب)ی (محافل)ی (سیاسیی)" (حقّاً) ئەویش (خطیب)ێ بێ (نظیر) بوو" لە (تأریخ)ی (عمومی) ئەڵێ: "(فرعون) لە (نظر) (مصری)یان بە (إلە) (حساب) بوو، (عبادەت)یان ئەکرد" ئەڵێ: "من خودایە بڵند ترینی ئێوەم، کێ (حدّ)ی هەیە، من ببمە (تابع)ی ئەو؟ من نان و گۆشتتان ئەدەمێ، (رازق)ی ئێوە منم" دیارە خوای برسیەتی بووە، وەکی (لات) بە تێ گوشی شیروو (مەرەقە)ی بێ تام، بوە خوای عەرەبان. (ممکن)ە لە (أیّام)ی (حضرەت) (یوسف)ییەوە (حکومەت) (إدّخار)ی (زخیرە)ی کردبێ، لە ترسی (قحط)و (غلا)، بەدەستی ئەندازە،

دابێتیانە (أهالی)، وەکی (بلاشیف)آنی (أیّام)ی ئێمە ئەڵێن: عارەبان، (بعض)ە (هیکل)یان لە هەویری لە خورمای دروست ئەکرد، ئەیان پەرستی، کە برسی ئەبوون، ئەیان خواردن" بەڵێ (بَشر)ە، هەموو (نوع)ەکی هەیە بەڵێ زۆر (لازم)ە، (أمّەت) (زەعیم)و (ملك) و (رئیس)ی (حکومەت)ی لا گەورەبێ بە (واجب الإطاعة)ی بزانێ، (مقام)ی لە کن لە هەموو (مقام)ان بلّند تر بێ، ئەبینی (ژاپۆن) چ (إعتقاد)ەکی لە (حق) (میقادۆ)ی خۆیان هەیە! (أمر)ی بە (أمر)ی خوا، (نهی) بە (نهی) خوا ئەزانن، (مبغوض)ی (مبغوض)ی خوایە، (محبوب)ی (محبوب)ی خوایە، ئەمرۆ (ملّەت)ی (ألمان) (هتلر)ی چەند لا گەورەیە، چەندی خۆش دەوێ؟! (أمّا) ئەوانەش نابێ خۆیان لێ بگۆڕێ،: ئەگەر (تجبّر)و (تکبّر)و (قسوەت) بنوێنن، لە (حق) (أمّەت)یان، لە (نظر)یان ئەکەون، (أمّا) لە (نظر)ی (مسلّمان)آن، (مَلِك) چ (قیمەت)ی (معنوی)و (روحی) نیە، لەبەر (مراقد)و (أولیا)یان و (مجتهد)ان، (حتّی) (خلیفە) (حرمەت)ی نەمابوو، بۆیە تێك چوون، نا(شکر)ی نەبێ، نە(سیاسی) (دین)مان هەیە نە (دنیا)، (حال)ی (حاضر) (شیعە) ئەوەندەی (إعتنا) بە (زیارەت)ی (عتبات) ئەکەن، بە هیچ شتی ناکەن، (مأتَم)ی (حسین)و (عَزا)ی (إمام)آن و (أعیاد)یان، (أیّام)ی (دین)یان، لە (أیّام)ی جوان زۆرترە، (لعن)و (سبّ)ی (غاصب)ی (خلافەت)، قوڕ بەسەر (خلافەت)، کوا (خلافەت)؟ نا(شکر)ی نەبێ، کوێخایەکمان نیە، ناوی لە ناو ناوان کەین لە (بین)ی (ملل)ی (أجنبی) دیار بێ، توو خوا ئەمە (وەقت)ی ئەوانەیە، لەسەر ئەو (ذلّەت)و خواریەیە، (رۆسا)کان هەریەك وەکی (فرعون)ی ئەڵێ: "(أنا ربکم الأعلی)!؟" کەس (قەبالێ)ەی کەس ناخوێنیتەوە ﴿فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الآخِرَةِ وَالأُولَى﴾ (نکال) بە (معنی) (تنکیل)ە، بە (عذاب) دانێ دەڵێن، کە (دەرس)ی (عبرەت)ی بێ، (غیر) لە (سیّئات) بچفێنەوە بە (مُقابل)ی (أعمال)ی (أُولی)و (أُخری) خوا (عذاب)ی دا (گرتی)، (عذاب)ی (تنکیل)ی هەر لە (دنیا) ئەبێ، لە (آخرەت) گوناە کار ناتوانێ گوناە بکا، (عذاب) بدرێ و نەدرێ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ

یَخْشَی﴾ وەکی (شرح)ە بۆ (تنکیل)، وە(فائدە)ی بۆ کەسێ ئەبێ کە بترسێ ئەندێشەی (عاقبەت)ی هەبێ، بەچاوو گوێ (إعتبار) بنۆڕێ وببیە، ئی (خلیع)ی (لا أبالی) بە (تعذیب)ی (غیر)ی ناگەڕێتەوە، (إعتبار) ناکا، ئەو ترسە ترسنۆکێ (مذموم) نیە، ترسی (إحتراس)و خۆپاراستن و (حفظ)ی (ناموس)و (شرف)ە، هەر کەسێ، هەر (قوم)ێ ئەو ترسەی نەبێ، تێوە دەگلێ، خراپی لێ دەقەومێ. ئومێد وایە دوای (حرب)ی (حاضر)ی، ئەوانەی خەریکی (رقص)و سەماو (تیاترۆ) و مەیخانەو (کیف) خانەو کەل و مل بوون (عبرەت) بگرن، نەختێ بە (أمور)ی مەردانە (مشغول) بن، (أمّا) (نظر) بە دوای (حرب)ی (سابق) ئەترسم خراپ تر بن. کەڵەبابی بەزی ئەوا قارەقارییەتی هەڵدێ، کەڵەبابی (غالب) بەبەرشەقانی دەدا، کەچی کەپێچی کۆڵانی داوە خۆی قیت ئەکاتەوە، دوغود، دوغود، دوغود بۆ مریشکی دوغەدوغی دەکا، لەسەریەك لەسەریەك بانگ دەدا، ئەی بێ (شرف) وازوو ئەو (رەزالەت)ەت لە (فکر) چوو؟! ئەبێ ئێمە لەبەر گۆشت کەڵەباب خواردن، وامان لێ هاتبێ.

ئەی (قوم) ئێوە لە (فرعون) زێتر نین، بەڵکوو بە (خدم)ەی وی ناشین، (تکذیب)ی (رسول)ی خوای کرد چۆن گیرا؟ چی بەسەرهات چونکی نەترسا، ئێوە بترسن، (عبرەت) بگرن، وە(إلا) گیرۆدە ئەبن، (إنکار)ی (بعثەت)ی (رسول)و (بعثەت)ی (قیامەت) مەکەن، (إعادە)ی ئێوە پاش رزین، لای خوا ئاسانە، (صعوبەت)ی چی یە؟ ﴿أأَنْتُمْ﴾ (إبن کثیر) ئەفەرموێ: (أیّها الناس) (یعنی) (خطاب) (عامّ)ە لە (أهل)ی (مکّە)و (غیر)ی وان ﴿أَشَدُّ خَلْقًا﴾ (أی بعد الموت) ﴿أَمِ السَّمَاءُ﴾ کێهەیان گران ترو (زحمەت) ترن، ئەوی (خالق)ی (سما) بێ بەو (شدّەت)و (صعوبەت)و (قوّەت)ە ناتوانێ (إعادە)ی مستە خۆڵێ بکا، بیکاتەوە (هیکل)ی (إنسانی)؟ دیارە (خلق)ی (سما)و (خلق)ی ئەو جُرانە لە (صعوبەت)دا (نسبەت)یان نیە، ئەوی (قوّەت)ی بەسەر (أشدّ)و (أصعب)ی دابێ، بەسەر (أخفّ)و (أسهل)ی (بطریق الأولی) دادێ ﴿بَنَاهَا﴾ کووی (بِنا) کردیە؟ ﴿رَفَعَ سَمْکَهَا﴾ (سَمك) بە ئەستوورایی و (ثُخن) ئەلێن، (أجرامی)

(عُلویّە) چونکی (کـروی)نـە، (إرتفـاع)یـان بـە (ثِخـن)ە، نـە تـەنها بـە (طـول)، (حقیقةً) جوانە. ئـەو (أجـرام)ە،، (قسـم)ێ زۆریـان، (قطـر)یـان –(إلی مـا شـاء الله)– (رفیع)ە، بە (ملایین)ی (أمیال) (تقدیر) ئەکریٚ ﴿فَسَوَّاهَا﴾ ئەم (تسویە) –(نظـر) بـە (کشـف)ی (حُکَمـا)ی (جدیـد) – زۆر (حکمـەت)ە. (مسـافە)ی (کرات)ی (منظومە)، چوار لەگەلٚ چـوار (متسـاوی)یـە، (یعنـی عطـارد) (مـثلاً) چەند لە (شمس) دوورە، (زُهرە) هەندە لە (عطارد) دوورە، (وهکـذا..) (ارض) لەگەلٚ (زهرە)، بۆیە ئەگەر لە (بین)ی دوو (کوکب) (نسبەت) زیاتر بوو، ئەلٚێن: (إلاّ) ئـەبێ (کوکـب)ێ تـر لـە مەیانـە هـەبێ" وە(اخـر)ی ئەیدۆزنـەوە، (وکـذا) (نسـبەت)ی (عناصـر)، کـە (أحیـا)و (جمـادات) لـەوان (ترکیـب) ئـەکرێن، (نسبەت)یان (متساویە)، بۆیـە هـەروا (عناصـر) ئەدۆزنـەوە، بنـۆڕە (جـدول)ی (منـدەلیف)ی، لـە (جـزء)ی چـواردەمین، (صـحیفە)ی (١٢٦)ەمـی (تفسـیر)ی (طنطاوی) –رحمەتی لێ بێ– (أوائل) بۆ ئەو (تسویە) نەچوو بـوون ﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا﴾ شەوی(سما)ی تاریك کرد، (إبن جریر) (روایەت) ئەکا لە (إبن عبّاس) لـە (مجاهد) لـە (قتـادە) لـە (ضـحّاك) لـە(عکرمـە): (أغطـش): بـە (معنـا) (أظلـم) ﴿وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا﴾ (ضحی) (سما)ی (إبران)و ئاشکراو (منـوّر)ی کردیـە، (مـراد) ڕۆژە (مقابل)ی شەو، (إضافە)ی (لیل)و (نهار) بۆ (سما) ئەدا، گۆیا (مراد)یـش شەو و ڕۆژی (أرضی)یە. (بعض)ێ (تـأویلات) ئەکـەن، لام خـۆی نـین، هێشـتا (أرض) نەبوویتە (صاحب)ی شەو و ڕۆژ، دیارە (مراد) شـەوو ڕۆژی (سمـا)یـە، ئەمەش لەگەلٚ (هیئـەت)ی (جدید) جـوان ڕێـك ئەکـەوی. (منظومـە)ی (سمـا)ی ئێمە پاش (منظومە)ی (شمس)ەکانی دی ئی گەورە گـەورە (خلـق)و (ترتیـب) کراوە، هەریەکە شـەوو ڕۆژی خـۆی –(نظـر) بـە (حرکـات)ی خۆیـان – (قـرار) دراوە، هەرچـەند (عـرەب)ەکـان (زمـان)ی (رسـول) نـە (علـم)ی (هیئـەت)ی (قـدیم)یـان زانیـوە، نـە (جدیـد)، (لکن) ئێمـە ئەنۆڕینـە (حقـائق)و (دقـائق)ی (قرآن) بەگوێرەی ئەم (عصـر)ە، وە(نسـبەت) بـە ئێمـە ئـەو (نـوع)ە (حقـائق) دەرکەوتنـە (معجـز)ە. (عُلمـا)ی (هیئـەت) شـوناس (صـاحب)ی (أرصـاد)،

ئەمەیان نەزانینوە، (حضرەت)ی (محمد)ی (ﷺ) (أمّی) (مکّی) ئەمەی چۆن زانی؟ (إلاّ) ئەبێ بە (وحی) (إلهی) بێ. (کوکب)ێ کە (تکوّن) ئەکا تا (نور)ی لێ پەیا ئەبێ (أرض)ە (دەورە)یە ئەدا، لە (أجرام)ی (نیّرە) (نوور) وەرئەگرێ، شەوو ڕۆژی لێ پەیا ئەبێ، با دوور نەڕۆین مانگی خۆمان ئەڵێن: (حرکە)ی لە (دەور)ی (مرکز)ی خۆی هەیە بە مانگێ تەواو ئەبێ، شەوو ڕۆژی مانگ مانگێکە، (مقصد) شەوو ڕۆژ هەر بۆ (أرض)ی نیە، بۆ هەموو (نجوم) هەیە.

﴿وَالأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ﴾ (ما ذکر) لە (بنا)ی (سما)و (رفع)ی (سمك)ی (تسویە)و (غطش)ی (لیل)ی و (إخراج)ی (ضحی)ی، ئەمە زۆر (ظاهرە) ﴿دَحَاهَا﴾ (أنَّه) ڕای خستیە، (بسط) و (مدّ)ی کردیە، (خلق)ی (أرض) دوای (خلق)ی ڕۆژە، وەکی (مجدّد)ەکان ئەڵێن، لە ڕۆژ جودا بوویتەوە، (أمّا) (أصلاً) لە ناو (شمس) موجود بوە. (قمر) لە (أرض) پچڕاوە، جوا بوویتەوە. ئەو (عظمەت)و (کبریائی)و (قدسیّەت)ی بۆ (أرض) هەبوو، بە (نظر) (عالم)ی پێشوو، ئەو (أرض)ە (مَرکز)ی (مُرکّز)ی (عالم)ە، ئەو (کائنات)ە بە (عرش)و (کرسی) و (سماوات) و (مصابیح)و (سوابح)ی لە (دەور)ی ئەگەڕێن، وەکی مەڕی قوربانی، ئەو (عظمەت)ەی نەما، لە (نظر) (عالم)ی (جدید) بەهەموو (طرز) (مُحَقّرە)، (نظر) بە (أجرام)ی (نَیّرە) خۆی نانوێنێ، وەك قانکە لاچك، لە (دەورە)ی (شمس) ئەخولێتەوە، ئەو (قول)ە بۆ لووت شکاندنەوەی (متکبّر)ەکانی (دینی) زۆر باشە، ئەو (نوع)ە (علم)ە ئەگەر (تعمّم) بکا، (جهل) کەم ئەبێ، ئەوجا ناتوانن بڵێن: (شێخ فلان) حەفتا ساڵان، جلەوی ڕۆژی ڕاکێشا" (ثُمَّ) لە (ثُمَّ أستوی) بۆ (ترتیب)ی (زمانی) نیە، بەڵکو بۆ (إرتقا)ی (رتبە)یە، دیارە (ارض) (نسبەت) بە (سما) (ذرّة)یەکە. (سیدی الوسی) –(بعد تحریر)ێ (طول)آنی –ئەفەرموێ: "ئەوی (میل)ی بەلاوە ئەکەم، (تسویە)ی (سما) (بما فیها) –(مقدمە) لەسەر (تسویە)ی (أرض)– (بما فیها)–، زێرا (علیّەت) لە (أجرام)ی (علویە) (معلولیەت) لە (أجرام)ی (سفلیە) (ظاهرە) (رحمەتی) خوای لە (آلووسی) و (أمثال)ی بێ. ئەگەر بڵێین: (أرض) پێش

(شمس) (خلق) کرایە" (نشئە)ی (جدید) (إنکار)ی ئەکا، ئەمەش خراپە بۆ (إعتبار) بە (قول)ی (مفسّر)ێ، بۆ چی ئەو (عالم)ە لە (إیمان) دەرچێ؟ ئەمە سەیرە (روایەت) ئەکەن خوا (جرم)ی (أرض)ی ڕۆژی یەك شەموو (إیجاد) کردیە، ڕۆژی دوو شەموو (بسط)ی دایە، ڕۆژی سێ شەمووو (خلق)ی کردیە، ڕۆژی پێنج شەموو (جمعە) ئاسمانی (إیجاد) کردیە، لە (اخر)ێ ڕۆژی (جُمعە) (آدم) (خلق) کرایە" کە ئاسمان نەبووبێ ڕۆژی یەك شەموو و دوو شەموو، (مثلاً) (معنا)ی چیە؟ ئەوناوانە کەی پەیا بووین؟ ئەمە (خُرافات)ی (تورات)ی (مُحرّف)ە، (سرایەت)ی بۆ ئێمە کرد، شەوو ڕۆژی لێ تێك داین ئەبایە بشلێن: "ڕۆژی شەموو (إستراحەت)ی کرد، (أمّا) لەبەر (بعض)ە (آیەت) نەیانتوانیوە بیلێن: لە (قرآن)دا ناوی (أیّام) نیە، (دَحا) (إبن کثیر) (تفسیر)ی بە (دَحوُ) (دَحی)ی (أرض) ئەفەرموێ، (یعنی) (واوی) و (یائی)یە ﴿أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا﴾ (أرض) چرگاهی هەموو (حیوانات)ە، (إنسان)یش لەگەلێ، وابزانم (قرآن) (مرعی)ی (حیوانات) بە (أبٌّ)ەی (تعبیر) ئەداتەوە، (مرعی) (عامّ)ە ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا﴾ دای کوتایە، قەحیمی کردیە(عیون)ی ئاو، باغاتی (جنان) ئاسا، (مرعی)ی پڕ لەوەڕو (متنوع)، لە تەکی (جبال)آن ئەبێ، ئەمەی کردیە ﴿مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ﴾ ئەوەی (نفع)ی (أنعام) بدا، (نفع)ە بۆ (بَشر) (خصوص) بۆ (عرەب) کە (حَیات)یان (مربوطە) بە (حَیات)ی حوشتر، (حَیات)ی حوشتریش (مربوطە) بە (کَلأ) و پوش و پاوان. (حُکَما)ی (جدید) لە (تکوّن)ی (جبال) قسەیان کردیە، (لکن) (إنسان) نازانێ بلێ: "چی؟" (أرض) ئەلێن: (مایع)ی (ناری) بوو، وەك پرپشکی لە (شمس) جودا بۆوە، (بعدە) توێژی سەرەوەی سارد بوو، رەق هەلات، (تدریجاً) زل بوو" ئەو هەموو (مادّە)ی (حجر)ی لە دەروونی چی دەکرد؟" بە (بُرکان) و (زلزلە) بە دەرکەوت و بە سەر کەوت" (کیفیّەت)ی (تکوّن)ی ئەو (أجرام)ە، لە (أساسا) بە (یقین)ی لام وەیە، کەس نایزانێ، (غایەت)ی (بعض)ێ (إحتمالات) لە (عقل)ێ نێزیك ترە، لە (بعض)ێ، (أوّل)ی ناوی لێ هاتیتە دەر، باشە، (أستاد)ی

(کیمیایی) (حقیقی) (أوکسجین) و (ئۆیدرۆجین)ی تێکەڵاو کردیە، بۆتە ئاو، دوایە: (نباتات)، (حَیات)ی (نبات)ی (أصل)ە، بۆ (حَیات)ی (حیوانی)و (إنسانی). ئەو (حَیات)ە لە کوێوە هات؟ (مایع)ی (نار)ی (مادّە)ی (حیات) کوو هەڵ ئەگرێ؟ (أصل)ی (سیّارات) و (أقمار)و (نجوم) لە (شرر)ەی ئاگرین بێ، لە (عُلویّات)یش (حَیات) نابێ بووبی، (مادّە)ی (جامدە) (تحوّل) بکا، بە (مادّە)ی (حیویە) چ قەیدیە؟ (جمیل صدقی زهاوی) (قصیدە)کی هەیە، لە (دیوان)ی (خامس) ناو (أوشال) لە لاپەڕی (١٧٧) سەدو حەفت و حەفتا، بە (عنوان)ی: (تطوّرٌ في الجَماد) (أوّل) (بیت)ی ئەڵێ:

(ماحیاةٌ قدیمها غیرُ بادٍ لَكَ إلاّ تطورٌ في الجماد)

وا ئەگەیەنی (إختیار)ی ئەو قسە ئەکا، ئەوە لەگەڵ (آیەت)ی (یُخرجُ الحيَّ منَ المَیْت)زۆر (موافق)ە. (جمیل صدقی) (غلط)ی زۆر (عظیم)ی هەیە، لە (حق أثیر)، لە (موقع)ی (مناسب) تر (تعرّض)ی بۆ ئەکەین ﴿فَإِذَا جَاءَتْ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى﴾ (داهیە)یە (عظیم)ی وەکی (طوفان)و لافاوی گەورە گەورە بەسەر (دار)و (دیار) دادێ. (حقیقةُ لفظ)ەکەی (مُدهشە)، (فلسفە)ی (لۆغەت) نەرمی و رەقی و گران وسووکی و گەورەیی و کچکەیی و (فرح) بەخش و (حزن) آمێزە، (خلاصە) (أحوالات)ی شت، بە (حروف) وئاهەنگی (صوت) (أدی) ئەکا، گرمە، لرمە، زرمە، تەپە، گەرمە، زیڕە، زیکە، لرفە، گریە، خشە، هوشە، قیڕە، قۆڕە، قاڕە، قاژە، هاژە، رینگە، فینگە، مینگە، (أنواع)ی (صدی)ی (مختلف) (بَیان) ئەکات، (وقایع)ی (مدهشە)و (عظیمە)، بە (ألفاظ)ی (رقیقە)و دەنگی باریك (أدی) ناکرێ. (مجالس)ی (أُنس)و (عَیْش) ونۆش و مەی و نەی و بادە گوساری لە دەست (ساقی) بە غەنج و (دلال) و گورشمە، بە (ألفاظ)ی گران و دەنگی کەڕەنایی، نابێ (أدی) کرێ، کەهات، چی ئەبێ؟ خوا ئەزانێ (مدهشات)و (محیّرات)و (أمور)ی (عظامە)ی نەدیتراوە ئەبێ ﴿یَوْمَ یَتَذَكَّرُ الإِنسَانُ مَا سَعَى﴾ (یعنی) ڕۆژی (جَزا)، ئەوێ ڕۆژێ (إنسان)

دێتەوە یادی، ئەوەی (سعی) بۆ کردیە یاخود (سعی)و کۆششی خۆی یاد ئەکا، چیم کرد؟ بۆ وام کرد؟ ئەگەر چاکە بێ، (طبیعی) ئومێدی پێ پەیا ئەکا.

﴿وَبُرِّزَتْ الْجَحِيمُ﴾ (إظهار) کرا، دەرخرا ﴿لِمَنْ يَرَى﴾ بۆ ئەوەی ببینێ، وادەر ئەکەوێ، حەوت (قرا)یەکان (إتفاق)یان هەیە لەسەر (قرائەت)ی (بُرِّزەت) بە (شدّە) و (بنا مفعول)ی، وە (یری) بە (فعل)ی (غائب)ی (مضارع)، لە (أمّ المؤمنین)، (صدّیقە) وە (بعض)ێکیتر (نقل) کراوە: بە (بنا فاعل)ی (مخفف)، (بَرَزَتْ)، (تَری) بە (تێ) ئەگەر (تأنیثی) بێ، بۆ (جحیم)ە. لە (أبو نُهَيْك) (نقل) کراوە: بە (بنا مفعول)ی (مخفّف) (بُرِزَتْ) وادەرئەکەوێ ئەو دوو (قرائەت)ە (تواتر)یان نەبوە.

﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَى﴾ وەکی (فرعون)و (أمثال)ی ﴿وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ (إختيار)ی ئەو (حَیات)ە (دون)ەی (محقّرە)ی کردبێ، لەسەر (حَیات)ێ بە (عزّ)و (شرف) ﴿فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ (مأوی)ی ویە، لە دنیاش وایە، چ (شخص)، چ (قوم) ئەوی (إيثار)ی (حَیات)ی (شهوانی)و (لذائذ)ی (حیوانی) بکا، ژنانە بە نازو (تنعّم) بژیە، (إختيار)ی ئەو (حَیات)ە (دنائەت)کارانە بکا لەسەر (حَیات)ی مەردی، (حَیات)ی (تحمّل)ی (مشاق) و تێ کۆشین، بۆ (نیل)ی (مجد)و (شرف) واز لێ بێنێ، تووشی (جحیم)ی (مذلّەت) ئەبێ، ئەکەوێتە ژێر چەپەلۆکی (أجانب)، (سفیل)و سەگەردان و (رەزیل) ئەبێ ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ﴾ راوەستانی خۆی لە (موقف)ی (حساب)ی (إلهی)، یا (مقام)ی (کبریائی)، ترس و (دەهشەت)و (رُتبە)ی (ربوبیّەتی) لە دلّدا بێ، (دەهشەت)و (هەیبەت)و (جلال)ی (ربّ العالمین) (مالك یوم الدین) لە دلّی کەم کەسان دا هەیە، (سَوادی) (أعظم) لە (أمّەت)و (سائر)ی (ملل)ی تر، (خوف)و (إکرام)و (إحترام)ی (إله)یان لا نیە، لە (أساطیر)ی (أوّلین) دەرئەکەوێ، (عادة) (إله)یان کردیتە (ملعب)ەو (موضوع)ی (خرافات)و قسەی چرووك و بێ (معنا)، نازانم لە (حق) (بَشر) بڵێم: "چی؟" ئەوی لە خوا بترسێ ﴿وَنَهَى النَّفْسَ عَنْ الْهَوَى﴾ (نهي) (نفس)ی خۆی و (منع)ی کا، لە (شَهوات)و (مُیول)ی (فاسدە)

﴿فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ بۆوی (حاجەت) نیە، بلّێن: "لە (حق) کێ (نازل) بوە" (مربوط)ە بە (ما قبل)ی بە (ربط)ێ بە (قوّەت)، ئەوی وابێ، وادەبێ ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنْ السَّاعَةِ﴾ لە (قیام)ی (قیامەت) ﴿أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾ کەی (قیامەت) رادەبێ، هەڵدەستی؟ (ثبوت)و (تقرّر)ی (مَوانی) (سُفُن)، (مرسی)آنە، (قرار)ی (سفن)ی تیا ئەبێ ﴿فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا﴾ چیت لێدایە، (بیان)ی (وقت)ی بکەی؟ توو نایزانی، وە(أخبار) بە (وقت)ی بێ (فائدە)یە. لە (بعض)ێ (مقالات)ی خۆم، (رد) لە وانەی ئەڵێن: "ئەمڕۆ سبەی (قیامەت) رادەبێ" درۆو دەلەسان و خەونان هەڵدەبەستن، (حتّی) پێشی پەنجایە، (تقویم)ی (إیرانی) (إعلان)ی کرد: (لە پەنجای، پەنجاوو دووی –چاکم لە خاطر دانیە– (مهدی) (ظهور) ئەکا)، کە (مهدی)ش هات، (دنیا ئەمەندەی نامێنێ، من ووتم: "ئەوە (هَذَیان)ە، ئەگەر نەمرین، پەنجاش ئەبینین، وەزێتریش ئەبینین، وە(مهدی)ش نایە" ئەوا بوە شەست، (لا أثَرَ، وَلا خَبَر!) ئەوەی ئەڵێ: (قیامەت) ئەمڕۆ، سبەی، چەند ساڵێ، دی ئەبێ" یا (مؤمن)ە یا (طبیعیّون)ە، ئەگەر (مؤمن)ە، ئەوە (قرآن) ئەفەرموێ: ﴿إِلَى رَبِّكَ مُنتَهَاهَا﴾ (خلاصە) (علم) بە (وقت)ی (قیام)ی (قیامەت) (خاصّ)ی خوایە، (قبل الوقوع) بۆ کەس نابێ، لەهەر جێیە (قرآن) باسی بکا، (علم)ی بە (وەقت)ی (تخصیص) ئەکا بە خوداوەندی (علاّم الغیوب)، پاش (قرآن) (روایات)ی پڕوپوچ خەون و مەون و (خیال)و خولیا، چ (قیمەت)ی هەیە؟ ئەگەر (طبیعیّون)ە، ئەوان لایان وەیە: (منظومە)ی (شمس) تێك ئەچێ، (أمّا) نازانن (قوّە)یی (شمس) چەندە؟ وە(إمداد)ی لەلاڕا بۆ دێ یان نا؟ وە ڕۆژێ بە (تحقیق) چەندی لە (قوّەت)ی کەم ئەبێتەوە؟ وە بەچەندی تەواو ئەبێ؟ ئەو (علم)ە بۆ خودا نەبێ، بۆ کەس نابێ.

﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا﴾ ئەوەی لێ ی بترسێ، (إنذار)ی بکەی، (ذاتاً إنذار) بۆ وان بە (فائدە)یە، وە(إلاّ إنذار)ی (رسول) (عامّ)ە، (غایەت)ی (طاغی)و (باغی)یەکان ناترسن.

(روایەت)ێ ئەکەن لە (حضرەت)ی (عائشە): (رسول الله)(ﷺ) دائماً سؤالی لە (قیامەت) ئەکرد تا ئەو (آیەت)ە (نازل) بوو، ئەو (إنتباه)ی لی کرد، چی دی سؤالی لێ نەفەرموو (لکن) ئەمە خۆی نیە، (قرآن) سەراپا باسی (قیامەت)ە ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا﴾ پاش زیندوو بوونەوە ﴿لَمْ يَلْبَثُوا﴾ لە (دنیا)یە ﴿إِلَّا عَشِيَّةً﴾ ئێوارەیە ﴿أَوْ ضُحَاهَا﴾ سبەینەی ئەو ئێوارەیە، (مدّە)یە کەم لە (بین)ابووە، (قیامەت)یان لێ هەستاوە، تووشیان بوە، (مشاهدە)و (معاینە)یان کردیە، (حاصل)ی دێ (وكلُّ آتٍ قَريب) (ملا)یانی (نُقّاد) گەلێ (قیل)و (قال)یان هەیە، (ئاثار)ی بێ (أثر)یان (نقل) کردیە، (لکن) تـوو گـوێ بـدرەرە (قـرآن)، ڕاستی ئەوە، کە ئەو ئەیفەرموێ، نا(شُکر)ی نەبێ (فتنە)و (بلاو) و (مصائب) ئەوەندە زۆرە، ئەو (حرب)ەش بە (صورەت)ێ (مدهش)و (محیّر) (دوام) ئەکا (عاقبەت)مان (مجهول)ە، بۆ (إنسان)ی (مسلمان)ی (متفکّر) کە بۆ (إسلامەتی)و (عزّ)ی خۆی و (قوم)ی (متأثّر) بێ، ئەمڕۆ ئەڵێ: (قیامەت)ی لێ ڕابوە ! (دنیا) لە (عرصات) ناخۆشترە (جهنّمی) (شەڕ) (تَرمي بِشَرَر)ە، (نعوذ بالله ونستعينه وهو ربّ المستضعفين).[1]

•

نۆبەیی (تفسیر)ی سورەیی(عبس)ەیە، (سورە)یی (الصّاخة) (سورە)ی (السَفَرة)، (سورە)ی (الأعمی)شی پێ ئەڵێن، (مکیّە) دیسان (بالاتفاق) وە(بلا إستثناء) (آیات) (٤٠) یان (٤١) یا (٤٢)وە، (مناسبە)ی لەگەڵ پێشی زۆر (ظاهرە).

سورەیی(عبس)ە

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)یی (طامّة) پاش (عصر)ی ڕۆژی سێ شەموو، (حسب التقويم) دووماهی (ربيع الثاني) (١٦)ی (نیسان)ی (ڕۆمی)، (٢٩)ی ماهی (ئەفرەنجی)، (١٣٦٠ هـ قمری)، (١٣٢٠ هـ شمسی).

﴿بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(أعوذ باللهِ منْ يَومٍ عَبوسٍ قمطريرٍ، اللهم أحييني بصيراً وأحشرني بصيراً، ومتّعني بسمعي وبصري، حتّى تجعلهما الوارث منّي، آمين) ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الأَعْمَى﴾ (إبن حجری عسقلانی) لە(شرح)ی(بخاری) ئەفەرموێ: (ترمذی)و (حاكم)و (إبن حبّان) (روایەت)یان كردیە، لە (حضرەتی عائشە)، ئەوە لە (حق) (إبن أمی مكتوم) (نازل) بوە... إیە (إلخ) وادەرئەكەوێ، (بخاری)و (مسلم) ئەوەیان (نقل) نەفەرمووە، وە(حضرەت)ی (عائشە) —(لا شك)— ئەو (وەقت)ی مندالّ بوە، (ألْبَتّە) بیستوویەتی، (بعدە) لێ ی (نقل) كراوە (إبنی أمّی مكتوم) كوڕی (خالّ)ی (حضرەت)ی (خدیجە) بوە، وە(إسم)و (نسب)ی — وەكی (سیّدی آلوسی) ئەفەرموێ —(بنا) لە (أكثر) و (أشهر) (عمروی بنی قیسی بنی زائدة بنی جندوبی إبنی هرم بنی رواحە بنی حجری بنی معیص بنی عامری بنی لوی قرشی)یە، ناوی (أمّ مكتوم) كە داكی بوە، (عاتكەی كچی عبد الله)ی وە لە (مخزومی)یان بوە، ئەڵێن: " جەماتێ لە (قریش) وەكی (زمخشری) ئەفەرموێ: (عتبە)و (شیبە) دوو كوری (ربیعە)، (أبو جهل بنی هُشام) (عباس بنی عبد المطلب)، (أمیّە بنی خلف)، (ولید بنی مغیرە) لای پێغەمبەر(ﷺ) بووون، (رسول الله) (ﷺ)خەریكیان بوو، (دەعوەت)ی ئەكردن، بە ئومێدی ئەوە كە ئەوانە (مسلّمان) ببن، بە (إسلام) بوونی ئەوانە خەڵكی تریش بە (كثرەت) (مسلّمان) ئەبوون، لەو (وەقت)ە ناسكە (إبن أمّی مكتوم)ی (كوێر)ی (قائد)ی لەگەڵ بوە، یانە نەبوە؟ — دەرئەكەوێ (خلافی)یە —هاتە خدمەت (رسول الله) (ﷺ) ووتی: (یا رسول الله) فێرم كە، لەوەی خوا فێری كردووی" (كراراً، مراراً)، (إعادە)ی ئەم (كلام)ەی كرد، گۆیا نەیدەزانی، پێغەمبەر (إشتغال)ی بە (قوم)ە (أنّە معذرەت) ئێنن بۆ (إبنی أمّی مكتوم)، طبیعی پێغەمبەر(ﷺ) پیێ ی ناخۆش بووە، لەو (وەقت)ە ئەو كابرایە ئەم (إلحاح)ەی ئەكرد، وە نەی ئەتوانی ڕوو لەو بكا، وە(إعراض) لە (قوم)ێبنێ، ڕووی (مبارەك)ی گرژ بوو، وە (إبن أمّی

مكتـوم) ڕووی (نَبَـوی) نـەدەدی، تـا پـێی (متـأثر) ببـی، (جنـابی حـق) ئـەو (آیاتە)ی هەنارد، (ملا)یان سەریان شۆڕكردیە ناتوانن، (مدافعـە)ی لـە (رسـول اللە)ی (ﷺ) بكەن.

من ئارەزوو ئەكەم چەند قسەیە (عرض) كەم، خوا خۆی (عالم)ە، (مدار)ی (دنیا)و (قیامەت) لەسەر (قوّەت)ە، (ضعیف) هیچی پێ ناكرێ، (حتّی) ئەڵێن: "(قاعدە)یە (طبیعی)یە، (قَوی) (ضعیف) ئەخوا" وایە، دیارە (سَواد)ی (أعظم) لـە (بَشـر) (تـابع)ی گـەورەكان و(رؤسـا)یـەكانیانن (حتّـی) لـە (إسلامەتی)شدا، (عیناً) وایە، وەكی (سعدی) ئەفەرموێ: (النّاس علی دین ملوكهم)"، (شخص)ی لەوانە (مسلّمان) بوویا، بۆ (رواج)و (نشر)ی (دین) لە هەزاری وەكی (إبن أمّی مكتوم) و (أبو هریرە)و (صهیب) و (سهیل) بەكار تـر بەجێ تر ئەبوو. هەموو (روات) ئەڵێن: (إسلامەتی) (نوعاً ما) بە (إسلام) بوونی (عمر) (عزّت)ی بوو، (ألوهیە)و (ربوبیّە) بێ (قوّەت) نابێ، كێ (رسول اللـە) (ﷺ) و یارانی خستە (حصار)؟ كێ (رسول اللە) (ﷺ)و یارانی (مجبور) كردن بە (هجرەت؟ پێغەمبەر (ﷺ) كە (أبو طالب)ی (مامی) (وفات)ی كرد، وە دەر (عقب) (حضرەتی خدیجە) كۆچی فەرموو، پێغەمبەر بێ (نصیر) و (ظهیر)و (مونس) و غەم خوار ماوە، (قریش) (زێدە) (جسارەت)یان كرد، لەسەر (عذاب)ی (حضرەت)، بە ئومێدی (إمداد)ێ چووە (طائف)، بەڵكوو گەورەیە لەوان (مسلّمان) ئەبێ، ئەبێتە (ظهیر)ی، قبوڵیان نەكرد، زۆر بە (سوء)ی (أدب)و ناخۆشی (طرد)یان كرد، لەو (آن)ە (دوعا)ی ئەكا، بەردی ئەتاوێنێتەوە، چۆن چۆوە (مكّە)؟ نەچووە ژێر (حمایە)ی (مُطعمی بنی عَدی)، (بُغە)یە لە (بغە)كانی (قریش)؟! (مع الأسف) (أكثر)ی (أهل)ی (عِلم) گۆیا لەبەر (قوّەت)ی (إیمان) و (رسوخ)ی (عقیدە)، (أهمیّەت) نادەنە، (قوّەت)و (مادیّات)، ئەڕۆن بۆ (عالم)ی (غیب)و (روحانیات)ی (خیاڵ)ی، وە (إعتماد) لەسەر (أمور)ی (شاذّة). (مسلّمان)آن وەخت بوو، لە برسان بە (هلاك) چن، كێ قوتاری كردن؟ كێ نان و (طعام)ی بە دزی بۆ دەناردن؟ (قریش) (رسول

الله) (ﷺ) و یارانی ئافەرۆز و (محروم) کرد بوون. وەکی (هیکل) ئەفەرموێ، (هشامی بنی عمرو) حوشتری لە (طعام)و گەنم بار ئەکرد، لە نیوە شەودا ئەی برد تا ئەی گەیاندە نێزیك ئەو جێگایەی (مسلمان) تیای خزابوون،، جلەوی دادەمالی، لێ ی ئەدا، بۆ (طرف)ی (مسلمان)آنی (سَوق) ئەکرد، (وەقت)یّ (هشام) چووە لای (زهیری بنی أبی أمیّە) وەداکی، (عاتکە کچی عبد المطلب) بوو، کەوابێ (بنی عبد المطلب) خالوانی وین، (هشام) پێ ی ووت: "بەراستی توو (راضی)؟ (یعنی) (وجدان)ت (معذّب) نیە؟ بخۆی بپۆشی (معاشرە)ی ژنت بکەی، وە(خال)ەکانت لەو (حال)ەدا بن، من سوێندت بۆ ئەخۆم ئەگەر ئەوانە (خال)ی (أبو الحکم بنی هشام) بان —(یعنی أبو جهل)— توو (دەعوەت)ت کردبا بۆ وەی ئەو تووی (دەعوەت) کرد، (جواب)ی نەدەدایەوە، (أبد) قبولی نەدەکرد ئەو (أحوال)ە لە (حق)یان بکرێ، ئەو دوو (ذات)ە (إتفاق)یان کرد (وکذا مطعم)ی (بنی عدی)، وە (أبو البختر إبنی هشام)، وە (زەمعەی بنی الأسود)یش لەگەلیان (متّفق) بوو، کە ئەو کاغەزەی (قریش) نووسیویانە — (دائر) بە (مقاطعە)ی (رسول الله) (ﷺ)و یارانی —بدرێنن، ئەو (عهد)ە هەلوەشێنن. سبەی (زهیر) چوو (طواف)ی (بیت)ی کرد، (بعد الطّواف) بانگی دا: "ئەی (أهل)ی (مکّە) ئێمە بخۆین و بپۆشین، وە (بنو هاشم) بە (هلاك) چن؟ ئێمە نابێ دانیشین تا ئەو (صحیفە) (ظالم)ەی نەدرێنین" (أبو جهل) دەنگی لێ دا ووتی: "درۆ ئەکەی ئەو کاغەزە نادرێ" حلفای کرامی: (زمعە)، (أبو البختر)، (مطعم)، (هشام)، تێکرا (تأیید)ی (زهیر)یان کرد. (أبو جهل) تێ گەیی ئەمە بە شەو رێك خراوە، فس بوو! (مقابلە)ی نەتوانی بکا، (مطعم) هەستا (صحیفە) کە بێنێتە خوار، بە (کعبە)ی هەلاواسرابوو، وە بیدرێنێ، دیتی مۆرانەی لێدابوو، شرو وڕی کردبوو. بە (واسطە)ی (همّەت)ی ئەو (ذوات)ە،لەو (شدّەت)و (مضایقە) (مسلمان)آن قوتار بوون" ئایا ئەم (جسارەت)ە بە (إبنی أمّی مکتوم) و (أمثال)ی (إبن أمّی مکتوم) ئەکرا؟ (خلاصە) دیارە بە هەموو (وجە)یّ (رسول الله) (ﷺ) (محق) بوو، کە

ئارەزووی ئەکرد، وە(سعی) ئەفەرموو، گەورەگەورەکان، زەبر بە دەستەکان بێنە سەر (هدایەت)، (دین)یش زوو (إنتشار)ی ئەکرد، (حتّی ممکن) بوو لە (زمان)ی (رسول الله) (ﷺ)، (سوریە)و (عراق)و گەلێ (ممالك)ی تر (فتح) بکرێ، وە(إیمان) لە دڵیاندا، (محکم) تر ئەبوو، ئەگەر لەبەر بێ دەسەڵاتی و کۆری نەبا، (حق) وابوو، ئەو (تکدیر) بکرێ، (أمّا) لە (حق)و (حقیقەت)شدا شتێ هەیە، (کافی)یە، بۆ (توجیه) ئەم فەرمایشە، لە (طرف) (جنابی حق) بۆ (طرف)ی (رسول) (ﷺ)، خوا ئەیزانی ئەوانە (إیمان) نایەنن؛ (سعی) (رسول الله) (ﷺ) بێ هوودەیە، رووکردنە کۆرێ –کە (إستفادە) بکا– باشترە، لە (سعی) و (توجّە) و (إعتنا) بە (قوێ)ی (سیّد)ێ گەورەیە کە (آیات)ی (هدایەت) (تأثیر)ی تێ نەکا، دیارە کە ئەم (سعی)یە بە خۆڕایی ئەڕوا، وە (شك)م نیە، (إبن أمّی مکتوم) وەسائری یاران، (عبرەت)یان گرتیە، لەو (نوع)ە هەنگامە، لە (وەقت)ی (إشتغال)ی (رسول) (ﷺ) بە (أمور)ی (هامّە)، (إشغال)ی نەکەن، وە(سعی)و کۆشیش (حضرەت)ی (رسول) (ﷺ) –(أوّل وآخر)– بۆ خوای بوە. ئەڵێن: (بعد هذه الوقعة)، (رسولی أکرم) (ﷺ) زۆر (حرمەت)ی (إبن أمّی مکتوم)ی ئەگرت، کە دیبای ئەیفەرموو" :مرحباً بمن عاتبني فیه ربّی" (حقاً وقعە)یە (مدهشە) بۆ کۆرێ، بێ دەسەڵات، (عتاب)ی (رسول) و (حبیب)ی خۆی بکا!

(محرّر)ەکانی (مصر)ی –(دوام)یان بێ– زۆر ستایشی (حضرەت)ی (رسول) ئەکەن (خصوص) (هیکل)، (یعنی محمد حسین هیکل) (مؤلف)ی (کتاب)ی (حیاة محمد)، (کتیب)ێکە شایانی (مطالعە)یە، خوا ئەوانە (عمر) درێژ کا، بیان پارێزێ، بە (قدر) (إستطاعە) بە (حق) (عُلو) و (عظمەت) و گەورەیی، وە(حق) پەرستی، وە(حق) جۆیی (رسلی أکرم) (ﷺ) (بیان) ئەکا، بەڵێ (حق) وایە، گەورەی (رسالەت پەناە)، نایەتە (تقدیر)، وەگەلێ لە (مستشرق)ەکانی بە (إنصاف) (إعتراف)ی پێ ئەکەن؟

شتێ تریش هەیە، آیەیی ﴿وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى﴾ (ظاهراً) وا ئەگەیەنێ ئەو (شخص)ە تازە بێ بۆ (إسلام) بوون، ﴿أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى﴾ وە تازە (أمل) وابێ (تَذَكّر) بکا، قبوڵی پەندو (نصیحەت) بکا، (مع أنّه) (إبنی أمّی مکتوم) سابقاً، إیمانی بوە، (ذات)ێ (مزکّی)، (متذکّر)، (متّعظ) (منتفع) بە (موعظە) بوە، (لکن أبو السعود)و (سیدی آلوسی) (جواب)ی وردیان هەیە، ئەفەرموون: "ئەو (تَرَجّی)یە بۆیە یە، تا بزاندرێ، (أمل)ی (تَزکیە)و (تَذَکّر) لە کۆرێ (کافی)یە، بۆ ڕوو کرژ نەکردن وڕوو تێ کردنی (فکیف) (تزکیە)و (تذکّر)ی (محقّق)و (معلوم) بی؟ وە (کأنّە) پەیغەمبەر نەی زانیە، ئەو (راجی)یە، (تزکیە) یا (تذکّر) ئەکا، وە(إلّا) ڕووی لێ وەرنەدەگێڕا، ئەمە زۆر جوانە، (لکن) (رسولی أکرم) (ﷺ)و (أشفق)و (أرحم) (مشغول) بوو بە (تذکیر)ی کەسێ یا (جمع)ێ، کە (أمل)ی زۆر گەورەی هەبوو بە (إسلام) بوونیان، وە بە (ثمرە)ی (إسلام) بوونیان، (غیر) (انّە) وەکی (عرض) کرا، خوا ئەیزانی، ئەو (إقبال)و (أمل)ە، بێ هوودەیە، وەکی ((هِرَقل) ئەڵێ: —لە أوائلی رسالەت—" ئەوانەی (ضُعفا)آن —(علی الأکثر) (تابع) ئەبن" (أقویا) کەم، (قسم)ێ هەر نابن، (قسم)ی لە (نهایەت)ی بێ دەسەلاتی (إیمان)ێ (سطحی) ئێنن، باوڕ ناکەم لە دلّیانا (مَحکَمْ) بێ.

وە (آیەت) (إشعار) ئەکا، کە ئەوانە (أمل)و ئومێدی (تزکیە)و (تذکّر)یان لێ ناکرێ ﴿أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى﴾ لە (إیمان)، لە (إتّباع)ی (حق)، لە (إهتدا) (مراد) دەوڵەمەند نیە، (رسولی أکرم) (ﷺ) و (أعظم) ڕووی لە دەوڵەمەندان نەبوو، لەبەر دەوڵەمەندی، (حاشا)، بەڵێ ڕووی لە گەورەکان بوو، بەو (إیمان) بێنن نەبنە (عایق) و (مانع)ی (نَشر)ی (دین)، (لکن) (مع الأسف) ئەوانە (إستغنا)یان ئەکرد لە (إتّباع)ی (حق)، (مُصر) بوون، لەسەر (إیذی)ی (نبی) و (أتباع)ی، لە (دعایە)ی (کاذبە) بێ (قصور)و (فتور) بوون، (نهایەت) (رسول الله) (ﷺ)و یارانی (مجبور) بوون (هجرەت)یان کرد.

﴿فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى﴾ بۆ (مستغنی) (إهتمام)ی پێ ئەکەی، ڕووی تێ ئەکەی. پێغەمبەر بۆ (خصوصیّات)ی خۆی (عزیز) (النفس) بوە، ئەوی ڕووی لێ وەرگێڕابێ ڕووی تێ نەدەکرد، (لکن) بۆ (تبلیغ)ی (رسالەت)و (هدایەت)ی (خلق) و (توحید)ی (خالق) ئاگای لە گەورەیی و (نزاکەت)ی (نفس)ی خۆی نەبوو، سەدجار ئەوان ڕوویان وەرگێڕابا ئەو خۆشتر ڕووی تێ ئەکردن.

وەزۆر نێزیکە (جناب)ی (رسالەت پەناه) لەسەر ئەو هەموو (سعی)یە، خۆی بە (مقصّر) زانی بێ، بۆیە خوا ئەفەرموێ: ﴿وَمَا عَلَيْكَ أَلاَّ يَزَّكَّى﴾ چ لەسەر توو نیە، تۆ بێ (فتور)ی، (قصور) لەوانە، (قابلیەت)ی (إیمان)یان نیە ﴿وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى﴾ (أمّا والحالة هذه) ئەگەر لەو ترزە (حال)ە نەبا، (رسول)ی (مُجتبى) بە (هَرول)ە بۆی ئەچوو، بە (کمال)ی (فرح)و ڕوو گوشادی ڕووی تێ ئەکرد ئەوی هاتەلات، بە خێرایی ﴿وَهُوَ يَخْشَى﴾ لەخوا ئەترسا، بە (إرشادات) (منتفع) ئەبوو ﴿فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى﴾ لێ ی (مشغول) ئەبێ، نەك (رسول)(ﷺ)، بەڵکو خوا (إهتمام)ی زۆر ئەکرد، بە (إیمان)ی (بَشر)، ئەو هەموو (آیەت)ە، ئەو هەوو (شرح)و (توضیح)ە، ئەدی لەبەر (إهتمام) نیە؟ (دائر) بە (إیمان)ی (وحشی)، ئەگەر ڕاست بێ چی ئەڵێن؟ چەند جاران (ملك) هاتیە، تا دڵی (إقناع) بوە، وە(إیمان)ی هینایە (وحشی)ش، کە (أسد)ی خوای کوشت یەکێ نەبوو لەبە کرێ گرتراوانی یەکێ لەو (أعاظم)آنەی کە (رسول) زۆر لای (مهم) بوو (إیمان) بێنن؟

﴿كَلاَّ إِنَّهَا﴾ ئەفەرموون: (قرآن) ﴿تَذْكِرَةٌ﴾ (موعظە)یە بۆ هەموو کەس، دیارە ئەوەی (میل)ی (حق)ی نەبێ (إستفادە)ی لێ ناکا ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ﴾ بە (ضمیر)ی (تذکیر)، دیارە بە (إنّە) وە (إنّها) (فرق)ێ ناکا، (تذکیر)و (تأنیث) لەو (مَواقع)ە، (إعتبار)یە، خوا تۆبزی لەکەس ناکا، وە (تخصیص)ی (موعظە)و (إرشاد)ی بە کەس نیە، ئەوی (إستغنا)ی لێ ئەکا، هەزار جار (إستغنا)ی لێ ئەکەین، خۆی (متضرر) ئەبێ، ئەو (تذکرە) ﴿فِي صُحُفٍ﴾ ئەو (صُحف)ە ﴿مُكَرَّمَةٍ﴾ لای خوای بە (حرمەت)ە ﴿مَرْفُوعَةٍ﴾ (قدر)ی بڵندە، گەلێ

لە (فوق)ی (سماوات)ە ﴿مُطَهَّرَةٍ﴾ پاکە، بێ (میل)و (محابا)و (ریا)یە، (شیطان)و مەیطان تخوونی ناکەون، ناتوانن ﴿بِأَيْدِي سَفَرَةٍ﴾ (کَتب)ەی (ملائکە)، دیارە (مراد) لە (صُحف) ئەوانن بەدەست (ملائکەت)آنن، (مصون) وە(محفوظ)ن، ئەو (أملاك)ە ﴿كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ (عزیز)ن، گەورەن، دوورن لە (لَئامەت)و (دَنائەت) و (خِیانەت)، (أتقیا)ن، (مطیع)ن، (صادق)ن. ئەوجا بنۆڕە (کتێب)ی وا، بە دەست (ذوات)ێ (هکذایی)، بۆ (ذات)ێ ستوودە (صفات)، (محمد) بێ، کێ (إستفادە)ی لێ ئەکا؟ کەسێ (نفس)ەکی (محترم)ی هەبێ، خۆی لە (دنائەت) بپارێزی، (قدر)ی (إنسان)ی بزانێ، (نفس)ی پیس نەبووبێ، (میول)ی (فاسدە) تیای (راسخ) نەبووبێ، گەورەیی بە (نفس)ە، کە خۆی گەورە نەبێ، بالای (خلق) (محترم) بێ (محترم) نیە.

﴿قُتِلَ الإِنْسَانُ﴾ ئەوانەی فرۆمایەی، بێ (مغز) هەر بمرن ﴿مَا أَكْفَرَهُ﴾ (حقاً) جای (تعجب)ە، (حتّی) (کافر)ە بە (إنسانیەت)، (کافر)ە بە خۆی، (شرف)ی (إنسان)ی (إنکار) ئەکا، (کافر)ە بە (مآثر)ی (إنسانیەت)، گەمەی بە (فضائل)ی (بشری) ئەکا، (خصوص) ئەوانەی (إیمان)یان بە (قول)ی (داروین) هەیە کە (إنسان) خزمی مەیموونە، لە ئەوان هەر مەپرسە، (قدر)ی (إنسانیەت)یان بەقەد مەیموونێ، لانەماوە، (مع أنە) با واش بێ، (حق) نیە ئەمڕۆ (إنسان)ە، بە (إنتخاب)ێ (طبیعی) گەیشتیتە ئەم (مرتبە)، (حق) وایە (رعایەت)ی ئەو (منقبە)یە بکا، نە ئەبا ئەو (إنتخاب)ەی بێ (قیمەت) کردبا.

﴿مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ (أساساً) لە(تراب)ە، (موادّ)ی (عنصر)ی (تطوّر) ئەکا ئەبێتە (نطفە) ﴿مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ﴾ هەرچەند (نطفە) شتێ (محقّر)و (مهان)ە، (لکن) بە (تطوّرات) (ترقّی) ئەکا، ئەبێتە (إنسان)، (إنسان)یش (أقسام)ە، (بعض)ێ (أفراد)ی لە (کائنات) بە (قیمەت) ترە، (بعض)ێکی لە سەی گڕوو بێ (قیمەت) ترە .﴿فَقَدَّرَهُ﴾ دیارە ئەوەی لێ ی پەیا ئەبێ، بە (نوع)ێ ئەبێ (صدفە) نیە، بە (تدبیر)و (علم)و (تقدیر)ە. لەو چەند ڕۆژانە، لە (مجلە)ی (هلال)ی (إبریل)ی سالی (١٩٤١) (مقالە)کم دیت ئی (أمیر بُقطر)ی،

زۆر (متعجّب) بووم، وەزۆر (ثَنا)ی ئەو (عُلما)یانەی (بَحّاث)ی (غربی)م کرد، ئەو (نوع)ە (حقایق)و (دقایق)ی (صنع)ە (کشف) ئەکەن، بۆ ئێمە ئەبێتە (موجب)ی (زێدە) (قوّەت)ی (إیمان)، و (زێدە) (تقدیر)و (تعظیم) و (تکریم)ی (کتاب)ی (کریم)، ئەوەی (زێدە) (نظر)ی (جلب) کرد، ئەمەیە، کە (خلاصە) (عرض) ئەکرێ: (حیوان)ی (مَنوی مذکّر)لەسەر ئەو (صِفْرە)، چل و هەشت (قطعە)یە، وە(کذا بویضە)ی مێ، لە (وەقت)ی (لقاح) بیست و چوار (قطعە) ئی (مذکّر) —(یعنی)— (زێتر) نا— لەگەڵ بیست و چوار (قطعە) ئی مێ تێکەڵاو ئەبێ، بە (وجە)ێ (مخصوص)، وە(طُرق)ی تێکەڵاو بوونیان، بە (وجوە)ی (مختلفە) —(علی وجە الاحتمال)— وەك لە (بعض)ە (علما)یە (تولید) (نقل) ئەکا، شانزدە (ملیون)و حەفت سەدو حەفتاو حەفت هەزارو شازدە (وجە)ە، لەو هەموو (إحتمالات)ە (طبیعی) یەك (وجە) دێتە جێ، بە (وجە)ێ (خاص) (نمی) ئەکا ئەبێتە (جنین)، کە (مدّە)ی (حمل)ی تەواو بوو دێتە دەر ئێمە ئەڵێین: وەکی خوا ئەفەرموێ: ﴿ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ﴾ ئەویش چەند (أمور)ێ (دقیق)ی تیایە، تا ئەو منداڵە بە (سلامەتی) دێتەدەر (تأمین)ت ئەکەم، (قطعیاً) (ملائکە مداخلە)یان نیە، ئەوە قسەی (وثنی)یانە (إلە)ی (تولید)و (إلە)ی (لقاح)، ئەوەی بە دقتۆرێ ئەکرێ لە وەقتی سەغڵەتی بە هەزار (ملائکە)و (إلهیّونان)یان ناکرێ، دوایە (بُقطر) ئەڵێ: ئەگەر (مجموع)ی (قطعات)ی نێرو مێ چل و هەشت بوو، بیست وچاری ئی نێر، و بیست و چاری ئی مێ (محصول) ئەبێتە مێ، کچی لێ پەیا ئەبێ، ئەگەر ئی باب بیست و سێ بوو ئی داك بیست وچار بوو، ئەبێتە نێر" کەوابی (قطعات)ی پیاو وائەبێ بیست وچوار ئەبێ، وائەبێ بیست وسێ ئەبێ، (أمّا) ئی مێ، ئی ژن لە بیست وچوار کەمترو زێتر نابێ، ئەوجا (إنصاف) کەن، ئێوەو خوا، ئەمە بە (مجرّد)ی (صدفە) ئەبێ؟

بەبێ (تقدیر)و (تصوّر)و (تصویر) (خیال) ئەکرێ؟ (حقیقةً) (أمیر بُقطر) (إنصاف)ی نەبووە، کە ئەڵێ: (إنسان) (محصول)ی (صدفە)یە" بەڵێ وائەبێ

نێرو مێيه –(لا عن قصد سابق تصادف) – ئەكەن، مێيەكە (تلقيح) ئەكا، (لكن) (تركيب) ئەم دوو (حيوان)ە چكەلۆكە، (إنفصال)ى (بعض)ێ لەو (بعض)ێ تێكەلاٌوبوونى بە (وجه)ى (خاص) كارى (صدفه)يە؟ كارى (صدفه) نيە، (لاشك) (نتيجه)ى (علم)و (قدرەت)ى زۆر (واسع)ە، ئەمەندەش بزانە پاش زانينى ئەم (حقايق)ە ناتوانى بلێى: منداڵى بە كچى لەناو زگى داكمى دا (تكوّن)ى كرد (شێخ)ێ (ولى)يە لە (أولياء الله) كيرەكى پێوەنوساند كردويەتيە كوڕ" (حقّاً علم نور)ە، (إنسان)ى لە تاريكى (جهل)و (حماقەت) (نجات) دەدات. كەسێ ئارەزوو ئەكا بە (تفصيل)و (تصوير) بزانى، (جنين) لەناو (رحم)ى دايكا چەند (صُوَر)و (أشكال)ى ئەگۆڕێ، وە بە چ (وضع)ێ (سهل) دێتەدەر، وە بە چ (وضع)ێ (زحمەت) ئەدا بۆ هاتنەدەر، بنۆڕێتە (تأريخ)ى (طبيعى) (إنسان) و (قانون)ى (زواج) زۆر (إستفادە) ئەكا. (حكايەت)ەكم لە دقتور (رياض مەخمەرچى حلبى) بيست بە (مناسبه) لێرە بينوسم باشە: ووتى: لە (زمانى) (تحصيل)م (أستاذ)ەكم هەبوو دقتۆرى (حاذق) (خاصّة) لە (فنّ)ى (توليد) گەلێ (ماهر)و (باهر) بوو، (قاعدە)ى وابوو، پاش (دەرس) لە (معلومات)و (تجربيّات) و (مشهودات)ى خۆى (بعض)ە (حكايەت)ى بۆ ئەكردين، ڕۆژێ وتى: "ڕۆژێ لە دووم هاتن ژنێ (حامل)ە لە (وضع)ى (حمل) كەوتبوە (ضَيقەتى)، چووم تێ فكريم (قابل) نەبوو ئەو منداڵە لەو (مخرج)ە بێتە دەر، (قطر)ى سەرى لە (قطر)ى (دائرە)ى (مخرج) گەلێ زەلام تربوو، ووتم: ئەو منداڵە نايەتە دەر بە (سلامەتى)، ئێستا (حَيات)ى تياماوە پاش (ساعەت)ێ ئەمرێ، ئەو (وەقت)ە بە (آلەت)ێ (خاصّه) سەرى ئەشكێنم ئەى هێنمەدەر، ژنەكە (سلامەت) ئەبێ، ئەوە ئەچمەوە (محلّ)ى خۆم دواى (ساعەت)ى وەرنەوە دووم، دێم (عمليّات)ى ئەكەم." (ساعەت) تێپەڕى كەس نەهاتە شوێنم، (تعجّب)م كرد، نەختێ چوو يەكێ هات ووتى: "ژنەكە بە (سلامەتى) منداڵەكەى دانا، (حاجەت) بە هاتنى تو ناكا" (حيرەت) گرتمى، مستەكم لە نێوچەوانى خۆم دا، ووتم: "دقتۆر نيم ئەگەر وابێ" زۆر نەڕۆيى،

کابرا هاتەوە، بە (إضطراب) ووتی: "(دەخیلك) وەرە، ئافرەتەکە زۆر لە (خطر) دایە" هەرچەند خواستم نەچم، (لكن وجدان)م (تحمّلی) نەکرد، چووم، دیم دوختۆرێ تریان هێناوە لەمن هەرزانتر، (عملیّات)ی بکا، وەمنداڵەکە بە (سلامەتی) دەرێنێ، ئەویش بە (بعض)ە (آلات)ی کۆنە خەریکە، ژنەکە هاواری ئەڕوا بۆ ئاسمان، فەریادو (جزع)و (فزع) و (الأمان)،دختۆریش بێ (رحم)، گۆیا (عملیات)ی (تولید) ئەکا، (تكدیر)م کرد، ناچار سەری منداڵەکەم لە دەروونی دایکدا شکاند، هێنامە دەرێ، چابوو ژنەکە رزگار بوو هەندێ دی پێرانەگەیشتبام ژنەکە ژنەکەشی ئەڕۆیی" (حقیقةً) دقتۆر باشە بۆ (حَیات)ی (بَشر)ی زۆر (لازم)ە، (واقعاً) ئەگەر (جنابی حق) بە (علم)و (حكمەت)ی خۆی (تسهیل)ی نەکردبا لەورێگە (زەحمەت) (مخلوق) دەهاتە دەرێ، (جنابی حق) هەروەك (تسهیل)ی (طریق)ی (تولّد)ی فەرمووە، ڕێی (حَیات)و (معیشەت)و (هدایەت)ی بۆ (سعادەت)ی (دارین)ی (مُیسّر) کردیە.

(مع الأسف) شەڕو شۆڕو (نحوسەت)ی (رؤسا)ی (سیاسیّون) (دنیا)و (دین) هەموو ڕێگایان تێك داوە، ژینیان (غایەت) ناخۆش و گران کردیە، (میسّر الامور) کارمان بۆ (سهل) بکا، بە (سعادەت)ی (مسلمان)آن، زوو ئەو (حرب)ە بە نهایەت بگەیەنێ ﴿ثُمَّ أَمَاتَهُ﴾ (إنسان)ی ئەمرێنێ، (أسباب)ی زۆرە، (فَمَنْ لَمْ یَمُت بالسَیفِ ماتَ بغیرِه)، (تَعدَّدت الأسبابُ والموت واحدٌ) هەرچەند (حُكَما) خەریکن، بۆ (إصلاح)ی (حَیات) وەکەم کردنی (أسباب)ی (موت)، گرانی (مدنیّەت) و (صعوبەت)ی (سیاسەت) لێ ناگەڕێ، بە (آن)ێ (ملیۆن)ێ ئەڕوا، (لاشك) (موت) بۆ (أرباب)ی (سعادەت) (نعمەت)ە ﴿فَأَقْبَرَهُ﴾ نافەرموێ: "(قَبَرَهُ)" چونکی خوا خۆی (مباشرةً) مردی لەناو (قَبر)ی نانێ، (إرشاد)ی (عباد)ی کردیە، کە مردیان بنێژن، ئەمە (نعمەتە)، ئێمە دیمان لە گرانی (١٣٣٦)ی خەڵکی لە برسان ئەمردن، نەدەناژران، لەسەر گوفەکان، لە کۆڵانان، لەناو خانی یان لاشەیان ئەکەوت، سەگ ئەیخواردن، پاش ساڵێ — ئەوی ما— لە (فكر)ی چوو، ڕووی کرد (إسراف) ئەت ووت: نەبایان پێدا هاتیە

نەباران. (عجایب)ە (إنسان) (عبرەت) ناگریٚ، رووڵە (صلاح)ی (دارین) ناکا، (تابع)ی هەواو هەوەسی خۆیەتی، (هندۆك)یش مردیان ئەسووتێنن، ئەوەش بۆ (رَعایا)ی (مساکین)ە، بۆ گەورەگەورەکانی (مقدّس) نیە، باوەڕ ناکەم —تا (قیامەت)— (بَشر) لە (عبودیّەت)ی (رؤسا) دەرچن، هێشتا لە (عبادەت)ی کەر و گایان دەرنەچووین، ئەوەش لە مەڕ (رؤسا)یانە، وایان بۆ دەست ئەدا .

﴿ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ﴾ بۆ (جَزا)و (حساب)و (کتاب)، کە (مشیّەت)ی بوو ئەی کا، کەی ئەبێ؟ خوا ئەزانێ، (مشیّەت)ی خۆی (عائد)ی خۆیەتی، بۆ کەس (تعیین) نەکراوە، ﴿كَلاَّ لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ﴾ خۆت بەو جۆرە (إنسان)ە، خەریك مەکە، ئەوانە ئەوی خوا بی فەرموێ، بەجێی نایەنن (قابل)ی (تزکیە)و (تذکّر) نین، بەڵکو تا (إهتمام)یان پێ بدەی لەسەر خراپە (حریص) تر ئەبن ﴿فَلْيَنْظُرْ الإِنسَانُ﴾ ئەگەر ئاگای لە (بدأ)ی (خلق)ی خۆی نیە خۆ ئەزانێ، ئەبینێ، (نباتات)و (أشجار) چۆن شین ئەبن؟ کوو پێ ئەگەن؟ چەند بە (نفع)ن بۆ (بَشر)، چ نەبێ با (عطف)ی نیگاە بکا ﴿إِلَى طَعَامِهِ﴾ ئەوی ئەی خوا، (إمرار)ی (حَیات)ی پێ ئەکا، چۆن (حاصل) ئەبێ؟ ﴿أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا﴾ ئاوی باران دادەرژێنینە، سەر کێوو کەژو نەوی و بڵند، وەکی (بیت)ی کوردی ئەڵێ: "ئاودێری دێمەکاران" ﴿ثُمَّ شَقَقْنَا الأَرْضَ﴾ بە هاتنە دەرێی (حبوبات)و (نباتات)، یا بە کێڵانی بە جووت و پێمەڕە، ئەمە دیارە (عَیان)ە، (مشهود)ە جێی (نزاع)و (شك) نیە، خوا (مباشرةً) عاردی ناکێڵێ، (أما أسباب) هەموو ئی وی یە (مسبب الأسباب) خۆیەتی، چۆن عەرد کێڵان وەکی باران باراندن ئەبێ؟

﴿فَأَنْبَتْنَا فِيهَا﴾ لە ئەرزیدا ﴿حَبًّا﴾ گەنم و جۆو (سایر)ی دانەوێڵە، دیارە (إنبات) ئی خوایە، وەکی (شقّ)ی ئەرزی نیە، وەکی لە (سورە)ی (إذا وَقَعَ) ئەفەرموێ: (أفرَأیتم ما تَحْرُثون، أأنتم تَزْرَعونه أم نَحنُ الزارعون؟) (حرث) ئی (إنسان)ە، شین کردن و رواندن ئی خوایە، لە (قدرەت)ی (إنسان)ی دانیە، (رحمەت) لە (إبن منیر)ی لەبەر (تعصّب) ئاگای لە (حقّ)و (حقیقەت) نەمایە

﴿وَعِنَبًا﴾ داری مێوێ، داری ترێ ﴿وَقَضْبًا﴾ (قاموس) ئـەڵێ: (القَضب): (كُلُّ شَجَرَةٍ طالَت وبَسَطَتْ أغصانها) باشە، وەكـی: گـوێزو هـەرمێ و هـەنجیرو تـوو، (خصوص) ئی (ئێرانی)، (حقاً) شایانی خواردنە ﴿وَزَيْتُونًا وَنَخْلاً﴾ (معـروف)ن بە (نفع)و (لذّەت)ن، (أكثر)ی (بَشر) بە رونی (زیت)ێ شیو لێ ئـەنێ ﴿وَحَدَائِقَ غُلْبًا﴾ باغاتی گەورەی تێدایە، وەكی باغی سێوو ئاڵی باڵی وزەردەروو و لیموو پرتقاڵ و نارنج، كە زۆر زۆر زەلام نابن، میوەیـان خۆشـن، بـە (شـوكت)ن، بـە (نفع)ن ﴿وَفَاكِهَةً﴾ وەكی شفتی و گندۆرەو ئاروو تـە رۆژی و (أنـواع)ی سـەبزە ﴿وَأَبًّا﴾ پووش وپـاوان، چـراگاە ﴿مَتَاعًا لَكُمْ وَلأَنْعَامِكُمْ﴾ جـۆ، (إنسـان)یـش ئـەیخۆن وە ئەیكەنـە، ئـالیكی ولاغانیـانیش، وە ئـەوەی بـۆ (أنعـام)ی ئێمـە (نافع)ە، بۆ ئێمەش (نافع)ە، چونكی (أنعام)یش (إنعـام)ە بـۆ (إنسـان) ﴿فَإِذَا جَاءَتْ الصَّاخَّةُ﴾ (صیحە)یە كە گوێی كـەڕ ئـەكا، وەكـی (خلیـل) ئەفـەرموێ: "ئەوانە بێ گوێن بە(صیحە)یە وانەبێ بەئاگا نایەن" بە دەنگی (هائل) (إنسان) تێك ئەچێ، كـاس ئـەبێ. لـە (حـرب)ی (صـاعقە)ی (المـان)ی، (جرانـد) وایـان ئەگووت: " بە (نوع)ێ (دهشەت)ی ئەدا بە (عسكر)ی (فرەنسە) وای (مشوّش) ئەكردن، نەیان ئەزانێ، چ بكەن؟"

﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ﴾ برا (قوةُ الظَّهر)ە، كوردی ئـەڵێ: "بـرا لـە پشـت برا بێ، مەگـەر (قَضـا) لـە (طَـرف) خـودا بـێ" ﴿وَأُمِّهِ﴾ جـێی (شـفقەت)ە چ هجرانێ، بە (ولد) ئەكێشێ؟ ﴿وَأَبِيهِ﴾ (أصـل)و (مصـدر)یـەتی ﴿وَصَاحِبَتِهِ﴾ (رفیـق)ی (حیـات)، (مـونس)ی (خلـوەت)، (محـرم)ی راز ﴿وَبَنِيهِ﴾ جگـەر گۆشەی، (مدار)ی ئومێدی، (قرة العين)ی(جهان) بینی ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ بۆ (كلّ)ە (واحد) (واحد) لەو(آن)ە، (شـغل)ێكـی هەیـە، لەوانـەی (مشغول)ێ ئەكا، كەس ئاگای لە كەس نیە، ئەوانەی بە (شفعا) ئەزانـدرێن، خـوا خوایانە خۆیان قورتار بن، (لكن) (عقیدە)ی بێ (دلیل) كە چوە (دمـاغ)آن، بـە هیچ نایەتە دەر، (وەقت)ێ بۆنباران كراین، (أولی)یایەكان خێراتر هەڵئەهاتن بۆ كونان خۆیان بشارنەوە، پێیانم ئـەووت: "(والله) لـە (قیامـەت)یـش –(عینـاً)–

وایە، وائەبێ، لە (دنیا) چەند (مدافعه)ی (قنابل)یان پێ ئەکرێ، چەند ئێوە (حمایەت) ئەکەن، لە (آخرەت)یش هەر وایە چیان پێ ناکرێ، وە(تأمّل) لە (دهشەت)ی ئەو ڕۆژە ناکەن، وائەزانن (صاحب)ی (أمر)و (نهی) خۆیانن، ئەوە لە کەم (إیمان)یە." دیارە قسە لە (ذوات)ێ وەکی: (إبراهیم)و (موسی)و (محمد) (علیهم الصلاة و السلام)ی نیە، (روایات) (عجایب)ن، (خاصّة) (روایەت) لە(إبن عبّاس): ئەڵێ: (قابل) لە (هابل) (فرار) ئەکا، (حضرەتی محمّد) لە داکی، (إبراهیم) لە باوکی، (نوح) لە کوڕی، (لوط) لە خێزانی، تووخوا ئەمە قسەیە؟

(حقیقةً) (إنسان) لەو قسانە (فرار) بکا چاکە ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ﴾ ڕووناکە (مِنْ أسفرَ الصبحُ، إذا أضاء) ئەدرەوشێتەوە ﴿ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ﴾ (کیف) خۆش و لێو بە خەندە ﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ﴾ (غبار)ی (کدورەت)ی لەسەرە ﴿تَرْهَقُهَا﴾ بەسەریادێ ﴿قَتَرَةٌ﴾ ڕەشی، ڕەشی (صاف)ی جوان نا، ڕەشی (مکدّر)ی تۆزاوی زۆر ناشیرین ﴿أُولَئِكَ﴾ ئەوانە، ئەوڕوو ڕەشانە ﴿هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ﴾ (سواد)ی (أعمال)یان، لە (صفحه)ی ڕوویان نومایان بوە، (کافریش، ئەگەر (فاجر) نەبێ، (أهون) ترە (طبیعی) (عذاب)ی کەمترە، خوا بمان پارێزی لە (کفر)و (فجور)، لە شەڕی (کَفرە)و (فَجرە)، (حقیقةً) زۆر (فاسق)ی واهەن، بۆ (إسلام)و (إسلامی)یان لە (کفرە)ی (فجرە) خراپترن، خوا (إصلاح)یان کا (آمین).[1]

تفسیری سورەی (التکویر)

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (صاخه) ڕۆژی پێنج شەموو، شتێ پێش نوێژی (مغرب) (١١) ماهی ربیعی ثانی، هەشتی (مایس)ی ئەفرەنجی (٢٥)ی (نیسان)ی رۆمی، سنە، سنه.

نۆبەتی تفسیری سورەی (التكوير)ە — (بحوله تعالى) — لەو ڕۆژە تا ئـەمڕۆ، کە ڕۆژی چوارشـەمووە، شەشـی مـاهی (ذی القعـدة)یـە، وە(٢٦)ی (تشـرین)ی (ثـانی) ئـەفرەنجی یـە، لـە (تفسـیر) هیچـمان نەنووسـی لەبـەر (تحـوّلات) و ناخۆشی و نەخۆشی و پەژاری، (تحریر) و (تقریر)ما نەبوو، (سورە)ی (تکـویر) (مکیّە) بۆ (خلاف)، (عدد)ی (آیـات) (٢٨) وە (قیـل): "(٢٩)یـە" (مناسـبە)ی لەگەڵ (ما قبل)و (بعد)ی زۆر (ظاهرە)، (ترموذی) لـە (إبـن عمـر) (نقـل) ئـەکا: (رسول الله) فەرموویـەتی: "ئـەوەی (حـەز) ئـەکا بنۆڕێتـە ڕۆژی (قیامـەت) بـە (رأی العین) با ئەو (سورەت)ەو (سورەت)ی (إذا السـماء أنفطـرت) و(سـورە)ی (إذا السماء أنشقت) بخوێنی" ئەوە (لازم)ە زۆر بە (تأمّل) و (تفکّر) و (تخیّـل) بخوێندرێ، تا ئەو (أهوال)ەی بۆ (تَمَثُّل) بکا، وە(تأثیر)ی لێ بکا.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِذَا الشَّمْسُ﴾ (نَیِّر)ی (أعظم)، (مـدار)ی (حَیـات)ی (نباتـات) و داروديـارو (حیوانـات) و (بنـی ادم)، ئافـەرین لـەو کەسـەی کـە پـێی ئـەڵێ: "(طبّـاخ)ی (عـالم)" کـە ئـەو ڕۆژە (عظـیم)ە ﴿كُوِّرَتْ﴾ پێچـراوە، (قـوّەت)ی کـەم بـوو، (نور)ی (ضعیف) بوو، هاتە ساردبوونەوەو کوژانەوە، ئەو (وەقت)ە، (حَیات)ی (شمسـی) نامێنـێ (صـورەت)ی (شمـس) (مَحـو) ئەبێتـەوە، دوو دەسـتی (طبیعەت): (حرارەت) و (برودەت) (قطع) ئەکرێ، (بَشر) ئەکەوێتـە (حَیـات)ێ (لا ترى فيها شمساً ولا زمهريراً) (هـوا)یـە فێنـك بـێ (حَشـرات)ی (قتّالـە)، بـێ (سموم)و وەیشووم بێ مێش و پێشکەو بێ (میقرۆب)، لە (آفات) دوور ئەمێنن، بۆیە بە (دائم)ی ئەمێنن. (حُکَما)ی نوێ گەڵێ لە (عظمەت)و (قوّەت)ی (شمس) دواینە، ئەڵێن: "ئەو (حرارەت)ی (نور)ی لـە ئەودایـە (هیـدرۆجین)ە، (وقـود)و سووتە نیە بۆ (شمس)" ئەمشـەو لـە (مجلـە)ی (المعلـم الجدیـد) ئـی (تشـرینی ثانی) (١٩٤١) هەزارو نۆصەدو وچل و یەکم دی، (نقـل) لـە یـەکێ لـە (عُلمـا)ی (أمریکـا) (امّـا) نـاوی نایـەنێ، ئـەڵێ: (غـان)ی (هـدرۆجین)ی (موجـود) لـە

(شمس)دا، (کفایەت)ی (لهب)ی (سعیر)ی ئەکا (مدّە)ی دەهەزار (ملیۆن) سالّ"، وەئەڵێ: لە (مدّە)ی ڕابردوو کە دوو (ملیۆن) ساڵە، بەو (صرفیّات)ی (هائلە) (محیّر العقول)ە لەسەد یەکێ (صرف) بوە" وەك لە (تفسیر)ی (طنطاوی) وە(بعض)ێ (مجلّە)ی (مصری) دیمە: (شمس)، (کلّ)ی ڕۆژ، (سیصەدو شەست هەزار)(ملیۆن) (طن) لە (مادّە) (صرف) ئەکا، ئەوجا (دقّەت) کەن لەو (قوّەت)ە، لەو (دوام)ە ! (سبحان خالق الشمس)، بەو (حساب)ە (مُدّە)ی (حَیات)ی (شمس) زۆرە، (أمّا خلاص هەر ئەبێ. وەکی خوای ئەفەرموێ: ئەپچڕێتەوە، نامێنی وەکی (حکیم) ئەڵێ: "ئەبێ بە (هبا) لە (فضا)بلاّوئەبێتەوە ! " سەیری (قسم)ێ لە (بَشر) (عبادەت)ی (شمس) ئەکەن، (أمّا علم) کوو (حقیقەت)ی دەرئەخا (قرآن) چۆن (بیان)ی (زوال)ی ئەفەرموێ: (حقاً) (علم)ی ڕاست (نور)ە (إزالە)ی تاریکی ئەکا، (لکن مع الأسف) (مقابل)ی (عواطف)و (تقالید) هیچی پێ ناکرێ، وەکی (ألماس) لە (مس) کارێ ناکا، (الشيءُ بالشيءِ یُذکَر) (حسین هیکل) لە (کتاب)ی (حیاة محمد) لە (باس)ی (وفات)ی (إبراهیم)ی کوڕی ئەڵێ: "ئەو ڕۆژە کە (إبراهیم) (وفات)ی کرد، ڕۆژگیرا، (بعض)ێ وتیان: "ڕۆژ لەبەر (وفات)ی جگەر گۆشەی (رسولی أکرم) گیرایە" (جنابی رسالەت پەناە) فەرمووی: نا، (شمس)و (قمر) لە (آیات)ی خوان، بۆ مردن و ژینی کەس ناگیرێن، ئەگەر دیتتان گیران، هاوار بەرنە بەرخوا، بە نوێژ" ئەو (مستشرق)آنەی (إطّلاعی)یان بوە بەسەر ئەم (حدیث)ە، زۆر (تقدیر)و (ثنا)ی حضرەتی (محمد)(ﷺ)ی ئەکەن، کە لەو تەرزە (موقف)ە، بە (صدق)و (حق) نەبێ، (راضی) نابێ، (عبارەت)ی (هیکل) زۆر (لطیفە)، (مع الأسف) (لسان)ی کوردی بەو (نوع)ەی لێ ئەدا ناکرێ، بەڵێ (رسولی أکرم) (ﷺ) (رسول)ی (حقّ)و (صدق)ە، گەلێ (متشیّخ)آن ئەبینن، وە لەگەلێکی ئەبیەین، کەسێ نەیانەوێ هەر بەلآیەکی بێتە سەر، (ولو بعد حین من الدهر) بێ، ئەڵێن: "ئەوە (کرامەت)ی ئێمەیە، خوا لەبەر ئێمە بەسەری

هێنـاوه" یـاخود "ئێمـه وامـان بەسـەر هێنایـه" (ضُـعَفا)ی (أمّـەت)ی پـێ ئەترسێنن، تا بۆیان ڕام و (مسخّر) بن، وەکی کەرێ.

(تَنْبیـه): ئـەو (تکـویر)ە، تـەنها بـۆ (شمـس)ی ئێمـه نیـه، (سـائر)ی (شموس)ی (منظومه)کانی تریش، (مُكوَّر) ئەبن، ئەپچڕێنەوە، (اخر)ی ئەبن به (هبا)، لەناو (أثیر) گوم ئەبن، ئایا (إعاده)ی (شـکل) ئەکەنـەوە؟ (خێـر) بـەو (نوع)ە نابێتەوە. ئێمەو (حُکَما) (موافق)یـن کـه (قـوا)ی (جسـمانی) هەرچـەند زۆر زۆر به (قوّەت) و (غالب) بێ، (اخـر)ی (خـلاص) ئـەبێ ئەبڕێتـەوە. ئێمـەو (إلهیّـون)ی (یونـان) ئـەلّێین: "ئەگـەر (مَبـدأ)ی (فیّـاض) (مجـرّد) بـێ، بـەبێ (إمداد)ی (قوّەت)ەکەی (دوام) ئەکا" بۆیه ئێمـه ئـەلّێین: بەهەشت و دۆزەخ و (أهـل)یـان (دوام) ئەکـەن، بـه (إمـداد)ی (خـالقِ القُـوی والقـدر)." لـه (قـرآن)و (حـدیث)دا نیـه هـەر یـەك (شمـس) هەیـه، بـەلّێ (حُکَمـا)ی (منطـق)ی (قـدیم) ئـەلّێن: (ماهیّـەت)ی (شمـس) (منحصـر)ی (فی الفـرد)ە" (بـاءاً علیـه) ئەگـەر (إنسـان) بـڕوا بـه (حُکَمـا)ی (فلـك) ئـەوانی نـوێ بکـا، کـه (شمـس) زۆرن، چ (ضرر)ی بۆ (إعتقاد)و (دین) نیه، (مع الأسف) (بعض)ێ لـه (علمـا)ی (تـونس) ژێر دەستی (فەرەنگ) (تکفیر)ی (ذات)ێ وەکی (طنطاوی) ئەکـەن، کـه ئـەلّێ: "(شمس) گەلێ زۆرن" بەلّێ: ئەو (طبقه) (مـلا)یانـه چیان بەدەسـت نیـه، (إلا) (تکفـیر)ی ئـەو (علمـا)ی (مـؤمن)ی (حقیقـی)، (حـق) گـۆو (حـق) پەرسـت، (مصلح)ی بێ (غلّ) و (غش).

که (نور)ی ڕۆژ هاته (ضـعیفی سـائر)ی (سیّاره)و (أقمـار) (مکدّر) ئـەبن، چونکی (نور) لەو وەرئەگرن، که ئەو بێ (نـور) بـوو، ئـەوانیش –(طبعـاً)– بـێ (نور) ئەبن ﴿وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ﴾ (روایەت) ئەکەن، له (مفسّرین)ی (سَلَف) به (معنا) (سقوط) و دارژان و بلاّوبوونەوەو (تغیّر)، بەلّێ (أوّلاً) ڕەنگیـان خـۆلاّوی ئەبێ، دوایه (نور)یان نامێنـێ، (قـوّه)ی (جاذبـه)و (دافعـه) ئەفـەوتێ، (نجـوم) (سقوط) ئەکەن، به (تصادم) پاره پاره ئـەبن، خـوا ئـەزانێ چ شـەقّ و هۆڕێـك ئەکەوێتـه (دنیـا)؟! (لکـن) ئەوانـه (سـقوط) ناکەنـه سـەر عـەردی، عـەردی

قەلەنـدەر (تحمّـل)ی ئـەو (مصـادمات)ەی نیـە ڕاگیرانـی ئـەو (نجـوم)ە لـە (مواقـع)ی خۆیـان بـە (قـوە)یـە (إلهـی)یـە، کەلـە (بـین)اَ (إیجـاد)ی کردیـە، (حاجەت) بە (ملائكەت) نیە. (سبحان الله) کـە گـوترا: " ئـەو شـتە بـە دەسـت (ملائكەت)ە، (ملائكەت) ئەی کەن" (مسلّمان) (تسليم) ئەبن، قسەیان نامێنێ، چـونکی (عقیـدە)یـە (عجیـب)یـان بـە (ملـك) هەیـە ﴿وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ﴾ بـە (زلزلە)و بومەلەرزە، چیا لە (مواقع)ی خۆیان نامێنن، ئەبن بە (هبا).

(طبیعیّون) لەگەڵ ئێمە (موافق)ن، کە چیا نامێنن، (لكن) (خـلاف)مـان لـە (سـبب) و (کیفیّـەت)ی نەمانیانـە، هەرچـی هەیـە ئـەو (آیـات)ە لـە (أوائـل)ی (نبوّەت) لەناو ئەو (قوم)ە (حقيقةً) (محیّرە) (مدهشە)، (أكثر)یـان نەیانتوانیـە (تصدیق)ی بکەن ﴿وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ﴾ حوشـتری زگ پـڕی دەمـانگی، جـای ئومێدو (مطمح) (نظـر)ە، شـتێ (إنسـان) پـەکی گـوزەرانی لەسـەر کـەوێ، زۆر خۆشەویستە، بۆ(عرب)ی (فقیر) حوشترێ کە (مدار)ی گوزەرانی بێ، (تعطّـل)و (مصادمە)ی لە (کرات)ی (کائنات) گرانترە، لەبەر (أهوال) کەس ئاگای لە مـاڵ و منـاڵ نامێنـێ چ جایـە حوشـتر؟ (معمـل)و (فابریقـە)هـا ڕائەوەسـتێ، لـەکار ئەکەوێ، (أسطول)و (دبّابة)و (طیّارە)و (قطار) بێ (عمل) ئەمێنی. وە(بعض)ی (تفسـیر)ی (عِشـار) بـە هـەور ئەکەنـەوە، دیـارە لـە دوای (تکـویر)ی (شمـس) (تكوير)ی هەور نابێ، ئەگەر شتێ ببـێ بـاران نابـێ. (إمـام) ئەفـەرموێ: "ئـەو (معنا)یە گەرچـی (مجـاز)ە، (أمّـا) لەگـەڵ ئەوانـەی لـە پێشـەوە (ذکـر) کـران، (أنسـب)ە (أشـبە)ە" بـەڵێ، (أمّـا) (معنـا)ی (أوّل) لەگـەڵ ﴿وَإِذَا الْوُحُـوشُ حُشِرَتْ﴾ زۆر (مناسب) چ (قيد)ێیە، باوەکی (إستخدام)ی (بدر الدين) بێ، کـە لە (آیەت)ی (لا تقربوا الصلاة) ئەفرموێ: (نظر) بە (ما قبل)ی بـا (مـراد) هـەور بـێ، (نظـر) بـە (مـا بعـد)ی بـا (مـراد) حوشـتر بـێ" زۆر جوانـە. (حیوانـات)ی (وحش) لە کن یەك گر ئەبنەوە، ئاگایان لە (عداوەت)ی یەك نامێنێ، خواردن و مواردن نیە، (امّا حشـر)ی (قیامـەت)ێ نـازانم چـی (عـرض) کـەم؟ (حیوانـات) (مکلّـف) نـین بـۆ (جَـزا) زینـدی ببنـەوە، (عـذاب)ی (طبیعـی) بـۆ (حیوانـات)

(موجب)ی (جَزا)ی (خێر) نیە، (بناءاً علی هذا) نە دڵم بۆ (قول)ی (سنّی)یان ئەچی، نە بۆ (قول)ی (معتزل)یان، دوایە دیم –(لە الحمد)– (إمامی غزالی) ئەڵێ: "(غیر)ی (إنسان)و (أجنە) زیندی نابنەوە" وە(سیّدی آلوسی)ش (میل) بەو قسانە ئەكا ئیتر (كافی)یە. وە ئەگەر دەسەڵاتم هەبێ، نایەڵم كەرو حوشتر (ولو) ئی (عُزیر) و (صالح) بن، بچنە بەهەشت، چ جایە سەگ؟ (ولو) سەگی (أصحاب)ی (كهف) و ئەوسەگەبێ كە كەوتە بەر (نظر)ی (شێخ نجم الدین كُبرَوی)، (حالاً) (وجد) گرتی وەچەند سەگێ دەورەیان دا، وەكی(حلقە)ی (ذكر)ی دەروێشان، نەی خواردو نەی خواردەوە تا مرد! (سبحان الله) (یاربّی) بەهەشتێ كە دراوەتە (مؤمن)آن، بە (ماڵ)و (روح)، كوو ئەیكەنە (ملعبە)ی (حیوانات)؟ ئەگەر بیان زانیبا (میقرۆب) هەن، وە(عدد)یان بە (خیاڵ)و (وهم) (إحاطە)ی پێ نادا، ئایا ئەیان ووت: "زیندی ئەبنەوە"؟ نازانم.

﴿وَإِذَا الْبِحَارُ﴾ كە (بحر)ە گەورەكان، (بحر)ی (محیط) ﴿سُجِّرَتْ﴾ گەرم ئەكرێ، وەك ئاگری لێ دێ. كە (أرض) هاتە (زلزلە)و شەق بوون، ئاگری دەروونی بۆ دەرەوە زوبان ئەكێشی، (بحر)ان ئەكوڵێنێ لە (شدّەت)ی كوڵان (إنفجار) ئەكا، دەردەكوڵێ، دەردەپەرێ، (نهایەت) (خلاص) ئەبێ، (أرض) ئیشك وبرینگ ئەمێنی. (إبن جریر) لە (إبن عبّاس) (نقل) ئەكا: خوا ڕۆژو مانگ و (نجوم) ئەهاوێتە ناو (بحر)، با یە ئەنێرێ بە (قوّەت) وەك ڕەشەبای كۆیەو سلێمانی فووی لێ ئەكا تا ئەبێتە ئاگر. (لاشك) (أوائل) نەیانزانیوە ڕۆژو مانگ و (نجوم) و ئەستێرەكان چەند گەورەن؟ (أرض) بەهەموو (برّ)و (بحر)ی بە (نسبەت) ئەوانە وەك دانە كونجیە كە (نظر) بە (أهرام)، چ جایە (شموس)ەكانی تر؟ (بناءاً علیە) ئەمە لە (دائر)ەی (إمكان) دانیە. (أساساً) ئەو دوو (مادّەی) (محرق) (محترق)ە (ممكن)ە لە باریەك بێنە دەر وەئاگر بگرن، وە(بحار) (ألآن) پڕە لە (موادّ)ی (ناریە) ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ ئەو (أحوال)ە (ظاهر) وایە لە ڕۆژی (قیامەت) دابێ، ئەوانی (سابق) (علائم) بن، هەر كەسە لەگەڵ (قرین) و هەمدەمی خۆی، وەكی (فاروقی أعظم) ئەفەرموێ:

"چاك لەگەڵ چاك، خراپ لەگەڵ خراپ" (إبن جریر)یش ئەمەی (إختیار) كردیە، وە بە كۆمەڵـەیی ئەبنە سێ (زوج) (سابقین)، (أصحاب الیمین)، (أصحاب الشمال) وەك لە (إذا وقع)ەی فەرمووی، چەند (معنا)ی تریش لە (مفسّرین) (نقل) كراین، (أمّا) ئێمە بەوەندە (إكتفا) ئەكەین ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ﴾ كچی زیندی بە گۆڕ، لە (أحوال)ی ئەپرسێ ﴿بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ ئێوە ئەو بەستە زمانە بێ چارانەتان بۆ زیندە بە گۆڕ كردیە؟ گوناهیان چ بوو؟ (إبن جریر) لە (قتادە) (نقل) ئەكا: (أهل)ی (جاهلیەت) ئی وایان بوو كچی خۆ زیندە بە گۆڕ ئەكرد، وەنانیان ئەدا بە سەگ (ظاهر)ی ئەو قسە وایە، لە ترسی (فقر)و بێ نانی وایان لێ ئەكردن، (بعض)ێ ئەڵێن: لەبەر (عار)، مەبادا ببنە ژنی خەڵكی، ئەمە شتێ بێ (معنا)یە. خۆیان (محصول)ی ژنانن، ژن نەبێ، پیاوچۆن ئەبێ؟ لام وایە ئەوانەی مندالّی خۆیان لە (جهل) و بێ (تربیە)یی ئەپلێننەوە، (حقیقة) زیندە بە گۆڕیان ئەكەن، وەڕۆژی (جَزا) (مسؤول)ن. (قرائەت)ی (أشذ) (نقل) ئەكەن لە (أبی جعفر) نێزیكە (تحریف)ە، (مع أنّە) ئەو (سورە)تە لە (أوائل)ی (رسالەت) (نزول)ی كرد، هێشتا نەگەیشتبوونە (مَودّەت) و (قرابەت)، (لاشك) (دسیسە)یە. (سیّد) (بعض)ێ (مسائل)ی (شرعیە)ی (ذكر) كردیە، لام بێ (لزوم)ە، (كُتب)ی (فقە) (متداول)ن، وە (تفصیل)ی دایە بە (خلاف)، لە (حق) (أولاد)ی (غیر)ە (بالغ)ی (مشرك)آن. (إنسان)ی (غیرە) (مكلّف) (حق) نیە (عذاب) بدرێ، لە (رحمەت)ی (إلهی) دوورە وە دوور تریشە بێ چارە لە (دنیا) زیندە بەگۆڕ بكرێ لە (ئاخرەت) (عذاب) بدرێ ﴿وَإِذَا الصُّحُفُ﴾ (ورقە) نامەی (أعمال) ﴿نُشِرَتْ﴾ بلاّوكراوە بەسەر (أصحاب)یاندا، دارە باش كرا (ممكن)ە بۆ ئەوانی (خلیع) بە شتێ وەك رادیۆ نامەی (أعمال)ی (قبیح)یان (نَشر) كرێ ﴿وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ﴾ پێستی لەبەر داڕنرا، كەوڵ كرا وەكی (حیوان)، كە (حیوان) پێستی لێ كرایەوە ئەمرێ، (محو) و نابود ئەبێ، (كذلك) ئاسمان لائەدرێ، (طَیْ) ئەكرێ ﴿وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ﴾ هەڵ كرا، هەلاّیساندرا بە (شدّەت)، گەڵێ لە (فوق)ی (سعیر)ی

(شمس) ﴿وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ﴾ نێزیك خرا لە (أهـل)ی خـۆی، (ممكـن)ە (أهـل)ی (سعير) بی بینن، تا(حسـرەت)یـان زیـاتر بـێ. کـە ئـەو (أمـور)ە (واقـع) بـوون ﴿عَلِمَتْ﴾ (جناب)ی (إبـن كـثير) بـێ پـەروا (كلمـە)ی (كـل) زیـاد ئـەكا، (كُلُّ) ﴿نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ﴾ تا لەگەڵ (آيات)ی (عامّە) بە (عمومی) (شمولی) (مواقف) بێ، (مفسّرين) لە (زمخشری) تا (سيّد) قسەیان لە (تنكير)ی (نفس) كردیە، كە (مُشعِرە) بـە (وحـدەت)ی (مـبهم)، (أبـو السـعود) بـە (توجيـە)ی (زمخشـری) (راضی) نیە، گەرچی (أمـامی رازی) قبـوڵی كردیـە، منـیش ناتۆرمـە (وجـە)ی (أبو سعود) بە (وجە)ی قبـوڵ، وەهـیچ (وجـە)ێ واشـم بـۆ دەرنەكـەوتوە، كـە شایانی قبوڵ بێ، ئەوەندە ئەڵێم: لام وابی لـەو (آیـەت)ە (عمـوم) (مـراد) نیـە، (ولو) (علم) بە (أعمال)ی چـاكەو خراپـە بـۆ (كـلّ)ی (مكلّـف) هـەبێ، ئەوانـەی (وأْد) ئەكەن، (وكذا) ئەوانـەی لـە پـەنادا شـتێ بـەد ئەكـەن، خۆیـان (عمـل)ی خۆیـان (حاضـر)و (تمثيـل) ئەكـەن؟ وەئـەزانن چـەند (قبـیح)ە، وەهـەر كـەس (منفـرداً) (عمـل)ی خـۆی (حاضـر)و (تمثيـل)ئـەكا؟" (أمّـا) لای (نیسـابوری) (وحدة) (وەحدەت)ی (نوعیـە)، (نفـس)ی (عظـیم)ی (بَشـر)ی، ئەمـەش خـراپ نیـە. (أمّـا) (تجسّـد)ی (أعمـال) وەكـو (عـالم)ی (خیـاڵ) دووره لـە (عـالم)ی (حقیقـەت)، (وكـذا نفـس)ی (مـوت) (تمثُّـل) ناكـا بـە بـەران. بـەڵێ (تمثـال)ێ ئەنوێنن، كە هەر كەس بزانێ مردن نـەما. ئـەو (امـور)ە هەرچـەند (قسـم)ێكـی پێش ڕۆژی (جَزا)یە، (أمّا) لە (مقدّمات)یەتی، ئەوانەو ئەوانەی لـە ڕۆژی (جَـزا) (واقـع) ئـەبن، كـە هـەمووی بـوون، (إنسـان) ئەكەوێتـە (حـین)ە (رؤیـەت)ی (أعمال)، بە (مكافات) و (مجازات) ئەكات ﴿فَلاَ أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ﴾ (وإنّه لَقَسَم لـو تَعلَمونَ عَظيم) (جمـع)ی (خـانس)ە، لـە (خنـوس)ە، بـە (معنـی) وێـك هـاتن و خۆبزركردنە، وەكی كیسەڵ كە سەرو لاقی ئەباتەوە ناو قـەپێلكی ﴿الْجَوَارِي﴾ (جمـع)ی (جاريـە) لـە (جَـری)ە، بـە (معنـا) خێـرا كردنـە ﴿الْكُنَّسِ﴾ لـە (كنيسە)یە، بە(معنا) چوونە ناو لانە، لان بـۆ (حیوانـات)ی كێـوی، هێلانـە، بـۆ تـەیران، چ كێـوی بـێ، چ كێـوی نـەبێ، (مـراد) چیـە؟ آن (أقـرب) (خمسـە)ی

(متحیّره)ن، (عطارد)، (زهرة)، (مُرّیخ)، (مشتری)، (زحل) کە لە (علم)ی (هیئەت) باسیان ئەکا، (رجوع)و (إقامە)و (إستقامە)یان هەیە، گاهێ ئەبینی خۆش ئەڕۆن بەرەو (شرق) (مثلاً)، گاهێ ئەگەڕێنەوە بۆ (غرب) وبزر ئەبن، گاهێ وائەزانێ (وقفە) ئەکەن، ئەوانەی لە (صحرا)یەن، زۆر (دقّەت) لە (أحوال)ی (سیّارات) ئەکەن، (أما) (أهل)ی شار، کەلێ بە بێ (دقّەت) و تێ (فکرین)ن، (حتّی) زۆر (فقیٚ) دەگەنە (تشریحُ الافلاك) (دقّەت)یان لێ ئەکەم، ئەوەی لە (کتێب) نەی خوێنن، لە (خارج)ەوە ئاگایان لێ نیە، (حتّی) لە (حرکات)ی ئەو (سیّارات)ە بێ (خَبَر)ن، (ئۆرانۆس) و (نەپتوون) و (سائر)ی (سیّارات) کە تازە (کشف) کراین، بە چاو نابینەدرێن، بە (آلات)ی (رصدیّە)ی زۆر (دقیق) دۆزراینەوە، ئەو (آیەت) (مع القسم) (مفتاح)ێ گەورە بوو، بۆ (مسلّمان)آن، (لکن) (إعتنا) نەکرا(عُلما)ی (غرب) و (امریکا) زۆر خەریکن، لە (مباحث)ە یان وا دەر ئەکەوێ، لایان وایە، (مریخ)وەکی (أرض)ی ئێمە (صاحب)ی (حَیات)ە، (حَیات)ێ وەکی (حَیات)ی ئێمەی تیایە، (حتّی) (حُکَما)ی (أمریکا) خەریکن، (واسطە)یە بدۆزنەوە، (مُخابرە) لەگەلێ (سُکان)ی (مریخ) بکەن، (أمّا) (تفسیر)ی (خُنّس) بە گا کێوی- (حقیقةً)- بێ (معنا)یە، خوا سوێند ئەخوا بە گاکێوی و مامزی کەپوو داتسای، لەسەر ئەو (مُدعّی عظیم)ەی کەلەمەو دوا دێ؟ بەلێ (أوائل)ی (مُفسّرین) نانۆڕنە ئەو جۆرە (مُناسبات)ە، ئەنۆڕنە (معنی)ی (لۆغەت)، (أصلاً) (کناسەت) بەلانی گاکێوی ئەلێن، کەوابێ (مُراد) لە (خُنّس) گاکێوین، (بعض)ێ مامزیش (علاوه) ئەکەن، وا بزانم (أصلا کنیسه)ی (راهب)ان لەمە وەرگیرابێ لە (مُحقّق)ەکان ئەوانەی (تفسیر)یان لای ئێمە هەیە، (فخرالدینی رازی) (رحمه الله علیه) لە هەموان زێتر (إعتنا) بە (مُناسبات) ئەکا، ئەو (رحمەتی لێ بێ)، بە (تفسیر)ی (بقر) و مەقەر، (راضی) نیە.

﴿وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ﴾ شەو کەهات، (عُلما)ی (لۆغەت) ئەلێن :"(مُشترك)ە، لە (بین)ی (أقبل)ەو (أدبر)ە، بۆیە (بعض)ێ (تفسیر)ی ئەکەن، بە پشت

کردنەوە، (سیّدی آلوسی) (نقل) لە (راغب)ئـەکا :(عسـعس) بـە (معنـا) تـەنکی تاریکی یە، کە لە (أوّل)ی شـەو تـاریکی تـەواو نیـە، (وکـذا) لـە (آخـر)ی شـەو (شـدەت)ی تـاریکی نـامێنیّ، کـەوابیّ دروسـتـە لـە هـەر دوو (حـالّ) (إقبـال) و (إدبار) (مُراد) بیّ، زۆر خۆشە ﴿وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ﴾ هەناسـەی هـەڵ کێشـان و داکێشان، ئۆخەی نازانم کویّ بنووسم؟ (كأنَّهُ) لە ژێر باری گـران هاتیتـە دەریّ وە (حقيقةً) سەر لە سبەینان (نسـیم)یّ فێنـك دیّ، زۆر خۆشـە –(خاصّةً) لـە هاوین دا،(نالّی) ئەڵیّ:

"هەناسەم زولفەکەی لاداو مەیلێکی نەکرد چاوی

(نسیم) ئەنگوت و شەو رابوردو نەرگس هەر لە خەودایە"

(أحوالات)ی (سیّارات)ی پێنج– (كأنَّهُ)– لـە شـەو دەرئەکـەویّ، سـوێند بـە (لیـل)، دوای سـوێند بـە (خُـنّس)ی (جَـواری) (کُـنّس)، زۆر جوانــە. چـەند (مباحث)یّ هەیە، (نحوی) و (بلاغەتی) (مُحقّق)ان بـە (عَربـی) لێـرە(ذکـر)یـان فەرمووە، نازانم چۆنی بە کوردی (أدی)کەین؟ کە (أکثـر)ی (قرائـەت)ی یـەکن، نا (شُکر)ی نەبیّ، زوبانمان کورتە، ئەمـەوا. (جنـابی حـق) سـوێند بـە (دُوار)ی (خمسـە)، دووی (سـفلی): (عطـارد) و (زهـرە)، سـیّ ی (علـوی): (مـریخ) و (مشتری) و (زُحل)، وە بە شەو، کـەبیّ و بچـیّ، وە بـە سـبەینیّ کـە (نسـیم)ی بنگویّ ئەخوا لەسەر (مُدعّی)یە (عظیم) چیە؟ ﴿إِنَّهُ﴾ (قرآن)ی (حکیم) ﴿لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾...(الخ) با بڵێین:"(جبریل)ی (أمین)ە" ئایا (مُناسبە) لە (بـین)ی (محلوف بە) وە (محلوف علیە) چیە؟ وە (ذوق) وا ئەگـەینیّ، (مُناسـبە) هـەبیّ لە (بین)ی سوێند پـیّ خـوراو و سـوێند لەسـەر خـوراو، سـەروەری (کائنـات)ی (أوّل) و (آخر) (دائم التفکر) بووە، لە (أوائل) ی (نشأت)ی تەماشـی (أجـرام)ی (عُلوی)و (سُـفلی) و گـەورەو گچـکە (حتّـی ذرّات)ی ئـەکرد بـە چـاوی (عقـڵ) و (إعتبار)، وە (إطّلاعی) لەسەر (أسرار)یان ئەکرد، (حُب)ی (دُنیا)و (شـهوات)ی، لا زۆر (مُحقّـر) بـوو،(أمّـا علـی التَّفصـیل) (مَوجـودات) لای گـەڵیّ گـەورەو بـە (حُرمەت) بوو، هەرشـتـە (حـقّ)ی خـۆی ئەدایـە، وە بـە (شـدّەت) لـە (عیلـە)ی

(إفراط) و (تفریط) بوو، شتێ خەڵکی زۆر (تحقیر)ی کردبا بە گوێرەی خۆی (تعظیم) ئەکرد، (مزایا)ی (بیان) ئەفەرموو، شتێ خەڵکی زۆر (تقدیس)و (تعظیم)ی کردبا، ئەو (بعض)ێ (جهات)ی (نقص)ی (إظهار) ئەکرد، ئەو (مسلکە) زۆر (مسلك)ێ چاك و پاك و ڕاست و (دقیقة)، خۆزیا (عُلما)ی (أولیا)ی (أُمّەت)ی (دقّەت)یان کردبا سەرامەدەکانیان بەو ڕێگایەدا ڕۆیشتبان، ئەگەر وایان کربا (عبادەت) و (عبُودیّەت)ێ (أشخاص) لە (بین)ی (مسلّمان)آن نەدەبوو، پاش (حُکم) لەسەر (شمس) بە (تکویر) کە (أصل) ی (سیّارات)ە، سوێند بە (خمسە)ی (مُتحیرە) ئەخوا، کە ئەو (طَیّ) و تۆماری (حَیات)ی بوو، (سیّارات) وەك قانقەلاچکە با ئەیان با، دیارە کەسێ وابێ، بە (مراحل) دوورە لە (جنّەت) و (کَهانەت) و (إلقائات)ی (شیاطین)، شێت لە کوێ؟ ئەو (مقام)ە (رفیع)ە — لە (تفکر) و (تأمل)) و (میل) و (وجدان) و (إنصاف) و (مسلك)ە— ، لەکێ؟ ئەمەوا. (حضرة)ی (جُبریل) (رسول) ی خوابووە، بە (وحی) ناردوویەتی بۆ لای (رسول)ەکانی (بَشر) (شُبە) لە (کرامەت) و (حُرمەت) و پاکی و خاوێنی وبێ (غش) و (قدر)ی نیە، (عزیز)ە، وە دیارە (قول) ی (رسول) (قول)ی ئەو (ذات)یە کە ئەی نێرێ، لەو (حاڵ)ە خۆی سەربەخۆ، چ (قول)ی نیە، کەوابێ ئەو (آیەت)ە، (دلالەت) ناکا لەسەر ئەمە— (یعنی قران)— ، (کلام) و (قول)و (قسە)ی (جبریل) بێ، (حشا ثُمَّ حاشا)ن بەڵکو (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الأمین)، ئەو هینایتی، هەمووشی نا، (قسم)ەکی وەکی (صلصلە)یی (جرس)، زرینگە زرینگی زەنگۆڵە ئەهاتە گوێ ی (مبارەك)ی— (راسا)— لە خوای وەرئەگرت ﴿ذِي قُوَّةٍ﴾ (قُوە)یی (حافظە)، (أمّا) چ (قُوە)یە، (شَدید) دوور لە (خطأ) و (سَهو) و (نسیان) و (تحریف) و (تغییر)، (حقیقة) ئەوە (مُناسب) ی (مقام)ە، گەرچی (قُوە)ی (جسمانی) بە (درجە)یە بووە، (مدائن)ی (قوم)ی (لوط)ی بڵند کرد، وەری گێڕاو ژێر بەرە ژووری کرد، (لکن) لێرە ئەو (قُوەت)ە جێ ی نیە، لە (مقام)ی (حرب) و (ضراب) (إستعمال)ی ئەکەین، وە یاخود (قُوەت)ێ (مرادە) کە (مُوجب)ی (سُرعەت)ی (حرکەت)

بێ، (یعنی قُوەت)ێکی وای هەیە، ئەتوانێ بە (آن)ێ لە (سدرة المنتهی) بێتە (مکە) (وحی) بۆ (رسولی أکرم) (ﷺ) بێنێ، بنۆڕە باسی (سُرعەت)ی (نُور)، (سُرعەت)ی (صوت) (إیمان) بەو (سُرعەت)ی ئێنێ ﴿عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ لای (حضرەت)ی (کبریائی) بە (منزلەت) و (شرف)ە، لای خوداوەندی ئاورەنگی (حُکم) داری بە جێ وجاهە، لە (مقام)ی (رئیس الوزرا)یە ﴿مُطَاعٍ ثَمَّ﴾ لە (عالم)ی (عُلوی) (ملاء)ی (أعلا) (مطاع)ە، (أمر)ی (نافذ)ە ﴿أَمِينٍ﴾ ئەوی خوا (أمر)ی پێ بکا، بێ چ (خیانەت) بە جێ ی ئەگەیەنی (خاصةً تبلیغ)ی (وحی)، (لعنەت)ی خواو و (رسول) وە هەر کەسێ (أمین)بێ لەو کەسە بێ، کە ئەڵێ:"(خانُ الأمین)" (بعض)ێ (فرق)ی فلّق هەن (حق) وایە لە (زُمرە)ی (فرق) ی (مسلّمان)آن (حسیب) نەکرێن. (غرابیە) ڕوویان ڕەش بێ، وەك قەلی، ئەڵێن:"(جبریل) (خیانەت)ی کردیە، (وحی) و (رسالەت) بۆ (علی) بوو، بۆ (محمّد)ی هینا" نازانم بڵێم: "چی؟" ئەو (وەقت)ەی (وحی) بۆ (محمد)ی(ﷺ) هات (علی) منداڵ بوو، (حقّ)ی (رسالەت)ی نەبوو. (بعض)ێ ئەڵێن: "لێ ی تێك چوو" زەهێ (غلط)، (ذی قوّە)ێ وەکی (جبریل) (کهل)و (غلام) کوو لێك ناکاتەوە؟ (إنسان)ی زڕ کوێر ئەتوانی لێکیان کاتەوە، هەموو خوا بە قوربانی (محمد)مان کا(ﷺ)، ئەگەر ئەو نەبا، نە (أبو بکر) نە (علی) نە (عرب) نەدەبوونە ئەو (نوع)ە کەس و (قوم)ە، بەو ترزە بچنە ناو (إعتقادیات)و (تأریخ). (لطیفە)یە (شاعر)آنە: "(فرض)ی (مُحال) ئەگەر خوا (وحی) بۆ (علی) ناردبێ، (جبریل) دابیەتیە (حضرەتی) (محمد)ی(ﷺ) هەزار هەزار ئافەرین لە (جبریل)، بە (قوّە)ی (ذکا)ی خۆی زانانیدیتی، (علی) لە (عهد)ی (سالەت) دەرناچێ، (لایق)ی ئەو (رسالەت)ە (حضرەتی) (محمّد)ە(ﷺ)، (وحی)ی (إلقا) ئەو (ذات)ە کرد، ئەویش بە (حق) (رسالەت)ی بەجێ هێنا، خواش زانیویە، بۆیە (راضی) بوو، بۆیە (إعتراض)ی لە (جبریل) نەگرت، (أستغفر الله) لەو (نوع)ە (هذیان)ە، (امّا) لەناوەندی دڵ دەڵێم: "(الحق محمّد ذات)ێکە، (رسالەت) (فخر)ی پێ ئەکا، (محمد) (ﷺ)

(خاتم الرسل)ە بە (إعتراف)ی (سەرامەد)آنی (مستشرقین)، (ذات)ێکە (فرد، ممتان) لە (بَشر) وێنەی نەبووە، نەدەبێ" ﴿وَمَا صَاحِبُكُمْ﴾ (یعنی) (حضرەت)ی (محمد)ی(ﷺ) کە (دائماً) لەناویان بوە، ئەیناسن چیە؟ (مکارم)ی (أخلاق)ی لایان (معلوم)ە ﴿بِمَجْنُونٍ﴾ (حاشا، ثمَّ حاشا) لەو (شائبە) دوورە، کەسێ (جنابی حق)، (خالق)ی (عُلویّات)و (سُفلیات)، بە (ذات)ێ وا گەورە، بە (مآثر)و (مفاخر) (کتێب)ێ وەکی (قرآن)، پڕ لە (عبر)و (حکم)و (علم) و (عرفان)ی بۆ بنێرێ، بە چ روویە؟ بە چ زوبان و (وجدان)ێ پێی ئەڵێن: (مجنون)"؟ وای چۆن (خجالەت) نایانگرێ؟! چۆن روویان لە شەرمەساری رەش نابێ؟ تا(سفیر)ی (ملک) گەورەتر بێ دیارە ئەوەی (سفیر)ی بۆ لا ئەچی گەورەترە، تەماشای (عادەت)ی (ملوك)و (دەوڵەت)آن کە، کەیلچی یان ئەنێرن، بە گوێرەی (عظمەت) و (عقل) و (درایەت)و (سیاسەت)ی ئەو (ملك)و (دەوڵەت)ە، پیاوێ (عظیم)و (عاقل)و بە (درایەت) و (سیاسەت) هەڵ ئەبژێرن، وەدیارە (رسول)ێ (هکذا)ی، دوورە لە: درۆ لە (غلط)و (خبط)و (مشاغبە)و (سفسطە)و (مغالطە). لێرە (مقصد)ی (بالذات) ستایشی (ذات)ی (جبریل) نیە، (مقصد) (مقابلە) لە (بین)ی (مفاخر)و (مآثر) و (مَناقب)ی (حضرەت)ی (جبریل) و (محمّد) (ﷺ) نیە، وای (أسف) بۆ (زَکای) (زمخشری)، (فطانەت) و (درایەت)ی (زمخشری)! چۆن (غافل) بوە لە (مقتضی)ی (مقام)؟ با بڵێین: (ملك) لە (بَشر) گەورەترن، ئەگەر (مراد) (مقابلە)ی(صفات) بێ، وادەرئەکەوی (مزیّەت)ی (محمّد) (ﷺ)، ئەوەندەیە کە (مجنون) نیە، کەوابێ نەك (جبریل) گەلێ لە (آحاد) (أمّەت) لە (محمّد) (ﷺ) (أفضل) ترن" (سبحانَ مَنْ لا يَسْهُو)! بەڵی (تأثیر)ی (مذهب) (عجایب)ە، (مع أنّه) ئەگەر لە (أوّل)ەوە بڵێین: (مواد) لە (رسولی کریم)..إلخ، (حضرەت)ی (محمّد)ە(ﷺ)، دوور نیە"، دیارە رسولێ کریمە، (کریم النفس)ە، (کریم الأصل)ە، گەوهەرێ پاکە، (عزین)ە، لە (دڕ)ی (یتیم عزین) ترە، (ذی قوّەت)ە، (قوّەت)ی (فوق الطاقة البشریة)یە، چ (روحی)، چ (جسدی)، چ (مادّی)، چ

(معنـوی)، (زَكـا)ی (حفـظ)ی، (صَـبر)و (ثَبـات) و (تَحَمّـل)ی، (مقابـل)ی ئـەو هەموو (دَرد)و (بلاّو) (تحقیر) و (تذلیل)ە، (شخص)ێ تەنها، (كائنات)ی (عـدو) بـوو –(خاصّـةً)– (أقـارب)ی خـۆی، ڕابـەری (عـالم)ی كـرد، (قـوّەت)ێ وا لـە (غیر)ی ئەو (تصوّر) ئەكرێ؟ (إنسان) لەو (متانەت)ە (دهشەت) ئەگرێ، (حقا) ئەو (مصائب) و (صدمات) و (أهـوال)و (شـدائد)ە كێـوان پارچـە پارچـە ئـەكا، لای خوداوەندی (اریكە)ی (تشریع) و (تكـوین) (مكـین)ە، گەورەیـە، بەجێیـە، (مقـام)ی بلّنـدە، (مكانـەت) لەمـە زێـتر؟ كـە (فـرد)ە لـە (بَشـر) (مطـاع)ە لـە (عالم)ی بالاّ، لە (خدمەت) خوا، (دعا)ی (مستجاب)ە، قبولّـە (ملائكـە) لـە ژێـر (أمر)یان، وەك: (ملك)ی (جبال)و (ملك)ی (بحـار)، ئـەوی (أمـر)ی پـێ كردبـان ئەیان كرد، (غایة الأمر) لەبەر (مرحمـەت)ی (دعـا)ی خراپتـان لێ ناكا ئـارەزوو ناكا، بە (غضب)ی خـوای گرفتـار بـن، (أمـین)ە، خۆتـان (معـترف)ن: (أعـدی) (عدّو)ی (أبو الحَكم) پلّنگی (قـریش) نـاوی لێ نـا: (أمـین)، ئەمـە لـە (قبیلـە)ی (دعوی)ی (مع البینە)یە، كەسێ وابی ئـەی (حمقـا) ئێـوە چـۆن لـە (حـقّ)ی وا (تفوّە) ئەكەن؟ بە (عقل)و (شعور) و (درایەت)و (وجدان) و (مروّەت)ی، ئەڵێن: (مجنون)ە! ئەمە چەند جوانە، چەند وردە، چەند (دقیق)ە!

لە (أوائل)ی (نشأت)ی (علمی)م، لەسـەر (بیضـاوی) لـەو (مضـمون)ە، لـە (ورق) پارەیە شتەكم نووسی (عرض)ی بابم كرد، (تقدیر)ی فـەرموو، دوایـە بـە (خدمەت) (شێخ علی طالبانی) گەیشتم، ڕۆژێ ئەو (بحث)ە هاتە ناو فەرمووی: "(زمخشری) زۆر (جسارەت)ی كردیە، لەو (مقـام)ە" (عـرض)م كـرد: لێـرە لـە (ردّ)ی شتەكم نووسیوە، بزانم (جناب)ی (شـێخ) پەسـەندی ئـەكا؟ بـە كـوردی (تقریر)م كرد، "ئافەرینی" فـەرموو، فـەرمووی: "لەسـەر (كتێـب) بینوسـەوە" ووتم: "(مخالف) (رأی) (جمهورە)" فەرمووی: ئێمە لـە (فـروع) (مقلّـد)یـن، لـە (أصول) لە (تفسیر) (مقلّد) نین، ئەوی لامان (حقّ) و (حقیقەت) بێ، ئـەیڵێین و قبوڵی ئەكەین" پاشتێ وای فەرموو.

(حق الإنصاف) (علـی خالصـی) (ذات)یَ (نـادر الوجـود) بـوو، وەکـی خـۆی ئەگـەر (مـدح)ی (بعـض)ە (ذوات)ی کردبـا، ئـەی فـەرموو: "(حـق الآنصـاف) مسلّمان بوو" وادێتە خیالّم لە (کتاب)ی (رياض الأنيقة في أسماء خـير الخليقـة) (تـأليف)ی (شـێخی سـيوطی)دا، ديومـە، (بعـض)یَ ئـەڵێن: (إجمـاع) لەسـەر ئەمەیە: کە (مراد) بە (رسولی کريم) (ﷺ)...ألخ، (جنـاب)ی (خـاتم الرسـل)ە. (أمّـا) (دعـوی)ی (إجمـاع) (غلـط)ە، (خلافـی)یـە، (جمهـور) لەسـەر (قـول)ی (سابق)ن، با (جبريل) (مراد) بێ، لە (نفس الأمـر)آ، (محمّـدی مختـار) (رسـولی کريم)ە (ﷺ)...إلخ، وە چـەند (أوصـاف)و (أخـلاق)ی (حميـد)ەی هەیـە، کـە نايەتە ژمارە.

(خاتمة بحث): لای (حقير) وايە، يەك (إنسان)ی باش، بـە (نفـع)و (خدمـەت) (خدمـەت)ی (ديـن)، (خدمـەت)ی (علـم)، (خدمـەت)ی (قـوم) (خدمـەت)ی مەفتەن، لە (مليۆن)یَ (ملائكە) چاترە، ئەمڕۆ (نفع)ی (ملائكـە) چيە؟ ئـەڵێن: "(جمع)ی بێ شومار لە (ملائكە)، لەوێ ڕۆژێ (خلق) کراين، تـا (قيامـەت)، لـە (ركـوع) دان" تووخـوا ئەوانـە کـەڵکيان چـيە؟ نـازانم ئەوانـەی پێشـی، چ (كيف)يان لەگەڵ ئەو (نوع)ە (مخلوق)ە دێ؟ بۆ (حفظ)ی (دين) (علم)ی چاك، بۆ (حفظ)ی (كيانەت)و (مكانەت) و (ملّەت) (رجال)ی (إدارە)و (سياسەت)، بـۆ (خلـق)و (إيجـاد)و (تـدبير)ی (أمـور)و (شـؤون)ی (كائنـات)، (جنـابی حـق)و (نواميس)ی (طبيعەت)، بۆ (كشف)ی (أسرار)ی (موجودات)، (علما)ی (مخترع) ئيتر بەسيە، (كافی)و (وافی).

(مسلّمان)یَ ڕووت و قـووت و نـەخۆش و لاواز، لـە سـبەينێيە وا سـارد، کـە شەختەی کرديە، لە ژێر لێـف لاق و دەسـت ئەتـەزێ، هەسـتێ بـە ئـاوێ سـارد دەست نوێژ بشوا، دوو (ركاعەت) نوێژی سبەينێ بكا، لـە هـەزار هـەزار نوێـژ و (سجدە)و (ركوع)ی (ملائكە) (خێر) ترە، بەهونـەر تـرە، (إنسـان)یَ (فقـير) لـە هاوێنێ گەرم، بايەکی دێ تير ئەيڕووکێنێ لە چۆل و (صـحرا) ئەخولێتـەوە بـۆ کەتيرە، بە هەر (حاڵ)یَ بێ يەك دوو ڕب کـەتيرە بەدەسـت ئـەخا، دێتـە بـازار

ئەی فرۆشێ، کولێرەیە ئەکرێ بۆ (سدّ)ی (رمق)ی ئەیخوا، ئەڵێ: (یاربّی) (الحمد لله)، هەزار (شكر با ربِّ العالمين)" ئەو (شُکر)و (حمد)و (ثنا)یە، چۆنی (تقدیر) ئەکەی؟ (قیاس) ناکرێ لە (تسبیح)و (تقدیس)ی (ملائكە)، وەبزانن (جنابی کبریائی) (مدح)ی کەس ناکا، بەس (مدح)ی خۆی ئەکا، گەر ستایشی (جُبریل) و سوپاسی (محمّد) ئەکا، (مقصد) (حقیقەت)ی (قرآن)ە، کە (وحی)و (کلام)ی خۆیەتی، گەر (ثنا)ی (مریم)ە بکا، بۆ (حفظ)ی (مَنقبە)ی (رسالەت)ە، کە (عائد)ی خۆیەتی. گەر (تحقیر)ی (ملك) یا (رسول)ی بکا (مراد) (حفظ)ی (وحدانیەت) و (مقام)ی (ألوهیەت)ە، وەئەگەر پێیان هەڵ بڵێ، (مقصد) (إعلا)ی (مَنقبە)ی (رسالەت)ە، بەڵێ بەڵی (لازم) بوو (سەرامەد)آنی (مذاهب)و (طرق)و (أدیان) ئەمە بزانن، وە(رعایەت)ی بکەن، (أمّا حسب الدنیا) بۆ خۆیان (ضرر) بوو، یا (ضرر) ئەبوو.

(تنبیە): لە یادم چوو کەمێ باسی (فجر)و (شفق) بکەم، (أمّا) (علی الأكثر) (نشأت)ی نوێ، ئەیزانن، (علمی هەیئەت) لە (مدراس)ی (دین)ی و (رسمی) ئەخوێندرێ، زۆر (إنتشار)ی بوە، (ممکن)ە لە (سورە)ی (والفجر) شتێ (ذکر) بکەین، وە(بعض)ێ (تفوّهات)ی قەشەو مەشەی (ئاوروپا)و (أمریكا) دەربارەی (خاتم الرسل)ی (أعقل)و (أكمل)لە (تفسیر)ی (سورە)یی (ألم نشرح) (نقل) ئەکەین، (ومن الله التوفیق) ﴿وَلَقَدْ رَآهُ﴾ ئەڵێن: (محمّد) (ﷺ) (جبریل)ی دیووە، لەسەر (صورەت)ی خۆی ﴿بِالأُفُقِ الْمُبِينِ﴾ (زمخشری) ئەفەرموێ: "(مطلع)ی (شمس): (أي الاعلى)" (حتّى إفتخار) ئەکەن، کە (غیر)ی (سیّد الرسل) کەسی دی (جبریل)ی لەسەر (صورەت)ی خۆی نەدیوە، (أمّا حضرەت)ی (محمد)ی(ﷺ) دوو جاری (رأي العين) دیووە. کەسێ بڵێ: (حبیبی) خودا (ذات)ی (حضرەتی) (کبریائی) بە چاوی سەر دیوە" چ (إفتخار)ێکی ئەکا بەدیتنی (جبریل)؟ من ئەڵێم: "(جنابی حق) یا (جبریل)، (محمد) (ﷺ) دیویە، لە (أفق)ێ (ناحیە)یە ئاشکرا، (ناحیە)ی (علم)و (عرفان) و(عقل)و (زکا)و (فضائل)، (مادّی)و (معنوی)، (فصاحەت)و

(طلاقەت)و (شجاعەت) و (متانەت) و (أمانەت)، لە (ذروە)ی (کمال) (مُستَعِد) و ئامادە بوە بۆ (حمل)ی (رسالەت)ی (عظمی)، (أمانەت)ی (کبری)، بە (حق) (تحمّل)ی (أمانەت)ی کرد، بە (حق) (أمانەت)ی بەجێ هێنا، (رسالەت)ی پەرلاغ کرد، (ملوك)و (سلاطین)ی هینا هەژان، (حضرەت)ی (محمّد)ی (ﷺ) –(قبل الرسالەت)– (أصلاً) بە دڵی دانەدەهات ببێ بە پەیغەمبەر، وەکی (خیالیّون)آن نەبوو، (حاشا)، (رسالەت) لە دووی ئەگەڕا، (دنیا)ی پشکنی لە هەموو (شعوب)ی (بَشر) حەولی دا، تا (حضرەت)ی (محمّد)ی دۆزیەوە" ﴿وَمَا هُوَ﴾ پەیغەمبەر ﴿عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ﴾ (بخيل) نیە، هەرچی (أوّلاً) بە حَواس (درك) نەکرێ (ولو) لە (ضمنی) (محسوسات) دابێ (غیب)ە، (إیمان)ی (بالغیب) دەرکەی (تعالی)و (ترقّی) ئەکاتەوە، بۆ (إنسان)ی بە هۆش و گۆش و (حَدس) ئەبێتە قادرمەی بڵند بوون، دیتنی (أشیا)و بیستنی بە (صورەت)یَ (بسیط)و (سطحی) بۆ (عارف)و (عامّی) هەیە، (حتّی) بۆ (أكثر)ی (حیوانات) (حاصل)ە، (مقصود) ئەو (أسرارە)یە، کە لەو (محسوسات)ەدا لە (حواس) بزرە، بە (حدس)و (قوّەی) (فکر)و (إکتشاف) ئەزاندرێ، (إمتیاز)ی (إنسان) بە (إدراك)ی (أحکام)ی (عقلیّە)ی (حکمیّە)یە، بە (وضع)و (درك)ی (قواعد)ە، بەزانینی (مناسبات)و (مخالفات)ی (بین)ی (کائنات)ە. ئەوی (حواس) پەرست بێ، (معارفە) بزانێ؟ بزانێ شتێ (محدود) و کەم ئەزانێ، (خصوص) مایەی هەمووی، (إیمان)ە بە (وحدانیەت)ی (موجد)ی (عالم). (إیمان) بە (وحدانیەت)ی خوا، (إنسان) بە هەموو (قوا)و (مَشاعر) لە (أسارەت) دەرئەکا، بەو (شرط)ە نەبێتە (عبد)ی (أشخاص)، (مقلّد)ی (محض) (تقلید)یَ کۆری یە، (معنا)ی ڕاستی (تقلید) ئەمەیە، (مقلّد) پەتکی ئەخرێتە ئەستۆ، بۆ هەر (جهەت)یَ ئارەزوو بکرێ ئەبردرێ، (سَوق) ئەکرێ. (أئمە)ی (إجتهاد) بەسایەی (حریّەت) (فکر) (واصل)ی ئەو (مقام)ە بوون، ئەگەر (مقلّد) بان ئەبوونە (مَلا)یە (عادی). (إیمان)بە ڕۆژی (جَزا)ش مایەی (سعادەت)و (صلاح)و چاکەیە، (موجب)ی (إنتظام)ی (حَیات)ە، (باعث)ی تێکۆشینە، (أمّا)

(شرط)ە (إيمـان)ی (بالغيـب) نەکەنـە (کیمیـا)ی درۆیـان، (ملائکـەت)ێ هەیـە، لاقی لە (تحت الثرا) (سەری بە عرش)ەوە نووسایە، ئەو (عَـالَم)ەی لـە بـاوەش گرتیە، ئەمە بۆ یەك (ملائكەت)ە؟ (عالم)ێکە —(إلى ماشـاء الخَيـال)— (واسـع)و پان و درێژو ئەستوورە. (ملائکەت)ێ هەیە ئەمەنـدە ئەمەنـدە زەلامـە، حـەفتا هەزار سەری هەیـە، هـەر سـەرێ حـەفتا هـەزار رووی تیایـە، هـەر رووە حـەفتا هەزار زاری هەیە، هەرزارە حەفتا هەزار زوبـانی تیایـە، هـەر زوبانـە بـە حـەفتا هەزار (لۆغەت) قسە ئەکا، نازانم (دعا)ی بۆ کێ ئەکا؟! نازانم ئەمە چیە؟ گۆیا (عظمەت)ی (خالق) (إظهار) ئەکەن؟ (مع أنه) (عظمەت)ی (خالق)و (صانع) لـە (خلق)ی (میقروب) چاتر دەرئەکەوێ. زۆر بڵێیەکان ئەوەی نەیەتە ژێر (حس)، ئەوەندەی درۆ تیا ئەکەن نەیەتە (حدّ)و (حساب) وابزانم لەبـەر ئەمـە (قسـم)ێ لە (عُقَلا) لـە (عـالم)ی (غيـب) تۆقیـوون، نـاوێرن (إيمـان)ی پـێ بێـنن، ئـەزانن درۆزنەکان (ناتوانن) ئەوەی بەر (حس) بێ بەو (طرازە) چـەنەبازی تیـا بکـەن. کەسێ نەختێ بە (دقّەت) لەگفتوگۆی چەنەبازەکان بـفکرێ، ئـەزانێ (إيمـان)ی (بالغيب) و (کرامات)یان کردیتە (وسیلە)ی درۆ، (أمّا) چ درۆ؟ درۆیە، ئەگەر بە ناوی (دین) و (إعتقادیات) نەبێ منداڵ قبوڵی ناکـا ئـەزانێ درۆیـە (مسـتحیل)ە (دعایـە)یـە، وەك (دعایـە)ی (سیّاسـیّون)آن، (حضـرەت)ی (محمّـد)ی (ﷺ) (إيمان)ی بە (غیب) بوە، گەلێ شت (عقلّ) رێی پێ نابا بە (وحـی) زانیویـەتی، بە (فكر)و (نظر)ی (ثاقب)ی گەلێ (أسـرار)ی (کائنـات)ی لا (معلـوم) بـووە، لـە (بَشر) درێغی نەکردیە، (حقّا) رێی راستیان، نیشان ئەدا، (أمر)یان ئەکاتێ بـە (نظـر) بـە (إسـتقلال)ی (فکـر)، (نهـی)یـان ئـەکا لـە (تقلیـد)، لـە دواکـەوتنی (رۆسـا)ی (دیـن) و (رۆسـا)ی (دنیـا)، (مقابـل)ی ئـەو (تعلـیم) و (تفهـیم)ە (أجرەت)ی ناوێ، بەس (مـراد)ی (سـعادەت)ی (إنسـان)ە، زانانـدی (عاقبـەت) رۆژ ئەکوژێتەوە، کـەوابێ دوورە لـە (معبـود)ی. (کشـف)ی (حُکَمـا)ی (جدیـد) (تأییـد)ی ئـەکا، ئـەم (نـور)و (حـرارەت)ە ئـی (هایـدرۆجین)ە ئـاگری گرتیـە ئەسووتێ، (بالتَبَعْ) (منفعەت)ی بۆ (حَیات)ی (أرض)ی هەیـە، بـۆ (عبـادەت)ی

بکەم؟ پڕی (دنیا) (هایدرۆجین)ە (حُکَما) (إستخدام)ی ئەکەن. پاش (رسالەت) هەزار ئافەرین، لە (عِلم)و (حِکمەت)، (إنسان) لە (ذلّ)ی (عبودیەت)ی ئەم و ئەو (نجات) ئەدەن.

(قسم)ێ لە (بَشر) (تصوّرات) ئەکەن بۆ (کشف)ی (أسرار)ی (طبیعەت) لەبەر (خاطری) (ترقّی)و (ترفە)و (تفوّق)ی (بَشر)، ئەوانیش (خزمەت)یان زۆرە، (لکن مع الاسف) (سیاسەت) لێ ناگەڕێ، (حقّاً) ئەوانە بە (قوّەت)ی (علم) بووینە (ما فَوقَ الطبیعەت)، بە (قوّە)ی (قاهریّە)ی (علم)یان (تسخیر)ی ئەکەن، ئەمانە لە کوێ؟ (ملك) لە کوێ؟ ئەوەی (ئەسپرین)و (کنین)ی دۆزیەوە، بۆ (دفع)ی سەرئێشەو تا، (ملیار)ێ لەو (مَلَك)آنە ئێینێ، کە لە (أوّل)ی (خلق)یان تا(قیامەت) ڕاوەستاون، یا لە (سجدە)دان، بۆ ئێمە (نفع)یان چیە؟ (أمّا بَشر حقّ)ی (بَشر) نازانێ، هەر ڕوو لەم لاو لەولا ئەکا، (وجە)ی ڕاستی ئەگۆڕێ، (ضرر) ئەکا، (لازم) بوو (مسلّمان)آن (سعی) کەن بۆ (علم)ی (غیب)، (غیب)ێ کە لە ناو (عالم)ی (شهود)دایە، (علم)ێ (نافع)، دوور لە (أوهام)و (خیالّ)، بە (کشفیّات)ی بێ (فائدە) وەکی (جابولّقا)و (جابوڕسا) هەڵنەخەڵەتێن (لکن) تێپەڕی.

وە(قرائەت)ی (بظَنین)یش هەیە، (زمخشری) ئەفەرموێ: لە (مصحف)ی (عبد الله) —(یعنی إبن مسعود)— بە (ظ)ێ یە، لە (مصحف)ی (ابیّە) بە (ض)ی یە، پێغەمبەر بە هەردوو لای خویندیتەوە"، ئەفەرموێ: "(لازم)ە بە تەواوی لە (أدا) (فرق)یان بکرێ" (أکثر عجم) (فرق)ی ناکەن، ئەگەر (فرق)ی بکەن، (فرق)ێ نا (صواب) ئەکەن، (مع أنە) (بین)یان دوورە. ئەوجا (بیان)ی (مخرج)یان ئەکا، ئەفەرموێ: "(مساوی) نین، وە(إلاّ) (إختلاف)ی ئەو دوو (جیل)ەی (علم)و (قرائەت) نەدەبوو، وە(معنا)و (إشتقاق)و (ترکیب)یان نەدەگۆڕا" لام وەیە (تجوین)ی (بعض)ێ لە (عُلما)ی (حنفی)، (رعایەت)ی (عجم)ەکانە. لە (تأریخ)ێ لە (موصلّ) بووم، (جمعە)کم لە (مسجد)ی (نبی جرجیس) کرد، (مرحوم) (یوسف ضیاء افندی) باش (عالم) (إمام) بوو، (غیر

المغظوب..إلخ) خوێندەوە. چەند ڕۆژەکی پێ چوو لە (مجلس)ەکی (عُلما)یان، (بعض)یَ گفت وگۆ (جَریان)ی کرد، ووتم: "(سبحان الله) (مذهب) چەند (مؤثر)ە، (عرەب) (ممتان)ن بە (قوم)ی (ضاد)ی، لە (رسولی أکرم)(ﷺ) (نقل) ئەکەن: فەرموویەتی: "(أنا أفصَحُ مَنْ نَطَقَ بالضادِ)" (مع هذا) (ذات)یَ وەکی باش (عالم) لە (فاتحە)دا (ضاد)ی بە (ظیَ) گۆڕی"، دوای ئەو (مجلس)ە (جمعە)کی دیم باز لە (مسجد)ی (نبی گۆرگیس) کرد، ئەوجارە (ضاد)ەکەی (أدا) کرد، وەکی (عرەب)ەکانی (فصیح)ی (بادیە) نوشین، کە لە (محراب) هاتەدەر تەماشایەکی منی کرد، بە (تبسّم) زانانـدم قسەکەیان، بۆ گێڕایتەوە، بۆیە بەو (تجوید)ە (لایق)ە (أدا)ی (حرف)ی (ضاد)ی کرد.

(یعنی) (رسولی اکرم) (ﷺ) لەسەر (غیب) (متهَم) نیە هەڵنابەستیَ، تا (علم)ی پیَ نەبیَ، بەگومان نایڵیَ، (ذاتاً إتّباع)ی (ظَنّ)ی زۆر لا (مذموم)ە. لە چەند (مواقع) (قرآن) (طعن)ی لە (أتّباع)ی (ظَن) ئەدا ﴿وَمَا هُوَ﴾ (قرآن) ﴿بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ﴾ (مطرود)و دوور خرایەوە، ئەوانەی (إستراق)ی (سمع) ئەکەن، بۆ (کَهن)آن و (خرافات) و (خزعبلات) ئێنن، ئەبایە (زمخشری) لێرە لەبەر (مقابلە) بفەرمویَ (شیطان)ی بەد (اصل) (طینەت) پیس، بیَ (حرمەت)، بیَ هێز، بیَ جیَ، (خائن)، (أمّا) لەبەر (رجیم) (إکتفا) کرایە، (مطرود) دیارە بیَ (کرامەت)و (منزلەت)ە، چ جایە (مطاعی)، (قرآن) (إلقاءات)ی (شیطانی)، (وَهم)و (خیالّ)ی (خیالیّون)یَ سەودا زەدی تێدانیە، لەو (نقص)ە (مُبرّا)یە، کە (معلوم) بوو (درجە)ی (صدق)و (حقیّەت)ی (قرآن) ﴿فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ﴾ بۆ کویَ ئەچن؟ (مَسلك)و (مذهب)و (طریق) تان لە (حق) (قرآن)، (رأی)تان چیە؟ ﴿إِنْ هُوَ﴾ نیە (قرآن) ﴿إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (موعظ)ەیە، ڕاستە، ڕیَی ڕاست نیشان ئەدا، (مفتاح)و (مخزن)ی (علوم)ی (دنیا) و (آخرەت)ە، مایەی (إرتقاء)و (سعادەت)ە، شفایە، (نجات)ە، (روح)ی (حَیات)ە، (خاصّ)ی (عرەب) نیە بۆ (عالم)ە، وایە ﴿لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ﴾ ئەوی ڕاست بیَ، (إتعاض) ئەکا، (إیمان)ی پیَ ئێنیَ، (أمّا خائن)و خوار خێچەکان، دوور لە

(إستقامه) (أبداً) (میل)ی (قرآن) ناکەن، ڕاست و خوارو قەت، ڕێك ناکەون (ولا یُطابَقُ معوَّجٌ بمعتَدل)، (دقّەت) کەن لە (تعریض)ی (قرآن) لە (نزاکەت)ی چەند جوانە، ئەگەر کەسێ بڵێ: بە (عقلْ) ئەتوانم (إستقامە) بکەم، چاکەو خراپە لێك جودا کەم" نەخێر ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (عقول) (مختلف)ن، (هَوا)و (مَیل) دوشمنی (عقلْ)ن لای ئەدەن، (إنسان) هەرچی بی (إحتیاج)ی بە (إرسال)ی (رسل) هەیە، بێ (هدایەت)ی (وحی) (إلهی) نابێ، خوای (تعالی)ن ئێوەی (خلق) کردیە، (صاحب)ی (مشیّەت)و (إرادە)ن، بە (أنواع)ی (هدایەت) (هدایەت)ی داون، (خاصّةً قرآن)، خۆتان لەبەر (سوء)ی (إختیار) (إیمان) نایەنن، ڕاست نابن، لام وایە ئەمڕۆ قسە لە (مشیّەت)و (إرادە)و (إختیار)و (عزم)و (جزم)و (قدرەت)و (قوّەت)ی (بَشری) ناکرێ، بە (طیّارە) ئەفڕن بۆ (سما)، بە (غواصّات) بنی (بحران)ی ئەپشکنن، بە پەڕەشوت لە ئاسمانێ بەبارێ گران لە (اسلحە)ی (حربیە) دێنە خوار، بە ئاسانی ئەنیشن، ئەوا (حرب)ی (صاعقە) ئەکەن، بۆ (دەولّەت)و (ملّەت)ێ خۆیان (سعی)و (طاقەت)ی (فرس)آن بەجێ ئێنن، (إختراع)ی (تلفون) و (تلفزیون) و سوپەری (صاعقە) گەلێ (عجایبات)یان کرد، ئەوجا چۆن (إنکار)ی (قدرەت) و (قوّەت)ی ئەو (إنسان)آنە ئەکرێ؟ (مع الأسف) لە سایەی (إعتقادیات)، (عالَم)ی (إسلامیەت) (قدرەت)و (قوّەت)و (عزم)و (إرادە) و (متانەت) و (مکانەت)ی نەما، (دەولەت)ێ وەکی (أیران) بە (ظرف)ی هەفتەیە لە (طرف) (قوّەت)و (قدرەت) و (إرادە)و (الات)و (أدوات)ی (حرب) داران، (إستیلا) کرا، (علی) فەریاد بێ (فائدە)! (عبّاس)، (یۆك)، (أمّا رضا) گوێی لێ نیە، قوڕ بەسەر (موسلّمان)آن بوو لە سایەی (إمام)ان و (اولیا)یان و (مجتهد)انی خوارو خێچ و (خائن)، (دین)و (دەولّەت)و (ملّەت) نەمان، (ألآن کانَ کَما کانْ، إنّا لله) تەواوبوو (تفسیر)ی (سورە)یی (تکویر) (وله الحمد).

سـبەینێ پێـنج شـەموو، نـۆرەیی تفسـیری سـورەی (إنفطـار)ە، (مکّیـە)، (آیات)ی (١٩)یە، بێ (خلاف)، ئەڵێن: دوای (سـورە)ی (نازعـات) نـازل بـووە" مناسبەی لەگەڵ سورەتی سابق دیارە.

سورەی (إنفطار)

﴿بِسْمِ اللّٰه الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ﴾ ئەفەرموون:"(شەق) بوو"،(لکن، إذا السّماءُ انشَقّتْ) سورە یی (مُستقل) دێ، وابزانم ئەبێ (فرق)ەکـی ببـێ، لـە (سـورە)ی (تبـارك) فەرمووی :"فَارجِعِ الْبَصَرَ هَلْ ترى مِنْ فطُور؟" لە (أبـو عبیـدە) (تَفسـیر)ی بـە (خَلَلْ)، لە (إبن عباس) بـە (وَهَـنْ) (نَقـل) کرایـە، ئـەمـەم لا خۆشـترە، ئـەمرۆ– حقیقةً کائناتی عُلوِیَّة– بـێ (خَلَـلْ)ە، (مُنْـتَظم)ە، بـە (قُـوەّت)ێ (فَـوْقَ الحَدْ)، (أمّـا) وایـن لێ دێ، (خللـل)یـان ئەکەوێـتە نـاو، بـێ هێـز ئـەبن، (تماسُـك)یـان نامێنێ، ئەمەش (عامّ)ە لە (شمس) و (غیر) ی (شمس) ﴿وَإِذَا الْكَوَاكِبُ﴾ ڕۆژی ئێمـەوو (خُـنّس) و (کُـنّس) و (شمـس) و (أقمـار) ی (منظومـات)ی دیکـە ﴿انتَثَرَتْ﴾ بلاّوبوونەوە، (أوّلاً، کُرات) لە (مَواقع)ی خۆیان نـامێنن، (مُصـادمە) ئەکەن، دوایە ئەبنە (هبا) لـە (فَضـا) تـەرت و توونـا ئـەبن، (نبـا) بـە (نقـل)ی (طنطاوی) ئەستێرەی وا هەیـە (نُـور)ی سێصـەد هـەزار هەنـدی (نـور)ی ڕۆژی ئێمەیە، ئەستێرەی وا هەیە، (٢٥) ملیۆن لە (شمس)ی ئێمە گەورەترە، ئەوانـە هەرچەند گەورە بن، هەرچەند بە (قُوەّت)بن (آخر)ی (ضـعیف) ئـەبن، چ جایـە گچکە بوونەوە، ئەبن بە (ذرّات) لە (أثـیر)دا گـوم ئـەبن، (بـاقی) هـەر خودایـە، (وهن) و (خلل)ی نابێ، (حُکَما)ی (یونان) ئـەیان ووت:"(أفـلاك قـدیم)ن، هـەر ئەمێنن، (خرق) و (إلتام)– (یعنی) لێك بوونەوەو پێوەنووسانەوە– وەك ئاو لە (فلکیات)دا نابێ" ئەوەش لەسەر (قـول)ە (بـە:(مُحَدِّدُ الجهـات) وە (إمتنـاع)ی (حرکە)ی (مُستقیمە) بۆ (غیر)ی (عناصر)ی (أربعە) (ئـاگر، هـوا، ئـاو، خـاك)، ئەو (قول)ە لە (نظر) (حُکما)ی نوێ (واهی)یە (أصل)ی نیە، (فَلَكُ الأفلاك) کـە

ئـەی لێنـیێ:"(فَلَـكُ الأطلـس)"، (فَلَـكُ الثوابِـت)"، "(مُمَـثلات)"، "(خَـوارِجُ المركـن)"، "(تَـداوير)"، "(جَـوزەهرِّ"، "(قَمَـر)"، و"(مائـل)"، هیچیان لایـان (موجود)نین، (خیال)ی (محض)ن، (فلك)ی خـوای بەو (درجـه) (محـدود) نیـه زۆر (واسع)ە، (وَسِعَ كُرسِيُّهُ السَّموات والأرْضَ) چ جایە تەخت و پـای تـەختی!

﴿وَإِذَا الْبِحَارُ﴾ گەورەو گچکە، (محیط) و (غَیر)ە (مُحیط) ﴿فُجِّرَتْ﴾ کرایـەوە، (أطـراف)یـان لێـك بـۆوە، تێکـەڵ بـوون، بوونـە یـەك (بحـر)، ئـاو (إسـتیلا)ی (أرض)ی کـرد، (بَعـض)یْ (طبیعیّـون) ئـەڵێن:(بحـر) ورده ورده پـڕ ئەبنـەوە بەقوڕوو ورتکە لە بەردی چیاو چۆلان، کەلافاو ئـەی بـا،_(لـدی الحسـاب)– بـە حەفتا (ملیۆن) ساڵ ئاو (إستیلا)ی (أرض)ی ئەکا، وەکـی (طوفـان)ی (سـابق) (عالَم) (غَرق) ئەبێ، بـە هـەر (طـرز)ی ببـێ، دیـاره ئـەبێ، لـە (مُجاهـد) (نقـل) ئەکـەن :(فَجَـرَتْ) بـە (بنـا فاعـل)ی (ثلاثـی)، (یعنـی) (طُغیـان) ئەکـەن، لـە (فُجور)ە، بە (معنی) (بغی) و (تَعَدّی) و (تجـاوز)ە.) ئەمـە (مُقابـل)ی (بینهمـا برزخ لا یبغیان)ە، جوانە (إستیلا)ی ئەو (برزخ)ە ئەکەن.

لەو (حرب)ە ئەوەندە پـاپۆڕی (حربـی) و (تجـاری) بـە (جهـان)یانـەوە، وە (طیّاره)ی ئاوی و هوائی لە (بحر) (غرق) بووین، نێزیکە ئـاوی(بحـر) (طُغیـان) بکـا بەسـەر خاوەنیانـا ﴿وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ﴾ خۆڵیـان لەسـەر فـڕێ درا، ئـەو (هیکـل)ی مـردی تیایـان بـوو، زینـدی کرایـەوە، لـەم (قُبـور)ە، (مـراد) ئـەو (قَبر)انەن، (طبقات)ی (أرض)یان بەسەر داهاتیە، (عِظـام)یـان مایـە، (قسـم)یْ (تحجُّـر)ی کردیـە، کـە لـەو (أیّـام)ە لـە (حفریـات)ی قـووڵی (أرض)ی گـەڵێ دەرئەکەون، (هیکـل)ی (عظـم)یـان ئەبەنـە (مۆزەخانـان)، دەرخسـتنی ئەمانـە جێی (إعتنا) و لێ تۆژینەوەیە، بە (ملیۆن) و (ملیار) (عَصرٌ بعدَ عَصـرٍ) (قَـبر) تێك ئەچن، (ذرات)ی (جُثَّه)ی (أموات) لە (أطـراف) و (أكنـاف) بلاّوبووینـەوە، لەگەڵ (سائر)ی (عناصـر)ی دی لـە (هَـوا) تێکـەلاّو بـوو ون، خـوا نـەبێ کـەس (إمتیـان)ی پـێ نـاکرێ، (قُـدرەت) و (علـم)ی (مُحـیط) نـەبێ، بەکـەس گـرد ناکرێتەوە، لـە (قَـبر)سـتانی (مکّـه) وە لـە (مواقـع)ی (مُقـدّس)ی (رافـض)یـان

مردی قورِ بەسـەر، ئەوەنـدە لـەناو (قَبر)و زێـرِ زەمـین نامێنـێ، زوو فـرِیّ یـان ئەدەن،تا جێی مردی تـر ببێتـەوە، پـارە وەرگـرن، خـاك بەسـەر (مسـلّمان)ی هەلّ خەلّەتاو. چەند (مليۆن هياكل)ی (بَشری)، (زێد)ە لە (شەرِ)ی (حاضر)ی، بويتە (طعم)ی ماسی يان، ديمان لە گرانی (سابق)، (أواخر)ی (حرب)ی پێشی، دوور بێ لەو سالّ، چەند لاشەيی (بَشری) سەگ خواردی، (ممكن)ە ببنـە سـلّق و تورر، ببنە (حيوان) و ماسی، ئێمە (إنكار)ی ئـەو (تحـولاّت)ە ناكـەن، (لكـن) (بِنا) بە (إيمان)ێ (قَوی)، بە (علم) (قُدرەت)ی خـوا، وە (صـدق)ی (رسـول)ی (صـادق)ی (أمـين)(ﷺ) (إيمـان)مـان هەيـە بەهـەر (نـوع)ێ خـۆی ئـەی زانـێ (عناصر)ی ئەوانە كۆ ئەكاتەوە،(هيكل)ێ وەكی (هيكل)ی (دُنيـا)ی لێ دروسـت ئەكاتەوە، (روح)ی خۆی –كە(باقيە)–وە (مُعظم)ی (فلاسفە)ی (قـديم) (قـول) بـە (بقـا)ی (روح) ئەكـەن، ئـەی هاوێتـەوە بـەری، وای زينـدی ئەكاتـەوە خـۆو هەركەسێ ناسيبێ وە بی بينێ ئەلّێ:"ئەوە فلانی إبنی فلانە" (حتّی) ﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ﴾ (أیَّ نَفسٍ كانتْ) هەر كەسێ ببی ﴿مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ﴾ چ جايـە خـۆی، (أعمال)ی خۆشی دێتەوە (خاطر)، ئەوەی لە (حَيات)ی خۆی كرديتی، ئـەوەی (أثر)ی ماوە، پاش مردنی لە چاكەو خراپە، هەرچی كرديەتی، دێتـە بەرچـاوی ﴿يَاأَيُّهَا الإِنسَانُ﴾ كە (إطّلاعـی) بـوو لەسـەر (أعمـال)ی خـۆی، نامـەی سياهی تەماشا كرد (ندا)ی ئـەكرێتێ، ئـەی (إنسـان)– نـازانم (أساسـا) بـە كـوردی بـە (إنسان) ئەلّێن:"چی؟"– ﴿مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ چی تووی هـەلّ خەلّەتانديـە، (مغـرور)ی كـردی، (جسـارەت)ی پێـدای لەسـەر (عصـيان)ی خـوا، (تـأمين)ی كردی لە (عقاب)، ياخود (إنكار)ت كرد، (بِالْمرةْ)؟ يا (شريك)ت بۆ پەياكرد، وە (عظمـەت)و (جـلال) و شـكۆهی بـە (قـەد) منـدالّی لـە دلّـدا نەهێشـت، هـەزار سوێندی بە درۆی، بـە (ذات)و (صـفات)ی ئـەخۆی، (بنـا) لـە (مكّـە) (خطـاب) (عـامّ)ە، لەگـەلّ (مـؤمن)و (كـافر)، (مـؤمن)يـش (مـؤمن)ی (فاسـق)آن زيـادە، (مقصود)ە بە (عتاب). (سَواد)ی (أعظم) لە (بَشـر) لـە هـەر (قـوم)و (ملّـەت)ی بێ، بەگەلّێ كەس بەگەلێ شت فريـب ئـەخوا، (طبيعـی) (عـامّ)ەی (بَشـر) وايـە،

ئەوی ڕاست بێ لەگەڵی، بۆ (سعادت)ی (دارین).(سَوق)ی کا، (أمر)ی بە چاکە بکاتێ (نهی) لە (خراپ)ە، لەگەڵیان (أمین)و (صاف) و خاوێن بێ، بە (ترقّی)و (مآثر)یان (کیف) خۆش بێ، بە (تَدنّی) و (مَسالب)یان (محزون) بێ، نایەنەوێ بە(خائن)ی ئەزانن، ئەوەی لەگەڵیان (خائن) بێ، بە سازی وان لێ بدا، بە قسەی خۆشکەڵە خۆشکەڵە (تأمین)یان کا، بۆی (مسخّر) ئەبن، (مطیع)و فەرمانبەردار، لایان زۆر (محترم)ە، زۆر (أمین)ە، لایە (رؤسا)ی (دین)، لایە (رؤسا)ی (دنیا)، (سیاسیّون) لە (مآرب)ی خۆیان (إستعباد)و (إستخدام)یان ئەکەن، لە (عالم)ی (إسلامیەت) (مصیبەت)ی گەورە، (باعث)ی (جهالەت)و (ضلالەت)ی (أمّەت)، (روضە)خوانەکانی (شیعە)و (شێخ)ەکانی (طریق)ی (سنّی)یە، (ألحق) وەکی گوتراوە: (دین)ی (مبین)ی (أحمد)ی (مرسل)ی بەبادا دا.

دەر(سنّی)یان (تشیخ)، وەئەز (شیعە) (إجتهاد) (شرف)و (سعادەت)ی (دنیا)و (قیامەت)ی (أمّەت)یان برد، بۆتە ژێر چەپەلۆکی (أمم)، (ألآن) بستە عاردێ نیە لە (ممالك)ی (أسلامیەت) —(شرقاً)، (غرباً)، (جنوباً) (شمالاً) —کە لە ژێر پای یا(نفوذ)ی (أجانب) نەبێ، (ألآن کانَ کَما کان) (ملا)یانیش (کرامة الأولیاء حقٌّ)، (زیارەت)ی (قبور) (مشروع)ە، (زائر) (مأجور)ە، خوا لەسەر (عرش)ە یان نا؟ لایە بۆ (خلافەت)ی (أبو بکر)ی، لایە بۆ (خلافەت)ی (علی) (حرب) ئەکەن، (خاصّةً شیعە) بە (دعایە) (مشغول)ن، (لاشك) ئەم (حاڵ)ە (دوام) کا، (أسماعیل)یش وەکی (إسرائیلی) دوچاری (غضب)ی خوا ئەبن، (زلّەت)و (مسکنەت)یان لێ ئەدرێ، لەسەر هەڵ ئەدرێ، (حتّی) (قسم)ی بە (نوع)ێ بەستە زمان و (عقڵ) کەمەکانی (مسڵمان)آن ئەفریوێنن، ئەڵێن: "ئەو (آیەت)ە —(أنّه تلقین)ی (خصم)ی تیایە—، (یعنی) ئەی (إنسان) بڵێ: "(إلهی کرم)ی توو منی (مغرور) کردیە" وە(حکایەت)ی لە (إمامی علی)و (عبد)ی (نقل) ئەکەن. بەڵێ کەسێ بەد گۆیی و فرۆمایەو (خدمەت) کارێ (لئیم) بێ، بە (کَرم)و (لطف) و (حلم)ی (سیّد)ی خۆی (مغرور) ئەبێ، بێ (مبالات) ئەبێ،

(حتّی) ڕووبەڕوویی ئەکا، (لکن) ئەوەی (کریم الأصل)، (کریم النفس) بێ، بە (لطف)و (کَرَم) و (عنایەت)ی (سیّد)ی خۆی، ئەبێتە بەندەیە (حلقە) بە گۆش، (مطیع)و فەرمانبەردار، (خاضع)و (خاشع)و بە (ئەدەب)و بە (حیا)، منتظر)ی (أمر)و (إرادە):

(إذا أنتَ أکرمتَ الکریمَ مَلَکتَهُ

وإنْ أنْتَ أکرَمتَ اللّئیمَ تَمَرَّدا)

سەرو (مال)و (اولاد) و (روح) لەبەری دەست، (حاضر) بۆ (صرف)و (بذل) کردنیان لە ڕێی (سیّد)و (مولای) بە (کَرم) و (لطف)و (مرحمەت)ی خۆی، (عصیان)و (غرور) (مقابل)ی (لطف)و (کرم)، لە خوێن پاکی (عرق)ی (أصیل) ناوشێتەوە.

ئەو (ربّ)ەی ئەو خودایەی ﴿الَّذِي﴾ ئەوتۆ ﴿خَلَقَكَ﴾ تووی (إیجاد) کردیە، لە (عناصر)ی (مختلفە)ی (متباینە)ی (متضّادە)، بە (تطوّرات)ێ (عجیب) تووی هێنایتە (ساحە)یی بوون و (ظهور) ﴿فَسَوَّاكَ﴾ تۆی گێڕایە بە (سالم الأعضاء)، (أغلب) وایە کەم کەمە (شواذ) ئەبێ ﴿فَعَدَلَكَ﴾ ڕێکی خستوویی (متناسب الأعضاء)، ئەو (نسبەت)ە (مُدهشە)، ئەوانەی (إنتخاب)ی (ملکة الجمال) ئەکەن، چاکی ئەزانن، (طنطاوی)ش لە (سورە)ی (یوسف) کەمێ لێ ی ئەدوێ، (بعض)ی (أعضا) وائەبێ، (قوّە)ی (مفرزە)ی (غالب) ئەبێ، یاکەم ئەبێ، (أعضا)یەکە لە ئەندازەدا نامێنێ، یا زۆر (زیاد) ئەکا، یا زۆر کەم ئەبێ، وابزانم (حُکَما) ئەمەش (علاج) ئەکەن، بەڵێ (إنسان)ی (کامل) (خلیفە)ی (صانع)ە، (مکمّل)ە ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ (عرض) کرا: (نوات)ی (ذرە)یی (حیویّە)ی نێر، نیوەی لەگەڵ نیوەی (نوات)ی (ذرّە)ی (حیویّة)ی مێ تێکەڵاوئەبێ وەك (بُقطر) (نقل) ئەکا، لە (بعض)ە (علما)ی (توالد) (طرق)ی (إختلاط)یانی بە شازدە (ملیۆن) و حەوت سەدو حەوتاو حەوت هەزارو دوو سەدو شازدە (وجە) (تقدیر) کردیە، لەومەیانە –طبیعی– بەیەك (وجە) (واقع) ئەبێ، هەرچەند ئەوان ئەیکەنە (محصول)ی (صدفە)، (لکن قول)ێ بێ

(وجدانی)یە، (عقل) (شاهدی) ئەدا، ئەو (تصوير)و (تركيب)ە -(خاصّةً)- وا(عجيب)ە، بێ (تدبير)و (تقدير)و (تصرّف)ی (علاّم)ی (قدير) نابێ، (سبحان الله) (تأثير)ی (عِلم)ی (بَشر) له (تحسين)ی (نسل)ی (حيوانات) (مشهود)یانە، چۆن (تأثير)ی (علم)ی (صانع)ی (حقيقی) (إنكار) ئەكرێ، له (تركيب)و (تصوير)ە؟ بە (إعتقاد)ی من -(غير)ی خوا كەس -(حتّی) (مَلَك)- (مداخلە)ی نیە، (ملك) هەر (ملك)ی ببێ، پێی ناكرێ، (أمّا) (قوای) (طبيعيە)ی (عاملە) زۆر (مداخلە)ی هەیە، بێی وان ناكرێ، (أما تنظيم)و دامەزراندنی (عَمَلە) له (معمل) بێ (مدير) ناكرێ، خوا (ماكنە) (خلق) ئەكا، ئەو (مادّە)ی چووە ناو (ماكنە)كە، (عَمَلە) (عمل)ی خۆیان (إجرا) ئەكەن، ئەمە وایە، جێی (إنكار) نیە. (آفەت) بەسەر (رَحم) دادێ، (حُكَما) (تداوی) ئەكەن ولە نێر وەلە مێ (آفات)ی (توليد) ئەزانن، (علاج)ی ئەكەن، ئەمە (صدفە) نیە. له (تأريخ)ی (طبيعی) (إنسان) و (قانون)ی (زواج) چەند (فصل)ێ هەیە شایانی (مطالعە)ن، (عُلَما)ی (توليد) ئەڵێن: "(إنسان) لەناو (رَحم)ی داكیا، چەند (صورەت)ی بەسەردا دێ، (حتّی) له (بعض)ە (طَور)آن، (شكل)ی بە گوجیلە سەی ئەچێ، لەم (صورە) (غريبە) (ترقّی) ئەكا، ئەبێتە ئەم (صورەت)ە جوان و (ظريفە)" (حديث)ێ (نقل) ئەكەن، (رسولی أكرم)(ﷺ) فەرموویەتی: "كە (نطفە) له (رَحم)دا (قرار)ی گرت، (جنابی حق) هەموو (نسبەت)ی (بين)ی وی و (بين)ی (آدەم) (حاضر) ئەكا، ئەمە زۆر (مناسب)ە لەگەڵ (قول)ی (حُكَما)یان، وائەبێ (إنسان) بە باپیری ئەچێ، (ممكن)ە (تمثيل)ی (جدّ)ی (عاشر)ی، دەها هەراز تری بكا، (امّا) ئەو (حديث)ە -له (جهەت) (سَنَد)ی- وكی (إبن كثير) ئەفەرموێ: بە (قوّەت) نیە. (سبحان الله) له (قرآن) ئەو (علوم) و (حقايق)ە له (مقام)ی (وعظ)و (تذكير) (إيراد) ئەكا ﴿كَلاَّ﴾ (موجب)ی (مغرور)ی هیچ نیە، ﴿بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ﴾ (مَدار) لەسەر (إنكاری) ڕۆژی (جَزا)یە، یا (بالمره إنكاری) ئەكەن، یاخود (إيمان)ێ وایان پێ نیە، كە (منع)یان كا له (معاصی)و (مقابلە)ی (ربّ)ی

(کریم) وەکی (مشرك)آن، (إعتماد) لەسەر (شفاعەت) ئەکەن، بە (نَسَب) (مغرور)ئەبن، (حضرەت)ی (شێخ) ئەیان باتە بەهەشت بێ (حقّ)و (حساب)، ئەوجا (إیمان) سست ئەبێ، ترس نامینێ، ئەوانەی کە (إنکار)ی زیندی بوونەوە ئەکەن، ئەم خاك و خۆڵە چۆن ئەبێتەوە (إنسان)؟ ئەگەر ئەو (عناصر)ەی کە (إنسان)ی لێ (خلق) ئەکرێ تەماشای کەن، (قطعیّاً) بڕوا ناکەن (إنسان) لەو تۆزانە (مخلوق)ە، نە (شؤون)ی (جنابی حق)، نە (شؤون)ی (طبیعەت)، (بَشر) (إحاطە)ی پێ نەدایە، تا (حکم) بە (إمتناع)ی (إعادە)ی (عناصر) بکات، (أمّا جاهل) بێ (مُحاکَمە) (حُکم) ئەکا، حتّی (بعض)ی لە (متکلّمین)آن (محو)و (إثبات)ی (کائنات) بە (تابع)ی نووکی (قلم)ی خۆیان ئەزانن، (حتّی) ئەڵێ: "ئەو (عالم)ە (عظیم)ە کە (وهم) و (خیال) تا (جولان) بکات ناگاتە قوڕنەیەکی، (کلّ) (آن) (محو) ئەبێتەوە، یەکێتر دێتە جێی" واش نا، تۆزێ (صبر)! ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ (حفظ)ی (أعمال) (مراد)ە، (أمّا حافظ) لە (بلیّات)و (ویلات) (قسم)ێ ترن ﴿كِرَامًا كَاتِبِينَ﴾ ئەوی بیکەن بیڵێن ئەی نووسن، چۆنی ئەنووسن؟ بەچی ئەنووسن؟ خوا ئەی زانێ.

نووکی دەرزیلە لەسەر (صفحە)ی (غرامەفۆن) چۆنی ئەنووسی؟ دەم و زاری (إنسان) لە (هَوا) لە (خط)ی (تلفۆن) چۆنی ئەنووسێ؟ رادیۆ چۆنی وەرئەگرێ؟ چۆنی (أدا) ئەکا، ئەی زانین؟ نا (والله) تیا (حەیران)ین (هزّە)ی یەك (حرف)ێ، بە (إعتبار)ی گوێ ی (سامعین)آن ئەبێتە (ملیۆن)ی (سبحان الله) لە (مشرق) و (مغرب)و (شمال)و (جنوب)، دوور نێزیك ئەبیسترێ.

(طنطاوی) لە گەلێ (مواقع)ی (تفسیر)ی ئەفەرموێ: "جَلّ اللهُ وجَلَّ العلم" ناوێرێ بڵێ: "وَجَلَّ البَشَر!" (أمّا) (حقّاً) شایانی (تبجیل)ن، هەرچی بن، با (مُلحد) بن، لە (علم)و (معارف) و (صنایع) وە(إبران)ی (آثار)ی (قدرەت)و (قوّەت)ی (فاطر) سەد هەزار (درجە) لە (فوق)ی ئێمەن ﴿يَعْلَمُونَ﴾ ئەو (کاتب)آنە ﴿مَا تَفْعَلُونَ﴾ لەچاکەو خراپە، (ملائکە) لای خواو (رسول)ی خوا

(محتم)ن، (بالطبع) لای بەندەگانی خودا زیدە بە (حرمەت) ئەبن، (لکن) (دخل)ی (خلق) و (إیجاد)یان نیە، (حتّی) لە (علم)دا، (أول) ڕۆژ (مغلوب) بوون، با بنوسن ئەو (نوع)ە (خدمات)ە بەجێ بێنن، ئەو هەموو (علوم) و (معارف)و (صور)ی (حسّی)و (معنوی)، کە (إنسان) (ربط)ی ئەکا، چۆن (ثبت) ئەکرێ؟ لە کوێ دەنووسرێ؟ هەر (آن)ێ (فکر)ی کردەوە، بۆی (حاضر) ئەبنەوە، (إنسان) خۆی (کاتب)ی خۆیەتی با ئەوانیش هەبن، (نتیجە) ﴿إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ، وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ (عاقبەت)ی چاکە، چاکەیە، (نتیجە)ی خراپە، خراپەیە، ئێوە ئەگەر بە (إیمان)و (إحسان) بن، جێتان (جنّات النعیم)ە، ئەگەر خراپ بن، (مأوا)تان (حجیم)ە، (مسلّمان)ی گوناهکار –(ولو) (نجات)یشی ببێ– ئەمەندەی بزانێ، هەموو (لذائذ)و (شهوات)ی (دُنیا)، (ألم)ی (ساعەت)ێ نایەنێ، (رحمەت)ی خوای لە (خیّام) ئەڵێ:

(پەندی دهمەت اگر ب من داری گووش
از بهری خودا جامەیی تزویر مەپووش
دنیا هەمە ساعەتی و عمری توو دەمێ
از بهری دمی عومری أبد را مەفرووش)

﴿يَصْلَوْنَهَا﴾ ئەو (فجّار)انە لە (جهنّم)آ ئەسووتێن، ئەبرژێن ﴿يَوْمَ الدِّينِ﴾ ڕۆژی (جَزا) کە (إیمان)یان پێ‌ی نیە ﴿وَمَا هُمْ﴾ (أرباب)ی (نار) ﴿عَنْهَا بِغَائِبِينَ﴾ (طرفة العین)ێ لە (جهنّم) بزر نابن، (عذاب)یان لەسەر هەڵناگیرێ، ئی (مدّە)یی لە (مدّە)، ئی (أبدی) لە (ابدی) ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ، ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ﴾ ڕۆژێ (عظیم)ە، ڕۆژێ (عجیب)ە، دژە، (هائل)ە، ڕۆژی (نفسی) (نفسی)یە ﴿يَوْمَ لاَ تَمْلِكُ نَفْسٌ﴾ گەورەو گچکە، (خاصّ) و (عام) ﴿لِنَفْسٍ﴾ (حتّی) باب بۆ کوڕی ﴿شَيْئًا﴾ هیچ، چی بۆی پێ ناکرێ، کەم کەس هەیە ئەو (نوع)ە (إیمان)ەی بە ڕۆژی (جَزا) هەبێ ئەوەی لە (دنیا) ناتوانێ بچێتە (خدمەت) (مأموری)، (شرطی)یە، (آمر مرکز)ێ، (آمر مخفر)ی (ناحیە)یە، خۆی (حاضر) کردیە، بۆ (شفاعەت) تکای ئەو (أمەت)ەی دەکا

﴿وَالأمْر﴾ فەرمان ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژی ﴿لِلّهِ﴾ (غیر)ی وی (آمر) نیە، ئەو (آیەت)ە، وە(سائر)ی (آیات)ی لەو (مضمون)ە، بۆ (سعی) (إکسیر)ن، ئەگەر (إیمان)ت بە (شفاعەت) هەبێ، نابێ (إعتماد)ی لەسەر بدەی، پێی (مغرور) ببی، بە تەمای تکا، شووی لێ هەڵکێشی، ئەو (وەقت)ە بزانە لە (شفاعەت) (محروم) ئەبێ، (نعوذ الله من الحرمان) تەواو بوو، (تفسیر)ی (سورە)ی (الإنفطار) هەفتەیە زیاترە، لەبەر ژانە زگ و سەرما چمان پێ نەنووسرا.

نۆرەیی سورەیی (المُطَفِّفِيْن)ە، (مدنیە)، (مکیّە)، یا (قسم)ێکی (مکّی)یە (قسم)ێکی (مدنیە)، یا ناوەنجی یە لە (بین)ی (مکّە)و (مدینە) (نازل) بووە، پەکمان لەسەر هیچ نەکەوتووە، (مهم) (بیان)ی (وجە)ی (ذکر)ی ئەم (سورەت)ەیە، لە (بین)ی (إذا السماء أنفطرت) وە سورەی (إذا السماء أنشقت) کە زۆر (مناسب)ن، (إمام)و (سیوطی)و (سیّد) قسەیان لێ فەرمووە، فەرمایشیان جوانە، من بە (صراحەت) ئەڵێم: ئەو (سورەت)ە بۆ (قطع)ی بەهانەو (أسباب)ی (غرور)ە، بۆ (إخطار)ی ئەوانەیە، کە ئەڵێن: "(غَرَّنی کَرَمُك)" بزانن (جنابی حق) (کریم)ە، دەر (حق) بە (عِباد)ی خۆی (رَحیم)ە (غدر) قبوڵ ناکا، لە (جریمە)ی (طفیف)ی (خفیف) ئەتۆرێتەوە، بە چ (نوع)ی (تهدید)ی (مرتکب)ی ئەو (نوع)ە (جُرم)ە ئەکا؟ (فکیف) بە (عصات) بە (کفرە)! بەوانەی (قاتل)ن، (محاربە)ی لەگەڵ خواو (رسول)(ﷺ) ئەکەن، کەسێ (لئیم)ی (دنی) بە دانەیە (خیانەت) بکا، چ (مناسبە)ی لەگەڵ (کریم)ی هەیە؟ تا بڵێ: (غَرَّنی کَرَمُك)".وا ئەگەیەنێ ئەو (مجرم)آنە (ظن)یان بە زیندی بوونەوە نیە، ئەگەر (إیمان)ێ ڕاست و (قوی)یان بوویا، (ألبتە) (منع)ی ئەکردن، وە زێدە (تفصیل)ی تیایە، بۆ (حال)ی (أبرار)و (فجّار)، وەتا لە (آیات)ی (فکر)ی (مناسبە) زێتر دێتە (ذهن)، (عدد)ی (آیات) (سیّد) ئەفەرموێ: "سی و شەشە، بێ (خلاف)".

سورەیی (المُطَفِّفِیْن)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ﴾

﴿وَیْلٌ﴾ (شِدّەت)، (شر) (حُزن) (هلاك)، (عَذاب)، (قاموس) ئەڵێ: "(کلمە)ی (عذاب)ە" ﴿لِلْمُطَفِّفِینَ﴾ ئەوانەی (خیانەت) لە (کیل)و (وزن) ئەکەن، سووکی و کەمی دان، لە (وزن) و (کیل) سووکی یە بۆ (کیّال)و (محتکر)ی (حیّال) ﴿الَّذِینَ إِذَا اکْتَالُوا عَلَی النَّاسِ﴾ ئەوانەی کە لەسەر خەڵکی بپێون، هەڵ کێشن، بە (حیلە)و (ضرر) پێدان، بۆ خۆیان یا بۆ دۆستیان، یا بۆ کەسێ (رشوەت)یان داتێ، وا ئەبێ خاوەنی (ماڵ) خۆی ئەپێوی، بۆ خۆی چاك ئەپێوێ ﴿یَسْتَوْفُونَ﴾ وەگەڵێ بە لای (زیادە)وە هەڵ ئەکێشن ﴿وَإِذَا کَالُوهُمْ﴾ بۆ خەڵکی بپێون ﴿أَوْ وَزَنُوهُمْ﴾ بۆیان هەڵ ئەکێشن ﴿یُخْسِرُونَ﴾ بە (ناقص)ی پێوانە ئەکەن، (إنسان)ی (مُحتکر) (إنتظار)ی (وەقت) ئەکا، ئەبینێ (محتاج)ی، کرمانجێ، نەختی (زەخیرە) ئێنێ بیفرۆشێ، پێویستیە تاڵووکەیە، بۆی نافرۆشی –(خاصّةً) ئەگەر لاگیری لەگەڵ بکا– لەو تەنگانەیە (حجی بابە) دێ بە چەندی؟ بە چەندی؟ نا، ئاە، ئەوە چیە؟ ئەوە کوو ئەخورێ؟ بۆن چاڵە، پووچەڵە،" (حاصل)ی بە (قیمەت)ێ کەم لێ ی ئەکڕێ. (کیّال) ڕا (الله)، (إیمان الله) ڕای ئەدا، شەشی لێ ئەکاتە مشتێ، (صاحب)ی دەغڵ قوڕ بەسەر، دەسەڵاتی نیە، دەنگ ناکا، (جزء)ی پارە وەرئەگری. (وەقت)ێ دەغڵ شیرینە، (أسعار) لە (ترقّی)یە (مسڵمان)ێ (فقیر) بە (عائلە) دەغڵی (لازم)ە، ئەگەڕێ، بابە (حاجی) ئەدۆزێتەوە: "قوربانت بم (علاج)ێ" بڕۆ، بڕۆ دەغڵ نیە، نافرۆشم، خۆم پێم (لازم)ە، بەسەد پاڕانەوەو ناوڕانەوە، دوو کیلەی گەنم پێ ئەفرۆشێ، (قیمەت)ێ گران، (وزن) و (کَیل)ی سووك، ئێمە شارەزای (کیّال)آنین، ئەکڕین، ئەفرۆشین، ئەگەر لەبەر نان و تۆ لە (فلاحەت)یمان شتێ بمینێتەوە. (إستیفا)ی (حق) بەو (طرز)ە (مذموم)ە (أمّا) (حقّ)ی خۆت، بە تەواوی وەرگری، (حقّ)ی خەڵکیش بە تەواوی بدەی، زۆر باشە، پێوانەی بە گەزیش (حکم)ی (حکم)ی (وزن)و (کیل)ە، لە (بعض)ێ (بلاد) هەموو (شت)

بە (وزن) ئەفرۆشن، (كَيل) نيە، لىَ ولأتى ئيَمە: گەنم و جـوو بـرنج و (حبوبـات) بە (كَيل)ە، سەبزەو ميوەهات و (مايعات)، وەكى دۆشاو هەنگوين، بـە (وزن)ە فرِنداتى (وزن)َ (نوع)ىَ (حيلە)يى (كيل) نيە، (خصوصاً قەپان)، (حيلـە)يـى جانبازان ئەوانەى ولأغـان ئـەكرِن و ئەفرۆشـن، لـەمان كـەمتر نيـە. (شـخص)ىَ ووتى: "چوومە (كركوك) مايىنەكى بۆرەم هەبوو، پيرولاواز، فـرۆتم، چـەند رِۆژىَ دوايـە چـوومە مەيـدانى ولأغ فرۆشـان، مايىنەكـەم ديـت، قەلّـەو بـە (شـوكت)، (حظ)م لىَ كرد، كرِيم، بـۆ مـالّى خـۆم گەرِامـەوە، سـوارى بـووم، ديـم (صـبر)ە (صبر)ە ئەپووتيَتـەوە، ئـاخرى چـورچ و لاواز بـوو، ئـەنۆرِم مايىنەكـەى خۆمـە، توومەز فوويان دابوو، رِەنگيان كردبوو، گۆرِيبوويان كردبوويانـە، مايىنـىَ تـر!" (حكومەت) و (ملّەت) لە چەنگ ئەوانە بيَـزارن، (أمّـا) چارەشـيان پـىَ نـاكريَن. چەند (بحث)ەكى (نحو)ى هەيە، بابۆ (مُحشّى) بىَ —(إنشاء الله).

﴿أَلاَ يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ﴾ ئايـا گومـان نابـەن ئەوانـە، ئەوانـە زينـدى ئەكريَنەوە؟ ﴿لِيَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ رِۆژىَ گەورە، بە (شدائد)و (أهوال)، ئـەم (آيـەت)ە بـىَ (شـك)ە، تـا (إنسـان) (إيمـان)ى بـە (قيامـەت) بـىَ هيَـز تـر بـىَ، گونـاه و (رزالەت) و (دنائەت) زيَتر ئەكا، وە(حتّى ظنّ) بە (قيامەت) بۆ (إنسان)ىَ كەمىَ (إنسان) بىَ، (كافى)يە، بۆ گەرِانـەوەى لـە گوناهـان، يـا(سَـوق)ىَ بـۆ (تَوبـە)و (إنابەت) ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ﴾ هـەمووى، چـاك و خـراپ، گـەورەو گچـكە ﴿لِرَبِّ الْعَـالَمِينَ﴾ خـوا، خـواى هەموانـە، (فـرق)ى دەولّەمەنـدو (فقـير)و (كـافر)و (مسـلّمان) نيـە، (رعايـەت)ى (حقـوق)ى هـەموان ئـەكا، (مسـلّمان)ىَ لـە (معامله)ى (خِيانەت) بكـا لەگـەلّ جـوىَ ديانـىَ ئـاگر پەرسـتىَ، (ربّ العـالمين) قبـولّى ناكـا، بـە (شـرع) دروسـت نيـە، لىَ ى (حـرام)ە، زينهـار زينهـار خۆتـان مەخەنـە ژيَـر بـارى (أجانـب)، ئـەوان لـە (قيامـەت) (رحـم)ت پـىَ ناكـەن لـە (بعض)ى (آثار)م ديتيە، رِۆژى (جَـزا) لـە (طـرف كبريـائى) (أمـر) ئـەكرىَ هـەر (مسـلّمان)ىَ (حـق)ى (كـافر)ى لەسـەر بـىَ، رِاى گـرن، نەچـيَتە بەهەشـت، تـا

(حق)ی لێ ئەستێندرێ، هەر (کافر)ێ حقی لەسەر (مسلمان)ێ بێ، ڕای گرن نەچێتە (جهنّم) تا (حقّ)ی خۆی وەرئەگرێ، ئەمەندە (کافی)یە.

(أمّا مسلمان)آن نا (شُکر)ی نەبێ، نابیەن، (واعظ)یان نیە، چەند (أحادیث) و (آثار)ی (اصحاب)آن هەیە، لە (حق) (کیّال)ی (خائن)، لەگەڵ ئەو (آیات)ە (شدیدە)، کەس نای بیە، بۆ (ملل)ی (إلهیون) (حیف)ە، خۆیان هەڵەخەڵەتێنن، گۆیا (أمّەت)ی (موسی) دەربارەی (أمم)ی دی هەرچی بیکا (مسؤول) نیە، (حقوق)یان (هَدَر)ە، ئەو (خیاڵ)ە (ولو) لەلای (امم)ی دی بووبا، نەدەبا بکەوێتە (دەماغ)ی (مسلمان)آن، لە (دین)ی (إسلام) (حقوق)ی (کلّ)ی شت (محفوظ)ە. (جماعەت)ێ بوون لە ولاتی ئێمە (مشهور) بوون بە (حیّالی) —(خاصّةً)— لە (وزن)، وە(دائماً) (فقیر)و بێ نەوا بوون، وابزانم لە برسان مردن، ئاداریان لەسەر پاداری نەما، خوا لە (دنیا) (ضربە)ێ لی دان، (لکن) (عبرەت) ناگرن، ئەوێ ڕۆژێ، ڕۆژێکە (میزان)ی (عدالەت) دێتە (مەیدان) بۆ (مجازات) و (مکافات) (والوَزن یَومئذٍ الحق).

(حکایەت): منداڵ بووم، لە (عُمر)ی هەشت و نۆ ساڵی، زستانەکی کچی شێخ (نبی قطبی ماویلی)، لە ماڵی ئێمە بوو، ئەوزستانە نەیان هێشت بچمەوە ناومالێ، کچی (شێخ)ی ئەیفەرموو: "نظری حرامە" (بعض)ە شیوی نەدەخوارد، ئەی ووت: (شك)م لە (حلال)ی ماڵی ئێوە نیە، (لکن) ئەترسم، (بقّال)ەکەی، روونی لێ ئەکڕن بە (ظریفی) تەرازووەکەی خاوێن نەکاتەوە، روونەکە (حرام) بێ، کەم و زێدەییی تیا ببێ" (خلاصە) بەو (نوع)ە (تکلّفات)ە زۆری (عذاب)ی (عائلە)دا، لە (اواخر)ی زستان، (تشریف)ی بەدوای قاترچی یەکی خۆیان کەوت، بە جارێ تەرازووی تێکدا!

ئەو (قیام)ە لەبەر هەستان نیە، وەکی (سیّد) ئەفەرموێ، زۆر (عجایب)ە (إستدلال) بەو (آیەت)ە لەسەر (منع)ی هەستان ئەکەن بۆ (إنسان)، (ذات)ێ دێتە (مجلس)ێ (محترم)ە، خەڵکی لەبەری هەڵ ئەستن، گۆیا ئەو (آیەت)ە (دەلالەت) ئەکا کە ئەو (قیام)ە (حرام)ە، (قیام) کردن (خاصّةً) بۆ خوا

﴿كَلاَّ﴾ (منـع) بـن لـەو (أحـوال)ە ﴿إِنَّ كِتَـابَ الفُجَّـارِ﴾ (عـام)، لـه (كـافر)و (مؤمن)ی (فاسق) و (مُطَفِّف)و (سائر)ی (مجرمین) ﴿لَفِي سِجِّينٍ﴾سیجّین چـی یـه؟ ﴿وَمَـا أَدْرَاكَ مَـا سِجِّينٌ، كِتَـابٌ مَرْقُـومٌ﴾ دیاره كتێبەكـه، حـاوی لـه بـۆ (كُتب)ی أعمالی فسق به معنای عام كتابەكی دادەنێی، مشـتمل بەسـەر چـەند كتابان، ئەو كتابـه لێ ی نووسـراوه، علامـەتی دانـدراوه، ئایـەت دلالـەت ئـەكا، لێره: سجّین كتابه، أمّا سـجّین بـه معنـا (موضـع)ێ لـه (تحت الأرضـین) یالـه (جبّ)ی (جَهنّم)آ لێره (مراد) نیه ﴿وَيْـلٌ يَوْمَئِـذٍ﴾ ئـەوێ ڕۆژێ، ڕۆژی (قیـام)ی (قیامەت) ﴿لِلْمُكَذِّبِينَ، الَّذِينَ﴾ ئەوانەی ﴿يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ﴾ (ویـل)، (سـلف) بـه (وادی)یـه (جهـنّم)ی (تفسـیر) ئەكەنـەوه، (أمّـا) وەكـی لـه (أصـمعی) (منقـول)ە، ئەمـه (معنـا)ی (لغـوی) نیـه، (واقعـاً) ئـەم (كلمـه) لەسـەر زوبـانی (عرب)، –(قبل الرسالة)– (جاری) بوه، بەو (وادی)یەدا نەڕۆیشتینه، (خَبر)یان لێ ی نەبوه، (أمّا) (جهنّم)یان زانیوه ﴿وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ﴾ به ڕۆژی (جَـزا) ﴿إِلاَّ كُـلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ﴾ (تجاوز) له (حدّ)ی خۆیان ئەكەن، ئەگـەر شـتێ پـێیـان (تصـویر) نـەكرا، (إنكـار)ی ئەكـەن، شـتێ لـه (حوصـله)ی وان نـەدەگونجا، دەڵـێن: "(مُحال)ە" لەبەر (جهل)و (عجز)ە (إنكار)ی (آثار)ی (علم) و (قدرەت) ئەكەن، تا(علم)و (قدرەت)، (قوّەت) بستێنن، (مُحال)و (مستبعد) كەمتر ئـەبن، (جهـل) (عجایـب)ە، بـۆ (حقـایق) (دائمـاً) خـەریكی (إنكـار)ە، بـۆ (خرافـات)و درۆی زلەزلەی (فوق)ی (مُحال) ئامادەی قبوڵو (تصدیق)ە، ئەوانەی (إنكار)ی (جَزا) ئەكەن، له گوناهان، شوو هەڵ ئەكێشـن، بـێ پـەروا، بـێ (وخـز)و (خـدش)ە و (ألم)ی (ضـمیر)، (كمـال)ی (لـذەت) لـه گوناهـان ئـەبینن، بـیم و پـەراوی (آخرەت)یان نیه ﴿إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا﴾ كه هەمووی (حكمەت)ە، (عـبرەت)ە، (علم)ە، (حقایق)و (دقایق)ی (صنع)و (إیجـاد)ە) (هدایـەت)و (إرشـاد)ە ﴿قَـالَ أَسَـاطِيرُ الأَوَّلِـينَ﴾ (حكایـەت)ێ بـێ (أصـل)و (أسـاس)ە (إنصـاف) كـەن، (حكایـەت) كـو وا لـه (قـرآن)دا، (بحـث)ی (بعـض)ێ (رسـل)ی (كـرام)و (دعوەت)یان ئەفەرموێ: هەمووی بەچـی، بـه (مقـام)، بـه (فائـده)، (كلمـه)یـه

(حکمەت) لە ئافرەتێ وەکی (بلقیس)، لە (نمل)ێ (نقل) ئەکا، بۆ (رسول)ی (مجتبا)(ﷺ)، ئەویش (تبلیغ)ی مەی ئەکا، تا هۆش کەینەوە، ئاگامان لە خۆبێ، (قوم)ی بە (تدبیر)و (مشورە) بین، بێ (تأمّل)و (تدبّر) بە (عجلە)و تالووکە هەڵنەکووتینە سەر (أمور)ی (عظیمە)، (ماجری)ی (حضرەت)ی (یوسف) و برایانی، چەند (آیات)و (عبر)ی تیایە، بۆ (إنسان)ی تێ گەیشتوو چەند باشن، ئایا ئەوانە (إیمان) بە (أساطیر) نایەنن؟ تەماشا چۆن گوێ ئەدەنە (حکایەت)ی (أسکندر)و (رۆستەم)و (عنتر)و (حمزە) پاڵەوان و (أمثال)ی وانە؟ کوو (إیمان)یان پێ ئێنن؟ ئەگەر (قرآن) (أساطیر) با، زوو (إیمان)یان پێ ئێنا، (حقیقة) (حال)ی (إیمان) بە (قرآن) لەگەڵ (مشارب)و (میول)ی (فاسدە) لە دڵیدا گرنابنەوە، (بعض)ێ (صوفیّە)ش ئەڵێن: "بە (کلام) و (صفەت)ی (مشغول) مەبە، (إشتغال) بە (ذات) بکە" ئەوەش فێڵێکە بۆ ڕوو وەرگێڕاندنی (إنسان) لە (قرآن) ﴿كَلاَّ﴾ بەسیە، لەو (تعدّی)و (سیئات)ە (منع) بن ﴿بَلْ رَانَ﴾ (إستیلا) و (غلبە)ی کردیە ﴿عَلَى قُلُوبِهِم﴾ لەسەر دڵیان، تیا (راسخ)بوە ﴿مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ لە (أعمال) ی (سیّئَة)، (حتّی تَطفیف) (سیّئات)ی سووک و بێ (مُروّەت)ی بوویتە ژەنگی دڵیان، بە (نوع)ێ (قابل)ی ماڵنج نیە، (إنسان) ئیشێ (خراپ) ئەکا زۆر (مُتألم) ئەبێ، جاری تر ئەی کا (تأثُّر)ی کەمترە، (وهكذا) تا فێری ئەبێ، لە دڵیا ڕۆ ئەچێ، ئەوجا (قابل)ی گەڕانەوە نیە، (نُفسُ) و (نَفیس)ی لە ئۆغری ئەو (سَیّئە) (صرف) ئەکا،گوێ داتە (قرآن) و (مواعظ) و (أحادیث)؟ (حاشا) چ (مُمکن) نیە ﴿كَلاَّ إِنَّهُمْ﴾ ئەو دڵ ڕەق و ڕەشانە ﴿عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ﴾ ڕۆژی (قیامەت) ﴿لَمَحْجُوبُونَ﴾ لە ژێر (حجاب)ی (ذلّەت) و (حقارەت)دان، خوا بە (نظر)ی (کرامەت) نایان نۆڕێتێ، (ذاتاً) ئەوان (معرفة الله)یان لە دڵدانەبوە، خواد تەماشای چیان کا؟ (أمّا) خوا ئەبینرێ، نابینرێ؟ تا (قیامەت)بە (حق) (حل)نابێ، ئەوسا لە (جنَّەت) (إنشاءالله) لە (خزمەت) (زمخشری) و (إمامی رازی) قسەی لێ ئەکەین. بەڵێ (فریقین) (مُتّفق)ن، بەو (نوع)ە کە (حیوانات)

ئیکدی دەبینن، خوا بەو (نوع)ە نادیتری ﴿ثُمَّ﴾ پاش (محجوب)ی ﴿إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ﴾ دیارە ئەوانە لە (مَدارِك)ی (عقلّی) لە (عذاب)ی (روحانی) ئاگادار نین، (درك)ی (عذاب)ی (حسّی)، (ألم)ی (جسدی) نەبیّ ناکەن، (أمّا) ئەوەی بە (وجدان) و (ذەوق)ی (روحی) بیّ، (عذاب)ی (روحی) بە هەزار (درجە) لای لە (عذاب)ی (حِسّی) ناخۆشترە، (خیّام) ئەلّیّ:

"با نفس هەمیشە درنبردم، چوکونم؟

وز کردیی خویشتن ب دردم، چوکونم؟

گیرم کی مـــرا فـــرۆ گــــــوزاری ب (کرم)

زان شـــرم، کی دیدیی چ کەردم، چوکونم؟"

(رحمەت) لە (أبو السعود)ی کە ئەفەرمویّ:"(ثُمَّ) بۆ (تراخی) (رُتْبی)یە"، (یعنی) لای وان وەکی (سیدی آلوسی) ئەفەرمویّ: "بنۆڕنە (سحر) و (نزاهەت) و (نزاکەت)ی (قرآن)، (ذَمّ)یّ چ (بلیغ) بە (حرف)یّ (أدا) ئەکا؟!" ئەو بیّ (حیا)یانە، با لەناو (جهنّم)ا، ببرژێن، جووتێن، (حرارەت)ی ئاگری بچێژن ﴿ثُمَّ﴾ (بعد ذلك) ﴿يُقَالُ﴾ (ملائکە)ی (جحیم) پیّیان ئەلّێن، لە ڕووی (زجر) و (توبیخ) و سەرزەنش و (لوم) ﴿هَذَا الَّذِي كُنتُمْ﴾ لە (دار)ی (دُنیا) ﴿بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾ ئەوا (مشاهدە)تان کرد، ئەگەر (إیمان)تان پیّ هەبا، وە بەو گوێرە خۆتان بپاراستبا، (معلوم) گوێتان لە چیرەی (جهنّم) نەئەبوو ﴿كَلَّا﴾ (عَدیل)ی (کلّا)ی (أسبق)ە، (یعنی) ئی (فُجّار)ان ﴿إِنَّ كِتَابَ الأَبْرَارِ﴾ لە (جُملە)ی وانە، ئەوانەی (کیل) و (وزن) و (زرع) بۆ خۆیان و بۆ (غیر) (إستیفا) ئەکەن بیّ (خُسران) و (نُقصان)، (کتاب)ی وانە (دەفتەر)ی (أعمال)یان ﴿لَفِي عِلِّيِّينَ﴾ (نقل) لە (فرّا) ئەکەن، ئەوە (إسم)ی (موضوع)ە لەسەر (صیَغ)ی (جمع)ی وەکو (عشرین) وە (ثلاثین)ە ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ كِتَابٌ مَرْقُومٌ﴾ (أمّافرق) زۆرە لە (بین)ی (رَقْم)ان، ئەو (رَقْم)ی (ذلّەت)، ئەم (رَقْم)ی (عُلُوّ) و (عزەّت) ﴿يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ﴾ لە (شهود)ە، بە (معنی) (حُضور)ە، یا لە (شهادتە)، کە ڕۆژی (جزا) (مقرّبان)ی بارەگاهی یەزدانی (شاهد)ی لەسەر ئەدەن، با

هەردووبێ، چ (قید)ی‌یە؟ ئەوەی لەو (کتاب)ە دایە، هەمووی (مفاخر) و (مآثر)ە، ئەوانی (مُقَرَّب)، چ (مَلَك) چ (بَشر)، (حەز) ئەکەن تەماشای کەن، پێی (مسرور) ئەبن، (ملائکە) (حفظ)ی ئەکەن تا (میعاد)ی خۆی، (علی رُؤسِ الأشهاد) (إعلان) ئەکرێ، وای چەند خۆشە نامەکی وات هەبێ، ڕۆژی (جَزا)، (مُقَرَّب)انی دەرگاهی (کبریائی) تەماشای کەن لە (عرصات) (إعلان) کرێ، وای چ (لَذَّەت)ێکە! لە (بعض)ێ (أخبار) وا دەرئەکەوی (ملائکە)ی (حَفَظە)ە (ظاهر) بینن ئاگایان لەناو دڵی (عەبد)ی نی یە، بەڵێ ئاگادارو (حفیظ)ی (حقیقی) هەر خۆیەتی، وە (مدار) لەسەر دڵە ﴿إِنَّ الأَبْرارَ لَفي نَعيم﴾ خوا (نصیب) مانی کا، ﴿عَلَى الأَرَائِكِ﴾ تەختی (حجلە)ی (عروسی) ﴿يَنظُرُونَ﴾ بە (مَد)ی (نَظر) ئەنۆڕن لە (مناظر)ی (بدیع) ی (جنّەت)، لە (دُنیا)چاوی (طمع)یان بەستبوو، چاویان لە دووی پاتاڵی (دُنیا) نەبوو، چاویان لەکەم و کورتی یاران ئەپۆشی، بە چاوی (خیانەت) نەیان دەنۆڕیە کەس، ئەیان نۆڕیە (ملکوت)ی (سماوات) و (أرض)، بۆیە بەو (نوع)ە لە (قیامەت) چاویان کراوەتەوە. (أصحاب) بە دیتنی یەك -بێ (غَلّ) و (غَشْ) -(مسرور) ئەبن (نەیسابۆری) ئەفەرموێ: "(بعض)ێ ئەڵێن: "تەماشای خوا ئەکەن" کێ یە ئەم (قائل)ە؟ نایزانم، دوایە نۆڕیمە (تفسیری کبیر): (فإذاً) ئەمە لە (خاطرات)ی إمام (فخرالدین)ە (رحمة الله علیه)، (جنابی حق) لە (رؤیەت)ی خۆی (محروم)مان نەکا، نەکەوینە ژێر (حجاب). (وَمِنَ العجایب) (سیّد) ئەفەرموێ: "(قیلَ) ئەوە (کتابە)یە، لە (سلب)ی (نوم)، لە (جَنَّەت) (نوم) نیە،زێرا بێ (شُعوری) (مُناسب)ی (جنّەت)نیە، وامەزانن ئەم (أرائك)ە بۆ نوستنە وە (آیە)ی ﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ﴾ بۆ (نفی) (تَوَّهُّم)ێکە لە بێ خەوی، هەڵئەستێ لە (دار)ی (دُنیا) کەسێ نەنوێ، ڕووی ناشیرین ئەبێ تێك ئەچێ، گێژو وێژ ئەبێ، ئەمە لە (جنّەت) دانیە، ڕوویان بە (ڕەونەق) و (بشوش) و گوشایە" وا دیارە (سیّد) بەو (وجە)ە (راضی) نیە، ئەگەر بنوون، چ ئەبێ؟ (غفلّەت)ی نووستن (غفلّەت)ی (هوا)و هەوەس نیە، با لە خەودا بۆ

(طرف)ی (أقدس) خەون ببینن، ئەوا (غفلّەت) نەما. (حالّ)ی ئەوانە ئەوەندە (ظاهر)ە هەرکەسێ بتوانێ ببینێ، لەو (حالّ)ە خۆشیانەدا ئەیان بینێ. (بعض)یّ لە (قرّاء)، وەکی: (أبو جعفر)و (إبن أبی إسحاق) و (طلحه) و (شیبه) و (یعقوب) (تُعرَفُ) به (بنامَجهول) یان (قرائەت)فەرمووە، (نائب)ی (فاعل) (نظرەت)ە، (ت)یّ یەکە ئی (خطاب) نیە، ئی (تأنیث)ە، ئەمەش باشە ﴿يُسْقَوْنَ﴾ (أبرار)ی (کرام) ﴿مِنْ رَحِيقٍ﴾ لەمەیە زۆر چاك و (صاف) و بێ دەرد و (غش)و، (خالص) لە دەردە سەری گەوچیّ و گۆشەکی ﴿مَخْتُومٍ﴾ سەر بەمۆر، مۆرکرای، (شراب)ی (جنان) وەکی (إبن جریر) ئەفەرموێ: لە کووپان دانیە تا سەریان ببەسترێ، وە دیارە مێش و پێشکەو مشك و قالۆچەی تیا نیە، تا بۆ (وقایه) بە (محکم)ی داپۆشرێن (لکن) (ممکن)ە بۆیان لە پیالّان بکەن، پیالّەکان (ختم) بکەن ﴿خِتَامُهُ مِسْكٌ﴾ لە جیاتی قوڕو لۆکەوو (أشباه)ی ئەوانە، بۆ (إحترام) بۆ (زێد)ە (إحتیاط) وەکی (ملك)آن، لە بادەیی سەر بە مۆر، پیالّەیان (تقدیم) ئەکەن، یاخود لە (خاتمە) بە (معنی) (نهایەت)ە، وەکی(إبن عباس) ئەفەرموێ، وە (مختار)ی (إمام إبن جریر)ە، (یعنی) لە (نهایەت)ی نۆش کردنا، بێنی (مسك)ی لیّ ئەکەن، لە (وەقت)ی خواردنەوە لەبەر (لذّەت)ی ئاگایان لە بۆنی نیە، (حقیقةً) ئێستا کە (إنسان) شتی بێندار ئەخواتەوە لە (وەقت)ی خوارنەوە، چاك بێنی ناکا، چونکی هەناسەی نایەو ناچی، کە پیالّەی تەواو (عافیەت) کرد، هەنسەیە قوولّ دادەکێشێ بە تەواوی بۆنی(مشروب)ەکە ئەکا، (أمّا) (ختم) بە (معنا) تێکەلاّوی، (یعنی) (شراب) بەهەشت کە بۆ (أبرار)آن (تقدیم) ئەکرێ (مسك)ی تێکەلاّوە، (إمام إبن جریر) ئەفەرموێ: (ختم) بە (معنی) (خلط) لە (کلام)ی (عرەب)آندا نەمان بیستوە" (مقصد)ی ئەوەیە کە نیە، ئەگەر بوویا ئەی بیست. (واقعاً) تەماشای (قاموس)م کرد، بەو (معنا)یە (ختم)ی تیا (ذکر) نەکرایە ﴿وَفِي ذَلِكَ﴾ لەو (رصیف)ە (نفسیه) ﴿فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ﴾ ئەوانەی (سعی)و کۆشیش ئەکەن، وەکی (أماجد)و (أفاضل)، (ذوات)یّ گەورە

بن بگەنە وان، بۆ گەیشتن (أشیا)ی (نفیسە) خۆیان هەڵئەکوتن، (مسابقە) ئەکەن، بۆ ئەمە تێ کۆشن (مسابقە) بکەن، وەکی کوردی ئەڵێ: "رقەباری" (حقاً) ئەم (منافسە) مایەی (ترقّی)و (تعالی)یە، (مع الأسف) ئێمە لە (أمور)ی (نافعە) (منافسە)مان لە گەڵ هیچ (دول)و (أقوام) نیە، ئەو هەموو (إختراع)ە کرا، لە ئێمە کەسێ نەبوو (غیرەت)ێ بنوێنێ، (تَتَبّع)ی (آثار)و (خواصّ)ی (طبیعەت) بکا، شتێ نوێ پەیا بکا، بۆ ڕۆژێ وەکی ئەمڕۆ بەکار بێ. من لەگەڵ ئامۆزایە خۆم (منافسە)ەکمان بوو، بۆ خوێندن، گەلێ شەو لە (چنارۆك) تا سبەینە نەدەنووستم، (دەورم) ئەکردەوە، لە شار تاریك و ڕوونی بەیانی هەڵ ئەستام ئەچوومە مزگەوت بۆ (دەور) کردنەوە، قەت لەوە باشتر نیە بۆ (کسب)ی (معارف)و سەرکەوتن، نە بۆ (دینی) (حقیقی) نە بۆ (دنیا) (منافسە)کمان لەگەڵ (أجانب) نەبوو، وەنیە، وەنابێ، (أمّا) بۆ (لَهْويّات) و (خَمْريات) (حقّاً) (منافسە) ئەکەین، وە(سبقەت)مان کرد، لەو (إنحطاط)ە خەریکی پێغەمبەرین: (بهائی)و (قادیانی) (عالَم)یان خستە، (دَرك)ەی (أسفل السافلين)، (سفالەت)و بێ هێزی، (علاوە)ی وان —(ألآن) — لە کۆیە، (شخص)ی (ئۆمەر گونبەدی) (محاکمە) ئەکرێ، (دەعوا)ی (رسالەت) ئەکا، (سبحان الله) هەموو شتیان کردە گەمە، (رسالەت)ی چی؟ ئەمڕۆ (مقابل)ی ئەو (حُكَما)یە، ئەو (زعما)یە، ئەو (غیرەت) کێشانی (ئەوروپا) و (ژاپۆن)، (إنسان) خۆی بە مێرووێ نایەتە بەر چاو، چ (کرامت)ێ، چ (معجزە)یە، بەرابەری (إختراعات)ی (حُكَما)ی (غرب) ئەکا؟ ﴿وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ﴾ ئەویش کانی یەکە، (شراب)ی لە هەموو (شراب)ی (جنّەت) بلّند ترە، (غایەت) (لذیذ)ە، لەو ئاوە تێکەلاوی (رحیق) ئەکرێ، وێکڕا (إمتزاج) ئەکەن، دەها (ألَذ)و (أطیب) ئەبێ ﴿عَيْنًا﴾ چ کانی یە؟ شایانە هەر (مدح) کرێ ﴿يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ ئەوانەی (سابق) لە (مەیدان)ی (منافسە)دا، (رایەت)ی (أسبق)یان وەرگرتوە، ئەوان بێ (مزج)، (صرف) نۆشی ئەکەن، (لذّەت)ی لێ ئەبینن، (سنم) بە (معنا) (رفعەت) و بلّندی یە، لەبەر (علو)ی (مقام) یان (شراب)یشیان

ناوی (عالی)یە، بۆیتە (سنام)ی (مجد)و (فخار) ﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا﴾ لە (عصر)ی (رسالەت پەناە)، تا ئەمڕۆ، تا (آخر)ی (دنیا) ﴿كَانُوا﴾ لە (دنیا) ﴿مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ﴾ پێیان پێ ئەکەنین، بە قەشمەری، ریشە خەندەیان پێ ئەهاتن ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ﴾ بەلایاندا رۆیشتبان ﴿يَتَغَامَزُونَ﴾ چاویان لێ هەلێ ئەتەکاندن، لێو و لچیان بەگەمە پێ هاتن لێ با ئەدان ﴿وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ﴾ ئەو (مجرم)آنەی قەشمەری کەرانە، لە (مجالس)یان بگەڕابانەوە ماڵێ، بۆ لای (عائلە)یان ﴿انقَلَبُوا فَكِهِينَ﴾ خۆشی خۆشیان بوو بەو (إستهزاو) قەشمەری کردنە، واتێ ئەگەن شتێ زۆر باشیان کردیە، پێی (مسرور)ن، پێی (مُلْتَذ)ن، (أنّە) (رادیۆ)یان (إختراع) کردیە ﴿وَإِذَا رَأَوْهُمْ﴾ لە هەر کوێ یە (مسلّمان)یان دیبان، هەر کەسێ بایە ﴿قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ﴾ ئەوانە ﴿لَضَالُّونَ﴾ گومڕاهن، (سبحان الله) لەو (جسارەت)ە، لەسەر (حالّی) خۆیان بە (مؤمن)آن ئەلێن: "گومڕاهن!".

﴿وَمَا أُرْسِلُوا﴾ ئەو (مجرم)آنە ﴿عَلَيْهِمْ﴾ لەسەر (مسلّمان)آن ﴿حَافِظِينَ﴾ (مترقّب)ی (أحوال)یان بن، (دائماً) بیان نۆڕنێ، چ دەکەن؟ چ ناکەن؟ ئەوانە (ضّال)ن، (هدایەت)یان بدەن. ئەمە لە (طرف) (جنابی حق) گوتراوە، (إمام إبن جریر) هەر ئەو (معنا)یەی فەرمووە، (زمخشری) (زیادةً) ئەفەرموێ: "دروستە ئەمەش قسەی (مجرم)ەکان بێ، (مجرم)ەکان ئەلێن: ئەو (مسلّمان)آنە نەهاردراونە سەر ئێمە، (حافظ)و ئاگاداری ئێمە بن، لە (معنا)دا، (إنکار)ی (رسالەت)ە".

(نەیسابوری) (إعتراض)ی لێ ئەگرێ ئەلێ: ئەگەر وابا، ئەبا بفەرموێ (عَلینا) لە جیاتی (علیهم)، (سیّدی الوسی) (إشارە) بۆ (جواب)ی ئەفەرموێ: "ئەوە (نقل)ی (بالمعنا)یە" وەکی ئەلێی: "(زید) ووتی: "ئەوئیشە ئەکا" لە (کُتب)ی (بلاغە)دا ئەفەرموێ: لەو (نوع)ە (مقام)ە هەردوولا دروستە، بە (عین)ی (عبارەت)، (مثلاً) بلێ: "ووتی: "ئەی کەم" یا (بالمعنی) وەکی ڕابردوو؟" ﴿فَالْيَوْمَ﴾ (یعنی) ڕۆژی (جزا) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەوانەی گەمەیان پێ

ئەکرا ﴿مِنَ الْكُفَّارِ﴾ ئەوانەی گەمەیان پێ ئەکردن ﴿يَضْحَكُونَ﴾ تۆڵە بە تۆڵە، (أمّا فرق)ی زۆرە، هەر لە (دنیا) وای لێ هات، (مسلمان) گەمەی بەو (نوع)ە (جبّار) و (متکبّر)و (مجرم)آنە بکەن، (لکن مع الاسف) باز گۆڕا، خوا (نجات)مان دا، پاش ئەو (حرب)ە بزانین چمان لێ دێتەوە؟ پێ ئەکەنین، یا پێمان پێ ئەکەنن؟ ئومێد بە (لطف)ی خوا ﴿عَلَى الأَرَائِكِ يَنظُرُونَ﴾ تەماشای (مجرم)آن ئەکەن، (ممکن)ە لە بەهەشت ئاگاداری (حاڵ)یان بن، بیان نۆڕنێ، (ممکن)ە لە (مەیدان)ی (عرصات) تەختیان بۆ دانێن بنۆڕنە (حاڵ)ی (أعدا)یەکانیان، ئەمە خۆشترە چونکە لەو (وەقت)ەدا (مجرم)ەکان زێدە (متأثر) ئەبن ﴿هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ ئەو (سیّئات)ەی کە بە چاکەیان ئەزانێ ئایا (جَزا)ی چاکەیان لێ بەدەست کەوت؟ (حاشا)، (طبیعی) (بالعکس) بە (أشدّ)ی (عذاب) گرفتار ئەبن.

(حُکَما)ی (غرب) (ترک)ی (دینیان) کرد، (إعتقاد)یان وابوو گویا لەبەرە ئەوە (ترقّی)یان کرد، (طبیعەت)یان بۆ (مسخّر) بوو، (عجاییات)یان (إختراع) کرد، (أغلب)ی (ناس) (حتّی) لە خۆمان (طعن)یان لە (دین) ئەدا: (مانع)ی (ترقّی)یە. (أمّا) لەو شەڕە بە تەواوی (نادم) بوین، ئەڵێن: "خۆزیا ئەو (ترقیّات)ەش نەبا، ئەو هەموو (مصائب)ەش بەسەر (بَشر) نەهاتبا" دیارە (ثواب)ی (أعمال)ی خۆیان چەشت. (حقّاً) (مدنیّ)ی (إسلامی) (صحیح) (کافی) بوو، نە (طیّارە)مان دەوێ، نە (دبّابە)، نە (غاز)ی (مخنق)، نە (سائر)ی (آلات)ی (جهنّمی) (مهلك)ی (إنسان). (نعوذ بالله من شرّ المجرمین)[1].

---

[1] - تەواو بوو تفسیری سورەیی (المُطَفِّفِیْن) ڕۆژی پێنج شەموو، هەشتی ماهی مولودی یعنی (ربیع الاول) سێزدەی ماهی (مارت)ی ڕۆمی، بیست و شەشی ماهی (ئەفرەنجی) (١٣٦١هـ)، (١٩٤٢م)، لە (أوائل)ی (ذی الحجة)، بەڵکوو لە (أواسط)ی (ذی القعدة)، تا ئەمڕۆ هیچمان پێ نەنووسرا، لەبەر پەژاری و کۆکەو ناساغی و ناخۆشی (أحوال)، ئێستاش زۆر دڵتەنگم، (آفات)و (بَلا)و (مصیبەت) زۆرن، (خسارەت)ی (مالآت) (فوق العادە)یە، هەموو شت گرانە، بێ تەواو (فقیر) زۆر ئازوردە (خاطِر)ن، نازانین ئەو (حرب)ە چی لێ دێ؟ چمان بەسەر دێ؟ (عاقبەت) (مظلمە) (وإلی الله الإلتجاء).

نۆرەی تفسیری (سورة الأنشقاق)ە، ئەوانەی (باعث)ی ئەو (حرب)ەن، خوا (عن قریب) شەق و پەقیان کا، ئەو (شەڕە)ی بە ئاسانی بکوژێنیتەوە، ئەو (سورەت)ە (مکیّە) بێ (خلاف)، (آیات)ی لای (بصری) و (شامی)یان، بیست و سێیە، لای غیریان بیست و پێنجە، (مناسبە)ی لەگەڵ پێشەوە دیارە .

(سورة الإنشقاق)

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ پارچە پارچە بوو، بەهەر (طرز)ێ هەبێ (أجرام)ی (سماویە) پارچە پارچە ئەبن لە (فضا)دا ئەبنە (هبا)، (زمخشری) ئەفەرموێ: "لە (إمامی علی) (نقل) کراوە: ئاسمان لە (مجرّە)وە (شەق) ئەبێ" ئەمە قسەیە زۆر (معقول)ە، (موافق)ی (رأی) (جدید)ە، (مجرّە) (حتّی) (عرب) پێی ئەڵێن: "(أمّ النجوم)" (منبع)ی (نجوم)ە، تا (نجوم) (تکوّن) بکا، (دنیا) (دوام)ی ئەبێ، کە ئەو (شەق) بوو، لەت بوو، (تکوّن)ی (دنیا) (خلاص) ئەبێ، ئەبێتە (عالم)ی تر. (بنا) لە (قسەی) (حُکَما)ی (جدید)، هەر یەك (مجرّە) نیە زۆرن، (قصّاص) و (حکایەت) خوان، (دائر) بە (مکوّنات)ی (أرض)و ئاسمان قسەی زۆر پڕو پووچ ئەکەن، (مع الأسف) (علی الأکثر) (نسبەت)ی بۆ (رسولی أکرم) و (أعلم) (ﷺ) ئەدەن، ئەز (جملە) ئەڵێن: کە (رسول)ی خودا (معاذ)ی نارد بۆ (یَمن) فەرمووی: (سؤالت) لێ ئەکەن (مَجرّە) چیە؟ بڵێ:" لیکی مارێکە لە ژێر عەرش" . (سیّدی الوسی) ئەفەرموێ:" ئەو (حدیث)ە نێزیك نیە لە (صحّەت)، (لایەق) نیە (روایەت) بکرێ، (إلاّ) بۆ (تنبیە) و ئاگادری (خلق) لەسەر بێ (أصلی) ئەم قسەیە" (حاشا رسول)ی (مُجتبا) ئەو (نوع)ە (خرافات)ە، نافەرموێ، بە کوردی پێی ئەڵێن: "ڕێی کاکێشان" (دائر) بەو ڕێی کاکێشانە (حُکَما) (أقوال)یان زۆرە، ناتوانم وەکی (طنطاوی)–رحمەتی خوای لێ بێ– هەمووی (نقل) کەم، وە(ناشئە)ی (جدید) –(علی الأکثر)–

زۆرى لێ ئەزانن، (على كلٍ) ئەو (منظومـات)ە تێـك ئەچـن، (دَوره)ى (حَيـات)ى (نجوم)و (شموس) و (أقمار) تەواو ئەبێ، (لكن) كەى؟ خوا ئەزانێ! (إلهيّـون)و (طبيعيّون) زۆرى لێ ى دواون، (أمّا) هيچى خۆى نيە.

﴿وَأَذِنَـتْ لِرَبِّهَـا﴾ (أنّـه) گـوێدا (أمـر)ى (ألهـى)، (يعنـى) إطاعـە)ى كـرد، ناچارە (عصيان)ى پێ ناكرێ، (قوّەت)ى (خلاص) بۆيە ئەفەرموون: "ئاسمـان بە هەورێ (شەق) ئەبێ، (واهى)و بێ هێزە، (عصيان)ى پێ نـاكرێ" (حُكَمـا)ى (قديم) هەرچەند گوێ نادەنە ئەو فەرمايشە، (لكن) (حُكَما)ى (جديد) زۆر چـاك ئەى سەلمێنن، وە ئەڵێن: "ئەم (كرات)ە، (علويّ) و (سفلى) گشتى پارە پـارە ئەبێ، لەبار يـەك دێتـەدەر، (ذرّات)ى لـەناو (فضـا) گـوم ئـەبێ" ئايا دووبـارە (تشـكّل) ئەكاتـەوە؟ (طبيعيّـون)ەكـان ئـەڵێن: "نـا" (لكـن) ئـەو (حكـم)ە بـە (جزم)ى زۆر (مُشكل)ە ﴿وَحُقَّتْ﴾ (لايەق)ە بەو (إطاعە)يە، (حُكَمـا)ى (قـديم) ئـەڵێن: "بـۆ (تعـيين)ى (جهـەت) (فـوق)و (تحـت) (محـددّ)ێ (لازم)ە، (كُـرىّ الشّكل) (محيط) بە (كائنات)"، كەوابێ ئەو (فلـك)ە قبـوڵى (خـرق) و (إلتئـام) ناكا، چونكى لێك بووتـەوە پێكـەوە نووسـان بـە (حركـە)ى (مسـتقيم) ئـەبێ، (حركە)ى (مستقيم) (إلى الجهەت)ە يا لە (تحت)ە بۆ (فوق)، يا لـە (فـوق)ە بـۆ (تحت)، ئەگەر ئەو (فلك)ە قبوڵى ئەو (فكّ)و (إلتيام)ەى بكـا، ئـەبێ (حركـە)ى (أجزا)ى (إلى الجهەت) بێ، كەوابێ خۆى محـدّد نابـێ، (مـلا)يـانى ئێمـە لێ يـان ناسـەلمێنن، (وكـذا) (حُكَمـا)ى (جديـد)، زێـرا ئـەڵێن: "(فـوق)ى (مطلـق) و (تحت)ى(مطلق) نيە، هەر (كرە)يە (فوق)و (تحت)ى خـۆى هەيـە، بـە (مركـز)و (محـيط)ى خـۆى (تعـيين) ئـەكرێ، وە(كـرات)ى (سمـاوات) وكـى عـەردى، لـە (معادن) (مركّب)ن، (بسيط) نين، (أكثر)يان (مايع)ى (نـارى)ن، (ممكـن)ە لێـك ببنەوە، وە پێكەوە بنووسێنەوە.

﴿وَإِذَا الأَرْضُ مُدَّتْ﴾ لێك كێشاندرايەوە، پان و درێژ كرا، ئـەبێ (أرض) زۆر زۆر (واسع) ببێ، وە(إلّا) جێى ئەو (كائنات)ەى لەسەر نابێتەوە، (ولو) لەسەر نينۆكان ڕاوەستن، ئەمڕۆ (نفوس)ى (بَشر)ى نێزيك دوو (مليـار)ە، لـە (ئـادەم)

تـا (إنقـراض)ی (بَشـر) بزانـە، چ (قـدر)یّ (تشـکیل) ئـەکا؟ ئەگـەر هـەموو (حیوانات) زیندی بکرێنەوە، (أرض)ی ئێمە جیّی پێشکانی لەسەر نابێتـەوە، چ جایە گامێش و حوشترو فیل و کەرکەدەن؟

﴿وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا﴾ ئەوەی لە دەروونیایە فریّ ئـەدا، ئـەم (آیـەت)ە (دفـع)ی (إشکال)یّ گەورە ئەکا، ئەمڕۆ لە (حفریات) وادەرئەکەویّ، (مدّە)یـە زۆرە ئـەم (أرض)ە بوویتە جێگای (بَشر)، (أجرام)ی (مُتَحجّرە) ئەدۆزنەوە، بە (ملایین)ی سـالّ (عـد) ئـەکریّ، لـە (مجلـە)ی (المعلـم الجدیـد) ئـی ئـەو مانگـەی ئـەلّیّ: "(هیکل)ی (عظمی)یـان دۆزیتـەوە (عـومر)ی بـە زێـتر لـە (٥٠) (ملیـۆن) سـالّ (تقدیر) ئەکریّ، (هیکـل)ی (نـوع)ێکـە لـە (حیوانـات)ی (منقرضـە)، (ممکـن)ە (إنسان) (إنقراض)ی پیّ دابیّ، (حیـوان)ێك بـوە، (شـبیە) بـە (أسـد البحـر)وە (ناوی علمی) (کوریفودون)" با (هیکل)ی (بَشر)ی لە (عمـق)ی زۆر دوور و قـوّلّ دابـیّ کـە (أرض) لێـك کشـاوە، هـەمووی دەرئەکـەویّ، (وکـذلك) ئـەو (مـوادّ)و (قـوا)یـەی تیایـەتی، ئـەوەی (حفـظ)و (إدامـە)ی (شـکل)ی وە (حرکـە)ی (حاضر)ی ئـەکا، فـریّی ئـەدا، نـامێنی ﴿وَتَخَلَّتْ﴾ چـی تیـا نامێنـیّ (خـالّ)ی ئەبیّ، (أنّە) بە (تکلیف)و (رحمەت) خۆی (خالّ)ی ئەکا ﴿وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾ وەکـی (سمـا) (بـلا فـرق)، زێـرا (عـین)ی (مـوادّە)، (مزیّـەت)ی (سمـاوات)ی بەسەردا نیە. دێتە یادم ئەلّێن: "هەرچەند (نسبەتی) (أرض)ی لەگەلّ (شمس) (ملیۆن)ێك و دوو سەد و پەنجا هەزار یەکە، (أمّـا) (نسـبەت)ی (کثافـەت)ی بـە (رُبْعَە)، بۆیە (مُعارضە)ی (جاذب)ی (شمس)ی پیّ ئەکریّ، لە گـەلیّ (مواقـع)ی (بُرکان)ی (إنفلاق) ئەکا، گەلیّ (موادّ)ی (معدنیە) فریّ ئەداتە دەریّ.

﴿يَا أَيُّهَا الإِنسَانُ﴾ (جنس) (مراد)ە، بـا (اسـودی بنـی هـلال)ی (مخزومـی)و (أُبیّەی بنی خلـف)یـش (داخـل) بـن، (أمّـا) (جنـاب)ی (رسـول) نەبیسـتراوە، خوداوەندی (عظیم الشأن) بەو (عنوان)ە (نـدی) بکاتـە (سـیّد البشـر)، خـۆزی ئەو (قول)ە بە (خیالّ)ی کەس دا نەهاتبا، (رحمەت) لە (فخـرا الـدین) بـۆ چـی (نقل)ی کردوە؟ ﴿إِنَّكَ كَادِحٌ﴾ (سعی) ئەکەی، تیّ ئەکۆشی ﴿إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا﴾

تا مردن، چ بۆ چاکە چ بۆ (خراپ)ە ﴿فَمُلَاقِيهِ﴾ تووشی (عمل)ی خۆت ئەبێ، (جَزا)ی ئەبینی ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ﴾ (مُواجَهَة) (تقديم)ی (خدمەت)ی ئەکرێ بە (قرينە)ی (مقابل)ی، (قيل) ئەوە (جواب)ی (إذا)يە، (جملە)ی (يا أيّها الانسان...إلخ) لە مەيانە (واقع) بووە، من ئەوەم هیچ لا خۆش نیە، فەرمایشی (إبن جرير) جوانە، (جواب)ی (محذوفە)، ئەو (آيەت)ە (بيان)ی ئەکا، (يعنی) ئەوەی بیکەی لە (خێر)و (شەڕ) ئەی بینیەوە، ڕۆژی (جَزا) دێتە ڕێت، ئەوەی (کتاب)ی (أعمال)ی بدرێتێ، بە دەستی ڕاستی وەری گری ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ ئەگەر (مراد) (إيتا)ی (کتاب) لە (دنيا) بێ، (سوف)ە زۆر بە جێیە وە(مراد) لە (کتاب)، (کتاب)ی (إرشاد)و (هدايەت)ە، ئەگەر (مراد) نامەیی (أعمال) بێ، وە وەرگێڕان و داگێڕانی ڕۆژی (جَزا) بێ، بۆ (سوف)ە (تأمّل)ی ئەوێ چتاقیان (تعرّض)یان بۆ نەکردیە. ئەوانە (حساب)ێ کەم یان، (سهل)یان لەگەڵ ئەکرێ، ئەڕۆن بۆ (جنّەت)، (شيخين)و (تورمذی)و (أبو داود) وەکی (آلوسی) ئەفەرموێ، (نقل) ئەکەن، کە (رسولی مجتبا) (ﷺ) فەرموویەتی: "ئەوەی (حساب)ی لەگەڵ بکرێ، (إلاّ) بە (هلاك) ئەچێ" (حضرەتی عائشە) (عرض)ی کرد: "خوام بە قوربانت کا، ئەدی خوا نافەرموێ: (فَأَمّا مَنْ...الآية)" فەرموی: "ئەوە (حساب)ی ڕاستی نیە، (عرض)ەکە، ئەینوێنن، نیشانی ئەدەن، بەسەریا تێ ئەپەڕن، ئەوەی (مناقشە)ی لەگەڵ بکرێ –(يعنی)– (حساب)ی ڕاستی بدرێتی، بە (هلاك) ئەچێ" ئافەرین لە (صدّيقە)ی (وقّادە)ی (نقّادە)، خۆزی (ملا)یەکانی (صحاب)آن و (تابعين)آن، لە (تدقيق)و (تحقيق)و (تنقيد) پەیڕەوی (أم المؤمنين)یان کردبا، (غش) زۆر کەم ئەبوو ﴿وَيَنقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ﴾ (زمخشری) ئەفەرموێ: "(عشيرەت)ی ئەگەر (مؤمن) بن" یا (فريق)ی (مؤمن)، (لكن) ئەمە دوورە نایەتە (فهم) لە (إطلاق)ی (اهل)، یا (اهل)ی خۆی لە ژن و (حور) و (غلمان)، (سَوادی) (أعظم) لە (مسلّمان)آن –لە الحَمْد– (مسلّمان)و (مؤمن)، لە پاش (أخذ)ی (کتاب) بە (يمين)، بە (يُمن) ئەگرێتەوە، ڕوو ئەکاتە لای

(عائله)ی له (جنان) یا لـه جێیـه خـۆش لـه (میـدان) –(تحت ظـل العـرش)– ﴿مَسْرُوراً﴾ (کیف) خۆش، شاد و خەندان، (ندا)یان ئـەکاتێ بـه (بَشـارەت) بـه (فوز)و (نجات) له (حساب) و (عذاب) و (عقاب).

﴿وَأَمَّـا مَـنْ أُوتِـيَ كِتَابَـهُ وَرَاءَ ظَهْـرِهِ﴾ لـەلای پشـتەوە ئەیـدرێتێ، بـێ (حرمـەت)و (مُهـان)، بـه دەسـتی چـەپ وەری ئـەگرێ، کـه (أعمـال)ی خـۆی ئـەبینێ، (دەفتـەر)ی ئەخوێنێتـەوە ئەتاسـێ، (أنّـه) لـه خـۆ ئەچـێ، (بـین)ێ (دەهشەت) ئەگرێ، دوایی بەخۆ دێتەوە ﴿فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُوراً﴾ ئەی ماڵ وێران خـۆی، وەی خانـه خوشـتر خـۆی، ئـەی (هـلاك) چـوووی خـۆی، (وا وَیْـلاه، وا ثُبـوراه)! ﴿وَيَصْلَى﴾ خـۆی ئەچـێتە نـاو ﴿سَـعِيراً﴾ ئـەبرژێ، (حـرارەت)ی ئەچێژێ، (یُصلّی) به (تشـدید) و (تخفیـف)ی (لام) خوێندرایەتـەوە، (أمّـا) بـه (ضـم)ی (یـاء) و (تخفیـف)ی (لام) (إبـن جریـر) (نقـل)ی ناکـا، (زمخشـری) ئەفەرموێ، (أهل)ی (جحیم) زۆرن، چوونە ناو (نـار)یشـیان بـا بـه (أنـواع) بـێ ﴿إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ﴾ له (دنیا)یە ﴿مَسْرُوراً﴾ بێ (کدر)ی (آخـرەت) بـوو، ئـەوی (إیمان)ی بـه (آخـرەت) هـەبێ زۆر (لـذّەت) لـه گونـاه نـابینی، ئاهـێ، ناڵەیـە، ئۆفـێ، شەرمەسـاریەکی (ألبتـه) بەسـەر دێ، (وکـذا) ئەوانـەی(تـأمین)ی (قیامەت)یان کردبێ، به (زعم)ی خۆیان (مستریح)ن خودا (کـرم) کـا، (إنسـان) (مؤمن) بێ، لەگەڵ (عائله)ی به خۆشی به (مسـرّات)ی (مبـاح)، بـه (إحـترام)و (ئەدەب)و (إنتظام) ڕای بوێرێ، مایەی (سعادەت)ە، به غەم و (غُصّة)و نارێکی و شەڕو جوێن، لێك نا (امینی) (عومر)ی (عائله)یی له (عذاب)ی (جهنّم) وەختە بڵێم: "ناخۆشترە" (أمّا) به (مسرّات)ی (غیر)ە (مشروع) و (کِبر)و (إحتقـار)ی (أنام) (لاشك) (موجب)ی (سُخط)ی خوایە. بـه (نـوع)ی لـه (شـهوات)ی (دنیـا) ڕۆئەچێ (خیاڵ)ی (آخرەت)ی به (خاطر)ی دا نایە .

﴿ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ﴾ گومان ئەبا (رجوع)ی بـۆ (قیامـەت)و (جَـزا) نابـێ، (أکیداً) نابێ، یا (ممنوع)ە، (مُحال)ە ﴿بَلَى﴾ (رجوع)ی ئـەبێ ﴿إِنَّ رَبَّـهُ كَـانَ﴾ (أوّل)و (ئاخر) له (حَیات) وە (بعد الممات) ﴿بِهِ بَصِـيراً﴾ (ذرّات)ی (عناصـر)ی

لێ بـزر نابـێ، ئـەو (ظَـنَّ) زۆر (تعمّـم)ی كردیـە، ئەوانـەی (علـم)ی (طبیعـەت) بخوونن، كەم وایە، (إعتقاد)یان بە (بقا)ی (روح)و (حَشر) ببێ، (لكـن بعـض)ێ لە (سرامەد)آنی (ئاوروپایی)، بە (واسطە)ی (مسئلە)ی (جلـب)ی (أرواح)، ئـەوا ئەڕۆن بۆ (إعتقـاد) بـە (رسـالەت)و (حسـاب)و (جَـزا)، وە(میـل)یـان هەیـە بـۆ (إیمان) بە (خاتم الرسل) (ﷺ) (محمد فرید وجدی) لە (مقدّمـە)ی (تفسـیر)دا، لە لاپەڕەی (١٣٧) لە ژێر (عنوان)ی (العقیـدة بالرسـل) لـە (بعـض)ێ (ذوات)ێ گەورە، وەكی: (فكتور هۆگۆ) وە (لیۆن دۆلـیس) وە (موسیۆ سـنكس) (نقـل) ئەكا، كـە (تصـدیق)ی (رسـالەت)ی (حضـرەتـی) (محمّـد)یـش (ﷺ) ئەكـەن. (واقعاً مقدمە)ی ئەو (ذات)ە (فرید)ە، خودا (دوام)ی بدا شـایانی (مطالعـە)یـە، ئومێد وایە (إنشاء الله) ئەوانی مەش، بە (أتّباع)ی ئەو (ذوات)ە بگەڕێنـەوە بـۆ (تصدیق)ی (رسل).

(حقیقـةً) (دیـن)ەكـان، (حتّـی) (دیـن)ی (إسـلام) زۆر (غـلّ)و (غـشّ)ی تیـا كرایە، (تصفیە)ی ئەوێ، بۆیە (نشأە)ی (جدید) لە (دین) (تـولّی) ئەكـەن، بـێ (ملا)ییش —(مـع الأسـف)— (مەیـدان)ی (إنكـار)ی (واسـع) كردیـە ﴿فَلاَ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ﴾ (مع أنّە) شایانە لە (طرف) (خـالق)ی (كـون)و (مكـان) سـوێندی پـێ بوخرێ، تا (قیمەت)ی (علم)و (كشف)ی (حقایق) دەركەوێ، (أهل)ی (كتـاب)و (أدیان)، (سعی)و كۆشش بكەن، بۆ (علم)ی (أكوان)، (شفق) ئەوسووراییە یـە كە لە كەناری (أفق)ی (غربی) ئێواران دەرئەكـەوێ، ڕۆژ گەورەیـە، (نظـر) بـەو (أرض) گچـكەیە تیشـكی ڕۆژی لێ ئـەدا، لەلایـەترەوە، سـێبەری (أرض) بـە (شكل)ێ (مخروطی) ئەڕوا، تـا ئەگاتـە (قریـب)ی (فلـك)ی (زهـرە)، لـە هـەموو (أطـراف)ی (محـاط)ە بـە (نـور)ی ڕۆژ، ئـەوی (داخـل)ی ئـەو سـێبەرە نـەبێ، ناكەوێتە شەو، بـەرینی ئـەو (ظـلّ)ە لـە (فلـك)ی (قمـر) ئەوەندەیـە كـە مـانگ ئەگیرێ، لە (مدّە)ی سـێ چـوار (سـعات) بـە (حركـە)ی خـۆی ئـەیبڕێ، (بـاقی مسافە) لەولام و لەم لا ڕۆژە، وە(مابین)ی (شعاع)ی (شمس) وسـێبەری تـیری (أرض) ڕووناكی هەیە، وەكی ڕووناكی سبەینان —لـە (فجـر)— تـا ڕۆژهـەلات،

وەتـا ڕۆژە بـەرەژێر بچـێ ڕووناکی کـەم ئـەبێ، تـا (خـلاص) ئـەبێ، (دیـن)ی (إسلام) کـە (دیـن)ی (علمـی)یـە نوێـژی کـە (أعـمّ)ی (عبـادات)ە، بـە (شـفق)و (فجر)و (إستوا)و (إرتفـاع)و (إنحطـاط)ی (شـمس) (ربـط) دایـە، وەئەسـتێرەی (قطب)ی کردیتە (دلیل) لەسەر (قبلە)، ئەو (شارع)ەی کە (عبـادەت)ی لەگـەڵ (علـم) (مـزج) کردیـە، وە (حقـایق)ی (کونیّـە)و (آیـات) و (عـبر)ی (طبیعیـة)و (کیمیاوی) بە (عبـارەت)یّ (ملـیح)و نـازك، بـە (طـرز)ی (وعـظ) و (نصـیحەت) هاویشتیتە گوێ یان، (حقّاً) ئەو (ذات)ە، (عظیم الشأن)ە، شـایانی (صـلوات)و (تعظیم) و (تقدیس) و(تبجیل)ە (ثنـوی) ئـەڵێن: "(دائمـاً) لـە (بـین)ی (إلـە)ی (خـیر)و (إلـە)ی (شـەڕ) شـەڕە، ئێـواران (إلـە)ی (شـەڕ) (غالـب) ئـەبێ، ئـەو (شفق)ە خـوێنی (ملائکـە)و پەریەیانـە سـبەینان (إلـە)ی (خـیر) (غالـب) ئـەبێ سوورایی کەناری (أفق)ی (شرق) خوێنی (شـیاطین)و (ئەهرەمـەن)آنـە" ئەگـەر (علم) هەبا تووشی ئەو (نوع)ە (إعتقـاد)ی (خرافـی) نـەدەبوون. ئـەو (شـفق)ە لەوەتی ڕۆژو (أرض) هەن هەیـە، بـۆ (مـأتم)ی (حسـین) نیـە، ئـێش ئـێش لـەو (جهل)ە، وە جارجار بە (إعتبـار)ی (کُـدورەت)ی (هـوا) ڕەنگـی ئـەگۆڕی شـین ئەبێ، دووکەڵاوی و بۆر ئەبێ، سـووری تـاریکی (مائـل) بـەرەش ئـەبێ، ئەوانـە (علامەت)و مەلامەت نین، (تابع)ی (مواد)ی (مخلـوط)ن، (جهـل) لـەناو ئێمـە — (مع الأسف)— تەواو نابێ، ئەگەر لە ولاّتی خۆمان بـۆ (طـرف)ی (قطـب) بـڕۆین (عجایبـات)ی (شـفق) زێـتر ئـەبینی، (طنطـاوی) (ڕەحـەتی خـوای لیّ بـێ)، لـە (جلد)ی (تاسع)ی لاپەڕی (١٥٧) (نقل) لە (جورج ولـیم) لـە (ضـیا)و (شـفق)ی (شمالی) ئەدوێ، وە(صورەت)ی —(أمّا غیر)ە (ملوّن)— (ثبت) فەرمووە، ئومێد وەیـە، لێـرە —(بِحَوْلِـهِ تَعـالى)— بـە (ملـوّن)ی (طبـع) بکـرێ، (شـفق) —(مـع الأسف)— لە کوردیدا ناوی نیە ﴿وَاللَّيْلِ﴾ (إبتدا)ی بە (شـرع)و (غـیر)ە (شـرع) لە (غروب)ی (شمس)ە، (بین الغروبین)، بـە (شـرع)یـش شـەوە، وەکـی (فجـر) نیە، ئەگەر (أوائل) وەکی (علما)ی (هەیئەت) شەوو ڕۆژیـان بزانیبـا، (خرافـات) گەلێ کەمتر ئەبوو، (قَسَم) بە شەو ﴿وَمَا وَسَقَ﴾ ئەوەی ئـەش چـێتە بـار یـەك،

گر ئەبێتەوە، (حیوانات) (قسم)ێ بەشەو ئەگەڕێ، بە ڕۆژی بزر ئەبێ، (قسم)ێ بە ڕۆژ بڵاو ئەبێتەوە، بە شەو (ساکن) ئەبن، جۆق جۆق (عائلە عائلە)، (جەمات جەمات)، لە خانوو لانە لولکی خۆیان گرئەبنەوە، (صاحب)ی (قاموس) بە (ضمّ)و (حمل)ی (تفسیر) ئەکاتەوە لە (حمل) (ممکن)ە بار، (ممکن)ە بارەبەر بێ، لە (وەقت)ی (أمن) بەڵکو لە (غیر)ی (أمن)، (أکثر) قافلە (حتّی) (قطار) و شەمەندەفەر بەشەو بار ئەکەن ئەڕۆن، وە کوردی ئەڵێ: شەو قەڵاتی مێردی یە" .

﴿وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ﴾ (نور)ی گردبوو، پڕبوو، وەك مانگی شەوی چاردە ڕووی (منوّەر)ی ئەکەوێتە لای ئێمە، (طول اللیل) (دنیا) ڕوناك ئەکا، (حقّاً) گەلێ ماهتاب هەیە، ئەوەندە خۆشە، ئەوەندە بە (جمال)و (زینەت)ە، شایانە سوێندی پێ بوخرێ، (ذات)ێ بوو، (رحمەتی خوای لێ بێ)، شەوی ماهتاب نەدەنووست، ئەی ووت: "(حیف)ە ئەو ماهتابە (خسار) ببی" (أمّا مع الاسف) ولاتی ئێمە ئەوەندە (مُکدّر)ە (دائم غبار) و هەورە، شەوی ماهتابی (صاف)ی زۆر کەمە. (هلال) (ترقّی) ئەکا، ئەبێتە (بدر) (عن قریب) ڕوو لە (نقص) ئەکا، وەکی (فوّارە)ی ئاو، کە (قاٮانی) ئەڵێ:

"کەی بود گومانم کی چوو فوّاری ابم

انجامی ترقّی بود، اغازی تنزّل بۆ چ؟"

چونکی (سائل)ە لە ڕۆژ (نور) وەرئەگرێ، ماڵی خۆی نیە، ئەوەی لە خۆت نەبێ بۆ خۆت نابێ، ئەفەوتێ —(ولو بعد حین)— . (میرزا مهدی) خۆش ئەڵێ:

"مە طَلَب مە طَلب گەر هەمە خود پادشا هیست

کە ئەنجامی (طلب) هەرچی بود روسیە هیست

گەرماە بود طالب و مطلوبە ش مەهر

هرچند کی کاسە پر کوند باز تەهیست"

(ممکنات) (وجود)ی لە خۆیەوە نیە، هەر (عومر)ێ ببێ تەواو ئەبێ نامینێ. (قَسم) بەوانەی (ذکر) کران ﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ﴾ (خطاب)ە

لەگەڵ (إنسان)، (إنسان)ی لای (حقیر)، کە نامەی (اعمال)ی بە (شمال)، لە پشتەوە وەرئەگریٚ، بەو (عنوان)ە (تصوّر)ی ئەکەین، کە سواریٚ (أهوال)ی دوای (أهوال) ئەبیٚ، لەم بۆ ئەو (تجاوز) ئەکا، (هَول)یٚ لە (هَول)ی، (عذاب)یٚ لە (عذاب)یٚ ناخۆشتر و (شدید)تر، ئەو (معنا)یە کە (مفهوم) و (منتظم)ە، لەگەڵ (ما قبل)و (مابعد)ی (مختار)ی (محقق) انە، (قسم)یٚ ئەڵێن:" خطابە لەگەڵ پێغەمبەر (ﷺ)" یەکیٚ ئەڵیٚ: "تووشی (شدائد) و (أهوال)و (مشقّەت)و (زحمەت) ئەبیٚ لە ڕیٚی (تبلیغ)" یەکیٚ ئەڵیٚ: "موژدەیە بە (فتوحات)، (فتح)ی لە دوای (فتح)ی بۆ ئەبیٚ" یەکی ئەڵیٚ: "موژدەیە، بە (معراج)، لە (فلك)یٚ بۆ (فلك)یٚ بڵند ئەبیٚ" (حقّاً) ئەوە هیچ (مفهوم) نیە، وەبیٚ (إنتظام)ە، (ذاتاً أوائل) گویٚ نادەنە (نظم)و (مناسبة) (نسج)ی (آیات)، (مفسّر)یٚ ئەڵیٚ: "(تا) (تا)ی (تأنیث)ە، (ضمیر) بۆ (سما)یە (أطوار)و (أحوالات)ی بەسەردیٚ، سوور ئەبیٚ وەکی (دهن)ی (زیت) و (خلط)ی (زیت)، بیٚ هێز ئەبیٚ، لێك ئەبێتەوە، (شەق) ئەبیٚ" تەواو ئەوانەی بەسەردیٚ، (لکن) لەو (مقام)ە (مفهوم) نیە، (آیەت)ەکە لە جیٚی خۆی نابیٚ، ڕاستی جیٚی (تأسّف)ە بەو (نوع)ە (جهات)ی (مختلفه) (معنا)ی نا (منتظم)ە لە (قورآن) ئەدەنەوە، نەك لێرە، لەگەڵ جیٚ، ئەگەر (حظ)ت لیٚ یە زێتر (معانی) بزانی تەماشای (تفسیر)ی (إبن جریر)و (سیّدی آلوسی) کە.

ئەو سواربوونە (مجاز)ە، (مراد) (ملاقات)ە، کوردیش ئەڵیٚ: (فلان) کەس سواری هەواو هەوەسی خۆی بووە، سواری کۆکڵی (فلان)ی بووون"، خۆی پیادە، نانی سوارە" (بیان)ی (تشبیه)و (مجاز) و (کنایات) و (إستعاره) و (تمثیل) بە زوبانی (عربی) چاتر دیٚ لە کوردی، ئەگەرچی (لسان)ی کوردیش ئەو (أنواع)ەی هەیە، (أمّا علم)ی (مدوّن)و (إصطلاحات)ی نیە، هەر ئەبیٚ بە (کلمات)ی (عرب)ی (ذکر) بکریٚ، (حتّی) ئێمە (کلمه)مان نیە.

﴿فَمَا لَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾ (آیات) (قرآنی) ئەبیەن، (تخویف)و (إنذار) ئەکرێن، بۆ (إیمان)ی نایەنن؟ ئەگەر (إیمان) بێنن (ضرر)یان چیە؟ بۆ (دنیا) (مدار)ی

(علـم)و (فضـائل)ە، بـۆ (آخـرەت) (مـدار)ی (نجـات) و (سـعادەت)ە، كەسـێ (إيمان) بە (وحدانيـەت)ی خـواو (رسـول) و (قيامـەت) بێنـێ، وە بـە (نُصح)ی (رسـول) رەفتـار بكـا، (حقـاً) ئەبێتـە (إنسـان)ێ (كامـل)، (خێـر) خـواهی (إنسانيەت)، ئەگەر مەسيحی يەكان بە فـەرموودەی (مسيح) رەفتاريـان كردبـا (عـالم) (قـط) وای بەسـەر دەهـات؟! (مسـڵمان) پـەيڕەوی (حضـرەتـی) (محمّد)ی(ﷺ) كردبا، (حقاً دنيا) ئەبوە (عين)ی (جنّەت) (حَيات)و (عَيش)ی (غايەت) خۆش، بێ (تكلّف)، كەسێ (واقف)ی (دين)ی (حق) بـێ، بـۆ (إيمـان) نـەهێنان هـيچ (عـذر)ی نيـە، (أمّـا ديـن مـع الأسـف) زۆر (غـشّ)ی تيـا كرايـە، ئەوانـەی (واقـف)ی (حقيقـەت) نـين، (نفـرەت)ی لێ ئەكـەن، بنـۆڕە (بعـض)ێ (ملا)ی (أشاعرە) لە (كُتب)ی (كلام) ئەڵێن: "(مانع) لە (إيمان) (علم)ی خوايە، چونكی خوا لە (أزل)دا زانيـوتی ئەوانـە (إيمـان)ی نايـەنن، (إيمـان) بـۆ ئەوانـە بوويتە (مُحال)، ئەو (كافر)انە ئەو قسـانە نـازانن، بۆيـە خـوا لـە ڕووی (عتـاب) ئەفەرموێ: "بۆ (إيمان)ی نايەنن؟" (سبحان الله) ئەوا بـە سـايەی ئەوانـە زانـی يان، ئەبێ (جواب)يان قبوڵ بكرێ؟ (إيمـان) بـە (علـم)ی خـودا، كـە (شـامل)ی هەموو (جزئيّات) و (كليّات)ە، بۆيە يـە (إنسـان) بترسـێ، شـەڕ بكـا لـە ئيشـی نـا(لايـەق) خـۆی بپـارێزێ، كەسـێ بزانـێ منـداڵی ئاگـای لێ يـە، ناتونـێ كـارێ (شنيع) بكا، بۆيە نيە بيكەيە (موجب)ی (كُفر)و گونـاه، (خلاصە) تێـك چـووە، تا (إعتقاديات) (إصلاح) نەكرێ، ئێمە (إصـلاح) نـابين (إِنَّ اللهَ لا يُغَيِّـر مـا بِقَـوم حتّى يغيروا ما بأنفسهم) ئەوانە (إيمان)يان بـە (بـت)و كتـك و (تمسـاح) و مـارو گاجووت هێناوە، چ قازانجيان كرديە؟ چ (دليل)يان بەدەستەوەيە؟

﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لاَ يَسْجُدُونَ﴾ ديارە (مَقصد) (تلاوت) نيە، چـونكی (سـجدە)ی (تـلاوەت) لـە كـن (قرائـەت)ی (آيـات)ی (سـجدە)يـە، (خضـوع)و (خشـوع)يـان نيـە، بـە (تمكـين)و ئـارام و (وقـار) گـوێی لێ ڕانـاگرن، وەكـی (مجالس)ی (مأتم) لايە (قرآن) ئـەخوێنن، لەلايـە ئەوانـەی دنيشـتينە بـە قسـەو فشقيّات و جغارەو قاوە خواردنەوە (مشغول)ن، (أصلاً مبالات) بە (قـرآن)ەكـە

ناكەن، وابزانم چ (سبب)ی (نزول)ی پێ ناوێ. (إمامی رازی) ئەفەرموێ: "(روایەت) كراوە: پێغەمبەر (آیەت)ی (وأسجد وأقترب)ی (قرائەت) فەرمووە، خۆی و (مسلّمان)ەكانی لە (خدمەت)ی بووین (سجدە)یان بردوە، (قریش) لەسەر وان لە دووریان چەپڵەیان لێ داوە، فیتوویان ڕاهێشتیە، ئەم (آیەت)ە (نزول)ی كردیە." ئەمە بۆ (خاطر)ی ئەوەیە ئەو (سجدە) ببێتە (سجدە)ی (تلاوەت)، وە(مراد) لە (قرآن) ئەو (آیەت)ەیە، یا (سائر)ی (آیات)ی (سجدە)یە. (زمخشری) ئەو (روایەت)ەی (ذكر) فەرمووە، (أمّا) (زمخشری)و (إمامی رازی) (نقّاد)ی (حدیث) نین. (إبن حجری عسقلانی) (شارح)ی (بخاری) (رئیس الحفّاظ) ئەفەرموێ: "ئەو حدیثەم نەدیوە" (یعنی) (أصل)ی نیە, قەی ناكا با لێرە (حضرەت)ی (رسول) (ﷺ) (سجدە) بردبێ، (وكذا أصحاب)ی (كرام)ی، ئێمەش (سجدە) ئەبەین، تا دوور كەوینەوە لە (أحوال)ی ئەو بێ گۆیانە، وە(إظهار)ی (طاعەت)و (ذلّەت)ی خۆمان لە پێشگاهی (كبریائی) بكەین. (سجدە) بردن لەكن (إستماع) و خوێندنی ئەم (آیەت)ە، لای (إمامی أبو حنیفە) (واجب)ە، وەلای (حسنی بصری) و (إمامی شافعی) (سنّەت)ە.

﴿بَلْ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (أنە) (كُفر) بوویتە (عنوان)یان ﴿يُكَذِّبُونَ﴾ چ جایە (سجدە)؟ ئەڵێن: (قورئان) (أساطیرە)، (حكایەت) نامەیەكە وەكی (أسكندر نامەو شەهنامە" (نعوذ بالله) لە بێ شعوری وبێ (حیا)یی ﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ﴾ ئەوەی لە دڵیان دایە، لە (ظرف)ی دڵیاندا (حفظ)ی ئەكەن، (یعنی) (تكذیب)یان لە (خباثەت)ێكە لەناو دەروونیان، وەك: (حسد)و (بغض) و (حُبّ)ی (شهوات)و (معاملە)ی (سفیە)آنە، (ممكن)ە بڵێین: "ئەوەی ئەوان گوێی لێ ڕائەگرن (حفظ)ی ئەكەن، خوا پێی (عالم) ترە، ئەوەی (أرجوفە)و قسەی (علق)و بەلەق و (حكایەت)ی دێوو درنجان بێ چاكی گوێ لێ ڕائەگرن، ئەوەی (علم) و (حكمەت)و (إرشاد) و (هدایەت) بی (أصلا) گوێی نادەنێ" ئەو حاڵە ئەمڕۆ لەناو ئێمە (عامّ)ە، (أكثر) واین.

﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (عذاب)ێ وا بە ئێش، (مقابل)ی (تكذیب)یان، (ما في القلب)یان (محفوظات)یان، (أنّه) خۆیان زۆر (حظ)یان لە (عذاب)ە، (حق) وایە مزگێنی یان پێ بدرێتێ، بەو (إخبار)ە زۆر (كیف) خۆش ئەبن. ئەوەندەی (إنسان) (كیف)ی بە گوناهان بێ، دیارە ئەوەندەی (كیف)ی بە (عذاب)ی دێ ﴿إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (إستثنا)ی (منقطع)ە، چونكی ئەوانی (إیمان)یان هینایە ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ لەوان نین، تا (إخراج) بكرێن، دیارە (مؤمن)ێ باش (داخل)ی (زمرە)ی (كافر)ی بەدنابێ ﴿لَهُمْ﴾ بۆ ئەوانە ﴿أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ بێ (إنقطاع) و (نهایەت)ە نابڕێتەوە، یاخود بێ (منّەت)ە، (ذاتاً) ئەوانەی (معترف)ن بە (نعَم)ی (إلهي) (منّەت)یان لەسەر نیە، (منّەت) لەسەر ئەوانەیە، (نعمەت) بە (نعمەت)ی خوا نازانن، (شُكر)آنەی ناكەن، (مؤمن) چ جایە (نعمەت)؟ لەسەر (بەلاو) و (مصائب) (شُكر)ی خوای ئەكا، هەر (مصائب)ێ لە (طرف) خوایەوە بێ، بە (خێر)ی ئەزانێ، ئافەرین لە (مؤمن)ی باش. (منّەت) دانان لەسەر شانان زۆرگرانە، ئەوەی (إنعام)ی لەگەڵ كراوە زۆر (متأثّر) ئەبێ، نە لە خودا، نە لە (إنسان)ی (كریم) ناوەشێتەوە، (إنعام)ێ (إحسان)ێ بكاو (منّەت) باوێتە سەر شانی ئەو كەسەی (إنعام)ی لەگەڵ كردووە، بەڵكو گەلێ كەس هەن، (ممنون)ی ئەو كەسانەن كە (إحسان)یان لێ قبوڵ ئەكەن، تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)یی (إنشقاق).

شتێ ماوە، (أوّل)ی لە یادم چوو، (مناسبە) لە (بین)ی ئەوەی سوێندی پێ ئەخورێ لەگەڵ ئەوەی سوێندی لەسەر ئەخورێ، وابزانم ئەوەی (تأمّل)ی بكا، (وجە)ێ جوانی بۆ ئەدۆزێتەوە، (شفق) (أوّل)ی سوور، دوایە زەرد، دوایە سپی یە، (بعدە) (أثر)ی نامێنێ، شەوتاریك ئەبێ، (قسم)ێ لە (ذی روح) ئەچێتە جێی خۆی ئەنوێ (والنوم أخ الموت)، (قسم)ێ ئەڵێی لە (ظلمات)دا (حشر) ئەكرێ، بلاْوئەبنەوە شەو ئەڕوا ئەبێتە ڕۆژ، (بەیان)ی ئەدا، ئەویش (صورەت)ەكی هەیە، سبەینان ئەڵێی (بَدا)ی (حَیات)ە، بەهاران (أوّل)ی پەڕەسێلكە لە مالآن ئەچیرێنێ، دوایی پاساری (وەقت)ی گوڵ، (بلبل) لەسەر

چـلاّن فـەریاد ئـەکا، (تبـدّلات)ی مـانگیش (تبـدّلات)یّ (معلـوم)ە، شـەو بـە (واسطه)ی مانگ کەم کەم ڕووناك ئەبیّ، تا سیّزدە ئەبیّتە (أيّام البـيض) شـەو هەمووی ڕووناکە، ئەگـەر خـۆلّ بـارانی ئەمسـالّ لیّ گـەڕیّ، (بعـدە) کـەم کەمـە تـاریکی (زیـاد) ئـەکا تـا مـانگ بـزر ئـەبیّ، ئەبیّتـە (أيّـام السـود)، ئـەوە زۆر (مناسب)ە لەگەلّ (تنقّلات)ی (بَشری)، چ لە (دنیا) چ لە (عقبی)، (لاشـك) هـەر وەك (غیر)ە (مـؤمن) لـە (هـول)یّ بـۆ (هـول)یّ ئەچـیّ، (مـؤمن)ی باشـیش لـە خۆشی یە بۆ خۆشـی یـە خۆشـتر ئەچـیّ، ئەمـە بـیّ (منّـەت)ە، نـاویّرم بلّـیّم: "(حق)ی خۆیەتی" (إلهی) بـە (حرمـەت)ی (قـرآن)و (رسـول)ی (أکـرم) (ﷺ) لەو (أهوال)ی (حاضـر)ەمـان بپـاریّزیّ، (شـەڕ) لـە ولاّتـی ئیّمـە بـە دوورکـەی، (نـائرە)یـی ئـەو (حـرب)ە زوو بکوژیّنیـەوە، گرانیـە، (عـالم)ی بـیّ هیّـزە، پەڕاگەندەیە، کلۆو سن و کیسـەلّەو (سـائر)ی (آفـات)ی (مزروعـات)و باغاتمـان لەسەر (دفع) کەی، (تحمّل) نەما، خۆت (أرحم الـراحمین)ی، خـۆت فەرمووتـە: "(سبقت رحمتی غضبی) ئەفەرمویّ: "(وَسـعَت رَحمتـی کـلَّ شـيء) (یـا واسـعَ الکَرم، یا واسـعَ العلـم) (کـرم)یّ (یـا عـالم الغیـب والشـهادە) (زیّـدە) (لطـف)یّ بنویّنیّ لە (حق) بەندەت (محمّد جلی زادە) (آمین)[1].

نۆرەیی تفسیری (سورە)ی (البروج)ە، ئەلّیّن: لە پاش (سورە)ی (الشـمس) (نـازل) بـووە، (أمّـا) جـیّی زۆر (موافـق)و (مناسـب)ە، وە (عـدد)ی (آیـات)ی (٢٢)وە، (مکیّە) (شُکر) بیّ (خلاف)ە.

---

[1] - تەواو بوو ڕۆژی یەك شەموو، یازدەی ماهی (مولود)، شازدەی مارتی ڕۆمی، بە هـۆی خـۆلّ باران (مُکَدَّر)ە، خوا خێران کا، سەنەیی (١٣٦١هـ) (١٩٤٢م).

(سورە)ی (البروج)

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿وَالسَّمَاءِ﴾ هەرچی لە بلّندەوە بێ، پێی ئەڵێن: (سماء) (ذاتاً سمو) بە (معنی) (علوّ)ە ﴿ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾ دوازدە (برج)ە، کە (عبارەت)ە لە: (حَمَل)و (ثور) و (جَوزا)، (بروج)ی (فصل)ی بەهار، (سرطان) و (أسد) و (سُنبلە)، (بروج)ی (فصل)ی هاوین، (میزان) و (عقرب)و (قوس)، (بروج)ی (فصل)ی پاییز، (جَدْی) و (دَلو) و (حوت)، (بروج)ی (فصل)ی زستان، (أمور)ی (موهومە)ن، بە (إعتبار)ی دووری لە ئێمە، (جمع)ێ لە (کواکب) لێك نێزیك ئەبینین، (صورەت)ەکی لێ (خیاڵ) ئەکەین، تەماشای(پێروو) کە بە (شکڵ)ەکْتْ دێتە بەرچاو، بە دوور بینی (عادی) بینۆرێ، چەند لێك دوورن، ئەستێرەکانی هیچ (شکل)ێ ناهاوێنە (وهم)و (خیاڵ)، بەڵێ (تَوَهّم)ی (منطقە) وە (تقسیم)ی بە چوار (قسم)، بە (نظر) چوا (نقطە) دووی (إعتدال)، دووی (إنقلاب)، (توهّم)ێ (صحیح)ە، (أمّا) (توهّم)ی (بروج) هیچ نیە، وەئەو (بروج)ە (موهومە) (أصلاً) لە (عالم)ی ئێمە (تأثیر)یان نیە، نایەتە (خیاڵ)، ئاسمانیێ (کوکب)ێ بێ (إدراك) و (شعور) چی بەسەر منە؟ بەڵێ (تأثر)ی (طبیعی): (نور) و (حرارەت) دیارە، (لکن) (إدارە)ی (شؤون)ی (کائنات) بەوانە ناکرێ، (رحمەت) لە (خیام)ی بێ، کە ئەڵێ:

نیکی و بدی کی در نِهادی بَشر است

شادی و غمی کی در قضاو (قَدر)است

با چرخ مکون حَوال، کەندر رهی عقل

چرخ از توو هزار بار، بی چارتراست"

(مُسخّر)ە، بێ (إرادە)و (شعور)ە. پێرار یا پار، (قِران)ی (مشتری) و (زحل) بوو، (یعنی): (سَعد)ی (أکبر)و (نحس)ی (أکبر)، (تقویم)ی (إیرانی) (خَبر)ی دا، (أمّا) ووتی: "(حَسَبْ الأوضاع) (زحل) (نحوسەت)ی بۆ خۆی ئەبێ" قسەیە بێ (معنا)، (واقعاً) دووسێ ساڵە –وەختە– (دنیا) وێران بێ، (أمّا)

(عقلٚ) ڕێ نادا بلێین: "ئەمە لە (تأثیر)ی (قران)ی ئەو دوو (کوکب)ەیە" زیرا (قران) نیە شتێکە (حسب الحس)، زۆر لێك دوورن، ئەوا گردبوونەوە، (حق)یان بەسەر (حرب)و (ضَرب) و (دکتاتۆری) و (دیموقراطی) چیە؟ (ممکن)ە ئەگەر (نور)یان بگاتە (أرض) (دەخل)ەکیان هەبێ لەسەر ژینەوەی سن و کیسەڵە، (امّا) ئەوەش هیچ نیە، ئەو (حشرات)ە (بَین، بَین) ئەژیەتەوە، وە (قران)یش نیە، دوو ساڵە من لە (حرکە)ی (مشتری) (حەیران)م، (وەقت)ێ دیم (بعد القران) بۆ (طرف)ی (شَرق) ئەڕۆیی، زۆر نەچوو (خلاف)ی (قانون) (حرکە)ی کرد بۆ لای (غرب) گەڕایەوە، وە ئاوا هاتەوە، نەختێ تری پێ چوو، بۆ لای (شرق) –باز– دەستی کرد بە (حرکە)، هەموو جارێ نیشانەی چەند کەسانم ئەدا، (فلکی)یە نەبوو (سؤال)ی لێ بکەم ئەمە چیە؟ (تفصیل)ی (بروج) بە (کواکب)و (أشکال)ی لە (کتب)ی (مفصّل)ی (علم)ی (هەیئەت) (مذکور)ە، (طنطاوی) دوو (صورەت)ی (عجیب)ی (نقل)و (ثبت) کردیە، کە لە (طرف) (قُدما)ی (مصری)یان وەرگیراوە، تەماشای پەڕی (٨٦) و (٨٧)ی کە، لە (جزء)ی شەشەم، ئومێدە لێرە، یا لە (شرح)ی (آیە)یی (هو الذي جَعَل في السماءِ بروجاً) لە (سورە)یی (فرقان) (ثبت) کرێن، لەگەڵ (شرح) و (أیضاح)یان.

(مراد) لە (بروج) لام (کواکب) بێ، جوانە، (کواکب)ی (بروج) و (غیر)یش بەبەر ئەکەوێ، لە دوای (حکم) بە (إنفطار) و (إنشقاق)ی (سما)و (تکویر)ی (شمس)و (طمس)ی (نجوم)، سوێند پێ خواردنیان (خلل) بە (إعتقاد) نادا، بەڵکو (سَوق)ی (إنسان) ئەکا بۆ (زێدە) (علم) پێ بوونیان، ئەوەی (تەماشای) (علم)ی (هیئەت)ی (جدید) بکا سەری سوور دەمێنێ لە (عجایبات)ی (نجوم)، لە (کثرەت)و (عظمەت)ی (شموس)، لە (شدّەت)ی (نور)یان، (سرعەت)ی (حرکە)یان، (حقّاً) (فلکیّون)ی (جدید) شایانی (تبجیل)ن، لەگەڵ (أوهام)ی (قُدما)ی (فلکیی)یان (نجات) داین، (مع أنّه) زۆر (ممنون)یانین، ئەوان نەبان، هەر (علم)ی (هەیئەت)ی (وهب)و (کعب الاحبار)مان لە دەست دەبوو.

﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ﴾ بۆ (طیّ) (سماوات) و (إنفطار) و (إنشقاق)یان، وە (کسف) و (خسف) و (طمس)ی (شموس) و (أقمار) و (نجوم)، کە ئەوانە بوون، (وەعد)ەی (إحیا)ی (أموات) دێتە جێ، ڕۆژی (جَزا) دێ، ئەو (دورە)و (دوکان)ە تێك ئەچێ، (زَمانی) (ظلم) و (ظالم)آن نامێنێ، (خلاف) نیە کە (مراد) ڕۆژی (قیامەت)ە، وەکی (إبن کثیر) منیش ئەڵێم: "(لله الحمد)" (أمّا إضطراب)و (مُخالَف)ە لە ﴿وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾ زۆرە، (إبن جریر)و (زمخشری) کەمتر لە (إمام)، (أمّا إبن کثیر) و (سیدی آلوسی) زۆران (نقل) ئەکەن، (سیّد) تا (٣٠) (أقوال)ی دیتوە، (بعض)ەکیان بە (طریق)ی (إستشهاد)ن، (بعض)ێ بە (طریق)ی (نقل)، وەکی (إمام) ئەفەرموێ. (جماعەت)ێ (نقل) لە (أبی هریرە)، وە (جماعەت)ی (نقل) لە (حضرەتی علی) ئەکەن: (شاهداً) ڕۆژی (جمعە)یە، (مشهود) ڕۆژی (عرفە)یە، چ (مناسبە)ی هەیە؟ (مجرّد) لە (یوم)یدا، لەگەڵ (ما قبل)ی (مناسبە)ی هەیە، لەو (وقت)ی ئەو (آیەت)ە (نازل) بوە، ڕۆژی (جمعە) بە (حاڵ)ی (حاضر)ی هەبوە؟ ئەو (حدیث)ی دەربارەی ڕۆژی (جمعە) (نقل)ی ئەکەن، ئەو (وەقت)ی وترایە؟ وەڕۆژ چۆن (شاهد)ی ئەکا؟ وەکی (مکان)و (أعضا) نیە، کوو (تَمَثّل) ئەکا؟ ئەوانە (أوهام)ن، (وَمِما یُؤسَف لە) (قیل)ێ ئەڵێ: "(شاهد) (حجر الأسود)ە، (مشهود) (حُجّاج)ن" (عجایب)ە! بەڵێ دوور نیە لەوانەی بڵێن: (حجر الأسود) (یمین الله)یە ئەو قسە بکەن. (حجر) ئاگای لە چیە؟

(قَرامِط)ە (٣٠) ساڵ لەسەر (مذبلە)ی (کوفە) فڕێ یان دا، لە دەوری (عبد المجید خان)ی گەلەکی پێ کەوت، چەند پارچەی لێ کردەوە پرژاندی، دوایە بە (عەنبەر) پێ یانەوە نووساندەوە، (حیف) بۆ (یمین الله) بکرێ بە (حجر)، واشی بەسەر بێ! (آلآن)یش (سلفی) (معترف)ن (والسموات مطویّات بیمینە) ئەبێ ئاسمان بە (حجر الاسود) (طی) کرێ، باوەڕ ناکەم هیچ بوت پەرستی ئەو (جسارەت)ەی لە (حق) خوا کردبێ. بۆ (حضرەت)ی (کبریائی) (تمثیل)یان نیە، بۆ (إلهی) (حرب) و (سلم) و (فرح) و (ولادەت) و نەخۆشی و چابوونەوە

(تمثـال)یـان هەیـە، (نظـر) بـەو (أقـوال)ی (مختلفـە)، ئەگـەر بڵـێین: (شـاهد) (عَبـد)ی (مُقـر)ە (مشـهود) (کتـاب)ی (أبـرار)ە" لـە هـەموان نێزیـك تـرە، وام دەزانی ئەوە هەر بە (خاطر)ی من داهاتیە، دوایە لە (تفسیر)ی (سیّد)م دادیت، کە ئەو قسەش کراوە. لای بەندە (شاهد) ئەوانـەن (حاضـر) ئـەبن لـە (یـوم)ی (موعـود) بـۆ (أدا)ی (شـهادەت)، (مشـهود) ئـەوەی دیتوویانـە لـە (أعمـال)ی ئەوانـەی (إسـتجواب) ئـەکرین، (مشـهود علیـە) ئەوانـەی بـەد (سـیَر) و بـەد ڕەوشتن. من لە (إختلافات)ی بێ (معنـا) دڵـم ئەچـێ، ناتوانم (نقـل)یـان کـەم، (حظ)ت لە (قیل)و (قال)ە (مراجعە)ی (تفسیری کبیر) و (روح المعـانی) کـە لـە دوای ئەم (خلافیات)ە بێینەسەر (حکایـەت)ی (أصـحاب الاخـدود)، خەنـدەکی ئـاگری ﴿قُتِـلَ أَصْـحَابُ الأُخْـدُودِ﴾ بـە (لعنـەت) بـن هـەزار جـار، (خُلاصـە)ی (حِکـایـەت)ی (إبـن جریـر) ئەمەیـە: پادشـایە بـوو، (سـاحر)ەکـی هـەبوو، (ساحر)ەکە هاتە (خدمەت ملك) ووتی: "پیر بوویم (أجل)م نێزیـك بـوە، یـەکێ بنێرە لام (عِلم)ی سحرم لێ فێر بێ" منداڵەکی (إختیار) کرد، (غلام) ئەچوو بـۆ لای (سـاحر)، لەسـەر ڕێگـەی (راهـب)ێ هـەبوو، کوڕەکـە لـە چـوون لای دادەنیشت، (تعجّبی) لە قسەی ئەهات، (تأخیر) ئەبوو، (ساحر) لێ ی ئـەدا، بـۆ چی (تأخیر) بوویی؟ لە هاتنـەوە لای (راهـب) دادەنیشـێت، گـوێی لـە قسـەی ئەگرت، لە ماڵێ لێ یان ئەدا، بۆ (تأخیر) بووی؟ (راهب) (تدبیر)ی بۆ کـرد: لای (ساحر) بڵێ: "لە ماڵێ (تأخیر)یـان کـردم" وە کـە چـوویەوە، بڵـێ: "(سـاحر) گلی دامەوە، (تأخیر) بووم" ڕۆژێ لـە ڕۆژان بـە ڕێـدا دەڕۆیـی دیتـی (دابّـە)یـە (عظیم) ڕێی گرتیە، کەس ناتوانێ تێپەڕێ، کوڕە ووتـی: "(الان) ئـەزانم خـوا لە کامیـان (راضـی) تـرە" بـەردەکی هـەڵ گـرت، دعـای کـرد: "(ربّـی) ئەگـەر (أمر)ی (راهب)ت لە کن خۆشترە لـە ئـی (سـاحر)ی، ئـەو بـەردە ئـەهاوێم، بـۆ (دابّە) پـێی بکەوێ بی کوژێ"،بەردەکەی هاویشـت (إصـابە)ی کـرد، کوشـتی، خەڵك بەرێگەدا تێپەڕین، ئەو (خَبر)ە گەیشتە (راهب)ی، کە (غـلام)ەکـە هاتـە لای، ووتی: "توو لـە مـن چـاتری، ئەگـەر دووچـاری (فتنـە)یـە بـووی ئاشـکرام

مەکـە، (غـلام) زگمـاکی کـوێر و بەڵـەکی چـاك ئەکردنـەوە، (یعنـی) وەك: (حضرەت)ی (عیسی)، (مَلِك) (مونس)ێکی هەم نۆشینی کۆر بوو بوو، (خَبر)ی (غلام)یان دایە، چووە لای (عرض)ی کرد: "(شفا)م بدە" ووتـی: خـوا (شـفا) ئەدا، ئەگەر (إیمان) بێنی (دعا) ئەکەم چا ئەبییەوە" (إیمان)ی هێنـا، (دعـا)ی کرد چابۆوە چۆوە لای (ملك)، (ملك) ووتی: توو کۆر بووی کێ (شـفا)ی دای؟" ووتی: "خوام"، ووتی: "غەیری من خوات هەیە؟" ووتی: "بـەڵێ، خـوای مـن و توو: (الله)یە، (ذات)ێ (واحـد)ی (واجـب الوجـود)ە" دەسـتی کـرد بـە (عـذاب) دانی، "ئەبێ پـێم بڵـێی: "کـێ ئـەوەی فێـر کـردی؟" (غـلام)ی ئاشـکرا کـرد، ئەویش زۆر (عذاب) درا، (خَـبر)ی (راهـب)ی دا، (راهـب)یـان هێنـا، ووتـی: "لـە (دین) وەرگەڕێ" قبوڵی نەکرد، بە مشار (شەق)یان کـرد، (بعـدە) (تکلیـف)ی لە کۆنـە کـوڕەی کـرد ئـەویش نەگەڕایـەوە، (شـەق) کـرا، رووی کـردە (غـلام) قبوڵی (إرتداد)ی نەکرد، (ملك) ووتی: "بی بەنە سەر چیایە بڵنـد، فـڕێی دەن پارچە پارچە ببێ" (جمع)ێ بردیان لەسەر چـیا ئـەوان مـردن، کـوڕە (سـالماً) گەڕایەوە، ووتی: "بی بەنە ناو (بَحر) ئەگەر نەگەڕایەوە، بی هاوێنـێ، بخنکـێ" بە (سفینە) بردیانە ناو (بَحـر) (دعـا)ی کـرد ئـەوان (غـرق) بـوون ئـەو (سـالماً) گەڕایەوە لای (ملك)، (ملك) ووتی: "ئەت کـوژم" ووتـی: "منـت پـێ نـاکوژرێ، بە(نوع)ێ نەبێ، (أهالی) لە (میدان)ێ خڕکەوە، من هەڵاوسـە، لـە تیردانـی مـن تیرێ هەڵ گرە، تیرەکەم بۆ باوێ، وە بڵـێ: (بسـم الله ربّ الغـلام)، بـەم جـۆرە ئەم کوژێ" (ملـك) بـەو دەسـتوورە (معاملـە)ی کـرد، تیرەکـە بـە ڕووی کـوڕە کەوت، کوڕ دەسـتی لەسـەر دانـا،(وفـات)ی کـرد، بـەجارێ خەڵکەکـە ووتیـان: "(آمنّا بربّ الغلام)"، گشت (إیمان)یان هێنا، (مُقربّ)آنی پـێیان ووت: "ئـەوەی لێ ی ئەترسـای تووشـی بـووی" ئـەوجا (أمـر)ی کـرد، خەنـدەکی درێـژیان لـە عەردی لێ دا، ئاگریـان تیـا کـردەوە، (تکلیـف)ی ئـەم و ئـەویان ئـەکرد، ئـەوی نەگەڕابایەوە، ئەیان هاویشتە ناو ئاگری، (عدد)ێ زۆریان بـە ئـاگری سـووتاند، ژنێ منداڵەکی کچەکی بەباوەشەوە بوو، کە (حسّ)ی ئـاگری کـرد، لـەزگ بـوو

بگەڕێتەوە، منداڵەکە ووتی: "مەگەڕێوە ئەتوو لەسەر حقّی" وابزانم ئەو منداڵەش لەوانە (حساب) ئەکەن، بەگچکەیی قسەی کردیە.

(إبن کثیر) لە (سیَر)ی (محمّدی بن إسحاق) بە (طرز)ی تریش (نقل)ی ئەکا، (بنا) لەو (حکایەت)ە لە (جهەت)ی (نجران) (واقع) بووە، لە دێیە، لە دێهاتی (نجران) (ساحر)ێ ئەبێ، (أهالی) (نجران) (أولادی) خۆیان ئەنێرنە لای، فێری (سحر)یان بکا، ئەز (جملە) (عبدالله بن التامر) ئەچێ بۆلای (ساحر)، لە مەیانی (راهب)ێ (خێمە)یە هەڵ ئەدا، (عبدالله) لە سەرەڕێ تەماشای ئەکا (تعجّب)ی لە (عبادەت)و نوێژی (راهب) ئەمینێ، لای دادەنیشی، لەوێ ئەبێ، (حتّی) کوو (إیمان) ئێنێ، (توحید)ی خوا ئەکا، (عبادەت) (إجرا) ئەکا، لە (شرائع)ی (دین) (سؤال)ی لێ ئەکا، (نهایەت) (سؤال)ی لێ ئەکا لە (إسم)ی (أعظم)، (یعنی) پێی بڵێ (راهب) (اعذار)ی ئەنواند، کێ لێ ی (مأیوس) بوو، خۆی ئەوەندەی ناوی خوای ئەزانی لە (قدح) (یعنی) لە (سهم)ی نووسی، یەك یەك هاویشتیە ئاگری، هەموو (قدح)ەکان سووتان، (إلاّ) ئەوەی (أسم)ی (أعظم)ی لێ نووسیبوو، (حفظ)ی کرد، (خَبر)ی دا (راهب)ی بە (کیفیّەت)ی زانینی (أسم)ی (أعظم)، ووتی: "(إصابەت) کردیە، (أمّا) خۆت بگرە" (یعنی) خۆت بە دەرمەخە، ئەو (سرّ)ە بزر کە، باوەڕ ناکەم خۆت بگری، ئەوجا (عبدالله) کە دەچووە (نجران) هەر دەردەدارێ دیبای، ئەی ووت: "ئەی عبدی خودای، (إیمان) ئێنی بە (وەحدانیەت)ی خودای ئەگەر چارەت کەمەوە؟ ئەی ووت: بەڵێ إیمانی ئێنا، (دعا)ی ئەکرد، (شفا)ی ئەدرا، (حاصل)ی هەر دەردەدارو نەساغ و (عەیب) دارێ بوو هاتنە لای، چابوونەوە، (خَبر)ی گەیشتە (ملك)ی، بانگی کرد، بە (تهدید) لە چیا فرێدان و هاویشتنە ئاو چارەی نەکرا، (عبداللهی بنی تامر) ووتی: ئەگەر (إیمان) بێنی، بەوەی ئەمن (إیمان)م پێ هینایە، ببیە (موحّد) ئەتوانی بمکوژی" (ملك) (إیمان)ی هێنا، بەدار (عصایە) سەری شوکافتە کرد، (عبدالله)ی کوشت!

ئـەوە (قـول)یّ بـیّ هۆشـانەیە، (مـادام) (إیمـان)ی هێنـا چ (معنـا)ی هەیـە (عبدالله)ی ئەكوژێ؟ (ملك)یش لەو جێگایە بە (هـلاك) چـوو، (اهـل)ی (نجـران) گشـتیان لەسـەر (دیـن)ی (عبـدالله ی بنـی تـامر) گردبوونـەوە، (دیـن)ەكەشـی (دین)ی (حضرەت)ی (عیسی) بوو، لەو (وەقت)ە (دیانەت)ی كەوتە (نجـران). (بعدە) (ذونواس)ی (ملك) هاتە سەریان، (تكلیف)ی لیّ كردن: ببنە جوو، قبولّ یان نەكرد، (خەندەق)ی بۆ هەلّ كەندن، بیست هەزار كەسی لیّ سـووتاندن، لـە (بعض)یّ (روایەت)ان ئەلّیّ: "دوازدە هەزاری لیّ سـووتاندن، حـەفت هـەزاری لیّ كوشـتن". (إلی آخـر الحكایـة، وەئـەلّیّ: ئـەو (آیـەت)انـە لـە (حـق) وان (نـازل) بووین" وە(بعد) (نقل) ئەكا، لە (زمان)ی (عمری بنی خطّاب) (ﷺ) پیـاویّ لـە (خَربَە)ی لـە كـاولانی (نجـران) (جسـد)ی (عبداللـەی كـوڕی تـامر)ی دۆزیـەوە، دانرابوو، دەستی لەسەر سـەری دانـابوو، كـە دەسـتی لائـەدا خـوێن لـە برینـی سـەری ئەهاتـە خـواریّ، كـە ئـەی بـردەوە سـەر سـەری خـوون ڕادەوەسـتا، (خَبر)یان بۆ (إمامی عمر) نارد، (یعنی) چی لیّ بكەین؟ فەرمووی: وەكـی خـۆی لیّ كەنەوە، وەلیّ ی گـەڕێن" وەئـەلّیّ: ئەنگوسـتیلەكی لـە دەسـت دابـوو، لیّ ی نووسـرابوو: (ربّـی الله)"، وەدەهـا چـەند (روایـەت)ی سـەیر سـەیریان (نقـل) فـەرمووە، كەسـێ ئـارەزووی (زێـدە)، (زێـدە) (تفصـیل)ی هەیـە (مطالعـە)ی (تفسـیر)ی (إبـن كـثیر) بكـا، (إمـامی رازی) ئەفـەرمویّ: "ئـەو (أخبـار)آنـە (متعارض)ن، دیارە بیّ (أصل)ن" (لكن) ئەلّیّ: قەی ناكا ئەو (حادثە) لە چەند جیّ ڕووی داوە، هەر یەك یەكیّ (نقل) ئەكا" (ومع هذا) (نقل) لـە (قفّـار) ئـەكا، (دائر) بە (قصّە)یە، (روایات)ی (مختلفە)ی هەیە، لە هیچیان شتیّ ڕاسـتی تیـا نیە، بـەس ئەوەندەیـە (جمـع)یّ لـە (مـؤمن)آن (مخالفـە)ی (قـوم) یـا (ملـك)ی خۆیـان كردیـە، وەهاویشـترانیە (حفـر)ەی (نـار)، ئەمـەش بـۆ (تسـلیە)و (تشـجیع)ی (أصـحاب)ی (رسـول) (نـازل) بـووە، (صـبر) كـەن وەكـی ئـەو (مـؤمن)آنـە (صـبر)یـان كردیـە. بەسـەد (مشـقّەت) ئەوەنـدەم لـەو (قصّـە)یـە نووسـی، نـەمتوانی ئـەوانی تـر (نقـل) كـەم. وەئـەلّێم: واگومـان.ئەبـەم، ئـەو

(سورەت)ە لە (وەقت)ی (حێرم) کردنی (قریش)یان، کە (مسلمان)آنیان خستنە (حصار)، بێ نان بێ ئازووقە، (معاملە)یان لەگەڵ نەدەکردن، (مسلمان) برسی و پەرێشان و (معذّب) بوون، ئەو (سورەت)ە (نازل) بوە، وە (مراد) لە (أصحابی أُخدود)، ئەوانەن (صاحب)ی نان و خوان، (أبو الضّیف)، لای خۆیان بە (کَرم) و (َجود)و (إحسان)، پیاوی گەرم و گۆلاو و نان دەر لە (مطبخە)ی خۆیان ئاگردانی دوورو درێژیان تیا لێ ئەدا وەك خەندەك، چەند مەنجەڵی لەسەر رێز ئەکرا، وەك ریزە مەنجەڵی دۆشاوکردن، وە هەرچی و پەرچی و ئایندەو رەوەندەیان نان و (طعام) ئەدا، (مؤمن)یان (محروم) ئەکردن، لەو (حال)ەی دا ئەیاندین، (رەحم)یان پی نەدەکردن، (رئیس)ی لە گەورە گەورەکان بە(إمداد)یان نەدەهاتن بە پارچە نانێ بەسەریان نەدەکردنەوە، وا بزانم لە (إستماع)ی ئەو (آیات)آنە، (هُشامی بنی عمرو) کە بە دزی زۆر (معاوەنت)ی (رسول) (ﷺ)و (مؤمن)آنی ئەکرد، (زهیری بنی أبی أمیە)، (مطعمی بنی عَدی)ی مجیری (رسول الله) (ﷺ)ی، (أبو البختر) (إبنی هشام)، (زمعە ی بنی الأسود) هاتنە (غیرەت)و (مروّەت)، (صحیفە)ی سیاهی (قریشی)یا نیان (نقض) کرد (حصار)یان لەسەر (رسول الله) (ﷺ) ویارانی هەڵ گرت، (مع الأسف) لەو (مدّە) ناخۆشە نە (ملك)ی نە (جنّ)ی نە (خضر)ێ نە (إلیاس)ێ بە (إمداد)یان نەهاتن، نە لە ئاسمان نانیان بۆ ئەهات، نە لە عەرد دەردەکولێ، ئەڵێی ڕێی درۆیان لێرە لە (روات)آن بەسترایە! بەڵێ (ملائکە) (خزمەتی) قەلی کوێر ئەکەن، لە بادە (نُقل) و برێشکەی نۆکی بۆ دێنن، (أمّا) (خزمەت)ی ئەو (نوع)ە (ذوات)ە ناکەن! (الله) بە درۆو دەلەسە چۆن ڕێیان لێ گۆڕین؟! بە (نقل)ی (قِجَج و بِجَج)ی چیرۆکەی پرپوپووچی (عجاییات)و (غراییات) (مشغول) بوون! لە (نقل)ی (أمور)ی جوهەریّ و (روح) دار، نازانم (أسم)ی (أعظم) چیە؟ ئەوانیش نایزانن، وەهەموو ئیش و کاری پێ ئەکەن .

﴿النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ﴾ (صاحب)ی سووتەنی، (دائم) ئەسووتا ﴿إِذْ هُمْ عَلَيْهَا﴾ لە (دەور)ی ﴿قُعُودٌ﴾ دانیشتبوون، بە (نوع)ێ ئەیان دین ﴿وَهُمْ﴾ ئەوان ﴿عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ﴾ (خَبر) دار بـوون، (أسـباب)ی (موجبـە)ی ئـەو جۆرە (جَور)ە لە (حق) (مؤمن)آن چ بوو؟ هیچ ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ﴾ لـە (أهـل)ی (إیمان) چ (عەیب)و (عار)یان نەبوو، کە (سبب) (کراهەت) و رق لێ بوونـەوەیان بێ ﴿إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ (مستمر) بوون لەسەر (إیمان)، چـەندێ (سعی)یان ئەکرد، (عذاب)یان ئەدان، (رزق)یان لێ (منع) ئەکردن نەدەگەڕانەوە بـۆ (دیـن)ی (قـریش) یـا (قـوم) و (ملـك)ی خۆیـان، خـودا (غالـب)ە، (شـدید الانتقام)ە، بە (إیثاب)ە (ممدوح)ە، وسوپاس و ستایش بۆ ئـەوە، (ئەگـەر چـی دێر گیرەد، سەخت گیرەد)، (إله)ی ئەو وتۆ ﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ﴾ دۆسـتێ خـۆی لـە (مُلـك)ی (واسـع)ی خـۆی (محـروم) ناکـا، لـە تەنگانـەیان دا نایەڵێ ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ ئـەوەی ئـەوان کردیـان، لێ ی بـزر نابـێ، (ممکن)ە لە پێشدا (مراد) لە (شاهد) خوا بـێ، لـە (مشـهود) (مـؤمن) بـن، لـەو (حاڵ)ەیدا ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ بـە (أنـواع)ی (عـذاب): بـە (جوع) بە (کوشتن)، بە سووتاندن ﴿ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا﴾ کەسـێ وا دڵ رەق بـێ زۆر دوورە (إیمان) بێنـێ، (تۆبـە)ی بکـا، ببێتـە (إنسـان)ێ بـاش، لێـرە (بعـض)ێ ئەفـەرموون: (مـراد) (کفّـار)ی (قـریش)ە" مـن لام وەیـە (أوّل)و (آخـر) ئـەوان مـرادن ﴿فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ﴾ یـەکن یـا جـودان؟ (عـذاب) (عامّ)ە، لە (شدّەت) دا (مراتب) زۆرە، (ممکن)ە ئـەوە (نـوع)ە (عـذاب)ێ بـێ، بۆ ئەوانەی (إنسـان) ئەسـووتێنن. (ربیعـی بنـی أنـس)و (واحدی) وەکـی (إبـو السّـعود) ئەفـەرموێ: ئـەڵێن: "(مـؤمن)ەکـان قەیـدیان نـەکرد، ئاگرەکـە بـە (جَبابر)ەکـان هـەڵ گـەڕا ئـەوان سـووتان، لـە (دنیـا) (عـەذاب)ی (حریـق)، لـە (ئاخرەت) (عذاب)ی (جهنّم)" قسەیان چەند خۆشە، (مـؤمن) فروسمـاین، هـەر (عذاب)و (عقاب)ێ هەبێ بۆ (کافر)آنە، ئـەدی. ئەمـە بـێ (شـبهە)یـە ئـەو قسـە

خۆشکەرانە بوون، بوونە ئاگری (سعی)و (غیرەت) و (إحتران) و (احتراس) و (محافظە)ی (دین) و (دنیا) بە (شجاعەت)و (قوّەت) و مەردی.

نازانم ئەوانەی ئەنۆڕنە (کتێب)آن، بۆ نانۆڕنە (حوادث)آتی (خارجی)؟ ئیمرۆ (مع الأسف) (زلّەت)و (مسکەنەت) و (فقر) و (رزالت) و (ألم) و (جوع) و مردن و (انواع)ی (آلام) و (اسقام)، لە هەزاری نۆسەد و نەوەد و نۆی ئی (مؤمن)آنە، ئەوانی (متّقی)، (عالم)ی (صالح) ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (إیمان)یٚ (قوی) چوویێتە ناو دلّ ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ هەر (عمل)ە بە گوێرەی (زمان) و (عصر)ی خۆی باش بیٚ، وەرێك بیٚ. ئەمرۆ (عمل)ی (صالح) لەگەڵ (زمان)ی (سابق) جودایە، تەماشای (غرب) کەن، (شجاعەت)یان، (روح)و (مال) ئەفشانیان، (إختراع)یان، (الەت)و (أدوات)ی (حرب)یان، بەو چلەی زستان و سەرمای (فوق العادە) لە (طرف) (رووس) (جیش)ی (ألمان)و (رووس) چ ئەکەن؟ (محیّر) (العقول)ە، (نظر) بەو (ظروف)و (أحوال)ە (عمل)ی (صالح) بۆ ئێمە (تهلیلە)و (ختمە)و پستەپستی (تسبیح)ی نیە، ڕۆژی (زیارەت)ی (مراقد) و (أولیا)یان نیە، ڕۆژی (إجرا)ی (مأتم)ی (حسێن) نیە، (لکن حقاً) (مسلمان) بیٚ (حسّیات)ن، ئەمرۆ لەسەر ئەو (حال)ەی (إیران) تیایە، بە شای نویٚ ئەڵێن: "شاهنشاهی إسلام" (أهل)ی (تقویم) (وفق)ی (مُخَمَّس) (خالی الوسط) (تحریر) ئەکەن، بۆ (رجال الغیب) هاوار ئەکەن، هەی هاوار (إلهی) ئەوە چیە؟ (تَدَنّی) بیٚ (حسّی) بەو (درجە)! ﴿لَهُمْ﴾ بۆ وان، (سبب) بە (إیمان)و (عمل)ی (صالح)، وایە جای (نزاع) و (إنکار) نیە ﴿جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ﴾ لە ژێر ئەم داروبارە جۆو جۆبار (جَریان) ئەکات ئەگەر لە (دنیا)ش (معذّب) بن، لە (آخرەت) لە (نعمەت) و (لذّەت)ی (جنان) دان، (أمّا عذاب)یٚ وا نا (تأثیر) لە دڵیان بکا؟ خودا (رحم)یٚ، (ضُعفا)ی (أمّەت) زۆر لە (عذاب) دان، (نعوذ بالله) دڵ هاتیتە هەژان، بە (جود)ی خۆت ئەو (عذاب)ە (عن قریب) بە خۆشی بگۆڕە، بە چاوی (مرحمەت) بنۆڕە بیٚ نەواو بیٚ هێزان ﴿ذَلِكَ الْفَوْزُ﴾ (فوز)ی (نجات) لە (شەر)، (نیل)ی (خیر) ﴿الْكَبِيرُ﴾ گەورەیە، (یارب)ی (فوز)یٚ، (نجات)یٚ، (نیل)یٚ ﴿إِنَّ

بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ﴾ (واقعاً) خوا بە (صبر)ە، بە (إمهال)ە، (أمّا) کە هاتە (إنتقام)و گرتن و (صولەت)، (عنف)ی زۆر بە (شدّەت)ە، وەك ووترایە: "ئەگەر دێر گیرەد سەخت گیرەد!" لەو خودایە (ذی البطش)ە ئەخوازم زۆر بە زوو لە (أشقیا)یان (إنتقام) بستێنێ، (ضربە)یە (تأدیبی)یان لێ دا هەڵی نەگرێتە (قیامەت)، (إلهی) خۆت ئەزانێ، ترسی (قیامەت) لە دلآندا نەمایە بە (عذاب)ی (آخرەت) (تخویف)ی (أشقیا)یان بکەین، گەمەیان پێ دێ، پێمان پێ ئەکەنن! (ألهی أنكَ إن تَذَرهم يُضلّوا عبادكَ، ولَنْ يَلدوا إلاّ فاجراً كفّارا)، (لَنْ تَلدَ الحيةُ إلاّ الحيةَ) ﴿إِنَّهُ هُوَ﴾ هەر ئەو ﴿يُبْدِئُ وَيُعِيدُ﴾ (بجميع معنى الكلمة) (إنشا)و (إعادە)ی (دنیا)و (آخرەت)، (بَدأ)و (إعادە)ی (أوراق) و (نباتات) و (حبوبات)و (ثمرات)، (بدأ)ی (إحسان) و (إعادە)ی (إحسان) بۆ (اهل)ی (إیمان)، (بَدأ)ی (عذاب)و (إعادە)ی (عذاب) (كَرّةً بعدَ إخرى) بۆ (کافر)آن ئەی کا، کەسی تر (مداخلە)ی نیە، کێ دەسەلآتی هەیە؟ کێ (مدافعە)ی (عذاب)ی وی پێ ئەکرێ؟ (أهل)ی (بلاغەت) ئەڵێن: (يُبدئ)، (غیر)ە (مستعمل)ە، (أنّە) (غیر)ە (فصیح)ە، (أما تقارن)ی لەگەڵ (یعید) جوانی کردیە" (واقعاً) لە (مواقع)ی (قرآن) چ (ماضی)، چ (مضارع) بە (ثلاثی) (مجرّد) (ذکر) کرایە، (حتّى) لەگەڵ (يُعيد) ئەفەرموێ: (يَبدَأُ الخلقَ ثُمَّ يُعيدە) خۆڕایی نیە، لێرە بەو (وجە)ە (أدنی)ی فەرمووە ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ﴾ (إبن جریر) (معتزلی) نەبوە، وەئەڵێ: (غفور)ە، لەوکەسەی (تۆبە) بکا، لە گوناهان بگەڕێتەوە" (ودود)ە، (مُحبّ)ە، بۆ ئەوەی (تۆبە) بکا خوا لێ ی خۆش ئەبێ، وەخۆشی ئەوێ، (أهل)ی (سنّە) ئەفەرموون، "بۆ خوا دروستە بێ (تۆبە) لە گوناهکار خۆش ببێ" من لام وەیە ئەبێ شتێ هەبێ، کە خوا لەبەر وەی لە گوناهکاری خۆش ببێ، وە(إلا) هیچ (معنا)ی نیە بڵێین: لەو گوناهکارە خۆش ئەبێ، ئەو گوناهکارە (عذاب) ئەدا،" (حقاً) ئەگەر خودا زۆر زۆر بە (مغفرەت) نەبێ، کەسێ وا، بێ (رەحم)، بێ چارەیە، بێ دەسەلآتێ، بە (أمر)ی ئەو لەبەر چاوی ئەو، بهاوێنە ئاگری، بی سووتێنن، (خصوص): پیرەمێرد، پیرەژن، مندالّی شیرە خۆر، چۆن (تصوّر)

ئەكرێ، خوا لێ ی خۆش ببێ، (حتّى) (ولو) (تۆبە) بكا؟ بەڵێ ئەگەر (توبە) بكا، وەتۆڵەی بكاتەوە وەكی لە (وحشی) (نقل) ئەكەن، كە (مُسيلمە)ی كوشت، (ئەرێ والله)! لێ خۆش بوون (أثر)ی (حبّ)ە، (وَدُود) (مبالغە)یە لە (وُدّ)، بە (معنى) (حبّ) و خۆشەويستنە، (محبة الله) لە (حق) (عباد)ی چیە؟ (مبدأ)ی نازانين؟ (نزاع)ی (سلف)و (خلف) (معلوم)ە، لای (حقير) (تأويل) (لازم)ە، (قول)ی (سلف) (غير)ە (مفهوم)ە، (سيّدی آلوسی) ئەفەرموێ: "(مُبَرِّدْ) (حكايەت) ئەكا لە (قاضی) (أسماعيل بنی اسحاق): (وَدُود) بە (معنا)ی بێ (ولد)، (سيّد) ئەڵێ: ئەو (معنا)یە لەگەڵ (غفور)، چ (مناسبە)ی نيە، وەمن تەماشای (صحاح)و (قاموس)م كرد، بەو (معنا)یە تێيان دانيە. وە لەو (تفاسير)ی كە لە لامە، وەكی: (زمخشری)، (تفسيری إمام)، (تفسيری نەيسابور)ی، (تفسيری إبن جرير)، (بيضاوی)، (أبو السعود)، ئەو قسە (نقل) نەكراوە، (إمام) (نقل) لە (قفّال)ی ئەكا: (وَدُود) بە (معنى)ی (حليم)ە، ئەويش بە (قيد)و (قيل) ئەفەرموێ. ئەو (وَدُود) ی لە (شعر)دا، (قاضی) بەبێ (ولد)ی (معنا)ی لێ دايە، ئەو بە (حليم) (معنا)ی لێ ئەدا، (مراد) لە (آيەت) ئەوەیە: (غفران) (حق)ی خوايە: نە (عيسی) وەنە (پاپا) وەنە (شێخ)گ وەنە (سيّد) (عفو)يان پێ ناكرێ.

﴿ذُو الْعَرْشِ﴾ (صاحب)ی (ملك)و (سلطنەت)و ئاورِنگی (حكم) داری، (سرير)ی پادشاهی لەسەر تەخت دانيشتن، تەختێ بە (ألماس) و (دڕ) و (ياقوت)و زێڕو زيوو (لۆلۆ)و (زوبەرجەد) ئاراستە كراو، وە(تاج)ی (مرصّع) لەسەر، وە(لباس)ی (موزەركەش) لەسەر، لە (نظر) (عوام) (هيبەت)ێ ئەدا، (جلال)و (عظمەت)ێ ئەنوێنێ، (لكن) لە (نظر) خِرد (عين)ی (ذلّەت)ە، گەلێ (هيكل) وەكی (خشب)ی (مسندە)، (جسد)ی لە دار دروست كراو، بێ (جوهر)، بێ (روح)ی گەورەیی، لەسەر ئەو (نوع)ە تەختە، بۆ زيباو (زينەت) دانيشتوون، گەلێ كەس كە (كوڕە)ی (أرض)ی هينايەتە هەژان، لەسەر

کورسی (عادی) دادەنیشن. لە (کتاب الصناعتین) (أبو الهلالی عسکر)ی ئەڵێ:
(إبن قیسی رقیات) (مدح)ی (عبد الملکی بنی مروان)ی کرد، ووتی:

"تَألق التاجُ فَوقَ مِرفَقَهِ عَلی جَبینٍ کأنّه الذَهَبُ"

(عبد الملك) ڕقی بۆوە ووتی: لە (مدح)ی (مصعب) ئەڵێ:

"إنما مصعب شهاب من الله تَجَلَّتْ عنْ وَجهِهِ الظَلَماءُ"

(مدح)ی وی ئەکەی بە (کشف) (غَمَم)، بە (جَلا)ی (ظلم)، (مدح)ی من ئەکەی بە شتێ چ (فخر)ی تیا نیە، (تاج)ی سەر سەری بە (إعتدال)ە جوان داندرایە لەسەر نێو چاوانی وەکی زێڕی، (أبو الهلال) ئەفەرموێ: "لە (عیوب)ی (مدح)ە: گوریز بکەی لە (فضائل)ی (روح)ی،(نفسی)، (معنوی)، بۆ (أوصاف)ی (جسمی)" وابزانم (بلاغەت)ی (مادّی) وە (معنوی) لە (قضا) ئەخوازێ، لەو تەرزە جێیە (تأویل)، با (جسم)ێ وا (عظیم) و مەزن ببێ، پێی بلێن: (عرش)ی خوای، وە (موصوف) بێ، بە ﴿الْمَجِيدُ﴾ باز (طریق)ی (کنایەت)و (مجاز) خۆشترە، (عظمەت)و بلندی وە (حُسن)ی (صورەت)و (ترکیب)ی (عرش) لە (مجد)ی خودایە، بەدال بەر دو، دال ژێر دی، (قرائەت) هەیە، (قاموس) ئەڵێ: "(الرفیع، العالي والکریم، والشریف الفعّال)" (حقیقةً شریف الفعال) لەگەڵ ﴿فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾ زۆر جوانە هەرچی بیکا بە (شریفی)یە، (حتّی) (عذاب) دانی (کافر)و (فاسق)، (افعال)ی (دونی) لەوی ناوەشێتەوە، بچێ تیغ تیخەی دزەکی بدا، لە دلّی (خلق) کا، (سَوق)ی بکا، بۆ مالّی پیرەژنێ کوویرو کۆر مریشکی لێ بدزی،پیرێ ژن هەناسە سارد بمێنێ، توو خوا ئەمە لە (مجد)و (عظمەت) و (جلال)و (جمال)و (عزین)ی و (غفوری)و (وَدُود)ی و (کبریائی) خوا ئەوەشێتەوە؟ ئەوی (إرادە) بکا لە (أمور)ی (عظیم)ی (شریفە) –بێ (معارض)و (معاند)– ئەی کا، (أشاعرە) (إنکاری) (فاعل)ی ئەوو (کاسب)ی (عبد) ناکەن، (لکن) (إبن منیر) هەر (هجوم) ئەکاتە سەر (زمخشری)، بێ (تفکّر)و (مبالات)، لام وەیە ئەوانە ئەمڕۆ مابان، هەر لەسەر (فکر)ی خۆیان ئەمان، چونکی ئەبینین بەو (حالّ)ی (حاضر)ە (إعتقادیان)

ناگۆڕێ، وابزانم بەو (إعتقادیّات)ە (مسلّمان)آن ئەهاوێنە (إنقراض) ئەوجا بە (خَبَر) دێن، (شێخ محمد عبده) وە (شێخی طنطاوی) (أمل)ەکیان بوو بە زیندی بوونەوەی (مسلّمان)آن، (لکن) من هیچ (أمل)م نیە، تا دێ بێ (غیرەت)و (سعی) ئەبن، (حُکَما) ئەڵێن: (جنابی حق) (فاعل)ی (بالإیجاب)ە (إختیار)ی نیە" (ملا)ی ئێمە ئەفەرموون: خوداوەندی (عالَم) (مختارە)" نە ئێمە ئەتوانین بڵێین: (مختار)ەکی وەکی (إنسان)ە" نە ئەوان ئەتوانن بڵێن: "(فاعل)ێکی (بالإیجاب)ە وەکی (طبیعەت)" (طول)و (تفصیل)ی لە (علم)ی (کلام) دایە ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ﴾ (جنود)ی کێ؟ (جنود)و سوپاهی ﴿فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ﴾ چیان بەسەر هات؟ شتەکیان لە بطشی خودای دیت، وە بە (عَدَد) و (عُدَد) گەلێ لە (فوق)ی (قوم)ی(قریش) بوون، (ثمود)یش ئاگری بۆ (حضرەتی إبراهیم) هەڵ ئایساندن، (حتّی) (معامل)ی (فرعون) وەکی (مصطفی پاشا نەمرود) ئەڵێ: "لەگەڵ (موسی) گەلێ (أهون) تر بوە".

﴿بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ لە (قَوم)ی توو ﴿فِي تَكْذِيبٍ﴾ تیا ڕۆچووین،، (کُفر)یان بە (شِدّەت) ترە، (عداوەت)یان (زێد)ەیە ﴿وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ﴾ (أنـە) وەکی (عصام الدین) ئەفەرموێ: "خۆیان هاویشتیتە پشتەوە، ڕووی تێ ناکەن، ڕوویان لە (هوا)و هەوەسە، ئەمەش (تعریض)و (توبیخ)ە بۆ (کافر)ەکان، (نکتە)یە جوانە، خودا لە پشتەوەیانڕا بەوان ﴿مُحِيطٌ﴾ە، (غافل)ن ئاگایان لە (طرف)ی (ظهر)ی خۆیان نیە، لەشکرێ کە لە پشتەوە (إحاطە) درا، چی پێ ئەکرێ؟" ئەوانە (عریق)ن لە (تکذیب)، باوەڕ ناکەن (قرآن) (کلام)ی خودایە (وحی)یە، بۆ (رسول)ی (ﷺ) خۆی ناردیە، ئەڵێن: (أساطیر)ە، بێ (اصل)ە ﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ﴾ (رفیع)ە، (عالی)یە، (شریف)ە، ئەوی (إتّباع)ی کا، ئەبێتە (إنسان)ێ بە (شرف) و (مجد) لە (دنیا)و (آخرەت) ﴿فِي لَوْحٍ﴾ چ (لوح)ی؟ خوا ئەیزانێ ﴿مَحْفُوظٍ﴾ لە (جنۆکە)و (أبالیس)ە (مصون)ە لە (خرافات)و (أوهام)و (خیال)و چیرۆکەو (حکایەت)ی تورەهات. (لوح)ی (محفوظ) وەکی لە (إبن عباس) (نقل) ئەکەن، وە(سیّدی آلوسی) ئەفەرموێ:

(والعُهدةُ على الراوى)" ديارە بەو (روايەت)ە (راضى) نيە لە ملى خۆى دادەڕنێ، ئەڵێ: لە (دُرّ)ەكى سپى يە، درێژايى، (مابين)ى (أرض)و ئاسمانە، پانايى (ما بين)ى (مشرق)و (مغرب)ە، ئەولاو ئەولاى (دُرّ)و (ياقوت)ە، بەرگى وەكى دوولا (جلد)ى (كتێب) (ياقوت)ى (سورە) (قلم)ى (نور)ە، بە (عرش)ەوە نووسايە، (أصل)ى لە باوەشى (ملائكەت)ێكدايە، ناوى ئەو (مَلَك)ە (ساطريون)ە، ڕۆژێ سێصەدو شەست جار (منظور)ى (نظر)ى خودايە، خوا ئەژێنێ، ئەمرێنێ، (ذليل)آن (عزيز) ئەكا، ئەوى ئارەزوو بكا ئەيكا، لەسەر (لوح)ەى نوسرايە (لا إله إلاّ الله، وَحدَهُ لا شَريك لَهُ، دينُهُ الإسلام ومحمّد عَبْدُه ورَسوله) ئەوى (إيمان) بەخوا بێنێ، باوەڕى بە (وعدى) بكا، (تبعيّەت)ى پێغەمبەرانى بكا، دەى خاتە بەهەشت" (عُلما)يان ئەو (روايات)آنەيان قبوڵ نەكرديە، (لوح)ى خوا ئەزانێ چيە؟ وەچى لێ نووسرايە؟ وەچۆن نووسرايە؟ (أوليا)يان قسەيان زۆرە، هيچى جێى (إعتبار) نيە، (حرف)ى لە (كتاب)ى خۆمان نازانن، (لوح المحفوظ) ئەخوننەوە! ئايا (قەوان)ى (غرامەفۆن)يان نيشان دەى ئەبێ بيخوننەوە؟ وە كە (كشف)ى (لوح)يان بۆ بوو ئەو گوناهى لەسەريان نووسرابێ ئەى كەن، وە(ضرر)يان پێ ناگا، لە (مقام)ى خۆيان (تنزّل) ناكەن، ئەمەيە (معنا)ى (محفوظ)ى (أوليا)؟ نازانم بڵێم: "چى؟" ئەو هەموو (حقايق)و (دقايق)و (أسرار)ى (طبيعى) تيايە بۆ چى (حرف)ەكيان لێ نەزانى؟ بۆ چى گەورەكانى لە (لوح المحفوظ)ى خواى كە ئەڵێن: "ڕۆژى سێصەد و شەست جار ئەى نۆڕنێ"، ئەيبينن؟ ئەرزى (سَمْسَمە) شارى (جابولقا)و (جابورسا) (كشف) ئەكەن، (ئەمەريقا)و (سائر)ى (مواقع) و (جزائر)، (أجانب) (كشف)يان كرد، نەيانى ديت، زۆر (حكايەت)ى ناشيرنيان هەيە، (تأدّباً نقل)ى ناكەم، خوا (جَزا)يان بداتەوە، (قرآنى كريم) تا ئەمرۆ بە (واسطە)ى علماى باش و (حفّاظ) لە (تغيير) و (تبديل)و (تحريف) و (زێدە)و (نقص) (حفظ) كرايە، ئومێد وايە تا (أبد محفوظ)بێ (لكن) (ترجمە)كانى جێى ئەندێشەيە، (معلوم) (أجانب) (خيانەت)ى خۆيان (إجرا) ئەكەن، (حق) وابوو

-(حسب المقدرەت)- (عُلما)و (محررین)ی (إسلام) کۆببنەوە، بە (بعض)یّ (ألسنه)ی (عامّ)و (معتبر) بە جوانی (قرآن) (ترجمه) بکەن، تا لە (مَلْعَبَ)ەی (أجانب) دوور بێ، (لکن) ئەمە ناکەن، خوا (حفظ)ی کا، وە بە (حرمەت)ی (قرآن) ئێمەش لەو (مصائب)ە چەپاڵە لابدا، گرفتار نەبین ئەو (حرب)ە زوو بکوژێتەوە، (آمین)[1].

(لاحقه): (إحراق)ی (بالنار) لە (بین)ی جوو و دیان و (مسلّمان)آن وە خۆبە خۆیی (لا یُعد ولا یُحصی)یە، بنۆرە (سَیَر)، بنۆرە (تفسیر)ی (طنطاوی)، (حتّی عالِم)ی گەورەگەورەیان سووتاندیە، (جوردا تو برنو) چونکی ووتیەتی: (أرض) لە (دَور)ی شمس) (حرکە) ئەکا" (مراجعە)ی (طنطاوی) کە لە (جزء)ی پێنجەم، لاپەڕەیّ (١٠٠) و (٢٠٣).

لە (بین)ی (أدیان)ی (مختلفە) هەر نەیسە، (أمّا) لە (بین)ی (مذاهب) لەیەك (دین)، بۆ ئەو (قتل)و (صلب)و (إحراق)ە؟ لە (طرف) (عباسی)یان بە (تحریك)ی (معتزلی)یان، لەسەر (مسئلە)ی خلقی (قرآن) شەش سەد (عُلما)ی (مجتهد)ی ناماریان کوشت، ئەوانە بەرجە، (حرب)و (ضرب)و کوشتن و برین و (تحقیر) و (عداوت)، لە (بین)ی دوو (شعب)ی یەك (إعتقاد)، وەکی (حنفی)و (شافعی)یان بۆ؟ ئەو (إحراق)و (إفنا)یە لە (طَرف) پادشاهان و زەبر بە دەستان ئەکرا، ئێستا لە (طرف) (إنسان)ی هیچ و پووچ، (نظر) بە (أقوام)ی (قویّ)و (ضعیف) ئەکرێ. لە (أواخر)ی (دَور)ی (عثمانی)، (بعض)یّ (اشقیا)ی (شێخ برزێنی) خەرمانی دەغڵیان ئاگر ئەدا (صاحب)یان ئەکوشت، ئەیان هاویشتە ناو ئاگرەکە، پێرار لە دێیە لە دێهاتی کۆیە، (عائله)یە بێ دەسەڵات، ژن ومنداڵی چکۆڵە، شەویّ بە خەبەر دێن خانوویان ئاگر دراوە، باوکیشیان لە ماڵ نابێ، (أمّا) دوو میوانیان ئەبێ، خۆو (طالع) همّەت ئەکەن منداڵەکان

---

[1] - تەواو بوو تفسیری سورەی (البروج)، لە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی شەموو، (عید)ی (تتویج)ی (مَلك فیصل) (ثانی)، خوا (حافظ)ی بێ، لە (١٧) مانگی (مولود)، (٢٢)ی مارتی رومی (١٣٦١هـ-١٩٤٢م)- یەك شەموو، دوو شەموو چمان نەنووسی.

قورتار ئەکەن. (حتّی) (حال)ی (مسلّمان)آن، بە (درجە)یە گەیشتیە، برا لەسەر کۆتکە جۆیە، کۆتکە نۆکێ برای داك و بابی ئەکوژێ. ئەو هاوینەی چووی دوویرا لە (أهالی) (کونە فلووسە) پارچە گەنمێکیان ئەبێ، بە سەد (مشقّەت) ئەی دروونەوە، ئەی کەنە خەرمان گێرەی ئەکەن، شەنەبای ئەکەن، (آخر) ڕۆژێ ئیشی (تصفیە) تەواو ئەبێ برایە بە برایە ئەڵێ: ئەتوو هەڕۆوە دێیە، سبەی زوو کەرەگەل بێنە زوو دەغڵەکە هەڵ گرین، من لێرە ئەمێنم هێشکی لە دەغڵەکە ئەگرم" سبەی برای قوڕ بەسەر دێ، ئەنۆڕێ،: برای سەربڕاوە دەغڵیش نەماوە!

ئێمە لە (چنارۆك) دوقتۆر (فایق نحاس شامی) یادی بە خێر بێ، لامان (مسافر) بوو، لەو ڕۆژە لاشەیە (مقتول)یان هێنا بە (چنارۆك)دا بۆ (فحص)ی (طبّی)، لە (چنارۆك) (ممکن) نەبوو، دختۆر (أسباب)ی لا (حاضر) نەبوو، لاشەکەیان بردە کۆیە. (حوادث) بەو طرزە زۆرە، با ئەوەندە بەس بێ.

ئەوجا نۆرەی (تفسیر)ی (سورە)ی (الطارق)ە، (بالإتفاق) (مکیّە)، (إبن کثیر) (نقل) لە (عبدالله بن إمام أحمد) ئەکا، ئەویش بە (سند) ئەیباتە سەر (أبی جبلی عُدوانی)، چاوم بە (رسول الله) (ﷺ)ی کەوت لە (شرق)ی (ثقیف)، خۆی بەسەر دار (عصا) دادابوو، ئەو (حین)ە کە هاتبوو (طلبی) (نصرەت)و (معاونەت)ی لێ ئەکردن، گوێم لێ بوو ئەی ووت: "(وَالسَمَاءِ والطارق...) تا (نهایەت)ی" لەو (زمان)ی (جاهلیەت) لەبەرم کرد، دوایە خوێندیەوە، لەو (وەقت)ەی کە (إسلام) بووم" ئەو (ذات)ە ئەو (وەقت)ە (کافر) بوە، (حتّی) بە (ثقیف)یانی ووتیە: "ئەوەی (صاحب)ی ئێمە ئەیلێ، ئەگەر بمان زانیبا (حقّ)ە، (تابع)ی ئەبووین" ئەو (ذات)ە دوایە (إیمان)ی هێناوە، (آیات)ی (١٦) یا (١٧)ەیە (مناسبە)ی لەگەڵ پێشی (ظاهرە)، (حاجەت) بە (بَیان) نیە.

(سورە)ی (الطارق)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿وَالسَّمَاءِ﴾ (تفسیر)ی بە باران لێرە جوان نیە، با بە (والسَماءِ ذاتِ الرَّجعِ)ی بێ، کە لەو (سورەت)دا، دێ ﴿وَالطَّارِقِ﴾ (أصلاً) لە (طَرق)ە بە (معنا) لێدان و کوتانە، وەکی لە دەرکەدان، وەکی وەستاو شاگردی ئاسنگەر تەق و تۆق بە چەکوچ لە ئاسن ئەدەن، (عرەب) بە ڕێ ئەڵێن: "(طریق)" چونکی بە پای (إنسان)و (دواب) ئەکوترێتەوە، ئەوی بەشەو دێتەوە پێی ئەڵێن: "(طارق)" زێرا —(علی الأکثر)— لە دەرکە ئەدەن، چونکی دەرکە —کە درەنگ بوو— پێوە ئەدرێ. دوای (وسعەت)ی درایە ئەوی لە شەوێدا (ظاهر) بێ، پێی ئەڵێن: "(طارق)" (أکثر)ی (مفسّرین)، (الطارق): بە ئەو ئەستێرانەی بە شەو دەرئەکەون (تفسیر)ی ئەکەنەوە، وە(قسم)ێ بە (بعض)ێ ئەستێرەی (معیّن) (تفسیر)ی ئەکەنەوە.

﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ، النَّجْمُ الثَّاقِبُ﴾ هەرچی بێ، (ضیا) دار بێ، (أنّە) بە (نور)ی خۆی (کرات)ی (سماوات)و (عناصر) کون ئەکا، وە ئەی بینن، (نور) لە مەیانا (نفوذ) ئەکا، (نور) لای (بعض)ێ لە (حُکَما)ی (قدیم) شتێ (متحرك)ە بە (أطراف)ی (جسم)ی (منوَّر) بلاّوئەبێتەوە، (عُلما)ی (کلام) ئەو (قَول)یان قبوڵ نەکرد، بە (مرودود)ی مایەوە، تا (متأخرین)ی (عُلما)ی (غرب)(قول)یان پێ کرد، وە لە (شرح) و (إیضاح)و (بَیان)ی (سرعەت)ی (نور)، (حقّاً) (یَد)ی (بیضا)یان نواند. لە (حرکە)ی (نور)و (إهتزازات)ی (أثیر) و (عظمەت)ی (نجوم) (أمور)ی (مدهشە)یان دەرخستیە، ئەڵێن: (نور لە یەك (ثانیة) سەدو هەشتاو شەش هەزار (میل) (قطع) ئەکا، وە (نور)ی (شمس) —کە (شمس) لە عەرزی، (٩٦) (ملیۆن) (میل) دوورە— بە هەشت (دقیقە)و شتێ ئەو (مسافە) ئەبڕێ، ئەگاتە ئەرزی، (بعض)ێ (نجوم) ئەوەندە لە ئەرزی ئێمە دوورن (نور)ی بە (حرکە)ی (نوری) بە سەد هەزار ساڵ ئەگاتە ئەرزی" (مراجعە)ی (طنطاوی) کە لە گەڵێ جێ ئەو (غرائب)ە (نقل) ئەکا. (نجوم) لەبەر چاوی ئێمە

گچکەن، (أمّا) لە (واقع)دا زۆر گەورەن، کەم (نور) خۆ ئەنوێنن، (أمّا) (غایەت) منوّرن.

لە (مجلّە)ی (المعلم الجدید)، ئی (نیسان)ی (١٩٣٨)، لە (آخر)ی لاپەڕی ئەڵێ: "(دکتور) (فریتز زوبکی) (نجم)ەیە نوێی (کشف) کردیە، بەچاو نادیترێ، بە (مناظر)ی (مُکَبِّرە) ئەدیترێ، وە بەکەم ڕووناکی دێتە بەر (نظر)، (مع أنّە) بە (٥٠٠) (ملیۆن) لە (شمس)ی ئێمە بە (لَمَعان)و روناك و درەخشەندە ترە... (إلى آخره)" ئەو (فضا)یە (واسع)و دوورە، بە (نور)ی خۆیان ئەبڕن، بەو (سرعەت)ە (هائل)ە (نور)یان (حرکە) ئەکا، (حقّ)ە خوا سوێندیان پێ بخوا (إنسان) ئەگەر (تتبّع)ی (صنع)ی (صانع)ی بکا، (أسرار) (غیب) دەرئەخا (آدیسون) لە (صوت)و (ضوء) چی هێنا (ساحە)یی (ظهور)؟! گوێ ڕاگرە لە: (تلیفۆن)، لە (رادیۆ)، بنۆڕە چرای کەهرباء، ئەو (نور)ە (ساطع)ە، چ (لامع)ە! چۆن بەو (نور)ە (ناصع)ە، (خرق)ی (ظلمات) ئەکا؟ لە (تأریخ)ی (١٨٧٩)م (ادیسۆن) (مصباح)ی کەهرەبای (إختراع) کردیە، (دنیا)ی (منوّر) کرد، شەوی (أنّە) گێڕا بە ڕۆژ، (حالا) نەهاتیتە کۆیە لەو چەندانە (مصباح)ی (کهربائی)، (طول)ی (١٤) (قدم)، لە (ارتفاع)ی (١٥٠) (قدم) بە یادی (مخترع)ی (مصباح)ی (کهربائی) (مستر ادیسۆن)، لە (حدیقە)ی (منلو پارك) (نصب) کراوە، (نور)ی ئەو چرایە چەند (میل) (مسافە) ڕووناك ئەکا، (نصب)ی (تَذکاری) (لایق)ی ئەو (نوع)ە (ذات)ەیە، (حیف)ە بۆ ئێمە کەسمان نیە، بە (حق) شایان بێ بە، شتێ وای بۆ (نصب) کرێ.

(بعض)ێ ئەڵێن: (مراد): (زحل)ە، (زحل) (نظر) بە (نُجوم)ی (ثاقبە) هیچ نیە، ئاسمانی حەوتەم، (نظر) بە (مقام)ی ئەو (نجوم)ە نەوی یە پەستە، (أنّە) یەك دوو شەقاو دوورە. لە (إمامی علی) (ﷺ) قسەیە (نقل) ئەکەن، نازانم چی ئەفەرموێ؟ (نهایەت) (سیّدی آلوسی) ئەڵێ: ئەو قسە بە درۆ (نسبەت) بە (حضرەتی علی) دراوە" (والحق) (علم) بە (أحوال)ی (مکوّنات) لە (عُلویّات)و

(سُفلیّات) (طریق)ی خۆی هەیە، بە (إلهام) و (کرامات)و (روایات)ی (کعب)و معب نازاندریّ، دیگەر ئەلیّ: (مراد): (ثریّا)یە" یەکیّ ئەلیّ: "ئەستیّرەی رۆژیّیە" ئەستیّرەی رۆژیّ ئەستیّرەکی (خاص) نیە، یا (مشتری)یە یا (زهره)یە، (بَین) (بَین) لە (شرق ظهور)ئەکەن، لەبەری بیانی بۆ (عوام ظاهر) ئەبن، پیّیان ئەلیّن: "ئەستیّرەی رۆژیّ" ئەگەر (تفسیر) کریّتەوە، بە (شهاب)، (لام) زۆر دوور نیە، لەگەلّ ﴿إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ﴾ بە (مناسبه)یە، (دقّەت) بکە ئەو (أحجار)ی (سماوی) ئاگر ئەستیّنیّ، بە (قوّەت)یّ (مدهش) جار جار ئەکەویّتە سەر عەردی، ئەو (نیازك)و (شهب)و (صواعقه)، گاە گاهیّ (إصابه)ی (أرض)ی ئەکا، چی پیّ ئەکا؟ ئەگەر (حفظی) (إلهی)و (مدافعه)یە (فطری) نەبیّ، لە (بین)ی ئەو ئاگرانە (إنسان) ئەسووتیّ (محو) ئەبیّتەوە. بە (مناسبه) (عرض)یّ: سالیّ لە (موصل) بووم، لە (خدمەت) (شیّخ) (سلیمی بامەڕنیّ) (مسافر) بووم، رۆژیّ (أمر)ی کرد، لە (خدمەت)یا بۆ لای (باب سنجار) چووینە (سیاحەت)، دەبۆی (میری) لەویّ بوو پڕ لە (بارود)و (موادّ)ی (ناریّه)، داریّ لە سەربانیّ چەقاندرابوو، دارەکە بلّوورەکی لەسەر (نصب) کرابوو، (شیّخ) فەرمووی: "بابۆ ئەوە چیە؟" ووتم: "سوپەری (صاعقه)یە" فەرمووی: "چا وادەبیّ؟" (عرض)م کرد: "ئەو دانە (بلّوره)ی ئەبینی، ئەو ئاگری بروسکەی (جذب) ئەکات ئەیداتە ئەو تیّلانە، تیّلەکان ئەیهاویّنە، ئەو بیرانەی کە سەریان کەوتیتە ناویان، لەویّ ئەکوژیّنەوە، وە(إلاّ) ئەو (نوع)ە عەمباری (ذخیره)ی (حربی) ئاگری بروسکەی لیّ دا (دنیا) ویّران ئەکا "ئەفەرمویّ: ئەوە زۆر باشە، (أمّا) شتی وا بۆ لای ئیّمە نیە؟" (یعنی) (إختراع) ناکریّ؟ ووتم: "(خطا)ی ئیّوەیە، ئیّوە هەر (أمر) ئەفەرمون: "چاوان بقوچیّنن، (صلوات)ی (شریف)و (إخلاص)ی (شریف) بخونن" بەو (حالّ)ە ئەو (إختراعات)ە ناکریّ.. إلی آخره" هاوار خودایە، هاوار، لە (عالم)ی (إختراع)دا، ناوی کەسیّ (مسلّمان)ی تیا نیە.

(مراد) له (حافظ) — به قولی جمهور— (حضرەتی کبریائی)یه، (آمنّا بالله) (رقیب)ه، (شاهد)ه، ئاگاداره، هیچی لێ بزر نابێ، (ملائکەت)یش ئەگەر بڵێن: "نامەی (أعمال) نوسی (مراد)ه"، به (أمر)ی ئەو، (ترقّب)و (تقرّب)ی (أحوال)ی (مکلفین)، (بعض)ێ به (عقل)ی (تفسیر) ئەکەنەوه، (بنا) بەو دوو (قول)ه، (مراد) (عاقل)و (بالغ)ه، منیش ئەڵێم: "(ممکن)ه بدنی (إنسان) بێ، (قوەت) و (مناعەت) و (دفاع)ی تیایه، ئەگەر ئەو (دافع)ەو (مانع)ه نەبێ، (إنسان) لەبەر (ئافات)ی (سماوی)و (أرض)ی ڕاناگرێ" أمّا (تفسیر)ی به (ملائکه)ی (حفظه)، گۆیا (حفظ)ی (إنسان) ئەکەن، نازانم بڵێم: "چی؟!"

بەڵێ (إنسان) له (مقدرات) (حفظ) ئەکرێ، (أمّا) له (قضای) (محتوم) هەموو (ملائکه) (حفظ)یان پێ ناکرێ. نا(شکر)ی نەبێ، لەو (زمان)ه (بەلاّ)و (مصیبەت) و شەڕو شۆڕ ئەوەنده زۆرن، له چەندی (حفظ) ئەکرێی؟ نەده، نەسەد، هەزارەها هەیه، (حقّا) (حیات)ی (مشکل)، ناخۆشه، خودا (رَحَم) کا بەڵێ (حفظ)و خۆپاراستن، له (قضا)ی (عمومی) (ممکن)ه، بۆیه له (قنوت) (دوعا) ئەکەین: (وقنا شرّ ما قَضَیْت)، (حالاً) شەڕی (عمومی)یه، شەڕه گرانیه، بێ بارانیه، (عالم) له (عذاب) دایه، (قسم)ی له (غایەت) خۆشی دان، (فلس)ەکیان بویته هەزار، (حقیقه) (حوادث)ی وا ئەبینین — (مجبوراً) (إعتراف) به (حفظ)ی خوا ئەکەین، (لمّا) به (شدّەت)ه، (قرائەت)ی (أبو جعفر)ه، له (قرّا)ی (مدینه)، ئی (حمزه)یه له (قرّا)ی (کوفه). (إبن جریر) ئەفەرموێ: "وه (حسن)" (یعنی) (بصری)ش وای (قرائەت) فەرمووه.

(بعض)ێ ئەڵێن: "به (معنا) (إلاّ)یه، (إنْ) (حرف) (نفی)یی، (یعنی) (نفس)ێ نیه، (إلاّ حافظ)ێکی لەسەره، ئاگاداری ئەکا، (أعمال)ی ئەنووسێ، هەرچی هەیه" وه له (قرّا)ی (مدینه) (نافع)، وه ئی (بصره) (أبو عمرو)، به (سکون)یان خوندیتەوه: (إنْ)، له (إنَّ)ه، به (شدّه)یه، (إبن جریر) (نسبەت)ی بۆ ئەو (ذوات)ه ئەدا، (إمام إبن کثیر)و (کسائی)ش (علاوه)ی ئەکا، (یعنی) به (حقّەت) (کلّی) (نفس)ێ (حافظ)ی لەسەره، (إبن جریر)

(قرائەت)ی (شدّە)ی (لمّا) بە (جوان) نادێرێ، (إمامی رازی) ئەڵێ: "(روایەت) کراوە لە (أخفش)و (کسائی) و (أبی عبیدە) ئەڵێن: "نەبووە لە (کلام)ی (عرب) (لمّا) بە (معنی) (إلاّ)" (إبن عوف) ئەڵێ: "لای (إبن سیرین) (لمّا)م بە (تشدید) خویندەوە" (إنکار)ی کرد، فەرمووی: "(سبحان الله، سبحان الله)" وە (جوهر)یش (إنکار)ی ئەکا، دیارە ئەو (إنکار)ی (خاصّ)ی (جوهر)ی نیە. وە(قسم)ێ وەکی (صاحبی قاموس) و (صاحب)ی (مغنی اللبیب) و (مقدم) لەوان (قرّا) ئەڵێن: "لە (لوغەت)دا (ثابت)ە (لمّا) بە (معنا) (إلاّ)" ئەبێ وابێ، (قرائەت)ی (تواتر) چۆن (إنکار) ئەکرێ؟ (مجبوراً) ئەبێ (توجیە)ی (وجیە)ی بۆ بکرێ، (إبن هشام) (لمّا) (تفصیلات)ی هەیە، لەبەر دوورودرێژی نەبا، (ترجمە)مان ئەکرد. ئەو (ایەت)ی (جواب)ی (قسم)ە، (قسم)ێ ئەڵێن: ئایەتی: (إنّە علی رجعە لقادر)ە".

(أمّا) دوورە (ترکیبات)ی (نحو)ی بە زوبانی کوردی، (أدی) کردنی (مشکل)ە، ناکرێ، (مع أنّە) هەر زوبانە (نحو)ێکی هەیە، (نحوی) یەك، یا لەیەك دوور ﴿فَلْيَنْظُرْ الإِنسَانُ﴾ (عاقل)ی تێگەیشتی، بە (تأمّل) و (تفکّر)، تا بزانێ لە چ (حال)ێ، چۆن (حفظ) ئەکرێ؟ کوو ئەگاتە ئەم (مرتب)ە، (مع أنّە) بە (ملیۆن) (آفات) لەسەر سەریە، (حتی) تۆك (بعضاً) ئەبێتە (باعث)ی بەرد فرێدان، کەرەوزی ناو سرکە، (آفات)ی (صرع) ئەداتە منداڵ لەناو زگی داکیا، (جهل)و بێ (مبالات)ی (إنسان) بە (نوع)ێکی ئەگەر (حفظ)ی (إلهی) نەبێ، زۆر (نادر) بەری ئەگاتە جێ، بەکام و ڕۆنەبێ، با تەماشاکا ﴿مِمَّ خُلِقَ﴾ لە چی (إیجاد) کراوە؟ (إنسان) (نوع)ێکە لە (موالید)، کە لە (عناصر)ی (بسیطە) (خلق) ئەکرێ، وەکی (أشجار)و (نباتات)و (سائری) (حیوانات) و (شبە)ی (معادن)، (أمّا) (معادن)ی (أصلی) ئەوان خۆیان (أصل)ن، لە شتیدی (ترکیب) ناکرێن، لەچی (خلق) کراوە؟ ﴿خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ﴾ لە ئاوێ کە هەڵ ئەڕژێ، (دافق) (فاعل)ی بە (معنی) (مفعول)ە لای (بعض)ێ، (یعنی): (مدفوق)، (صیغە)یە (ذی کذا)یە، وەك: (تامر)و (لابن)، (یعنی) (ذی دفق) لای (خلیل)و

(سیبویە)ی (مجاز)ی (عقلّی)یە (من حیث الإسنـاد إلی ملابسـه) وەکـی: (عیشـة راضیة)، (نهارُهُ صائم)، (نَهرٌ جارٍ)، لای (أکثر)ی (علما)ی (بلاغه) (إستعاره)ی (مکنیّە)یە، لای (سکّاکی) وەکی: (أنبَتَ الرَبیعُ البَقلَ) (إستعاره) (مصرحه)یـە، لای من (من حیث الفن) (حقیقەت)ە، چونکی ئـەو (وسـائل)ە، (دفـع)ی (ذرة)ی (حیویه) ئەکا بە (سرعەت) ئەی با، بۆ (طـرف)ی (رحـم)، تـا (علـوق) بکـا، بـە ولۆلەی گەیشتوو، وەکی (تفصیل)ی –(حسب الطاقة)– (عرض) ئەکرێ .

﴿يَخْرُجُ﴾ ئاوەکە ﴿مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾ چوار ڕۆژە (مُتمـادی)(تأمّـل) لەو (آیەت)ە ئەکەم، (غیر)ی (تفاسیر) بە (دقّەت) (مطالعه)ی (قانون)ی (زواج) (تألیف)ی (إلیاس الغضبان) وە (قانون الزواج)ی (محمد السباعی) وە(مقاله)یە لە (مجله)ی (التربیة الحدیثة) وە (مقالـه)یـە لـە (مجلـه)ی (المعلـم الجدیـد) کـە (بحث) لە (غدد)ی (حما) ئەکا، ئەکەم، تـا (محصـل)ەکـەم دەسـت کـەوێ، بـۆ (تفسـیر)ی ئـەو (آیـەت)ە (عظیمـه)، ڕێـی (طعـن)ی نـەفامانی بـۆ نەچـێ، زۆر (زەحمەت)ە، لە (تفسیر)ی کوردی ئەو (مصطلحات)ی (تشریح الأبدان)ە، ئـەو (موادّ)ی (سائله)، ئەو (غدد)ی (مفرزه) (بیان) بکـرێ، (مـع الأسـف) زوبانمـان کورتـە، (حتّـی عربـی)ش ئـەمڕۆ (نظـر) بـە (بسـط)ی (علـم)و (کثـرەت)ی (إکتشـافات) (قاصـره)، (فکیـف) زوبـانی کـوردی؟! (أولاً) ئـەو ئـاوە چـیە؟ ڕەنگی، بۆنی، شـل و تونـدی، لای (أکثـر)ی (بَشَـر) (معلـوم)ە، (حاجـەت) بـە (درس) ناکا، بە (حسّ) ئەزاندرێ، قسە لە (ترکیب)ە، (إلیاس غضـبان) ئـەڵێ: لە (٣) (مادّە) (مرکّب)ە.

یەکەم: (مادّە)ی (سائله)

دووەم: (مادّە)ی (دموی)، یا بڵێین: "ئاڵی"

سێیەم: (جراثیم)، کە پێیان ئەڵێن: "(ذرّات)ی (متحرکة)"، یا "(بُذَیرات)ی (منویة)" وە (محمد سباعی) ئەڵێ: (بنا) لـە (رأی) (لانـدوا) (مَنْـی طبیعـی) لـە سـەدی هەشـتاو دووی (عبـارەت)ە لـە ئـاو، وە (ذلال المصـل) و (ذلالات)ی (قلویـة) و (نیوکـانین) و (لیسـتین) و (کوڵسـترین) و (شـحم) و (فسـفوری)و

(قلویات) و (سلفات)و (کاربونات) (کلوریدات)" لە (آخر)ی (فصل) ئەڵێ: "(جزء)ی (باقی) (مرکب)ە لە (إفرازات)ی (مختلفە)، (أشهر)یان (مذی)یە، ئەویش (إفران)ی (غدد)ی (کوبەری)یە" (یعنی) (دقتۆر)ێ ناو (کوبەر) ئەو (غدّە)ی (کشف) کردیە.

یەکەم: (غدد)ی (حُما)ی (مُفرزە) (ذکر) بکەین، (غدّە) لەوێ (فطریە)، وەکی ئەو لووانەی لە (بین)ی گەرو و شەویلاك بە دەستی (حس) ئەکرێ، (بعضاً) (إلتهاب) ئەکا، زۆر بە (ألم)ە، و وەکی ئەو لووانەی لەناو قونەجۆرەی مریشك دایە، بەلای سەرەوەی نووسایە، ئەو (غدّە)آنە بۆ (تکوین)ی (مادە)، بۆ (نما)و (حفظ)ی (هیکل)ی (إنسان) (أرکان)ێ گەورەن، بێ (بعض)ەکیان (حیات) نابێ، ئەگەر (إفرازات) بە (مناسبە)ی (طبیعی بدن) بێ، (بدن) زۆر (موزون) ئەبێ، وە (إلاّ) تێك ئەچی. هەندێ (أعضا)ی (زێدە) گەورە ئەبن، هەندێ زۆر گچکە (توازن) نامێنێ، (غدّە)ی (دەرقیە)، (غدّە)ی (نخامیە)، (غدە)ی (کظریبّة) (موقع)یان لە ژێر (قاعدە)ی (دماغ)ە، (جهەت)ی (فقرە)ی (ظهری)، وە(طرف)ی (علیا)ی گورچیلەیە، ئەو (غدّ)آنە لە (بین)ی نێرو مێ (مشترك)ن وە لە هەردووکیان (أوعیە)ی (مَنْویە) هەیە، (إمتیان)ی پیاو بە گونی دەرەوەیە، ئی ژنان بە (بیضە)یە، لەلای ڕاست و چەپی (رحم)ن، وەك جیولۆلەی مریشك.

دووەم: (لازم)ە (تشریح)ێ تەواو، بۆ (أعضا)ی (مذكّر)و (مؤنّث)، وە (صور)ی (مختلفە)ی (مبیض) بە (إعتبار)ی (ظهور)ی (غدد)ەکان. (حوصلە)ی (بیضە) لە (قانون)ی (زواج)ی (سباعی) و (غضبانی) (صور)ی (عدیدە)یان تیایە، بۆ ئێرە لە (وەقتی) خۆی (نقل)ی (لازم)ە.

سێ یەم: ئەزانن ژن هەموو مانگان (حیض)ێ ئەبینێ، ئەمە چیە؟ (کلّ)ی مانگان (أنّە) هێلکەکی ئەکات، (مخ) لە کیسەی دێتەدەر، (مخ) (أصلاً) بە زەردێنەی هێلکە ئەڵێن، بە (بوق)ی (رحم)ەوە ئەنووسێ، لەو (بین)ە ئەگەر (معاشرە)ی (زوجین) (إجرا) بوو، وە(مانع)ی نەبوو (مَنی) هەردووکیان (حرکە)

ئەکا، ئـی پیـاوان ئـەزانن کـوو ئەچـێتە دەروونـی ئـافرەت، ئـی ویـش دێـن بـۆ (رحم)، تێکـەڵاو ئـەبن، (ذرّە)ی (حیویـە)ی نێـرو مـێ، بـەو (نـوع)ەی (سـابقاً) (نقل)مان کرد، لـە (مجلـە)ی (هـلال)ی (إبریـل)ی (١٩٤١) (إتّحـاد) ئەکـەن، بـە (سرعەت) ئەڕوا، بۆ لای (بوق)ی (رحـم)، سـەر بـە (بیضـە)ی ئەنووسـێ، (أنّـە بیضـە) لـەوێ (إنتظـار)ی ئـەکا، لـە (نقـط)ی (غایـەت) گچـکە وەکـی (إلیـاس غضبان) ئەڵێ: ئەو (إنسان)ە (عتید)ە (تَشَكُّل) ئـەکا، وە (إیجـاد) ئـەکرێ، لـە (دور)ی (أوّل) تـا (میعـاد)ی (وضـع)، (إلیـاس غضـبان) لـە (کتـاب)ی (تـأریخ إنسان طبیعی) (إتـداءاً) لـە لاپـەڕەی (٣٤٤) (بیـان)ی (تطـورات)ی (أشـکال)ی (مخلوق) ئەکا، بە (تصویر) و (تحریر). لە (تفصیلات)یان دەرئەکەوێ: (ماء)ی (دافق) لە (لین)ی (صلب) و (ترائب)ی نێر، وە لـە (بـین) (صـلب) و (ترائـب)ی مـێ، هـەڵ ئەڕژێتـە نـاو (رحـم)، لـە بۆڕیـەی (رحـم) بـەلای سـەرەوە ئـەیگرێ ئەوەندە هەیە، (دفق)ی لـە پیـاو (ظـاهر)ە، خـۆی (حـسّ)ی ئـەکا، وە(بعضـاً) (حس) ئەکرێ، شتێ (ضربە)یە (خفیف) لە سـەری (قضـیب)ی ئـەدا، وەختـی (إنزال)ی تەواو بوو، لە (تجربە) وا دەرئەکەوێ، (علامەت)ی گرتنە.

(فائـدە): (ذرّات)ی (منـوی) (بیضـە)ی (أنثـی) ئایـا (مـذکّر)و (مؤنّـث)یـان هەیە؟ (قسـم)ێ لـە (کبـار)ی (علمـا) ئـەڵێن: "بـەڵێ" منـیش (میـل)م بـۆ ئـەو قسـەیە ئەچـێ، کـە (ذرّة)ی (حیویـە)ی (مـذکّر) لەگـەڵ (ذرّە)ی (حیویـە)ی (مؤنّث) جودان،(ذکورەت) و (أنوثەت) لە (ذرّە)ی (حیویـە)ی (مـذکّر) (تقـدیر) ئەکرێ، (قسم)ێ ئەڵێن: لـە (بیضـە)وەیـە، (بیضـە)ی (راسـت) ئـی (مـذکّر)ە، (بیضە)ی چەپ ئی (مؤنّث)ە" (قسم)ێ ئەو قسانە (إنکار) ئەکەن، (تفصـیل)ی لەو دوو (کتێب)ی (قانون)ی (زواج) (طلب) کە.

(معلـوم)ە بـە (وجـە)ێ (عـام) (إنسـان) چـیە، (حیـوان)ێکـە (مرکّـب)ە لـە (عناصـر)ی (مخصوصـە) بـەو (طـرز)ە کـە (قورئـان) (إشـارە)ی بـۆ ئـەکا، و حکمای (طبیعەت) (شـرح)و (أیضـاح)ی ئەکـەن، بـەو (آیـەت)ی (عمـومی) لـەو (مقام)ە (بحث) لەو (إنسان)ەیە. (أمّـا) (حیـات)ی لـە چـیە؟ لـە (مـزاج)ە؟ لـە

(روح)ه؟ (روح) (جوهر)یّ (لطیف)ه، (داخل)ی (بدن)ه، (روح)ی (إنسان) بـه (زێده) (لطافەت) (فرق)ی لەگەڵ (روح)ی (حیوانات)ی (راقیه) هەیه؟

یاخود (جوهر)یّ (مجرد)ه (فوق المادّه)یه؟ له (بین) (متكلمین) و (حكما) (خلاف) هەیه، ئەوه (بحث)یّ تره، ئێره (محل)ی نیه، (هەر سوخن جایه، وهر نكته مقامیّ دارد)، (إنسان) خۆی (ایەت)ی (عظیمه)، له (أعظم)ی (آیات)ی (تكوین)ه، وەكی (آیەت)ی (قرآنی كریم) (أعظم)ی (آیات)ی (قولی)یه، ئەو (آیەت)ه گەلێكی پیّ ئەویّ، به ئەوەنده (إكتفا)مان كرد، وه(رجا) ئەكەین بیّ (تعصّب) (نظر) بكەنه: (أقوال)ی (علما)ی (تشریح)و (تكوین)، زۆر (أهمیەت) مەدەنه (نقّال)آن و بزانن قسه له (طریق)ی (معتاد)و (سنّەت)ی (فطرەت)، قسه له (شواذ) نیه.

﴿إِنَّه﴾ (خالق)ی (صانع)، (أستادی أعظم)ی (كیمیا)، (واضع)ی (كیمیاخانه)ی (كائنات)، (صاحب)ی (معمل)ی (جسد)ی (إنسان)، ﴿عَلَى رَجْعِهِ﴾ لەسەر زیندوكردنەوەی (إنسان)، و گێڕانەوەی بۆ (حیات)، ﴿لَقَادِرٌ﴾ (مدار)ی (إرجاع)ی لەسەر (كمال)ی (علم)و (قدرەت)ه، دیاره (كمالی)(صفات)ی (كبریائی) بیّ (نقص)ه، (مقتضا)ی (ذات)ی (أكمل)ن، چەند (معنا)یه لەو (آیەت)ه ئەدەنەوه (محقّق)آن پیّیان (راضی) نین، (نقل) له (ضحاك) ئەكەن، گێڕانەوەی به ئاو، چۆن (أصلاً) ئاو بوه، خوا ئەتوانیّ بیكاتەوه ئاو. و(نقل)ی تریشی لیّ ئەكەن، ئەگەر (حظ) بكا، له پیری بۆ جحێلی، له جحێلی بۆ منداڵی، له منداڵی بۆ (نطفه)، ئەتوانیّ بیّ گێڕێتەوه! بەڵی ئەمه قسەی تیا نیه، بەڵكو (ممكن)ه (مادّه)یه له (هیكل)ی (إنسان)ی ببیته كەر، له خۆڵەكەی -(مثلاً)- بچێنن با گیایی تیاشین ببیّ، به (عروق)آن (مواد)ی (جلب) كا، كەریّ بیخوا، ببێته (مادّه)، (نقل)ی كا بۆ (رحم)ی ما كەریّ، جاشولەكی لیّ پەیا ببیّ، (لكن) ئەوانه (مناسبه)یان لەگەڵ (مقام) نیه، وەكی (إبن جریر) ئەفەرمویّ: "(مناسبه)شیان لەگەڵ ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾ نیه" لای وانه ئەبیّ (یوم)ه (ظرف)ی چ بیّ؟ ڕۆژی (قیامەت)، ڕۆژی (جزا)،

ئـەو بزرکراوانـەی بـە بـزری کـراون، وە(أحـوالات)ی (نفسـی)، (مضـمرات)ی (قلب)ی، هەمووی دەردەخرێ، ئاشکرا ئـەبێ. (سـرائر) (عامّـة) وەکـی (سـیّد) ئەفـەرموێ، نوێـژو ڕۆژی و (زکـات)و (غسـل)یـش بەبـەر ئەکـەوێ، (تفسـیر)ی (تخصیص)ی جوان نیە.

﴿فَمَا لَهُ﴾ بـۆ (إنسـان)ی (مبعـوث) ئـەوێ ڕۆژێ بـۆی نیـە ﴿مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ﴾ نە (مال)ی نە (بدن)ی نـە (عشیرەت)ی نـە(قـوم)ی، بـێ یـارو یـاوەرو (معین)و بێ کەس و بێ دەرەتانە، لە (دنیا)یە کە (إنسان) (منکوب) بـوو، لێـی قـەوما، کـەس بـە هانـای نایـە، لـە (قیامـەت) (بطریـق الأولی) بـۆ (قیامـەت) (قوەت)ی (إیمان)و (أعمال)ی چاکەیە، (فدیـە) نیـە، نـە (بـوذا)، نـە (عیسـی)، (شفاعەت) بۆ ئەوەی پێی (مغرور) بێ، (قطعیاً) نیە، نابێ، لێی (محرم)ە .

﴿وَالسَّمَاءِ﴾ هـەور ﴿ذَاتِ الرَّجْعِ﴾ بـاران لـە (میعـاد)ی خـۆی دێتـەوە ﴿وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ﴾ گیـا، (أرض) بـە گیـا (شـەق) ئـەبێ، (حقّـاً) زۆر (عجیـب)ە، تۆیـە وردی (ضـعیف)، لـە جێـیـە سـەخت ئـەڕۆی، (أرض)ی بـەو (نبـات)ە باریـك و بـێ هێـزە لێـك ئەکاتـەوە، (بعـض)ێ کەپۆلکـە شـاخان هەڵدەزەپێنێ، لێکیـان ئەکاتـەوە، (نـوع)ە کوارگـەکی لـە وڵاتـی ئێمـە، وەکـی دونبەڵان، لە ناو عەردی بێ ڕەگ (تکوّن) ئەکا، ئەوە وەکی مەیە، لەناو عەردی بـێ ڕەگ ئـەبین و ئەڕوێینـەوە، ئـەمڕۆ نـا سبەی هـەر ئـەبێ. (نبـات)ێ تـازە، سەردەردێنێ، سەرمایە بە (شدّەت)ی لێ ئـەدا، قەیـدێ ناکـا، داری زەلام زەلام هیشك ئەکا، ئەو ئەمێنێ (تفسیر)ی (سمـا) بـە هـەور، وە(رجـع) بـە بـاران، وە (صدع) بە (نبات) یا (شەق)ی بە (نبـات)، لەگـەڵ (حـاڵ)ی (حشـر)و (نشـر)ی ئێمـە (أنسـب) تـرە، لـە (تفسـیر)ی (سمـا) بـە ئاسمـان، (رجـع) بـە (رجـع)ی (شمس)و (قمر)و (کواکب)، لە (أرض)ی بە کانیاو ﴿إِنَّهُ﴾ (قرآن) یائەو (قول)ە ﴿لَقَوْلٌ فَصْلٌ﴾ (فاصل)ە، (حق)و (باطل) لێك جودا ئەکا، (قول)ی (علمـی)یـە، (قـول)ێ دیـارە (قطعـی)یـە ﴿وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ﴾ قسـەیە، گەمـەو پڕوپـووچ و ئەفسانەو مەتەڵۆك نیـە، یـا (ربّ)ی بـە (حرمـەت)ی ئـەو (قـول)ە (حـق)ە، بـە

ئاسمانی (صاحب) باران، بارانی بە (رەحمەت)مان بۆ بنێری، دەغڵ و گیا زیندی کاتەوە، زیندی کەیەوە، (آفات)آن بێ (ضرر) بفەوتێنێ، (عالم) قڕ بوون، (رحم)ێ (رەحمەت)ێ، ئەمڕۆ (سێ)ی (نیسان)ی (رۆمی)یە (٢٩)ی (ربیعی أول)ە، (دنیا) هیشکە، گەلێ ساڵ لە مانگی (کانون) چیاو دەشت لە ئەمڕۆ سەوز تر بووە، (إلهی) (تحمّل)ی ئەو (غضب)ەمان نیە.

﴿إِنَّهُمْ﴾ (مەلا)ی (أجانب) ﴿يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾ فێڵاّن ئەکەن، فێڵی (سیاسیّون)ی ئەو (عصر)آنە، قیاسی لە فێڵی ئەوانی پێشی ناکرێ، ئەمڕۆ دڵداری (مسلّمان)آن ئەکەن، بایان بە بن کلکی هەڵ ئەدەن، (مدح)و (ثنا)و (وعد)ەی چاکە (بعد الحرب) (لاشك) ئەبێتە شتێ تر، وەك (حرب)ی (سابق) چیان گوت؟ چیان کرد؟ ئێمە چمان پێ ناکرێ، بەس خۆمان هەڵەئخەڵەتێنین، مەگەر خوا چارەیە بکا، وەکی ئەفەرمووێ: ﴿وَأَكِيدُ كَيْدًا﴾ (مقابلە)یان ئەکا، بنۆڕنە (کیدی) خودای، ئەو هەموو (ترقّی)و (صنایع)و (إختراعات) لێ کردنە، مایەی ماڵ وێرانی و (حرب) وە(دنیا) وێران بوون، (طعن)یان لە (دین) ئەدا، ئەیان ووت: "(دین) (مانع)ی (ترقی)یە" خۆزی ئەو (ترقی)یەش نەبا، (بشر)یش تووشی ئەو (شەڕ)ە نەبوبا، دوو ساڵ و هەشت مانگە لە (ئاورووپا) و ئەمساڵ (علاوە) بۆ لای (غرب) لە (طرف) (شرق) (حشر)ێکە، –(نعوذ بالله)– نێزیکە (بشر) (محو) بێ ئێمە هەرچەند تووشی (حرب) نەبووین، (لکن) گرانی یە، بێ بارانی یە، (عالم) زەندەقی چووە ئەگەر خوا چارەیە نەکا، زۆر (مشکل) (العیاذ بالله).

﴿فَمَهِّلْ الْكَافِرِينَ﴾ (یا ربّ)ی ئەوەی (باعث)ی (شەڕ)ە (مهلەت)ی نەدەی –(عن قریب)– بێ فەوتێنی، (قوەت)ی تارومار کەی، یا(محمد)(ﷺ) تو (مهلەت)یان بدە، تاڵووکە مەکە، بە (إنتقام) (مشغول) مەبە، ﴿أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا﴾ (إمهال)ێ کەم (مدّە)، نێزیك (إمهال) بۆ ڕۆژی (قیامەت) دوورە، ئەمڕۆ کەس بە (تهدید)ی (قیامەت) ناترسێ ئەگەر خوا زوو لە (دنیا) پێیان نەنوێنێ، (طغیان) ئەکەن بێ دەسەلاّت (محو) ئەبنەوە (إستدراج) بۆ (ملایین)و (ملیار)

نيە، بۆ دوو سێ (شخص)ە، كەزوو—وە(من حيث لا يشعرون)— بە تەپڵى سەرا بخرێن، (إلهى) وە(سيّدى) خۆت ئەزانى، گەلێ (فاسق) بۆ (دين)ى (مبين) لە (كافر)آن خراپترن، خۆت ئەتوانى چارەيە، (علاج)ێ بكەى، وە(إلا هن قريب) (دين) نامێنێ، كەس ڕوو لە (تعليم)و (تعلم)ى (دين) ناكا، لەبەر بێ گوزەرانى و (ڕەزيل)ى ئەوى بوو بە (ملا) ئەبێ ببێتە گاوانى دێ، وەرنێ نانى چەنگ ناكەوێ.[1]

(سورەى الأعلى)

نۆرەى (تفسير)ى (سورە)ى (الاعلى)يە، (إحتشام السلطنەت) ئێكى بوو لە (رجال)ى (حكومەت)ى (إيران)، لە (دەور)ى (تورك)ان هاتە كۆيە بە (خدمەت) بابم (مشرّف) بوو، كە هەستا ووتى: "(ياعلى)" بابم (متصلاً) فەرمووى: "(الأعلى)" ووتى: "منيش ئەمەم مقصود بوو" (جمهور) لايان وەيە، ئەو (سورەت)ە (مكيە) لە (روايەت)ى (شێخ)ى (بخارى) دەرئەكەوێ: (بَرّاءِ بنى عازل) لەو (صحاب)انەيە، كە پێش پێغەمبەرى (هجرەت)يان كرديتە (مدينە)، وەكى (مُصْعب بن عمير)ى وە (إبن أمى مكتوم)، دواى (عمّار)و (بلال) و (سعد)و دواى وان (عمرى بنى خطاب) لەگەلْ (٢٠) كەسان، هاتيتە (مدينە)، چەند (سورەت)ەكى لاخوێندينە، ئەز (جملە) ئەم (سورەت)ە، دوايە (حضرەتى رسولى أكرم) (ﷺ) (تشريف)ى هێنايتيە (مدينە)ى (منورە)، (بعض)ێ ئەڵێن: (مدنيە)، چونكى باسى نوێژى جێژن و (زكات)ى (فطر)ى تيايە لە (آخر)ى (سورەت) قسەى لێ ئەكەين.

(عدد)ى (آيات)ى (١٩) يە، (شكر) بێ (خلاف)ە، وە(مناسبە)ى لەگەلْ پێشى زۆر (ظاهر)ە (كأنّه) (محصول)ى (ماء)ى (دافق) ڕێك ئەخا، گەرچى

---

[1] — تەواو بوو (تفسير)ى (سورە)ى (الطارق)، ئەگەرچى بە (كيف)ى خۆم (تفسير)ەكەم پێ نەكرا (توفيق) لە (طرف) خودا، ڕۆژى پێنج شەموو، (وەقت)ى (عصر) (خلاص) كرا، (١٣٦١هـ) (١٩٤٢) ميلادى.

ئەڵێن: "دوای سورەی تکویر نازل بووە" (ثابت)ە، (جناب)ی (رسول)ی (أكرم) (ﷺ) ئەم (سورەت)ە وە (سورەت)ی (اتی)، لە نوێژی (جمعە)و هەردوو نوێژی جێژنی ئەخوێند، (حتی) ئەگەر (جمعە)و جێژنە یەك ڕۆژ بان، ئەم دوو (سورەت)ەی لە هەردوو نوێژاندا دەخوێند ئەوساڵ هاوینێ ئێمە لە (چنارۆك) بووین، (حكمت زهاوی) بووە (قائم مقام)ی (كۆیە)، ئەهاتە (جمعە)، پارەشی ئەدا (فقیر)ان، ڕۆژێ بە (كنایەت) ووتی: "لە (عقرە) (قائم مقام) بووم، ڕۆژێ نەچوومە (جمعە)، (ملا)ی (جمعە)ی ووتی: "بۆ نەهاتیە جمعە؟" ووتم: "لەبەر (سبّح أسم) و (هل أتی)ی" هەموو (جمعە)، هەموو (جمعە)، لە تەماشا كردنی حوشتر ماندی بووم" وای پێ خۆش بوو" بگۆڕێ، جێژنی (رمضان) من (إمامەتی)م كرد، لەبەر وی گۆڕیم، كەچی ئەو نەهاتبوە نوێژ، چاوی تێك چووبوو، زۆر پێ نەچوو، (فصل)یان كرد، چۆوە (بغدا)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى﴾ (تقدیس)و (تنزیە) و (تبجیل)ی ناوی خوای خۆت بكە، بە خوایە (أعلى) لە هەموو شتێ بڵندتر (فوق الطبیعەت)، بڵندی بە (كمالات)ە، (خصوص كمالات)ی (ذاتیە)، (ذات)ێ كە (كمال)ی (صفات)ی لە (كمال)ی (ذات)یەوە بێ، (مثلاً) (إحاطە)ی (علم)ی، (قدم)ی (علم)ی، بە (واسطە)ی (إتّصاف)ی (ذات)ی (باری)یە بە (علم)، ئێمە خۆمان (ناقص)ین، (علم)یشمان (ناقص)ە بێ (إحاطە)یە (حادث)ە، ئەفەوتێ، بەخۆیەوە بێ (أثر) ئەبێ، هەروەك (تنزیە)ی (ذات)و (صفات)ی (لازم)ە، (تنزیە)و (هەیبەت) و (كبریائی) بێ، كەناوی بێنێ، بلەرزێ، بەزۆر (إسم)ی (مقدس)ی بەسەر زوبانیا بێنێ، (مع الأسف) ناوی خوای لەسەر زوبانان ئەوەندە سووك بووە، وەكی: ئیشتەی هەولێری یان، وە هەرامەی كۆییان بویتە (مدار)ی (كلام)، گوێم لێ بووە، سوێندی خواردیە بە (ذات)ی (أقدس)ی (إلهی)، (خلّاق)ی بێ (شریك)، بە (شخص)ەكی ووتیە: "هەستم داكت واوا لێ ئەكەم" گوێی لێ كە، بە چ جۆرە سوێندێ سوێندی لەسەر چی ئەخوا! بە كۆڵانان مندالێ دەڕۆن، یەكێ

ئەڵێ: "لا إله إلا الله" ئەویتر ئەڵێ: "داکت وا لێ بکەم، (إنشاء الله)" سوێندی بە درۆ فرکەی دێ، (مع أنه) ناوێرن سوێندی بە درۆ بە سەری ئاغای یا شێخێ یا (قبر)ێکی کە بە (ولایەت) (مشهور) بێ بخۆن ئایا کەسێ بڵێ: "(علم)ی (قطب)ی وەکی (علم)ی خوای (محیط)ە" یا "(قدرەت)ی وەکی (قدرەت) یەتی" ئایا ئەو کەسە تقدیس)ی خواو (صفات)ی ئەکات؟ وابزانم ئەڵێن: "ئەوە (موهبە)ی خوایە، (والله علی کل شئ قدیر)ە" (لکن) ئەوە (غلط)ە، (علم) بەو (صفەت)ە (مقتضا)ی (ذات)ە، (مقتضا)ی (ذات)ی (واحد) نابەخشرێ، وێنەی نابێ، خوا لە (علم)و (إحاطە)و (قدم)ی (علم)ی خۆی (إختیار)ی نیە، تاوێنەی ببەخشێ، چۆن ئەتوانن ئەو (نوع)ە قسە بکەن؟ (سبحان الله) (بعض)ێ قسە لە (أسلاف)مان (نقل) ئەکەن، (إنسان) نازانێ چۆن ئەو قسەیان کردیە؟

(إسم) (عین)ی (مسمی)یە، بەڵکو (إسم)و (مسمی)و (تسمیە) (متحد)ن) چۆن ئەبێ ﴿الَّذِي﴾ خوایە ئەوتۆ ﴿خَلَقَ﴾ هەموو شتی (خلق) کردیە، وابزانم بە (غیر)ی (تصوّرات)ی (زێدە)یی لە (خلق) دانیە، هەمووی تەواوە، یا(بالنوع) یا(باشخص) (إنسان)ی (خلق) کردیە، لەو (ذرّة) (صغیرە)ی (منویە)، ﴿فَسَوَّىٰ﴾ بە چ (نوع)ێکی ڕێك و پێك خستیە؟ (علاوە)ی (حسن)و (جمال)، (دقائق)ی (صنع)و (غرائب)ی تیا (إجرا) کردیە، وەتا دێ بە (توسیع)ی (علم)ی (تشریح الأبدان) (عجايبات)ی زێتر دەرئەکەوێ.

﴿وَالَّذِي قَدَّرَ﴾ هەر شتەکی گێڕاوە، لەسەر (مقدرا)ێ (مخصوص)، وەك لە (بحث)ی (عرض المزاج) دەرئەکەوێ، چ (قدر) (عناصر) بە چ (قدر)ێ (إنسان)ی تێ ئەبێ؟ وە لە (أفراد)ی (إنسان)ی (إلی ما شاء الله)، (إختلاف)ی (أقدار)ی ئەمانە، نە بە زێدەیی، نەبەکەمی، نابێ (خارج)ی (سعەت)ی (مزاج)ی (إنسان)ی بێ، لێی تێپەڕێ یان نەیکاتێ، (وکذا سائری) (حیوانات)و (أشجار)و (نباتات) و (شبە)ی (معادن)، ﴿فَهَدَىٰ﴾ (حیوانات) بە (عمومی) (هدایەت)ەکی (غریزی) هەیە، پێی بەڕێ دەچێ، (إنسان) (هدایەت)ی (عقڵ)یش و (وحی)یشی (زیادە)، (جناب)ی (حق) بە (واسطە)ی (رسل) ڕێی

چاکەو خراپەی پیشان دایە، وە(نباتات)و (أشجار)یش (نوعاً ما) (غایـەت)ەکـی هەیە، (عروق) ئەگێڕێ، (غذا)ی (صالح) ئەدۆزێتەوە، بە (أغلب)ی ئـی (فاسـد) (دفع) ئەکا، (حتـیٰ) لـە (جمـال الـدینی أفغـانی) (نقـل) ئەکـەن، فەرموویـەتی: "(دار) (حیوان)ەکی (ساکن)ە، لە عارد چەقیوە، (إنسان) دارێکـی (متحـرك)ە، لەسەر عەردی ئەگەڕێ" وە(علما)ی (کلام)و (حکمەت) ئەفەرموون: "ئـەوانیش وەکـی (حیـوان)و (إنسـان)، (قـوە)ی (هاضـمە)و (قـوە)ی (جاذبـە)و (قـوة)ی (ماسـکە)و (قـوة)ی (مُحَللـە)و (قـوة)ی (دافعـة)و (قـوة)ی (مولـدە) و (قـوە)ی (مصورە)یان هەیە" (سبحان من أعطى کل شئ خلقـە ثـم هـدی) (حتّـی ذرة)ی (منوی) (هدایەت) ئـەدا، ئەچـێ بـۆ (بیضـة)ی (أنثـوی) (لقـاح)ی ئـەکا. چـەند قسـەیە تـر هەیـە. لـە (تقـدیر)و (مقـدّر)، لـە (تفسـیر)ی (سـیّد) (نقـل) کـراوە، (بعض)ەکیان لەگەڵ (مرعی) (مناسب)ن.

﴿وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى﴾ (أساس)ی (حیات)ی (حیوانی) لەسـەر (مرعـی)یـە، (مادە)ی (إنسانی) لە (نباتات) و (حیوانـات) وەرئـەگیرێ گرانـی پێشـوو، دوور بێ لەو ساڵ، (أکثر)ی خەڵکی، لەوانی مان، بە کـەنگری ژیـان، (مـادە)یـان لـە گیاو گوڵ وەرگرت، ئەمسـاڵ (مـع الأسـف) لـەوەڕ نیـە، زسـتانی سـاردبوو، بـە فەروو بە بەسـتەڵەك بـوو (حیوانـات) زۆر مـردن، داروبـار وشـك بـوون، بـەهارە بارانی نیە، دەشت و چیا بۆز ئەچێتەوە هـەور دێ و دەچـێ، دووکەڵـە، خۆڵـە، ئاوی تیانیە، (معاذ الله) بێ بارانی (دوام) کا زۆر شڕ ئەبێ، ترسـی (شـەڕ)یـش لەوێ ڕاوەستێ، خوا بە (حرمەت)ی ئەو (آیة)ە (رحم)ێ بکا. لـەپاش ئـەوە کـە شـین ئـەبێ هـەڵ ئەسـتێ، لـە کەسـکیان خـۆ ڕەش ئـەنوێنێ، ئەوەنـدە ناچـی ﴿فَجَعَلَـهُ غُثَـاءً أَحْـوَى﴾ هیشـك ئـەبێ، لەبـەر پـێیـان ورد ئـەبێ، بەسـەر یـەکا ئـەڕزێ، ڕەش و بـۆڕ هەڵئەگـەڕێ، (حـال)ی (حیـات) وایـە، زیبـاو (زینـەت)ی (دنیا) جێی (إعتماد) نیە، بێ (بقا)یە (غثاء) بە پووش و پەلاشـی ئـەڵێن، کـە لافاوی لای ئەدا، هەڵی ئەداتـە (أطـراف)، وە(أساسـاً) بـە (معنـی) ڕەشـی یـە، وە(بعـض)ێ بـە (شـدّەت)ی کەسـکی (معنـا)ی لێ ئەدەنـەوە، بۆیـە (بعـض)ێ

ئەفەرموون: "(معنا)ی (آية) لە (قلب)ە، (يعنی) (تقديم)و (تأخير)ی تيايە" (أنّە) ئەبێ بە (ترتيب) وابێ (والذي أخرج المرعى أحواى فجعلە غثاءاً) (أمّا) (إمام إبن جرير) پێی (راضی) نيە، ئەفەرموێ: (مادام الآمكان) (حمل)ی (آية) لەسەر (تقديم)و (تأخير) ناكرێ، ئەگەر هيچ (علاج) نەبوو، ئەوسا (مجبوراً) بە (تقديم) و (تأخير) (معنا)ی لێ ئەدەينەوە" (بنا) بە (نظم)ی (حاضر)يش، (بعض)ی ئەفەرموون: "(أحوى) (حال)ە لە (مرعى)، گوايا (فصل) بە شتێ (عطف) كرێتە سەر (ذی حال)، نابێتە (فصل) بە (أجنبی) (بعد اللتيا والتی) (سيّدی آلوسی) ئەفەرموێ: "(خلاف)ی (ظاهر)ە" ديارە (نباتات)يش بە (أطوار) ئەگۆڕێ، وەكی (حيوان)و (إنسان)، (عاقبەت)ی وشك بوون و ڕزينە. وا(لازم)ە بە ئالآيشی (دنيا) (مشغول) نەبين، بۆ (مستقبل) خۆمان (حاضر) كەين ﴿سَنُقْرِئُكَ﴾ پێت ئەخوێنن، (إمامی رازی) لە (واحدی) (نقل) ئەفەرموێ: ئەتكێڕين بە (قارئ) و خوێندەوار، وەچيت بۆ ئەنێرين (رأساً) يا لەسەر زوبانی (ملك)ی (أمين)، (وحی)يە ﴿فَلاَ تَنسَى﴾ (أصلاً نسيان)ت نابێ ياخود ئەوەی بۆت ئەنێردێ لە بيری ناكەی، وەكی (أبو البشر) شيفتەی دارێ بوو (نهی) لە (فكر) چوو، (عزم)ی نەبوو، توو بە (عزم)و (جزم) بە، ئەوی (أولو العزم) بێ، شت لە (فكر) ناكەن، (دائما) بە (خبر)و ئاگادارن هيچ لە (فكر) ناكەی، ﴿إِلاَّ مَا شَاءَ اللَّهُ﴾ وەكی (آيات)ی (منسوخ العبارەت)، (والحكم)، با لە يادا نەمينێ ياخود (مقصود سعەت)ی (مشيّەت)ی خوايە، ئەگەر (حظ) كات لە بير ئەكەی، (أمّا) (إدارە) ناكا. (لكن معلوم)ە (جناب)ی (رسالەت)، (بعضاً) (نسيان)ێ كەمی بەسەردا هاتووە، (أمّا) زوو بەخۆ هاتيتەوە، (مستشرقين) لە (حافظ)ەی (رسولی أكرم)(ﷺ) (متحيّر)ن، (واقعاً) جێی (حيرەت)ە، ئەمڕۆ (آيەت)ی (نازل) بووە، پاش يانزە ساڵ (مثلاً) (آيەت)ێ تر (نازل) ئەبێ، ئەفەرموێ: ئەو (آيەت)ە لای (فلاَن) (آيەت) دانێن" يا ئەم (سورەت)ە لەگەڵ ئەو (سورەت)ە لەگەڵ ئەو (سورەت)ە، (مع أنّە) لە دوای (سورەت)ێ تر (نازل) بووە، لەگەڵ ئی پێشی (زمان)يان لێ دوور بوينەوە.

وەهەم لەو (آیەت)ە (بیان)ی (نوع)ە (هدایەت)ەکی (عظیم)ی تیایە، کە (هدایەت)ی (وحی) و (رسالەت)ە، (قرآن) (هدایەت) بێ (شك)و (ریب)ە، (حق) وابوو لە (فكر) نەکرێ، (أمّا) کرا، نەك ئێمە، لە مێژە (معنا) (قرآن) (ترك)و (نسیان) کراوە (إنّ قومي إتخذوا هذا القرآن مهجوراً).

﴿إِنَّهُ﴾ خوداوەندی (علاّم) ﴿يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى﴾ (علم)ی خوای وەکی (منطقی) ئەڵێن: "(حضوری)یە، هیچی لێ (غائب) نابێ" (أمّا) (أرباب)ی (حسّ)و (نظر)، (طبیعی) (جهل)و (نسیان)یان (عارض) ئەبێتە سەر. ئەوی ئاشکرا ئەبێ، ئەوی بزر ئەبێ، (جناب)ی (حق) ئەیزانێ، لێی بزر نابێ، ئاگای لە (سرّ)و (علن)ی توو هەیە، ئەزانێ لەو ڕێگە چیت بەسەر دێ، خوا (معین)تە (حال)ی (جناب)ی (أکرم)ی (رسول) (ﷺ) زۆر (عجایب)ە، (مشهور)ە، فەرزەندی (سیّد شریفی جورجانی) (عرض)ی بابی کردیە: "لە ماڵی ئارد نیە" (سیّد) فەرموویەتی: "(علم)ی (سی) ساڵی لە یاد بردمەوە" ئەو هەموو دەردو (غصّە)و دەردو (بلا)یە، وە(جور)و (جفا)ی (أعدا)یە، (نقص)ی بە (قوا)ی (جناب)ی (رسول)ی (أعظم) (ﷺ) نەدا، (نسیان)ی پێ نەگەیاند، (حقاً معجزە)یە، (جناب)ی (حق) ئەیزانی تووشی چتۆ (صعوبات)ێ ئەبێ، بۆیە (وعد)ی پێدا.

﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى﴾ (مادام كُلٌّ مُيَسرٌ لِمَا خُلِقَ لَه) بێ، (جناب)ی (رسول) (ﷺ) (حقاً) بۆ (رسالەت) (خلق) کراوە، ئەبێ ڕێی بۆ خۆشکرێ، کاروباری بۆ ئاسان بێ، ئیشی ڕەقی بۆ نەرم بێ ئەمە لە (فوق)ی ئاسن نەرم کردنە، (سبحان الله) (جناب)ی (رسول) (ﷺ) بە هەموو (حاڵ)ان لە خوای (راضی)، وە (مقصود)ی (رضا)ی خودای بووە ﴿فَذَكِّرْ﴾ بێ (توانی) و (فتور)، (علی الدوام) ﴿إِنْ نَفَعَتْ الذِّكْرَى﴾ ئەوی (أدنی إستعداد)ی مابێ، لە (تذکیر) (نفع) ئەبینێ، ئەوی کەڵکی نەما (مقصود) نیە، (ولو عبارەت)ی (عام) (تناول)ی ببی (سعدی) ئەڵێ:

(زمینی شور سونبل بر نیارد

دروخ توخمی (أمل)، (ضایع) مگردان)

ئەوانە ئەکەونە (زمان)ی (طبع)و (ختم) ﴿سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشَى﴾ کەوابێ (تذکیر) بێ (نفع) نابێ، ئەگەر (بالجملە) نەبێ، (فی الجملە) هەر ئەبێ، کەم کەسن (بالمرە) (إستعداد)ی (إیمان)یان نەمێنێ، دڵیان وا ڕەق بێ، گوێیان وا گیرا بێ، (وعظ)و (نصیحەت)ی نەچێ، (نفوذ)ی تێ نەکا، (قسم)ێ بە جارێ (إیمان) ئێنن، (قسم)ێ بە (تکرار)، (تکرار)ێ کەم یا زۆر، وائەبێ (نظر) بە (شخص)ێ (مأیوس) ئەبێ، ئەوجا (وعظ)و (نصیحەت) (تأثیر)ی تێ ناکا ﴿وَيَتَجَنَّبُهَا الأَشْقَى﴾ ئەوانەی ئەگەنە (منتهی)ی (درجە)ی (قساوەت)و بێ ترسی، وە (حسادەت) و (عداوەت) و (کبر)، زێدە (مانع)ی بە (قوّەت)ە لێرە —(یعنی أوال)ی (سور)ی (مکّی) باسی: (فاسق)و (منافق)ان نیە (إیمان)و (کفر)ە، (ولو) کی (فاسق)یش (شەقی)یە، (درجە)یان (متفاوتە)، (حتّی) گەلێ (فاسق) هەن، بۆ (ضرر)یان لە (کافر)آنی زێترە. (تعرض) بۆ(منافق)و (فاسق)ان، پاش (تقرر)ی (أصول) و (توسع)ی (فروع)ە.

﴿الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى﴾ ئاگری (آخرەت)، ئاگری (آخرەت)، لە (حرارەت)دا، (نسبەت)ی لەگەڵ ئاگری (دنیا) نیە، (حتّی) لە (دنیا)ش (بعض)ێ (مواد)ی (محترقە) (حرارەت)یان لە (بعض)ێ زێدە (شدیدە)، ئەڵێن: (حرارەت)ی دەروونی عەردی، بەرد و ئاسن ئەتاوێنێتەوە. ﴿ثُمَّ﴾ لە پاش سووتان و برژان، چێژانی (عذاب)ی (نار)، وە(تراخی) (رتبە)یی (إنکار) ناکرێ ﴿لاَ يَمُوتُ فِيهَا﴾ لەناو ئاگری، (حتّی حسّی) کەم ناکا، (زێدە) ئەبێ، تا زێتر (متألم) بێ ﴿وَلاَ يَحْيَا﴾ (حیات)ێ، تۆزێ بە (حیات) بچێ خۆشیەکی تیابێ. (نقل) ئەکەن، ئەو (حاڵ)ە، بۆ (کافر)آنە، (أمّا مؤمن)ی (فاسق)، نەختێ (عذاب) ئەچێژێ، دوایە، (مدّە)ی (باقیە)، ئەمرێ یا ئەنوێ، ئاگای لە (عذاب) نامینێ، کەوابێ ئەوانە (حیات)و (موت)ی (زیاد)یان هەیە، وە (إنسان) (تعجّب) ئەکا، لەناو ئاگر چۆن ئەنوێ؟ ئەگەر (حدیث) (صحیح) بێ، (قبوڵ)ی ئەکەین، (وإلاّ، لا)، (لله الحمد) ئێمە (مسڵمان)ین، هاوینان لە (کویە)، گەلێ

شەو لەبەر گەرماو پێشکە خەومان لێ ناکەوێ، مندالّی (معصوم) بەستە زوبان، ئەزیرێنێ، ناسرەوێ، لە ناو (جهنّم) چۆن ئەنوێ؟! ئەوەندەش هەیە، (طور)ێ وی (طور)ێ ترە، وە (إلاّ إنسان) لەناو ئاگری (دنیا) چارەگێ (دوام) ناکا، ئەمرێ ئەبێتە خۆلّەمێش! لە ناو ئاگری (جهنّم) بە (طبیعەت)ی (دنیا) (قابل)ی ژیان نیە ﴿قَدْ أَفْلَحَ﴾ (نائل)ی (مرام) ئەبێ، بێ (عذاب) ﴿مَنْ تَزَكَّى﴾ دلّی خۆی لە (رذائل) پاك کا، کە دلّ پاك بوو، (إیمان) زوو ئەچێتە ناوی، تا(رذائل) زێتر بێ، (زید)ە دوور ئەکەوێ لە (إیمان)، تاوەی لێ دێ (نفرەت)ی لێ ئەکا، بەناوهێنانی ڕقی هەلّئەستێ. لە (أوائل)ی (إسلام) (معتبر): (إیمان) بە (واحدانیەت)ی خواو (رسالەت)ی (حضرەتی محمد) (ﷺ) بوو، (أمّا) (تزکیە)ی (نفس) لەگەلّ (عزّەت) (نفس) (مقبول)ە، نەوەك (جهلە)یان (صوفی)یان "جونیان پێدەن"، "گیان، بە (صدەقە)ت بم" تێ یان هەلّدەن، "ئۆخەی" ئەمە (رذالەت)ە، (دنائەت)ە، (إسلامەتی) (أصلاً قبول)ی ناکا، (نفس) بە (تزکیە) (قدسیّەت) و (نزاهەت)و (نزاکەت) (زیاد) ئەکا، ئەوەی لە (شرف)ی (بشری) ئەوەشێتەوە لێی دوور ئەبێ، بە (شدّەت) ئەی کەڕهێنێ ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ﴾ ناوی خوای خۆی بێنێ، بە (دائم)، بت و (أشباە)ی بت، لە (فکر) کا ﴿فَصَلَّى﴾ نوێژ بکا، کە نوێژ (تمام)ی (تبجیل)و (تعظیم)ی خوایە، ناوی خوای بە (هیبەت)و (دهشەت) بینێ، سووك نەبێ لەسەر زوبان، (ذکر) بە (موافقە) زوبان ودلّ خۆیەتی، دلّ (غافل)، زوبان جوولّە جوولّ بکا، (سیّد) ئەفەرموێ: "ثوابی تیا نیە" وابزانم لە (شێخی عربی) (نقل) ئەکەن، فەرموویەتی: "بێ ثواب نابێ" قسەیە خۆشە. (ذکر)ی (قلبی) هەرچەند (خێر)ی زۆرە، (لکن) لێرە (حصر) (مراد) نیە وەکی (سیّد) ئەفەرموێ: (خلاف)ی (ظاهر)ە. (قادری) لە (إبتدا)ی (تهلیلە) ئەلّێن: "إعلموا: أشهد أن لا إلە إلا الله" (أما) نازانن ئەمە چیە"؟ (سلف)ان ئەفەرموون: بۆ (خاطر)ی (ذاکر) بێ (خێر) نەبێ، (وَلَوْ) بە (قلب) (غافل) بێ، لە (إبتدا)یەوە بلّێ: "إعلم أنە لا إلە إلا اللە" ئەوجا بڕوا، تا (وِرْد)ی تەواو ئەکا، (کأنّە) (جزأ)ی لە

(آیـەت)ی (قـرآن) (تکـرار) ئـەکا، وەخوێـندنی (قـرآن) (خێـر)ی هەیـە (وَلَـوْ) دڵ ئاگاشی لێ نەبێ" (مع هذا) ئەم فێلێکە، نازانم جێ ئـەگرێ، یـان نـا؟ قسـەیان لێرە زۆرە، لە (إمامی علی) (نقل) ئەکەن: "(زکات)ی (فطر)و (تکبیر) و نوێـژی جێژنە،" (یعنی) جێژنی (رمضـان)، ئەمـەش (قـال وقیـل)ی تیایـە، ئەوانـە لـە (مدینە) داندراین، (سورەت) (مکیە).

﴿بَـلْ تُـؤْثِرُونَ الْحَيَـاةَ الـدُّنْيَا﴾ (إصـلاح)ی (نفـس) ناکـەن، بـەیادو (ذکـر)و (رابطە)ی ئەم و ئەو خواتان لـە یـاد نامێنـێ، بـە ڕاسـتی (عبـادەت)ی ناکـەن، بەڵکوو (ترجیح)ی (حیات)ی (دنیا)ی (دنی) لەسەر (حیات)ی (أبـدی) ئـەدەن، بۆ (آخرەت) (سـعی) ناکـەن، ئەمـە (خطـاب)ە لەگـەڵ (بعـض)ێ (أشـخاص)ی (مخصوصـە) ئـەوانی (أشـقیا)، ئـی (مـؤمن) بـۆ (صـلاح)ی (حـاڵ)ی (دنیـا) و (قیامەت) تێ ئەکۆشێ، وە(دنیا)ی بـۆ (دیـن) ئـەوێ، (خزمـەت)ی (آخـرەت)ی پێ ئەکا، (خاصّةً أهل)ی (علم)، بێ (ثروەت)ی (دنیا)و (قوەت)ن (خدمەت)کی پێ ناکرێ، ئەزانێ (دنیا) وەکی (مرغی)یە، ئەگـەر (إسـتفادە)ێ لێ نەکـەن، بـۆ (إدامە)ی (حیات)، ئەبێتـە پـووش وردو خـاش ئـەبێ، بـەبا ئـەڕوا، (حاصـل)ی (دنیا) ئەکاتە (مزرعە)ی (آخرەت) وەکی (خیّام) ئەڵێ:

(پندی دهەمت اگر بمن داری گووش از بهری خودا جامەیی تزویر مەپوش
دنیا هەمە ساعتی وعومری تو دمی از بهری دمی عومری (أبد)را مەفرووش)

(إیمان) (محکم)ە بە ڕۆژی (جزا)، ئەزانێ بە (یقین)ی ﴿وَالآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾ (دنیا)یەکی (فـانی) کـاروان سـەرا، ڕەنگـە کـەس دڵـی پـێ خـۆش نـەبێ، بـێ (بقا)یە، (علاوە)ی ئەو هەموو (أکدار)و (آلام) و (أسقام)ە، لەسـەر ئـەو هـەموو ناخۆشـیە، (حقیقـە) (عـداوەت)ی (بشـری)، (شـەڕ) وشـۆڕیان، (سـفّاکی)و خوێنڕێـژان، هـەزار هەنـدی تـر، تـاڵ و ناخۆشـی کردیـە، (خاصّـە) ئـەمڕۆ تەماشـاکە، لـە (مشـرق)و (مغـرب) (حـرب)ێکـە، (تـأریخ)ی (بشـر) نەیـدیووە، هەرچـی لـە (أطـراف)ەوە بۆمـان دەهـات، (غایـەت) گرانـەو دەسـت ناکـەوێ، (سعر)ی (دەغـڵ) و دان لـە (زیـادی)یـە، کرم (قسـم)ەکی لـە تـۆی خواردیـە،

پێکبڕە (حالاً دوام) ئەکا، ئەوی ماوە، شرِ بووە، باران نابارێ، (هـوا مکدّر)ە، (مستقبل مُظلِمَ)ە، ئەگەر ئەمڕۆ سبەی باران نەباری، ئومێد بە دەغـلّ نامینـێ، دلّ وەختە بتەقێ، (فقیر) وەکی پەپوولە، لە کۆلآنان ئەخولێنـەوە: خـوا خێـرو بنووسێ. دارو بار (أکثـر)ی وشـك بـوون، لـەوەڕو (مرعـی) نیـە، توخـوا بەچـی هەلّئەخەلّەتێی؟ (أما) لەسەر ئەو (حالّ)ەش، بۆ (بعـض)ێ (دنیـا) لـە نوێیـە، (أما) (خوف)(عاقبەت) (عامّ)ە (مستولی)یە ﴿إِنَّ هَذَا﴾ ئەو (حکم)ە، یا لە (قـد أفلح)ن یا (ما فی الصوره) (أما سیّد) ئەفەرموێ: "ئەو دووره" ﴿لَفِي الصُّحُفِ الأُولَى﴾ لەواندا (ثابت)ە حتّی (وثنی) (سعی) بۆ (آخرەت) ئەکـەن، (یعنـی) بـۆ (نیل)ی (سعادەت)ی پاش ئەو (حیات)ە، ئەوانیش لایان وەیە، (روح) ئەمێنێ، کەم کەسێ هەن، لە (طبیعیّون)آن ئەلّێن: پێنج و دوو ڕۆژێکە، (لذەت)ی خـۆت بستێنە" لەو (مضمون)ە، چەند (رباعیّات) (نسبەت) بـە (خیّـام) ئـەدەن، ئـەو (صحف)ە، هەمووی لە (أکدار)ی (دار)ی (دنیا) هەلّئەسـتێ، (قسـم)ێ دەسـتی هەلّ ئەگرت، (قسم)ێ بە تەواوی لە(شهوات) یا ڕۆ ئەچن، (صحائف) ی (کَـون) و (فساد) پڕە لە (آیات) و (عیـبر)ی (دائـر) بەهیچـی ئـەم (دنیـا) یـە ﴿صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ﴾ (خلیـلُ الـرّحمن) ﴿وَمُوسَى﴾ (کَلـمُ الله) هـەموو (رُسُـل)ی (عظـام) و (عُقـلا)ی (کِـرام) ئەفـەرموون: "(دُنیـا) (فـانی)یـە (دار)ی (آخـرەت بـاقی)یـە، (سعادت) مەند ئەو کەسەیە بە(دُنیا) فریتە نەبێ"(أما بنی آدمی) زوو(شدائد)لە یـاد ئـەکا، بەمسـتە ئـاوێ ئەکەوێتـە مەلـە (صـحف)ی (إبـراهیم) نـەماوە، ئـی (موسی) شتەکی لێ ماوە، ئەو (تورات)ی بەدەست ئێمەوەیە پڕە لە (خرافات) و (ملحقات)، کە (حضرتی موسـی) ئاگـای لـێ نـەبوو، گـەلێ دوای ئـەو(إلحـاق) کراوە، (مـع الأسـف) ئـەوانی پـاك و خـاوێن نـەمان، ئـەوانی دەسـت لـێ درای، (مَخلوُط) و (مُحرّف) ماوە، (قرآن)یش نازانین چی بەسەردێ؟ جـارێ (حفـظ)ی (مـن حیـث العِبـارة) زۆر چـاکە، ئومێدوەیـە، بـەو (طـرز)ە (دَوام)کـا (إلی الأبـد)،(فقـط) (ترجمـە)کـانـی (خـراپ) کـراین، بـۆ ئەوانـەی (أصـل)ی (قـرآن) ئـەزانن، زۆر (تـأثیر)ێ (خـراپ)ی هەیـە، کەسـیش نیـە -(مـع الأسـف)-

(ترجمه)یه باش بکا، نه (مُنفَرِد)آنه، به (جماعەت)، به (مُنفردي) ناکرێ، (خَيرُالحافظين) (حفظ)ي (قران) بکا، به (حفظ)ی (ملا)ی چاك، به (قوّه ت) و به (ثروەت)و بەدەمار، بیخوێنی، بێ (غَش): (آمين).[1]

سورة الغاشیه

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورة الغاشیه)یه، (مکیه)بێ (خِلاف)، (آیات)ی بیست و شەشه، ئەویش (لَهُ الحمد) بێ (خلاف)ە، (مناسبه)ی لەگەڵ پێشی زۆر (ظاهر)ە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿هَلْ أَتَاكَ﴾ (أيها الرّسول) ﴿حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾ (زُمخشري) ئەڵێ: "(داهِيه)یەکی ئەوتۆ، (إنسان) دادەپۆشی، بەسەریان دادێ، به (شَدائد)ی که (عبارەت)ە لەرۆژی (قیامەت)" (هَلْ)لای(جَمهور) بۆ (إستفهام)ە، (معلوم)ە تا(وحی) بۆ نەهات، نەیدەزانی (قیامەت) چیه؟ هەیە، نیه ﴿وُجُوهٌ﴾ ئەوانەی گەورە گەورەی (مُتکبّر) به (أنواع)ی (مَذلّەت) (إستخدام)ی (ضُعفا)ی (بشر) یان ئەکرد وە (جفا) یان ئەدان، وەکی(فرعون) و (أصحابُ الأخدود) و (أشباه) یان﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ رۆژێ ﴿خَاشِعَةٌ﴾ (زمخشری) ئەڵێ: "(ذَلیل)ە، بەگوێرەی (تکبّر)، یان ئەوێ رۆژێ (رەذیل) و (مُحقّر) و (مُهان) ئەکەین ﴿عَامِلَةٌ﴾ (أنه) ئەبنه (خَدم)ەی (ضُعف)کان، (إستخدام) یان ئەکەن، له (أنواع)ی (أمور)ی (مُحقّرة)، ئەمە (عذاب)ێ زۆر (شدید)ە ﴿نَاصِبَةٌ﴾ ماندی وەکی (محبوس) آنی ئێستا، لەناو(غَلّ)و زنجیر، لەبەرهەتاوی هاوین، ئیشیان له ڕێگایان پێ ئەکەن، کەوابێ (مراد) له (عَمل) (عبادەت)نیه، (مُفسر)آن قسەیان زۆرن، کەمیان خۆشن ﴿تَصْلَى نَارًا﴾ (نار)ی (کُبری) ﴿حَامِيَةً﴾ زۆر زۆر گەرم، ئەوە

---

[1] — تەواو بوو (تفسیر)ی (سورةُ الأعلی) ڕۆژی یەك شەمو، دووی مانگی (ربیع)ی (ثانی)، شەشی نیسانی (ڕومی).

(مقام)یان، (شراب)یان ﴿تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ﴾ (غایەت) گەرم، کوو لە (دنیا)سەرگەرمی بادەیی ناب ئەبوون، (طعام) یان ﴿لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ﴾ خۆراکێ زۆر ناخۆش وەکی دڕك وەرکێ حوشتر دەی خوارد ﴿لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ﴾ ئەوەی بیخوا، پێ ی قەڵەو نابێ، تێرنابێ، برسیە(دائم)، وەکی (زَقُّوم) و (غِسلین) و (طینَةُ الخبال) (ممکن)یشە، (طائف)ە (طائفة)ە بن، خوڕەوشتیشیان جودا، هەر(حصر)ە، (نظر)یە (قوم)ێ، وەلە(حقیقەت)دا، نە(ضریع)، نە (زقُّوم) نە (غسلین)، ئی خواردنێ نین (کأنَّهُ) ئەفەرموێ: "هیچ خواردنیان نیە" (مقام)ی (دنیا) یان (مقام)ی (عِزّ) وناز خواردن و خواردنەوە یان لە(غایەت)(لَذَّەت)، لەوێش (بالعکس)، زۆر (ذلیل)و ناخۆش ڕائەبوێرن، ئەمە (حال)ی (وُجوه)ی (مُسْوَدَّة) ئەو﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ﴾ (وَجوه)ی سپی گەش بە ڕەونەق، ئەوانەی ئەوێ ڕۆژێ لە نازو(نعمەت)و نەرمی(معیشەت)دان، کە لە (دُنیا) بە (خشونەت)یان ڕائەبرد، بە(عموم)ی (مسلمان) لە (دنیا)یە (عیش)یان خۆشی نیە، ئەگەر: خروشتیشیان خۆش بێ، لە (لذَّەت)داین، خۆیان نەخۆش ئەبن تووشی شتێ ئەبن (عَیش)یان لێ تاڵ ئەکا. بێ (شك) (جناب)ی (حق) لە ڕۆژی(جزا) (بأحسن الوجوه) (جزا)ی (خیر) یان پێ (عطا)ئەکا ﴿لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ﴾ لە (عَمل) و کردەوەی خۆی (راضي)یە، چونکی(ثَمر)ەی زۆر باشە ﴿فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ﴾ بلند، (مادّی) (مَعنوي) دوور لە (کَدرات)ي (دار)ی (دنیا)، (حتّی) کێچ و ئەسپێ و پێشکەی نیە، نەبەفروسەرمای زستانان نە (سَموم)و گەرمای هاوینان، (حقاً دنیا دار)ی (دَنیَّە ت)ە ﴿لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً﴾ چی وەی تیانیە، (نفس)ێ بە (فَضول)، (کلمە)یە بێ (مَعنا) و بێ (فائدە)ی تیابڵێ، بڵێ: خوا بۆ وائەکا؟ دەغڵی (فقیر)و بێ چاران ئەداتە سن و کیسەڵە وکلۆ، بەکرم و پیکبڕە بەربادی ئەکا، باران نابارێ لە (میعاد)، یاهەندە ئەبارێنێ(دنیا) (غَرق) ئەکا، یەکی کارو(کسب) ئەخا"(شەڕ)و شۆڕو (حکایەت)و چیرۆکەی تیانیە، یەکێ خۆی (قوربان)ی (عەنتەر)کا، یەکێ ئی(ڕۆستەم)، لەسەریان ببنە دوژمن، بەقسەی هیچ و پووچ

لە (سیاسەت)، مالی خۆی ویران کا. هەمووی(أمن) و (أمان)ە، (راحەت)و (سلامەت)یە، هەمووی مایەی (مَسَرَّات)ە ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ پاك و خاوێن، بێ میقرۆب، وەکی ئاوی (حوض)و بیران نیە، چلکاو و پلکاوی بکەوێتێ،(موادٌ)ی (خبیثە)ی لەناودا (تَراکم)کا، ببێتە قورە ڕەشێ بۆگەنی، پڕ لە میقرۆبی (قاتلە) وەك:حۆراو و(مُستنقعات)آن، (دنیا)ش لە (بَعض)ە جێ یە، بە(واسطة)ی (عُیون)ی (جاریە) ئەبێت وێنەی بەهەشت ﴿فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ﴾ بلند، لە(دَور)ی (عُیون) و مەیان لالەو ولا لەزار ﴿وَأَكْوَابٌ﴾ پیالە هایە ﴿مَوْضُوعَةٌ﴾ دانراو دەست نا زوردە، لەسەرمێز، یالە(دەور)ی کانی.

(تَأریخ)ی لەمەوپێش، ئێکی لە (أُمرا)ی (عجم)، (أمیر) (جەنگبەهادور، میرزا حسین خان) هاتە (بتوێن)، لەگەل بابم (مُلاقاتیان)یان کرد، منیش لە (خدمەت)ی دابووم، (طاقم)ە ی ئاوخواردنەوەی هەبوو، دەستەباشی زیو، (مُنقَّش)، (طاسە)ی زێڕ (مُحَلّى)، پیالە یی (مُزیَّن) بەتیل و زێڕ، وەدانە دانەیی (جواهر) لە مەیانی دیار، شتێ (مائل) بەسیاهی ئەیان ووت:"ئەمە لەقوڕی(کربلا)ی (مَعلّى) دروست کراوە " بۆ(تبرُّك) (أمیر) ئاوی پێ ئەخواتەوە، وەکوڕێ هەلی ئەگرت، ئەگەر بۆجێ یە چووبا، ناو(عَلي معصوم) ئەی ووت:"پەنجەیی ئافتابە" ئایا ئەوانە لەو پیالانەی(جنَّەت) ئەخۆنەوە ﴿وَنَمَارِقُ﴾ بالیف، ئی سەرپێ کردن، ئی پال پێدانەوە ﴿مَصْفُوفَةٌ﴾ ڕێزکرای، یەك لەتەنشت یەك، (جمع)ی (نُمرَق)ە یە، بە:(فَتح)، بە (کسر)، بە (ضَمّ)ی (نون) و (ڕێ) ﴿وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ﴾ مافوور و قالیچەو سەرەندازی پانی، ڕاخرایی وە بلاوکرایەوە، لە (مجالس) لەسەر ڕێ ی (دیوان)، (أَلحق)ئێستا (بعض)ە مافوورو شال دروست ئەکەن، شایانە لەبەهەشت ڕاخرێ، بەتاق و پەنجەرانی دا درێ ﴿أَفَلاَ يَنْظُرُونَ إِلَى الإِبِلِ؟﴾ با(وُجود)ی خۆشتر لەبەرچاویانە، لە(أذهان)یاندا (حاضر)ە (مدار)ی گوزەرانیانە، (أمَّا)بە دیدەیی (إعتبار) نای نۆڕنێ، لە(عجایبات)ی (صُنع)ی بزانن ﴿كَيْفَ خُلِقَتْ؟﴾ (ترکیب)ی (أعضا)ی، (قُوّت)ی (صبر) و (ثبات)ی، ئەگەرچی (فیل) (حیوان)ێ (عجیب)ە، (قَویٌ

الشَّکل)ە زیرەکە، لـە(هُـروب)ی(مُدهشـە)زۆر (إسـتعمال) ئـەکریٚ، وە ئـەمڕۆش (ممکن)ە بکریٚ، (لکن) لەناو (عەرەب)آن نەبوە، وەبە (مناسبە)یەتر (جناب)ی (حق)، لە(سورە)یە (مخصـوص) (تعـرُّض)ی بـۆ ئـەکا، (جنـاب)ی (حـق) هـەر (نـوع)ە (حیـوان)یٚ بـە گـویٚرەی (بـلاد)یٚ (خلـق)ی ئـەکا، چـۆلٚ و (صـحرا) و (رمـل)سـتانی (عربسـتان) حوشـتری (مناسـب)ە، (بـلاد)ی (جبلـی) (طـران)ە (حیوان)ی تر (مُوافِق)یەتی، بنۆڕە چیایان، وە شووڕو کیٚوی یـان، بـەجیٚ ی وا دادەڕۆن، (إنسان) کەئەی نـۆڕیٚتیٚ، ئەلـەرزی ﴿وَإِلَـى السَّمَاءِ﴾ ئـەو (سـقف)ە، ئەو (قُبَّە مُزَیَّنە) (دائم) لەبەرچـاوە، ئایـا تەماشـای ناکـەن؟ ﴿كَيْـفَ رُفِعَتْ؟﴾ چۆن بلٚندکراوە، بیٚ دیرەگە ئەو(أجرام)ە (عظیمة) چـۆن لـە (أمکـن)ەی خـۆی (قرار)ی گرتیە؟ ئەخولیٚتەوە، لەجیٚ و (مدار)ی خۆی دەرناچی ﴿وَإِلَى الْجِبَالِ﴾ لەهـــەموو (أقطـــار) (أرض) چـــیای بلٚنـــدو (جَســـیم)ی هەیـــە ﴿كَيْـــفَ نُصِبَتْ؟﴾داندراوە ﴿وَإِلَى الأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ چـۆن (تَسـویە)کـراوە (أرض) دیارە، گەلیٚ دەشتی پان ودریٚژی هەیە، چەند لیٚرو لیٚرەوالٚ و چەند گـردو تەپـە و سۆرك و،(قطعة قطعة)یی (دیَم)و (قطعە قطعە)یی ئـاوداری هەیـە، (إنسـان) و (سائر)ی (حیوانات) تیای (إمرار)ی (حیات) ئـەکا، (مَـع هـذا) بـە (هـەیئـەت)ی (عمومی) خڕە وەکی (گۆ) و (کُرە)یە بەکەندو لەندو بلٚندو نەوی یـە، (کُـرە)یـە (حقیقی)نیە. (عُلما)ی (بَلاغەت) ئەفەرموون:"ئەوی لەسەریەك (عطـف) کـریٚن، ئەبیٚ(مناسبە)کیان هەبیٚ، و (ترتیـب)یـان ئـەبیٚ (نکتـە) داربـیٚ"، لەگـەلیٚ جـیٚ (مناسبە) و (نکتە) (ظاهر)ە، لەگەلیٚ جیٚ (خَفِـی)یـە وە (معلـوم)ە، (ترتیـب)ی (عبارەت) بەگویٚرەی (ترتیب)ی (ذِهنی)یە، چی ئـی(مُـتکلِمٌ) چـی ئـی(سـامِع)، لیٚـرە (عـەرەب) (عـرض) ئـەکریٚ، (دئمـا) لـە (خیـالٚ)ی حوشـتران، (مـدار)ی (حیات)یەتی، ئەگەر (ضَرع)ی حوشتر نەبیٚ، ئەبی(ضَریع)بخـوا، (وعَلـی الـدَّوام مُنتظِر)ی بارانـە، ئەنۆڕیٚتـە (أنـواع)ی (طلـوع) و (غـروب)ی هەنـدیٚ ئەسـتیٚرە، دوایە لەسەر چیایان (دِقة)ئەکا، هەور لەویٚ دەرئەکـەویٚ، ئـاو سـەرەژیٚر ئـەبیٚ، بۆ (وادی)یان، بە شیوە دۆلاٚندا دیٚتە خوار، لەوەردو خەرمانی گیا شـین ئـەبیٚ،

خێر یان بۆ هەڵ ئەڕێژێ بۆیە بەو (وَجه)ە، لە (کلام)ی (أبْلَغ) (ذکر)کرایە. لە (مفتاح) و (إیضاح) بە(نَظر حُضور)ی (أشیا) لە (ذهن)ی (إنسان) چەند (حکایەت)ە کی وا ئەکەن ئەوجا (لازم)ە (إنسان) بنۆڕێتە ئەو (مصنوعات)ە وەبزانێ، ئەوەی (خلق)ی ئەو (أشیا)یە بکا، ئەتوانێ (وُجوُه)ێ بە (عذاب) گرفتار کا، وە (وُجُوه)ێ بە (أنواع)ی (نِعَم) بەختیار فەرموێ، ئەمەوا، (بِالْمناسَبه) (عرض) ئەکەین: عەرەب هەرچەند (قَوم)ێ (زکی) بە (قُوَّة) و (شجاعەت)بوون، (أمَّا) بە (عَیش)ی ناخۆش (ألفەت)یان بەستبوو، (عادةً ترك)یان لا (مُحال)بوو، (مَع أنَّه قِسم)ێ ئەچوونە (جهەت)ی (شام) و (یمن) و (إیران) بەڵکوو دوورتر، ئەیان نۆڕیە ئەو (أُمم)ە ئەو (بلاد)ە هەبوو باغ و باغات و (قَصور)و کشتوکێڵ و ڕایەخ و (أثاثات)ی (غریب)یان ئەدیت (مع هذا تَصوّر)یان نەدەکرد، بۆ خەڵکی وابێ، بۆ ئێمە وابین، بەو(حاڵ)ە ناخۆشە، بە (غَزو)ی یەك (مشغول) بوو ون تا(جناب)ی (حق)، (رسولی أکرم)ی (ﷺ) نارد، (بعد اللّتیا والّتی) مسڵمان بوون، لەسایەی خواو (رسول)ی(ﷺ) وە (شَیخَین) بوونە (صاحب)ی (قصر) و (قصور) و (غلمان) و (حُور)، (أریکە)و ئاوڕەنگی خُسرەوانی، (وارث)ی (تاج)ی (قیصری) (دەی هیم)ی (کیانی)، وە درەخشی کاویانی، پاش ئەو (حاڵ)ە تێك وپێك چوون، (خلافەت) و (مُلك) و (سلطنەت)یان نەما، بوونە ژێر چەپەڵۆك (اَلْبعرةُ تَدُلُّ عَلی اَلْبعیرِ) دەستیان داوە کلکی حوشتران، ئێستا گۆی یا (نهضە ت)ە کیان هەیە، (إبن السعُود) (حکومەت)ێ (عربي قَوی تشکیل)کردیە، (یَمن) (إمام)ی هەیە (عێراق) (حکومەت)ێ (مستقل)ە، (ملك) و (علم) و (سکة)ی هەیە، (أماً) نازانین دوای ئەم (حَرب)ە (عالَمِ) چی بەسەردێ؟ (تطورّات)ی (بَشری) بەرەو هەوراز ئەڕوا یا بەرەو ژێر ﴿فَذَكِّرْ﴾ (ولَوْ) ئەوانە گوێ نەدەنێ ﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ (حسب الوظیفة) ئەبێ (دوام)، بێ (فَتور) و (یَأس)، کاری توو (تَبلیغ)ی (رسالەت)ە ﴿لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ﴾ لەسەروان (مُسلَّط)نی، بە (جَبر) و تۆبزی (مسڵمان)یان کەی، (طبیعی) خواش، بە(قَهر) (إیمان)یان تێدا (خلق) ناکا (أَنُلزِمكمُوُها، وَأَنْتُمْ لَها

کارهُونَ) ﴿إلاَّ مَنْ تَوَلَّى﴾ (لکن) ئەوەی (إعراض)بنێ ﴿وكَفَرَ﴾ (أنَّهُ) ببێتە (راسخ)، (دوام)ی لەسەرکا نەگەڕێتەوە، بەڕەلاّ ناکرێ، بێ پاداش نابێ ﴿فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الأَكْبَرَ﴾ بە (نار)ی (كُبرى) وە (قَهر) و (غَلَبة) و (تَسلُّط)ی (جناب)ی (حَق)، لەو (نَوع)ە وەکی ئەفەرموێ:" (لا إكراه في الدِّين) " وە(ممکن)ە (إستثنا) (مُتصِل)بێ، (يعني) ئەمڕۆ توو لەسەروان (مُسلَّط)نی، (قُدرەت)نیە، پێ یان ناوێری، (أمَّا) ئەبێ دوای (تَسلُّط)ی توو، ئەوی بە (عذاب)ی (أصغر) گرفتارو (أسیر) و (ذلیل)بوو، کوژرا، خوداوەندی (أعظم) (عذاب)ی ئەدا، بە(عذاب)ی (أكبر)، ئەمە زۆر جوانە وە لە (تَصريح) نەکردن، بە(سیطرە ت)ی (جناب)ی (رسول) (ﷺ)، (نُكتە) یە (لطیف)ی تیایە ﴿إِنَّ إِلَيْنَا﴾ هەر بۆ (طرف)ی ئێمەیە ﴿إِيَابَهُمْ﴾ (رُجوع) یان، کەسیتر (مَرْجِع)یان نیە. ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ﴾ (حساب) یان هەر لەسەر خوایە، (آلە)ەو مالیهە نین هەرچەند (حساب) (بالفعل) دوای (إیاب)ە، (لکن إنحصار)یان وێکراپە، مەگەر بلێین:"(حَصر)ە کان ئەوێ ڕۆژێ (بالفعل) بە (ترتیب) دەرئەکەون. هەرچەند ئەلێن:" (الكريمُ إذا حاسبَ، سامَحَ)" (لکن إنسان)، (إنسان)بێ، (کریمی) ئەکاتە (مُقَويٌّ إطاعە)و مل کەچی، نای کاتە بەهانەیی (عِصیان)و سەرکەشی، خوداوەندی (کریم) بە (کَرم)ی خۆی، چارەی ئەو (قَحط) و (غَلا)یە بکا، ئاگری ئەو (شەڕ)ە (عَن قَریب) بە(خێر) بکوژێنێتەوە، بارانەکی (ڕەحمەت)مان بۆ بنێری، زۆر سەخڵەتیە (إن تُعَذِبْهُمْ فَإِنَّهُمَ عِبادُكَ، وَ إِنْ تَرْحَمْهُمْ فَإِنَّكَ اَنتَ اَلْغَفُورُ اَلرَّحِيمُ) (اَلبَرُّ الكَرِيمُ)، (اَلْحَنَّان، اَلْمنّان، يااَرَحْمانْ!)[1]

---

[1] — تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (الغاشیە) پاش نیوەڕۆی ڕۆژی دووشەموو، سێ ی مانگی(ربیعی ثاني)، حەفتی (نیسان)ی (ڕومی) .

(سَوره)ى (الفَجر)

تۆرەى (تفسير)ى (سَوره)ى (الفَجر)ە، (بِنا) به (قَـول)ى (جَمهـور) (مكيّـه)، لـه (علـى بنـى أبـي طلحـة) (نقـل) ئەكـەن، ئەفـەرموىّ:" (مدنيـه) " (واقفـاً) (تفسـير)ى ئەوانـەى سـوێنديان پـىّ خورايـه، (قسِـم)ەكـى، ئەگـەر (سـورەت) (مَدنى)نـەبىّ، زۆر دوورن (عـدد)ى (آيـات)ى (٢٩) لاى (بصـرى)يـان، (٣٠) لاى (كَوفي) يان، (٣٢) لاى (حجازى) يان، نازانم (سبب)ى چيه؟ (إبن الجريـر) گـوىّ ناداتىّ، (مكيه)؟ (مدنيه)؟ (عدد)ى (آيات)ى (سُوَر) چەندە؟ چەند نيه؟

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَالْفَجْـرِ(١)وَلَيَـالٍ عَشْـرٍ(٢)وَالشَّـفْعِ وَالْـوَتْرِ(٣)وَاللَّيْـلِ إِذَا يَسْـرِ﴾ لەبـەر (إختلاف)ى (مُفسّـرين)ەن بـه (يَقـين)ى نـازانم (مُـراد) بـه ئەوانـه چـيه؟ (فجـر) (مَعروف)ە، يا (وقت)ى (بَيان)ە يا (بياض) و ڕووناكى سـەر لـه سبەينان، ئـى بەيانى، وە (تخصـيص)ى بـه (فجـر)ى (يَـوم)ىّ (مُعَّـين) (قرينـه)ى لەسـەرنيه، (جَمهور) لەسەرئەوقسەيه، (نقـل) لـه (إبـن عبـاس) و (مجاهـد) ئەكـەن: (مُـراد فَجـر)ى (يَـوم)ى (نَحـر)ە، (أوّل) ڕۆژى جيـژنى (قوربـان)ىّ (عكرمـه) ئـەڵىّ:" (فجر)ى ڕۆژى (جمعـه)يـه " (ضـحّاك) ئـەڵىّ:" ئـى (ذى الحجـه)يـه " (مُقاتـل) ئەڵىّ:"ئى (لَيل)ى (جُمعَ)ە، (لَيلة)ى (مزدَلفة)ى دەڵێنىّ " باز لـه (إبـن عبـاس) (نقل) ئەكـەن: (فَجـر)ى (مُحَّـرم)ە . (مُحَّـرم) گۆيـا (فجـر)ى (سـنه)يـه، سـەرى ساڵە. ئـەوە لـه (زمـان)ى (إمـامى عُمـر) بـوو، چـۆن لـه (أوائـل)ى (رسـالەت) سوێندى پىّ ئەخورىّ؟ له (قَتادة) و (إبن عباس) (نقل) كرايـه: هـەمووى ڕۆژىّ، نەك (أوّل)ى، باز له (إبـن عبـاس)، نوێـژى سـبەينه، (قيـل): دەركـوڵێنى ئـاوى كانى لەبەردان، وە (لَيال)ى (عشر)، (أوّل) له مانگى قوربان، لەسەر (فضـل)ى ئەو (عَشر)ە (حَديث) (نَقل) ئەكەن، (آمنّابه) (لكن) (دَلالەت)ناكا، كه (مُـراد) — لێره — ئەوە .(عشر)ى (أخـير)ى (رمضـان)، (حـديث)ىّ (نقـل) ئەكـەن لـه (أُمّ المـؤمنين) كـه (جنـاب)ى (رسـالەت پـەناه)(ﷺ)، خـۆى ئامادەكرديـه، ئـەو (ليالى)يەى (إحيا) ئەكرد، (أهل)ى خۆى به (خَبر)دێنـا، باشـه، بـاز (دلالـەت)ى

نیە وە (ممكن)ە وەكی (إعتراض) یـان گرتیـە، لەبـەر (إعتنـا) بـە (لَیلـةُ القـدر) بووبێ .(عشر)ی (أوّل) لە (رمضان)، (عشـر)ی (أوّل) لـە (محـرّم)، (عاشـورا)ی تیایـە، لەبـەر گـەورەیی (حـقّ)ی سـوێند پـێ خـورانی هەیـە. (زمخشـری) ئەفـەرموێ:"بـۆ بـە (نَكـرة)یـی (أدی)كرایـە؟ ئـەوانی دی(معرفـە)ن، لەبـەر (تعظیم)" یەكی تر ئەڵێ:"(عبادەت)و نوێژ لە شەوانە" (معنا)مان تـەواو زانـی، بێینـە سـەر (قرائـەت)ئـان، (وَلَیـالِ عَشْـرٍ) بـە (إضـافة) بـێ (ێ) . لـە(إبـن) (روایەت)كراوە (بعض)ێ:(وَلَیالِ عَشْرٍ)، ئەوجا بێینە باسی (تذكیر) و (تأنیـث)، ئەبایە نەفەرموێ:"(عَشْرٍ) وەك: (أربعةَ أشْهُرٍ وَعَشـراً) زێـڕا (عَـددی) (مَعلـوم)ە، لە (سێ) تا (دە)، (عَلامە ت)ی (تَأنیث) بۆ (مُذكّر)آنە (علامـەت)ی (تـذكیر) بـۆ (مؤنث)آنە، بەڵێ: (إنقلاب)ە، وەكی ئەو (أيّام)ە، (ملائم)ی پیاوەتی بـۆ ژنانـە، یەكێ (مَوصوف مُقَدَّر)ئەكا، (أیّام مُقَدَّر) ئەفەرموێ، (قسم)ێ ئـەڵێن:"(فَـرق)ی نیە، وەك (بِستٍّ مِنْ شَوّال)ە" خۆزی (عربی)ش وەكی زوبانەكانی تر (تذكیر) و (تأنیث)ی كەم (رعایەت)كردبایە، ئـەتوانم بلـێم:"(لوغـەت)ی كـوردی، (أصـلاً) (فَـرق)ی تیانیـە، دە شـەو، دە ڕۆژ، دووپیـاو دوو ژن، پیـاو سـێ، ژن سـێ . وابزانم (أساساً) نێرومێ یان لێك (مُمتـان)ن، (حاجـەت) بـە (تـێ) و (مـێ) نیـە، (وَالشفع وَالوَتر)، (أوّل) ڕۆژی جەژنی (قوربان) وە ڕۆژی (عَرفة)، نوێژ (بعض)ە كـی تـاقن، (بعـض)ێ جـووت، هـەر (مغـرب) تاقـە، ئەوانیـدی گشـت جـووتن، مەگەر(وَتر)یش (حساب)كەین (أعداد) گشتی (زَوج)ە و (فَرد)ە: (اَلْعَدَدُ إمـاَ زَوجٌ أوْفَرْدٌ) (مخلوقات) (شَفع)ەو (وَتْر)ة، (كائنات) (ذكر) و (أُنثی) جـووت، (خـالق) (وَتر) تاق و تەنها، (شـفع) و (وتـر)ی (لیـل)ەكـانی (لیـال)ی (عشـر)، (أیـام)ی (عاد) ڕۆژی حەوت، تاق، (لَیالی) هەشت، جـووت، ئەمـەم لا (مُناسـب)ە لەگـەڵ (آیة)ی (آتی) (أبواب)ی بەهەشت(أبواب)ی (نار) لە (إبـن زوبـیر)(نقـل) ئەكـەن، ئـەو (وقـت)ی (أمـیر المـؤمنین)بـوو، لەسـەر (منـبر) لـە (جـواب)ی (سـؤال) فەرمووی:"دوو ڕۆژی (أوّل)ی (أیّام التّشـریق): (وَمَـنْ تَعَجَّـلَ فِي يَـوْمَيْنِ فَـلا إِثْـمَ عَلَيْهِ) (وَتر)ە، (آخر)ی (وَمَنْ تَأَخَّر فَلا إثْـم عَلَيْـهِ)ی یـە، (ممكـن)ە هـەر (سـێ)

ڕۆژی (مَراد) بێ، (وَتـر، أسمـاءَ الله)یەکـە نـەوەد و نۆیـە" (أمّـا نَفـع)ی (بَیـان) نەکردیە،(سیدی آلوسی) ئەفەرموێ:" (صاحب)ی (کتابُ التّحریرِ والتَّجیرِ) سـی وشەش (قَول)لە (معنا)ی (شفع) و (وتر)ی (نقل) کردیە، (صـاحب)ی (کشّـاف) ئەفـەرموێ:" نزیکـە، هـەر(أجنـاس)ی (شَـفْع) و (وَتْـر)ی ئەکـەوێتێ " (یَعنـی) (إطلاق)یان ئەکرێتە سەر، (ذکر) یان کردبێ یان نا، پـێ یـان (مشـغول) نـەبێ، وە (إلاّ) (ممکـن)ە بلّـێین:" (شَـهور)ی (عربـی) و (أفرەنجـی)یـە، (هلالـی) و (شمس)یـە، (بعـض)یێ تـاقن، (بعـض)یێ جـووتن، یـا(بَـروج)ی (إثنـا عشَـر)ە و (سَبع)ەی (سّیارة)، یا (عناصِر) و (أفلاك) چوار ونۆن، یاخود دووچاو دوولێو و زوبـانێ، وەکـی بـۆت دێ، تـا ئـەتوانی، تاقمانـە جـووتێ بکـە، (أمّـا نهایـة) (إنسان)ی (ذی حِجر) (حاجِز)ە لەگەڵێ (معنا)ی بێ تام وخوێ (وَالَّيْلِ إِذا يَسرِ) (مَطلَقُ) شەو، هەروەکو لەشەودا، ڕۆیشتن هەیە، شەو ڕۆیشتنیش هەیە، (نالّی) ئەڵێ:

(هەناسەم زولفەکەی لاداو (مەیل)ەکی نەکرد چاوی
نَسیم ئەنگوت و شەو ڕابردو نەرگس هەر لە خەودایە)

(مُجاهد) و (عکرمە) و(کَلبي) ئەفەرموون:"(مُراد): (لَيْلَـةُ النَّحرْ)ە، (حَجـاّج) تیای ئەڕوا بـۆ (مُزدَلِفَـة) " باشـە ئـەوە، زۆر (خَـلاف)ی تیـا نیـە، (لکـن) ئـەی (نَظـار) بـەخواتان سـوێند ئـەدەم ﴿هَـلْ فِـي ذَلِـكَ قَسَـمٌ لِـذِي حِجْـرٍ﴾ لـەوەی (ذکـر)کـرا، سـوێند هەیـە؟ (یعـنی) (لایـەق)ن سـوێندیان پـێ بـوخرێ . لای (أرباب)ی (غفل)، ئەگەر بەدیدەیی (إعتبار) تەماشای کـا، بـە(إعتبـار)ی گـەلێ (مەعنا)یە، کە (مُفسّر)ەکان فەرموویانە، (نَظر) بە (مَقام) و (مُناسبة)، شـایانی سوێند پێ خواردن نین، با (نظر) بە (وجە)یێ دی (حق) یان هەبێ، مـن شـتەکم دەوێ، (مُناسب)ی (حال) و (مَقام)بێ، نە باسی (حَجّ)ە، نەباسـی (رَمضـان)ە، نەقسە لە جەژنە، نە لە (آيّامُ التَّشْریقَ)ە، بـەڵێ: (شـفع) و (وَتـر) (تعـبیر)ی بـە (أیام) و (لیالی) (قوم)ی (عاد) زۆر (مُناسب)ە، لەگەڵ (جواب)ی (قَسم)، (یَعنی مَحلوفُ علیە)ی بەرکەوەر– ئەگیرێ لە (آیة)ی ﴿أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَـادٍ﴾

سـوێند بـە (فَجـر) ئـەخۆم، لێـرە لەبـەر نوێـژ و (سـائر)ی (وَجـە)ی تـر کەفەرموویانـە، نـا، لەبەرئـەوە (علـی الاکثـر) (عـذاب) لـە (وەقـت)ی (فَجـر)ێ هاتووە، (إمامی علـی) (وَفَـارَ التَّنـوُّرُ)بـە (طلـوع)ی (فجـر) (تعبیر)ئـەدا، ئەمـە (مُناسب)ە لەگەڵ (تعذیب)ی (قوم)، (حتّی) (أکثر)ی بەسەر دادانـی (عـەرەب) لەبەری (بیان) بـووە، (هکـذا لیـال)ی (عشـر) ئـەبێ (لیـالی)یـە (هکـذا)ئـی بـێ، (وقـایع) و (حـوادث)ی (مُـدهش)ی تیـا (واقـع) بووبـێ (عشـر)ی (ذی الحجـة)، (عشر)ی (محرّم)، (عَشر)ی (أوّل) یا (آخر)ی (رمضـان) چـی وایـان تیـا (واقـع) بوە؟ لێرە (لایـەق)بـێ، سـوێندیان پـێ بـوخرێ ! بـەڵێ گـەورەیی (عبـارات) و (شعائر)ی (إسلامی)یان تیا (إجری)ئەکرێن (لکن بَعـدَ تقـر الـدینِ والإنتشـار)ی .
ئەوانـە کەشـەو ڕائەکشـا، بـە (راحـەتی) ئەنووسـتن، بـێ غـەم و هـەواس، بـێ (خَوف) و (خشیەت) لەخەوا، ئایا (أمین)ن؟ لەو(وەقت)ەدا (عذاب)یـان نەیەتـە سەر ﴿إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ (إرَمَـن أساسـاً) بـاوکی ئـەو (قبیلـە) بـوو یـا دایکیـان، (قَوم)یێ بووین، (رَحّال) (صاحب)ی ئەستووندەگی ڕەشماڵ، (أمّا تفسیر)ی بـە درێـژی (إنسـان)ە کانیـان، وەکـی (عِمـاد)، لام زۆر خـۆش نیـە، دیـارە چـادرو ڕەشماڵی زۆر گەورەو (صاحب) (أعمدە)ی نایابیان هـەبووە، (عشـایر)ی چـادر نشینی (رحّال)، (علی لإطلاق)، لە خانووداران بە (قُوە ت)و زۆرترن، وە لەهاتۆ و چۆ (غدر)ی زۆر ئەکەن، لەوانەی لەسەر ڕێ یانن، خۆمـان دیمـان، بیسـتمان، (بعض)ێ لە(عشائر)ی کۆچەری ئەوەی بکەوتبایە سەرڕێ یان، لـە دەغـڵ و لـە ڕەزی میـوە، (حیـوان)یـان تێبەرئـەدا، ئـەیان خـواردن، خاوەنیـان هاواریـان ئەکرد، (قَوم)ەکە ئەیان گووت:" ئێـوە دەغڵـی خـۆ و ڕزی خـۆ لەسـەر ڕێ مـە لادەن " لـە (تـأریخ)ێ چـاوم بـە چـادرێ کـەوت، لـەناوی دانیشـتین، چـادرێ (قیمەت)دار، (عجایب نقش) و نیگاری تیـاکرابوو، (عمـود)ی (صـندەل)، تـەوقی زێڕی لە مەیانە بەسترابوو، بـە(خَیـال) وەکـی (خیـام)ی (جَنّـت) ئەهاتـە بـەر (نظر)، (أمّا) ئەو (نوع)ە، بۆ (إنسان)ی نازك و فێری نازو (نعمت)ن ﴿الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ﴾ (صِفەت)ی (عاد)ە یا (إرم)ە، بـۆ (عمـاد) (إبـن الجریـر)

پێی (راضي) نیە، (یعنی) (قوم)یٚ وابووین (مِثل)ی یان نە (خُلق)آوە لە ولاّت، ئەگەر (بِلاد) (تفسیر) کرێتەوە، بەشارودیٚ لەگەڵ ڕەشماڵ نوشینی، لام زۆر جوان دیٚ، (زمخشری) ئەڵیٚ:" ڕوایەتکراوە: (عاد) دوو کوڕی بووە، (شَدید) و (شَدّاد)، (إستیلا) یان (غالِب)بوو، (شَدید)مرد، (شدّاد)ماوە، دنیای گرت (ملوك)ها (إطاعة)یان کرد. بەڵیٚ ئەڵێن لە کافران دوو(دنیا)یان گرتووە، (شدّاد) و (فِرعون)، لە (أهل)ی (إیمان) دوو، (سلیمان) و (ئەسکەندەر)، لە(آخر)ی (زەمان)یش (حضرة)ی (مَهدی) قسەیە بیٚ (أصل) و بیٚ(معنا)و نا(معقول) و (مُستحیل)، (واقِعاً أسکەندەر) (مُلك)یٚ (واسع)ی بوو، (مَمالِك)یٚ زۆری گرت، (أمّا دوام)ی نەبوو بۆیان، دوای مردنی (مُلك)ی پارچە پارچە بوو — (شَدّاد) (تعریف)ی بەهەشتی بیستبوو، ووتی:" ئەبیٚ منیش (قصر)و (قصور)و باغ و باغتیٚ دروست کەم وەکی بەهەشت، لە (صحرا)ی (عَدن) شاریٚ (عَظیم)ی (بِنا)نا، سیصەد ساڵی خەریك بوون، تا تەواو بوو، (قصور)ی بەخشتی زێڕوزیو، کۆڵەگەی لە زوربەرجەدو یاقوت، بە(أنواع)ی (أشجار)ی (زینەت)و میوەدار، جۆر جۆیە بارولالە ولالەزار — (شُعرا)ی (إیران) (تشبیە)ی (مواقع)ی زۆر خۆش، بەباغی(إرَم) ئەکەن — (شدّاد) نەوصدساڵ ژیا، کە (بِنا)ی ئەوشارە(عظیم)ە تەواوبوو، بە (کوکبە) و (دَبدَبە) و (مَوکب)یٚ (غالیەت) بە (جلال) و (إحتشام) چوو بۆ باغی (إرَم)، کەمێکی مابوو بیگاتی، خوای (تعالی)ن، (صیحە)یەکی لە ئاسمان بەسەردا ناردن، هەموو مردن، بە (هلاك)چوون — (حکایەت) ئەندەر (حکایەت)، (بعض)یٚ (قصّاص) ئەڵێن:"(جناب)ی (حق) بە (عزرائیل)ی ووت:" تۆو (روح)ی ئەو (کائنات)ە ئەکێشی، (قط) زگت بەکەس سووتاوە؟ پەرۆشی کەست بووە؟ " (عَرض)ی کرد:" (یارَبیِّ) پەرۆشی دوانم زۆر بوو، یەکیٚ ژنیٚ (حامِل)ە لەناو (سفینة)یە دابوو، بایٚ مُخالف هات و (سفینەی) تێك شکاند، ئەهلی سەفینە (غَرق)بوون، ژنەکە لەسەر (لَوحة)یە ماوە، لەو (وقت)ە ژانی هاتیٚ، کوڕەکی بوو، (أمر)ت فەرموو، (ڕوح)ی ژنەکەم کێشا زۆر (مَتأثّر) بووم، نەمزانی منداڵەکە چی لیٚ

هات؟ ئەویدی (شدّاد)، ئەو هەموو (مَصرەف)ەی کرد، ئەو (مَدّ) بەو (نَوع)ە خەریك بوو، (عالَم)ی تیا کەوتە (مَشقّت)و ماندی بوون، تا باغی (إرم)ی دروست کرد، کەهات بچێتە ناوی، (أمر)ت فەرموو، (روح)م، کێشا، زۆر (مَتأثر) بووم، (حظ)م ئەکرد، چووبا ناو (قصر) وباغی، (بَعدة) بمردبا، (جناب)ی (حق) فەرمووی:" بە (عِزّت)و (جلال)ی خۆم، ئەو (شدّاد)ە کە (دەعوا)یّ خوایەتی کرد، ئەو مندالّە بوو، کە لەسەر تەختە ماوە، کەوتە(جزیرە)یە، (مادّة)ی شیرم بۆ (مَسخَّر)کرد، بەشیریّ بەخێوم کرد، دوایە بووە ئەو (نوع)ە (مَلِك)ە، (دنیا)ی گرت، (دەعوا)ی خوایەتی کرد " ئەوشارە ئەو (جَنّە ت)ە (عظیمة) لەو (صحرا)یە، لەبەر (نظر)ی (عالَم) بزربووە، (حتّی) بەو (صحرا)یە دا ئەڕۆن، وەك(سائر)ی (مواقع) ی دی هیچ (حِسّ) ی ناکەن.

جاریّ (ذات)یّ (عبدالله) ناو (إبن قُلاّ بة) لەحوشتری ئەگەڕیّ ئەکەوێتە ناو ئەوشارە، ئەوەندەی پێی توانی، لە (جواهر) و (أمتِعَة)ی (نفیسە)هەڵی گرت (خبر)ی گەیشتە(حضرەتی معاویە)، (أمر)ی دا، هێنایانە (حضور)، (حکایەت)ی بۆ گێڕاوە، (معاویە) (عبدالله)ی نارد بۆلای (کعب الأحبار)، هات، (سؤال)یان لیّ کرد: ئەوە چیە؟ ووتی: " ئەوە(إرَمُ ذات العِماد)ە، لە(زمان)ی توو، یەکیّ ئەچێتە ناوی (إنسان)یّ (أحمر)ە، (أشقر)ە، (قَصیر)ە، وە لەسەر برۆی خالّیّ هەیە، وە(کذا) لەپاژنەی، لەحوشتری ئەگەڕیّ، تووشی ئەو جێگایە ئەبیّ" (بَعْدَهُ کعب الأحبار) ئاوڕی داوە، (إبن قلابة)ی دیت، ووتی:" بەلّیّ،(وَاللّه) ئەوە هەوە" (إلی آخرها) .. (روایەت) لە (إبن مُنَبِّة) و (تصدیق) بەو (صُورەت)ە لە(کَعب)ە، چوویتە نێو (مُسلّمان)ی (معدن)ی (کِذب)، (عالم)ی (إسلامەتی)یان بەدرۆیان گێژکرد.

(إبن حجری عسقلانی)، (سَید الحفاظ)، وەکی (سیْد)ی (نُقّاد): (شهاب الدّینِی آلوسي)، (نقل) ئەکا، ئەفەرمویّ:" ئەوانە بیّ (أصل)ن، (مَوضُوع)ن" (ذاتاً) (روایات)ی (قِصاص)آن (إعتبار)ی پێنیە، (أمّا ذات)یّ وەکی (إمام)وەکی (زُمخشریّ) وەکی (بیضاوی)، (تَصریح) بە درۆیایەتی ئەو (نوع)ە

(أخبار)ە ناکەن، ئەوی شارەزا نەبێ، وائەزانێ ئەو (ذوات)، (قبولّ)یان کردیە، وە (حدیث) (روایەت) لە (رسول الله)(ﷺ) کرایە، (طبیعە ی) بیێ میشکەکان، (شُك) و (شُبە)یان ئەکەوێتە (خاطر) من لە مێژە هاوارمە لەدەست: (کَعب) و (وَهَب)، وەئەوانەی لێ یان وەرگرتینە بۆ نافەرمووی:" (ذَواتُ الأُعْمِدَةِ)؟"(إشارةً) بۆ (إتّحاد)، با(تَوَهُّم) نەچی، وەکی (قوم) و (عشیرەت)ی دی، هەرتیرە سەربەخۆیە، (صاحب)ی خیوەت و خیوەتگاهی خۆیەتی (زمخشری) و جەماعەتێ چەند (قرائەت) لەو (ئایەتە)ە (نقل) ئەکەن، بە(مَعانی) (مُختلفة)، (کیف)م پێ یان نەهات، (نقل)مان نەکردن، ئەوەی بەسەر (عاد)ی و ئەوانی دی هاتیە ئەوەندە (مشهور) و (مَعروف) و (مُتواتر)ن، (أنَّهُ نَصبُ العَین)نن (ناظر) تەماشایان ئەکا، (إمام) شتێ وا ئەفەرموێ ﴿وَثَمُودَ الَّذِینَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ﴾ بەردیان ئەبڕی لەچیا، ئەیان کۆڵی، خانی یان لێ دروست ئەکردن، (قِیلَ):"(أوّل)کەسێ، (قَوم)ی بەردو مەرمەڕیان هەڵ کەندبێ، کردبیان بەخانوو، ئەوانەبووین"، (لکن) ئەمە (معلوم)نیە، گەلێ(أوّلیات) دەڵێن، (لکن ثابت)نین، ئەمڕۆ (مُمکن)ە (عالَم) فێری نووسینە، (عالَم) ئاگاداری یەکن، ئەتوانن (ربط)ی (أوّلیات)بکەن، (أمّا) بێ (رَبط) و (ثَبت) نازاندرێ، (کشّاف) ئەفەرموێ:"هەزارو حەوت سەد (مدینە)یان هەموو لەبەردی دروست کردبوو" (سیّد)ئەفەرموێ:"گومان نابەم ئەو(بنا)یە (صحَّەت)ی هەبێ" لەسەر(تفسیر)ی (سیّد)م نووسی:"(لَعَلَّ کُلّ)ی شارێ لەوان شاران، لەگەورەیی، وەك:(لۆندەرە) و (پاریس)و (بەرلین) بووە؟ درۆ تا گەورە تر بی،جوان و (مقبول)ترە" لە (بێتواتە) خانیەکم دی، دوو نهۆم لەبەردان دروست کرابوو، لەدیوارانی نەقوڕ هەبوو، نەچیدی، هیچ درزو تیکیشی نەبوو، ئەڵێن:"لە(طرف)ی (هەورامان) (أکثر)ی خانووی گەورە گەورەیان لەبەردان دروست ئەکەن، بێ قوڕو بێ گێچ " (قاموس) ئەڵێ:"اَلْجَوْبُ: اَلْخَرْقُ وَالْقَطْعُ" درین وەبڕینە بە(جَواب)ی (سُؤال) ئەڵێن:" (جَواب)" زێڕا(قَطع)ی (سؤال) ئەکا، خۆشە، (بَشری) (أیام)ی ئێمە، (یَعنی) ئەوانەی (بَشر)ن، بە(عِلم) و

(آلات) و (أدوات) چیای (عظیم) پان وبەرین کون ئەکەن، (شەمەندوفەر)ی پێدا دەبەن، لەناوزێ یە، وەکی(دجلە)ی (بغدادی))، پێچکەی بەردان دادەمەزرێنن، پردی وایان لەسەر دروست ئەکەن هەزاران وەکی (قوم)ی (عاد) و (ثمود)ی تیا حەیران ئەبێ، (صنایع)یان (مُدهش)ە وەکەسیش بەو (قُوّة) و (دەعوا)ی خوایەتی، پێغەمبەری (أولیایەتی)ناکا لەو (مُدّة)ی کە ئێمە لەهەموو (جهة) (تَنزُّل)مان کرد، ئەوا هورێنەی خوایەتی و پێغەمبەری ئەکەن، (وادی)، (وادیُ القُری)یە، (منازل)یان لەوێ بوە ﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الأَوْتَادِ﴾ (وَتد) سینگە، لەگەڵ (عِماد) (مُناسِب)ە، خێوەت و ڕەشماڵ و چادر ئەستوندەگەی ئەدرێتەبەر، بەڕستەکانی لەسینگان ئەبەسترێ، لەشکرێ زۆری بووە بە (خێمە)و خەڕگاهو بارەگان، وابزانم (شێخ محمد عبدە) بە (أهرام) (تفسیر)ی ئەفەرموێ وەکی:(جِبال)، وە (جِبال أوتاد)ی (أرض)ی، (بَشَر)ی (خالّی) لەهەمووشت (تَرقّی عَجایب) کردیە، (أمّا) لە(بِنا)ی (أهرام)و (مومیا)ی (جد)ی (أموات) نەگەیشتینە(مصری)یان، (حقّا) جای (حیرەت)ە، (مصری)لەگەڵ ئەو (صنایع)ە (عبادەت)ی پشیلەی کردیە، لای (مُقدّس)بوە !

﴿الَّذِينَ﴾ هەموویان، (عاد) و (ثمود) و (فرعون)، ئەوانەن ﴿طَغَوْا فِي الْبِلَادِ﴾ هەریەك لە (مملکەت)ی خۆی ﴿فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ﴾ ئی (مُخِلّ)ی (أمن)و ئاسایش (أفعال)ی (قبیح) و ناشایستە، (غدر) لە (ضُعفا)، (أمّا كُفر) ئەگەر لەگەڵ (عدالەت)و (حُسن)ی (إدارة)بێ، نەبێتە مایەی (فساد)، (مُوجب)ی تێك چوون و (عِقاب)ی (إلهی)نیە. گوناهیش تا گوناه، بۆ خراپەی (مملکەت) (فَرق)ی هەیە، (فَحشیات) و (رقص) و سەماو (دانس) و (شراب) و (قُمار)، ڕۆ چوون لە (لَذائذ) (قَوم)ی بۆلای مێ یی(سَوق)ئەکا، نێرایەتی کەم ئەبێ ﴿فَصَبَّ﴾ دوای (فساد)—بابەکەمێ بێ—﴿عَلَيْهِمْ﴾ بەسەری دارژاندن، بەسەریانی دادا ﴿سَوْطَ عَذَابٍ﴾ قەمچی (عذاب)ی پیامالێن، چۆن ئەوان بە تازیانە لە(مظلوم) و بێ چارەکانیان ئەدا، (صَبّ)ی (سَوط)ی (عذاب) وەکی (إبن جرير) ئەفەرموێ: (مَثَل) لە (عذاب)ی (شدید). لە(بُخاری)شدا شتێ وا

ئەفەرموێ، (شارِح)ی (عسقلانی) ئەفەرموێ:"ئەوە (كَلام)ی (فَرّا)یە"، وە (فَرّا) خۆی (تَوجیە)ی ئەكا، زێرا(سَوط)، (أصل)ی ئەوی، ئەوبووە كە عذاب یان پێدایە. هەر (عذاب)ێ كە (غایەت)بێ لایان (سوط)ی (عذاب)ی پێ ئەڵێن ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ (شێخ)ی (بخاری) ئەفەرموێ:" (إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ)" (رجوع) بەلای ئەوە، (شارح) ئەفەرموێ:" ئەمەش (قَول)ی (فَرّا)یە" (إبن كثیر) (نقل) لە (إبن عباس) ئەڵێ (يَسْمَعُ وَيَرى)" ئەبیە، ئەبینێ، دیارە ئەوی (مُتَرَصِّدْ) بێ، ئەبێ وابێ لای (جَمهور) (تَمثیل) و(تَشبیە)ە، ئەوە كاری(عُلما)ی (بَیان)ە، وە (إمام)ی (مُفَسرین) لەو (طَریق)ە، (زُمخشری)یە، (مُراد) ئاگاداری (جناب)ی (حقّ)ە، (أعمال)ی (عباد)ی لێ گوم نابێ، گوناهكار یا (كافر) قورتارنابێ، وەك كەسێ لە(كمین) دابێ، (مُتَرقّب)ی دوژمنی بێ، كە هات ئەی خاتە (قبضە) یی (قُدرەت) و (قُوّە)یی خۆی، ئەوی (میل)ی بێ، پێی ئەكا، وە(ممكن)ە (عام)بێ، لە (تَرصُّد)ی (حال)ی (عباد): (مؤمن) و(كافر) و (بَرّ) و(فاجر)ئەو (ترصُّد)ە بۆ ئەمڕۆیە، یا بۆ ئاخرەتە، یا عامە؟ (ظاهر) (أوّل)ە، گەرچی (ذَرَّە)یە لە (عِلم)ی خوا بزر نابێ لەهیچ وەختێ، (أمّا سیاق) وای ئێنێ وە (حاجەت)نا (كورسی) خوای لەسەر ئاگری دانێن، وەلەسەری ڕۆنیشێ، وەسوێندی بخوات بە(عِزّة) و (جلال)ی خۆی، ئەمڕۆ (ظالِم)ێ لێم تێ ناپەڕێ . بنۆڕە (تفسیر)ی (إبن جریر) و (إبن كثیر)، خوا (ناقِل)آن (عَفو)كا. (مرصاد) لە (مَرْصَدَ)ە، بە (معنی) جێ ی (تَرقُّب) و (إنتظار) و چاوەنۆڕی یە. (رَصد) خانەی (عُلما)ی (هەیئەت)، لەبەر (مُلاحظە) و تەماشاكردنی، (حركات) و (أوضاع)ی (كواكب) وای ناو لێندراوە.

(مادام عاد) و (ثمود) و (فرعون) (نجات)یان نەبوو، خوا (طُغیان) و(فساد)ی لێ (قبولّ) نەكردن وەهیچیان قورتار نەبوون، ئێوە ئەی (قریش) چۆن (نجات)تان ئەبێ؟ بە(قُدرەت) و (قُوّەت)ی ئەنازن؟ خۆتان لێ گۆڕاوە . لە(سورە)ی (عمَّ)ە ئەفەرموێ:"(إِنَّ جَهَنَّمَ كانَتْ مِرْصاداً) (لازِم)نیە (رَصد)خانە بێ بۆ خوای، لێرە (إبن كثیر) (نقل)ئەكا لە (بعض)ێ: خوای (تعالی) (كورسی)

خۆی دادەنێ لەسەر ئاگری، (ترصّد)ی (کافر)آن، (عاصی)یان ئەکا، کەسی لێ (نجات)نابێ . (کورسی)یە:(وَسِعَ السّموات وَالأرض)ی بێ کوو لەسەر ئاگری جێی ئەبێتەوە؟

﴿فَأَمَّا الإِنسَانُ﴾ (تَفریع)ە لە(آیة)ی (سابق) (زُمخشری) —ڕەحمەتی لێ بێ— ئەو (مقام)ە جوان(شرح) و (إیضاح)ئەکا، ئەوی (لازم)ە بۆ (توجیه)و (دَفع)ی (بعض)یْ (إشکالات)م بە(سؤال) و (جواب)یْ (صریح) دەری ئەخا، (أکثر)ی (ناظرین) تێی ئەگەن، بە(سُهولەت) (فَهم)ی ئەکەن، (أمّا):(أمّا) (مُقابل)ی (مُقدَّر)ی ئەوی، لێرە چیە؟ (أنَّهُ جناب)ی (حَق) (شأن)ی خۆی (بیان) فەرموو، کە ئەو ئەنوارێتە(أعمال)ی (عباد) (لاشك) لای خۆشە، (إنسان) چاك بێ، بۆ (سعادت) و (جلب)ی (رضا)ی (باری) (سعی)بکا، (حال)ی خوای دەر(حق) بە (إنسان) وایە، ئەدی (إنسان)؟(أمّا إنسان) ﴿إِذَا مَا ابْتَلاَهُ رَبُّهُ﴾ (إمتحان)ی کرد، دەرئەکەوێ، چی (إنسان)ێکە؟﴿فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ﴾ (أنّهُ تَحْتَ التّجرِبَه)یە، (حُرمه ت)ی ئەگرێ، ئەی کاتە، (صاحب)ی نازو(نعمه ت) و دەوڵەمەندو (قُدرەَ ت) و (مُکْنەت)، وا دەرئەکەوێ، ماڵ پێدان و دەوڵەمەند کردنی (عەبد)ی (أساساً) لەڕووی (إکرام) و (إحترام)ە، (حقیقةً) لە (کُلّ)ی (زَمان)یْ لە (بَین)ی (جَمیع)ی (مِلَل) و (نَحل) دەوڵەمەندی مایەی (حُرمەت)ە، مەگەر دەوڵەمەندەکی زۆر (لَئیم) و لچڕو (ڕەزیل) و فرۆمایەیی — (خاصّةً) لەو (زمان)ە — بۆ (أهل)ی عِلم (علم) لە (ألزم)ی (لوزمات)ە، کەسێ (ملا)بێ، خوا لە (عمرو) و (زید)ی (مُستَغْنی)کا، (حقاً حُرمەت)ە، بۆ:(علم)، بۆ:(دین)، (ملا)ی (فقیر) چاوی لە دەستی هەرچی و پەرچیان بێ، چ(خدمەت)ەکی پێ ئەکرێ؟ (عَلم)ی کوو (زیاد) ئەکا؟ ئەبێتە (ملا)یە، کەلەو (عصر)ە— بە(حَق)—پێی بڵێن:"(مَلا)" (إنسان)ی (کَریمُ الطّبع)، خوێن پاك، نێك گەوهەر، (مَمنون) و (مُتَشَکّر) ئەبێ لەڕێی چاکە (ماڵ صرف)ئەکا، ئەوی بەد گەوهەرو مایە پووچ و خوێن پیس بێ لە ڕووی (کِبر) و (عِناد)ەوە ﴿فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ﴾ ئەگەر (مؤمن)بێ، (یعنی) بڵێ:"خوا هەیە" (وَلَوْ مُشْرِك)بێ،

ئەگەر (دَهرِی) و (مُلْحِد)و (طَبیعیّون)بێ بەهیچ (وَجە)یێ بە دلێ و زوبانی دانایە، کەئەمە لە(طرف)خوایە . ئەو (قَوْل)ەی لە ڕووی (تَشکُر)و (تَحَدُّث) بە (نعمەت) نیە، لەڕووی (کِبر) و (إفتخار) و (إفتقار)ی خەڵك، (خاصَّةً ضُعف) و (فُقَرا)ی (أهل)ی (إیمان)، کە لە(ذِلّت) و (فَقر) و (فاقە)دان، ئەڵێ:" ئەگەر لای خوا شتێ بان، (حرمەت)ی ئەگرتن، بە(مالّ) (إکرام)ی ئەگرتن، وا(فقیر) و هەژار نەدەبوون" (فَیَقُولُ) .. إیە، (جواب)ی (لَمّا)یە، (إذا) (ظَرف)ە، بە(یَقُولُ) (مَربوط)ە، دیارە لەو (وەقت)ەدا ئەوقسە ئەکا، (أصل)ی (ترتیب)، (أمّا إنسان) ئەڵێ:"خوام (إکرام)ی گرتیمە، لە (وەخت)ی (إبتلا)ی"(یعنی) لەو(وەقت)ە ئەو (کلام)ە ئەڵێ . ئایا دروستە (تقدیم)ی (مابعد)ی (فا) لە (فا)، یان دروست نیە؟ (زمخشری) و جەماتێ لە (مُتَبحرِین)ی (نحو)، (تجوین)ی ئەدەن، (جمع)یێ (تجوین)ی نادەن، (بالّطبع) ئەو (نوع)ە (مباحِث)ی (نحوی) (أدا)ی بەزوبانی کوردی بە (نوع)یێ (أکثر)ی (ناس) تێ ی بگەن، زۆر (زەحمەت)ە، بەڵکو(مُحال)ە.

﴿وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلاَهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ﴾ (رِزق)ی بەسەر تەنگ هێنا، (فقیر)بوو، وە کەم "(أرزاق)" وەکی (کوردی) ئەڵێ، (فقیری)ش وەکی دەوڵەمەند، بۆ (إمتحان)ە لە دەوڵەمەندی (إکرام) و (إحترام) (مَلحوظ)ە، (أمّا) لە (فقیری) (إهانَهُ) (مرعی) نیە بۆیە نافەرمووێ: " وَأَهانَهُ " وە(أساساً بنی ئادەم) لای خوا (مُهان) و (ڕەزیل) نیە، ئەفەرموێ:" (وَلَقَدْ کَرَّمْنا بنی آدَمَ)" (لکن نَظر) بە (إنسان)، (فقیر) (مُحقَّر) و (مُهان) ە — (خاصَّةً) لەو (زَمان)ە . لە (أیام)ی مندالّیم بابم (بعض)ە (شعر)ی کوردی بۆ دادەنام، ئەز (جُملە) ئەی فەرموو:

ئەوی مالّی نەبێ قوربان هەنووکە

لەوی ما قووڵترە خواجە حەنووکە

ئێستا بە جارێ بەدتربووە، بەڵێ کەسێ (عِزەت)ی (نَفس)ی هەبێ، (ممکن)بێ (وِقار)ی خۆی ڕاگرێ، نەختێ بە(حُرمەت) ئەبێ ﴿فَیَقُولُ﴾

ئەوكەسە ئەڵێ:﴿رَبِّي أَهَانَنِ﴾ خوام(إهانه)ی كردیمە، (واقعاً) هەزار (كُفریات)ی لێ (صادر)ئەبێ .هەرچەند (مُحقَر) و (مُهان)بێ، (لكن) خوای (تعالی) بە (قصد)ی (إهانه) (فقیر)ی نەكردیە، (دُنیا) خۆی (دار)ی (تَجربه)یە وەك لە(سوره)ی (فلك) ئەفەرموێ:"(خَلق)ی مردن و ژینی كردیە، بۆ (إمتحان)" گەلێ جارم ووتیە:" لەو(عصر)ە (دین) داری لەگەڵ (فقیری) (ممكن)نیە، چونكی (ملایەتی) ئەمڕۆ نانی تیانیە، (عالِم) ڕووی لێ وەرئەگێڕێ،(فقێ)یە زۆر (قابل) (عمر)ی خۆی (صرف) ئەكا تا (إجازه) وەرئەگرێ، دوایە ئەبێتە گاوان، بەم (ڕەزالەت)ە كێ ئەیەوێ؟" (إلى الله المُشتكى) ﴿كَلاَّ﴾ وا مەڵێ، وانیە .

(بە دەوڵەت مەنازو بە نەكبەت مەناڵ

كی إین هەردووڕا زود باشەد زوال)

زۆرمان دیت (فقیر) دەوڵەمەندبوو، دەوڵەمەند (فقیر) بوو، گاوان بوونە شاە، شاە بوونە گاوان، (أمّا عَلى كُلِ حال) ئەبێ (إنسان) بۆ گوزەران (سعی)بكا، بە (فقیری) (مأیوس)نەبێ ﴿بَل﴾ وەك (زُمخشری) ئەفەرموێ:" لێرە خراپتر لەو (قَول)ە هەیە، ئەوە (قَول)ێ (شخص)یە (عائد)ی خۆیانە ﴿لاَّ تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ﴾ چ جایە(إكرام) (جَفا) یان ئەدەن، ماڵیان ئەخۆن ﴿وَلاَ تَحَاضُّونَ﴾ (رغبەت)ی ئێكدی نادەن ﴿عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ (فقیر)ی بێ دەسەلاتی (مُستَحقْ)، (ترغیب)ی چی؟ئێستا (مُتَرَصِدّ)ن، تووشی بێ دەسەلاتی، پیرێژنی كوندو كوڕ بن، ڕووتی كەن، مریشكی لێ بدزن، ئەوجا بنۆڕنە (آیة)و تەماشای (حاڵ)ی (بَشری)كەن، ئێستا ئەوانەی ئێمە لەو (جِهة)ە چەند (مَذموم)ترن ﴿وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ﴾ میراتی ئەخۆن ﴿أَكْلاً لَّمّاً﴾ تێكەڵاو، (حَلال) و (حرام)، پشكی خۆمانە، ئی ژنان، هەتیمی بێ كەس وبێ دەرەتان، ئەوەش هەیە، وەئەی بینین. ئەوانەی ماڵی زۆریان بە میرات بۆ ئەمێنێتەو، بە(إسراف) بە پای پیلان ئەی خۆن، پێوەی ماندی نەبووینە، بەعارەقەی نێوچەوانی پەیایان نەكردیە، زۆر دەبێ (مُفلس) و ڕووت و ڕەجال دێنەدەرێ، برادەرانی (زمان)ی (عَیش)ونۆش ڕوویان لێ وەردەگێڕن، بە قونچكە پیازێ

بەسەریان ناکەنەوە (أمّا) لە (وەقت)ی (إسراف)و بوونیان، چینکە نانەکیان لەرێی خوا نەدەدا، بە(فقیر)یێ، بە (سفاهەت) و (سَیّات) (مُبَذِر)، بە (حَسنَة) (بَخیل) و (شحیح) و قارنان ﴿وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾(شدید، قَوي) (زمخشری) ئەفەرمویێ:" بە (شِدّة)و (حِرص) (مَنع)ی (حُقوق)" (حُبّ)ی (مالّ) بە (وَجه)یێ (إیثار)ی بکەی لەسەر هەمووشت، خراپە، بۆ (دنیا) و (آخرة) (مُضِرّ)ە، (أمّا سعی)کەی (مالّ) پەیاکەی، لە (مصالح)ی (خُصوصی) و (عُمومی) (صَرف)ی کەی (حقا) مایەی (سعادەت)ە مِن (بَعض)ە (أولیا)یە دەوڵەمەندم، گەلێ خۆش ئەویێ، وابزانم (عبدالخالق)ی (غجدواني) زۆر دەوڵەمەندبووە، (حتّی) ولاّغی بەرزەیی چاك چاکی بوە، زنجیریان لەزێڕ، میێخ زنجیریان لەزێڕ، دەروێشی بۆ (إمتحان) وولاّغی زۆر (عالی) لیێ ئەخوازیێ ئەفەرمویێ:" ئەوەتە، بڕۆ بیبە " دەرویش زنجیرەکەی لەلاقی ئەکاتەوە، تەمای ئەبیێ بە جیێ ی بێڵیێ، (شێخ)ئەفەرمویێ:" جێی مەیەڵە، گوڵێ مێخی ئەو زنجیرە لەعاردی چەقیوە، لەدڵی ئێمە نەچەقیوە" یەکیێ لەو(نوع)ە (ذوات)ە، (سَنوی) (واردات)ی (مُلْل)ی، شێست، حەفتا هەزار (دینار)بوو، (أکثر)ی لەڕیێ ی خوا (صرف)ئەکرد، ئەی فەرموو:"ئەگەر سستی بکەم لە (کسابەت)، (واردات)م کەم ئەبیێ، خوا(حساب)م لەگەڵ ئەکا: بۆچی سستیت کرد؟ (سعی)ت کردبا، با(زیاد)با، زێترت لەڕیێ ی مِن(صرف)کردبا" (ألْحق) ئەمە خۆیەتی.

(حکایەت) زۆرن، (لکن) (حاجەت) بە (حکایەت)نیە، (مالّ)ی (دُنیا)، (مدار)ی (جبات)ەن (مدار)ی (إعتبار)ە مامۆستا(ملا أحمد) (ڕەحمەتی لیێ بیێ) ئەی فەرموو:" بە(عزّەت)(ترك)ی (دنیا)مان کرد، بە(ذِلّة) (طلب)ی ئەکەین" (إشارە)ی بۆ ئەو شێخانە ئەکرد بیێ کارو(کسابەت)، بۆ (جهەت)ی (معیشەت) ئەگەڕان، بە (سوالّ) و (صدقە) بەڕێوە ئەچوون . بەڵیێ (حُبّ)ی (دُنیا)سەری هەموو گوناهانە، قسەمان لە(حُب) نیە، ئارەزوو ئەکەین، بۆ(خُدّام)ی (دین)یی، (خزمەت)ی (دین)ی پیێ بکا،

یاربّی بە(ڕحیم)یّ کی هەستی
شەش چیز مەرا (مدد) فروستی
(إیمان) و (أمان) و تەندروستی
(علم) و (عمل) و (فراخ) دەستی

﴿كَلاَّ﴾ لەوە (منع)بن ﴿إِذَا دُكَّتْ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا﴾ کە ئەرز شکا، پارچە پارچە بوو، بە(زلزلە)ی (آخرەت)وەکی (هبا)ی لیّ هات ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ خوای توو هات بۆ (مەیدان)ی (عرصات)، (یعنی) (جلال) و (عظمة) و (قدرەت) و (قوەّت) و (سَطْوَة)ی (ظاهر)بوو، (إستیلا)ی (عالم)ی کرد، (لازم)ە (تأویل)بۆ (مُتَشابِهات) (معنا)ی (لایەق)ی (مقبول)ی (عُقول) چاترە لە(تَوَقُّف) و (تَفویض)، (مادام) خوا (فَوق الطبیعە ت)بیّ، نابیّ (أحوال)ی وی وەکی (طبیعیّات)بیّ ﴿وَالْمَلَكُ﴾ باهاتنی وان (حقیقی)بیّ، (إنتقال) و (أشباه)ی بۆ وان هەیە، بابێن ﴿صَفًّا صَفًّا﴾ (دەورە)بدەن لە (أهل)ی (مَحشر)، یا (صف صف) ڕاوەستن، (مُنتظِر)ی (أمر)بن .

لە(آخر)ی (سورە)ی (زُمر) (بیان)کرا، کە ئەوانیش (فصل)ی (قَضا) یان، لە (بَین)یّ ئەکریّ، هەرچۆنیّ بیّ، بۆ (نجات)ی ئەوانە نایەن، کە (تَقدُّس)یان ئەکەن، وە ئەلێن:"(بناتُ الله)ن" ﴿وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ﴾کیّ ئەی هێنیّ؟ دیارە (مقصود)نیە، بەهەر(طرز)یّ بیّ، ئەهێندریّ، (فکر)ی ئێمە لەگەلّ (فکر)ی (أکثر)ی ڕابردوان جودایە، ئەوەی (قرآن) (إمهال)ی بکا، مەراقی (کشف) و (إظهار)ی مان نیە، وە بەچاوی (نقد) ئەنۆڕینە (روایات)، (وَلَوْ) لە (أمثال)ی (إبن عباس) و (حضرەتی علي) (نقل) کریّ، لە(روایات) ئەلێن:" ئەم(أرض)ە پان ئەکریّ (بشر) و (جن)، (عُمومی) زیندی ئەکرێنەوە، لەسەر ئەوعەردە ڕادەوەستن، لای (بعض)یّ (حیوانات)یش زیندی ئەبنەوە، (جن) (فَوق المعدل) لە (إنسان) زۆرترن (ملائکة)ی ئاسمانی(أوّل)، کە لەهەموو(إنسان) و (أجِنّ)ە گەلیّ زۆرترن، ئەکەونە سەر عاردی، (دەورە) لە (إنسان) و (أجِنّ)ە ئەدەن، (وکذا مَلَك)ی ئاسمانی دووەم و سێیەم تا حەوتەم، وە(عَرش)ی خوای ئێنن

دای دەنێنن وەلە (آثار) چی ئەڵێن:" لە(عظمـة)ی (عـرش)؟" وە(جَهـنّم)یـش دێ، (وكذا جنّة) " لازم (لازم)ە بە (خیال)ێ نەختێ (صحیح)، (دقّة) لەوقسانە بکەی(أرض) چەند هەزار هەندە گەورەیی، وەلێك بكرێتەوە، تا بە(قَدَر) توێکڵە سیری تەنك ئەبێ، جێ ی ئـەو هـەموو (کائنـات)ە ی چۆن لەسـەر ئەبێتـەوە؟ (حَق)وایە، ئەو(روایات)ە (نقل)نەكرێن، بۆ (نَشأة)ی نوێ، لای كۆنەكانی مێشك سووك، قەی ناكـا، (واجـب)ە بـەگوێرەی(أمـر)و (إرشـاد)ی (مُرشـد)ی (أعظـم) بنۆڕینە (حال)ی (سـامع)آن، بـە (قَـدَر) (عقـل) و (شُـعور)یـان قسـەیان لەگـەڵ بکەین، (لكن مع الأسف) ئەو (نوع)ە (ملا)یە زۆر كەمن، وە تادێ كەمتر ئـەبن، (ملا)ی ئەمڕۆ (لازم)ە لە (عُلوم)ی (نَقلیّ) و (عَصری) (مُتَبحـرّ)بـێ، وە (ذات)ێ (مُتفكّر) و (مُـدبّر)و بـە (سیاسـەت) و(كیاسـة) و (قُـوّە)ی (تعـبیر)ی چـاك بـێ، بتوانێ (حكیم)آنە، (مُخاَطب)تێ گەیەنێ، (ملا)یان پێ گەیـەنی، بتـوانی لەگـەڵ (مُلوك) و (عُظما) بـدوێ، لـە(مَحافـل)ی (سِیاسـة) (مُطـابق)ی (حـال) و (مَقـام) (نُطق)بدا، (قُوةّ)ی (مُقنعی)ببێ، (أمـا) زۆر دوورە، (شَـهامة)ی خـۆی ئاگـاداری بکا، وەچەند (ألسنَة)بزانی ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژێ ﴿يَتَـذَكَّرُ الإِنسَـانُ﴾ (أمّـا)بـێ (وەقت)ە ﴿وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى﴾ جێ ی (دار)ی (دُنیا)بوو، لەپاش (عَیـان) (تَوبـة) و (إیمان) چ كەڵك ئەگرێ؟ ئەڵێن:" كە ئەو (آیات)ە (نازِل)بـوو پێغەمبـەر(ﷺ) زۆرتێـك چـوو، ڕووی (تَغیُـرّ)ی بەسـەراهات، ئەوانـەی لـە (خزمـەت)ی بـوون ئەو(ماڵ)ە یان لەسەرگران هات، (خبر) یان دا، (إمامی علی) (حضرەت)ی هات لە پشتەوە، دەستی لە پێغەمبەری (ﷺ) وەرێنا، لە باوشی گرت، پشت ملیـی ماچ كرد (عَرض)ی كرد:" (یانَبيَّ الله، بِأبي أنْتَ و أُمّی) ئەوڕۆ چ بوە؟ چی تۆی گۆڕی یە؟ پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەم (آیاتـە)ی بـە سـەردا خوێنـدەوە " لام وەیـە (إمام) ناتوانێ بەو (نوع)ی (رسول الله)ی لە باوش گرێ، زێڕا (إمامي علی)، زۆر شـەرمی لـە پێغەمبـەری (ﷺ) كردیـە لای (غایـەت) بـە (هەیبـەت)بـوە (حتّـی روایەت)ی لێ ئەكـەن: فەرموویـەتی:"مـن (شـكل) و (شمایـل)ی (رسـول الله)ی

(ﷺ) زۆر چاك نازانم، چونکی (قط)پڕ بەچاو نەم نۆڕیتیٚ" (حقاً)وایە، وا ئەبیٚ.

(ڕەحمەت) لە (زمخشری)، وا دیارە (دائر) بە (نقلیّات) زۆر گویٚ لە مستە، خۆش باوڕە! ﴿يَقُولُ﴾ (إنسان)، کیٚ هە (إنسان)؟ ئەوەی (مُتَردِّد)ی بیٚ (مَسلَك) و (مبدأ) و (مُضطرب) — نەبە(فقیری)، نە بە دەوڵەمەندی— نایەتە ڕای، (بَخیل)ی (مُجِبّ)ی (مال)، ئەویٚ ڕۆژیٚ ئەڵیٚ:﴿يَالَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي﴾ لە(حیات)ی (دنیا) بۆ (حیات)ی (أبدی) و (سەرمەدی) شتەکەم پیٚشین ناردبا، (سعدی)ئەڵیٚ:

بەرگی (عَیشی) بە گۆڕی خۆیش فروست

کەس نە یارەد زوپەسی توو پیٚش فروست

وا باشە شتیٚ لە پیٚشە خۆت بنیٚری، کە دوای خۆت (أثر)ی (خیٚر)ی بمیٚنیٚ، (زمخشری)ئەڵیٚ:"ئەو (آية)ە،ئەو (تَمنّا)یە، (دلیل)یٚ گەلیٚ ئاشکرایە، کە ئەوانە (إختیار) لەدەستی خۆیان دابووە، (مُتَعلّق)بوو، بە(قَصد) و (إرادەت)یان، (مَحجوب) نەبووین لە (طاعات)، (مَجبور) نەبووین، نەکراون، لەسەر(معاصی)" (إمام) و (بیضاوی) و (سیّدی آلووسی)، (جواب)ئەدەن: (آیەت) یا (تَمنّا) هەر (دَلاله ت) لە (تمکّن)ئەکا، (یعنی) (إمکان)ی بووە چاکە بکا، (قُدرەت)ی بووە، (أمّا قُدرەت)ی بیٚ (تأثیر)ە، ئەگەر خوا بۆی کردبا ئەبوو، (خُلاصة) (کَسب) ئەدەنە(عَبد)، (خَلق)ئی خوا، ئەگەر(خلق)ی (عصیان) و (کفر)ی تیا کرد،ئەبیٚ بە(عاصی) و(کافر)، گۆی یا ئیٚمە(جَبریّة)ی (مَحض)نین، زیٚرا (قُدرەت) بۆ (إنسان) پەیائەکەین، (لکن مَقدور)ەکە بە(خلق)ی خوایە، وەکی(ملا) یەکانمان ئەفەرموون:"بە (مَحض)ی (خلق)ی خوایە" (أمّا) بە (حق) نەیان توانیوە، (تحریر)ی (کسب) بە(نوع)یٚ بکەن، ببیٚتە (مَدار)ی (مُکافات) و (مُجازات). ئیٚمە (إنسان)ان ئەبینین، هیچ (إیمان)ی بە (خلق) و (إرادة)ی خوای نیە (مَحض) (طبیعة) ئەناسین بە (علم) و (قدرەت)و (إرادەت)و (إختیار)ی خۆی، (سعی) ئەکا، شەوو ڕۆژ، بیٚ ئارام،

(صبر) ئـەکا، (بعـض)یّ بسـت و پێـنج سـالّ بـوو، لـە گۆشـەیە، (عـومر)ی (صَرف)کرد، تا (آلەت)ەکی–پێـی بچنە بن (بحر)–دروست کرد، ئەوهـەموو (عجاییات)ە (إختراع)ئەکەن، لەسەر ئەو (رَأْی العَین)ە چۆن (إنکار)ی (إختیـار) و (قُدرەت) و (قوەت)ی (إنسان)ئەکریّ؟ ئێمە (ضـعیف) بـووین بـەبن کـەوتوو وین، (حاجەت) بە (مـەیدان)ی (عرصات)ناکا، بچۆرە (مـەیدان)ی (حـرب)ی (رووس) و (ئـەڵمان)، بزانـە چـی ئەکـەن؟ چ (قـُدرەت) چ(قـُوەّت)، چ(عـزم)و (جـــزم) و (إرادە)، چ(روح)دان، لــــەرێی(وطــــن) و (زعــــیم)ی خۆیــــان (صرف)ئەکەن؟! ئـەو (نـوع) و (إعتقـاد)ە، چ(فائـدە)ی دا بـە(إسلام)؟ (لازم) بوو (أهل)ی (علم)ی (روح)، (حیات) و (سعی) و (غـیرەت)و (قـوەت)و (إرادە)و (إدارە)و (صَـبر)و (ثُبـات)و (کشـف)ی (قـُوا)ی (طبیعـة)، بخەنـە(دمـاغ) و دڵـی(مسـڵمان) آن، (حقّـا إنسـان) (مظهـر)ی (صـفات)ی (إلـە)ە، لـە (علـم) و (قُدرەت)و (إرادە)و دێن وبیستن و گـوتن، (نصـیب)یّ (عظـیم)ی هەیـە. ئەگـەر (صرف)ی (علم) و (قـُدرەت) و (إرادة)بـا، بـۆ (حفـظ)ی (دیـن) و (دنیـا) چـەند باشە، کوو (قَوم)ی بەسەر ئەکەوت، بە (عَزّە ت) و (حرمەت)ئەبن. واباشـە بـیّ (میل)و (محابا)یی (سَنّی) و (إعتزالی) بە چـاوی (إعتبـار) تەماشـای (صـفحە)ی (کائنات) بکەی، وە بزانی: (قوم)ی بـیّ هێـزو بـیّ هـۆش و (إعتبـار) و (سـعی) ئەبنە (حیوانات)ی (مستخدَم) (إلهی) ئەمە چیە؟ چ(قـُدرەت) (قـُوّەت) لەسـەر (أمُور)ی (غریبە)، دوورە (عقل) بەڵکو (مُحـال)، ئەدەنـە (ملائکـە) و جنۆکـان، وە (مسلّمان)ی (مکلَّف)، (مأمور) بە (أمر)ی خوا (محروم) ئەکەن، لە (قدرەت) و (إختیـار) و (تـأثیر)ی (قـُوّە ت)ی، (حتّـی) لەسـەر (أدنـی) (عَمـل)ی مـن (رسالە)کم هەیە لە (إختیار)، زۆر بە (فائدە)یە، بێ(نَظیر)ە،(لازم) بـوو (نشـر) و (حفظ) کریّ.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ﴾ ڕۆژی ئـەو (أحـوال) و (أقـوال)ە، ڕۆژی (تَـذکُّر)، وەك ئـەمڕۆی ئێمە، لـە (دنیـا)، (مَـع هـذا) (علـی الأکثـر) لەسـەر (إعتقـادات)ی (مزخـرف)ن، (إصلاح)ی دڵی خۆیان ناکەن، بە (إعتقادات)ی چـاك وپـاك خـاوێنی ناکەنـەوە،

ئەویٚ ڕۆژیٚ ﴿لاَ يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلاَ يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ﴾ (مُجمـلاً) کـەس، وەکـی وی (عذاب) نادریٚ کەس وەکی وی بەند ناکریٚ، (جَمع)یٚ لە (قُرّاْ)ی (کِرام) ئـەو دوو (فِعل)ە، بە(بِنا–فاعِل) (یعنی) بە (کَسر)ی (زال) و (ثاء) ئەخوێننـەوە، وە لە (مصاحِف)ی (مخطوطة) و (مطبوعة) لای ئێمە وا نووسراوە، (حتّـی إمـام)ی (أقدم) (إبن جریر) ئەفەرمویٚ (غَیر)ی (کسـائي)، (إجمـاع)ی (قُـرّا)ی (أمْصـار) لەسەر ئەو (قرائەت)ەیە، وە ئەو دوو (ضَمیر)ەی هەیە: (لَعَذابَـهُ) وَ (وَثاقَـهُ) یـا (راجِع)ە بۆ خوا، یا بۆ (إنسان)ە، وە(جَمع)یٚ–وەك لە(تفسیر)ی (نەیسـابوریٚ) و (سیّدی آ لووسی) دایە بە (بِنا مَفعول)، (یَعنی) بە (فَتح)ی (ذال) و (ثاء) یـان خوندیتـەوە، یـەکیٚ لـەوان (کِسّـائي)، یـەکیٚ (أبـو عَمـرو)، (بنـا) بـە (قـول)ی (زمخشري))، (أبو عَمرو) لە (آخـر)ی (عُـومر)ی بـۆ ئـەو (قرائـة)ە گەڕایتـەو، وە (إبن جریر) ئەو (قرائەت)ە بە (صَواب) نازانی، (حَتّی) ئـەڵیٚ:" (کِسّـائي) (بِنـا) بە (خَبَر)یٚ (واهِـیُ الإسْـناد) وای (قـرائـەت) کردیـە، (معنـی)ی (آیـەت) لەسـەر (قرائەت)ی (أوّل) وە (ضمیر) بۆ خـوا، ئەمەیـە: ئـەویٚ ڕۆژیٚ (أحـد)یٚ (عـذاب) نادا، وەك (عـذاب)ی خـوا، (أحـد)یٚ بەنـد ناکـا، وەکـی بەنـدی خـوا، ئێـوی لـە هەموو کەس گرانترو (محکـم)تـرە، وای لـیٚ ئەفامرێتـەوە، ئـەوی ڕۆژیٚ ئێـدیش هەن، (عذاب)ی خەڵکی بدەن، وە(وَثاق)یان بکەن بیـان خەنـە (غـلّ) و زنجـیر، لەبەرئـەوە، (بَعـض)یٚ وەکـی (إبـن جریـر) ئەفـەرمویٚ: (إنکـار)ی (قـرائـەت)ی (کسـر)ە ئـەکا، (أمـا) (حقیقـةً) ئـەوە (وَجـە)یٚ بـیٚ (وَجـە)ە، دیـارە(مقصـد) (حصر)ی (عذاب) دانـە لـەخوا، لـە (فاتحـة) وە زانـدراوە، بـەس ئـەو (مالـك)ی ڕۆژی (جزا)یە، (تَعذیب) و (تَنعیم) (عائد)ی ئەوە، (مَع أنَّهُ مُمکِن)ە (قِسم)ی لە (سەرامەدان)ی (کُفر) و (ضَلال)–(رأساً)–بە(أمر)ی (تکوینی إلـە) لـە (طـرف) خوای (عذاب) درێـن، وە بخرێنـە، نـاوکۆت و زنجـیرو زۆلان، (قسـم)یٚ (زبانیـە) (مباشرەً) (عـذاب)دان و بەنـدکردنیان ئەکـەن، دیـارە ئێـوان وەکـی ئـی خـوای نابیٚ. وە لە (تقدیر)ی (ضمیر) بۆ (إنسـان)، لـە هـەردوو (قرائـەت) (حاصِـل)ی (مەعنا)یەکە، ئەو (إنسان)ە (عذاب)ئەدریٚ، پاوەند ئەکریٚ، بە (نـوع)یٚ، کـەس

وا (عذاب) و بەند ناکرێ یاران جای (تَعجُّب)ە بە (إتّفاق)ی (ملا)یانی (أُصولی) (قرائەت)ی (سَبْعە) (مُتَواتِر)ن کەوابێ (إبن جریر) یا کەسێتر چۆن ئەتوانن (إنکار)ی یەکێ لەو (قرائەت)ە بکەن؟ ئەگەر (مُتواترە) چۆن (إبن جریر) ئەڵێ؟:" ئەو (قرائەت)ە (بنا)ی لەسەر (خَبر)ێ (واهی الإسناد)ە" من لەبەر ئەو (نوع)ە (خلافات)ی بێ (معنا) (حظ)م لە (قرائات)ی (مختلفة) نیە، (حظ)م ئەکرد: گەلێ لە (قرائات)ی (شاذّة) (إمحا) کرابایەو.

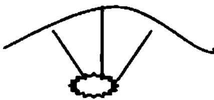
دیارە قسەلە (عذاب)ی (إنسان)ە باسی (شیاطین) و (جن) ئەگەر (سورة) (مکیّ)بێ، باسی منافقانیش نیە، لەو (إنسان)ە (مُعَذَّب)ە (خُصوصي) کەسی (مُراد)نیە، بالە (حق) (شخص)ێ، وەکی (أمیة بن خَلَف)، یا (أُبیّة بن خَلف) (نازل)بووبێ . نازانم کێ ئەڵێ:"(مراد) (شیطان)ە؟" ئەوقسە لە(تفسیر)ی (إبن جریر) و (زمخشریّ) و (تفسیر)ی (کبیر) و (بَیضاوي) و (نەیسابوری) و (إبن کثیر) و (أبو السُّعود) دانیە، بەس لە (تفسیر)ی (سیّد)ی دایە، بێ (بَیان)ی (قائل)ی، وابزانم چونکە (إبلیس) لە هەموو کەس زێتر (مُعذَّب)ە، (لکن) ئەمە هیچ نیە، ئەوی (إنسان)بێ (راضي)نیە، بە(إبلیس) بگوترێ:"(إنسان)" ئەگەر (قائل)ێ بڵێ:" (ضَمیر) (راجع) (إبلیس)ە، بێ(سَبْق)ی (ذکر)" ئەوە (غیر)ە (مَفهوم)ە، (في الواقع) (أکثر)ی (عُلما) لە (قضایا)ی (کُلیە)ی (قرآن) بە (غلط) ئەچن، چونکی نانۆڕنە، (کُلیّەت)ی (قَضیَّة) (نَظر) بە (مَقام) ئەیان کەنە (قضایا)ی (کُلیّە)ی (مُطلَقە)، وا باشە (إنسان) ئاگاداریی، لە (مُقتضا)ی (ماڵ) و (مقام) دەرنەچێ .

(أنَّه) (جناب)ی (حَق) (ندا) ئەکات ئەوانە، ئەی (نَفس)ی (مُذَبذب)ی بێ ئارام، بە هەمووحالاتا، (راضی)، هەرۆ ناو (أهل)ی (شقاو)، بچۆرە ناو (جهنَّم)، نە (راضی)لێم، نەلێت (راضي)م، ئەوانە (أنَّه رجوع)یان بۆ لای خودا نیە، (مُقابل)ی ئەوانە، (ندا) ئەکاتە (صاحب)ی (نفوس)ی (مُطمَئنة) ﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ﴾ بە ئارام، (ساکن) بێ (إضطراب)، لە (حاڵ)ی دەوڵەمەندی (شاکر) (مُحسن)، لە (حاڵ)ی (فقیری) (صابر) بە (وقار) و (سکونەت)، تەمام

بوو نەختێ لە (نَفس)ی (أمّـارة) و (لَوّامـة) و (مُطمئنَّـة) و (راضـية) و (مرضـية) بدوێم، (لکن) دیم لێرە (مُقابـل)ی (مُطمئنَّـة)ی چـیە؟ و ە(راضـية) و (مرضـية) (صِـفة)یێ دیـە، ئـەی (نفـس)ی بـێ (کُـدورە ت) و زەنـگ ﴿إِرْجِعِـي إِلَـى رَبِّـكِ﴾ (مَبدأ)ی (وجُود) ئەوە، (مَرجِع) ئەوە، کەسێکت نیە، کێ ئەو (ندا)یـەی ئـەکا؟ کەی؟ (الآن)، (عند المـوت)، (يَـوم الحشـر)! ئەگـەر (نفـس) لەسـەر (إيمـان) و (إخلاص) (قرار)ی گرت، بە (شدائد) و (أهوال) و (مَصائب) تێك نەچوو، (حالا) ئەو (نـدا)یـەی ئـەکرێتی، چـونکی لەسـەر ئـەو (حـال)ە بـەر (قـرار)ە، (لاشـك) نـاگۆڕێ، گـەلێ جـارانم ووتیـە: " (إيمـان)ی بەڕاسـتی، ئەگـەر چـووە نـاو دڵ، (قابـل)نیـە نایەتـە دەر (یعنـی) (زوال)ی نـابێ ﴿رَاضِـيَةً﴾ لـەخوا، لـەخۆت، لەخەڵك، لە(معیشـەت) ﴿مَرْضِـيَّةً﴾ لای خـوا، خـوات لێ(راضـی)ی، (رضـا)یـی خوایی (کافی)یە، لە هەمووشتێ زێترە، وابزانم (رضـا)مەنـدی خـوای لـە(عَبـد)ی (سَهل)ە، خوا(غنی)یە، (تکلیف)ی لە (إنسـان) (بنـا)ی لەسـەر (خێـر) خـواهی (عەبد)ە، بۆ خۆی قانزاجە، نە بۆ خوا، (إنسـان) ئەناسـێ، (حـوائِج) و (قـوا) و (مَیل) و (مشاعر) ی ئەزانێ، (شرعاً مُکلَّف)ە، (طبعـاً) بـە (نـوع)یـتر (مُکلَّـف)ە گـەلێ جـار چـارەیی (غایــەت) (مُشــکل)ە، (إدارە)ی (عائلــە)ی بەهــەر دوو (شریعەت) لەسەر (لازم)ە، (حاکم) لە (فَوق)یەتی، (ماڵ)ی لێ ئەوێ، (أولاد)ی ئەوێ (شەڕ)ی بۆ بکا (رُوح)ی لـەپێناوە دانـێ، برسـیە، (أولاد)ی زاکەزاکیانـە، گرانیـە، پـارەی نیـە، قـەردارە بەسـەد تەقـەلا، ربـە ئـاردەکی پـەیا ئـەکا، (رضا)مەندی ئـەو(نـوع)ە کەسـە، لـەخوا(زەحمـەت) نیـە؟ (غایـەت) هونـەرە! ﴿فَادْخُلِي فِي عِبَادِي﴾ (داخِل)ی (زُمرة)ی خودابە، گرۆهـی (سُـعداء)، ئەوانـەی خوا (إنعام)ی لەگەڵ کردینە، لە (أنبیـا) و (صـدّیقین) و (شُـهدا) و (صـالحین)، (رُفقا)ی باش ﴿وَادْخُلِي جَنَّتِي﴾ خۆی ئەزانێ چ (جَنَّـەت)ێکە کـە (نسـبە ت)ی بەخۆی ئەدا، لەوێش (مُؤمِن) ڕووی هەر لەخودایە، بە (لذائـذ)ی (جَنَّـة) (غافـڵ) نابێ . هەندێ (تفسیر)ی تر هەن، (کیف)م پێ یـان نایـە، ئـەز (جُملـە) (مُـراد) بـە: (نَفـس)، (روح)ە، لـە (وەقــت)ی زینــدی بوونــەوە، (أمــر)ی ئــەکرێتی

ئەگەڕێتەوە ناو (جَسد)ی (صاحب)یێ، (أنّه) (رَبْ) (عبارەت)ە لە (جَسد)ی (إنسان)ی، ئەمە چۆن ئەگوترێ؟ کەی (إطلاق)ی (رب) بەسەر (جَسد) کراوە؟ (معَ أنه روُح) (مُربّی) (بَدَن)ە، یاخود (مُضاف)ی (مُقدَّر) ئەکەن: (في أجْسادِ عِبادي) ئەوانە بۆ (ذوات)یێ وەکی (إبن عباس) (نسبەت) ئەدەن، (إبن جریر)یش پەسندی ئەکا، ئەوەندە بەسیە (سیّدی آلووسی) لە (آخر)ی (تفسیر)ی ئەم (سورەت)ە (دُعا)یە (نَقل)ئەکا، کە (حَضرة) (رسولی أکرم) (ﷺ) فێری (بعض)ە (صَحاب)ئانی کردیە، (أنّه تفسیر)ە بۆ (نفس)ی (مطمئنةً)، ئێمەش وەکی (سیّد) ئەو (دُعا)یە ئەکەین: (اَللّهُمَّ إنّي إسْألُكَ نَفْسَ مُطْمئنَّةً تُؤْمِنُ بِلِقائِكَ وَتَرْضي بِقَضائِكَ وَتَقْنَعُ بِعَطائِكَ، آمین) وەبۆ (نفع)ی (عامّ)ی (عباد)ی خوا، لەخوا ئەخوازین:" (اَللّهُمَّ إسْقنا اَلْغَیْثَ وَلا تَجْعَلْنا مِنَ القانتین) باز (آمین یا أرْحَمَ الرحمین).[1]

(لاحقَةٌ): (قَول) وابوو، لە (أوّل)ی (سُورەت)، بەگوێرەی (بَیان)ی (عُلما)ی (هَیئة) (بَحث)ی (فَجر)بکەین، (أوّل)ی لەیادم چوو، ئێستا هاتەوە(فکر)م، ڕۆژ (مُنَورة)، (نُور)ی لە (أرض)ئەدا، (أرض) (کثیف)ە (نُور نُفوذ)ی تیاناکا، (مقابل)ی (نور)ی ڕۆژ سێبەری (أرض)ی درێژ ئەبێ، لەهەموو (جهة)یێ (مُحاط)ە بە (نُور)، لەسەر (نقطة)یە لە (فَلك)ی (زُهرە) ئەبڕێتەوە، (أُطروحە)ی سێبەر، ئەوەی لە (نُور) نزیکە، وەك سایە سبەینان، (مەیل)ەو ڕوناکە، پێی ئەڵێن:" (شِبە)ی (ظِل)" کە ڕۆژ ئاوابوو سێبەر دەرئەکەوێ، تا ڕۆژ لەژێرە، بۆ لای (دائرە)ی (نصف النّهار) بەرە ژێر بچێ (ظِل) بۆ لای (نصف النّهار)ی سەرەوە، بەرە ژۆر ئەچێ، کە ڕۆژ (١٨)ە (درجە)ی ما، بۆ (أُفق)ی (شَرقی)، ئەویش ئەوندەی ئەمێنێ، بۆ (أُفق)ی (عَربي)، لەو (وەقت)ە (ظِل) (مائل) ئەبێ، ئەوها (لازم)ە (شَکل)ی (رسم) بکرێ

[1] — تەوابوو (تفسیر)ی (سورە)ی (الفجر) (وەقت)ی (عصر) ڕۆژی دووشەموو (١٠)ی (ربیع)ی (ثاني) (١٤)ەی (نیسان)ی (رۆمی).

لە ئەو جیێ ی، لە(نُور)ی (مُحیط) لەهەمووی نیێزیکترە لە (ناظِر) (بیاض)یێ ئەبیندریێ، بۆ لای سەرەوە، وە بۆ لای خوارەوەی، تاریکی (ظِلّ)ی (أرض) ئەستوورترە، سپیایی تیا لیێڵە، نابیندریێ، ئەوەپیێی ئەڵێن:" (فجر)ی کاذِب" کە وردە وردە ڕۆژ بۆ لای سەرکەوتن هات، ڕووناکی (تَوسُّع) ئەکات، تا لە کناری (أُفق)ی (طبیعی) (تباشیر)ی (صُبح) دەرئەکەویێ ئەمەش (فجر)ی (صادِق)ە، تا ڕۆژ لە (أُفق) نیێزیکتر ئەبیێ، ڕووناکی زیێتر بڵاو ئەبیێتەو، وە (شِدّت) ئەستیێنی، تاکو ئافتابی (عالم) سەردەردەخا، جهان بەزەڕ ئەفشانی پڕ لە (نُور) و (سُرور) ئەکا. وابزانم (کشف)ی (فجر) و (شَفق) و (کسوف) و (خُسوف) لە (طرف) (أفلاطون) کرایە)، کە بە (خیالّ) و (فکر)ی (مُنوَّر)ی خۆی، (أهل)ی (عِلم)ی لەگەلیێ (خرافات) (نجات)دایە، (لَكَ الحمدُ وَلَكَ الشُكرُ) خودایە، ئەڵیێن:" (اَلشَّئُ بالشَّئِ يُذْكَرُ)" لەو (بَین)ە لە (کتیَب)یێ ناو (مُفیدُ العلوم، مُبیدُ الهُمُوم) (تألیف)ی (جمال الدین أبوبکری خوارزمی)م دیت، ئەی ووت:" (أفلاطون) (عرض)ی (حضرة)ی (موسی)ی کردیە:هەرچی ئەڵیێ ی، بڕوات پیێ ئەکەم، (إلّا) ئەوە نەبیێ، ئەڵیێی:" خوا قسەی لەگەڵیێ کردیمە" (مەلا) (لعنەت)ی لیێ ئەکا ئەمە(جَهل)یێ (عظیم)ە، بە (تأریخ) (أفلاطون) بەچەند (قرن) دوای (حضرة)ی (موسی) بە (ولد) بووە، کەسیێ (جاهِل) ئەو (نوع)ە (کتیێب)ە ببینیێ، ئەویش (سُبّ) و (لَعنة) و (نَفرین) لە (أمثال)ی (أفلاطون)ئەکا، (حقاً) ئەوە (مُوجب)ی (تأسُّف)ە .

(سُورهُ البَلد)

ئەوجا با نورەی (تفسیر)ی (سُوره البَلد)بیێ، ئەو (سورەت)ە — (بالاتّفاق)—یا (لَدی الجمهور)، (مکّیة)، (بعض)یێ ئەڵیێن:" (مَدَنیَة)، سالّی (فتح)ی (مکّة) (نازِل) بووە ." (بعض)ی ئەڵیێن:" (أوائل)ی (مکّیّة)، (باقی) (مَدَنیَة)" (عدد)ی (آیات)ی (٢٠)ە، لە (کتیێب)ی (قرائەت) دادەرئەکەویێ، بیێ

(نِزاع)ە، (سیِّد) (تصریح)ی پێ ئەکا (مُناسة)ی لەگەڵ (سورەت)ی پێشوو (ظاهِر)ە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿لاَ أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ هەرچەند(ظاهِراً نَفی)یە، (أما حَقیقةً قَسَم)ە، (مُراد) لە (بَلَد) (مَكَه)یە، بێ (نِزاع) ﴿وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ (جُملە)یە (مُفتَرِضە)یە، لە(بَین)ی (قَسَم) و (جواب)ی وەكی (زمخشری) ئەڵێ، وە دوو (مَعنا)ی لێ ئەدەنەوە، ئەم دوو (معنا)یە (مَشهور)ن وە لە (أكثر)ی (كُتُب)ی (تفسیر) (مذكور)ن، (أوَّل)ی:توو لەوشارە (حَلال) كراوی بێ (حُرمە ت)ی، (حتّی) بە (قدر) چوێلەكەیە، (حُرمە ت)نیە، لە (شرحبیل) (نقل) ئەكەن: لە (حَرِم) (صَید)یان لا (حرام)ە، داری نابڕن، دەركردنی توو، كوشتنت بە (حَلال) ئەزانن، خەریەكی (قَتل)تن، ئەگەر (معنا)ی وابێ، (حق)وایە ئەو شارە سوێندی پێ نەخورێ: (ذات)ێ وای وا تیا (تحقیر)كرێ، (جناب)ی (حق) لەو (حین)ە دا، چۆن سوێندی پێ ئەخوا؟ دووەم: (أَنَّهُ جناب)ی (حق) ئەفەرموێ :" لە (وەقت)ی (فتح) (نازِل)بوە" (لكن) (بِنا) بە (قَول)ی (زُمخشری) و (إمام) (مكیەت)ی ئەم (سُورەت)ە (مُجمعٌ عَلَيْه)ی یە، بۆیە (زُمخشری) لەسەر (مَعنا)ی (إستقبال) (تفسیر)ی ئەكا، (یعنی) توو (فتح)ی (مكّة)ئەكەی، بۆت (مُباح)ئەكەم، (حظ)ئەكەی بكوژە، (حظ)ئەكەی (عَفو)كە .

نازانم ئەم (مَعنا)یە (مَدلول)ی ئەم (جُملە)یەیە؟ بە(مُطابَق)ی، بە (تَضَمُّن)ی بە (إلتزام)ی . (حَقیر)یش ئەڵێ:" با(حِل) بە (معنا)ی تیا بوون بێ"، "(جناب)ی (حق) ئەفەرموێ:" سوێندم بەوشارە، كەتووی تیای" (إشارە)یە، بۆ (وجە)ی (قَسم)، وە(إلا) ئەمڕۆ شایانی سوێن پێ خواردنی نیە، (حُرمەت)ی بە (حرمەت)ی تووە، ئەمڕۆ (مع الأسف) (كعبە) (بَیتُ الله)نیە، (بیتُ الأصنام)ە، هەرچەند، (بِنا) كەردەیی (خلیل الرحّمن)بوو، (لكن أعداو الرحمن) كردیانە بوتكەدە، بۆیە (حالاً)نەكراوە، بە(قِبلە)ی نوێژ .

(إبن جرير) هەر ئەو (معنا)ی (پانی) (ذکر)ئەکا و(شێخی عربی)ش، (حل) بە (مُطلَق) (تأویل)ئەکا، (یعنی) (قَید)ت لەسەر هەڵ گیراو ﴿وَوَالِدٍ﴾ (عام) یا (إبراهیم) ﴿وَمَا وَلَدَ﴾ (عام) یا (إسماعیل) و (سائر)ی (أولاد)ی، (آدەم) هەرچەند (أبو البشر)ە (لکن) لەبەر (بنا)ی (بَیت) و ئاوەدان کردنی (مکّە)، (إبراهیم) و (إسماعیل) (أنسب)ن، وە بۆ (قریش) و (رسول)ی (قریش)ی (أنسب)ن، (یعنی) (نسل)ی (إبراهیم) (إسماعیل)، (جیران)ی (بَیت الحرام)، چۆن ئەبێ وابن؟ وابزانم (ذهن) بۆ (جناب)ی (رسول)(ﷺ) و (أمّة)ی ناڕوا، با(أبو المؤمنین)بێ وە (أزواج)ی داکی (مؤمن) ئان بن . (عجایب)ە لە (إبن عباس) (نقل)کراوە: (والد)ئی (صاحب وَلد)، (وَماولَد)، (عاقر)، (عَقیم)، (ما) (نافیە)یە .ئەبێ (موصول)ەکی بۆ (مقَدَّر)کرێ، ئەمە بۆ؟ سوێند بە (عاقر)، چ(مناسبە)ی هەیە؟ وە(بالعکس) لە (عکرمە) (نقل)کراوە:(والد: عاقر)، (وَماَوَلَدَ): ئەوی (وَلد)ی ئەبێ، (ما) بە (مَعنی اَلّذی)یە (مع الأسف) (تلاعب)ی (نَقل)ەیە.

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ﴾ (قسم)ی (معهود)، یا (جنس)، (أمّا صدق)ی لە (بَعض)ی دێ ﴿فِي كَبَدٍ﴾ لە (فَساد) و (غلظ)ی دڵ، ئەوانە بەد(طینة)ن، (إرثاً) (خراپ)ن، خۆیان ناناسن، وا ئەزانن (فَوق الکُل)ن لە(وەقت)ی (قوەت) و (مُکْنَت)ی وە (ظُلم) و (فَتك)ی، وائەزانی کەس دەرووەستی نایە ﴿أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ﴾ زۆری وا هەن، لە (غِلظة)ی دڵەوە، وا (حساب) ئەکەن، کەس ناتوانی بەرابەریان بکا، ناتوانێ (إنتقام)ی لێ بکاتەوە، (مُمکن)ە لای (محاڵ)بێ، (ناپلیۆن) ئەی ووت:" ئەگەر ئاسمان بەسەر ئەرزدا بکەوێ، بەسونگی (عەسکەر) بڵندی ئەکەمەوە!" ئەو(حَماقة)ە، ئەو (وَقاحة)ە، لە (جَهلە)ی (طرایق) زۆر دەرئەکەوێ، لەو(عصر)ە (إدعا)ی ئەو (جَهلَة)، لە (إدعا)ی ئەو (کافر) ئانە تێ پەڕیوە، بەڵکو(اَلعِیاذ بِاللّه)—لە (مقام)ی (أُلوهیّت)یشی (تجاوز)کردیە زۆری وا هەن، کە یەك دوو نەردیان بۆ هات،

لووتیان ئەچێتە ئاسمان، ئیتر (قط) (مغلوب)نابن، وەئەو (نوع)ە کەسانە زۆر بەفیشاڵن، با (وجود)ی کتکی (أباهُریره)ی نمەکی ناکا.

﴿يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالاً لُبَدًا﴾ (ماڵ)یّ زۆرم (صرف)کردیە، (قسم)ی لەوانە کەمیّ (عاقل)ن، لای (أجانب) ئەوانەی شارەزایان نەبن، ئەم لاف و گەزافە لیّ ئەدا، (قسم)یّ کەرو بیّ(مبالات)ە، یاخود بیّ شەرم و (حیا)یە، لای ئاگادارانیش ئەو فیشالانە ئەکات، ﴿أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ؟﴾ کەس نەی دیوە؟نای ناسن؟ دیارە (أحد) (نَکِرَ)ەیە، لە (سِیاق)ی (نَفي)یە، (عامّ)ە، یا(عامّ)ی (نسبی)بیّ، (ذهن) بۆ (واحد)ی (أقدس)ناچیّ، (أقلّ)ی (مراتِب) خۆی تەماشاکا ﴿أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ﴾ ئەڵیّ ی ئەو کەسەیە، بیّ چاوە، هیچ نابینیّ، بەڵیّ (إنسان)ی بیّ چاوو ڕوو، ئەوی بیلّیّ، ئەیلّیّ ﴿وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ﴾ باریّ هیچ نەبا، بەو دوو لێوە، زوبانی خۆی گرتبا، (أنَّهُ) زوبانی بەڕەڵایە بۆیە نای گێڕێتەوە. (سعدی)ئەڵیّ:

زوبان دەردهان چیست، ئەی نامور؟

کلیلی دری کەنجی(صاحب)هونەر

(حتّی)ئی بیّ هونەر، ئەگەر تۆزیّ هۆشی هەبیّ، ئەی بەستیّ، (مَقصد) ئەگەر کەسیّ دووچاوی و زوبانی و دوولێوی هەبیّ، ئەو (نوع)ە لاف و گەزافە لیّ نادا، ئەوەندە(حَماقة) و (جَهالة) نانوێنی ﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ ڕێگای (خێر) و (شەڕ) بۆمان (واضِح) کردیە، بە (سَمع) بە (عَقل)، (واقعاً) ڕیّ ی (خێر) و (شەڕ) دیارە، وەك لە (حکایە)تان ئەڵیّ:"لەسەر دوو ڕێیانەکی بە (أحمد)یان ووت:" ئەوە ڕێی هاتە، ئەوە ڕێی نەهاتە " (إنسان) ڕێی هات و نەهات لێك ئەکاتەوە، (مَع الأسف) (أكثر) بەڕێی نەهاتدا دەڕوا، (نجات)ی نابیّ ئەگەر لیّ گەڕیین، (بەهانە) بۆ (إنسان)نیە، خودا بە (أنواع)ی (هِدایة) ڕێی نیشان دایە، وە(إختیار)ی دایتە (عەبد)، (جَبر) و مەبر نیە . (إبن جریر) (نقل) لە (إبن عباس)ئەکا: (نَجدَین): دوو مەمکە کەرێی شیرن)، (نظر) بە دوو لێو، لام شیرینە، گەرچی (إبن جریر) پێی (راضي)نیە . (هدایەت)ی (حیوانات)ی لەو

(جهـەت)ە (عجایـب)تـرە، لـەدەرەوە، وولاّغ ئـەزێ، فەرخۆڵـەی بەسـەر پـێ ئەکەوێ دەم دەگێڕی، لـەبن زگـی، لـەبن ڕانـی، مـەمك ئەدۆزیتـەوە .ئـەڵێن:" (عەرەب) سوێند بە دوو مەمکی داکیان دەخۆن" وە ئەڵێن:"(وَنَجْدَیْها ما قُلْتَ هذا).. (مثلاً)" وائەگەیەنێ ئەوانە (حال)یان لە (زمان)ی شیرە خۆرەیی باشتر بووە، لە (حال)ی ئیستایان، ئێستا بەجارێ گومڕاە بووین.

﴿فَلاَ اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ﴾ خـۆی نەخستبێتە نـاو (أُمـوُر) و (کـاری) (شـدید) و گەورەو گران و (صَعب)، (أصلاً) بەڕێی ناخۆش ئەڵێن، وەکی چیای(چنارۆك)ی ئێمە. ئەگەر ڕاستی ئەکرد، ئەکەوتە ناو ئەو (أُمور)ە گرانەو ناخۆشـە، ئـەویش چیە؟ (حَقاً نَظر) بە (إنسان)ێ (أدنی مُرُوَّة)ی هەبێ، هیچ گران نیە.

﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ﴾ (أنّه) (تَعظیم)ی (عَقَبَة)ئـەکا ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ (بَیـان) و (تفسـیر)ە، (عەبـد) ئـازادکردن، ئەوەنـدە کـارێ گـران نیـە (أمّـا) لای ئەوانـە (شَدیدَ)، ناتوانێ بی کا، نازانم بۆ (أوائـل) (تفسـیر)ی (عقبـە)یـان بـە (أُمـور)ێ دوورە (فَهم) کردیتەوە؟ (جَبل)ی (زُلال) لە (جهنّم)، (جَبـل)ی (زلال)چـیە؟ یـا (نار)، (بَین)ی (جنَّـت) و (نار)، یا(صِراط) بەو (نوع)ەی کە (مشهور)ە، بەشـیر تیژترە، لەموو باریك ترە، چەند هەزار سـاڵ ڕێ یـە، ئـەوجا وەرە گـا جـووت و حوشـتری قوربـانی، بەسـەریا تێپـەڕێ! ئەوانـەی (مُخاطَـب)بـووین، ئـەو (معنا)یەیان لەو (وەقت)ی زانیە؟

(سـیِّد) خـۆی بـە (تأویـل)ئـان مانـدی ئـەکا، خـۆڕایی، بـەس (رعایـەت)ی (صاحب)ی (أقوال)ە، (شُکر) هیچـی لـە (رسـول الله)(ﷺ) (روایـەت)نـەکراوە. (أحادیـث)ی (شـریف)لـە (حـق) (عبـد) ئـازادکردن زۆرن، (واقفاً) (إسـارەت)ی إنسان) (مَعناً) بێ (مَعنی)یە (مع أنَّه) گەلێ کەس، هەرچەند (حُرّ)ن، (خَط)یـان لە (عُبودیەت) پترە، بەلاش خۆیان ئەکەنە (عَبد) بەنـدەیی ئـەم و ئـەو، توخـوا کەسێ (سَجد)ە بۆ گۆلك ببا، (حُق)نیە، وەکی گای گێرەی پێبکەی!

لە (أوائل)ی (تحصیل)م مامۆستایەکم هـەبوو، خـەڵکی لای (سـابلاّخ) نـاوی (ملا أحمد أرشد) بوو، گەلێ جار هەناسەی هەڵ ئەکێشا:" خۆزی ئێستا لە دێ

ی (بُرهان) به پشتی بەردم، بۆ(خانقا)ی (شێخ شمس الدین)کێشابایەوە" پاش (إجازه)چۆوه (بُرهان) وام زاناند، لەژێر کێشانەوەی بەردان، مرد، ئەمە گوێی یا، بۆ ئازادەگی (قیامەت)ە، بزانن (مَیل)ی (عُبودیەت) چی ئەکا؟ (حقاً) (شریعەت)(حقّ)یەتی (قَبول)ی کردیه . گەرچی (جناب)ی (رسالەت پەناه) زۆر (ترغیب) و (تَشویق)ی کردیە، بۆ (عَبد) ئازادکردن . ئەوانەی (طعن) لە (دین)ی (إسلام) ئەدەن، ئەوانەن که (سَعی)ئەکەن، (عُموم)ی (أحرار)ی (عالَم) ببنه (عبد)یان، ﴿أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ﴾ ڕۆژی برسیایەتی، وەك ئێستا (رزق) کەم و گران، بیٚ بارانی، بەپیك برە، (سبحان الله) بە (أَوْ) ئەفەرموێ (إشاره)یە زۆر (عَجیب)ە، (أنّه) هەردووکی لێ (نضوّر)ناکریٚ، (إطعام)لای پیاوی (سَخی) (سَهل)ە، وەزۆری لاخوشە،(أمّا) بۆ خودا، (إطعام) لای گەلیٚ کەس زۆر (زەحمەت)ە، ئەگەر (سابِقه)یەکی (دُنیا) و (هوا)ی تیانەبێ (زەحمەت)بیکا دەڵێن:" (مُدّه)یه هەموو ڕۆژ، سبەینان دەهەزار، ئێواران دە هەزار، لەسەر (سفره)و شێلانی (حجاج) خڕ ئەبوونەوە، (غیر)ی (تَعلقات)ی خۆی " نازانم ڕاستە، یان نا؟ (لكن صاحب) نان و خوان، بۆ ئایندەو ڕەوەندە زۆر بووین (سَغب): (لوغةً) برسیایەتیه، یا لەگەڵ ماندیەتی، (نعوذُ بالله) ئەمە زۆر ناخۆشه (إطعام)ی کێ؟﴿يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ﴾ هەتیوێ بەخزمایەتی، (خێر) بەخزمی (فقیر) دوو (خێر)ە، (صِلَه)یە، وە (صَدَقه)یە.

﴿أَوْ مِسْكِينًا﴾ (مسکین) و (فقیر) لەگەلیٚ (مَقام)یەکن، لە (باب)ی (زکات) (فرق)یان ئەکەن، وابزانم لە (شافعی) (منقول)ە:(إذا إِجْتَمَعا، إِفتَرَقا، وَ إذا إِفتَرَقا إِجْتَمَعا): ئەگەر هەر دووك (ذكر)كرێن، جوایەزن، ئەگەر تەنها (ذكر) کرێن، یەکن . وە(مسکین) به (إنسان)ی بیٚ دەسەلاٚت ئەڵێن، (وَلَوْ) دەوڵەمەند بیٚ، بۆیە ئەفەرموێ:﴿ذَا مَتْرَبَةٍ﴾ (أنّه) بەخۆڵیەوە نووسایە، خۆڵاوی بیٚ، (مأوی) و (مسكن)ی . (نَحوی) ئەڵێن:" ئەگەر (لا) (داخل)ی سەر (فعل)ی (ماضی)بیٚ، ئەبیٚ (تکرار)کریٚ، وەکی: (لاصدَّقَ) (وَلاصَلّی) (حَقَّ الإنصاف) (آية) لەو (قبیله) نیه، (آية نفي فِعل)ی ئەکا، (شامل) و (صاحب أقسام) وە

(تفسیر)ی (أقسام)ی ئەکا، وابزانم چ(تأویل)ی پێ ناوێ، ئەگەر لە (کلام)ی (عربی) وێنەی (ئایەت) یان هێنا، وە (لا) (مُکرَّر)بوو، من (تفسیر)ی خۆم ئەسووتێنم، (تأویل) و (تَفصیل)ت ئەوێ بنۆڕە (تَفسیر)ی (إبن جریر) و (زمخشری) و (سَیّدی آلووسی)، خوا (خێر)یان بنووسی، ﴿ثُمَّ كَانَ مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (إیمان فَوق الْكُلّ)ە (أساس)ە، لای وان، لەهەمووی گرانترە، (خاصَّةً) لەگەڵ ئەوانی دوایە﴿وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ لەسەر (طاعات)، لەسەر بەڵا، لەسەر (تَرك)ی (مَعاصی)، ئەگەر (فَقیر) بوو، نەڵێ:" خوا (إهانە)م ئەکا، کەسیدی نابینی، ئەمن ئەبینی" ﴿وَتَوَاصَوْا﴾ ئەم لەئەو، ئەو لە ئەم ﴿بِالْمَرْحَمَةِ﴾ (خاصَّةً) لە (وەقت)ی (نوازِل)، بە (مال) (تکبُّر)نەکەن، (بَخیل)نەبن، خۆیان (مَرحە ت)بن، (وَصیّة)کەن بە ﴿أُوْلَئِكَ﴾ ئەوانەی وابن، گەردەنی (إنسان)ئان لەبن (نیر)ی (أسارەت) دەهێننەدەر، (مادام) لە (وَقت)ی (حاجەت) (إطعام)ی (فَقَرا) و (مساکین)ئان بدەن،خزم و بێگانەو (أهل)ی وڵات و (غریب)، هاو(مَذهَب) با (مَذهَب) جودا، ئەوانەی (مَذاهب) و (طَرائق) و (إنتساب)، (حتّی) (تقسیم)ی (مَحلّات) بێ(ڕەحمی)یان خستە ناو (مسلْمان)آن، ﴿أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾ (صاحب)ی (برەکەت)ن، لە (آثار) (وارِد)ە: (ماڵ) لای (سَخی)بێ، یەکێکە لەدوو هەرزانیان، ئەگەر لای (بَخیل)بێ، یەکێکە لە دووگرانی یان .
وەلە (حَدیث) ئەفەرموێ:" ئەگەر چاك و پەسندەکان گەورەتانبن، (أغنیا)تان (سخی)بن، ئیشتان، کارتان بە (تدبیر) و (رَأی)بێ، سەرعەرد لەبن عەرد، بۆ ئێوە چاترە، ئەگەر (بالعکس) نا پەسندەکان بینە گەورە، وەکی ئێستا، دەوڵەمەندەکان (ثقیل)بن، کارتان بەقسەی ژنان بێ، ناو عەردی چاترە، بۆ ئێوە لەسەر عەردی" (حقاً)وایە، (لاشك) ژینی(أُمّة) بە پیاوی (أصل)و دەوڵەمەندی (سَخی)و (إتّفاق)و (مَشورە ت)ە، (بالعکس) مردنە ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا﴾ لەهەموو (سیّئات)ێ تیایە، بێ (صبری)، (تکبُّر)، قارِنانی، بێ (مرحمەت)، دیارە ئەوەی (إیمان)ی ڕاستی هەبێ بە (آیات)ی (حَق) بە گوێرەی (آیات) ڕەفتار ئەکا، ئەوەی (إیمان)ی پێ نەبێ، (مُعاکَسە)ئەکا﴿هُمْ﴾

هەرئەوانە﴿أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ﴾ (شُوم) بیّ خێری و بێری، (حقّا) ئەوانەی (مؤمن)ی (فاسِق) و (فاجِر) و (غَلیظ القلب) بۆ (أهل)ی (إیمان) لەگەلیّ (کافر)آن (شُوم)ترن، (وَلَوْ) خوا (عَفو)یان کا، بیانخاتە (أعْلی عِلّیین) بیّ (حقّ) و (حساب)، قسەم لە (حالْ)ی (حاضِر)ە.

﴿عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ﴾ دەرکەیان لەسەر پێوە ئەدریّ ئەوی (أهل)ی (إیمان)نێك و (أصل) و چاك، چاکە کردنی خۆی لەگەلْ (عباد الله) بە (جزا)ی (خێر)ی ئەزانیّ، وە (جزا)ی ئەو (مبارَك)آنە نایەتە (بَیان)، بۆیە خوا (ذکر)ی ناکا، ئەوانەی (شووم) بیّ کەلّك و (وَجە) تەنگیان هێنایتە سەر (فقرا) و (ضعفاء) دەرکەی خێریان لەسەر خۆ پێوە دایە، خوای (تعالی) پێش دەرکەی (جهنّم)یان لەسەر پێوە ئەدا (نَعُوذُ بِالله) (سعادەت)مەند ئەو کەسەیە، کلیلی دەرکەی خێران بیّ، (شقاوەت)مەند ئەو کەسەیە کلیلی دەرکەی شەڕان بیّ.

(أَللّهُمَّ إِفْتَحْ لَنا أَبْوابَ خَیْرِكَ بِجُودِكَ وَ إِحْسانِكَ وَ بِرِّكَ).[1]

سورەتی اَلشمّس

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەت)ی (اَلشمّس)ە، (مکیّە) (بلا خلاف)، (آیات)ی (١٥)و یا (١٦)ە یە، (مناسبە)ی لەگەلْ پێشی (کالشّمس) دیارە ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ (شَمس مَعلوم)ە، (ضَحا) بە (ضَوء)ی (شمس) (تفسیر) کرایتەوە، (نَقل) لە (إبن عباس) و (إبن جریر) (إبن کثیر) و (نِسبة)ی بۆ (مُجاهِد) ئەدەن، (قَتادة) بە (یَوم)ی (تفسیر)ئەکا، (إمام) ئەفەرمویّ:" ئەوە (مُختار)ی (فَرّا) و (إبن قُتَیبة) یە" وە (تفسیر)ی بە گەرمی (شمس) لە (مُقاتل)(نَقل) ئەکەن (إمام) زۆر بە (ضعیف)ی ئەزانیّ،(سیّد) (نَقل) لە (بعض)یّ (مُحقِیین)ئەکا، (حقیقەت)ی (ضحا) دوورکەوتنەوەی (شمس)ە لە

---

[1] ـــ (تفسیر)ی (سُورە)ی (البلد) تەواوبوو، رِۆژی پێنج شەممو نیزیکی (عصر) (١٣) ماهی (ربیع)ی (ثانی)، (١٧)ەی ماهی (نیسان)ی (رومی) ئاخری ماهی ئەفرەنجی.

(أُفق)ی (شَرق)ی، یَعنی (نَفس)ی (إرتفاع) (تباعد)ی (شمس) پیێ ی ئەڵێن:" ضَحا" دوایە بوویتە (حقیقەت) لەو (وقت)ی، بە (أولّ)ی (وقت)ی ئەگوترێ:" (ضَحْوة) " وە هەر دوای، ئەوبەکەمێ پیێ ی ئەڵێن:" (ضُحی)" دوایە تا (قریب)ی (زَوال) پێی ئەڵێن:" ضَحاء" (شمس)، (ضیا)ی (شمس). (نَهار)ی (شَمس) لە (آیات)ی (عِظام)ن، ئێمە ئەگەر لە (ظاهِر)ی (عبارەت) بڵێین:" (قَسَمْ) بە ئافتاب" ئەبێ (مقصود) مان (ربّ)ی ئافتاب بێ، (أمّا) خوا کە (قَسم)ی پیێ بخوا، چۆن (رَبّ)ی بۆ (مُقدر)کەین؟ ﴿وَالْقَمَرِ إِذَا تَلاَهَا﴾ دوای (طلوع)ی (شمس) کە ئەبێتە (هِلال)، یا دوای (غُروب)ی (شمس)کە ئەبیتە (بَدر)ی (تَمام) ﴿وَالنَّهَارِ﴾ (رَدّ)ی (قَول)ی (قتادە)یان کردیە، (مادام)خوا (رأساً) بە (نهار) سوێند ئەخوا، جوان نیە، (تفسیر)ی (ضحا) بە (نهار) — (وَلَوْ تَقیید)یش بکرێ، بە (ظَرف) ﴿إِذَا جَلاَهَا﴾ (شمس) (جَلا)ئەدا، (إظهار)ی ئەکا، بە (غیر)ی (شمس) چیتر لە (عبارەت) دانیە، بە (تصریح) یابە (إیمان)، بیکەینە (مَرجِع)ی (ضمیر)، (واقعاً حُصول) و (ظهور)ی (نَهار) بە (شَمس)ە، (أمّاً بعض)یّ (أیاّم)هەن، (هَوا صاف)، ئاسمان بێ هەورو بێ (کُدوُرة)، (شمس) لەو (نوع)ە ڕۆژە (عجایب) (جلوە)کی هەیە، نزیکە، لەبەر کەم و نایابی، ئێمە سوێند بە ڕۆژی (صاف) و بێ (کَدَر) بخۆین، (دائماً) هەورە، هەورێ خۆڵاوی، تۆزاویە، (شمس) یا بزرە، یا بێ (ڕەونەق) و (شَعشَعە)یە، (أمّا صَفا)ی دڵ و (رُوح) و خورەمی(حَیات)ی (عائلوی)، هەرنیە.

(ظُلُمـاتُ بَعْضُـها فَـوقَ بَعْـض) ﴿وَاللَّيْـلِ إِذَا يَغْشَـاهَا﴾ ڕۆژ ئـاوا ئـەبێ، شـەو دادێ، (أنَّه) شەو (شمس) دادەپۆشی، زێـڕا بەشـەو لێمـان بـزر ئـەبێ، وە (إلاّ) شەو لە (جِهَة)ی (غَیر)ی (جهة)ی (شَمس)ە، (دائمـا) لایـەکی (أرض)ی شـەوە، لایەکی ڕۆژە، لە (مملکەت)یّ ئاوا ئەبێ، لـە (مملکـەت)یّ هەڵدێ، ئەگـەر لێـرە باسی (مُخالفە)ی (نُحات)آن بکـەین، لـە (جـوان) و (إمتنـاع)ی (عَطـف)، لەسـەر دوو (مَعمول)ی دوو (عامِل)ی (مُختلف العمل)، درێژی ئـەداتێ بـا (وُجـود)ی بـۆ کوردی زوبان، (فائدە)کی نیە، وەتێ گەیشتنی (زەحمەت)ە، (سـیّدی آلوسـی)

زۆر لەو تەرزە جێ یە، (إيران)ى هونەر ئەكا، لە(بَيان)ى (أقـوال) و (توجيهـات) و (إعتراضـات)و (أجْوِبـة)، (رەحمـەتی لـێ بـێ)، (فكـر)ى (واسـع)، (علـم)ى (واسع)، زوباني(واسع)، (قَلَم)ى (سَيّار) و (سَحّار) ﴿وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا﴾ (بانی) ئاسمان، (جناب)ى (حَقّ)ە، لاى (بعض)ێ (تعبير) لە (جناب)ى (حق) بـە (مـا) نابێ، ئەڵێن:" (ما)، (ما)ى (مَصدري)يە" (يعنـی قسـم) بـە (بنـا)ى (سَماء)، (وكـذا) لەهــەر دوو (قَسـم)ى دوايـە، (زمخشـرى) (رَدّ)ى ئـەم (قَـول)ە ئـەكا، ئـەڵێ:"(فَألْهمهـا) لـێ ناگـەڕێ، (ضَـمير)ى (مُسـتَتر) (راجِـع)ى چـی ئـەبێ؟ (لازم)نيـە (مـا) هـەر بـۆ (غَـير)ە (عاقـل)آن (إسـتعمال)بكـرێ، ئـەو (إلهـام)ەى لـە(مـا)دايـە، (إشـارە)ئـەكا، بـۆ (عظمـة)ى ئـەو (ذات)ە، كـە (ذات)ێكـە (درك) نـاكرێ، (مَـع أنّـە) ئەفـەرموێ:" (وَالسَّـماءَ بَنيْناهـا بأيْـدٍ) بـا ئـەو (مـا)يـە ئەو(أيدى)يە بێ، كە (مَجهول)ە، وەشتێ (عظيم)ە، چ(قەيـدى)يـە؟" ﴿وَالأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا﴾ ئەوى (أرض)ى (بَسط)كرديە، ڕاى خستە .

بِساطی زمین سُفریی عامّی ئووست

برین خوانی يغما، چ دوشمن، چ دووست

خوا(أرض)ێ گەورەو بەرينى (خلق)كرديە، جێ هەموانى بە (ڕاحەت)ى تيا دەبێتەوە (لكن مع الأسف)(بشر) نا(ڕاحەت)ن، (دائِم) خەريكى قەڕە پەستن، (عذاب)ى يەك بدەن، يەكدى لەخۆيان دەركەن. (كرنيليۆس) لە (كتاب)ى (أصول)ى (علِمُ الهيئة) ئەڵێ:" ئەو (موادّ)ى (أرضيّة)ى كە (وجود)ى (مُحققە) لە (شمس)دا ئەمانەن: (هايدروجين)، (باريوم)، (منغنيسيۆم)، (ئەلەمنيۆم)، (نوتاليۆم)، (حديد)، (صۆديۆم)، (كۆبالْت)، (كاليسيۆم)،(مغنيسيۆم)، (نحاس)، (نيكل)، (كرۆم)، (زەنك)، (أمّا) (ئۆكسجين) و (نايترۆجين)، (كاربۆن)، (وجود)يان لە (شمس)دا (مُحَّقق)نيە" ديارە بە (جَزم) (نفى) ناكەن، ڕێ ى (بحّاث)آن ناگرن.

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا﴾ (مُراد) لـە (نفـس) (ذات)ى (روح)نيـە،، (تَسـوية)ى بـە (تَعديل)ى (أعضا) و (وَضع)، (تَرتيب)ى (قُوا) وەيە، (واقعاً هيكـل)ى (إنسـان)

بەو (بدایع)ی (صُنع) لە (شمس) گەورەترە ﴿فَأَلْهَمَهَا﴾ خوا (إلهام)ی (نَفس)ی کردیە، ﴿فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ (لاشك) (فُجور) و (تَقوی)ی (نفوس) بە (أشخاص) ئەگۆڕێ، (عصیان) و (طاعة)ی (مەلا)، لەگەڵ (عصیان) و (طاعة)ی گاوان جودایە، کەسێ (أدنی شعور)ی هەبێ، (نظر) بە (حاڵ)ی خۆی (فرق)ی چاکەو خراپە ئەکات، ئەو (سُورەت)ە لە (أوائل)ی (سُور)ی (مکیّە)، (أحکام)ی (شرعی) ئەوەندە نەبووە، ئەوانی (خَصم)ی بێ (إیمان)بوون، (طعن)یان لێ ئەدرا، بە (إرتکاب)ی (أمور)ی نالایەق توو بی خوا (إنسان) هەرچی بێ، نازانێ (سجدە) بۆ بەرد، بۆ گا، بۆ پشیلە، زۆر بەدە (هەتك)ی (بَشریّة)ە، هەرچی(صاحبِ وجدان)بێ، ئەزانێ زۆر خراپە، کەسێ دەوڵەمەندبێ لە ڕۆژی (جُوع)، (یَتیم)ێ (مسکین)ێ، لەبەری بناورێتەوە، نانەکیان پێ نەدا، (مادام) بزانێ خوا هەیە، ئەزانی ئەمە لای خوا ناخۆشە، دێتە (ظَنّ)م ئەگەر (إنسان) لە (أوّل)ی (أمر)ەوە، پەیڕەوی (عقل)ی کردبا، (حیات)ێ خۆشی (إجتماع)ی باشی بێ (جُرم) و (جِنایة)، بێ (شِقاق) و (عَداوة)، بێ(تَنزُّل)، بۆ(عبادەت)ی کتك و مارو ماسی و (تِمساح) و (سائر)ی (أشیا)ی (دُونی) . ئەبوو، (جناب)ی (حق)، (رُسُل)ی نەدە هەناردن، (أمّا إختلاف)ی (عُقول) و (شارِب) و (مَیل) (أساساً) إختلافی (خلق)یان، سەری کێشا (خِصام) و (حیات) تێکدان و بێ (نَظمی) (جناب)ی (حق) بۆ إصلاحی یان (رُسُل)ی ناردن، (لکن مع الأسف) کەم هاتنە سەر ڕێ، وەبە (مُدّة)یە کەم (تأثیر)ی (دین) لە دلاندا نەما، (إختلاف) و (شِقاق)ی دڵیان (زیاد)ی کرد، لەسایەی (رؤسا)ی (أدیان) و (إدارة)، (بَشر) وا (تَفرُّق)ی کرد (إلی الأبد) پیکەوە نانووسێن، لێك نزیك نابنەوە، مەگەر بۆ یەك کوشتن وەکی لە(سور)ی (سابق) فەرمووی:" (وَهَدَیْناهُ النَّجْدَیْن)" بە (حواس) بە (غریزە) بە (عقل) بە (إرسال)ی (رُسُل)، ڕێی نیشان داون. (قَسم) بە خوداوەندی ئەومصنوعات ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ ئەو کەسەی (نَفس)ی خۆی (تزکیە)بکا، پاك و خاوێن بێ، بێ (غَلّ) . (نائل)ی (مَرام) ئەبێ، (لازم)نیە (تزکیە) وەکی (صوفی)یان بێ بەجارێ (قَطع)ی (عَلاقە)

لەگەلٚ (مَوجودات)بكا، ياخود (وجود)ی كەسی لا نەمينێ ياخود هەموو (زَلّة)یٚ (قبولٚ)بكا، ئەوە (تزكيه)نيـە، ئـەوە(رزَّالـەت)ە، (بعـض)یٚ (ضـمير)ی بـزر بـۆ (جناب)ی (حَق) ئەبا، لەپاش (هَدايەت)و (إرشـاد)و (إلهـام) (تَزكيـة)و (تَـربيـە) (عائـد)ی (مُكلّـف)ە، ﴿وَقَـدْ خَـابَ مَـنْ دَسَّـاهَا﴾ (واقعـاً إنسـان) لـە (أوّل)ی (فطـرة)ی باشـە، پاكـە، (أمّـا تربيـة) ئـەگۆڕێ، وە (تـأثير)ی (إرث)يـش (إنكار)ناكرێ، ئەو(مَسئلة) لـە (حَضـرەت)ی (نـوُح) وەرگـيراوە (إنَّـك إِنْ تَـذَرْهُمْ يُضِلُّوا عبـادَكَ وَلَـنْ يَلِـدوا الاّ فـاجِراً كَفّـارً ...الآيـە) (مثـل): (هَـلْ تَلِـدُ الْحَيَّـةُ إلاّ الْحيَّةَ؟) (سعدی) ئەلّێ:

(عاقبەتی گورگزادە گورگ شەود

گرچی با ئادمی بزورگ شەود)

ئەمـە بـێ (شُـبە)يـە، (دَسٌ): بـە بزركـردن ئـەلّێن، وەكـی لـەناو خـۆلّی بيشارێتەوە كەسی بێ (أخلاق)و نا پەسەند بێ، (نفـس)ی خـۆی بزركـا، خـۆی نەناسی، (شرف)ی (بشريەت) گوم بكا، خۆی لـە (بَهـائم) كـەمتر كـا، (حقيقـة) (خائب) و (خاسر)ە باز (حرب)ە، له (بَين)ی (أشاعرة) يـا (سُـنی) و (معتـزلی)، (أشهدُ بِالله) (مُجادله) لەسەر (إختيار)ی (عَبـد)، لەسـەر (تـأثير)ی (قُـدرەت)ی (إنسان)، بێ (معنـا)يـە، (صـاحب)یٚ (عِلـم) و (إختيـار) و(قُـدرەت) و (إرادە) و (عزم) و (جزم) ئەمڕۆ لە (أوج)ی (أعلا)يە، (إختيـار)ی (إنسـان) (وجـدانی)يـە، (حصـول)ی (تـأثير)ی (أثـر)ی (هُويـدا)يـە، لـە(غايـەت)ی (جَـلا)يـە، (بَعـث)ی (رُسُل)، (وضع)ی (شرائع) و (تكليف) لەگەلٚ (سـلب)ی (إختيـار)، يـا(سَـلب)ی (تاثير)ی (قُوەت)و (قُدرەت) چ (مُناسبە)ی نيە، بەلّێ لە(بعض)یٚ (مقـام) خـوا (سلب)ی (قُدرە) (قوەّت)لە (إنسان) ئەكات، (حتّـی نَفـی حَيـات)ی لـێ ئـەكات، ئەوانـە مـردوون، كـەڕن، كـۆرن، لالّـن، كـەرن، (مـع أنّـە) زونـدوون، بـەگوێن، بەچاون، زوبـان درێـژن، بـۆ (حـالٚ)ی خۆيـان زۆر بەهۆشـن، بـۆ(فلـس)یٚ سـەد (حيلە) ئەكەن، (لازم)ە تەماشای (حـال) و (مَقـام)كـەين، بـەلّێ (إنسـان) خـۆو (قُوی)ی (مخلوق)ی خوايـە، (مُعتـزلی)ش ئەمـە (إنكـار) ناكـا، (أمّـا) ئێمـە (مـع

الأسف) تا بلێین: "بێ دەسەلاتین، (عاجز)ین، بێ (قُدرەت) و (قُوەت) و (غیرەت)ین، (حتّی) دزێ، حیزێ ئەتوانێ (جبر) لە (أهل)ی شارێ بکا، گەلێ کەس لەترسنۆکی خۆی خوویە ئەدا" ئەگەر لێرە (مُراد) (تَزکیة) و (تَدسیە)ی خوایە، بۆ ئەفەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا﴾ دیارە ئەو (قَوم)ە لەبەر (طغیان) و (تَجاوز)یان (تکذیب)ی (رسول)یان کردیە، وە (جسارەت)یان کردیتە (إمحا)ی (آیةُ الله) ﴿إِذْ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا﴾ ناردیان، ئەویش (قبولّ)ی کرد، ئەلێن:" ناوی (قُدارَ)، (قُدار) لەسەر (وَزن)ی (غُلام)، (سَیدٌ) لە (منْه)وی خۆی ئەلێ:"(معنا) (جزّار)" وابزانم زانیویانە (أشقیا)یە، بۆیە (تکلیف)یان لێ کردیە ﴿فَقَالَ لَهُمْ﴾ پاش (خَبر) دار بوونی (مُوامرە) ﴿نَاقَةَ اللَّهِ﴾ خۆتان لێی بپارێزن، (دەخل)ی مەکەن﴿وَسُقْيَاهَا﴾ (منع)ی مەکەن، لە ئاو خواردنەوە وەکی (حُکم)کرایە، ڕۆژێ بۆ ئەو ڕۆژێ بۆ ئێوە ﴿فَكَذَّبُوهُ﴾ (نَاقة الله)ی چی؟ خوا حوشتری بۆ چیە؟ بۆچی وابێ؟ ڕۆژێ تەنها بۆ حوشتر، وە ڕۆژێ بۆ هەموو (قَوم) بە (أنعام) و (بَهائم) ﴿فَعَقَرُوهَا﴾ دیارە (ڕاوچی)بووین، (معونەت)یان کردیە، لێ نەگەڕاین، (رسول)و یارانی (مُدافعە)بکەن، وە(إلاّ) (شخص)ێکیان پێ (منع)ئەکرا، کوشتیان، سەریان بڕی ﴿فَدَمْدَمَ﴾ لە (جزا)ی ئەو (فعل)ە (قَبیح)ە ﴿عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ﴾ (رب)یان، لەسەر (رُبوبیّەت)ی خۆی، (حَق)ی (رحم)یان نەمابوو، وە ئەفەرمووێ:﴿بِذَنْبِهِمْ﴾ بەگوناهیان، دیارە (سبب)و (علە ت)ی (هلاك)یان ئەوە بووە، یاگوناهیان بووە، ئەمەو ئیدی، (أمّا) (نِهایەت) (تأثیر)ی لەوە بووە، (دَمدَمَ):"(فَعَلَلَ)ە یە، بە (معنی) (أطبق)ەیە" خودا(عَذاب)ی بەسەر داهینان، دای گوتن، کەسی نەهێشتن، بەعاردیەوە نووساندن، پان و پیلچی کردنەوە ﴿فَسَوَّاهَا﴾ هەمووی داگرتن: (صِغار) و (کبار)، (طبیعی) کە (عذاب) (عام)بوو، منداڵ و ژن وپیر زۆرتر گیرۆدە ئەبن ﴿وَلاَ يَخَافُ﴾ خوا نە ئەترسا ﴿عُقْبَاهَا﴾ لە (عقبەت)ی ئەو (جَفا)دانە، (مع أنّه) (طغیان)ی وان وای ئەگەیاند، کە (ألعِیاذُ بالله)، لایان وابوو، خوا لێ یان ئەترسێ، ناوێرێ (عذاب)یان دا، وە کەسیان نەما بوو، لەکێ ئەترسا! ؟

(بِنا) لە (قَول)ی (ضحاّك) و (سَدّی) و (معنا)ی ئەوەیە، ئەوەی (ناقـە)کـەی کوشت، لـە (عاقبـەت)ی ئـەو (سَـیِّئَة)ە نـە دەترسـا، (ضـمیر)ی (مُسـتَتِر) بـەو (وَجْه)ە، بۆ خوا نیە، ئەمە هەرچەند لـە (عبـارەت) دوورە، (أمـاّ) لـە (معنـا)دا نێزیك و خۆشە .

ئەڵێن:" (ملا) یە (وعظ)ی ئەدا، ئەی ووت:"ئـەی مسـڵمانینە لـەخوا بترسـن خـوا زۆر بـێ (مُبـالات)ە، لەسـەر حوشـترێ چـەند (دِرهـم)بـایی، (قَـوم)ێ وای (هلاك)کرد" (ملا)یان ناویان لێ نا: (مقَومُ النّاقَة) . (حقیقە)خوا بێ (مُبـالات)ە، (غَنی)یە، (کائنـات) بـە (آن)ێ (هـلاك)کـا، چ پـەکی پـێ ئەکـەوێ؟ گـەلێ جـار ئـەڵێم:" (خِـدمـەت)ی گـەورەیی بـە دەسـەلاّتی بـێ(مبـالات) زۆر (رَحمـەت)ە" (جناب)ی (حق) بە (لُطف)ی خۆی (مُعامله)مان لەگەڵ بکا: (آمین).[1]

سورەتی أللّیل

نۆبەتی (تفسیر)ی (سورەت)ی (أللّیل)ە، (خِلاف) لە (عدد)ی (آیات)ی نیـە، بیست و یەکە، (خلاف) لە (مَکیە تي) و (مَدینەییەتی) دایە.

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾ (قسم) بەشەو کـە (دُنیـا)دا دەگـرێ، نـاڵێم:"(شـمس)" لێرە (مجبور)نیم، (یعنی)ناڵێم:" (شمس دادەپۆشی" (مَجبُوریة) نیە، (أماّ) لە (سُورە)ی (وَالشّمس)، لەبەر (ضمیر)ی (ها)، کە (راجِع)ە بـۆ (شَـمس) . (نَوعـاً ما مَجبوریـەت)ێ هەیـە ﴿وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ﴾ شـەو ئـەڕوا، ڕۆژ هەڵدێ، (نَهـار) ئاشکرا ئەبێ، ئەمسـەرو ئەوسـەری شـەو، بـە (نُـور)ی (نَهـار) (مُحـاط)ە، وردە وردە (أرض)دا دەگـرێ، (نهـار) زۆر (جِلْـوة) ئـەدا ﴿وَمَـا﴾ (ذات)ی (أقـدس)ی (کبریائی)، (مَجهول)ی (مطلَق)ی (منْ حَیثُ الذات)، (عالَم)ی (حَیات)، (نَباتـات)

---

[1] — (تفسیر)ی (سُورە)ی (الشمس) تەواو بوو، ڕۆژی جمعە، وەقتی ڕۆژ ئاوا بوون، خوا (خێر)ی شەوو ڕۆژمان پێ بگەیەنی، لە شەڕی شەوو ڕۆژمان بپارێزێ.

و (أشجار)و (حیوانات) و (بَشَر)، (حُکما)ی (طَبیعە ت)ئەڵێن:" لە (ذَرّة)ی (حیویە)ی نێر (جِنسیة)نیە، (ذُکورەت) و (أُنوثە ت) پاش (عُلوق) لە (رَحِم)دا پەیدا ئەبێ".

(جَسارەت)ی (علیّە)ی (بَشَر) بە (دَرجة) یەك گەیشتیە! خەریکن (مُسلّط)بن، لەسەر (تَذکیر) و (تأنیث)ی (جنین)، (مع الاعتراف) کە کار کاری (طبیعة)ە، ئێمەش (بِالطّبع، عَلی کلّ حال) ئەڵێین:" کار کاری پەروەردیگارە، (أساس)ی (إستعداد)ی (ذکورە)تو (أنوثة)و بەو گوێرە (إیجاد)و (خَلق)، ئیشی (عَلاّم)ی (مُطلع)ە، (عالِم)ی (مُحیط)ی بە (ذرات)ی (کائنات)، (مِزاج) هەرچەند (مُداخلە)ی بە (قوّەت)ە، (قِسم)ی لە (أزواج) هەر نێریان ئەبێ، (قِسم)ێ هەر مێ (قِسم)ێ هەردوو، ئایا (مِزاج) لە کێ یە؟ (کُلّ مِنْهُ) هەمووی لەوە (مَبدأ)ی (وُجود)ە " (عَقیم)یش هەن، (خُنثا)ش هەر (نظر) بە (آلة)ی (ظاهری)هەیە، (أمّا) لە ئەندەروندا (فَرق)یان ئەبێ، (بَعد البلوغ) (ملامِح)ی (ذُکورة) لە (بعض)ێ، (أُنوثة) لە (بعض)ێ دەرئەکەوێ (آیة)ی (کریمە) (دَلالەت) لە (نفي خُنثا) ناکا، (غایەت)ی سوێندە، بەو کەسە کە نێرو مێی (خلق)کردیە، نافەرموێ:"هەرچی لە (أحیا) (خلق)ی کردیە، (ذکر)ە، (أُنثی)یە" قرائەت)ێ (نَقل)ئەکەن: (وَالذَّکَر وَالأُنثی) چونکی (ما) (إطلاق)ی لەسەر (غیر)ی (ذی عقل) ئەکرێ، (أمّا) ئەوە ((علی الإطلاق) نیە وابزانم (قَسم)ێ ئەفەرموون:" (ما)، (ما)ی (مَصدری)یە " (یعنی قَسم) بە (خلق)ی نێرو مێ، (أمّا) ئەمە لەگەڵ دوو (جُملە)ی (سابق) رێك نیە، (أمّا شاذّە) (إعتبار)ی پێنیە ﴿إِنَّ سَعْیَکُمْ لَشَتَّی﴾ (مُتفَرِق)ە، هەرکەس بۆ شتێ هەوڵ ئەدا تێ ئەکۆشێ، تەماشای (أحزاب)ی (سیاسی)کە، گۆی یا هەموو (حَزب)ەکان (غایە)یان یەکە؟ (أمّا جهەت)ی (تَدبیر) و (سِیاسەت)یان (مُختَلفە)، وەتا(حَضارەت) (زیاد)ئەکا، (تَشتُّت)ی (أفعال) و (أقوال) و (مَساعی) زێتر ئەبێ. (قرآن) تەماشای (إختلاف)ی (جَزا)ئەکا، ئەنۆرێتە (طریق)ی (هدایەت)و (إرشاد) ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَی﴾ ببەخشێ، (خاصّة فی یَوم ذی مَسْغَبَة) ﴿وَاتَّقَی﴾ خۆی لە

خوا، لە (أعمال)ی (سَیِئَة) بپارێزی، ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى﴾ بە (ثَـواب)ی (إلهـیّ)و پاداشی (إحسان)و (جَزا)، (إیمان)ی هەبیّ، چاکە لای خـوا، بـە (ضـایع)ناچـیّ ﴿فَسَنُیَسِّرُهُ﴾ (بَعد)یا بە (تأکیـد) ﴿لِلْیُسْرَى﴾ بـۆ شـتەکی (سَـهل)، (أُمـور)ی (صِعاب)ی ڕەقی بۆ (سَهل)ئەکەین، ئامادەیی سواری بیّ، وەکی وولاغیّ زیـن و لغاوکراو، چ جایە (أُمور)ی (آخرة)، (أمـور)ی (دنیـا)شـی بـۆ (سـهل) و خۆشـی دیّ، وابزانم (فاسَق) و (فاجر)یش بەدخواهی نابن، (أمّا إعْطى) بیّ (مـالّ)نابـیّ، ئەبیّ ئەوت(مالّ)ە (کَسب)کا، (سَعی) بۆ بکا، (تفسیر)ی (حُسنا)یـان بـە گـەلیّ (وَجە)کردیە ئـەوی نووسـیمان، (مُختـار)ی (إبـن جَریـر)ە، لای (حَقـیر)یـش زۆر جوانە.

﴿وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى﴾ لەخوای، چ (تَقْـوی)؟ (إحتیـاج)ی بـەخوای نیـە، خۆم ماڵم پەیاکردیـە خـوا (دەخـل)ی چیە!؟ دیـارە (عصـیان) تـا (عصـیان) (فرق)ی هەیە، (بعض)یّ یا گەلیّ کەس گوناە ئەکا، (إستهزا) و قەشمەری دیّ، بەخواو (رسول)ی خوا﴿وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى﴾ (جزا)و پاداشی چـی؟":ئـەدی ئـەمن ئەمڕۆ (مالّ)ی خۆم بدۆڕێنم، گۆیا سبەی خوا پاداشـم ئـەداتیّ نـەخێر، (قـەت) ئەوەی ناکەم، (حاضر)ی بە (قەرد)نادەم، (قیامـەت)ی چـی؟ (جهنّم)ی چـی؟ بە هەشتی چی؟، گشت فڕوفێلّ، (مالّ) دەرێنەیە، چ گوێم لەوقسانە نیە.

"بەلّیّ کەسیّ (بَخیل)بیّ، ئەو (نَوع)ە (هَذَیان)ە ئـەکا، بـیّ (شـك)، وەگـەلیّ (أشعار)یان لەو (مَضمون)ە (یعنی) (حاضر)ی مەدە بە (قـەرد)، (نسـبەت) بـە (عُمری خیّام) داوە، (أمّا) لە (حِکمة)ی ئـەو ناوەشـێتەوە، (وَلَـوْ) لـە (زُمـرە)ی بادەگوساران بوویێ.

﴿فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى﴾ لە (دنیـا) و (قیامـەت)، (دُنیـا) دلّ نـاڕحـەت، پـڕ لـە غـەم و (کَدر)و (بغـض) و (حَسَـد)، لـە (آخـرة)یـش (جـزا)ی دیـارە . (عُلمـا)ی (بَلاغة) لـە (فَـنّ)ی (بـدیع) ئـەو (آیـة)ە ئێـنن، بـە (مِثـال) بـۆ (تَقابـل)، وەکـی (مُقابلە)ی: (حیـات) و (مَـوت) وە (ضَـحك) و (بُکـاء)، وە (فَقـر) و (غِنـاء)، لـە

(إستغناء) (تأویل)ێکی بۆ ئەکەن، تا (تَقابَل) لە (بَین)ی وی (وَاتقی) دەرکەوێ، بنۆڕنە: (مفتاح) و (تلخیص).

بابم فەرمووی:" لە (بغدا) ڕۆژێ چوومە لای (عبدالرحمن أفندی)، ئەو (وەقت)ی ئەو (نقیب) نەبوو، باسی (علما)ی کوردان کرا، زۆر (تقدیر)ی کردن، و وتی:" (ملا)ی کورد، هەرچەند لە (عرەبی)دا، زۆر بالآبێ، ناگەیەێتە (مَلا)یە، کە(أصلاً عرب)بێ، بۆ (إستشهاد) چەند (أبیات)ی (مفتی زەهاوی) خوندەوە، (أشعار)ێ (بلیغ)و (فصیح)، (أمّا) تەماشاکەن، چ(نسبەت)ی نیە، لەگەڵ (آیة)ی:" فَأَما مَنْ أعطی ...الآیة " بابم فەرمووی:" ووتم:" (سبحان الله) (کأنَّه) (حضرقت)ی (سید) لە (کلام)ی (بَشر) چی نەدۆزیەوە، (مُقابلە)ی (کلام)ی (زەهاوی)کا، (مَجبوراً تشبُّث)ی بە (آیەت)ی (قورآن)کرد !"(حَقیقةً غفلەت)ێ (عَجیبة)، وابزانم بابم لە (تأریخ)ی (١٢٩٢ه) چوو بووە (بغدا) بۆ (بعض)ە (مصالح)ی خۆی، ئەو وەقتی هەموو عیراق یەعنی (بغدا) و (موصل)و (بصرا)، هەمووی یەك (ویلایەت) بوو، (والی)یە (إدارە)ی ئەکرد، دوای(حرب)ی نەوە دوسێ، کرایە سێ (ولایەت) ﴿وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ﴾ لەوەی (بخیل) و قارنانی مەندەموور ﴿إِذَا تَرَدَّى﴾ کە (هلاك)بوو، کەوتە ناو (قَبر) لە (کفن) وەرپێچرا، وەکی (رِداء) تێ ی ئاڵاندرا، کەوتە ناو (جَهنَّم)، (حتّی) (إنسان)ی (بخیل) لە ڕۆژی لێ قەومانیش، (ماڵ)ی بەکەڵك نایە، (وَلَوْ بَذْل)ی بکا ئەی خۆن وە بە (إمداد)یشی نایەن، (حظ) ئەکەن لەو (حاڵ)ە دا، بمێنێ، تا (زێد)ە (ماڵ)ی بخۆن، ڕۆژی (جزا فِدیە)نیە، کێ (شفاعەت)یان بۆ ئەکا؟ کەس (خێر)ی لێ نەدیتینە ئەگەر کەسێ بڵێ:" خوا (غَنی)یە، چ پەکی کەوتیە، ئەوانە (إیمان)ئێنن، باش ئەبن لە (آخرەت) (مکافات) ئەدرێن، یان نا، ئەوی بەسەریان دێ، بابێ، قیروسیا، بەڵێ وایە (نظر) بە (ذات)ی (أقدس) و (غَنی)ی (مُطلق)، (معتزلی)ش وا ئەڵێن" (لکن نظر) بە (صِفة)ی (ڕەحمەت) و (عطف) و (هادیەتی) (لازم)ە (جنابی)ی (أرحم)، (ربّ الأنام) ڕێی چاکەیان نیشان دا.

﴿إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى﴾ (هادی)یە، هەروەکو لە (عالَم)ی (تکوین) (هادی)یە، لەناوزگی داکی مندالّ (هدایەت)ئەدا، بۆ هاتنەدەر، بۆ مەمك مژین، (هادی)شە لە (عالَم)ی (تشریع)، ڕێی چاك و خراپ، لەسەر (لَسان)ی (رُسل) نیشانی (عِبادە)ی خۆی ئەدا وە بە (کمال)ی (عنایەت) (هدایەت)ی ئەدا، هەموو شتی بۆ ڕێکخستیە، ئەو (لذّت) و (شَرف) و (ڕاحەت)ی (ضمیر) و (وِجدان)، کە لەچاکەدایە، لەخراپەدا نیە، وابزانم (نِزاع)یان (لَفظی)یە (أشاعِرە) ئەفەرموون:" لەسەر خودا هیچ شت(لازِم) نیە " (معتزلی) ئەڵێن:"

لەسەر(حکیم) (لازم)ە، ئیشی بەجێ، (مَمنوع)ە کاری بێ(وَجە)، (جناب)ی (حق) ئەبێ (مُقتضا)ی (صِفات)ی خۆی بێنێتەجێ" ﴿وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى﴾ (إیمان) ئێنن، (نائل)ی (خێر)ی (دنیا) و (آخرەت)ئەبن، وە(إلاّ خائب) و (خاسِر)ئەبن، نە(مال) بەکەڵکتان دەشێ، نەکەس بە فریادتانەوە دێ،

مەن آنچی(شرط)ی (بلاغە) ست،باتوو می گۆیەم

تو خواە ئەز سوخنم پەندگیرو خواە، مەلال

﴿فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى﴾ (رُکن)ی (أعظم) لە (إرشاد)، (إنذار)ە، (أکثر) بە ترس دێنە ڕای بەترس (عالَم)ی (مَسخَّر)ی (پاپ)کرد، ترسە (جاهل)ی کردیتە (عَبد)ی (مُتَشَیخ)آن، (أمّا) ئەمڕۆ-(مع الأسف)- کەس ترسی (آخرة)ی نیە ئەگەر ببێ، بەڕاستی (نادِر)ە، ترسی (دنیا)چاترە، ئەوەی هۆشی هەبێ، کە (إنذار)کرا، خۆی ئەپارێزێ. هاوینی ڕابردی، ئەترساین (طیّارة)مان بێتە سەر با لە جەرگەی ئەدا، فیرەی لێ ئەهات، وایان ئەزانی، بۆریەی (إنذار)ە، خۆیان ئەهاویشتە کون و کارژێکان .

(إمامی رازی) (رَحمةُ الله علیە) (نظریە)یەکی جوانی هەیە، (حاصلّی): (ئەگەر (إنذار)یان کردی لەشتێ، بۆ (دفع) و (منع)ی خۆت ئامادەکە، ئەڵێن:" ئەو ڕێیە جەردەی پێوەیە " بە چەك و(أساس)ی جەنگ و (جِدال) (مُهیّا)بە، بەڕێدا برۆ ئەگەر توشی بووی (نجات)ت ئەبێ، ئەگەر نەبوو، هیچ(ضَرر)ت لێ ناکەوێ، ئەفەرموون:" (سؤال)ی (قبر)هە ە ' نوو ە (حیات مُحافظە)ی

(جواب)ى (سؤال)ەكان بكە، ئەگەر بوو، (فَبِها) (جواب)ى خۆت ئەدەيەوە، ئەگەر نەبوو، ئەوا نەبوو (ضَرر)ى چيە؟) (حقيقە) بە (نظريە)ى (إحتياط) زۆر (قَول)ێ (مُفيدَ)ە (لازم)ە (إقتدى) بەو (إمام)ە گەورە بكەين، ئەم دەستوورە بۆ (دنيا) و (آخرة) باشە، (إجْتَرِسُوا بِسوءِ الظَّنِ)، (لَظى): (لَهَب)ە، خوا ئەتان ترسێنى، بە ئاگرێ، بلێسەى گڕئەدا، زوبانى ئەهاوێ (تَدْعوُ مَنْ أدْبَرَ وَتَوَلّى) ﴿لاَ يَصْلاَهَا إلاَّ الأشْقَى﴾ ئەگەر (نظر) بە (قيامەت)بێ، ديارە (مؤمن)ى (فاسَق) –(وَلَوْ شَعِيّ) و (عاصى)بێ– (كافر) لەوان (أشْقى)ترە (ممكن)ە ئەوانە، لە (مُنتَها)ى (مَراتِب)ى (شقاوەت)دابن، (طبيعى) هەمووشت (مراتب)ە هەيە، (بعض)ێ (قوم) لە (بعض)ێ كەم (شەڕ)ترن، (وَلَوْ أجنبى)ش بن .

﴿الَّذي كَذَّبَ﴾ ئى (رُسل)، (آيات)ى (حق) ﴿وَتَوَلَّى﴾ (إعراض)ئەنێ، ڕووى تێ ناكا، (أهميّەت)ى ناداتێ ﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الأتْقَى﴾ (وَصف)ى دى . (زمخشرى) (إشكال)ێ هەڵ ئەستێنێ، (بِنا) بە دوو (حَصر)ە، يەكێ لە (إلاّ)، ئەويدى لە (تَوصيف) و (تفضيل)، (معلوم)ە، (صَلى) (دُخول)ى ئاگرە، يا چێشتنى گەرمى ئاگرە، (مؤمن)ى (فاسَق) بە (إعتراف)ى (فريقين)، (أشاعره) و (معتزله)، (أشْقى) نيە، كەوا بێ ئەو ناچێتە(جهنّم)، (مع أنّه) (سَنّى)ش لايان وەيە، (بعض)ێ لە (عُصات)ى (مؤمن) ئەچنە (جهنَّم)، وە (دَرك)ى (حرارەت)ى ئەكەن، (وَلَو) بە (قَدَر) گەرمايى ئەمڕۆيى، با(ممكن)بێ خوا (أوّلاً عفو)ى بكا، وە دوور بوون لە ئاگر، (خاصّ)ى (أتْقى) يان نيە، (مُتّقى)ش لێ ى دوور ئەبێ، هەرچەند (فُوجئَة) (إستدلال) بە (آية)ى (أوّل) بينن، كە (عاصى مؤمن) ناچێتە (جهنّم)، گوناه (ضرر)نادا، لەگەڵ (إيمان)، (لكن آية)ى (ثانى) وانيە ئەوانيش ئەبێ چارەكى بكەن، (خُلاصە) (نظر) بە (حَصر) و (معنا)ى (معروف) و (مُتبادَل)ى، (صَلى) و (أشقى) (واقعاً)لێرە، هەم (تَناقُض) هەيە هەم لەگەڵ (إعتقاد)ى (كُلّ)ێ (مُخالف) (إعتبا)ناكەن، (أمّا عُلما)ى (بلاغەت)، هەموويان (قَول)ى پێ ئەكەن، وەلايان (دَلالة)ى (إستثناء)– لە (نفى) و (إثبات)–(صريحە)، (وضعى)يە وە(وِجدان)يش (شاهِد)ە، نابينى(زمخشرى)

(حنفی)ش بووە (إعتبار) بە (مَفهوم) ئـەکات، وە (مجبوراً جـواب) ئەداتـەوە، (عَلاوةً علی هذا) (أحانِفه) (قَول) بە (مَفهـوم)ی (مُسـتثنی)ی (مُفَـرَّغ) ئەکـەن . (إبن المنیر) (جواب)ئەداکە (صَلی) (عذاب)یٚ (خاصّ)ە، (حُفـرە)یـە، ئـاگردانیٚ هـەڵ ئەکـەنن، پشـکۆیە زۆری تیـا(جَمـع) ئەکـەن، لاشـەی شـەکێکی ئەهاوێنـە ناویٚ، لەناو ئاگر بە ئـاگر دای دەپۆشـن، ئـەو(عـذاب)ە، (شـدید)ە، (خـاصّ)ی (أشقی)یانە، (مؤمن)ی (شَقی) بەو (نوع)ە (عـذاب) نـادریٚ، ئـی (أتقـی) لـیٚ ی دوور ئەکەویٚ، (فضـل) لـە چێشـتنی، بـا مـوئمن عـذاب دریٚ، بـە(وجـە)ی تـر، (خَفیف). (لکن) ئەو (معنا)یە ئی (مَصلی)یە، بە (میم)یٚ (ظاهر)وەیە، (إسم)ی (مکان)بیٚ، یا(إسم)ی (مفعول)، بۆ بوریانەکە، ئەگرە (مصدر)ی (میمی)ش بیٚ، (لازم)نیە (أصل)ی (مَصدر)– (یعنی) (صَلی)– بەو (معنا)یە بیٚ، (فقط) .

وە(زمخشری) بە (قیل) ئەو قسە (نَقل)ئەکا، لە (تفسیر)ی (سُورە الغاشیە)، دیارە پیٚ ی (راضی)نیە، واگومان ئەبەی (زمخشری) ئەوەندە بیٚ (حافَظە)بـیٚ، (مَعنا)یە بەو نزیکە ڕابردبیٚ، لەیادی چووبیٚ؟ (حاشا)، ئەو (معنا)یـە، (معنـا)ی (صلی)نیـە، نۆریمـە (کتـب)ی (لۆغـەت) نـەم دیـت، وە لـە (مـادّە)ی (صَـلی)، (مَصْلی) لە (قاموس)دا نیە . (زُمخشری) (حَصر) ئەکاتە، (حَصـر)ی (إضـافی)، (آیة) (مُوازنە)ئەکا، لـە (بَـین)ی (حـال)ی گـەورە لـە (مُشـرکین) وە گـەورە لـە (مُسلمین)، لەڕووی (مُبالغە) (صلی) (خـاص)کراوە بـە (أشـقی)، (کأنَّـە) ئـاگر هەر بۆ وی (خلق) کراوە، و (نجات) (خاصّ)ی (أتقی)یە، (کأنـە جَنّـة) هـەر بۆ وی (خلق)کراوە، ئـەو (جـواب)ە لای (أبـو طیـب)جوانـە، (قبـول)ی کردیـە، وە (ممکـن)ە (أصـل)ی (سـؤال) وەکـی (إشـارە)مـان بـۆ کـرد – (بنـا)ی لەسـەر (قَول)ی (سَنّی)یـانیش بکـریٚ (جـواب)یٚ تـر هەیـە، لـە (قـول)ی (سـید رشـید) (رَحمة الله علیە) وەرنەگیری، (سـید رشـید) (مـع الآسـف)نەگەیشـتە ئێـرە، لـە (تفسیر)ی (بعض)ە (آیات)ی سەرەوەم دیووە، (ڕەحمەتی لیٚ بـیٚ)، (خلاصـە) لە (أوائل)ی (بعثة)ی (رسول) (ﷺ) لە (مکـە) (مـؤمن)ەکـان هـەموو (أتقـی)، (کافر)ەکان گشتی (أشقی)، (بلال) ئەو (وەقت)ەی (عذاب) ئـەدرا، لـە (طـرف)

(کافر)آن، بەردی ئەتاواندەوە، هەرئەی ووت:"(أحد، أحد)" نـە دەگـەڕاوە، بـۆ (شرك)، (أتْقى)نەبوو؟ بەڵێ، بەڵێ، (أتقى) وە (أتقـى)بـوو، (أمّـا) بـێ (مـاڵ) و (حاڵ)بـوو، (غايـةُ الأمـر) لێـره، لەبـەر (مُناسـبه) (تعـرُّض) بـۆ ئـەو (وَصـف)ە (خاصّ)ە ئەكا، كەوابێ، (تخصيص)ی (أوّل) (نظر) بـە (وەقـت) (حقيقـەت)ە، (تخصيص)ی (ثاني)، (تَخصـيص)ی (بِالوصَـف)ە (تخصـيص)ی (ذكـری)يـە، (حال) و (مَقام) (إيجاب)ئەكا، (أتقى)يە وا (ذكر)بكرێ، ئەوی (روح)بدا لەڕێ ی خـودا (ئەگـەر (مـاڵ)ی هـەبێ، لـە ڕێـی (مَـوْلا) (صَـرف)ی ناكـا؟ چـۆن (خيـاڵ)ئـەكرێ؟ ئـەم(جَـواب)ە زۆر جـوان و (صَـواب)ە، پێـی مـەڵێن:" خـۆ كوردیەو خۆكردی يە".

﴿الَّذِي﴾ (أتْقى)يەوا ﴿يُؤْتِي مَالَهُ﴾ ئـەی دا، (صَـرف)ە ئـەكا ﴿يَتَزَكَّـى﴾ لـە (مُيول)ە (فاسِدَة)، بەڵكوو (خالِصـاً لوَجـه الله) ئـەی بەخشـی، يـاخود (نيمـا)و (زێده)يی لای خوا ئەخوازی (تَصديقاً بِالْحسْنى)، ﴿وَمَا لأحَدٍ عِنْدَهُ﴾ بـۆ كـەس له (خلق)ی خوانيه، لەكن ئەو ﴿مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى﴾ چاكەی (جَزا)بدرێتـەوە، (مـعَ أنَّهُ) (مُقابله)ی چاكه به چاكه دانەوە (مَمدوح)ە، (لكـن) ئـەو (نَـوع)ە (ذات)ە، نانۆڕيتەوە شتی وا، (إنعـام) و (إحسـان)ی (مَحضـاً) بـۆ (رَضـا)ی (حـقّ)ە، بـۆ هيچی ناكا.

﴿إِلاَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الأعْلَـى﴾ بـەس (جِهـة)ی خـوای، (رَضـا)مەنـدی خـوای (أعلى) ئەخوازێ، يەكێ (أعلا) كارو (خێر)ی (أعلى) بۆ خوداوەندی (أعلى).

(حكيم) ئەڵێ:" (لازم)ە (إنسان) خۆی هەڵكوتێ، (سَعی) و (تَرقـیّ)كـا، بـەو (نَوع)ە، (مُناسبه)يە لەگەڵ (مَبدأ)ی (وُجود)ی بێ،كەسـێ خـودای (أعلـى) بـێ ئی بێ خۆشی خەريكی كاری (أعلى)بـێ تـا (أعلـى) بـێ، (مُوجـب)ی (أسـف)ە خودات(أعلى)بێ، خۆت (أدنى)بی".

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾ (ماڵ)ی بەكەڵك دێ، وەك ئەوانيدی نيە، كه مرد (ماڵ)ی بەفیڕۆ بـڕوا، بـێ(خێـر) و بێـر بفـەوتێ، كـێ (راضـي)ئـەكا؟ خـوا، بەچـی؟ بـە (رضوان)، (ورِضوان مِن الله أكْبر)، وەكـی (صـوفيّة) ئـەڵێن، وە (شـێخی إبـن

سینا) لە (نَمط)ی (مقاماتُ ا لعارفِین) ئەی فەرمویّ:" (حق)وایە (مُؤمِن) ئەوەی ئەیکا، ئەوەی نای کا (مَحضاً) بۆ (رضا) مەندی خودایی، نە بۆ بە هەشت، نە لەبەر (جهنّم)" (أمّا) ئەوە (زەحمەت)ە، ئەو (مقام)ە لە (ملیۆن)ی ئەمجا بۆ یەکیّ (حاصل) ببیّ، بۆیە (قرآن) تەماشای (مَشرَب) و (مَسلَك)ی (عمومی) ئەکا (دەعوەت)ی لەسەر (تَرغیب) و (تشویق)ە بۆ (جِنان)، (تَرهیب) و (تخویف)ە لە (لە (جهنّم)، خودا لە (صوفی)یان (میل) و (مزاج)ی (عبد)ی خۆی چاتر ئەزانیّ ئەو (آیة)ە لە (حق) (أبوبکر)ی (نازل)بوە، لای (جَمْهور) . گەلیّ (عَبد)ی (مسلّمان)ی (ضعیف)، کە لە (عذاب) دابوون، ئەز (جُملە) (بلال)، ئەی کڕین و ئازادی ئەکردن، بابی پێی ئەووت:"(عبد)ی توندومونەدو بە(قُوەت) بکڕە، و ئازادیان کە، تا بەکارت بێن (لَدی الحاجەت)، (خدمەت)ت بکەن، ببنە (قوّەت)و (ظهر)ت" ئەی فەرموو:"بەڵیّ بۆیە ئەیان کڕم تا بەکارم بێن" یعنی بۆ ئاخرەت. شیعە دەڵێن: لە (حق) (إمامی علی) (نازل)بووە، کەلە (رکوع)ێدا، ئەنگوستیلەی بەخشیە" ئەمە دوورە، (وەقت)ی نەهاتووە. و (إمامی علی) لەوەی (سخی)ترە، (أعلی)ترە، (کیف)ی بە ئەنگوستیلە بەخشینی بیّ، وە (خدمەت)یّ هەندە (عالی)بیّ، (رضا) مەندی (ربّ)ی (أعلی)ی پیّ (جَلب)کا (بعض)یّ ئەڵێن:" لە (حق) (أبو الدَّحداح) (نازِل) بووە " و (حکایەت)یّ ئەکەن، (سُیوطی) ئەفەرمویّ:" (سَند)ی (ضعیف)ە " هەرچی هەیە، زۆر بیّ (معنا)یە، وابزانم (مُوجِب)ی (غضب)ی خودایە، (ملا)یان ببنە دوو (فرقە) (مُنازعە) بکەن لەسەر (خلافەت)، (أوّلاً) ئی(علی)یە؟یائی (أبوبکر)ە؟ بەڵیّ (أبوبکر) بە (شهادەت)ی ئەو (آیة)ە (أتقی)یە، ئەوی (أتقی)بیّ، لای خوا (أکرم)ە،دیارە (أفضل)ە، ئەوی (أفضل) بیّ، ئەو خەلیفەی (أوّل)ە، هەی هوو! ! خەلافەتی چی؟ لەو (آن)یدا (رسول)ی خوا (ﷺ) و موسڵمانان ئاگایان لە خەلافەت نەبوو، خوا خوایان بوو لە دەست کافران نەجاتیان بێت. جێی موقابەلە لە بەینی دوو گەورەی موسڵمانان نییە، (ملا) بەس لادەن، (أبو بکر)یش (أتقی)یە و (علی)ش (أتقی)یە، ئەوی (شقاق)

و (خلاف) بخاتە ناو (مسلّمان)ان، ئەو (أشقى)يە (أفضل) و(أكرم)ى (مُطلق) هەر خوايە ئەمرۆ (أهل)ى (عرفان)و (قَلم)، قسە لە (تَفاضل)ى (مابين)ى (مصطفى كمال)و (غاندى) و (أمثل)يان ئەكەن. ئەمرۆ قسە لە (تفاضل)ى (روزفلت) و (شرشل) و (هتلر) و (موسوليني) و (ستالين) ئەكرێ.

(مع الأسف) ئێمە كەسمان نيە برۆ بۆ (صدر)ى (إسلام): (أبوبكر) و (على)، (نزاع) و (جدال) و (قيل) و (قال) .... وە (أكثر)ى (ممالك)ى (إسلام) بوويتە پايى مال، (حَيف) سەد (حيف) بۆ (عُلما)ى (إسلام)، (حُجَّةُ الاسلام)، (آية الله) و (أصحاب)ى (ألقاب)، بۆ خودا، بۆ (تعالى) (إسلام) پوولێ (صَرف)ناكەن، وەكى (قارون) ماڵ كۆ ئەكەنەوە، بۆيە (أُمّەت) ئايا ئەگەر مردن، (خێر) لە (ماڵ)ى خۆيان ئەبينن؟ (حاشا، حاشا) بەسيە، بەسيە ﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (حقاً) ئەو (آية)ە (رعايەت) كرا با، (أُمّەت)واى بەسەر نە دەهات. [1]

(سُوره الضحَى)

(نوبەت)ى (تفسير)ى (سُوره الضحّى)يە (مكيە)، (آيات)ى (١١)ەيە، (صاحب)ى (لَطائِف الإشارات في عِلم القرآن)، (إشارە)يە بۆ (خلاف)ناكا، (سيّد) (صراحە) ئەفەرموێ:" (خلاف)ى تيانيە" (مناسبە)ى لەگەڵ (سورەت)ى (سابق) ئاشكرايە، وەكى: (شمس) و (ضُحى) و (ليل) و (نهار).

﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿وَالضُّحَى﴾ (مختار)ى (إبن جرير) (تفسير)ى بە (نهار)ە وە (إجرا)ى لەسەر (معنا)ى (مَعروف) و (متبادَل)ى زۆر جوانە، لە (إختيار)ياندا (مُخَيَّر)ى، ئايا لێرە بە(فَهم)ى (عرب)ێ، كوردێ (عربى) زان دادێ بۆيە خوا سوێند بەو (وەقت)ە ئەخوا؟ كەلەو (ساعەت)ە دا خوا قسەى لەگەڵ (موسى)كرديە وە

[1] — تەواو بوو (تفسير)ى (سورە)ى (وألّيل) سبەينەى دووشەموو، حەڤدەى (ربيعى ثانى) بيست و يەكى (نيسان)، چوارى ماهى ئەفرەنجى.

لەو (سەعات)ە دا، (ساحر)آن (مغلوب)بووین، وەكەوتینە (سَجدة)، یا لەو (ساعەت)ە خەڵك خڕ ئەبێتەوە، ئەبێتە نێزیك نیوەڕۆ، وە لە (وەقت)ی (نزول)ی ئەم(سورەت)ە، (آیە)ی (وَأن يُحْشَرَ النّاسُ ضُحاً) (نازل) بوو بوو بڵێم:" چی؟!

﴿وَاللَيْلِ إِذَا سَجَى﴾ (ساكن) بوو، ئارامی تیاگیرا ﴿مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى﴾ چەندیّ لە مەوپێش (فەقیّ)یە (إیجازە)ی وەرگرت، رۆژی ووتمان:" هەموو (فَقّی)یەكان (حاضر)بن، (تَبَرُّكاً) (دەرس)ەكی (تفسیر) وەرگرن، (أوّلاً) لەسەر (نَهج)ی (بعض)یّ (عُلما)ی (تفسیر)ی (سابِق)، (ثانیاً) لەسەر (نهج)ی (تفسیر)ی (شیّخ محمد عَبدە) " ئەم (سُورەت)ەم بۆ (تقریر) كردن، ووتم:" ئێوە (أهل)ی (عِلم)ن تیّ گەیشتین، (مُحاكمە)بكەن، تیّ (فكر)ن، كامیان باشترە، وە لە(حالّ) و (وەقت) و (شأن)ی (رسول الله) (ﷺ) ئەوە شێتەو؟" بە (عومی) (تفسیر)ی (إمام)ی (مُجَدّد)یان (تَرجیح)كرد .

(رسول)ی (أكرم)(ﷺ) وەكی لە (سورە)ی (إقرأ) (بَیان) ئەكریّ- لە(أوّل)ی (وەحی) بۆ هاتنی زۆر سەغڵەت ئەبوو، ئەترسا، نەختیّ (فاصلة) كەوتە (بَین)، (وحی) (تأخیر)بوو، (رسول)ی خودا(ﷺ)، كەوتە (إضطراب) " بۆچی (وحی)نایە؟" جێگە لە (دەغدەغە)ی (سابِق)ی - (عَلاوە تأخیر)ی (وَحی)ش بوو، قسەیان زۆرە، لە هیچیان (سِرّ)ی (تأخیر) بەجوانی دەرناكەویّ، رۆژیّ لە رۆژان (نورالدّین)ی برام، لە (مدرسە)ی (رەسمی) كۆیە، (دەرس)ی (تفسیر)ی بە منداڵە قوتابیان ئەگوت، (وَجە)ی (تأخیر)ی (وحی)، بەو (وَجە)ی (مشهور)- كە گوجیلەسەگیّ لەبن تەختی پێغەمبەر (ﷺ) مردبوو، وە (ملائكە) ناچنە جێگایە سەی تێدابیّ، (خُصوصی) تۆپی بیّ، رۆژیّ هۆدەی (رسول)ی (أكرم)(ﷺ) ئەماڵن لاشەكەی فریّ ئەدەن، ئەوجا (جبریل)دیّ، (وَحی)ئێنی، (رسول الله) (ﷺ) (سبب)ی (تأخیر) (سؤال) ئەكا، بەو (وَجْە) (جواب)ی ئەداتەو، منداڵیّ راست ئەبێتەوە، ئەڵیّ:" من (إعتراض)ە كم هەیە، چما (وحی) هەر لەناو ئۆدەی (رسول الله) (ﷺ) بۆی دەهات؟ خۆ

پێغەمبەر (ﷺ) (دائم) لە زۆری ئۆدەی خۆی نەبووە؟ با لە دەرەوە، لە (مَسجد) بۆی هاتبا " هاتنە لای من، من ووتم ئەوانە هیچ نین "، وەکی (شێخ محمد عبده) (بیان)ی فەرموو بوو، بۆم (بیان)کردن زۆر (ممنون)بوون .

زۆرم لە دڵی گرانە، کە (حضرة)ی (خدیجە) بە پێغەمبەری(ﷺ) ووتبێ:" خوای توو، تووی (ترك)کردیە، ڕقی لێت بوویتەوە " خۆم گوێم لێ بێ، برواناکەم ئەو (مَحبَّة) و (إحترام)ی کە (أُمّ المؤمنین) لە (حق) (رسول الله) (ﷺ) ی بووە، (قەت) ئەو قسەی بە سەر زبانی دانایە، (وَلَوْ) بە (وجە)ی (تَأَسُّف)بێ، (سبب)ی وەکی (شێخ)ی (مُجَدِّد) ئەڵێ، لە (أوّل)ی (أمر)ەوە، (حضرة)ی (محمّد) (ﷺ) (تحمّل)ی (صَدمات)ی (وَحی) نەدەکرد، ئەگەر (فَترة)ی نەبا، لە (قَبیلة)ی (مُحال) ئەبوو، (تَحَمُّل)ی، بۆیە سوێند بە (ضُحی) و (لَیل)ی (ساکن) ئەخوا ڕۆژ (وەقت)ی ئیشان، (قُوّەت) (صَرف) ئەکرێ، لەشەو (ڕاحەت)ی ئەبێ (قُوەت) (أَنَّە) (إعادە) ئەکا، ئەوی ماندی بێ، ماندیەتی ئەحەسێتەوە، (تکرار) ڕۆژی (آتي) زوو دەست ئەکا بەئیش کردن، ڕۆژ (مُناسبە)ی لەگەڵ (حاڵ)ی (وَحی) هاتنە، (قُوەت) (صَرف)ئەبێ، وەکی ئەڵێن:" (رسول الله) (ﷺ) لەهەنگامی (وَحی) بۆ هاتن، چی بەسەرا ئەهات؟!" شەو لە (حین)ی کڕ بوونا (مناسبە)ی لەگەڵ (حاڵ)ی (فَترة)ە، (عَودەت)ی (قُوّەت) و (نشاط) و (تحمّل)ی تیا ئەبێ، بنۆڕە چەند جوانە، وە چ (مناسبە)یە (لَطیفْ)، لە (بَین)ی سوێند پێ خوراو و سوێند لە سەرخوراوە دەرئەخا, ئەمە لە کوێ؟ (ضُحی)ی (سَحَرة) لە کوێ؟ وەك (سابقاً تَعرُّض)ی بۆکرا .

(رسول)ی (أکرم) (ﷺ) بێ قسەی ئەوو ئەم، بە(خاطر)ی دادەهات، ئەبێ خوا -(بِالّمرّە) (ترك)م کا، (وحی)م بۆ نەنێرێتەوە؟ (مَعاذ الله) ڕقی لێم بووبێتەوە؟ (قُصور)م (قباحەتم)؟ (جناب)ی (حق) سوێندی بۆ ئەخوا، (دەفع)ی ئەم (خواطر)ە لە(خاطر)ی (عاطر)ی (حبیب)ی (مُجتبی)ئەکا ﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى﴾ وەکی ئەڵێن:" (دار)ی (آخرەت) بۆ توو چاترە،

لە (دار)ی (دُنیا) " توو خوا ئەمە قسەیە؟ پێغەمبەر (ﷺ) (طلب)ی (قصر) و (قصور) و گەنج و (ماڵ) و جاهی (دُنیا)ی کردیە؟ خوا بەو (نوع)ە (جواب)ی داتەوە، (دقّەت) لە (زُمخشری)کەن، چۆنیان پێکەوە (ربط) ئەدا خۆی (سؤال)ئەکا، لە (کیفیّەت)ی (إتصّال)ی ئەم (آیەت)ە، بە (آیەت)ی (سابِق) ئەڵێ:" (آیەت)ی (سابِق) ئەگەێنی، کە (جناب)ی (حق) (مُتوالیاً) (وحی) بۆ (رسول) ئەنێری، وە ئەو (حَبیب الله)یە وە خۆشەویستیەتی، نابینی، (کرامەت)ی، (نعمة)ی لەوە گەورەترە، (خَبر)ی ئەداتێ: (حاڵ)ی وی لە (آخرة)، بۆ وی (أعْظم) و (أجَلْ)ترە، لە (رسول) و (أنبیا) یانی پێش ئەخا ت(أُمّەت)ی (شاهد)ی لەبەر (أمم) ئەدەن، بۆ (رفع)ی (درجات)ی (مُؤمن)آن (شَفاعة)ی (قبول)ئەکا، وەگەلێ شتیدی، گەورە گەورەو (مُمتان) " (شێخ)ئەڵێ:" (کَرة)ی (آخر)ئی دووەم، لە (أُولی) چاترە، هەروا (نَوبە، نَوبە) (وَحی)ت بۆدی، (حاڵ)ت، (وَەقت)ت لە (حاڵ) و (وەقت)ی (سابِق) (خێر)ترابێ" ئەمە (لاشك) گەلێ چاترو ئاشکراترە، لە (تضمین)و (إلتزام)ی (زمخشری)، وە ئەو (تَکلُفات) و (زیادات)ی هێنایتی، (خطاب)ی (خاص)ی ئێرەو (آیەت)ی دوای یە، (شاهَد)ێ (صریح)ە، کە (نظر) بۆ (خصوص)ی (حاڵ)ی پێغەمبەر(ﷺ)، (نَظر) بۆ هاتن و (تأخیر)ی (وَحی)یە، باسی(أُمّەت) توو (آل) و (حاڵ)ی (قیامەت) و ئەمانە نی یە، (سَیّدی آلووسی) (نَقل) لە (إبن عَطیة) ئەکا وە (جماعەت)ێ وایان فەرمووە، (مُحتَمل)ە (مُراد): (بِدایەت) و (نهایەت)بێ، (نهایەت)ی (أمر)ت چاترە، لە(بِدایەت)ی، (قُوّەت)ت (زیاد) ئەبێ، بڵند ئەبێ، إیە .... وابوو، لەچ (حاڵ)ێ گەیشتە چ (حاڵ)ی؟! لە (ظرف)ی (٢٢)ساڵ چ (تطورات)ێ بوو؟ چ(إنقلاب)ەکی خستە (تأریخ)؟ ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾ ئەمەش (عائد)ی (إنزال)ی (وَحی)یە، (إکمال)ی (رسالەت)ە، جوستە جوستە (وَحی)ت بۆ ئەنێری، گەلێ (هدایەت)یان ئەبێ، (دین)ت بڵاو ئەبێتەوە ئەوەش بە (قوەت) ئەکرێ، (قُوەت)ی لەشکرو (ماڵ) و (عَدَد) و (عُدَد)، (سعی) لەتوو، (تَوفیق) لەخوا .

پێغەمبەر(ﷺ) (أُمَّەت)ی خۆی زۆر خۆش ئەوێ، (حظ) ئەکا، (آل) و (بَیت)ی هەمووی، (حتّی قوم)ی (محفوظ)بن لە (عَذاب)، (نائل)ی (دَرجات)ی بلّند بلّندبن، (أمّامقام)، (مَقام)ی ئەوە نیە، (عائلە) و (آل)ی (نَبوی)، وەکی (عائلە) و (آل)ی (قیاصرە) و (أكاكسرە) و (إنپراطور)آن نیە (تَقَرُّب) و (نجات)یان، بە (خدمەت) و (حفظ)ی(دین)ە، (لایُسأل) و نینە لە (سوُء)ی (فَهم) (حكایەت)ئەکەن، لە (منصوری حَلّاج)، گۆی یا ئەو (آیەت)ەی (مُلاحَظە) کردیە، ووتیەتی:" (حضرەت)ی (محمّد) (ﷺ) (رَتبە)ی لە (هِمَّة)ی بالآتر بووە، ئەگەر ئەوە لە (حق) من وترابا، (راضی) نەدەبووم، کەس بچێتە (جهنّم) " نازانم کێ لەخەودا، بە (خدمەت) (حضرة)ی (رسول الله) (ﷺ) گەیشتیە، لە (خدمەت)ی قسە لە (منصور) کرایە، فەرموویەتی: " ئەو (شَخص)ە نەزانە، نازانێ (رِضا)ی من (تابع)ی (رضا)ی خوایە، ئەوا (حوالّە)ی شیری (شریعەت)م کرد " (آخر)ی (منصور) (إعدام) کرا! (لكن) لە (نفس الأمر)ێ (إعدام)ی (منصور) شتێ (سیاسی)بوو، وەك (شێخی سوهرەوەردی)، بۆ زوبان بەستنی خەلّکی، (کِسوَە)یی (شرع)یان لەبەرکردینە، وەك (مسئلە)ی (مُعتزلی) و (خُلفا)ی (عباس)یان، (دەعوەت)ی (مُعتزِل)آنیان کردە بەهانەیە (سیاسی)، هەر (ملا)یە بەدخواهی (سلطنة)یان بوو، کوشتیان، لە (عائلە) یان (أمین) بوون، دوایە (رؤسا)ی (مُعتزل)ە کانیشیان فەوتاند (لكن) (ملا)یانی (کُتب) ئاگایان لە (سیاسەت)نیە.

(نَقل) لە (حضرة)ی (شێخ عبدالقادری گەیلانی) ئەکەن، (حاشا، ثُمَّ حاشاە) ووتیەتی –بە(شعر)–:" ئەگەر (شفاعەت)ئی باپیرم (حضرەت)ی (مصطفی) نەبایە دەرکەی (جهنّم)م، بە(کَف)ی دەست ئەگرت! " ئەگەر (جَدُّهُ المصطفی) نەبا ئەزانێ، ئەو چ ئەبوو؟! باوەڕ ناکەم (خدمەت)ی (لات) و (عُزّی)ی بەبەرکەوتبا، ئەو (هَذَیان)آنە کە(نقل) کراوە، لە (حَلّاج) و (حضرة)ی (عبدالقادر)، باوەڕناکەم، کەسێ (أدنی شُعور)ی هەبێ، دەر (حق) بە (ذات)ێ

وەكى (حضرەت)ى (رسالەت) پەناه(ﷺ)، ئەوقسانە ناكا، (لَه هِمَمُ لا مُنْتهى لكبارِها وَهِمَّتُه الصُّغْرى أجَلُّ مِنَ الدَّهرْ).

﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ﴾ (معلوم)ە (دُرّ)ى يەكتاى (رسالەت) لە (صَدَف)ى (رِەحم)ى داكى دابوو، باوكى (حضرەتى عبدالله) (وفات)ى كرد، غنوودەى خاكى (إفران)بوو، باپيرى (عبدالمطلب) بەخێوى كرد، (هَيكل) لە (كتاب)ى (حيات محمّد) لە (فصل)ى (ثالث) لە لاپەرەى (١٠٥)ئەڵێ:" (عبدالمطلب) گەيشتبووە حەفتا، يا تێپەرِى بوو، (عبدالله) لەساڵى (٢٤)ەمين (عُومر)ى دابوو، (حضرەتى آمنە)ى لە (عبدالله)ى (هاله) كە ئامۆزاى (آمنە)بوو. لەخۆى مارەكرد، (حضرەتى محمّد) (ﷺ) و (حضرەتى حمزە)ى مامى لەساڵێكدا بە (وَلَد) بوون " (أمّا) كێهە لە پێش كێهەيان بە (وَلَد)بوون؟ نايلێ " وە لە (عُومر)ى پێنج ساڵى داكى بردیە (مدينە)، بۆ (زيارەت)ى خاڵوانى، مانگێ لە (مدينە)ماوە، لە گەرِانەوە (حضرەتى ئامنە) لەدێ ى ناو (إيواءْ) بيست و سێ (ميل) دوور لەشارى (مدينە) (وفات)ى كرد. (إنّا للّه) (حضرەتى محمّد) (ﷺ) لەهەردوو لاوە، بوە (يتيم)، باپيرى زێتر (إعزاز) و (إحترام)ى ئەگرت، چاترى بەخێوو و(عنايەت)ى پێ ئەكرد، (عومر)ى (رسالەت) پەناه، كە گەيشتە هەشت ساڵ، باپيرى لە (عومر)ى هەشتا ساڵى (وفات)ى كرد، (محمّد)ى بێ داك و باب زۆر (مُتأثّر)بوو، وە لەدواى (جەنازە)ى باپيرى ئەگريا، وە (دائماً) يادى ئەكرد، لەپاش وى كەوتە ژێر (كفالەت)ى (أبو طالب)ى مامى، ئەويش زۆرى (رعايەت) و (عِنايەت) پێ ئەكرد خوا بەو (نوع)ە (حبيب)ى خۆى بە خێوكرد، تا (عومر)ى گەيشتە (٢٥)، (حضرەتى خديجە)ى مارەكرد، خودا (مُبارەك)يكا، (حضرەتى خديجە) (سيّد)ێ گەورەو بە (حُرمەت)و خانەدانى (عالى) و دەوڵەمەندبوو، (غايەت درجە) (حضرەتى محمّد)ى خۆش ئەويست، (حضرەتى مُحمّد)يش زۆرى (مَحبّت)ى ئەوى هەبوو تا (آخر)ى (حيات)ى (خديجە)ى لە (فكر) نەدەچوو، وە چەند (أولاد)ى (جناب)ى (رسالەت پەناه) بووى، لە (حضرەتى خديحە) بوو، (إلاّ إبراهيم) ئەو لە(مدينە) لە (ماريە) بە

(وَلَد) بوو، (أوائِل)ی (شباب)ی وە (أوائل)ی (رسالەت)ی لەگەڵ (خدیجە الکبری) ڕابوارد .

زۆر کەس لە (ملا)یانی (إعتقاد)، مەراقیانە لە (بحث)ی (تفاضُل) (مَثلاً) ئەدوێن لە (زێدە) (فضل)ی: (مریەمە) و (خدیجە) و (فاطمة) و (عائشە)، (فضیلة)ی (حَضرەتی مَریەمە) (خارِقة) بە (طبیعیە)، قسەمان لەونیە، (سَبق)ی (حضرەتی خدیجە) و (خدمەت)ی (إنکار) ناکرێ، (أمّا) ئەو (وەقت)ی (عائشە) هەر (وجود)ی نەبووە، (تفاضل) بە (جهەت)ی (سَبق)ی (إلى الاسلام)، لە (بَین)ی دوو کەس ئەگوترێ، کە لەو (آن)ەی دا، وێکڕا (مَوجود) و ئاگاداربوون، (أصحاب)ی (رسولّ الله) (فضل) یان لەسەر ئێمە، بە (سَبق)ی (إلى الآیمان)نیە، ئێمە دوای سێزدە(قرن) هاتینە (دُنیا)، لەو (زەمان)ەی دانەبووین، تابکەوینە (مەیدان)ی (مسابقە)، ئایا کێمان پێش ئەکەوین، کێمان دوا ئەکەوین؟ ئەمە شتێکە (بَدیهی)یە، (فاطمە) کچی (رسول الله) (ﷺ)ی بوو، خۆشەویستی جگەر گۆشی بوو، ئەو (شَرف)ە گەرچی (نوعاً ما) (أمر)ێ (طبیعی)یە، (إختیار)ی تیانیە، (لکن) (حقاً): (شَرف)ە (مَجد)ە (کرامەت)ە (علو)وە، بلّندی یە، سەرفرازی یە، مایەی (سعادەت) و (فِخار)ە، (عِلم) و (فضل) و (ذکا)ی (عائشە) (خارِقە) بوە، لە (عالِم)ی (حدیث) و (فِقە) و (تفسیر) (عائشە) لە (رجال) آنی (سبقەت) کردیە، چ جایە(نساء)، (رسولی أکرم) (ﷺ) زۆری خۆشویستیە، ئەمەش (مَعلوم)ە — لە (نَظر)من — (فضل)یّ زۆر (عظیم)بووە، ڕووکەشی لە (إیمان)یا نەبووە، (إیمان)ی خاوێن وبێ (غَش) بووە، وە(نُقّاد)یّ (عَجیب)بووە هەریەك لە (جهەت)یّ (فضل)ی هەیە، (فضل)ی (مطلق) ئی کەس بەسەر کەس دانیە لەو (نوع)ە (ذوات)ە، من مەراقی شتی وام نیە، (مُخلص)ی هەموانم، خودا بە (فضل)ی دان لە (حق)مان، بە (لُطف) و (إحسان)بێ، (فضل)مان پێ (کرم)کا، من کە (فضل)م نەبێ، لە (فَضل)ی ئەم و ئەویدوێم، زۆر (مخجول)ئەبم، دڵم بەخۆم ئەسووتێ (بعض)یّ (ذوات) وەکی (شێخی إبن حجر) گەلێ مەراقیان هەیە، وەکی (شُعرا

) ڕۆژ (أفضل)ە، یا شەو؟ (أرض) (أفضل)ە یا ئاسمان؟ هەنگوین (أفضل)ە یاشیر؟ وەکی (شاعر)آن، گوڵ (أفضل)ە یا نێرگس؟ سونبل یا ڕەیحان؟ (سیف) یا(قلم)؟ (مسئلە)ی (تفاضل) بۆ (عالَم)ی (إسلامیەت)، وەکی زەهری بوو، (أثر)ی (خفی)، نەختێ درەنگ دەرکەوت، (أمّا) کوشتی، ئێوەو خودا کێ هەیە؟ (فضل)ی کەسێ بەسەر کەسێدا بدا، (تحقیر)ی ئەویتر نەکا، لە دلّیا سووك نەبێ؟

﴿وَوَجَدَكَ ضَالاً فَهَدَى﴾ (شێخ محمد عبدە) لە (تفسیر)ی ئەم (آیەت)ە (آیەت)ێکە لە (آیات)ی خوا، من پێشەکی شتێ (عرض) ئەکەم، (لاشك) ئەوانەی (زُعما) و (سەرامەد) و (نَوابغی) و (عَباقری)ی (إصلاح) و (إختراع) و (إفساد)ن، لە (أوّل)ی منداڵیانەوە، (إمتیان)یان لە خەڵکی هەیە، (فطرة) (مُهیّا)ی کردینە، (ڕۆسا)ی (إصلاح)ی (مُتفکر) بە (قَوةّ)ی (إنتباه) لەشتی (خراپ) زۆر (مُتأثر)ە، (دائمُ الحزن)ە، کەم (سُرور)ە، بێ پێکەنینە، ئەگەر بێی، (تَبسُّم)ێ (حُزن)ێ مێز ئەبێ، (یَحبّ)ی (فَضائل) و (بَشریّة)، ئەوەندەی بە (دَنائەت) و (لَآمەت) و خواری (إنسان) (عاجز) و سەخڵەت ئەبێ، بە هیچ شت ئەوەندە دلّتەنگ نابێ، ئەو (نوع)ە کەسە، لە (آداب) و (مراسم) و (إعتقادات)ی (قَوم)، (غایەت) بە دەر (نفرەت)ئەکا، (بِناءاً علیە)، ئەوەی (تفسیر)ی (ضَلال) بە (کفر) بکا زۆر بە (ضلال) چووە، (رسولی أکرم) (ﷺ)، چل ساڵی لەسەر (عادات) و (عِبادات) و (إعتقادات)ی (قوم) بووبێ، پاشان ئەبێتە ئەو پێغەمبەرە؟ (حاشا، ثُم حاشا)، کەسێ وا (مُتأثّر) بێ بە (آثار) و (أطوار)ی (قوم) بەو (طَرح)ە پاك نابیتەو، بڕوا مەکە، ئەڵێن:" (فلان وَلی) (أوّل)ی دز بووە، ڕێ گرو (فاسِق)و (فاجِر) بووە، (تۆبە)ی کردیە، وەنازانم چی کردیە؟ بوویتە(وَلی)یە (مُختار)" نا، نا.. وانیە، (أمّا صوفیە) قسان ئەکەن نابێ (مُخالفە)یان بکرێ، (حتیّ) ئەڵێن:" وابووە، (إنسان)ێ چاوەش زوڕنا ئەنگێو، لەناو (حَلقە)ی شایی بووە، لەو (آن)ە (قُطب) مردیە، ئەویان کردیتە (قُطب)، (إدارە)ی (کائنات)یان خستیتە بەردەستی، (تابِع)ی (أمر)و (إرادە)ی

ئەوین" دەك وێران بێ (دنیا)، بەقورگێریێ، چاوەش ببێتە (قطب) و (إدارە) بکا !

ئەوەی بوویتە (رسول) (مُحقّق) بزانە، (كُفر) و (سَیّئات)ی لیێ (صادر) نەبووە، بە (كمال)ی (غفل) و (ذَوق) (دَرك)ی چاكەو خراپەی كردیە، ئەوەی لە (شـرف)ی (إنسانی) نەوە شێتەوە، نەی كردیە. (مُحقیق)ەكانی وەكی (زمخشری)و (إمام) و (أشباە) یان ئەفەرموون:" (غافِل) بووی لە (شرایع) (خاصّە) ئەوەی پەكی لەسەر (سمـع) كەوتبێ، (حَتّی)ئی وەك (أفلاطون) و (أرسطو) بۆی نەچووین، خوا بە (وَحی) بە (عباد)ی گوتووە، وەك ئەفەرمویێ:" نەت ئەزانی (كتاب) چیە" بەڵێ وابوو، لەناو (قوم)ێ (أُمی)، بێ (تعلیم) و (تعلُّم)بوو، (ألبَتّ) نازانی (أحكام)ی (إعتقادیات) و (عملیات) (بالتفصیل) چیە؟ چی لای خوا بەڕاستی خۆشە، وەچی ناخۆشە، (عُقول مُتباین)ن، (حُسن) و (قُبح) (أكثر)ی (إعتبار)یە، شتێ لای (عاقل)ێ (حَسن) (قُبح) ئەكا. وە (شێخ محمد عبدە) ئەفەرمویێ:" (حضرەتی محمّد) (ﷺ) ئەی نۆڕیە ئەو (عالَم)ی (بشریەت)ە، بەچاوی (إعتبار) و (تأمّل) و (تفكّر) و (تأثّر)، ئەیدی: ئەو (كائنات)ە، چی بەسەر هاتیە؟ (خصوصی قوم)ی خۆی لەو(جهالەت)ە، لەو(سلب) و (نهب) و (قفل) و (هتك)ی (حُرمات)ە (أهل)ی (كتاب) بە (تحریف) و (تبدیل) و (تَأوُّل)ە، (رأسا) بە جارێ لە (دین) و ڕێ دەرچووین، بڕۆ بۆ (مجوس) و (سائر)ی (أقوام)، (إلهی وسَیّدی، مولای) ئەو (عالم)ە چۆن (هدایەت)ی ئەدرێ؟ كوو دێتە سەر ڕێی؟ بە چ زوبانێ (دەعوەت) ئەكرێن؟" (جنابی محمّد) (ﷺ) لە (كمال)ی (جبروت) دابوو، بۆ (هدایەت) دانی (بشر)، خوای (تعالی)ن، (هدایەت)ی دا، بۆ (هدایەت) دانی (أقوام)ی (مُتَفسّخة) و (مُتَرَدّیە)، وردە وردە، (صبر)ە (صبر)ە، (هدایەت)ی (محمّد) (ﷺ)ی (تأثیر)ی كرد، دێ، دێ تاكوو جهانی پڕكرد، لە (أنوار) و (چیا)ی (هدایەت)، (شێخ) ئەفەرمویێ:"ئەو(ضلال)ە (دُرُّ التاج)ی (إفتخار)ە بۆ (حضرەتی محمّد)ی (ﷺ) ".

(بعض)یْ قسەی پڕو پووچی (نقّال)آن هەبوو (نقل)مان نەکرد ﴿وَوَجَدَكَ عَائِلاً فَأَغْنَى﴾ وا دێتە (خیال)ێ (أنّهُ جناب)ی (حق) نەی خواستیە، بە (صریح)ی بفەرموێ:" تووی (فقیر)ی دیت" (هیکل)ی (علم)و (عرفان) ئەڵێ:" میراتی (عبدالله)ی بابی (محمّد)ی (ﷺ) پێنج حوشترو پارچەیە (غنم) و (جاریە)یە بوو، بە چی دەوڵەمەندی کرد؟ بەماڵی (تجارەت) کە بۆ (حضرەتی خدیجە) (سفر)ی ئەکرد، بە ماڵی (خدیجە) پاش (زَواج)، بە ماڵی (أبوبکر)ی، سەرو ماڵ و (رُوح)ی (نثار)ی خاکی پای (حضرەتی رسول) (ﷺ) ئەکرد" (فقیر)ی ئەوەندە چرووکە، لەگەڵ هیچ رێك نایە، دڵ (راحەت)ی لە (جهەت) گوزەران، بۆ (أهل)ی (إصلاح) زۆر (لازم)ە، (خصوصی) ئیمڕۆ بۆ (ملا)یانی (خادم)ی (دین) (ألزم)ە، (فقیر) سووکە، (عِلم)ی (أوّلین) و (آخرین)ی لەگەڵ بێ، (صاحب)ی گران نابێ، بەڵێ هێسك گران ئەبێ کەس گوێی لەقسەی ناکا، (خلاصە) خوایەتیش لەگەڵ (فقیری) ناکرێ، (اَلفَقرُ مَخزی) بێ (أصل)ە.

(الفقرُ مخزی حدیثٌ مُفتریً ذَکرُوا

فَاَحْذروا روایَتە من غیر تَنْبیە ذَکرُوا)

(عُلما)ی (حَنفی) ئەفەرموون:" ئەوی بڵێ:" پێغەمبەر (فقیر) بووە، (یعنی) پاش (وُرود)ی (آیەت)– (کافر)ئەبێ"

(حضرەتی محمّد) (ﷺ)ی لە (أوائل)ی (نشأت)ی تا (زَواج)ی (خدیجە)، (عائلە)یە نەبوو بوو، بێ نان خۆرو خێزان بوو. مادام (جنابی حق) تۆی بە هەیتوی بەخێوکرد ﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلاَ تَقْهَرْ﴾ (تحقیر)ی مە کە، ئەوە (أقل)ی (مَراتِب)ە، (لاشك تعریض)ی تیایە، بۆ ئەوانەی (ماڵ)ی هەتیوان ئەخۆن، وە (ذَلیل)یان ئەکەن، هەتیوی بێ دەسەڵات و قەڵەندەر، (حقّ)ی بەخێوکردن و (تربیە)ی هەیە، (خصوصی) لەسەر خزمانی، (لاشك) (وجدان) و (إیضاف) و (فروّەت) (شاهد)ن، (حقّ)ی (ضعیف)ی لەسەر (قَوی)یە، (حقّ)ی (فقیر)ی لەسەر دەوڵەمەندیە، چاوساغ (لازم)ە دەستی کۆری بکێشی، بەخوای وایە، (لکن) ئەو (قواعد)ی (فطریە) (إعتبار)ی نەمایە، (طماع) و (تسلّط) (وجدان)

خوا خوایەتی، تووشی بیّ دەسەلاّتیّ ببی، بەسەرو گویلاکی داماڵیّ، ئەوەی لەبەری بیّ، دای ماڵی ﴿وَأَمَّا السَّائِلَ﴾ سوالّ کەریّ: (ماڵی) (علمی) ﴿فَلاَ تَنْهَرْ﴾ (زَجر)ی مەکە، بە تووڕەیی دەری مەکە، یاشتێکی پیّ (إحسان)بکە، یاخود بەقسەی خۆش ڕەوانی کە. من زۆرم پیّ ناخۆشە، کە (فقیر) دەڵیّ:" خوا (خێر)و بنووسیّ" ئەڵێن:" خوا بیدا" هەموو جاریّ (مضمون)ی (أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشاءُ اللهُ أَطْعَمَهُمْ) دێتە دلّ، ئێمە (مُكلّف)ین بە (مُجاملە) لەگەلّ (فقیر)، (مَعنا)ی وانیە هەرکەس با(سؤال)یّ بکا، (لازم) بوو لە (عالَم)ی (إسلاميّە ت) (سؤال) کردن نەبیّ، (واقعاً) لە (أوّل)ە وە (زەکات) بە (حق) درا با، بە (حقْ جِباية) کرابا، بە (حَق صرف) بوو یا، (سؤال)کردن نەدەبوو (مِلَل)ی (أجنبی) خەریکن بۆ (مَنع)ی (سؤال)، (أمّا) ئێمە گویّ ی نادەینیّ یەك لە (أسباب)ی (تأخیر)ی (وحی) ئەمەیە: گۆی یا (إمام)ی (عثمان) وشیە تریّ یەکی بۆ پێغەمبەری ناردیە، لەو (وەقت)ەدا، (سوالّ)کەریّ (سؤال)ی کردیە، پێغەمبەر وشیە تریّ یەکەی داوەتیّ، (إمامی عثمان)لێی کڕی، (تقدیم)ی خدمەتی (رسول) (ﷺ)ی کردیە، باز (سائل)ە کەهاتیە، وشیە تریّ ی بردیە، (تکرار) (إمام)لیّ ی کڕیە، بۆ (حضرەتی رسول)ی (أکرم)ی(ﷺ) ناردیە، (سائل عودەت)ی کردیە، ئەوجارە (رسول)ی (مُجتبا) فەرموویەتی:" توو (تاجر)ی یا (سائل)ی؟" لەسەر ئەوەندە (وحی) (تأخیر) بووە ! (بعد) ئەم (سورەت)ە (نازل)بووە، بەوخودایەی تریّ ی لە داری ڕەق (خلق) ئەکا، ئەم قسەیە بیّ (أصل)ە ! بۆ دەرنەکردنی (سائل)ی (علمی)، (سورە)ی (عَبسَ) (کافی)یە .

﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ (نعمە ت)ی خوای زۆرە، (شُکران)ەی خوابکە، بە (عَمَل) (أَحْسِنْ كَما أَحْسَنَ اللهُ إِلَيْكَ)، (تعداد)ی (نعمەت) ئەگەر بە (إفتخار) و (ریا)نەبیّ، باشە، (عِباد)ی خوا (مَشارب) یان (مختلف)ن بابم فەرمووی:" لە (بغدا) شەویّ چوومە (خدمەت) (حضرەتی کاك أحمدی شێخ)، لەئاستانە (مسافِر)بوو، شەوەکە شەوی(جمعە)بوو، پاش نوێژی (عِشا) فەرمووی:" با نەختیّ (صلوات) لێدەین" دەستمان کرد بە (صلوات)لێدان، بەدزی، ئێمە

(دەور)ی (تسبیح)مان تەواو نەبوو بوو (شێخ) فەرمووی:" ئی من ئەوە حەوت سەد" پاش (صلوات) (شخص)یّ (حاجی عبدالله ی حاجی مصطفی)ی بابی (طاهر چەلبی) خۆمان، (عرض)ی کرد:" (قوربان) (إظهار)ی ئەوەندە (صلوات)ە باش بوو؟" فەرمووی:" نا، لام وابوو ئی ئێوە سەدی تەواو نەبووە، ئی من حەوسەد، (عُجب)ەکم هاتە دلّ، لە ترسی (عُجب) (إظهار)م کرد، تا (خێر)م نەمێنیّ، وە(نفس)م بشکیّ".

گەلیّ جار مامۆستا (ملا أحمدی کۆر) بە ڕۆژو ئەبوو، ڕۆژی درێژ، گەرم چارەگیّ پێش (مغرب)، لەسەر قسەی من، یا کەسێتر، (توو خوا مامۆستا ئەگەر ئەودانە ئالّی بالّیەی نەخۆی!) (مثلاً)، دەر (حال) ئەی خوارد، بە دزی بە منی ئەفەرموو:" ئەوەم بۆ باشترە، (نفس)م زۆری پیّ ناخۆشە ئەلّیّ:" بۆ چارەگیّ، (أجر)ی ڕۆژیّ ئەبەی"

بەلّیّ هەرچی پیاوچاك بیکەن، لە(وجدان) و (ذَوق) خۆشە، (أمّا) بە (تقلید) زۆرم لاگرانە، بیّ (معنا)یە. (بعض)یّ (ذوات) ئەکەونە (مَقام)ی (شُهود)، (أنّە) (غیر)ی خوا، کەسیان لا نامێنی، ئەوانە بەس (ذکر)ی (جَلالە) ئەکەن، (اَللّه، ألله، ألله) (حتّی حرف)ی (ندا)شیان لانیە، بەلّکوو (لفظ) نامینیّ، ئەکەونە (مَحض)ی یاد، زۆر چاکە، (ذَوقی)یە (وجدانی)یە، لە خۆ چوونە، لە خەوبوونە، (مَحو)ە، (أمّا) کەسیّ ئەبینی، ئەوەندە (مشغول)ی (دنیا)یە، (أصلاً) خوای لەیاد نیە (ذکر)ی (نفی) و (إثبات)ناکا، ئەلّیّ:" یادی(غیر)ی تیایە" (مُنافق)ێکی بەڕاستی، یادی خوات کردیە؟ ئەوانە ئەوەندە بە (طماع)ن، خەریکی (دُنیا)ن، وەکی کوردی ئەلّیّ:" بەددانی مووی لەقوونی سەی دەردێنیّ." (ذکر)ی (لا إله إلاّ الله)ی ناکا، وەك بە (لَعنة)بیّ، (تَقلید)ی (جهالەت) و (حماقەت) (بعض)یّ (تفسیر)ی (نعمت) بە (نُبُوَّەت)، (بعض)یّ بە (قرآن) ئەکەنەوە هەرچەند (سیّدی آلووسی)ئەفەرمویّ:" هەر دوو (تفسیر) (مناسبە)یان لەگەلّ پێشەوە نیە" (أمّا) بە (حق) (عِلم) لەگەلّ (فقیر)ی نەبیّ، (نِعمەت)ە، (نِعمەت)یّ (فَوْقَ النّعمە) .

لە (حرب)ی (سابق) بوو بووە (قاعدە)، هەموو کەس ئەیزانی، کە ولاتی بدۆڕا با، (إعلان)یان ئەکرد، دۆلْ و زۆڕنا لیّ ئەدرا، ئەکوترا، کەولاتیّ گەورەمان گرتیە، (بَحْث)ی (بَعض)یّ (فتوحات)ی بە درۆکرا، لەدیوەخانی (غفوری زادە حمە أغای گەورەیی کۆیە)، (شێخ)یّ (حاضر)بوو، (شێخ ملا محمد امینی شیواشان)ی خزمی خۆمان، ووتی:"ئەوە ئازایی مە، نیە، ئازایی خوایە" (حمە اغا) بە دزی (سؤال)ی لە من کرد:" دروستە بلّێی:" خوا ئازایە؟" ووتم:" نا فەرمووی:" بە خوای (ملایەتی) شتیّ باشە، هیچ نەبیّ (إنسان) ئەزانیّ، لە (حق) خودا بدویّ ."

(شکرانە)ی (نعمەت)ی (إلهی) ئەگەرچی ناکریّ، هەندە زۆرە، (أمَّا) وەکی لە (حدیث)دا دەفەرمویّ:" ئەوی (إقرار) بە (نعمەت)بکا، کە لە خوایەوەیە، (فَقَطْ شکَرَ)" (حقیقە) بەڕاستی (شُکر)ی خوای بەجیّ ئێنیّ، ئەوەش (نعمەت)ێکە، (مُوجب)ی (شکَرُ)ە . (أساساً) (خطا)ی (بَشر)ە، خوا لە (نعمە ت) و (تَشکُر)ی (نعمە ت) (غَنی)یە، (أمَّا) ئەبینی، بۆ پارچە نانیّ کوڕنووشی ئەبا، (إبا) لە (شُکران)ەی خوا ئەکا .

ئەفەرموون:" (سُنَّەت)ە، دوای (قرائەت)ی ئەم (سورەت)ە (قارِئ) بلّیّ:" (لا إله إلاّ الله وَالله أكْبَر) (بعض)یّ ئەفەرموون:" بەس (أللهُ أكبر)" ئەم (تکبیر)ە لە (طرف) (جنابی رسالەت پەناە)ە، لە خۆشیان بووە، (وحی) بۆ هاتەوە، (رفع)ی (دَغدغە) و (قال) و (قیل)بوو، (أللهُ أكبر)، ئێمەش گەلیّ (قال) و (قیل)مان نەنووسی، (خصوصی) (مقابلە) لە (بَین)ی (سُورەت)ی (أبی بکر) و ئەم (سُورەت)ە، ئەدی هەرچی بۆ (أبو بکر)ی بوویێ، لەسایەی (رسول الله)ی(ﷺ) نەبوو؟ وەتا (آخر)ی (قرآن) (تکبیر) (سُنّەت)ە.

(جناب)ی (حق) لەسەر (سُنّەت)ی (رسولی أکرم)مان (ﷺ) لانەدا، دەرکەی (إنعام)و (جود)ی خۆی لەسەر (عباد)ی (فُقرا) بکاتەوە، (سؤال)ی (سائل)ان (قبول)کا، (وەقت) زۆر ناخۆشە، هەموو شت گرانە، پارە نیە، بیّ بارانی یە، پیك برە (دەغلّ)ی نەهێشت، لەو هەنگامە چووینە نوێژە بارانە،

(مسڵمان)ەكان بە (عمومی) چەند ڕۆژ بە ڕۆژوو بوون، (مع الأسف) بەجاری خاپووری كرد، نەختێ جۆ مابوو، سن و كیسەڵە، مژیان، هیچیان نەهێشت، دێهات بە (أكثرية) چۆڵ بوون، ئەوی ماوە، تەنك بووە (إنّا لله!)، گەرماش(بقیّە)ی برد، گەنم بووە پووش بە (غیر)ی (دُعا)و پاڕانەوە چیمان لەدەست نایە، (إلهی) چارەیە، تەواو بوو (تفسیر)ی (وَالضُحی).

(سورة)ی (أَلَمْ نَشْرَحْ)

(نۆبەت)ی (تفسیر)ی (سورە)ی (أَلَمْ نَشْرَحْ)ە، ئەو (سورەت)ە (مکیّ)بێ، (مدنی)بێ (غایەت) (مُتّصِل)ە بە (سورە)ی (سابق) (حتّی) (نقل) ئەکەن لە(عُمری بنی عبدالعزیز) و (طاوس):" هەردووك یەك (سورەت)ن" (عدد)ی (آیات)ی هەشتە، (بالاتّفاق) (شُکراً) وە (ظاهر)ی (صَنیع)ی (قَطلانی) لە (کتاب)ی ((قرائەت) ئەگەیەنێ، (مکیّەت)یشی بێ (خلاف)ە، وە ئەلێن:" لە دوای (سورەت)ی (وَالضُّحی) (نازِل) بووە "(رَبّی أُشْرَح لی صَدْری وَیَسّرْ لي أمرْی، آمین).

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(کلیم) (سؤال)ی کرد:" (رَبّی أُشْرَح لی صَدْری وَیَسّرْ لي أمرْی)" (لاشك) (إجابەت)ی (دعوەت)ی فەرمووە، (أمّا) بێ (دُعا) و (طلب)، مەگەر بە (لسان)ی (حال) دەربارەی (حَبیب)ی ئەفەرموێ: ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ﴾ ئایا (شرح)ی (صدر)ی توومان، بۆ توو نەکرد؟ (إستفهام)ی (إنکاری) لە (معنا)ی (نَفی)یە، وە (نَفی)، (نَفی) و کی (مَنطقی) ئەلێن:"(إثبات)ە " (یعنی) کردمان، خودا ئەزانێ، (عَلّامُ الْغیُوب)ە، (حضرەتی محمّد)(ﷺ) دلّی چەند سەغلّەت و سینگی (مُبارەك)ی لە (أحوال)ی (بَشر)، لە (مُعتقدات) و ئاینی (قَوم)ی خۆی، چەند تەنگ بوو، وە باری (رسالەت)ی لەسەر شان، لە کێوی (هیمالایا)ی گرانتربوو، چۆن (دەعوەت)بکا؟ ئەوە (سهل)نیە . بە (دِقّەت) (مُلاحظة)بکەن، (شَخص)ێ تەك و تەنها بەرابەری، (جِنّ) و (إنس) ڕاوەستی، بە (قانون)ی هیچ (دەولّەت) بە (إعتقادیات)ی هیچ (دین) و (مِلّە ت) (راضی) نەبێ، هەمووی بە (غَدر) و (ظُلم) و (مُبَدَّل) و (مُنحرِف)بزانی، ئەو (کائنات)، بە (إنپراطور) و (ملوك) و (سلاطین) و (خان) و (خوانین) و (عُلما) و (حُکما) و (قوّاد) و (کتّاب) و (أدبا) و (شعرا) و (شُجعان)، (دەعوەت)بکا، بۆ (دین)ی خۆی، (تکلیف)یان

بکا، بە (تَرك)ی (عادات) و (عَنعنات) و (أدیان)ی (آبا) و (أجداد)یان، (حُکم) بە (سعادەت)و (حماقەت)ی (أسلاف)یان بکا ئەو (عالَم)ەش ئەوەندی لەدەستیان بێ، لە(مُخالفە) و (عداوەت) و (عَذاب) دانی یە ڕەنجیدەو دلّ ئازور دەگی، (قصور)نەکەن، وە (دوام)بکا، لەسەر ئەو (حالّەت)ە، تا (وظیفە) بەجێ ئەهێنێ، (حقاً) لە (خَیال)ی (دەماغ)ی ئێمە، هوورەی لێوە دێ، ئەمە چۆن؟ کوو؟ کێ (تَحمّل)ی ئەو (مشقّەت)ە وە ئەو هەموودەردو (بەلاّ) و ڕەنجە ئەکا؟ ئەو (نوع)ە (ذوات)ە دلّیان (فراح) ئەبێ، بال قوولێ، بە (صَبر) و (تحمّل) و تەوانایی، لە (أشّد) و (أصعب)ی (أوقات) (مأیوس)نابێ، زێدە (وثوق)ی بە (نیل)ی (مُرام) پەیدا ئەبێ، دلّ (راحەت)، بێ (جَزَع)، ئەگەر (جناب)ی (رسالەت) پەناه، ئەو (طرز)ە (إنشراح)ەی نەبا، (قط، قط) ئەو کارە گرانەی پێ نەدەکرا: ئەو (شَرح)ی (صَدر)ە، شتێ نیە بە (قَلَم)، (شرح) و (بَیان) و (إیضاح)بکرێ، کەسێ (زعیم)نەبێ، نەکەوتبێتە ناو (وقایع)ی (مُدهش)ی بە (هَول)، نازانی ئەو (شرح)ە چیە؟ وە (إنسان) نازانی و (إنبساط) و (وُثوق) و بڕوایی و (إعتماد)ە کوو پەیا ئەبێ؟ دیارە (أمر)ێکە، لە (طرف) (فاطِر)ە،لەپاش (وفات)ی (رسول)ی (أکرم) (ﷺ) (مسلّمان)آن زۆر (مُتفَرّق) بوون، نێزیك بوو– (أَلعیاذُ بِالله)– (دین)ی (إسلام) (محو)بێتەوە، (أبوبکر) بە چ (روح)ێ، بە چ (صدر)ێ (واسع)، (قَلب)ێ فراوان و بە (طمأنینة)، چووە پێش ئەو (طوفان)ی (فِتنە) و (مُصیبەت)ە، چۆن (أجزا)ی (مُتفرِقە)ی (إسلام)ی (جُن) و بەندو شیرازە کرد؟!

(ناپلیۆن) بە (وُثوق) و (سِعَت)ی (قلب) و (جسارەت) و (إعتماد)ی (علی النفس)، لە (جسر)ی سەر (نهر)ی (ئەداو) تێ پەڕی، (مبالات)ی بە ئاگری لەشکری(نحسە)ی نەکرد پەڕیەوە، تارو ماری کردن، (حتّی ضابط)ێ بە (ناپلیون)ی ووت:" (مُحال) (مُستحیلە) بەو (حال)ە لەسەر ئەو(جسر)ە تەسکە(عبور)بکەین –بە (إستفهام)ی (إنکاری)– (مُحال) و (مُستحیل)ە، ناپلیۆن وتی: ئەو (کلمە) (فەرەنسی)نیە" (أنّە) (ناپلیون) (نظر) بە (بالەت) و

جورئەتی فەرەنسە هیچی بە (محالٓ) نەدەزانی، گۆڕهەڵتەکێنە (ناپلیۆن)، بنۆڕەفەرەنسە چی بەسەر هات؟ کوو شکا ؟ کوو پامالٓ بوو؟

(شرط) ئەوەیە (صاحب)ی ئەو (روح)ە ئەو دلٓ و جەرگە بە (ظفر) (مغرور) نەبیٚ، (زمام)ی عقل و (تدبیر) لە دەست نەدات، وەکی (ناپلیۆن) سبب بە غروری ئاخری ڕەنجەڕۆ دەرچوو وابزانن کە موراد لەو شەرحەی (صدر)ە ئەو شەرحەیە، شەرحی ڕووحی مەعنەوی.

وە(بعض)یٚ موفسیر حەملیان کردیتە سەر شرح ی (حسي) أولا، بە منداڵی لەلایی دایانی (حليمة السعدية)مەلائکەت هاتن سینگیان شەق کردییە .

(بعض) یٚ مواد (غلیظه) یان لە دڵی فڕێدایە، وە چەند جاریٚ دی (شرح) ی (صدر) یان کردییە، ئیمان و (رأفت) و ڕەحمەتیان هاویشتیتە (قلب)ی موبارەکی .

ئەمە با وابیٚ بیٚ (تأويل) قبولی ئەکەین، بەلاّم بڕوا ناکەم، لصرە ئەوە موراد بێت،ئەو دلتەنگی ئێرە شتیٚ ترە، وە شرحیٚ ترە، وە ئەو شەرحە (حسّي) یە، باز بۆ شرحی معنوی یە. ئێمە لە بیٚ عەقلی و (بساطة)و صافی ضمیر ئەو جۆرە قسانە قبولٓ ناکەین سەبەبیٚ هەیە، إنسان ی مجبور ئەکا بە قبولٓ ی ئەو نوع ە (أحكام) ە .

بابم فەرموی :" کە سەیدا ی "مجذوب" هاتە کۆیە لەبەر پەنجەرەی لای (شرق)ی مزگەوت، جێیمان بۆ چاکرد، کەهات نەیتوانی لەویٚ دانیشیٚ، فەرموو: "(ذوات)ی زۆر گەورە لێرە دانیشتینە، ئەمن ناتوانم لە جێی وان ڕۆنیشم" فەرمووی: "دوایە هاتە بەرچاوم، بە(عَیانی)، دلّی هێنامە دەریٚ، بە(قَلم) برەکی (بَعض)ە زەرنوقە زەڕنووقەی وەکی ژەنگی لیٚ ئەکردەوە، تا خاوێن بۆوە، دوایە بە (قلم)یٚ (واضح) بە (مداد)ی (نُوری)ن (کلمە)ی (ألله)ی لە (دەور)ی دلّم نووسی، دلّی لە جێی خۆی دانامەوە" بابم فەرمووی:" لە (مەکّکە) کە بابم هاتە (روح)دان، من ئەگریام" فەرمووی:" (عبدالله) مەگری مەگری، ئەو (کلمە)ی (ألله) کە (سەیدا)ی (مجذوب) لە (دەورە)ی دلّمی

نووسيه، هەرماوە، نەكوژايەوە" ئەجا (إنسان) بەكەسێ وەكی (حاجی مـلا عبدالله) و (حاجی ملا أسعد)ی (جليزادە)، بڕوا نەكا، بەكێ بڕوا ئەكا؟

خوا ئەفەرموێ:" (شرح)ی (صدر)تمان بۆ كردی" ﴿وَوَضَعْنَا عَنكَ﴾ (يعنی) (إزالە)ی كرد، لەسەری لادا، فڕێ ی دا ﴿وِزْرَكَ﴾ گرانی، ئی چی؟ ئی (نُبُوَّەت) و(تَبليغ) و (دەعوەت)ی (أنام) ﴿الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ﴾ كرتەی لەپشتت ئێنا، (أمّا تفسیر)ی (وِزر) بەگوناە (لاشك) بەگوناە (حساب)ە، نا(شكر)ی نەبێ (حضرەتی محمّد) (ﷺ) پەژارەی گوناهی نەبوو، ئەگەر ڕاست ئەكەن، ئەو (شَرح)ی (صَدر)ی بوو بوو بە منداڵی، بە دە ساڵی، بەبیست ساڵی، لەسەر ئەو (حاڵ)ەش لە گوناهان نەگەڕاوە؟ پەك قسەیە نا(مَعقول)! ئەو گوناهی ئەو (وەقت)ی هەبوو، هیچی لە(محمّد) (ﷺ) نەدەوەشاوە (مناسبە)ی نەبوو، بۆ ئەو (نَوع)ە (إنسان)ە، جێی گوناهو موناە نیە ئەو (نَوع)ە (ذات)ە، كە (مُزاولە) ئیشی گرانی كرد، (صَبر)ی گرت، (ثابِت قَدم)، (نُشَرِحُ الصَّدر) بێ (لُجوجی)، (عَجولی) (دَوام)ی بوو، بە جارو دووجارو سێ جار، (فَشل)و سستی نەبوو، (يَأس)ی نەهاتەسەر، كاری زۆر گرانی لا سووك وئاسان ئەبێ، ئەو (حُكما) يانی (مُخترع) (إختراع)ئەكەن، (تَحمّل)ی (أنواع)ی (مشقّەت)و (طاقە) فەرسا ئەكەن، تا بە (مقصد) ئەگەن، ئيوایان بووە، بيست و چار ساڵ خەريك بووە، (لَيل) و (نَهار)، تا (آلەت)ەكی (إختراع)كرديە، لەناويدا پێ بچنەبن (بحر)ێ (آديسۆن) بەچەند (تَعب) و ڕەنج و (سَعی) و (عُومر) و (ماڵ صَرف)كردن، تا (مصباح)ی (كهربائی) دروست كرد، ڕێكی خست، (ثَروەت فنون) (صُورەت)ی كێشابوو، لەسەر كورسی دانيشتبوو، ئانيشكی لەسەر مێزێ، سەری لە (بَين)ی دوو دەستی خۆی گرتبوو، (موتالا)ی (كتێب)ی ئەكرد، نووسيبوويان: (ئاديسۆن) پێنج شەوو پێنج ڕۆژ، بەو تەرزە، بێ خەو و خواردنەوە، (مُستَغْرِق)ێ (موتالا)ی (مَسئلە)يەكی بوو (حتّی) لەوە(مُدَّە) نەجولايەوە) ئێمە ئەگەر چارەگەكی تەماشای (كتێب)ەكی بكەين، نەزيكە كاريتەی پشتمان بشكێ.

گەلیٚ جار (خَیالٚ)م لەتوندومەندی (جَناب)ی (رسالەت پەناه) ئەکرد، ئەم ووت:"(قابل)بوو، پێغەمبەر (ﷺ) تا سەد سالی بە (کمال)ی (عافیەت) بژیە" (لکن صدمات)ی (وَحی) وە (مَتاعِب) و (مَشاقّ)ی (رسالەت) (مانع)بوو، ئەگەر بەو (نوع)ە بە (قَوەت)نەبا، ئەوەندەشی (تحمّل)نەدەکرد، (مُحقّق)بزانن ئەگەر (حضرەتی محمّد)ی(ﷺ) (قَبْلَ النُّبُوَّت) شتیٚ نا (مُناسب)ی لیٚ (صادر)بووبا، وەکی وەلآشەکانی خۆی، لە (وَەقت)ی (تَبلیغ) و (رِسالەت)، هەزار جاری بە چاویان دادە داوە، دە برۆ برۆ، هەتا ئیٚستا چیت ئەکرد؟ ئیٚستا چی دەلیٚی؟ ئەمن بە مندالی گەلی ئیش، برادەرەکانم ئەیان کرد، ئەمن نەم دەکرد، (خیالٚ)م ئەکرد، ئەمرۆ ئەو (نوع)ە ئیشە بکەم، کەبوومە (مەلا) لەسەر (منبَر) لەسەر (کورسی) (وَعظ) چ بلێم؟ چم پیٚ ئەلٚێن؟ لا هەلٚپچکرایە وەکی من ئەو (طرح)ە (خیالٚ)ە بکا، ئیٚوە کو (محمّد) (ﷺ) کە بۆ (هدایەت) و (إصلاح)ی (بشری) داندراوە ئەبیٚ چۆن بیٚ؟

لەو چەند سالآنە، ئیٚوارەیە لەسەر بانی (حوض)ی مزگەوتی دانیشتبووم، (بعض)ە مندالٚ چوونە ناو باغچەی لەبەر مزگەوت، کوولەکەو موولەکە بکەن مندالیٚ خەپەلۆلە لاقی هەلگرت بۆ ناو باغچە، دەر(حالٚ) گەڕایەوە، ووتی:"بە خوای ناچم، کودووی نادزم، ئەورۆ دزی بکەم، سبەی شتیٚ خراپتریش ئەکەم" ووتم:"دەك رۆلە (عَومر)ت درێژبیٚ، خوا بەر خوردارت کا" لای ئیٚمە (رُسُل)ی (عظام) لەگوناە، لە (أمور)ی ناشایستە (مُبَرّا)ن، لەمندالی، تا (آخر)ی (عُومر). لە (زەمان)ی (رسالەت) گوناە لەوان، بە (مُحال)ی (قَطعی) (حِساب)ە، کەسیٚ بلیٚ:" من (رسول)ی خودام، خودا (وَحی)م بۆ دەنێریٚ": بە(آیات)ی (خارِقَة) (إثبات)ی (رسالەت)ی بکا، چۆن (خیالٚ) ئەکریٚ، (مُخالفە)ی ئەوخوایە بکا؟ (وَلَوْ) لە (أدنی) شتیٚ بیٚ.

(مُعَظَّم)ی (عُلما)ی (إسلام) لایان وەیە، (أنبیا) (مَعصوم)ن، لە (کَبائر)، لە (صَغائر)ی (خِسَّە)، لە (ترك)ی (مُروەت) وە (إصرار) لەسەر (صَغائر) لایان (کَبیرە)یە لە (عِلم)ی (کلام)، (کلام)یٚ زۆریان (إیراد) فەرمووە، باپیرە گەورەم

(جَدَ)ی (أعلی)م(عبدالرحمن جەلی) لەسەر (مِنْحَ اَلْمکیّە)ی (شێخ إبن الحجر)ی (مکّی)، (حاشیە)یە دوورو درێژی هەیە، بە(رسالەت) (حساب)ە، (دلیل)ە (مُوافِق) و (مُخالف) و (جَواب) و (قَدح) و (دَفع)ی زۆر جوانی (إیرادا) کردینە، (ڕەحمەتی خوای لێ بێ)، (لکن مع الأسف) (عِلم)ی (آل)ی (جَلی) بە (ضایع) چوو.

لەهەموو کەس خراپتر بۆ (إسنادی (أموُر)ی (قَبیحە)، بۆ لای (رُسُل)آن، (ملا)ی جوولەکەکانن ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ بە (رِسالەت) و (نُبوّەت) و (نَباهەت) و (نَزاهەت) , (نَزاکەت) و (طهارة)ی (نفس)، لەنوێژان (شهادەت) لەسەر (رسالەت)ی تۆ ئەدەن، ئەمە هەمووی وایە جێی (إنکار)نیە. ئەڵێن:" (هۆلاکۆ) ڕۆژێ (وەقت)ی نوێژ (مُؤَذِّن) بانگی ئەدا (سؤال)ی لەهەم نشینانی بارەگاهی کرد:"کێ پادشایە؟ کێ گەورەیە؟" ووتیان:" (جناب)ی (عالی)، (مَلِك) المُلوك)ی" ووتی:" نظ، .. ئەو (ذات)ە گەورەیە، کە (قریب)ی شەش سەدساڵە بەو تەرزە، لەسەر(منار)آن ناوی دەهێنن" (یَعنی حضرەتی محمَّد) (ﷺ)، (حضرەتی محمّد) (ﷺ) لە (نَظر) (مُلحد)ەکانی (عَربی)ش (ذات)ێ (ممتان)ە، (مُنقطِعُ النَّظیر)ە، (بعض)ێ بە (عَطل)ی (رُسُل) (تعبیر)ی لێ ئەدەنەوە، زۆرم پێ خۆشە، (حقیقە) لە (مَیدان)ی (جَلادەت)، لە (عرصە)یی (حَرب) و (ضَرب)، لە (ساحە)ی (رسالەت)یەکە، تازە پەهلەوانێکە، کەی ناتوانێ (مُبارزە)ی لەگەڵبکا.

ئەمن دووقسەتان (عرض)ئەکەم: (أولاً) لەوێ ڕۆژی (بعثة)ی بووە، تا ئەمڕۆ بەد گۆیی لە (ثَنا) خوانی زێتر بووە، (خصوصی) (قسّیس) و (رَهبان)آنی (ئاوروپایی) ئەوەی لە (حَق) (حضرەتی محمّد) (ﷺ) و (أتباع) و (دین)ی ئەڵێن، وەخستیانە (دەماغ)ی (مَلایین الملایین) لە (نصاری) و (غیر)ی (نصاری))، لە (حَق) (أشْقی البشر) نەگوترایە، ئەو (هَذیان)ی ئەوان گوتوویانە، (قابِل)ی (نَقل)نیە، خوا ڕوویان ڕەش کا، وەکی (صحائف)ی (تأریخ)یان بە درۆیان ڕەش کردیە، وە (بَشر)یان لە (نِعمەت)ی (دین)ی (إسلام)

(مَحروم)کردیه، (حظ) ئەکەی بزانی چیان ووتیه؟ بنۆڕه (تفسیر)ی (طنطاوی)، (جلد)ی چواردەمین، لەلاپەڕی (١٩٦)ەوە، (أمّا) ئەوەی چابوو(بعض)یّ وەکی (کارلیل) و (لود هەدلی)وە (کونت هزی) وە (کولیام) پێگەیشتن، دەربارەی (حضرەتی محمّد)ی(ﷺ) بۆ (قوم)ی خۆیان (إبران)ی (حقّ) و (یقین)یان کرد، وە گەلیّ (طعن)یان لە (رؤسا)ی (دین)ی (مسیح)دا کە لە بیّ شەرمی، بەو(وجه) (قبیح)ە (تأریخ)یان گۆڕیه، ئەوان هیچ، لەمەیانی ئێمە لەو(بَین)ە، (مُتسببین)ی (طریق)، خوا کۆریان کاتەوە، (هَذیان)ی خراپ ئەکەن نازانن قسان بکەن، (نزاکەت)یان نیه، (وەقت)یّ (سواد)ی (أعظم) لە (أُمّەت) (شمائِل)ی (رسول الله) (ﷺ) یان ئەزانی، کە (مُراقبه)ی (شێخ)یان هاتە مەیانە، کەس ئاگای لە (شمائل)ی (رسول)ی خودای نەما،ئەبی (شکل)ی (شێخ)یّ بزانن، لە (مُراقبه)بیهیننه بەر (خیالّ)ی خۆیان، (بعض)ەکیان زۆر ناشیرنن، کت و کۆر، ریش پان و درێژ، وەکی جۆرِکی کەریّ، کلکی عەلی شیشی، کە چەتر لیّ ئەدا، ڕەشی گزرەی مل ئەستووری ورگ زەلام، لام وەیه کە ئەیان خەنە بەر (خیالّ) لەترسان ئەهاڕێنن، وە (شیعه)ش تا(قیامەت) دەم لە (تَفّوهات)ناکەنەوە، (دائِر) بەشیشەیی (ناموس)، (ناموس)ی (أکبر) زوبان درێژی ئەکەن، (حقّاً)ئەوە هیچ (رسول)ێك لە ئومەتی خۆی نەدیوە(جلال) و (رفعەت)ی(رسولی أکرم) لە کتابی (خاتم الأنبیاء) تألیفی مەرحوم(جەلال نوری) دەرئەکەویّ،حقاً (کتێب)ێکە شایانە، هەرکەسیّ (حضرەتی محمّد) (ﷺ)ی خۆش بویّ وەخوێندەوار بیّ، (نسخه)کی لەوە (کتێب)ە لابیّ.

(وەقت)یّ (أربا)ی (تُورك) (مدافعه)یان ئەکرد، (أمّا مُدافِع)ی (جَسور)بوون زۆر قسەی وایان نەکردیه (ملا)یان نەیان ئەتوانی ئەو قسانه بکەن، (قلینجی زادە إسماعیل) (عجایب) ئەدویّ، یەکیّ لە (غربی)یان (طعنه)ی لە (حضرەتی محمّد) (ﷺ)دابوو. (إسماعیل) مودافەعەییّ جوانی کردبوو (نهایەت) ئەی ووت: هیچ نەبیّ(محمد) داك و باوکی (مَعلوم)بوو".

(ملا) ناتوانن ئەو (تعریض)ە بکەن. گەرچی (نقل)ئەکەن لە (ملا)یە زۆر گەورە، لە (أيّام)ی (عبدالملکی بن مروان) چوویتە (ئەستانبول) بۆ (أمر)ی (سیاسی)، (إنپراطور) ڕۆژێ ئەڵێ:" (بَحث)ێ هەیە لەناو (مسلمان)ان لە (حَق) (حَرم)ی (محمّد)ی (ﷺ) (یعنی صدّیقه)، ئەمە چیە؟"ئەڵێ:" بەڵێ، لەوژنە گەورانە دوو، یەکێ (مریم)ە، یەکی (عائشه) قسەی وایان لە(حق)گوترا، (أمّا) (مریمه) کوڕەکی بوو، بێ باب، (لکن) (عائشه) لە مێردی خۆشی (ولد)ی نەبوو" (إنپراطور) و (حُضّار) زۆر (مُکدَّر)بوون، وە نەیانتوانی قسەیە بکەن، کە (ملا) هاتەوە (منزل)ی خۆی ووتی:" خوایە (إیمان)م بە (برائەت)ی (مریمه) هەیە، (لکن) چی بکەم؟ (محل) (إیجاب)ی ئەوقسەی ئەکرد، (أستغفرُكَ وأتوبُ إِلَیْكَ)" بەڵێ ئێمە بە (إتّباع)ی (حضرەتی محمّد)ی (دَفع)ی (وَصمەت) لەوان ئەکەین، ئەوان هەزار هەزار (سیّئات) (نسبەت) بۆ (رسول)ی ئێمە ئەدەن.

قسەی دووەم: هەرچەند زۆر (جسارەت)ە، (أمّا) (حَقٌّ)ە، وە خوا لە قسەی (حَقْ) (حَظ)ئەکا، (جَنابی حق) (غنی)یە، (إحتیاجی)نیە، (عَلیٌّ) و (کَبیر)ە، (أعلا)یە، (فَوقَ الطّبیعة)ە، (لکن نَظر) بە (عالَم)ی (تشریع) و (إعتقاد) ئەڵێن:" ئەوەندەی (جناب)ی (حق) ناوی (محمّد)ی(ﷺ) بڵند کرد، (حضرەتی محمّد) (ﷺ) سەد هەزار هەندی، ناوی خوای بڵندتر کرد (جلال) و (کبریا) و (عظمة) و (قُدرەت) و (قُوّەت) و جاهو (جَبَروت) و (قُدّسیّة) و (عُلویّة)ی خوای، بە (نوع)ێ هاویشتە (دەماغ) و (قلب)ی (أتباع)ی، هیچ کەس وا (مُوفّق)نەبووە (راحەت)ی (لَذّەت)ی خەووخۆراکی، (حیات)ی خۆی (صَرف)کرد، بۆ (إعلا)ی (کلمةُ الله) ئەو هەموو (عَداوەت) و (تَحقیر) و (ذِلّة)و (هَوان) و (عَذاب) و (ألم)ی بۆ (تعلیم) و (تبلیغ)ی گەورەیی خوا (قبول)ی کرد.

لەهەموو (تورات) ئەڵێ:" من بە(هُوَ) خودای ئێوەم"، لە(أسما)و (أوصاف)ی (کبریائی) چیتری تیانیە، (إنجیل) (دعا)یە یە بۆ (عیسی)، (عیسی) چی کرد؟ کردیانە کوڕی خوا، (عَین)ی خوا، لە (عالَم)ی (تأریخ) بێ (أثر)ە، (تأریخ)ی (أنام) ئەمڕۆ (نظر) بە (میلاد)ی ئەو، کەسێ بنۆڕێتەوە

(كُتب)ی (أوائل)، لە (مِلّیون) ئەبینی (إله) و (آله)یان کردینە (مَلعبه) و (موضوع)ی (حکایات)ی پڕوو پوچ، بە (حکایات) هەزار کەسی مردیان زیندی کردینەوە، (أطبّا) چاوی کوێرەموش و (أبرص)و (أمراض)ی (صعب)تر (إزاله)ئەکەن، زگ ئەدڕێنن، گورچیلە دەردێنن، نەخوا، وە نەکوڕی خوان.

لە (بعض)یَ (تواریخ)ی (عمومی)م دیووە، ئەڵێ:" (سبب)ی چیە، ئەو (دۆم) و قەرەجانە ئاوارەن، هەر ڕۆژە، لەجیَ یە، بیَ خان و مانن؟" ئەڵێ:" یەکیَ لە (أوائل)یان، نای زۆر باش لیَ ئەدا، خواش (حظ)ی بە دەنگی (آلات)ی خۆش دیَ (دَفعه)یە خوا هاتە سەر عەردی، گوێی لە نای ئەو کابرایە بوو، لە (طرب) کەوتە (رَقص) و سەما(ألعیاذُ بالله)، کە بە خۆهاتەوە، زانی شتیَ سووکی کردیە، ئەو (خِفّة)ە (سَبب)ی ئەو (شخص)ەبوو، (دُعا)ی کرد: (بڕۆ بیَ (مأوی) و (مسکن) و ئاوارەی دارو دیاربن!) ئاوەها خوا دێتە سەر (شکل)آن! (ألعیاذُ بالله).

(حتّی) لە (تَورات) دەرئەکەویَ، لای (حضرەتی إبراهیم) (علیه السلام) گوشتی گۆلکی بریانی خواردیە، وەچەڕە دووکەڵی، گوشت و قۆچ و موو و پێست و سم و چەورایی قوربانی، (عطر)ی خۆش بۆی خودایە، (ألعیاذُ بالله)، بەکاتی (تَدنّی) هاتە خوار، تاوەکیِ (میقرۆب)ی چووە ناوزگی کچە جوویَ خۆی کردە (عیسی) (عیسی)ی (مُحقّر) و (مُهان) و (مصلوب)ی (یهودی)یان.

نازانم چ بڵێم؟ دڵم لە (أحوالات)ی (بشر) زۆر سەغڵەتە، (میقادۆ) بووە (إبن السَّما)یە گاجووت ئەکەنە خوا، بە (مِئات)ی (ملیون) (سجدە)ی بۆ ئەبەن، (إنّا لِلّه)! (جنابی حق) ئەو دڵتەنگی و (ضَیقه ت)ی لەسەر تۆ هەڵ گرت، دڵی (فراح)کردی (عَیش)ت خۆش بوو، لە دەست (فَقر) قورتاربووی ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ﴾ئەوی تیای بووی ﴿یُسْرًا﴾ (یُسر)یَ (عظیم) ﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا﴾بە (تأکید) وایە (شُبه)ی نیە، یاخود (وَعد)یَ (مُستَقلّ)ە، (مِن بَعد) ئەگەر تووشی ناخۆشی بووی، خوا خۆشی ئەکا، ئەوە(عام)نیە، بۆ هەموو کەس، لەگەڵ ناخۆشی، خۆشی ببیَ، یا لەگەڵ ناخۆشی دوو خۆشی ببی، گەلیَ هەن،

ناخۆشی نابینن، تا ئەمرن گەلێ کەس خۆشی نابینن تا (رۆح)ئەدەن، گەلێ کەس بە (أكثر) لەخۆشیدایە، گەلێ کەس بە (أكثریەت) لە ناخۆشی دایە، خۆ ئەوەی کەمێ (مُتشائِم)بێ، خۆشی و (ڕاحەتی) و (فَرح)ی چی؟ نایزانی، (دائِم) (عاجز) و دلّتەنگ و بە (بەلایە) ئەوانەی (مُتفائِل)ن، وەکی: (طنطاوی) و (لۆرد ئەڤیری) ئەفەرموون: (دائِم) لە (مَسرّەت)دان، ناخۆشیشیان لا خۆشی یە، ئەو (حالّ)ە زۆر خۆشە، دەبنە (عاشِق)ی (جمال)ی (طبیعەت)، ناشیرینی لە (كائنات)دا نابینن.

لە (سورە)ی (وَاللَّیْلِ) لە (تَفسیر)ی (لِلْیُسری)ی وە (لِلْعُسْری)ی ڕابردوو ئەلّێن:" لە (کتێب)ی (مولود)اندا، ئەلّێ:" خوا چل شەو و ڕۆژی باران بەسەر (هیكل)ی (آدەم)ی داباراند، (٣٩)ی بارانی غەمی، شەوو ڕۆژەکی بارانی (فَرَحی)" وەکی بابم ئەفەرموێ:"تێ یدایە(إشارەت)ێ، تێیدا (بشارەت)ێ" (إشارەت)ەکەی ئەوەیە: خۆشی (دنیا) (نظر) بەناخۆشی چل یەکە، (بشارەت)ەکەی ئەمەیە: لەدوای هەموو ناخۆشیان، خۆشی یە. ئەگەر (نَظر) کەیە (أحوال)ی (دُنیا)ی ئێمە خۆشی (نسبەت) بە ناخۆشی هەزار یەکە، خوایە(آخر)ی خۆش بێ، (إلهی) (رَحْم)ێ.

وە (مَعنا)یەتر لە (شێخ محمد عبدە) وەر ئەگیرێ، (حاصل)ی (إنسان) وائەبێ شتەکی (غایەت)پێ ناخۆشە لای گرانە، کە (دوام)ی لەسەرکرد، لای زۆر (سهل) و خۆش ئەبێ، ئەمە وایە، لەگەلێ شت.

لە گەلێ (مَسلك) (جاری)ئەبێ، (شخص)ێ گوناهی نەکردیە، تووشی گوناهێ ئەبێ، ئەوەندە (مَلول) و (مُتأثِّر) و ئازوردە ئەبێ مەپرسە، بە (تَكرُّر) (أُلفەت)ی پێوە ئەگرێ، (بَعد الدوّام)بێ ئەو ئارامی نابێ (مَشهور)ە لەسەر (أَلْسِنَە)، دووکەس بە دەمەقالّە هاتن، یەکیان بەیەکی ووت:"گەوّاد" کابرا سست بوو، لەرزی، کەوتە سەر ئەرزی، بێ هۆش، (دەور)یان لێدا، ئەمە بۆچی وای لێ قەوما؟ پیاوێ (عاقل)، (سؤال)ی لە (ما جَری)ی کرد (حكایەت)یان بۆ کرد، فەرمووی:" ئەو (إنسان)ە لە(عومر)ی خۆی ئەو جنێوەی پێ نەدراوە،

بۆیە (متأثِرّ) بوو، کەوت بێ هۆش بوو" چەند (دفع)ەکی ئەو (کلمە)ی بە گوێی دادا، کابرا بە خۆهاتەوە! (رجال)ی گەورە گەورەی خوداوەندی (عزم) و (جزم) و (مَتانەت) وای لێ دێ، کاری (غایەت) (صعب)ی، هەتا نەزیکە (محال)ی زۆر دووری، لا(سَهل) و نەزیك ئەبێ (سعی) بۆ ئەکا، (موفق)ئەبێ. لە(بَعض)ێ (مواقع) بە (مناسبە) (ذکر)کراوە، وە (باز (عرض) ئەکرێ، (حُکما)ی (عُقلا) بۆ (جِنَّە ت) دوو (مرکز)یان داناوە، یەکێ لە (دائرە)ی (عقل) بەر ژێر، یەکێ لە(دائرە) بەرە ژۆر، (قسم)ێ لە (رجال)ی (نَوابِغی) و (عَبقری)، (نادِرُ الوجود) بە (منون)یان (تعبیر ئەدەنەوە، ئەڵێن:" ئەمە (جِنَە ت)ی (فَوقَ الغفل)ە، زێڕا کاری وا ئەکەن، (أصلاً غفل) ڕێ نادا، بڕوا ناکا کە ئەوکارە، (إقدام)ی بکرێتە سەرو بکرێ، (غَیرَ)ە (قابِل)ە، (مع انّە) (مُکمّلاً) ئەو نوعەم(ذات)ە ئەی کا، (بَعْدَە) (عقل) سەری بۆ شۆڕئەکا، (سجدە)ی بۆ ئەبا" (بعض)ێ (رجال) لە (عصر)ی ئێمە ئیش وکاری وا ئەکا، (عقل) لە (تصوّر)ی گێژ ئەبێ لەبەر (سیاسەت) ناوێرم بڵێم:" (هِتلر) دووساڵ و نۆمانگە (حرب)ەکی ئەکا، (تأریخ)ی (بشر)نەی دیوە،" بزانین (عاقبەت)ی چی لێ دێ؟!

یەکێ هاتە (خَیال)ی، (إنسان) کەبەر ببێتەوە، هۆشی ئەبینی یان نا؟ چوو لەسەر (طیّارە)یە خۆی فڕێدا عارد، لە (هوا)دا، چەترەکی پێ بوو، هەڵی دا، زانیان هۆشی ئەمێنی دەی دەی خۆیان لە (طیّارة)ان فڕێ ئەدا، سەر (طیّار)ان، (آخر)ی (موفق)بوون (پەڕەشووت)یان دروست کرد، (عسکر)بە (پەڕەشووت) دێتە خوار، خۆی ئەخاتە ناو دوژمن کە کەوتە زەوی، شەڕ ئەکا، (غالب)ئەبێ. (مُدهش) ئەوەیە، ئێمە ناتوانین (خیال)ی کەین ئەوانیش، ئاوا بە (سُهولەت) و (کیف) خۆشی و (شَطارة)ئەی کەن!

(خُلاصە) زۆر (أمور)ی وا هەبوو، (خیال)ئەکرا، بە (مُحال) ئەزاندرا، (بشر) (سعی)کرد، هێنایە (ساحە)ی (وجود)، (مع الأسف) لەم (ساحە)دا ئێمە هیچ (أثر)مان نیە، بێ شووێنین، لە (درس)ی (کلام) ئێستاش خەریکن، (سَلب)ی

(قُدرەت) و (إختيار) لەخۆمان ئەكەين (حقيقهً) (أوّل)ى وانەبووين، (أمّا) وامان لێ هات (إنّا لله) ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ﴾ لەكارى (مهِمْ)بوويەوە، (وەقت)ى (أشغال)ت تەواوبوو﴿فَانصَبْ﴾ خۆت ماندى كە، لە (أوقات)ى (فَراغ)يش (عومر)ى بە خۆڕايى مەدۆڕێنە، بە (طبيعه ت)ى (حالْ) ئەو (نوع)ە (ذوات)ە ئاراميان نيە، (وەقت)بە (ضايع)نادەن، بنۆڕە (تأريخ)ى (أسلاف) (أحوال)ى (بعض)ىٚ لە (رجالِ)ى (عصر)ببيە، شەوو ڕۆژ، (خَبر) دارو بەئاگاو بە (خەبەر)ن، (ألْبَتّه) (تَيقُض)ى (فاروقى) وە (بعض)ىٚ لە (رجال)ى (إسلام)ت بيستووە، وە ئەزانى، لە (زەمان)ى ئەو (نوع)ە ئاگادارانە، (مُلك) و (مللەت) لە (ترقى)دا دەبێ، ئەوانەى (غافلْ) و بە (لَهو) (مشغول)ئەبن، (دەولَەت) لە (أيام)ى وان ئەكەوێتە (زمان)ى (إنقراض)و پەرێشانى، بێ (أمن) و (أمان)، هەرەج و مەرەج (خلاف) و (شِقاق)، (آخر)ى ئەبنە ژێر چەپەلۆك (وَمَنْ رامَ الْعُلى سَهَرَ اللّيالى) (مُؤمِن) بە پێڕەوى (رسول)ى (أكرم) (ﷺ) (مُكلّف)ە، بە (إصلاح)ى (دنيا) و (آخرەت) ئەبێ زۆر ماندى بێ، (حقاً) ئەمڕۆ، ڕۆژى خۆماندى كردنە، ئەوى ئەمڕۆ خۆى ماندى نەكا، وابزانم ناحەسێتەوە، ئەمڕۆ ماندى بوون، بە نوێژو ڕۆژى و (خَتم) و (تهليلە)و ئەوانە، نيە، ماندى بوونە بە (إختراعات)، بە (كشف)ى (قوەت)ى (طبيعة) و(إستفادة) لێكردنى و خۆ ماندىكردن بە خوێندنى (نظر)ى بێ (عمل) خۆڕاييە، كەلَك ناگرىٚ؛ ماندى بوونە بە(تَوْحيد)ى (أفكار) و (قوەت)؛ ئەوى ئەمڕۆخۆى ماندى كا، بەكۆنە قسەى، هەزار وسێ سەد وپەنجا سالْ پێش، ئەبێ چى لە (حق) بلێى؟ كاكى (شيعه) ئەلَىٚ:"ئەمە(أمر)ە، بە (حضرە تى رسول) (ﷺ)، كەلەخۆ بوويەوە (على) دانێ بۆ (إمامەت) و (خَلافەت)" ئەى هەموو، (خلافەتى)چى؟! (مع الأسف) ئێمە (وَقع)مان نەما لەسەر عەردى، ئەو هەموو (مُلك) و (سلطنة)ە لە قيس چوو، (ألان) بستە عەردىٚ نيە، كە لەژێر بالَى (أجانب)نەبێ، مەگەر (بعض)ە جێ يە، بێ كەلَك و (وَجه)، ياخود (إستيلا)ىَ بە (مصلَحەت) نەزانن لەسەر ئەو (حال)ەش، (حالاً مُنازعە)يە، لەسەر (خلافەت)ى (إمامين)– (أبوبكر) يا

(علی)، ئەوا (علی) (خلیفە)ی (أوّل)بوو، ئەوا (علـی) هەرچـی ئـەڵێن، وابـوو، چ سوود؟ قورتارمان ئـەکا، لـەو(رزالـەت)ە، (دفـع) (أجانـب)ئـەکا؟ (مـع الأسـف) خۆی لە (دفع)ی دوژمنی خۆی (عاجز)بوو، لە (حاڵ)ی (حیـات)ی، ئێسـتا چـی ئـەکا؟ وەکـی (عیسـی) لەبەرجولـەکان هەڵـدەهات بەئومێـدین لـە ئاسمانـان بێتەخوار، (دجّال)مان بۆ بکـوژێ، هـەی هـاوار، خوایـە هـاوار ئەمـە(جنّـە ت)ی (دونَ العَقل)ە، (ربّي) (شفا)یە، ئەتانی شێتان (عاقڵ)کـەی (ربّـی) بـە (کـرم) و (لُطف)، (عقڵ)یێ (کرم)کەی، (دَرك)ی (مصالِح) و (مفاسد) بکەین، ئێوەو خودا (أُمّـەت)ی (محمّـد) (ﷺ)، (أئمّـە)و (أولیـا)یـەکان چیان بۆمـان کـرد؟ وا بـە (ألهە)یـان ئـەزانین، هـەر (فِرقـە) یـەکێکی کردیتـە خـوای خـۆی، (لعنـەت) لـە (فِرقە)کی تر ئەکا .

(ملا)یە (شـیعە) لـەو چـەندانە، (کتێـب)ەکـی دانـابوو، بەگـژ (بِلال) و (أبـو هریرە) و (شێخی بُخـاری) و ئـەو (نـوع)ە (ذات)ە داچـوو بـوو، لـە (مەیـدان)ی (جدال) و (قتال) وەکی (عَـنتر) (طعـن)ی لەوانـە ئـەدا، ووتم:" مـاڵ وێـران تـوو ئەمڕۆ، بۆ بەگژ (هتلر) و (موسولینی) و (ستالین) داناچی؟، چیتە بەسـەر ئـەو (فقیر)انەی رابردووی؟" (الآن)یش (أُمّـەت) و (رُؤسـا)ی (أُمّـەت) خـەریکی ئـەو جۆرە، ئەو(سفاهەت)ەن، (إنّا للّه).

﴿وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ﴾ (أمل)ی هیچت بەکەس نەبێ، (فرق) و جـودایی مەکـە، (مقصـد)ت (رضـا) مەنـدی خودابـێ . (أساسـاً) (حضـرەتـی محمّـد) (ﷺ) (قبول)ی (رسالەت)ی کرد، لەگەڵ ئەو هەموو (مشقّەت) و (بَلا) و (عداوەت) و (حقارەت) و (تعذیب)ە، (مقصود)ی (إجرا)ی (أمـر)ی (بـاری) و (رضـا)مەنـدی (حضرەت)ی (حق)بوو، چاوی لەهیچ نەبوو، وەکـی (هیکـل)بـەگ ئەفـەرموێ:" (عَتبە بن ربیعە)، (عرض)ی (محمّد)ی کـرد": ئـەی بـرازا، (موقـع) و (نَسـب)ی توو، ئەزانی لای ئێمە چۆنە؟" (یعنی) چـەند بڵنـدو گـەورەو (مُحتَرَم)ە، "بـەو (دەعوا)ی (رسالەت)ە (نەفرەت)ت خستە (بَین)ی (قـوم)، (مقصـود)ت چیە؟ ئەگـەر (مـاڵ)ە، تـا ئەوەنـدەت(مـاڵ) بـۆ کـۆ کەینـەوە، لەهـەموومان

دەوڵەمەنـدتربی، (مقصـد)ت (شـرف)ە، تـا هـیچ کـاریّ بـیّ تـوو نەبڕینـەوە، (مقصـد)ت پاشـای یـە، بتکەینـە (مَلـك)ی خۆمـان، جنۆکـەت لەسـەرە، تـا (طبیب)یّ بانگ کەین (تداوی)ت بکا" (عَتَبـە) دوای (إستماع)ی (بعـض)یّ لـە (آیات)ی (قرآن) لـە (أوائـل)ی (سـورەت)ی (فُضّـلَتْ)، زانانـدی، (خَیـال)ی وان (هَبا)یە، (فکر)ی (محمّد)ی لـەکیّ؟ وە (خیـالات)ی وان لـەکیّ؟ (مـال)ی چـی؟ ئـەو (نَـوع)ە (شـرەفە)ی چـی؟ (مُلـك)ی چـی؟ (جنّـەت)ی چـی؟ چـی بەسـەر چیەوەیە؟ (محمّد) (ﷺ) (داعی إلی الخَیر)ە، (داعـی إلی الحـقّ)ە (حقّـاً مُـراد)ی (مُحمّد)ی، بۆ (رضا)مەندی خـوداو (خـلاص)ی (بشـریّەت)بـوو، لـە (دنائـەت)و (رَلـەت) و (لَئیمـە ت) و خـواری و (أسـارەت) و (عُبودیّـەت)، (ترقّـی) (روحـی) ئەوەیە، بە (نسبەت) بلّندی خودایان بلّندبن، (لکن مع الأسـف) (علـی الأكثـر)، (طبـع)ی (بشـر) لەسـەر (دَنـائـەت) و پەسـتی یـە، (حتّـی) ئەوانـەی گـۆی یـا (تَـزکیـە)ی (نَفـس) ئەکـەن، (فَـرق) لـە (بَـین)ی پـاك کـردن و (دَنـائـەت) و (رزالەت)ناکەن، تڕان ئەکەنن، وەك کەریّ دەزەڕن، رووی خۆیان ڕەش ئەکـەن، شەقیّ تێك هەڵ ئەدەن، دەڵێن:"هەتکی (نَفس)ە" هەتکی (نفس) دروست نیە، ئەبی (نفس) (تقدیس) بکریّ، (لە (زوائل) پاك کردێتەوە، گـەورەبیّ، گـەورەیی خۆی بزانی، (غیر)ی (خالق)ی (أقـدس) و (أعظـم) و (ذات)ی (واحـد)ی (واجـب الوجود)، کەس (حقّ)ی (معبودی) لەسەروی نیە. ئومێد وەیە خۆمان خـەریکی (نَـواجی) و (خَـوارجی) و (شـیعایەت)ی و (فرقـە) چـییەتی نەکـەین، بـە (مصالح)ی (دنیا) و (ئاخرەت مشغول) بـین، بـەڵکو لـەو (ذلّـەت)ە دەردەچـین (نظـر) بـە (حـال)ی خۆمـان، خـوا (شـرح)ی (صـدر)مـان بکـا، (رَبِّ اشْـرَحْ لَنـا صُدُرَنا، وَیَسرْ لَنا أُمُورَنا)، (آمین) تەواوبوو (تفسیر)ی (سُورە الشَّرح)، (مـع أنّـە) زۆری ماوە.

سورەتی (وَالتِّين):

(نۆبەت)ی (تفسير)ی (سورەت)ی (وَالتِّين)ە، گەرچی (مع الأسف) ئەمساڵ لەبەر سەرسامی زستان دار هەنجیر بە (أکثریەت) هیشك بووین، لام وەیە ئەوساڵ سوێند بە هەنجیر ئەخۆین، (جَمهور)ئەڵێن:" (مَکیّە)" (قسطلانی) (إشارەت)ی بۆ (خِلاف)نەکردیە، (أما سید نقل) لە (قتادە)ئەکا، فەرموویەتی:" (مَدِینَة)" منیش (نظر) بە (مدینەت) ئەوەم لا خۆشە، (عَدد)ی (آیات)ی هەشتە، (مناسبە)ی لەگەڵ (ماقبل)ی وە (مناسبە)ی (مَحلُوفُ بِها)یان لەگەڵ (مَحلوفُ عَلَيْه) لە مەیانی (تفسیر) دەرئەکەوێ.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾

﴿وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سِينِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الأَمِينِ﴾(إختلاف)ی (مُفسرِّين) لە (تین) و (زەیتون)زۆرە، ئەوەی ئەڵێ:" (مُراد) هەنجیر و زەیتوونی (مَعروف)ە" (تَوجیە) ئەدۆزێتەوە، بۆ سوێند پێ خواردن، چەند (خواصّ) و (مَنافع)یان (بَیان)ئەکەن، کە ئاڕاستەیان ئەکا، بۆ ئەو (مَنقَبە)، ئەوانە (آخر)ی (أشیا)ن کە خوا لە (قرآن)سوێندیان پێ ئەخوا، ئەبێ زۆر (لایەق)و شایان بن، یەك ماوە، چەند (سورەت)ێ لە مەودوا دێ، دار- (خاصَّةً)-ئی وەك:هەنجیرو زەیتون وەکی (حیوان) و (إنسان)، (صاحب)ی (عملە)ی (طبیعی)ت، (غازیە)، (ماسِکە)، (هاضمە)، (دافعە)، (مُولّدَە)، (آثار)ی (شُعریریە)ی کە لە (عروق)- یاندایە، (مُجّبِرة)، (بعض)ێ لە (مُجّدد)ان ئەفەرموون:" دار (حەیوان)ێکە (ثابت)، (حیوان) دارێکە (مُتَحَرِّك)" (أمّا) قسەیە ئەکەن لە (حق) هەنجیر (إمام)یش ئەی فەرموێ، وە (بعض)ێ (کلمات)ی (شاعر)ێنەیان (إجرا) ئەفەرموێ، گۆی یا هەنجیر، پێش (وَرق)ی بەر دەردەکا، ئەوانیدی گلووکەی ئەدەن، (ورق)یان دەردەکەوێ، ئەوجا بەریان (ظاهر)ئەبێ، ئەوە وانیە، ئەو باقۆی (أوّل)ی دەری ئەکا، نابێتە هیچ، زەرد ئەبێ، وەکی باقۆی بابردی

(سقوط)ئەکا، هەنجیرە ڕەیحانی، تاکو توك ئەیکاتە هێلە، هێلەش ئەوەندەنیە وە هەندەش بە تام نیە، (مدح)ی بکرێ، یا (مدح)ی پێ بکرێ، بەڵکوو هەنجیر، دوای هەمووداری بەبەر، بەری دەردەکەوێ، (طُور)ی (سینین) چیایە بەگیاو دارو بارە، لەو چیایانەیە، هەنجیرە دێمەکاری لێ پەیائەبێ، وە(زەیتون) دارێ ئاوێ نیە، لە وڵاتی ئێمە لەسەر (قبر)آن ئەی چێنن، بێ ئاو (دائماً) سەبزو خوڕەمە ئەگەر (إنسان)ی بە (سلیقە)مان هەبا، (ممکن)بوو، (أکثر)ی چیای وڵاتی ئێمە ببێتە باغو باغاتی زەیتوون، (نَظر) بە (زمان)ی ئێمە، شەرەفێ گەورەیە بۆ چیایە بە دارو بارو و گیاو گوڵ بێ لە کێوی "پیرمام)" بە ناوی (صلاح الدینی أیّوبی کوردی)، بو (ملك)ی (محبوب)، (ملك فیصلی ثانی)، (وصّیی)ی (مُحترم)ی (أبنیە)ی (فاخِرە) و (شاهِقە)ی لێ دروست کرایە، (واقعاً) ئەو (نوع)ە چیایانە زۆر بە (خێر)ن، وە پڕ لە (معادن)ن، بە (أکثریەت) لەهەموو شیوو دۆڵانیان ئاوی لێ دەردەکوڵێ، وەکی ئاوی (کَوثر)، (صاف) و (برّاق) و ساردوخۆش.

(وَبَلَدَ)ی (أمین)، ئەگەر (مَراد) (مکّە)بێ– کە ئەفەرموون:" (خلاف)ی تیانیە"– تا (فتح) نەکرا، چ (وَجە)ی نەمابوو، ببێتە (جِهە ت)ی (سوێند) پێ خواردن، ئەوەندە نەبێ، (أمین)بوو، بۆ (غیر)ی (رسول) و (أهل)ی (إیمان)، ئەوی چووبایە، لە (أمان)دابوو، (وَلَو قاتل)با، (أمّا) وەکی لە (تفسیر)ی (سورەت)ی (بَلَد) فەرموویان، (عذاب) دانی (حضرەتی محمّد) (ﷺ) و یارانی (مُباح) و (حلال)بوو، بەڵکو لایان (واجب)بوو، (مکّة) گەرچی (بِوادٍ غَیْرِ ذی زَرع)داندرا، (أمّا) لە سایەی (خلیل الرحمن، حبیب الله) تائێستا، لەهەموو(آفاق)، (تین) و (زەیتوون) و (ثَمرات)ی (کُلِ شیْء)، (حتّی) بەهێ ی (أصفهانی) بۆ (سوق)ئەکرێ، وەچیای (مکّە) هەرچەند، بێ گیاو داروبارە، (أمّا منبع)ی (وَحی إلهی)یە، کە (معدن)ی هەموو(خیرات) و (حسنات)ە، بەهەزار (دَرجة) لە(فَوق)ی (ثمرات) و (خیرات)ی (طبیعة)، وە (مملکەت) هەرچەند، بەئاوو دارو باغ و راغ و (زرع) و (خیرات) و (برکات)بێ، کە

(أمنیەت)نەبێ، گشتی (هبا)یە، بە کوردیش ئەڵێ:"شاری (أمین)ە ڕێ یە(أمین)ە، ولاتێ (أمین)ە" چەندێ لەمەوپێش سەپان لەبەر بەری دوونەی هەڵئەستا، ئێواران کە دەهاتەوە ماڵێ، دەست نوێژەکی ئەشوشت، نوێژێ باشی کرد، ئەپاڕایەوە لەبەرخوا:" (ربّی) هەرزانی کەی، هێمنایی کەی، (توفیق)ی پاشای (إسلام)بدەی (روح)ی (حَیات)، هەرزانی و (أمنیة)ە .

(قَسم) بەو (أشیا)یانە ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ﴾ ئەو (جنس)ە (حسن)ە، بێ (نَظر) بەلای (إیمان) و (کفر) و (صلاح) و (فجور) ﴿فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ لە (أحسن)و جوانترینی (صُورەت) و (أشکال)آنی (خلق)کردیە، بنۆڕە ئەو (قەد) و (قامەت)ە ئەو سەرو ڕوو وگەردەن و سینە، سەرتا (قَدم)، چەند جوانە؟ چەند شیرینە؟ ئەگەر بچی بۆ (تشریح)ی (عِلمُ الأبدان)، (عجایبات)ی (صُنع) و (دقایق)ی (خلق) و (إیجاد)ئەبینی، (مُتَحیِر)ئەبی، ئەی (إنسان)، لەخۆت، لە (خلق)ی (کائنات) (غافِل)ی (جنابی حق) (جَلب)ی (نظر)ت ئەکا، بۆ (نظر) لە (أحوال) (ممکنات)– خاصّە (شریك)ی (حیات)، داروباری (نافِع) و (لَذیذ) و (عَزین)، (غابات)، مێرگ و مێرغوزاری کێوان، (عطف)ی (نظر)ت ئەکا، بۆ (مدنیەت)، (حیات)ی (إجتماع)ی (بشری)، ئەوجا (جلب)ی (نظر)ت ئەکا، بۆ خۆت، (إنسان) لەخۆی لە هەمووشتێ (غافل)ترە، ئەگەر خۆی ناسیبا، (قط) خۆی وا (ڕەزیل)نەدەکرد، (سجدە)ی بۆ دارو بەردو (حیوان)نەدەبرد، خۆی بە (سُلطان)ی (عالم)ی (حیات)ئەزانی، (فکیفَ) بە (جِماد)؟! لە توو (خَلق)ی (فِطری) و (خَلق)ی (شرعی) گردبوویتەوە، قەدو قامەتێ (مُستقیم) سەرئەفراز، تالە (خدمەت) خودا (ثابت قَدم)بی، بۆ کەس سەر فروودی نەکەی، چەند (أعضا)ی تووی، بە (مفاصل)و جومگە، وێك بەستیە تابۆ (واحد)ی (أقدس)، (قد)ی خۆت دووتا کەی، پشتی خۆت ڕەق نەکەی، بە باری گوناهان کرتەکرتی پێ نەخەی، ئەتوانی زانوو بەزەمین لەسەر عەردی دانێی بۆ ئەو خوایەی کە تۆی وا (خلق)کردیە، سەری (عُبودیەت) و فەرمان بەرداری بۆ ئەو دانووێنی، ئەو (فِطرەت)ە بە (کُفر) و (ضَلال) و (فجور)، پیس مەکە، خوا بە (أحسن)ی

(تقویم)، (بَدن)ی وە (روح)ی وە(نفس)ی وە (غفل)ی تووی بلّند کردیـە، خـۆت نەوی مەکە، ئەوانەی گاو کەرو بوت و بەردو چیاو دارو سەگ و ماسی و پشـیلە (تقدیس)ئەکەن، (حقاً) بەد (سورەت) و بەد (سیرەت) و بە دهۆش و بەد(عقل) و بەد گەوهـەری بـووین، لـە ژێـری هـەموو بـەرەژێرانن، (إنسـان) کـە خـۆی بـە (سفالەت)ە (راضی)بێ، وە (حظ)ی پـێ بکـا، (فـاطِر) بـەگوێرەی (طبـع)ی وی ئەکا.

﴿ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ﴾ لەسەگ کەمترە، زۆریـان (رذائـل)ی وا ئەکـەن، (حیوان) (دەعیـە)ی نایـەنێ بیکـا، لێـرە چـونکی هـەردوو (خـەلق) تێکـەڵاون، (مُفسّـرین) نـەختێ (مُشَـوَّش)ن (أمّـا) مقصـد (خلـق)ی (تلکیفـی)یـە، (إنسـان) هەرچەند جوان بێ، کە (أعمال)ی ناشیرین بێ ناشـیرینە، وەئـەوەی ناشـیرین، ئەگـەر (أعمـال)ی جـوان بـێ، جوانـە، لەسـەر دلأن (خفیـف)ە خۆشەویسـتە، ئەڵێن:" (حکیم)ێ بە کوڕی خۆی ئەگوت:" ڕۆڵـە ئەگـەر جـوانی بـە (أفعـال)ی (قبیحە) خۆت ناشیرین مەکە، ئەگـەر ناشـیرینی بـە (أفعـال)ی ناشـیرین خـۆت ناشیرینتر مەکە"، من ئەڵێم:" بە (أفعال)ی (حَسَـنە) خـۆت جـوان کـە" وەکـی (خیّام) ئـەڵێ:" (إنسـان) بـە (صـوەرت)ی (صـفەت)ی (حشـر) ئـەکرێ، ئـەوی (صفەت)ی چاك بێ (أخلاق)ی (حمیدە)بێ، لـە (غایـەت)ی (حُسـن) و (جمـال) (بعث)ئەکرێ، ئەوی بەد (صـفەت)و بـە (أخـلاق)ی (مذمومـە)بـێ، لـە (غایـەت) ناشیرینی، ئەخرێتە (مەیدان)ی (حَشر).

﴿إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ئەوان (دائماً) لە (ترقّی) و (تعالی)ن، بۆ لای (مَلا)ی (أعْلی)بالاّ ئەچن، (کریمُ الطَّبع، عزیزُ النفّس، عالی همَّة) بلّنـد پایـە، گەورەیێ بە (تواضع)، بێ (تَنَزُّل) بۆ (غیر)ی خوا، (زِلّە ت) (قَبول)ناکـا، خـۆی بە کەمینبەنـدەی خـوداو (سـلطان)ی (خَلیقـە)ئـەزانی، (قیمـەت)ی هەمووشـت ئەزانی ﴿فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾نابڕێ، وەکی (آثار)ی (خَیْر)یان.

لە(حرب)ی پێشی (قائد)ێ (فرەنسی)، کە (داخ)ی (قـدس)بـوو، (خطـاب)ی کـردە (مسـڵمان)ان ووتـی:" ئـەوێ ڕۆژێ (فـاروق) و (صـلاحی أیّـوبی)هاتنـە

(قدس) بە (فاتحی)، چ (معامل)ەکیان لە (حق أجانب)کرد، ئێمەش ئیمرۆ (أحسن)ی (مُعامله) لە (حق) ئێوە (إجرا)ئەکەین". دەك لاڵ بم بۆتان (عُمر) و (صَلاح) ئەویَ رۆژێ، (حیات) و (شرف) و (ناموس)ی (مسلّمان)ان (حفظ)بوو، لەسایەی (شرف) و (إنسانیّەت) و (عُلویەت)ی وان، (دەخیل)تانبم، لەگەڵ (قَوم)و (أجانب) هەر چاکە بکەن، بێ (حرمەت)ی مەکەن، وە (إلاّ) بێ (حرمەت)یتان دێتەرێ. دیتتان لەشکری (مسلّمان)آن چیان بە (أرمەنی) و (سائر)ی (أجانب)کرد؟ ئەوانیش چیان بە (مسلّمان)آن کردەوە ! (خیّام)ئەڵێ:

مَعشوق ی عُومرش چو غەمەمم باد دراز

ئیمروز بە نەوەتلّطفێ کەرد ئاغاز

بر چەشمی من ئەنداخ دەمێ چەشم و برفت

(یعنی) کی نیکوبی کون و در ئاب ئەنداز

﴿فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ؟﴾ ئەی (إنسان)چیە، (سبب)ە، بۆ (تکذیب)ی (دین)؟ بەڵێ (دین) چ نیە، بێ (أصل)ە، بە (واسطة)ی ئەوە خۆت ئەبی بە درۆزن، بنوارە بە چاوی (إنصاف)، بە (نظر)ی (عقل) و (إعتبار)، (دین) بۆ (حیات)ی (إجتماعی) بۆ (مدنیّەت) و (حضارەت)، (روح)ە، (هیکل)ی (إجتماعی)بێ (دین)ناژیە، (حیات)ی (لذّەت) نابێ، تەماشاکە (إنسان) لە (دین) دوورکەوتنەوە، چی ئەکەن؟ ئەگەر (مثقال)ە (ذرە)یە (دین)، (إعتقاد) بەخوا (تأثیر)ی مابا، چۆن شارێ پڕ لە منداڵ و ژن و (فقیر) و (مسکین) و پیرو ناتەوان، چۆن بەو (نوع)ەی لەگەڵ ئەکرێ؟ بۆمبەردومان ئەکرێ!

(حُکما)یان ئەیان ووت:" (دین مانع)ی (ترقّی)یە، (کشف)ی (أسرار)ی (طبیعة) بە (دین) ناکرێن، (بشر) لە (أسفل السّافلین)دا دەمێنێ" بوونە دوژمنی (دین)، (إعتقادیات)نەما، (موادّ)ی (جهنّمی)، (آلات)ی ویّرانی (إختراع) کرابوو بە (سبب)ی (هلاك)ی (بشر)، خۆزی ئەو (تَرقّی)یە نەبا، ئەو (سیّئات)ەش نەدیترابا، بە (تَرقّی علم) (رَحم) و (إنصاف) و (مُروّەت) و (مَحبّەت) نەما، لەسایەی ئەو (ترقّی)یە (أخلاق)ی (بشر)ی (محو)بوو .

(واقعاً دین)ی (عیسی) بە (دین حساب)نیە، (دین)ی (پاپا) و (دین)ی (قساوسە)کانە، ئەمڕۆ (ئاوروپایی) پەشیمانن لەدەست بێ (دینی)، بێزارن، (علاج)یشیان ناکرێ، بۆ (إسلامەتی)نایەن، (إسلامەتی)ش (بعض)ێ (خُرافات)ی تیایە، (تصفیە)بکرێ، (جَوهر)ی (رُوح)ی (مُجرَّدە) مایەی (ترقّی)، (حقیقی)یە (إعتقاد) بە (وحدانیەت)ی (حق)، بە (حقّیقەت)ی (رسالەت)ی (محمّد)ی (ﷺ)، وە ئەوەی ئەو (تصدیق)ی کردیە، ئەوجا، (سعی) بۆ (صَلاح)ی (دنیا) و (قیامەت) (إعتقاد) بە (دَجّال) و کەری (دَجّال)، بە (مهدی) بە (نُزول)ی (عیسی)، بە (تصرّفات)ی (إمام) و (أولیا) و (قطب) و ئەوانە، لە (فکر)کرێ، (إنتساب) بۆ ئەو (إمام) نەمێنی، بنۆڕنە (حَق)، ئەو (حُکم)ی (حَقّ) و (مُوافق)ی (إدارە) و (نِظام) و (إنتظام)ی (عام)بوو، (قَول)ی هەر (إمام)ێ بێ، (قَبول) بکرێ، (روح)ی (حیات) و (حَزم) و (جَزم) و (عَزم) و (قُوّەت)ی (إرادەت) بخرێتە (دەماغ)ی (مسلّمان)آن، وەکی (أوائل)ی (صَحاب)آن، ئەوی (مُوجب)ی (عداوەت) و (تفرقە)بێ، (إمحا)کرێتەوە، بۆ (إعلا)ی (کلمە)ی (حق)بە گیان و دلّ تێ کۆشین، وە ئەوی (رئیس)ی (حکومەت)ە، خۆشی (روحاً، معناً) گەورەو (قیمەت) داربێ، وە(مقام)ی لای (أُمّەت) (فَوق)ی هەموو (مَقام)آن بێ، بە (واجبُ الإطاعە) بزاندرێن (محبوبُ القُلوب)بێ، (إنَّ المحِبَّ لِمَنْ یُحِبُّ مُطیعٌ) . (کُلّ)ێ کەس بەگوێرەی (حال)و (مسلك)ی خۆی، بێیتە (عُضو)ی (عامل) و (نافع) لە (جسم)ی (إجتماعی) و (مدنی)، (إنسان) بەو (نوع)ە بە (دین)بێ، (حیات)ێ (دُنیا) ئەبێتە نموونەی(حیات)ی (جنّەت) (دین) پەرژینی (روح)ی ژینە، گەلێ جار وتوومە: ئەو باغاتی لە چیاو چۆلان بوو، (دین) بەخێوی ئەکرد، کە (دین ضعیف)بوو، باغاتەکان هەموو بەڕەلآبوون ئێمە (سواد)ی (أعظم) لە (بَشر) (سبب) بەبێ (دینی)، پەرێشان بووین، (مال) و (ڕاحەت)و خۆشیمان نەما، (بعض)ێ کەس، بۆ (خاطر)ی (لهو لعب)خۆی کەم (دین) ئەکا، تاگوناهی بۆ شیرین و بە (لذّت)بێ، ئەمڕۆنا سبەی (نادِم) ئەبێتەوە (حُکم)ی بە (حَق)، بە (حق) ئەوەیە، کە لە (طرف) خودابێ.

﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ؟﴾ بەڵێ خوا (أحكم الحاكمين)ە، چونكی (ربُّ العالمين)ە، (أحوال)ی (روح) و (نفس) و (میل) و نێكی و بەدی -(بِحَقٍّ) ئەزانێ، رێ ی (إصلاح) دادەنێ بێ (میل) و (محابا)، (حُكم)ی لە (حُكم)ی هەموو(حاكم)آن (محكم)و چاترە .

(شريعەت)ی (إلهی) گەلێ (مسائل)، (حواڵە)ی (دقتور)ئەكا، (دقتۆر)ی (مُسلم)ی (عدل)، (يَعنى مَوثوقٌ بِه)ی بێ، بە (رەشوەت) و (میل) (راپۆرت) نەدا، وە گەلی (مسائل) ئەبێ (دقتورە) خاتوون بێ (ملاحظە)ی بفەرموو، لەسەر ئەو (حال)ەش (دِقّەت)ی (مسڵمان)ان كە، (حتّى) ئەمڕۆ چەند بێ (طبیب)ن؟ (طبيبة)، هیچ هیچ (قصور) لە(دین)نیە .

(بَشر) (خاڵ)ی نابێ لە (میل)، (مُطلقا) تەرازووی (مَیل)ئەكا، (وَلَوْ) ئاگاشی لەخۆی نەبێ، ئەتوانم بڵێم:" ئەو (مُجتهد)ەی بفەرموێ:" (غیر)ی (عەرەب) (كُفأ)ی كچە (عەرەب)نیە" یا (سیاسە) وای فەرمووە، یا (تأثیر)ێ (خفی) (قَومیەت)ە، ئەگەر بنۆڕینە (قومیّەت) هەر (قَوم)ە خۆی گەورەتر (حساب)ئەكا، (أنجب) و (أشرف) و (أكرم)ی (شُعوب)ی (بنى آدەمی)یە، (أمّا) وا نیە، (أسباب)ی (مجد) و (شرف) دیارە، بەلاف و گەزاف نابێ، (رسول)ی (أكرم)(ﷺ) (رسول)ی هەموانە، (فرق)ی كوردو عەرەبی لانەبووە، (شریعەت)و (دین)ی ئەو، لە ئالآیشی (قَومی)و (حَزبی)پاكە، (قانون)ی (بشری) (حتّى) ئەمڕۆكە (عَصر)ی (علم) و (نُور)ە، (خالّی)نیە، لە (میل) و (محابا) . زۆر جار ئەڵێم:" ئەوەی (قانون) دادەنێ، ئەڵێی قەرداری (مُجرم)انە، زۆر (طرف)داری (مُجرم)آن ئەكا (خصوصی) (سیاسەت)ی ئێستا، گشت (قانون)ی (بشری) تێك دا، وەكی (شێخ رضای طالەبانی) ئەڵێ:

قانونی (إلهی) وارا كون (یعنی) (شریعەت)

قانون (هذیان)در، چ (أساسی)، چ (سیاسی)

(سەرامەدان)ی (سیاسەت) (قانون)یان كردە، (تابع)ی (هوا)ی خۆیان، (یارَبّ) ی توو (أحكَمُ المحاكمين)ی، (فاحْكُم بِالْحق)، (سُنّە ت)ە پاش

(قرائەت)ی ئەو (آیەت)ە بڵێی: " (بَلى وَأَنا عَلى ذلِكَ مِنَ الشاهِدِينَ)" (أَمّا) ئەبێ (شاهدی)یەکی لە (عِلم)ەوەبێ، بە (فکر) و (عقل)نێك و بەدی بزانی، (تَطبیق)ی (تَشریعی)بکا، لەگەڵ (أحکام)ی (بشری)، (بعد المحاکمە)، ئەو شاهدی یە بۆ (ملا)یان زۆر جوانە، (موافق)ە (حقّ)ە، لە (عِلم)ەوە ئەبێ، نابێتە (تقلید) ئەوەندەش هەیە، لەگەڵێ (أمور)، (شریعەت)ی (وضعی)، (حُکم)ی (حوالە)ی (أصحاب)ی (رأی) و (تدبیر)ئەکا، وە (رئیس)ی وان (ملك)ە (إمام)ە، ئەوەی ئارەزوویەتی قسەی زۆرییە، لە (تفسیر)ی (تین) و (زەیتون)، (مراجعە)ی (تفسیر)ی (کبیر) و (روح المعانی)کا، ئیتر ئەوەندە (کافی)یە، (حَسب الوقت) بۆ (تفسیر)ی (سورە التین).

(سُورەت)ی (إقرأ)

(نُوبەت)ی (تَفسیر)ی (سُورەت)ی (إقرأ)ە

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(سُورەت)ی (اَلْعَلَق)یشی پیٚ ئەڵێن، چەند ڕۆژ (تأخیر)بوو، لەبەر ناخۆشی و نەخۆشی، لە (عدد)ی (آیات)ی (إختلاف)هەیە بیستە، نۆزدەیە، هەژدەیە، (أمّا) لە(مکیّەت)دا (خلاف)نیە، (بِنا) لەسەر (روایەت)ی (بَخاری) و چەند (ذَوات)یٚ (مُعتبرُ القَول)، (أوائل)ی ئەم (سُورەت)ە، (أوَّلُ ما نُزِّلَ مِنَ القُرآن)ە، ئەفەرموون:" (جناب)ی (رسالەت پەناه)، هەندیٚ پێش (رسالەت)، تەنهایی بۆ خۆش کرا، (یَعنی) طبیعةً)بوو، (جَعلی)نەبوو، (تَشریف)ی ئەچووە (غارِی حِرا) لەمانگی (رمضان)یٚ، وەکی (هیکل) ئەفەرمویٚ، (ئەچووە (غاری حِراء)، ئەوەش (غار)ێکە لە (أعلا)ی چیایە، کە دوو (فُرسخ) لە (شمال)ی (مکّە)یە، وە (آلان) پیٚ ی ئەڵێن:" (جَبَلُ النُّور)" لەویٚ (عبادەت)ی ئەکرد. (أما عِبادەت)ی چی بوو؟ بە (یَقینی) (معلوم)نەکراوە، (عُلما)ی (أصول) بە (خیالٚ)، یەکیٚ ئەلیٚ:" لەسەر (دین)ی (نوح) (عبادەت)ی کردیە" یەکیٚ ئەلیٚ:"لەسەر (دین)ی (إبراهیم)" دیگەریٚ ئەفەرمویٚ:"لەسەر (دین)ی (موسی)" نەخێر بەڵکوو لەسەر (دین)ی (عیسی)" (أقوال)ی بیٚ (دَلیل)، (ظاهر)وەیە، (عبادەت)ی (عبارەت)بیٚ، لە (تَفکّر)، (تَفکّر) لە (خلق)ی (سماوات) (أرض) .

ڕۆژیٚ (ذات)یٚ بۆی (تَمثُّل)کرد، دیارە بە (صورەت)ی (إنسان)، فەرمووی:"(إقْرَأْ)"، بخوونە، (محمّد) فەرمووی:" (ما أنا بِقارِئ)" ئەمن خوێندەوار نیم، ئەفەرمویٚ:" ئەو (ذات)ە لەباوەشی کردم، ڕای گوشیم، تاسست بووم، بەری دام" فەرمووی:" بخوێنە" ووتم:" خوێندەوارنیم" باز ڕای گوشیم، تا (شل)بووم، بەری دام، لە (نوبەت)ی (ثالث)، فەرمووی:"﴿اقْرَأْ

بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ لە هيچ (روايەت)ێ نەماندیووە، كە (بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لەگەل (نازل) بووبێ، (ذاتاً قرائەت)ەكە، بەناوی خودای (محمّد)ی یە (ﷺ) (دقّەت)كە زۆر (لطيف)ە ﴿الَّذي خَلَقَ الإنسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾ ئەو (ذَرَّة)ی (حَيَويَّە)ی كە بەو لولەی مێوە ئەنووسێ ﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأكْرَمُ الَّذي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾ دیارە (كِتابەت) (أثر)ی (أكْرَمِيَّە ت)ی (كِبريائي)يە، (حَق) وایە (إنسان) (سَعي)كا، تابێتە (مَظهر)ی إكرام)ی خوای، (مع الأسف)بە (أكثريەت)، (قَوم)ی ئێمە لەو (إكرام)ە (محروم)ن ﴿عَلَّمَ الإنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ (ذات)ە كە لەبەر چاوی بزر بوو، (حَضرەت) بە تالّووكە، دڵی لەترسان لێی ئەدا، ڕنگە ڕنگی، ئەكرد، دڵە كوتەكێ ی پێوە نووسا، بەو ترس و لەرزە، چۆوە ماڵێ، فەرمووی: "(زَمِّلُوني زَمِّلُوني)"دام پۆشن، دام پۆشن، دايان پۆشی تاترسی بەسەر چوو، (ماجَرا)ی بۆ (حضرەتی خديجە) گێڕایەوە، (حضرەتی محمّد)ئەترسا لە (جِنّة)، (رَفيقة)ی (حيات)ی، (مُونس)ی (خلوەت)ی فەرمووی: "(حاشا) خوا تۆ (ڕەزيل)ناكا، تۆو (صاحب)ی (مكارِم)ی (أخلاق)ی، دووری لە (جِنّەت)" (حضرەتی خديجە) بردیە لای (وَرَق بنی نَوفَل) لە (بَنی أعمامی خديجە)بوو، بووبوە(مسيحی) ئاگاداربوو، ووتی:"ئەو (ذات)ە (ناموس)ی (أكبر)ە، (يَعني) (أمين)ی (وَحی)يە، (حضرەتی جبرەئيل)ە ئەو (ذات)ەيە، كە (تورات)ی بۆ (موسی) هێنایە"- (ذاتاً معلوم)نیە، (إنجيل)ی (عيسی)چيە؟ (أصل)ی (حفظ) و (تدوين)نەكرا، ئی دوايە، نووسراوە، چ نيە (دیعایە)يە- (وَرَق)ە ووتی:" خۆزيا، ئەو (وقت)ی تووياڻ دەرئەكرد، من جحێل و بە (قُوّەت)بام، (مُعاونەت)م كردبای" (حضرەت) فەرمووی" ئايا دەرم ئەكەن؟" ووتی:"وا هاتیە، ئەوەی بەو تەرزە (رسالەت)ی (تبليغ)كردبێ دوژمنایەت كرایە" (وَرَق)ە دیارە، لە (مَشرَب)ی (قوم) زانیوتی، گەلێ لە گەورە گەورەكانی بە (قُوّەت) (إيمان)نایەنن، (عداوەت)ی (حضرەت)ی ئەكەن، (مَجْبوراً حضرة) (تَرك)ی (دار)و دیار ئەكا .

بەگوێرەی (نقل)ی (هیکل) بەگ، (ماجرا)ی (تَمثُل)ی (مَلَك) وە (إلقا)ی (آیات)ی (مَسرُودە) لەخەونابووە، لەفەرموودەی خۆی (هیکل) بەگ، وا دەرئەکەوێ، (خِلافی)یە، (قسم)ێ ئەفەرموون:" بە (خَبَر)بووە" (قسم)ێ ئەڵێن:"نوستووە، ئەوەی لە خەودا، دیوە"وەلە (عَلقمەی بنی قیس) (نَقل)ئەکا: لە (أوَّل)ەوە (أنبیا) (وحی)یان لەخەودا بۆ دێ، تا(قلب)یان (ساکنی) و بێ ترسی ئەبێ، ئەوجا بە(خَبَری) (وحی)یان بۆ دێ، (أمّا سیاق)ی (بُخاری) و (قسم)ێ لە (مُحَدِّثین) وا ئەگەیەنێ، (أوّل) و (آخر)، (وحی)ی (محمّد)(ﷺ)ی لە (یَقظَة)دابووە، من (شُبە)م لەوقسە نیە، وەکی (حضرەتی عائشە) ئەفەرموێ:" خەونی (صادِق)ی (رسول)ی (أمین) (قَبل الوحی)ی بووە"

(بَین)ێ (وحی)نەهات، (رسولی أکرم) (ﷺ) زۆر سەغڵەت بوو، (حَتّی قَصد)ی ئەکرد، خۆی لە چیا فرێدا، (مَعاذ الله إنتحار)بکا، ڕۆژێ ئەهاتەوە ماڵێ، دیتی لە (سَما) (مَلَك)ەکە، لەسەر (کورسی) دانیشتیە، (حضرەت)ترسا، بەگورجی چۆوە ماڵەوە، فەرمووی:"دام پۆشن"ئەنجا (آیات)ی (یا أیُّها المُدَّثِر) وەکی ڕابرد، (نازِل)بوو، کەوابێ، (أولاً) (أوائل)ی ئەم (سُورەت)ە، (بَعْدَة) (سورەت)ی (مُدَّثِر) (نازِل)بوە، وە (سورەت)ی (إقْرَأْ) هەمووی لە (أوائل)نیە، پێ ی (إلحاق) کرایە، وا دەرئەکەوێ (حضرەتی محمّد) (ﷺ) (أصلاً) لە(خیاڵ)ی (رسالەت) و (نُبُوّەت)نەبووە، (وهکذا) لە (حال)ی (موسی) و (إبراهیم) (علیهما السلام)دەرئەکەوێ وەکی (خَیالِیّون)آن نەبووین، خۆیان ئامادەبکەن، (مُنتظِر)بن، کەی (وَحی)یان بۆ دێ؟ (خلوەت)ی (رسالەت)ی (مُزَوِّر)یان لەبەر ئەکرێ، (صوفیّە) لەو(خُلوەت) دابوونی (حضرەتی)، (خلوة) کێشانیان کردیتە (ثمار)، (أمّا) إین کوجا و آن کوجا؟! (أوّلاً) ئی (حضرەت)ی (جَعْل) نەبوە، (مَیل)ی (قَلبِي)بووە، (ثانیاً) (حضرەت)لەو (خَلوە ت)ە دانەماوە، تا(آخر)ی، پاش (حُبّ)ی (خُلوەت) (وَحی) بۆهات، ئەوجا هاتە (مەیدان)ی (جلادەت)، تەك و تەنها، (مُقابل)ی (عالَم)ی (بشریەت) ڕاوەستا،

(مُلوك)ی (صاحب)ی (تاج) و تەختی، هێنا ژێر (أمر) و (إرادە)ی خۆی، (حقاً) جای (حیرەت)ە، لە (تأریخ)ێ وا (مُقدَّم) بۆ (ذات)ێ (أُمی) لە (قَوم)ێ (أُمّی)، لەشاری (أُم القُری) بە (أوّل) (آیة) (نازل)بێ، لە (خَلق) و (إیجاد)ی (إنسان)، لە (ذرّة)ی (حَیَویە)ی کەبەو لولەی دایکیا ئەنووسێ، تا ئەختێ گەورە ئەبێ، ئەبێتە پارەخوونێ، دوایە (أطوار)ی بەسەر دادێ، خوا ئەی کاتە ئەو (إنسان)ە، (تفسیر)ی (عَلَق)بەو (ذَرَّە)، ئەمڕۆ زۆر خۆشە، وە (مَعقول)ە .

(أوّلاً) بەناوی خودای (خالِق)، (ثانیاً) بەناوی خوداوەندی (أکرم)، بخوێنە، ئەو خودایەی، (تعلیم)ی (إنسان)ی کردیە، بە (قَلَم)، بۆ (تعلیم)ی (قلمی) (وصف)ی (أکرمیەت) زێدە ئەفەرموێ، (واقعاً أثر)ی (أکرمی) (جناب)ی (حق) کە (تکریم)ی (بَشر)ە، لە (تعلیم)ی (قلمی) و (خط) و (کتابەت) زۆر بە (قوەت) و ئاشکرایە، هەرچەند (نعمە ت)ی (نطق) زۆر زۆرە، وە (عامّیە) (لکن فائدە)ی (زیدە) لە (کتابەت)دایە، ئەگەر وانەبا، (عُلوم)ی (أوّلین) و (آخرین) چۆن دەگەیشتە ئێمە؟ (أحوال)ی (أنام)، لە (یوم)ی (تأریخ) تا ئەمڕۆ کوو ئەزاندرا؟ (أوّل) کەس (خطّ)ی دانا، کێ یە؟ بەڕاستی (معلوم)نیە، (مع الأسف) ئەو (أوّلیات)ە، بەڕاستی (قَلَم) (قَید)ی نەکردیە، (أمّا) ئەمڕۆ (عِلم)، بە (أوّلیات) ئاسانە، (بشر)–(خاصّە) (أجانب)–(قلم)یان (دائماً) لە (حرکە) دایە، (صغیر) و (کبیر)، (کُلّی) و (جُزئی) (غیر)ی (بِلاد) و (قوم)ی ئێمە، گورج (قید)ئەکەن .

(واقعە)یە لە (أقصی)ی (شرق) ئەقەومێ، پاشی دووسێ (دقیقە) لە (مُنْتَهی)ی (غرب) بە (جرائد)، بە (رادیۆ) بە (تەلەفۆن) (إعلان)ئەکرێ، وە (مُؤرِخ)ان لە (کتاب)ی (تأریخ) (قید)ی ئەکەن، خوداوەندی (أکرم)، (صاحب)ی (لوح) و (قلم)، هەروەکو (تعلیم)ی (إنسان)ی کردینە، ئەوی نەیزانیە، پێ ی زانانەدووە، (لایزال تعلیم)ی (بشر)ئەکا (حتّی بعض)ە (أُمور)یان زانیە، وە بە(عِلم)ی (عَمَلی)ی دروست، شتی وایان کردیە، کە (أوائل) بە (خیالّ)یاندا نەدەهات، وە ئێمەش تانەماندین، بە (مُحال)مان

(عد)ئەکرد، (أوّل) و (أخر)، (کرامەت)ی (بَشر) بە (عِلم)ە، (آدَم) لەسەر (مَلَك) بە (علم) (تَفَوُّق)ی کرد، (أما علم)ی (خیالّی)و (وَهمی) و (جَدلی)نا، (علم)ی خودای، (علم)ی (طبیعە ت)، (عِلم)ی (کیمیا)، لەگەلّ (عمل) و (إختراع)، (قیل) و (قال)، بیّ کەلّکە (مع الأسف) ئێمە، لەهەموو(علم)ی (ناقل)ببیّ، (مُقلّد)بن، (عملیات)مان نیە، وە لە (بلاد)ی (إسلام)ی (مکاتب) بەزۆری گوشادکران، وە (أنواع)ی (علوم)ی (عصری) و (غَربی)یان تیا ئەخوندریّ، وە (أکثر)ی (عنوان)ی (أستادان)، (دکتۆر) و (فیلسوف)یان پیّ درا، (أمّا) بۆ (إختراع) و (إنتفاع)، (أمّەت) (ألآن) (کان کما کان) بەلّکو پێش ئەو (إنقلاب)ە، (بعض)یّ (صنایع)مان هەبوو، خۆکردی بوون (نفع)ی بۆ خۆمان بوو، ئەوانیش لە قیس چوون، (عجایب) لەو (طرز)ە، (طرز)ی (قلم) (قلم)ی ولآتی خۆمان چەند جوان و چەند (محکم)بوو، مامۆستایەکان چەند شیرن دایاندەدا، ئەویش چوو، گۆڕیمانەوە، بە (قلم)ی مز و (قلم)ی تەنەکە، ئەو مەرەکەبە نازدارە فەوتا، مایە لووسی سووروشین هاتنە جێی، (واقعاً) تیّ شکاین وەك (مَثل)ی (فارس) ئەلّیّ:" سەنگین نەشودی، سەبوك چرای؟"نازانم بۆ وایە؟ تاکەی هەروا ئەبیّ؟ (قوم)ی (نجیب)ی عەرەب، لەسایەی خوداو (نَبی) (أُمّی) بوونە (صاحِب)ی (قَلم) و (کتابەت) و (مُسلك) و (سلطنە ت) و (خلافەت) و (قانون) و (شریعەت)، (یعنی) لەهەموو(جهە ت) (مُستغنی) لە (أُمم)ی تر بوو، (مع هذا) لەو (نِعمة)ە (عُظما)بە، (شُکر)نەکرا، (حتّی بعض)یّ لە (أُدبا)ی (عەرەب) چەندیّ لەمەوپێش بە (تقلید)ی (تورکان)، ئەیانویست، (حُروفات)ی (عربی) (تبدیل)کەن بە (حروف)ی (لاتینی)، ئەمە چیە؟ چی پیّ ئەلّێن؟ (حقّاً لسان)ی (عەرەب) لەهەموو(لسان)آن (واسع)ترە، (خط)یان لەهەموو (خط)ان خۆشترو جوانترە، هەندیّ (مخطوطات)ی (عەرەبی) (إنسان) ئەی نۆڕێنیّ، چاوی پیّ ڕوونـاك ئەبیّ، (عەرەب) چۆن (خط)یان پەیاکرد؟ چەند (دَور) و (طوِر)ی بەسەرهات، تا(زەمان)ی (عبدالحمید)ی (کاتب) گەیشتە ئەو (درجە)، (حقاً) لە (إیران)یش، لە (زَمان)ی (خُلفا)ی (عثمانی) (إعتنا)یان بە (خط)ی عربی

زۆركرد، (خطّاط)ی (عجیب)یان لیّ پەیابوو، ((مصر)یش باشە، گەرچی (سبب) بە (طبع)، (إعتنا) زۆر بە (خط) نەدراوە، وە (خط) خۆشی، بە (كِتابەت) گوزەران ناكا، زۆر كەس هەن، (خط)یان وەك جیّ ی جرنووكی پشیلەیە، لە (غایەت)، گەورەیی و (نِعمە ت) و خۆشی یە، گەلیّ كەس (خط)یان وەكی (دُر)ە، نانی دەرەیان دەست ناكەویّ، وەكی ئەلّیّن:" (قَلَمُ البليغ بِدُونِ خَط، مِغْزَلٌ)" بەلّكوو تەشی چاترە، بەخوری ڕیّستنی شتیّ پەیا ئەكا. بەلّیّ هەموو شت (طالِع)و بەختە، ئەوی (تورك)ئەلّیّ:"شانس"ئەو (حظّ)و بەختە، چیە؟ لە چیە؟ كەس نازانی، (إنسان)لەگەلیّ (جهەت) (مُحتاج)ە، بۆیە (أمور)ی (مُتَنوعّە)ی هیّنایتە (ساحە)ی (ظهور)، ڕووت(خلق)كرا، وە (مُحتاج)ی (لِباس)ە، چی كرد؟ بۆ (لباس)، (لباس)ی گەیاندە چ(درجە)؟ (محتاج)ی خواردنە، (زراعەت) و (طباخەت)ی بە چ (درجە)یەك گەیاند؟ (محتاج)ی خانەو، بنۆڕە (قصر) و (قصور)ی و باغات و (جنّات)ی، (محتاج)ی (قواعد)ە، چی كرد؟ لەڕیّ ی (تدوین)ی (علوم)و (قوانین) (إداری)و (سیاس)ی (محتاج)ی (حفظی) (مملكەت)و (توسیع)یەتی، چی كرد، چی ئەكا؟ بۆ (تَحَصُّن)ی ولاّتی، وە (إستیلا)ی (ممالِك)، ئەو (طبیعە ت)ەی چۆن وا (مُسخَّر)كرد؟ (خُلاصە) ئەوی كردی، (إحتیاجی)یە" (قوم)ی بۆ (دفع)ی (إحتیاجی) (سعی)نەكا بە (محتاجی) و (ڕەزیلی) ئەژیە، بە (ڕەزیلی) ئەمریّ، (إنسان) (محتاج)بیّ، خۆی بە (غنی)بزانی، (حِسّ)ی ئەو (نعمَە)انە ناكا، (حتّی كتابەت) بە (رزالەت) ئەزانی ﴿كَلاّ﴾ (مَنع)بن لەو (رزالەت)ە، بزانن(نعمەت)چیە؟ خۆتان بە (محتاج) بزانن، (سعی)كەن بۆ (دفع)ی (حاجەت). ئەی (قوم)ی خۆمان، ئیّوە (دقّەت)كەن (قطعە)ی (ئاوروپا) چونكی بە (طبیعە ت) (غنی)نیە، (فقیرە)، بە (صناعەت) چەند دەولّەمەند بوو؟ چۆن (غَلبە)ی بەسەر (ئاسیا)دا كرد؟ (ئاسیا) (طبعاً غنی)یە، (أمّا) (مَعَ الأسف) (صناعه فقیر)ە، تادیّ (فقیر)تر ئەبیّ،بەس (ژاپۆن)یان هەیە، بەناوبیّ، (نوعاًما) (مُقابَلە)ی (غرب)بكا، چونكی ئەو (قَدر)ی (علم)ی (عملی) ئەزانی، (سعی)ئەكات، بۆ سەركەوتن و پیّش

کەوتن، گشتیان تیّ ئەکۆشن ﴿إِنَّ الإِنسَانَ لَيَطْغَى﴾ (تجاوز) لە (حد) ئەکا، (قدر)ی (علم) نازانیّ، بە (جَهل) (إفتخار)ئەکا، تاکوولیّی ئەقەومیّ، ئەوجا (نادم) ئەبیّ، (أمّا)بیّ (فائدە)یە، (إنسان)ی ناهەموار (طُغیان)ئەکا ﴿أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى﴾ خۆی بە (مُستَغنی) ببینی، (إستغنا) بۆ (رۆح) وەکی (موادّ)ی (بەنج)ە، (صاحب)ی (حِسّ)ی هیچ ناکا، (مُتَألِّم)نابیّ، (حتی إنسان)وای لیّ دیّ، (تحقیر)ی ئەکەن، تیّ ی هەلّ ئەدەن، شەقازلەی لە پشتی ملیی ئەدەن، گەوادو دەویت و تەرەسی ئەکەن، پیّ ئەکەنیّ (کیف)ی پیّ دیّ، گۆی یا ئەمە: (صُحبەت)ە، (لطیفە)یە، گەمەیە، ئی (مُستغنی) (دەعیە)ی نایّنیّ، فیّرە (کتابەت)بیّ، میرزایە بە (کریّ) ئەگریّ، وەکی خزمەتکاران وە زۆر بەبیّ (حُرمەتی) ئەی نۆرپّتیّ، ئەی (قَوم) ئیّوە (حِسّ) (إحتیاجی)بکەن بۆ (دَفع)ی بەتەواوی (سَعی) بە جیّ بیّنن، (دَرك)ی (أَلم) و (زِلّة)کەن، خەریکی (عَلاج)ی بن، (عِلم)تان لا بە (حُرمەت)بیّ، دوای (أوهام) و (خیالات) مەکەون، ئیّوەش وەکی من ئەبینن، بابم (عَلَیه الرَّحمه) (وَصیَّه ت)ی لیّ کردم: فەرمووی:"رۆلّە (تحقیر)ی نووسراوی مەکە، هەرچی هاتە بەرچاوت بیخوونەوە، (وَلَوْ) (حکایەت) و مەتەلّۆك بیّ" (واقعاً) لەو (وَصیَّه ت)ە زۆر (مُستفید)بووم، پیّشی (حرب)ی پیّشی، (ملا عبدالرحمن) ناویّ (پشدەری) لای من (إبن حجری) ئەخویّند، لە (بحث)ی (قتل)ئەی فەرموو:"ئەگەر کەسیّ زەهریّ کەم، بە (طریق)ی دەم، (یعنی) زار- بداتە کەسیّ وە بمریّ، (دِیَة)ی لەسەرە، ئەگەر بەدەرزی لەرانی-(مثلاً)- کەمیّ زەهر (داخل)کا، وە بمریّ، (قِصاص)ی لەسەرە"بۆ؟ (سبب)م نەزانی تا (مُدە)یە، لە(مجلّە)ی (ثَروة فُنون)ی (تورکی)م دادیت، ئەی ووت:"دوو دقتۆر (مُنازعە)یان بوو، یەکیّ ئەی ووت: هیّلکە زەهری هەیە بۆ؟" چونکی ئیّمەبۆ مەرهەمی برین (إستعمال)ی ئەکەین، وە برینەکە کیّم ئەکا، ئەوە لەبەر زەهری هیّلکەیە" ئەویتر ئەی ووت:"ئەگەر وابیّ، (لازم)ە (أهل)ی (پاریس) هەموو بمرن، چونکی هیّلکەی زۆر ئەخۆن" (جواب)ی دا:"زەهری هیّلکە کەمە بە (طریق)ی (فَم) (مُدافِع)ی هەیە

(حرارەت)ی (مَعدە) و (کَبد) و هەناسە (دَفع)ی ئەکا، (أمّـا) لـە (خـارج)دا، بـیێ (مُدافعە)، زوو ئەکەوێتە ناو خوێن بە (فسـاد)ی ئـەدا" لـەو (مُحـاوَرە) مـن ئـەو (مسـئلە)ی (شـرعیە)م، بـۆ (حَـل)بـوو ئـەڵێن:"(إنسـان) گـەلێ (صـنایع)ی لـە (حَشـرات) و (حیوانـات)ی وەرگرتیـە، لـە (حیوانـات) زۆر شـت فێربـوە" لـە (تُحفە)ی (طِبـی)ئـەلێ:" پڵـنگ بـەزان زۆر (مُتـأثر) ئـەبێ تـاکو جارێتر ئـاوس نەبێ، ڕەگی گیایەکی ئەخوا، (عقیم)ئەبێ".

(إنسـان) لـەوەی زانیـان ئـەو ڕەگـە گیایـە، مـێ (عَقـیم)ئـەکا، (مـانع)ی (حَمل)ە.(دقەت) لە (إنسان)کە، چەند (سـعی)کردیـە، تـا فێربـووە، (تعلـیم)ی خوایی (أنواع)ی هەیە (قِسم)ێ بە (وَحی)یە، (قسم)ی (غریزی)یە، (قِسم)ی لـە (تجـارُب) زاندرایـە، (عِلـم)ی (نباتـات) وابـزانم (سـبب)ی برسـیایەتی بـووە، (حُکما)ی (یونان)، وەکی: (أفلاطون) و (أرسطو)، (فیثاغورس) و (إقلیدوس) و (جـالینوس)، بـە (فکـر) و (تصـوّر) و (تأمّـل) گـەلێ (عِلـم)یـان (تَـدوین) و زۆر (خَفا)یان دەرخست، گەلێ شت هەیە، ئێمە نـازانین، (إنسـان)ی پێشـوو کـووی زانیوە؟! ئەز (جُملە) دۆشاوی ترێ، گڵێ هەیە سـپی، مسـتەکی ئەهاوێنـە نـاو مەنجەڵی ئاوی ترێ ی کـولاّی، (غـیر)ی (مـادّە)ی (سـکری) (مَـوادّ)ی تـر فـرێ ئەدا، شیرن ئەبێ، وەکی هەنگوین، نازانم (مِفتاح)ی چیە؟

﴿إِنَّ إِلَـى رَبِّـكَ﴾ (یـا مُحمّـد) (ﷺ) (لاشـكَّ) ئەمـە (ظـاهر)ە، (إنسـان) لـەو (مقام)ە دا (حقّ)ی (إلتفات)ی نیە، گەرچی بڵێین:" بـۆ (تَهدیـد)ە" بەڕاسـتی و دروستی، هەر بۆ لای خوای تۆیە ﴿الرُّجْعَى﴾ گەڕانەوە، بـەمردن، بـە (بعـص)، بۆلای کەسـیتر نیـە ئـەو (طـاغی) و (بـاغی)یانـە، (جَـزا)ی خۆیـان لـە خـواوە وەرئەگرن، بنۆڕە (آثار)ی (طُغیان) یـەکێ لـە (آثـار)ی، (نَهـی) و (مَنـع)ی خـوا پەرسـتانە، لـەخوا پەرسـتین ﴿أَرَأَیْـتَ الَّـذِی﴾ دیتیتـە؟ ئـەوی ﴿یَنْهَـى﴾ (ظاهر)وەیە، بە (إستمرار)بێ ﴿عَبْدًا إِذَا صَلَّى﴾ (خَبر)م دەیە، ئـەی (رائـی) لـە (حال)ی ئەو کەسە، ئەوە چیە؟چۆن ئەبێ؟ (عَبد)ێ بە (عباد)ی خوا نوێژ بکا، (رَبّ)ی (أنام) بپەرستێ، (شخص)بـێ (نهـی)لـێ بکـا: نـابێ نوێـژ بکـەی، نابـێ

خوداوەندی (كائنات) بپەرستی، ئەڵێن:" (أبو جهل) سوێندی-خوارد بە (لات) و (عُزّی)، ئەگەر (محمّد)ی(ﷺ) ببینێ نوێژ بكا، پێی لەسەر ملی دادەنێ ڕووی لە خۆڵێ وەرئەدا"ڕۆژێ دیتی، نوێژی نیوەڕۆی ئەكرد، چووكە سوێندەكەی بەجێ بێنی، كەچی دیان (أبو جهل) پاشەو پاش ئەگەڕێتەوە، وە بەدەستی خۆی ئەپارێزێ، (سؤال)یان كرد"بۆ وا گەڕایەوە، چت ئەكرد؟"ووتی:"لە (بَین)ی من و وی، (خَندەق)ێ بوو، لە ئاگر، وە (أهوال) و (أجنحە) هەبوو" پێغەمبەر فەرمووی:"ئەگەر لێم نێزیك بوویا، (ملائكە) پارچەپارچەیان ئەكرد، (أعضا)یان لەبارێەك دێنا دەر"ئەوە(نَهی)یە (عَملی)یە، (أمّا ظاهر)وەیە، بە (لَفظ)یش (نَهی)كردبێ .

بۆ (سَبب)ی (نُزول) (حكایەت)ی دی ئەكەن، گۆی یا (حضرەتی رسول) (ﷺ) نوێژی بە (جَماعەتی)كردیە، (أبوبكر) و(علی) لە (خدمەت)ی دابووین، (أبو طالب) بە لایانا تێ پەڕی یە، (جعفر)ی كوڕی لەگەڵ بووە، فەرموویەتی:"بڕۆ لە (جناح)ی ئامۆزات، نوێژبكە" (أبو طالب) ئەگەڕێتەوە بە (مَسروری)وە چەند (شیعر)ێ ئەڵێ، دوایە (أبو جهل)ی دیوە دەگەڕێتەوە، (أمّا) (سیّدی آلووسی) ئەڵێ:" ئەمە (نَظری) تیایە، چونكی نوێژ لەشەوی (معراج) (فرض) كرایە، بە ساڵێ وەیا ساڵێ وە چەند مانگ، سێ یا پێنج، پێش (هجرەت) وە (وفات)ی (أبو طالب) بەسێ ساڵ پێش (هجرەت)بوە، وەسێ یابە پێنج ڕۆژ، (مُقدم) لە (حضرەتی خدیجە) (وَفات)ی كردیە كەوابی (أبو طالب) نەگەیشتیتە (وەقت)ی (وَجوب)ی نوێژ" ئەمەوا، (رسول الله) (ﷺ) بە (وفات)ی مامی و (حَرَم)ی زۆر (محزون) و كزبوو، بێ یاروەیاوەر ماوە، (قُریش) (زێد)ە (عذاب)یان ئەدا، (حتّی) (دفعة)یە فەرمووی: (وَالله) ئەو (شَیْئە)ی ئەم (كەڕهان)، لە (طرف) (قریش) نەگەیشتە من، تا (أبو طالب) (وفات)ی كرد"، (جسارەت)یان بە (درجە)یە (واصل)بوو، (دَفعە)یە جەماتێ لەگەڵ (أبو جهل)بوون، دیتیان (محمّد) نوێژ ئەكا، (أبو جهل) ووتی:"كێ مندالّدانی حوشتری سەر نەبڕای كوژرای (بنی فلان)ی، لەگەڵ پیسای بێنی،

بێ هاوێتە سەر پشتی (مُحمّد)ی" (أشْقی اَلْقَوْم) (عَقَبەی بن مَعیط) چوو هێنای، هاویشتیە ناوشانی (محمّد)ی (ﷺ) لە (سجدە)دا، (عبدالله بنی مسعود)ئەڵێ:" من نەمتوانی چ بکەم، (قوم) پێ ئەکەنین، خۆیان ئەهاویشتە سەریەك، (رسولی أکرم)یش (ﷺ) سەری بڵند نەدەکرد، تا (فاطمة)ی کچی هات، لەسەر پشتی لادا" بەڵێ بێ (قُوّەتی) و بێ یار و یاوەری هەمووشت بەسەر (إنسان) دێنێ.

(ملا)یان قسەیان فەرمووە، لە (إستمرار)ی (رسولی أکرم) (ﷺ) لە نوێژدا، وە لەسەر خۆشی لانەدایە، نوێژی گێڕایتەوە، یان نا؟ یا ناوزگ و (فَرث)ی (حیوانات)ی (ماکول) پیس نیە؟ (حتّی)((نَوَوی) ئەفەرمووێ:" پێغەمبەر (ﷺ) (حِسّ) نەکردیە، کە ئەو (أنجاس)ەی لەسەر، گۆی یا لەبەر (إسغراق) لە (حضور)ی (حق)" (اَلحَقْ) قسەیە بێ(معنا)یە، من لام وەیە، ئەوەندە (سجدە)ی (حضر ەتی محمّد) (ﷺ) لەو(حاڵ)ەدا، هەزار نوێژی بە (طهارەت) ئێنێ، (دوام)ی لەو (حاڵ)ەدا، زێدە نواندنی (مَزلُەت)ی خۆی بوە، لە (حضور)ی (کبریائی)، بۆیە کەسەری بلند کرد، (دُعا)ی لێ کردن (إبن حجری عسقلانی) لە (شرح)ی (بخاری) لێرە (سؤال)ێ ئەکا:"بۆچی (أبو جهل) بە (نَوع)ەی کە (ذِکر)کرا، (منع)بوو لە (أذیەت)دانی (حضرەتی محمّد) (ﷺ) ی؟ بۆ (عَقَبە) بەهیچ (وجە) (مَنع)نەکرا؟، چ باڵ و (أهوال) و (خەندەق)ی ئاگریٚ بۆ (ظاهِر) نەبوو؟" (جواب)ێ ئەداتەوە، لام خۆش نیە، (جواب)ی ڕاستی ئەوەیە: ئەمەش هەر لەمەڕ (أبو جهل)ی بووە، بە (مؤامرة)بوو، دیارە ئەوی لە هەموان کەمتربوو، ئەو منداڵ دانی فرێ درای هەڵ گرتیە، وە هێنایتی، (أبو جهل) و ئەوانیدی ئەو(تَنَزّل)ەیان نەکردیە، چونکی (جسارەت)ێ (دنائەت) کارانەبووە، (أهمیەت)ی نەدراوەتێ، ئەگەر خۆی (بِالذّات) (قصد)ی (إیذا)ی (رسول الله) (ﷺ)ی کردبا، (ممکن)بوو لە (أبو جهل) زێترە بترسێندرێ، ئەوە بزانن (رسول)ی (مُجْتَبّا) لەڕێ ی خودا، چ (آلام) و (أذیة) و (خفارەت)ی چێشتووە، وە (قبول)ی کردیە ! ئەگەر (أجل)

چی لەگەڵ کرابا، نەئەبا بە جاریَ ئەو دوو (مُعین) و (مُونس)ی (رسولی أکرم) (وفات)بکەن، لەدەرەوە بیَ (ظهیر) و (نصیر) لەماڵەوە بیَ هەمدەم و بیَ غەمخوارەو بیَ غەمبەر، ئەو (صَبر)ە، ئەو (تَحمّل)ە لەرِیَ ی خوا، هەر بە پێغەمبەری ئەکریَ، نوێژ (حقیقە) (عبادەت)یَ گەورەیە، (واسطە)یە بە (قوەت)ە، لە (بَین)ی خواو (عَبد)، وە (فرض)ی (عَین)ە لەسەر (کُلّ)ی (فَرد)، لە (أفراد)ی (مُکلّفین)ی (أُمّەت)، (لکن) ئیمرِۆ (بَعض)ە (فُروض)ی (کفایە)هەن، لە نوێژ (لازم)ترن، بە نوێژ و رِۆژی (مثلا)، (حِفظ)ی (أُمّەت) و (دین) و (وطن) ناکریَ بە لەشکر، بە تۆپ و (طَیّارە) و (دبّابە) و (أُسطول) و (آلات)ی (جهنّمی) ئەکریَ، کیَ لە (عالَم)ی (إسلامیەت) خۆی بە (أمور)یَ (هکذایي) (مشغول)ئەکا؟ (مع هذا) نوێژ نەکردن زۆر (تَعَمُّم)ی کردیە، ئەو هەموو بیَ (دینی)یە ئەکریَ، کەس لەکەس ناتۆرِێتەوە، (وەقت)یَ نوێژ نەکەریَ بووبا، لەناوە (جماعەت)، شەرمی ئەکرد لە (وەقت)ی نوێژ، (وَلَوْ) دەست نوێژی نەبا، لەشەرمان نوێژی ئەکرد، ئێستا ئەوەی لە مەیانی یاران (یعنی إخوان الصَّفا) ئەگەر نوێژ بکا، قەشمەری پیَ ئەکەن: بنۆرِە بنۆرِە ئەفەندی نوێژ ئەکا! پف(مع الأسف) نەکەڵکی (دنیا)مان هەیە نەکەڵکی (قیامەت)، (أمّا خِلاف) و (شقاق) و (عداوەت) و (تحزب) و (تعصّب)ی (جاهلی) و (تکبُّر) هەرکەس خۆی بە گەورە ئەزانی، تادیَ (زیاد)ئەکا، نە (حیا)، نە(إعتبار) نە (غیرەت) نە (حمیّەت) و (تأثّر)، (دیان) چاکە، ئەوەی (عبادەت)نەکا، شتیَ ئەداتە (مترە پولید)، ئەوانی مە، (فضل) لە (ترك)ی (عبارەت)، ئەو هەموو (سیّئات)ە ئەکەن بە خۆرِایی، چیە؟ بەناو (مسلّمان)ن نمەك بە (حَرام)ن، (طعن) لە (دین)ی (إسلام)یش ئەدەن، لەسایەی ناوی (إسلام)ەو (لذّەت) و (حُریّەت)دان، وەی (سُفلی) (سفلە)ی (سُفر)ە! دەوەرە کەسیَ وەکی (آدیسۆن) خەریك بیَ، من (فتوی)ی ئەدەمیَ، بانوێژ نەکا بۆ (حفظ)ی (دین) و (أمّەت) (إختراع)ی خۆی تەواوکا، هەرچەند (مع الأسف) نوێژەکەمان، بیَ (خشوع)و بیَ (روح)ی (معنوی)یە، وەکی (شاعر) ئەڵیَ:

(حُضور)ی (قَلب) اگر درنوماز مُعتبراست

ئومیدی مەن بە نوماز نەكەردە بیشتە راست

(علی كلّ حال) نوێژكەر لە نوێژ نەكەر چاترە، زۆر (شرور) و (قبایح)هەن، (تارِكُ الصّلات)بێ نوێژ ئەی كەن، (دائِم)ە نوێژ نای كەن.

ئەو (تأریخ)ە كە لە (بغدا)بووم، ڕۆژێ بە (حمە علی) خوارزام گوت: یاخوا (ڕەحمەتی لێ بی)" نازانم بۆ كە لە كۆیە بووم، جار جار لە نوێژدا ترسێ (حضور)ێكم بۆ ئەبوو، مووچڕكم بە (بَدەن)دا ئەهات، لەوەتەی لە (بغدا)م ئەوەنیە" دوایە خۆم ووتم:"(سبب)ی (حرام) خواردنە"، "چ (حرام)ێ؟"، "لە (جیفە)ی سەگ خراپتر" (أكثر)ی ئەوانەی شتمان لێ ئەكڕین، پارەی قەحپانیان بە (ڕِبا)هێنابوو، (معاملە)یان پێوە ئەكرد، (حقّاً) (حرام)، (نُور)ی (إیمان) ئەكوژێنێتەوە، (إنّاللّە) ﴿أَرَأَيْتَ﴾ ئایا دیتیتە؟ (خبر)م دەیە، شتی (عجیب)ە! ئەی (ڕائی) یا ئەی (عبد)ی (مُصلّی) یا ئەی (محمّد)ی (رسول) (ﷺ) ﴿إِنْ كَانَ﴾ ئەو كەسە (ناهی) بە ﴿عَلَى الْهُدَى﴾ لەسەر (هِدایەت) و (رُشد) با ﴿أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى﴾ لە جیای (نَهی) لەنوێژ، (أمر)ی بە چاكە كردبا، (نهی) لە خراپە، چەند باش ئەبوو (أصلاً ضرر)ی لێ نەدەكەوت، (واقعاً) جای (حیرەت)ە، وەكی (سعدی) ئەفەرموێ:

كەسانی كی بەدرا پەسندیدە ئەند

نەزانم زونێكی چ بەد دیدەئەند؟

بۆ (ترجیح)ی بەری لەسەر چاكەی ئەكەن؟ (حقیقةً) (أبو الحكم) زۆر بە (غلط) چوو، لە (منصب) و (رئاسەت)ی ئەترسا، ئەگەر (مسلّمان)بووبا، (معلوم) نەبوو نەدەبووە (خلیفە)ی (أوّل)، (ئەمەوی) هەرچەند (سعی)یان كرد، لە (إمحا)ی (دین)ی (إسلام)، (قُوەت)ی خۆیان (صرف)كرد، لە (عداوەت)ی (رسول) (ﷺ)، كۆی یا دوای (مسلّمان)بوون، ئەوەندە نەچوو، بوونە (خلیفە)، جا نوشینی (فخر)ی (أحمر) تا (قریب)ی (سیبریا) (خطبە) بەناویان ئەخوندراوە، (إسلامەت)ی نەبا، ئەو (حال)و یان لەخەوناش نەدەدی،

توو خوا (إنسان) ئومێدی بەکێ بێ؟ بۆکێ خۆت ماندی کەی؟ ئەمە پاداشی (مسلّمان)آن، ئامۆزا زادە، کچەزای (رسول الله) یە (ﷺ)، بۆ (یزید)ی کوڕی (معاویە) سەربڕێ!

﴿أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى﴾ وەکو (حال)ی (حاضری)، ئەگەر وابمێنێ (طبعاً) بۆی (ضَرر)ە، (خسارەت)مەندی (دنیا) و (آخرەت)ئەبێ، وەکوو بوو، کوژران، خۆ وهم دەمەکانی، لەسەر (کفر)و (ضلال)، (أکثر)یان فڕێ درانە، ناوە کۆندڕەکی، خۆڵیان بەسەرداکرا، هەزار جار قوڕیان بەسەر ﴿أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى؟﴾ ئەی بینی، ئەبینی ئاگاداری (أحوال)ی یە، لەسەر (سُوو)ی (أعمال)ی (جزا)ی ئەدا. (سبحان الله) لە (نزاهەت)ی (قرآن) و (قُدسیّەت)ی (محمد) (ﷺ)، لەسەر ئەو، (جسارەت)ە کە کردیان، چ قسەیە ناشیرینی بێ (نزاکەت)یان لە (حق)کرا؟ (مفسّرین)لێرە قسەیان زۆرە، (أرباب)ی (نظر) و (بَصر) (رُؤیەت)ی کورت ئەبێ، کەسێ (حظ)کا، قسەی زۆر ببیە، تەماشای (تفسیر)ی (کبیر) و (روح المعانی)کا شێوەی (عبارەت) ناگەیەنێ کە ئەوە (عَبد)ە (مُصلّی)یە، (حضرەتی رسول الله) (ﷺ) بووە، (أمّا آخر)ی (أمر) (إسارە)ی بۆ ئەکا ﴿كَلَّا﴾ (مَنع)بێ، (ناهی)بێ (نُها) ﴿لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ﴾ لە (نهی) و (سائر)ی (سیّئات)ی ﴿لَنَسْفَعًا﴾ ڕای ئەکێشین ﴿بِالنَّاصِيَةِ﴾ بە پرچی، پێشە سەری، بە (شِدّەت)، بەسەر ڕوو ئەی بەین، لە (دُنیا)، وەکی لە (بدر) بەسەری هات، (حکایەت)ی (إبن مسعود) و سەربڕینی (أبو جهل)ی (مشهور)ە، لە (ئاخرەت)یش بە (شدّەت)تر، وەکی لاشە ڕای ئەکێشین ﴿نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ﴾ نێوەچاوانی درۆزن ﴿خَاطِئَةٍ﴾ گوناهکار، ئەوی لە دروشم بانی، لە ڕوو و ناوچاوانی (إنسان)، ڕاست و درۆزنی لێك ئەکاتەوە، ئەوانی درۆزن (حرکات)ی (وجە)یان، لەخەڵکی جودایە ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ﴾ بابانگی (مجلس)ی خۆی کا، ئەوانەی (حاضر)و (دائم)ی (خدمەت)ینی، (إمداد)ی بدەن ﴿سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ﴾ پۆلیسی (آخرەت)، (شرطی)، چونکی (صاحب)ی (بطش)و (قُوەت)ن، (زبانیە)یان پێ ئەڵێن ﴿كَلَّا لَا تُطِعْهُ﴾ ئەی (عبد)ی (مُصلّی) (إطاعە)ی ئەو

کەسە مەکە، وادەرئەکەویٚ، (دائم نَهی)کردیە، ﴿وَاسْجُدْ﴾ قەی ناکا با پزدانی حوشتریت باویٚنە سەر پشت ﴿وَاقْتَرِبْ﴾ خوٚت بە (صَبر) و (دَوام)ی (عبادەت) و (تبلیغ)ی، (عُصات) و (کافر)آن، لەخوا، نیٚزیك کە، ئەگەر (إنسان) تەماشای (مَوقع)ی (صُورەت)بکا، ئەتوانی (مەعنا)یە لە(آیات)ی أوائل)ی (صورەت) بداتەوە، کە (مُناسب)ی (أواخر)ی (نزول)ی (قرآن)بیٚ، ئەگەر نە نوٚرپیە (سبب)ی نُزول وا ئەزانی، لەپاش (نشر)ی (تعلیم)ی (رسالەت پەناه) (نازل)بووە، (ناظر حیرەت)ئەکا، ئەوە (سُورَة)کورتانەی (جُزء)ی (أخیر) هەروەکی ئەگونجیٚ، لە (أوّل)ی (نازِل)بووین، ئەگونجی لە(آخر)ی (زەمان)ی (وحی) (نازِل)بووین، (نظر) بە(نزول)ی (سُوَر)ی (مُفصَّلَە) (تفصیل)ی (بَعد الإجْمال)ە (نظر) بە (ترتیب)ی (مُصحَف) (إجمال)ی (بَعد التفضیل)ە.

ئەو (سجدەیە) (مَسنُون)ە (مشروع)ە، (قارئ) و (مُستمِع)ئەبیٚ بکەونە (سَجدە)، [1]

شتەکم لە (فکر) چوو، ئەوا ئەمڕوٚ ئەی نووسم، (بعض)یٚ (کاتبە)ی (ڕیا) کاری خوٚ فروٚشی، بوٚ (جلب)ی (خاطر) و (إظهار)ی (بلاغەت)ی (قلم)، گەلیٚ شت ئەنووسن، بوٚ (إنسان)ی (مُتفکر) مایەی (خجاڵەت)ە، ئەز (جُملە) (حُسین کاشف) لە (شرح)ی (مثنوی) (مقابلە)ئەکا، لە (بین)ی (قرآن) و (مثنوی)، ئەوە ئەڵیٚ:"(إقْرأْ)" ئەو ئەڵیٚ:"بشنەو" ئەو ئەڵیٚ:"(عَلَّمَ بِالْقَلَمْ)"ئەم ئەڵیٚ:"ئەز نەی" (مثنوی)یان گەیاندیتە ئەو (درجە)، (مع أنّە) بەڕاستی نە (مِنْ حیثُ العبارە) نە (مِنْ حیثُ المعنی) (کتیٚب)یٚ نیە، لە (طبقات)ی (عالیە)بیٚ، (صاحب)ی گەورە و (مُحتَرم)بووە، (تَبعة)ی زوٚر بووە، وە (إلاّ) ئەو

---

[1] — تەواوبوو (تفسیر)ی (سورە العلق)، لەو (بَین)ەش نەختیٚ ڕاوەستاین بوٚ نووسین، وەختیٚ زوٚر ناخوٚشە، دلٚ لە (إضطراب)دایە، خودا بە (حورمەت)ی ئەو (عبد)ە (مُحترَم)ە (رَحم)کا (آمین)، ئیٚوارەی دووشەموو، دووی مانگی (حزیران)ی (روٚمی)، (آخر)ی (جماد)ی (أوّل) (هُوَ ٱلْأَوَّلُ وَٱلْآخِرُ) تا ئەمروٚکە ڕوٚژی (جمعە)یە، بیستی (حزیران)ی (رومی) و هەژدەی (جماد)ی (آخر)ە، چمان پیٚ نەنووسرا.

(رَواج)ەی نەدەبوو، (حقاً)بێ (إنصاف)یە ئەو (نوع)ە (کتێب)ە، لەگەڵ (قرآن)ناو ببردرێ. (قلَم) لەکێ؟ بلوول لەکێ؟ ئەوی بلوول ئەنگێوتە نەبێ، لە (قلم) شەرم ئەکا، ئەو (مقابلە)یە بکا، (تعجّب) لە (قلم)ئەکەم،چۆن (مُوافقە)ی (کاتب)ی کردیە؟ لە نووسینی ئەو (نوع)ی (هَذیان)ە! یەکێ لە (صَدر)ی (أعظم)ی (دەوڵەت)ی (عثمانی)، لە (زەمان)ی (عبدالمجید خان) (وفات)ئەکا، (تَرِکە)ی (مزاد)ئەکەن، یەکێ لە (ئاوروپایی)یان (قیمەت)ێ زۆر (قیمەت)دارە، بەو(قلم)ە (صَدر)ی (مرحوم) (حکومەت)ی (عثمانی) لە (إمحا) (نجات)دا، (ئوستراليا) و (فرەنسە) و (إنگلیز) (إتفاق)یان بوو بوو، شەڕ لەگەڵ (دەوڵەت)ی (عثمانی)بکەن، ئەو (قلم)ە (سیاسەت)ەکی گێڕا ئەوانی کردە لای (حکومەت)، (مُتّفقاً) بەگژ (رووس)ی داچوون، شکستیان بە (رووس)دا.

بەڵێ (أرباب)ی (قلَم) و (عِلم) و (حِکَم) و (سیاسەت)، (قیمەت)ی (قلم) ئەزانن، (بعض)ێ لە (أُدَبا) (مُفاخَرە) ئەخەنە (بَین)ی (قلَم)و (سَیف)؛ (قسم)ێ (ترجیح)ی (سیف) بەسەر (قلم)دا ئەدەن؛ (أمّا) (غلط)ە، (سیف أمر) بەری (قلم)ە؛ ئەمڕۆ (سیف) لە (مەیدان)ی (حرب) وەکی تیرو رمب (سقوط)ی کردیە؛ (قلَم) لە هەموو (مەیدان)ێ، لە (فَعّالیّەت) و (تعالی) دایە؛ (سَعْدُ الْمِلّة والدِّین علاّمە)ی (تەفتازانی) لە (بحث)ی (إختیار)ی (إنسان) ئەڵێ:" (إنسان) لە (حقیقەت)دا وەکی (قلم)ە لە دەستی (کاتب)" منیش نووسیم: (وَالذي عَلَّمَ بِالقَلَم لَوْ کانَ الإنسان کالْقَلَم في یَدِ الکاتِبِ لَرُفِعَ عَنْهُ القَلَمُ)، هیچ (تکلیف)ی لێ نەدەکرا.

بەڵێ من ئەڵێم:" (إنسان) (قلم)ی (صانِع)ە، بۆ (إکمال)ی (صُنع)و (إظهار)ی (بدایع)ی (طبیعەت)؛ بە (عقل)و (عِلم) و (إرادە)و (قُدرەت)و (قوّەت)ی خۆی، کە تێیدا (موجود)ە؛ (سعی) ئەکا؛ وە(حقایق) و (دقایق)ی (صُنع)و (إیجاد) دەردەخا؛ بنۆڕە (کتاب)ی (فتوحات العلم الحدیث؛ أبطال العلم الحدیث) ئەوسا ئەزانی: (فِکر)و (قوّەت)و (قُدرەت)و (عِلم)و (سعی)و

(عَمل)ی (إنسان) چی کردیە؟ وەچی ئەکا؟ بەو (قُدرەت)ە؛ بە (قوَّەت)ی (إنتباه) بەسەر ئێمەدا (غالب) بوون؛ (قَوم)ی –(إعتقاداً)– خۆی بێ هێز و دەسەلاّت کا؛ چی پێ ئەکرێ؟

سورەی (القدر)

ئـەوجا بـا نـۆرەی (تفسـیر)ی سـورەی (القـدر)بیـی؛(مکیّـة)؟ (مدنیـه)؟ (خِلافی)یە؛ بەڵێ (رغم)ی (بنی أُمیّه)؛ (رُؤیا)یە (نقل) ئەکەن، گۆیا (جناب)ی (رسـالەت پـەناه)، لـە خـەونا، دی: (بنـی أمیّـه) لەسـەر (منـبر)ی ئـەو بـوون؛ وە(مِنْبَـر)ی (معلـوم)ە لـە (مدینـە) دروسـت کـرا؛ (أنّـه مُقابِـل)ی (مُـدّە)یـی (دەولـەت)ی (بنـی أمیّـە) (لَیْلَـه الْقَدْرَ) دراوەتـێ. ئـەو (حـدیث)ە ئەفـەرموون: "(مُنکرَ)ە،جای (إعتبار)نیە" ((بنی أمیه))ش بعد الأسـلام (شـریك)ن لـە (لَیلـةُ القدر). (واقعاً) لە (عجاییات)ی (تأریخ)ە؛ (بنی أمیّە) بە ناوی (خلافەت) بچـنە سەر (منـبر)ی (إسـلامی) وە(خطبـە) بخـۆینن؛ (أمّـا بشـر)ە؛ (بشـر)ێ بتوانـێ گاجووتێ بهاوێتـە سـەر تـەخت و (عـرش)ی (أُلوهیّـەت)، ناتوانـێ (بنـی أمیّـە) بهاوێتە، سەر کورسی ومنبری (خلافەت)؟ ئەگەر چی ئـەمڕۆ (حَسـد) ئـەخۆین، بۆ (زەمان)ێ (بنی أمیّە) ناشکری نەبی، (مسلّمان) پەڕاگەندەن، (مُتفرّقن)، لـە هەموو (جهەت) بێ ـهێزن. (خِلاف) لـە (آیـات)ی شەشـە، یـا پێنجـە؟ زۆر بـە (قیمەت) نیە؛ وە(مناسبە)ی زۆر (ظاهر)و بە (قُوّەت)ە، ئێستا دەردەکەوی:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِنَّـا أَنزَلْنَـاهُ فِـي لَيْلَـةِ الْقَـدْرِ﴾ ئێمـە (قـورآن)مـان نـارد، لـە (لَیلـةُ القـدر) (ممکن)ە، بۆ (أوّل)ی (سُورەت)ی (سابق) بچـێتەوە؛ (واقعـاً) ئەگـەر (وَقعـە)ی (سالِفه) لە خەودا بووبی؛ (بیان)ی (نزول)ی (قورآن) لە (لیلة القدر) زۆر جوانە؛ وەنەماندیوە، لـە (قـورآن) بفـەرموێ:" (قـورآن)مـان لـە ڕۆژدا (نـازِل) کردیـە" بـەڵێ: (إنّـا أنزلنـاه فِي لَيْلَـةٍ مُبارَكَـةٍ)؛ وە(تَعـرّض)یبۆ هـیچ مانگـان نیـە، (إلاّ رمضان) نەبێ؛ (مـراد) لـە (قـورآن) (بعـض)ەکیـەتی؛ چـونکی هـەمووی پـاش (زەمـان)ی تـەواو دێتـە خـوار؛ (قـورآن) بـەو (نظـم)و (عبـارەت) و (ترتیـب)ە

(ممکن) نیە، (دَفعةً واحدةً نازل) بووبێ؛ (سواءٌ) بێتە (لوح)، یا (بَیتُ العِزّة) (دقّەت) کەن، خوا کە (تَصویر)ی (وقعە)یە ئەفەرموێ، لە (وقایع)ی (قیامەت) (عبارەت)ی چۆن بۆ دادەنێ؟ (یَوْمَ یَجْمَعُ اللهُ الرُّسُلُ، فَیَقولُ: "ماذا أجَبتُم؟") (وَإذْ قالَ الشَّیْطانُ: "لَمّا قُضيَ الأمْرُ")، (بناءاً علیه) ئەبێ (أُسلوب)ی (قورآنی) بەو گوێرە بگۆڕێ؛ (مع أنّه) وەکی (مُجدِّد)ی (مصری) ئەفەرموێ: (نزول)ی بۆ (سَما)ی (دُنیا)، بۆ ئێمە چ (سعادەت)ی تیا نیە؛ چ لە (لوح)دا بێ، وە چ لە (بَیتُ العِزّه) (دُنیا) بۆ ئێمە یەکسانە؛ (مَبدأ)ی (سعادەت) ئەو (وەقت)ەیە کە (بالفعل مُباشَرە) کراوە؛ بە (إنزال)ی بۆ (حضرەتی محمّد)ی (ﷺ)" ئەمەوایە؛ وەکی ئەڵێن:" خوا هەموو شەوێ دێتە خوار، سەر ئاسمانی (دنیا) (ندا) ئەفەرموێ؛ (مَع أنّه) کەس گوێی لە (ندا)ی ئەو نیە" بۆ ئێمە (فَرق)ی نیە (ندا)ی خوای، چ لە (فَوق)ی (عرش) بێ، چ لە ئاسمانی (دنیا)؛ بۆ خواش (فرق)ی دوور و نێزیك نیە؛ ئارەزوو بکا، (ندا)مان ئەخاتە گوێ؛ (ولَوْ) لە (فَوق)ی (أبعد)ی (سَدیم)ەوە بێ؛ ئەو (صَعد)ەو (نَزل)ەی چی پێ ئەوێ؟ (مع أنّه) هەزار کەس لە (فُقرا) و رووت دەردەداران، هاوار ئەکا، کەس گوێی ناداتێ، وە(معلوم)ە (سعَەت)ی شەو لە ئاسمانی (أوّل) ئەوەندەیە؛ کە (قمر) لە (ظرف)ی سێ (سعات) کە ئەگیرێ (قطع)ی ئەکا؛ (باقی) هەمووی تا هەوراز ئەڕوا، شەوینە وەسێبەری (أرض) لە (فَلَك)ی (زُهرە) تێ ناپەڕێ؛ لەویش (نهایەت)ی (ظِلّ)ی (مخلوط)ە ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ (أنَّهُ) لەبەر گەورەیی، (عِلم) پێی ڕاناگا، نازاندرێ چیە؟ ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾ لە هەزار مانگ بە(خێر) و (برکەت) و خۆشی و (سعادەت) چاترە؛ چونکی(مَنبع)و (مَنشأ) (سعادەت)ی (أبد)ی لە (دُنیا) و (قیامەت)ە؛ (خێر)ی ئەو شەوە، کە (مبدأ)ی (نزول)ی (قرآن)ە، (غَیر)ە (مَحدود)ە شایانە هەموو ساڵ (إحتفال)ی بۆ بکرێ؛ ئەو شەوی (مبدأ)ی ڕۆیی، نایەتەوە (لکن) ئەو (إحتفال)ی (مَلَك) بۆیان کرد؛ ئایا هەموو ساڵ ئەکرێ؛ یا (رفع) بوە؟ هەرچەند

(قسم)ێ زۆر (سواد)ی (أعظم) لە (ملایان) ئەفەرموون:" (باقی)یە" (أمّا مُرَجَّح) لای بەندە (قول)ی ئەوانەیە، کە ئەفەرموون: "(رفع) کراوە" ئەگەر لە (زەمان)ی وانیش (رفع) نەکرابی، لە (زمان)ی ئێمە (شك) نیە، ئەو (أحوال)ە نەماوە؛ لە (لَیالی) (رمضان)و (غیر)ە (رمضان) مزگەوتەکان چۆڵ و هۆڵ و بێ ڕووناکین؛ هەموو لە (لَهو) و(لَعب) وچایە خانەو قومار خانەو کارخانەو مەیخانەو تیاترۆ و (سینەما) دان؛ (ملائکەت) بێنە خوار بچنە کێ؟ لەگەڵ کێ (مُصافحە) بکەن؟ (سلام) لە کێ بکەن؟ (ملائکە) لەبەر (سعادەت)ی (بشری) (إحتفال)یان بۆ ئەکرد، کە (بَشر) (إحتفال)ی بۆ نەکا، (مَلَك) بۆ بیکا؟ چ جایە (إحتفال) بە (لیلةُ القدر) لە سەدا هەشتای بە ڕۆژوو نابی، (خصوص) لەو (بَین)ە، بۆ هاوین دێ، کەم کەس بە ڕۆژوو ئەبی؛ (شرف)ی (لیلةُ القدر) بە (نزول)ی (قورآن)ە، کە (أشرف)ی (کُتب)ی (ألهی)یە؛ کە (حرمەت)ی (قرآن) نەما، (حرمەت)ی (لیلة القدر) کوو ئەمێنی؟ (نفس)ی (زَمان) وەکی (عِزّ بن عبد السلام) ئەفەرموێ (شرف)و گەورەیی نیە؛ (إلّا) بە (إعتبار)ی ئەو شتەی کە تیای ئەبی؛ (حقّاً) وایە گەرچی (بَعْض)ێ بە (قول)ی ئەو (سلطان العلماء)ە (عزیزی مصر)ی (فضل)، (راضی) نین؛ ئەوانەی ئەفەرموون:" (لیلةُ القدر) (رفع) نەبووە" زۆر (مختلف)ن؛ (قسم)ی ئەڵێن: "ئەگەڕێ لە ساڵدا" (قسم)ێ (عظیم) ئەڵێن: "لە (رمضان) دایە؛ وە لە (أوتار)ە" لەکام تاقی؟ باز (خلافی)یە.

چی تیا ئەبێ؟ ئەمەیە، کە ئەفەرموێ: ﴿تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ﴾ (جبریل)ی (أمین)، (صاحب)ی (وحی)، (سفیر)ی (ربُّ العالمین) ﴿فِیهَا﴾ لەو شەوەی دا ﴿بِإِذْنِ رَبِّهِمْ﴾ (ملائکە) چەندی (عظیم) بن؛ بێ (إیذن) دانی خودا، هیچ ئیش ناکەن؛ ئەو (حُریَّەت)ی بۆ (إنسان) هەیە؛ بۆ وان نیە؛ (نُزول)ی (ملائکە)و (رُوح) لەوشەوە؛ (مَنقَبَە)یە گەورەیە (صاحب)ی (أرواح)ی (طاهِرە) زۆر (إستفادە)ی لێ ئەکەن.

ئەوەی (حکایەت) خوانان ئەی لێن، کە لە شەوی (لیلة القدر)آ ئـەبی، هیچـی وانیـە دارو بـارو چـیا و کۆشـك وسـەراو ناکەونـە (سـجدە)؛ گۆلکی پیرەژنـیش بەدارەوە هەڵنا ئاوەسرێ؛ ئـەوانی بـێ ئاگـا لـە (حـدیث) ئـەم (خرافـات)ە، بـە (حدیث) تێ ئەگەن؛ وەبە (حدیثی) (إنکار)ی ئەکەن، ماڵ وێران ئەبن، ئۆباڵیان بە ملی (ملا)یان؛ چۆن دێتـە (میـزان)ی (عقـل)و (عـدل)و (شـرع)و (إنصـاف)؛ کەسێ هەزار مانگ —(فی سبیل الله)— (غزا) بکا؛ وەشەڕ بە شەویلاکەی حوشـتر بکا؛ وەك شێری بوڕندە، شـێران شـەق بکـا؛ کـە برسـی بـوو، گۆشـتی لەسـەرا (خلق) کرێ؛ کە تینی بـوو، ئـاوی بـۆ لـە جـێی ددانـان هـەر قوڵـێ؛ وەکەسـێ شەوی (لیلة القدر) (إحیا) کا (وَلَوْ) بە دوو (رکات) نوێژ —(خێر)ی ئەو کەسـەی بگاتێ؟! (لاشك) ئەوە داوە (مسڵمان)آن فێری (کسـالەت) ئـەکا. (حکایـەت)ی ئـەو (شەمشـوون)ە لـە (تـورات)دا هەیـە، (أمّـا) نـە بـەو (نـوع)ە؛ (طبیعـی) (إسرائیلیات) کە هاتە ناو (مسڵمان)آن، (حکایەت) خوانەکان، کلك و گوێی بـۆ ئەکەن، ڕێکی ئەخەن؛ وەئەو ژنەی، کـە بـە مـووی سـەری بـە سـتویەتی، ژنـی نەبوە، (مَعشوقە)ی بوە.

گوێ ولێ بێ، لێـرە قسـەیان کـرد؛ ئایـا شـەوی (لیلـةُ القـدر) گـەورەترە؛ یـا (جمعە)؟ من (کیف)م بەو قسانە نایە؛ (جُمعە) لەبەر نوێژی (جمعە) (شـرف)ی زۆرە؛ (أمّـا) نـەختی تەماشـای (جمعـە) کـەن؛ وەگـوێ لـە (خطبـە)ی ڕاگـرن؛ ئـەزانن ئـەمڕۆ (فضـیلەت)ی ڕۆژی (جُمعـە) لـە چ (درجـە) دایـە؛ بـەڵێ ئەگـەر (مخلوقات)ێ زۆر، بە پاك و خاوێنی لە مزگـەوتی گـەورەی بـە (حَشـمەت)، بـێ (صورەت) و (لوحە)و (نقش)، سـپی، بـێ پەلـە، خڕبینـەوە؛ (ذات)ێ (عـالِم)؛ (ذی نفـوس) بـە (هیبـەت)و (شـرف) بچـێتە سـەر (مِنـبر) بـە گـوێرەی زمـێن و (زمان) (خطبە)یە بخوێنێ؛ (قوم) تێ بگا، (دەرس)ەکی (عمومی) وەرگ[illegible]ن، بـە (إخـلاص) دوو (رکاعـەت) نوێـژ بکـەن؛ (حقـاً) ڕۆژێ زۆر (صـاحب) (فض[illegible]ل) گەورەیـە، جـێی (إحـترام)و (إجـلال)ە (أمّـا) دوو سـێ کەچـەر[illegible]

مزگەوتێ پەس موردە، خۆلاوی، خَرپِتە، وە(مـلا)یـە چـڵکن و (دینـار)بـاوی، بچیتە سەر (مِنبر)، کۆنە (خطبە)یە، هەشتا سـالێ پـێش ئـەمڕۆ بخـونی سـاردو سڕو بێ تام؛ وە لە (خطبەی) (ثانی)؛ بە (نوع)یٚ ناوی (غـوث)ی، یـا (إمـام)ی (أعظم) یا (شیخ)ی (کرخی)، (عمـر)ی (سـەهرەوەردی)، ئـەوە لـە (بغـدا)، لـە (موصل) (حضرەتی یونس) و (شیت)و (جرجیس) بە (نوع)یٚ ئێنن، (إنسان)ی (مسڵمان)، مووی لە (بدن)ی ئەبیتە نەشتەر، خوایە ئەمە چیە؟ چ بلعاتـە؟ لـە چ ڕۆژێ (خطبە)ی واخوندرایـە؟ جـا تووخـوا ئـەو ڕۆژە، چ (قـدر)و (قیمـەت)ی هەیە؟ سەد (حـەیف) بـۆ (منـابر)ی (إسـلامیەت)؛ سـەد (حـەیف) بـۆ (أیّـام)ی (قَدْر)ی (عالم)ی (إسلامیەت)؛ خۆمان لە (بین)ی (أُمم) (قَـدْر)مـان نـەما؛ (لیلـةُ القدر) قدری ئەبێ چ بێ؟! (نزول)یان لەو (لیله)دا ﴿مِنْ كُلِّ أمْـرٍ﴾ (أبـو حـاتم) ئەڵێ:" وەکی لە (روح المعانی)دا، ئەفـەرموێ: "(مِـنْ) بـە (معنـاً)، (ب)یٚ یـە" (نُزول)یان بە هەموو (أُمور)ی (خَیر)و (برکـەت)ە؛ نـابینی ئەفـەرموێ: ﴿سَـلاَمٌ هِيَ﴾ (أنّهُ) ئەو شەوە (عین)ی (سلام)ە ﴿حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾ کـە (بَیـان)ی دا، هەر کەسە ئەچێتەوە (مقـام)ی خـۆی؛ (سَـهْر)ەی (ملائکـەت)آن تـەواو ئـەبێ؛ (مَلائکە)ی (مُوَکّل)ی (وَحـی) (وظیفـە)یـان (خـیر)و (برکـەت)ە، (سـلامەت)ی و (خێر) خواهی (بشر)ن؛ (مُداخلە)ی شەڕ ناکەن (حقّ)ی (حَمَلـە)ی (قـورآن)یـش وایە، (خێر) خواهی (بشـر) بـن؛ (تَحَزُّبـی) نەکـەن، وە بـۆ (خـاطر)ی (مَـذهب)؛ (تأویل)ی (قورآن) بە (معانی) (تافهـە)و دوور نـەدەن؛ شـەوی (إسـلامەتی) بـە (تَــرویج)ی (قــورآن)و (تفهــیم)ی (عــوام) بکەنــە ڕۆژی روونــاك؛ (ظُلمــات)ی (جَهالەت)ی پـێ لادەن؛ ئاخ ئەگەر وانەبام، مـن زۆرم (تـرویج)ی (قـورآن) ئـەدا؛ (لکن) (مع الأسف) ڕۆژ بە ڕۆژ، (آن) بە (آن) لە هەموو (جِهەت) بـێ هێـز ئـەبم، بێ یاروياوەر و (مُعین).

(لاحِقَـةٌ): (شــیخی بُخــاری) لــە (عُبّــادە بــن الصّــامت) (صَـحابی) (نقــل) ئەفەرموێ: (رسول الله) (ﷺ) هاتـەدەر؛ (یعنـی) لـە (حُجـرە)ی (سـعادەت)ی؛

(خَبَر) بدا، بە (لیلة القدر) دووپیاو قیرِە قیرِیان بوو؛ وەکی (شارحی کرمانی) ئەفەرموێ: "یەکیان (عبد الله بن حَدَدْ) —بە حێ وەبەدالی مفتووحی مُکَرَّر— یەکیان (کعب بن مالك) بوە" (کعب) قەردی لەسەر (عبد الله) بووە؛ (طلب)ی لێ کرد؛ لەسەر ئەوە (منازعە)یان بوە، دەنگیان بلّند کردیە؛ لە مزگەوت پێغەمبەر فەرمووی:" هاتمە دەر، (خَبَر)تان دەمێ، بە (لیلةالقدر)؛ (فلان)و (فلان) (تَنازعیان) کرد؛ (لیلةُ القدر)؛ (رفع) کرا، (وَعَسی) کە بۆ ئێوە (خێر) بی، (إلتماس)ی بکەن؛ لە (نۆ)، لە (حەوت)، لە (پێنج)" وەکی (کرمانی) ئەفەرموێ:" (یعنی) بیست و نۆ، بیست حەوت، بیست و پینج،" (أکثر) ئەفەرموون: (تَعَیُن)ی (رفع) کرا"

باشە لەبەر (منازعە)ی دوو (ذات) (تعیین) (رَفع) کرا؛ ئەم هەموو (مُنازعە)و (مُقاتلە)و (مخالفە)ی (أمّەت) چیە؟ (أکثر) یەکتر (تکفیر) ئەکەن؟ (لیلةُ القدر) چۆن ئەمێنێ؟ (خاصّةً) لەگەلّ (حرام) خواردن؛ کە (باعث)ی (قساوەت)ی (قلب)و (ظُلمەت)ی (روح)ە؛ (إنسان) چ (دَرك) ئەکا؛ لە (مَعنویات) و (رُوحانیات)؟ من دیومە، بە (حرام) خواردنەوە، (وَلَوْ بِلا قَصدٍ) بی.

لە (إمامی شافعی) (نقل) ئەکەن: (قَول)ی بە (إختلاف)ی (مطالِع)، کردیە؛ وە(عُلما)ی (فلك) هەمووی (شاهدی) لەسەر (صِدق)ی (شافعی)، (إصابە)ی (فکر)ی ئەدەن؛ ئافەرین لە (شافعیّ)و لە (رأْی) و (إجتهادی)؛ گەرچی گەلێ لە (جُهلە) ئەلّێن: "ئەوە (قَول)ە بە (تنجیم)" (أمّا) ئەو قسەیە نەزانینە؛ نازانن، نە (علم)ی (هیئەت) چیە؟ نە (علم)ی (تنجیم)؟ (سیّدی آلووسی) (سؤال)ێ ئەکا: ئایا (لیلةُالقدر) یەك شەوە، بۆ هەموو (أُمّەت)؟ لە (مشارِق)و (مغارب)ی (أرض) —(حتّی) لە (ئەمەریقا)— یا (مُتَعَّددە)؟ (نظر) بە (إختلاف)ی (مطالِع). (اَلآن مثلاً) ئێوارەیە لێرە؛ لە ولاّتی دی تازە هەتاو ئەکەوی؛ بۆ ئێمە (لیلةالقدر)ە؛ بۆ وان رۆژە؛ ئەبێ (مُتعدِّد) بێ (لاشكً)ە، (أوائِل الاوائُل) بەلکو گەلێ لە (مُتأخّرین) (خیال)ی ئەوەیان نەکردیە؛ ئەمەش (إختلاف)ێ تر؛

(دَفعە)یە لە (رمضان)دا لە (أثنا)ی (وعظ) ووتم:" لە (آثار) ئەڵێ: "ئەو ساڵەی (نُزول)ی (قرآن) بوو، لە بیست و چواری (رمضان)دابوو" (عرض)م کردن، (مادام) وابێ؛ (لازم) بوو (حُرمەت)ی ئەو شەوەش بگرترێ؛ (وَلَوْ ليلةالقدر) وەکی ئەفەرموون: (نَقل) کرابێ بۆ (أوتار)؛ ئەمەش و (إختلاف)و (مطالع)یش (قُوّەت) ئەدەنە (رَفع)ی (ليلة القدر).

(حکایەت)ی (شەمشون) مان لە (مجلّە)ی (کُلُ شيء والدّنيا) لە (عدد)ی چوار سەد و بیست وسێ، ڕۆژی چوار شەموو (١٣)ەی دیسەمبر (١٩٣٣م) (٢٥)ی (شعبان) ١٣٥٢هـ) دیبوو؛ (نقل) لە (تَوْرات)؛ (وكذا) لە (تورات) مان دا دیبوو؛ (خلاصە) (شەمشون) مەردێ ئازا، جەنگاوەر بوە، (حرب)ی ئەکرد، لەگەڵ (فلسطینی)یان؛ وادیارە شەڕێ چەتەیی بوە؛ لە (أهل)ی (فلسطین) (غانیە) (فاتنە) بە (تعبیر)ی ئێستا (سَیّدە)یی دڵبەرو دڵڕوبا؛ وەکی لە (بەند)ی (کوردی)دا دەڵێ:

هەروا دەڕوا شیلان شیـــــلان

چارۆکەی ڕەش لەسەر پیلان

بەخۆی یەك و دۆستی چلان

ناوی (دلیلە) بوە؛ ڕۆژێ (شەمشون)، لە (وادی) (سُوسق)دا، دەیبینی بە (أوّل) نیگاه گرفتاری بوو؛

تیرێ ئەزان غەمزەیی دلسوز جوست بەر جگەرەش ئامەدو تاپەڕ نەشوست!

بە کوردی دەستیان تێکەڵ کرد؛ (فلسطینی) بە (قُوّە)ی بازوو چارەیان پێ نەکرا؛ ئەوجا هاتنە (حیلە) بازی؛ (دەلیلە)یان بە (ماڵ) هەڵخەڵەتاند بۆمان پێکەوە، (سِرّ)ی (قُوّەت)ی چیە؟ بەچی چارەمان پێ ئەکرێ؟ (سیّدە) خەریك بوو، (سرّ)ی دەرخا؛ (سؤال)ی لێ کرد: "تۆ بە چی (مُلزَم) ئەبی؟" ووتی: "بە حەوت داوی تەڕی هیشك نەبوەوە، بم بەستن، پەکم ئەکەوی" (خَبَر)ی دا

(فلسطین)یان، داوی (تزویر)ی وەرگرت؛ شەو لە خەودا (شەمشوون)ی بەست؛ بانگی (رِجال)ەکانی دوژمنی کرد؛ لەو بانگە بانگە بە (خَبَر) هات؛ داوەکانی وەکی داوی تاری جالّجالّۆکە پساند؛ (فلسطین)یەکان چیان پێ نەکرا؛ لە ڕووی (مەکر)و (حیلە)، (دلیلە) رقی خۆی کردەوە؛ ووتی: "من (مقصدم) وابوو، بزانم لەگەلّ من ڕاستی خواری؟ دیارە منت خۆش ناویّ، درۆم لەگەلّ ئەکەی" (خلاصە) وەکی (صاحب)ی (مُجَلة) ئەلّیّ: چەند جاریّ تریش، بەدرۆ پیّ ئەگوت: من بە ئەو شتە (مُلزَم) ئەبم، (دَلیلە) ئەی کرد، (مُلَزم) نەدەبوو؛ (نِهایەت) (تَحمّل)ی نەما، (تَهدید)ی کرد؛ بە (هَجر)و (قَطع)ی (مُواصلە)؛ ناچار (تسلیم) بوو؛ (سِرّ)ی (إطاعە)ی خستە ژێر (قَدَم)ی؛ ووتی: (قُوّەت)م لە مووی سەرم دایە (نَذر)م کردووە، (قط) سەرم نەتاشیوە؛ ئەگەر مووی سەرم لیّ کرێتەوە، بیّ هێزو (طاقەت) ئەبم، چم پیّ ناکریّ" (دلیلە) (خَبَر)ی (رِجال)ەکانی دا؛ شەو لە ناویّ ئەو (فاحِشَە) (خائِنە) کەوتەخۆ؛ بە (مَقص) سەری هەلّپاچی؛ دەنگی دا (فلسطین)یان هاتنە ژوور، دیتیان بیّ هێزو (قُوّەت)؛ گرتیان، (قەید)و بەندیان کرد، چاویان کۆلّی؛ وەکی بارگیر ئاشیان پیّ ئەگێڕا؛ (بَیْن)یّ وای رابوارد؛ مووی سەری هاتەوە؛ (شعب)ی (فلسطین) (حَفْلَیە)یە گەورەیان کرد؛ ووتیان: "(شەمشون) بێنن، گەمەیان بۆ بکا" هێنایانە نزیك (هیکل)ی (إلە)ەکیان؛ کە پیّی ئەلّێن: "(داجوون)" لە (بَین) کۆلّەکان بەستیانەوە (شەمشوون) بەوەی ئەی کێشا، پیّی ووت:" لێم گەڕیّ، دەست دەمە، ئەو دوو (عموود)ەی ناوەندی، کە (هیکل)ی لەسەر دروست کرایە" وەلەو (مَوقع)ەدا، زێتر لە سیّ هەزار پیاوو ژنی تیا بوو؛ (شەمشوون) هاڕاندی ووتی: "(یارَبّ)ی لەسەر من و دوژمنانی من، کۆلەکەکان هەلّ کەندی" خانوەکە ڕما، بەسەریاندا ئەوی تیای بوو، لەگەلّ (شەمشوون)ی گشتیان، کەوتنە ژێر خانووی رووخاو مردن؛ لەسەر هەموو (خرافات)ی (تورات) لەوەندە ،

زیاتر نیە؛ وەکی (عرض)م کردن (ناقِل)آنی ئێمە، (عَجاییبات)یان تیا (زیاد) کردووە؛ ئیتر ئەوەندە بەسیە[1].

[1] — تەواو بوو (تفسیر)ی (سُورە)ی (قدر) ئێوارەی پێنج شەموو، دەی (تموز)ی (رومی)، نۆی ماهی (رجب) ڕۆژێ (غایەت) گەرم (١٩٤٢م)، (١٣٦١هـ) لەو ڕۆژە تا ئەمڕۆ، کە ڕۆژی چوار شەموو شازدەی مانگی ناوجێژنانە —(یعنی ذی القعدة)یە؛ (مطابق)ی دوانزەی (تشرین)ی (ثانی) (رومی) لە (تفسیر) چمان بۆ نەنووسرا؛ (إنّا لله)

سورەی (بَیِّنَه)

(نَوبه)ی (سوره)ی (بَیِّنَه)یه (سوره)ی (الْبَرِیَّه)شی پێ ئەڵێن؛ (مکیه)؟ (مدنیه)؟ (خلاف)یان به (قُوَّەت)ە (عدد)ی (آیات)ی وەکی (عسقلانی) ئەفەرموێ: هەشته؛ له (حجازی)و (کوفی)؛ نۆیه (مصری)و (شامی)؛ (وَجه) (مناسبه)ی ئەو (صُحُف)ە (مُطَهَّره)یه، که شەوی (لیلة القدر)ی وا پێ بڵند بوه؛ ئەوانه (إیمان)ی پێ نایەنن، تاڵای خوا به (قیمەت) بن؛ ببنه (خَیْرُ الْبَرِیَه) وەکی (خَیرُ اللَّیالی)؛ زۆر جوانه، لەوێش له (لَمْ یَکُنْ...إلخ) ئەو (صُحف)ە ئەکاته (روح)ی (رابطه)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ﴾

﴿لَمْ یَکُنْ الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْکِتَابِ﴾ ئەگەر (مُراد) (کُفر)ی پێش (رسالەت)ی (حضرەتی محمّد) بی، (مُراد) ئەوانەن، به (تَجسیم)و (نسبەت)ی (وَلَد)و (تحریف)و (تَبدیل)ی (آیات)ی (کتاب)ی (رسول)یان، (کافر) بووین، له (سیَر) وادەرئەکەوی، (قسم)ێ له (یهود)و (نصاری) لەسەر (تَوحید) و (تَنزیه) مانەوه؛ (جمع)ێ بی (غُلُوّ) (طالِب)ی (حق) بووین؛ ئەوەی له (عُلما)ی (أهل)ی (کتاب) (إیمانی) هینابی، لەوانه بووین؛ مەگەر (حَسد) و (حُبّ)ی (رئاسەت)ێ (شدید) لێ یان نەگەڕابێ، وەك (زەمان)ی ئێمه؛ ئەوانەی (بَعض)ە (إعتقاد)ی (سُوء) یان له (دەماغ)دا (قرار)ی گرتیه، به هەزار (آیات)ی (بَیِّنات) (تصحیح)ی (غلط)یان ناکەن؛ ئەگەر (مراد) (کفر)ی دوای (بَعثەت) بێ دیسان (مُراد) ئەو (عریق)آنەن، که (کفر)ی (جدی)یان (علاوه)ی (کفر)ی (قدیم) کردیه؛ (مع أنّه) خۆیان به خوا شوناس له (قلم) داوه؛ له (إطلاق)دا (أهلی کتاب) (وَلَوْ مُشْرِك)یش بن) به (مُشرك)ی (مُطلق) (ذکر) ناکرێن بۆیه دیاره (مُراد) له ﴿وَالْمُشْرِکِینَ﴾ (مُشرکین)ی (عەرەب) (مُراد)ە، که (عبادەت)ی

(تماثیل)یان كردیە؛ ئەو دوو (طائفة) (لَمْ يَكُونُوا) ﴿مُنفَكِّينَ﴾ لێك جوودا نەدەبوون؛ (دائم) (مُنازعە)یان بوو ﴿حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ (كتابی)یەكان ئەیان ووت: (رسول)ێ دێ لە ئێمە؛ ئێمە (إیمان)ی پێ ئێنین؛ ئێو پارچە پارچە ئەكەین" ﴿رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ﴾ (كَأَنَّهُ) خۆی (عَین)ی (بَیِّنە)یە؛ خۆی (آیەت)ە؛ خۆی (شاهد)و (دلیل)ە، لەسەر (رسالەت)ی خۆی، (هو الذي بَعَثَ في الأُمِّيين رسولاً) (أمّا) (كِتابی) وای (حساب) نەدەكرد؛ (رسول) لە (عەرەب)آن ئەبێ؛ وایان (قرار) دابوو ئەبێ لە خۆیان بێ؛ (یهود)یش ئەمڕۆ (مُنتظر)ن (مسیح)ێ (حق)یان بۆ بێ، (مَجد)ی (آل)ی (داود) (وإحیا) بكاتەوە؛ لە (أرض)ی (مُقدَّس) (تشكیل)ی (سلطەنەت) بكا؛ گۆی یا ئەو (مسیح)ەی هاتوە (مسیح)ی (دجّال) بوە؛ (نَعوذُ بالله) لە (شەڕی) (دجّال)ی (إیمان) بە (دجّال)ی چی بە (إیمان) دارانە؟ (حَقَّ الإنصاف) (حضرەتی محمّد) (ﷺ) خۆی (بَیِّنَە)یە، (بُرهان) و (دلیل) لەسەر (رسالەت)و (صدق)ی (دەعوا)ی خۆی؛ نە حوشترمان (لازمە)ە، نەدار (عصا) (كَفاكَ بِالْعِلمِ في الأُمّيِّ مُعْجِزَةً) ئەو (رسول)ە پاك و خاوێنە، بێ (میل)و (تكیّف) بە (فَلْسَفَە)ی (أدیان) خوا (كتێب)ی بۆ بنێرێ، لەویدا ﴿يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً﴾ (صُحُف)ی (رُسُل)ی (سابق)؛ ئەو (كتێب)ەی بە (وَحی) بۆ دێ؛ (عَلى مَلأ النّاس) دەیخوێنێتەوە (تصدیق)ی (رُسُل)آن ئەكا، (تَعصّب)ی (قوم)ی نابی، لە (تكذیب) ناترسێ زێرا ئەو (تِلاوەت)ی ئەو ئەی كا، (نَقل) لە (صُحُف)ی (أنبیا)و (واقعە)دایە ناتوانن (أهل)ی (كتاب) بڵێن: "وانیە".

ئەگەر بڵێین:" (بَیِّنَە) (عبارەت)ە لە (قرآن)؛ وەكی لە (قَتاد)ی (نَقل) ئەكەن، (حقیقةً) (آیەت) لە (قرآنی) دەردەچێ؛ زۆر بە گرێ ئەبێ؛ (نظر) بە (تَجویزات)ی دوودوویی خۆیان ئەڵێن:" ئەو (آیەت)ە لە (أصعب)ی (آیات)ە، لە (جهەت)ی (نظم) و لە (جهەت)ی (معنی)" ﴿فِيهَا﴾ لەو (صُحف)آنە دایە ﴿كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ راست، بێ (تەقیە)و خوارەكەو پێچەكە؛ وایان دانابوو، (حَدّ)ی

(فاصِل) ئەو (وەقت)ەيە، كە (رسول)ى (هكذايى) بێ، ئـەواهات، بـە (آيـات)ى (بَيِّنات)، (قرآن)ى (شافِى)و (كـافِى)و (وافـى)، (جـامِع)ى (صُـحف)ى (رُسُـل)، سەراپا (عِلم) و (آداب) و (أخلاق)ى (فاضِـلە)و (أحكـام)ى (مسـتقيمە)يـە؛ بـێ (ميل)و (محابا)و (قوميەت) كەچى (إيمان)يان بە (رسـول) نـەهينا؛ وە(مُتَّفـق) بـوون، بـێ (نـزاع) لەسـەر (تكـذيب)ى ئـەو (رسـول)ە پاكـە؛ (حتّـى بعـض)ێ (عُلما)ى جوولەكان، (ترجيح)ى (شِرك)ى (مُشرِك)ەكانيان ئەدا لەسـەر (ديـن)ى (حَق)؛ (دين)ى (توحيد)؛ ئوميّدى (إيمان)و (إتّفاق)يان لەسـەر (ديـن)ى (حَـق) چۆن ئەبێ؟ ﴿وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ (فضلاً عن المشركين)؛ (أكثر)يـان لە (حق)يان لادا؛ هەريەك بەلايە؛ ئەو (تفرقە)يان نەبوو ﴿إِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَـاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ﴾ دواى (عِلم)و (إطّلاع) لەسەر (بَيِّنَـە)؛ (تَفرقـە)يـان كـرد، لەسـەر (حـق) گرد نەبوونەوە، تازە (إيمان) بە (رسول)ێ (هكذايى) ئێـنن؟ هـەزار قەشمـەرى بـە (آيـات) و (بَيِّنَـات) ئەكـەن، (حقّـاً تَفَـرُّق)ى (بَشـر) — (أسـاس)ى لەمـەڕ (مـلا)يانـە؛ (ديـن) بـە (فسـاد) دان لەمـەڕ وانـە؛ (بَعْدَهُ رُؤسـا)ى بـەد (سَير)؛ (عُلما)ى (إسلام) پاش ئەو هەموو (آيات)و (بَيِّنات)ە، بەناوى (دين)؛ گوێيا بـۆ (خدمەت)ى (دين)، (تفرقە)يـان كـرد؛ خـۆزى (مـلا)يـانى (عِلـم)ى (كـلام)؛ كـە (بحـث) لـە (فِـرَق)ى (إسـلام) ئەكـەن؛ (أصـل)و (مَنشـأ) ئـەو (مـذاهب)آنـەيان بزانانـدبا، ئـەو (وەقـت)ە، بـێ (دليـل)و (برهـان)، بـۆفى (أكثـر)ى (مـذاهِب) دەرئەكەوت؛ (علـى الأكثـر) (قصـد)ێ (سياسـى) بـوە: (فـلان إمـام) نەمرديـە، (توقّـف)ى هەيـە؛ (رجعـەت) ئەكاتـەوە (بـوانِ) كابرايـە قـەردارى (إمـام) بـوو، پارەيە زۆرى لەلابوو، (ورثە)ى (إمام) (دەعوا)يان لێ كرد؛ ووتـى:" (مُتَوقّـف)م لە (مَوت)ى (إمـام)؛ تـا لام (تَحقّـق) نـەكا، ماڵەكـەتان نادەمـێ" تـێ گەيشـتى؟ ئـەتوانم بڵـێم:" (غـير)ى (عُلمـا) سـاغەكانى (أهـل)ى (سُـنّە)ن وە(علمـا)كـانى ڕاستى (مُعتـزلى) كەسـيان (بحـث)يـان لـە (مسـائل)ى (إعتقاديـات) و (سـائر)ى (أحكام)، بۆ خواو (تحقيق)ى (حُق) نەبوە؛ هەريـەك خـەريكى (فاسِـد)ێ بـوە؛

(مع الأسف) (غافِل) له (دەسیسه)ی (سیاسـەت)، خـوێنی (مـلا)ی (سُـنیّ)یـان ڕژاند، بوه (باعث) تیکچوونی (مَسلك)ی (مُعتزلی)یان؛ وه(إلاّ) زۆر (ممكن) بـوو، پاش نشتنەوەی (حرارەت)ی (نزاع)، (مـلا)ی (طـرفین) بـه (حُسـن)ی (تفـاهم) ڕێك کەون؛ (مسلَك)یّ (غایەت) ڕاست وبـاش، بـۆ (مسـلْمان)آن دانـێن؛ (دیـن)ی (إسلام) (سبب) بەو (تَفرقة)و (خِلاف)ه، تووشی ئەو (صدمات)ه بوو؛ گەیشـته (وَهَـن)و (ذلّـەت)ی ئـەمڕۆ؛ (حـال)آش هـەر ئـەڵێن: "(إخـتلافُ أُمَّتـی رَحْمَـةٌ)" (حاشا) (إخـتلاف)ی وا، (قَـط) (رحمـەت) نیـه، (عَـین)ی (غضـب)ه، (أساسـاً) ئەمه (حدیث)ی (مقبول) نیه. له پاش ئەو (مُنازعات)ه (مـلا)یـان کـه (سُـوء)ی (عاقبەت)یان دیت ئەبا (مـلا) (مَیـل)ی هـیچ (مـذهب) نـەکا، بـەس (مسـلْمان)و (محمّد)ی بی؛ خەریك بوو (رفع)ی (مُنازعه) بکا، وەدڵـی (مسـلْمان)ان پێکـەوه ببەسـتی، (أمّـا مـع الأسـف) ئەمـه نـەبوو، وەنـابی ئـەم هاوینـه لـه (چـنارۆك) (رسـاله)کـی کـوردیم دانـا، بـەناوی (مُجدِّد–نـویّ کـەرەوه) زۆر باشـه، ئەگـەر (مسلْمان)ان گویّی لیّ کەن، (فائده)ی لیّ ئـەبینن؛ ئەگـەر (مُوفّـق) بم ئەیکەمـه (عربی)ش؛ (تَفَرُّق)ی (مُفسّرین)آن، لـه (معنـا)ی (آیـات)ی ئـەم (سُـورەت)ەش (منشأ)ی (میل)ی (تفرقه)یه.

ئەوانەی که مایەی (تفرّق)ن، (أمـر)یـان کراوەتـیّ؛ بـه (إتّفـاق)؛ (نَهـی)یـان کراوه له (إختلاف) ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِیَعْبُدُوا اللَّهَ﴾ (مقصد) له (عِلم) (عبـادەت)ی خوایه، هەرچی بیکەی بۆ خوای بکەی (إنَّما الأَعْمَالُ بِالْنِیَاتِ) (إنسان) ئـەتوانی (عُموم)ی (أعمال)ی (حتّـی) نووسـتنی، بکاتـه (عبـادەت)؛ ئایـا بـه تحریـف) و (إغوَا)ی (عباد)و (تقویـه)ی (شِـرك)، (سَلب)ی (عَقـل)و (إسـتخدام)ی (عَـوام)؛ وەکی (حُمُر)ی (أهلیّه) (عِبادەت)ی خوای ئەکریّ؟ (واقعاً) گەلیّ (ڕۆسا) خۆیان ئەکەنه (معبود)؛ (إنسان) به (إنصاف) تەماشا کـا، لـه هـەموو (دیـن)یّ چـەند (ڕۆسا) هەن، ئەوەنـده (آلِـهَ)یـان هەیـه؛ ئـەمڕۆش وایـه، (دَور)ی (عِبـادەت)ی (زُعما)یه؛ (هتلر) (معبـود)ی (ئـەلمانیا)یـه؛ (سـتالین) (معبـود)ی (روسـیا)یـه؛

(أمّا) (عبادەت)ێ وا تا ئەمڕۆ نەکرایە؛ (وکذا ملك)ی (ژاپان)؛ (أمّا) ئەو هیچ (معنا)ی نیە (لکن أساساً) بۆی دامەزرایە؛ (أمّا معبود)ەکانی ئێمە (مع الأسف)، گەلێ لە کۆنە بووتەکانی عەرەبەکانی پێش ی هیچ و پووچ ترن.

ئەوانە (أمر)یان کراوەتێ، بە (عبادەت)ی خوای ﴿مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ بێ ڕوو و (ریا)؛ بێ (غرض)ی (رئاسەت) و (حُبّ)ی (دُنیا)، پاك و خاوێن ﴿حُنَفَاءَ﴾ بێ (میل) و (محابا)؛ (حتّی) لە(حق)ی خۆشیان و (قوم)ی خۆیان. ئەگەر بە (حُرِیّەت) قسە بکەم؛ لە (عالَم)ی (إسلامیّەت) بەس بۆ (حضرەتی رسولی أکرم)و (صدّیق) و (فاروق) (شایەد)ی ئەدەم لە ناوەندی دڵ؛ (إیمان)یان، (أعمال)یان، (أحکام)یان، (جهاد)و (إجتهاد)یان؛ (مَحضاً)، خالصاً، مُخلصّاً لِوَجْهِ الله) بووە، بێ (مَیل)و (محابا)؛ وەبێ (فکر)ێ (إستیلا)و (إستخدام)ی (عباد) (مَیل)ی (قوم)ی بزرە، (أمّا) زۆر (قَوی)یە؛ گەلێ بزر گەواران (سوق) ئەکا، وە(حس) ناکەن؛ وائەزانن (سائق)ی (دین)و (قُوّەت)ی (إیمان)ە ﴿وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ وەکی (عوام) لە ڕێزێ؛ وەکی (سائر)ی (عباد)، (تَرفّع) نەکا؛ ئەمە (عبادەت)ی (عَوام)ە؛ ئێمە (خَواصّ)ین، وە(خَواصّ الخواصّین)ین؛ (عبادەت)ی ئێمە شتێ ترە؛ ئەوە لام لاف و گەزافە، خۆی نیە ﴿وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ﴾ (فضل) لەوەی چاویان لە دەستی خەڵکی بی، بۆ کۆتکە جۆیە، (دین) بگۆڕن؛ بە خوای (خدمەت)ی (دین) بە (فقیر)آن ناکرێ؛ (ملا)ی (مُتدیّن)و بە (قُوّەت)مان پێ ئەوێ؛ بێ هێز چی لە مست نایە؛ (مَسیحیّایە)ی) (قُوەت)ی ساند، بلاوبۆوە؛ لەبەر (قُوّەت)ی پاپا؛ (شیعایەت)ی لەبەر (قُوّەت)ی (ملا)یان، ڕۆژ ڕۆژ بەرۆژ لە (بُروز) دایە؛ گەورەیی ئی (ملا)یانە، (أهل)ی (سُنّە) ئەوا ئەبڕێنەوە، لەبەر بێ (قُدرەت)ی (ملا)یان؛ نەختێ (سَلَفی) هەن باشن.

کوا کەسێ (زکات) بدا؟ کوا کەسێ (زکات) وەرگرێ؟ ﴿وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾ (دین) و (مِلّەت) (أنّهُ) (مُتَرادِف)ن، (دین)و (مِلّەت)ی ڕاست؛ (إخلاص) و

(میل)یّ (صادِق) و دەولەمەندی یەكە؛ (لَدی الآیجاب) بۆ (حمایـەت)ی (مُـلك) و (مِلّەت) (صرف) كریّ؛ دیارە (دین)ی (قَیِّم) بۆ (فقیر) نیە. چـەندیّ لەمـەوپیّش پۆژیّ (جَمع)یّ لە (مَلا)یان لام بوون؛ گلـەیی یـان لـە (حـال)ی خۆیـان ئـەكرد؛ عرض)م كردن: ئیّمە (حقّ)ی گلەییمان نیە؛ كە (نَظر) بە (أُمَّەت) بیّ (قَدر)یـن؛ چـونكی گـەورەیی (دُنیـا)مـان دا (آغـاوات)؛ وەگـەورەیی (دیـن)مـان دا بـە (شیخ)ەكانی (طریـق)؛ (خَسِـرَ الـدُّنیا والآخـرە)؛ نـە گـەورەیی (دیـن)مـان مـا، نەگەورەیی (دُنیا)؛ (مِلّەت) بۆ (قدر)مان بزانیّ، وە(خدمەت)مان بكا؟

ئەوانی (أهل)ی (كِتاب) ئەو (دین)و (كتاب)ە (قَیِّمە)یان نەدەویست؛ (حَسْبَ الأهْوا)ی خۆیان ئەویست، (أَفَكُلَّمَا جَاءكُمْ رَسُولٌ بِمَا لاَ تَهْوَى أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقاً كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقاً تَقْتُلُونَ) ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ ئەوانی (معهود) ﴿وَالْمُشْرِكِينَ﴾ ئی (عەرەب)؛ كە (بَعْدَ الْبَعثەت) (مُتّفقاً) بوونە (عَدّو) (رسـول)و (كتاب)و (دین)ی (قَیِّم) ﴿فِي نَـارِ جَهَنَّمَ﴾ (أنّـە) ئـەمڕۆ كەوتوونـە، نـاو ئـاگری (جهنَّم)، چونكی دەروونیان پڕە، لە ئاگری (عـداوەت) و (حَسَـد) و (بُغـض)ی (رسـالـەت پـەناە) ئـەوی ئـاگری تیـا بـیّ، ناخۆشـترە ئـەوەی لـە ئـاگری دابـیّ ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾ لە (دنیا)و (قیامەت) ﴿أُوْلَئِكَ هُمْ﴾ (فی الحقیقة) ﴿شَـرُّ الْبَرِيَّـةِ﴾ (بَشَر)ە، وەئەتوانم بلّیّم: "لە (إبلیس)یش" وەكیّ ئەلّیّ:

"فَتىً كانَ مِنْ جُنْدِ إبْليسَ، فَارْتَقى بِهِ الْحالُ حتّى صارَ إبْليسُ مِنْ جُنْدِهِ"

ئەوانەی (أستاد)و (أئمە)ی (شَرّ)ن، (قیاس)یان لە (شیطان) ناكریّ؛ كوردی ئەلّیّ: "كـەس (شـیطان)ی نەدیتیـە، (شـیطان)ی (إنسـان)ی (إنسـان)ە" وایـە ئەمڕۆ (شیطان) (حەیران)ە، لە (شـەڕ)ی (بَشـری). ئەوانـەی (سـلب)ی (عقـل) ئەكەن، نە لە یەك و دوو، لە (مَلایین)، (عَشرات) نـا، (مِئـات)، (فكـر)و (عقـل)و (شُعور)و (عواطِف)ی، دووسەد، سیّ سەد (ملیـون) (بشـر) ئـەگۆڕن، ئەیانخنـە سەر (فكر)و (عقل)و (میول)ی خۆیان؛ (حظ) كەن بە ئاگریـان دادەدەن (حـظ)

کەن بە ئاوا؛ ئەوانەی (دین)و (دنیا)یان لـە (مسـڵمان)ان تێك دا، لـە (شـیطان) خراپ تر نین؟! بەڵێ (واللە) بە هەزار (درجە).

زۆر جارم وتیە: "(مـادّە)یـە (خَبیـث) لـە دەروونـی (إنسـان)ی دایـە؛ لێ ی جودا نابێتەوە، (دائم) (سَوْق)ی ئـەکا، بـۆ (شـەڕ)؛ ئـەو نـەبێ، (شـیطان) چـی پێنـاکرێ" ﴿إِنَّ الَّـذِينَ آمَنُـواْ وَعَمِلُـواْ الصَّـالِحَاتِ﴾(مُقابـِل)ی وان، (إیمـان)ی (خـالِص) بـێ (ڕیـا)؛ ئـەوی ئـەی کـەن، بـۆ خـوای ئەکـەن؛ (سـاعی) بـن، بـۆ (خدمەت)ی (مِلّەت) و (نَشر)و (حِفظ)ی (دین)، (ماڵ) (صَرف) ئەکەن (صـرف) بۆ (خێر)ی (عـام)؛ هـەر(عَصـر)ە هـەر (وەقـت)ە (نـوع)ە (عمـل)ێ (صـالِح)ی هەیە، کە بـەجێ بـێ؛ (مـثلاً) ئـەمڕۆ چارەی (إنحطـاط)ی (مسـڵمان)آن بەچـی ئـەکرێ؟ بـە (تَسـبیحات)و (تهلیلـە)و (مولـود) کـردن نـاکرێ؛ بـە (زیـارەت)ی (أولیا)و (إمام)آن چ پێك نایە؛ بە شین و شـیونی (حسـین)و هەریسـە خـواردن، کارخانەی (مُتْعَـە)، (دیـن)ی (إسـلام) لـەو (ذِلّـەت)و (أسـارەت)ە قورتـار نـابی (أُمَّـەت)ەکـانی بـەرز، وەکـی (إنکلیـز)ی دۆسـت ویـارو (مُعـین)ی خۆمـان، چـی ئەکەن، بۆ (حِفظ)ی (کیـان)ی (دەولـەت)و (أُمَّـەت)؟ ئـەبێ وابکـرێ.(قـوّەت)، (إتّحاد)و (إختراع)، (سعی)و (عمـل) بـۆ (إسـتفادە) لـە (خـزائن)ی (أرض)، کـە (سُـورە)ی (زلـزل) دەری ئـەخات؛ (حِفـظ)ی (مـال)، (صَـرف)ی لـە (عُمـران)و (تَرقّی) (عِلم)و (عَمل)، (سبحان اللە) (مسلّمان)آن ئـەڵێ ی: بـە (غَـریـزە) ئـیش ئەکەن؛ ئەوی فێری بووین، هەر ئـەوی ئەکـەن؛ نـاتوانن، (تَـرك)ی (مَأْلوفـات)و (عَنعنات)یان بکەن؛ (وَلَوْ) پـێ ی بکەونەوە (جَهنّم) (أسفل السّـافلین) ﴿أُوْلَئِـكَ﴾ ئەوانەی (مؤمن)ی (خالِص) بەچاکە ﴿هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ﴾ (حتّی) لە (ملائکە). زۆر لـە مێـژە، قسـەکراوە، لـە (تَفاضُـل) لـە (بَـین)ی (بَشـر) و (مَلَـك)؛ (حتّـی) لـە (کتێب)ێ (قَدیم)ی (تأریخ)م دیوە؛ لە (مَجلس)ی (أمیر المؤمنین عمـر بـن عبـد العزیز) گفت و گۆی لێ کراوە هێشتا باسی (سُنّی)و (مُعتزلی) نەبوە، (حتّـی) لـە (سرامەدان)ی (أئِمە)ی (سُنّە) (إمـام) (فخـر الـدین رازی) —(رحمـةُ اللە عَلیـە)—

(إختیار)ی (تفضیل)ی (مَلَك)ی کردیە، بەسەر (بَشر)دا؛ ئەگەر چی (نزاع)یان (لَفظی) و (إعتباری)یە؛ (جهەت)ی (فَضیلەت)ی (مَلَك) جودایە، لە (جهەت)ی (فضیلەت)ی (بَشَر)؛، وەکی (شیخی عربی) ئەفەرموێ:" (نِزاع)ێ بێ (معنا)یە؛ زێرا (نزع)یان جوایزە" بەڵێ قسە لە (تَفاضل)ی دو (صِنف) لە (نوع)ێ (مَعقول)ە. من لام وەیە، (بَشَر) لە (خێر)و لە (شەڕ) (فوق الکُلّ)ە، ئەڵێن: (بعض)ە (ملائکەت) —(لا تُعدُّ ولا تُحْصی)— لەوەتی (خلق) کراین، تا (قیامەت) لە (رکوع)دان، کە (نِهایەت)ی هات ئەڵێن: "(سُبحانَكَ ما عَبْدْناكَ حَقَّ عِبادَتِكَ)" —(حقیقةً) وایە، ئەو (عبادەت)ە هیچە؛ (غایەتی) وەکی پارچە شاخەکی کووڕ ویستاین؛ (أنّه) بەدری ئەشکەوتانن ئەمە چیە؟

(فقیر)ی روت، برسی، بەشەوێ سەرما، (بەیان)ی هەڵئەستێ، بە لەرزە لەرز ئەچتە سەر ئاوێ، ئاوێ سارد، وەکی شەختە، دەست نوێژی ئەشوا، هەمو (بَدن)ی لە سەرمان فڕکە فڕکێ ئەکا؛ دوو (رکاعەت) بە (قرائەت) و (قیام)و (رکوع)و (سجود) و (قُنوت)و (أدی) ئەکا، دێتەوە ماڵێ، ئەلەرزێ؛ ئاگری نیە، یا تروسکەیە، وەکی ئاگری بێوەژن و دزان؛ بەسەد (حاڵ)و تەقەلا، کەمی گەرمی ئەبێتەوە؛ ئەم دوو (رکاعەت)ە، هەزار (ملیون) (عبادەت)ی ئەو (ملائکەت)آنە ئێنی.

(فقیر)ێ (صاحب) (عائله) بە زستان، ئەچتە بازاڕ، بە قوڕکاری، بە (حَمّالی) (دِرهَم)ێ پەیا ئەکا، ئەیدا بە نان و شێلم بە ترشی ئەی خوا، لەگەڵ منداڵانی، هەزار (شکر)ی خوای ئەکا؛ (أَلْحَقُ اَلْحَمْدُ لِلّه) (یارَبّ) هەزار جار (شکر)! ئەو (حَمد)ە و (شکر)ە، هەزار (تَقدیس) و (تحمید)ی (ملائکە) ئێنێ.

سەپان سەپانی پیر، لەسبەینێ تائێوارە، دوورنەی ئەکرد، بە ماندێتی ئەهاتەوە پێش هەموو شت، دەست نوێژی ئەشوشت؛ نوێژی (عصر)ی ئەکرد، ئەپاڕایەوە لەبەر خودا: خوایە هەرزانی کەی، هێمنایی کەی، (توفیق)ی پاشای

(إسلام) دەی! (خلاصه) بەو (حال)ەی كه (بَشَر) تيايه؛ (أدنى عبادەت)ى لە (فوق)ى (أعلى عبادەت)ى (ملائكه)يه.

بنۆڕه (عِلم)و (قُدرەت)و (قُوّەت)ى (بَشَر)، (صبر)و (ثُبات)و (تَحَمُل)ى، لە (لافوان)ياى تا (نابغه)ى (عصر) (ئەنشتاين)ى (يهود)؛ بنۆڕه چيان كرديه؟ تەماشاى (مُخترعات)يان كه، بە (دقّەت) بنۆڕه (جدول)ى (مندليف)ى؛ وە (قانون)ى (دَور)ى هەشتى (مراتب)ى (عَناصر)؛ ئەوجا ئەزانى ئەو (بشر)ە، چ (تَفوّق)ێكى كرديه. (مُؤمن)و (غَير)ە (مؤمن) بو (حِفظ)ى (قوم)و وەطن وشرف خۆى و(رَوح) وأولاد ومالّى لەسەر دەست داناوە (صرف)ى ئەكا لە (حرب)ى (حاضر)؛ (عساكر)ى (غَربى) چى ئەكەن؟ لەبەر چاويان (طابور)ێ (فرِقَه)يه (مَحو) ئەبێتەوە؛ دەر (حال)، (إنسان)ى دى جێيان پڕ ئەكەنەوە! (حرب)ى (صاعقه)يان، (حرب)ى (دبّابه)و (طيّاره)يان (مُحيَّره) (دەهشەت) ئەدا تە(ملائكەت)آن.

ئەگەر (أحوال)ى (فاسق)و (فاجر)ەكانيان بزانى، (مُحقّق) ئەزانى، (شيطان) سەريان بۆ نەوى ئەكا؛ (خلاصه) (روح)ى (حيات) (بَشَر)ە؛ (سَمّ)ى (ممات) (بَشَر)ە شەكرو (نبات) (بَشَر)ە، ژاڵەو گوژاڵك (بَشَر)ە؛ مايەى (سعادەت)و (شقاوەت) (بَشَر)ە، هەم دەردە، هەم دەرمانە؛ (سُبحانَ الله) لەو (إنسان)ە!

دەر(حق) بە (إنسان) (رُباعى)يە (فارسى)، لە (مَعرِفَه نامە)ى (إبراهيم حقّى)م دى

ئەى (نُسخه)ى نامەى (إلهى) كى توويـــــــــى
وەى ئايينەى (جمال)ى شاهى كى توويـــــــى
بيرون زتوونيست، هەرچى دەر (عالَم) هەست
ئەزخود بـ(طَلَبْ) ئانچى خواهى كى توويـــــــى

(أمّا) قسه لە (إنسان)ە؛ (مشهور)ە: (عالِم) شودەن، چ ئاسان؛ (آدەم) شودەن چ (مُشكِل)؟! ﴿جَزَاؤُهُمْ﴾ ئى (إيمان) دارەكان ﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ (ذاتاً

جَزا) هەر لەو ئەزانن؛ ئومێدیان بەکەس نیە؛ (إعتماد) ناکەنە سەر شَفاعەت (شیخ)و ((إمام)و (قَسّیس)و (رەهبان)و (پاپ)و (صَكّ)ی.

﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾ خودا لە (دُنیا)و (قیامەت) پێمان (کَرم) کا ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ﴾ خوایان لێ (راضی)یە؛ خوامان لێ (راضی) بی ﴿وَرَضُوا عَنْهُ﴾ ئەمە (زۆر) (مُشکل)ە، بۆ (بَشَر) ێ دەردەدار، (فَقیر) بە خێزان؛ (رضا) مەندی لە خوا (مَنقبە)یە زۆر گەورەیە (خاصَّةً فقیر)ی ئەو سالێ؛ نانی جۆی دەست ناکەوی؛ ئەوەی لە تەنیشتی ماڵەکەیەتی لە (غایەت)ی نازو (نعمەت) دایە؛ (مع هذا) (راضی)یە لە خوای؛ دەڵێ: "ئەوە (تقسیم)ی خوایە؛ (نَصیب)و (قَدَر)ی (إلهی)یە" (إلهی رَحم)ێ ﴿ذَلِكَ﴾ ئەو (جَزا)و (رضوان)ە ﴿لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾ (مع الأسف) ئەمڕۆ (خَوف)و (خشیەت)ی خوای لە دلاَن کەم بوە؛ (مَدار)ی (نَجات) لەسەر (خَشیةُ الله)یە، (حَقّاً) (مُؤمن) لە (حقیر)ێ وەکی من، تا (ذات)ێ وەکی (حضرەتی مُحمّدی)، (لازم)ە (خَشیەت)ی خوای هەبێ، لێ ی بترسێ؛ لە (بَعْض)ێ (روایات)ی (سخیفە) دایە، گوێیا (حضرەتی) (رسالەت پەناە)، بە (إمام)ی (علی) ووتیە: "(خَيْرُ البَرِيَّة)" توو و (شیعە)ی توون" (تَمام)! قسە لە (حضرەتی علی) نیە؛ ئەو (داخل)ی ئەو (زُمرە)یە؛ (أمّا شیعە)ی (علی) ئەوانەی خۆت ئەیان ناسی؛ ئەگەر بەبەر (آیەت)ی (سابق) نەکەون، بەبەر ئەو (آیەت)ە ناکەون، بێ (شك)؛ چونکی (سَبب) بە (إعتماد) لەسەر (حُبّ)ی (عَلیّ)و (آل)ی؛ (خشیەت)ی خوایان نیە؛ نەخوا لەوان (راضی)یە، نە ئەوان لە خوا (راضی)ن.

ئەمڕۆ (دین)و (مِلّەت)ی (مُحمّد)ی، لە سایەی (أعمال)ی (سَیئە)ی (أُمّەت)؛ بە (عِلّەت)ی (جُذام)و (شَلَل)و (خَلل)ی (عقلی) ئەزانن‌درێن؛ وەکی (بعض)ێ (سُفها)ی (غَرب) ئەڵێن؛ (مع الأسف): بووینە، (حُجَّەت)و (شاهِد) لە (عَلَیە)ی (دین)ی (إسلام).

لەمێژە لەپیاوی گەورە گەورەم ئەبیست؛ ((دین)مان باشە، (أمّا) خۆمان خراپ)ین)؛ قسەیە چرووك! لە (أُبَیّه) (نقل) ئەكەن: (بعض)یّ (عبارات) كە لەو (سُورەت)ەدا بوە، گوێیا (نسخ) كراوە؛ (حقّ الآنصاف) ئەوەی (خشیەت)ی خوای هەبی، ناتوانی بلّێ: "ئەو (عبارات)ە (وَحی) (إلهی)یە" خوای (تعالان) (عقل)ەكەمان داتێ، بیكەینە (مَحَك)، (خالِص) و (قەلّپ)ی پێ جوودا كەینەوە؛ بە (إیمان)و (إخلاص)و (سعی) و (عَمل)ی چاك، بمانكاتە، (زُمرە)یی (خَیْرُ الْبَرِیَّة)؛ وەئەوەندە ماوە، (عبارەت)ی ئەو (سُورەت)ە وەكی (عبارات)ی (سُوَر)ی (مَكّی) نیە؛ (مَیل)م وایە، كە (مَدنی) بێ، وە (أوائل) بێ؛ خوا ئەزانی؛ تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (لَمْ یَكُنْ)، (سەعات) یازدەی ڕۆژی پێنج شەموو، حەڤدەی ماهی عربی، بیست و شەشی ماهی (عَربی).

(لاحِقَةٌ): (عُلما)ی (كلام)ئەفەرموون: "(رَضا) بە (قَضا) (واجب)ە؛ وە هەرچی بەسەر (إنسان) بی؛ چاك و خراپ، بە (قضا)و (قَدر)ی خوایە؛ وە (إیمان) بە (قضا)و (قَدر) (فرض)ە" لێرە (سؤال)یّ ئەكەن؛ (بِنا) لەو (إعتقاد)ە ـ ئەبێ (إنسان) بە (كُفر)ی خۆی (راضی) بی؛ (كە بە (قَضا)و (قَدَر)ی خوایە؛ (مَعَ أَنَّهُ) (رَضا) بە (كُفْر)، (كُفرە)، (مَمنوع)ە، (حَرام)ە؛ (واجب)ە بە (كفر) (راضی) نەبی؛ (جواب)یّ ئەدەنەوە، نا(مَعقول)؛ ئەبێ بە (نَفس)ی (قضا) (راضی) بی؛ بە (مُقْضیٌّ بِهِ) (راضی) نەبی؛ (لكن أساساً) قسەیان (خارج)ی (مَوضوع)ە، (رضا) بە (قضا)، لە (فُروع)ی (إیمان)ە، بە خوداو (صِفات)ی و (أفعال)ی؛ (كُفر)، (إنسان) لە (أصل)ە كە دوور ئەخا، چ جایە (فَرع)ەكە؛ (إیمان) بە خوای نەما؛ (قَضا)و (قدر)ی چی؟ دوای (إیمان) بە (قَضا)و (قَدر) (قِسم)یّ ڕووئەكەنە (سَیِّئات)، هەر (خَراپ)ەیە بكەن؛ ئەڵێن: "خوا لەسەری نووسینە، لە ڕۆژی (أزَل) لە نێوچاوانمان نووسرایە، ئەبی ئەو ئیشە بكەین!" وەكی (خیّام) ئەڵێ:

یا(رَبّ)ی توو گلّەم سوروشتەیی، مَن چوكونەم؟

وێن پەشم و (قَصبَ) توو روشتەیی، مَن چوکونەم؟
هەر نێك و بەدێ کی ئەز مەن ئایەد بە وجود
توو بەسەری مەن نووشتەیی، مەن چوکونەم؟

(عَلاوە) ئەوانـە، (قِسـم)ێ لـە (أوليـاء الله)، گوێیـا (لَـوح المحفـوظ)یـان بـۆ (کشف) ئەبی؛ ئەزانن چیان لەسەر نووسـراوە؛ هـەر گوناهـێ بیکـەن، (عَـين)ی (خير)ە، پێی (تنزُّل) ناکەن، بەڵکی (ترقّی) ئەکەن.

(شێخ)ی (نابلسی) ئەفەرموێ: "ئەمەیـە (مَعنـا)ی (مَحفـوظی) (أوليـاء الله)؛ گوناه ئەکا، گوناه (ضَرر)ی پێناگەیەنی؛ له (مَقام)ی (رفيع)ی خۆی (تنـزّل)ی پێ ناکا" (أمّا حضرەتی گەیلانی) (رحمەت)ی خوای لێ بی، بەو قسه (راضـی) نیه ئەفەرموێ: "(واجب)ە (مُعارضه)ی (حق) به (حق) بکا؛ وەکی(معارضـه)ی دوو (دلیل) له (نَظر)ی (مُجتهد)ی؛ وە(لازم)ە (إعتماد) بداتە سەر ئەو (کِتاب)ە (قَيّمة)، که خوا بۆ (رسول)ی خۆی ناردیـە؛ ئـەویش (تَبليـغ)ی ئێمـەی کردیـە؛ (حُکم)ی ئـەم لەسـەر (حُکـم)ی (لَـوح) (تَـرجیح) بکـا؛ (حُکـم)ی (شَـرع) بکاتـە (ناسِخ) بۆ (حُکم)ی (لوح)؛ (يَمْحُو اللّـهُ مَـا يَشَـاءُ وَيُثْبِـتُ) (حُکـم)ی (لَـوح)یـش (قابل)ی (تَغيير)ە" هەزار ئافەرین له (إيمان)ی (حضرەتی غَوث).

(قسم)ێ خۆیان گامەلاس ئەکەن؛ سست و (عاطِل)و (باطـل) ئـەبن؛ هەرچـی هەیە، له (طرف) خودایە، ئەبێ (راضی) بن، به (قضا)ی خوا، (إرادە)ی وایە، (دنیا) بکەویتە ژێر دەستی (أجانب)؛ ئێمـه بکەوینـە ژێرپێـی (رەحمـت) یـان! (سوادی) (أعظم) له (أُمّـەت)ی ئێمـه لـەو (حـاڵ)ەدایـە؛ بـۆ قورتـار بـوون، لـه (أسارەت) و (إعادەی) (عِزّەت)ی (مُؤمِن) و (نَجات) و (حُـرِیّـەت)؛ (أصـلاً) تـێ ناکۆشـن؛ وەبـەو (رَزالـەت)ە (مُتـأثّر)نـابن بۆیـه گـەلێ لـه (غربـی)یان، وەکـی (کـەیمون)و (أمثـال)ی لـه (غربـی)یـان ئـەڵێن: "(دیـن)ی (محمّـد) گـولی یـه بڵاوبوویتەوە، (شَلَل)ی (عامّ)ە، (جنون)ە، (إنسان) (سَوق) ئەکا بۆ (خمـول) و (کُسالەت)..." (إلى آخر) (هَذَیان)یـان! (قِسـم)ی لەگـەڵ (إيمـان) بـه (قضـا)و

(قَدَر) (سعی) ئەکەن، بەڵکوو ئەو (إیمان)ە (سَوق)یان ئەکا، بۆ (أُمور)ی گەورە، گەورە "(بِسْمِ اللهِ) هەرچی خوانەی کا، نابی؛ هەرچی بەسەرمان بی، لە (طرف) خوداوەیە باپێیدا دەین، (دفع)ی دوشمن کەین، بۆ خوا تێ کۆشین" لە (مدینە) سوار ئەبوون، لە تەك كێوی (دەماوەند) (حرب)یان ئەكرد؛ بە (بارقە)ی (شمشیر) (نُور)ی (إیمان)یان ئەخستە ناو دڵی تاریكی گومڕاهان؛ ئەمەخۆیەتی، (أجل) یەكە، نابێتە دوو، خۆیان ئەهاویشتە ناو (صَفّ)ی (عَدوّ)؛ دیارە ئەوان چاتری تێگەیشتینە (واجب)ە لەسەر ئێمە، كوو (مُدافعە)ی سەرماو گەرماو برسیایەتی ئەكەین، (مُدافَعە)و (مكافحە)ی (أمراض)و (آفات)ی، (إنسان)و (حیوان)و (نبات) بكەین؛ (حفظ)ی (حیات)مان لەسەر (واجب)ە؛ نابی بە (هدر)ی بدەین، ئەگەر بڕوا ئەبی بە (قیامەت)؛ بڕوا بە (قضا)و (قَدر)ی خوا، وایە؛ ئەوی (تسلیم) (مُقَدَّرات) بی (سعی) نەكا، ناساغی بە خەڵاتی خوا بزانێ، دەردو (بلا)و (فقیر)ی لەسەر گر ئەبێتەوە؛ ئەژیە بە (رزیلی)، ئەمرێ بە (رزیلی)؛ ئەبێتە ژێر چەپەڵۆك؛ (شرف)ی (دنیا)و (آخرەت)ی نابی لە (قُنوت)ی سبەینان ئەڵێین: "(وقِنا شَرَّ ما قَضَیْتَ)" دیارە (وِقایە) لە (شَرّ)ی (قَضا) و (قَدر) ئەبی.

ئەوی سووكە ئەیكەین، ئەوی (حظ)مان لێ بێ، ئاگر ئەستێنین، تا بەجێی ئێنین؛ ئەوی گران بێ، (عِلم)و (صَبر)و (إرادە)و (عَزم)و (جَزم)و (إدراك)ی (دقایق)ی (لازم) بی ڕووی تێ ناكەین؛ بۆ (قضا)و (قَدر)ی بەجێ دێڵین؛ خۆو (طالِع). (مأمور مركز)ێ (مثلاً) لە (ساعەت) دووی شەو تا (طلوع)ی ئافتاب، ئەتوانێ (قومار) بكا، (فُتور)و سستی بەسەر نایە، بۆ خەو باوێشكی نایەتێ، (أمّا) ناتوانێ، (ساعەت)ێ بۆ (حِفظ)ی (أمن)و ئاسایش، لەناو شار بگەڕێ؛ ئەڵێی باری فری لەسەر شان داندرایە !

ئەڵێن: "(رسول أكرم) بەڕێدا ئەڕۆیی، لە پشت ڕێ بەردێ هەبوو (مائل)؛ (جنابی رسالەت) تیژ تێ پەڕی؛ (عرض)یان كرد: "لە (قَدَر) (فِرار) ئەكەی؟"

فەرمووی: بەڵی لە (قَدَر)یٚ (فِرار) ئەکەم بۆ (قَدَر)یٚ" دی دیارە (قَدر) خۆی لیٚ ئەپاریٚزدریٚ ئەمەش (داخل)ی (قضا)و (قَدر)ە، (وَالسَّلام). (حکایەت)یٚ چکەلۆکە: بابم نیوە کارەکی هەبوو؛ (أمین أحمد حاجی)؛ هەموو ساڵیٚ (عرض)ی (ملا)ی ئەکرد: "گاجووتیٚ ئی توو یادوو مردینە؛ ئەبیٚ گاجووتیٚ، یادوو گاجوت بکڕی" ئەی فەرموو: "ئەدی ئی توو نامرن؟ ئەی ووت: "نا" ئەی فەرموو بۆ؟ ئەی ووت: کاری خوایە؛ (قَضا)و (قَدر)ە؛ ئی توو ئەمرن، ئی من نامرن" ئەی فەرموو: "ئەوە چ (معنا)ی نیە؛ (قَضا)و (قدر) هەر بۆ گاجووتی من هەیە؛ بۆ ئی توو نیە !" دوایە فرۆفیٚڵی جووتیارونیوەکارانیان (عرض) کرد؛ ئەوجا گاجووتەکانیان هاویشتە بەر یەك (یعنی) هەموو (مُشتَرَك)، ئەوجائی (جناب)ی (ملا)ش (دوام)یان بوو؛ (إصلاح)ی (قضا)و (قَدَر) کرا! (واقعاً إیمان) بە (قضا)و (قَدر) یشیان(مُزخرف)ە، ئەوەی ئارەزووکەن، (سعی) بۆ ئەکەن وەکی (أُولُو اَلعزم)آن؛ ئەوەی (کیف)یان لیٚ نەبیٚ، (حوال)ەی (قضا)و (قدر)ی ئەکەن؛ ئەمرۆ سبەی (قیامەت)ە، (آخر) (زَمان)ە؛ ئەبیٚ وابیٚ؛ (أُمَم)ی (راقیە)ش تازە گۆنگەری (شباب)یانە، لایان (أوّل)ی (تَرقّی) (زَمان)ە؛ (مع الأسف) (قیامەت) وەکی بەرخۆڵەی (ملای مشهور) هەر لە ئیٚمە ڕابوو. خوا (حیات)یٚ نویٚ (إحسان) بکا (آمین).

ئەوجا با نۆرەی (تَفسیر)ی (سورە)ی (اَلزّلزلة) بی، پاش تەواو بوونی (تفسیر)ی ئەم (سورەت)ە (یعنی) (سورە)ی (لَمْ یکن) لە مانگی (ذی الحجّە) شەوی چوار شەموو، چواردەی مانگ (زلزلە)یە بە (قُوّەت) هات، وەچەند (نَوبە)ی تریش، ئەوا بە (خَفیف)ی دیٚ، ئەمرۆکە، چوارشەمووە، بیست وهەشتی مانگە، دوو (دَەفعە) بوولەرزە بوە، یەکیٚ شەو یەکیٚ ڕۆژ (ساعەت) حەوت و دە (دقیقە) باز (زلزلە)؛ (حقیقةً) ئەمرۆ (عالم) لە (زَلزلە) دایە، گرانیە، هەمووشت گرانە؛ نەخۆشی (أنواع)ی زۆرە؛ (حرب) (دَوام) ئەکا؛ جووت لە ولاٚتی ناکریٚ، تۆ نیە، ئەگەر بشبیٚ ترسی کرم وپیك بڕەو نەبارین

وسن وكيسەڵە، لە دلأنداية؛ خوا (مَرحمت) كا. ئـەم (سـورەت)ە (بعـض)یّ لـە گەورەگەورەكان ئەفەرموون: "(مكّـى)يـە" (بعـض)یّ ئەفـەرموون: "(مدنيـە)" (أمّا عبارەت)ى بە (مكّى) ئەچیّ؛ (عـدد)ى (آيات)ى هەشـتە، ئەمـە (ظـاهر)ە؛ (حسـاب) كردنـى (آيـەت)ى (يَوْمَئِـذٍ يَصْـدُرُ النَّـاسُ...إلخ) بـە دوو (آيـەت) هـيچ (وَجە)ى بۆ نابينم؛ ئەگەر بى بينى، ئـەزانى (لِّيُـرَوْا أَعْمَـالَهُمْ) زۆر بـە (سـابق)ى (مربوطـە)، (عَـدّ)ى بـە (آيـەت)ى (تَشـتيت)ە؛ (مُناسـبە)ى (ظـاهر)ە لەگـەڵ سورەتى پێشـى؛ (دائـر) بـە (فَضـائل)ى (سُـوَر) روايات زۆرن؛ (أمّـا) ئەوانـەى (زُمخشـرى) و (بَيضـاوى) لـە (أواخـر)ى (سُـوَرە)ى (نَقـل)ى ئەكـەن، كـەميان (صَحيح)ن، (أكثر مَوضوع)ن گۆى يا، بۆ (تَرغيب)و (تَشويق)ى لەسـەر (قـرآن) خوندن دانراون؛ چ بۆ (تَرغيب) چ بۆ (تَرهيب)، مـن (كيـف)م لەگـەڵ درۆ نايـە؛ لێـرە (تورمُـذِىّ)و (بَيْهَقـىّ)و (غـير)ى وان، لـە (إبـنُ عبـاس) (نقـل) ئەكـەن بـە (مرفـوعى)؛ ئـەو (سـورەت)ە (عـديل)ى نيـوەى (قـرآن)ە؛ لـە (روايـەت)ى تـر (مُقابـل)ى (رُبـع)ى (قـرآن)ە؛ مـن سـەرەدەرى، لـە (روايـەت)ى (إبـنُ عبـاس)و (أمثـال)ى ناكـەم؛ بـا بـۆ (إبـن حجـر) بـیّ، ئـەو خـۆش بـاوەڕە ئازايـە، بـۆ (تصديق)ى (روايەت)ى ئەوو (غير)ى ئـەو. (بعـض)یّ (توجيـە) ئەفـەرموون نـا (مَعقولن)؛ چ (معنا)ى هەيە؛ (مسلّمان)یّ نيوەى (قرآن) بخوێنیّ، يەكى تر ئـەم (سورەت)ە بخوێنیّ، (خێر)يان وەكى يـەك بـى؟! ئەمـە (ميـزان)ى خـوا هـەڵى ناگرى.

(حَديث)ى (روايەت) (واحد)، كـە (مُخـالف)ى (قُواعـد)و (أصـول)ى (مُقـرَّرە) بى، لاى (إمـام أبـو حنيفـە) –(رحمـةُ الله عليـە)– (قبـول) نيـە، مەگـەر بگاتـە (درجە)ى (تَواتُر)

سورەتی زەلزەلە

﴿بسْمِ اللّه الرَّحْمَن الرَّحِيمِ﴾

﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ﴾ هەمووی، ﴿زِلْزَالَهَا﴾ بولەرزەكی خۆبەخۆیی وەكی (زلزلە)ی (حال)ی (حاضر)؛ (أوائل)ی (قدیم) بولەرزەكیان لە گاجووتی ژێر (أرض) یا (سمك)ی (مُقدَّس) ئەزانی؛ گۆی یا بۆ (إیقاض)ە، یا(غَضَب)ە؛ ئەو گاجووتی (أرض)ی لەسەرە، پێی ئەڵێن: "(يَهْمُوت)؛ بەیای دوو نوختە لە ژێر، (مفتوح)، بە(ها)ی (ساكن)؛ (أمّا) بە (ب)ێی (مُوحَّدە) (غلط)ە؛ لە (بَهجە) (كرامەت)ێ (نَقل) ئەكا، لە (أبو بكری هەواری)، لە (تَمییز) بێتەوە یادم ئەی نووسم، (وَلَوْ) لام وایە، لە پێشەوە نووسیومانە؛ (عُلما)ی (دین)ی (راقی) لە (ملائكەت)آنی ئەزانن، (أنَّهُ) دەماری (أرض)ی ئەگرن، ڕای ئەوەشێنن؛ ئەو (قطعە) (أرض)ی ئەو دەمارەی پێوەیە، ئەكەوێتە هەژان؛ ئەمانە (عاقل)ن، ئەزانن، ئەگەر لەخۆ ڕاوەشاندنی گاجووت، یاماسی بی، ئەبی عارد هەمووی بجولێتەوە؛ (مع أنَّه) (قطعە)یە (زلزلە) وێرانی ئەكا، ئەوانیدی ئاگایان لێ نیە؛ (أمّا حكما)یانی (یونان) لە مێژە (دَرك)ی (سَبب)ی (زلزلە)یان كردوە،وە(بَیان)یان فەرموە؛ وە(حكما)ی (عصر) لەبەر (زێدە) (تَتَبُّعات)یان (كشفیّات)و (معلومات)یان لە (أوائل)ی زێترە ئەبایە (أوائل)ی ئێمە تێ (فكر)ن، لە (بعض)ە ولآت كەمە، (خفیف)ە، وەكی وولآتی ئێمە؛ وە(دائم) بێ لە (جِهەت) (شَرق) بۆ (غرب) ئەچێ؛ لە (بعض)ە (ولآت) زۆرە بە (شِدّەت)ە؛ (حَقیقَةً) گەلێ لە (مسائل)ی (إعتقادیّە) (مانعە) لە (كَشف)ی (حَقایق)ی (كَوْنیَّە). ئەوەی لە (حوادثات) ڕوویدا، (نسبەت)ی ئەدەن یا بۆ خودا، یا بۆ (إبلیس)، یا (ملائكە) یا (جنۆكە)، (فَوَقَ الْحمل، عَلاوە) (هِمّەت)ی (مَشایخ)آن ئەمڕۆ لە (بعض)ە ولآتی (غرب)، وەكی (إیطالیا)؛ ئی (شرق) وەكی (جَزائر)ی (ژاپونیا) ئەو (بوركان)آنە، ئەو دوڕگانانە (دولقان)ە؛ ئەندەروونیان دێتە

جۆش، گرمە گرم وەکی شەڕە تۆپ و (زلزلە)– (بَعْدَه) – بە (إنفلاق)یْ (عظیم)؛ ئەو (مَوادّ)ی (مَعدنیّه) کە لە دەروونی عەردی تاوایتەوە، دێتەدەر، وێنەی (مُقدِّمه)ی (قیامەت)ە؛ لە (جغرافیا) ئەڵێ:" (بوڕکان)ی (کۆتۆباکسی) بەردەکی هەڵدا، (مسّافه)ی نۆ (میل)؛ بەردەکە دووسەد (طن) بوو" ئەو (قوّەت)ە (هائِل)ە (نَعوذُ بالله)!

(ثورة)یی (بورکان)ی (إیطالیا) ئی (١٩٢٣) وە(زلزله)ی (یابان) لە (عَین)ی (سَنه)، (وەقت)ی (تَمیین) لە یادت نەڕوا؛ (لە یادمان نەچوو، نووسیمان) ﴿وَأَخْرَجَتْ الأَرْضُ أَثْقَالَهَا﴾ (إنفجار)ی ئەبێ وەکی (طوفان)؛ ئەوی بکەوێتە سەر ڕێی خاپووری ئەکا؛ (أمّا) پاش سارد بوون و ڕەق بوونی؛ (بَشر)ی ئەو (جِهەت)، لە (مَعدنیات)ەکە زۆر (إستفادە) ئەکەن؛ لە (أوائل)ی کە (آبار)ی نەوتی (بابا گوڕگوڕ)یان هەڵێ ئەکەند، بیری دەرقوڵێ، بە (نوع)ی (هائِل)، ترسان (کرکوك)و (أطراف)ی (کرکوك) لە نەوتا (غَرق) بی؛ پێیان نەوەستاوە، تاکو (مهندس)ێکی (أمریکایی) هات، بە (قوّەت)ی (عِلم) بەستی؛ ئافەرین لە (عِلم).

ئەرز بە (قُوّەت) و (شِدّەت)ی (زلزلە) (شُقوق)ی تیا پەیا ئەبی؛ ئەو (أثقال)ی لەناوی دایە، لە (مَعادن)و (کُنوز)و (هیاکل)ی (مُتَحَجِّره)، وە(آلات)و (أدوات)ی (أزمان)ی (قدیمه)، فڕێی ئەداتە دەرەوە؛ ئەمڕۆ (حال)ی (حاضر)، بە (واسطه)ی (عُلما) یانی (جیۆلۆجیا) وە(بایەلۆجیا)، وە(أرکیلۆجیا)، لە (أرض)ی (آثار)ی (عجایب) دێتەدەر؛ لەو چەند ساڵە، (أهرام)ی (مصر)یان کون کرد؛ (هیاکل)ی (فراعنه)یان هێنادەر؛ (عجایب) (ضَجّه)یەکی دا، (زلزلە)ی خستە ناو (مەلا)یان؛ لەو (مُستَخرجات)ە (أخبار)ی (عَجیبه) وەرئەگرن؛ (أنّه أرض) (خبر)یان ئەداتێ.

(قِسم)یْ (تفسیر)ی (أثقال) بە (کُنوز) ئەکەنەوە؛ ئەوجاوەکی (سیّدی آلوسی) (ذکر)ی ئەکا (کُنوز تَقسیم) ئەکەن؛ (قسم)یْ لە (دُر)ی (دَجّال)

دەرئەکەوێ، ئەبێتە (تـابع)ی (أمـر)ی (دجّـال)؛ (قسـم)ەکـیش (وەقـت)ی ئـەو بولەرزەکـە (عظـیم)ە، کـە (نَفخـە)ی (أوُل)ی یـا (ثانیـە)؛ (أنّـە) ئـەو (نُقـود)و (مُجـوهرات)ی داکـراوە، کـراوە بـە (خزینـە) تـا ئـەو (وەقـت)ی لـەناو عـەردی دەمێنیّ؛ ئەوسا دەرئەکەون؛ ئەی هوو، ئەمە دووره!

(أمّا) مردوو – وەکی(إبنُ عباس) ئەفـەرموێ – ئەگـەر ئەوانـەی لـە (دەور)و پشتی مردن، (مراد) بـێ، (قەیـد)ی نیـە؛ (أمّـا) ئەوانـەی بووینـەوە (عَناصـر)، لەگەڵ (ذرات)ی (أرض) و ئاوو هوا تێکەڵاو بووین؛ ئەوان کـە زینـدی بوونـەوە، دەرئەکەون؛ (قبر)یش نـامینی؛ هـەزار (قـبر)سـتانی ئـەبینین، هـەڵیان ئـەدرِن؛ خـاك و خۆڵیـان فـرِیّ ئـەدەن عاردەکـە ئەکەنـە (جـادّە) یاخـانوو، (نـادی)؛ ئەیانکەنە (باغات)؛ ئەو مردیانەی ئەیانخەنە نـاو (لَغـم) قبرسـتانی (مکّـە)، ئـی (غەریب)آن، لە دوو سێ ساڵ زیاتر، لە نـاو (لَغـم)دا نـامێنی فـرِی یـان ئەدەنـە دەر، هێسك و پروسکی کلاکی (شیع)آن، کە ئەیانبەن بـۆ (أمـاکن)ی (مُقدَّسـە) زۆر ناچێ، لەگەڵ (زبل) ئەیانهاوێنە (جَهنّم)ی (حمام)آن! بەڵێ وەکی (عـرض) ئەکــەم: (معــادن)ی تاوایــەوە، (هیاکــل)ی (مُتَحَجِّــره) وە(آلات)و (أدوات)ی (أقوام)ی (سالفە) ئەهاوێتەدەر ﴿وَقَالَ الإنسان﴾ (فرق)ی (مؤمن)و (کافر)نیـە، (زلزلە) (دەهشەت) ئەدا؛ پێرار (زلزلـە)یـە لـە (تورکیـا) بـوو، ولأتەکـەی وێـران کرد، (فرق)ی مزگەوت و کۆلیتی رەزەوانان نەبوو؛ (إنسـان) ئـەڵێ: ﴿مَـا لَهَـا﴾ ئەوە چیە؟ بۆ چیە؟ لەبەر چیە؟ (أرض) چـی بەسـەر هـاتوە؛ بـەو (شـدّەت)ە ئەلەرزێتەوە؟ ﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا﴾ (أخبارات)ی خۆی ئـەدا؛ وەکـی ئـەمرۆ لە (آثاری) (قدیمە)ی ناودەرونی عەردی، کە (بَحّاث)آن دەری ئەخەن؛ (خـبر)ی (مُـدّە)ی (تکـوّن)ی، وە(مُـدّە)ی(ظُهـور)ی (حیـات)ی (نبـاتی)، (حیـوانی)، (إنسـانی)، لێ ی وەرئـەگرن؛ (أطـوار)و (أدوار)ی (بَشَـر) لێ ئـەزانن؛ (تشـکّل)ی (حکومات)و (حَضـارەت)ی پـێ ئـەزانن؛ (عِلـم)ی (عادیـات)و (عِلـم)ی (طبقـات الأرض) و (عِلـم)ی (مُتَحَجّـرات)، (حقیقـةُ عِلـم)یـان بـە (بَشَـر) (عطـا) کـرد؛

(حکایەت) کردنـی (أحـوال)ی خـۆی ئـەکا ﴿بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا﴾ (وَحی)ی (تکوینی)؛ (واقعاً خبر) دانی (آثار) وەکی (وحی) وایە؛ (قبول)ی (غلط)و (تبدیل)و (تحریف) ناکا؛ (قلم)و زوبانی (ناسخ)آن، (زێدە) و (نقص)ی پێ ناگەیەنی، ئەو (وەقت)ەی (خبر) ئەدا؛ بنۆڕە (پاش) ئەو هەموو (قوەت) و (مواد)و (عناصر)ی (غریبە)، ئەوها کەوتە (دەور)ی بێ هێزی؛ (أجزا)ی لەبار یەك دێتە دەر وەختە کە بێتە ڕزین.

(أستاذ میخائل فۆستەر) لە (خطبە)ی ڕاستی یا ئەڵێ: "(طبیعەت) (دائماً) (حلوە) ئەکا، (وَلَوْ) بە دەنگی (خَفی)، تا (کشف)ی (أسرار) خۆی بۆمان بکا؛ (لازمە) لەسەر پیاوی (علم)، ئاگادار بی، بە (دوام) لێ ی (غافل) نەبی، ئامادە بی، بۆ بیستنی بانگ و دەنگی (طبیعەت)؛ (وَلَوْ) سرتە بی؛ (إشارات)ی ببینێ؛ (وَلَوْ) (إشارات)ی لە چاوان بزر بی.. إیە" بەڵێ (حَقّ)ی (رِجال)ی (علم) ئەمەیە؛ (صاحب)ی (حَدس)بی؛ (یعنی) (قُوّە)یی (إنتباە)ی ببێ. بۆ (کشف)ی (قُوّە)ی (کەهرەبائی)، هەور چەندی نەڕاندی، چەندێ بروسکەی لێ دا، چەندێ (صاعقە)ی ئەنگاوت، کەس تێ ی نەگەیی، هۆش و (إدراك)ی ئێمە، بۆ (مَلَك)، بۆ (جِن)، بۆ (شیطان)؛ بۆ گاجووت ئەڕۆیی ئەگەر بۆ (طبیعەت)و (کشف)ی (طبیعەت) چوویان، خۆیان بە (کافر) ئەزانی؛ بڕۆ کێوی (قاف)؛ بڕۆ بۆ عەرد؛ لەبن عەردی، غاردە بۆ (جابولقا)و (جابوڕسا) خۆت باوە ناو (أرض)ی (سَمْسمە)؛ (آخر)ی مایەی پووف و پووچ، دەرچووین؛ دوور لە (عُظما)یەکانی ڕاست؛ وەکی (خیّام) ئەڵێ:

گاویست بە ئاسمان، نامەش پەروین
وین گاوو دیگەر، نوهوفتە دەر زێری زەمین
چەشمی خیردەت گوشایی چوون (أهل)ی (یَقین)
زێرو زوبەری دووگاو مشتێ خەربین

(وَحی)، (أمر)، (إرادە)، (مَشیّەت)، (إرسال)، (بَعث)؛ (تکلیف)یش هەیەو (تکوینی)ش؛ (وَحیات)یش دوو (نوع)ە؛ (حیات)ی (طبیعی)و (حیات)ی (علمی) وە مرنیش دوو (قسم)ە؛ (مردنی) (طبیعی)و مردنی (جَهلی)؛ (واقعاً حیات)ی (طبیعی) بێ (حیات)ی (علمی)، مردنە؛ (إنّا لله). لە (تُحفە)ی (إبن حجر) (تَوجیە)ی نەکەفتنی (طلاق)، بە (صیغَە)ی (أَنتِ طالِقٌ، إنشاء الله)، بە (إختلاف) لە (علما)یانی (فقە) (نَقل)یێ فەرمووە؛ (أمّا توجیە)کانیان، نا(مُوَجَّە)ە؛ چونکی (توجیە)یان، بە (إرادە)و (مَشیَّەت)ی (تکوینی) کردیە؛ من (عرض) ئەگەم: ئێمە (مَشیَّەت)ی (وقوع)و (عَدَم)ە (وقوع)ی (طلاق)، لە (صیغە) ئەزانین؛ ئەزانین (صیغە)یی (صریح) بە (إضافە)ی (محل)، بێ (مُقابلە)و (تعلیق)، (مشیّەت)ی (تکلیفیّە)ی خودا، وایە کە پێی بکەوێ؛ ئەگەر (کِنایەت) بی (معنا)ی (صریح) (إرادە) کا باز ئەزانین؛ (مشیّەت)ی خوا لەسەر کەوتنە؛(وَإلاّ) لەسەر نەکەوتنە؛ (کلمە)ی (إنشاء الله) بە (وَضع)ی (شَرعِی)، دانراوە بۆ (منع)ی (حَنْث)و سوێند لێ نەکەوتن لەبەر ئەو (وضع)ە؛ ئەزانین، (طَلاق)ێ کە (تَعلیق) کرا، بە (مَشیَّەت)ی خوا، (مَشیّەت)ی خوا لەسەر ئەوەیە کە نەکەوێ؛ ئەوقسە (صاف)و (مُصَفّا) و بێ (إشکال)ە.

﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ رۆژێ ﴿يَصْدُرُ النَّاسُ﴾ دێنەدەر، ئەگەرێنەوە، بۆ (حیات)و (حَشر) ﴿أَشْتَاتًا﴾ بە (مُتفَرِق)و بلاوی، کەس کەسی کەس نیە کەس ئەو (وەقت)ەی (إمداد)ی کەس نادا؛ ئەوێ رۆژێ درێژە؛ ئەشمرن، وەزیندیش ئەبنەوە، بۆ (مَحشر سَوق)یش ئەکرێن ﴿لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ﴾ کردەوەو کرداری خۆیان ببینن قسە لە (وَزن)ی (أعمال) بابۆ (تفسیر)ی (سُورەی (اَلقارعە) بی ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ (مُؤمن)و (غیر)ە (مؤمن) ﴿وَمَنْ﴾ (عامّ)ە ﴿يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ بە (قَدر) سەری دەرزی، گێرکەیەك ﴿شَرًّا يَرَهُ﴾ ئەگەر بۆ (نفع)ی (دُنیا) بی، (واقعاً أجانب)ەکان، (خیر)یان گەلێ زۆرترە؛ وە (زێتر) (خێر) لە (خێر)ی خۆیان ئەبینن؛ (خێر)ی وان بە (حکومەت)ە؛ (حکومەت)یش

(بِحَّقٍ) بەجێ (صرف)ی ئەکا بۆ (حفظ)ی (مِلّەت)ە، بۆ (خدمەت)ی (عِلم)ە؛ (علم)ی (طبیعەت)، (علم)ی (کیمیا)، (عِلم)ی (هندسە)، (عِلم)ی (طب)، (علم)ی (صنایع)، بۆ (تسخیر)ی (طبیعەت)، بۆ (توسیع)ی (نطاق)ی (عِلم)ە؛ لە (مدارس)ی (جامعە)ی (اسکۆتلاند)آی (ذات)ێ (کارنجی) ناو چەندێ لەمەوپێش، دە (ملیۆن) دۆلاری بەخشیوە، وەکی دێوەرە (استاد) (میخائیل) لە (خطبە)ی ڕاستیا، ئەی لێ.

(صاحب)ی (جُود)و (أسخیا)ی (ئاوروپا)و (أمریکا)، بۆ (وطن)و (دەوڵەت)و (مِلّەت)ی خۆیان؛ ئەوەندە زۆرن، نایەنە ژمارە؛ لە سایەی وان (عِلم) ئەوهای (ترقّی) کرد؛ (خێرات)ی ئێمە ئەمڕۆ –(علی الأکثر)– بە ناوی (شێخ) و (أولیا)یانە بۆ (تەکیە)و (خانقا)یانی ئەبەن؛ (مدرسە) پێوە دران؛ ئی (شیع)آن بۆ (مُجتهد)آن بۆ (زیارەت)ی (عتبات)و (مآتم)ی (أئمە)یانە؛ ئێستا تا بڵێی: (مسڵمان) بێ (خێر)ن (أمّا) لە وەختی خۆی ئەوانیش (خیرات)ی باشیان هەبوە؛ ئەگەر چی (مع الأسف) (أکثر)ی لە (بِنا)ی (جوامع) و مزگەوتی گەورە گەورە بوە؛ ئەمڕۆ (أکثر)ی (مُعطّل)ن خۆزیا (أکثر)یان (مَعمل)ی (لِباس)و شەکر بان، (معاهد)ی (علم) بان؛ پیاوی وای لێ دەرچوویا، (مُکافحە)ی کرم وپیك بڕەو کلۆو سن و کیسەڵەی کردبایە لە (فَقرە)یە (تُحفە)ی (إبنُ حجر) دەرئەکەوێ، پێشینان (خیرات)ەکیان داناوە، بۆ ئەو ژنانەی (خُلع) ئەکرێن، وە(بَدل)ی (خُلع)یان نیە، پارەیان دەنێ، تاقوتار بن؛ ئەمە زۆر (خێر)ێ وردە؛ لام وەیە، چ (أُمّەت) ئەو (نوع)ە (خێر)ەی نەبوە؛ ئەوان بە گوێرەی (إعتقادات)ی (مَسِیحیە) ڕوویان لە خوا وەرگێڕا، ڕوویان کردە (طبیعەت)؛ (نائل)ی (مرام) بوون؛ بوونە (سَیِّد)ی (طبیعەت)؛ (تسخیر)ی ئەکەن، (خێر)ی لێ ئەبینن؛ بنۆڕە (ضیا)ی (کەهرەبا) شەو ئەکاتە ڕۆژ. ئێمە ڕوومان کردە هەموو شت، (غیر)ی (طبیعەت)؛ (ملائکە)، جنۆکە، (إبلیس)، (ولی)، (عالَم)ی (مُجردّات)؛ (خسارەت)مەند بووین؛ ئەگەر ڕاستت دەوێ، خواشمان لە قیس

چوو؛ (أمر)مان ئەكاتێ بە (إعداد)ی (قُوّە)؛ (قُـوّەت) لـە چـی وەرئـەگیرێ؟ لـە (طبیعەت)؛ بە چی؟ (علم)؛ (عِلم)ی (عملی)؛ ئەفەرموێ: "من مەكەنـە (حائـل) لـە (بـین)ی خۆتـان و (قلـب)تـان" ئەفـەرمێ: "(وَمِـنْ آيَاتِـهِ الْجَـوَارِ فِـي الْبَحْـرِ كَالْأَعْلَامِ)" بە (أوهام)و (خیالات) كەس ناخەڵەتینێ؛ (حقّ)و (حقیقەت) نیشـان ئەدا (لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ) وای لەو (غَفلەت)ە !

لە (بعض)ە (أشعار)ێ كوردی گوتوومە:

(عِلم)ی (طبیعەت) (عِلم)ی خودایە
(قالَ)ە و (قَوَل)ە، گشتی (هَبا)یە
ئەگەر (قیل) و (قال) چ كەڵكی هەبا
دەبایە (دُنیا) هەمووی ئیمە با !

ئەمڕۆ ئێمە (جَزا)ی (أعمال)ی (سَیِّئە)ی خۆمان ئەبینین؛ ئایا لەو (جَحـیم)ە (نجات)مان ئەبی؟ ئەگەر هەروا بڕۆین؛ ناء. لە ڕەوشـتی (حـال) وادیـارە تـادێ (خـراپ) تـر ئـەبین؛ ئـەدی (قیامـەت)؟ (قیامـەت)یـش (عمـل)ی (صـالح)و (إخلاص)ی ئەوێ؛ وەكی لـە (سـورەت)ی (سـابق) زانـدرا؛ هەركـەس (عَمـل)ی خۆی ئەبینی (مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَـا يُغَـادِرُ صَـغِيرَةً وَلَـا كَـبِيرَةً إِلَّـا أَحْصَـاهَا) (أمّـا تفصـیل)ی (جـزا)ی چـاكەو خراپـە، (عَفـو)و (إحبـاط)، لـە (سـائر)ی (آیـات)ی (قُرآنـی) وەرئـەگیرێ؛ لام وەیـە، زۆر (حاجـەت) بـە (إضـطراب) نیـە؛ گەرچـی (مُفسرِّین) كەوتوونە (زلزلە)؛ (مَقصد) لە (آیەت)ی (كریمە) (سعی)یە بۆ چاكە، دوور كـەوتن لـە خراپـە؛ كـەس (إعتمـاد) نەداتـە سـەر كـەس؛ سـەر هـیچ نـە (شَفاعەت) نە (شُركای) (إدّعائی)، لە (فدیە)یە، نە (دُعا)یە؛ بە كـوردی ئـەڵێن: "بە تەمای نیسـكی لـە (إیمـان)ی مەگـەڕێ!" (مَشـهورە) نیسـك بـۆ (إیمـان)ی چاكە؛ ئەوەندەش (عرض) ئەكرێ (خُلف) لە (وعد)و (وَعید)ی خـوای (قابـل)ی نیە؛ (وَلَوْ ذات)ێ وەكی (شێخی عربی) بفەرموێ: "(خُلف)ی (وَعید)، (كـرم)ە، (مَمـدوح)ە" (حقّـاً قـول)ێ نـا (مُوَجَّـە)؛ (شـیَخ علـی أفنـدی خـالص طالبـانی)

فـەرمووی: "(سُـبحان الله) کەسـێ (دەعـوا)ی (عُبـودیَّـەت)و (إخـلاص) بکـا، (مَسـئلە)یـە (عِنـوان)ی (خُلـف)ی بـی؛ چـۆن (نسـبەت)ی بـۆ خـدا ئـەدا؟" لـە (عِلم)ی (کلام) ئەو (مسئلە)یە گفتو گۆی کراوە؛ (أساطین)ی (عِلم)ی (کَلام) بە (خُلف) قایل نین؛ (رحمەت)ی خوایان لێ بی.[1]

[1] - تەواو بوو (تفسیر) (سورە)ی (الزلزلە)، کەمێ پاش نوێژی نیوەڕۆ، ڕۆژی سێ شەمووئێکی دوازدەی، هەزارو نۆسەدو چل و دووی ئەفرەنجی، هەجدەی تشرینی ثانی ڕۆمی، بیست و دووی (ذی القعدە)، هەزارو سێ سەدو شێست و یەکی هجری، خوای (تعالی)ن لەو (زلزلە)ی (حرب)ی (حاضر)ی (حفظ)مان کا، وە(عَنْ قریب) (تسکین) دا، (بَشر) ئارامی گەڕێتەوە.

(سورة الْعادیاتِ)

ئەوجا نۆرەی (تفسیر)ی (سورە)ی (وَالْعادیاتِ)ە؛ ئەم (سورەت)ە (بِنا) لە لیستەیە، کە لە (وإتقان) (نَقل)ی ئەکا، لە (جابِری بن زَید)، لە (مکّە) پاش (سورە)ی (وَالعصر) وەپێش (سورە)یی (اَلکَوْثَر) (نازِل) بوە، (أمّا موقع)ی لە (مُصْحَف) لە (بَین)ی (زلزلە)و (قارعە)، (حقیقةً) زۆر (مُناسب)ە، (هُجوم)ی (عسکر) بە (وەقت)ی (سَحَر)، (زلزلە)و (قرع)ێکی هەیە؛ (أمّا نَظر) بە (زلزلە)و (قَرع)ی (قیامەت) زۆر (أهوَن)ە؛ وێنەیەکی ئەدا لە (تَوالِی) (شِدّەت)و (لِین)ی (آیات)ی (قرآن)؛ وە(قسم)یٚ ئەفەرموون: "ئەم (سورەت)ە (مدنیە)" (سبب)ی (نزول)ی ئەگەر وابیٚ، (تأیید)ی (مدنیەت)ی ئەکا؛ (عبارەت)ی لە (عبارەت)ی (مکّی) ئەچیٚ. (جناب)ی (رسالەت پەناە)، تیپە سوارەکی ناردبوو، مانگیٚ بوو، (خَبر)یان نەبوو؛ شکاون؟ نەماون؟ (بعض)یٚ قسەیان لیٚ ئەکرد؛ بۆ (تَطمین)ی (قَلب) (إشارە) بەمانیان، وەبە (ظَفر)یان، ئەم (سورەت)ە (نازِل) بوو؛ بلێم چی؟ دلّم زۆر پیٚ ڕاناوەستی. وابزانم (کلام)ەکە، بە نەویدوموژدەی (سلامەت)ی ناچی؛ (عدد)ی (آیات)ی یازدەیە؛ (سیّد) ئەفەرمویٚ: (بیٚ خِلاف)ە" لە (إبنُ عباس) (نقل) ئەکەن: ئەم (سُورەت)ە (مُعادِل)ی (نِصف)ی (قورئان)، (سیّد) ئەفەرمویٚ: (سِرّ)ی نازانم" ئەبیٚ (سِرّ)ی ئەو جۆرە (کلام)ە، یا لە (إبنُ عباس) یا لە (أبی هُرَیرە) بپرسی.

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ﴾

﴿وَالْعَادِیَاتِ ضَبْحًا﴾ لای (سواد)ی (أعظم) لە (مُفسِّرین)آن، سوێند بە ولآغی بەرزەی سواری (غَزا)و (جِهاد)ی (فی سبیل الله) ولآغی خۆشڕۆ، بەغارو تاو نرکەکیان لە سینگەوەدیٚ، (عَلامەت)ی (نِشاط)و (زێدە) (قُوّەت)ە؛ ئەو ولآغانە خۆیان (جَولان)و (کَرّ) و (فَرّ) ناکەن؛ لە (مەیدان)ی (مُحاربە) تاو نادەنە سەر

دوژمن؛ ئەو (حركات)ە (مُنتظمه)يان له مەڕ سوارەكانيانە؛ (أنّە) ئەوان (فـوق القسم)ن ﴿فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا﴾ زۆر ولاغی به نالّ بەردی ئەكەوێتە بەر سم، لیّ ی نا نەوەنگیّ –(يعنی) تاسمەی ناكا– وەكی ئەستێ و بەردە ئەستێ، ئاگری لێ هەڵئەستێنێ؛ ئایا ئەو بلێسەی له بەرد هەستان بە (مَسح)ی لاقی حوشتر ئەبێ؟ باوەڕناكەم؛ گەرچی (عبارەت)ی (سيّد) وائەگەيەنێ كه ببێ، مەگەر عاردی (رَمل)آوی سووكتر ئاگری لێ هەستێ ﴿فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا﴾ (وەقت)ی بەيانيان، سبەينان، ناگەهانی، (هُجوم) ئەكەنە سەر (عَدو)، (مُهلەت)يان نادەن بەخۆ كەون؛ ئەمە (مُعتاد)ە – (خُصوص بَين العَشائر) –، له (حرب)ی گچكە وەئی گەورەش، له (زمان)ی (سابق)؛ بە شەبخوون، بەشەو، یا تاريك وڕوونی سبەينی، بەسەر (عدو)يان ئەدا. ئەڵێن:" (إنتصارات)ی (ناپليۆن) (أكثر)ی لەمەڕ (سرعەت)ی (حركە)و (إغفال)ی (عَدُو) بوە؛ وای ئەنواند بۆعَدوكە (تَوجُّە)ی بۆ (شمال)يانە؛ بۆ ئەو (جهەت) ئامادە ئەبوون، كەچی له (طرف)ەكيدی پێيدا ئەدان!" ﴿فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا﴾ ئەڵێم: (ضَمير)ی (بِه) بۆ (صُبح)ە، وە(باء) بە (معنا)ی (ف)ێ يە" له بەيانيدا تۆزو غوبار بلند ئەكەن، له (مەيدان)ی (حرب) چما ئەگەر بۆ (عَدْو) وبێ؛ وە(ب)ێ لەسەر (معنا)ی خۆی بێ؛ چ (قەيد)ی يە؟ (يعنی) بەو (عَدْو) وغارو تاودانە؛ خۆڵ و تۆز بلاّو ئەكەن، هەڵئە ستينن، لەسەر ئۆردی (طبقە)يە (أرض)ی (تشكيل) ئەكەن؛ وەك (بشّار) ئەڵێ:

كَأَنَّ مَثَارَ النَقعِ فَوْقَ رُؤُسنا
وَأَسْيافُنا لَيْلٌ تهاوى كَواكِبُه

فِردەوسی ئەڵێ:

زوسمی ستووداں دورين پەهنەدەشت
زەمين شەش شودو ئاسمان گەشت هەشت

(أصـل)ی (أثـرْنَ)، (أثـوَرْنَ)ەیـە؛ (نقـل)ی (حرکـە)ی (واو)مـان کـرد، بـۆ پێشەوە؛ (واو)مان (قلب) کرد، بە (ألف)، (قاعدە)ی (صرف)ە: (واو) (ساکن)، (ما قَبل مَفتوح)، ئەکرێتە (ألف)؛ بوو بە (أثـارْن)ە؛ لەبـەر (إلْتِقـاء السـاکنَیْن) ئەلف مان فرێدا. ئایە بـە وعبارەتـە بـە ئـەم (إعـلال)و (صَـرف)ە، بـۆ کـوردان (فائدە)یە ئەدا؟ بلێم: چـی؟! ﴿فَوَسَـطْنَ بِـهِ جَمْعًـا﴾ وەکـی (ب)ێ پێشـەوە، وە(مُمکن)ە بۆ (نَقـع) بـی؛ لەبـەر تـۆزو وغُبـارو وگـەردی وان دوشمـن چـاکیان نابینن، زوو ئەکەونە ناو (جمع)ی (عدو)؛ کەرت و پەرتیان ئەکەن دوایـە کەوتـە بەر (نظر)م، لە (روح المعانی) (بعض)ێ (تجوین)یان داوە، (ضمیر) بۆ (نقـع)و، (ب)ێ بە (معنـا) (مُلابَسـە) بـی، وە(قیـل)ێ ئـەڵێ: دروسـتە بـۆ (تَعْدِیـە) بـی؛ (یعنـی) لەگـەڵ (غبـار)، یـا (غبـار)ەکـە ئەبەنـە نـاو (جمـع)" (لکـن) ئـی مـن خۆشترە.

لەو (تأریخ)ی (سابق) شەڕ بەو (تەرزە) بوو، کە (آیات) (إشارە)ی بۆ ئـەکا، وە لە (سِیَر)ی ئەیزانی؛ (أمّا) (شەڕ)ی ئێستا، لە جیاتی (عادیـات)؛ (دبّابـات)و (طیّارات)و (أسطولات)ە؛ لـە (بَدل غُبـار) هـەوری (صـناعی) پـەیا ئەکـەن؛ تـا (عدو) نەیانبینی، ئایا لەو (تأریخ)ە، ئەگەر (حرب) بەو (آلات)ە کرابا، (جنـابی حق) سوێندی پێ ئەخواردن؟ (حاشا ثمّ حاشا) بنۆڕە (حرب)ی ئێستا، شـارێ (فقیر)، پڕ لە ژن و منداڵ و پیر، وەکۆرو شەل و سەقەت شەو یا بـەیانی هـەزار (طیّارە)ی ئەنێرنە سەر، بێ (رحم) و بێ (شفقەت)و بێ (مُروّەت) ئـەو (ضُـعفا) بێ چارانە، بومبەردومان ئەکرێن، بە (لکووك) منداڵی ناو لانکان، بـە ساچـمەی بۆمبا ئەبنە سەرەندو بێژنگ؛ (حاشا) لەو (مدنیّەت)ە، لەو (تَرقیّـات)ە؛ خـۆزی هەموو (ئاوروپا) لەپێ کەوتبا، بکەوتبانە گاگۆڵە؛ (أمّا) ئەم (تَرقیّـات)ە، فـڕین بۆ (سَما)، نقووم بـوون بـۆ بنـی (بحـر) نەبایـە؛ نـە گوێمـان لـە (غرامـەفۆن) و (رادیۆ) بایە، نە (حرب) (صاعقە)شمان ببیستبایە؛ ئەمە سەیرە، (دنیـا) وێـران ئەکەن؛ بە (ملیار) بێ چارە و (ضُعَفا) (مَحو) ئەکەنـەوە؛ وەئـەڵێن:" ئێمـە بـۆ

(حفظ)ی (أقلیات) و (أقوام)ی (ضَعیفة)و (خدمەت)ی (بشریّەت) ئەو (شەڕە) ئەکەین" ئەوە سەیرترە، گەلێ (عاقل) مەندیشیان پێ هەڵئەخەڵەتێن؛ ئۆخەی ئۆخەی ئەم (شەڕە) بۆ (خێر)ێ ئێمەیە! (سَوفَ یُری إذا أنجلی الْغُبَارُ...).

(قَسَمْ) بە (عادیات)ی (هکذا)ئی ﴿إِنَّ الإنسان﴾ (طبْعاً) بە (أکثریەت) ﴿لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ﴾ (كُفران)و (إنکار)ی (نعمەت) ئەکا؛ (عاصی)یە، (بَخیل)ە، بەد ڕەوشتە، بەدکارە، بەدکردارە، بەدسروشتە؛ بۆ (دفع)ی ئەوانە، لای خوا (حرب) داندراوە، بە (سَنَد)ێ (ضعیف) وەکی (سیّد) ئەفەرموێ:" لە (أُبَیَّە) (نَقل) ئەکەن؛ پێغەمبەر فەرموویەتی: "(كَنُود): (الكَفُورُ الذَّي يَضربُ عَبدَهُ وَيَمْنَعُ رَفْدَهُ وَيَأْكُلُ وَحدَهُ)" لە (عَبد)ی خۆی ئەدا، (مَنع)ی (عطا) ئەکا، بە تەنیا ئەخوا.

ئەگەر (آلات) و (أسباب)ی (حرب) بە دەست (إنسان)ی باش بی، (حقیقةً) (بشر) (خێر)ی لێ ئەبینێ؛ (واقعاً آلات)ی (حاضرە) ئیوەی نیە بەدەست (إنسان)ی ئەو (قرن)ەوە بی؛ وەکی (حضرەتی سلیمان) (دُعا)ی کرد: "رَبِّ هَبْ لِي مُلْكاً لا يَنبَغي لأحَدٍ من بَعدي" خوا (جنّ)و بای بۆ (مُسخَّر) کرد، ئەگەر (جنّ) و (ریح) لە دەست یەکێ، وەك (حضرەتی سلیمان) بێ، (ئی والله!) ئەگەر لە دەستی یەکێ وەکی (هـ)، (س) بێ، ناوە (الله) هەر نەبێ؛ (کارێ کی نیکۆ نەشود؛ نیکۆشود، کی نەشود) ﴿وَإِنَّهُ﴾ (إنسان)ی بەد (سَیَر)، دڵ ڕەقی، چاوچنۆك ﴿عَلَى ذَٰلِكَ﴾ لەسەر ئەو (حاڵ)و (وَصف)ی خۆی ﴿لَشَهِيدٌ﴾ (خبر) دارە، ئەزانی؛ (أبلە) نین، تێگەیشتین؛ ئەزانن: خراپن؛ (أمّا) خەڵکی هەڵ ئەخەڵەتێنن؛ خۆیان بە چاك ئەنوێنن؛ (مُنقذ)ن، (سلم) پەروەرن؛ (حاوی فَضل)و (مَزایا)ی (بشر)ن (فرعون) لە (حق موسی)ی ئەووت: (إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ) گوێ لە (دعایە)ی (حکومەت)ەکان ڕاگرە؛ چ ئەبیەی؟ چ ئەبینی؟

(روایەت) لە (إبنُ عباس) و(قَتادە): (ضـمیر)ی (إنّـهُ) بـۆ (جنـاب)ی (رَبّ)ە (واقعاً) (جنابی حـق) ئاگـادارە، لەسـەر هـەمو شـت، (کُلّـی)و (جُزئـی)؛ (لکـن) (سَـرْد)ی (ضـمائر) (تقویـە)ی (رجـوع)ی (ضـمیر)ی بـۆ (إنسـان) ئـەکا؛ وە(معنـا)ش (أدَقّ)ە ﴿وَإِنَّـهُ لِحُـبِّ الْخَيْـرِ﴾ (مـالّ)ی (دُنیـا) ﴿لَشَـدِيدٌ﴾ ئـەو (حُروب)ی (مَدن)ش، کە (غربی)یان و (أکثر)ی (بَشر) کردوویانـە؛ (حقیقـةً) بـۆ (دُنیـا) بـوە؛ (طمـاع)ە؛ (مَحبّـەت)ی (دنیـا)یـان ئەوەنـدە زۆرە؛ (أرض)یـان لا تەنگە (إستیلا)ی (بِلاد)ی (ضُعفا)یان ئەکەن؛ بـە نـاوی (إسـتعمار)و (تعلـیم) و (تربیە)ی (مدنی)؛ کاکە لێن گەڕێن؛ (وەحشەت)ەکەی خۆمان گـەلێ خۆشـترە؛ لەو (مَدنیّەت)و (مَعارف)ی ئێوە. (مُجادَلّە)ی (إشـتراکیُّون)و (رأسمـالیّون) هـەر لەسەر (دُنیا) نیە؟ (شـێخ)ە فەنـدی بـە دەف و دونبەڵـەك؛ یـا سـواری کـەرێ، بەرماڵ بەشان، (طیلەسان) لەسەر سەر بەمل، ریشی پانی چاو بە کـل، گوێیا بۆ خوا ئەگەڕێ؛ (نجات)ی (بَشر) بدا، لە (عذاب)ی (قبر)و (قیامـەت)؟ وەی لـە قوڕێی نـێم، سـەراپا. بـۆ دانـدۆك و سـاوار ئەخولێتـەوە، وەئـەو هەرایـە ئـەکا ﴿أَفَلاَ يَعْلَمُ؟﴾ ئەو (إنسان)ە نا (إنسان)ە؛ ئایا نازانی ﴿إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ﴾ دەرخرا، مردی زیندی بوونەوە؛ لە (قـبر) هاتنـە دەر؛ دوای (زلزلـە) زۆر جوانـە ﴿وَحُصِّـلَ مَـا فِـي الصُّـدُورِ﴾ ئـەوی لـە نـاو دلاّنـدا بـوو، لـە (حِقـد) و (حَسَـد)و (بُغـض)و (عـداوەت)و (حُـبّ)ی (إسـتیلا)و (سـائر)ی (أحـوالات)ی (نَفسـیّە)؛ گرکراوە، وە دەرخرا؛ (إیمان)ی نیە؛ بە (بَعـث)و (حسـاب)؟ بۆیـە ئـەوی ئـەیکا ئـەیکا؟! زۆر (غلـط)ن. (واقعـاً) ئـەمڕۆ (إیمـان) بـە زینـدی بونـەوەو (حشـر)و (نَشر)و (حساب)و (کتاب)، لە دلاّندا نـەماوە؛ مەگـەر (أقـلّ) و (قَلـیلین)! بۆیـە (دنیا) –(بِالّمرَّه)– بە (فساد) چوو، ئەڵێن: "(ضمیر)و (وجدان) –(نَعُوذُ بـالله)– (وجدان)یـان، وەك: بـەتانی (وەیسـی گێتـە)یە. دوێنـێ وپێـرێ لـەناو منـدالاّن (فتبۆڵ)ی کردیە؛ ئەمڕۆ (وجدان)ی (شاهد)ە؛ ئەی وای!

﴿إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ﴾ ئەوێ ڕۆژێ لێ یان (عَیان) ئەبێ، کە خوا چی لێ بزر نابی، وەئەوێ ڕۆژی هەر کەس (جزا)ی (أعمال)ی خۆی ئەبینێ؛ (أشدّ)ی (جزا) لەسەر (أوصاف)ی (قلب)ە (وَإِن تُبْدُواْ مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللّهُ) (مَدار)ی لەسەر (ما فی القُلوب)ە؛ ئەگەر دڵپاك بی، بە (عواطف)ی (کریم)انە بێ هەموو (أعضا)باش ئەبن؛ ئەگەر ئەو (خراپ) بێ، هەمووی (خراپ) ئەبی، خوا (إصلاح)ی دڵمان کا؛(إنَّهُ مُقَلِبُ القُلُوبِ). تەواو بوو (تفسیر)ی (سورەت)ی (والعادیات) سبەینەی سێ شەمموو؛ (عَین)ی مانگ و ساڵ؛ ئەگەر (أقوال)ی (مختلفە)ی دوور دوورمان (نقل) کردبا، زۆر درێژ ئەبوو؛ وە (کیف)م بە (جوازات)ی دوور دوور بە خوارەکەو پێچەکە نایە.

سورەى (اَلْقارعه)

(نَوبەت)ى (تفسير)ى (سوره)ى (اَلْقارعه)يە؛ (بنا) له (ليستـه)ى (تَرتيـب)ى (سُـوَر)ى (مكّـى)، ئـەو (سـورەت)ە، دواى (سـورەت)ى (لاَيـلاف) وه پـێش (سورەت)ى (لا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ) (نـازِل) بـوه، ديـاره (مناسـبه) لـه (بـين)ى (سُـوَر) (حسـب) (النـزول) نيـه؛ (حسـب الوقـايع)ه؛ (وقـايع)يـش (ترتيـب) و (مناسـبه)ى تيانيـه؛ (مُناسـبه) لـه (بـين)ى (تَرتيـب)و (تَـدوين)ه؛ (موقـع)ى (مُصـحف)ى زۆر (مُناسـب)ه؛ (مكّـى)يـه –(بـلا خـلاف)–" (عـدد)ى (آيـات)ى (خلافـى)يـه (بَصـرى)و (شـامى) هەشـت؛ (حجـازى) ده؛ (كـوفى) يـازده؛ (خَلاف)يان وەكى (قسطلانى) له (كتاب)ى (لطائف الإشارات)دا دەفەرموێ، لـه (اَلقارعه)ى (أولى)و (مَوازينه)و (موازينى)يه دايه .

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿الْقَارِعَةُ، مَا الْقَارِعَةُ﴾ (قَرع) به كوتان و لێك كردنەوەيە، به (قُوّەت) ئەڵێن؛ وەكى له دەركەدان، جاودا درين له (إصطلاح)ى (قورئان)، به (قَول) (جَمهـور) به (قيامەت) ئەڵێن؛ (قوم)ێ ئەڵێن: "دەنگى (نَفْخ)ە" (ضحاك) ئەڵێ:" ئـاگرى به گرپە گرپ، لرفە لرف؛ (قارع)ى پى ئەڵێن" ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ﴾ (أمـر)ى (عَجيب)و (غَريب)ە؛ (إحاطه)ى پـێ نـادرێ ﴿يَـوْمَ يَكُـونُ النَّـاسُ﴾ هـەمووى يـا (أكثر)ى، يا ئەوانەى (كَنُود)ى (مُتكبّر)، يا ئەوانەى به (دَەعيـه)و (مَغـرور)و بـه (قُوّەت)و (مُكنەت)؛ (حَشر) ئەكرێن ﴿كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ﴾ پەپوولـه، وەكـى لـه (قتـادە) (روايـەت) كـراوە، پەروانەيـە، كـه (دەور)ى چـرا ئـەدا، تـا ئەسـووتێ (سعدى) ئەڵێ:

(ئەى (مورغى) (سحر)، (عشق) زو پەروانه بياموز
كى اين سوختەرا جان شودو ئاواز نەيامەد)

پـێکورەی کلۆیـە؛ وەکـی لـە (فَـرّا)ی (نَقـل) ئەکـەن، لـە (قـاموس) وادەرئەکـەوێ؛ (فَـرّاش) (جَمـع)ی (فَراشـە)یـە؛ بـە (معنـا) پەروانەیـە؛ لێـرە (مُمکن)ە، قسە لە (أنواع)ی پەپوولان بکرێ، (صُـورەت)یـان بکێشـرێ؛ وەکـی (تفسیر)ی (طنطاوی) بەبلاّوی نەبێ، هەر قسەیە جێی خـۆی هەیـە. (خُلاصـە) بە زۆری و (ضَعیفی)و (ذلّەت)، لە (مەیدان)ی (مَحشر) بـلاّو ئەبنـەوە، پەرتـەی ئەکەن؛ (مُمکن)ە ئەو (حال)ە، لە وەختی (نَفخ)ی (أوُلی) دابی لەبـەر ﴿وَتَكُـونُ الْجِبَـالُ﴾ بـەو (صَـلابـەت)ە کـە هەیـەتی ﴿كَـالْعِهْنِ الْمَنفُـوشِ﴾ وەکـی خـوری پشکتراوی فش بووی لێ دێ؛ وە(مُمکـن)ە بلّـێین: "(مـادام) چـیا وایـان بەسـەر بێ؛ (إنسان) بە (طَريقُ الأولى)وە؛ بەڵکو لە گێرکەو پێشکەش کەمتر ئەبی.

گەلێ چیا (أثر)ی پیریان لێ بەدەر کەوتوە؛ وەکـی چـیای (چـنارۆك)ی ئێمـە رووکاری (شمال)ی بە (أکثریەت) بوویتەوە خۆڵ؛ ئەگەر لەبەر تەڕاشـان نـەبی، بەبارانی بەرێژنە، زوو دێتەخوارەوە؛ بەدەشتایی بلاّو ئەبێتـەوە؛ (زورگـەزراو)، زوورگی (سمایل بەگی یان) بووینە گردوتەپە، بەردیان نەماوە، چـیای (قـەراج) کەمـەکی مـاوە؛ لـەوی مـاوە، هەنـدەکی زۆر بـەرزو درِە؛ پـێی ئـەڵێن: "(قەرەچـووغ)" ئەویـدی (مسـاوی) بـوە، لەگـەڵ عـەردی؛ (قسـم)ەکـیش — (حالاً)— (أثر)ی جحێلی، لێ دیارە؛ (تَغییر)ی کەمیان بەسەردا هـاتوە؛ (صُـنع) و (قُوَّەت)ی (بَشری) —(رَغْمَ أنـف)— یێ (مـام ئۆمـەری گـرد خـەبر)ی ئەوەنـدە (زیاد)ی کردیـە، چـیایان ئـەکۆڵن؛ (قطـار)ی (شـەمەندەفەر)ی بـە بنـدا ئـەبن؛ بەردی ئەکەنە ئارد، ئەیتاوێننەوە؛ بیستوومە لەلای (باڵەکان)، (نَـوع)ە بـەردێ هەیە؛ پارچە پارچەی ئەکەن، ئەی کوتن، تـا وەکـو لۆلکـەی لێ دێ؛ (مُمکـن)ە ئەوانی تریش وایان بەسەر بێ لای (طَبیعیُّون)آنیش وەیە؛ ئەوچیایانە نـامێنن. (قُـرآن) زۆر (کِتـاب)ی (حکـیم)ە (أُمـور)ی (طبیعیّـە) بـە (طِـران)ی (إلهـی) دەرئـەخا؛ ئەگـەر ئێمـە زانابـاین، (رُوح)یێ (مَمـزُوج) لـە (عُنصـر)ی (إلهـی) وە(عنصر)ی (طبیعی)مان ئەبوو؛ لە هەردوو لا (إستفادە)مان ئەکرد؛ (لکن مـع

الأسف) (دەماغ)مان، وەکی (صُوف)ی پشکنراوی لیّ هاتیە؛ بیّ (نَسج)ە؛ لایە (مُنتظر)ی (عیسی)و (مَهدی)یە، لایە گویّی بۆ (نَفخ)ی (صُور)ی (إسرافیل)ی ڕاگرتیە؛ کەڕ بویین، گویّمان لە (خطاب)ی (طبیعەت) نیە؛ (مَع أنّە) چ (تَعمیر)، چ (تَخریب)، چ (إمات)ە، چ (إحْیا) هەمووی (داخل)ی (ناموس)ی (قانون)ی (طبیعەت)ە؛ کە (واضح)ی ئەو (قوانین)ە، وەك (قَوانین)ی دی، خودایە؛ خوا (طبیعەت)ی بە دەستەوەیە؛ پەکی لەسەر (مَلَك)و کەڕەنای نەکەوتوە. ئەویّ ڕۆژیّ هیچ کەلّکی (إنسان) ناگریّ (قیمەت)ت (أعمال)تە؛ سووکی و گرانی (عَائد)ی (أوصاف)و (أحوال)ی خۆتە ﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ﴾ تەرازووی گران بی، بە گویّرەی گرانی و (قیمەت)ی (عمل)ی بلّند ئەبی ﴿فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ﴾ (في جَناتٍ وَنَهْرٍ في مَقْعَد صدقٍ عِنْدَ مليكٍ مُقْتَدِر) دریّژەدان لە (وَصف)ی (جَنَّەت) لام (فائدە)ی نیە؛ ئەو (جُملە) هەرچی (خیالّ) کەی ئەی گەیەنیّ؛ (عُلما)ی (کَلام) (خِلاف)یانە بەو تەرازووی کە ئیّمە شتی پیّ ئەکیّشن، بەو (نَوع)ە تەرازووە، بەو جۆرە کیّشانە، (أعمال) لە (قیامەت) ئەکیّشریّ؟ (أشاعِرە) —(عَلی العُموم)— ئەلّیّن: "بەلّیّ" (مُعتزلە) ئەلّیّن: "نا" (فی الحقیقة) ئەگەر (إنسان) بە (تَقلید) قسە ناکا، (تَصوُّر) ناکریّ، لە تەرازوییّ (هکذا)یی (حَرکات)و (سَکنات)ی نویّژ، یا (إمساك)ی (رمضان) بکیّشریّ؛ شتیّ نیە (داخل)ی (دائِرە)ی (إمکان) بی؛ شتیّتر (عَجایب)ە، (مُعتزلی) لایان (واجب)ە، لەسەر خوا، هەرکەس بە (حَق)ی خۆی بگەیەنیّ؛ نابیّ لە (إستحقاق) کەمتر بی؛ ئەمە تەرازووی ئەویّ؛ کەچی (إنکار)ی ئەکەن؛ (أشاعرە) لایان (إستحقاق) نیە، هەرچی هەیە (فَضل)ە؛ کەچی ئەو تەرازووە (عظیم)ەیان هەلّ خستوە؛ وابزانم (إنکار)ی (وَزن)ی (أعمال) ناکەن؛ (أمّا) (إنکار)ی تەرازوویّ ئەکەن، کە (کَفّ)ەکەی حەفت هەندی ئاسمان و عەردان بی؛ هەموو (بَشر)و (کُرَّە)ی عەردی بکەویّتە ناوی هەلّی ئەگریّ؛ دیارە (حِسْ) نای گاتیّ، نای خویّنیتەوە. ئەمڕۆ (بَشر) عەردو (شمس) ئەکیّشیّ، بە چ تەرازوویە ئەیانکیّشیّ؟ بەو

تەرازووە چەرمینەی (بقّال)آن؟ (حاشا). (أبو العلا) ئەفەرموێ: "ئێمە (شعر) (وَزن) ئەکەین؛ چۆن خوا (أعمال) (وَزن) ناکا؟" ئێمە (میزان)ی (تَصریف)مان هەیە؛ (میزان)ی (لسان)، (میزان)ی (أفکار)و (أذهان)، (میزان)ی (بَلاغەت)؛ ئەتوانین (کلام)ێ لەگەڵ (کلام)ێ (وزن) کەین؛ کامیان (بَلیغ) ترن؟ دیارە (میزان)ی خوا لە (میزان)ی ئێمە (قیاس) ناکرێ، (دقّەت)کە ئێمە بە (وجدان) (فرق)ی (إنسان)ی هێسك سووك وهێسك گران ئەکەین؛ ئەو (وِجدان)ە چ تەرازوویێ (غریب)ە، (خیانەت)ی تێ ناکرێ!

گەلێ لە (علما)ی (أهل)ی (سُنَّەت)و (جَماعەت)، وەکی: (مُجاهد)، (ضُحاك)، (أعْمَش) (مَعنا)یە (لَطیف)یان لە (آیەت) داوەتەوە، هیچ تەرازوویان بۆ هەڵنەخستوە؛ (ممکن)ە بلّێین: "هەر وەك ئێمە (سَلَف)ی (صالح)مان هەن؛ دوای فەرمایشی وان کەوتووینە؛ (مُعتزلی)ش (سَلف)ی (صالح)یان هەن؛ (قَول)ی وانیان (قبول) کردووە" (خُلاصە) (جَنابی حَق) (أعمال)ی (عِباد)ی خۆی بە (نَوع)ێ لە تەرازووی (مقیاس) ئەدا، جێی (قیل)و (قال)ی (أشاعرە) و (معتزلی)یان نامێنی. ئەوەی ئەوێ ڕۆژێ (أعمال)ی (رَزین) وبە (قیمەت)و (أثر)ی (خیر) بی، لە گوزەرانی خۆش دایە.

مامۆستا (ملا أحمدی کۆرە)، لە (أوائِل)ی (نَشأت)ی (أحوال)و (وَجە)ی (عَجایب)ی بەسەردا دەهات؛ فەرمووی: لە (سلێمانی) بووم، ڕۆژێ هاتە (خیاڵ)م: ئایا ئەو تەرازووی (أعمال)ی پێغەمبەرانی پی هەڵ ئەکێشرێ؛ (أعمال)ی ئێمەشی پێ هەڵ ئەکێشرێ؟ ئەی قوڕ بەسەرم، چ (عمل)ی وامان هەیە، بکەوێتە ئەو تەرازووە؟" (حال)و (وَجد)ی بەسەر دادێ،لە شار دەچتە دەرێ؛ (آخر)ی ڕووئەکاتەوە شار، ئەچێتەوە مزگەوتی گەورە؛ (حضرەتی کاك أحمدی شێخ) بانگی ئەکا: (ئاشەوان، ئاشەوان)، ئەچێ بۆ لای (حضرەتی کاك)؛ (کاك) ئەفەرموێ: "ئایا ئەو تەرازووەی ئەمڕۆ لە (دُنیا) زێڕی پێ هەڵ

ئەکێشن؛ سڵق و توری بەو تەرازووە هەڵ ئەکێشن؟" فەرمووی:" لە فەرموودەی (حضرەتی کاك) هاتمەوە سەرەخۆ، دڵم داکەوت!".

(مَقدرەت)ی (بَشری) بە (درجە)یە گەیشتە؛ (ذَرّە)ی (دیموقراطیسی)، (جُزء)ی (ذَرّە) (أصغر)ی (جُزء)ی (عُنصر) (وَزن) ئەکا؛ (تَفاوت) لە (بَین)ی (أجزا)ی (عَناصر) دەرئەخات (وَزن)ی (أُمور)ی (دَقیقة) هونەرترە، لە (وَزن)ی (أمور)ی (جَلیلە)؛ کێش و (وَزن)ی ڕۆژی (جزا) بۆ وانەیە، کە (حَق)و (حساب)یان لەگەڵ ئەدیترێ؛ ئەوانەی بێ (حَقّ) و (حساب) ئەچنە (جَنّەت) (أعمال)ی وان، (حاجەت)ی بە تەرازوو نیە ﴿وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ﴾ سووك و چروك و بۆف؛ وەکی لۆکەی پەڕەکرای، فش، بێ (قیمەت) ﴿فَأُمُّهُ﴾ (مَأوی)ی وی ﴿هَاوِيَةٌ﴾ ئاگری (جَهَنَّم)ە؛ (کَأَنَّهُ) داکیەتی، ئەچتە باوشی، یاخود داکی کەوتوە (هلاك) بوە؛ ئەوەندەی بۆی بگریە، بۆی (مَحزون) بی؛ ئەمە خۆشە، لە (قَتادە) (نَقل) کراوە لای (صاحِب)ی (کَشف)، وەکی (سیِّد) ئەفەرموێ: (زێدە) (تَحسین) کراوە. (أمّا) ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ﴾ کە (ضمیر) بۆ (هاویە)یە؛ وە (تفسیر)ی ئەکاتەوە، بە ﴿نَارٌ حَامِيَةٌ﴾ گەرم، (تأیید)ی ئەمە ئەکا، کە (مُراد) لە (هاویە) ئاگری (جهنّم) بی؛ (نعوذُ بالله) لە ئاگری (دُنیا) و (قیامەت)؛ لە ئاگری (حَرب)ی ئێستا، لە (قارعە)ی لە (صاعقە)ی لە (زَلزلە)ی (إلهی) ئەو ئاگرە (عظیم)ە زوو بکوژێنەوە، لە (تحمّل)ی (بَشری) دەرچوو؛ تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (القارعە)، لە (عین)ی ڕۆژ (وەقت)ی (عصر).

سورەی (التّکاثر)

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەی التّکاثُر)ە؛ ئەم (سورەت)ە -(عَلی قَوْلِ)- هەموو (مُفسِّرین)آن؛ وەکی لە (أبُو حیّان) (نَقل) ئەکەن؛ (عَلی الأشْهَر) وەکی (سیّدی آلووسی) لە (جلال الدینی سُیوطی) (نقل) ئەکا (مَکّیە)، وەلای شێخی (بخاری) وەکی (قسطلانی)، لە (لَطائف الإشارات) ئەفەرموێ:" (مَدنیە)" ئەگەر (مُشاجرَە)و (گفت)و گۆو (تکاثر)و (تَفاخر)ەکە، لە (بَین)ی (بَني عَبد المَناف) و(بَنی سهم) دابووبێ، وەکی (زُمخشری)، بۆ (ذکر)ی (سَند) (روایەت) ئەکا (مکّیە)؛ ئەگەر لە (بَین)ی دوو (قبیلە)ی (أنصار): (بَنی حارثە)و (بَنی الْحرَث) بووبێ؛ (مدنیە)؛ (مُختار) لای (سیّدی آلووسی) ئەو (قَوْل)ەیە؛ وە ئەفەرموێ: "لەبەر (قُوّەت)ی (دَلیل)، (بعض)ێ لە (أجِلّە) ئەڵێن: "هەر ئەو (قَوْل)ە، (حقّ)ە" هەرچی هەیە؛ یەك لەسەر زانانـدنی (مکیّەت) و(مدنیّەت)ی (سورەت) نەکەوتوە؛ (عَدد)ی (آیات) -(شُکر)- بێ (خلاف) هەشتە؛ (مُناسبە)ی لەگەڵ پێشی (ظاهرە) (بعض)ێ (عُلما) (دائر) بە (فَضائل)ی (سُوَر)، (نقل)ی هەندێ (أحادیث) ئەکەن (إنسان) تێی ناگا، هەر (طَیْ) کرێن، باشترە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ ئێوەی (مشغول) کردیە، لە (مَصالح)ی (دارَین) (تَفاخر)و بە زۆرتری؛ ئەو (طائفە) ئەڵێ:" ئێمە زۆرتین؛ (زێدە) دەوڵەمەندین، گەورەیی ئی ئێمەیە" (طائفە)یەتر ئەڵێ:"نەخێر؛ ئێمە، ئێمە بە (عَدَد)و (عُدَد) بە هەموو (نَوع)ێ زێترین" ﴿حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ بە مردوان خۆ هەڵ ئەکێشن: فلان، فلان، فلان؛ (ذوات)ێ (معروف)و (مشهور)، (آبا)و (أجداد)ی ئێمەن. ئەوانتریش (بِالْمُقابَلە)، (تعداد)ی (جَمع)ێ لە (آبا)و (أجداد)یان ئەکەن؛ ئەوە زۆر

(مُصیبەت)ە؛ (قوم)ێ لە (زمان)ی (إنحطاط)ی کەچی نەبوو، (حال)ی (حاضر)، خۆی پێ هەڵەداتەوە، بۆ (رجال)ی (قُرون)ی (سالفە) ئەڕوا، بۆ ئەو (آبا)و (أجداد)ی، کە بووینە، (بانی مَبانی) (مَجد)و (عِزّ)و (شَرف)ی (قوم) ئەڕوا؛ (حتّی ذات)ێ (مشهور)، (نَسب معلوم) ئەڵێ:" ئەو (ذات)ە لە (قوم)ی ئێمەیە" خۆی پێ هەڵ ئەکێشێ؛ (أمّا) ئەوە نوشستە وەکی کوردی ئەڵێ: "نان ئەو نانە ئەوڕۆ لە خوانە" (أوّلاً عرب، ثُمّ الکرد–مع الأسف–) بەو دەردە(مُبتلا) بووین؛ (علم)ی (أوّلین) و (آخرین)، (حضارەت)و (مدنیّەت) و (علم)ی (ئاوروپا)، لەمەڕ (عەرەب)آنە؛ (رجال)ی (علم) لە (زَمان)ی (أسبق، أسبق، أسبق)، (عرب)ن؛ (ممکن)ە بلێین:" (ئادیسۆن) داك برا یا پورزای (عرب)آنە !" (سبحان الله) (ملا)یەکی (زەکی) وەك (بهجت الأثری) خوا (نجات)ی دا، لە (مَعقل) (فاو)؛ لە (مُقابل)ی (رجال)ی (غرب) (رسالەت پەناه) و (صدّیق)و (فاروق) (ذکر) ئەکا؛ (مع الأسف) ئەمڕۆ کەسی نەدۆزیەوە، لە (رجال)ی (حاضر) لە (مُقابل)ی (رجال)ی (غرب) بوخوێندرێتەوە؛ نا (عِلاج) بۆ هەوراز هەوراز ڕۆی یە (واقعاً) لە (عصر)ی ئێمە یەك دوو (ذات)ی وەکی (مرحوم) (ملك فیصل)و (سعد زغلول)یان بوو؛ (مع الأسف) ئەوانیش ڕۆیشتن؛ (أمّا) کورد؛ (حقّاً) کزەم لە جەرگەوە دێ بۆ کوردان؛ ئەوانیش بووینە خۆ هەڵ کێش؛ (أمّا) نا (علاج)ن، ئەبێ (مقابل)ی (عرب)آن تحمەیە بکەن؛ (واقعاً) (فاروقی أعظم)، (خلیفە)ی (صدّیقی أکبر)، بۆ (عالَم)ی (إسلامیەت) مایەی (إفتخار)ن؛ (مَع هذا) (قسم)ی لە (عرب)آن (لعن)یان لێ ئەکەن؛ (قوم)ێ (لَعن) لە (عمر) کا، چۆن پیاو پێ ئەگەیەنێ؟ (مَعنی)یە تریش هەیە، (مُختاری) (إمام إبنُ جریر)ە؛ (حاصل)ی ئێوەی (مَشغول) کردیە؛ (مُباهات) بە (کثرەت)ی (ماڵ)و (عَدد)، لە (طاعەت)ی خوای؛ هەتا ئەچنە ناو (قَبر)، ئەوسا ئەزانن، وەتووشی (عذاب) ئەبن لەسەر ئەو (معنا)یە، (إستدلال) بەو (سورەت)ە ئەکەن، لەسەر (عذاب)ی (قبر)؛ (سیّدی آلووسی) (نقل) لە (إمام علی) ئەکا؛

(شك)مان لە (عذاب)ى (قبر) هەبوو، تا ئەو (سورەت)ە (نازل) بوو؛ ئەمەوا، (وەإشارە) ئەكا؛ بۆ (قصّە)ى ژنە جوەكە، كە دوايە (عرض) ئەكرێ ﴿كَلاَّ﴾ (مَنع) بن، لە (إشتغال) بە (مالا يَعْني)، بێ هودە (عومر)و (وەقت)ى خۆتان مەدۆڕێننن، بە لاف و گەزاف و فيشالآن (قيمەت)ى خۆتان مەبەن، لە (مُبالغە) لە (مدح)ى خۆ، خۆتان (مَذموم) مەكەن ﴿سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ (إذا أنجلى الغبار أفرس تحتك أم حمار؟) وەكي كوردى ئەڵێ:" لە حوشترى بەربوويتەوە، وە ئەڵێ: "هۆپ، هۆپ!" تێ كوشن، ببنە پياو؛ ئەمڕۆ نا سبەى لێتان (مَعلوم) ئەبێ؛ (نَتيجە)ى ئەم (تَكاثُر)ە چەند خراپە، (خسارەت) مەنديە ﴿ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ لە (قيامەت) يا لەناو (قبر) ئەزانن، (شُبْە)ى نيە؛ (لكن) (قَوم)ێ كە لە (إنقراض) دابى، (سُوء)ى (صَنيع)ى خۆى (دَرك) ناكا، تا (قيامەت). لەبەر (سياسەت) نەبا، (بعض)ە قسەم ئەكرد، لە(أحوال)ى (عرب)آن و كوردان بە (خصوصى)؛ (أمّا) بابێنێ (إنشاء الله)، دواى (حرب) لێ ى ئەدوێين؛ (عَلى الله الكريم) ﴿كَلاَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ﴾ (يَقين)تان، بە (سُوء)ى (أفكار)و (أعمال)و (تَفاخر)و (تَكاثر)ى خۆتان بووبا، واتان نەدەكرد بە (أُمور)ى گەورە گەورەيى (نافع) بۆ (دنيا)و (آخرەت) (مَشغول) ئەبوون؛ (مع الأسف) (عَيب)ى خۆتان نابينن؛ بەڵكو بە (محاسن)و (مآثر)ى ئەزانن (قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا... الآية) (قَسم) بە خواى ﴿لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ﴾ ئەى بينن ﴿ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ﴾ (شَك)و (شُبە)تان نامێنى؛ (بعض)ێ (مراتب)ى (عِلم) ئەكەنە: (سێ)، (عِلمُ اليقين)، (عَين اليقين)، (حَقّ اليقين) ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ﴾ (ظاهر)ى (خِطاب) ئەگەيەنى؛ ئەو (سُؤال)ە لە (لاهى)يەكانە ﴿يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ ئەو (نِعمەت)ى (دُنيا) كە خۆتان پێ هەڵئەكێشا؛ ئەمەم هەيە، ئەوەم هەيە؛ ئەو(نِعمەت)ەتْ لە كێ ئەزانێ؟ چيت لێ كرد؟ (ثَمرە)ەى چ بوو؟ هەرچەند لاى (بعض)ێ لە گەوران خواى (تعالى)ن (سُؤال) ئەكا لە هەموو (عِبادى)، لەوەى پێى (كَرم) كرديە؛ (أمّا) من نايەتە (ذِهن)م، لە (غَير)ى

ئەوانی (كنُود)، (سؤال) بكرێ. (عَبد)ی (مُؤمن) هەرچی هەیە، لە خوای بزانـی؛ (لُقمه) نانەكی ئەخوا، هەزار جاری ئەلێ: "يا ربّى لَكَ الحَمدُ وَلَكَ الشُكرُ، اَلْحَمْدُ لله عَلى دِينِ الإسلام" خوا (سـؤال)ی كـوو لێ ئـەكا؟ ئەگـەر لەبـەر نـان گـۆڕیّ و (سُفْلَيّ)و بێ نمەكی (إنسـان) نـەبی، خـوا (بَحث)ی (نِعمـەت)ی خـۆی (أصـلاً) ناكـا؛ (إنسـان)ی (سـخی) نـاتوانی باسـی چـاكەی خـۆی بكـا؛ بـەبێ (شَـرفی) ئـەزانی؛ خـوا چـۆن لێـی ئەپرسـێتەوە؟ ئەگـەر بـە گوفـت وشـنەوبی، هـەموو (لذّةت)و (نِعمەتـی) (دُنیـا)، ژانـی مایـە سـیرییە نایـەنێ؛ (غـیر)ی ئـەو هـەموو (بلاو) (مُصیبەت)ێ كەبەسەر (بشر)ی بێ هێز دێ؛ (عبـد)ێ (لادێ)؛ بـە هـەزار (مشقّەت) پارە نانێ جۆ پەیا ئەكا، گەلی (ظالِم)ی (غدّار)ی خوونخوار، لە سالّی وەكـی ئـەو سـالّ، (راضـی) نیـە، بـە نـانی گـەنم وپـلاوی (صَـدری)و بامیـەو (مَحشیّ)و (فرنی)و فالۆزە؛ ئـەو (فقـیر)ە (سـؤال)ی چـۆن لێ ئـەكرێ؟ ئەمـەوا؛ شتێ تر (عـرض) ئـەكرێ: ئـەم (سـورەت)ە ئـەلێ‌ی لـە (أوائـل)ی (إنحطـاط)ی (مسلمان)آن (نازل) بوە؛ (ذاتاً) وا دەرئەكـەوێ هـەمو (تشـكيلات)ێ، (دەور)ی (نشـأت) و (إسـتيلا)و (وَقـف)و (إنحطـاط)و (إنقـراض)ی هەيـە؛ لـە (أوائـل) (تشـكيل) چ (دینـی)، چ (دُنیـوی) (خُشـونەت)ی (عَـیْش) (لازم)ە؛ كەسـێ بـە لۆزینەو جۆزینەی میشكی (علی شیش) پـەروەردە كـرا، دەسـتباری (أوائـل)ی (تشكيل)ی پـێ ناگیری، (تحمّل)ی (شدائد) ناكا (خصـوص) (دیـن)ی (إسـلام)، (تشـكيل)ی (مَمـزوج)ە، لـە (روحـانی)و (جسـمانی) لەگـەلّ (لذائـذ)و (إتّبـاع)ی (هوا)و (شهوات) ڕێك ناكەوی؛ لە (زمان)ی (إستيلا) فێری نازو (نِعمـەت) ئـەبن؛ (عَـزم)و (جَـزم)و (صَـبر)و (ثُبـات)و (غـیرەت)ی مـەردی (ضـايع) ئەكـەن؛ بـە (أُمور)ی بێ (مەعنا)، (بُخل) بە (مَجد)و (شَرف) (مشـغول) ئـەبن؛ (مسـلّمان)آن لە (دَوْر)ی (عَظَمَەت)یان لە (إدامە)ی ئەو گەورەییە (غافلّ) بوون؛ (قِسـم)ێ لـە (لَهو)و (لَعب)، (قسم)ێ بە (عِبادەت)ی (أوليـا)؛ (طـواف)و (زيـارەت)ی قبـوری (صُلحا) (مُشغوول) بوون؛ وەكی (قَوم) (إتخاذ)یان كـردن بـە (إلـه)ە، (قبلـە)ی

(حاجات)، (مَدار)ی (نجات)ی (دنیا)و (قیامەت)؛ (زیارەت)ی (أئمە)و (قُبور)ی (أولیا)؛ (تَقبیل)ی (عَتبات)، (إعتقادیّات)ی پرووپووچ، بێ ناوکی کردن بێ هێز، بێ (نشاط)، بێ (سَعی)، بێ (إرادە)، کەوتنە گۆڕێ؛ لە نوشست و شکستی (أندلس) تا (إستیلا)ی (بغدا)؛ ئەوەبوو: (شاذلی) هاوار؛ (مغرب) چوو؛ (سُنووسی) فەریاد، (أحمد بَدَوی)، (دُسوقی)، (رُفاعی)، (دخیل)؛ (إمامی علی)، (عبّاس)، (غوثی گیلانی) (الغیّاث)؛ شاهی نەقشبند؛ (إمام رضا) بە فریادمان وەرن؛ (یۆك)!

(إین بارەگاه کیست، کی ئەز (عَرش) بەر تەرەست؟)؛ (یعنی) (قُبّە)و بارەگاهی (إمام رضا)؛ (عروس) دایانە بەر تۆپان؛ چۆن؟ (والله) (حضرەتی غوث) لێ ناگەڕێ (إنگلیز) بێتە (بغدا)یە؛ بەلام هات، (هیكل)ی (مۆد)ی دانا، ل(عراق) خۆی چەقاند. (رُوح)ی دەرکردی، نەوتی بردی!

(مُنادی) (نِدا) ئەکا: ئەی (مسلّمان)نینە؛ (زیارەت)و (عبادەت)ی (قُبور) (مال)ی ئێوەی وێران کرد؛ (تفرقە) لەسەر (تفرقە)ی پێ دان؛ بەسیە، بەسیە، بە هۆش وەرنەوە؛ بە (سَیِّئات)ی خۆ، بزانن؛ (والله)ی ئەیزانن، (أمّا) خۆتانی لێ (غلط) ئەکەن، لەبەر (عَلی)و (وَلی)؛ (رُوح)ی (مِلّی)تان نەما؛ ڕووتان کردە (کرامات) و (عالَم)ی (غَیب)؛ لە (مادیّات) (مَحروم) بوون؛ نە(عسکر) نە (طوپ) نە (طیّارە)، نە (دبّابە) نە (أُسطول) نە (غوّاصات) نە (ألغام)ی (بحری)، نە (علم)، نە (عَمل) (خَسِرَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَةَ)؛ (شرق)و (غرب) کەوتە ژێر پێی (أجنبی)؛ کوا (قطب)ێ؟ کوا (غَوث)ێ؟ کوا (فَرد)ێ؟ کوا (أبدال)ێ؟ کوا (أوتاد)ێ؟ کوان (رِجال الغیب)؟ کوا (خضر)؟ کوا (إلیاس)؟ (کوا (علی)؟ کوا (عباس)؟ (وَالله، بالله، تالله) (جهنّم)ی ئەبینن!

ئەمڕۆ ئەوەی بە (غیرەت)و (عقل)و (مؤمن)ی بەڕاستی بی، خۆی لە (عذاب)ێ دا ئەبینێ، لە (عَذاب)ی (جهنّم) ناخۆشتر؛ (أمّا) ئەوانەی بێ

(حِسّ)ن، (دَرك)ی (أَلَمْ) ناکەن؛ گەلێ کەس شەقیان تێ هەڵئەدەن، لە خۆشیان پێ ئەکەنن.

(والله یا أُمّـەتی) (مُحمّـد) (سـؤال) تـان لێ ئـەکرێ؛ ئـەو (نِعمـەت)و (مُلـك) و (خلافەت)و (سلطنەت)تان چی لێ کرد؟ بۆ لە دەستتان چوو؟ کووتان بـەبادا ؟ ئەی (قوم)ی (نجیب)ی (عـەرەب)، (شـرق)و (غـرب) لـە (ئاوروپـا)و (أفریقیـا)و (آسیا)و (بحر)ی (أحمر)و (أسود)؛ کەوتە ژێر (قَـدم)ی (إقتـدار)و گـەورەییتان، لە (جَحیم)ی (عربسـتان)، کەوتنـە، بەهەشـت و (جنـان)ی (سـوریە)و (عـراق)و (إیـران) و (أفغـان)، بوونـە خووداوەنـدی ئـاوڕەنگ و (تـاج)و سـەرا پـەردەیی (قیصر)و (کسری)؛ بۆ (حِفظ)تان نەکرد؟ بە (إختلاف)و (تَحزّب)ی (سیاسـی)و (دینی)، فەوتان و (عالَم)تان پەڕاگەندە کرد ئـەو (أُمـم)ی (راقیـە) کەوتنـە ژێـر دەستی ئێوە، بە چاوی (حقارەت) تەماشاتان ئەکردن؛ لەسەر (منابِر) (شَـتم)و (لَعـن)ی یـەکترتان ئـەکرد؛ (ئایـا (منـابِر) بۆیـە دانـرا؟ لایـە (أنـواع)ی (خمُور)و(فِسق)و (فجور)، لایە (زیارەت)و (عبادەت)ی (قبُور)؛ ئەو (عَظمـەت)و (نِعمـەتـە)تـان گشـت لـە قـیس چـوو؛ (شُـکر)آنـەتان نـەکرد (تکـاثر)و (غَلبـە) (مَشغول)ی کردن، (مَغرور) بوون؛ (آخر)ی لە هەموو وڵات (طرد) کران؛ کەوتنـە کۆنە هەواری (جهنّم)، گەرمەسێری وڵاتی خۆتان؛ بەڵێ خوا لەو (نَوع)ە (نِعَمە) ئەتۆژێتەوە؛ (إنعام)ی لەگەڵ کردن، بە (إتّفـاق)و (ڕێـك کـەوتن گەیشـتنە ئـەو (دَرجە) بلّندە؛ (ذُروە)یی (مجد)و (فِخـار)؛ بـە (إخـتلاف) تێکتانـدا سـەر بـەژێر بەربوونەوە، (دَرْك)ی (أسفل).

(بغـدا)تـان (مرکـز)ی (خلافـەت)تـان، چـی بەسـەر هـات؟ کـوو بـە (أمـر)ی (هولاکۆ) هەنجندرا؟! وە ئەو هەموو (وقایع)ی (تأریخ)ەتـان بەسـەرداهات بـێ (نظر)و (إعتبار) خۆتان نەگرتەوە. ئـەو (روح)ی (إتّحـاد)و (إتّفـاق) کـە (رسـولی أکرم) هاویشتیە دڵ و (دەماغ)تان؛ پاش پازدە، شازدە ساڵ، (زُهـوُق)ی بـوو، کەوتنـە (قَـبر)؛ (حیـات)ی (إجتمـاع)یتـان نـەما؛ جـواب چـیە؟ (جـواب) نیـە؛

(جواب) شەرمەساری یە؛ خوا لە ساوار بە کەنگرو دەر بۆزی و کەر دەری ئەتۆزێتەوە؟ (حاشا)؛ (لکن نظر) بە (حال)ی (دین)و (دنیا)مان؛ بەخودا (عُلما)و (رؤسا) (مسؤول)ن؛ وە(نجات)یان (مَأمول) نیە؛ لەسەر (شَدّ)ی (رِحال) بۆ (زیارەت)ی (ضَرائِح)ی (أئِمّة)و (أولیا)؛ لە (بین)ی (سُنّی)و (وهابی) چ (فِتنه)یە بەرپا کرا؟ چەند جار خوێن لەسەر زەمین (جاری) بوو!

لەسەر (زیارەت)ی (قبور)و (إستغاثه) لە (أهل)ی (قُبور)، چەند سالأن (دُنیا)یان کردە (مَقْبره)؛ بەڵی (إتّحاد)و (قُوّت)ی (إسلام)یان لەناو (قبر)ی نا؛ باشە (شَدّ)ی (رِحال) بکە، هاوارو فەریاد بکە، لەبەر (إمام)آن، (أولیا)یان؛ ئەی (عاقل)و ئەی (مجنون)؛ (أمّا) مەیکە، مایەی (نجات)و (روح)و (دین)و (مَشْغَله)ی (کُلْ) برۆ بۆ: (کربلا)، بۆ (نجف)، بۆ (بغدا)، (زیارەت)ە؛ تاکەی بوە مایەی (دین)؛ (کمال)ی (إیمان)، (رأس)و (أساس)ی (إعتقادیات)؛ ئەمە بۆ (زیارەت)ی ئەشکەوتی پیریش (علاوە). (صاحب الزمان)، (حُجّه) لە بیردایە، دێتە دەر؛ لەگەڵ (عیسی بنی مریم)، ئێش و کارمان بۆ ڕێك ئەخەن؛ خەی، خەی، (کافر) نامێنن؛ (إنتقام) لە دوژمن؛ جوو و(سُنّی)، (نَظر) بە (إعتقاد)ی (شیع)آن ئەستێنن یەکێ لە کۆی یان گووتی: "چوومە (کاظمیە)، بردمیانە (زیارەت)ی (مَرقد)؛ یازدە (سجدە)یان پێ بردمە بەر (مرقد)؛ دە روپیە یان لێ ستاندم"؛ ووتم: "(سجدە)کت قانزاج کرد" جا هەرچی (عُلما)ی (غرب)و (علما)ی (وهابی) پێمان بڵێن (حق)یان نیە؟ بەڵێ، (حَق)ی یانە!

خۆزی (ملا)ی (وهابی)یان، تۆزێ هاتبانە سەر (عقل)، بە چاوی (إعتبار) تەماشای (أحوالات)ی (حاضِرە)یان کردبا؛ لەبەر لاپەرە کاغەزی (روایات) (محروم) نەبان لە (مُطالعه)ی (صَحائف)ی (أیّام)؛ (ملا)ی ئەو (عصر)ە بان نە (ملا)ی سێزدە (قرن) پێش ئەمرۆ؛ (قید)ی (سُنّەت)و (بِدعەت)یان، لە (قواعد)و (نوامیس)ی (إدارە)ی (مُلْك)و (حفظ)ی (مملکەت)، (إدامە)ی (عِزّ)و (سلطنەت)ی (إسلام) هەڵ گرتبا؛ بەخۆشی (إسلامەتی) هەنگاوی هاویشتبا بۆ

(تعالى)؛ با (مهدى) هەر لەناو بير بى؛ (عيسى) تا ئاسمان شەق ئەبێ، نەيەتە خوارێ (يا ألله)، (زَعيم)ێ (مُجَدِّد)ێ، ئەو (عالِم)ە زيندى كاتەوە؛ لەو بيرو (قَبر)ى (زِلّەت)و (جَهل) بيان هێنێتە دەرێ.

(شێخ على افندى) (جُرح)ەكى لە ژێر هەردووپاى پەيا بوو، هەژدە مانگ (دوام)ى بوو؛ من چومە (زيارەت)ى ڕووى لە چابونەوە بوو؛ڕۆژێ فەرمووى: "ئەڵێن:" چونكى من، (إستغاثە) لەبەر (غوث)ناكەم، بۆيە چانابمەوە" ناڵێم: "(إستغاثە) لەبەر (أوليا)يان دروست نيە؛ (لكن) خوايە (قدير)، خوايە (سميع)، خوايە (بصير)، خوايە كە (أسهلُ ما يكون) ئيش بكا، بۆ نەڵێم: "يا ألله"

بۆ هاوار كەمە بەر (غَير)ى ئەو؟ هەژدە ساڵيدى بەو دەردە بناڵم، بە (غَير)ى خوا هاوار ناكەمە بەر كەس!" بەڵێ (شێخ)ى ئەوهامانيش زۆر (لازم)ە؛ (حقُّ الأنصاف) (شێخ على افندى) لە (مَسلك)ى (شێخى) بە (مُجددّ) (حساب) ئەكرا؛ (حقُّ الأنصاف) (شێخى خالصى) (مُسڵمان)ێ زۆر باش بوو، وە (ملا)يە زۆر چاك بوو.

(زيارەت)ى (قبور) -(حسب السنُّە)- باشە؛ (زيادە) لە (سُنّە) خۆى نيە؛ بەو (حال)ە (زيارەت)ى (قبور) (ضَلال)ە. سەرى كێشا سەر (مَوت)ى (عموم)ى؛ (تَوَهّن)ى(قوّە)ى (دين)، نوشوستى (مسلمان)آن، (ضِياع)ى (دُنيا)، (خُسران)ى (آخرەت) بابەس بى، لە گەڵێ (مملكەت) (مقبرە) بوونە (عِمارەت)؛ (نادى) باغ و باغات (هياكل)ەكان لە (دنيا) كەوتنە (جَنّەت)؛ خوا (بَقيّە) لە ژێر پێى كەرو (نجاست)ى سەگ و ريخى (قصاب) خانان، (زبل)ى (محلّ)آن، (نجات) بدا، بيانكا بە (جادّە)و (قُصور)و (جِنان)؛

(خاتِمە)يى (بَحث)، دوو قسە (عرض) ئەكرێ: (أوّل)يان (إبنُ حجرى عسقلانى) لە (كِتاب)ى (فَتح البارى شَرحى صَحيحى بُخارى) لە (جِلّد)ى (ثالث) لاپەڕى (١٨٣) (نقل) ئەكا؛ بە (روايەت)ى (إمامى أحمد) (بِالسَّنَدِ) (أم

المؤمنین عائشە، صّدیقە) ئافرەتێ جوو، (خدمەت)ی (حضرەتی عائشە)ی ئەکرد، هەر چاکەکی لەگەڵ کردبا، (یَهُودیَّە) ئەی ووت: "خوا لە (عذاب)ی (قبر) بتپارێزی" (أمّ المؤمنین) ئەفەرموێ: "ووتم: "(یا رسول الله) ئایا لە (قبر)ی بۆ (قبر)ی (عَذاب) هەیە؟" (یعنی عذاب)ی (قبر)ی هەیە؟ فەرمووی: جوولەکە درۆ ئەکا؛ تا (قیامەت عذاب) نیە" پاش (زمان)ی ڕۆژێ لە (وقت)ی (نِصفُ النّهار) هاتە دەر، بە دەنگی بلّند فەرمووی: "أیُّها النّاس إستِعاذە) بکەن لە (عذاب)ی (قَبر)؛ (عَذاب)ی (قَبر) (حَقّ)ە" کە ئەو (ما جَری)یەم دیتَ، (حیرەت) گرتمی؛ (إلهی) چی بکەین، لە دەست (راوی)یان؟ (عُقدە)یە (دینی) وا (مُهِمْ)، شایانی (بَحث)و (تَدقیق) تا (مَدینە) (إظهار) نەکرابی؟ پاش چەندێ لە (هِجرەت)؛ دوای (تکذیب)ی ژنە جوو، بفەرموێ:" هەیە؛وە (حقّ)ە" ئەمە کو(قَبول) ئەکرێ یەك دو (روایەت)ی تریش (سابقاً نَقل) کردیە لەهەموی (جنابی رسالەت) (تکذیب)ی ژنە جوولەکەکەی کردیە؛ لە (روایەت)ێ دوو بووین؛ لە یەك لەو دوو (روایەت)آنە (عأشە) ئەفەرموێ: "چەند شەوەکی پێ چوو، پێغەمبەر فەرمووی: "ئایا ئاگاداری، (وَحی)م بۆ هاتیە، کە ئێوە (یعنی) (مسلمان)آن بە (فِتنە) ئەچن لە (قبر)دا؟" دوای ئەمە لێم ئەبیست؛ شەو پێغەمبەر (إستعاذە)ی لە (عَذاب)ی (قبر) ئەکرد" ئەوجا (ذات)ێ وەکی (إمامی نَوَوی) و (کَرَمانی) ئەکەونە (تأویل). ئەو ژنە جووەش وەکی (مریەمە)ی (جَنْدَلیَە) کە شایەدی دا، لەسەر ڕاست بوونەوەی (عیسی) لە (قبر)و (رفع)ی؛ بوە مایە (فتنە) بۆ ئێمە.

(مسئلە) (خِلافی)یە؛ (قِسم)ی لە (خَوارج)و (مُعتَزِلە) (إنکار)ی ئەکەن؛ (إبنُ حجر) ئەفەرمێ:" (أکثر)ی (مُعتَزِلە)، (جَمیع)ی (أهل)ی (سُنّە) (قَول)ی پێ ئەکەن" (بعض)ێ تر لە (مُعتزلی)یان، وەکی (جُبّائی) ئەڵێن: "(عذاب)ی (قبر) بۆ (کافر) هەیە؛ بۆ (مؤمن) نیە" ئایا (عَذاب)ی (قبر) لەسەر (رُوح)ە، یا لەسەر (رُوح)و (بَدَن)ە؟ (خِلافی)یە؛ گەلێ (ملا)ی گەورە، لە (أهل)ی (سُنّە) ئەڵێن:"

بەس لەسەر (رُوح)ە" (بِنا) بە فەرموودەی (إبن حجر) (شارح)ی (شیخی) (بُخاری) بە (تَعیین) (جَزم) نیە؛ ئەفەرموێ:" (عذاب)ی (قبر) هەیە" (مُراد)ی من لەم (تحریر)ە ئەمەیە: ئەوەی لە ئێمە (قبول)ی ئەکا، باشە؛ ئی (قبول)ی ناکا، باشە، کەس (تکفیر)و (تلعین) ناکەین، لەسەر (مسئلە)ی (خِلافی)؛ (وفی الحقیقة عُلما)ی (طبیعەت) (قطعیاً قبول) ناکەن؛ مردی لە ناو (قبر)ی گوێی لە قسان بێ؛ وە(سؤال)و (جواب)ی لێ بکرێ؛ (عذاب) بدرێ، (دَرك)ی (ألم) بکا؛ (خاصّةً) ئەوا ئەیبینین، (هیکل)ی (فرعون)آن، بە (ساغ)و (سالِم)ی، هیچ (أثر)ی (عذاب)ی لێ نیە، دەریان خست؛ لە ناو (أهرام)آن، پێنج شەش هەزار ساڵە، بە موومیا (حِفظ)ی (ترکیب)یان کرابوو؛ چەند ساڵە، (هیکل)ی (لینین)ی (رووس) لەناو (قبر)ی مینا دانراوە، (معلّق) بە (هَوا) وە ئەگەر بەردەکی پێ کەوی، ئەشکێ؛ (فکیف)ە بە گورزی (ملائکەت)؟ گەلێ لە گورزی (لەندەهۆر) کە هەزارو حەفسەد باتمان ئاسن بوە، گەورەترە! وە(ملائکە) سەد هەزار هەندی (لەندەهۆر) بە (قُوّەت) ترە؛ ئەگەر گورزەکی لێ دابا، بە خۆو بە (قبر)ی شوشەی ئەبوە تۆز. چەند هەزار (قبر)ستان تێك دران، کرانە (مزرعە)ی بامیەو تەماتەو باینجان؛ بە خۆڵ و خاکی مردیان شین بوون و خوران؛ (عذاب) بۆ ئەوانە چۆن ئەبێ؟ بەڵێ وایە؛ (أمَّا) (لازم) نیە (عذاب) تا (أبد)یی؛ (أوّل)ی (عذاب) ئەدرێ، دوایە لەسەری هەڵ ئەگیرێ؛ وەکی (شارح)ی (بُخاری) ئەفەرموێ: (لازم) نیە بۆ هەموو کەس ببێ.

(إیمان) بە (سؤال)و (جواب)و (عذاب)ی (قبر) زۆر باشە؛ بەو (شرطە) خۆتی بۆ ئامادە کەی؛ لە (مُوجِبات)ی (عذاب) خۆت بپارێزی. (إما) (فَخر الدینی رازی) شتێ (هکذا)یی ئەفەرموێ؛ لە (إیمان) بەو تەرزە (أُمور)ە، قانزاجی هەیە، بێ (ضَرَر). ئێمە (إیمان) ئێنین بە (عذاب)و (حِساب) خۆمان (مُهیّا) ئەکەین، بۆ (حفظ)و (جواب)؛ ئەگەر بوو، ئەوا لێ ی (نجات)مان ئەبێ؛ ئەگەر نەبوو، ئەوا نەبوو؛ لە (إیمان)و (إحضارات)ەکە قانزاجمان کرد گەلێ

(خێر)و چاکەمان بوو، لە گەڵێ خراپە خۆمـان پاراسـت؛ وەکـی کەسـێ بـڕوا بـۆ (سفر)ێ، پـێی بڵێن: "جەردە لەسەر ڕێیە" ئەگەر خۆی گورج کا، بـە چـەك و (سلاح)و (قوّەت)ی (مُدافعە) بڕوا بۆ (سفر)ەکـە؛ ئەگـەر تووشـی جـەردە بـوو، (دفع)یان ئەکا، بە مەردی تێ ئەپەڕێ؛ ئەگەر نـەبوو، (ضَـرر)ی چ بـوو؟ هـیچ! مـن گـەڵێ جـار وتوومـە: "گـەڵێ (إعتقادیّـات) هـەن کـە (طبیعیّـون) ئـەڵێن: "(فاسِدە)" بۆ (صَلاح)ی (بَشَر)و (نَظْم)ی (حَیات)ی (إجتماعی) لـە (أکثـر)ی (حَقـایق)ی (طبیعیّـون)آن باشـترە؛ وەك (شـێخ محمـد عبـدە) لـە چـەند جـێ ئەفەرموێ: "(أمور)ی (غَیبی) (إیمان)ی پـێ ئـەێنین؛ (کیفیّـەت)و (کَمیّـەت)ی (عائد)ی (عِلـم)ی خوایـە" ئەمـە (مسـلك)ێ زۆر باشـە؛ بـەلآن (قَصَـص)یـەکان (بلآ)ن؛ (حکایەت)ی وائەکەن؛ (مُوجِب)ی دڵ هەڵئەنگوتنی (أهل)ی (عقل)ە.

دوو (نەزیرە)ی خۆش: من خۆم ئاگادارم، کچی (طاوس) ناو، کچی (أحمـدی ئۆمەر بکر)ی، جوانە مەرگ بوو، شەوی لە خەووا بە داکی ئەڵێ: "(حـال)م زۆر خۆشە (أمّا) (قبر)ەکەم ئاوی تیازایتـەوە، زۆر نـا (رحـەت)م" سـبەینێ لەگـەڵ (جمع)ێ داکی چوو (قبر)ەکەیان هەڵدڕێ؛ (حقیقةً) نـاوی پـڕ بـوو، لـە ئـاو، لـە جێیەکیدی، (قبر)یان بۆ هەڵ کەند.

کچێ (فاطمە) ناو لە ماڵی ئێمە (وفـات)ی کـرد، داکـی (أصـلاً) دایـانی کـاك (نور الدین)ی برام بوو شەوێ لە خـەوی دیـت؛ پـێی ووت: "دایـە (حـاڵ)م زۆر خۆشە، (أمّا) شانە مێرووێ لەسەرنیگای (قبر)ەکەمە (عذاب)م ئەدەن" سـبەی چوو؛ (واقعاً) شانە مێرووێ لەبن قێلی سەرنیگای بوو مێرووەکانی لۆق لۆقـاوی زل، شارەکەیان دەرخست، فڕێیان دا؛ دەها، لەو (جهەت)ە نەهاتەوە خەونی؛ ئـەو (نـوع)ە (حـوادث)ە زۆرن، (إطمئنـان) بـە دڵ ئـەدەن. (إلهـی) وەکـی (سَلَفیُّون)آن: (نُقِرُّ وَنَمُر) وە(عِلم) بـە (حقیقـەت)ی (عائـد) تۆیـە. (إلهـی) لـە (عـذاب)ی (دنیـا)و (بـرزخ)و (قیامـەت) بمـان پـارێزی؛ کـارێ وا بکـەی، لێمـان (راضی) بی، وە لیت (راضی) بین.

دووەمیان: (سیّدی آلووسی) لە (أواخر)ی (تَفسیر)ی ئەم (سورەت)ە، لە (بَیان)ی (مُراد) بە (نعمەت)ی (مَسؤُول عَنها)، دوو (معنا) لە (مەلا)ی (إمامی)یان (نقل) ئەکا؛ (بِنا) بە (رِوایەت)ی (جابر)ی (جَعْفی) لە (إمام محمد باقر) (عبارەت)ە لە (حضرەت)ی (رسالەت پەناە) ئەمە بێ (إشتباه)ە؛ (رسالەت) (حضرەتی خاتم الرّسل) (نعمەت)ێکە (فَوق النّعم) (کافی)یە کە خوا ئەفەرموێ: (وَمَاأَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) (لکن) لێرە نایەتە (ذِهن) کە (مُراد) (جناب)ی (رسول) بێ؛ وەبە (روایەت)ی (عَبّاس)ی لە (إمام جعفری صادِق) (عبارەت) لە بری (آل و بَیت) فەرموویەتی: "(نَعیم) ئێمەین" (واقعاً) ئەو (رجال)آنەی کە لە (آل و بیت) هەڵ کەوتوونە جای (إفتخار)ن؛ کورد بە (عمومی) بە (حضرەتی کاك احمدی شێخ)و (شێخ معروفی نۆدەهی) ئەنازن؛ (لکن) (إرادە)ی وان لێرە، تەنها یا لەبەر (حضرەتی رسول)، زۆر نا (معقول)ە (آلُ بیت)ی (قرآن) —(لاشك)— (مُراد) (أزواج)ی (طاهرات)ن؛ یا ئەوانە (آلُ بیت) بن، پێڵاویان سەرچاوی ئێمە؛ (نِعمەت)ی خوان (مَع أنّە) (أثر)ی ئەو (نعمەت)ە، ئەمڕۆ هیچ دیار نیە؛ لە (کرامات)و (مُعجزات)ی وان و وە لێکدی چ (خێر)مان نەدی، ئەمڕۆ بە کار بێ؛ ئەوێ ڕۆژێ (نهایەت)ی (حرب)ی (سابِق)، کە (قائد)ی (فرنسی) (داخل)ی شام بوو؛ (إعلان)ی دا: ئەمڕۆ ئێمە دەربارەی (مسلّمان)آن (معامله)یە ئەکەین، کە (عمری فاروق)و (صلاح الدین أیوبّی) لە (حق) (أجنبی)یانیان کردیە، (وەقت)ی (فتوحات)یان. پاش چەند (قرن) (مسلّمان)آن (خێر)یان لە کردەوەی (إمام عمر)و (صلاح الدین)ی کوردی دی. (إمام)ی (مَوْهُوم)، (إمام)ی بێ دەسەلآت و (مظلوم)، (إمام)ێ لەناو بیر خۆی بشارێتەوە، ئەبێ چ (نعمەت)ێ بێ؟! (مع هذا) (آلُ و بیت) خۆ هەر ئەوانەی ڕابردوو نین؛ (مَلِك)ی خۆمان (فیصلی ثانی) جگەر پارەیی (غازی)؛ یادگاری (مُؤسِّس)ی (دەوڵەت)ی (عراق)، (فیصل)ی (أوّل) لە (آل و بَیت)ە، (مَخدوم)ە (نعمةُ الله)یە، ئەگەر ڕاست ئەکەن، با ئەو (نِعمەت)ە بە (ضایع) نەچێ

هەموومان بە دڵ و (جان) و سەرو(ماڵ) (خدمەت)ی بکەین؛ بە (نَوع)ێ تێ کۆشین، کە (خلافەت)ی (إسلامیەت) بخەینە دەست ئەو (آلُ بیت)ە. ئەوەی لە (زیارەت)ی (عتبات) و (مأتم)ی (حُسین) (صرف) ئەکرێ، لە ڕێی (وَصیِّ) (مُعظَّم)و (جَلالەت)ی (مَلك فیصلی ثانی) (صرف)ی کەن؛ (حُسین بن علی)؛ (مُنقذی أكبر)، چی بەسەر هات؟ بۆ (ماتم)ی بۆ ناکەن؟ (حُسین بن علی) (سابق) هەزارو سێسەد ساڵە ڕابردوە، لە شەڕی خۆ بە خۆیی، بە دەستی خزم و (قَوم)ی خۆی (شهید) کرا؛ (حسین بن علی) بە دەستی کێ؛ چی بەسەر هات؟ بۆ (مُحِبًّ)ەکانی (آلُ و بیت) (ذَرّە)یە (مُتأثر) نەبوون؟ (حالاً) (ملا)یەکانی (شیع)آن نەفرینی (أبو بكر)و (عمر) ئەکەن، لەسەر (فَدَك) بۆ نەفرینی (إبن السُّعود) ناکەن؟ (آل وبیت)ی (نَبوی) لە (مكّە)و (مدینە) دەرکردن؛ ئاوارەی (دار)و (دیار)بوون. بەڵێ قازانجی (زیارەت)ی (قبور) ئەوانی (مشغول) کردیە، لەبەر هەریسە خواردنی (مأتم)، ئاگایان لە (آل و بیت)ی ئێستا نیە. (واقعاً) ئەو (آبار)و (مَراقد)و سەردابانە، بۆ (شیع)آن (نعمەت)ن (وَلَیُسْأَلُنَّ عَنِ النَّعِیمِ) (إلهی) بە (حیات)ی (أزليّ)و (أبديّ) و (ذات)ی خۆت، (إسلامەتی) زیندوو کەیەوە، لە (عبادەت)ی (قبور)و شین وشۆرانبان (نجات) بدەی؛ (وَتَوَكَّلْتُ عَلى الْحَيّ الْقَيومُ اَلذّي لا يَمُوتُ، وأُسبحُ بِحَمْدِه) تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (ألهاكم)؛ بە (حساب)ی (رُؤیەت) سێی ماهی (ذی الحَجّة)، بیست وشەشی (نیسان)ی ڕۆمی (وَالسّلام).

(سورة اَلعصر)

کەسێ (حظ) ئەکا درۆی (دعایە) چیان دەرکەوی؛ گوێ لە (سورەت) (واَلعصر) ڕاگریێ؛ (مکیە)، لای (جَمهور)، (قسطلانی) لە (لطائف) (خلاف) (ذکر) ناکا؛ (مدنیە) لە (قول)ی (قتادە)و (مُجاهِد)و (مُقاتِل)؛ (آیات)ی (سێ)یە، (بلا خلاف)؛ (سورەت)ێکە بە(عبارەت) کورت و (وَجیز)، (أمّا معنی)ی زۆرە، گەلێ بە (قیمەت)ە؛ بۆ کەسێ بە چاوی (إعتبار) بنۆڕێتە (تأریخ)ی (إنسان)، لە (أعصار)و (أدوار)ی (سابقە)، وە پاش (نُزول)ی (سورەت)؛ وە(نازِلە)ی (سقوط)و (هبوط)ی (زَمان)ی، (إنقراض)ی (دین)و (أخلاق)و (مِتانەت)ی؛ بە دیدەی پڕ ئەشك و (حسرەت) بنۆڕیتە (تأریخ)ی (عالَم)ی (إسلامیەت)، تا بزانن (قرآن) (کتێب)ی (إرشاد)و (هِدایەت)ە، شانامەی (عَلی)و (عِتْرەت)و (ولی) نیە؛ خۆڕای نیە (إمامی شافعی) وەکی (إمام فخر الدین) لێ ی (نقل) ئەکا، فەرموویەتی: "ئەگەر (غیر)ی ئەم (سورەت)ە، چ (سورەت)ی تر لە (آیات)ی (قرآن) (نازل) نەبا، کافی بوو، بۆ (ناس)" بەڵی بۆ (ناس) نەبۆ (نَسناس)؛ لەگەڵ پێشی (مُناسبە)ی زۆر (ظاهِر)ە.

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿وَالْعَصْرِ﴾ (قَسَم) بە (زەمان)ە، کە (عُقلاً) ئەڵێن: گەلێ شتی (مَستور) ·(زمان) ئاشکرای ئەکا؛ (مُستقبل) بە دەری ئەخا، گەلێ (دین)و (مذاهب) (ظهور) ئەکا" لەسەر (بعض)ە (مَبادی) کە (سواد)ی (أعظم) (قبول)ی ئەکا، (مَیل)ی (مؤمن)آن دێتە جۆش، وەك (طوفان) ئەوی بێتە پێش وەك قانکە لاچ ئەی با؛ هەرچەند گەلێ (دَلیل)ی (عقل)ی ئەو (زەمان)ی بە (سیّئات)ی ئەزانی؛ (لکن عقل) (مقابل)ی (شِدّەت)ی (میل) –(أصلاً)– چی پێ ناکریێ؛ لە پاش (عصر)ی (غەیب)ی دەرئەکەویێ؛ (صاحب)ی (عقل) لێ ی ئەکشێتەوە؛ ئی

(مُقلّد) لەسەر کۆنە (إعتقاد)ەکەی ئەمێنێتەوە، تا(مَحو) ئەبێ (حُکما)ی (غرب) لایان وایە؛ هەموو (دین) وان؛ (حتّی) (دین)ی (إسلام)یش (أوّلاً) (دَور)ی (إستیلا)؛ دوایە (دَور)ی (شُك)، دوایە (دَور)ی (وَهن)و (إضمحلال)؛ (لکن محمد فرید وجدی) خوا (دوام)ی دا، لە (مقدّمە)ی (تفسیر)ی خۆی کە ناوی (صَفوَة العِرفان)ە، لەسەر (دین)ی (إسلام) (مُدافِع)ە، (حقّاً) وە بە (قُوّەت)، (مطالعە)ی ئەو (مُقدّمە) بۆ (ملا)یان (لازم)ە؛ هەرچەند (زەمان) وکی (خیّام) دەڵێ: مامۆستایە دەست خێرایە، (دائماً) بە سەری (إنسان)ی دادەدا تا فێری کا؛ بە (مُقتضی)ی (عقل) زیندەگانی بکا، بژیە"؛ (لکن) ئەو (دەماغ)ەی تێك چووبێ، بەو لێدانە مێشکیان ئەپرژێ، چاویان تاریك ئەبێ؛ (خطوط)ە (نَسج)ی (دِماغ)یان ئەوەندە بلاّو ئەبێ، وەکی (جادّە) (لۆری) پێدا ئەڕوا؛ بۆیە درۆی گەورە گەورە (هَضم) ئەکا؛ (أُمور)ی ورد ورد، (دَرك) ناکا؛ (غفلەت)ی (مسلّمان)آن لە (آیات)ی (قرآن)، (عجایب) ترە، لە (غَفلەت)یان لە (آیات)ی (أعصار)و (أزمان) (وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُواْ أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الأَمْثَالَ) کەچی (أصلاً) (إعتبار)یان بەو (آیات)ە نەکرد تا ئەوەی بەسەر (ظالم)آنی پێشی هات، گەلێ خراپتر بەسەر ئەو (أُمّەت)ە هات (ولا یَزال) بەسەریادێ؛ بێ (إعتبار) بێ (تَأثّر) و (إنفعال).

یاسوێند بە (ئێوارە)؛ (آخر ساعەت)ی (نهار)، کە زۆر (مُناسب)ە، لەگەڵ (بعثة)ی (خاتم الرّسل)؛ پێغەمبەری (آخر) (زمان)ی (نُبوّەت)و (رسالەت)و (خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ)، (أمر) بە (معروف)یان ئەکرد، (نَهی) لە (مُنکَر)، بۆ (خیرات) (مُسارَعە)یان ئەفەرموو؛ زوو لە (أغلاط) ئەگەیشتن وە(تصحیح)یان ئەکردن؛ (لکن مع الأسف) چەند (عصر)ێکە، ئەو (مَزایا)یە نەمایە هەر (طائفە) لە (رۆسا)ی (دین) (مذاهب)؛ (دِعایە) بۆ خۆی ئەکا، بە هەزار درۆو دەلەسەو (حیلە) کاری؛ وەکی (مُبَشّر)ەکانی (مسیحی)، (بُسطا)و (عقل) کەمەکان هەڵ ئەخەڵەتێنن؛ (حتّی) ئەمرۆ کە، (خسارەت) مەندیان لێ (عَیان)ە، دەست لەو

(سفاهەت)ە هەڵ ناگرن؛ تێ نا (فکر)ن بۆ (إحیا)ی (دین)ی (إسلام)و نوێ کردنەوەی، (أصلاً) (سعی) ناکەن. (قَسم) بە خوداوەندی زەمین و(زمان)و (کَون)و ((مکان) ﴿إِنَّ الإِنسَانَ﴾ (علی العموم) بێ (فرق)ی (شعوب)و (قبائل)و (طوائف) ﴿لَفِي خُسْرٍ﴾ لە (نُقصان)و تێ شکان و (ضَرر)ێ گەورەدان (أنّه) بوویتە (ظرف) و (مکان)یان؛ هەرچەند (دَرجات)ی سوودو زیان (مُتَفاوِتە) (لکن) گشت لە (خُسران)ێ (عظیم) دان ﴿إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (إیمان)ی (قَوی)، (محکم)، (راسخ)، لە دلا ڕۆچوو، (مُؤثّر)؛ (إیمان)و بڕوایی بە (وُجود)و (وحدانیەت)ی خوا؛ (إیمان)و (إزعان) ئەگەر (محکم) بوو، وەکی (مَلَکَ)ەی لێ هات، (قابل)ی (زوال) نیە؛ وە (تأثیر) لە هەموو (أعضا) ئەکا، بەسەر هەموو (هوا)و هەوسدا (غالب) ئەبێ؛ کەسێ (تصوّر)ی شتێ ئەکا، لای وایە، (نفع)ی تیایە ئەگەر ئەو (عِلم)ەی بە (قُوّەت) بێ، (میل)ێ (شدید)ی تیا پەیا ئەبێ؛ وە(سَوق)ی ئەکا بۆ کردنی کارەکە وائەبێ تا بە دەستی ئەخا گەلێ (مشقّەت) ئەبینی، (قُوا) (صرف) ئەبێ ئەگەر لە (مَقُولە)ی (وَهم)و (خیاڵ) بێ، (شخص)ەکە ناجوولێنیتەوە؛ ئەگەر (إیمان) سست بوو، (میول)ی (فاسدە) (غَلَبە) ئەکەن؛ (صاحب)ی بۆ (أنواع)ی (سَیِّئَە) (سَوق) ئەکەن؛ (إیمان)ی بە ڕاستی (مُستلزم)ی (عمل)ی (صالح)ە بۆیە (قرآن) (دائماً) (عطف)ی (عمل)ی (صالح) ئەکاتە سەر (إیمان)، وەئەفەرموێ: ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ نازانم کەسێ (ظالِم)، (فاسِق)، (فاجر)، خوونخوار، (غدّار) درزو ڕێگر، (قاتِل) چ (إیمان)ەکی هەیە؟ (إیمان) بێ (عملی صالح) کوو ئەبێ؟ وە(إیمان) چیە؛ ئەگەر (ثمرە)ی چاکەی نەبێ؟ وە(لازم)ە بزانین (عملی صالح) بە گوێرەی؛ (عصر) ئەگۆڕێ؛ وە(عَملی صالح)ی (رأیس) لەگەڵ ئی (مرؤوس) جودایە؛ کەسێ هاوار کا: (ئەوا ڕووتم ئەکەن، ئەم کوژن)؛ ئەگەر لە ماڵی برادەران (جمع)ی لە یاران؛ بڵێن: "ئێستا ئێمە (تهلیلە)و (ختمە) ئەکەین، ڕێمان نیە دوایە بە هاوارتەوە دێین" ئایا هیچ (وِجدان)و (ضَمیر)و (عَقل)و (شَرع)و (مُروّەت)و (إنصاف)و (عاطِفە)

ئەمە (قبول) ئەکا؟ ئەو قسەیان بە (عُذر) ئەشێ؟ (حاشا وحاشا، ملیۆن مُرَّە حاشا) ئەمڕۆ (عالَم)ی (إسلامیەت) لەو پەژارەیە، لەو بێ دەسەلاتیە، (عملێ صالح) کە چارەی ئەو نەساغیە بکا، ئەبی چ بێ؟ نوێژ؟ بەلێ نوێژ لە (وەقت)ێ تا (روح)ی هەبوو، زۆر باش بوو؛ (أمّا) لە (مێژە) بوویتە (عادەت)؛ وەگەلێ کەس ڕووی لێ وەرگێڕایە؛ ڕۆژی؟ ڕۆژی زۆر باشە؛ بۆ فێربوونی (خُشونەت)ی (عَیش)؛ (زەکات)؟ ئەگەر(ثروەت)و (سامان) هەبێ؛ (زەکات) بە (حَق) ئەدا بکرێ، زۆر (نافِع)ە؛ (فقیر)ی نایلێ؛ (قسماً إنهدام)ی (إسلامیەت) لە (فقیری)یە؛ (حج)؟ بەلێ (حج) بە (تَدبیر)، بۆ ئاگادری یەك و (تَعارُف)و (تَضامّ)ی (مسلمان)آن زۆر باش بوو (لکن) بە (حکایات)و (معنویات) بۆ ئێمە بێ (فائدە) بوو؛ (مع الأسف) (حج) بە دەست (أُمّەت)ێ (سیاسی)و (مُدبِّر)و (راقی) با، (قەت) (إسلامەتی) نوشستی نەدێنا لەوێ ڕۆژێ کە (کعبە) بەپیر (رابعە عَدَویّە)وەچوو، (روح)ی (حج) دەرچوو! (زیارەت)ی (عتبات)و (طواف)ی (مراقِد)ی (أئمة)و (أولیا)، (الغیاث)؛ هاوار، (یا علی) (یا عبّاس)، (یا إمام رضا)، (یا کرخی)، (یا غوث)، (یا پیرە مەگروون) (یا ئۆمەرمەندان)، (یا خاڵخالآن)، (یاپیرۆتە سووری مەرگە)، (یا فلان، یا فلان)؛ پوولێ ناکا، خۆتان مەکوژن، (مُقابل)ی (ملایین)، (مأت)ی (ملایین) (عسکر)ی (أجانب)، (ملیار)ەهای (آلات)ی (حرب)و (ضرب)و (تخریب)و (إزهاق)ی (أرواح)، های هوویی و دەف و دونبەڵەك، کەڵك ناگرێ؛ ئەگەر کەڵکی بووبا وامان بەسەر نەدەهات. (مُقابلە)ی (قُوّەت) بە (قوّەت) ئەکرێ؛ حوشتر و (دبّابە) نابی من لە (أوائل)ی (إنقلاب) بارەها، لە (وعظ)و (مجالس) ئەم ووت: "(ملا)، (شێخ)، (ئاغا)، ئەوی دڵی بە (إسلامەتی) ئەسووتێ، ئەگەر ڕاست ئەکا، بۆ (أُلف)و (مَحَبّەت)و ڕێك خستنی (مسلمان)آن (سعی) کا؛ (تَفرقە)، (بغض)و (تَحَزُّب) نەیەلێ؛ (مسلمان)آن ببنە پاڵ پشت و (قُوَّةُ الظَهْر) یەك؛ (عملی صالح) ئەمڕۆ ئەوەیە" (مع الأسف) کەس نەبوو، بەو ڕێیەدا بڕوا؛ بەلکوو هەر کەسە

خەریکی خۆی بوو، (کفن بە من ببڕێ مردی گۆڕ بە گۆڕ چی) دەها (زیادە) (مسلّمان)آن (متفرّق) بوون، (والحال) (تَفرقَه)و (عَداوەت) و (شِقاق)و (نِفاق) لە (زیادی) دایە؛ بە کورتی هەرچەند (حسنات)ی (قَدیم)و (جَدید) هەبوو، (ترك) کرا؛ هەرچەند (سَیِّئات)ی (قدیم)و (جدید) هەیە، (تَلَبُّس)ی پێ کرا؛ (مُعتقدات)و (مُعاملات)و (رُوٴسا)ی (دین) (اَلآنْ کانَ کَما کانَ) ئەمە (بِحَقِ خُسْران)ە، دەردێ بێ دەرمانە؛ قسە دێتە قسە دەڵێن: (آخر)ی (زەمان)ە" (حقاً نجات) نیە، (إلّا) بۆ ئەوانەی کە (إیمان)یان هەیە (راسِخ)و بە (قُوّەت)ە، بێ (غَلّ)و (غشّ)ە، بە گوێرەی (عصر)، (أعمال)ی (صالحه) بەجێ ئەگەیەنن ﴿وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ دێتە (خیال)م لە (مجلّە)یە (مصری)م دیتیە؛ (ملکی بریتانیا)؛ (إنپراطوری سابق) (جورجی خامس) ڕۆژێ لەسەر (مائدە)ی (عائلوی) –(بالمناسبه)– (سؤال) ئەفەرموێ: " ئەوە چیە هەموو کەس (طلب)ی ئەکا؛ وەکەسیش پێی (راضی) نیە؟" لە مەیانە، (أمیرە)ی کوڕەزای لام وایە، کچی (جۆرجی حاضر)ە؛ وە(ممکن)ە ببێتە (إنبراطوریچە)؛ (جواب)ی دا ئەڵێ: ئەوە (حق)ە" (إنپراطور) (تحسین)ی ئەکا؛ (حقاً) ئەو (جواب)ە، لە سەداسەد ڕاستە، (حقّ)ە؛ (علاوە)ی ئەمە، (حَق) گۆڕین (إیمان) گۆڕین (عملی صالح) گۆڕین، (بلا)یە گەورەیە. (مُعظم)ی (رؤسا)ی (دین)، (قلب)ی (حقایق) ئەکەن بە (قُوّە)یە شاعران (ساحرآنە) (دماغ) (مُشوَّش) ئەکەن؛ وەك (عُمّال)ی گۆڕینی ڕەنگی (لَون)ی (حق) بە (باطل)، (باطل) بە (حَق) ئەنوێنن؛ وە(سواد)ی (أعظم) وای تێئەگا وە بە (حق)ی ئەزانی؛ خوا لە (معنا)دا (أمر) ئەکاتە ئێمە، بەو (تَواصِیَ)یە؛ (مسلّمان)آن، یەك لە یەك؛ ئەم لە ئەو، بە (تأکید)و ناوەندی دڵی، بەیەك بڵێن: "ئاگاتان لە (حق) بێ؛ (حق)، (حُکم) بە (حق)؛ (قُولُوا الْحَقَّ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُم)؛ (شاهدی) بە درۆ مەدەن، (حق)ی کەسێکتان لەسەرە، (إعتراف)ی پێ بکەن؛ (حتّی) (إمام)یان، سەروەریان (عرض)ی خوا ئەکا: "خوایە (حُکم) بە (حَق) بکە"

(حَـق)و (حقیقـة) گـۆڕین، سـەرمایەی (سیاسـیّون)و (رۆسـا)ی (أدیـان)ە؛ (حتّی) بۆ (هوا)ی خۆیان (قلب)ی (تأریخ) ئەکەن؛ خوای ئەگۆڕین؛ کە (حـقّ)ی (مُطلق)ە؛ گەلێ (عُلما)ی (غرب)، (أُدبا)ی (غرب) (حُکما)ی (غَرب)، بە (نَـوع)ی (سِیَر)و (شمائـل)و (دەعـوەت)و (دیـن)ی (محمّـد)یـان گۆڕیـە؛ قسـەی وای لـە (حق) ئەکەن؛ (حقـاً) (إنسـان) لـە (إنسـانیەت) شـەرم ئـەکا؛ چـۆن توانیویانـە (حق) وا (تبـدیل)و (تغـییر) دەن؟! (سـواد)ی (أعظـم)؛ چ (جـوو)، چ دیـان، چ (بوذەوی)،چ بُرهانی چ مسڵمان (بالخاصـة) (شـیعە) بـە نـوعیێ إعتمـاد ئەدەنـە سەرقسـەی (رۆسـا)و (أئمـة)ی (دیـن)یـان؛ (رأْیَ الْعـین)؛ (علـم الـیقین)؛ (حـق الیقین) (بُطلان)یێ (بعـض)ێ، یـا (کُـلّ)ی (إعتقادیـات)ێ، لا ئاشـکرا بـوە؛ (مـع ذلـك) (لایـزال) (دعایـە)ی بـۆ ئـەکا، گوێیـا وا ئـەزانی، ئـەوی (إمـام)، (ولی)، (رأیس) گوتبێتی، (حق) ئەوەیە (قابِل)ی (بُطلان) نیە؛ ئەوەی (مُخالفە)ی بکا، (کافر)ە، (حقاً) ئەو قسە وانیە؛ هەرچی بێ، (قابل)ە بە (غلط) بچـی؛ بـە هـیچ (مَنَقبە)یـە، بـە هـیچ (مَـرتبـە)یـە، (إنسـان) ناگاتـە (فـوق الطبیعـەت) (غَلـط)و (سَهو)و (نسیان)، بۆ (إنسان) بۆ (أمور) (طبیعیە).

لە (صَدری) (إسلام) ئەو (تَواصی)یـە هـەبوو، (طالِـب)ی (حـق) بـون؛ گـەلێ (ذات)ی گەورە گـەورە، بـە (إشـارە)ی (شـخص)یێ زۆر لـە خـۆی بـەرەژێر، لـە (رأی) خـۆی ئەگەڕایـەوە؛ (حتّـی) (رسـولی أکـرم) چـەند جـار، بـە (رأی ذوی الرَّأی)ی (عمل)ی ئەکرد لە (رأی) خۆی ئەکشـایەوە، (بعـض)ە (صَـحاب)ە یـە (عـرض)ی ئـەکرد:" ئـەو فەرمایشـە لـە (وحـی)یـە؟ یـا لـە (رأی)یـە؟" ئەگـەر بیفەرموویا: "لە (وَحی)یە" دەنگیـان نـەدەکرد ئـەیانزانی (وَحـی) لـە (فَـوق)ی (عَقـل)ی وانـە؛ ئەگـەر بیفـەرمووبا:" (رأْی)یـە" ئـەویش (رأی) خـۆی (عـرض) ئەکرد؛ وە(جنابی رسول) (رأی) وی بە (أصْـوب) ئـەدی؛ (إنفـاذ)ی ئەفـەرموو؛ (حقّـاً) (رسـولی حـق) ئـەبی وابـی؛ (بَعـدُه) ئێمـە ئـەڵێین: "ئـەبی لات وابـی، (مَـذهب)ی (إمـام)ی خـۆت، (قَـول)ی (إمـام)ی خـۆت، (حَـقّ)ە، (إحتمـال)ی

(فساد)ی هەیە؛ ئیدی (باطل)ە، (إحتمال)ی (حقّ)ی هەیە ئەمە لە (عملیّات)؛ (أمّا) لە (إعتقادیات) ئەبی لات وابی (حَق) (مُنْحَصِر)ە لە (قَول)ی (رأیس)؛ (مـثلاً): (أشـعری)، (ماتُریـدی)، (بـاقی) تـر، گشـتی (فاسـد)ە، (باطـل)ە، (بدعەت)ە، (ضلال)ە؛ (فرقە)ی (ناجیە) ئێمەین؛ (باقی فِرق) لە ناو (نار)و (خُسران) دان."

بۆ (صاحب)ی (وجدان) ئەمە (تکلیف)ێ زۆر گرانە؛ هەرچەندە لام وەیە، بێ (شك) (عُلما)ی (أهلی سُنّەت) وە(عُلما)ی (عَدل)و (توحید) (بحث) لە (حق) ئەکەن (مقصد)یان (إظهار)ی (حقّ)ە؛ (سیاسی) نین؛ (لکن تَعصُّب)ی (مَذهب)ی، گەلێ شتی لێ گۆڕینە (أسیراولیفرلدج) لە (برتران رسل) (نقل) ئەکا؛ (خلاصە) ئەوی (بحث) لە (حقایق)ی (أشیا) ئەکا، نابی (مَیل)و (محابا)ی هەبی، ئەگەر بە (میل)و (محابا) بنۆڕتە (أشیا) ئەوی (کیف)ی پێ نەیە؛ (وَلَوْ کالشَّمْسِ فِي رابَعةِ النَّهار) ئاشکرا بی، (ردّ)ی ئەکا؛ (أکثر)ی (أحزاب)ی (برلمان)آن وان؛ (قول)ی (حزب)ی (مُعارض)ی پێ (قبول) ناکرێ؛ (وَلَوْ) بزانێ (بِحَقٍ حَقٌّ)ە.

(أستاد جۆرج داروِن) (قول)ێ (مُنصِف)آنەی هەیە؛ (خلاصە): هیچ (مذهب)ێ نیە، هەمووی (حق) بی؛ وەهیچ (مذهب) یش نیە، هەمووی (باطل) بی؛ ئافەرین من زۆر لە مێژە (مُنکر)ی ئەو قسانەم.

سەد (شافعیُّ المذهَب) بم ناتوانم بە (إمامی أبو حنیفە) بلێم: "ئەوی توو بە (إجتهاد)ی خۆت فەرمووتە، گشتی (باطل)ە؛ (إحتمال)ی (حقّ)ی هەیە؛ (یعنی) (إحتمال)ێ (ضعیف)" چۆن ئەتوانم بلێم: "(زَمخشری)و (أمثال)ی لە (علما)ی (معتزلی) بەو هەموو (خدمەت)ە، بەو هەموو (تفسیر)ە؛ (ضالّ)ن، لە ئاگردانە؟" (زەینەل) چاوەش، فاتە کەپووپان، لەسەر (هدایەت)ن، (ناجی)ن: (نَعُوذُ باللهِ) لە (عداوت)ی (مذهبی). (شێخی إبنُ تَیمیَّە) (صاحب)ی (منهاجُ السُّنّة) (صاحب)ی (الْجوابُ الصَّحیح فِیمَن بَدَّل دینَ المسیح) (ضالّ)ە،

گومڕاهە؛ ئەوەش (جسارەت)ێ (عظیم)ە. (شێخی إبن سینا) (مُعلّمی ثانی)، (فارابی)، (إبن الرُّشد)، (مُلحِد)و (کافر) بووین؟ (حاشا ثُمّ حاشا). (شێخ إبن عربی) هەرچەند (بعض)ە فەرمایشی هەیە، (إنسان) تێی ناگا، (أمّا) چۆن ئەتوانم بڵێم: "(کافر) بوە؟ (العیاذُ بِالله)، ئەو (ذوات)ە مایەی (فخر)ن بۆ ئێمە؛ (جمالی أفغانی)، (شێخ محمد عبده) (سیّد رشید)، (طنطاوی)، لە (تأسفّ)آن جەرگیان بۆ (إسلامەتی) سووتاوە (عومر)ی خۆیان لە (مُدافعە)ی (دین)و (إرشاد)ی (عباد)و (إیقاض)یان (صرف) کرد (حقّاً حَیف)ە لە (حق) ئەوانە (هذیان) بکرێ؛ (مع هذا) ئەوان هیچیان (معصوم) نین؛نەزیکە لەگەڵێ (مسائل)ی بە (غلط) چووبن؛ توو ئەگەر (مەلا)ی ڕاستی، قسە چاکەکانیان (قَبول) کە، (عمل)ی پێ بکە؛ لە قسە خراپەکانیان گەڕێ؛ (وصیەت)ی من لە (تلامیذ)ی خۆم ئەمەیە: نەخەڵەتێن، (تکفیر)ی ئەو (نَوع)ە (ذوات)ە بوزورگە وارانە بکەن، لە (عِلم)یان (مَحروم) ئەبن؛ بنۆڕن (سبب) بە فەرمایشاتی (سبُوکیّ)و (إبنُ حجر)ی (مکّی) ولاتی ئێمە تا ئەو (بَین)ە، لە (عِلم)ی (شیخی ابن تَیمیّە) (محروم) بوون؛ ئەی برادەران (طالِب)ی (حق) بن؛ لەسەر (طلب)ی (حق) (صبر) کەن.

بزانین (صَبر) چیە؟ (قاموس) ئەڵێ: "(صَبر) (نقیض)ی (جَزع)ە؛ وە(جَزع) (نقیض) (صبر)ە" ئەمە (تَعریفُ الشَّیء) بە (نَقیض)ە، (زکی مبارکی مصری) لە (کتابُ الأخلاق عند الغزالی) لە (حُجَّةُ الآسلام غزالی) (نقل) ئەکا: (صبر) خۆگرتنە؛ وە بە (إعتبار)ی (مُتعلّق) چەند ناوی (مختلف)ی هەیە. (صبر) (فضائل)ێ زۆری تیایە بۆیە (نصف الایمان)ە؛ خۆگرتن، (مَنع)ی (نَفس) لە (شهوەت)ی زگ و (عَوْرەت) پێی ئەڵێن: (عِفّەت)" وە لەسەر (تحمّل)ی شتی (مکروه) و ناخۆش و گران (خصوصی) پێی ئەڵێن: (صبر)" (ضدّ)ی وی (جَزع)ە، بێ ئارامی یە، پەلەپەلە. ئەگەر لەسەر (إحتمال)ی دەوڵەمەندی بی؛ (یعنی) نەگۆڕێ، پێی ئەڵێن: (ضَبْطُ النَّفس)" (مقابل)ی وی (بَطَر)ە؛ (تکبّر)

ئەکا، خۆی لە خۆی ئەگۆڕێ؛ ئەگەر خۆگرتن بی لە (شەڕ)و جەنگ و (جدال)ی (مەیدان) داری؛ پێی ئەڵێن:" (شجاعەت)، ئازایی و (إقدام)و خۆ بە لەشکری دوژمن دادان" بێ (صبر)ی (فائدە)ی نیە، (مُقابل)ی (جُبن)ە ترسۆکی یە؛ ئەگەر لەسەر ڕق خواردنەوە بی، نەیەڵێ (زمام)ی هۆش و (إدارە)و (أدب)ت لە دەست بڕوا، پێی ئەڵێن:" (حِلم)" (مُقابل)ی (تَذَمُّرە) ئەگەر لەسەر بلاو و(مصائِب) و(نَوائب)ی (دهر)ی بێ پێ ی ئەڵێن "(سِعَةُ الصَّدر)" لام وایە بە کوردی ئەیلێنێ: "باغەر (فراحی)" (مُقابل)ی (ضِدّ)ی (ضَجَر)ە؛ ئەگەر لەسەر بزر کردنی قسە بی، ئەمڕۆ ئەو خۆگرتنە زۆر (مُشکل)ە؛ کەسێ (سِرّ)ی کەسەکی لابی، دەقەلقولێ، تەق ئەکا، تا ئەیدڕێ، ئەی درکێنێ! ئەمە پێی ئەڵێن: "(کَتمانُ السِرّ)" ئەگەر لەسەر (فضل)ی (إدارە)و گوزەران کردن بی، پێی ئەڵێن: "(زُهد)" ئەگەر لەسەر کەم بەشی (دنیا) بی، پێی ئەڵێن:" (قناعەت)" (مُقابل)ی (زُهد) (حرص)ە (مقابل)ی (قَناعەت) (شَرَە)ە؛ (خُلاصە): نیە لە (مَصالح)ی (دُنیا)و (قیامەت) بێ (صَبر) پێك بی. ملایەتی (صَبر)ی ئەوێ، تا ئەبیتە ملایە تەواو، جەرگت ئەبیتە خوون؛ چاوت کەم (حُکم) ئەبی؛ (إختراع)و (کَشف)ی (أسرار)ی (طبیعەت) چ (صبر)وثُبـاتُ و (تَحمّل)ی (مَشاقّ)ی (بَدن)ی و(روحی)و (قلبی)و (دەماغی) دەوێ؛ ئیوا بووین لە (حُکما)یان (أغلب)ی (عمر)ی خۆیان (صرف) کردیە شەو و ڕۆژ (مَشغول) بووین، تا بە (مَرام) گەیشتینە؛ (ترجمە)ی (حال)یان بخوونەوە (دەهشەت) ئەتگری؛ بۆ (سُیِّئات) (تَحمّل) لەسەر نەکردن (صَبر)ە، (مَمدوح)ە، بۆ (حسنات) لەسەر کردنیان (صبر)ە؛ بە (صبر)ی (ساعەت)ی (نائل)ی (ظفر)ێ ئەبی؛ تا (حشر) لە (تأریخ) ناوت بە چاکە ئەنووسرێ، (تحسین) ئەکرێی؛ بەبێ ئارامی چارەگێ (دەوڵەت)ێ (مَحو) ئەبێتەوە (إِنَّ النَّصْرَ مَعَ الصبْرِ وإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً) (صَبر) لەسەر (خُشونەت)ی (عَیش)و برسیایەتی، لەگەڵێ جێ بەکار دێ، تەنازی (عیش)ی (ناعم) (صبر) نایەڵێ، پیاوان ئەکاتە خانم. لە

(صَدر)ى (إسلامەتى) (مسلمان)آن بە (بَساطەت)ى گوزەران سەركەوتن؛ (قبُولى) و (قەزاتمە)و (شێخ محشى)و (فرِنى)و (فالۆن)ە خواردن لەكێ؟ ناو(خندەق)ى (حرب)ى (حاضر)ە لە كێ؟ (حق) وابوو كى دەوڵەمەند بوون، نەدەبا (زَمان)ى (فقيرى)يان لە ياد چووبا، خۆيان گرتبا لە نەرمى (عَيش)ى. لە (أوّل)ى وابوو؛ (مسلّمان)آن (توصيه)يان لێك ئەكرد: بە (صَبر) گرتن، بە (صبر) (مظفّر) بوون؛ دوايە تێك چوو؛ لێدە لە (لَذائذ)و (شهوات)و (رقص)و سەماو سازو سەمتوور و قانون و (رەبابۆك)؛ (زەديم بە (صف)ى ڕەندان هەرچى بادا باد) بادەنوش كا، بەيادى چاوى بيمارى يار؛ زەن پەرستى و هەتيو بازى؛ (ئاوروپايى) لەو (صَبر)و (ثُبات)ى (حرب)ە دان، (حقّاً) لە (فَوق)ى (تحمّل)ى (مَلَك)ە؛ (إنسان) كە تەماشاى (مجلّە)كانى (مصر) ئەكا، (حظ)ى ئەچێتە دوو شت؛ خوانى (أطعمە)ى گۆناگۆن و ئەويدى (مُغَذّى) (رَقص)و سەمايە، لێو لەسەر لێوانە، خۆپێكەو نووسانە، (لَهُ الْحَمدُ) (عالَم)ى (إسلامى) زيندى بوويتەوە؛ (عيد)ى (ميلاد)ى (أميرە فريالە كريمەى ملك فاروق) بلّێم: "چى؟" (تفسير)ە؛ (أدَب لازِم)ە؛ (حاصِلُ الحاصل) (صبر) لەسەر (فَضائل) (دەور)ى نەما؛ ئێستا بۆ ئێمە (صَبر)ى (عَلى الرَّذائِل)ە؛ (عِلم) زۆرە (دُنيا) پڕ بوە لە (معارِف)، (عقل) بە (درجە)ى (إسراف) گەيشتيە؛ (أمّا أخلاق) نيە (رُوح)ى (قَومى)، (غيرەت)ى (مِلّى) فەوتاوە؛ (أخلاق)ە وەكى (غوستاف لۆبون) (فەيلەسووفى فرنسى) ئەڵێ: (سَبب)ە بۆ (إدارە)ى دووسەدو پەنجا مليۆن (هندى) بە شەشسەد هەزار (رجال)ى (إنكليز)ى" كوا (صَبر)؟ كوا (إقدام)؟ كوا(عِزّەت)؟ كوا (غيرەت)؟ كوا (عَزم)و (جَزم) و (قُوّەت)ى (إدارە)؟ (قضا)و (قَدرە)، (إرادةُ الله)يە ئەبێ وابى؛ (حاشا وكلاّ) بێ (أخلاق)يە، سستى يە؛ تەنبەڵى يە؛ (صبر)و (ثبات)ى ئەوێ، بە سووكى وچرووكى كەس (نائل)ى (حرام) نابى؛ (سيِّد)ى ئێمە، سەردارى ئێمە، (رسولى أكرم) بە چ (صبر)ێ، بە چ (ثبات)و (إقدام)و (غيرەت)و (مَتانەت)و (حِلم)و

(سعی)و کۆشش (ظفر)یان بوو؛ (تأسیس)و (نشر)ی (دین)ی کرد (ولَکُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (تاجان نەدەهی بە (وصل)ی جانان نەڕەسی) (سَعدی) ئەفەرموێ: (صَبر) تەڵخەست و وەلێکین بەرێ شیرن دارەد)" (لازم)ە وەکی (رسول الله)و یارانی (سعی) بکەین، (قضا)و (قدری) (وَهمی) نەکەینە (مانع)؛ ئەوی لەسەر ئێمە (لازم)ە، بۆ (إعادە)ی (مَجد)ی (قَدیم) بیکەین؛ (قضا)و (قَدر)ی خوای، عائدی خوایە، لە ئێمە (مجهول)ە، (نجات) لە هەردوو سەرا؛ بە (إیمان)و (عَمل)ی (صالِح)و (صَبر)ە (وَاللهُ الْمُوَفِّقُ والسَّلام) ئەوەندە (کافی)یە. تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (والعصر).

سورەتی (الهُمَزة)

(ئەویەت)ی (تفسیر)ی (سورە)ی (الهُمَزة)یە؛ لە (سیّد) وەرئەگیرێ: (مَکّیَـە) (آیات)ی نۆیە، لە هیچیان (خِـلاف) نیـە؛ (وکـذا قسـطلانی) چ (خـلاف) (ذکـر) ناکـا؛ (شـکی یـا (رَبّـی)؛ (مُناسـبە)ی لەگـەڵ پێشـی (ظـاهِرە)، (إشـارە) ئەفەرموێ: بۆ (قِسم)ی لە (خسارەت) مەندان (نُعُوذُ بِالله).

﴿بِسْمِ اللّٰه الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

لـە(خُسـران) ﴿وَيْـلٌ لِكُـلِّ هُمَـزَةٍ لُمَـزَةٍ﴾ (هُمَـز)و (لُمَـز) (کَسـر)و (طعـن)ە: (مقصود)ی (کسر)ی (عرض)و (ناموس)و (شرف)ە؛ (طعن) (ضَرب)و (قَدَحْ) لـە (شَخص)ە، لە (نَسب)ە ئەو (نوع)ە کەسە لە هـەموو (زەمـان)ی زۆرن؛ (وَعلـی الأکثر) لە هەموو کەس (عەیب) دارتـرن؛ دەربـارەی (أشـراف)و بـێ (عـەیب)آن زوبان ئەکوتنەوە؛ بە چاوو برۆو لێوو لچ قەشمەری ئەکەن؛ (نسبەت) بـۆ (إمـام محمّدی باقِر) ئەدەن، خویندیویەتـەوە:" (هُمْزْ، لُمْزْ)" بـە (سُکون)ی (مِـیم)، وە(عبارەت)ن لەوانـەی خۆیـان ئەکەنـە (أُضْحُوکە)، قەشمـەر جـار، چـاوەش؛ ئەوانەش هەن؛ وە نەدەبا لە (عالَم)ی (إسلامی)دا، ئـەو (نـوع)ە (سُـفل)ە بـبن؛ (مع الأسف) لەوانە (أرذل)و (أسفل)و (دوُن) تریش هەن. (أُمّـەت)ێ ئـەو جـۆرە (أراذل)ەی لا (مُحتَرم) بی، ئـەبێ (قَـدر)و (قیمـەت)ی خـۆی چـەند بـێ؟! (وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) (أهل)ی (عرفان) ئەڵێن: (عِزّەت)و (شرف)ی (إنسان) بە (نسبەت) (عِزّەت)و (عَظمەت)و (شَرف)ی (مَعبـود)یـەتی؛ کەسـێ (إیمـان)ی هەبی، بە (خالِق)ی (عظیم الشأن) وە(عَـلاّم)ی (قـدیر)، (غالِـب)، (عزیـز)، بـێ مانەند ئەبێ خۆی هەڵکێشی، بلّند بی، (عِزّەت)ی (نفس)ی ببـی" ئـەو (نَـوع)ە (مَسْخَرَ)ە وابـزانم لێـرە (مُـراد) نـین؛ چـونکی (حـال)ی وان وەکـی (مَشـهور)ە لەگەڵ ﴿الَّذِي جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ، يَحْسَـبُ أَنَّ مَالَـهُ أَخْلَـدَهُ﴾ ناگونجـێ، چ (بَـدل)

بێ، چ (وصف)، چ (مَرفوع) یا (مَنصوب)ی (عَلی الذَّم) بی، ئەوە لە (إنسان)ی دەوڵەمەندی (مُتكبِّر) ئەوەشێتەوە؛ بۆیە ئەڵێن: :لە (حَق) (أُمَیّە)ی (جمیلی بن عامِر)؛ (ولید بن مُغَیْر)ە، (عاص بن وائِل)، (نازل) بوە"

کۆکردنەوەی (مال)، داکردنی، هەڵژماردن و خۆ پێ هەڵدانەوەی، (رەزیلی)یە، (رەزیلی)یە زۆر گەورە؛ ئەوانە (صبر)یان لەسەر دەوڵەمەندی نیە؛ (ألآن) گەلێ (مسلّمان) کەمێ دەوڵەمەند ئەبی، (زەمان)ی (رەزالەت)و (فَقر)ی لە (فکر) ئەچی؛ (تکبُّر) ئەکا، خەڵکی لا سووکە؛ ڕیشە خەندەی بەو (عالَم)ە دێ؛ (حقّاً) ئەمە (علامەت)ی بەد گەوهەری یە کەسێ (کریمُ الطَّبع) بی، (ماضی) خۆی لە (فکر) ناکا:

إِنَّ الْكِرامَ إذا أيْسَروا، ذَكَرُوا
مَنْ كانَ يَأْلَفهُم فِي المَنزِلْ الخَشِنِ

چاکەی برادەرانی (أیّام)ی (فَقر)ی لە یاد ناچی، (وَفا) داری ئەکا؛ (أمّا) ئەوەی (سفیل)و بەد گەوهەرە، شتێ ترە؛ وەکی (حافظ) ئەڵێ:

(یاربّی مەبادا آنچە گەدا (مُعتبر) شەوەد)؛ لە (تورکی) ئەڵێ: "(ماری سەرمادیدەیا، ربَّم گونەش گۆستەر مەشون) مارێ کە لە سەرمان تەزی بی، سڕ بووبێ خوا ڕۆژی بۆ نەنوێنێ؛ ئەگەر بێتە سەرەخۆ، زۆر خراپەی ئەکا. بنۆڕە ئەم (عصر)ە (عصر)ی (نُور)و (مَدنیەت)و (دیموقرات)یە (بَشر) کوو وەرگەڕا؟ ژۆر بەرەژێرو ژێر بەرەژوور بوون؛ خانەدانی نەما؛ (بحقٍّ) (بەتَرَقیّات)ی (مادّی) (معنویات) نەما (خصوص) لەوەی کە بە (أکثریەت) لایان وەیە (إنسان) لە (أصل)ی (قرد)ی یە؛ بۆ مەیموونی ئەگەڕێتەوە (مبارەك)ە، (إِنْشاءَ الله كُلُّ شَيْءٍ يَعُوُد إِلى أَصْلِه).

ئەوەی (مال) کۆ ئەکاتەوە، وا(حِساب) ئەکا، وا گومان ئەبا، کە (مال)ی وی ئەوی (مُخلّد) ئەکا؛ (أنَّهُ) نامرێ، بەو (مال)ە ئەژیە، تا (أبَد)، یا (أمد)ی زۆر (واقعاً قِوامُ حیات)ی (بَشر) بە (مال)ە؛ وە(حیات)ی (أبَدی) ئەدا بۆ کەسێ

(مـالْ) لـە (مصـالِح)ی خـۆی، (وطـن)ی وە(قـوم)و (قیلـە)ی خـۆی، بـەجێ (صـرف)کـا؛ (حیـات)ی (أُمَـم)، (حَیـات)ی (دُول) بـە سـایەی ئـەو (نـوع)ە دەوڵەمەندانەیە؛ خۆی لە (تأریخ)آ نامرێ؛ ناوی چاکەی لە (صحائف)ی (أیّام) ئەنووسرێ، ئەخوێندرێتەوە لە باتی نەفرین هـەزار ئافـەرینی بـۆ ئەچـێ. (سعدی) ئەڵێ:

(قارون) (هلاك) شود کی چهل خانه گەنج داشت

نەوشیرەوان نەمرد کێ نامی نیکۆ گوزاشت

بەڵێ گرد بوونـەوەی (مـالْ)، لای (لَئـیم)و (رەزیـل)و چاوچنۆك و چرووك و مەندە مووران، بۆ (هەیئەت)ی (عُمومی)، مردنە؛ (أنّه إنحصار)ی (حیات)ە لەو (عصـر)ە، دەوڵەمەنـدانی (ئاوروپـا)و (ئـەمریكا)، (حقیقـةً) بـۆ (حفـظ)ی (دەوڵـەت)و (مِلّـەت)ی خۆیـان، بەڕاسـتی جـان إفشـانی ئەكـەن؛ دەوڵەمەنـدی (شیع)آن بۆ (مُجتهد)آن (مالْ) بە فـیڕۆ ئـەدەن؛ (حـالْ)ی (مُلـك)و (مِلّـەت) بـەو (حالْ)ە؛ نیو ملیون روپیە لە هەریسـەی (مـاتم) (صَـرف) ئەكـەن، (خسـارەت) مەندی (دنیا)و (آخرەت).

تا(رووس) (إعلان)ی (حرب)ی لەگەڵ (ئەڵمانیا) نەدابوو، (دیموقراتیـە)کـانی سەرمایەداران، (تكفیر)و (تَلعین)ی (بەلشەفی)یـان ئـەكردن؛ (پـاش) (إعـلان)ی (حـرب)، ئـەوان بوونـە (ممـدوح)؛ (دیمـوقراتی)یـان (دائـم تقـدیس) (سـتالین) ئەكـەن؛ (حقیقـةً) بـە (ملیـۆن) بـە (ملیـار) (مـال)و (نفـس)ی كـردە (فِـدا)ی (إنگلیـز)؛ ئـەو لەگـەڵ (ئـەڵمان) نەكـەوتبا (حـرب)، خـوا ئـەزانێ چ بەسـەر (إنگلیز)دا دەهـات؟ (وَفَـدَیْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِیمٍ) (أیّـام)ی (قوربـانی)یـە؛ (بریتانیـا) (حق) وایە (صدقە)و (قوربانی) بۆ (ستالین) (تقدیم) كـا؛ بـەلاّم ئەگـەر هۆشـت هەیە، بە قسەی كەس هەڵ مەخەڵەتێ؛ (مقصد) (إستیلا)یە، خـوون هەڵمـژینی بێ دەسەلاّتانە؛ (مالْ) پەیاكا، بۆ (مصالح)ی (عُمومی)، (صـرف)ی كـە؛ (أوّلاً) ئاگات لە (عائلە) بێ؛ بە (سفاهەت) یەك (فلس) (خرج) مەكە (حَیف)ە (مالْ)ی

(دنیا) بە فیرۆ بڕوا؛ هەتا دەمری دەست لە (دنیا) هەڵنەگری؛ زۆر کەس ئەبینی، ئەڵێ:" (ماڵ)ی (دنیا) چ نیە"(مع أنّه) ئەگەر ماڵی دنیا نەبێ قیمەتی جاشکەکی نیە؛ لە کوێیە ئەوی ناوی (مُخلّد)ە لە دەوڵەمەندان (أوّلاً) (ذات)ی (أكرم)و (أقدم) و (أشرف) (حویزی زادە) (حاجی مـلا بکر آغا) (نَوَّرَ الله ضَريحهُ)، دووەم: (حاجی وەسمانی حاجی رەشکی)، سێیەم (حەمەشین) نازانم کوڕی کێیە؟ ئەوانە (صاحب)ی (ئەوقاف)ی (عُمومی) کوێیەن؛ ئەمڕۆش لە سایەی ئەو سێ (ذات)ە (عِلم) لە کوێیە (نوعاً ما) (دوام) ئەکا، وە(رەمەق)ێکی ماوە؛ (حاجی بکر اغا) هەرچەند (أولاد)ی زۆر بوو –(أمّا نظر) بە (مسلك)ی– وجاغی کوێر بوو؛ (إنّا لله)؛ پیاوی دەوڵەمەند، بە (شرف)و (جود)و (إحسان)، بۆ (بَقا)ی (عِلم)و (دین)ی (إسلام) (رُوح)ی (حیات)ە کە ئەوان چوون، (عِلم)و (دین)یش نامینی. خۆت تەماشا کە (وَلَيْسَ الْخَبَرُ كَالْعيانِ) ﴿كَلاَّ﴾ با(منع) بی، لەو (خیاڵ)ی خاوە، لەو (جَمع)و (مَنع)ە، وەك لە (سورە)ی (وَاللّيل) فەرمووی: (وَما يُغنـي عَنْـهُ مالُـهُ إذا تَـرَدّى) بەڵکوو بە (هَمْز)و (لَمْز) لە (حقّ)ی ئەڵێن:

مالّی خودرا خود نەخوردی تەوق شود دەرگەردەنەت

موردەها زیندە کەردی ئافەرین بەر موردەنەت!

(وَيْل)و (نَفرين) لە خۆی، ئافەرین لە مردنی ﴿لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ﴾ فڕێ ئەدرێتە ناو (حُطَمَه)، شتێکە (شأن)ی وایە، ئی بی کەوێتێ، ئەی شکێنێ، پارچە پارچەی ئەکا؛ وەکی کۆنە خەرەکی تێکشاوی پیرێژ نانی لێ ئەکا؛ بە (إنسان)ی زۆر خۆر ئەڵێن: "(حُطَمَه) (حقّاً بعض)ێ (مەعدە) هەن، وەکی (جهنّم): (هَلْ أمْتَلأت؟) (خێر) (هَلْ مِنْ مَزيد؟) ئەوی بیکەوێتێ، تێکی ئەشکێنێ؛ لەبار ئێکی دەردێنی (هضم)ی ئەکا بە (سُرعەت)؛ (قِسم)ێ ئەکاتە گۆشت وبەز، (قسم)ێ فڕێ ئەداتەدەر.

کەسێ (عباد)ی خوا بەنا (حق) بشکێنێ، (طعن)ی لێ ئەدا، (جنابی حق) ئەی شکێنێ، تێك و پێکی ئەدا ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ﴾ نازاندرێ، (عَقل) نایگاتێ ئەوەیە ﴿نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ﴾ ئاگری خوایە، بە (غضب)ی خوا هەڵکراوە؛ دەئایسێ نازاندرێ چیە؟ (إنشاء الله) لە (قیامەت)یش نایزانین؛ نایبینین (بحَوله تَعالی) گوێمان لە لرمەشی نابی؛ ئاگرێ ئەوتۆیە ﴿الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ﴾ دلێ و ناودلأن (إستیلا) ئەکا دای دەگری؛ ناو ئەو دلأنەی ڕەقی بە (قَسوَەت)و بێ (عاطفە)ە کە (أصلاً) دلْیان، بەبێ نەوایان نەدەسووتا، لەسەرە ئەو (ثَروەت) و سامانە، دلْتەنگ، نێوچەوان گرژ، ڕووترش و تالْ، (طبیعی) ئەو دلْەی پڕ ئاگری (بُغض)و (حَسد)ە، ئاگری خوای ئەچێتێ، ئەوجا (فَراح) ئەبی ﴿إِنَّهَا﴾ ئەو ئاگرە ﴿عَلَيْهِمْ﴾ لەسەریانە، سەراپا، دەروون بە ڕوون ﴿مُوصَدَةٌ﴾ دەرخۆنەی بەسەردا کراوە، داپۆشراوە؛ زبانی ئاگرەکە ناچتە دەرەوە؛ (طَبعاً شدّەت)ی زیاتر ئەبێ کوونەوان (مالْ)ی خۆیان، داکردبوو، شاردبوویانەوە، دلْیان نەدەهات، سەریان هەڵپچکڕن ئەوانیش بەو (نوع)ە لە ئاگرا ئەبن، وەئەوانە ﴿فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ﴾ لە کۆت ئەدرێن، لە کۆت دران چۆنە؟ داری زەلام و درێژ، لە حەپس خانان کون کوناوی دادەنێن، ئەوانی (مُجرِم)ن لاقیان ئەهاوێتە ناو، ئەوەش (زێدە) (عذاب)ە؛ (طَبیعی) کۆتی (جَهنّم) لە ئاسنی ئەبێ، کە بە ئاگری (جهنّم) نەتوێتەوە؛ ئەوەی (طُول)ی (أمل)ی هەبی ئاگای لە خۆی نیە، لاقی جوت ئەکرێ، بڕۆ: بۆ (قَعر)ی (قَبر)ی، ئەگەر دەستی کەوی بەلأم دەولْەمەندی (بَخیل) لە (دُنیا)و (قیامەت)(مُعذّب)ە؛ ئەوەی گەمەو (إستهزا) بە (خَلق) بکا —(لا شك)— (مُحقّر)و (مُهان) ئەبی؛ (لازم)ە بە چاوی (حقارەت) تەماشای هیچ (مَوجود)ێ نەکەی؛ ئەگەر گچکە نەبی، گەورە بی پێی ناکرێ؛ ئەگەر گوێدرێژ و قەتارچی نەبی و ئاگرت بۆ نابی؛ لەسەرمان ئەلەرزی؛ بێ نان و شیوە ئەمێنێتەوە لە (حکایەت)ۆکان ئەلْێ:" کێشکەیە هێلانەی لە نزیك هێلانەی لەق لەقێ کردبوو، ڕۆژێ لەقلەق (فَخری) بەسەردا

کرد: "ئەگەر من نەبام، مار (فرْخە)ی ئەخواردی" کێشکە ووتی:" ئەگەر منیش نەبام، گێرکە، مێروولە، فەرخەکانی ئەکردنە، سووره ساقته؛ هەتاو ئەی سووتاندن!" هەروەك لەق لەق مارە ئەخوا، کێشکەش، مێروو گێرکە ئەخوا، لەق لەق بەو گەورەی یەی پێی ناوێری!"

ڕۆژی لە(أوائل)ی (سفر بەر)ی (حرب)ی (سابق) لە ڕێی (قاز بەگی یان) بووم، بۆ (إرشاد)و (نَصیحەت)ی (عِباد) ئەگەڕاین، دیم گاجووتێ، خۆی گامەلاس کردبوو، چار پەلی فڕێ دابوو، سەری بە عاردی کردبوو؛ جووجیلان (دەورە)یان لێ دابوو دەندوکیان لەناو گوێی، لە بن کلکی، لە ژێر چەنگی ئەدا، هیچ نەدەجوولایەوە؛ (تعجّب)م کرد، گووتم: "ئەوە چیە؟" ووتیان: "ئەو گاجووتە، گەنەی زۆرە؛ ئاوا خۆی بۆ جووجیلان ڕاکشاندیە، تا گەنەکانی لێ کەنەوە" (اللهُ أكبر)! پاش (بەین)ێ لە (چناڕۆك) بووین، چێڵ و چوالّمان لە (کانی کەند)ی بوو؛ (خەبەر)یان داینێ: گۆلکەکەتان، ئەوەندەی گەنەو سپێ تێ نیشتیە، دەمیان تێ چەقاندیە، خوونیان مشتیە، (معلوم) نیە، ئەژیە" هێنایانەوە، گەڕان، چەند مریشك و جووجیلّەمان، هەبوو، هینایان، (دەورە)یان لێ دا؛ بەدوو ڕۆژ خاوێنیان کردەوە؛ گۆلك دەرچوو، بە چەند ڕۆژێ تەواو هاتەوە سەرەخۆ.

(خلق)ی خوات لا گەورە بی (مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاوُتٍ) (خُصوصاً) پیاوی گەورە؛ (وَلَوْ) لەسەر (دین)ت نەبی؛ (إنبراطور)ی (ژاپۆنیا) لەسەد (ملیون) زیاتر (تَبَعە)ی بە (إبنُ الله)ی ئەزانن؛ لاهەلّپچڕاییێ وەکی من، چۆن ئەتوانم بە سووکی ناوی بینم؟! (وهكذا سائر)ی (ذوات)ی (بارزە)، لە (شَرق)ی یان لە (غربی)یان لە (عالَم)ی کۆن، لە (عالَم)ی نوێ؛ سەد (حیف)ە، سەد مخابنە، بۆ (ذات)ێ (غربی) ناوی (محمّدی عربی) بە خواری و ناشیرنی بێنێ؛ (أسف) بۆ (أخلاق)و (تَربیە)، (خیّام) ئەلّێ:

(سُنّەت) مەکون و (فَریضە) (حَق) بگوزار

وین (لُقمە) کی داری، زو کەسان بازمە دار
(غیبەت) مەکون و (خَلق)ی خودا مە ئازار
دەر (عُهدە)یی، آن جهان مەنەم، بادە بیار

(إعتراض)ی لێ مەگرە، کە ئەڵێ: "(سُنّەت) مەکەن" ئەمە تیای هەیە؛ گەلێ کە خۆیان بە (سُنّەت)آن (مشغول) ئەکەن، وە (فَرض)ی خوا بەجێ ناگەیەنن.

وابزانم نووسیوەتم: ڕۆژێ لە دیوەخانی دانیشتبووین، ڕۆژی (جُمعە)، (دِقەت)م کرد، یازدە کەس، (تَسبیح)یان هەڵ ئەخڕاند، (صلوات)یان لێ ئەدا (فقیر)ی بە (حَق)، (مُستَحَق) هات: نووزاوە پاڕاوە؛ ئەوی (تسبیح)ی بەدەستەوە بوو، پارەکی نەدایە؛ تا (صاحب) ماڵ شتەکی پێ (کرم) کرد؛ ئاوا (قوربان)؟ ئەدی! با ئەوەندە بەس بی؛ تەواو (تفسیر)ی (سورە)ی (أَلْهُمَزە)، پاش (عصر)ی چوار شەموو، بە ئومێدی هەشتی مانگ بی.

(سورة الفيل)

ئەوجا (نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورة الفیل) بێ؛ (أولاً) (سیّد) ئەفەرموێ: "(مکیّە)" (عدد)ی (آیات)ی پێنجە، بێ (خِلاف)، (ثانیاً): (مناسبە)ی لەگەڵ پێشی زۆر (ظاهر)ە؛ ئەی خوداوەندی (هَمز)و (لَمز) گوێت لێ بێ: (فیل) بەو گەورەیی و (قُوَّەت)ە، خاوەنی (فیل) بەو شکۆوە و (جَلالەت)ە، خوا بە (طَیر)ی (مُحقَّر)ی بێ هێز، کوو تێکی شکاندن، پارچە، پارچەی کردن؟ واشکان، (قابِل)ی خۆگرتنەوە نین؛ ئەو (قوّەت)و لەشکرو (دەوڵەت)و سامانە، بەکاریان نەهات؛ ئێوە چتان پێ ئەکرێ، بە (طیر)ە عەبابیلەی خۆی (ئەڵمان) کارێکی بە (أصحاب)ی (فَلّ)ی (أفْیل) کرد؛ وەکی (أصحاب)ی (فیل)، تارو مارو نابووتی کردن. ئەی برادەران ئەو (رباعی)یەی (شێخی سَعدی) چەند خۆشە ئەفەرموێ:

پەشّە چوو پوڕ شود، بزەنەد پیلەرا
باهەمە توندی و (صلابەت) کە ئوست
مووریچە گانرا، چو بوود (إتّفاق)
شێری ژەیانرا بدڕانەند پووست

ئافەریم..

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ﴾ (قِصَّة)ی (أصحابُ الفیل) ئەوی بەسەریاندا هات، (مَعروف)و (مَشهور)و (مُتواتِر) بوو، (شك)و (شُبە)ی تیا نەبوو؛ بۆیە بە (إستفهام)ی (تَقریر)ی (خِطاب) لەگەڵ (صاحبُ الرّسالەت) ئەکا؛ (أنّە) چاوی بە (حادثە) کەوتووە؛ (علم)ی وای پێ بوە، (عِلم)ی (عَیانی) ﴿أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ﴾ فێڵی (أصحابی فیل) لە (عەرەب)ی (حجاز)و (قریش) کە

(مُقابل)ی (بَیتُ الحرام) (بَیت)یّ (بنا) کەن، ڕووی (أنام) بخەنە (بَیت)ی (محروم)ی خۆیان؛ وەخۆیان ببنە گەورەی (عُموم)ی (عەرەب) ﴿فِي تَضْلِيلٍ﴾ بەڵێ (کیدی) وانی بەتاڵ کرد، پووچ بوو؛ (وَخامەت)ی بۆ خۆیان بوو؛ ئەڵێن: "(منصوری عبّاسی)ش (بِنا)یەکی دروست کرد لە (بغدا)، تا (خەڵك) (منع) کا لە (حج) لە ترسی (دعایە)ی (علوی)یان" (سبحان الله إسلامەتی) چ (قُوّەت)و (مُکنەت)ەکی دا، خزمانی (نَبی) (ﷺ)، (شعائر)ی (دین)یشیان کردە، (وسیلە)ی (سیاسەت)؛ (ذاتاً) بە (وجدان)و (ضمیر)ی خۆیان (أمین)ن، لە (سَیِّئات)ی (سیاسەت)و (هەتك)ی (قیامەت) ﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ﴾ (جنابی حق) ناردی سەر وان ﴿طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾ جەمات جەمات، جۆق جۆق، ڕەش بوون، سپی بوون، سەوز بوون، هەر (لَون)ی بوون؛ (طیر)یّ چکەلۆکە، وەکی پەڕەسێلکان؛ (سیّد) (نقل) لە (عکرمە)ی ئەکا ئەو (طَیر)انەی ڕوویان وەکی ڕووی دڕندان بوە. (مقصد) ئەوانە وەکی (طیر)ی (دُنیا) نەبووین؛ (نقل) لە (حیاة الحیوان) ئەکەن: ئەوانە لە (بین)ی (أرض)و ئاسمان هێلانە ئەکەن، وە(فەرخە) هەڵدێنن. ئەوانە بە قسەی (ملا)ی (مِلی)یان ئەچن؛ (أصل)ی (حادثە) لە (إیمان)ەوە نیە، تا سەرو بەری بۆ بکەن ﴿تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ﴾ سەنگ، گلّ؛ ئەڵێم: هەر (طیر)ە، سێ دانە لەو بەردانەی پێ بوە، یەکێ بە دەندووك، دووی بە پێ هەڵ گرتیە؛ ئەو بەردانەیان پێدادابن؛ ئەوی پێی کەوتبی کشتوویتی" ﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ﴾ کای خوراو، دوای ئەوەی کە وڵاغ کای خوارد ئەو کایە ئەبێ بە چی؟ (غایەت)ی (قران) لەبەر (نَزاکەت) (کلمات)ی ناشیرین، (إستعمال) ناکا؛ ئەوانە پارچە پارچە بووین؛ (قطعە، قطعە)ی گچکە وەکی قەرسە قول، ریخی مانگا، بۆگەنی، (مُلَوَّث)؛ (معنا)یەوا، (إبنُ جریر) لە (إبن زید) (نقل) ئەکا، زۆر باشە. وە لە (عکرمە) (نقل) ئەکەن: ئەوی بەردی پێ کەوت، خورووکەی لێ هات؛ وەئەوە (أوّل) (جُدَری)یە کە لە (أرض)ی (عەرەب)

(ظاهر) بی؛ (يعنی) پێش ئەو (وَقْعه) خرووكە لـە (عەرەبسـتان) نـەبوە. وە لـە (بعض)ێ (روايەت) سۆرەكەشی لەگەڵ بوە.

با (مُجملاً حكايەت)ەكە (بَيان) كەين: (مُفسَّری كـبير) (إمـام أبـو جرير) لـە (إبن إسحاق) (نقل) ئەكا: "(ئەبرەهە) (كەنيسە)كی (مقابل)ی (بيت الحرام) لـە (صنعا)ی (بنا) كرد، لەو (وەقـت)ەی بـێ مانەنـد بـوو؛ بـۆ (نجاشـی) نووسـی: (بنا)يە وام دروست كرديە، كە (حجاج)ی (عەرەب) ڕوو بكەنە وی" ناوی نابوو: (قُلَّيْس)؛ (عەرەب) ئەمەيان پی زانی؛ يـەكێ لـە (بنـی فقـيم) تـووڕە بـوو چـوو لەناو (بيت)ی (ئەبرەهە) ڕی؛ (ئەبرەهە) كەوتـە (غضـب)؛ ووتـی: "ئەچـم ئـەو (بيت)ە ئەڕووخێنم" بە لەشكرێ گران و گـەورە، بـۆ (هَـدم)ی (بيـت)ی (خليـل الرّحمن) ڕووی كردە (مكّە)؛ (رئيس)ی(مكّـە) ئـەو وەختـە (عبـد المطلب) بـوو باپيری پێغەمبەر (ﷺ)؛ زاناندی بە (قُوّەت) (مُقابلە) ناكرێ، گـەلێ لەبـەر خـوا ناورايەوە؛ كە (بَيت)ی خۆی (حِفظ) كا. وەقتاكی، هات (هجوم) بەن، بـۆ سـەر (مُكّە)؛ (أهالی) خۆيان شاردەوە؛ (فيل)ی گـەورەيان لـە پـێش لەشـكر (سُـوْق) كرد (فيل محمود)يان پێ ئەگوت؛ ئەو (وەقت)ەی كـە ڕوويـان ئەخسـتە (مكّـە) (مُمانەعەت)ی ئەكرد؛ خۆی ئەخستە سەر عارد، كـە هـەڵيان ئەسـتاند، ڕوويـان لە جێيـە تـر ئـەكرد، ئـەڕۆيی (إعتبـار)يان نـەكرد، بـەو (آيـەت)ە؛ لـەو (آن)ە (طـير)ی زۆر وەكـی پــەڕە سـێلكان هاتــە ســەر لەشـكر، بـەردبارانی كـردن؛ لەشكرەكە (محو) و نابووت بوو؛ (خوا)ی (كعبـە)ی (كعبـە)ی بـەو (كيفيـەت)ە (غريـب)ە (حِفـظ) كـرد." مـن ئـەو (حادثـة)يـە بـڕوا ئەكـەم (وَلَـوْ) پـێم بڵـێن: "(ملا)يـە (بَسـيط)ە" بـا ئـەو لەشـكرە پـاش هـاتنی ئـەو (طـير)آنـە خوروكـەو سۆركەيان كەوتبێتە ناو؛ (لكن) بە (مُدّە)يە ئەوەنـدە كـەم، وا(سِـرايـەت) بكـا، لەشـــكرێ وا، وا شـــڕ بكـــا، لـــە (شـــەڕ) بكـــەون؛ زۆر (مُوافـــق)ی (حـــوادث)ی، (طبيعيە) نيە؛ باز (خارقە)يە؛ ئەگـەر (قبـول) نـەكردنی (قِصّـە) بـۆ (خـاطر)ی (مُستشـرقين) بـێ، بـێ هوودەيـە؛ ئـەوان (رسـالەت)ی (محمّـد)، (حَقيّـەت)ی

(قرآن)، کە (وحی) (إلهی)یە، (إنکار) ئەکەن؛ ئەگەر لەبەر دووری یە؛ (ذاتاً خوارق) لە (عادات) دوورن؛ ئەگەر بە (محال)ی بزانن، وابزانم هیچ (محال) نیە. (شێخ محمد عبده) ئەگەر لە (غربی)یان ناوی (مبیقرۆب)ی نەبیستبا: ئەوە (میقرۆب)ی خرۆکەیە؛ ئەمەئی سۆرکەیە، ئەوەئی (ملاریا)یە، ئەمە ئی (تیفون)ە، ئەمەئی (طاعون)ە، ئەمەئی (وَبا)یە؛ بە(واسطە)ی مشك وئەسپێ ومێش وپێشکە، ئەکەونە ناو (بدن)ی (إنسان)، وەتووشی ئەو (بلاّ)یانەی ئەکەن؛ (تَوجیە)ی (آیەت)ی چۆن ئەکرد؟ گەلێ وائەبی، نەختێ پاش (دوام)ی (حرب) لەشکر تووشی گەلێ دەردان ئەبی؛ تا، گرانە تا، رەشە (زەخیر)ی، خروکە، سۆرکە؛ وابوە زۆر پەژارە بوە؛ (لکن) بەو (سُرعەت)ە، نا؛ لە (حرب)ی (عمومی) (سابق) (بعض)ە تا، ((ظاهر) بوو، یەکێ پێی ئەڵێن: "حُمّی مالطە" یەکێ پێی ئەڵێ: "(حمُّی الخنادِق)" ناو سوپێری (عەسکەر)ی پەیا بوو؛ وە(مَنشأ)ی ئەو (علَل)ە، لە (میقرۆب)ە، ئەو (میقرۆب)ە لە چی پەیا ئەبی؟ (عُلما)یان (بیا)یان کردیە؛ کەس نەی گوتیە: "(طیر) بە (هوا)دا، بەسەر (قرار)گاهدا بڕوا، (میقرۆب)ی خروکەو سۆرکەی لێ پەیا ئەبی" (مع أنّە) میقرۆبی سۆرکە (کشف) نەکرایە؛ (حُکما)ی ئێستا وك (فیل) ژیانی (میقرۆب)ی گەلێ (أمراض)ی (عامّە)، (مُهلکە) ئەفەوتێنن؛ (حتّی) (میقرۆب)ی (طاعون)و (وَبا). (سبحان الله) من لام وەیە بۆ (خوارِق)و (عجایبات)، (فرق)ی (قَبْل بَعثَة رسولُ الله)و (بَعْدَ الْبِعثَة)ی زۆرە لەبەر (رسالەت)ی وی بوە. (دَور)ی (عقل)و (فکر)و (إنتظام)و (قوّەت)و (مُکنەت) جودایە (دقّەت) بکەن، (حیوانات) لەناو زگی داکیا چۆن ئەژیە؟ کەهاتە دەر، تاخۆی ئەگرێ، کوو بەخێو ئەکرێ؟ (فرق) منداڵی (إنسان) لەگەڵ ئی کەرو گا چەند زۆرە؛ جاشە کەر بە دوو (دقیقە) بەسەر پێ ئەکەوێ؛ (إنسان) بە دوو ساڵ بەڵکو زیاتر لەوی (إحتیاجی) بە (خزمەت) زۆرە؛ ئەوێ ڕۆژێ ئەبا بە (خارِقە) خوا (حِفظ)ی (بیت) بکا؛ پاش (قُوّەت)ی (إسلام)و جەنگ، خانوەکەی درا، بەر مەنجەنیق و

ديواری ڕووخا؛ (قەرامیط)آن (حَجَرُ الأسود)يان هێنا (كوفه)؛ (٣٠) ساڵ لەسەر (مزبلە) فڕێ يان دا، نە(طير)ە (عەبابيل)ەيان هاتەسەر، نە(علی شيش)؛ نەخروكەيان گەيشتێ نە سۆركە؛ لە (أوّل) (ضعف) (مسلّمان)آن (ملائكه) (إمداد)يان ئەدان، كە زۆر بوون، (سبب) بە (شەڕی) خۆبەخۆيی، (قوّەت)يان، پەرت بوو، (أجانب) لە (شرق)و (غرب)و (شمال)و (جنوب)دايانننە بەرێ؛ (ملائكە) گوێی خۆشيان نەدانێ، وە(مرحبا)شيان لێ ناكەن؛ هەر (عصر)ە، هەر (قرن)ە، (نوع)ە (أحوال)ەكی هەيە؛ كە لە ئەوانی ديا نابی. قسە لە (فيل)و (عجايبات)ی (فيل) بۆ (مرحوم) (طنطاوی) بێ (شێخ إبن حجر)ی (مكّی) لەو (حكايەت)ە (إعتراض)ەكی هەيە؛ لە (مسئلە)ی چۆكدادانی (فيل) گۆی يا (فيل) ناكەوێتە زەوی، بەپێوە ئەنوێ. وانيە زۆر (خفيف) ئەكەوێتە سەرتەنيشت زۆر (خفيف) هەڵ ئەستێ، (واقعاً) چۆكی نيە، (أمّا) قاپی زۆر بڵندە، كە پێی چەماند سووك پاڵ ئەكەوێ (إمامی غزالی) ئەفەرموێ: "(فرج)ی لەبن زگيەتی؛ (يعنی) وەكی (حيوانات)ی تر نيە" ئەوەش وانيە، وەكی (حيوانات)ی ترە. من لە (بغدا) ديمن، (لعب)ی (عجايب)يان ئەكرد؛ دارێ وەكی دەزگای ئێمەنی دوروانيان دادەنا، وەكی (كورسی)، (فيل) لەسەری دادەنيشت، وە ئەم تەيرە عەبابيلەی مە، ئەو (طير)ە (أبابيل)ە نيە، ئی ئێمە جودايە، نانيشێ، لاقی كورتە، لەسەری هەڵناستێتەوە، لە حەوا ئەخولێتەوە، پێشكەو مێرو مێرووی باڵدارو (حشرات)ی (جَو) ئەخوا؛ ئەدی لە (طير)ە عەبابيلەی ئێستا؛ (يعنی) (طيّارە) بەو (قُنبلة) زلزلانە دەهەزار (طيّارە) (هجوم) ئەكاتە سەر شارێ، (أهل)ی شاريش(مقابلە) ئەكەن، وا ئەبی (طُولَ الليل) ئەو (حرب)ە (هائل)ە (دوام) ئەكا، ئەڵێی چی؟! (فرق)ی (إنسان) ئەمڕۆو (إنسان)ی ئەوێ ڕۆژێ، چەند زۆرە؛ خوا بە (مرحمەت)ی خۆی لە شەڕی (طيّار)مان (حفظ)كا، و(كذا، دبّابَه)؛ (إلهی) (ضعف)ی (مسلّمان)آن بە (درجە)يە گەيشتيە، بە (حكمەت)و (قُدرەت)و (آيەت)ی توو نەبی چارەی يان

ناکرێ؛ چاوی (إعتبار)یان نیە (سعی) ناکەن، بە (خیاڵ)آن خەڵەتاون؛ ئەمڕۆ و چواردە (قەرن) پێش ئەمڕۆیان لا وەکی یەکە؛ (إلهی) (رَحم)ێ، تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (الفیل) لەگەڵ بانگی شیوان، کە ئەبێتە شەوی یەك شەممو، سێیەم شەوی جەژنی قوربانە خوای (تعالی)ن بە (کرم)ی خۆی بۆمان بکاتە جێژنی (مُبارك)؛ وە(عن قریب) جەژنی (ختام)ی (حَرب)و (غلا) بەخۆشی ببینین؛ (آمین).

(حوقە)ی ڕوون بە بیست چوار روپیەیە؛ (یعنی) سی و شەش درهەم؛ (تأریخ)ی کۆیە نەیدیوە؛ وە(أوَّل)ی زستانە، ئەو (قیمەت)ە ئەکا؛ (ممکن)ە زێتر بڕوا، هەوراز چی.

(سورة قُريش)

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سوره)ی (قُریش)ە؛ (جَمهور) ئەفـەرموون:" (مكّیـە) (ضحّاك)و (إبن سائب) ئەڵێن: "(مدنیه)" (قسطلانی) له (لَطائف) وە(سیّد) لـە (رُوح المعانی) وا(نَقل) ئەكەن: (عدد)ی (آیـات)ی وەك (قسـطلانی) ئەفـەرمویّ: "(چـواره)" لـە (عِراقـیّ)و (دِمَشـقی)، پێنجـە"؛ لـە (حجـازی)و (حُمصـی) (خِلاف)یان له (آیەت)ی (مِنْ جُوعَ)ە؛ هەرچەند (إطعام) له (زَمـان) برسـیایەتی (آیـەت)ی (عظیمـە) (مُسْـتَقِلّه) لـە (أمـن)ی (مِـنْ الْخَـوْف)، ئـەویش (آیـەت)یّ سەربەخۆیە؛ (لكن) (جَمع)ی هەردوو (آیـەت) لـە (آیـەت)یّ، چـونكی (مُجْتَمِعـاً) هەردووكی بۆ (قُریش) بوە، (دوام)ی كردیە (أنْسَب)ە؛ خوایـە ئـەمڕۆ (زَمـان)ی (قَحط)و (غَلا)یە؛ نـا(أمینـی) (دَور)یـەتی؛ بـە (رحمـەت)ی خـۆت، (رَحـم)ی بـە ئێمەو (سـائر)ی (ضُـعفا) بفـەرمووی؛ (أقْویـا)و (أشـقیا) بـە (قُـوّەت)ی خۆیـان (مَغرور)ن، ڕوویان له توو نیە، (إلهی) تووش ڕووی (مرحمەت)یان لیّ وەرگێڕیّ؛ (مُعجزه)یە، (آیەت)یّ بۆ (مسكین)آن بنوێنی.

(إتّصال)ی ئەم (سُورەت)ە بە (سُورەت)ی (سابق)، ئەوەنـدە بـە (قُـوّەت)ە لای (قِسم)ی بەیەك (سورەت) (حساب)ن؛ ئەفەرموون: لـە (مُصـحَف)ی (أُبَیّـه) (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لـە(بَـین)آ نەنووسـراوە؛ وە(إمـامی عُمـر) هـەردووكی بەیەك (بسـم الله) لـە (ركعـەت)ێكـدا خووندیـە؛ (أمّـا جمهـور) ئەفـەرموون: دوو (سورەت)ن" (نظر) به (إعتنا)و (إمتنان) لەسـەر (قـریش)، (قـول)ی (جمهـور) خۆشترە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿لِإِيـلَافِ قُـرَيْشٍ﴾ بەچـی (مُتَعلّـق)ە؟ بـە (سـابق)ی؟ بـە (لاحـق)ی؟ بـە (مُقدَّر)ی؟ (تَعلُّق)ی بە (سابق)ی لای (إبـن جریـر) خـۆش نیـە؛ ئـەڵیّ:" ئەگـەر

وابا، ئەبا يەك (سورەت) بان" بە فەرمايشـي ئـەو (ذات)ە، (إجماع)ی لەسـەر ئەوەيە، كە دوو (سورەت)ن. (تعلّق)ی بە (فَلْيَعْبُدُوا)ی هـەر (نسـبەت)ی دراوە بـۆ (خَليـل)، (أُسـتاد)ی (سـيبويە) وەلای (زمخشـری) (مُختـار)ە؛ لای (حقـير) جوان نيـە؛ نايەتـە (ذهـن) وەنتيجـەی توجيـەی (حُكـم) بـە زيـادی (ف)یّ يـە؛ ئەمـەش (قطعيّـاً) مـن (قَـول)ی پـیّ ناكـەم بابـە (مُقدَّر)ی (مُناسـب)ی (مقـام) (تَعلّق) ببەستی؛ خوا ئەوەی كردی، كردی لەبەر ئەمە لای (إبن جريـر) (ل)آمـی (تَعَجُّبَ)ە؛ (يعنـی) (تعجّـب) كـەن لـە (قـريش) خـوا وايان بـۆ ئـەكا؛ ئـەوانيش (عبـادەت)ی خـوا ناكـەن؛ (قـريش) (سـفر)ی (تجـارەت)يان هـەبوو؛ يـەكی لـە زستان بـۆ (طـرف)ی (يَمَـن)؛ يـەكی لـە هـاوين، بـۆ (جهـەت)ی (شـام)؛ خـوای (تعـالی)ن بـۆ (خـاطر)ی (قـريش)و (دوام)ی (تجـارەت)يـان، ئـەوەی بەسـەر (جيش)ی (ئەبرِهە) داهێنا، (بيت)ی (حفظ) كرد، (مـع أنّـه) ئـەوان، (مُقابلـە)ی (نعمەت) بە (كُفران) بەڵكوو دوو (كُفران) ئەكەن؛ (عبادەت)ی (أصنام) ئەكەن، خوا ناپەرستن؛ تەنها (ذكر)ی (قريش) لەم (سورەت)ە، (علامـەت)ی (تعظـيم)و (تكـريم) نيـە؛ وێنـەی (فضـل)ی (آل)ی (عمـران)ی يـە. كەسـیّ (دقّـەت) لـە (آيات)ی (تَعليلی) (قرآن) بكا، (إيمان)ی بە (قُوّەت) تر ئەبی؛ ئەگەر (تقليد) لیّ گەڕیّ؛ (ملا)يانی ئێمە –(خاصّةً مُعتَزلی)– ئەو (نوع)ە شـتە ئەكەنـە (إرهـاص) لە (دُور)و پشتی (ظهور)ی (رسول)ی (واقع) ئەبی؛ (أنّه) پێش (مُعجِزە)يـان بـۆ (إظهار) ئەكا؛ (وَلَوْ) لام وايە؛ وايە؛ هەروەكو لە پێشـەوە ووتم: "(وايـە)" (لكـن قـرآن) واناڧـەرمویّ؛ (علّـەت) ئەكاتـە (مَنفعـەت)ی (دُنيـا) كـە (مُوجـب)ی (شُكران)ی خوداوەندی (نعمەت) بی؛ ئەوجا بزانن (رسول الله) چەن دوور بـوە، لە (إدّعا)و (دِعايە)، كەسێتر با، ئـەی ووت، "ئەمـە لەبـەر (خـاطِر)ی مـن بـوو" (شـێخ)ە فەنـدی يـەكان گوێتـان لیّ بـی، (مـلا)كـانی بـە (إنصـاف) (تَأَمُّـل) لـە (حِكميـات)ی (قـرآن) كـەن؛ (فكـر)تـان لەگـەڵ (نظريـە)ی (قـرآن) زۆر دوورە؛ (خائِب)و (خاسِر) ئەو (ملا)يانەن، كە (دعايە) بـۆ (شـێخ)ە درۆزنـەكان ئەكـەن

(حاصل) بۆ (دَوام)ی (قُریش) لەسەر (مَألوف)ی خۆیان ﴿إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ﴾ زستان ﴿وَالصَّيْفِ﴾ هاوین، دیارە یەك (رِحلەت) لە دوو (فَصل) نابێ؛ (حقیقة) ئەو (حادثە)یە (تأثیر)ی زۆر بوو؛ بۆ (أهل)ی (حَرَم)؛ ئیتر کەس نەیتوانی (جَفا)یان دا یا بێ (حُرمەت)ی لە (حَق)یان بکا؛ (حادثە)یە وابوو، بلأو بوو بۆوە؛ (خصوص) (أمنیەت)یان لە (جِهەت)ی (یمن) بە (آیەت)ێ تر (حساب) بوو، زێڕا دوژمنی گەورەیان لەو (جِهەت) بوو. (أمّا رِحلەت)یان بۆ (طائف) بۆ (إستراحەت)و (نجات) لە گەرمای (مکّە) بوو، بۆ ئاو وسێبەر بوو؛ وە(رِحلەت)یان بۆ (مکّە) چ (معنا)ی نیە؛ ئەمە بۆ (بعض)ە (أشخاص)ە، (نَفع)ی (عُمومی) تیا نیە؛ وە(عَودەت) لە (مَصیف) پێی ئەڵێن: (رِحلەت)"؟ باوەڕناکەم.

(مَلِك)ە (محبوب) و نازدارەکەی ئێمەش – خوا گەورەی کا– هاوینان دێتە (پیرمام–مصیف صلاح الدین)؛ زستان ئەگەڕێتەوە (بغدا – دار السّلام–)؛ ئێمەش هاوینان ئەچینە (چنارۆك)؛ هەرچەند جێگایە زۆر خۆشە، (أمّا) لەسەر (حالّی) (طبیعیە)، دەستی (حضارەت) و (مدنیەت)ی پێ نەکەوتیە.

(قریش) لە (أولاد)ی (نَضر) یا (فَهر)ن؛ بەو تەرزە (أبو بکر)و (عُمر) لە (قُریش)ن (بعض)ێ (رَوافِض) ئەڵێن: "لە (وَلَد)ی (قُصی)آن" تا (أبو بکر)و (عمر) بەبەر (اَلْأَئِمةُ مِنْ (قریشٍ)" نەکەون؛ باشە باوابێ؛ (مُحقّق) بزانن، ئەگەر (أبو بکر)و (عُمر) (خلیفە)ی بەر (حق) نەبووبن؛ (خَلافەت) (أصلاً) نیە. گەلێ جار ئەڵێم: "ئەگەر (حضرەتی محمّد) پێغەمبەری بە (ڕاستی) نەبووبی؛ (رسالەت) (أساساً) نیە؛ (بِالله) هەروەك (رسالەت) بە (حضرەتی محمّد المصطفی) ئەنازێ؛ (خلافەت)یش بە (أبو بکر)و (عمر) (إفتخار) ئەکا" بەڵێ گەلێ کەس بۆ (هَوا)ی خۆی (قَلب)ی (حقایق) ئەکا، (تأریخ) ئەگۆڕێ؛ (قریش) لە (عرب)آن (قوم)ێ بە (حُرمەت)و (منزلەت) بوون؛ (واقعاً) گەورە گەورەکانی (زمان)ی (رسالەت) (قصور)یان نەکرد، بە (عداوەت)ی (رسول)و (منع)ی

(دین)ی لە (إنتشار)؛ (عایق)ی زۆر گەورەوگران بوون؛ تا (أواخر)ی (حَیات)ی (نَبوی) (شِدّەت)ی (عداوەت)یان ما؛ بوت پەرست بوون؛ (أمّا) بوت پەرستیّ (مَدنی) نا؛ پاش (قُوّەت)ی (إسلامەتی)ش (حقیقةً) (سعی)یان کرد، تا بە جاریّ (روح)ی (دین)یان برد؛ ئەو (عِزّ)و (مجد)و (شرف)ی (إسلامەتی) بۆی دانان، ڕایان نەگرت، تێکیان دا؛ (بَین)ی زۆر دەست بوون؛ بوونەوە ژێر دەست؛ ئومێد وەیە (قوم)ی (نجیب)ی (عەرەب)، بە (إمداد)و (مُعاوەنەت)و (هِمَّەت)ی دۆستی جانی (حکومەت)ی (إنگلیز)؛ پاش (مُظفَّر) بوونیان لە (حرب)ی (حاضر)، بە (وحدەت)یّ (تام)، (إعادە)ی (عظمەت) و (مجد)ی (سابق) بکەنەوە؛ باز ببنەوە (سَیِّد الأمم)، (بِحولِه) (تعالی) (عن قریب) ئەیبینن.

(قُریش) بۆ پیّی ئەڵێن: (قُریش)؟" چ پەکی لەسەر نەکەوتوە؛ (إبن جریر) (رحمەتی لیّ بی)، بە (غیر)ی ئەم (قرائەت)ە، بە (ئەلف)و (یّ)ی هەردوو (إیلاف) (راضی) نیە ﴿فَلْيَعْبُدُوا﴾ (مُقابل)ی ئەو (إنعام)ە (عامّە) بە (خالص)ی بیّ (شرك) بە (إیمان)یّ (خالص) ﴿رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ﴾ (بَیتُ الرَّحمن، بَیتُ الله، بَیتُ الخلیل) ﴿الَّذِي﴾ (ربّ)ی ئەوتۆ ﴿أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ﴾ بە (واسطە)ی (تجارەت)و (أمن)و (أمان)، لە (مُلوك)و (عشائر)ی (عرب)آن؛ (مُحِبّ)و (باغِض)ی (عرب)آن ﴿وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ ترسیّ (عظیم)، ترسی (أصحاب الفیل)، (خوف)ی (زوال)ی (شَرف)و (مجد)؛ بە (محو) (بیت)؛ (ئەبرەهە) تالآنیشی نەکردبان، (عەرەب)آنی (دەور)ی (مکّە) بە جاریّ (نهب)و (غارەت)یان ئەکردن، وە(حرمەت)یان نەدەما؛ ڕووت وڕەجاڵ وبرسی ئەمانەوە؛ ئەڵێن:" چونکی (أمین)ن، (خلافەت) هەر لەوان ئەبیّ" (کرمانی) شتیّ وای (ذکر) کردیە؛ بەلّیّ لە (زەمان)ی (کرمانی) (رەمەق)یّ لە (خلافەت)ما بوو، ئەویش لە (مصر) بوو؛ بۆ (تبرّك) بە ناوی (خلیفە)یە لە (عبّاسی)یان (ألقاب)یان لیّ وەرئەگرت؛ ئەویش چوو؛ (خلافەت) کەوتە دەست

(یـاوەز سـلیمی عُثمـانی)، تـا (عبـد الحمیـد خـان) پێیـان ئـەگوتن: "(أمـیر المـؤمنین)، (خلیفـە)ی ڕووی زەمـین، (خلیفـە)ی (رسـول)ی (ربّ العـالمین)" ئەویش چوو، (آلآن خلیفە) نیە؛ (جامِعە)ی (وُحدت)ی (إسلامیەت) تێك چـوو، (قَومیەت) هاتە گۆڕێ؛ بەو تەرزە بڕوا؛ بڕوا مەکە. تا (أبَد) (مُسـڵمان)آن ببنـە (صـاحب)ی (خلیفـە)؛ مەگـەر بـە (هِمّـەت)و بـە (قُـوّەت)و (دبّابـە)و (طیّـارە)و (أسطول)ی (إنگلیز) (مُمکن)ە، (هەر شەی تۆڵەڕ)!

(بلاّ)ی خوا زۆرە، بـۆ (هەیئـەت)ی (عُمـومی) برسـیایەتی و نـا (أمینـی) لـە هـەمووی ناخۆشـتر نیـە؟ ئـەمڕۆ (غَـلا)یـە؛ (غَـلا)ی هـەموو شـتە، وە (تـرس) (غالب)ە (نَعـوذُ بـالله) ئەگـەر زستانی نـاخۆش و ڕێبەنـدان بـی، زۆر ناخۆشـە؛ (حجّاج)ی (بیتُ الله) ئەمساڵ زۆر کەمن، (مَصرف) گرانە؛ کرێ باری ئەم سـەرو ئەو سەر، تا (نجـف) دوو سـەد (دینـار)ە؛ (مصـرف)ی خـواردن و خواردنـەوە، خوا ئەزانی؛ ئەگەر (أهـل)ی (حجـاز) بـە (مکـائن)ی ئـاو (إسـتفادە) لـە (بحـر) نەکەن لەمەولا بـە (حجّـاج)آن بەڕێوەناچـن؛ وە(معلـوم)یـش بـوو لـە (حـرب)ی (سابق) (ملائکە) (زەخیرە)یان بۆ نایەنن؛ وەبەردی (أبو قُبیس)ی ناخەنـە نـاو گونیە، بۆ (مکّی)یان ببێتە گندورەو شفتی؛ بە قەتاری حوشـتران بۆیـان بێـنن؛ (گتّی، بیتّی).

(جنـوب)ی (بغـدا) بـە (واسـطەی) (مکـائن)ی ئـاو کەوتنـە (رفاهیـەت)، لـە سایەی (إنگلیز) (جهنّم)یان بۆ بوە بەهەشت؛ پاش کـەردو (ذرّات) بوونـە گـەنم خۆر؛ (مع الأسف شمال) کەوتە ترس و برسـیایەتی؛ چاومان لـە ئاسمانـە، لـە (لُطف)ی خوایە، لـە بارانـە؛ ئـەو سـاڵ تـۆ لـە وڵاتـی ئێمـە زۆر کەمـە، (یـا رَبَّ الْبیـَت)، (رَحـم)یّ، (کـرم)یّ؛ ئـیتر بەسـیە؛ بـە (مَعونـەت)ی خـوا، تـەواو بـوو (تفسـیر)ی (سـورە)ی (قُـریش)؛ بـە (حَـذف)ی (قـال)و (قیـل)یّ زۆر پـێش نیـوەڕۆژی یـەك شـەموو، سـێیەم ڕۆژی جـەژنی (قوربـان)؛ بیسـتی دوازدەی هەزارو نۆسەدو چل و دووی (میلاد)ی؛ (١٢/١٢/١٣٦١) هجری.

(سورة الماعون)

(نوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەت)ی (الماعون)ە؛ (سورە)ی (ماعون) (مکّیە) لای (جمهور)؛ (أمّا قسطلانی) لە (لطائف) (إشارە) بۆ (خلاف) ناکا؛ (أمّا) لە (قَول)یَ (مَدینە)، (سیّد) (نقل) لە (هِبَّة الله)ی (مُفَسِّر ضَرِیر)، نیوەی لە (مکّە) (نازِل) بوە، دەر (حق) (عاص بن وائِل)، نیوەی دی لە (مدینە) (نازل) بوە، لە (حق) (عبد الله بن أُبَیّە)ی (مُنافق)؛ نازانم لە (ف)یَ ی (فَوَیْلٌ) چی ئەلّیَ؟ (عدد)ی (آیات)ی وەکی (قسطلانی) ئەفەرمویَ: حەوتە؛ لە (عراقیّ) و(حمصی)؛ شەشە، لە (حجازی)و (دمشق)ی؛ (خلاف) لە (آیەت)ی (یُراؤُنَ) دایە؛ (مُناسبە)ی لەگەلّ پیّشی دیارە. (جَنابی حَق) ئەو (لُطف)و (کرم)ەی لە (حَق) (قریش)و تیرەی کرد؛ (أمین) بوون، لەو (شەرە) (عظیم)ی پاراستن؛ (مُقابل)ی ئەوە، (مُعامله)یان ئەمەیە، کە لە (سُورەت) (ذکر) ئەکریَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ﴾ دیتتە ئەوەی (تَکذیب)ی: (دین)، (جَزا)، (حِساب)، (حُکم)ی خوا (قرآن) ئەکا؟ (تکذیب)ی (دین) (تکذیب)ی هەموانە؛ (قُریش) (إیمان)یان بە (دین)و (آین)ی (إلهی)و (جزا)و (حساب)و (کتاب) نەبوو؛ هیاکلی بوت و(أصنام) یان ئەتاشی بۆ(جلب)ی نفع بوو؛ (حتّی خدمەت)ی بوتیشیان لەبەر (مَنفعەت) ئەکرد؛ بۆیە (أغلَب) خۆبەخۆیی، لەسەر (رآسەت)یان بەشەرِ ئەهاتن؛ ئەوانەی دەلّیَن: "(دین) چ نیە"، زۆر (غلط)ن؛ ئاگایان لە (نظام)ی (عالَم) نیە؛ وەیا خود قانزاجیان لە (تفرقە)یە؛ (دین) بۆ (إنسان) بۆ (هیکل)ی (إجتماعی)، چەندان جار نووسیومانە: (روح)ە، (مَدار)ی (حیات)ی (مَدَنی)یە؛ (مدنیەت) لە (دین) دەرچوو؛ وەکی (مدنیەت)ی (أیّام)ی ئیّمەی لیَ دیَ. (ضُعفا)ی (مِلّەت) بەچی ئەژیە؟ بە چ (قُوّەت)یَ لە چیاو چۆلّان، لەرِیَ و بانان (حفظ) ئەکریَ؟ بە (سلامەت)ی (کَسابەت)ی خۆی بکات و بگەرِیّتەوە ناو مالّ و مندالّی خۆی؛ (قووت)یَ بۆ فەرخۆلەکانی خۆی

بینێتەوە؛ (طوپ) (طیّارە)و (دبّابە) بەوی راناگا (پۆلیس)یش ئاگای لێ نیە؛ ئەگەر (دین) (تأثیر)ی نەما؛ وەکی ئێستا، دوو هەنگاو ناڕوا، گوڵەکی لە کەلەکەی ئەدەن؛ جل و جۆری خۆی و کەرەکەی و شرت وپرتی پێ بێ، ئەی بەن؛ کێ گونیان ئەگرێ؟ هەزار (واقعە)ی وائەبێ، ئەڕوا، بێ سەرو شوون. لە (وەقت)ی بێ (دینی)، (حَیات) چەند تاڵ و ژەقنە، هەزار ئەوندە، تاڵ تر ئەبێ؛ وە(تکذیب)ی (جزا) (وَلَوْ عُلما)ی (طبیعەت)؛ لە (طریق)ی (بحث)ی (علمی) (إنکار)ی بکەن؛ (أمّا سوادی أعظم) (إنکار)ی زیندی بوونەوەو (حساب)و (عقاب) ئەکا؛ تا تامی گوناهانی بە تەواوی، بێ (کدر)، لا خۆش بێ، وەبۆیەیە دەرکەی (حسنات)و (خیرات) بگرن؛ بەس خۆیان و (هَوا)دارانی خۆیان، بە (کمال)ی (لذّەت)بە (عَیْش)و نۆش ڕای بوێرن؛ خەریکی شەش و بێشی خۆبن؛ چ گوێ لە نوزەی هەتیوی باب کوژرای، کچەتیوی دایك بەدوو کەوتیە؛ چ پەکی لەسەر ئۆهی بێ دەسەلاّتان کەوتیە، چونکی من (مظلوم)م، وە(مظلوم)م لەبەر بێ (دینی)یە؛ (حقیقةً) لام وەیە، (دُنیا) بێ (دین) لە (جهنّم) ناخۆشترە؛ (خاصّةً دین)ی (إسلام) مایەی (حیات)ی هەردوو (دنیا)یە؛ ئەوەی (دین)ی لانیە، قانزاج لە بێ (دینی) ئەدینێ ﴿فَذَلِكَ الَّذِي﴾ ئەوە ئەوتۆیە، کەسێ وایە ﴿يَدُعُّ الْيَتِيمَ﴾ دەری ئەکا، پالّە پەستۆی ئەدا بە (شِدّەت)، ئەگەر کوڕی پیاوێ گەورە بێ؛ ئومێدی پێی بێ، یا لێ ی بترسێ، ئەڵێ: "ئاوەرە کاکە کاکە؛ خەی داك و بَابم بە (صَدَقە)ت بێ؛ ئەوە هاتیە لای مامی خۆت خەی کلکە کوتێی بۆ ئەکا؛ (بعض)ە منداڵی هەتیوی دڵپاك، تووشی دۆستەکانی بابی ئەبێ کەلە (دەور)ی بابی، لە باوەشی کردیە،بە (قوربان)و (صَدقە)ی بوە؛ ئەڵێ: "مامە مامە" دوای ئەکەوێ؛ مامی چی؟ چ گوێ لێ یە؛ ئەڵێ: "برۆ، سەگباب، داکت واوا لێ بکەم؛ خۆ گۆڕ بە گۆڕ چوویی نەمایە" منداڵە بەستەزمانەکە، بەگریان و شکستە دڵ ئەگەڕێتەوە ! ئەی وای لە بێ (مُروّەتی)! گەلێ کەس لە (حق) هەتیوی بێ کەس، هەزار (درجە) لە

(أبو جهل) وە(أبو سفیان) وە (ولید بن مُغیْرَه)و (عاص بن وائل) وە(عَمرو بن عائذ) خراپترە؛ هەیە داکیشیان مارە ئەکەن؛ ماڵیشیان ئەخۆن قوڕ بەسەر زەقەی چاویان دێ ﴿وَلاَ يَحُضُّ﴾ (ترغیب)ی کەس نادەن ﴿عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ (مِسکین)ی بێ نەوای بێ دەسەلاتی، بێ نانی، (إطعام) نادەن؛ (فکیف)ە ئەوانەی (ترغیب)ی (خَلك) ئەدەن، بۆ (إطعام) نەکردن؛ ماڵی خۆتان بە فیڕۆ مەدەن؛ (خسارەت)ە؛ (أجر)ی (آخرەت) نیە، بۆ (دُنیا) (هَدَر)ە، ئەم گەجەرو گوجەرە، بی خۆن (مَحضاً ضَرَر)ە؛ (خلاصە) ئەوانەی بێ (خێر)و بێر؛ (إنکار)ی (دین) ئەکەن؛ ئەمە بۆ (جهەت)ی (حیات)ی (دنیا)و (رابطە)ی (بشری)؛ بۆ (طرف)ی (آخرەت)و (خدمەت)ی (إلهی) نوێژی ڕاستی یان نیە ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ، الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلاَتِهِمْ﴾ نافەرموێ: (فی صَلاتِهم) وەکی (بعض)ێ بوزر گەواران ئەفەرموون (فرق)ی هەیە؛ وە(شکر)ی خوای ئەکەن کە نەی فەرمووە: "فی صَلاتِهم" ﴿سَاهُونَ﴾ گەلێ(مسلمان)ی باش لەناو نوێژی (سَهُو) ئەکا؛ وە(کتێب)ی (شرعی) (باب)ەکی بۆ داناوە؛ وە(حتّی ثابت)ە کە (جناب)ی (رسالەت پەناه)یش، لە نوێژدا (سَهو)ی فەرمووە، زۆر ئەبێ، (حَسْبَ الظُروف) (خیال)ێ بە (مُهِمّ)ێ (دینی) (مشغول)ە لەناو نوێژدا (سهو) ئەکا؛ ئەمەش هەیە، ئاگام لە خۆم نەبوو، لە (فکر)م چوو، نوێژم نەکردیە؛ پەکو ملی (شیطان)ی شکێ، هەرخوا (سهو) ناکا؛ ئەمەش (قید)ی ناکا ﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ﴾ (ریا) لەبەر (خەڵکی) ئەکەن؛ (عمل)ی بە (إخلاص) زۆر (مَشکل) بوو؛ (أمّا) ئێستا، (ڕیا) لای (عُقَلا)یان کەم بوە؛ (حتّی) ئەوەی نوێژیان لەناو بکا، گەمەی پێ ئەکەن، (أمّا) لە ناو (عَوام)ی ماوە؛ (ألآن)یش پاش ئەو هەموو (تَجربیات)ە، کرمانج، (أهل)ی کەم (عَقل)، بە(ڕیا) کاران ئەخڵەتێن؛ درۆ (ڕیا)، (سُلّم)ی (إرتقا)یە، بۆ (شێخ)آن؛

(لازم)ە بۆ (شێخ) سبەینان گورگە خەو

تا بلێن: (شیخ زاهد)ەو نانوێ بە شەو!"

چاوی بە کلی (صۆفی)یانیش وەکی چاوی (شهلا)ی ئەستێرەکانی (سینەما)، (جَذب)ی (قُلوب)و (جَلب)ی (أرواح) ئەکەن!

(إبن جریر) بە (طُرُق)ی (مُتَعدِّدَه) (نقل) لە (حضرەتی علی) ئەکا؛ (تفسیر)ی (ماعون)، لە (جُملە)ی ﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ بە (زکات)ی (مَفروضه)؛ (وکذا نقل) لە (إبن عمر) ئەکا؛ (حتّی) (عرض)ی (إبن عمر) ئەکا؛ (إبن مسعود) (تفسیر)ی ئەکا؛ بە: دیزەو دۆلکەو دوو دەم و ئەمانە؛ فەرمووی: "(هُوَ ما أقُولُ لَكَ)" ئەوەی بە تووی ئەڵێم؛ هەوە؛ دیارە (تفسیر)ی (إبن مسعود)ی (قبول) نەفەرمووە (واقعاً) (نظر) بە نوێژ (تفسیر)ی بە (زکات) (أنسب)ە؛ (نظر) بە (للأمة) (تفسیر)ی بەو جۆرە (آلات)ە، جوانترە؛ باهەردوو لا بێ؛ گەلێ واهەن، نە (زکات) ئەدەن، نە ئەستیوێ نە ماشەیە، بە (أمانەت) ئەدەن؛ لە ولاتی مە (عادەت) بوو؛ بێژینگ و سەرەدو غیربیل، دەستاڕو جۆنی و دەسکە جۆنی، ئەیان کردە (خێر)ی (عمومی)؛ لە (محلّە) ئەوی (لازم)ی بایە، ئەی برد؛ دوایە لای ئەوەی بە (أمین) داندرابوو، دادەندرایەوە (ثُمّ) گەلێ کەس دەستیان بەسەردا گرتن، ئەو (خێر)ەش نەما.

ئیواش هەیە، ئەو جۆرە (آلات)و (أدوات)ە (مثلاً): مەنجەڵ، پێمەڕە، بێڵ، دوودەم، مشار، درێغی ناکا، لەکەس؛ (أمّا) زۆر ناچێ گشتی لێ گوم ئەکەن، خۆی پەکی ئەکەوێ.

(إنسان)ی وا بێ کەڵك بۆ چی چاکە؟ هەر بمرێ؛ ماموستا (ملا أحمد) ئەی فەرموو: "هەندە لە (ریا) ترسام، خۆم پاراست، تووشی (تکبّر) بووم" (رحمەت)ی خوای لێ بێ، قسەی خۆشی هەبوو؛ ئە فەرموو: "بە (عزّەت) (ترك)ی (دنیا)مان کرد، بە (ذلّەت) (طلب)ی ئەکەین!"(تَعریض)ی بە وانەی ئەکرد، گۆیا (طریق)یان وەرگرتیە، (ترك)ی (دنیا)یان کردیە، (خیّام) ئەڵێ:

آن (قوم) کی (سُجّادە) پەرستەندا، خەرەند

زێرا کی بەزێری باری سالووس دەرەند

وین ئەز هەمە (طَرفه) تەرکی دەر پەردەیی (زهد)

(إسلام) فرۆشەندو زو(کافر) (بَتَر)ەند

(حقاً) زۆریان وان؛ (حاجی قادر) ئەفەرموێ:

(شێخ) ئەڵێ: باری ریا شانم جدەو ناکا، مەگەر کۆهی کارۆخ بی

ووتم: "سەد (بارك الله) کەر نەبی"

(تعریض)ە بە (شیخ نبی).

(رباعی)یەکی هەیە (خیام) شایانە، وەکی (دُرّ) لە گوێ بکرێ، ئەفەرموێ:

پەندێ دهەمەت، ئەگەر بەمەن داری گووش

ئەز بەهری خودا، جامەیی (تزویر) مەپووش

(دنیا) هەمە (ساعەت)ێو (عومر)ی توو دەمێ

ئەز بەهری دەمێ، (عومر)ی (أبد)را مەفرووش

(ریا) بە (شرك) (حساب)ە، خوا (عمل)ی (ریا)کارانی ناوێ؛ (خالص)و (مُخلص)؛ (ألا لله الّدينُ الْخالصُ)؛ با ئەوەندە بەس بی، ناتوانین، (قرائەت)ی (مختلفه)و (ترکیبات)ی (مُتنّوعه) (ترجمه) کەین (وسلام) پاش (عصر)ی ڕۆژی یەك شەموو؛ (مِنْهُ، مِنْهُ) تەواو بوو.

سورەی (الكَوْثر)

با (نەوبەت)ی (تفسیر)ی (سورەت)ی (الكَوْثَر) بی؛ ئەورۆ (آخر) ڕۆژی (أيّام)ی (نَحر)ە؛ وام (قرار) داوە —(بِحَوْله تَعالى)— مـوژدەی نەویدی (طرد)ی (إیطالیا)و (ناصر)ی لە (طرابلس)ی (غرب) (صَدقه)یە بە (خیر)ی (کَوثر) (تقدیم) کەم؛ (رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) (مَكّيَه، مَدَنيه، خِلافی)یە، (بعض)ێ ئەڵێن: "دوو جار (نازِل) بوە" ئەوەی تێ ناگەم؛ ئەوەی (مُكَرَّر النُّزوُلْ) بی، (مُكَرَّراً) لە (قرآن)دا نووسرایتەوە؛ بۆ ئەم (سورەت)ەو (فاتحه)ش هەر لە جێگایە (تحریر) کراین؟ (عدد)ی (آیات)ی سێیە، (بِلا خِلاف)ە؛

(مُناسبه)ی لەگەڵ (سورەت)ی (سابق) وەکی (إمامی رازی) ئەفەرموێ؛ بە (تَقابُل)ە؛ (عطا)یە، نوێژە، (إخلاص)ە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ (زمخشری) ئەفەرموێ: "(کَوْثَر) لەسەر (وَزن)ی (فَوْعَل): (یعنی) واو، (زائِد)ە، له (کَثْرَەت)ە؛ وە(مُختار) لای ئەو (تفسیر)ی (کَوْثَر) به (خیر)ی (کثیر)ە؛ (خێر)ی (دنیا)و (قیامەت)؛ (في الحقيقة) هەر (معنا)یە فەرموویانە، (داخل)ی (خَیْر)ە؛ یا(دینی) یا (دُنیوی) یا هەردووك؛ (حتّی) (إبن عبّاس)یش (تفسیر)ی ئەکا، بە (خَیر)ی (کثیر)؛ له (جواب)ی (سعید بن جُبَیر) که (عرض)ی ئەکا، (أُناس)ێ (تفسیر) ئەکەن، بە(نَهر)ێ له بەهەشت دا؛ ئەفەرموون: "ئەویش (داخل)ی (خَیر)ی (کثیر)ە" وە(مُعتزِلی) باوەڕناکەم، (إنکار)ی (حوض)ی (کَوْثَر)، (نهر)ی (کَوْثَر) بکەن؛ (ممکن)ە (قِسم)ێ، (إنکار)ی هەندێ (مُبالَغات)ی (نُقّال)آن بکەن له هەمووی خۆشتر، (تفسیر) بە (عُلما)ی (أُمّەت)ە؛ (مشهور)ە ئەوەی (صِحّەت)و (عافیەت)ی دەوێ، دوشمنایەتی (طبیب) نەکا؛ ئەوی (دین)ی دەوێ، دوژمنایەتی (ملا)یان نەکا (واقعاً عَدُو)ی وان (محروم) ئەبن؛ (حَقیقة) (قِسم)ێ لەوان زۆر بە (خێر) بوون؛ بۆ (دین) (مَلاذْ) بوون، (أمّا قِسم)ی (أعظم) (شَرّانی)، مایە (فتنە)ی خۆ بەخۆیی، (باعِث)ی (تفرقه)و بێ هێزی؛ وە(شرور)ێ (کثیر)؛ خەیلێ خەیلێ (کثیر)؛ (قسم)ێ ئەڵێن: (آلُ بَیت)ە" ئەگەر وەك (کاك أحمد)ێ بن، ئی (وَالله).

(حظ)ت له ئاگاداری (معانی) (کثیر)ی (کَوثر)ە، بنواڕە (تفسیر)ی (روح المعانی) (لکن) من شتەکم دیت، له (کتاب)ی (قانون الزِّواج) (تألیف)ی (إلیاس الْغضبان) له لاپەڕی (١٩٤)، کەدیم (دهشەت) گرتمی؛ (آناً) ئەو (سورەت)ەم هاتە (خیال) (تعجّب)م کرد له (إعجاز)ی (قرآن)؛ وە له بێ ئاگای (عُلما)یان، لەو (نوع)ە (منقولات)ە (غریب)ە؛ (حُکما) (نَهی) ئەکەن، له (مُقارنە)ی ژن و

مێرد، لە (حاڵ)ی سەرخۆشی؛ ئەفەرموون: "(أولاد)ێ لە (حاڵ)ی (سَكر) (عُلوق)ی ببێ، (مَعتوه)و (مَصروع)و مردۆخ و بێ (وَجه) ئەبێ؛ (حتّی) فیلسوفێ (دیۆجینۆس) كوڕێ (مَعتوه)ی دێتە بەر (نَظر) ئەفەرموێ: "ئەی لاوە، باوكت (سكران) بوە، كە توو بە زگی داكت كەوتی" لە (ئەلینولوجیایی) (یونان)ی (نقل) ئەكا: ((مشتری) لە (بخاری) (كوثر) (وَهُوَ شرابُ الآلهَة) ئەكەوێتە (هَیجان)و (شەبەق)، لەگەڵ ژنی خۆی (یونون) لە (حاڵ)ی مەستی (مُقارنە) ئەكا (یۆنون) —(وهیَ مَلكةُ الآلهة)— ئاوس ئەبێ؛ مندالێ (مَمسوخ) دادەنێ، فڕێی ئەدەن، وە(طرد)ی ئەكەن. (حقاً) هاژەم لە كەلەكەی وە هات؛ (كوثر) (شراب)ی (آله) بێ؛ ووتم: "بەڵێ (جنابی حق) ئەفەرموێ: "(كوثر) (نهر)ێكە، یا (حوض)ێكە لە (جنّەت) خودا ئی (جَنّەت)ی (شراب)ی (آله) نیە؛ وئاوێكە بە توم (إحسان) كردیە؛ تووش ئەی بەخشی بە (مُؤمن)ەكانی (فقیر)، (مساكین)، (أیتام)؛ وە(ضُعفا)ی بێ كەس و دەرەتان" وەئەو (معنا)یە كەسێ ئاگای لەو (قِصّە)ی (یۆنان)یە هەبێ، زوو دێتە (ذِهن)ی؛ لە (أسباب)ی (نُزول) (مُقرَّب) ترە؛ (حقاً) (إنسان) تا ئاگادار تر بێ، لە (أساطیر)ی (یونان)ی (ایرانی)و (مصری)و (سائر)ی (أقوام)ی (قدیمە)؛ (دقائق)ی (قرآن) چاتر ئەزانێ دوای ئەو (مَعروضات)ە، لام وەیە جێی (خِلاف) نامێنێ، لە (معنا)ی (الكوثر) ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ﴾ (وَحْدَهُ لا شَریكَ لَهُ خالِصاً مُخْلِصاً) بێ ڕوو و (ڕیا)؛ نوێژی (مُطلق)، نوێژی جێژنی، (قوربان)؛ (مع الأسف) ئەوە سێ ساڵە لێ ی (محروم) ئەبم، لە (دەور)و پشتی جێژن تووشی ناساغی ئەبم، نایەڵێ بچمە نوێژو (مسجد)ی (جامع)؛ ئی (آله) نیە (كَوثر)، (شراب)ی خۆش گواری تووە؛ خوا (إحسان)ت لە (حَق) ئەكا، توش (إحسان) لە (حق) بەندەكانی بكە ﴿وَانْحَرْ﴾ (قوربان)ی (تقدیم) كە بۆ خوا؛ بە (آله)نا؛ بیدە بە (فُقرا)و (مساكین)؛ مەیسووتێنە وەكی (بنی إسرائیلی)؛ مەی كە بە (عَطر)ی خۆش بۆی خودا؛ نازانم ئەم چرە دووكەڵە بۆ لای خوا بۆنی ئەوەندە خۆشە؟! (مع

أنّه) (إنسان) کەبۆنی چرووکی بەلایەوە دێ، (خصوص) بۆنی قۆچ وسم، هێلنجی دێتێ، مێشکی کاس دەبی؛ (غایەت درجە) ناخۆشە؛ بەخوا ئەوە بە (شرع)ی خوا ناچێ؛

ئەو (حیوان)ە (ظریف)ە بکوژرێتەوە، پارچە پارچە بخرێتە سەر ئاگرو بسووتێندرێ؛ دیارە (تَحلیل)و (تَعلیل)ی (عِلم)ی (أُصول) لای (ملّە)کانی تر نیە. بە (مناسبە)ی (قوربانی) هاتەوە (خاطِر)م، چەند ساڵ لەمەو پێش خاتوونێ (خێر)ۆمەند، بەهەمشیرەی گەورەمی ووتبوو: "(عرض)ی کاکم کە. (یعنی) من ئەڵێن: "گاجووتێ بە حەوت قوربانی ئەشێ؛ وەهەر کەس لە (مەیدان)ی (حشر) سواری قوربانی خۆی ئەبی؛ (أمّا) من ناتوانم لەگەڵ شەش کەس سواری گاجووت بم؛ چی بکەم؟" زۆرم لاخۆش بوو، ووتم: "(عرض)ی کە: (جَنابی حَق) لەسەر (صُورەت)ی" گاجووت ولاغی خۆش ڕۆیان بۆ (خلق) ئەکا؛ هەر کەس سواری ئی خۆی ئەبی؛ وا ئەبێ وەکی (ئوتومبیل) زۆر تیژ تێ ئەپەڕێ" (عرض)ی (بعض)ێ (ملا)یانم کرد: زوبان بگۆڕن، بە گوێرەی (عقل)ی ئێستا (تکلّم) لەگەڵ (خَلك) بکەن؛ وەرنێ بۆ (دین) زۆر (ضَرر)ە" (بعض)ێ (نقلیّات) لە (إمامی علی) ئەکەن، (دائر) بە (معنا)ی (نحر)، هیچ (کیف)م پێ نایە؛ وابزانم (بعض)ێ کەس (معنا)ی بێ (معنا) (نسبەت) بۆ (ذات)ێ وەکی(إبنُ عبّاس)و (حضرەتی علی) ئەدا، تاکو (قبول) کرێ؛ زێڕا (مُقابل)ی ئەو (نوع)ە بوزرگەوارانە قسە ناکەن؛ ئەمەیە، دەست لەسەر دەست دانێ، لە (قیام)ی نوێژا، لە (إنتقالات) دەست بلّند کە، لە نوێژدا سینگ وملت لە (قبلە)ی بێ؛ ئەمە هەمووی (داخل)ی (صَلّ)یە خۆ تازە نوێژی فێری پێغەمبەری ناکا؛ وە(ممکن)ە (رَغم)ەی (مالکی)و (حنفی)یانی تیا بێ (وَاللهُ أعْلَمُ)! ﴿إِنَّ شَانِئَكَ﴾ ئەوەی (باغِض)ی تۆ بی ﴿هُوَ الأَبْتَرُ﴾ ئەوی ڕقی لە (رسول الله)ی بێتەوە، (طبیعی) (إیمان)ی پێ نایەنی؛ وەلەو (عِلم)و (خێر)و (برکەت)ە، (محروم) ئەبێ، (آنّە) وجاغ کوێرە؛ (واقعاً) وجاغ ڕۆنی، بە (أولاد)ی

باش ئەبیّ؛ (أولاد)ی بیّ (خێر)و بێر، وجاغ کوّر ئەکاتەوە. لە (حکایات)ی کوردی ئەڵێ: "پاشایە هەبوو، چل کوڕی بوو" وجاغی کوّر بوو" ئەو زوّر ڕاستە؛ (حتّی) خوّمان پیاوی گەورەمان دیّ، مردن؛ (أولاد)یان زوّر بوو، (أمّا) بیّ (وَجە)؛ (آخر)ی دەستگاو (عِمارەت)ی وێران بوو دیوانی کە (حُکُمْدار)و (وُزرا)ی تیا (مسافر) ئەبوون، بوویتە (مَذْبلە)! وەشتیّ تریش هەیە: بوّ (أهل)ی (عِلم) زوّر خراپە، لە (أوائل)ی (نشأت)ی (علم)ی، (بُغض)ی (بعض)ی (عُلما)ی (مخالِف) ئەخەنە (ذهن)یان (مع الأسف) وولّات لە (عِلم)یان (محروم) ئەبیّ؛ (للهِ الْحمدُ) لە (مَنْهل)ی (عِلم)ی (رسول)ی (أکرم) (قرآن)ی (حدیث)ی ئەخوّینەوە، بە (لُطف)ی خوا لە (نَهر)ی (کَوثر)یش تێر ئاو ئەبین؛ وابزانم (لَذّەت) لە ئاوی (کَوثر) بە (قَدر) (لَذّەت)ە لە (عَیْنُ الحیات)ی (هدایەت)ی (مُحمّد)ی (ﷺ)؛ ئێمە (إیمان)مان بە هەموو (رسول)آن هەیە (لِلّه الحمد) لە (أثر)ی هەموان (إستفادە) ئەکەین؛ (وکذا مُخلص)ی یارانی (رسول)ین؛ لە (خیرات)و (برکات)ی (عِلم)یان بەهرەدارین؛ (وهکذا)؛ خوّزی دڵی (مەلا)یان؛ لە (حق) یەك پاك بووبا ڕێك کەوتبان؛ چارەیەکیان دوّزیبایەوە، بوّ ئەو (دین)ە، (نَعُوذُ باللّه) نەزیکە (قطع) ببیّ، ببڕێتەوە؛ (إلهی) لە (خێر)و (برکەت)ی (صاحب)ی (خیر)آن (محروم) نەبین، (آمین)، (وەقت)ی هاوارم ئەکرد، کەس نیە: ئەو هەموو (حیوانات)ە، لە (مکّە) (خسار) ئەبیّ، بە (ملیون) پارە بیّ هودە ئەڕوا، با (مەلا)یان چارەیە بکەن؛ (أمّا) وابزانم ئەمساڵ قوربانی لە (مکّە) زوّر کەم ئەبیّ؛ تامەزروّی گوّشتیان ناشکیّ؛ ئەوی (مقصد)م بوو لە (تفسیر)ی ئەم (سورەت)ە (مبارەك)ە نووسیم؛ کەسی (حظ)ی لە (روایات)و (معانی) (مختلفە)یە، تەماشای (تفسیر)ی (کبیر)و (روح المعانی) بکات (وَالسّلام)، تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (نحر) ڕوّژی دوو شەموو (آخر)ی (أیّام التشریق) (سعات) شەش و پێنج (دقیقە)، (نوّبەت)ی (تفسیر)ی (سورە)ی (الكافرون)ە بیّ؛ وەپێشی ئەڵێن: "(سُورَةُ الْعِبادَة)" زوّر جوانە؛ (أمّا الْمُقشقَشَة) (حقیقةً)

(كَلمه)يه (مَنفُوره). (حَظ)م لەوناوەی نيه؛ وەئەو ناوه له (لَطائف) دانيه؛ (مَكّيه) (عَلى رَأْيِ الْجمهور)، له (عدد)ى (آيات)ى (خِلاف) نيه، شەشه، (مُناسبه)ى لەگەلّ پێشى گەلێ (ظاهِر)ە.

﴿بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿قُلْ﴾ بفەرموو ﴿يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ئى (مَعهود)و (مَعدود)؛ ئەوانەی (راسِخ) له (كُفر)دا؛ (كُفر) بوويته (مَلَكَه) بۆ وان؛ (قابِل)ى (زَوال) نيه؛ له (سُوَر)ى(سابقه) زاناندرا، ئەو (هَمّان)و (لَمّان)و (بُخلا)و بێ (رحم)و (ساهى)و (لاهى)و (مُرائى) له هەموو (جِهەت) (مُخالف)ن، لەگەلّ (صاحب)ى (وَحى)و (رِسالەت)، له (مَبدأ)ەوه لێك جودان (مَعبود)و (مَقصود)يان (غايەت) لێك دوورو (مُتَباين)ە، (بِناءاً على هذا) رِێك كەوتنيان (قابِل) نيه، (مُحال)ە؛ بەوانه بلێ: "لێم گەرێن (عَوق)م مەكەن من له ئێوه گەڕاوم، پياوی چابن؛ ئەگەر لێم نەگەرێن، كارەكتان پێ ئەكەم، خوا بزانی بەسەر (أصحابُ الفيل) نەهاتبێ؛ ئەمن ﴿لاَ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ له (أصنام) ئەوەی ئێوه ئەی پەرستنن من نای پەرستم؛ ياخود ئەو (عبادەت)ەی ئێوه ئەی كەن، من نای كەم كه (ما) (مَصدرى) بێ؛ (عِبادەت)ى بوتپەرستان چيه؟ (نَوع)ە (لَعب)ێكه، وەكى (رقص)و هەلّ پەرِين و بلوێرو تەپلّ لێدانى؛ (قِسم)ى لەمه، كه ئەو (نَوع)ە (لَعب)آنەيان لێ ئەبينم؛ ئەلێم: "دەبێ وابزانن پێغەمبەرو يارانى (رسول) ئەوهايان كردبێ؟" نوێژی جوولەكان شتێ وێ ئەچی؛ (أمّا) ئى ديانان هەرچی پاكى بێ لايان نيه وەكى دەروێشەكانى مه ئەلێن: "سينگ ودلّت پاك بێ" (قَول)ێ (هكذا)يى له (حضرەتی عيسى)ش (نقل) ئەكەن؛ بەلێ (عبادەت) خاوێنى (ظاهر)و (باطن)ى ئەوێ؛ پيسى (ظاهرى) (شرط) نيه بۆ خاوێنى (باطِنى)؛ بێ ڕوو و(ريا) (خالصاً لله) نوێژ بكه؛ وه (لِباس)و (بَدن)يشت با پاك و (تمين)بێ ﴿وَلاَ أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ﴾ ئەوان (عبادەت)ى (لات)و (عُزّى)و

(منات)و (أشباه)یان ئەکرد؛ قوربانیان بۆ ئەکردن؛ (عبادەت)یان لە (دَور)ی (بَیت)یَ فیتوو میتوو بوو؛ بە ڕووتی (طواف)ی (بیت)یان ئەکرد؛ (عبادەت)ی خوایان نەکردیە. ئەوانی (مُوحِّد) بوون لە (عرب)آن (میل)ی (مسیحی)یان بووە؛ (لباس)ی بووزی ومووزی یان لەبەر کردیە، (زُهد)یان لە (دنیا) نواندیە، وادیارە (بعض)یَ لەوان بە تەمای (رسالەت) بووین؛ بۆیە کە (حضرەتی محمّد) (بعثەت)ی بوە، ئەوان (إنکار)یان کردیە، بە (شدّەت)؛ (قُسّ بن ساعُد أیادی)، (وَرَق بن نَوفل) باش بووین؛ ئەگەر (قُس) (دَرك)ی (زَمان)ی (رسالەت)ی کردبا، بیَ (شك) (إیمان)یَ ئێنا، (وکذا) (وَرَق)ە؛ لە (أحادیث) وادەرئەکەویَ؛ (إیمان)ی هێنایە، (غایەت)ی لە (أوائل)ی (رسالەت) زوو (وفات)ی کرد؛ ئەوانی (مُشرِك) (إیمان)یان بە (بعث) نەبوە؛ بوتیان بە (شفیع) زانیە؛ (قِسم)ەکیان وەکی (دَهری) یان بووین ئەڵێن: "(تکرّر)ی (مَوت)و (حیات)ە، (إمات)ەو (إحیا)یە؛ (قِسم)ی ئەمریَ، (قِسم)ی بە (ولد) ئەبیَ — (نَمُوتُ وَنَحْيا وَما يُهْلِكُنا إلاّ الدَّهْرُ)—؛ ئەوە (عائد)ی (زَمان)ە، (طبیعەت)ە" نازانم ئەو (فکرە)یەیان لەکیَ وەرگرتیە؟ (جناب)ی (رسالەت پەناە)؛ وەکی لە (سَیر) (معلوم)ە؛ (أصلاً) (مَیل)ی بوتانی نەبوە، وە(عِبادەت)ی وەکی وانی نە کردیە؛ (ذاتاً) ئەو (رجال)ی (إصلاح) لە منداڵیەوە (إمتیان)یان هەیە؛ لە (أوّل)ی (أمر)ەوە؛ (نَفرەت) لە (عادات)و (عَنعنات)و (تقالید)ی (قَوم)ی خۆیان ئەکەن؛ وەئەوانەی بووینە پێغەمبەر (أصلاً) بە دڵیاندا نەهاتیە ببنە پێغەمبەر؛ (حتّی) (حضرەتی موسی) (علیه السلام) لە (أوّل)ەوە (إبا)ی کرد (حضرەتی محمّد) چی بەسەر هات؟ چەند ئەترسا؛ تا دڵی دامەزرا! ئەوانە (خَیالیُّون) نین (مُحقّق) بە تەمابان، بۆیان نەدەبوو ﴿وَلاَ أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدتُّمْ﴾ (أصلاً،أبداً) ﴿وَلاَ أَنْتُم عَابِدُونَ ما أَعْبُدُ﴾ بیَ (شك)و (شُبە)ە؛ (أبَدَ الآباد، وَدَهْرِ الدّاهرین) ئێوە بە (حَق) خوا ناپەرستن، وە ئەو (نَوع)ە (عبادەت)ی من ئەی کەم، ئێوە نای کەن؛ نە بە (أعمال)، نە بە (إعتقاد) نە بە (أوصاف) ڕێك ناکەوین، پێکدی

ناچین، -(زمخشری)و (سائر)ی (مُفسّرین)ی (عظام) گەلێ دوواون؛ بۆ (دَفع)ی (تکرار)؛ (أمّا تکرار) لەگەلێ (مقام) شتێکی (طبیعی)یە ئەبینی (ذات)ی گەورە، (إبا) ئەکا لە شتێ، ئەلێ: "نای کەم" تا(عرض)ی کەن؛ بە (شدّەت) تر (بَیان)ی (إبا)ی خۆی ئەکا، (باللّٰه)ی نای کەم، (تاللّٰه)ی نای کەم، سەرو مالّم تیای بچێ نای کەم؛ نەم کردیە؛، نای کەم، ئەوەندی (تکرار)ی بکا، هێشتا لای وەیە، ئەو (قوّەت)ی (عزم)و (جزم)ی لەسەر نەکردنی هەیە، بە (عبارەت)ی ئەدا)ی نەکردیە؛ تا ماندوو ئەبێ، ئەو (جُمل)آنە ئەکا، بە (وردی) زوبانی؛ کەسێ (ثابت قَدم) بێ، وائەزانێ (وَفا)ی بە (مَتانەت)ی (قَلب)ی نەکردیە، خۆی بە (مُقَصّر) ئەزانی.

(عِبادەت)ی (رَسول)ی (أکرم)، پێش (بعثەت)ی چ (نوع) بووە؟ (عُلما)ی (أصول) قسەیان لێ کردووە: یەکێ ئەلێ: "لەسەر (دین)ی (نوح)" یەکێ ئەفەرموێ: "(دین)ی (إبراهیم)" وان دیگەر ئەلێ: "(دین)ی (موسی)" یا "(دین)ی (عیسی)" (عَضُدُ الملّةِ والدّین) لە (شرح)ی (مُختَصر)ی (مُنْتَها) ئەفەرموێ: "ئەمە (عائد)ی (تأریخ)ە؛ وەبە (تأریخ) چمان بۆ (ثابت) نەبوە؛ کە (عِبادەت)ی (رسول) -(قبل الرسالەت)- چ بوە" لە فەرموودەی وادەر ئەکەوێ، ئەوقسانە (مُدَلّل) نین؛ (واقعاً) وایە؛ (أما مَعْرَفَةُ اللّٰه) و (إیمان) بە (کبریائی) (لاشك) (إیمان) بە (وحدانیەت)ی (إلهی) لە ناو (أُسرە)ی (نَبَوی)دا بووە؛ بە هیچ (طِران)ێ دەرناکەوێ کە (آبا)ی (کِرام)ی (عبادەت)ی بوتیان کردبێ؛ (علاوە)ی ئەمە، (جناب)ی (رسول) لە (غار)ی (حِرا) وەکی (بَعض)ێ لە (مُسْتشرِق)آن (إختیار)یان کردیە، بە (تَفَکّر) لە (مَلَکوتُ)ی (سَماوات)و (أرض) ڕای ئەبوارد؛ (زُمخشری) کە ئەفەرموێ: "بۆ نەی فەرموو: "(ما عَبَدْتُ)؟" وکی فەرمووی: "(ما عَبَدتُم)" چونکی ئەوان پێش (بعثەت) (أصنام)یان ئەپرستی؛ وە(حضرەتی محمّد)ی ئەو وەختی (عبادەت)ی خوای دەکرد" (زمخشری) (غافِل) نەبوە، لە (أصل)ی خۆی، کە (مَعْرِفَةُ اللّٰه) بە

(عَقل) پەیا ئەبیٚ؛ وە(جناب)ی (رسالەت) بە (دلائل)ی (عقليّە) وەکی (حَضرەتی إبراهیم)ی، خوای ناسیە، وە(دائماً مُتَفکّر) بوە، لە (مَلکُوت)و (سَماوات)و (أرض)؛ دیارە (زمخشری) (مُراد)ی (عِبادەت)ی (شَرعی) بوە؛ کە (بالإتّفاق) (مَوْقوفَە) لەسەر (وَحی)و (رسالەت).

(خُلاصە) (رسالەت پەناه) (مَأْمُور)ە بفەرمویٚ: "من (عِبادەت)ی (باطِل) ناکەم؛ ئێوە (عِبادەت)ی (حَق) ناکەن" ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ ئێوە (مُشرِك)، من (مُوَحِد)؛ ئێوە (وَهّامی) من (إلهی)، ئێوە (تابِع)ی (هَوا) من (تابع)ی (عَقل)و (وَحی)، من (أمل)م نیە، ئێوە (إيمان) بێنن؛ ئێوەش (أمل)تان نەبیٚ، من (بِوَجْهٍ مِنْ الْوُجُوه) (مُوافقە)ی ئێوە بکەم.

(عُلما)ی (أصول) ئەفەرموون: "ئەم (سورەت)ە (مَنْسُوخ الْحُكم)ە؛ (تلاوت)ی (باقی)یە" (مُحقَق) ئەگەر (بِالّمرةً) (منسوخُ الحكم) با، لە (قرآن)دا نەدەنووسراوە؛ (ممکن)ە بلێین: بۆ یادی (أيّام)ی ناتەوانیە" ئەو (نَوع)ە، تا لە (زَمان)ی (قوّەت)، (سالِف)ی (أيّام) لە یاد نەکەن و خۆیان لیٚ نەگۆڕیٚ؛ (دائِم) لە (إحتراس) دابن؛ (لكن مع الأسف) (فائدە)ی بۆ (أُمّەت) نەبوو؛ زو خۆیان لیٚ گۆڕا، وەزوو لیٚ یان وەرگەڕا.

(لاشك) (أحکام)ی (أيّام)ی (ذِلّەت) لەگەڵ (أيّام)ی (عِزّەت) جودایە، (لكن) (دَوام)ی (عِزّ؛ إلی الأبد) (غیر)ە (مأمُول)ە؛ باز (آیات)یٚ کە لە(زەمان)ی بیٚ (طاقەتی) (نازِل) بوە؛ وەکی (تأريخ) -کە ئەڵێن: "خۆی (تکرار) ئەکاتەوە- دێتەوە (مەیدان). (حُکم)ی (آیات)یٚ لە(آیات)ی (قرآن)، (قابل) نیە، بە(إعتبار)ی هەموو (زەمان)و هەموو (مکان) (نسخ) بێتەوە. ئەمڕۆ (مسڵمان)ەکانی لە ژێر دەستی (دُوَل)ی (أجنبی)دان، ئەڵێن: "چی؟" بەڵکو ئێمە لەحەق (مُبَشّر)انی (فەرەنسە) و(إنکلیز) و(ئەلمان) و(ئەمەریقا) ئەڵێن: "چی؟ ئەگەر لێمان گەڕێن (ياأَيُّها الْمُبَشِّرون، لاأَعْبُدُ ما تَعْبُدون، لاعيسى وَلامريَمَ)ە خاتوونە. ئەگەر (قُوّەت)ی (حکومەت)ەکانتان نەبا، نەتان ئەتوانی

بگەڕێن، لەناو (مسلّمان)آن؛ شارو لادێ یان (مؤمن)آن بکەن بە دیان؛ ئەی (مُبَشِّر)ی قوون نەشۆر، (دُنیا)ت پڕکرد، لەشەڕو شۆڕ، برۆ (ئاوروپا) (إصلاح)کە، لە (آسیا) گەڕێ، لە مالّی خۆت داکاسێ، بەس لۆ وێو بۆ وێ گەڕێ؛ (عیسی) ڕۆیی، نایەتەوە؛ دەبا ئەو ئەفسانە ببڕێتەوە بۆیە ئێمە ئەلّێین: "(نَسخ) لە(قرآن)دا نیە"؛ چونکی (زەمان)و (ظروف)ی (أحکام) جودایە؛ (حتّی) لە(شریعەت)ی (أحمدی) –(یعنی عربی)– نە (قادیانی)؛ (أحکامی) هاوین و زستان (فَرق)یان هەیە؛ (فُصول) (تکرار) بکا، (حُکم)، حُکم (نسخ) ناکا؛ گەلێ جار ووتوومە: "ئەبا (عُلما)ی (کِرام) دوو (فِقه) (تَدوین) کەن؛ (خاصَّةً أحکام)ی (سیاسەت)و (إدارە)– یەکێ بۆ (زەمان)ی (عِزّەت)، یەکێ بۆ (زەمان)ی (ذِلّەت)؛ ئەوەندەی (أجانب) (قُوّەت)یان ساند، بلّند بوون؛ ئەوەندە (شریعەت)ی (إسلام) سست و نەوی بوو، (سقوط)ی کرد؛ (ملا) ئەمڕۆ ئەتوانێ؟ بەو (کۆلۆنێل)ی (میجەر)ی (إنگلیز)ی بلّێ: "توو بە(شاهِد) ناشێ ی" (مع أنّه) ئەولای وەیە؛ توو (مَحض)ی درۆی، خۆی (عَین)ی ڕاستی یە. خۆت ئەیزانی ئەو (سطوەت)و (قدرەت)ی (إنگلیز) بەسەر ئێمەی دا هەیە، ئێمە بەسەر وانمادا هەبا، گەلێ خراپەمان لەگەلّ ئەکردن؛ ئەوان لەمە چیترن، لەڕووی (سیاسەت)و (إدارە) (إمتزاج) ئەکەن؛ بەخۆشی لەگەلّ ژێردەستی خۆیان ڕائەبوێرن؛ بە (مصلحەت)ی (عمومی) (مشغول)ن؛ ئاگایان لەجوون و (إهانە)ی بێ دەسەلأتان نیە؛ (مَع الأسف)، ئێمە نە(دین) داریمان تەواوە، نە(دُنیا) داری.

وەکی (خیّام) ئەلّێ:

یەك دەست بە (مُصحف)ی و یەك دەست بە جام
گەهێ سوویی (حلال)و گەهێ موویی (حرام)
مابیم دەرین گونبەدی فەیرۆزە ڕوخام
نە (کافر)ی (مطلق) نە (مسلّمان)ی (تمام)

وە ئەو (رُباعیە)شی زۆر جوانە؛ (حقاً) (مُنصِف)آنەیە.

تا چەند کونەم (عُرضە)ی نادانـی خویش

بگرفت دلی مەن ئەز پەریشانـی خویـش

زیناری موغانە بەرمەیان خواهەم بەسـت

ئەز نەنەنگی چیە؟ ئەز نەنەنگی مسلّمانی خویش

وە (حافظ)یش ئەفەرموێ:

گەر (مسلّمان)ی هەمینە ست کی (حافظ) دارەد

وای ئەگەر دەر پەسی ئیمڕۆز بووەد فەردایە

(جنابی حق) بە (لُطف)و (کرم)و (قوّەت)ی (قاهر)ی خۆی، لەو (زمان)ی (ذلّەت)ە (نجات)مان دا، بکەوینە (زمان)ی (عزّ)و (نصرەت)؛ (زمان)ی (مغلوبی)و (منکوبی) (نسخ) کاتەوە؛ بە (ڕەحمەت)ی (سُورَةُ النَّصرِ) (آمین)، گوێیا ئەو (سورەت)ە (مقدّسە) (سورەت)ی (نَصر)و (فَتح)؛ (إیما) ئەکا، بۆ (وفات)ی پێغەمبەر، گوێی (شیطان) کەڕ بێ خۆی وای (فَهم) کردیە، کە ئەو (سورەت)ە (نازِل) بوە؛ فەرموویەتی: "نُعِیَتْ إلی نَفسی" (نَعی) (خبر)ی مردنە؛ وە(خەبر)ی دایتە (حضرەتی زهراء)، جگەر پارەی (رسول) گریایە؛ بابی (مُشفِق)و (حَنان)و بە (حُرمەت) فەرموویەتی: "توو پێش هەموو (أهل)ی من (إلحاق) بە من ئەکەی" ئەوجا لە خۆشیان پێکەنیە. وە(حضرەتی عمر)یش وای (فَهم) کردیە؛ (وکذا) (عبّاس)ی مامی، یان (إبنُ عباس). (روایەت) ئەکەن لە (إبنُ عمر): ئەو (سُورەت)ە لە (أوسط)ی (أیّام التَّشریق) لە (مِنی) لە (حَجَّةُ الْوداع) (نازل) بوە؛ ئەوە نەزیکە لە (وَفات)ی پێغەمبەر (بعض)ێ ئەلّێن: "دوو سالّ، پاش (نزول)ی (سورەت) (وفات)ی کردیە" هەندێ ئەلّێن: "کە لە (فتح)ی (خَیبر) گەڕایتەوە، (سَورەت) (نازِل) بوە" وە(غزا)ی (خەیبەر) سالّی حەوتەمی (هجرەت)، (أواخر)ی (محرّم) بوە.

ئەگەر لە های و هووی (روایات) گەڕێین، بنۆڕینە (مَوقع)ی (سورەت)، (عبارەت)ی (سورەت) (أصلاً، أبداً، إسْتِشمام)ی (خبر)ی (وفات)ی (رسول)ی لێ ناکرێ؛ ئەویدی (نَصر)و (فتح) (تَهنیه)ی (فَتح)و (ظَفر)، (منّەت)کردن، بە (نَصرەت) دان و (فتح)و فەیرۆزی؛ وە(خبر)ی (وفات)؛ ئەی هوو، لێك دوورن!

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ (أنّهُ) ئەوجا تۆ ئەمری، چ کارت نەماوە، (دین) تەواوە؛ ئەوا بە (مَقصد) گەیشتی ﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ﴾ (عرەب)ی (یمنی)و (غیر)ە (یَمنی) ﴿يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ﴾ دێنە ناو (دین)ی (حق)، (دین)ی (إسلام) ﴿أَفْوَاجًا﴾ دەستە دەستە، جۆق جۆق؛ خۆزیا (دین) چووبایە ناو دڵی وان؛ (تَبلیغ)ی (وَحی) (خلاص)، (وظیفە)یە تێرت نیە؛ بەس ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ (تَقدیس)و (تَنزیه)ی بکە؛ (شُکر)و سوپاس بێنە جێ ﴿وَاسْتَغْفِرْهُ﴾ (وَتُبْ إلیه) ﴿إِنَّهُ كَانَ﴾ (غفّاراً) ﴿تَوَّابًا﴾ ئەمە (صَنْعَةُ الإحتِباك)ی پێ ئەڵێن. وەکی خوا ئەفەرموێ: پاش (فَتح)ی (مکّە) (عَرب)، جەمات بەجەمات، (قَبیلە) بە (قَبیلە) ئەهاتن، (مُسلّمان) ئەبوون؛ ئەکەوتنە ژێر ئاڵای (إسلام)، (ذاتاً مُنْتَظر) بوون، ئەگەر (حضرەتی محمّد) (غالب) بوو بەسەر (قریش)، (مکّە)ی (فتح) کرد، دیارە (رسول)ێ بە (حقّ)ە، چونکی خوا ڕێی (أصحاب الفیل)ی نەدا، بە تەیرە أبابیلە کوشتنی، ئەگەر (محمّد) (فتح)ی (مکّە) بکا، دیارە خوا (راضی)یە؛ وە(محمّد) (رسول)ی ئەوە؛ بەڵێ بە (أکثریەت) (داخل) بوون؛ (أمّا) إیمان) بە تەواوی (داخل)ی دڵیان نەبوو، هەر وەکو (فَوج فَوج) (داخل) بوون، بە (وفات)ی (رسول) (علی الأکثر) (خارج) بوون؛ وە(دعوا)ی (رسالەت) لە (بَین)ی (عەرەب) (تعمیم)ی کرد؛ چ (فتنە)ها بەرپا بوو؟ (قیامەت) لە (مسلّمان)آنی بە ڕاستی بەرپابوو، شیرازەی (صحائف)ی (دین) پسا، (مَشایَخ)و (رُؤسا) وەرگەڕان؛ (مانع) بوون لە (زەکات) دان، ڕوویان کردە پێغەمبەرکانی

درۆزنەکان ئەگەر (أبو بکر)و (عمر) نەبان، (دین)ی خوا، لەگەڵ خاوەنی، لە ژێرخاك پەنهان ئەکرا (أوّل)ی (رۆسا)ی (قریش) -(بَعْدَهُ)- لەگەڵ (مُنافِق)آنی (مدینه)، بوونە (مانِع)ی (إنتشار)و (تَرقّی إسلام)؛ (حضرەتی رسول) بە چ (حاڵ)ێ؟ (حاڵ)ێ کە (شِدّەت)ی (تَخَیُّل) ناکرێ، چ جایە (تَحَمّل)؟ (مُوفّق) بوو، لەسەر (قریش)؛ (دین)ی بە (سرعەت) (إنتشار)ی کرد؛ لە ئەو (وەقت)ەی (وظیفە)ی (رسول الله) گەورەتر بوو، (أوّل) (ظَفر)و (إستیلا)، دووەم دامەزراندن بە (نَوع)ێ، (مَساعی) (نَصر) بە (خَسارت) نەچێ؛ تاکو ئەوانەی (إیمان)یان هێنا، (دَوام)ی (صُوحبەت)یان بوویا، (إیمان)یان (مَحکم) ئەبوو (عداوەت)ی (سابِقە) لە (فکر) ئەکرا؛ (عەرەب)آن (أُلفەت)یان بە (أحکام) ئەگرت؛ ئەگەر (رسول الله) وازوو (وَفات)ی نەکردبا؛ (وَالله أعْلَم) ئەو (فِتنە)و (فَساد)ە ڕووی نەئەدا ئەوەندە خوون نەدەڕژا، (مسڵمان) وا (مُتفَرِّق) نەدەبوون؛ (شەڕی) (سُنّی)و (شیعی) تا (أبد) بەرپا نەدەکرا،؛ (خُلاصە)ی (کَلام) (وفات)ی (رسول الله) لەو هەنگامە، بووە (مَبدأ)ی هەموو (بلا)و (مُصیبەت)ێ، کە بەسەر (دین)و (أهل)ی (دین) داهات؛ وە دوای وی یەکێ ئەهات، شادەو (إیمان)ی ئەهێناو ئەڕۆیی، وەکی ئەو کەسی ئەبێ کە (مُلازِم)ی (حضرەت) بێ؟ (حاشا). (تأثیر)ی (صُحبەت) -(خُصوص) (صُحْبەت)ی (رسول الله)- (إنکار) ناکرێ. (أمّا) من شتێ ئەڵێم: "ژینی(حَضرەتی رَسول الله) (مُدّە)ی شێست وسێ ساڵ لەگەڵ ئەو هەموو (غم)و (غُصّە)و (بلا)و (مَحِن) و ناخۆشی و (تَعب)ی (بَدن)و (فِکر)و(قَلب) و(دەماغ) (دَوام)ی (عَداوەت)ی (أقْربا) بە (مُعجِزە) (حساب)ە؛ (قُوّە)ی (بَدنی)، (قُوّە)ی (رُوحی) (غایەت غالب) نەبا ئەوندە (مُدّە)یە، (مُقاومە)ی ئەو هەموو (شدائد)ەی نەدەتوانی؛ (حقاً آلام)ی (مُحمّد)ی (أحزان)ی (محمّد)ی (صبر)ی (محمّد)ی، کێوی ئەتواندەوە؛ (ولله الحمد) (أبو بکر)و (عمر) شیرازەیان بەستەوە؛ ئالای (دین)یان بڵند کرد، (توسیع)ی دا، (مسڵمان)آن (نائل)ی (فَتح)و (ظفر)ێ

بوون، کە نەدەهاتە (خاطر)و (خیال)؛ پاش نەویدی (فتح)و (ظفر)، (أمر) ئەکاتە (رسول)ی (مُجْتبا) بە (إستغفار)و (تَوبە)، (إستغفار) لە چی؟ گوناه؟ (حاشا)؛ گوناهو (مُحمَّد)ی؟ (ﷺ)، ڕێی گوناهی بوە؟ دڵی ئەوندە پشکووتو، بو(هوا)ی (نفس)ی بێنێتەجێ؟ بەڵێ وەکی(شیخ محمد عبده) ئەفەرموێ: " (نَظر) بە (مقام)ی (عالی)، (نوعاً ما) شتێ وای لێ (صادر) بوە؛ کە خوداوەندی (عظیم الشأن) لێ ی بە گوناه بگرێ (أمّا) لە (حقیقەت)دا (عین)ی (ثَواب)ە" (رسول)ی (أکرم) زۆر ئارەزووی بوو، زوو ئەو (دین)ە (نشر) بکا، وە(بَشَر) لە (ذلّەت)ی بوتپەرستی (نجات)دا. لە (حرب)ی (بدر) چ (إضطراب)ەکی ئەنواند؟ (عرض)ی (کبریائی) ئەکرد: "ئەگەر ئەو کۆمەڵە بە (هیلاك) چن، تا (قیامەت) کەس نات پەرستێ" وە(سُرعەت)ی (إنتشار) لەگەڵ (عومر)ی کورتی (رسول) زۆر (خێر) نەبوو؟ لەبەر ئەمە (جَناب)ی (حَق) (حُصول)ی (مُراد)؛ ئەو (أمر)ە ئەکا، زۆر بە جێیە! من هیچ نیم، (لکن) دڵم زۆر بە (حاڵ)ی (حاضر)ی (إسلام) ئەسووتێ؛ (بعضاً) دڵم تاو ئەگرێ، (نوعاً ما) (إختیار)م نامێنێ؛ (بعض)ی (کلمات) نازك بەسەر زمانم دادێ؛ ئەمە لە (عَین)ی (تأثر)ی (إیمان)ە؛ ئەمە سەیرە من ئەوەندە (مُتَأثِّر) بۆ (مسلّمان)آن، (مُسلمان)آنیش ئەوەندە (کیف) خۆش بەو (حاڵ)ەی کە تێی دان! (سُبحانَ اللهِ والحمدُ للهِ وأَسْتَغفر اللهَ)وە (معناً أمر) بە (دَوام) لەسەر (أخلاق)ی (سابق)؛ (نَهی)یە بە (غرور) بە (نَصر)و (ظفر) نەکەی بە (صهبا)ی (ظفر) مەست بی، ئاگات لە خۆت نەمینێ، (نَعوذُ بالله) لێت وەرگەڕێ هەرچەند (أعمال)ت گەورە بێ، خۆت بە (مُقَصِّر) بزانە؛ زینهار لە (عُجب)و خود پەسندی (وَکَذلكَ کانَ رَسُول)ی (مُحتَرم) نەگۆڕا؛ وەکی (بَعض)ێ (مُستشرِقین) ئەڵێن:" ئەوێ ڕۆژی (هجرەت)ی کرد لە (مکّە)، لەسەر چ (أخلاق) بوو، ئەوێ ڕۆژێ کە بە دوانزە هەزار (فتح)ی (مکّە)ی کرد، هەروابوو، (أصلاً) نەگۆڕا" دیارە ئەوەی ئەی فەرموو؛ (دِعایە) نەبوو، (حقّ)و (حقیقەت) بوو، (آمنّا بِهِ)، سوپاه سالاری

(رُسُل) لە ساڵی هەشتەمی (هجری) لە مانگی (رمضان) (فتح)ی (مکّە)ی کرد؛ کە (داخل)ی شار بوو، چووە ناو (بَیت) نوێژەکی کرد؛ دوای نوێژ لە ناو دەرکەی (بَیت) ڕاوەستا؛ دوژمنە (قَوی)یەکانی بەسەر شۆڕی، شەرمەزاری لە حەوشی (بَیت) ڕاوەستا بوون ئەوسا (رسول)ی (أکرم) لە (حق)ی کردبان، ئەی کرد؛ (مَع هذا) فەرمووی: "(إذْهَبُوا فَأَنْتُم الطُّلَقاءُ!)" ئازاد کراوو بەڕەڵا کراون. ئەو (مَقام)ەیە، من لام (مقام)ی (محمود)ە؛ لە (دُنیا) پێی (کرم) کرد، (حقّاً) ئەو (مقام)ە بۆ کەس نەبوە، گەورەیی، بڵندی، (عزّەت)ی (نفس)، (کرم) کاری، (حَضرەتی محمد) (ﷺ) لەو (مقام)ە بۆ دۆست و دوژمن، (عَیان) بوو (رسالەت پەناه) گەڕایەوە (مدینە)؛ بۆ (حج) (أبو بکر)، بۆ (تبلیغ)ی (سورە)ی (برائەت) (علی) نارد؛ خۆی نەچوە (حج)؛ ساڵی (آتی) (تشریف) چووە (حج)؛ پێی ئەڵێن:" (حَجّةُ الوِداع)" ئەو ڕۆژە لە (عرفات) بەس (مسڵمان)" گریبونەوە، (مُشرك) نا؛ بوت و(أصنام)و (نُصب) گشت فەوتابوون ئەوێ ڕۆژێ بوو: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ) تیا (نازِل) بوو؛ بوە جەژن، جەژنی (قوربان)؛ جەژنی (حُرّیەت)و (إستقلال)ی (دین)؛ وەکی جەژنی (رمضان) بوە جەژنی (فَتح)و (ظَفر)؛ لە گەڕانەوە لە (موقع)ەکی، کە پێی ئەڵێن:" (غَدیر خُمْ)" (نُطق)ەکی دا، بۆ (إرشاد)ی (عِباد)؛ (أمّا) (شیعە) کردیانە ڕۆژی جەژنی خۆیان؛ گۆی یا (جناب)ی (رسالەت پەناه)؛ لەو (مَوقع)ە (نَصّ)ی لەسەر (خلافەت)ی (إمامی علی) داناوە؛ وەئەمڕۆ کە ئیك شەموە، بە (تقویم)ی (إیران)ە، هەژدەی مانگی (قوربان)ە، لە (مقابل)ی نووسیتی: "(عید)ی (غَدیری خُم)" (إیران) ئەمڕۆ کە لە کوویەی (خَم) و (أَلَم)و (ذِلّەت) دایە، جێژنی سێزدە (قرن) پێش ئەمڕۆ ئەکەن؛ (عَین)ی جوو لە کەی یە، ئەی خانە خوشتور جەژنی چی؟ (خلافەت)ی چی؟ (سبحان الله) ئەمە چیە؟ (إلهی) مەستی (جَهالەت)! مەستی (مغلوبی)، مەستی (منکوبی)، ئەبێ (حال)ی کوو بێ؟

لە (زَمان)ی (وفات)ی (رسول)، (فوج)، (فوج) چوونەدەر، لە (إسلامەتی)، وە(سَبب)ی دیارە، وەبە سایەی (أبو بكر)و (عُمر)، (جبراً) خرانەوە (دین)؛ (أمّا) ئەمڕۆ بۆ چی (فَوج)، (فوج)ی (أُمّەت) لە (دین) دەچنەدەر؟ وە(آیا) (ممكن)ە (رجوع)یان؟ (أمّا) (سبب)ی (خروج)یان زۆرە؛ (سیاسی)و (دینی).

(أوّلاً): بە (عُمومی) ڕوویان لە (حِسیّات)و (طَبیعیّات) وەرگێڕا؛ (ترك)ی (فكر)و (نظر)یان كرد، كەوتنە (عالَم)ی (غَیب)و (خَیال)و فڕین؛ (عطالەت)و (كسالەت)، لای (شیعە) (إمام)ی (مَعدوم) یا (مَوهوم)، لای (صوفیە) (قُطب)ی (فەرد)، (مُدبّر)ی (كائنات).

(ثانیاً): (سلب)ی (قُدرەت)و (إرادە) لە (إنسان)؛ (سَوْق) بۆ مردن، ئەمڕۆ سبەی (قیامەت)ە؛ ئەوا (دجّال) هات بەخۆو بەكەرێ، ئەوا (مَهدی) لە گۆڕێ هاتە دەرێ، ئەوا (عیسی) لە ئاسمان هاتە خوارێ؛ (دنیا) بۆ چیە؟ (سعی) بۆ (مِلّەت)ی بێ (قُدرەت)و (إرادە)و (عَزم)و (جَزم)، بێ (إعتماد) لەسەر خۆ، ئەبی چی بەسەر بێ؟ ئەمانەش كە (زەهر) بوون بۆ (دین)و بۆ (دەولەت) بە (عَین الیقین)، لە (عقائد)ی (إسلامیە) لە (قَلم) دران.

(ثالثاً): (تسلیم)ی (قضا)و (قَدَر)؛ هەرچی بەسەرمان بێ، بابێ، (قضا)و (قَدر)ی خوای وایە؛ بەلێ هەرچی گران بی، هەولێ دانی پێ بوێ، (قَوم)ی (عاطل)و (باطِل)و سست و بێ (عَزم) و (ثُبات)، نای كەن، ئەی دەنە (قضا)و (قَدَر)؛ ئەوی (نفس)یان بی خوازی، لە شتی پڕو پووچ، بێ (قیمەت) هەولی بۆ ئەدەن؛ ئارەقە ئەرێژن، ئاگای لە (قضا)و (قَدر) نیە؛ ئێمە لە (عالم)ی (حِس) داین، (عالَم)ی (غیب) نازانین چی تیایە؛ لە (عالَم)ی (أسباب)ین؛ با ئیش و كاری باش بكەین، لەسەر (مجهول) خۆمان (مُعطّل) نەكەین.

(رابعاً): (مَسئلەی) (قَومیّەت)، بەجارێ (رابطە)ی (دین)ی نەهێشت؛ خۆزی بە ڕاستی (قومیەت)ەكەش بووبا؛ (مع الأسف) ئەویش نیە؛ لە (مادّیات)و

(مَعنویات) (مَحروم) بووین؛ (أمّـا) گەڕانـەوەیان بـۆ (دیـن) زۆر (مُشـكل)ە؛ زۆر (نَفرەت) لە (دین) ئەکەن (سفالەت)و ژێرکەوتنی خۆیان لە(دین) ئـەزانن؛ بـەڵێ ئەمە بە (تقلید)ی (حُکما)ی (غرب)ە ئەوان (دین)یان بە (مانع) زانی؛ لە (دیـن) دەرچوون، بەهـەموو (قـوّەت)و (عقـل)و (عِلـم)و (مـاڵ)و (روح)، ڕوویـان کـردە (طبیعەت)؛ (أسرار)یان (کشف) کرد؛ (حق)یانە دوشمنی (دیـن)ی (عیسـی) یـا (بۆلص) بن؛ (أمّا) ئەوانەی مە، بۆ؟ کێ (منع)ی کـردن؟ لـە ولاّتـی کوردسـتان هـەزار سـاڵ زیـاترە، (عُلـوم)ی (طبیعة)و (ریاضـیە)و (فلکیـات) ئەخوێنـدرێ؛ (عُلما)یە گەورەکانی (وَلّی) بە (دین)، لەو (علـوم)آنـە (یَـد)ی (طُـولی)یـان بـوە؛ وە(تألیف)و (حواشی)یان هەیە؛(واقعاً) لە (طرف)ی دەوڵەمەندانی (ملّـەت) لـە (معاوەنـەت) (محـروم) بـوون (أغلـب)ی (مـلا)ی گـەورە گـەورە، بـە نـووکی (قەڵەم)ی خۆیـان (کتیـب)یـان نووسـیتەوە، بـەو (مشـقّەت)ە (کُتـب) خانـەیان (تشکیل) کرد؛ دوای وان بوە (میراث)، (تفرقـە) بـوو، مـن دیـم (کُتـب)ی (دایـە خەجێ)یان بەجۆ ئەفرۆشـرا؛! پـاش (وفـات)ی (مـلا حسـنی منـارە)ی (کُتـب) خانـەی ئێمـە چـەندجار (تقسـیم)ی بەسـەردا هـات؛ (أکثـر)ی فـەوتا، (حـالاً) (مُحتاج) بە چەند هەزار (دینـار)، (کتێـب)ی پـێ بکـڕم، لـە کـوێی بیـنم؟ خـۆ ئەمڕۆ ئەو هـەموو (علـوم)ی (غربـی) لـە(مـدارس)ی (مسـلْمان)آن ئەخوێنـدرێ، بـزانم (أثـر)ی چیە؟ (حقـاً) (دیـن)ی بـە (حـق) (مـانع)ی (ترقّـی) نیـە؛ بـەس (تقسیم)ی (أعمال)ی پێ ئەوێ، (تکلیف)ی هەموو (طبقە)یەك وەك یـەك نـابێ. (أُمّة) بە(مُقتضا)ی سـێ چـوار (آیـة) (عمـل) بکـا، لـە (دیـن)و (دنیـا) سـەرفراز ئەبێ، بەسەر ئەکەوی (تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ... ایة) (خِـلاف)و (شِـقاق)ی (أسـلاف) لە (فکر)ی خۆ ببنەوە (إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَـوْمٍ... آیـە) ئـەو (عقائـد)ە (زائفـە) لـەدڵ فـرێ دەن؛ (وَأن لَـيْسَ لِلإِنسـان إِلّـا مَاسَـعَى...ایـە) (علـم)ی (عَمـل)ی و (عَمل)ی (عُلماء)ە گەورەکان، ببنە (أولاد)ی (عصر)؛ بـۆ (إدارە) بـە (بعـض)ە (قُیود) هەزارو سێصەدو حەفتاو هەشت ساڵ لەمەو پێش دەست و پای (عباد)

نەبەستن (وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ... آیە) (قـوّەت)ی ئـەمڕۆ، لەگـەڵ (قُوّەت)ی (دەور)و شیرو تیرو (بَعیر) جودایە.

(رجا)یە بنۆڕە (مقام)ی ئـەم (سـورەت)ە؛ لـە (بـین)ی (سـورەت) (سـابق)و (سورەت)ی (تَبَّتْ)، (سورەت)ی (أبی لهب) (موقع)ێ زۆر بڵند و خۆشی هەیـە؛ وەك (موقع)ی (صاحب)ی (سورەت)، (صـاحب)ی (کَوثر)و (نصـرەت)، لـەناو دوو دەرکی (کعبةُ الله)؛ (للهِ الْحمدُ والْمنَّهُ) (زَمان)ی (ذلّەت) ڕۆیی؛ (جَـاء الْحَـقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ) (تَبَّتْ يَدا أَبِي لَهَبٍ) ئەوانەی دڵیان پڕبـوو، لـە (لَهـب)ی (حَسـد)و (حقْد)و (بُغـض)و (عـداوەت)ی (رسـول)ی (أکـرم) بەدەسـت و زوبـان و (قَلـب) هەموو (بَدَن) و (قُوّەت) (سَعی)یان لە سـووتاندنی (مُحمّـد)و یـارانی و (دیـن)ی ئەکرد؛ (هلاك) بوون، ئاگریان کـوژاوە؛ بـە (نـارالله) (الَّتِـي تَطَّلِـعُ عَلَـى الْأَفْئِـدَةِ) دڵیان سووتاو، بوە خەڵووز.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ﴾ ڕۆژی (نَصرەت)و (ظَفر)و (فُتوح)، ڕۆژی (هلاك)ی (عَدو)، ڕۆژی کوژانەوەی ئاگری (حُسّاد)و (أهل)ی (فَساد) ڕۆژی (حَیات)ە، ڕۆژی (حُریّەت)و سەربەخۆیییە، جەژنە، جەژنی (دین)و (دُنیا)یە؛ ڕۆژی (خَبر)ی (وَفات)ی (صاحب)ی (لوا)ی (مَعقود)و (مقام)ی (محمود) نیە؛ (حاشا، ثُمَّ حاشا)؛ (حەیف) نیە ئەو ڕۆژە شیرنیە، بەو (خَبر)ە تاڵە ناخۆش کرێ؟ هەر بمرێ (عُدوّ)ی (دین) –(بِحَوْلِهِ تعالی)– ڕۆژێ دێ دۆستانی (محمّد)ی (آیەت)ی (نصر)و (ظفر)یان بۆ بێ؛ لەو مردنە بە مەدری (نجات)یان ببێ، بکەونە ژینی یەکایەتی و سەر بڵندی.

(أبولهب) (کُنیە)ی مامی پێغەمبەرە، (عَبْدُ الْعُزّی)یە؛ هەرچەند (عَبْد العُزّی) زۆر (شَدیدُ العداوەت) بوە، وەك ئاگری سوزندە؛ (أمّا) تەنها هەر ئەو خاوەنی (لَهب)ی (بغض)و (عَداوەت) نەبوە؛ گەلێکی وەکی وی بووین؛ کامی لێ ی ئەگری، ئێژی: "(أبو لَهب)ە" هەرچی بوون؛ (لَهُ الْحَمْدُ) دەست پاچە،

دەستەژنۆ، رەنجەڕۆ بوون ﴿وَتَبَّ﴾ بە (هلاك) چوو، بە (هلاك) چوون؛ بە (هلاك) چێ، بە (هلاك) چن، (أمّا خَبَرِيّة)ی لام خۆشترە. ئەو (وەقت)ە (کُفر مَذلّەت) نەبوو، تا خودا بە (إکرام) ناوی (عبد العُزّی) نەبا؛ دوایە لە (نَظر مسلّمان)آن سووك بوون؛ (عاقبەت) خۆمان سووکتر بووین؛ (أبو لهب) هەرچی بووبێ (إنسان)ی گەورەو بە (حرمەت) بوە، لای (قوم) مع أنّە) گەلێ کەس بە (کُنیە) (مَشهور) ئەبن؛ بە ناو (ذِکر)یان کەن، ناناسرێن؛ وە ئەلّێن: "(إنسان)ی بە شَوکەت و جوان بوە" (لکن) بۆ (إشراق) و (مُنَّور)ی رو (لَهَب) (إستعمال) ئەکرێ؟ بلّێم: "چی؟" وەیاخود (کنایەت)ە لە (جهنّمی). لێرە (عُلما)ی (بَلاغەت)مُنازعەو(طول)و (تفصیل)یان هەیە؛ تەماشای (مُطوّل)و (حواشی) (مُطوَّل) کە،(أوّلاً) (نسبەت)ی (تَبابْ) بۆ دوو دەستی، دووەم، بۆ (شخصی) (مُفسّرین)ی (کِرام) خۆیان پێ ماندی کردیە؛ (ناظر) بە (فکر) ئەتوانی (نُکتە)ی (بَلاغەت) دەرخا.

(رِوایەت) ئەکەن: ڕۆژێ (جناب)ی (رسول)، (داعی إلی الله)، ئەچتە سەر (صَفا) بانگی (بطون)ی (قریش) ئەکا، بە دەنگ و بانگی ئەچن؛ ئەز (جُملە) (أبو لهب)ی مامی، (جنابی رسول) ئەفەرموێ: "ئەگەر بلّێم: "لەشکرێ لەو (وادی)یە (إرادە) ئەکا بەسەرتان دادا، پێم بڕوا ئەکەن؟" ئەلّێن: بەلّێ درۆمان لە تۆ نەدیوە" ئەفەرموێ: "کەوابی؛ من (نَذیر)م، ئەتان ترسێنم؛ بە (عذاب)ێ نەزیك ـ(أنَّهُ) لە (بین)ی دوو دەستی داین، (أبو لهب) گووتی: "(تَبّاً لَكَ سائِرَ الأیّام)، بۆیەت خرکردینەوە؟" وەبەهەدوو دەست بەردەکی بلّند کرد، کە پێی دادا، ئەوجا ئەم (سورەت)ە (نازل) بوو" ئەوسا (مناسبە)و (نُکتە) (ظاهر) ئەبی ﴿مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ﴾ (مُتَبادَر) لە (ما)ی (أوّل) (نفی)یە، (یعنی): مالّی وە ئەوەی کردی، لە رێی (عداوەت)ی (محمّد)ی وە(إطفا)ی (نُور)ی خوا؛ هیچی بە کەلّك نەهات؛(خائِب)و (خاسِر) دەستە پاچەو مالّ وێران بوو ﴿سَيَصْلَى نَارًا﴾ (قریب) ناگاتە (سَوْف)؛ یاخود (سین) بۆ (تأکید)ە؛

(مُحَقّق) گەرمایی ئاگری (عظیم) ئەچێژێ؛ ئاگرێ ﴿ذَاتَ لَهَبٍ﴾ بەگوێرەی ئاگری (لَهب)ێ کە لە دەروونیا بوو، تامرد دڵی پڕ (لَهب) بوو، کە مرد ئاگری بە (لَهب)ی پڕ ئەبێ، ئەمە خۆشە. پاش (وقعە)ی (بَدر) بە (علّەت)ێ خراپ مردیە؛ ئاگر لەسەر ئاگر ﴿وَامْرَأَتُهُ﴾ ئەویش ئەی چێژێ؛ (أُمّ جمیل) خوشکی (أبو سفیان)ی (حَربی) ئەو (سیّد)ە (قُریش)یە وەکی (سیّد)ی مێردی زۆر رقی لە (مُحمّد)ی ئەبۆوە؛ (قُصور)ی لە (عداوەت)ی نەدەکرد؛ (نَمیمی) ئەکرد، ئاگری هەڵدەئایساند بۆ (تَعذیب)ی (مُحمّد)ی ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ چیلکەی (فتنە)و (فساد)، چیلکەی ولاتی مەیە لە (بغدا)یە دەی لێنێ: "(حَطَب خَشن)" لە (مُجاهد) (مَنقول)ە: (إنّها كانَتْ تَمشي بالنَّميمة) ئەمە (تفسیر)ی (قدیم)ە، لە (مُبتکَرات)ی (مُجدِّد)آن نیە ﴿فِي جِيدِهَا﴾ لە ملیەتی ﴿حَبْلٌ﴾ گوریس، پەتك ﴿مِنْ مَسَدٍ﴾ لە شتێ کە زۆر (مَحکم) ئەهۆندرێتەوە، وەکی خوری تووکی حوشتر؛ ئەمە (تَصویر)ە؛ لە (جِهەت) (مَعنا)، (مَعنا)ی (إستعارە)ی خۆشە؛ (ممکن)ە (حَمل)ی لەسەر (ظاهِر) کرێ؛ (روایەت) ئەکەن: (ئەچوو، چقڵ و دڕك ودالی بە کۆڵی خۆی دادەدا بەشەو ئەی هاویشتە سەر ڕێی پێغەمبەری)؛ پێغەمبەر بە شتی وای لە ڕێ (مُعطّل) نابێ؛ سەد هەزار (عُقْبی)ی هاتیتە پێش، بە (کمال)ی (حِلم)و (صَبر)و (عَزم)و (جَزم) لای داوە، ئەڵێن: (أُمّ جمیل) کە بیستی ئەو (سورەت)ەی لە (حق) (نازِل) بوە، تووڕە بوو، چووە سەر پێغەمبەر؛ پێغەمبەر لە مزگەوت بوو؛ (یعنی) (مسجد الحرام) —(أبو بکر)ی دیت، بەردێ پڕ بە دەستی لە چنگ دابوو؛ ووتی:" بیستوومە (رفیق)ت (هُجوم)ی کردوومە سەر" (أبو بکر) فەرمووی: "کەس ئەبینی لەگەڵ من؟" ووتی: "گەمەم پێ ئەکەی؛ کەسیترت لەگەڵە؟!" پێغەمبەری نەدیت، خوا لە شەڕی (حِفظ) کرد ئەوجا گەڕایەوە؛ ئەی ووت: "(قریش) ئەزانێ، ئەمن کچی (سیّد)ی (قریش)م" ئەوانە من (حظ)م لێ نیە، ناویان بە سووکی بینم؛ لەبەر وەی نا، کە خزمی (رسول الله) بووین، لەبەر ئەوەی کە (عَدوّ) (رسول الله)ی،

گەورەیی (عَدوّ)ی بە (نسبەت) گەورەیی (رسول الله)یە؛ (مؤمن) بن، (کافر) بن، خانەدانێ گەورەن؛ پێغەمبەریش لای خۆش نیە، ناویان بە سووکی، (مَهتوکی) بهێندرێ، پێغەمبەر (سَیِّدُالبَشر)ە، باز (هاشمی)و (قریشی)یە، (نسبەت)ی نەگۆڕی ئەگەر لەبەر (عداوەت)ی (رسول الله) (إبران)ی (غیرەت) کێشی ئەکەی، گۆی یا (إنتقام) لە (أعدای)ی وەر دەگری؛ ئەمڕۆ (أبو لهب) زۆرن؛ دەر (حَق) وان، بە (جسارەت) بە، ئازا بە، (إهانە)یان کە، تا بتکەنە (فۆتبۆلێ). (سیّدات)ی (قریش) (ممتاز) بووین؛ (خدیجة)شیان بوە، (أم جمیل)یشیان بوە؛ (علی الأکثر) (مانِع)ی (قَبول)ی (دین) ژنەکانیان بووین ئێستاش ژنە (ئاوروپایی) (مانع)ن لە (نشر)ی (دین)ی (إسلام)؛ لە (ئاوروپا)ی دا، (قَبول)ی (وَثَنی) ئەکەن، (قَبُول)ی (دِین)ی (إسلام) ناکەن، وایان دێتە (فکر)، ژن لە (دین)ی (إسلام)دا سووکن، بێ (حُرمەت)و (حُقوق)ن؛ بەلێ (معامله)ی (مسلْمان)آن وائەبینن؛ (عصر)ێکە ژن (میل)ی (شێخ)آنیان زۆرە؛ بە (عمومی) ڕوویان لە (ملا)یان وەرگێڕایە، دوای (شێخ)آن ئەکەون؛ (فی الحقیقەت) (زمام)ی (إدارە)و (إرادە) لە دەست ژنان دایە؛ لەناو (عموم)ی (کوردان) کچ بە (مالێ) (حساب)ە؛ سەیری گەلێ کەس بۆ (خاطر)ی ژنیان کچیان دەفرۆشن، (نِکاح) (عادةً) کڕین و فرۆشتنە؛کەس نیە چارەی بکا؛ (قَضا)یای (دُنیا) (معتدل)ی نیە، (إفراط)و (تفریط)ە؛ لەناو (بَعض)ێ (أقوام) ئەبنە (وزیر)و (أمپراطور)، لە ولاتی تر باریان ئەکەن؛ توور لە کۆلێ، لە کۆلانی (کۆیە) ئەخولێتەوە؛ (ماستەکە زەریف، ژاژی و پەنیر) تائێوارە ئەگەر بە (زخیرە)ی بۆیان فرۆشرا، ئەگەڕێنەوە مالێ؛ لە مالێش ئارامیان نیە؛ مێردەکانیان وەکی گەمبۆلێ لەسەر لەپ لێ ی ئەکەون!

ئەفەرموون: "(أبو لهب) سێ کوڕی بووە، (عَتْبَە) وە(مَعْتَب)؛ ئەو دووە ڕۆژی (فَتح) (مسلْمان) بوون؛ پێغەمبەر زۆر پێ (مَسرور) بوو، (دُعا)ی بۆ کردن؛ (رُقیّە)ی کچی پێغەمبەری لای (عُتْبَە) بوو؛ سێیەم (عُتَیْبە) بە

(مُصَنَّر)ی؛ ئەو (مسلّمان) نەبوو وە(أُمّ كلثوم) كچی (رسول)ی (أكرم) لای وی بوو؛ كە ئەم (سورەت)ە (نازِل) بوو (أبو لهب) ووتی: "سەری من و سەری ئێوە لێك (حرام) بی، ئەگەر ژنەكانتان (طلاق) نەدەن" (طلاق)یان دان."

(عُتيبه) (قَصد)ی (سَفر)ی (شام)ی بوو، لەگەلّ بابی بچی؛ ووتی: ئەوا ئەچم، نەختێ (جفا)ی (محمّد)ی ئەدەم" (بعض)ێ قسەی ناشيرن (مُواجَه)ی (رسول)ی خودای زۆر بەبێ (أدبی) كرد؛ پێغەمبەر (دعا)ی لێ كرد: "(اَللهُمَّ سَلِّط عَلَيْهِ كَلباً مِنْ كِلابِك)" شەوێ لە شەوان، لە رِێگە شێرێ (عُتَيبه)ی كوشت؛ وەخۆشی بە عدسە (عِلّەت)ێ خراپ، وەكی (عَرْض) كرا مرد. ئەگەر نەی كەينە پشت گوێ (مُناسبه) وای ئەگەیەنێ، ئەم (سورەت)ە، لەپاش (إلتهاب)ی (أبو لهب) بەو بەلآيانە (نازِل) بووبی؛ جگەر پارەی چوو؛ خۆی فەوتا، (تِجارەت)ی نەما.

پاش ئەو (فتح)و (ظفر)ە، (صناديد)ی شەرِ نەما، (كعبه) كە بوتكە دەبوو، بووە (بَيتُ الله)؛ (لات)و (منات)و (عُزّی) (عِزّەت)يان نەما، تێكدران؛ (نور)ی (وحدانيەت)ی (إلهی) لە هەموو (أقطار)ی (حجاز) رِووناكی دا.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خوداوەندی (فَرد)ی بێ هەمتا (أمر) ئەكاتە (رسول)ی (مُجتَبا): ﴿قُلْ﴾ (يا مُحَمّد) ئەی (إمام)ی (مُوَحّدين)؛ بە دەنگێ بەرز، لە دلێ پرِ لە (مَسَرّات) وە(قُوّەت)ی (إيمان) بلێ: ﴿هُوَ﴾ (شأن)ێ (عظيم) ﴿اللّهُ أَحَدٌ﴾ ئاە ئەو (وەقت)ە (راديۆ)و (مُكَبِّره)و (تەلەفۆن) بووبا؛ بانگی (محمّد)ی (نِدا)ی (أحمد)ی، (زمزمه)ی (آيەت)ی (توحيد)ی بهاويشتبا گوێی (أهل)ی (مشرق)و (مغرب)؛ ئايا ئەبێ (ذات)ێ (مُوحِّد) (زعيم)ێ پاك لە هەموو (مُيول)ی (نسبی)و (مذهبی)، (دەعوەت)ی (مسلّمان)آن بكا، بۆ (توحيد)، (إيمان)ێ (صحيح)، بە (وحدانيەت)ی (حضرەتی) (كبريائی) وە (مُوفّق) ببێ، ئەو (هياكل)ی

(موجوده) تێکدا لە چوار (أقطار)ی (عالَم) بانگ ڕابوێری (اللّهُ أحَدْ)، (اللّهُ أحَدْ)، (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ) (لانَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ) (اللّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) (هُوَ اللّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ)، (الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ)، (السَّلَامُ)، (الْمُؤْمِنُ)،(الْمُهَيْمِنُ) (الْعَزِيزُ)، الْجَبَّارُ)، (الْمُتَكَبِّرُ)، (سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ) ئەگەر چی دووره، (أمّا) لە (قُوّەت)ی (إلهی) لە (عِزّة)ی نا (مُتَناهی) (جناب)ی (حق) دوور نیه، کارێ وا ڕێك خا، (مُسلمان)ان لەو (تفرقه)یه بگێڕێتەوه لەسەر شاه ڕاهی (تَوحید)ی خڕیان کاتەوه، (إلهی) (واحِد)ی (أحد) تووخوایەکی (حَضرەتی محمّد)ی بەو (نَوع)ه گەوره بوو، بێ داك وبێ باب، کردتە پێغەمبەر، تەك و تەنها ناردت بۆ سەر ئەو هەموو (بَشر)ه؛ وەکی (موسی) (دار عصا)یەکیشت نەدایە؛ (مُقابل)ی ئەو دەریا دەریا (عالَم)ه، سەران، سەروەران و ئەفسەران وشاهان و گەوران و گەردەن کەشان و (حُکما)و (عُلما)و گەلێ (أدیان) ڕاوەستا، ئەو (عالَم)ه بە هەمو (قُوّەت)و (شِرك)و (إله)ی (مَزعومه)یان، بوونە یەك ئاگر، یە(لَهَب)، (لَهَب)ی جهان سۆز وەلەهەموو کەس (زیاده)، نێزیکتر لە خزمانی، لە هەموو کەس (زێد)ه (عَدُوّ)ی بوو، بۆ (إمحا)ی (محمّد)و (دین)ی ئەوی (مُمکن)یان بوو (قصور)یان نەکرد؛ تەك و تەنیا (دَعوەت)یان کرد (مُتَحمّل)ی ئەوهەمو (آلام)و (إهانه)و (عذاب)ه بوو؛ (آخر)ی (مُشرك)و (شُرَکا)ی شکاند، (وَحدانیەت)ی تۆی لە (أرض)یدا (إنتشار) کرد؛ (یا محمَّد، یا مُؤیّد) (دائم) بفەرموو: "(هُوَ اللّهُ أحَدْ)" (أحد)ی (غَلبه)ی ساند، تۆی تەنیاو بێ هێز (نَصرەت)دا تووی کرده (واحد)ی (مُمتان)ی (بشر) ﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ (سیّد)، لام وەیە زۆر دروست نیه، (تفسیر)ی کەین بە (سَیّد)، چونکی (لَقب)ی (سیّد) درایتە خوێندەوارانی (عِراقی) وەکی (ئەفەندی) بۆ تورکان؛ لە (إطلاق)ی (سیّد) بۆ خوا (خلافی)یە؛ (صَمَدْ) چیه؟ پتەو بێ (جَوف)، (یَعنی مُستَغنی) لە خواردن و خواردنەوە (هُوَ الذَّی یُطعِمُ ولا یُطعَم)، (غَنی) (إحتیاج)ی بە هیچ نیه؛ بۆ (خَلق)و (إیجاد) ئەگەر

پەکی لەسەر شتێ کەوی، خۆی پەیای ئەکا ئەو (غنی)یە لە (معنا)ی (واجب الْوجُود) دایە، (واجِب الْوجُود) لە هەموو شت (مُسْتَغْنَی)یە، (سَعدی) ئەڵێ:

مەرۆر سەزەد (کبریاء)و (مَنی)

(مُلْك)ەش (قدیم)ەست و (ذات)ەش (غنی)

(واجب الوجود) خۆو (صِفات)ی (فَوقَ الْکلّ)ە؛ گەلێ (معنا)یان لە (صَمد) داوەتەوە؛ (واجب الوجود) (أحد)ی (حَقیقی)، (داخل)ی (قَواعد)ی (طبیعی)، (ناموس)ی (مادیّات) نابی ﴿لَمْ یَلِدْ﴾ (تَولید) چ بە (إعتبار)ی (مَبدأ)و (أصل)، کە ببێ بە باب ﴿وَلَمْ یُولَدْ﴾ چ بە (إعتبار)ی (فرعیّەت) کە ببێ بە (وَلَد)) بۆ (طبیعیّات)ە؛ (إله)ی (فَوق الطّبیعەت)ە، (مُنزَّه)ە لەو (قانون)ە؛ وە(قاعدە)ی (تَوالد) (مُستَلزِم)ی (قاعدە)ی (مَوت)ە؛ هەرچی (ذی حَیات) بی، وەبە (تَوالد) بووبی، درایە ئەمرێ؛ (حَیات) (حَیات)ی (نوع)ە، (بَقا)، (بَقا)ی (نَوع)ە؛ بە (قاعدە)ی (طبیعەت) ئەوێ بلێ:" خوا (والِد)ە، یا (مَولود)ە" ئەبێ بلێ: "خوا ئەمرێ" ﴿وَلَمْ یَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ کەس، هیچ شت هاوتای وی نیە؛ (تَماثلُ) لە (بَین)ی وی وە(کائنات) دانیە؛ (مُناسبە) (تَقابلُ)ە (قِدَم)و (حُدوث)، (وُجوب)و (إمکان)، (غِنا)و (إحتیاجی)، (کمال)و (نقص).

لە(عِلم)ی (کلام) (مَبْحث)ی (وُجوب)و (إمکان)و (إمتناع)؛ وە(مَبْحث)ی (وحدەت)و (کثرەت) زۆر (نافِع)ن؛ با نەختەکی لێ بدوێین؛ ئەوی بە (خاطِر)و (خیال) دابی، (نسبەت) بە (وجود)، یا(واجبُ الوجود)ە، یا (ممکن الوجود)ە، یا(مُمْتَنعُ الْوُجود)ە، (واجب الوجود)، (وجود)ی (بالّذات)ە (ضروری)یە؛ (قابل)ی (زوال)و (تَبدّل)و (تغیّر) نیە؛ (أزلی)و (أبدی)یە؛ بەلکی (نسبەت)ی لەگەڵ (زَمان) نیە؛ (ممکن الوجود) (نِسبەت)ی بە (وُجود)و (عَدم) (عَلی السَّواء)ە؛ بوون و نەبوونی یەکسانە؛ (مُمتَنع الوجود)، (وُجود) بۆ ئەو (محال)ە، (غیر)ە (قابل)ە؛ بەلکو (عَدم) بۆ وی (لازم)ە، (ضروری)یە؛ (ممکن) (وُجود)ی (بِالذّات) نیە؛ (وجود)ە لە (واجبُ الْوُجود)ە؛ وەکی ڕووناکی (أرض)

لە (مقابل)ی ڕۆژ. ئەو (عالَم)ە (طَبیعی)یە، بە (إتّفاق)ی (إلهیُّون)ی (قَدیم)و (حُكما)ی (جَدید) (مُمْکن الوُجود)ە؛ وە(أحوالات) لە (تَغیُّر)و (تَبَدّل)و (تَوالُد)و (تَرکیب)و (إنحلال) (شاهدە) لەسەر (إمکان)ی؛ چونکی (واجبُ الوُجود) (لا یَتَغَیّر)ە؛ وە(کمالات)ی (بالفعل)و (دائمە)؛ وە(کمال)ی (مُنتَظر) نیە؛ (کمال)ی (مُنتَظر)و (تَرقیّات) بۆ (عالَم)ی (إمکان)ە، بۆ (طبیعیّات)ە؛ (واجب الوجود) نەوەك (عناصِر)، (ذرّات)، شتێ لێ دروست ئەکرێ نەمەك: (أجرام)و (أجسام) لە شت دروست ئەکرێ؛ (مبدأ)ی (وُجود)ی (ممکنات)ە؛ (أما مبدأ)ی لە (سلْسلە) لە (وَصف)ی (إمکان)، (خارج)؛ (دقّەت) کە، (کلّ)ی (سِلسلە) (إبتدا)و (إنتها)ی بە (غیر)ی خۆیەتی؛ وە(إلّا) نە (إبتدا)ی ئەبێ، نە (إنتها).

ئەو (عالَم)ە لەگەڵ (سعەت)ی، کە (حُكما)ی (جَدید) (کشف)یان کردیە، — (بِالإتّفاق)— (مُمکن الموجود)ە، بوون و نەبوونی یەکسانە؛ هەرچەند (ذی مقراطیس) وەپێشی (ذی مقراطیس) (حکیم) ئەڵێ: "(أجزا)ی (لا یَتَجزّی)ی ئەو (کُرات)ە، وەکی (أرض)و (شمس)و (سایر)ی (نُجوم)و (أقمار)، (واجب الوجود)ە؛ (کُرە)یە لەوانە پەیا ئەبی، (مُمکِن الوجود)ە وە(حادِث)ە" (أمّا) (قَول)ێ (نا مَعقول)ە، (مَع أنَّە) (حُكما)ی (جدید) (أجزا)ی (ذی میقراطیس)یان لە باڵێ یەك هینایەدەر؛ وەکەسێ لە (حُکما) ناڵێ: "(مُمکن الوُجود) (علی طریق الصُّدفة) پەیا ئەبێ" (مادام) پێی بڵێن: (حکیم) قسەی وا نا (مَعقول) چۆن ئەکا؟

(وَحدەت)یش بە (إجمال)ی سێ (قِسم)ە: (وەحدەت)ی (حقیقی) —کە (بوَجْه مِن الوُجُوه) (قَبول)ی (کثرەت) نەکا؛ نە (حقیقی) نە (إعتباری)؛ ئەو (وەحدەت)ی (حَقیقیة) (خاصّ)ی (واحد)ی (حقیقی)یە (ذات)ی (واجب)ی (مُقدَّس) لە ئالآیشی (کثرەت)، هەزار ئافەرین لە (روح)ی (حُکما)ی (ألهیُّون) بێ؛ (وحدەت)ی (حقیقی) (قبول)ی (إشتراك) ناکا؛ هەر (مَفهوم)ێ (وحدات)ی بوو (کُلّی)یە؛ (وەحدەت)ی (إعتباری)یە؛ (وَحدەت)ی (بالذّات)، (ذاتاً واحدە)؛

(أمّاجِهات)ی (مُختلفه)ی هەیە؛ وەکی (عُقول)ی (مُجرّدَه)ی کە (حُکما)ی (قدیم) (قول)ی پێ ئەکەن؛ ئەڵێن: "(عَقل)ی (أوّل) (واحده)، (ماهیّەت)ی (مُنحَصِر)ی (فی الفرد)ە؛ (أمّا کُثْرەت)ی (إعتباری) هەیە؛ (مُمکن)ە (وُجود)ی لە (غَیر)ە، (مُحتاج)ە، (وجود)ی لە (ماهیّەت)ی (زائده)"

(حُکما) ئەڵێن: خوا (واحد)ی (حقیقی)یە؛ وە(قاعده)یە؛ (واحد) هەر (واحد)ی لێ (صادر) ئەبێ؛ شتێ (بَسیط) بێ، هەر یەك شتێ لێ پەیا ئەبێ؛ (أول) شتێ کەلێێ (صادر) ئەبێ؛ (عقل)ی (أوّل)ە؛ ئەوجا (کثرەت) لە (موجودات)ی (مُمکنه) پەیا ئەبێ" وە(رُوح)ی (إنسان)یش، لای ئەو (حُکما)یانە، وە(بعض)یّ لە ئێمە، وەکی (إمامی غزالی)؛ وە(شیخی عربی)، وە(سائِر)ی (عُظما)ی (حکْمَەت)؛ وەکی (شیخ)ی (رَئیس)و (أشیاع)ی، لەو (نَوع)ە (مُجرّدات)ەیە؛ (جَوهر)یکە، (خارج)ی (بَدَنَ)، لە لاڕا، (إداره)ی (بَدَن) ئەکا. (أمّا) من ئەو (مُجرّدات)ەم لانیە؛ (ذات)یّ (مُجرَّد) لە ئالأیشی (مادیّات)و (طَبیعیات) هەر (ذات)ی (أحد)ی (حَقیقی)یە؛ (قَول)ی بە (مُجردّات) پاش (إعتراف) بە (وَحدەت)ی (حقیقی) (جَناب)ی (أحد) لە (عالَم)ی (إمکان)، (دَلیل) لەسەر (وجود)یان نیە؛ (جناب)ی (حق) (واحده)؛ (أما واحد)یّ (طبیعی) نیە؛ تا هەر یەك شتێ لێ (صادر) بێ. خودای (واحد)و (عَلیم)و (قَدیر) بەزۆری (أشیا) (أیجاد) ئەکا (حاجەت)ی بە (عُقول) نیە. سێیەم: (وحدەت)ی (إعتبار)ی؛ (أرض) بە هەموو (مَوادّ)و (طبقات)و (عناصر)ی (کُرَّه)کی (واحده)؛ (زید) (مثلاً): بە هەموو (الات)و (أدوات) و (أجزا)ی (ظَاهری)و (باطنی) (شخص)ەکە؛ گڵێ لەسەر ئەو هەموو (تَفرقه)ی (عنصر)ێکە لە (عناصر)ی (بَشر)و (هکذا) هەزار هەزار، پێی ئەڵێن: "یەك (ملیون)" (عالَم) لەگەڵ هەموو (أنواع)ی یەك (عالَم)ە؛ (مُمکِن الوُجود)ە. (علم)ی (تفسیر) یەك (عِلم)ە، سەد هەزار هەزار (مسئله)ی تیایە؛ (وکذا: کَلام، نَحو، أُصول)؛ (کۆیه) لە هەزار خانی زیاد)ە، یەك شارە؛ هەولێر یەك (لوا)یە، (عراق) یەك

(حكومەت)ە؛ (لازم)ە (دقّەت) كەن لە (بَحث)ى (وَحدەت)، چونكى (مُشرِك)ەكان بە قسەى بێ (مَعنا)؛ (ضَعيفُ العقل)آن هەڵ ئەخەڵەتێنن؛ يەك نابێتە دوو؛ دووش نابێتە يەك؛ ئەمە (بَديهى)يە (أمّا) دوو (عُنصر) (إتّحاد) ئەكەن؛ ئەبنە شتێ تر؛ وەكى: (هايدروجين)و (ئۆكسجين) ئەبنە ئاو؛ (بعض)ێ (مواد) بە ئاسانى (إتحاد) ئەكەن؛ (بعض)ێ بە (زەحمەت) بە (جَبر)ى (أُستاد)ى (كبير)، (بعض)ێ (مُتَنَفِر)ن (قابِل)ى (إتحاد) نين؛ رۆن و ئاو (قط) تێكەڵاو نابن (جناب)ى (حق) (واحد)ى (حَقيقى)يە؛ (مناسبە)ى وە(مَيل)ى لەگەڵ هيچ شت نيە، تا (إتّحاد)ى لەگەڵ بكا؛ (أب)و (إبن)و (رُوح القدس) نابنە يەك؛ (خصوص) كەسێ (قابل) نەبى، ببێتە (أب) باب؛ كوو ئەبێتە (عين)ى (إبن)؟ (هَذيان)ە؛ ئەمە (بلاّ)ى (تقليد)و ترسى يە (مسيحى) (عاقِل) ناوێرى بڵێ: "ئەمە چۆن ئەبى؟" وابزانم هيچ (قوم)ێ (مُشرِك) (هذيان)ى (مسيحى)يان ناكەن؛ وە(غير)ى (صوفى)يانى مە، كەس (قول) بە (إتّحاد) ناكا (أنا مَنْ أهْوى۔ وَمَنْ أهْوى، أنا)؛ (أهل)ى (شرك) (إمتيازى)يە ئەدەنە خوا؛ (حتّى) (جَرمانى) كە ئەڵێن: "(واجب الوجود) پێنجن: (ذات)ى (كبريائى)،فاعل (غير)ە (مُنفَعِل) (مادە)(مُنفعِل)؛ غيرە (فاعِل)؛ (نَفس)(فاعل) يش و (مُنفعل)يش؛ (فَضا)و (زمان)؛ نە (فاعل) نە (مُنْفَعِل)، (أمّا وجود)ى (أشيا) بێ وان نابى؛ ئەڵێن: خوا بە (عِلم) (مُمتازە)؛ (عاقبەت)ى شت ئەزانى" (ثَنَوى) كە ئەڵێن: خوا دووە؛ يەكى (فاعِل)ى (خَير)، ديگەر (فاعل)ى (شەڕ) (يەزدان)و (ئەهرەمەن)"؛ (تَفَوّق)ى (خير) ئەدەنە (فاعل)ى (خَير) كە (الله)يە.

(فِرقە)يە لە(وثنيان) ووتيان: "(مادام) خوا هەر (فاعل)ى (خير)ە، لە (شەڕى) (أمين) بن؛ بۆ (تأمين)ى خۆمان (فاعل)ى (شەڕ) بپەرستن، (شێخ عَدى هەيتى) كەلە(سفر)ى (إيران)(عودەت)ى كرد ئەم (فِكر)ە ى هيناولاَتى ئێمە؛ (داسن) ئەوەيان قبول كرد بۆيە (مَلَكَ)ى (طاوس)كە (مُمَثِّل)ى (إلە)ى (شەڕە)ئەپەرستن؛ (حقيقةً أكثر)ى (بَشَر) لەو (فِكر)ەدايە؛ ئەوى (شەڕ)آنى

بی، (مُداهَنە)ی لەبەر ئەکەن، (هدایا)ی (تقدیم) ئەکەن (کاکە، کاکە، ئاغام، ئاغام) بە دووی دا ئەڕۆن! لە (مجلّە)یە (مصری) (کُلَّ شَیءِِ والدُّنیا) ئی (صادر) لە ڕۆژی چوار شەموو، دەی (ینایر–١٩٣٤)، ١٤/رمضان/١٣٥٢هـ) (نوعاما) (تَفصیلات)یَ ئەدا بۆ (إعتقاد) و (عبادات) و(عادات)ی (یَزیدی)یان؛ (صورەت)ی (مَلَك)ی (طاوس)یش تیایە وەلیَ یان (نقل) ئەکا: (خوا لەو (عالَم)ە زۆر دوورە؛ (زِمام)ی (إدارە)ی دایتە (مَلَك) (طاوس)؛ (فاعِل)ی (ما یَشاء)و (حاکم)ی (ما یُرید)خۆیەتی، (مُدّە)ی دە هەزار سالَ؛ لەو (مُدّە) سێ هەزار سالَ تێپەریوە؛ پاش ئەو (مُدّە) (عالَم) ڕوو ئەکاتەوە خوا؛ (مَلَك)ی (طاوس)یش ئەچێتەوە ئاسمانان خوا لیَ ی خۆش ئەبی) ئەمە لە (إیرانی)یان وەرگیرایە، کە ئەلێن: "(یەزدان) بەسەر (ئەهرەمەن) (غالب) ئەبی؛ شەڕو شۆڕ نامێنی؛ (عالم) ئەکەویتە (إستراحەت)" (أمّا) ئەو ڕۆژە کەی دیَ؟ (ظاهِر) وەیە، تادیَ دوور ئەکەوێتەوە، شەڕ و شۆڕ (زیاد) ئەکا؛ (بَهاء الله)ی (إیرانی) (قَول) بوو ئەو (وعدە) بەجێ بێنیَ؛ لەگەلَ (بعثة)ی ئەو (عالَم)ە دەستە ملانی یەك بن؛ گورگ و مەڕ پێکەو ئاو بخۆنەوە؛ (أمّا مع الأسف) (ئولَمەدی)؛ دەها (دنیا) ویرانە؛ (شُرور) بە (ملیون)و (ملیار) (زیاد)ی کرد؛ (أمّا شِرك)ی (یونان)یان و (مصری)یانو (هندی)یان و (أمثال)یان زۆر (عجایب)ە هەر (نَوع)ە شتیَ (إله)کی بۆ دادەنێن؛ (مراجعە)ی (تَأریخ)ی (عُومر) کە، (تَعجّب) ئەمێنی، (إنسان) چۆن بەم (دَرجە) (فِکر)ی (مُنْحط) ئەبی؟ بنۆڕە (مصری)یان، هەر شارە (مَعُبود)ێکی هەیە، هەر شارە (حیوان)ەکی (تَقدیس) کردیە؛ (بعض)ە (حیوان)لای هەموو مصریان (مُقدَّس) بوە؛ (تَقدیس)ی شێر، (تمساح)، گا، بەران، پێشکە، چەقەلَ، ئەکەن؛ تووخوا چەقەلَ و پێشکە، ئی وەن (تقدیس) بکرێن؟ (أمّا) ئێستا لە (نَظر غرب)، ئەوا بۆ (شَرق)یش (سِرایەت)ی کردیە، سەگ پەرستین ی(عام) بوە، لایان (مُقدّس)ە، (وَفا) دارە؛ (تَمام) خۆیان ئەوەندە بە (وَفا)ن، سەگی (وَفا)دار ئەپەرستن؛ ماریش لای

(مصری)یان (مقدَّس) بوه؛ خوا بە ماری (عصا)ی (موسی) (مالّی) وێران کردن؛ (حتّی بعض)ە شتێ، وەك: نیسك، سیر، پیازیان لا (مُقدّس) بوه؛ (قُدّسَ العَدَسُ، علی لسانِ سَبْعِینَ نبیّاً) رەنگە لەوانەوە هاتبینە ناو ئێمە؛ وەکی (حُبُّ الْهِرَّةِ مِنَ الْإِیمان)؛ (یونان) دەها (عجایب) (یونان)و (روما) لە (عبادەت)ی (فالّوس) (هیکل)ی (آلەت)ی پیاو (تَفوّق)یان کردیە؛ لەبەر (أدەب)ی (قرآن) نەبا، بۆ ئەو (هیکل)ە، نەختی (تفصیلات)مان ئەنووسی؛ (مُراجعە)ی (قانون)ی (زَواج)ی (إلیاسُ الْغضبان) کە، لە لاپەڕی (۷۲) تا لاپەڕی (۸۹)، لێرە ئەلّێ: "(حفلە)یە (مُقدَّس) ئەکەن، لەکن بەزاوا بوون؛ (یعنی) کە بووك لە باغەلّی زاوا ئەکەن؛ هاوار ئەکەنە (إله)، (رئاسەت)ی (حفلە) بکەن؛ (أوّل) (إله)ی (بکارەت)؛ دووەم (إله)ی (إحتمال) سێیەم (إله)ی (لَذّەت)؛ چارەم (إله)ی (مَعونەت)"؛ (ممکن)ە بە (زحمەت) بە زاوا بووین؛ لای ئەوانە هەر شتە (إله)ەکی هەیە؛ (إله)ی ئەوەندە زۆرن؛ (حساب) ناکرێن؛ ئێمەش لە (بَدل) ئەوانە، (مَلَك) (إستخدام) ئەکەین؛ (إله)ی وەکی (بَشَر) مێردو ژن و کوڕو کچ و خزم، لە مەیانیاندا، (شەڕ)و شۆڕ ئەبی؛ (أفلاطون) زۆر (ذَمّ)ی (شاعر)آنی (یۆنان) ئەکا؛ کە (شەڕ)ی (آلە)یان (نظم) کردیە؛ ئەفەرموێ: ئەوە بۆ (تربیە) زۆر خراپە؛ (آلە) کە لە (نظر)ی وان (مُقدّس)ن، بەو (طرز)ە (شەڕ) بکەن، (إنسان) ئەبێ چی بکا؟!" (أفلاطون) (مُوَحِّد) بوه، (لکن) ئەلّێ: (بشر) (تِمثال)ی ئەوێ؛ وە(إلاّ) گرنابنەوە" ڕاست ئەکا، (کائنات) (حسّ) پەرستن؛ (أفلاطون) قسەیە شیرینی هەیە، لە (حق) (شُعرا)یان، ئەلّێ: "(إنسان) ئەوە نیە (مَدح)ی خەلکی بکا، (إنسان) ئەوەیە، کارێ بکا، کە (مدح)ی بکەن" ئافەرین.

بوزرگەواران (خِلاف)یانە، ئایا (أوّلاً) (إنسان) (مُوَحِّد) بووین، دوایە (شِرك) پەیا بوه؛ یاخود (بالعکس)ە؟ لە (تأریخ)ی (عمومی)و رەوشتی (بشر)و (قاعدە)ی (تَرقّی) وائەگەیەنێ

(أولاً): (شرك)؛ دووەم: (مَعرفةُ الله)و (وحدانیەت)ی (إلهی) هاتیتە (أذهان) (ثُمّ) ترس لە (أمور)ی (طبیعیّە) وەكی: بروسكەو گرمەی هەوری، بولەرزەك، بارانی بە (شدّەت)؛ (بَلوی)ی (عامّ)ی (خلق)ی (إلهی)؛ (تنوّع)ی كردیە، (بَعْدَە) كار كەوتیتە دەست (كَهنە)و مەهەنە؛ (زێدە) (تلاعُب)یان بە (وَثنی)یان كردیە؛ كەسێ تەماشای (أوراقی) پەرێشانی (أدیان) كا؛ ئەزانی (إلهْ)، (أُلوهیّەت) لە دەست (أقوم)ی (سالِفە) (مَلعبە) بووە؛ (آلهَ) پەهلەوانی (حكایات) بووین؛ وەكی: (رۆستەم)و (سام)و (حمزە) پاڵەوان (حُكما)ی (یونان) وەك: (سەقراط)و (أفلاطون)و (أرسطو)؛ (نوعاً ما) (قدسیّەت)و (وَحدانیەت) (كبریائی)یان هێنا ناو (عقل)ی (بشر)؛ تا (نَوبەت) گەیشتە (خاتَم الرُّسل)، (سیّدُ الْكُل) (حضرەتی محمّد) (ﷺ)، بە (حَق) (وَحدانیەت)و (جَلال)و (عَظمەت)و (قُدرەت)و (عِلم)و (غَنی)ی (باری) (إظهار) كرد؛ (إثبات)ی فە رموو؛ خودای لە دە ستی (لاعب)آن (نَجات)دا؛ (ذات)ی (أقدس) خوداوەندی (أنام)، (مُنَزّە)ە لە ئالآیشی (شِرك)، لە (نَواقص)ی (مادّیات)، لە (مُزخرفات) (وَهم)و (خَیال)، هەرچەند (شِرك) لە هەموو (جهەت)ەوە هاتیتە ناو (إعتقاد)ی (مُسلّمان)آن (لكن قرآن)ی (عَظیمُ الشّأن) (كافی)یە، بۆ (حِفظ)ی (وَحدانیەت)ی (حَقیقی)؛ (كبریائی)؛ نە (ذات)ی، نە (صِفات)ی، نە (أفعال)ی، (شِرك) هەڵناگرێ؛ (هُوَ اللّهُ الأحَدّ، الصَّمَدُ، الذي لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ،ولا كُفوله ولانِدْ لَیْسَ كَمِثلِه شَيء، وهو السَمیعُ العَلیم) وەكی (عُمر هَذْلی)و (أمثال)یان ئەفەرموون: (إعتقاد)ی (مسیحی)یان، لە (مُشرِك)ی (مِصری)یان وەرگیرایە؛ لە (ئاوروپا) بە (عَین)ی (شِرك) (قرار)ی گرتووە، ئەگەر (تفصیلات) بنووسین لە (تفسیر)ی ئەم (سورەت)ە (مُجلّد)ێ گەورەی ئەوێ؛ ئەم (سورەت)ە (مُقدَّسە) ناوێ زۆر جوان و پاكی هەیە؛ (الآخلاص)، (اَلتَّوحید)، (اَلأساس)، (اَلتَّفرید)، (التَّجرید)، (النَّجاة)، (اَلوِلایە)، (اَلْمَعرِفة)، اَلجَمال)، (أمّا) (المُقَشْقَشْ)م پێ خۆش نیە؛ لە (إتقان)و وە لە (لَطائِف) هەر (الآخلاص) وَ (الأساس) (ذكر)

ئەکەن؛ (سُورَةُ ٱلنَسَبْ)یشی ئەلێنێ؛ گوێیا (مُشرِك)ەکان، (سُؤال)یان لێ کردیە، ((نَسب)ی خواتمان بۆ (بیان) کە) وە(بعض)ێ (نسبەت)ی بۆ جوولەکان ئەدەن؛ ئەمە سەیرە، (جوو) ئەم (سؤال)ە کوو ئەکەن؟وە ئایا (مشرك)ەکان (نسب)ی خوایەکانی خۆیان زانیوە، تا (سؤال) لە (نسب)ی خوای (رسول الله)ي بکەن؟ (شێخی سُیوطی) لە (إتقان)، (إستفهام)ێ لە (زەرکەشی) (نَقل) ئەکا: ئایا (تعداد)ی ناوی ئەم (سورەت)ە لە پێغەمبەر وەرگیرایە؟ یاخود بە (مُناسبە) دانراین؟ وابزانم کەمێ لە (رسول الله) وەرگیراین؛ (أكثر)ی بە (مُناسبە) بوە؛ (أمّا تَصریح) بە (تَرجیح) نیە؛ (أحادیث)ی (صَحیح) (دائر) بە (فَضل)ی ئەم (سورەت)ە (وارِد) بوە، (حقیقةً) تا بلێی شایانی ستایشە؛ (أمّا فَضلیەت) ئەمەیە (مَعنی)ی بە ڕاستی بچتە ناو دلّ و (دەماغ)ی (مُوَحّدین)؛ ئەوە چەند(سُورەت)ەلەبەر(غایەت)ی(إنتظام)یان، (مەیدان)یان نەدا، (بَیان)ی مَکیّە ت و(مَدنیەت)و (عدد)ی (آیات)یان بکەین؛ (مع أنّه) زۆرمان پێ (لازم) نیە؛ وە(مُفسِّر)ی (أعظم) (إمام إبن جَریر) (أوّل)و (آخر) (تَعرُّض) بۆ ئەم (مَسائِله) ناکا؛ ئەوجابا نۆرەی (تفسیر)ی (سُورە)ی (اَلْفَلَق) بی (وەقت)ی (عصر)ی ڕۆژی چوارشەموو، بە (تقویم) بیست ویەکی ماهی قوربانی، (١٩٤٢/١٢/٣٠) ئەفرەنجی لەپاش (خَبر)ی (وَفات)ی (حضرەتی ملا أفندی) –(مع الأسف)– شەوی پێنج شەموو، (آخر)ی سالّی ئەفرەنجی، بیست و دووی ماهی قوربان، (آخر)ی ماهی سالّی (هجری) (سعات) لە شەش (رِضْوانُ اللهِ؛ عَلَیه؛ آمین)؛ بە (کمال)ی (قَلَق)و (إضطراب) (شروع)مان کردە (تفسیر)ی (سُورە)ی (اَلْفَلَق)؛ ئەم (سورەت)ە لای ئەوانەی (قبول)ی (روِیاەت)ی (سِحْر)یان کردیە کە (عرض) ئەکرێ؛ (مکیّە)؛ لای ئەوانەی (قَبول)ی ناکەن (مَدنیە)؛ بەلکو (عُلما)ی (تحقیق) ئەم (سورەت)ە (مَدنی)ش بێ، (قبول)ی ناکەن، کە (رسول)ی خودا، (سحر)ی لێ بکرێ، وە (تأثیر)ی لێ بکا، ئەلێن: "(رَسول)ی خودا (مَسحور) نابی" وەئەوانەی

(قبول)یان کردیە، ئەلێن: (تأثیر)ی ئەوەندە نەبوە، کە (خَلَل) بە (وَظائف)ی (رسالەت) بگەیەنێ،" (خُلاصە)ی (حادثە) (لُبَید بن أعْصم)ی (یَهودی) (سحر)ی لەپێغمبەڕی ئەکا؛ سی شەو ناساغ ئەبێ؛ وای (تأثیر)ی تێ ئەکا (بعض)ە شتێ، وا(خیالْ)ی ئەکرد، کردوویتی، نەی کردبوو؛ وای ئەزانی نەی کردیە؛ کردبووی (بَعد) (جِبریل) (خَبر)ی ئەداتی؛ ئەو شرت وپرتی کە (سِحْر)ی پێ کردبوو، لەبنی بیرێ ئەی هێننەدەر؛ داوی گرێ لێ دراوی تیائەبێ، (آیەت)ێ لەو دوو (سورەت)ە ئەخوێندرێتەوە گرێیە ئەکرێتەوە، تا تەواو ئەبێ؛ (جنابی رسالەت) دێتەوە سەرەخۆ، چا ئەبێتەوە؛ نە تەنها (مُعتَزِلی)، گەلێ لە(ملا)یانی دی (قبول)ی ناکەن؛ ئەز (جملە) لە (مُتأخّرین)آن (شیخ محمد عبدە) وە هەم (فِکری) ئەو؛ تا (مَحمّد) (مَحْمَر الدّین) (مؤلف)ی (تفسیر)ی (جُزأ)ی (أخیر) لە (قرآن)ی (کریم)، لە (تفسیر)ی (نەیسابور)یم دی، (روایەت) لە (سَعید بن مُسیَّب): (قُریش) ووتیان: "خۆمان برسی ئەکەین، ئەچین (حضرەتی محمّد) بە چاوەوە ئەکەین" هاتن؛ ئۆف چەند جوانی چەند بە (قُوّەت)ی، قۆڵت چەند (قَوی)یە؛ زۆر (عجایب)ە زۆر! (جَناب)ی (حَق) ئەم دوو (سورەت)ەی نارد؛ بۆ (حِرز)و (حِفظ)ی (صاحب الرسالەت) لەچاو پیسی؛ ئەمە بۆ ئەوانەی (إنکار)ی (حادِثە) ئەکن زۆر باشە.

ئەگەر (قَطع)ی (نظر) لە (إختلاف)ی (مُفَسّرین) وە(إختلاف)ی (رِوایات) کەین، (نَظر) بەو(وَجە)ی کە(سُورەت)ی (سابقە)مان هۆندەوە، وە(تَفسیر)مان کرد، (عَرض) ئەکرێ؛ پاش ئەمە کە کاروباری (رَسول)ی (أکرم) ڕێك کەوت، ئەو دوژمنانە (قَوی)یانەی لە کۆلْ بونەوە، (دین) (سعەت)ی ساند، بە (قُوّەت) بوو، (تشکیل)ی (دەولەت)ی (إسلام) نومایانی بوو، چ دەمێنێ؟ (إحتراز)و (إحتراس)و خۆپاراستن، لە (شەڕ)ی (کُلّ)ی (ذی شَرّ)ێ، ئاگاداری و (دِقّەت) لەدۆست و دوژمنی، کە(شەڕ)ی دۆست، گەلێ جار وەکی (أوّل)ی (إسلامەت)ی تووشی بوو، لە (شەڕ)ی دوشمنان زۆر خراپتر ئەبێ؛ (خصوص) ئەوانەی تازە

(مسلّمان)، کە (فَوج) (فَوج) (داخل)ی (دین) بوون، ئاگادار بن، زۆر لێ یان (أمین) مەبن، تا (إیمان) لە دڵیان (رسوخ) دەبەستی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ﴾ ئەی(صاحب)ی (نَصرەت)و (فَتح) و (ظَفر)؛ (حامی) (دین) سەرداری (مُوَحِّدین) بڵێ: ﴿أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ (فَلَقْ)، (فَلق)ی (صُبح)ە؛ دەمیدەی سفیدی بەیانی، چەند (مُلائم)ە؟ ئەڵێی (بَدأ)ی (حیات)ە؛ وردە وردە (ذی حیات)، لە جێی نووستنیان دێنەدەر، تاریکی وڕووناکی لێك جوودا ئەبێتەوە؛ وەکی کوردی ئەڵێ: سەگ و گورگ، لێك ئەکرێتەوە" تاریکی (فِرار) ئەکا، (أنَّهُ) أوّل)ی (ظُهور)ی (إسلام)ە؛ (لاشك) ئەگەر (إمام) (إبنُ جریر) (رعایەت)ی (مُناسبات)ی کردبا، ئەو (معنا)یەی (إختیار) ئەکرد. بەخواوەندی بەیان وبەیانی خۆت بپاریزە ﴿مِن شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ هەمو لە(عُلْوِی) و(سُفْلی) (ناطِق)و (صامِت)، (نامِیّ)و (جامِد)، خزم وبێگانە؛ وادەرئەکەوێ (کائِنات) (خالی) نیە، لە (وَجە)ی (شەڕ)؛ (حافظ) ئەڵێ:

إین چ شۆڕت کی دەر (دَور)ی (قَمر) می بینەم؟
هەمە (آفاق) پڕ ئەز (فتنە)و (شەڕ) می بینەم!

نازانم کێیە ئەڵێ:

زومەنجەنیقی (فَلك) سەنگی (فتنە) می بارەد
مەن بە (أبلە)هانە گوریزەم، بە آبگینە (حصار)!

ئەبینین، گەلێ کەس (أمین) بووین لە دۆست، وە(آخر)ی بە (نَوع)ێ بێ (ناموس)ی لە (حق) کردیە، (إنسان) لە (خیال)ی (مخجول) ئەبێ؛ (خیّام) ئەڵێ:

آن بێە کی دەرین (زەمان)ە، کەم گیری دووست
با (أهل)ی (زەمان)ە (صوحبەت) ئەز دوور بنکووست
آن کەس کی بە (کُلّ)ی (إعتماد)ی تووبە رووست

چون چەشمی خرد باز کونی، دوشمنت نُوست!

ئەو (معمل)ی (حیات)ە (ظاهراً) وا ئەنوێنێ؛ دوو (عامل)ی (رَقیب)و (مُعارض)ی هەبێ؛ یەکێ دروست ئەکا، ئەوی دی لە (رغم)ی وی خراپی ئەکا؛ وە لە هەردوو لا (مُشوّشی)و بی (إنتظامی)یە؛ (ذاتاً) ئەو (إختلاف)ە سەری کێشایتە سەر (شِرك)؛ (مع الأسف) نە (شِرك) نە (تَوحید)ی (بَشر)ی لەو کەشماکەش و (شُرور)ە (نَجات) نەدا؛ چونکی (مَنبَع)ی (فَساد)و (شرور)و (معدن)ی خۆیەتی؛ (شەڕ)ی (خارج) لە خۆی زۆر کەمە؛ (مُوحِّد) (خێر)و (شەڕ) لە خوا ئەزانی، ئەمە زۆر باشە؛ لە (إضطراب)ی (إعتقاد)ی (شِرك) (إنسان) (نجات) ئەدا، وە (إعتقاد) بە (نزاهەت)و (وحدانیەت)ی (باری)، (بَشر) بلّند ئەکا، (عِزّەت)ی (نفس)ی ئەداتی؛ (نوعاً ما) (شرف)ی (أهل)ی (إنسانیەت) ئەزانی؛ (أحقر)ی (حیوانات) (شەڕ)ی گەورەترە، لە (أعظم)ی (حیوانات) گێرکە، چ کارێ بە داروبار ئەکا؟ مێش، پێشکە، ئەسپێ، مشك، سیسرکە، (میقرۆب)، چ بلاّیە (عظیم)ە؟ ئەگەر (بشر) زوو (عِلم)ی بووبا، بەوانە؛ وە بە (أحوال)ی (طبیعی)، لە (فِتنە)ی (زلزلە)و بروسکەو مانگ و ڕۆژ گیران، نەدەردو (بلاّ)، نە (شرك)و (کُفر) هەندە دەبوون؛ (رؤسا)ی (دین)و (إدارە)و (سیاسەت)، بۆ تێکدان و پێکدادانی (بشر)، بۆ (إیقاظ)ی (شەڕ)و شۆڕ، بۆ (تحکیم)و بلاّوکردنەوەی (عداوەت)، مایە (فتنە)ن، (أُمُّ الفْساد)ن؛ ئەگەر چارەی (رؤسا)ی (دین) بکرێ، چارەی (رؤسا)ی (سیاسەت) ناکرێ؛ (أطبا)ی (غرب)و (دُنیا)ی (قوی)، زۆر خەریکن بۆ (دفع)ی (شَرّ)ی (میقرۆب)آن؛ بۆ (محو) کردنیان خەریکن، بۆ (إصلاح)ی (حیات)؛ (حیات)ی ئێستاکە سەراسەر، (آلام)و (أسقام)و شەڕو شۆڕە؛ (مُعَرّی) ئەڵێ: (تَعْبٌ کُلُّها الحیاةُ)" (أمّا) ئەمڕۆ (حَیات) زەهرە؛ تالآوی مەرگیە، (حیات)ی وا سەد جار قوربانی مردن بێ؛ (لکن) ئەڵێن: (سیاسەت)ی (دُوَل)و (مشقّەت)ی (وُجوە)ی گوزەران (مانِع)ن" خەریکی (تَمدید)ی (حیات)ن؛ (حتّی بِالفعل) خەریك بوون؛

وابزانم ئستاش خەریکن بۆ (إدامە)ی (حیات)؛ (لکن) ئەمە (ممکن) نیە؛ (مَوت) (أمر)یْ (طبیعی)یە؛ ئەو (حیات)ە دریْژ بیْ یا کورت، (نهایەت) سەرەمەرگە؛ (آدیسون) و (أمثال)ی ئەلّیْن: "بە (قَطع)ی (قابل) نیە، (رَفع)ی (مَوت)" (حُکما)ی (قَدیم) ئەفەرموون: "(وُجود) (خیر)ە؛ (عَدم) (شَرّ)ە؛ (حیات) بوونی (خیر)ە؛ نەبوونی کەمردنە (شەڕ)ە؛ (صِحّەت) (وُجودیە) (خیر)ە؛ (سُقم) (عَدمی)یە (شەڕ)ە" (أمّا) (ملا علی قۆشەجی) (شارِح)ی (تَجرید طووسی) زۆر بە (قُوّەت) (رَدّ)ی ئەو (قَوْل)ەی کردیە؛ (حَقیقةً وُجودَ نَشْأ)ی (شُرور)ە؛ کەم کەمە (خیْر)یشی تیایە؛ ئەلّیْن: (مُعتَزِلی) ئەلّیْن: "(أصلَح) بۆ (عَبد)ی لەسەر خوا (واجب)ە" (ملا)یانی (سُنّی) (رَدّ)ی (قَول)یان کردنیە، من بە (وَجە)یْ (لَطیف)ە (عرض) ئەکەم: ئەگەر هەموو شت (رأساً نِسبەت)ی بۆ خوا بدریْ؛ ئەمڕۆ خوا (واجب)ی خۆی بجیْ نایەنیْ؛ (بِالعکس) ئەوی لیْ ی (حرام)ەو (مَمنوع)ە، ئەوی ئەکا؛ وە(إلّا) ئەبی خوا ئەمڕۆ هیچ ئیش نەکا. من ئەوەندەش ئەلّیْم: (مَبدأ)ی (حیات)ی ئیْمە لە (أعمال)ی (خارجی) دەرئەکەوی؛ زۆر (لاأُبالی)یە، هەرچی بادا باد؛ پەکی پیْ ناکەوی؛ بۆ (حیات)و (مَوت)و (شەڕ)و (خیر)؛ (إمام)و (وَلِیّ)و (عالِم)و پادشاهو گەدای لا یەکسانە؛ بە (وِلایەت)و (إمامەت)و شاهنشاهی، لە (ناموس)ی (عامّ)ی (طبیعەت) دەرناچیْ؛ ئەگەر (طبیعەت)ە؛ (جاهِلە)، (جاهل)ی (أحمق) چارەی ناکریْ؛ ئەگەر خوایە، (غَنِیٌّ عَنِ العالَمین)ە؛ ئەی خانە خوشتوور؛ (هَدف)ی (بلا)و (شەڕ)و (فِتنە) (بَشر)ە؛ (عَلاوە)ی ئەمە؛ خۆشی تادیْ (شەڕ) (زیاد) ئەکا؛ بنۆڕنیْ (إختراعات)ی (حُکما)یان لە چی (إستخدام) ئەکەن؟ (حکیم)ی قەلەندەر، بەسەد خوونی جگەر، بە چ (فکر)یْ (إختراع)یْ ئەکا؟(سیاسەت) کووی روو وەرئەگیْڕیْ؟ وایە (کُلّ)ی شت (وَجە)ی (خَیر)و (وَجە)ی (شەڕ)ی هەیە، ئەگەر (إنسان) (خیْر) خواه بوو، بۆ وجەی خیرئەچیْ بە دخواه بوو بۆ(وجە)ی (شەڕ)ی سەر ئەکا" خوا بمان هیْلّیْتە پاش (شەڕ)ی (حاضِر)؛ بزانین (دیموقراتی)یەکان چ ئەکەن،

بۆ (سعادەت)ی (بَشر) بۆ (حفظ)ی (حُقوق)ی (ضُعفاء)؟ ئایا ئەو (وَعد)آنە ئەهێننە جێ؟ یاخود (کَما هُوَ المَعْهُود) (ختام) لەسەر (خُلُق) ئێنن؟

ئەو (جُملە) (آیەت)ە (کَریمە) زۆر (عَجیبە)؛ شایانە زۆر (دقّەت)ی لێ بکرێ؛ وە(تأمّل) لە (مُحتویات)ی (غایەت) (مُفید)ە؛ (أَلهُمَّ إنّي أعوذُ بكَ من شَرِّ كل ذي شَرٍ خَلَقتَهُ)؛ (ألهمَ أسألُكَ الخيْرَ كُلَّهُ عاجلَهُ وآجلَهُ)، (وأعوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِ كُلّهِ عاجلِهِ وآجلِهِ) ﴿وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ﴾ ئەو (إستعاذ)یە لە شتێ (خاصّ)ە پاش (إستعاذە)ی (عُمومی) لەبەر (إعتنا)و (إهتمام)؛ (تَفسیر)ی بەشەو؛ کە تاریك داهات؛ (أنّە) پڕبوو لە تاریکی، زۆر جوانە؛ لەگەلّ (فَلَق) (مُناسِب)ە؛ وە شەو؛ (وەقت)ی دزی و حیزی و کردنەوەی (أبواب)ی فسانەو (فَساد)ە؛ وە(إمام) ئەفەرموێ؛ بۆ ئاگاداری؛ (دُنیا) هەر وا رووناك نابێ؛ تاریکی دادێ؛ خۆتان بپارێزن؛ لە (ظُلمات)ی (جَهل)و (غُرور)؛ وە(إلاّ) ڕۆژی ڕووناکتان، لێ ئەبێتە شەوە ڕەش؛ (وکذا تفسیر)ی بە (مانگ) (لَدی التَّمام) زۆر ئەبی ئەکەویتە (خُسوف)؛ (نُور)ی نامێنێ ڕەش دادەگەڕێ، (اَلیومَ أکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ) ئاگاداری ئەو (کمال)ە بکەن، کە (رسول الله) (مأمور) بی بە خۆ پاراستن، ئێوە (بِطَریق الأَوْلی)؛ (وەقت)ی (کُسوف)و (خُسوف) (سَحَرە) بە (فرصەت)ی ئەزانن بۆ (سِحَر)ی بەدەر لە (حق) پیاوی چاك؛ (والآن)یش (تقویم)ی (إیران) (نُحووسەت)یان ئەنووسن؛ (لکن) لام ئەوەچ نیە. لە پاش زانینی (سَبَب)ی (کَسوف) و(خُسوف)، وانەوە با(سُلوك)ی تیاکرابا،(أمّا تفسیر)ی بەماری رەش، چ نیە؛ هێشتابە دوپشکی رەش (جَرّار)(أهْوَنْ) تربوو؛ (لکن) ئەوانە (مُناسبە)یان لەگەلّ (حالّ)و (وەقت)ی ئێمە نیە؛ (مَجد فیروز ئابادی) (بِالْواسطە) لە (غزالی) ئەویش لە (إبنُ عبّاس) (معنا)یە (نَقل) ئەکا؛ (معنا)یە بێ (معنا)، (قَبیح)، نا (ملائم)؛ ئەو (معنا)یە (لایق)ە لە (شێخ رضا)ی (طالەبانی) (نقل) کرێ؛ لەبەر (أدەب)ی (قرآن) ناتوانین (نقل)ی کەین وە(إلاّ) لەگەلّ هەندێ (أشعار)ی (شیخ رضا) (نقل)مان ئەکرد؛ (لازم)ە

(إنسان) خۆ له شەڕی ئەو (نَوع)ە (تفسير)ە بپارێزی؛ (حقاً) (رعايەت) نەكردنی (مُناسِبە) وە(مُقتضی الحال) (سَوْق)ی گەلێ كەسی كرديە، بۆ (معنا)ی ناشيرنی (تافهە)؛ له (كلام)ی (عادی) ناوەشێتەوە، (فضل) له (قُرآن)؛ وە(تفسير) كراوەتەوە بە(پێروو) كەئاوا ئەبی؛ گوێیا (بلاّ)و (با)و (طاعون) پەيا ئەبی؛ له ولاّتی ئێمە وانيە؛ (غايەت)ی ئەبێتە سەرما؛ وە(تفسير) كراوەتەوە بە (كوكب) ستارە؛ نازانم چيان (مقصودە)؟ (زُحَل)و (مريخ)يان (مرادە)؟ كە لای (مُنجِّمين) (نَحس)ی (أكبر)و (أصغر)ن؛ ئايا ئەمانە (نُحوسەت)يان (حقيقی)يە؟ لای من بەس (وَهميە) ئەو ئەستێرانە بە (مدار)ی خۆيان (حركە) ئەكەن؛ چيان بەسەر (تدبير)ی (أُمور)ی ئێمەوەيە؟ بەڵێ (قسم)ێ له (حُكما)ی (جديد) (إعتبار) بە (تنجيم) ئەكەن؛ (لكن) ئەمە (نوع)ێ ترە؛ ئەبينن (حيات)ی (أرض)ی (مربوطە) بە (شمس)؛ (إضطرابات)ی (شمس) (تغيير)ێ بە (أحوال)ی (أحيا) ئەدا؛ (مثلاً) (حتی) (كلف)ی (شمس) (يعنی) سياهی يەكە له رووی دا (ظاهر) ئەبی، بە (صُور)ی (مُختلفە)، ئەگەر زۆربی، باران زۆر ئەباری كەم بێ؛ كەم وە لەو (بين)ە ديم. وە(قِران)ی (زُحل)و (مشتری) (تأثير) له (شمس) ئەكا؛ وە(تأثر)ی (شمس)؛ (طبعاً) (تأثير) له (أرض) ئەكا؛ (إضطرابات) ئەخاتە ناو (بَشر)، ئەو (نَوع)ە (تأثيرات)ە شتێكە وەكی (تأثّر)ی (أحياء) له (تَبدّل)ی (فُصول). پێش (حَرب)ی (حاضِر)، (زُحل)و (مُشتری) لێك نزيك بوون (إضطرابات) دەستی بە (ظُهور) كرد؛ (مُقارَن)ە بوو، (إعلان)ی (حرب) كرا؛ (دنيا) ژێر بەرەژوور بوو، (قيامەت) هەستا؛ هەرچەند (حرب) له ولاّتی ئێمە دوور بوو، (أمّا) (آفات)ی (مَزرع) (خسارە)ی له (حرب) زياترە؛ ئەمساڵ (قَحْط)ە (غَلا)يە؛ (أنواع)ی دەردو (بلاّ) (ضِياع)ی زۆر دايە، (عَجايب) پاش (قِران) لێك جوودا بوون (مُشتری) بەرەو (شرق) ئەڕۆيی؛ دوايە گەڕايەوە، بۆ (طرف)ی (غَرب)، بەپشت (زُحل) كەوت، نەزيكی (پێروو) بوو، باز گەڕايەوە؛ ئەمساڵ كە بەشەو (ظاهر) بوونەوە،

(مُشتری) دوو بوو لە (زُحَل) (زُحَل) لەبەر ئەستێرەیە سوور هەیە، لە (شکل)ی (ثَوْرْ)، لەبەر ئەوە ئەستێرە بوو، (مُلاحظە)م کرد: ئەو هەڵ ئەگەڕێتەوە؛ وردە وردە هەوراز هات؛ ئێستاکە لێ بەسەر کەوتووە، بۆ (پێروو) ئەچی؛ (تقویم)ی ئەمساڵ و پاریش بەموقع ی(دَرجە)، ئەم (إختلاف)ەی ئەنوێنێ؛ ئەم (کَرّ)و (فَرّ)ە (جالِب)ی (نَظر)ە؛ کەس نیە (حَلّ)ی ئەو (مشکل)ە بکا؛ لە (فلکیّون)ی (غَرب)یش چمان دەست ڕەس نابی؛ هەرچەند (تقویم)ی (إیران) نووسی: ((قِران)ی ئەم جارە (نُحوسەت)ی بۆ (زُحل)ە، لەبەر (مَوقع)ی (زُهرە) کە ئەویش (سَعد)ی (أصغر)ە، بۆ (مُشتری) نیە) (أنّهُ) (أرض) لەم (نُحوسەت)ە (مَحوظ) ئەبێ"(لکن) ئەو(نحوسەت) و (شقاوەت)ی ئەمجارە بەسەر عەردی داهات؛ (خُصوص)(مُلك)ی شاهنشاهی (ایران)، لە (عُومر)ی خۆی بەسەریا نەهاتوە. وە(حکیم) ئەڵێ: "(شەڕ)ی (مُطلق) نیە" ڕاستە؛ (أغلب) (نِسبی)یە ئەمڕۆ گەلێ کەس لە (ذَروە)ی (سعادەت)دا، پاڵی داوەتەوە؛ (قط) (نَرد)ی وەکی ئەمڕۆی بۆ نەهاتوە دیارە (حفظ) لەو جۆرە (شەڕ)ەش (ممکن)ە، لای من (مَسئلە)ی (نُحوسەت)و (سعادەت)ی (کواکب) (غیر)ە (مَعقول)ە؛ (مشتری)و (زحل) لەبەر چاو (قِران) ئەکەن، لە (حَقّەت)دا، (بَیْن)یان زۆر دوورە؛ (تشکُّلات)ی (بُروج) (وَهمی)یە. خوداوەندی (عالَم) بە (خیر)و (رەحمەت)و و خۆشی (عَن قریب) ئەم (شەڕە) تەواو و(خَلاص) بێ؛ (بَشَر) لەو (مصائب)ە (خَلاص) کە ﴿وَ﴾ بمانپارێزی ﴿مِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ فووی ئەکەنە ناو گرێیان؛ (عُقود)و (عُهود) بە (حیلە)و (مَکر)و فەسانەو (سِحْر)ێ (داهی)یانە، هەڵ ئەوەشێنن؛ (حتّی دُول)ی (مُعاهِد) لەبار یەك دەردێنن، (رِجال)ی (سیاسەت) عُهود و(عُقود) یان لا ئەوەندە بێ (حُرمەت)ە، بە فوێ ئەیکەنەوە، ئەهاوێننە، ژێر (قدم)؛ (غوستاف لۆبۆن) (فیلسوف)ی (فرنسی) ئەڵێ: "(عُهود)و (إیمان)ی (رِجال)ی (سیاسەت) (إعتبار)ی پێ نیە؛ ئەگەر (مَصالح)ی (مُتبادَلە) لە (بَین)آ بی، ڕێك ئەکەون، ئەبنە (طرف) گیرو دۆستی

یەك؛ وە(إلاّ) بە هیچ (وَجە) پێك نایەن؛ وەگەر (مصالح) گۆڕا، ئەوانیش دەر (حالّ) ئەگۆڕێن." (مع الأسف) لە (دور)ی (إمامی عثمان) تا (دور)ی (ویلسن) (رئیس)ی (جَمهوریەت) یا (جَماهیر)ی (أمریکا)ی رابردوو، ئەم فووکەرانە، (عُقود)و (رابطە)ی (إسلام)یان هەڵوەشاند؛ شتێکی مابوو، ئەویش بە سایەی (ویلسن) کە (فکر)ی (قومیّەت)ی خستە ناومان، نەما (رابطە)ی (إسلامیەت) پسا؛ وەکی ئاردی ناو دڕووی بلاّوبوونەوە؛ خۆزی (قومیّەت)یش بووبا؛ (عەرەب) کە گۆی یا، بۆ (وحدەت) (سعی) ئەکەن بووینە چەند (حکومەت)؛ هەریەك (أنّە) سەربەخۆ، (قابِل) نیە، لەگەلّ یەك ڕێك کەون (رؤسا)ی (دین)یش لە (رُؤسا)ی (سیاسەت) کەمتر نین؛ (أصل)ی (شەڕ)ی (إختلاف) لای وانە؛ (نفّاثات)ی بە ڕاستی؛ ئەون؛ نایەڵن (قَوم)یّ بەیەك بن؛ (إستعاذە) لەوانە (لازم) بوو؛ (أمّا) چوو (إسلامەت)ی (خلافەت)ی نەما؛ (جامِع)ی فەوتا؛ (حال)آش (مُفسد)ەکان لە فوو کردنی (فساد) واز نایەنن؛ (أُمّەت)یش دوای وان ئەکەون؛ (ناصِح)و (مُشفِق)و (خێر) خواهیان ناویّ؛ ئەدی ئەوانەی گرێی لە کشتەکان ئەدەن، وەفووی تیّ ئەکەن، (حقیقةً) بۆ ناو پرو پیرێژنان، بە (فساد)و (شەڕ)و شۆڕن؛ نوشتەی ڕەش بوون ئەکەن، گەلێ (عائلە) بە ئەفسانەیان تێك ئەچن؛ نە (حکومەت) نە (قَوم) بۆ (دَفع)ی (شەڕ)ی ئەوانە (أهمیّەت) نادەن ژن — چ (مسلّمان)، چ (دیان) چ جوو— زۆر (إعتقاد)یان بە نوشتەو کشتەك هەیە؛ (فەرق)ی ناکەن، ژنە (مسلّمان) ئەچنە لای (مالم)ی جوان، بۆ نوشتە؛ ژنە جوو دێنە لای (شێخ)ی (مسلّمان)آن؛ (وکذا) دیان. تۆپە لاستیقی گچکە هەن، کونەکی تیا ئەکەن حەلقەی زەردی ئەهاوێنیّ، کە وردە وردە دەستی لێ ئەدریّ، جووکە جووکەکی لێ دیّ؛ وەختیّ ئەو (نوع)ە تۆپە نەهاتبوە کۆیە؛ کولێنانیەکان ئەهاتن پەردەیە ڕەشیان، بەسەر کۆتکەکی دائەدا، دەستیان ئەبردە ژێر پارچەکە، (حرکە)یان ئەدا؛ ئەو تۆپۆکە، ژنەکۆیی سوێندیان خوارد؛ خۆمان گویّمان لە جووکە جووکی جنۆکان بووە؛ (نَفثة)

پف کردنێ لەگەڵ نەختێ تفە ئێمە کە ئاو بۆ نەخۆشان ئەبەین، بۆ لای بەفرو سمین؛ (یعنی) (شێخ حضرت لری) (دُعا)ی پیا ئەخوێنی، لە مەیانە فووی تیا ئەکا، وە تفی (مبارەك)ی تێ ئەکا؛ لە (خێر)و (برکەت)و (هِمّەت)و (کرامەت)ی (شیخ)، ئەبێتە (شِفا)ی حەفتاو دوو دەردان؛ لە هەمووی سووکتر، (سَرطان)و (وَرَم)ە؛ ئەوجا چۆن لەو (شەڕ)ە (محفوظ) ئەبی؟ نوشتەو کشتەك و (وِفق)و (عَزیمەت) (وَجە)ی (خێر)یش هەیە (وَجە)ی (شەڕ)یشی هەیە؛ (حضرەتی کاك أحمد)ی (شیخ) بەس لە (وجە)ی (خێر)ی (إستعمال)ی ئەفەرموون وە(وَجە)ی (شەڕی —(بِالکلیە)— لە (أتباع)ی خۆی (حرام) کردبوو؛ مامۆستا (کۆرە) ئەی فەرموو: "کە (حضرەتی کاك أحمد) گرێی لە کشتەك ئەدا، گرێیەکی (محکم)ی ئەکرد، ئەوجا فووی بەسەرا ئەدا، لەبەر (ف)ێی (آیەت)!" چی بکەین (إلهی)، (دین)ی (إسلام) لە چەنگ ئەو (نّفاثات)ە ئەو (فِتنە) ئەنگێزانە، کەوتیتە گێژاوێ سەخت. چارەکی نەکەی ئەخنکێ؛ (زُعما)مان پێ (لازم)ە وەك (شیخ رضا)ی (طالەبانی) ئەڵێ:

نەسەر ئەز (مطلع)ی (گیلان) بەدەر ئارەد، ماهێ

نە (عَلَم) بەر کەشەد ئەز سمتی (نجاری)، شاهێ

(مُنتظر) (عیسی)ین لە ئاسمان و (مَهدی) لە زومین

ئەمەش (نَفث)ەیەکە، لە (نَفثات)ی (مُفسدین)

بە(غیر)ی پاڕانەوە لەخوا چ چارەمان نیە؛ (إلهی) لە(شەڕ) وانەمان (حفظ) کەی ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ ئەمە (بَیت القَصید)ە، (نِهایەت)ی (سُورەت)ە، (غایەت)ی (شەڕ)و (فساد)ە؛ (حقیقة) (حسادەت) مایەی (فِتنە)یە؛ ماکی (شەڕ)و شۆڕە؛ (سعدی) ئەڵێ:

تەوانەم ئەنکی نەیازارەم ئەندەروون کەسێ حسودەرا چوکونەم؟ کو زخود بەڕەنج دەرەست (حسود)ێ کە بخوازی: (زوال)ی (نعمەت) لە کەسێ (وَلَوْ) بۆ خۆشی نەبێ.

(أسباب)ی (حسد) وەکی (إمام (غزالی) ئەفەرموێ: (عداوەت)ە، (تَعزُّز)ە، (کِبْر)ە، (عُجب)ە، (حُبّ)ی (رئاسەت)ە، (خباثەت)ی (نفس)ە؛ وەکی ئەڵێن: شتی (عقرب) نی ئەز پەیی کینەت (مُقتضی)ی (طبیعەت)ەش ئینەست" (أوّلاً أعدی)ی پێغەمبەری وە(دین)ی خزمەکانی خۆی بوون؛ دوایە (مُنافق)ەکانی (مدینە)، دوایە (أُمم)ی (مغلوبە) (صاحب)ی (تاج)و تەخت و ئاورەنگی (خسرەوی)؛ (بالخاصّە) (أهل)ی (کتاب)؛ هەرچەند (جناب)ی (رسالەت پەناه)، (محفوظ) بوو لە(شەڕ)ی (حسود)آن؛ (أمّا دین)ی، (أمّەت)ی (قوم) و خۆیشی، کە(إیمان)یان بەڕاستی پێ هێنابوو، (محفوظ) نەبوون؛ پاش (وفات)ی (رسالەت پەناه)، نەیان هێشت (خلافەت)ی (رسول)ی ئەوەندە بژیە، زوو تێکیان دا؛ (إتحاد)ی (کلمە)یان نەهێشت؛ (أحزاب)ی (دینّی)و (سیاسی) زۆر بوون؛ (تفرقە)یان کەوتە (بَین)، لەوێ ڕۆژێوە تا ئەمڕۆ، ئەو (تفرقە)یە لە (زیاد)ی دایە، گەورەگەورەکانی (ملاذ)ی (دنیا)و (قیامەت)مان، بە (سیسە)ی (حُسّاد)آن، (نفاثات)آن خەڵەتان لێکیان دا، بە تیرو بەشیر، بەگورزو بەزوبان، تا خورد و شکست بوون؛ (قِسم)ی بە تەماین ئەو (ذوات)ی (مختلفە)ی لە (عالَم)ی (رَوحانی) بە(إمداد)مان بێن، کاروبارمان دروستکەن، وە(عەرەب) بە(أمل)ە، بە (حَول)و (قُوّەت)و (إمداد)و (نصرەت)و (معاوەنەت)ی (حکومەتی) (انکلیزی) -(بعد الحرب)- (أمل)یان بێتە جێ.

(عداوەت)و (حِقد)و (حَسد)ی (أموی) لەگەڵ (بنی هاشم) (عَداوەت)ی (قَبائل)ی (مُتَحاربە) (حِقد)ی (نزار)ی (مُضری)، وەك ئاگری بن کای بزر بوو بوو، (أمّا) نەکوژابۆوە، بە(وەفات)ی پێغەمبەری هاتە هەڵ بوون؛ بە (همّەت)ی (صدّیقی)و (صولەت)ی (فاروقی)، ئی (أطراف)ی کوژاندرایەوە، ئی ناوخۆیان داپۆشرا؛ ئەوسەرانەی کەپڕیوون، لە(هوا)ی (خِلافة)، لەبەر (هیبەت)ی (عُمر)ی، نەیان ئەتوانی سەر بزێوی بکەن، تا(عُمر) چووە (رەحمەت)ی خوا؛ وردەوردە فوو لێ کرا، هەڵبۆوە؛ خوونی (عثمانی) بووە (زەیت)ی (إدامە)ی،

وەخوێنی (حُسین)یشی هاتەسەر؛ ئیتر نەکوژایەوە؛ وە(أمم مغلوبه) -(بِحَق)- تۆڵەی خۆیان ساند؛ (آخر الأمر) ئالآی عەرەبانیان نگونسار کرد، (إنتقام)ی درەفشی کاوەی یانیان کردەوە؛ ئەمە سەیرە؛ ئەوان خوونی (إسلامەتی)یان رژاند، ئەوانیش بوونە خوینە خێوەی (دین)ی (إسلام)؛ ئەمە (نتیجە)ی (شەڕ)ی (حسود)؛ (غیر)ی (شرور)ی (طبیعیه).

دیارە خۆپاراستن بە(عَمَلْ)، بە(عِلم)و (کیاسەت)و (فراسەت)و (إقدام)و (شجاعەت)و (سماحەت) ئەبێ؛ تەنها بە(دوعا) چ ناکرێ. بەڵێ (لازم)ە (دوعاش بکەین، وە(دائم) تێ کۆشین، خەریك بین.

تووخوا ئەو(قوم)ە چۆن -(فون)یان ئەبێ؟ بە(دەسیسە)ی (أجانب)، (أعدی)ی (حقیقی)، (أعدی)ی (مُلك)و (سلطەنەت)، (لعن) لە (أعظم)ی (زعیم)و سەروەرو سەرداری خۆی بکا! لە مێژە (مسلّمان)ان (عمل) بە (قران) ناکەن؛ ئەو (آیات)ە کەهەر یەکێ (حفظ)ی (دنیا)و (آخرەت)ە، کردیانە (دوعا)ی ئەو فەرِوسەمین و نوشتەو کشتەك؛ (علاوە)ی ئەو هەموو (شرور)ە، (شەڕ)ی (سُنّی)و (معتزلی) (شەڕ)یانە لەسەر(خێر)و (شەڕ)ی خوای؛ ئەوان (جِدال)یان تەواو نەبوو، دوژمن هات چیۆماڵی کرد، چاك و خراپ (شەڕ)و (خێر)ی دایە بەر لافاوی (أعدی)ی (دین)و (دنیا).

(خلاصە) ئەوەندەی پێت (ممکن) ئەبێ، خۆت لە(شەڕ) (حفظ) کە، بە(أمین)ی خۆت (أمین) مەبە؛ وە(إلاّ) وەکی منت بەسەر دێ؛ (واللهُ خَیرٌ حافِظاً وَهُوَ أرْحَمُ الرّاحمین).

(سورةُ الفلق) تەواو بوو، نەوبەتی (تفسیر)ی (سورەت)ی (النّاس)ە؛

بِسْمِ اللّه الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ،

﴿قُلْ﴾ (أیّها المُسْتَعیذُ بربِّ الفلق) ﴿أعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ (قاموس): (ناس) لە (نَوَس) (ذکر) ئەکا؛ بە (معنی) (تذبذب)و جووڵە جووڵە؛ هات و چۆ، وەکی مێش؛ (حقیقةً) (إنسان) (دائم) لە (تذبذب) و (إضطراب) دایە؛ شەوو ڕۆژ

ئارامی نیە، لە هیچ (أمین) نیە، نە لە (حیات)ی نە لە (مال)ی، نە لە (صحّة)و (عافیەت)ی نەلە باغ و باغاتی، نە لە (فلاحەت)و (زراعەت)ی؛ (خاصّة) لەو (تأریخ)ە؛ (إنسان) لەوەتی خۆی ناسیە، باوەڕ ناکەم، (إضطراب)و ناخۆشی ئێستای دی بی؛مەگەر ئەوانەی، (غافل)و بێ (فکر)و (مُحاکمە)، بێ (تفکّر) لە (حال) و (إستقبال)؛ (حال) خۆش، بە پارەو گەنم وجۆ (صفا) ڕای ئەبوێرن. (مُمکن)ە بە (مقتضا)ی (شەڕ)ێ بێ، (خێر)ی منی تیا بی (حظ) لە (دوام)ی ئەم (شەڕ)و شۆڕو لەرزەلەرزەو (زلزلە) بکەن.

(أوّل)ی (قرآن) (ثنا)ی (رَبّ)ی (عالَم)و ڕۆژی (جزا)؛ (آخر)ی (قرآن) (إستعاذە) بە (رَبّ)ی (ناس) ﴿مَلِكِ النَّاسِ﴾ لەوێ (حصر)ی (عبادەت) لێرە (حصری) (معبود) ﴿إِلَٰهِ النَّاسِ﴾ پەروەردگاری (عالم)ی، هەرتۆ ئەپەرستین لە ڕێی ڕاست، لانەدەین، بمان پارێزی ﴿مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ﴾ لە (داعی) (إلی الضلال) (جالب)ی (غَضب)ی (إلهی)؛ (إلهی) بمانپارێزی. (وَسواس) (إسم)ی (مصدر)ە؛ (مصدر)ی (وَسْوس)ەیە؛ (أصل)ی بە دەنگی خشڵ ئەڵێن؛ سِلْسِلە و پِلْپِلە؛ دوایە (إستعمال) کرایە، بۆ (خطرات)ی خراپ، کە بە دڵی (إنسان) دادێ؛ وە(مُراد) بە (وَسواس) ئەو کەسەیە (وَسوس)ی ئەخاتە دڵ؛ دیارە (شەڕ)ی وی زۆر گەورەیە؛ کە (إنسان) لە (مقام)ی (مَربوب)ی و وەبەخێوکران و (تربیە)، چ (طبعی)، و چ (شرعی)، چ (مَملوکی)، چ (عَبدی)، چ (عابدی)، بۆ (حرز)و (حِفظ)ی لەو (داهیە) (فساد)ە، هاوار ئەکاتە، (رَبّ)ی (ناس)، (ملك)ی (إلە)ی (ناس)، خۆی وە(سائر)ی (بَشَر)؛ (داعی) کە (نِدا) ئەباتە بەرخوا، بەگوێرەی (حال)ی خۆی (نِدا) ئەکاتە (صاحب)ی (وصف)ێ (مناسب)؛ (شیخی عربی) وائەفەرموێ، وەوایە؛ نەخۆش ئەڵێ: "(یاربّ)ی" (یعنی: یاشافی)، (سائل) ئەڵێ: (یاربّ)ی" (یعنی: یامُجیب)، (فقیر) ئەڵێ: "(یاربّ)ی" (یعنی: یامُغنی)، (صاحب حوائج) ئەڵێ: (یاربّ)ی" "(یعنی یا قاضی

الحاجات)" هەڵ ئەنگوێ؛ ئەڵێ: "(یاألله)" (یعنی: یاحافِظ، یاحفیظ) (وَهکذا...).

(وسواس)· وەکی (زمخشری) ئەڵی: بویتە ناو بۆ (إبلیس) ﴿الْخَنَّاسِ﴾ ئەکشێتەوە، دێتەوە، وەکی مێش؛ دەری ئەکەی ئەگەڕێتەوە؛ (هکذا) (إنسان)ی (عاجَز) ئەکا وابزانم (شێخی عربی) ئەفەرموێ: "(وَسْوَس)ەی (نفس) لە هی (شیطان) خراپترە؛ ئی نفس (دائم) ماندی نابێ دائم لەگەڵتە؛ (شیطان) وائەبی ئەڕوا بەشتێ تر (مشغول) ئەبێ؛ (أمّا نفس) لەکۆڵت نابێتەوە؛ (علاج)ی (غایەت) (صَعب)ە؛ (صاحب)ی ئەوەندە سەخڵەت ئەکا؛ سەنەکەی لەسەر هەڵناگرێ؛ تا (سَوْق)ی ئەکا بۆ ئارەزووی خۆی ﴿الَّذِي﴾ (خنّاس)ێ ئەوتۆ ﴿يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ﴾ چ(صُدور)ی (أعاظِم) چ(أعجان)و (أصاغِر)؛ (شیطان) لە دەرەوەی نفس لەدورەوە؛ وەمعلومە دوژمنی داخلی خراپترە لە دوژمنی خارجی؛ دزی دەرەوە، تا ئەندەرون خانە یارو یاوەری نەبی، چی پێ ناکرێ؛ وەکی کوردی ئەڵێ: دزو ماڵ خۆ یەك بن، گای بە کولانکەی دا دەبەنە دەرێ"

(أوائل)ی (بلوغ)م شتەکەم لەلای چەپ، لە (طرف)ی (قلب) پەیابوو؛ (خراپ)، (مُصیبەت) (غایەت) لەبەری (عاجز) بووم؛ پاش (بین)ێ ڕوژی لە هەیونی مزگەوتی خۆمان وام لە (خیاڵ)ە —(دەورم) ئەکردەوە، (دەرس)م لەبەر ئەکرد؛ زیکەکی لێوەهات بە (خط)ی ڕاست، هاتە لای ڕاستم؛ (حِزام)ی مەمك؛ (حالا) لەوێیە؛ نە لە ناوجێ نەلە نوێژنە لەسەر (مِنبر) نەلەناو (محراب)، لێم ناگەرێ؛ باپیری (ملا عبدالله إبن الجلی) وەکی نووسیتی؛ تووشی (بلا)یە وابووە؛ (أمّا) بە (توجّە)ی (مولانا خالد) لەسەری (دفع) کراوە؛ (مع الأسف) من پیر بووم، پیرێ وام دەست نەکەوت؛ (أمّا) ئی من ئەوەندەی باشە، لەکاری نا(مُلائِم) کەلێم نەوەشێتەوە، (منع)م ئەکا (عِزّەت)ێك و (نزاکەت)ێکی هەیە.

ئەو (وَسْواس)و (خنّاس)ە ﴿مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ (نهایەت)ی (بَیتُ الْقَصد)ی ئەم (سورەت)ە؛ ئەم (جملە)یە؛ (إلهی)، (مَحفوظ) بن، لە(شەڕ)ی (وسواس)ی (خنّاس)، لە (أجِنّە)و (إنسان)آن؛ (وسواس)ی (أجنە)ی بزر دوون: یەکی (خارجی) کە (إبلیس)ە، وە(أعوان)ی (ابلیس)ە؛ یەکێ ئەو (مادّە) (خبیثە)ی کە لەدەروونی (إنسان)ی دایە؛ شەوو ڕۆژ لە (إنسان) ناگەڕێ؛ (دائِم) خەریکیەتی (سَوق)ی ئەکا، بۆ (سَیّئات)؛ ئەو (خبیث)ەیە، (قط) بە تەواوی پاك نابیتەوە بە(حق) نابیتە (مؤمن)ی (مُسلم)، مەگەر بۆ کەسێ وەکی پێغەمبەر (ﷺ)، کە فەرموویەتی: "(أسلم شیطانی)" وە لە (سِیَر) ئەزاندرێ، چەند جار لە (عالم)ی (روحانی) ئەو (مادّە)یان لە ئەندورِوونی (رسالەت پەناه) فرِێ دایتە دەرێ؛ (إبلیس)ی (خارجی) بەقسەی (خیالیّون)آن، ئەوەندی بە(قدرەت)و (قوّەت)و (مهارەت)و (ساحر)ی و جادووگەرییە، نایەتە (تقریر)و (تحریر)؛ (حکایەت)ی وان بە (نوع)ێ (وەهشەت) ئەداتە (إنسان)، کە لە (مقابلە)ی ئەو (عدّو)ی (عظیم الشأن)ە ناچار سست و بێ هێز ئەبێ، دەست شۆڕ ئەکاتەوە؛ ئەزانێ (عداوەت)ی ئەو (قَوی)یانە ناکرێ؛ چارە چیە؟ (تسلیم)! ئەمە خراپە، ئەبێ (إبلیس) چارەی بکرێ، (وإلاّ إستعاذە)ی کوو لێ ئەکرێ؟ ئەوی (واعِظ)ە، ملایە، (مُرْشِد)ە، ئەبێ نەختێ (إبلیس) لەو(مقام)ە. بێنێتە خوار؛ (تشجیع)ی (مسلمان)آن بکا، بۆ (مُقابلە)ی نەهەندە سووك و بێ (أهمیّەت) کە (مبالات)ی پێ نەکا، نەهەندە بە گران و (أهمیّەت) کە بەڕابەری پێ نەکرێ. (أمّا) (وسواس)ی (ناس) وەکی کوردی ئەلێ: کەس (شیطان)ی نەدیتیە، (شیطان)ی (إنسان)ی (إنسان)ە" (حقیقةً) وایە؛ (قیاس) لە(إبلیس)ی (جِن) ناکرێ؛ (خاصّة) ئەوانەی خۆنەپۆشن، گورگن، ئەچنە پێستی مەڕ، بەد خواهن، خۆبەدەست ئەنوێنن بلأن لە (فوق)ی هەموو (بلأ)، مایە (فتنە)ن؛ (میقرۆب)ی (شەڕ)و (فساد)ن، زەهری (دین)و (حیات)ی (إجتماعی)ن؛

(إبلیس) لە دەستیان هاوار هاوریەتی؛ لە (تلبیس)و (تدلیس)و (تحویل)و (تصریف)یان (حیلە)بازیان بۆ(حیران)ە؛ وابزانم بێ هێزی خۆی ئەگریە.

(شَیْطَان) لەسێبەری (عُمَر)ی ئەترسا، هەڵدەهات؛ وەکی لە(حدیث) ئەفەرموێ؛ بە(خنجر)و (تدبیر)و (رأی)ی (شیطان)ی (إنس) لەناو (محراب) کوژرا. ئەگەر (مسلمان)آن لە(أوّل)ەوە ئەو (سورەت)آنەیان نەکردبا، (سورەت)ی پف و تف، بە (أمثال)ی (کعب الأحبار)و مەڕ(زی)یان هەڵنەدەخەڵەتان. لە (إبتدا)ی (تشکیل)ی (دەوڵەت)یان، (سێ) (خلیفە) دوای یەك نەدەکوژران؛ (اللهُ أکبر) کە (عمر) چوو، (إبلیس) ترسی نەما! (أبالِس)ەی (یهود)و (مجوس) (إنتقام)یان ساند؛ (أمّا) (إنتقام)ێ؛ تا (حالێ) ئەو ئاگرەی کردیانەوە، لە تۆڵەی ئاگری (فارس) نەکوژاوە؛ ئەمە (عجایب)ە؛ بەلاّیە گەورە گەورەی (مسلمان)آن، (أوّل)و (آخر)، (مَلعب)ەن، بەدەست ئەو (شیطان)ۆکانەی بێ (حرمەت)، (طبقە)ی (سافل)؛ (وسوس)یان زوو، وە بە (شِدّەت) (تَأثیر)یان تێ ئەکا هیچ (مِلّەت) وەکی (مسلمان)آن، (غافل) نێن وەنەبووون، لە (سیّاح)آن، لە (جاجوس)آن لە بێ (ناموس)آن، زوبان لووسان؛ (مجلاّت)ی (مصریّە) (حکایەت) ئەکەن، لە (جاجوس)ێ (نمساوی)، (داخل)ی ئەندەرونی (حرم)ی هومایونی (عبد الحمید خان)ی بوە، چی کردیە؟ وەچی بەسەر ئەو (داهی)یە (عظیم)ە هینایە؟! بوویتە (باعِث)ی (خلع)ی.

(تلبیس)و (تدلیس) بە ناوی (دین) لە (أعظم)ی (بلاّ)یان بوو، بۆ (دین)ی (إسلام) بنۆڕێ، (سلب)ی (قدرەت)و (إرادە)و (مُکنەت) لە (إنسان) ئەکەن، (قدرەت)ێ (قوّەت)ێ (فوق الطبیعەت) ئەدەنە (جن)ۆکەو (أبالیس)آن؛ (أمّا) (علم)ی (محیط) (قدرەت)ی (شامِل)و (کامِل)، وەکی (عِلم)و (قدرەت)ی (باری)؛ (نِثار) ئەکەن بۆ (قطب)ی (فرد) (ألعیاذُ بالله) (شأن)ی خوای (أمر)ی: "(کُن)"، (فکان)! گشتی بۆ وی ئەبێ

ئەڵێن: باران بە (أمر)ی (شیخ) ئەباری.

بە (أمری): "(كُنْ)"، (فَكَان)؛ وەك (أمر)ی (باری)

پیاوی زۆرگەورە (نافِذُ الكلمة) ئەوجۆرە قسەئەکەن؛ کەسێ بڵێ وانیە؛ ئەمەکفُرە؛ (شأن)ی خوای، (عِلم)و (قُدرەت)ی (تام)، کە (مُقتضی) (ذات)ی (کبریائی)یە؛ (ممکن) نیە بۆ کەسێ تر" ئەڵێن: ئەمە نازانم چیە؟" (حقیقةً) دوشمنی دانا، بێە، ئەز نادانی دووست!) (نعوذُ بالله) لە(شەڕ)ی دوست و دوژمن لە(شەڕ)ی (رۆسا)ی دین و(دُنیا)؛ لە (شەڕ)ی ئەو (شەڕ)ەی کە چوار (أبالس)ەی (سیاسەت) ئەی گێڕن وردامەی ئەکەن؛ (ربّ) بە(ڕەحمەت)ی خۆت (رحم)یێ بکەی بە (ضعفا)ی (عباد)ی خۆت ئەو ئاگرە زوو بکوژێنیەوە؛ (نُور)ی (عِلم)و (دین) هەڵ کەی (آمین).

لە (إتقان)ی ئەڵێ: (مُصحف)ی (إبنُ مسعود)ی (فاتحە)و ئەو دوو (سورەت)ەی تیا نیە" ئەوە زۆر بێ (معنا)یە. وە لە (مُصحف)ی (أُبَیّە) ئەو (قنوت)ی ئێمە لە (وِتر)ی (رمضان)آن ئەی خوێنین، بە دوو (سورەت)ی داناوە؛ ئەوەی (دقّەت)ی بداتێ، ئەزانی (عباەت)ی ئەو (أدعیە) بە (قرآن) ناچی؛ هەزار هەزار (رضوان)ی خوا، لە (إمامی عثمان) بی، بە (حق) (قرآن)ی بۆ (حفظ) کردین؛ (والسّلام).

هەرچەند (تفسیر)ی (قرآن)ی (کریم) تەواو نابی؛ ئەگەر هەموو (عِلم)ی (أوّلین)و (آخرین)، (قدیم)و (حدیث) خڕکەیەوە، ئەوجا (تفسیر)ێ (مُختصر)ی تیا ئەبی؛ بە (قدر) (طاقەت) ئەوەندەمان نووسی.

تەواو بوو (لَهُ الحمدُ)و (لَهُ الشُكرُ)، (تفسیر)ی ئەو (سورەت)ە؛ وە بە تەواو بوونی (تفسیر)ی کوردی (خلاص) بوو؛ خوایە بە (خێر)ی بگێڕی؛ (مسلمان)آن (خێر)ی لێ ببینن؛ لە (شەڕ)ی (حاسِد)آن و وشکە (ملا)و (شێخ)آن (محفوظ) بی؛ ڕۆژی سێ شەموو، پێشی نیوەڕۆ –(حسب التقویم)– بیست و حەوتی مانگی (ذی الحجّة)، (آخر)ی مانگی سنەی (١٣٦١هـ)، بیست و سێی ماهی

(ڕۆمی)؛ پێنجی (أوّل)ی مانگی(أوّل)ی سالی (١٩٤٣)ی میلادی؛ خوا (موفق)م کا بۆ (تحریر)و (طبع)ی؛ (آمین).

(مُفسِّر)ی (حقیر) (جلی زاده محمّد بن عبدالله بن محمّد أسعد بن عبدالله بن عبد الرحمن جلی)ی، خودا ئەو (سلسله)ی (عِلم)ە تێك نەدا، (آمین).

جَلِیزادە
محمد

پاش تەواو بوونی ئەم (تفسیر)ە چەند (کلمه)یە (عرض) ئەکرێ؛ (إنشاء الله) (خالّی) نیە، لە (فائده)؛ لە (أوائل)ی (حیات)ی (علمی)م، (میل)ی (مطالعه)ی (تفسیر)م هەبوو؛ (جلد)ی دووەم لە (تفسیر)ی (بیضاوی)، کە لە دەستی باپیرە گەورەم، (ملا عبد الرحمن)ی (جلی) هاتبوە خوار زۆرم لا خۆش بوو، تەماشای بکەم؛ لە (بَین)ی زانین و نەزانین بە سەرمان ئەبرد؛ وە گاه گاه تووشی (بعض)یّ (معنا)ی ئەبووم؛ (دماغ)م (قبولّ)ی نەدەکرد؛ (إلهی) (کلام)ی توو، وە بۆ (حضرەتی محمّد) وە ئەو (معنا)یە بێ تامە نابی؛ (قوّەت)یشم نەبوو شتەکی لیّ بلّێم؛ خوایە با بمێنێ وردە وردە (ترقی)مان کرد، تاکو لە گەلیّ (آیات)، (معنا)ی باشم بۆ ئەهات (خلاف)ی (معنا)ی (جمهور)؛ (کیف)م پێ ئەهات؛ (نهایەت) هاتە (خیالّم)، ئەو چەند (معنا)یە بە (عنوان)ی (سانِحات)ی (جلی)، (تحریر) کەم؛ (لکن) (مُتردِّد) بووم؛ (معنا)ی (قوم) بنووسم، وە(بَعْدَهُ) (معنا)ی خۆم (ثبت) کەم؛ یاخود (رأساً معنا)ی خۆم بنووسم؛ ئەمەم لاناسان بوو؛ چونکی (نقل)ی (عبارەت)و نووسینەوەم (غایەت) لاگرانە؛ و(أصلاً تصوّر)م نەدەکرد (تفسیر)ی هەموو (قرآن) بە زمانی کوردی یا عەرەبی، هەموو بنووسم؛ تا ڕۆژێ (جمع)یّ لە لاوانی کۆیە هاتنە لام، (رجا)یان کرد: بۆ (تحریر)ی (تفسیر)ی (کوردی)؛ منیش لەسەر ئارەزووی وان، دەستم پێ کرد، وەدلّم زۆر پێ (مَسْرُور) بوو؛ (أمل)م وابوو، لای خواو (أمّەت) بە (حُرمەت) بم، بۆ گوزەران غەمم نەمێنێ؛ خوا (برکەت) خاتە (فلاحەت)و (زراعەت)م؛ (مع الأسف؛ بالعکس) نەخۆشی و ناخۆشی ڕووی تێ کردم؛ (آفات)ی (زراعەت) (مُفلس)ی کردین؛ وە دەردو (آلام)ی (معده) ئارامی لیّ ستاندم؛ (مع هذا، دوام)م کرد؛ وە بە (وفات)ی چەند (ذات)ی (غایەت) (مُتأثِر) بووم؛ لە خزمان: (شێخ معروف)و (شیخ عزیز)ی کۆیی؛ لە (ملا)یانی (مشهور)ی بە (نفع)؛ (نعمان)ی (أعظمی)؛ (شیّد رشید رضا)؛ (طنطاوی)؛ (ملا

محمد أمين)ی (کونەفلوسەیی) وەلەو چەندانە؛ (وفات)ی (حضرەتی ملا ابو بکر افندی) (هولیری)؛ (سعات) شەشی شەوی پێنج شەمووی رابردی؛ (إنّا لله)؛ ئەگەر (وفات)ی ئەو (ذات)ە لە (أثنا)ی (تفسیر)م دابا؛ (محقّق) لەبەر (ألم) پێم تەواو نەدەکرا؛ (عوائق)ی (سَفَر)و (رحله الصیف)ی (چنارۆك)و دلّتەنگیش، بوە (سبب)ی (طول)ی (مُدّە)یی (تفسیر) نوسین؛ (زمخشری) ئەفەرموێ:" بە (مُدّە)ی (خلافەت)ی (صدّیق)ی (أکبر) (تفسیر)م تەواو کرد" (نەیسابۆری): بە (مُدّە) (خلافەت)ی (إمام)ی (علی). ئەگەر (تفسیر) کردن، وەکی (زمخشری)و (بیضاوی) و (نەیسابوری) بی، (ملا)یە (سلیقە)ی (نقل)و نووسینی هەبی، بە (مُدّە)ی (خلافەت)ی (حضرەتی حسن) ئەتوانی (تفسیر)ی تەواو کا.

من گەلێ جار، یەك هەفتە، دوو هەفتە، رادەوەستام؛ (دائم) لە (مراجعە)و (فکر)و (تصوّر) بووم؛ بە (معنا)ی (قوم) (راضی) نەبووم؛ (حتّی) وائەبوو (مأیوس) ئەبووم؛ بەو (حالّ)ە (تفسیر)م پێ ناکرێ؛ (بَعدە) (جناب)ی (حق)، (إنعام)ی ئەکرد، (معنا)یە (مقبول)ی خۆم بۆم ئەهات. وەبزانن لە (مسلك)ی (تفسیر)، (تفسیر)ی (زمخشری)، (روح المعانی)، (سیّد الووسی) (فوق الکلّ)ە؛ (تفسیر)ی (سیّد رشید) ئەگەر تەواو بوویا، (قیمەت)ی تەواو نەدەبوو، بۆ (إسلامەتی)؛ (تفسیر)ی (طنطاوی) بە (تفسیر) (حساب) نیە؛ (أما معلومات)ی (غایەت) زۆر (نافع)ی تیایە؛ (مُغنی)یە لە گەلێ (کُتب)و (رسائل)ی (عصر)ی (جدید)؛ (تفسیر)ی من چەند (قصور)ێکی هەیە؛ (بعض)ێ (عائد)ی بێ هێزیو بێ (سلیقە)یی خۆمە؛ (بعض)ێکی (عائد)ی زوبانی کوردی یە؛ زوبانی (عربی) بەو (سعەت)ە، (تفسیر)ی (قرآن) (زەحەت) پێ ئەکرێ؛ (فکیفَ) بە زوبانی کورتی، کوردی؟ (ترکیبات)ی (نحو)ی (إعلالات)ی (صرف)ی، (نُکات)ی (بلاغەت) بە چ زوبانێ (أدی) کەم؟ کە خوێندەوارانی کودری، تێی بگەن، (خصوص) لە (مقابل)ی (مفردات)و (مشتقّات) زوبانی کوردی، (مقابل)ی

(عربی) زۆر زەبوون (فقیر)ە (أغلب) لەلارا، بۆ (معنا)ی (آیەت) ئەڕۆیشتم؛ وە بە (عبارەت)ێ درێژ (إفادە)ی (مَرام)م ئەکرد؛ (حتّی) هەرچەندی کردم، (مُقابل)ی (فَسَیَکْفیکهُمْ) چم بۆ نەهات، وەچەند ڕۆژ مەراق گرتمی؛ خۆم (حظ)م لە (إختلافات) نیە، لە (تحریر)ی (مسائل)ی (مُخْتَلفَ فیها) زۆر سستم؛ (سیّدی آلووسی) (ڕەحمەتی خوای لێ بێ)، زۆر بە (قوّەت)ە (قلم)ی ماندی نابێ، (مُحَرِّر)ێ چاکە، قسەی خۆشە، (نُقّاد)ە، ئاگادارە، وەشتێ بەڕاستی تێ‌ی نەگەم، ناتوانم بەسەریا بڕۆم، وە(تحریر)و (تقریر)ی کەم؛ شتێ لام (حق) نەبێ، بە (تقلید) ناتوانم، (قدرەت)و (قوّەت)ی (علم)ی بنوێنم، بۆ (تحقیق)و (إثبات)ی (حظ)م لە (معنا)ی دوور دوورو (ترکیبات)و (جوازات)ی (نَحْویّە)ی بێ (فائدە) نیە؛ (قرائەت)ی (شاذّە)ی (مُتخالفە)م (کیف) پێ نایە؛ بۆیە چم (نقل) نەکردیە؛ وە بۆ (قِرائات)، (غیر)ی (قرائات)ی (معروف) لە ولاّتی خۆمان، کەمم (تعرض) کردیە. (بحث)م لە (إستدلالات)ی (فُقها) بۆ (إستنباط)ی (أحکام)ی (شرعیە) لە(قرآن) (غایەت) کەمە؛ زێرا (إستدلال)یان زۆر (ضعیف)ە؛ (قیمەت)ی ئەو (تفسیر)ە (کودری)یە، لە (معنا)ی خۆم و (ربط)ی (آیات)و (سُور)ە؛ باوەڕ ناکەم کەس (مُوفّق) بووبێ؛ لەبەر ئەو (مناسبات)ە، گەلێ (آیەت)م لە (سبب)ی (نزول) پچڕیوە، (واقعاً) گەلێ لە (أسباب)ی (نزول)، (ناظر) (منع) ئەکا، لە فهمی (آیەت)؛ (أنّهُ) نانۆڕیتە (عبارەت)ی (قرآن)ی؛ بەس تەماشای (روایەت) ئەکا؛ (قسم)ێ زۆر ی بە(توَهُّم)ە. پێش (إقدام) کردن لەسەر (تفسیر)، شەوێ لە خەوما، سێ(٣) (ذات)؛ یەکێ: (جناب)ی (کبریائی)؛ یەکێ (حضرەت)ی (رسالەت پەناه)ی، یەکێ باپیرە گەورەم (ملا عبدالله إبن الجلی)؛ لە گۆشەی (جهەت)ی (غرب)ی حەوشی ماڵێ ڕاوەستابوون؛ منیش لەو خەوە، لە ئۆدەی خۆم، لەسەر پشت درێژ بوو بوم، تەماشای (کتێب)م ئەکرد؛ لە پەنجەرەوە، ئەو (ذوات)آنەم هاتە بەر (نظر)؛ لە خۆشیان، ووتم: "ئۆخەی" ئەوجا هەر (إشکال)ێ لە (قرآن) یا لە (حدیث)م بوو، (رأساً مراجعە)ی خواو

پێغەمبەر' ئەکەم؛ هەڵستام بۆ (خدمەت)یان بچم، لەگەڵ هەستان، لەخەو هەستام بە(خبر) هاتم، (أمل)م زۆر بوو؛ بۆ زانینی: (قرآن)و (حدیث).

چەند (تفسیر)ەکم لایە؛ (إبن جریر)، (تفسیر)ی (کبیر)، (زمخشری)، (بیضاوی)، (نەیسابوری)، (أبو السعود)، (روح المعانی)؛ (دائم) تەماشای (روح المعانی)م ئەکرد: (کُلُّ الصَّید فِي جَوْف الفَرا)؛ (تفسیر)ی (سیِّد ڕەشید)ی زووبڕا؛ (تفسیر)ی (طنطاوی) بۆ (تفسیر)، نا؛ بۆ (بعض)ێ (إکتشافات)ی (عصریە) (مراجعە)م ئەکرد؛ (تفسیر)ی (جزء)ی (عمّ)ە؛ ئی (شیَخ محمد عبدە)، لە زووەکەوە، بۆ ئەو ڕۆژەم دانابوو؛ (مع الأسف) لە (وەقت)ی (لازم) بوون، هەرچەند لەناو (کتێب)آن نۆڕیم، نەمدیەوە؛ زۆر ئارەزووم بوو، بە (عربی) (تفسیر)ێ (وسطً) (تحریر)کەم وەگەڵێ جار (مرحوم) ئەی فەرموو: "خۆزی (تفسیر)ت بە (عربی) کردبا، (نفع)ی (زیاد) ئەبوو، ئومێدم بە (لطف)ی خوا وایە، کوردەکانی نەو (إقبال) لاوەکانی بە (مال)و (کمال)، (همّەت) کەن، (تحریر)و (طبع) کریێ؛ وە(مسلمان)آن برادە رانی کورد، زۆر (إستفادە)ی لێ بکەن.

هەرچەند دێتە (خیال) لە (بعض)ێ لە کۆنە (ملا)یان، لە (بعض)ی (مواقع)ی (تفسیر) (تکفیر)مان بکەن؛ ئەمە (إنشاء الله) ئەبێتە (کفّارەت)ی گوناهان. (ملا) تا بڵێی: بە (أکثریّەت) لەگەڵ یەك خراپن؛ خەریکی شکستی یەکترین؛ بۆیە لە شکستن. (قرآن) لە (نظر)ی من وەکی (عالَم)ی (طبیعەت)ە، بۆ (أقسام)ێ؛ کوو (حُکما)ی (جدید) تا دێ؛ (أسرار)و (دقایق)ی (طبیعەت) دەرئەخەن؛ ئەگەر لەو (مِنوال)ە (ملا)مان بووبان، ئەبا (عصر) بە (عَصر)، (دقایق)و (أسرار)و (معانی) (کامنە) لە (قورئان) دەرخرێ، (لکن) (تقلید)و (ترسی) (إعتقادی) لێ ناگەڕێ؛ (کشفیّات) لە (قرآن) بکریێ؛ هەر وەك لێ نەگەڕا، لە (طرف)ی (مسلّمان)آنەوە، (کشفیات) (حقایق)ی (طبیعیە) بکرێ بە (کشفیات)ی (جەفر)و (رَمل)و (کرامات)و (خیالات)، لە (کلّی) (کشفیات)

(إستغنا)يان كرد؛ (مادام) ئيش و كارى (دنيا)و (قيامەت)مان بە (إمام)و (وَلىّ)و (دعا)يان پێك بێ؛ خۆمان بۆ ماندى كەين؟!

كەمێ لە (ترجمە)ى (حاڵ)ى بابم و خۆم (عرض) كەم، خراپ نيە؛ بابم (جمال الدين أبو محمّد الحاج الغازى، كاك ملا عبد الله افندى جليزادە) (إبن ضياء الدين الحاج الغازى كاك ملا أسعد فندى جليزادە) (إبن الواثِق بالله، الحاج ملا عبد الله) (إبن الجلى): (إبن مجد الدين الحاج كاك ملا عبد الرحمن الجلى) (روّح الله أرواحهم)؛ وەكى لە دەست (خطّ)ى باپيرم ديمە، لە (٢٦/مانگى شوّال/١٢٥٠) هجرى (قمرى) هاتيتە (عالم)ى (شهود)؛ لە (حجرە)ى باب و داكى بەخێو ئەكرێ، گەورە ئەبێ، ئەچێتە قوتابخانە؛ پاشدان ئەچێتە (مدرسە)؛ وردە وردە پێ هەڵ ئەچێ؛ خۆى ئەى فەرموو: "ئەمزانى تێ ناگەم؛ (لكن محافظە)م باش بوو؛ ئەوى لە مامۆستام وەرگرتبوو، بە تەواوى (أدا)م ئەكردەوە، بۆ (فقێ)ى خۆم"

ئەى فەرموو: لە (كمال)ى دڵم كرايەوە" زۆر (إخلاص)ى لە (حق) (كمال)، (شارح)ى (شافيە)ى (إبن الحاجب) بوو؛ وە بۆ (فقى)يەتى ئەچوە لاى (باڵەكان)؛ لاى (ملا محمد كاك عبد الله شێخ وەتمانى) (تحصيل)ى زۆر هەبوو) وە زۆر (ثنا)ى ئەكرد؛ لاى (شێخ طە)ى (سوور سوورى) وە (ملا محمد)ى (خطّێ)ى (مشهور) خويندنى بوە؛ (أما) (ملا)ى (خطّێ) ئەوسا پير بوو بوو؛ ئەى فەرموو:" (ملا) بە (درس)ى (گوڵستان) خەريك بوو؛ (عبد الحكيم)ى كوڕى (گولستان)ى (سعدى) لاى ئەخويند؛ لە سبەينێ تا نيوەڕۆ، خەريكى (مُتَاّلا)بوو؛ (مراجعە)ى (كتێب)ى (لوغەت)ى ئەكرد؛ لە نيوەڕۆ وەتا درەنگ، (دەرس)ەكەى تەواو ئەكرد؛ ئێمە (محروم) ئەماين؛ ڕۆژێ (عرض)م كرد:" ئەگەر (مساعدە) ئەفەرمووى، من (دەرس)ى (گوڵستان) بە (ملا عبد الحكيم) ئەڵێم؛ توو (دەرس)ەكانى ئێمە بفەرموو" ووتى: "باشە" (أمّا أوّلاً) (دەرس)ەكى لاى من پێى بڵێ؛ ئەگەر ڕام لێ بوو، (فَبِها)" ووتم: "(كتێب)

بێنه" فەرمووی: "(مُتالاٰ)یٚ ناکەی؟" ووتم: "نا" له (حُضور)ی (ملا) (دەرس)ەکی (قۆزم) پیٚ گوت؛ پەسندی فەرموو ئەوجا (دەرس)ەکانی (فقیٚ)یانی ئەفەرموو: وە(أکثر) (تحصیل)ی له (خدمەت) بابی، له (حیات)ی بابی بووه (ملا)یه تەواو؛ له مزگەوتی گەوره (تدریس)ی ئەکرد، وەلای باوکیشی ئەیخویند، تاکو (تأریخ)ی (١٢٨٨هـ) له (خدمەت) باوکی چووه (حج)؛ له (حلب) له (شام) له (بیروت) لەگەلٚ (ملا)یان (مُناظره)ی ئەفەرموو؛ (ظاهِراً) له (کسوه)ی قەتارچیان، (ملا)یه وا (عجیب) زۆر (تعجّب)یان ئەکرد؛ دوای (أدا)ی (فریضه)ی (حج) مانەوه؛ باوکی (حاجی کاك أسعد) له مانگی (مولود)یٚدا، له (١٢٨٩) (وفات) ئەکا؛ (سالیٚ) (آتی) تشریفی هاتەوه (کۆ)یه؛ (أعشار)ی چەند دیٚهاتیٚ کەله (زمان)ی (بابان)و (حکم)داری (ڕەواندوز) (مربوط)ی (مدرسه)ی (کاك)ی (جلی) کرابوو، له (طرف) (حکومەت)ی (عثمانی) (محلول) کرا؛ وابزانم له نەوەدو دوو، چووه (بغدا)، به (خدمەت) (مفتی) (زهاوی) (مشرّف) بوو، گەلیٚ (لطف) له (حق) ئەنواند؛ وەلەویٚ به (خدمەت) (حضرەتی کاك أحمد) گەیشت؛ (وکذا) لەگەلٚ (شیٚخ بهاء الدین)و (شیٚخ عمر)ی برای (ملاقات)ی بوو له (طرف) (ذوات)ی (بارزه)ی (بغدا) گەلیٚ (حرمەت)ی هەبوو؛ وەزۆر (سعی)یان بۆ کرد؛ (مع الأسف) چی بۆ ڕیٚك نەکەوت؛ ئەی فەرموو: "له (بغدا) چوار شتی نایابم دی: (وِقار)ی (نقیب سید سلمان)، (عِلم)ی (زهاوی)؛ جوانەمەردی (جمیل زاده) (مَحمّد افندی)؛ (عقل)ی (دەرویش افندی حیدری)." (قریب)ی سیٚ مانگ لەویٚ بوو؛ ناچار گەڕایەوه. بەهەر (حال)یٚ بوو (دوام)ی لەسەر (تدریس)ی فەرموو؛ که (إعلان)ی (حرب)ی (رووس) و (عثمانی) له نەوەدوسیٚ کرا چووه (غزا)؛ له (جهەت)ی (قارص)و (بایزید) (إشتراك)ی (حرب)ی فەرموو؛ شیٚر (إسماعیل پاشا) زۆری خۆشویست، لای (صادق)و (محترم) بوو؛ (بعده) هاتەوه، خەریکی (تدریس)و (وعظ)و (فتوا)و (خطابەت) بوو گشتی بۆ خوا؛ (مع هذا) گەوره گەورەکانی

شار، (دائم) خەریکی (عداوەت)ی بوون؛ تاکو سێسەد و شەش یا حەوت، بە (واسطە)ی (طاهر پاشا)ی (والی) —(موصل) هەزار (قرۆس)— (یعنی) دە (لیرە)— (معاش)ی بۆ بڕاوە؛ هەرچەند ئەو (وەقت)ەی دە (لیرە) زۆر بوو؛ (أمّا معاش) کەم ئەدرا؛ (صندوق)ی (خزینە) (دائم) بەتاڵ بوو؛ لە (تأریخ)ی سێسەد ونۆ، بە (إرادە)ی پادشاهی چوە (سابلاغ)؛ (مُوفّق) بوو؛ (مقابل) ئەو (خدمەت)ە، لە (طرف) خونکا، رئوچنحی نیشان؛ (نیشان)ی (مجید)ی لە (طرف) (شاە)ی (إیران) یەك (حلقە)یی ئەنگوستیلەیی (ألماس) بۆ هات؛ دوای یەك دوو ساڵ، یەکێ لە گەورەکانی (حکومەت)ی (شاهی) (أمیر جەنگ، بُهادُر)، (حسین خان) بە (خدمەت) بابم گەیشت، چەند (مجلس)ێ (صحبەت)و (ألفەت)یان بوو؛ (خان) ووتی: "(علی خان)ی (حاکم)ی (سابلاغ) (غدر)ی کردیە، تۆی بە (حَق) نیشانی (شاە) نەدابوو؛ وە(إلاّ) بۆ توو (عصا)یە (مجوهر) ئەهات" وای نواند، کەئەو ببێتە (واسطە)ی ناردنی عصای (مجوهر)؛ و(وعد)یشی لەگەڵ من دا کە (صیاحەت) نامەی شاهیم بۆ بنێرێ؛ نە ئەم نە ئەو چتاقیان نەبوو!

تا نەزیکی سێسەد و هەژدە خۆی (تدریس)ی ئەفەرموو؛ بە (نَوع)ێ؛ (مُحَیِّر العقول) بوو؛ لە (أقصر الأیام) بیست و چوار (دەرس)ی قورسی ئەفەرموو (حتّی) ڕۆژێ پاش تەواوبوونی (دەرس)ەکان؛ زوبانی وابزانم ئەخورا؛ (صبر)ۆکە ددانی پێداهێنا، خوێنی لێ تکایەوە؛ نواڕیە (جهەت)ی ئاسمان، فەرمووی: "خوایە ئەوە بۆ تووە" (ملا) (رحمة الله علیه) (ذات)ێ بوو؛ بە (شوکەت)، (هیکل)ی (نورانی)؛ وەك خوا لە (حق) (طالووت) ئەفەرموێ: (وزادَهُ بَسطَةً في العلم والجسم)، (بَلیغ)، (فصیح)؛ قسەخۆش؛ (نکتە) سەنج، (بشوش) (قهقە)ی خەندەی لە قەپقەپەی کەبکی دووری خۆشتر بوو، لە (فارسی)و (عربی) (قلم)ێ زۆر بە (قوّەت)ی هەبوو؛ (أمّا) (میل)ی (تألیف)و (حاشیە) کردنی نەبوو؛ ڕۆژێ (عرض)م کرد: "قوربان بۆ شتێ نانووسی؟

لەسەر (إبن حجر)، یان (بیضاوی)" فەرمووی:" ڕۆڵە چ جێم لەوانە نایەتە بەر (نظر) کە (إحتیاج)م بە (حاشیە)هەبێ" (أمّا) لە (أواخر)ی (عمر)ی فەرمووی: "(محمّد)؛ ئەمڕۆ ئەزانم (بَیضاوی)، (تحفە)ی (إبن حجر)، (بعض)ە جێیە ڕەقیان هەن؛ (إیضاح)یان پێ ئەوێ" فەرمووی: "ئەو (أثر)ی (ضعف)و پیری یە" تا چووە (ڕەحمەتی خوای)، (قُوی)ی لەجێی خۆ بوون؛ کەمێ گوێی گران بووبوو (حتی) (آخر)ی زستانی (حیات)ی، شەو (مُتالاّ)ی (تفسیر)ی (روح المعانی) (سیّد)ی (آلووسی) ئەکرد؛ با(وجود)ی کاغەزی سپی و (خطّی) چاپی وردە لە (تأریخ)ی هەزارو سێصەد و بیست و شەش، چواردەی (حزیران)ی (ڕۆمی) ماهی (عربی)م چاك لە (خاطر) نیە؛ چووە (ڕەحمەت) خوا؛ (تأریخ)ی (وفات)ی (ئۆست؛ مَغفور) (رضی الله تعالی عنه).

لە(أولاد)ی (ذکور)ی دوو (ولد)ی لەدواما؛ یەکێ: (دوعا) گۆتان، یەکێ (محمد رؤوف) کە (مشهور)ە بە (شێخ نورالدین)؛ من (ملقب) بە (کمال الدین) وەکی بابم ئەی فەرموو؛ (أبو مسعود جلیزادە محمد بن عبد الله)م، (والدە)م (عائشە) کچی (حاجی ملا أبو بکر آغا)ی نامدار، (ذات)ێ (عالی مقدار)، (آغا)یە (قدرین)، (خادم)ی (عِلم)، (صاحب)ی (جامع الکبیر)، (خالّ)ی بابم، بابی داکم؛ هەزار (ڕەحمەتی لێ بی)؛ ئێمە (لە الحمد) لەوانە نین، بەخاڵوانان بنازین؛ (مَقصد)م (بیان)ی (عُلو)ی (نسب)و خانە دانیە، لە هەردوو (طرف)؛ وەکی کوردی ئەڵێ:" بەر ئەتڵەسی، پشت (مخمور)"

نەژاد ئەز دوو سەر دارەد ئێن نیك پەی

زو ئافراسیاب و زو کاووسی کەی

(طرف)ی داك، زۆر بە (تأثر)ە؛ (علو)ی (علوی)و (عباسی)و (عثمانی) لەبەر داك؛ (تسکّن)ی (جوهر)ی خانەدانیان (فصح) بۆوە.

(بنا) بەدەست (خطّ)ی باوکم؛ وەخۆشی ئەی فەرموو؛ لە (آخر)ی ماهی (رجب الله) بە(ولد) بوویم؛ وەکی باسی شەوارەیان ئەکرد؛ دیارە لە هاوین بوە؛

گوزەبانەی شەوێیان ترێ بووە؛ بە ناوی ترێ روخساری (بعض)ە پیرەژنانیان ڕەنگاوڕەنگ کردیە؛ (سنە)ی هەزارو دووسەد ونەود سێ (١٢٩٣هـ)؛ لە نەود شەش بابم (والدە)ی (نور الدین) (خاتوو زینبە) کچی (مرحوم) (سید عبد الکریم) (مشهور) بە (بابە شێخ) مارەی کردو گواستیەوە؛ چەند ڕۆژێ پاش هاتنی خاتوون، دایکم (وفات)ی کرد؛ خوا لێ ی خۆش بی؛ خاتوو (زینب) (ألحق) (سیّدە)یە بوو، بە (علم)و (عرفان)، بە (إملا)و (إنشا) خۆش (بیان) خۆش خوان؛ (نادرە)ی (زمان)ی خۆی بوو، لە (خواتن)ی (سادات)و کوردان؛ چەندم پێ خۆش بوو، زستانان بابم ئەچووە ژێر لێف، خاتوون (ئەسکەندەر نامە) یا(شانامە) وائەبوو (تفسیر)ی (کبیر)ی بۆ ئەخوێندەوە؛ وای چەند خۆشە ژن و مێرد (ملا) بن؛ (حرمەت)ی یەکیان بەلاوە زۆر بێ.

(نورالدین) لە هەزارو سێسەد هاتە (دنیا)، (تأریخ)ی (غُلام؛ مصطفی) لە ڕادەی سێسەدوسێ یا چوار، چوومە قوتابخانە؛ (نصف)ی (قرآن)م خوێند (أمّا) چ خوێندن؟ بەو (شرط)ە هیچی لێ نەزانین؛ وەسەد ساتمە لە (قل هو الله)ی بکەین؛ (بَعْدهُ) (رسائل)ی (فارسی)؛ (سمایل نامە)، (ناگەهان)، (وصف النبی)، (گولستان)، (کلیما) —(یعنی) پەندی (عطار)ـ وردە وردە (مشق)مان ئەکرد (أمّا) هیچ، بێ (ما حصل)؛ (بعدە) هاتینە (مدرسە)؛ سەد خۆزی بە قوتابخانە (تصریف)ی (زەنجانی)؛ (مَتن) بە (عربی)، (شرح) بە کوردی؛ (أمّا) بە (لۆغەت)ێ کە مندالّ تێ ی نەگا؛ (أوّل) مامۆستام (ملا حسن) لاڕەش، خەلّکی کوێستانان بوو بابم پێ ی فەرموو: "ئێو خەلّکی هەورازن، بە چیای ئەلّێن: کێو" لە (معنا)ی: (کنُزول الثّلجِ علی الجِبل) (تفسیر)ی (جَبل) بە چیا بکە، بە کێو مەکە" (مع أنّه) ئەوان، وەکی (وحش)ی کێوی، (فرق)ی شتی وایان نەدەکرد.

(شێخ علی افندی) (رحمة الله علیه) زۆر گلەیی ئەکرد، لە (أصول)ی خوێندنی کوردان؛ پاش (عمر)ی حەفتا سالّی؛ ئەوی فەرموو: "(علی) کوێر

بێ، تازە ئەزانم: (لَمّا) لە (حین)آ؛ کە لە(أول)ی (تصریف)ی پێمان ئەڵێن؛ لە (حین)آ، (معنا)ی (لَمّا)یە ! "

ڕۆژی (باب)ی (إِقْعَنسَسَ)ەمان ئەخوێند، لە (قِسم)ی (ثالث) لە (أقسام)ی (مَزیدُ فیە)؛ ووتم: مامۆستا، لام وەیە ئەوە (غلط)ە؛ چونکی ئەتوو، لە (فَرِّحَ)ە، (تکسَّر)ە، (إِطَّهَّر)ە، (إِحْمارّ)ە، (إِحْمَرّ)ە ووتت: "(إجتماعُ الْمثلیْن) (ثقیل)ە، (أوّل)ی (ساکن) لە (ثانی) (مُتحَرّك) (دَغم) ئەکرێ" کەوابێ ئەبێ ئەوە (إِقْعَنَسَّ)ە بێ؛ (حرکە)ی (سین)ی (أوّل) ئەبەینە سەر (نون) وە (دغم)ی ئەکەین لە (سین)ی (ثانی) ووتی:" بەخوای ڕاست ئەکەی، (کتێب)ەکە (غلط)ە" وە(درس)م خوێند، چوومە سەربانی مزگەوت بابم لەهەیوانێ بوو؛ دەستم کرد بە (تکرار)ی (درس)ەکەم، تا(ظریف) لەبەرم بێ؛ ووتم: "(إِقْعَنَسَّ)، (یَقْنَعِسُّ) (إقعنساساً)" بابم بانگی کردم: "(مُحمّد)" ووتم: "قوربان (أمر) کە" چوومە (خدمەت)ی فەرمووی: "بۆ وای ئەخوێنیەوە؟" (ما جری)م (عرض) کرد، زۆر لای خۆش هات (أمّا) زۆر (تکدیر)ی مامۆستایە کەمی کرد؛ فەرمووی: "ئەوەندەی نازانی؛ ئەوە لە (مُلحقات)ە"؟ (عرض)ی کرد: "ئەگەر (قاعدە)ی (إلحاق)م زانیبا، بە(غلط) نەدەچووم" (مقصد)م (بناغەی خوێندمان بەو (نوع) (أستاد)ە داندرایە !

(أسباب)ی (منع)و (صرف)ی (شرحَ مُغنی)م لای (شێخ حامد)ی (طالشی) خوێند؛ زۆر باش بوو،(مُرَبیَّ)یە چاك بوو؛ (مع الأسف) زوو (إجازە)ی وەرگرت، بۆ (وطن)ی خۆی چۆوە؛ باز لەو دەست لەم دەست تاکو (حاصِل)و (محصول)ی (جامی)، ئەوجا لای (مَرحوم) (ملا محمدأمینی کونەفلووسەیی)م خوێند؛ (حقّاً) (سِراج)ی دڵم کراوە؛ بە دروستایی (نحو)ی کوردی، ئەمتوانی (دەرس)ەکەی خۆم (ترکیب) کەم؛ تا (منصوبات)؛ (تشریف)ی بە(سفر) چۆوە، (عودەت)ی فەرموو (قِسم)ێ لە(منصوبات)ی تا(مبنی)م لە (خدمەت)ی خوێند، تەواو لە تێ گەیشتن فەراقە بووم؛ باز کەوتمەوە دەستی (أید)ی

(ناقصه)، تا دەستم کرد، به (خادِم)؛ (شرح)ی باپیره گەورەم (ملا عبد الرحمن)ی (جلی) له (فرید)ه، له (عِلم)ی (بیان) هەتا (مُقدِّمه) بوو، چابوو، که گەیشتینه (مقصد)، (ملا عبد الرحمن)ی (گەناوی) (ڕەحمەتی) ووتی: به خوای (دەرس)ی ئەو (کتێب)ەی بەمن ناگوترێتەوه؛ (دەرس)م زۆرن؛ (دەرس)ی خۆشم ئەخوێنم؛ ئەوەش (إحتیاج)ی هەیه، به (مطالعه)و (مراجعه)ی (مُطوّل)و (حاشیه)ی (سیّد)و (شرح)ی (عصام الدّین)و (حاشیه)ی (حسن) زێباری؛ ئەوه به من ناکرێ" چوومه (خدمەت)ی بابم ووتم:"(قوربان) ئەگەر خۆت (دەرس)م پێ ئەفەرمووی باشه، وه(إلاّ) ناخوونم" من ئەمەویست مامۆستام (خلاصه)ی (دەرس)ەکەم بۆ (تقریر) کا، (قاعده)کەم پێ بڵێ؛ (دەخل)م به(عبارەت)ی (مختلفه)و (قیل)و (قال)ی (مُحَشیّ)یان نیه؛ ئەو (نوع)ە مامۆستایەم دەست نەدەکەوت؛ بابم فەرمووی: باشه، (کتێب)ێ بێنه" ووتم: "ئۆخەی" ئەوجا (دەرس)ی به(کیف)ی خۆم ئەخوێند. لەسەر (دەرس)ی، دوێنێی (تقریر) ئەفەرموو، وه(مزج)ی ئەکرد، لەگەڵ (دەرس)ی ئەمڕۆ؛ (خلاصه)و (لُبّ)ی (دەرس)ەکەی (بیان) ئەفەرموو، به کوردیه پەتی پەتیّ؛ ئەو (نوع)ە (دەرس)ەش (واقعاً) هەموو جۆره کەسێ (تحمّل)ی ناکا، (دەرس)ی (ملا)ی بابم بۆ کەسێ چابوو، که (دەرس)ی خۆی به (مطالعه) تەواو زانی بیّ؛ ئەوجا به دڵ گوێی له (تقریر)ی (ملا) ڕاگرتبا؛ ئەیزانی چی ئەفەرموێ؛ چۆن (إعتراض)آن (دفع) ئەکا. تا (نهایەت) له (خدمەت)یم خوێند، نەچوومه (فقێ)یەتی؛ گاه گاه له(بعض)ه (أمُور)ی (تافِهه) تووڕه ئەبووم؛ ئەیفەرموو: "(حق)نه" وەکی بابت به(حِلم) نی؛ چونکی چینکه نانی (راتبه)ی (فقێ)یانت نەخواردیه" لەسەر (أمر)ی ئەو، چەند (حواشی) (عبد الحکیم) (شرحه شمسیه) له (أوائل)ی (تصوّرات)، چەندێ له (أوائل)ی (تصدیقات)م خوێند؛ ڕۆژی (عرض)م کرد: "(حظ) ئەکەم (شرح)ی (مختصر)ی (مُنتها)ی (عَضُد)ی بخوونم" (جواب)ی نەدا؛ نه: به (لا)، نه: به (نعم)؛ سبەی چوارشەموو بوو،

(کتێب)م برد، لەسەر (مبادئ اللّغەت) دەستم پێ کرد؛ پاش (دەرس) فەرمووی: "(دوام) کە" (عرض)م کرد: "(قوربان) بۆ دوێنێ چت نەفەرموو: "بخوونە، یا مەیخوونە؟" فەرمووی: "لام وەبوو، تێی ناگەی؛ وەدڵم نەهات پێت بڵێم: "تێی ناگەی! (أمّا) ئەمڕۆ، لام (معلوم) بوو، تێی ئەگەی؛ (دوام) کە" ووتم: "(قوربان) لەو (کتێب)ە ئەگەر (عُشر)ی تێ بگەم، ئەتوانم (حاشیە) لەسەر (جمع الجوامع) بکەم؛ (أما) بە (جمع الجوامع) چ (ما حصل)ێ نایەتە دەست"

ڕۆژێ (حضرەتی شیخ علی) فەرمووی:" (کاك حمد) باوکت لە (حَق) (جمع الجوامع) ئەلێ: "چی؟" ووتم: "(قوربان) پێی ئەڵێ: "(فهرست)ی (أقوال الأصولیّین)" فەرمووی: "(حَقُّ الآنصاف) چاکی فەرمووە" ئەویش (تقدیر)ی (شرح)ی (مختصر)ی ئەکرد، ئەمەوایە؛ (أمّا) هەموو کەسیش ناتوانی بە (دەرس) بی لێتەوە، (حقیقةً) (ملا)ی ئەوێ. لە (زمان)ی ئەو (خطبە)مان دەست پێ کرد، بەخوندن؛ (تدریس)ی بە بەندەی خۆی (عطا) کرد؛ وەچەند (إجازە)مان دا، لە (حُضور)ی ئەو؛ (خلاصە) لە (أیّام)ی (حیات)ی ئەو بووینە (ملا)؛ وەهەر (خدمەت)ی ئەکرا، بۆ خودابوو؛ نە(جبر)ە، نەهیچ وە (أحوال)مان زۆر خۆش نەبوو؛ (خصوص) لە (جهەت)ی (عداوەت)ی خزمان گەلێ نا (ڕەحەت) بووین؛ (حظ) ناکەم ناویان بێنم، وە(سیّئات)یان (ذکر) کەم؛ (أمّا) من لە سایەی ئەو بە (غیر)ی (إفادە)و(إستفاد)ە چیترم نە ئەکرد؛ ئاگام زۆر لە ناخۆشی گوزەران نەبوو، تا ئەو بە (تأریخ)ی (سابق) چووە (ڕەحمەتی خوا)؛ ئەوجا دەرکەی (بلا)و (فتنە)و (مُصیبەت)م لەسەر کرایەوە؛ بێ یارو یاوەرو (مُعین)؛ لایە (تدریس)، لایە بە (فلاحەت)و گوزەران؛ (أشقیا)ش لێ نەدەگەڕان (خێر) لە (فلاحەت)ەکە ببینین،

(والسلام).

(تألیف)ەکانی (ملای گەورە) بە زوبانی کوردی[1]:

١- (تفسیر)ی کوردی، لە (کلام)ی خوداوەندی، سێ (جزء)ی (طبع) کراوە.

٢- (عقیدە)ی (إسلام) -چاپ نەکراوە.

٣- (مُجَدِّد) نوێ کەرەوە: چاپ نەکراوە.

٤- دیاری (ملا محمد)ی کۆیە؛ کۆمەڵە (شعر)ەکەی، چاپ کراوە.

٥- فڕی فڕی، قەل فڕی، چاپ کراوە.

بە لۆغەتی (عربی):

١- المعقول في علم الأصول. ٢- الكلام الجديد. ٣- القائد في العقائد. ٤- أبهى المآرب في إثبات الواجب. ٥- كشف الاستار في مسئلة الاختيار. ٦- الإله والطبيعة والعقل والنبوّة. ٧- ضياعان عظيمان. ٨- المشاهد على طراز المواقف والمقاصد. ٩- رسالة في حقيقة الإسلام وأخرى في حقيقة الإيمان. ١٠- المعجزاتُ والكرامات. ١١- الأشخاصُ السِّتّة. ١٢- الحدسُ سُلّمُ الإرتقاء ١٣- خرابُ العالِم. ١٤- غايتي وأملي في علمي وعَملي.

چەند (جُملە)یە قسەم هەیە، با بە (إجمال) بینووسین[2]، لە ساڵی (١٩٣٤) کە (إجازە)م وەگرت لە (جناب)ی (ملا) چوومە دێی (گۆکتەپە-گۆپتەپە) کە دێ یەکە لە دێیەکانی (عشیرەت)ی خۆمان: (الكرد، الكلوی) (تابع)ی (کۆیە)، (واقعاً) (مدرس)م هەبوو و (فقی)شم هەبوو، بەڵام زۆر مەراقم بوو، کە نێزیك بوومایە لە (جناب)ی (ملا) هەموو ڕۆژی یەك (دەرس)م بخوێندبا، یا (سماع)م بکردبا، هەروەکوو زۆرم مەراق بوو، لە (فقی)یەتی وەزۆرم (سعی) ئەکرد، بگەمە ئەو (درجە) بچمە لای (جناب)ی (ملا) بۆ خوێندن و (إجازە)؛ (لله الحمد) ئەمە هاتەجێ؛ ئەویتریش ئەوا هاتەجێ؛ بە(واسطە)ی ئەمە، کە

---

[1] - (تألیف)ەکان مامۆستا حجی ملا قادر لێ ی زیاد کردوە، لە ڕۆژی یەکشەموو (١٩٨١/٤/٥).

[2] - لەقسەکانی ماموستا حجی ملا عبدالقادر حجی باپیرەکانی دەربەندی.

له(عائله)ی (مالّ)ی (جنابی ملا) (کاك مجید) (شێخ نورالدین) وه(نجیبهخان) کچی گهورهی (ملا)ی گهوره، لهوانهی بهر (حیات)ن لهدوویان ناردم ووتیان: "(تفسیر)هکهی (جناب)ی (ملا) له (سورهت)ی (مائِده) تا (آخر)ی، (تمیین) نهکراوه؛ (حظ) ئهکهین، تۆ (تمیین)ی بکهی وه (کاك مجید) بی نووسیتهوه" ووتم: "(علی الرّأس والعین)" زۆرم پێ خۆشه؛ چونکی (کَأَنَّهُ) (کُلّ)ی ڕۆژێ، لای (جنابی ملا) (دهرس)یکی ئهخوینم؛" ههروهکو ئهمهم زۆر مهراق بوو، وه به (مُقتضی)ی (شُکر المَنعِم واجبٌ) (خصوص) (نعمهت)ی (عِلم)، ئهوه لهسهر من (واجب)ه؛ بهڵکو (فَرْضُ العین)ه؛ زیرا ئهوهی زۆری ئهویێ؛ شهو ڕۆژ ئهبیێ (مطالعه)و (مراجعه)ی بۆ بکریێ؛ ئهوهش ههر به من ئهکریێ نهك لهبهر ئهوهی من له ههموو کهس زاناترم، لهبهر ئهوهی من شارهزای (خطّ)و (طبیعهت)ی (جنابی ملا)م؛ چونکی زۆر (دوام)م له (خدمهت)ی بوه؛ وهههم زۆریشم (مقصد)ه.

ئهوجا به (حول)و (قوّهت)ی خوا، دهستمان پێ کرد، به (تمیین)و (تحریر) لهگهڵ (کاك مجید شێخ نور الدین) له ساڵی (١٩٦٩) له مانگی (مایس) ههتا گهیشتینه (آخر)ی (سوره)ی (یوسف)، لهویێ (تقریباً) سێ ساڵ ڕاوهستاین؛ چونکه (کاك مجید) فهرمووی: "نهختێ چاوم تێك چوه" ئهوجا ڕۆژێك (کاك مجید شێخ نورالدین)، (کاك طاهر أحمد حویزی) ووتیان: "(دوام) بکهوه لهسهر (تمیین)ی (تفسیر)هکهی (جناب)ی (ملا) ئێمه به نۆبهت ئهی نووسین؛ ئهوجا له (٨/١٠/١٩٧٦)، (١٤/شوالی/١٣٩٦)ی هجری دهستمان پێ کردهوه؛ ههتا (سوره)یی (فرقان)، لهویێ (کاك مجید) دیواری بهسهر قاچا ڕووخا — الحمد لله— سلامهت بوو؛ (أمّا) (طاقهت)ی هاتو چوی نهبوو؛ ئهوجا (کاك طاهر أحمد حویزی) دهستی همّهت و غیرهتی درێژکرد ووتی: "من به تهنیا ئهی نووسم؛ ههتا لێ ئهبینهوه" ئهوجا له تأریخی (٢/٧/١٩٧٨) دهستمان پێ کرد، ههتا تهواومان کرد، که لهو تأریخی له پیشهوه نووسیومانه.

بۆ ئاگاداری: برایەکانی خویندەوار لە هەموو چین ولق، (ناظر)ەکانی بە (فکر)و (نظر)و (علم)و (معرفەت) بە (إنصاف) تەماشای (تفسیر)ە کوردیەکەی (جناب)ی (ملا) بکەن، وە(دقّەت)ی لیّ بکەن ئەزانن، کە ئەم (تفسیر)ە، (إنسان) ئەکاتە (إنسان)، (عالِم) ئەکاتە (عالِم)؛ چونکی ئەم (تفسیر)ە، (تحریر)ی (إنسان) ئەکات، لە (عُبودیەت)ی (تقلید)، وە(ذهن)و (أفکار)ی خاوێن ئەکاتەوە، لە (أوهام)و (خیالات)و (مزخرفات)؛ زێرا ئەم (تفسیر)ە، (مُحاکمە)ی (معنا)ی (أکثر)ی (تفسیر)ەکان و (روایەت)ەکان و (حکایات)و (أسباب)ی (نزول) ئەکات؛ لە پاش (جرح)و (تعدیل)و (نقد)و (تقدیر) ئەنجا (أفکار)و (آرا)ی خۆی (إظهار) ئەفەرموێ؛ وەهەم لەبەر ئەوەی (تفسیر)ەکەی هەموو (آرا)و (أفکار)ی خۆی، لە هەر (تألیف)ێکی خۆی لە هەر (علِم)ێ بیّ، بە (أکثریەت) تیایەتی، زۆرم پیّ خۆشە (طبع) بکریّ؛ وەهەم (رجا) ئەکەم، هەر (وەقت)ێ (طبع) کرا، (صورەت)ێکی گچکەی منیش لە ژێر (قدم)ی (جناب)ی (ملا) (طبع) کریّ.

وەئەمەش ئەڵێم: "(تبییض)و (تمیین)و (تحریر)ی (تفسیر)ەکەی (جنا)ی (ملا)م گەلیّ گەلیّ، لا چاکترو بە (خێر)تر بوو، لەوەی (تألیف)ێکی بکەم، بۆ یادگاری، یا بۆ (منفعەت)ی لە (خدمەت) (جناب)ی (باری)؛ إنجا (إکتفا)م کرد، بە ئەوە لەئەمە؛ بەڵیّ وایە (فَنِعْمَ البَدل)؛ ئەوە لە کویّ؟ ئەمە لە کویّ؟ وەهەم (شرط)م کردەوە تاماوم خەریکی (تألیف)ەکانی (جنابی ملا) بم، بۆ (تمیین)و (تحریر)و (خدمەت) کردنیان"

ئیتر (والسلامُ) عَلی من أتّبع الهدی، (خادم الجلی رحمه الله) تاقە (فقی)یە گچکەکەی مایەوە لە ولاّتی (کۆیە)؛ (کانی دەربەندی) (عبد القادر حاجی باپیر عبد الله)

١٩٨١/٤/٥ یەك شەموو

لە حجرەی مزگەوتی کۆنە جمعە-گەڕەکی
هواو-کۆیە

ناوەڕۆكی بەرگی دەیەم

